SCRVTINIVM SCRIPTVRARVM.

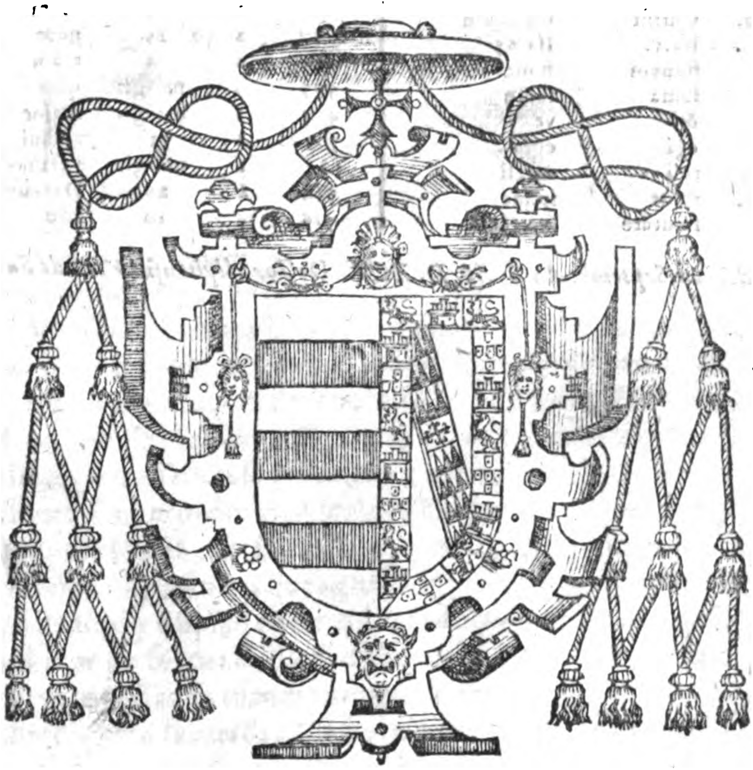
Per Reuerendissimum D. D. Paulum de Sancta Maria, quondam Episcopum Burgensem, atque Regni Archicancellarium.

Recognitum ac restitutum per Magistrum F. Christophotum Sanctotisium, Augustinianum Burgensem.

Cui addita est ipsius D. D. Pauli vita praeclara, hactenus typis non data.

Insuper praeludium operis, seu opusculum, de vera haereticorum origine agnoscenda: omnia ab eodem Magistro F. Chistophoro Sanctotisio lucubrata.

Ad D. D. Christophorum Vella & Acuña, Archiepiscopum Burgensem, terdignissimum.

CVM PRIVILEGIO.

BVRGIS.
Apud Philippum Iuntam.
1591.

Errata ſic corrigito.

Pag.	Col.	Linea.	Vbi habetur.	Dicito.
1	1	7	retun	retu
4	1	1	obſi	obſe
16	2	22	predie	prædi
16	2	36	conuin	coniun
17	1	7	torcen	trecente
18	1	21	Maria	Marina
18	1	39	exal	exul
20	2	18	ipſe erit	ipſi erunt
24	2	23	deſuſ	deſiſ
25	1	7	bores	bore
25	1	28	dios	dius
27	1	5	gencij	geniei
27	1	16	vied	vide
27	2	2	rece	reci
27	2	27	ſſent	ſſet
42	2	31	audei	audie
52	1	16	bile	bilem
52	2	42	geſsimum	geſſimũ nonũ
59	2	3	feſta	feſti
75	2	7	viſcera	viſce
75	2	12	culum	colum
77	2	23	roborem	robur
92	0	27	eri	eti
95	0	15	euia	eui
95	0	34	Traia	Troia
98	0	23	diuiniſsi	digniſsi
107	2	24	mi	mihi
114	2	25	habere	habe
121	1	17	ear	car
141	1	margi.	Chriſti	Chriſtum
123	2	margi.	Iſa.5.	Iſa. 65
130	2	35	ſionem	ſione
39	1	23	ſuma	ſume
7	1	41	&	vt
	2	21	egi	egip
	2	42	reli	dercli
		margi.	ipſus	ipſius
		37	ſcrutate	ſcrutanti

Pag.	Col.	Linea.	Vbi habetur.	Dicito.
212	1	19	muda	munda
224	2	margi.	quam	quis
227	1	36	vt ſed	ſed vt
234	1	margi.	Eccleſia ſine	Eccleſia
250	2	42	inte	ante
255	2	26	diltictio	diſtincto
271	1	14	non	nos
302	1	margi.	ori	erra
309	2	38	ven	ben
318	2	3	ſuſi	ſuſe
325	2	26	quo	quod
332	2	margi.	principio	principium
336	1	29	ſit	non ſit
349	1	34	altare	altare
349	2	margi.	vacan	vocan
379	2	40	nos	non
380	2	margi.	Iudæi	recipiũt Iudæi
401	1	13	depo	diſpo
404	1	margi.	Chriſtus	Charitas
408	1	13	nec quod	quod nec
408	1	29	nec quod	quod nec
408	1	32	poris	pores
408	2	10	ac ſi	at ſi
410	2	margi.	miraculi	miracula
415	2	15	menti	mento
460	2	28	dici	duci
468	2	31	mmea	men
475	1	4	eo	ea
476	2	25	atem	autem
477	2	14	gere	geret
489	2	3	eram	erant
495	1	margi.	quia	qui
495	1	margi.	maior	maiori
503	1	33	audiui	audi
524	1	margi.	vera no	vexatio
532	2	29	Damaſſij	Damaſi
516	1	10	hoc	hæc

e. Prid. Non. Septemb. Anni M. D. XCI. Doctor Alphonſus Vaca de Sanctiago.

EL REY.

POR quanto por parte de vos el maestro fray Christoual de Santotis, de la Orden de señor sant Augustin, nos fue fecha relacion, que con mucho trabajo auiades notado y añadido muchas cosas conuenientes a la religion Christiana, en vn libro intitulado Escrutinio de las escripturas sagradas, que auia escripto Pablo de Santa Maria, Maestro en santa Theologia, Obispo que auia sido de Burgos: enel qual auiades añadido vn quaderno. Y porque era muy necessario, que el dicho libro y todo lo demas por vos fecho y añadido se imprimiesse, por ser muy prouechoso para la Christiandad, nos suplicastes, os diessemos licencia y priuilegio por tiempo de veynte años para lo poder imprimir, o como la nuestra merced fuesse. Lo qual visto por los del nuestro Consejo. Por quanto enel dicho libro se hizo la diligencia que la pragmatica por nos vltimamente fecha dispone sobre ello. Fue acordado que deuiamos mandar dar esta nuestra cedula enla dicha razon, y nos tuuimoslo por bien. Por la qual os damos licencia y facultad, para que por tiempo y espacio de seys años cumplidos, primeros siguiẽtes, que corran y se cuenten desde el dia de la fecha desta nuestra cedula en adelãte, vos o la persona que para ello vuestro poder huuiere, y no otra persona alguna, podays imprimir y vender el dicho libro, que de suso se haze mẽcion. Y por la presente damos licencia y facultad a qualquier impressor destos nr̃os Reynos, que vos nõbraredes, para q̃ por esta vez le pueda imprimir, con que despues de impresso, antes que se venda lo traygа al nuestro Consejo, juntamente con el original que enel fue visto, que va rubricada cada plana, y firmado al fin del de Lucas de Camargo, nr̃o escriuano de Camara, y vno de los q̃ enel nr̃o Cõsejo residẽ, para q̃ se vea si la dicha impressiõ esta cõforme a el, o traygays fee en publica forma en como por corrector por nos nõbrado, se vio y corrigio la dicha impressiõ por el original, y se corrigio cõforme a el: y q̃ quedã ansi mesmo impressas las erratas por el apũtadas, para cada vn libro de los q̃ ansi fuerẽ impressos, y se os tasse el precio q̃ por cada volumẽ huuieredes de auer. Y mãdamos q̃ durante el dicho tiẽpo persona alguna, sin vuestra licencia, no lo pueda imprimir y vender, sopena que el que lo imprimiere, o vendiere, aya perdido y pierda qualesquier libros, moldes y aparejos que del tuuiere: y mas incurra
pena de cinquenta mil marauedis por cada vez que lo contrario hiziere: la qu
dicha pena sea la tercia parte para el juez que lo sentẽciare, y la otra tercia p
te para nuestra Camara, y la otra para el denunciador. Y mandamos a los
nuestro Consejo Presidente y Oydores de las nuestras audiencias, Alcal
Alguaziles de la nuestra casa y Corte y chancilleria, y a todos los Correg
res, Assistente, Gouernadores, Alcaldes mayores y ordinarios, y otros j
y justicias qualesquier, de todas las ciudades, villas y lugares de los nu
Reynos y señorios, ansi a los que agora son, como a los que seran de aqu
te, que vos guardẽ y cũplan esta nuestra cedula y merced que ansi vos h
y contra el tenor y forma della, ni de lo enella contenido, no vayan ni p
consientan yr ni passar en manera alguna, sopena de la nuestra merced y de
mil marauedis para la nuestra Camara. Fecha en san Lorenço, a veynte y s
dias del mes de Septiembre, de mil y quinientos y ochenta y nueue años.

YO EL REY.

Por mandado del Rey nuestro señor.

Iuan Vazquez.

Aprouacion.

EX Iussu supremi senatus vidi librum, inscriptū Scrutinium Scripturarum, per Reuerendissimum D. D. Paulum de Sancta Maria, quondam Episcopū Burgensem, atque Regni Archichancellarium: recognitum, ac restitutum, per Magistrum F. Christophorum Sanctotisiū Augustinianum Burgensem: opus præclarum, et magna diligentia illustratum, & scrutantibus scripturam per vtile. Cui adiungitur epistola cuiusdam Iudæi Rabbi Samuelis, eidem argumento deseruiens, ab eodem similiter repurgata & marginibus locupletata. Legi insuper vitam D. D. Pauli Burgensis, hactenus non tā copiosè in lucem æditam, cum epistola nuncupatoria, et prologo seu opere de vera hæreticorum origine agnoscenda, ab eodem Magistro F. Christophoro Sanctotisio compositis: in quibus nihil non eruditè dictum inueni: quæ omnia cum nihil habeant nostræ Catholicæ fidei, aut optimis moribus, quo quomodo dissentaneū, sed potius vtilitatis plurimum, digna censui, quæ in lucem prodeāt. Matriti in Collegio Societatis Iesu. Anno Domini 1589. 7. mensis Septembris.

Aegydius Martinez.

REVERENDISSIMO PATRI MAGITRO GREGORIO Elparensi, totius Ordinis diui Augustini Generali dignissimo.

F. Christophorus Sanctotisius. S.

CVM Sacræ religionis nostræ statuta caueat, ne quis in lucem aliquid emittere audeat, quim prius à Patribus pietate atque doctrina præstantibus examinatũ, approbatumq; sit. Ego qui lucubrationes nõnullas in vsum eorum, qui Ecclesiæ Catholicæ in seruire student, longo tempore paraui, ad Reuerendiss. P. V. omnia illa qualia qualia sunt adfero: eiq; me ipsum omnesq; literarios meos labores offero, supplex orans, vt sua autoritate (quę summa in vniuersum Augustinianum ordinem est) viros pietate atq; eruditione insignes, quibus ea tuæ Toletanæ commitiæ referta sunt, assignare non grauetur, qui sua æqua censura lucubrationes sequentes corrigant: quas si dignas inuenerint, sua approbatione exornent.

In primis Scripturæ sacrę scrutinium à D.D. Paulo Antistiti Burgensi, iam pridem æditum, & vetustate quodãmodo deperditum, per me vero à mendis, quibus scatebat repurgatum, & in pristinũ nitorem restitutum. Cui post vitam autoris, opusculum de vera hereticorum origine agnoscenda præfiximus: in quo manifestè ostendimus hæreticos ferme omnes, vel Iudaizantes esse, vel à Iudæorum stirpe originem traxisse.

Item in D. Matthęum, expositionem, quam multo labore fecimus, in lucem emittere si Reuerendissimæ P. V. placeat decreuimus.

Theatrum tandem sanctorum Patrum in vniuersa Domini Euangelia in lucem dare paramus. Quę omnia si à Patribu Reuerendissimam P. V. assignandis approbata fuerint, sub tella protectione ac facultate, in obsequium Ecclesię, ac in sorum subsidium in lucem dare, Diuino numine afflante, paramus. Deus Opt. Max. Reuerẽdissimam P. V. diu seruet vniuerso ordini incolumen. Vale. Toleti prima Decembris Anni 1588.

Licentia patris Generalis.

NOS Frater *Gregorius Elparensis*, *Prior Generalis totius Ordinis Eremitarum sancti Augustini, visa suprascripta supplicatione, & cōtentis in ea matura consideratione perpensis, non tantum dicti supplicantis voto assensum præstamus, verū etiam harum vi literarum, & nostri officij autoritate eidē in meritū salutaris obediētiæ præcipimus, vt lucubrationes istas, postquam à venerabili patre Magistro fratre Alphonso de Mendoça, nostri sacri ordinis professo, & sacerdote, sacræq; Theologiæ professore, & in Academia Salmanticensi Scoti Cathedram publicè moderante (cuius correctioni eas subiicimus, fuerint approbatæ) typis mandet: obtenta prius tamē ab illis, quorum interest, facultate. Quibus peractis mandamus omnibus nostris inferioribus in virtute sanctæ obedientiæ, & sub rebellionis nostræ, & excōmunicationis latæ sententiæ pœna, vt dicto supplicanti nullo pacto impedimento aliquo esse audeant. In quorum fidem, &c. Datum in conuentu nostro Toletano, die prima Decembris 1588.*

F. Gregorius Generalis indignus.

Nostri officij sub sigillo.

Registrata lib. 2. Viatorij.

APPROVACION.

VT Autem iuxta præſcriptum Reuerendiſſimi Patris Generalis mandatum, meum ego hac in parte liberè iudicium feram. Cẽſeo prædictos libros, qui meæ fidei examinandi concrediti ſunt, videlicet annotationes marginales, & ſcholia, ſeu gloſſulas Scrutinio Pauli Burgenſis, appoſitas: & de vera hæreticorum noſtri temporis ex Iudæis origine commentariũ: & de vita eiuſdem Burgenſis hiſtoriam, rem eſſe, quæ & eius autori plurimũ honoris, & omnibus ſtudioſis, quamplurimũ vtilitatis allatura ſit. Nec eſt in prędictis libris, quidquã quod fidei, aut moribus, quoquo pacto diſſentaneũ ſit, ſed totũ eis conſonum eſſe reperietur. Vnde præterquam, quod in Cõcilio Tridentino horum operum autor iam ſuæ pietatis & doctrinæ atq; iudicij ſpecimen dedit longè clariſsimũ, ſanè in iis libris, quos nunc euulgare parat, tam clara ſuæ eruditionis & prudentię, ac virtutis teſtimonia ſplendent, vt nullus ſit tam acer & ſeuerus rerum iudex, qui de eo nõ ita ſentiat, ſicut de homine religioſiſsimo, eruditiſsimo & prudentiſsimo ſentire par eſt. Dat. Toleti in hoc noſtro Auguſtiniano cœnobio, die 12. menſis Decẽbr. Anno 1588.

F. Alphonſus Mendoça.

D. D. CHRISTOPHORO VELLA ET ACVÑA, ARCHIEPISCOPO Burgensi, terdignissimo. Frater Christophorus Sanctotisius, Augustinianus, sacræ Theologiæ professor, Salutem.

*CVM ipse (licet omnium indignissimus) ad
œcumenicam Tridentinam synodum, Archi-
præsul amplissimè, vocatus fuissem, vbi tanquā
in loco prælio destinato, grauissimi inter Eccle-
siæ hostes & eius milites, parabantur conflictus:
ego licet aliàs in Belgio, vnde veneram, ho-
stium grauissimos ictus, Dei gratia, retuderam,
vehementer tamen contra fidei hostes, ante grauissimum illum tanto-
rum patrum cōsessum, in aciem prodire exhorrebam, ni prius securissi-
mā arma, quibus me ipsum, aduersus tot hostium cuneos munirem, pa
rata haberem. Sicut enim ad optatam victoriā de hoste reportandam,
non parum conducere solet, ipsius aduersarij arma præuissa & explo-
rata habere: ita quoque summe necessum est militi propugnanti, arma
fortiora parare, quibus hostem victum, prostratum, & extinctum cum
gloria dedat. Noueram iam pridem hos omnes sectarios, aduersus
quos munitos nos esse oportebat, in castris Iudæorum descendisse, ac
ab ipsis suarum opinionum arma mutuatos, quibus Ecclesiam Dei se-
se expugnaturos confidebant. At verò Ecclesia vniuersalis, in S
tu sancto legitimè congregata, cùm terribilis sit, & velut castror.
acies ordinata, sic suos omnes milites per ordinem composuerat, &
mis Ecclesiæ munierat, vt vnusquisq; suo ordine in aciem cōtra
armatus prodire posit. Deus bone, quam pulchrum erat videre
sic cuneos dispositos: ab vna parte videres Ecclesiæ principes, Ca
les amplissimos, sedis Apostolicæ legatos dignissimos: ab alia Imper.
ris Cæsaris inuictissimi, Regumq; Catholicorum, Principū, ac potesta
tum omniū Oratores clarissimos. Tūc Patriarchas, Archiepiscopos &
Episcopos, mira sanctitate, vnà cum grauissima doctrina coniuncta præ
ditos: Et tandem sequebantur Theologiæ Doctores, viri doctrina, pieta-
teq; insignes, omnes ij aduersus hæreticorum falanges muniti, & ad
huiusmodi bella exercenda paratissimi. Videres hinc inde hos omnes
milites, verbi Dei gladios micantissimos vibrantes, vnusquisq; eorum*

arma, sibi commodiora parabat. Ego verò (licet minimus omnium fuerim) aliquoties egrediebar in aciē, & contra euangelicos Iudaizantes, arma selectissima, ex scrutinio scripturæ sacræ D. Pauli de sancta Maria munitus, intrepidus accedebam. Mirabantur certè grauissimi, ac doctissimi viri, cùm me audirent contra sectarios manifestè probare, eos maiori ex parte, ad tenebrosa Iudæorum antra descendisse, atque vnà cum Iudæis in Ecclesiæ perniciem coniurasse: indeq; eos ad lucem veritatis extrahere, & grauissimis argumentis, primaria nostræ Sacro sanctæ fidei mysteria Ecclesiæq; sanctissima dogmata, manifestè ipsis ostēdere. Rogabant à me multi præclarissimi viri, inter quos vnus erat Amplissimus Cardinalis Seripādus, dignissimus sacri Cōcilij Legatus, Augustinianæ familiæ, decus & splendor, & quondā Generalis Illustris, æterna memoria dignus: à quo eiusmodi argumenta, quæ validissima videbantur peterem. Ego verò, ne quid præter studium & diligentiam mihi arrogarem, candide fatebar, Dominum Paulum Burgensem, cuius studium, cum cæteris grauissimis patribus coniungebam, in hæreticos Iudaizantes, & in stabiliēda fidei dogmata, potiora & digniora mihi argumēta, abunde subministraße. Qui pro sua autoritate, quæ summa in omnes erat, à me petiit, vt librum hunc tantopere à multis doctissimis viris commendatum, à se verò nūquam lectum, ad ipsum deferrem: id, quod lubens feci, quem cum ipse perlustrasset, & doctrinam, ac eruditionē mirabilem vidisset, ad me tandem remisit, grauissimè præcipiendo, ne vnquam paterer, eiusmodi sapientiæ thesauros, absconditos mihi soli seruare, sed in Ecclesiæ vniuersalis vtilitatem recudi curarem. Quod me facturum dum per tempus liceret, bona fide pollicitus sum: idipsum quoque à me multi ardenti animo postularunt, quibus libenter concessi. Nam voluntati eorum nō satisfacere, mihi vehementer inhumanum videbatur, iussis nō parere nephas. Verum enimuero, & si statim à sacri Concilij absolutione, operi manum adhibere, iam maximè voluissem, id mihi nō licuit ob grauissima negotia, quæ me in Belgio ex mādato maiorū, necnon sanctissimi D. D. Pij V. felicis recordationis, decem integris annis occuparunt. In Hispanis iam omnibus expeditis reuersus, animum priuatis studiis applicare cœpi, & mecum sæpe hæsitaui, an post tam longam moram consultum foret, promissis stare. At viri grauissimi, qui hāc meam pollicitationem intellexerant institere, ne vlla ocasione prætermitterē, quim opus hoc vtilissimum, in omnium beneficium prodiret. Sic tandem omni pigritia, ac negligentia

gligencia excusa, librum accepi, & qua potui diligentia, à quamplurimis mendis & erroribus, librarij in cui ia sparsis, fideliter vindicaui, & in pristinum veritatis nitorem restitui.

Cui autem opus hoc consecrarem, aut sub cuius tutela, aut patrocinio comitterem, nunquam dubitaui, sciēs ad te iure hæreditario Archiepiscopatus ratione unicè pertinere: necnō ob raram tuam, eruditionem, qua Apostolicam imitaris pietatem, zelumq́ maiorum, iure deberi. Nam cum tu Dei gratia, qua ab ineunte ætate, omnium virtutum ac diuinarum scientiarum, præclarum specimen cunctis exibuisses, magna cum omnium aplausu, primùm Canariense Episcopatu fœliciter functo: deinde quo magis insignis illa tua pietas, cum generosa nobilitate coniuncta, omnibus innotesceret: ad hanc inclitam Burgensium ecclesiam, quæ tot grauissimis viris, singularis eruditionis, pietateq́ insignes floret, quo Archiepiscopatus munere, dignissime fungereris, ascitus fuisses, decreui tanquam singulare mei erga te amoris Symbolum, hoc insigne Scripturæ sacræ scrutinium à D. D. Paulo de Sancta Maria, quondam huius tuæ ecclesiæ Episcopo meritissimo, æditum, & ob temporis iniuriam, seu potius diabolica arte obscuratum, & iam penè mundo ignotum, in lucem reuocare, & tibi integrum, & pristino nitori restitutum tradere. Ad te quidem legitimo hereditatis iure spectat, bona quæ à tuis prædecessoribus in vtilitatem non modo huius tuæ, sed vniuersalis etiam Ecclesiæ, relicta sunt, fideliter asseruare: & tanquam praciosissimum thesaurum, sub tua fideli custodia ad custodiendum traditum reseruare. Talibus enim armorum thesauris ditatur Ecclesia, quæ non tā auro, aut gemis, quàm perfectæ fidei ac charitatis vna cum præclaris patrum doctrinis, fulgere solita est. Hinc est, Archipræsul amplissime, quod cùm Ecclesiæ proprissimum suum ornatum Spiritus sanctus exprimere volet, dicebat: Turris Dauid cū propugnaculis, mille clypei pēdent ex ea, omnis armatura fortium. Quid obs. sanctissimi illi patres, Ireneus, Tertullianus, Basilius, Cyrillus, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius, Bernardus, cæteri tandē Ecclesiæ patres, nō modo superioris & antiquæ clasis, verū etiā iuniores, tanquā ex clarissima illa prosapia descendētibus, suis vberrima doctrina scriptis efficere voluerunt, quàm turrim illam sanctissimæ Ecclesiæ, vnicum ac singulare ad eam confugentium assyllum, suis validissimis fortissimisq́ doctrinis tanquam armis munire? Uniuscuiusque scripta, quæ Ecclesiæ fides tutatur, ac defenditur: quid aliud

obſicro eſt, quàm clypeus fortiſsimus, quo hoſtium validiſsimos ictus intrepidè retundere poſsimus? Et dogmata ſanctiſsima Eccleſiæ, varia ſanctorum patrum autoritate firmata, ac roborata, quid aliud eſſe cenſes, quàm omnis armatura fortium in Eccleſiæ arce appẽſa? ad quæ capiẽda non tã ſuperbè, quàm humiliter accedere licet: & armis ab hac Eccleſiæ arce mutuatis muniti, aduerſus Eccleſiæ hoſtes validiſsimè decertare. Inter hæc Eccleſiæ inuictiſsima arma. D. D. Paulus de Sancta Maria, ſua fortiſsima, magnoq́; cum ſtudio parata, aduerſus Iudæorum impetum atque furorem, qui maximus tunc temporis in Hiſpaniis erat, appenderat arma. Quæ cum validiſsima fuiſſent, diaboli ſingulari ſtudio, ac arte, iam pene rubigine obducta erãt. Ego verò tanquam minimus huius arcis clientulus, totus in hoc fui, vt dæmonis arte explorata, vires omnes meas, quantumuis exilles expenderim, in expurgandis, puliendis, ac in nitorem priſtinum reſtituendis illis armis, non modo aduerſus Iudæos vallidiſsimis, verum etiam aduerſus huius noſtri ſeculi hoſtes potentiſsimis, quatenus ſi à me dignè à rubigine vindicata iudicaueris, denuo in Eccleſiæ Arce, tua autoritate reponantur.

Et quod id in Eccleſiæ vtilitatem eſſes effecturus, me maximè perſuaſit, tuus ille feruentiſsimus Zelus, quo tam indefeſſo labore in Eccleſiæ Dei promouenda pietate inuigilas. Mirantur certe multi vnà mecum, ardentiſsimum hunc, quem in aggrediendis & promouendis [Ec]cleſiæ rebus, zelum oſtendis. Ego verò mirari iam deſino, cum ex [ma]iorum tuorum fideliſſimis hiſtoriis intelligam, hũc fidei, & Eccle[siæ a]ugendæ Zelum à maioribus tuis, veluti hereditario iure deriua[re], vt pro pietate tuẽda, aut Eccleſia amplianda, nullos vnquam re[cus]ueris, quantumlibet duros, & inmenſos ſubire labores. A generoſo [D]. Blaſco Nuño Vella parẽti tuo, perpetua memoria digniſsimo, [c]um ſanguine præclaro zelũ imbibiſti. Nã cum inuictiſsimi Im[per]atoris, Charoli V. ſtudium indefeſum eſſet, omnes Eccleſiæ hoſtes [d]ebellare, quod teſtantur expeditiones variæ, quas propria perſona, pro defenſione Chriſtianæ fidei expediuit: nam Turcam ferociſsimũ Chriſtiani nominis hoſtem, apud Vienam Auſtriæ glorioſè fugauit, & è manibus Barbaroſæ potẽtiſsimi tyranni, potẽti virtute liberauit, aliaſq́; multas de Turcis & Saracenis, terra ac mari inſignes obtinuit victorias. Quãta autem aduerſus hæreticos pugnãdo, vt eos ad reſipiſciẽtiam alliceret, aut cogeret, perpeſus fuerit, teſtetur ipſa Ger-

mania

mania vniuersa, quæ tot ab ipso Clades perpessa est. Cum his ergò grauissimis expeditionibus pro Dei gloria, & Ecclesiæ defensione, fuisset Cæsar omnino detentus: vidissetq; in nouo illo orbe tyrannos in eũ cõiurasse, ac Regni Piru Prouincias, magno cùm suæ autoritatis, tum conuersionis Indorum detrimento: id quod per se ipsum facere non licuit, ad talem tantamq; expeditionẽ, tantæ autoritatis, fidei, ac fortitudinis, virũ mittere decreuit, à quo speraret certò se experiri posse animum virilem, robustum, constantem ac fidelem, qui tyrannos omnes debellare posset, & dictiones suas omnes suo submittere imperio, Indorumq; conuersionem fœliciter promouere. Hinc factum est vt rebus bene perspectis, inter omnes præclaros viros, quorum Hispania fœcũdissima est, insignem D. D. Blascum Nuñum Vella, tuum progenitorem, præ cunctis eligeret, ac Proregis glorioso titulo decorauit, qui grauissimum hoc munus obiret. Is Cæsaris mandato accepto, tempore quo tyrannicus furor in Cæsarem magis ac magis, ac in ipsius ministros crudeli furore seuiebat, tempore quo imperatoriæ leges, à tyrannis villipendio habebantur, tempore quo cuncta inuerso ordine regebantur, adeo vt Cæsare abnegato, vnusquisque suam Regni partem occupare, per summum scelus, auderet, generosus tuus parẽs, Cæsaris mandato, constanti animo parens, quo amissum ferme Regnum, è hostium manibus eriperet, Cæsariq; recuperato restitueret, per mare, per terras, per tot discrimina rerum, immensos subire labores non recusauit. At cum iam Regnum magna cum autoritate occupare cœpisset, impetu tyrannorũ in eũ facto, copiis vndique fortissimis in eũ collectis, quibus tandẽ efficerent, ne Cæsaris edicta exequutioni mãdaret, imo potius cum ipsis contra Cæsarem coniuraret, quod summum periculum erat, generosus ac zelosissimus Prorex optione data, vt vel illud faceret, vel certissimam mortem ab eis speraret, maluit gloriosa morte vitam finire, quam fidem Cæsari datam, vel in minimo infringere. Sic tandem tyrannorum impetu facto, quem superare tunc impossibile erat, generoso ac constantissimo animo, ceruicem gladio intrepidus obtulit, vna cum sibi charissimo fratre, malens vitam cũ morte gloriosa commutare, quàm fidem semel Cæsari datam, cum ignominia violare. Prætulit vitam à cunctis summe dilectam perdere, quàm vt Cæsari, vel minimum patriæ, sua culpa periret. O vtinã clarissimorum gestorum ipsius, parem scriptorem haberet, qui digna factis illius referre valeret, & illius gloriam posteris decantaret. Tu

Archipresul generose, incliti sanguinis impio tyrannoq; gladio fusi, generosa progenies, quam licet natura è lōga progenie deducta, tibi tribuerit, è cælo iam illustrior, paterno sanguine parta, generosiorque nobilitas, magnis cum accessionibus tibi cōcesa est, qua præ cæteris gloriari merito potes, quam etiam tuis virtutibus confirmare non cessas. Tuis quoque indefessis laboribus zelum immitaris paternū, qui mille mortes potius subire males, quam vt Ecclesia, cui militas, aliquid à sua integritate perire patiaris. Huc omnino tendunt frequentissimæ illæ tuæ ad populum, magno cum animarum fœnore conciones, instituto & more vitæ, in nullo certè absimiles, quibus zelum verè Apostolicum vitamque immitaris. Hic me tuus indefessus zelus adexit, vt hunc pretiosum Ecclesiæ thesaurum, omni doctrina ac pietate Christiana refertum, tuæ fidei commendarem. Habes in hoc illustri scriptore, selectissima Ecclesiæ dogmata è Sacræ scripturæ floribus, tanquam ex amenissimo prato selecta, quæ quasi semina quædam preciosorum aromatum, per vniuersam Ecclesiam flagrantiam spirant. Legas obsecro pede inoffenso: non hic verborum corticem spectes, sed medulam: non carnem, sed spiritum: non verborum duriciem ac inconcinnitatē, sed materiæ ac rei maiestatem. Nam vt in nummo non spectatur elegantia sculpturæ, sed pondus ac materia; ita non refert, quam elegans sit oratio, sed quam grauis & vtilis. Indulgendum est ætati illi, quæ nō nimis elegantes habuit scriptores, imo gratia ei habenda, quæ fecit quod potuit. Indulgendum etiam Ecclesiæ stylo, qui, vt in Epistola ad Leandrum Episcopum. D. Gregorius ait, restringi non vult sub regulis Donati. Tuum erit Archipræsul amplissime, huius tui clientis queri voluntatem, candidam atque sinceram: quæ vnà cum hoc opere lucubratiunculas, quibus euincimus hæreticos ferme omnes, in Inferorum castra descendisse, præfactionis loco tibi offero, vnà cum autoris clarissima vita, eaque omnia, meque ipsum, ea animi alacritate complectere, qua semper pios omnes, de Ecclesia benemeritos fouere soles. Vale ex nostro Augustiniano museo 15. Ianu. Anni 1591.

REVE-

REVERENDISSIMI D. D. PAVLI DE SANCTA MARIA, Episcopi Burgensis, mirabilis ad fidem conuersio, & sanctæ vitæ ipsius gesta fœliciter incipiunt.

Paulus de Sancta Maria ad exẽplar D. Pauli cõuersus.

NOVAM & pietate plenam (piarum rerum amator, candide lector) texere aggredior historiam Clarissimi illius viri D. D. Pauli de Sancta Maria, inclitæ ciuitatis Burgẽsis, quondam Antistitis. In cuius mirabili cõuersione, sanctæq; vitæ progressu, alterum diuum Paulum ex infidelitate ad Christi fidem mirabiliter conuersum reperies. In doctrina verò, qua tempore suo claruit, zelum Dei feruentissimum, & Euangelij promotionem tanto cum pietatis studio exercuit, vt etiam diuum Paulum electionis vas, in ipso rediuiuum diceres. Nemo hactenus scriptorũ eius præclaram vitam à principio ad finem vsque deduxit, licet varia historiographi Hispani, in ipsius vitæ encomium, & laudem, ordine confuso suis scriptis inseruerint. Ego verò, diuino numine afflante, tanti viri vitam, sua, suorumq; natorũ præclara gesta, tam ex munimentis ipsius pij viri Pauli, quàm ex verissimis historiis, necnon ex fideli ac grauissima maiorum traditione, texere fideliter adnitar. Tu verò si animo æqua pietatis trutina appenderis, inter clarissimorum historias, interq; mirabiles illas conuersiones, quas in maximam Ecclesiæ suæ vtilitatem Deus misericorditer operari solet, hanc meritissimè collocabis. Lege obsecro animo candido, & capiendi fructus pietatis auido, hinc enim multa, quæ te ad pietatem magis, magisq; accendere possint, elicere potès.

Paulus de Sancta Maria ex tribu Leui originem duxit.

DOMINVS D. Paulus de Sancta Maria, ex antiquissima Hebræorũ natione, atq; ex nobilissima eorum Leui tribu originẽ traxit: id quod ipsemet candidè fatetur in epistola ad postillam sacræ Bibliæ Alfonso de Sancta Maria eius filio, Compostellañ. Decano præfixa, dicens: Vnum est, quod silentio cõmittere non possum, nobis ex Leuitico sanguine descendentibus, aliquantulum demonstratũ fuisse, quod ante tot secula scriptum est, tribui Leui non fuisse datam possessionem, quia Dominus est possessio eius. Deus (inquit) est possessio nostra, Christus hæreditas nostra, qui purgaturus venit filios Leui, vt sacrificia Dño in iustitia offerrẽt. I oe Prophetica antiquitus dicatos, his iam diebus manibus nostris se sacrificium verum tractari permittit, vtiq; sic acceptans, sicut & tollerans. Hæc de seipso dicens, ab omni se iactantia purgat. Nam duplici (nec immeritò) his verbis gloriatur nomine. Primo ex maxima dignitate, quam ex Leuitica gente originem

Epistola ad Alfonsum filium.

Duplici r tione de s gloriar rigine. Prima g riãdi rat

ginem trahens sibi vsurpare poterat. Tanti enim Deus gentem illam Leuitici generis fecit, vt nollet eam cæteris tribubus in ratione præmiorum exequare, sed longo diuitiarum cummulo eas omnes superare. Cæterarũ siquidem tribuũ possessio terrenorum, breuiq; periturorum bonorum erat, quę mille litibus, milleq; ærumnis, totidemq; cladibus perpetuò subiecta manent. At verò generosa Leuitica tribus, cum Deo proximior ex Dei gratuita electione sit facta, & diuina quadam animi nobilitate, tanquam futurorum bonorum pręsagium ac præludium decorata, maiori præ cęteris tribubus est hæreditate donata. Nam nullam aliam præter ipsum Deum Opt. Max. hęreditatẽ in terris sortita est, ideoq; ad ipsius Dei possessionem habendam peculiariter electi, Deiq; possessores effecti, ampliorem dignita[tem] & gloriam hoc maxime no[min]e sortiti sunt. Altera glorian[di iu]stissima ratio inde sumenda quod illa excellẽtissima Dei [pos]sessiõ, quam tandiu conferre [vo]lerat ipsemet Deus, iã Le[uitic]a tribus præ cæteris, à tem[por]e quo Christus venit, in legitimam possessionem cum Iu[dai]ca, vindicata est. Duplici & [ha]c quidem titulo. Primo, quia Christus est (inquit) hæreditas nostra, legitimo siquidẽ hæreditatis iure, Leuitica tribus Deum ipsum incarnatum possidet, eo quod ex Leuitica tribu carnem desumere, quo eam nobiliorem redderet, dedignatus non est Deus. Secundo, quia ex Leuitica gente Sacerdotium tunc instituere volebat, qui purgare venerat filios Leui, & auro puriores, nobiliores, præstantioresq; cæteris facere, quatenus in lege gratię purgati, vnusquisque eorum purum ac mundum sacrificium Deo offerens, ipsum met Deum, excellentiori quadã ratione, incompræhensibiles illas diuitias possideret, ac manibus contrectaret: cæterisq; tãquam hæreditatem propriam filiis legantes, impartirentur. Hinc fit, vt summa generis dignitas, atq; clara nobilitas, quæ apud Israëlitas erat, Leuitica tribus haberet. Ideoq; Christus ex tribu Leui, originem trahere decreuit: nam duplicem illam nobilitatẽ, quam propheticæ literę in Christo desiderabant, nempè vt Rex simul & Sacerdos nasceretur, habuit. Iam verò vt hac vtraq; nobilitate Christus insigniretur, illam habere matrem debuit, quę & germana Habrahæ filia, & ex tribu Iuda stirpeq; Dauidis Regia prognata esse cõstaret, & quæ præterea cum tribu Leui cognationem haberet: Quę duę tribus Iuda, & Leui, apud Iudęos precipue florebant, adeo vt alię præ illis obscuræ viderentur. At Leuitica quidem tribus, quæ sacerdotalis est, Dei (cui seruire vere regnare est) non Regnorũ erat seruitio mãcipata, vt D. Augustinus docet. Et hęc tertiadecima

Duplicẽ nobilitatem, Propheta in Christo futuram, prædicebant.

Tribus Leui, & Iuda, apud Hebreos præ cęteris florebant.

Lib. 7. de Ciuit. Dei c. 21.

cima numerabatur: quæ multo magis, quàm tribus aliæ ad Regnum Hierosolymitanum pertinebat. Hæc eò dicta sunt, vt intelligamus nostrum Paulum de Sācta Maria, meritò se posse gloriari de Iudæorū illustriori prosapia genitum, nempe de Leuitica, quæ ad Sacerdotes præcipuè pertinebat: eaq; supramodū maior dignitas est, quam Regia, ad quā tribus Iuda à Deo dicata erat. Nec enim summā originis dignitatem, matri dedisset filius, nisi ex vtraque tribu eam sanguinem duxisse, Euangelico testimonio testaretur. Satis manifestum erat nostro Paulo, quā præclarū nobilitatis titulum sibi vendicasset, suam progeniem à Leuitica tribu deducendo. Et vt se ab omni iactantiæ genere purgaret, hæc (suæ pietatis insignia) verba contexuit. Nec volo ista me putes superuacuè iactāterúe inseruisse, vitamq; meam frustra annuntiasse tibi, cùm non superuacuum, quinimo necessariuni reor Omnipotētis beneficia cognoscere: & arrogātiæ tribuendum non est, infirmitatis propriç, aperta & inficta confessio: præsertim cum tibi loquar, à cuius memoria hæc excidere nullo vnquam tempore vellem. Nec enim puto me satis gratum tantorum beneficiorū receptorem agere, si cum vita mea illorū cognitio quiescat. Hæc ille. Quibus sanè verbis duplicia sibi à Deo collata fuisse beneficia gloriatur. Alterū à natura, quòd nobili fuerit prosapia ortus. Alterum verò à gratia, quod à Iudæorum errore fuisset in lucem vindicatus. De primo nunc agimus. De secūdo latius postea dicturi, tanquam de primario gratiæ dono.

Deipara Virgo ex Leui & Iudeæ tribu originem traxit. Matth. 1. Luc. 1. & 2.

In epistola ad Alfonsum filium.

Noster itaq; Paulus, ex nobiliori Hebræorum genere originem traxit, vt omnium historiæ communi cōsensu vnà cum ipso fatentur. Quo vero nomine, seu cognomine, ante baptismi sacramentum compellaretur, hactenus non vidi, neque aliquis eorum, qui præclara ipsius gesta memoriæ mandarunt, scripsit. At in hoc nostro Scrutinio, Saulum nomine dubitantem proponit. Verùm hoc non satis euincere potest, vt id ei nomē, ante ip- ipsius ad fidem conuersionem inditum fuisset. Voluit tamen, si bene perpēdimus, sub huius nominis ethimologia nobis decl rare, quis ipse in Iudaismo ag fuerit, nēpe alter Saulus, Ecc siç deuastator insignis, Christ norum truculentus hostis, rans minarum & cędis in disci los Domini: nemo suo temp tam magnos progressus in daismo fecerat, ac ipse. Pro batin Iudaismo, super omne suos coetaneos, abundātius æ lator existens, paternarum suarum traditionum. Mente recolebat se quondam persequutum fuisse Ecclesiam Dei, quo magis ac magis Iudæorum synagogas stáueret, & in summum honoris gradū promoueret: ideo se Sau

Quare Paulus vocatus.

lum, potius re, quàm nomine vo candum iudicauit. Paulus tamē appellatus fuit, quo gratiam diuinam, quam intra mētis suę penetralia agnouerat, quaq; supra quam verbis explicari poterat, illustratus fuerat, nomine Pauli sibi imposito declararet. Et qui Sauli in obstinata animi cæcitate atque duritia, imitator insignis fuerat: iam Pauli vestigia sequutus, multo magis cōualesceret, & vires acquireret, Euangelicā veritatem prędicādo, & vniuersos Iudæos suis argumentis validissimis euincēdo. Hinc est illud, quod multi de ipso testātur, nempè, quod dum ad sacrum baptismi fontē peruenisset, de more rogatus, quo nouo, veteri iā cum homine post habito, ac relicto, nomine, compellari vellet; hæc eum verba dixisse testātur: Paulus me ad fidem conuertit, Pauli mihi indelebile nomen, vnà cum caractere assignari deposco: ideo Pauli nomen acciviēs, diuī Pauli fuit imitator eximius, indefessusq. vitę sectator.

Acto. 9.

Pau ... uer

De cognomine verò ipsius, delicet, de Sancta Maria, communis ac vniuersalis omniū sententia est, quam ab ipso nostro Paulo maiores nostri accepe- rūt, eum Sāctæ Marię cognomē sibi vendicasse eo quod non solum ex eadem Virginis Deiparæ tribu, sed ex eius etiam pręclara stirpe originē traxisset: id quod certè sæpissimè vsu venit, in nobilioribus Hispaniæ familiis, nēpè, vt ij qui ex antiqua Romanorum & Gothorum nobilitate originem duxerunt, honoris ac dignitatis nomina, ac stemmata, quæ ab ipsis mutuati sunt, perpetuis futuris temporibus suis cōsecrēt familiis: vt Guzmani, Velascij, Mendocij, Henricij, Manricij, aliiq; quamplurimi, vt Damianus à Goes Lusitanus præclare notauit: qui cum Gothico sanguine cognomina quoq; perpetuo, magna cum gloria seruarūt. Pari quoque ratione noster Paulus, ex progenitorum Deiparæ Virginis stirpe originē ducens, cognationemq; tranhens, sanctæ Mariæ cognomē, stemma certè gloriosum, sibi à sua cōuersione vindicauit: nec immerito tali gloriatur cognomine, acceptum ferēs magna ex parte ipsi Virgini, suæ præclaræ cōuersionis donum. A multis enim mihi relatum fuisse testor, se ex antiqua maiorum traditione ab ipsomet nostro Paulo audiuisse seniores, singularem quandam ac miraculosam gratiam, quam ab ipsa Deipara Virgine, dum inter suę conuersionis crepuscula, mēti ipsius Deus illustrasset, nēpè ipsam sacrosanctam Virginem, tanquam suo contribuli, patrocinium singulare gerens, ei clarissima luce apparuisse, ac verbis significasse, Dei ergà se singularem pietatem, ac incomparabilem misericordiam, si modo eam puro cordis affectu accipere non detrectaret. Qua mirifica visione intimè tactus, ac diuino feruore accensus, velut alter Paulus

...pit, ...od ex stirpe ...ginē traxerit.

Hispanis mos est familiæ nomen à generatione in generatione seruare.

Lib. de præcipuis rebus Hispaniæ.

Deipara Virgo Paulo de Sancta Maria miraculosè apparuit.

Actor. 9. Paulus, qui Christi vocem sibi dicentem audiebat: Saule, Saule quid me persequeris? Durū est tibi contra stimulum calcitrare. Et continuo clamantis voci obtemperās, ait: Domine quid me vis facere. Ita quoque noster Paulus, post reuelationē illam mirificam, à Deipara Virgine sibi factam, tremens ac stupens dixit: Sancta Maria, quid me vis facere, quo possim tanto frui beneficio? Ab hac miraculosa visione, sibi à Diua Virgine ostensa, noster Paulus suæ conuersionis initia accepit, ac fœlicissimos progressus, beatissimæ Virginis interuētu singulari, sortitus est. Hinc fit, vt nonnulli, quibus hæc Virginis miraculosa visio innotuit, firmiter contestentur, nostrum Paulum Sanctę Mariæ nomen sibi vindicasse, ob hanc sibi factam visionem. Verum omniū sententia fert, hoc Sanctę Marię cognomē, ratione stirpis ipsius Virginis, à qua recta linea descēdebat, sibi adscripsisse, atque floris lilij (stēma singulare) sibi vindicasse. Nec sibi soli nomen ter gloriosum Sanctæ Mariæ desumpsit, sed omnes quoque ipsius fratres, paris pietatis, ac gloriæ non innanis studio, simul atque sorores, Sanctæ Marię cognomē sortiti sunt. Sic Aluarus Garsia insignis pietatis vir, ac Petrus Suarez, ipsius D. D. Pauli germani fratres, vnà cum quatuor sororibus, Sanctę Mariæ cognomen, omnes sibi vindicasse certissimum est: testimonio fidelissimo, omnes cum Domino Paulo testantes, se ex stirpe illa generosa Sanctæ Marię originem, recta linea traxisse, atque ad illam vsque ętatem conseruasse.

D. Paulus ab stirpe Deiparæ Virginis, originem traxit.

Pauli pater ignotus.

Quis verò nostri Pauli, ac fratrū, & sororū ipsius, pater extiterit, ab omnibus, qui sincerā historiā vitæ ipsius texuere ignoratur. Sunt tamen, qui testētur, & ex antiquo maiorū relatu affirment, patrem ipsius fuisse, ex stirpe quorūdam nobilium Regni Aragonię, Syracusanę ciuitatis, cognomento de la Caualleria, qui omnes in regno Aragonię degentes, Christi fidem libere, magno cum deuotionis feruore, ac totius Regni applausu suscepere, ob idq; pristinis gratiis, prętogatiuis, ac priuilegiis, quibus antea propter insignem nobilitatem, qua ex Diuę Virginis stirpe descendentes potiebātur, in Regno illo conseruati fuerūt, & in summo semper prętio à Regibus habiti: merito quidem agnoscentes, singularē antiquamq; illā nobilitatem, quā ab insignibus Israëlitarum Regibus, lōga possessione potiti fuerant: cui rarissimę quoque animi dotes coniunctę erant. Quare inclitus Alfonsus Aragonię, ac Sicilię Rex in pragmatica quadam, seu priuilegio Gaetę dato, die 20. mensis Februarij. Anno à partu Virginis 1438. in commēdationem nobilium de la Caualleria, sic ait. Quia vos etiā propter antiquam vestram genealogiam, & vetustam originē simultiplicibus

Nobilitas dominorum de la Caualleria.

tiplicibus priuilegiis, libertatis, & immunitatis, per antiquos prędecessores nostros inuenimus decoratos, & quia dignum (inquit) est, vt qui similem cũ aliis vitam susceperunt, similem sentiant in legibus disciplinam. Ea propter, per hãc nostram pragmaticam, perpetuis temporibus duraturam, vobis & vestris descẽdentibus, tam ex parte virorum, quam mulierum, concedimus & elargimur, vt vos & vestri posteri, gaudeatis quibusuis honoribus, dignitatibus, prærogatiuis, beneficiis, & officiis, Ecclesiasticis & secularibus, magnis & maximis, cũ iurisdictione ciuili & criminali, mero & mixto imperio, &c. Aluarus Garsia de Sãcta Maria frater germanus D. Pauli, idem quoque priuilegiũ pro se in regno Castellæ obtinuerat, anno 1410. quod priuilegiũ in archiuiis sancti Ioannis ordinis sancti Benedicti, ciuitatis Burgensis adseruatur. Ibiq; ...ultus, multa, atq; magna eis... fratribus dona reliquit. Fuit ...a Micer Xaume de la Caua... vir cõsilio grauissimus, ob ...maximè, Catholici Regis ...nãdi cõsiliarius, qui cũ pro... onem illam insignem, in Re... ...um Neapolitanum parasset, dominum Xaume de la Caualleria, magno cum honore, ac stipẽdio Rege digno, secum venire iussit, vt singulari ipsius cõsilio, cuncta disponeret. Is D. Xaume vnicum filium D. Sanctium de la Caualleria nuncupatum habuit. Pater tandem D. Pauli de Sãcta Maria, eiusdem met stirpis ex parte viri erat, qua D. Xaume de la Caballeria. Hi quoque omnes, qui ab hac stirpe originem traxerunt, longa maiorũm comprobatione contestatum habẽt, suam originem ab antiquissima Deiparæ Virginis progenie deuenisse. Et ne hęc singularis originis dignitas, hoc cognomento de la Caualleria, quantumuis nobili, obnubilaretur, malluit noster Paulus, vnà cum fratribus, suisq; in posterum successoribus, Sanctæ Mariæ cognomen aliquãdiu seruare, quam cognomẽ de la Caualleria (vt sic loqui liceat) retinere. Hęc de patre D. Pauli inuenire potuimus: qui ex Regno Aragoniæ, vnde originẽ traxit, vel ex Nauarræ Regno, vt aliqui ferunt ad Burgensem Castellę ciuitatem, vnà cũ vxore ac filiis venit, ibiq; habitationis sedẽ collocauit, ciuisq; effectus vitam finiuit. Quare verò nominis, seu cognominis ipsius, memoria nulla iam habeatur, inde id factum sanè putarẽ, quod cum Deus æquè iustus ac misericors sit retributor, voluit gratię suę diuitias magnis cũ accessionibus in filio, nẽpe. D. D. Paulo ab ęterno sibi dilecto ostẽdere. Et iustitiæ tremẽdę ipsius, spectaculum in patre declarare. Est quidẽ in potestate figuli teste Paulo, ex eadem massa aliud vas in honorem, aliud in contumeliam facere. Quod si Deus, volens ostendere iram, & notã facere

Pauli pater ex Aragonia Regno, aut Nauarre ad Burgensem ciuitatem venit.

Pauli pater non fuit ad fidem cõuersus.

Rom. 9.

facere potentiam suã, substinuit in multa patiẽtia, patrem ipsius D.D. Pauli tanquam vas iræ, in interitum aptũ, & eo in illa perditionis Iudaicę impietatis massa derelicto, vt ostenderet diuitias gloriæ suę, in filio D.D. Paulo, ac si misericordiæ diuinæ vas pręparatum in gloriam Dei fuisset, misericordissimè electus, quis non miretur, & Dei misericordiam, vna cum ipsius iustitia suspiciat, & timeat? Non itaque mirum videri debet, si patre in Iudaida cæcitate, vita functo, nomẽ ac memoria ipsius perpetuò obliuioni tradatur, & filij nempè D.D. Pauli memoria, ęterna memoria nullo sæculo interitura maneat.

Pauli mater ex qua stirpe fuerit.

Verũ enimuero, cum inscrutabilis diuinæ prædestinationis abyssus, in ipsis mirabilibus Dei operibus declaretur & exprimatur, in hoc sanè mirabili electionis opere, in matre nostri Pauli facto, maximè videre licet. Ex vno namq; eodẽq; cõiugali lecto, vnus ad Dei omnipotentis gloriam assumitur, alter ad ipsius diuinæ iustitiæ declarationem, miserè deseritur: marito à Deo derelicto, & vita iam misere functo, ipsius vxor, nostri Pauli charissima mater, à Dei misericordia præuissa, atque singulariter electa, ad Christianam religionem vocata fuit, eiq; Mariæ nomẽ impositum. Vnde hęc, & à quibus parentibus orta fuerit, historiarum scriptores, non multa recensent: aliqua tamen ex fido relatu accepimus. Testantur nonnulli, eam ex genere eorundem nobilium cognomẽto de la Caualleria, originem duxisse, eo quod lege grauiter institutum siet, ne quis fœminam alterius tribus, ducere in vxorẽ audeat: cũ ergo maritus ex prędicta tribu, originem traxisset, vxorem quoque eiusdẽ tribus esse, facile constare poterat. Verum enimuero, qui originum secreta, penitius rimati fuerũt, aliter de ipsius origine testantur. Dicunt hanc D. Mariam, ex generoso Gothorum sanguine, ne dixerim Regio, originẽ traxisse, matre filium pro filia commutãte, id quod nobilis quidam ciuis, inclitę ciuitatis Burgẽsis, Alfonsus Garsia de Camargo nuncupatus asseruit. Qui cùm ad extremum supplicium, ob traditionem sibi, ob certam causam imputatam, Petri regis iussu duceretur, in ea ciuitate patefecit. Cum enim se traditorem, voce pręconis proclamari audisset, iã iam moriturus, silentio postulato, sic publicè affatur, dicẽs: Huius & lõgę grauioris mortis pœnę, debitorẽ me esse fateor, non tam ob scelus obiectum, innocẽtiam cuius hac hora ante Deum iudicem protestor: verum, quia Reginæ mandatis obtemperare volens, filium pro filia, in eius partu commutaui, ne Regi fuisset ex ossa, & in concubinę amore consenesceret, sic tandẽ Regni hæredẽ propriam, Hebrææ, propriis his tradidi manibus.

Pauli mater Maria fuit vocata.

Opinio quorundam, circa originem matris D. Pauli.

Alfonsi Garsia de Camargo testimonium.

Ob

Ob perpetratum tandẽ hoc crimen in Deum, in Regem, & in Regnũ, huius ignominiosæ mortis, & longe maioris, debitorem me esse libenter agnosco. Hoc viri testimonium, multi grauissimi ciues sese à maioribus audiuisse, nunc cõstanter affirmant.

Refutatio opinionis. At penes quem volet fides sit: mihi tamen historia hæc, minus fidelis apparet, neque argumenta, quibus nitũtur autores, efficaciam habere videtur. Nam testimonium huius viri allatũ, mihi fidem non facit, & eam adhibere viro capitis pœna mulctato, & in odium punientis se, testimonium ferenti, nulla iura permittunt. Quis enim credere valeat, Christianissimam matrem, in summa dignitate locatã, propriam filiam, Iudeæ fœminę lõgę inferioris sortis tradidisse, vt eius dilecta filia, absque baptismi sacramento perpetuò maneret, & æterna morte periret? Itẽ ex præstãti dignitate, & summo honore, in quo noster Paulus fuit à Regibus euectus, suspicãtur nonnulli, quod Reges piæ memorię Henricus III. ac Ioãnes II. ipsius filius, non tanti nostrum Paulum fecissent, & tantis eum honoribus, tanta cum gloria cumulassent: nisi ob præclari sanguinis singulare monimentũ, quod incliti Reges secreto seruarunt. Absit hæc quoque suspicionis iniqua persuasio. Reges enim, cum Dei ministri constituti sint, merita prçclaræ scientiæ, atque insignis virtutis splẽdor, rarissimęq; animi dotes, quæ in nostro Paulo cumulatissimè reperiebantur, dignis prçmiis atque honoribus, ex officio, condecorare voluerunt: ratione quoque habita ad prçclaram Leuitici sanguinis antiquam nobilitatem, quę in ipso illustrata, & virtutibus eximiis condecorata fuit. Quę sanè nobilitas nõ minoris habenda cẽsetur, quàm quælibet alia à Gothica stirpe successio: Dauidis enim dignitas, maioris apud Deum & homines ęstimationis merito extitit, quã Gothorum, ac aliorum Regum. Et cum Regis cor in manu Domini situm sit, & quocunque voluerit vertat illud, honores & prçmia, à Deo potius, qui acceptor personarum non est, accepta ferenda sunt, quàm ab hominibus. Ob rarissima quidem merita, quibus noster Paulus refertus erat, meritissimè charissimus fuit Deo, Regibus, & vniuerso populo: de quibus nonnulla in ipsius vitæ progressu, dicturi Deo dãte, summus: licet vniuersa ipsius merita, pro dignitate eorum, persequi non valeamus. *Sap.c.21.*

Noster itaq; Paulus, si ex Gothorũ materno sanguine, originẽ duxisset, non tã asseueranter dixisset, & inde sibi gloriam non contemnendam comparasset, quod ex Leuitico genere originem traxisset. Nemo quidẽ studiosius suam indagasset originẽ, quã ismet noster Paulus, qui vti sapientissimus, ita quoque prudentissimus rerũ scrutator erat,

& aliena

& aliena curiosè inquirēs, propria, & quę tanti facienda erant, minimè gentium omisisset. Nisi dicere vellint, qui aliam tutantur opinionem, se ex Leuitico genere vocatum, ex parte parētis, secus tamen ex parte matris sensisse, & ne Regibus fuisset ingratus, id omnino tacere voluit. Audiendus non est historiographus noster Roman, qui testatur Paulum ex parte paterna ex Regia stirpe venisse: à quo hāc nouam fabulam acceperit ignoro. Fateor quidem D. D. Paulū, vnà cum fratribus, ac tota ipsorū posteritate, animos Gothica nobilitate dignissimos induisse, vt eorū pręclara gesta testantur, adeò vt sæpe cum multis in eandem inciderim opinionem, vt crederem eos, ex Gothico ac Regio sanguine descēdisse, & eam nobilitatem præ se ferre: plus enim eorum facta consideramus: quàm fatui vulgi opiniones. Verū enimuero nostri Pauli testimoniū efficax me cogit, vt omnino adseuerare audeam, Dominam Mariā nostri Domini Pauli matrem, ex Leuitica, seu Iudaica tribu descendisse. Quæ quondam à Parentibus, probis instituta moribus, honestissimeque educata, viro suo matrimonio honorifice iuncta fuit. Hæc septem prolium mater extitit, tres filij, quatuor quoque filiæ ei fuerunt.

Domina D. Maria septē proles habuit.

Quo verò ante Baptismi Sacramētum, vocati fuerint nomine, penitus ignoramus, sed post susceptū baptismū. Primus Paulus cuius gesta narramus. Secūdus Aluarus Garsia, qui religionis zelo feruens, vt sancti Ioannis cœnobium, instituti sancti Benedicti, ad Regularē obseruantiam reduceret, maiorem suorū bonorum partem ipsis donatione, ac testamento reliquit. Tertius Petrus Suarez: omnes de Sancta Maria cognomento sunt cōpellati. Filiarū verò nomina, planè ignoramus, pręter vnius maioris earum natu, quę Maria nuncupata est, eaq; nobilissimo viro matrimonio iuncta, quę infra maternum sepulchrum ad latus ipsius, sub marmoreo lapide (optime sculpto) iacet. Cęterarum triū nomina suppressa sunt, quę perpetuā virginitatem seruantes, vitam tandem fœliciter in Domino finierunt, & in celebri sancti Pauli cœnobio, instituti sancti Dominici, honorifice sepultę manent, in capitulo, à nostro Paulo egregie structo, ibiq; sub lapideis sepulchris, ad sinistrum matris latus, diem stremū expectantes iacent.

Tres Pauli sorores virgines fu[erunt]

Primus igitur filiorum D. D. Marię, D. Paulus de Sancta Maria fuit, qui anno Domini, millesimo trecētesimo quinquagesimo natus est, & ab ineunte ætate in ea in qua natus fuit professione; optime à suis fuit educatus parētibus, in tenera quidem ętate, tā auidè primaria rudimenta adiscebat, vt cęteros omnes suę ętatis pueros, ad inuidiam prouocaret. Inter iuuenes illum senē

iudicares, tanta enim cum matu ritate ac prudentia inter omnes versabatur, vt omnes mirarentur. Sūma diligentia legis Rabbinos, intimo addiscēdi affectu audiebat, quemadmodum ad Alfonsum de Sancta Maria eius filium testatur, sic dicens. Cum ab ineunte ętate veritatem non recepissem, sed sub Iudaicę cęcitatis perfidia natus, sacras literas, non à sacris Doctoribus dedicissem, ab erroneis magistris, erroneos sensus trahebam: literā rectam, non rectis cauillationibus (vt cęteri illius perfidię duces) temerariè inuoluere satagens. Hęc ille. Vnde manifeste cōstat, se se toto affectu, Sacras literas addiscisse, & pessimo lacte nutritus, Iudęorū errores imbibisse, ob magistrorum deprauatum intellectum, pariter & affectum. Adeo apprimè fuit institutus in sua iuuentute, vt nemo in lege versatior, nemoq. in Philosophicis studiis fœlicius institutus fuerit, ita vt omnes mirarentur ipsius ingenij acumen, suadēdiq. admirabilem vim atque efficaciam, qua omnes nō modo coętaneos, sed & seniores etiam, ac grauiores in lege peritos, & in Philosophicis versatissimos, lōgo interuallo superaret. Indeq. pręsagiū futurorum, de eo quā plurimi faciebant, vaticinantes eum, vel murum fortissimum Synagogę futurū (tanta enim scientia, ac dicendi facundia erat ornatus) vel in magnam suę professionis perniciem, in hanc lucē prodiisse: id quod rerum euentus, euidentissime declarauit. Erat moribus omnino compositus, summa modestia ornatus, amicus, comes, verecundus, omnibus affabilis, modestia, ac grauitate seruata: adeoqúe omnibus erat amabilis, vt omniū animos ad se se alliceret, ac secū in maximum amorem conciliaret. Virtutes omnes ita excoluit, vt qui eum contemplabantur in stuporem rapti, in omniū virtutum exemplar, cūctis eius seculi ipsum natum testarētur. Constantiam, longanimitatem, māsuetudinem, prudentiā, temperātiam, atq; in aduersis, ęquè ac in prosperis, ęquanimitatem ostendebat. His ornatus virtutibus, singulariqúe Scripturę sacrę scientia prędictus, ac nimio etiam legis, quam profitebatur zelo munitus: eo tandē peruenit, vt inter legis Rabbinos Paulus sectę Pharisaicę suo tempore primas haberetur. Hinc factum fuit, vt ab omnibus primariis, in matrimoniū filiarum auidissimè spectaretur: his accedebat post eius animi dotes, & singularē, quam diuinę legis imbiberat scientiam, clara illa generis nobilitas, cū maximo legis, quam tunc profitebatur, zelo conuincta. Habet enim meritam suam laudē nobilitas, & duplex ornamentum adfert, quę generis claritate simul & virtutis splēdore constat: id, quod in D.D. Paulo cumulatissimè reperire licet. Ob idq. Deo sic disponēte, factum

In Epistola ad Alfonsum filium.

[...]us in le[...] [...]primè [...]tus.

[...]a [...]am.

Paulus moribus fuit omnino cōpositus.

Paulus legis Rabbinus insignis.

Quę verā nobilitas. Duplex splēdor in Paulo, scilicet, nobilitatis, & virtutis.

factum est, vt inter multas nobiles puellas, nobilesq; virgines, sibi conubio oblatas, dum adhuc in virili iam esset ætate, nempe circa vigesimum sextum annũ, à
1376. quo natus est, currẽte anno Domini millesimo trecensimo septuagesimo sexto, Dominam D. Ioannam vnicam vitę sociam, sibi in coniugem elegisset, cuius cognomen inuenire non potuimus, aut qui eius fuerint parentes, ignoramus. Hoc vnum certissima ratione euincere possumus, & testimoniis comprobare, videlicet eam ex nobilissima Leui, seu ex Iudæ tribu originẽ duxisse. Nam cum noster Paulus de Sancta Maria vir eius, legis obseruãtissimus fuisset, nullo pacto legem grauiter prohibentẽ, ne quis alterius tribus vxorẽ duceret, prætermisisset. Sic enim lege cautum fuisse scimus, vt cõ
Num.36. iugium Israëlitarum, omnisque affinitas, intra vnius tribus homines, limitesq; contineretur. Ideoq; fit, vt iustissima ratione credamus D. D. Ioannam, Dñi Pauli legitimam vxorem, ex eadem Leui inclita tribu originem traxisse. Potuisset tamen fieri, vt non ex suamet tribu vxorẽ, noster Paulus duxisset, sed ex præclara Iudæ tribu. Nam his duabus tribus, nempè Iudæ & Leui, teste Epiphanio, peculiare est, vt vtrinque coniugia sępè permisceantur. Sic enim ait: Hæ duæ tribus sole inter se se cõ
Hiere.78. Beda. iungebantur, Regia Sacerdotali, & Sacerdotalis Regiæ. Beda quoque quæstionem de Beata Virgine mouẽs, inquit. Quomodo beatæ Mariæ cognatam Lucas dicat Elisabeth, cum hęc de domo Dauid, illa de filiabus Aaron originẽ duxerit? animaduertat proauos earum, liberis inuicem nuptum traditis, vtrãq; tribum potuisse cõiungere. Hoc itaq; modo, nos intra legis limites continentes, rectè testari possumus, nostrum Paulum in vxorem duxisse Dominã Ioannam, eo quod ex eius tribu nempè Leui, seu Iuda fuerit. Verũ enimuero, id quod de duabus tribubus Regia, & Sacerdotali, seu Leuitica concedit Epiphanius, etiam ad alias referunt eruditi, ac probabiliter docent, ex Israëlitis cuiuscunque tribus, cõiugia cum hac Leuitica cõtrahi potuisse, modo hæreditates impermixtæ manerent, & sua cuiq; tribui iura, & bona, integra conseruarẽtur. Sit itaq; Domina D. Ioanna, ex tribu, qua voles, matrimonio tandẽ cum D. D. Paulo de Sãcta Maria iuncta fuit, ex quo. Quinque proles, fœlicissimis quidem auspiciis, eis natæ fuerunt. Primus filiorũ fuit Dñs D. Gundisaluus de Sãcta Maria, qui ad Dei gloriam animarumq; salutem, anno 1379. fuit ortus: & 1379. multis, & clarissimis virtutibus, vnà cum vtriusque iuris insigni eruditione ornatus, Placẽtinę, deinde Ecclesiæ Segũtinę, Episcopus creatus fuit. Qui ipsas diu, summo cum vitæ exẽplo gubernãs Ecclesias, anno tandem

Paulus matrimonio iunctus est cum D. Ioanna, & quo tempore.

Ephiphanius, contra Antidicomarien.

Luc.2. *Beata Virgo Maria ex vtraque tribu, nempe Iudæ, & Leui originem traxit.*

Leuitici tribus viri ex quacunque alia tribu, vxores ducere poterant.

Qui proles ... lus ha...

1448. 1448. vitā cũ morte fœlicissimè cõmutauit, ætatis suæ annũ 69. agens, indeq; allatus Burgis: in primario Sacello cœnobij Sãcti Pauli, ab alio latere paterni sepulchri sepultus iacet. Secũdus filiorum Dominus Alphõsus de Carthagena designatur, qui anno 1384. natus, Burgensium tandẽ Episcopus fuit factus, de quo multa ęterna laude digna nobis aliquãdo dicendũ erit. Tertius filiorum Petrus de Carthagena, qui in hanc lucem prodiit anno 1387. de quo iã quoq; silendũ est, quia nõ pauca nobis suo tẽpore dicẽda parauit. Quartus filiorũ Aluarus sanctius fuit, qui quo tẽpore ortus fuerit, historię nobis nõ referũt. Sicut nec de quinta prole, quę Maria appellata fuit, natalis diẽ scire possumus: credimus tamen eam post Gundisaluum natam, quę nobilissimo viro matrimonio iuncta fuit: & tandem post conubium laudabile, cum viro in religiosissimo monialiũ cœnobio sancti Ildephonsi Burgis, in earũ choro honorificè sepulta quiescit. Aluarus Sãctius minimus omnium erat, qui ante conuersionem patris sex, qui anno natus fuit. Hic ille est, quem pater in suo testamento non modo non nominat, sed potius illum ab hęreditate omnino arcet, ob crimẽ nescio quale, ratione cuius à Regis gratia, ac à Regno exalabat, licet postea in gratiã redierit ipsius Regis, de quo nulla hactenus in historiis fuit facta mentio.

Alphõsus filiorum secũdus.

1384.

Petrus filiorum tertius.

1387.

Aluarus Sãctius quartus filius.

Dña Maria quinta voles.

Omnes hi à tempore, quo D. D. Paulus de Sancta Maria Carthaginensis Episcopus fuit creatus, Carthagenæ cognomẽ sibi vendicarunt, Sanctæ Mariæ cognomine, nescio qua occasione, prætermisso, ob nominis forsam reuerentiam, aut quod viderent homines gregarios, quibus, nec ratione origines, neque deuotionis ergò, sed potius emulatione quadã honoris permoti, Sanctæ Mariæ cognomẽ passim vsurpare: à Carthagena itaq;, vniuersa Pauli nostri originis propago, nuncupata est, non modo, vt gloriam patris, ob Carthaginensium Episcopatum meritissimè concessum, perpetua memoria, apud posteros relinquant: verum etiam, vt potius cum nomine Carthaginensium gloriam suis pręclaris, ac fortissimis actionibus referãt, & cuncta eorũ inclita facta totis viribus in se exprimãt. Id quod quã plurima, ac penè innumerabilia animosa facta, & immortalia gesta, in Regũ & Regni Hispaniarũ obsequiũ facta, clarissimis testimoniis cõprobarunt. Adeò, vt Carthaginensiũ gloriã iam pridẽ sepultã, & obliuioni, quodãmodo traditã, in hac nobilissima, ac inclita D. D. Pauli progenie in vitam reuocatã, & in gloriã pristinam restitutã diceres, ita tandem, vt non iam Carthaginenses, Hispanos, sed Carthaginenses Africanos, suis strenuis, ac nobilissimis gestis eos iudicare possis. De quibus nõnulla suo loco licet nõ pro-

Quare Carthaginenses compellati fuerint.

pro dignitate eorũ dicere adnitar. Ad rem igitur reuertamur.

Mirabilis nostri Pauli ad fidem cõuersio.

Post matrimoniũ honorificè contractũ, post fœlicem proliũ susceptionẽ, dum in earum ęducationẽ post aliquot annos summo studio vacaret, Deus omnipotẽs, qui diues est in misericordia: propter nimiam charitatem suã, qua Paulũ hunc nostrum cõplexatus est, dum in integra iam fuisset ætate, nẽpè quadragessimum annum agens. Deus illum conuertit, vt in suo testamento contestatũ reliquit: testamenti autem, verba cum spiritũ planè diuinũ spirent, hîc apponere visum fuit, quo animum ipsius à Deo mirabiliter excitatum videas. Sic enim ait. Cogitãs dies antiquos, & annos pręteritos in mente habens, tot & tanta inuenio erga me beneficia diuina, quòd temerariũ reputo eorum memoriã explicare. Quis enim loquendo, aut scribẽdo valeret exprimere, quod non sufficit cogitare? Singularibus enim omissis, quæ sub narratione non cadunt, etiam generalia multiplicata sunt super numerum. Vnum tamen inter cætera, potissimum propter laudem diuini nominis non tacebo, videlicet, quòd Diuina clementia tam magnificata est erga me, vt postquam in Hebraica cæcitate natus, & sub eadem nutritus, & in literis sacris, non sacro modo, sed sacrilego imbutus, vsque ad quadragesimũ circiter annum ætatis meæ, supra coętaneos meos blasphemus fui. Et quantum in me erat Pharisaicæ doctrinæ vestigia sequens, saluberrima sacratissimę fidei catholicæ documenta, à meo, & proximorum corde, supramodum excludere satagebam. In hoc igitur lacu miseriæ, & luto fecis, vltra modũ submersus, misit Deus de summo & accepit me, & estatuit supra petram apostolicæ fidei, pedes meos, quod incomprehensibile beneficium omnino extitit. Hęc ille. Quibus sanè verbis, alterũ se se Saulum ostẽdit, Ecclesiam Dei atrocissimè expugnantem, & diuina atque immensa gratia, ex Saulo, Paulum se se effectum testatur. O præclara & certè Ecclesię Dei necessaria nostri Pauli conuersio. Ipse enim Deus de tenebris illum vocauit in admirabile lumen suum. Misericordiæ enim oculis ipsum aspicere dignatus est, & sæpè diuina illa, ac potentissima gratia, qua ab æterno sibi electos excitare solet, ipsum misericorditer præueniebat. Quis elegantius diuinos illos impulsos, quibus mens illa nostri Pauli, tanquam calcaribus acutissimis stimulabatur à Deo, quam ismet Paulus, qui intimo corde sentiebat, effari poterit? Sic enim de se ipso, grauissimis quidem verbis testatur dicens. Cùm verò placuit illi cuius misericordia mensuram non habet, me à tenebris ad lucem, à caliginoso turbine, ad serenũ aërem euocare, ceciderunt quodammodo squamæ, de oculis mentis

Margin notes: Ephes. 2. a; *Paulus in suo testamẽto.*; Psal. 76.; Psal. 39.; Psal. 40.; Gal. 1. c. 14.; Psal. 39.; Ibidem.; 1. Pet. 2.; *Paulus ... gra... citat... pr...*; *In Epistola ad Alphonsum filium.*; Acto. 9.

Quãdo studiosius scripturas sacras Paulus relegebat.

mentis meę,&cœpi Scripturam sacram,aliquãto studiosius rele gere,&iam non perfide,sed hu militer veritatem inquirere. Et ingenij mei viribus nõ confidẽs, toto corde à Domino postulare,vt quod salubrius animæ meę esset,cordi meo infigere dignaretur,nocte dieqúe eius auxiliũ prestolabar. Sicqúe factũ est,vt Catholicę fidei desideriũ,in mẽte mea,de die in diẽ fortius incã desceret: quoad ipsam fidem, quã corde gerebã,publicè profiterer.

D. Paulus à gratia Diuina preuentus.

En habęs quàm docte, quã sanctè,quamqúe elegãter, in se ipso noster Paulus depingat modum,quo à gratia diuina fuerit pręuentus, qualiterq. ab ipsa ad nouam vitam comparan dã,veteremq. expellendã fuerit adductus. Cũ placuit(inquit) illi cuius misericordia mẽsuram nõ habet. Nõ Philosophicis sciẽ tiis,aut Scripturæ sacræ,quibus eximiè erat imbutus,non prudẽ tię suæ,qua cũctas eius actiones dirigebat,nõ virtutibus moralibus,quibus supra quam dici potest abundabat, mirabilis ipsius cõuersionis beneficium tribuebat: sed hoc totũ gratiæ Diuinæ cor ipsius pręuenienti, acceptũ merito ferebat. Nõ enim est volentis(vt primarius ille vas electionis Paulus ait) nec currẽtis, sed Dei miserentis.

1.16.

Quis dicere queat inspirationes &impulsus, quibus à Deo vehementissimè fuit stimulatus?

Mouebatur Paulus, ex cognitione Diuinarum promissionũ

Alta mente retinebat,vt erat doctissimus, promissiones illas,quibus Deus populo Israël pollicitus fuerat,nẽpe se daturũ aliam legẽ in cordibus illorũ. Per Hieremiã dicẽs: Ecce dies veniunt, dicit Dñs,& cõfirmabo super domũ Israël testamẽtum nouum, non secundũ testamẽtum,quod feci Patribus eorũ in die qua apprehendi manum eorum, vt educerẽ eos de terra Aegypti,quia ipsi non perseuerauerũt in testamẽto meo, & ego neglexi eos,dicit Dominus, quia hoc est testamentum, quod ordinabo domui Israël. Post illos dies,dicit Dñs, Dabo legem meam in cor illorum,&in mente eorũ scribam eam,& ero eis in Deum,&ipse erit mihi in populum,&c.

Hierem.31. f.31.

Collatio veteris & nouæ legis, qua Paulum ad fidem stimulabat.

Hęc diuersarũ legum collatio, & nouę legis supra veterẽ excel lentiam,cõsiderans noster Paulus,dicebat: Quid hoc? Vetus lex, sub qua omnes nos miserè militamus, nõ est lex mandatorũ,qua foris docemur,quid à nobis requirat ipse Deus? Nonne hæc in tabulis lapideis scripta, per Moysen populo Israëlitico data est,quę quid faciendũ,quid úe cauendum sit docet, sed vim atque virtutẽ faciẽdi, vel omittendi;ea quę præcepit, quando vnquam nobis ipsa lex subministrauit?

Exod. 24. c.12.

Lex quidẽ ipsa strictissimè pręcipit nobis, Deũ ex toto corde,ex tota anima,ex tota mẽ te,ex totaque virtute diligere, adeò,vt sub maledictionis Diuinę pœna mulctandus veniat,qui nõ permanserit in omnibus,quę sunt scripta in lege. At quis huic manda-

Deut.6.a.5.

Deut.27. d.26.

Veteris & nouæ legis collatio.

mãdato, fecit vnquã satis? Quis iã non fateatur se sub legis male dicto concludi, & à Dei benedictione longe arceri? Quis nõ dicet legẽ iustè ministrationẽ mortis, & dãnationis appellari? Vnde obsecro hęc nobis mala contingunt, nisi ob proteruiã, ac cęcitatem nostrã, quibus hanc legẽ, literę & non spiritus, factorũ & nõ virtutis, timoris & nõ amoris, carnis & non animę, cęco cõplectimur amore? O vtinam legem illã nouam, legem illam spiritus, legem charitatis & gratię, qua anima viuit, ac vires ad operandũ acquirit, Deus per Spiritũ sanctũ, qui Dei digitus appellatur, in corde meo (dicebat hic noster Paulus) inscriberet, ac mẽtem & voluntatẽ illuminaret, immutaret, ac viuificaret. Tũc veteri legi iam vltimũ vale libẽtissimè dixissem, & nouam amplexatus, nouũ induerẽ hominem illum in me, qui secundum Deũ creatus est in iustitia, sanctitate veritatis. Hęc & alia quam plurima circa legis veteris, ac nouæ differentiam, mẽte noster Paulus voluebat. Et cum sancti Thomę quęstiones, de hac legũ differentia studiosè perlegeret, mirum in modum (vt ipse testatus est) animo fuit permotus, quo, lege Iudaica, quam instãtissimè profitebatur, demissa, ad Euãgelicam, vitam in se continentem, mentis, & affectus alas peruolaret. Hinc factum est, vt angelicũ hũc doctorem Thomã, summo in honore haberet, maximaque

2. Cor. 3.

Leges Mosaicæ conditiones.

In affectum nouæ legis accenditur Dñs Paulus.

Exo. 8. c. 19

Col. 3. b. 9.

S. Thomæ quæstio de legum differentia, multum cõtulit Paulo ad fidei conuersionem.

Paulus sanctum Thomã summo in honore habuit.

deuotione perpetuò coleret, atque etiã sanctissimę doctrinæ ipsius, accerrim⁹ defensor factus, verbo & scriptis eam profitebatur, & tutabatur semper. Tanta erga sanctum Thomã fuit deuotione accẽsus, vt in primaria Ecclesia ciuitatis Burgensis, cuius Episcopatum gerebat, sacellum pręclarum, vbi sepelliri decreuerat, sub inuocatione sancti Thomę Aquinatis, magnis expensis ornarat, atq; amplissimis reddibus dotarat, multaqúe ibi perpetuã sacra dicenda, magna piate instituerat: licet postea circa sepulturam animũ mutarit. Hoc etiam nomine erga sacrã sancti Dominici religionem, intimum amorem, corde perpetuo gestabat, quẽ multis sanè beneficiis, tali viro dignis (vti latiùs inferius dicturi sumus) contestatus est.

In Ecclesia primaria Burgensi in honorẽ sancti Thomæ sacellum instituit ad suam sepulturam.

Ordini sancti Dominici affectum singularem Paulus semper habuit.

Excitatus itaqúe fuit ab ipsomet Deo; vt euigilaret à somno, quo in lege Iudaica dormiebat. Et vocatione sancta sua experrgefactus, subsequẽte misericordissimi Dei gratia, de tenebris, ad lucẽ (vt ipse fatetur ingenuè) de caliginoso turbine, ad serenũ aërem fuit euocatus, & singulari Dei Opt. Max. concursu potẽtissime adiuctus, & clara Deiparę Virginis visione permotus, de qua iam diximus, Diuinæ vocationi acquiescens, statim (inquit) quasi squãmę ex oculis mẽtis meæ cęcidere, & cœpi Scripturam sacrã, aliquanto studiosius relegere. Iam ipse Deus potentissimo suę claritatis lumine,

2. Timot. 1 c. 9.

Acto. 9.

Paulus interius potentissime à Deo illuminatus.

interiora mentis ipsius vehemẽtius penetrare cœpit, quo nouũ Scripturę sacrę Scrutinium faceret, & mente legem auidè, discẽ dę veritatis studio perualueret, ibiq; meridiana luce clarius manifestè videret Messiã, promissum Christum, ipsumq; vnicum Dei filium, mediatorem Dei & hominum, iam pridẽ in propria venisse, & sui eum recipere detractasse: id quod innumerabilibus veteris legis testimoniis euidentissimè cõtestatum reperiebat. Et ne posteris, tãtę luminis gratia, qua ipse noster Paulus in sua mirabili cõuersione illustrabatur, lateret, voluit (vt piè credendum est) Scrutinium hoc Scripturæ sacræ, quod in sua conuersione, à Deo mirabiliter didicerat, in salutem eorum, qui in Iudaicæ cæcitatis tenebris inuoluti erant, sub vitæ finem tanquam in testamento, merito cũctis diuitiis pręferẽdo, relinquere, quo ipsismet diuitiis, quibus à Deo ipsius mens ditata fuerat, cuncti eius gentis, legis Mosaycæ sectatores, si volent ditarentur. Ipsis itaq; sacræ Scripturæ irrefragabilibus testimoniis, tanquam farmaca doctissimo viro, ad suę mentis ęgritudines sanandas à Deo parata, cœpit Diuinis reuelationibus, sibi per Scripturam sacram contestatis, liberam fidem adhibere, firmiter credẽs illam vitæ doctrinam à Deo nõbis reuelatam esse, cui soli summa adhibenda fides est, qua mediatorem ipsum Christũ intimo mentis affectu accipiens credebat, & firmissima testabatur fide. Nullum esse aliud nomen sub cę lo, in quo sibi vitam comparare posset, quàm Christi Iesu, per cuius gratiam, ac per copiosam ipsius redemptionem, iustificationẽ cõsequi efficacissimè sperabat, in cuiusque vitæ promissione, ineffabiliq; misericordia tota eius fiducia pendebat, atq; vnica ipsius consolatio, & tota eius spei ratio, in ipso Deo, tanquam in vltimo sui desiderij fine collocabat. Id quod verba ipsius, in testamento quod legauerat ostendunt, vbi sic loquitur dicens: Sola & vnica spes mea, in Christi passione consistit: qui non solùm Chananeam & Publicanum ad vitam vocauit, sed & ipsum latronem, qui etiam cùm Cruci affigeretur nequam erat, ibidem tamen modica temporis morula succedente, Diuina misericordia oppitulante, cum breui & vera confessione, ac deuota oratione, indulgentiam in tantum consequutus est, quod non solum à culpa, sed etiam à pœna fuit penitus liberatus. In hac igitur immensa pietate cõfido, qui mundũ de immundo, conceptũ semine non dedignatur efficere, & defectus humanæ fragilitatis merito suę benedictę passionis suplet. Ex hac quidẽ fide, quã in corde firmissimam habebat, cũ spe, quam tanquã anchorã in Deo fixam ponebat, Dei ille dulcissimus amoris feruor surgebat: sic enim à natura cõparatum

1. Timot. 2. b. 5.
Ioan. 1.
Scripturæ sacræ scrutinium in sua conuersione à Deo didicerat.
Act. 4. b. 12
D. Paulus in suo testamẽto.
Matth. 15.
Luc. 18. c. 13
Luc. 23. c. 39
Iob. 14. a. 4.
Heb. 6. d. 19

tum

tum est, vt spes dilectioné generet, & eos impensissimè diligamus, quos in nos benignos fore confidimus. Pari quoq; ratione foelix hic noster Paulus, eo quod talem ac tãtam de summa ipsius Dei misericordia, spem cõceperat, illũ tanquam omnis iustitiæ fontem diligebat, ac in eius amore, magis magisq; crescebat, intimeq; dolebat, quod tam sero ad tanti boni claram notitiã, ad brauiumq; supernæ vocationis deuenisset. Lachrymis tãdem perfussus gemés deplorabat, quod tandiu in tam cõfussis tenebris, miserè versatus, tandiu in captiuitate plusquã Babylonica detétus, tãdiu laqueis Sathanæ cõstrictus, tandiu pondere peccatorũ grauissimo, in limo profundi infixus fuisset. Dolebat se tandiu Euangelicã veritaté oppugnasse, & se hactenus errorũ magistrũ fuisse, adeò vt circuierit mare & aridã, vt faceret vnum proselytũ longè, si fieri potuisset: in Euãgelij detestationem, nequiorem se. Et quid tandé effecerat, quã gehennæ filium procreare? animo peruoluebat, & ad memoriã reuocabat, centena, ne dixerim multa virorum millia, quos suis erroribus dementarat: pro quibus condignam satisfactionem facere non poterat aliam, quàm vt is, qui antea magister errorũ fuerat, discipulus veritatis iam factus, eam quam didicerat veritatem, per vniuersum mũdum prædicaret. Dolebat tandem totius Iudaicæ nationis vices, quòd eam in qua iactabantur, & inuoluti erant miseriam, non agnoscerent. Et præ cæteris in suæ stirpis ramos oculos deflectés, tenerrimè compatiebatur, vidés numerosam sobolé, matris, vxoris, fratrũ, sororũque: necnon filiorum ac filiarũ & sanguine coniunctorum, omniumque eorum longam posteritatem, ab ipso pédere, ita vt per ipsum, aut ad vitam foelicem, Diuina fauente gratia reuocandos, & in bonã Christi oliuam inserendos, aut velut in fructifera vitis in igné, & in perpetuę damnationis, & mortis baratrum miseros conijciendos. Quæ omnia prudentissimè meditatus, & intentissimis præcibus noctu diuq; cum Deo agés, ad tantam rem, quam agredi tétabat fauorem Diuinum præstolando. Eo tandem diuino numine afflante ventũ est, vt Catholicæ fidei desiderium, quod illi in mentem Deus suggesserat, & instillarat, & de die in dié altiores radices egerat, ad maturitatis fructum tandem perueniret. Factum ergo est, vt fidem, quã corde gerebat, publicè magno cum gaudio totius orbis Christiani, totiusque orbis cælestis profiteretur.

Spes amoré generat.

Vera Pauli contritio.

Phil. 3. c. 14.

2. Timot. 2. d. 16.

Psal. 68. a. 3

Matth. 23.

Roma. 11. c. 24.

Ezec. 15. a. 2

Nec tamen, id quod iam summis exoptauerat votis, ad effectum perducere valebat, ob varias, quas Sathanæ arte astutias, vafraque stratagemata, quæ prę oculis offerebat. Videbat nãq; grauissimam ipsius matrem, in ea cæcitate Iudaica, in qua apparentibus

Sathanis variis artibus Paulum à sancto proposito deterrebat.

rentibus educata fuerat, persistentem, & quam ab eis acceperat fidem, firmiter tenentem, ac Pharaisaicæ sectæ Doctrinam, quàm eius filius tanto cum Synagogæ applausu professus fuerat, suggebat, locoque lactis proprij, quo quondam filium lactauerat, lacte perfidæ doctrinæ lactabatur ab ipso. Verebatur quoq; grauissimos, quos ab vniuersa gente Iudaica passurus erat impulsus. Verum hæc omnia flocipẽdere paratus erat, & omnes Sathanæ laqueos Dei gratia disrumpere, atque sic tandẽ, matre, vxore, fratribusque ac vniuersis cognatis, sanguineque coniunctis conculcatis, per medias eorum acies ad salutis fontem sitibundus properare, constanti animo statuerat. Imò potius æstuante mente, illã videre horam magnopere desiderabat, qua in synagogam eorum irruptionem facere posset, & offirmato animo Iesum ipsis prædicare, ac efficacissimis suæ legis argumentis comprobare, quoniam Iesus est filius Dei.

Paulus omnibus superatis ad Baptismũ properat.

At hoc vnum super omnia mentem ipsius anxiam, nimisq; dolentem tenebat, nempè vxoris ipsius durissimum obstinatissimumque animum, quem contra Euangelicam legem induerat, quam persępè multis grauissimisque argumentis flectere, & ad fidei veritatem inclinare totis nitebatur viribus. Verùm enimuero omnibus perquesitis mediis, quibus eius animũ emolliri posset adhibitis, instar incudis ferri effecta, inuicta permansit. Sic tandẽ noster Paulus, velut alter mitissimus Iob, qui cunctis iam Sathanæ tentationibus potenter superatis & victis, vxoris tentationes ipsius Sathanæ grauiores vix superare valebat: pari quoque modo nostri Pauli vxor, miris eum tentare pergebat modis, quatenus piã, atque Euangelicam, quam instituerat vitam profiteri, desisteret, & veluti canis ad vomitum rediret. Hinc factum est, vt grauissimorum consiliis noster Paulus acquiescens, matrimonium, quod antea sibi charissimũ fuerat, dissoluere maluerit, quàm Christum, quem solũ corde gestabat, amittere, & cum ipsius creatoris contumelia vxorem sibi retinere, quo expeditius posset verbi Dei prædicatione Catholicæ Ecclesiæ prodesse. Sic tandem vxore renitente ad Baptismi Sacramentum properauit. Anno itaque à partu Virgineo, millesimo trecentesimo nonagesimo, die verò vigesima prima mensis Iulij, ipso die Diuę Praxedi virgini sacrato, quo tempore Henricus III. cognomento valetudinarius, Castellæ & Legionis Regna possidere cœpit. In Augusta & cathedrali Ecclesia, inclitæ ciuitatis Burgensis, in sacello ad honorem ipsiusmet sanctæ Praxedis virginis structo, vbi baptismalis Ecclesiæ fons collocatus manet. Cùm iam noster Paulus ætatis

Iob.2.c.9.

2.Pet.2.d.12

Pauli baptismus. 1390.

suæ

suæ quadragesimum ageret, annum, magno cum totius Ecclesiæ, totiusque ciuitatis, necnon totius Hispaniæ gaudio, ingentisq; Regis lætitiæ applausu, baptismi Sacramentum, ineffabili deuotionis feruores (vniuerso populo ad miraculosum spectaculum concurrente) suscepit. Gratulabantur iam omnes Christi fideles se à truculento suę religionis hoste non modo liberatos, verùm in maximum eorum commodum ad veram fidei vitā ipsum reparatum. Pręcedebant totius ciuitatis Burgensis nobiles, & exteri, qui non pauci ad solenne spectaculū vocati aderāt, pompa solēni nostrum Paulum comitantes: qui inter patrinos medios incedebat, licet susceptoribus, & qui pro eo fidem protestarentur opus non haberet. Ad solennitatem verò tanti trophei, magni momenti viros elegit, qui vnà cum ipso triumphum contra Sathanæ imperiū, contra Principes & rectores Iudaicarum tenebrarum solenni pompa celebrarent. In hac celeberrima solennitate, baptismi Sacramenti minister fuit quidam nobilis sacerdos D.D. Garsi Alfonsus à Couarrubias nuncupatus. Sanctæ Ecclesiæ Burgensis Thesaurarius, ac eiusdē oppidi de Couarrubias Ecclesię Collegiatæ meritissimus Abbas: qui doctrina clarus & pietate insignis fuit, cuius honorificam memoriam in codicillo facit. Is ex stirpe Reuerēdissimi D.D. Ferdinandi de Couarrubias, almæ Ecclesiæ Burgēsis Episcopi descenderat, qui Regem Sanctium cognomēto el Brauo Regia corona sacrauit, anno 1284. Et vt tanti beneficij animi gratitudinem pius noster Paulus erga nobilissimum Abbatem exiberet, ipsiusmet D.D. Garsi Alfonsi de Couarrubias stemmata sibi, suisq; posteris perpetuò seruanda accepit. Quæ lilij flos argenteus in viridi planitię positus, ad hunc vsque diem habere cōstat. Atque hęc quidē stemmata à ducentis, & eo plures annos ante D. Pauli conuersionem nobiles de Couarrubias, quę antiquissima & nobilis familia est, vt ex antiquissimis eiusdē familiæ sepulchris cōstat habuerunt. Hic etiā D.D. Garsi Alfonsus de Couarrubias Thesaurarius D.D. Pauli de Sācta Maria postea fuit, dum Antistes Burgensis esset, vt ex codicillo ipsius Antistitis cōstat. Hæc de D. Pauli Baptismo intromire potuimus.

Omnium fidelium lętitia ex Pauli cōuersione.

Quis Paulū baptizauit.

D. Ferdinā dus à Couarrubias Episcopus Burgē sis Regē Sā ctium coronauit. 1284.

Paulus stemmata ministri baptizātis suscepit.

Patrē sequebantur & filij, suis comitati patrinis, quos vocant, à fonte susceptores: vt quos mūdo genuerat, & sub Sathanę potestate eo vsq; tempore collocarat, in libertatē vnà secū vindicaret, & tanquā strenuus Dux præcedēs pater, filios tanquam milites in Ecclesiæ militantis obsequiū adscriberet. At licet ex historiis, quo tēpore filij, baptismi Sacramentum acceperint cōstare nō possit, ex epistola tamē, quā ad Alfonsum filiū dedit colligere licet.

Filij sequ... ad ...

Epistola ad postillam sacra Biblia.

licet. Ea ferè ætate (inquit) qua tu nunc es (Alfonso filio loquitur) Baptismi sacramentum in huius Ecclesię sacro fonte suscepi, Pauli nomen assumens, te tunc infantiæ innocentia gaudente. Qui post me in ætate illa tenera, sacro lauacro ab originali culpa mũdatus es, antequã actuali inquinari valuisses, nomen Alfonsi suscipiens, priusquam literas nominare nouisses. Hæc ille. Qui si ad Gũdisaluum maiorem filium, seu ad Petrum de Carthagena, siue ad Aluarum scripsisset, ad illorum quemlibet, haud dubie illa verba dixisset, nẽpè, post me in ætate illa tenera, sacro lauacro ab originali culpa mundatus es: verba itaq; illa de quolibet filiorum intelligenda veniunt. Patrem igitur ad fontem sequebatur Gundisaluus filiorum primus, qui ad vndecimum iam attigerat annum. Natus enim fuerat anno salutis
79. nostræ 1379. Secundus verò filiorum, qui patrem ad baptismum comitabatur, Alfonsus erat, sextum iam agẽs annum, nam is natus fuerat, anno à partu Virginis 1384. Tertius autẽ filius, qui vnà cum patre, baptismate suscepto ab originali fuit ablutus, Petrus fuit, qui tertium agebat annum.
387. Hic in hãc lucẽ venit anno 1387. Aluarus quartus fuit, qui anno sequẽti fuit natus. Filia verò Maria inter tempus, quod à natiuitate Gundisalui & Alfonsi intercesit, fuit orta, quo verò anno præcisse ignoramus. Hi omnes nostri Pauli filij, Dei gratia à Sathanæ faucibus erepti, in Ecclesiæ gremium per baptismi Sacramentum sunt, coaptati.

D. Maria Pauli mater quando fuit Baptismate abluta.

Quo autẽ tempore D.D. Maria, nostri Pauli honestissima mater, baptismi gratiam acceperit, hactenus non inueni, pie tamen credere licet, eã post breue tempus, à filio optimè cathechizata, beneq; ad tã pręclarũ opus exequendum disposita, ad baptismi fontẽ peruenisse. A tẽpore itaq; suę mirabilis cõuersionis, totus in eo pius noster Paulus erat, vt Deo per Euangelium, filios procrearet, ita vt cunctis suæ sanctæ doctrinæ participes, merito cũ D. Paulo, pius Paulus dicere posset. Per Euangeliũ ego vos genui: adeò vt matri serio dicere iã potuisset, si corpore mater es, tuus tamen pater Dei gratia iam sum effectus: si me huic mundo genuisti, ego Euãgelicę veritatis doctrina, te Deo iã genuisse, merito gloriari possum.

Paulus post suam cõuersionem alios ad fidẽ pertrahere nitebatur.

1.Corin. 4. c,15.

Fratres ad fidem Paulus cõuertit.

Fratres quoque suos omnes atque sorores, sanctissima ipsius doctrina instructi, Iudaicos abnegantes errores, fidei veritatẽ tota sunt mẽte amplexati. Omnesq; tandem illos, per ipsum in Ecclesiæ gremiũ sunt coadunati: ita vt cũ diuo Paulo, cuius exacte sequebatur vestigia, gloriari iam posset, dicens: Gratia Dei sum, id quod sum, & gratia eius in me vacua non fuit, sed gratia ei⁹ semper in me manet. Quis exprimere valeat exuberantẽ illã animi lętitiam, quam pius hic noster

1.Corint.15. b.10.

ster Paulus mente conceperat, ob maximum hoc beneficium sibi, & filiis, matri, fratribusq́; ac sororibus, vniuersæque tandem progeniej, statim per ipsum in primo cõgressu suæ prædicationis concessum? Quis enarrare poterit, quot quantisq́; pietatis studiis, gratitudinem illam, quã mente conceperat, operibus testabatur? Iam vberem messem ex propria domo, propriaq; familia, ac ex vniuersa, & propria stirpe, in sanctæ Ecclesię horreis reponẽdam collegerat. Ecquis non viedat in ipsius admiranda conuersione, mutationem dexterę Excelsi, in eo clarè lucere? Mox sanè nouus homo factus, veteri iam cum pristinis actibus exuto, nouam, Christianam, atq; perfectam, imò potius angelicã cœpit instituere vitam, omnesq́ue ad eam suæ sanctissimæ vitæ exẽplo, suaq; ardentissima exortatione, Spiritus sancti igne feruẽti, prouocabat. Verùm enimuero cum in hac mortali vita, nihil ex omni parte beatum reperiri possit, nullumq́ue sit gaudiũ, sic omnibus suis numeris absolutum, atque cõplectum, quim aliquo merore sit mixtum atque respersum. Sic re vera pio nostro Paulo euenit: vt inter hæc gaudia, grauissimi doloris causæ, quę spiritum anxium nimis tenebant, non defuere. Nẽpe vxoris illa obstinatissima, efferaque cordis duricia, qua pias sanctasq́ue mariti exortationes, quibus vt ad Ecclesię gremium, tãquam ad vnicum vitę assylum se se receperit hortabatur: idq́; frequenter, & non sine lachrymis postulabat, nullum tamẽ ex adamantino illo pectore, verbũ veræ confessionis, & pristinæ vitæ doloris ellicere tandem potuit. Accedebat interdum grauissima illa Maria mariti mater: accedebant & cognati, quos charissimos habere solebat: accedebant, & tenerrimi filij, chara pignora matris, quorũ maternus amor vnicè flectere poterat, omnes instantissimè orãtes, sumisq́; pręcibus efflagitantes, vt ad sanam iam redderet mentem, & venenum, quod cum ipso suggerat lacte, tandẽ euomeret. Ad quorum omnium præces, sicut aspides surdę obturãtes aures suas, vt voces incãtantis non audiãt, ita quoque ipsa omnium voces ac præces, surda præteribat aure. Omnibus tãdem perquisitis mediis, quo ipsius durissimũ animum flectere potuissent ablegatis, & maximo cum fastidio explosis, pius Paulus tristissimo ferens animo, vberrimis lachrymis, instantissimisq́ue præcibus, Deum pulsare nõ cessabat, quatenus, aut vxoris mentem, sua pietate emolliret, aut ea omnia quæ in sanctissimæ Ecclesiæ obsequiis, magis eum expedire decreuerit, sua gratia inspirare velet. Deus autem, qui salutis omnium amãtissimus est, cùm eius animi non sit, vt liberũ compellat arbitrium, tandiu expectare decreuit, quoad ipsa, diuinis

Quis post conuersionẽ Paulus fuerit.

Psal. 76.

Col. 3.

Pauli vxoris duritia ante conuersionem ad fidem.

Psal. 57. a. 5.

diuinis clamoribus ianuã, voluntatis suę, libere apperire decerneret. Et piis fœlicissimi Pauli votis aspirans ipse Deus decreuit, vt matrimonij voto reciso, ad maioris perfectionis vota, nẽpe ad Sacerdotale munus, quo in statu vberrimos fructus, Ecclesię Dei ferendos ipsi parauerat, toto affectu absque mora prope raret. Sic factum est, vt omnia iuridico ordine cum vxore transacta, ad sacros ordines suscipiendos, animum affectuosissimè applicaret, & susciperet, sic tãdem Sacerdotali ordine cõsecratus, matrimonium omnino dissolutum est.

Paulum ad maiora praeparabat ipse Deus.

Matrimonium inter Paulum & vxorem dissolutum est.

Iugo tandẽ matrimoniali solutus, & sacris initiatus ordinibus, in eo se se totũ destinauit, vt omni studio, omniq. diligentia, Ecclesię Dei vtilitati inseruiret. Idq; vt commodius maiori cum fructu præstaret, licet ante conuersionẽ, ipse inter doctos, doctissimus habebatur, & sua admirabili scientia, dicendiqúe facundia, nõ mediocriter prodesse potuisset, voluit tamẽ, quę ante destruxerat, excellẽtius construere, & ad Ecclesię gloriã, maximis cũ incremẽtis restaurare. Qua propter denuo noua mente, nouoq; efflãte spiritu, Sacras literas (vt ipse testatur) euoluere decreuit. Sic enim ait. Procedente verò tẽpore, Sacrarũ literarum studio insistẽs, vtriusque testamenti lectioni operã dedi, & interdũ à magistris viuẽtibus audiendo, sępe sanctorũ Doctorum, aliorumq; insignium virorum, qui ab hac vita transierunt opera relegendo, Diuina donãte clementia, qui prius fuerã magister erroris, factus sum discipulus veritatis. Vides piũ animum, ac sanctissimum studiũ humilitate plenũ, quo Ecclesiæ Dei prodesse parabat? Vides etiam arma, quibus aduersus Ecclesiæ hostes munitus, in aciem prodire volebat? vt autẽ doctrinę suę, maiorẽ autoritatem cõciliaret, & à Catholicis omni suspicione careret, & ab aduersariis fidei, magis timeretur: propriis relictis filiis, in ędibus matris ipsius D.Pauli, ac fideli ipsius institutioni cõmissis, vniuersaq; relicta familia, quo sacris studiis expeditiorẽ nauaret operã, peregrinatione, quo Deus ipsum vocauerat suscepta, ad celeberrimã illam Parisiensium vniuersitatẽ, omnium scientiarũ feracissimã, se cõtulit. Vbi sua studia, seu potius Euãgelium, velut alter Paulus, cum fratribus Ecclesiæ conferret. Dici non potest, quanta cũ animi lętitia, ab ipsis fuerit exceptus. Mirabantur omnes vberem illam dicendi facundiam, claritatemque ingenij, qua sacras interpretabatur literas, & difficillimas sacræ Theologiæ quęstiones, mira facilitate dissoluebat, omnes ad vnum Theologię candidati, scientiæ palmam illi libentissimè cõcedebant, fatebãturqúe, nõ more humano, sacrarũ scripturarum cognitionem imbibisse, sed Spiritus sancti

...d.18.

In epistola ad Alfonsum eius filium.

Paulus ad Vniuersitatem Parisiẽsium se contulit.

Gal.2.a.2.

cti afflatu cuncta disserere. Hinc factum est, vt summi illi Theologiæ facultatis moderatores, cõmunibus votis exoptarẽt, eum, ad totius Vniuersitatis decorẽ & ornamentũ singulare, in magistrorum gremiũ conscribere. At verò pius noster Paulus, nõ turgidos magisterij honores ambiens, maluit interim veritatis discipulus fieri, quàm per saltũ ad magisterij gradũ conscendere. Quapropter aliquandiu morã Parisiis trahens, omnibus susceptis de more gradibus, Magisterij tandẽ insignia, eo quod videret, id sibi ad Ecclesiæ Dei vtilitatẽ expedire, magno cum totius vniuersitatis applausu ingẽtiq; lętitia suscepit: vt qui antea erroris magister fuerat, veritatis Magisteriũ exercẽs, multos ab erroribus reducens, in purissimę veritatis cognitionem vendicaret. Cum igitur in animarũ salutem, suam omnem curam noster pius Paulus cõsecrasset, nõ minori cura, ac vigilãtia angius erat, pro salutæ vnicæ suæ quõdam vxoris, quam in Iudaica cæcitate, dũ propriam domũ, propriamque patriam, matrem, ac filios amantissimos reliquisset, obstinatissimã reliquerat: dies quidem non præteribat, absque intima recordatione ipsius, cum lachrymis apud Diuinam clemẽtiam instantissimè orans, quoad sanam mentem ipsam reducere dignaretur. Intercessores aduocatosque Diuam Virginem, à qua vehemẽtissimum auxilium in sua mirabili cõuersione ad fidem senserat: Sanctorumq; cętũ vnà cũ ipsa inuocabat: omnesq; religiosos, piosque viros, quos Deo acceptos credebat, secum in præcibus coniungebat. Nec interim exortationes instantissimę efficacissimęque deerãt per literas frequẽtes, quas ad illam spiritu flagrantes mittebat. Instabat quoque, & nõ perfunctoriè, Domina D. Maria socrus ipsius, filij quoque, quos materno prosequabatur amore, pręcibus tandem omnes cum illa agebãt, lõgè verò magis apud Deũ omnes soliciti erãt, quo illis matrẽ, patri pietate parem, cõcedere dignaretur. Tot tandẽ præcibus inclinatus iam Deus, sua clementia ineffabili, suaque prouidẽtia, qua cuncta suauiter dispo nit & ordinat, decreuit. D. Ioannę animũ sic emolire, vt iam vero corde suũ tãdem agnosceret errorẽ, & à Iudaica infidelitate fugiens, ad Baptismi sacramentũ prõptissimè cõuolaret. Pristinis illis pij D. Pauli exortationibus instructa, ac frequẽtissimis eius literis, quibus errores ipsius cõuincebat, cathetizata, fide iã illius bene perspecta, ad sacrũ Baptismi fontẽ, vbi maritus, socrus, filij, maritiq. fratres, aqua baptismali fuerãt abluti, ipsa Diuina gratia peruenit: ibiq., nõ vulgari catholicorum lætitia solenni cum põpa baptizata tandem est. Quod cum breui tẽporis spatio, Pius noster Paulus per literas accepisset, tãto perfusus est gaudio,

Omnes gradus Parisiis Paulus accepit.

D. Ioannæ vxoris D. Pauli ad fidem conuersio.

D. Ioanna Dñi Pauli vxor ab ipso cathetizata.

Bap. D. Ioannæ Pauli vxor.

dio,intimaq; lætitia: ac magnus ille Patriarcha Iacob,cũ audiret filium ſuũ,quem iam pridẽ mortuũ & à fera peſſima deuoratum credebat,fœlici in Aegypto vita fungi,dominiũq; per vniuerſam Aegypti terram exercere, certior fuit factus, & ingẽti lætitia affectus. Pari,immo potius ratione lõge maiori,noſter Paulus gauiſus fuit,cũ audiſſet vxorẽ, quam tanquã omnino mortuã, & in tenebroſo cęcitatis Iudaicę ſepulchro, ſub duriſſimi cordis lapide concluſam iã pridem reliquerat,ad gratiæ diuinæ tãdem vitam,diuina clementia reuocatam. Qua propter ingenti gaudio,ſupra quam dici poteſt,perfuſus,gratulatorias illi ſtatim literas deſtinauit.Quibus gaudiũ in explicabile, mẽte conceptũ, ob ſingulare gratiæ diuinę donũ ipſi conceſum, quoad poterat exprimebat.Indicabat in literis ſe ſe iam inter ęthereos illos angelorum choros,lętitię hymnos cæleſti melodia,prægaudio conuerſionis ipſius concinentẽ. Duplicem iam chorum,alterum angelicum,alterum verò humanũ, feſtiuũ eius diem,concordi concentu modulantem,ſe iã audirẽ putabat: inter quos gratulatoria carmina,Deo tanti beneficij authori concinebat: gratulabatur quoq;,& ipſimet Deo,quòd ouis erratica,quæ tandiu perierat,&tartari faucibus expoſita fuerat,miſericordia Domini nõ fuerit cõſumpta,ſed potius ſummo amore quæſita,& ſuper gratiæ diuinæ humeros, ad caulas vitę cũ gaudio reportata. Quod è limo profundiſſimo errorum, in quo confixa iacebat,Deus eã, manum ſuam potentem de alto mittens,extraxerit, & in vitam vindicauerit. Hæc & multa alia notatu digniſſima, per varias ſcripſit epiſtolas, quas omnes recenſere operoſum eſſet. Hortabatur quoque ipſam dilectam D.D.Ioannam, vt indeſolubile cũ ipſo amantiſſimo ſponſo Deo conubio ſe iungeret,nulla enim terrena æterno nodo ligari poterant,cum Deo vero coniũcta, æternitatem peremnem ſeruare valebant. Ideoq; æternum & inuiolabile conubium cum ipſo Deo contrahere iam corpore & animo poterat & debebat,cuius matrimoniũ puriſsimũ erat, cuiuſq; mũdiſſimis amplexibus vni cè delectari poterat, ipſius dulciſſima oſcula ardenter amare, eiuſq. thalamũ abſq; rubore introire,& amore inebriari. Debebatq; frequẽter mẽte recolere, qualis antea fuiſſet, quãtis inuoluta errorum tenebris, quãtiſq. peccatorum ſordibus inſperſa, in quam profundam malorũ lernam, ſub Sathanæ tyrannide, iamdiu occluſa iacuerat. Hortabaturqúe illam, vt pro Paulo humano, Paulum diuinum acciperet, eiuſqúe inſtituta perpetuo corde geſtaret, operibuſqúe proteſtaretur: ipſumqúe intimo affectu audiret, & tanquã tuba ad aures eius inſonaret vox illa,qua dixit: Eratis enim aliquando

Margin notes: Geneſ.36.d.29. — *Lætitia D. Pauli, in vxoris conuerſione.* — *Epiſtolas D. Paulus ad vxorem mittebat gratulatione plenas.* Luc.15.c.10 — Tren.3.c.12 — Luc.15.c.10 — Pſal.68.a.3. — *Exortatio D.Pauli ad vxorem poſt conuerſionẽ*

Ephe.5.b.6 aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino, vt filij lucis ambulate (fructus enim lucis est in omni bonitate, & iustitia, & veritate) Probantes, quid sit beneplacitum Deo: & nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite. Quæ enim in occulto fiũt, ab ipsis, turpe est dicere: omnia autem quæ arguuntur, à lumine manifestãtur: omne enim, quod manifestatur lumẽ est: propter quod dicit: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Quæ omnia consilia veluti vnicè sibi conuenientia intimo corde seruabat, tãquam vtriusque Pauli consilia, ab Spiritu Sancto, sibi data: & Paulum, quem antea in maritum acceperat, iam tanquam verum patrem venerabatur & colebat, & Deũ sibi in mariti locum præferendũ putabat. Filios etiam, quos mundo, diaboloque genuerat, secũ Deo nutriendos, ipsisq; fidelia matris officia præstando, ac Deo fideliter tradendos, à socro cui ante commissi erant amãtissimè recepit. Totius itaq; eius vitæ decursum, ab eo tempore ita mira pietate ac sanctitate trãsegit, vt cunctis eius vita, miraculum planè videretur, & esset.

Paulus Auignionẽ, vbi sedem fixerat summus Pontifex venit, ibiq; aduersus Iudæos prædicauit.

Ad Paulum nostrum reuertamur, qui quocũque eum sanctus ducebat spiritus, ipsum libentissimè sequebatur. Gradu itaque Magistrali Parisiis insignitus, quo doctrinæ suæ maiorẽ adhuc autoritatem conciliaret, inde in Auignionem, vbi Sedes Põtificia residebat, inspiratione Diuina seipsum contulit. Vbi verbi Dei ministerium, tanta cum autoritate, tantaq; cum spiritus vehementia exercuit, vt vniuersa Curia Pontificia, vniuersaq; ciuitas, ac circumiacẽtia oppida, ad ipsius conciones cateruatim confluerent. Dici vix potest, quãtis fuerit à Deo donis in animarum salutem cummulatus: in naturalibus omnino exornatus: nimis enim facundus erat, & dulci quadam blandiloquentia audientiũ animos penetrabat: grauitatem concionatore dignã, in suis omnibus proclamationibus magno cum decore seruabat. In quibus omnem fucum & inanẽ verborũ profluentiam fugiebat: qui cum haberet magnam Scripturæ sacræ notitiã, & nocturna, pariterq; diurna manu, doctores omnes sanctos euolueret, vitæ integerrimæ exemplo doctrinã, quam ex sacris fontibus hauriebat, in seipso tanquam in micãti speculo ostẽdebat. Accedebat ad hæc venustissima ratio dicẽdi, gestusque decori, quos natiuos habuisse, omnes qui eũ agnouerant, testati successoribus sunt. Spiritus verò dona tanta affluẽtia in eo ostẽdebantur, vt ex ipsius pectore Spiritus sancti igne inflammato, verba ignea, corda omnium conflagrantia prodire testabantur. Mirabile dictu, breui temporis spatio tantos in doctrina salutis fructus fecit, vt gẽtem propè innumeram, à peccatis

Paulus maximis donis à Deo fuit ornatus.

Quos in cõcionibus D. Paulus seruabat mores.

Notent hoc concionatores verbi Dei.

Paulus sua prædicatione multos peccatores ad Deũ cõuertit.

Multa millia Iudaorũ ad Christi fidem Paulus conuertit.
Hie.23.f.29
Isa.53. d.11.

tis eximẽs, Deo lucratus fuerit. Ex Iudæorum, quoque cæcitate multa millia, quæ tunc temporis, tam in Galia, quàm in Italiá scatebant, ad Christi fidem, mirabili eius doctrina conuertit. Verba enim ipsius, quæ quasi ignis, & quasi maleus conterens petras, emittebat, vacua non ibant vnquàm, sed tanto cũ fructu prosperabantur, vt omnẽ frigiditatẽ expellerent, omnẽq; Iudaicam duritiam, intra cordiũ penetralia latentia comminuerint. En iam vides diuinæ vocationis præclarum exitũ, vberrimumque fructum ab ipso reportatũ: à quo longè maiora, indies præclara facinora, in Ecclesiæ vtilitatem, quæ vniuersum orbẽ in extremam admirationem rapiebant, vndiq; declarabantur.

Paulus in magno pretio à Pontifice fuit habitus.

Hinc factum est, vt cùm eius prædicationis fama, vndiq; volaret Summus Pontifex inde commotus, illum suspicere, & in magno pretio habere cœpit: ita vt non contemnẽda beneficia, quibus vitæ necessaria commodè prouideri possit, statim concessit. Nõ enim erat illi, adeò tunc ampla supellex, nam à tempore suę cõuersionis, ad illud vsq;, suis propiis stipẽdiis, Deo semper militarat.

Paulus sua fermè omnia expẽderat, in studiis & prædicatione.

Paulus Archidiaconus Triuiniensis factus.

Ideo necessitate vrgente, Archidiaconatũ Triuiniensem, à Pontifice Maximo primũ accepit: quæ quidem dignitas, inter dignitates sanctæ Ecclesiæ Burgensis, sedem honorificam habet.

Paulus Canonicus Hispalensis.

Succedente verò tempore inclitæ Ecclesiæ Hispalensis, Canonicus ab ipso Pontifice, fuit secũdò creatus: in qua Ecclesiá per triennium fermè agens, magna cum omniũ laude, prædicationis etiam munus exercuit: & omnis virtutis, ac probitatis exẽplar existens, concionibus suis, quibus indefesso labore insistebat, infatuatum planè populum, & variis implicatum peccatis, ad sanam mentem, ad perfectamq; virtutis normã redire cogebat. Ideo tam à ciuibus, quàm ab vniuersa Ecclesia, merito amabatur. Et memor pius noster Paulus beneficiorũ, quæ ab ipsa acceperat Ecclesia, in eius recordationis testimonium, in testamento, quod sub vitę finem confecit, sic ait.

Ex testamẽto D. Pauli.

Rogo venerabiles fratres, Decanum, & Capitulũ Ecclesię Hispalensis, in qua quõdam fui per trieniũ ferè canonicus, vt post obitum meum faciant celebrari in altari Sanctæ Mariæ maioris dictæ ciuitatis, vnam Missam de Requiem solennem, pro anima mea, & aliorum defunctorum: & dẽtur prædicto Capitulo, quinque millia marabitini, distribuendi interessentibus beneficiatis ipsius Ecclesię, iuxta morem in aliis distributionibus, in eadem Ecclesia obseruatum.

Vt ergo ad institutum reuertamur, tanta nostri Pij Pauli sanctitatis, atque doctrinæ claritas per orbem micauit, vt cuncti (ni fides aliud doceret) Apostolũ Paulum rediuiuum iudicarent: quamobrem in summo honore,

ac

ac reuerētia meritò habebatur ab omnibus, maximè ab inclito Henrico Rege, huius nominis tertio, qui ad summos honores ac dignitates viros doctrina ac pietate præstantes, vti pium Regem decet, promouere solitus erat. In dignoscendis & eligēdis viris, qui scientia, prudentia, atque consilio, præstantiores erāt vnicus inter vniuersos Reges habitus fuit. Cognita itaq; ab eo pij nostri Pauli vitæ sanctitas, cū eximia eruditione, ac nobilitate coniuncta, ipsumq; graui consilio polere, Carthaginēsium, sede Episcopali vacante, neminē illi Ecclesiæ magis expedire, rebus bene perspectis, iudicauit, quàm nostrum Paulum de Sancta Maria, cuius fama per vniuersam Galliam, Italiam, atque Hispaniam, iam pridem peruolarat, & in dies ob vberrimum fructū, quem integritate ipsius vitæ, pariter & doctrinæ Deo reportabat, magis ac magis crescebat.

Paulus ab Hērico III. magni habitus.

Rex Henricus III. viros insignes ad dignitates promouebat.

Rex Henricus III. in dignoscēdis viris præstantissimis insignis fuit.

Paulus Carthaginensiū Episcopus effectus.

1402. Anno igitur à partu Virginis millesimo quadringētesimo secundo, ætatis verò suę anno quinquagesimo secūdo, insignis Carthaginēsis Ecclesiæ Episcopus, magno cum omnium applausu creatus fuit. Qui non sine grauissimo cordis mœrore, pōderosum animarum onus accipiens, totum se se Deo committebat, à quo vires, tanto oneri ferendo necessarias, humillimis precibus, lachrymarumq; profluentia, quotidie efflagitabat: intelligebat sanè quātam rerum mollem, suis imponeret humeris. Episcopi enim muneris esse cernebat, animas sic regere, atque dirigere, integerrimæ vitæ exemplo, nec non & doctrinę purissimæ pastu, vt eas omnes per beatas, quantum in se fuerit efficere teneatur. Idque Deo præstante pro viribus exhibere paratissimus erat, vt tandem pastorem illum pastorum principem vestigia sequens, ouium sibi commissarum exactam rationem redderet: ideo nihil sibi potius habebat, quàm vt ad æternę fœlicitatis pastum oues illas, sibi cōmissas induceret. Mēte quoque recollebat, ob id solum tanta sibi esse munera à Deo donata, nempè diuinorum oraculorum (quæ fœlicitatis viam cōmostrant) interpretationē singularē datam: Sacramentorū cęlestiumq; omnium numerum, quæ ęgrotis mētibus medicinam facere, ac Dei nobis amorem (in quo est fœlicitatis summa) conciliare possent, procuratione creditā. Ad coercēda denique vitia, pietatisque semina spargenda, potestatem cęlitus sibi datam esse. Quare tāto muneri imparem seipsum iudicabat. Diuino tamen fauore, non tam in externis rebus augēdis & ampliādis, quàm in animis charitatis luminibus exornādis, Diuinisque virtutibus informandis, operam suam omnem nauare studebat. Cùm ergo integerrimus hic noster Pontifex videret, dignitatem illam suam, non tam humano Regioque cōsilio,

Graue fuerat Paulo onus Episcopalis dignitatis.

Veri & perfecti Pastoris, vera officij ratio.

1. Pet. 5. b. 4.

Episcopis quanta sint à Deo dona cōmissa ad populi gubernationē.

quàm Diuina prouidentia collatam sibi fuisse, omnes ingenij vires in eo collocauit, vt verã Apostolici Antistitis rationem teneret. Huc omnes animi sui cogitationes contulit, in hanc curã diutissimè incubuit, vt disciplinam colapsam restitueret, Ecclesię nitorem repararet, homines in officio contineret, vitiosorum hominum licentiam comprimeret.

D. Paulus in Episcopali functione Apostolicus fuit.

Quæ omnia in Antistitis integritate, innocentia, vigilãtia, cura, atque moderatione posita esse viderat. Tanto cũ studio omnia Prælati munia executus est, vt breui temporis spatio, alium rerum ordinem, aliamq; Ecclesiæ faciem agnosceres. Sicq; factum est, vt omnes paterni amoris igne accenso, ardoreque pietatis ipsius inflammati, ad ipsum tanquam ad vnicũ assyllum, in suis necessitatibus accurrerent. Nemo quidem ad ipsum in suis calamitatibus confugiebat, qui non maximum leuamẽ sentiret. Omnibus se amabilem præbebat, nõ austeritate, turgidaque potẽtia imperabat, aut in clerum dominium exercebat, sed gregis forma factus, cuncta facillimo negocio in ordinem redigebat: in cibo ac potu frugalis erat, mensæ tamẽ decore in hospitum gratiã seruato, in eleemosynis verò impartiẽdis, admodũ liberalis fuit semper.

Episcopalis officij vera ratio.

Petr. 5. a. 3.

Rebus tandem in propria Carthaginensiũ ciuitate optimè iam dispositis, per vniuersa suę ditionis oppida, visitationẽ instituere decreuit, in qua omnẽ suam gloriã & amplitudinẽ non in magno virorũ comitatu, nõ in corradendis pecuniis & coaceruãdis opibus, non in equorũ insignium copia, nõ in famulorum splẽdore, apparatuq; Regio ostentando, sed in omniũ humanarum rerũ despicientia, & maximarũ virtutũ coaceruatione collocabat, atque in illis quibus pręerat, summam curã atq; diligentiam in salute eorũ procuranda ponebat: per vniuersa oppida pauperes inquirebat, quos omnes sua liberalitate recreabat, viduarũ optimus ac benignus cõsolator, orphanorumq; tutor erat. Ecclesias, ne populus plus ęquo grauaretur, suis reparabat expẽsis, calices, vestesque sacras, vbi necessitas expostulabat, hilariter tribuebat. Omnes itaq; subditos in suis penitus infixos habebat visceribus, eorumq; salutẽ propriis suis cõmodis anteferebat. Sic tandẽ vniuersam illã Carthaginensiũ prouinciam, tanto charitatis feruore visitauit, vt omnium corda in Dei & ipsius amorem conflagraret.

Paulus qualem visitationem in Episcopatu fecerit.

Optima ratio visitandi Ecclesias

Cũ ergo ad propriam Carthaginensiũ sedem è visitatione reuersus fuisset, & in summa pace, ac tranquilitate Episcopatũ, per quatuor annos administrasset. Inclitus Rex Hẽricus pię memorię, magno tenebatur desiderio, ex facie, & priuato colloquio agnoscẽdi virũ, de quo tanta tamq; pręclara, sancto viro digna ferebãtur, cuius fama iam orbem repleuerat.

Rex Henricus III. Paulum ex facie agnoscere cupiebat.

pleuerat. Inter præclaras animi dotes, quibus hic inuictissimus Rex fuerat exornatus, vt omnes referunt historię, quæ de ipso laudabilem memoriã faciunt, hæc vna erat, nempè summa prudẽtia, qua in eligẽdis viris, quos ad regni optimam gubernationem necessarios iudicabat, vtebatur: quę sanè virtus in Rege, sicut necessaria, ita prima esse debet. Hinc factũ est, vt Regnũ suo tempore, præstantissimos haberet viros in omni sciẽtia doctissimos: in omni pietatis genere sanctissimos, in rebus bellicis fortissimos, ex quibus insigniores secũ ad cõsilia vocabat, ad honores promouebat, totius Regni robur atque præstantiam in ipsos collocabat. Inter quos Paulũ Carthaginẽsium Antistitem, non in infimo gradu, ex aliorum relatu, ponendũ iudicabat. Anno itaq; currẽte, millesimo quadringentesimo sexto, totius Regni comitia generalia, in insigni illa ciuitate Toletana, ad expeditionẽ, quam in Regni Granatensis expugnationẽ facere decreuerat, coëgit. Sic factũ est, vt inter nobilitate insignes, pietate graues, cõsilio præcellẽtes viros, quos ad comitia vocarat. Paulũ, nobilem, pium, ac sanctũ, consilioque pręstantem cõpellaret. Cùm quo sæpe sæpius grauissima tum Regni, tum etiã animæ suæ contulit negotia: quem vnicè sapientem, prudentem, ac grauem, omniq; honore dignissimum expertus est: ita vt eius

Regis Henrici prudentia in agnoscendis subditis.

Tempore Hẽrici III. præstantissimi viri fuere in Regno.

Henricus cõmitia Regni Toleti celebrat.

1406.

Paulus ad cõmitia vocatus à Rege, Regni & animæ suæ negotia cum ipso cõtulit.

fama lõgè minor esset, quàm hominis pręstantia, quę in omnibus rebus agnoscebatur postulabat. Eo autem tempore cõtigit, vt Henricus Rex, qui iam pridẽ valetudine aduersa laborarat, morbo ingrauescẽte, cogitarit omnia media necessaria, quæ tã ad Regni statum in trãquilitate, & pace relinquendum expedire videbantur, quam vt filium D.D. Ioannem, quem vnicũ hæredem habebat, tenerrimę tunc ętatis, nẽpè sexqui anni, sub optimo pedagogo, ac magistro collocaret, quem loco patris haberet, cuiꝰ institutione omnia, quę ad optimũ Regem, Regnũque fœliciter regendum, expedire viderẽtur addisceret, & cum lacte suggeret. Neminem ad tantam rerum mollem aptiorem iudicauit, quàm præfatũ D.D. Paulum Carthaginensium dignissimum Antistitem, cuius consilio ad rectam animæ suæ dispositionem, atque testamẽti, & vltimæ ipsius voluntatis ordinationem, singulariter vsus est. Tantã iam de nostro Pontifice Paulo fidelitatem, ac integritatem conceperat, vt testamenti executionem, filij quoq; sui institutionẽ, illi vni inter omnes Hispanię Pręsules committeret. Hinc factum fuit, vt statim, quo maiori cũ autoritate principẽ institueret, inter Regni Cancellarios primarium vt locum teneret cõcessit. Factus itaque est primarius Principis D.D. Ioãnis Cancellarius, & officio fungi cœpit, à morte

Pauli consilio testamẽtũ instituit Rex.

Paulo commissa fuit Regis Ioannis institutio.

Paulus Regni Cancellarius primarius factus.

Petri Lopez de Ayala,qui è viuis excessit eodemmet anno: quæ quidem dignitas tantæ autoritatis & dignitatis est, vt ea merito iam glorietur Illustrissimus Archipręsul Toletanus Hispaniarum primas, cui dignitati Regni Cācellaria coniūcta nūc est. Fuerat quoque antea, nam
1245. anno 1245. Dominus Rodericus Archiepiscopus Toletanus, sibi, suisque successoribus, titulū primarij Cancellariatus Regni acquisiuit. At verò tempore incliti Regis Ioannis, Petrus Lupus de Ayala, Regni Cancellariatū possidebat. Iā denuo Toletanæ Ecclesiæ Archipastores, in pristinam Cancellariatus dignitatem sunt restituti.

Regni igitur Cācellarius supremus factus, ab inclito Rege Henrico, vt omnia, quæ ad rectā Regni gubernationē post obitum eius pertinebant, optimè exequerētur, sicut erant per testamentum iam disposita. Quo vim & robur suum sortirētur, in eadem Toletana ciuitate, die vigesimo quarto Decēbris, eiusdem anni 1406. Ante Ioannem Martinez Secreti sigilli eiusdē Regis Cancellarium, confirmauit. D. D. Paulo Carthaginensium Antistite, & principis primario Cancellario teste, vnà cum cæteris egregiis viris, ad id nuncupatis. Quæ omnia iam facta, postquam Ecclesiæ Sacramenta, summa cum deuotione Rex suscepisset, intimo deuotionis feruore, præces ad Deum

Henrici Regis testamēti confirmatio.
1406.

fundebat, quibus Regni statū, vxorem dilectissimam, ac Principem Regni successorē, filiasq. charissimas, cū vniuerso sanguine Regio Deo Opt. Max. commendabat. Qui cum in mortis agone esset, & vitam vnà cū Regno fœliciorem spectaret, vigesimo quinto mēsis Decembris, ipso Natiuitatis Christi die, inter primam & tertiam diei horā, anno 1407. iam incepto. Pius ac prudentissimus Rex Henricus, spiritum illum suum, quem Deo toto pectoris ardore, ac feruentissima deuotione obtulerat, ipsi omnipotēti Deo fœliciter tradidit, vitamque cum morte commutauit, magno cum totius Regni mœrore ac tristitia. Quibus omnibus D. D. Paulus Episcopus, ac Regni Cācellarius, à Rege vnicè electus interfuit, qui summa cum deuotione, præces ad ipsum Deum instātissimè fundebat, vt fœlicem vitæ exitū Regi cōcederet, simulq. ipsum Regem, ab hac mortali vita, ad immortalem & fœlicem, cum iam transiret, æquo animo mortem susciperet, ad idque eū grauissimis sentētiis, indefesoq. labore hortabatur, donec spiritū Deo emitteret.

Henrici Regis mors cōmendatione dignissima.
1407.

Paulus Henrici Regis morti interfuit.

Incliti Regis Henrici mors, vniuersis Principibus, Prælatis, procuratoribusq. totius Regni, necnō nobilibus ad cōmitia illa generalia conuenientibus, manifestata fuit. Tūc Regis mortem cum dolore accipientes omnes, Princeps D. D. Ioannes, eiusdē Regis

Ioannes II. Regnare cœpit. Anno ætatis suæ viginti duorum mēsium.

Regis Hērici legitimus vnicusque filius, qui in cunabulis tunc erat, ętatis viginti duorum mensiū, Regni successor in cōmitiis illis Toletanis à cūctis est declaratus. Ferdinandus Castellæ Infans, Regis Hērici germanus frater, qui vnà cū inclita D. D. Catharina Regina iā vidua, Hērici Regis vita functi vxore, & Regis Ioannis secundi mater, tutor eius institutus fuerat à Rege, decreuit, vt Regiū testamentū, quod in duabus mēbranæ foliis, vnà cū altera mēbranę parte, quę glutinio vnitę, inscriptū fuerat, & Regis Secreto sigillo cōmunitū, sericisq. cordis appēsum, ad Reginā Ioannis Regis matrē fideliter defferretur: quatenus in eius pręsentia, necnō testamentariorū, ad quos executio pertinere videbatur, manifestè legeretur: id quod, quo fidelius pręstaretur, pręd ictus inclitus Ferdinādus Regis tutor, præcepit, arculā ferreā, quatuor ferreis clausuris cōmunitam, statim aduci, & tribus legatariis, necnō etiam Regni primariis, qui ad cōmitia illa generalia conuenerant præsentibus, Regis testamētum inclusit in arca, & prædictis quatuor seris cōmuniuit, clauiū verò distributionē, quo fidelius ad Reginę manus deuenirer, in hūc modū fecisse cōstat. Primam clauem D. D. Ioanni Siguntinensiū Episcopo, qui Toletanam regebat Ecclesiā per obitū D. D. Petri Thenorij, nomine Archipręsulis Toletanæ Ecclesiæ, nomine que, ac vice omnium prelatorum Regni, seruādam tradidit.

D. Catharina Regis mater, & D. Ferdinandus Henrici frater Regis tutores fuere.

Testamentum Regis Henrici, Reginæ defertur.

In arca ferrea quatuor clausuris munitā testamētū defertur.

In historia Regis Ioannis II. scripta per Aluarum Garsiam de Sācta Maria. c.16.

Nomine Prelatorū, prima clauis, Episcopo Segūtino data fuit.

Secundā vero clauem, D. Petro Suarez de Sancta Maria, ciuitatis Burgēsis vni ex rectoribus, qui ad illa comitia procurator supremus, nomine totius ciuitatis aduenerat, qui & frater germanus D. D. Pauli Episcopi Carthaginēsis erat, cōcessit: quā suo, ac nomine & vice, omniū procuratorum Regni, seruare pręcepit. Tertiā quoque clauē D. D. Paulo Carthaginensiū Antistiti, suo omniumq. legatariorū nomine, seruandā traddidit. Quartā autem inclitus Regni infans D. D. Ferdinādus, sibi seruabit dicēs, hanc clauē, ego meo ac Reginæ inclitæ viduæ nomine accipio, quā ambo seruare fideliter tenemur, tanquā rectores, gubernatoresq. Regnorū D. D. Ioannis secūdi instituti à Rege defuncto. Verū cùm oporteret D. D. Ferdinādum Infantē, Toleti ob comitia incepta manere, Ioanni Gundisaluo, Reginę œconomo, clauē quā sibi acceperat, traddidit: quā suo tempore ipso etiam absente omnes simul regalis testamēti arcam aperire possent. Arcā itaque sic obseratā, ac fideliter munitam, prędicto sigilli Secreti Cancellario Ioanni Martinez traddidit, in ciuitatē Segouiensem, vbi Regina vnà cū Rege manebat, deferendam, vt ibi Reginæ traddita arca, & aperta Regiū testamentum publicè legeretur: & executioni mādaretur. Et ne quid pręter decorē fieret.

Nomine procuratorum Regni, secunda Petro Suarez de Sancta Maria fuit concessa.

Nomine Legatariorū. Tertia D. D. Paulo fuit tradita.

Quartum Ferdinādus infans, sibi seruauit suo & Reginæ nomine.

ret, decreuit tandē Inclitus infans D. Ferdināđus (licet secus antea disposuerat) vnà cū multis nobilibus Regni primariis, qui profectioni parati erant, & ipse quoq; vnà proficisci, ac testamē tum cōmitari, Segouiāq; venire, gratia salutādi Reginā, Regēq; videndi, & vt ea tandē, quę in testamēto legata erāt, executioni fideli mādarentur: qđ & libētissimè fecit: sicut à multis primariis fuit rogatus vt faceret, vt & suā clauē retineret, secūq; referret. Prima deniq; die mēsis Ianu. anni 1407. è Toleto Segouiā profectus est. Cū ergo Ferdinandus 7. Iunuarij propè illā ciuitatem peruenisset, Regina vidua, verita, ne filij educationē ab ea vi subtrahere tētassent, Ionanes à Velasco, primarius Regis camerarius, & Didacus Lopez de Stuñiga, iustitię pręfectus: quos iā intellexerat à Rege defuncto, vnà cū D. D. Paulo Carthaginensiū Antistite ad filij educationē testamēto deputatos, fores ciuitatis occludi pręcepit, vigilantiq; custodia castrū vbi ipsa cū Rege manebat, custodiri. Volebatque Regina, vt sibi, ac Ferdināđo Regni gubernatoribus à Rege designatis, vnà cū D. D. Paulo educationis Regisque cura, cæteris duobus Dñis pręteremissis, in totū relinqueretur. Instabāt verò Ioannes de Velasco, & Didacus Lopez de Stuñiga, ne Regis voluntatē testamento cōfirmatam, quoquo pacto violare tētarent, ostendētes, ad ipsos omnino pertinere, quod Regina sibi vsurpare tētabat. Testamenti verba fideliter trāslata hęc sunt. Statuo, atq; pręcipio, vt Didacus Lopez de Stuñiga iustitiæ præfectus, & Ioānes de Velasco, primarius noster camerarius, Principem meū filiū habeāt, ac volo & pręcipio, vt illi, vnà cū Episcopo Carthaginensi, quē instituo ad dicti principis ęducationē & institutionem, curā regendi, ac gubernandi ipsius Principis mei filij personam habeāt, donec 14. ętatis annū expleat. Necnō etiā regendi eius domū, ipsis curā cōmitto, dū modo, ad ea quæ ad tutelam ipsius pertinent, se se intromittere nō audeāt. In hac clausula testamēti, redditus annuos, quos pro cura habenda Regis, ipsis cōmissa ambo vnà cū Episcopo Carthaginensi recipere deberēt, legauit. Obidq; Ioānes de Velasco, & Didacus Lopez de Stuñiga instabāt, Regis curā, ac ęducationem ad ipsos pertinere. At verò Ferdināđus, ita rem inter Reginā & Ioannem de Velasco, & Didacū Lopez de Stuñiga composuit, vt Regina ipsis duodecim millia aureorū florenorū statim solueret, ea tamen lege, vt omni semota quęstione ac litè, Regis ęducatio ad ipsam vnà cū Ferdināđo, ac Episcopo Paulo in totū pertineret, sic itaq; factū est, vt Regina apud se regem filiū seruās, ipsa ęducationi ipsius intenderet: Episcopus verò Carthaginēsis D. D. Paulus, vnà cū Regina & Ferdināđo infante ęducarent

Catharina Regis mater, verita filio priuari, fores Segouiensis ciuitatis occludi fecit.

Regis Ioannis educatio ad Reginam matrem, ad Ferdinandum infantem, & ad D. D. Paulū pertinere certant.

Testamenti Regis Henrici clausula.

Ioannes de Velasco, & Didacus Lopez de Stuñiga à cura Regis Ioānis habēda pretio semouentur.

rent, Regéq; instituerēt, atq; eū cū sua domo regerent. Duobus illis Dominis à testamēti cura circa regis æducationem semotis, Paulus Antistes magna cū gratia Reginę ac Ferdinandi in prędicta sua dignitate permāsit. Vides cādide lector, quāti fecerint, Inclitus infans Ferdinādus, vnà cū ipsa Regina, nostrū D. Paulum, quem secū, dimissis Ioāne à Velasco, & Didaco Lopez de Stuñiga, in insignē Regis ęducationem & gubernationē seruarūt? Rebus tandē sic cōpositis, ciuitatē ingressi sunt omnes, & Reginę, Regiq;, ac Ferdinando, obedientię iuramentū, postquam testamentū Regis, ex arca eduxissent, & legissent, vnanimes præstiterūt, Legatarij, seu testamenti executores, ab ipso Rege Hērico designati fuerūt D. Ruylopus Daualos, Castellę comestabilis D. Paulus Carthaginensis Episcopus, primarius Regni Cācellarius. Frater Ioānes Henriquez, ordinis sancti Frācisci Prouincialis minister, & frater Ferdinādus de Illiescas, qui à secretis cōfessionibus Regi erāt. Qui omnes summo cōsensu, testamētum Regis fœlicis memorię exequuti sunt. Præceperat quoque Rex in suo testamento, vt si quę dubia circa eius legata sub orirētur, ad Episcopū Carthaginensem, vnà cū prædictis duobus patribus declaratio eorū pertineret: quę quā primum facta fuisset inuiolabiliter seruari, & custodiri, pręcipiebat, dū modo, ea quæ

Regina, ac Infans Ferdinandus Paulum solum in Regis educatione admiserunt.

Testamenti Regis Henrici, qui fuerint exequutores.

Testamenti Regis dubiorum interpres fuit D. Paulus.

ad filij tutelam, ab ipso decreta erāt, nihil exequutores innouarēt, id quod omnes fideliter præstiterūt: circa dubia verò exorta, eorū omniū vota, in D. D. Paulū cuncta, magna cū pietate dirigētem, reponebāt, & ad ipsius nutum cuncta regebantur: comitia itaq; illa, quę Hērico viuēte Toleti incepta fuerūt, circa Regni Granatēsis expugnationē, à Regina inclita, & Ferdinando Infante, quibus Regni gubernatio incūbebat, in ciuitate Segouiensi prosequuta sunt: quibus D. D. Paulus Carthaginēsis Episcopus semper adfuit, eiusque grauissimis votis, suaq; magna autoritate, comitia decorabat. Qua in re, atq; etiā in testamenti Regis exequutione, integrū annū, Ferdinādo Infante, ipsius Regis tutore absente, perseuerauit, donec prædicto Infante reuerso, sub finem anni 1407. Regis exequiæ finales de more, pōpaque regali, Toleti celebratæ fuerūt. Anno vero 1408. ne quid officio suo Pastorali deesse videretur noster D. Paulus, Carthaginem reuersus est, vbi pietate, ac sanctitate solita, suum munus prosequutus est. Ecclesiæ primariæ Carthaginensiū, multa variaque tā serica, quā aurea magni valoris, ac elegātissimè acu laborata, ornamēta cōcessit, quibus Ecclesia non parū decorata est, ipsiq; tandē post varia collata munera, in symbolū singularis amoris, atq; intimę amicitię, quā erga omnes capitulares habebat, pedū,

Paulus ad suam Carthaginēsem Ecclesiā reuertitur, eiq; varia dona concessit. 1408.

seu pastorale baculum argenteum magni valoris cōcessit, vt ex testamento ipsius D.D.Pauli cōstat. Instituta tādē per vniuersam dioecesim visitatione, tā fuit erga omnes Ecclesias liberalis, vt omnes mirarētur: nihil prẹter victū necessariū, sibi suæq; familiæ ex suis omnibus redditibus seruabat, sic factū est, vt nō in diuitiis coacernādis, sed in virtutibus augēdis ditissimus fuerit. In visitatione pergēs, spargēdo varia dona, ad ciuitatem Murciæ, à qua Regnū nomen accepit, perueniens, vidensq; Sanctæ Mariæ Maioris Ecclesiā collegialē, minus decentē pro Ecclesiẹ dignitate, summi Altaris retabulū habere, suis magnis expensis nouū & prẹclarū fieri fecit, Ecclesiæq; donauit, munus certè liberalissimū, tantoq; pōtifice dignissimū. Interim silentio nō inuoluā quā plurima, quæ in animarū salutē, magna cū pietate gessit, tam in Mauros, ac Iudẹos, ad fidem eos conuertendo, quā in vitiis, quibus dioecesis scatebat stirpādis, quẹ si per singula narrare vellē, tempus me sanè deficeret. Miraculo tribuendū putabāt omnes, quotquot statū dioecesis nouerant, eā sic reformatam, & ad tātam vitẹ sanctitatē redactā. Hæc cū summus Pōtifex Benedictus XIII. sedem pontificiā in Gallia occupās audiret, & à longo iam tēpore grauissimā nostri D. Pauli prudētaim, cū magna dexteritate in rebus agendis coniunctā, perspectā haberet. Cū grauissima negotia in Hispaniarū regnis suo nomine & autoritate peragēda essent, neminem ad tantā rerū mollē idonioré inuenire potuit, quā Reuerendissimū nostrū D.D. Paulū Carthaginensiū Antistitem: quē per vniuersam Hispaniā Legatum à latere cū plena potestate instituit, quā dignitatē quatuor fermè annos habuit, vt ex ipsius testamēto D.D. Pauli cōstat, in quibus magna cū autoritate & prudentia munus, & officiū exercuit. Vt autem cū maiori totius Regni commoditate, munus sibi iniunctū exerceret. Vallisoletū vbi Regis curia, aderat, venire coactus fuit. Id quod libētissimè fecit, ob munus sibi à Rege Henrico etiam iniunctū, videlicet æducationem filij Ioannis II. ad quem Regnū deuolutū erat: qui iam quartū fermè annum attigerat. Cū ergo videret in sumā Regni vtilitatē cẹdere, principē optimis institutis ẹducare, ac pietatē cū lacte suggere, decreuit Episcopatū, sub piorum ministrorū tutela relinquere, ne Reginẹ eius aduētum efflagitāti deesse videretur. Vallisoletū, vbi Rex vnà cū Regina aderat ueniens, lætissimo ab ipsis vultu, ac verbis amantissimis receptus fuit: vbi Regē, quem summo studio apud se Regina seruabat, ne à Regni primariis (ipsa inuita) subriperetur, solicitè instituere coepit: in ipsis in primis Christianẹ religionis rudimētis, in ea que tenerrima ætate ita Christianā pietatem imbibebat, vt san-

Paulus dioecesim visitat muneraq; confert.

Paulus non in aggregandis diuitiis, sed virtutibus studiosus.

Paulus Sanctæ Mariæ Ecclesiā collegialem ciuitatis Murciæ, ditissimo retabulo exornauit.

Paulus multos Iudæos ac Mauros ad fidem cōuertit.

Paulus, legatus à latere per vniuersam Hispaniam à Pontifice declaratur.

Paulus legatus Pontificis Vallisoletum venit.

Regem Ioānem Paulus optime instituit.

Optimam Principis institutionem docet Paulus.

vt sanctum potius Regem, quã belicosum ipsum futurum vaticinarentur omnes: in precibus ad Deũ fundendis frequentissimus erat puer: quibus Regni sibi cõmissi, rectam iustamq. gubernationem, & scientiam atque prudẽtiam à Deo humiliter, vnà cũ suo institutore D. D. Paulo indies postulabat, timore, amoreq́ue diuino Regiũ cor magis magisq́; indies inflammare totis viribus nitebatur: ostendens nullam rectam gubernationem cõstare posse, Diuino amore, timoreq. sublato: & quo vehemẽtius in hac firmissima veritate niteretur, quam primũ alphabetarius destitit esse Rex, variarum historiarum libros, quibus & lectionẽ addisceret, & maiorum præclara gesta ab ipso immitanda depicta videret, peruoluebat. In amorẽ eorũ, qui in virtute & præstãtia rerum gestarũ eminẽtiores euaserant, Regis animum inflammabat. In odium verò eorũ, qui facinorosis gestis, & prẹter decorem & dignitatem Regiam, suũ statum deturpabant, mirũ inmodum excitabat. Quo sic tandem & virtutẽ amare, & præmiis afficere, vitiaque summo persequi odio, & pœna delictis cõdigna, punire sciret. Adeo dexterrimè pium Regem, & annalium historias, peruoluere, & ab eis fructũ carpere docuit, vt alter Assuerus videretur, qui historias & annales priorum temporum studiosè rimabatur, ex quibus Mardochæo supremum honorem,

Nulla recta gubernatio, sublato timore, atque amore Diuino.

In historiis anticorũ debent Reges esse versati.

Esther. 6.

Aman verò patibulum tribuendum iudicauit. Literis quoque Latinis diligenti cura Regem instituebat, quibus in studiis breui tẽporis spatio tantum profecerat; vt in priuatis colloquiis, Latino sermone eleganter (habita temporis ratione) vti potuisset, literas quoque dictare, orationesq́. ac diuersa alia prolibitu facilè componere valeret: & quod adhuc maioris momenti in hac facultate est, præstare facilè poterat: nempè carmina suis numeris, ac mensuris constantia; quę sępissimè cõponebat: in quibus condendis, tam Hispanica, quàm Latina lingua, ita versatus erat, vt si quid vitij in carminibus alienis offenderat, statim notabat, & corrigebat, tam erat in hac facultate peritus, vt nemo nisi elaborata, ac perpolita, ante Regis oculos adferre ausus fuisset. In musica arte, qua maximè delectabatur, apprimè institutus fuit, adeo vt in tenera illa ætate, firmissimè suam sequeretur, quã semel acceperat vocẽ, illamq́; seruando, errantes dirigebat, & in concentum reducebat. In ludendis quoque variis, ac diuersis musicis instrumentis, peritissimus fuit, adeo vt insignes in illa scientia supramodum mirarentur, Regem in ea ętate tantũ potuisse præstare. Verũ ingenij ipsius subtilitas longè maiora præstare poterat, ex cuius fęcunditate oriebatur, vt scomata dictaq. ingeniosè scripta, seu verbo prolata, sicut libenter audiebat,

Rex Ioãnes II in Latino sermone versatus: & in condẽdis carminibus alegans.

Rex Ioãnes in arte musices peritissimus, tam in voce, quàm instrumẽtis.

diebat, ita quoq. & ipse lepide referebat, dicebatq́;. Cũ igitur D.D. Paulus Carthaginensium Episcopus, prouectioris ætatis Regẽ videret, assiduis cõsiliis ipsum ad optimã Regni gubernationẽ hortabatur, idq́. nõ modo suauissimis verbis, sed variis etiã exẽplis clarissimorũ principũ ostẽsis, normã & modũ rectè pieq́. gubernãdi regnũ cõmostrabat.

Dũ ergo in hac sancta Regis institutione Reuerẽdissim⁹ D.D. Paulus magno cũ applausu Inclitę Reginę Catharinę matris ipsius, necnõ Excellẽtissimi Infantis D.D. Ferdinãdi abunculi quoque ipsius, suma cũ gratulatione vniuersi Regni persisteret. Cõtigit, vt præclarus infans D.D. Ferdinandus, Aragoniæ legitimus Regni successor, per obitũ Regis Martini, anno 1412. magnõ omniũ electorũ consensu declaratus fuerit. Cũ ergo Infans Aragonię Regnum ad se de iure deuolutũ intellexisset, ne quid circa Regni Castellę, & Legionis, gubernationẽ, quã ex testamento Hẽrici Regis pię memorię fratris ipsius, indefesso labore exercebat, per illius iustã absentiã deesse videretur: maturo adhibito cõsilio, ne Inclito Regi Ioãni, sub tutoribus adhuc agente, aliquid ex integritate eius Regni deperiret, Regni gubernatores quatuor suo loco substituere decreuit: nẽpè Reuerendissimũ D.D. Ioãnnem Antistitẽ Seguntinũ, Reuerendissimũq́. D.D. Paulũ Carthagiñ. præsulẽ, ac D.D. Henricũ Manuelem, Comitẽ Montis lęti, necnon etiã D.D. Perafanũ à Ribera, præfectũ seu Beticæ prouinciæ executorẽ primariũ. Quibus omnib⁹ Regni curã gubernationẽq́. ipsius, vnà cum Inclita Regina demãdauit. Rebus itaq. bene dispositis Ferdinãdus Aragonię Rex in suum profectus est Regnũ, Regis tutella relicta, nõ sine magno Regis, ac Regni detrimento, vt rerũ euentus tandẽ demonstrauit. Octauũ iam Inclitus Rex attigẽrat annũ, cum D.D. Paulus Carthoginensiũ Antistes, Regni gubernator, vnà cũ cęteris ornatissimis dominis declaratus est, in qua gubernatione fœlicissimè sese gessit, Regis ac Regni cõmoda suis pręferens, nec vel in minimo intermittebat Regis optimã ęducationem inceptam, imò potius in Regni gubernatione, sic se gerebat D.D. Paulus, vt in ipso, tanquã in lucidissimo speculo, optimã Regnorum gubernationem cõspicere Rex facilè poterat. Supplices libellos, ac supplicãtes Rege pręsente frequenter audeibat, quo facilius Rex inter oratores discernere sciret, & hominũ ingenia agnoscere. Hinc factũ est, vt facilè Rex homines prudentes, iudicio, ac ratione valentes, dignosceret, & in illis diiudicandis expertissimus esset, quos ipse Rex digno fauore prosequebatur. Dum in tanta rerũ molle D. Paulus versaretur, & curis variis tum circa Episcopatus gubernationẽ, quę eo magis

Infans D. D. Ferdinãdus Aragonię Rex declaratur.

1412.

Ferdinãdus Aragonia Rex quatuor gubernatores Regnorũ Castellæ & Legionis suo loco substituit.

D.D. Paulus gubernator Regnorum.

D.D. Paulus in Regnorum gubernatione fœliciter se gessit.

Rex optimã gubernationẽ ex D.D. Paulo addiscebat.

eo magis vrgebāt, quo lōgius distabat, tum etiā, circa Regis educationem, quę integrū, & omnibus numeris absolutum requirebat virū, necnon etiā circa Regnorū gubernationem, quæ suis maxima ex parte humeris incūbebat, eo quod Regi, ac Reginę familiarior erat, quorū consiliis semper aderat, discruciaretur. Maxima illi cura erat, animę suæ statum, disponere & ordinare, quocirca, animo proposuerat nō palatia ędesq́ue magnificas sibi, suisq́; filiis, cōstruere, sed sepulchrū, vbi corpus perpetuam in terris habitationē haberet, tāta pietate constructū, vt animæ suę perpetuas cęli sedes promereri posset. Ideoq́; ob singularē, quē erga insignē pietate, religione, atq; doctrina ordinem sancti Dominici amorē gestabat, maximè erga sanctū Thomam, cuius doctrinā singularem profitebatur, & cū sanctum Paulū etiā suę conuersionis patronum haberet, statuit in sancti Pauli cœnobio, extra muros ciuitatis Burgensis, instituti sancti Dominici sacellū cōstruere: & licet Carthaginensiū esset Antistes, vbi cor defixū habebat, ossa tamen in ciuitate Burgensi, vbi se se religioni Christianæ sacrauerat, cōmittere in animo erat. Quare ex Vallisoleto viros insignes, ad cœnobiū sancti Pauli, nempè D. Aluarū Garsiā de SāctaMaria, Regiū Chronographū, ac D. Petrū Suarez de Sācta Maria Burgensis ciuitatis rectorem, ambo ipsius Reuerēdissimi D. Pauli Episcopi Carthaginensiū germani fratres, necnō doctorē D. Gundisaluū Garsiā de SanctaMaria, Archidiaconū oppidi de Virbiesca, in Ecclesia Burgēsi, ac Sacri palatij Apostolici auditorem, ipsius D. Pauli maiorē filiū, mittere dècreuit, qui cū venerando priore, patribusq́; dicti cœnobij, circa sacellū de nouo erigendū ibi tractarēt.

D. Paulus de morte potius, quā de dignitatibus cogitat.

Paulus capellam ad sepulturam parari iubet Burgis in ambitu monasterij sancti Pauli.

Consensu cōmuni statuerūt omnes, vt Reuerendissimus D. Paulus capellā in ambitu propè sacrariū, quod nūc est, sibi, matri, vxori, filiisq́. atq; omnibus suis posteris sepelliēdis ædificaret, certis quibusdā conditionibus, in scriptura inter ipsos transacta, anno 1413. cōtentis. 1413. Sacellum tandem pręclara structura, secto quadroq́ue lapide, erectum fuit, quale nūc videri potest, quod nūc cœnobij capitulū à patribus nūcupātur. Opus certè tāto viro dignū. Qui autē in ipso sepulti fuerint, quasúe memorias reliquerint, inferius suo loco Deo dāte dicem⁹.

Interim Reuerendissimus D. Paulus in Regis institutione Regniq́; moderatione omnem nauabat operā, magnaq́; tū Regis, ac Reginæ, tum etiam vniuersi Regni gratia, officia sibi iniūcta exercebat. Anno verò sequenti nempè 1414. Episcopalis sedes Burgeñ. per obitū Reuerendissimi D. D. Alphōsi cognomēto de Illiescas vacauit. 1414. Ad quā Rex sua liberali indole, Reginaq́; & omnes Regni gubernatores, cōmuni omnium consensu, Reuerendissimum

Vacat Episcopatus Burgensis.

rēdissimum D.D. Paulum Episcopum Carthaginensem ad Ecclesiam Burgensem promouere decreuerunt, ob pręclara ipsius merita, tot tantisq; argumentis iam pridem perspecta, nunc demum in studiosa regis institutione, & iusta Regni gubernatione cunctis manifesta: & vt etiam Ecclesiam sibi viciniorem habe ret, quam, licet in functionibus, sibi cōmissis apud Regem, Reginamque impediretur, facilius (si per tempus liceret) posset visitare. At verò cum ab omni & ambitione & auaritia, semper fuisset alienus, eminētiorem sedem contemnens, amplioresq; redditus nihilifaciēs, temporis inducias ad deliberandum sibi concedi postulauit, quo liberius à Deo, quem omnium suarū rerum singularem directorem habebat, humillimis pręcibus efflagitaret, an suæ animę saluti expediret, hanc promotionem acceptare, vel non: id quod illi concessum fuit. Interim Regina, cæterique gubernatores, seorsum exortationibus instabant, vt Ecclesiæ Burgensi vbi fidei suę professionē fęcerat, vbique matrē superstitem habebat, & vxorem quondā dilectam, prolesq. susceperat, vbi etiam iam sibi suisque honorādum sepulchrū, sacellūque sumptuosum parauerat, suā sanctam operam nō denegaret. Ille verò senio se iam cōfectum agnoscens, sexagesimum enim quartum expleuerat annū. Pręoculis habebat, sponsam suā Ecclesiā Carthaginensium, cui suā fidelem operā duodecim annis impenderat, ex qua numerosissimā prolem Deo tradiderat, quāq; vnicè dilectā habebat, ea relicta, alterā sibi iam laboribus exhaustus in sponsam accipere, piaculum iudicabat. Euaristi decretū sanctissimū cap. Sicut vir. 7. q. 1. prę oculis habens. Oculos quoque suos in Regem defixos habebat, quem tanquā verus nutritius, intimo cordis amore, purissimæ suæ doctrinæ institutis educauerat, ab ipsoq. dimoueri, grauius, quā si eius cor discinderetur in partes, intimè sentiebat: his multisque aliis iustis rationibus permotus, Episcopatū assumere detrectabat. At Regina grauiter, apud Ferdinandū Aragonię Regē, quem vnicè D. Paulus ob insignē pietatem, singularemq. prudentiā, cū magna animi constantia coniunctā suspiciebat, instare non cessabat, quatenus ad ipsum Carthaginensem Episcopū literas destinaret, quibus ad onus Episcopatus Burgēsium obeūdum ipsum inclinaret: maximè cū animaduertisset Episcopi singularē vitę candorē, miramq. pietatē, cū cæteris animi dotibus, quibus cumulatus erat, cui hactenus à morte Regis Hērici mariti ipsius, pię memorię, nihil, ob graues, quos subierat labores, tā in Regis institutione, quàm in testamenti paterni exequutione, necnō in Regni gubernatione, fuisset ipsi collatū, nec ille postulauerat vnquam. Rex itaque

D. D. Paulo Ecclesia Burgensis offertur.

D. D. Paulus tempus ad deliberādum circa Ecclesiæ mutationem postulabat.

Paulus Ecclesiam Burgensem accipere recusat

7. q. 1. cap. Sicut vir.

itaque Aragoniæ Ferdinandus, literis hortatoriis grauissimis ad Antistitē Carthaginensium missis, tantum potuit apud eum efficere, vt Regis atque Reginæ, eiusq; mandatis cum cæteris Regni gubernatoribus pareret, & Burgensium Pōtificatum tandem acciperet. Vacauerat iam sedes illa per annum: & toto illo tempore D.D. Paulus dignitatem illam accipere recusabat, ob causas, quas iam superius explicuimus.

Paulus Burgēsem sedē, importunis precibus motus accepitat.

1415.
Episcopatū Burgensem accepit, anno ætatis suæ sexagesimo quinto.

Anno itaq; 1415. Reuerēdissimus D.D. Paulus de Sancta Maria Carthaginensium Antistes, primarius Regni Cancellarius, Castellæ & Legionis, vnà cū Rege, Reginaq;, & cæteris tribus nobilibus Regni moderatoribus, è Carthaginensi, ad nobilissimam Burgensium ciuitatem, & sedem, magna cum totius Regni lætitia trāslatus fuit, ætatis suę anno sexagesimo quinto. Quis verbis explicare poterit, extremam animi lętitiam, quàm D.D. Maria iam senio cōfecta, terdignissimi Antistitis piētissima mater, vnà cum D.D. Ioanna, eius quōdam charissima vxor, atque filiorum clara propago, intimo corde acceperunt, videntes D. Paulum ad talem dignitatē euectum? qui licet longè maiori dignus esset honore, iudicabāt tamen omnes, dignitatē illā ipsis longè magis expedire, ob eius præsentiam, qua familiarius frui iam poterant: loco etiam singularis beneficij vniuersa ciuitas acceptum ferebat, quod D.D. Paulum, quem tanquam conciuem habuerunt, iam eis in Prçsulē habere sit cōcessum, eo quod natiuum patriæ, quem semel imbiberat amorem, cum ætate creuisse, certo certius sibi persuasum haberent. Gratulabatur supra modū sibi omnis status Ecclesiasticus, quod nacti fuissent Antistitem eum, quem intra Ecclesiæ ipsorum fores, Deo primum ipsi genuerant, à quo longè maiora expectare poterant beneficia, quam vnquam Carthaginenses acceperant. Et merito tenebatur Pontifex sanctam illam Ecclesiam prę cęteris amare, nam vnde initium acceperat spiritualis vitæ, ibi perfectionem & consumationem sortiri, non vulgaris fauoris & gratiæ Diuinæ argumentum erat: & vbi filius Ecclesiæ factus fuerat, ad paternam, atque supræmam eius Ecclesię dignitatem iā conscēdisse, merito cum tota Ecclesia gaudere poterat.

Gaudiū vniuersale ex D. Pauli promotione ad Ecclesiā Burgensem.

Gaudiū matris & vxoris.

Gaudium ciuitatis.

Gaudium Ecclesiastici ordinis.

Aula tandem Regia, vbi tandiu cum inclito Rege Vallisoleti, in eius sancta institutione moram traxit, relicta, valeque iam Regi Reginęque dicto, nobilissimis comitatus viris, Burgensem ciuitatem peruenit: vbi incredibili lętitia, pompaq; solennissimā, tam à ciuitatis nobilissimis gubernatoribus, quā ab vniuerso Ecclesiastici ordinis spectabili cętu, cūctis obuiam euntibus, fuit receptus, & ad suā Ecclesiā primū deductus: quę canti-

Pauli ingressus ad ciuitatem.

bus

bus musicis, instrumẽtisq; dulci melodia personantibus, Antistitis exoptatum aduẽtum cuncti gratulabantur. Inde oratione iã facta, & cætera, quæ de more fieri solent expedita, fuit ad Episcopales ędes deductus, vbi grauissima mater, iam senio confecta, vxorq; quondã, nobilissima D. D. Ioanna, eius expectatum aduentũ prę stolabãtur, quę ipsum, profusis ex intima lætitia lachrymis, verbis sanctissimis Diuinũ spirãtibus amorẽ, sunt amplexati. Vicissimque sanctus Antistes Paulus, pias ipsas matronas grauissimis, sanctissimisq; verbis resalutabat: hortabaturq; eas grauissimè, vt iam vnà secũ omnes postquam baratri foueas Dei misericordia euasissent, ad æternæ fœlicitatis patriam viam sternere studiosè curarent. Nõ diu pia mater ipsius in viuis extitit, cuius laudes nemo facilè dicet: Regiã præ se ferebat indolẽ ac grauitatem: erat enim moribus grauissimis, & virtutibus sic ornata, vt cunctis fœminis singulare esset exemplũ. Vniuersa Burgensis ciuitas eam tanquam omniũ singularẽ matrem colebat; nam ipsa vndiq; pauperes pio colligebat affectu; quos liberalissimis donis & amplissimis, onustos demittebat. Infirmos quoque tanto cum pietatis feruore visitabat, vt etiã manu propria vlcera læsorum tractare nõ perhorresceret. Pauperes itẽ puellas & non paucas, matrimonio propriis sumptibus collocabat. Hinc factum est, vt vniuersa ciuitas fœlicem se existimaret, eo quod Antistitis matrẽ in veram omnium ciuium matrẽ, sicut & filiũ etiam in patrem haberent. Verùm enimuero, cùm vniuersa huius vitæ bona diuturna esse nõ possint, tanta ciuiũ fœlicitas inuida parca scidit, & è medio populi (proh dolor) substulit: nã pia Antistitis mater, sequẽti anno ab inauguratione filij in Ecclesiam Burgensem, nẽpe anno 1416. vitam cum morte magna cum omniũ tristitia cõmutauit: si tamen mori dici potest, quæ tãtis tanq; præclaris virtutibus, æternam sibi vitam comparauit. Videres vniuersam ciuitatẽ funus ingenti lachrymarũ profluuio cõmitantem, ac si vnusquisque ciuiũ propriæ ac charissimæ matris obitum, tristi lamento lugeret. Pompa funebri magna cũ solennitate à patre clarissimo, à clero vniuerso, ab vniuersa denique ciuitate absoluta: in insigni illa capella sancti Pauli, quam iam pridem filius in propriam sibi sepulturam delegerat, recondita fuit, ad sinistrum altaris latus: dextrum namq; tũc temporis filius sibi adseruare decreuerat. Et in lapide ibi erecto hæc verba Hispano licet sermone scripta videbis. Hic Dominã D. Maria, mater Dñi Pauli Episcopi Burgensis, & Aluari Garsiæ, Regis Chronistę iacet: obijt anno Domini, millesimo quadringentesimo, decimo sexto: quo autem die sepulta fuerit epitaphium

Salutatio matris & vxoris D. D. Pauli.

Resalutatio Pauli ad ipsas.

Matris D. D. Pauli mors, & cõmẽdatio ipsius.

1416.

Epitaphium sepulturæ D. Mariæ. 1416.

taphiũ nõ indicat. Iam ad nostrũ Antistitem Paulũ reuertamur. Antistitis munus, ita fœliciter exercebat, vt tanquã in lucidissimo speculo vniuersi Pontifices in eo contemplantes, suarum omnium actionum normam componere, & imperfectissimã Episcopalis dignitatis functionem, reformare facilè possent. Erat enim innocẽtia, ac sanctitate vitæ insignis. Cùm enim se se in altiorem eminẽtioremq; gradum conspiceret, non tantum in proprium animę commodum, sed in omnium subditorum salutem, vitam moresq; suos ita cõpositos habebat, vt habitu, gestu, incessu, sermone, aliisq; rebus omnibus, nihil nisi graue, moderatũ, ac religione & sanctitate plenũ in eo conspiceres, adeò vt eum Apostoli Pauli verissimam effigiem esse diceres.

D. Paulus Episcoporũ speculum.

D.D. Pauli prudentia.

Prudentia, quæ omnium virtutum auriga est, in ipso mirabilis fuit, ob eius sanè excellentiã, quam in illo omnes prędicabãt, regios atq; Põtificios animos, sibi deuinctissimos habebat, adeò vt Historiæ omnes, quæ de illo mentionem faciunt, hanc virtutis excellentiam, in eo prę ceteris multis, quibus abundabat, cõmendare non cessent. Iungebatque prudentię suæ, admirabilem solicitudinem, ac diligentiã indefessam, sine qua prudentia ipsa manca esset & mutila, nam opus est celeriter exequi, quidquid matura prudentiæ deliberatione sancitum est. Alioqui quid præstantissima prudentiæ virtus valere poterit, si diligentiã non adhibeas ad ea exequenda, quæ prudentia suis decretis sanciuit? Ideo prudentissimus D. Paulus, summa solicitudine ordinationes grauissimas, quas pro animarum salute, in sua diœcesi statuerat, seruari statim faciebat. Longè maiorem vigilantiam erga gregem sibi à Deo commissum habebat, quam olim ille pastor ouium vigilãtissimus Iacob, qui soceto suo laborem, ac vigilantiam proponebat dicens: Die noctuque, æstu vrebar & gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis: si quid furto perierat, à me exigebas, ego damnũ omne reddebam: considerabat; quidem animam propriam, pro cuiusuis ouis anima spopõdisse, ab eoq; exactam rationem earũ omnium expetẽdam à Deo. Habebat quoque inuictissimus. D. Paulus, aduersus omnes Ecclesię hostes, maximè aduersus Iudæos, ipsi infensissimos, fortitũdinem mirabilẽ, adeò vt id quod Ezechieli dictum fuerat, de ipso quoq; dictum affirmare posses. Ecce dedi (ait Dñs) frontẽ tuam valentiorem frontibus eorũ, vt adamantem & silicem dedi faciẽ tuam. Vide mecum quęso, quãta fuerat armatus fortitudine, qui omniũ Iudæorum potentissima argumenta, tã facilè suis scriptis retũdebat, & veritatis armis prostrabat, atq; in nihilũ redigebat. Erant sanè Iudęi, eo tẽpore, quo ipse claruit, & à tẽporibus anteá in sua

D.D. Pauli solicitudo.

Diligentia prudentiæ iungẽda est.

D. Pauli vigilantia erga oues sibi commissas.

Gen. 31. f. 40.

Prouerb. 6. a. 1.

D. Paulus à fortitudinè commendatur.

D.D. Pauli fortitudo atque constantia qualis.

Ezec. 3. b. 8.

Fortissimus fuit D. D. Paulus in Iudaeos.

in sua adhuc perfidia, obstinatissimo animo perseuerãtes, & potentia diuitiarum potius quàm virtutibus, aut animorum prestãtia, totam ferme Hispaniã dominantes, adeò vt primaria ciuitatum officia exercerent, id quod tã iniquo D. Paulus ferebat animo, vt nõ modo scriptis, sed vi etiam, atque autoritate sua, quę in Regno maxima erat, eos omnes à suis sedibus & potẽtia, animosè propulsauerit. Hinc est, quod in hoc suo libro Scripturæ sacræ Scrutinio, hæc quæ sequũtur verba in testimonium feruẽtissimi animi, quem in eos habebat, scripta reliquerit.

Dist. 6. c. 10

Scire debes, quod in Hispania, specialiter in Regnis & dominiis Serenissimi Domini Regis Castellæ & Legionis, à magnis tẽporibus, suadente antiquo hoste, Iudæi magnos habebant status, in tantum quòd fidelibus in multis præerant, & officia magna & publica exercebant inter Christianos, & fidelibus in multis præficiebantur. Obtinebant enim in domibus Regum & etiã magnatum, officia magna: per quę omnes subditi, etiã fideles, eos in magna habebant reuerentia & timore, quod non in modicum scandalum, seu periculũ animarum cedebat fidelium simplicium. De facilè enim tales cõsueuerũt, ad errores eorum, qui eis pręsunt moueri. In fideles Iudęi, etiam ex hoc occasionẽ persistendi in suis erroribus sumebant, dicentes, & in suis codicibus nonnulli eorum scribentes, quod prophetia Iacob Patriarchę, in qua dicitur: Non auferetur sceptrũ de Iuda, nec dux, &c. verificabatur in hoc, quod Iudęi in Hispania sceptrũ dominij, seu regiminis obtinebant, modo supra dicto. Vides quàm sanctę, quamque prudenter Iudęorum potentiam, quã in Hispania exercebãt, abominatione dignissimã iudicabat, dum antiquissimo hostis studio id factum fuisse testetur? tum etiam id in maximũ detrimentũ, & ipsorum Iudęorum, & Catholicorum cedere euincit, Iudęi enim insolentiores magis ac magis efficiebãtur, adeò vt sceptrum & Regnum à Deo Messię promissum, ipsi collatum minimè fuisse testentur, sed adhuc ipsos in possessione sceptri manere, ex Scriptura sacra testari, & cõprobare non verebãtur. Catholicis quoque maximum scandalũ pepererat, dum ad eorum obedientiam cogebantur, qui in Iudaicam cæcitatem persistebãt, vnde in eorum errorem facilè prolabi poterant. At verò Diuina gratia in Ecclesię vtilitatem sic ordinarat, vt Reges cautiores facti, non solùm gladij potentia, sed legibus etiam aduersus Iudęos ordinatis, totam Hispaniam ab hâc Iudaica fœce (vt latè in ipsomet capite Reuerendissimus D. D. Paulus ostendit) repurgarint.

Qua in re sanctissima, tempore quo ipsemet pius Paulus floruit, suam omnẽ nauauit operã, vt ex

Iudæorũ potẽtia in Hispania.

Gen. 49. b. 10.

Iudæorum potentiam abominatur D. Paulus.

Iudæorũ interpratatio in eorum & Catholicorum praiudiciũ cedit.

D. D. Paulus strenuã nauauit operam, vt Iudaica impietas extirpetur.

ut ex ipsius verbis ibi sequentibus facilè colligi potest, quo Iudaica impietas extirparetur omnino, sic enim ait. Post Henricũ
Dist.6.c.10 III. sanctæ recordationis, successit serenissimus Rex Ioannes filius eius, qui hodie regnat, & in lõge eius temporibus fœliciter regnabit. Iste cœpit regnare in cunabulis, cùm esset, in secundo anno ætatis suæ: & sic fuit sub tutoribus, vsq; ad tempus præfinitum à patre. In cuius tempore,
Gal.4. tam durante tutella quam post, cum iam regimen suorũ Regnorum acċepisset, multa fuerunt instituta contra Iudaicam impietatẽ, quæ in suis curiis, & Regnis, pro maiori parte obseruabãtur, sub quo, diuino auxilio opitulante, fideliter spectatur, quòd infidelitas tam Iudaica, quàm Sarracenica supprimetur. Hęc noster pius Paulus. Cùm igitur Rex Ioannes à suo institutore fidelissimo D.D. Paulo, non modo in puerili ætate, sed etiam in maiori, probè fuisset institutus, nemo non facilè intelligere potest, leges illas omnes, contra Iudęorũ proteruiam, tam durãte tutella quam post, ipso D.D. Paulo gubernatore cum cæteris agente, sancitas & dispositas, eiusq; ordinatione, instigatione, & impulsu latas fuisse, in sectæ Iudaicę deuastationem, & Christianæ religionis augmentum, cui totis viribus erat intentus. Hinc est, quod historiographus ille insignis, nostri seculi facilè Princeps, cognomento Zamalloa, quẽ honoris gratia nomino, dum in suis historiis nostri pij ac S. Pauli mẽtionẽ honorificam fecisset, hoc vno nomine eum inter omnia cõmendat, quod Regẽ Henricũ instãtissimè hortabatur, ne viros, qui ex Iudaica propagine originem traxissent, aut ex Iudaismo cõuersi fuissent, ad dignitatẽ aliquã quo quo pacto in Regnis admitteret. Verũ si scripta, mentẽq; D. Pauli scruptatus fuisset, nõ vltra limites, salua viri pace dixerim, progressus fuisset. Nã D.D. Paulus de illis tantũ, qui in errore Iudaico persistebant, nec ad sanam mẽtem reddire volebãt, imo potius in cæcitate Iudaica, obstinato animo persistẽtes, de suis blandiebãtur honoribus ac dignitatibus, quas Regũ gratia, ac fauore potiebantur, dixit, de illis itaq; tantum sanè loquutus fuit. Alioquin peculiare capitulum, in quo latè tractat manifestumq; relinquit, nullum præiu-
Dist.6.c.14 dicium fidelibus, ex Israëlitica stirpe descendentibus generari posse, ex excæcatione Iudaici populi, minime gẽtium in dicto libro posuisset. Vbi etiã probat excæcationis opprobrium in Iudæis, in honorem eorum cędere debere, qui à Deo illuminati fuerint: id quod multis comprobat argumentis & Scripturæ sacræ locis, nam ex illis, licet paucissimi verè conuersi sint, in summũ dignitatis honorem merito collocari debere dicit. De his (inquit) intelligitur illud Isaię: Et re-
Isaiæ.17. linquetur in eo sicut racemus, &

Leges, quas aduersus Iudæos Rex Ioannes instituit, D. D. Pauli ordinatione fecit.

Zamalloa lib. 15. c. 48.

Zamalloa refutatur.

Ex excæcationis opprobrium in Iudæis, in laudem cadit eorum, qui cõuertũtur.

ficut excusio oliuæ duarum, aut triũ oliuarum, in summitate rami, siue quatuor, aut quinq; in cacuminibus eius, fructus eius, dicit Dñs Deus Israël. Quæ verba sic ab eodem sancto viro D.D. Paulo interpretãtur. Postquã enim descendentes à Iacob secũdum carnem, per eorũ infidelitatem sunt excussi, & separati à radice oliuę, in qua fuerunt antiquitus radicati, adhuc erũt in eis relictę, quasi duę, aut tres oliuæ, scilicet pauci numero, qui in viriditate suæ radicis, radicati relinquentur. Quod videmus impletũ in isto medio tempore, in quo aliqui paucissimi eorũ, in fide Christi sunt radicati, quod non solum intelligendũ est de simplicibus, seu illiteratis eorum, sed etiam de viris notabilibus, qui fœliciter Ecclesiarũ gubernacula possederunt, & opuscula fidelissima in honorem fidei & Christianæ religionis composuerũt. Vnde notãter dixit Propheta: In summitate rami: quasi diceret de illis paucis remanentibus, nonnulli erant in summitate rami. Id est in apicibus magnis, seu summis Ecclesiæ honoribus. Vnde secundũ historiã Damasij: prout Tolominus de Luca narrat. Quidam summus Pontifex, de genere Israëlitico, nomine Euaristus in Cathedra Petri sedit, anno Dñi 112. & fuit septimus à beato Petro, & per decẽ annos septẽ mẽses & duodecim dies, vniuersalem Ecclesiam laudabiliter rexit, & vitam suã glorioso finiuit martyrio. Plura ac pulchra noster sanctus Paulus Burgensium Antistes, in eodem capite prosequitur: quibus ostendit, omnes illos, qui in fidei radice firmissimè permanserunt, & omnes Iudęorum vallidissimos ictus constanti animo superarunt, merito ad summos honores deuehẽdos fore. Hæc dictare decreui, vt dominus Garibay Zamalloa intelligat, quos ex Iudęorum natione, pius ac sanctus noster Paulus intimo prosequebatur odio, & quos digno prosequebatur honore. Tanto Christianæ fidei zelo erat accẽsus, vt semper in ore haberet, Iudęos etiam suo halitu, vniuersam inficere Hispaniã; ideo è limitibus eius merito esse ablegandos. Id quod licet efficere tunc non valuit, tantum cõsilio suo efficere potuit, vt Iudæos omnes à Catholicis separatos faceret, & vt in locum vnũ per singulas ciuitas redigerentur, quem Iudæriam vocabant. Et tãdem Catholici Reges Ferdinãdus & Elisabeth, alta memoria retinẽtes nostri pij Pauli sentẽtiam, quàm à Serenissimo eius patre Inclito Rege Ioanne II. Paulum dixisse referebat, nempè Hispanica Regna in maximo discrimine versari, quandiu Iudæorum lues intra Regnorũ septa contineretur. Ideo anno 1492. sanctissime statuerunt, inuiolabiliq; lege sanxerunt, ne tota inficeretur Hispania, vt Iudęi, qui ad Christi purissimam fidem venire detrectarent, intra quatuor

Tolominus de Luca. Euaristus Pontifex, licet Græcus dicatur, fili9 tamen fuit Hebræi cuiusdam nomine Iudas, ex patria Bethleemitica ortus.

Iudæi suo halitu Hispaniam infiscere totã dicebat D.D. Paulus.

Iudæi fuerunt à Christianis separati in singulis ciuitatibus consilio D.D. Pauli.

Iudæis ab Hispania relegati. anno 1492.

tuor mẽsiũm spaciũ, ipsis ad deliberandũ, vel ad sua distrahẽda bona cõcessum, extra Hispaniç limites, sub extremi supplicij poena, omnino exularẽt. Vides quã fortis, & aduersus suç met nationis gẽtes inuictus extitit, vt tandẽ suo consilio in cæcitate Iudaica perseuerãtes, è medio populi Christiani, tantorũ malorũ lernam propelleret, & ab eius limitibus exterminaret? id quod etiã aduersus vniuersa populi vitia, quæ pios, ac sanctos mores subdictorũ labefactare poterãt, virtute, ac inuictissimi animi robore, fortiter quoad fieri potuit propulsauit.

Pauli sapiẽtia mirabilis.

Sed de ipsius nostri incliti Pauli sapientia, quid opus est multa referre, cũ ipsius scripta tãta omni genere eruditionis profunditate per vniuersum orbẽ sint diuulgata, vt omniũ sapientium iuditio, à Deo potius mirabiliter infusam, quã humano labore, ac studio, eius sapientiã partã fuisse libere fateantur. Videas, quæ in sacra Biblia composuit, & doctissimo Alfonso eius filio dicauit, quãta ibi (si attenta mẽte, ac pura perուolueris) recõdita mysteria, à nemine vnquã excogitata in lucẽ ea, emisisse videbis: illaq; omnia pietate, ac sanctitate; summa cum sciẽtia omnium rerũ coniũcta, sunt respersa. Sed & Scripturæ sacræ Scrutinium, si euolueris, neminẽ contra Iudaicã impietatem ipso fœlicius vnquã scripsisse fateberis. Vbi nulla à Iudæis quantũuis doctissima argumenta, vel ex sacris literis petita, vel à sua deprauata malitia deprõpta fuerunt vnquam, quç nõ facillimo negotio soluat, destruat, & in veritatis cognitione reuincat, & tandem fidei primaria mysteria, luce ipsa clarius è Scripturç sacræ fonte hauriat, & demõstret. Plura quoq; sapiẽtiç ipsius edidit testimonia, quæ nõ sine magna doctorum virorũ iactura, è medio sublata dolemus. Opusculũ plane aureũ, de cœna Dñica, quod ab ipso çditũ fuerat, licet vndiq;, etiã in Biblothecis, rarissimis autoribus refertis perquesierim, reperire nõ potui. Sicut nec libellũ illum, vbi circa primũ Matthçi capitulum, genealogias illas omnes, quas Euãgelista describit, mirabili eruditione, & indefesso labore, in scrutãdis Iudçorũ archiuis, quo magis ac magis origines omniũ à sua prima deduceret propagine, scrutatꝰ est, inuenire vnquã potui, licet summa diligẽtia inquisiuerim, vt vnà cum ipsius Scrutinio in lucem mandare potuissem. Verũ nostris hisce tẽporibus studio ac diligentia doctissimi ac clarissimi viri D.D. Petri Põtij de Leon, Episcopi Placẽtini, qui scriptis Illustriũ virorum, librisq. rarissimis omni studio, ac diligentia magnis sumptibus vndiq. collectis, suam ditauerat Bibliothecã, alterum ex iis D.D. Pauli libris, manu scriptum cum haberet, Philippo Hispaniarum Regi nostro, testamento vnà cũ nonnullis aliis, quos rarissimos

Biblia postilla Pauli quanta contineant mysteria.

Scrutinium contra Iudaeos supramodum doctissimum.

D. Paulus, de cœna Domini opusculum edidit.

D. Paulus in primũ cap. Matth. scripsit.

Quãti sint habenda D.D. Pauli scripta.

iudicauit, sub vitæ finẽ reliquit, in famosissima illa sancti Laurentij cognomento Scorialis Bibliotheca, loco thesauri ditissimi collocãdos. Nec mirũ est, si ea omnia doctissimè scripserit, nã vnica ipsius delectatio erat legis Diuinæ assidua meditatio. Sicut ipse in Epistola, quam ad Alfonsum eius filium scribit, testatur, sic dicens. Et vt verũ tibi fatear, inter pręsuras seculi, & curię nostrę curas, quibus quandoq; vẽtillatus sum, hæc fuit, præcipua delectatio mea, hoc singulare solatium meum, æternum & immutabile Deum, eiusq; mirabilia opera, in sanctę & immaculatæ legis suę lectione contemplari. Hæc ille. Hinc fit, vt nihil in omni veteri, aut nouo testamẽto reliquerit, quod nõ fuerit ab ipso studiosissimè perlectũ, intelligentiaq; mirabili declaratum. Nouerat pius Antistes, ad ipsum Diuinarum legũ studiũ, & officij, & suæ stirpis ratione, propriè pertinere, nam ipsemet Deus Leuitas olim à cætera populi turba separauit, eo quod & ad ministeriũ templi, & ad Diuinarũ legum studium, relictis omnibus humanę vitæ negotiis essent destinati, quo rudi populo legis statuta sancta traderent, traditaque studiosè seruarẽt. Iosaphat ille pietate insignis Rex tales populo suo ministros adhibebat, talesque Sacerdotes & Leuitas per omnes Regni sui ciuitates collocabat, qui librũ legis in manibus tenẽtes, homines instituerent, & ad Diuina pręcepta informarẽt. Quod exemplũ populo Christiano summe necessariũ, fœliciter immitati sunt Reges Catholici, inter quos his nostris tẽporibus inuictissimus noster Rex Philippus, cui Deus Nestoreos cõcedat annos, summo pietatis studio inuigilare nõ cessat, vt quos doctrina ac morũ pietate, in suis Regnis nouit insignes, ad Ecclesiarũ dignitates promoueat, quo virtus cũ pietate cõiuncta, dignis remuneretur honoribus, cæteriq; ad scientiarũ, atque virtutum studia, vehementius stimulentur. Regnaq; tandem virorũ excellentia clareant, & magna gloria fulgeant. Hoc sanè Iosaphat Regis quoq; permotus exẽplo, Serenissimus Rex Hẽricus III. fœlicis memoriæ, nostrũ sapientissimũ, ac pietate parem D.D. Paulũ tanta diligentia quęsiuit, vt ad Carthagigensem Ecclesiã illum promoueret, quem & testamenti sui executorem, dilectissimique sui filij Ioãnis II. eius successoris institutorẽ, Regniq; supremũ Cãcellariũ cõstitueret, & Regnorũ Gubernator fact⁹, Legatusq; à latere sanctissimi Benedicti XIII. cõstitutus, Ecclesię tandem Burgẽsis Episcopus, à Rege Serenissimo Ioanne designatus fuit: quo scientię ac virtutũ cũmulum, tot pręmiis à Deo, à Põtifice, atque à Regibus & Regno fuisset meritò decoratus.

Cum ergo pius sanctus hic noster D. Paulus, Septuagesimum ageret annũ nempè anno 1429. à partu

D. Pauli vnica delectatio erat legis Diuinæ meditatio.

In Epistola ad Alfonsum filium.

Num.8.

2.para.19.

Rex Philippus, nisi dignos & virtute, ac scientia insignes, ad dignitates Ecclesiasticas promouet.

Quantis honoribus claruit D. D. Paulus.

Ferdinãdus Perez de Guzman, in historia Regis Ioannis II. cap.15. Idem c.145. fol.38.

D. Paulus à Deo, à Pontifice, à Regibus, & à Regno, honoribus fuit decoratus.

D. D. Paulus Anno 1429. Postillã ad sacra Biblia composuit.

à partu Virgineo, mirabiles, quos iã pridem cõceperat sciẽtiæ fœtus, parturire & in lucem prodire fecit, videlicet Additiones illas insignes ad postillã Nicolai de Lira, quas paterno motus amore, filio suo D. Alfonso Cõpostellano tunc Decano, hæreditatis paternæ loco donauit: sic enim ipse testatur in Epistola iã sępe citata. Hoc est ergo fili mi testamentũ meũ, ij sunt codicilli mei, hoc ex illis prælegatum agnosce, vt in lege Dñi sit volũtas tua, & in lege eius mediteris die ac nocte. Meditationẽ verò tuã, hæc & similia relegendo puriorẽ profectò & suauiorem efficies. Gratãter igitur, donum hoc tui parentis accepta, paterna affectione, & lęta manu donatũ. Hęc ille. Postquam has ędiderat additiones grauissimo senio nõ parcens, quo Ecclesię vtilitati studeret, videns vniuersam Hispaniã; non omnino à fœce Iudaica repurgatã, lucubrationes doctissimas suas, quas aduersus Iudæorum obcæcatam perfidiam, contra eorũ argumenta collegerat, in vnum redegit volumẽ, quod tãquam symbolũ sui intimi amoris, quem erga suam spõsam Ecclesiã habebat, ipsi in vltima ætate testamẽti loco reliquit. Quid de thesauris scientiæ, quibus noster Paulus abũdauit, doctissimi scriptores sentiant, passim eorũ scripta testantur; quæ suo loco cũ ad annum in quo Scrutinium composuit ventum fuerit dicemus. Hæc de profundissima D.

Epistola ad Alfonsum.

Pauli sapientia dicta nũc sufficiant, ad reliqua calamum dirigamus.

Virtutes omnes, quas ipse cũmulatissimas in se se habebat, si narrare per singula vellem, tempus sanè & carta deficeret, verũ licet illas omnes animi dotes & virtutes silentio inuoluam, vna tamen, quę Episcopum dignissimũ facit inter omnes silẽtio, pręteriri nõ debet, nempè liberalis beneficiorum, & eleemosynarũ largitio, qua se & animarum & corporũ pastorem, erga omnes pauperes exhibuit. Nihil est mihi crede, quod magis populi gratiam erga pastorẽ conciliet, quã liberalis eleemosynarum largitio, id quod adeò verum est, vt nec Euangelizandi officiũ, neq; exempla virtutum, nec ipsa etiã opera miraculorum si adsint, ita amabilẽ & commendabilẽ Episcopum faciat, vt eleemosynarũ liberalitas. Hinc vulgata illa Philosophi sententia prodiit. Amabile bonum, vnicuiq; autem proprium. Vnde manauit & illa: Qui beneficia inuenit, compedes inuenit, imo aliquid compedibus strictius. Vincula enim hæc pedes tantũ ligatos habent, beneficia verò non modo corpus, sed etiam mẽtem, animũ, atque pręcordia ipsa, nexibus charitatis arctissimè constringũt. Cùm ergo Episcopi munus sit, subditorum animas Deo, & sibi copulare, huic tanto negotio noster pius Dñs Paulus liberalissima eleemosynarum largitate, intẽ-

D. D. Paulus, quam liberalis fuerit in eleemosynis impartiendis.

Nihil magis populi gratiam erga Pastorẽ cõciliat, quã eleemosynarum distributio.

Optima ratio liberalitatis in D. Paulo, quae in multis desideratur Episcopis.

tissimus erat, adeo vt pauperes omnes, viduęq; ęgestate pręssę, omniaq; pauperum fratrum, monialiumque cœnobia, liberalissimum illum erga se agnoscerent. Pauperes ad pietatẽ eũ excitantes, nõ expectabat, sed ipsos sua liberalitate pręueniebat, & amore cordis ostenso, in symbolum eius eleemosynas effundebat. Virgines Deo dicãdas, in cœnobiis liberali dote locabat: nobiles vero pauperes, matrimonio coniungebat, vnicuiq; secũdum statum quem habebat, dotẽ ad vitæ subuentionẽ assignando; id quod non modo intra ciuitatem pręstitit, verumetiam in vniuersa diœcesi exhibuit.

S. Dominici religionẽ ardenter amabat.

Inter largissimas, quas noster pius Dñs Paulus eleemosynas pauperibus dispersit, vnã illãq. insignem Regia liberalitate dignissimam, narrare non omittã. Cũ erga insignem sancti Dominici religionem intimo amore flagraret, ob ordinis pietatem & religionem, cum grauissima eruditione cõiunctis, & propter singularem quoq;, quem erga Angelicũ Doctorem sanctum Thomam gerebat amorem, sicut antea notauimus. Videns Ecclesiã sancti Pauli Burgensis ciuitatis, instituti sancti Dominici, splendidissimis & amplissimis structuræ fundamentis ædificari inceptã, quam absoluere & ad perfectionẽ desideratã: ita vt vltima primis responderent, impossibile planè videbatur, propter grauissimos, & penè in numeros

Amorẽ singularem erga S. Thomã abebat.

Liberalissima eleemosyna & amplissima, Ecclesiam S.Pauli Burgis ædificando amorẽ erga eos singularem ostẽdit D.Paulus.

sumptus, quos tanta ædificij machina postulabat. Ideo nemo etiam ditissimorum principũ ausus fuit, structuræ iam ante centũ quadraginta & plures annos inceptę, adiutrices manus porrigere, quominus absoluere, timentes magnam thesauri summam, ad tam arduum opus promouendum minimam esse, quamuis ex parte aliqua, fœliciter processerat structura. At verò noster D. D.Paulus sanctissimi Pauli templum, pietate longè magis, quã pecunia ditatus, promouere generoso decernens animo, nullis parcens expensis, manum operi admouere cœpit, quam minimè subtraxit toto vitæ suæ decursu, donec vltimam manum operi, non modo ipsis religiosis, sed vniuersæ etiam ciuitati necessarissimo imponeret: in quo dici facilè non potest, quantam pecuniarum summã liberalissimè expenderit, tanta cum pietate, vt omnem arrogãtiam, mundique vanitatẽ, & seculi fastum posthabẽs, stemmata sua licet ex parte possuerit: in multis tamen ordinis S.Dominici insignia in medio posita fuere, propria verò in marginibus, in modũ orlæ (quã vocant) apponi mandauit: & qui tanto pietatis affectu Ecclesiam instrui lapidibus fecerat, nõ minori ad sacra necessaria ornamẽta contulisse fatẽdum est. Dedit enim pulchra paramenta, auro argentoq; elaborata, quam plurima: calices quoq; non paucos, argenteos aureo contectos, &

Sacra paramenta Ecclesiæ, per se instructa D. D.Paulus donauit.

omnia

Omnia quoque argêtea vasa Ecclesiæ côcessit, vnà cũ pontificali.

omnia argentea vasa, quæ ad Diuinũ cultum super altare summum magno cum decore & ornamento in soléñioribus diebus apponi solent, vnà cũ pôtificali proprio liberalissimè concessit.

Obiectio côtra D. D. Pauli eleemosynam liberalem.

At oblatrare poterunt, ij qui viri pietatem minus sploratã habent, dicentes: Quid mirum si Ecclesiam vbi tandem sepelliendus erat, tantis sumptibus sibi, suisq; parasset posteris? tot paramentis, argẽteis vasis, & aureis, decorasset? in suũ potius honorem & vsum, quàm in piis eleemosynis tantum ęs effudit. Verũ si perspectam sancti viri pietatẽ habueris, oblatrare desines. Nihil, mihi crede, fuit quod sancti viri animum permouere posset, quàm sanctissima pietas, qua erga vniuersam ciuitatem sibi cõmissam, atq; religiosorum patrũ penuriam stimulabatur. Viderat enim cœnobiũ religione, doctrinaq; præstantissimũ, & à cunctis ciuibus meritò maximo amore prosequutũ, à quibus quotidie frequẽtabatur Ecclesia, ob raras & eruditas, atq; pietate plenas cõciones, quas ibi populus frequenter audiebat. Cũ ergo pius Antistes Paul⁹ animaduerteret, illa omnia nõ satis mouere populũ, ad tantã ædificij molẽ aggrediendam, suo exẽplo, vt vniuersam stimularet ciuitatem, opus iam tam longo tempore intermissum excitare, & fœlicissimis auspiciis, tanquam de nouo inchoare fecit, nihil minus eo tempore cogitans, quàm ibi sepulchrum sibi, suisq; posteris fabricare. Nã vt scripturæ publicę inter ipsum Reuerendissimum D. Antistitẽ, & Ecclesiæ Cathedralis Capitulum transactę luculentissimè testantur, datæ anno 1416. nempè anno sequẽti ab inauguratione sui Episcopatus, sub initiũ eiusdem anni, capellam cum pleno Decani & capituli consensu elegit, in prædicta primaria Ecclesia, quam supra modũ diligebat: idq; multis rationibus adductus. In primis cõsiderans, ęquũ esse, vt vbi vitæ spiritualis exordium acceperat, ibi vitæ carnalis finẽ faceret, & qui aqua baptismali, ibi consepultus fuerat cum Christo, terra sacra ibi sepelliretur in Domino: quare sacellum, seu capellam tertiam computando à capella vbi fons baptismalis existit inclusiuè, suæ sepulturæ locũ designauit. Et ob singularem deuotionem, quam erga Angelicum Doctorem sanctum Thomã habebat, sub nomine & inuocatione dicti sancti nominari decreuit. Qua in re prędicti Domini capitulares, pro se suisq. successoribus perpetuò concesserunt, ordinaruntq. & statuerũt, quod nullũ corpus alicuius defuncti pręter corpus Reuerendissimi D. Episcopi, in dicta capella sancti Thomę sepelliretur, nisi aliter idẽ Reuerendissimus Dñs duxisset ordinãdum. En habes, quam erat animo alienus, sepelliendi se alibi, quã in propria Ecclesia, vt scripturæ de hoc trãsactæ manifestè testãtur. Sũt

Licet Ecclesiam S. Pauli D.D. Paulus ædificabat, nõ tamẽ tunc ibi sepulchrũ sibi erigere cogitabat.

Capellã in propria Ecclesia D.D. Paulus elexit, quã sancto Thomæ dicauit.

1416.

Nemo ibi erat sepelliẽdus præter D.D. Paul.

Laudes cœnobij sancti Pauli ciuitatis Burgẽsis.

Roma.6. a.4. Coloss.2. b.12.

D. D.Paulus multas memorias in propria Ecclesia fieri ordinauit.

præterea argumenta efficacissima, quæ nos credere conuincũt, nihil minus sanctum Antistitem cogitasse, quàm splendidissimũ ibi, sibi sepulchrum præparare: nam dum Ecclesiæ S. Pauli opus cresceret, multas pietate & religione plenas, in sua metropolitana Ecclesia Burgẽsi memorias, perpetuo tempore seruãdas, in animæ suæ subsidium, instituisse cõstat: ex quibus nõnulla, quę authéticis scripturis inuenire potuimus, quo magis sancti viri pietas cũctis innotescat assignabimus.

Cùm erga diuam Virginẽ eius contribulem intima deuotione flagraret, videretq; sub eius nominis inuocatione Ecclesiã primariam Burgensem specialiter esse fundatam, cũ in eiusdẽ Deiparę Virginis laudibus filius collaudetur, in suffragium & remediũ animę ipsius Antistitis, de cõsensu dominorum Decani & Capituli communi concordia & cõsensu, nemine discrepante ordinauit ea quæ sequuntur perpetuò obseruanda, nẽpè. Quod in qualibet die Sabbathi totius anni, præterquã in eo in quo Christi Natiuitas in die Sabbathi occurrerit, & in ipso Sabbatho sancto. Post Primam in choro dictã, statim celebrent solẽniter cum duobus cãtoribus in capis albis missam Beatę Virginis, cui interesse tenentur omnes in dignitate constituti, atq; Canonici, portionarij, ac semiportionarij, dictæ Ecclesiæ, qui omnes solenni absoluto sacro, ad sepulchrũ ipsius in capella S. Thomę designatũ, processionaliter, psalmũ ibi designatũ cantãtes, ire tenẽtur ex choro, & responsum pro anima dicti Antistitis cantare: ob id quidẽ amplissimos secũdum temporis rationẽ redditus, optime assignatos, reliquit inter essentibus distribuẽdos. Quę omnia latius, in scripturis trãsactis, inter Reuerẽssimũ Episcopũ, & capitulũ manifestantur. Acta hęc fuerũt, anno 1416. quarta Septemb. 1416.

Missam solẽnem Deiparæ Virginis singulis diebus Sabbathi in propria Ecclesia D. D. Paulus fundauit.

Quatuor singulis annis fundauit solẽnes memorias D. Paulus in quatuor temporibus anni.

Eodẽ die & anno conuẽtum est inter Reuerendissimũ D. Episcopũ & dños Capitulares pro se suisque successoribus, vt perpetuis futuris tẽporibus, quatuor singulis annis memorias celebrẽt pro dicto Reuerendissimo Dño Episcopo, in quatuor anni tẽporibus, in diebus ferialibus. Si verò in prædictis quatuor temporibus festiuitates impedientes occurrerint, dictæ memoriæ in diebus ferialibus proximioribus fiant. Ita tamen, quòd dicto Reuerendissimo D. Episcopo viuẽte, dicatur pro eodem in singulis memoriis Spiritus sancti Missa: & post ipsius obitum, missa de Requiem, cum Collectis Psalmis, & præcibus in scriptura circa missam Sabbathi transacta, designatis, quas quidem quatuor memorias, honestè dotauit.

Cũ idẽ Reuerẽdissimus D. D. Paulus totus in eo esset, vt speciales in subsidium animæ suæ diuitias cummularet, eodem ipso anno, quinta die mensis Octobris, cum prædictis dominis Decano 1416.

cano

Missam perpetuam solẽnem singulis diebus Veneris in sua Ecclesia D. Paulus fundauit.

cano & vniuerso capitulo conuenit, vt singulis diebus Veneris perpetuis futuris temporibus à semiportionariis prædictæ sanctæ Ecclesiæ, sacrum sanctissimæ Crucis, vt memoria sanctissimæ passionis Christi frequentius in mentibus fidelium, ad animarum salutem infigatur; solenniter decantetur, exceptis diebus Veneris Sancti, & diebus, quibus Christi Natiuitas ipso die Veneris celebrari contingat, cum orationibus & psalmis ibi designatis, idq; totum fiat, in capella dicti S. Doctoris Thomę de Aquino, vbi cõmuni consensu Dominorũ Decani, & Capituli, suam delegerat sepulturam.

Missam perpetuam singulis diebus in suo sancti Thomæ sacello diebus Veneris exceptis, fundauit.

Ordinauit præterea eo ipso die, mense, & anno, vt singulis diebus (Veneris tamen diebus duntaxat exceptis) missam semiportionatorũ vnus celebret, cum collectis, ac orationibus in supradictis missis præscriptis, perpetuis futuris temporibus in suo sancti Thomę sacello. Pro quibus omnibus, redditus perpetuos amplissimos, secundum temporis exigentiam capitulo designauit. Statutum præterea reliquit, vt in supradicta sancti Thomæ capella, vnus presbyter, sit sacrista, qui singularem curã gerere teneatur, asseruandi & custodiendi mundè ac decenter, omnia vasa, ornamenta, libros, omniaque alia, ad ministerium altaris & dictæ capellæ necessaria: cui etiam commodum stipendium designauit. Quę omnia atque singula omnes prædicti, iuramento solenniter facto, id quod successores intrãtes pręstare quoque tenentur, polliciti sunt fideliter perpetuò seruare.

Sacristã in capella Sãcti Thomæ instituit.

Tanta, tamq; intima deuotione, erga beneficia sibi à Deo misericorditer exibita feruebat, vt nũquam saciaretur consideratione alta meditare altitudinem consilij Diuini, circa ipsius conuersionem declaratam: & vt tãti beneficij gratitudinis symbolum Christi fidelibus exhiberet. Et quo magis ac magis ipsi in donorum cęlestium amorem in ardescerẽt Reuerendissimus ac pius Antistes D. Paulus, cũ capellanis, quos de numero appellant, conuenit, quatenus præsentes capellani, & qui pro tempore fuerint, singulis diebus Iouis, perpetuis tẽporibus, die Iouis sanctæ hebdomadæ, ac Natalis Christi dies, si ipso die occurrere contingat, duntaxat exceptis, missam solennem de Spiritu sancto, in sacello sanctæ Praxedis virginis, vbi fons baptismalis existit, cantaretur: memoria æterna consecrare volens, eximiũ Dei beneficiũ ibi, sibi impẽsum, in eo enim loco saluum illũ fecit Deus, per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quod in ipso effuderat abundè, per Iesum Christũ. Ideò sicut alter ille Patriarcha Iacob, qui in memoriam Dei sibi aparentis, in eodemmet loco lapidem erexit, oleoq; liniuit, in testimonium beneficij accepti.

Missam solẽnem perpetuam singulis diebus Iouis, de Spiritu sancto, in capella sanctæ Praxedis fundauit.

Ad Tit. 3. b. 5.

Gen. 12. b. 7

Ita quoq; piëtissimus ac sanctus noster Antistes Paul⁹, memoriã in loco illo sacro, vbi Deo prius nomẽ dederat, ipsiq; abũdantissima sua gratia, in filium regeneratũ iam fuisse admissum, baptismi symbolum dedit, erigere decreuit, verum oleũ, nempè Spiritus sancti gratiam, in corde infussam, eiusdem Spiritus sancti sacrum celebrando contestans. Sacro itaq; absoluto, capellani processionaliter ad sacellũ sancti Thomę Aquinatis, vbi sepelliri decreuerat, post ipsius obitum, accedere tenẽtur, Psalmũ cantantes, & defunctorum responsum, vt latè patet in scriptura inter Reuerendissimũ Antistitem & Ecclesiæ capellanos trãsacta, vigesima prima die mensis
1421. Iulij, anni 1421. Pontificatus sanctissimi Domini Martini V. anno quarto.

Ipso die sua conuersionis in festo sanctæ Praxedis, Missam solennem perpetuis temporibus, in ipso sacello, fundauit.

Et ne vllo tempore, tanti beneficij à Deo accepti, memoria periret, non modo locum, vbi à Deo fuerat in nouum virum mutatus, sacro Spiritu sancti perpetuò, diebus Iouis celebrãdo exornauit, sed & diẽ illum fœlicissimum, sanctissimæ virginis Praxedis, quo Deo fuerat baptismate consecratus, Missa perpetua prędictę virgini, ipso eodẽ die, quo ab Ecclesia celebratur, ab eisdẽ capellanis decantanda solẽniter colluit, & veneratus est. Sic enim in sua ordinatione ipsomet die, mẽse, & anno, superius asignato inter ipsum & prædictos capellanos trãsacta, ait. Itẽ prædicti capellani in quolibet anno in festo sanctę Praxedis, in qua die, Diuina miseratione opitulante, sacro sanctum Sacramẽtum Baptismi, in ætate iam adulta, in supradicto fonte suscepimus, missam altam prædictę Virginis celebrẽt, cum duabus orationibus, secunda pro nobis, tertia verò de Spiritu sancto. Quã memoriam, vnà cum supradicta missa de Spiritu sancto, singulis diebus Iouis perpetuò celebrãda, honestissimè perpetuis redditibus fundauit, vt ex autenticis scripturis, circa hęc firmatis omnibus constare poterit. Nec satis deuotioni, ac pietati sancti Antitistis factũ esse putauit, nisi adhuc plura & perpetua sacra, in subsidiũ & salutẽ animę suę, bene dotata ante obitum reliquisset. Ideo cũ venerabilibus chori capellanis, pius Antistes transegit, vt singulis hebdomadibus perpetuis futuris temporibus duo sacra solẽniter decantarẽt in capella sancti Thomę Aquinatis, quam ad suam sepulturã iam pridem elegerat. Alterũ singulis dominicis diebus, in honorẽ & laudẽ sanctissimæ & indiuiduę Trinitatis. Alterũ verò, ne quod gratitudinis genus, erga bene sibi meritos intermitteret, de requiem decãtare pręcepit, singulis diebus Mercurij, in subsidiũ animarum fidelium defunctorum, & specialiter pro salute animæ Domini Regis Henrici III. fœlicis memoriæ. Cui (inquit) ex beneficiis nobis ab ipso impensis

Duo sacra solennia singulis hebdomadibus D. Paulus fundauit. Alterum diebus Dominicis de sanctissima Trinitate. Alteram vero diebus mercurij de Requiẽ pro anima Regis Henrici & D. Mariæ.

pensis

pensis multipliciter obligamur. Similiter & pro salute animę D. D. Mariæ matris ipsius, bonæ recordationis sacrificiũ offerri pręcepit, cum collectis & orationibus in instrumento contentis, transacto in monasterio Diui Petri de Cardeña nuncupato, die
1422. vigesima mẽsis Iunij 1422. anno quinto Pontificatus sanctissimi D. D. Martini V. Hæc quidẽ prędicta duo sacra, optime fundata, temporis ratione habita fuerũt, nam octingentos Aragoniæ florenos, quibus possessiones emerẽt capellani prędicti, ipsis prompta pecunia dedit, vt ex eiusmodi possessionibus, annuos redditus, ad distributiones faciendas sibi compararẽt, nec non domus & prędia, ipsis designauit, quo distributionibus amplioribus prædicti capellani gauderent.

Tot solennia ab ipso D. Paulo foeliciter instituta iã sacra fuere perpetuò celebranda, eo ipso tẽpore quo sumptuosa illa Ecclesiæ sancti Pauli fabrica, magnis construebatur expensis, nihil minus, quã de solenni ibi sepulchro sibi parando cogitãs, sed animũ intentissimum pietate plenũ, ad cultũ Diuinum suæ Ecclesiæ magis magisque promouendũ habens, sacris ornamentis, quibus ab ipso instituta sacra solenniter vterentur, Ecclesiam decorauit. Ac donatione perpetua ditauit, vti manifestius constare poterit in scriptura donationis trãsacta inter Reuerendissimũ D. Antistitem & capitulum, anno 1417. die verò secunda mensis Februarij. Quo die Diuę Virgini sacro, vt solẽnius eius festiuitas à tota Ecclesia colleretur, protulit è thesauris suis quatuor tecas, sacris paramentis mire acu elaboratis refertas, quæ diu antea magnis sumptibus parare fecerat, quarũ prima Pontificis & ministrorum ornamẽta Põtifice dignissima continebat, ad vsum Episcoporũ pro tempore existentium deputata: quæ vt in eo pretio & honore, quo digna erant haberentur, strictè in virtute sanctæ obedientię, sub excõmunicationis poena prę cepit prędictus Reuerẽdissimus D. Antistes, vt nullus eiusmodi ornamentis vteretur, qui nõ Episcopali præfulgẽret dignitate, nisi per ipsum aut successores hac in re dispensatũ fiet. In secũda verò teca pluuialia, seu capas, quas vocãt, ad numerũ dignitatũ eius almę Ecclesiæ necessarias cõtinebat, ita vt vnusquisque in dignitate constitutus, suum haberet propriũ ornamentũ, quo solẽnes condecorar[illegible] processiones. In tertia itẽ teca omniũ canonicorũ pluuialia, quibus ornarẽtur ad eũdem vsum adseruabantur. In quarta teca portionariorũ omniũ ornamẽta includebãtur. Quæ omnia cũ tãti momẽti paramẽta essent, & magnã pecuniarũ sumã in ipsis cõficiendis expendisset, nouis illis, & preciosis ornamẽtis, quibus ante illa tẽpora nũquam vsa fuerat Ecclesia, nec ab vllo prædecessorũ vnquam fuere donata,

Quatuor tecas ditissimorum ornamentorũ, suæ Ecclesiæ dono dedit. 1417.

Prima teca Pontificis & ministrorũ paramenta continebat.

Secunda teca capas omnes necessarias ad numerum omnium dignitatũ habebat.

Tertia teca capas ad solennes processiones decorãdas pro omnium Canonicorum numero cõtinebat.

Quarta portionariorũ capas pro numero eorum seruabat.

Nouum sacrariũ Ecclesiæ construxit D. D. Paulus vbi noua reponerentur paramenta.

nata, nouum & pręciosum sacrarium, seu sacristiã super antiquã suis sumptibus erexit, cõstruxit, & ędificauit, & sub fideli custodia ibi ad seruanda ordinauit. Quis non huius nostri Antistitis indefessum studiũ curamq; soler tem in suę Ecclesię autoritatem, amplitudinem & pietatem promouendã videat, laudet & encomiis extollat? Quis nõ ardentissimum eius pectus Diuini amoris igne succensum cõsideret? Non diuitias, studio ditandi proles, quas in legitimo matrimonio susceperat cũmulabat, nõ primogeniturã fundare, & ex Ecclesię thesauris diuitẽ & opulentũ habere filiũ satagebat, sed potius ad cultũ Dei Ecclesias pręclaris structuris erigere, propriis ac domesticis sumptibus parcẽdo, quas magnis redditibus, & variis auri, & argenti ditissimis iocalibus, atq; etiã ecclesiasticis paramẽtis afabre factis, exornare summa diligentia satagebat, adeò vt quid quid tã ex officiis Regni, ac etiã dignitatibus, & functionibus, quibus Regia, ac Pontificia gratia & autoritate, in Regnis Hispaniarũ fungebatur, quã ex mẽsa sua Episcopali colligere poterat, id ferme totum in pauperũ Ecclesiarum vsibus, non sine magno filiorum ac propinquorum murmure, exponere non cessabat. Discant iam Antistites huius nostri seculi, à pio nostro D. Paulo, qualiter prouentus Ecclesiarum exponere teneantur. Desinãt obsecro, desinãt familias pauperum ne potum & cognatorũ, qui vtinã non male educati sint, vltra quam par est extollere, & structuras ędium magnificẽtissimas, Ecclesiarum prouentibus (quæ verè pauperũ eius diœcesis sunt) erigere, & primogenituras amplissimorũ redditũum, ex Christi sanguine, ipsis post obitũ relinquere. In hoc pręclaro Antistite verã prælati effigiem contemplentur, ac serio immitẽtur, in quo quid tam in spiritualium, quàm in temporalium rerum directione, agere teneãtur, viuide expressum & effigiatũ inueniẽt.

Põtificis studium nõ in prolibus, sed in Ecclesiis ditandis collocatum fuit.

Episcopi, Episcopum immitẽtur.

Et cùm Ecclesia Dei tunc optimè instructa, ac instituta dici possit, si dupplici & pietatis & doctrinæ fulcro sustentetur, quę tanquã duabus firmissimis colũnis fulta ac stabilita, perpetuò maneat oportet. Id quod bene perpendens pius noster D. Paulus, post omnes illas sanctas missarũ institutiones, magno cũ feruore charitatis, perpetuò fundatas, post ędificiũ illud supra sacrariũ elegãter & afabre factũ, post dictissimã illam sacrorũ paramẽtorum donationẽ, Ecclesiæ suę liberalissimè factam, à nemine vnquã tãtis exornata donis, in quibus certè omnibus, in summa pietate, ac intima deuotione erga Deũ ipsum, suam instituere nitebatur Ecclesiã, tãquã super robustissimã pietatis colũnam. Ne igitur altera scientię pręclarę, & doctrinæ selectissimę, illi colũna firmissima deesset, nõ sibi factũ satis esse putabit, nisi frequentissimis suis

Ecclesia super duas pietatis videlicet, & doctrinæ colũnas fulciẽda est.

Paulus pietate & doctrina instituebat Ecclesiam.

suis doctrinis & eruditissimis concionibus publicis atque priuatis, Ecclesiā suam verbo instituisset. Verū vt scientiam, quā à Deo sine fictione didiscerat, ipse abundantius cōmunicaret: lucubrationes omnes suas & annotationes, quas super vniuersa sacræ Bibliæ volumina, à Deo ipso mirabiliter illustrat⁹, propria cō scripserat manu, vnà cū glossa, quā ordinariā vocant, liberalissimè, adhuc dum in viuis ageret, vnà cū multis suę Bibliothecę libris, ipsi Ecclesię cōcessit: prout videre licet in donationis scriptura, per ipsum transacta ante duos notarios, nempe Ioannem Ferdinandū de Aguilar, & Petrū Gundisaluū de Toleto, die duodecima mensis Nouembris, anni 1431. Pōtificatus sanctissimi Dñi Eugenij IIII. anno primo, ibiq; statutū ordinauit Reuerendissimus D. Episcopus, cū expresso cōsensu Dominorum Capitulariū, pro tutiori eorundem librorū custodia, ne quis sub excōmunicationis pœna extraheret, aut extrahere faceret, prædicta volumina, aut aliquid eorundem ex prædicta Bibliotheca: sic tandem factū est, vt hactenus Ecclesia Burgēsis, tanquā vnicū ac singulare thesaurū, in munimētum singularis amoris, quē D. Paulus erga ipsam habebat, illa seruarit, & in maximo precio habuerit.

Sapi. 7. b. 13.

Lucubrationes super sacrā scripturam & glossam ordinariā, aliosq; libros Ecclesiæ donauit.

1431.

Et licet tot tātisq; muneribus suam exornare nō cessaret, pius Antistes D. Paulus Ecclesiā, nō tamē ob id manū liberalissimam suā continebat à mirabili illa Ecclesię S. Pauli structura, quę tantæ magnitudinis & amplitudinis erat, vt cathedralem Ecclesiam, nō monachalem esse iudicares. Tot ducatorū millia, ibi fuerunt expensa, vt qui rationes expensarū eo tempore habuerant, merito iudicarent omnibus cōputatis, Regis Hispaniæ redditibus eo tempore, vix posse tot satisfacere sumptibus. Diuinæ tamen prouidentiæ, ac liberalitati tribuendū fore merito credebant. Deus enim, qui centuplū erogāti pauperibus promisserat, in nostro pio Antistite impleuisse cōstat, cui pro sua erga egētes pietate, magnū diuitiarum cumulū concessit, quo pientissimi sui animi amplitudinē explere posset, & votis satisfacere suis. Hinc factū est, vt religiosi in ipso S. Pauli cœnobio agentes, vt pote tantis beneficiis nō ingrati, secū cogitare cœperint, quibus officiis & obsequiis, tot tātisque beneficiis erga se exhibitis, tā in quotidiana subuentione expēsarum, quam in ædificiis, quæ splendidissimè ipsis fabricabat, ex parte, vel minima ostēdere possent gratitudinem, ne eiusmodi liberalissimis muneribus, ingrati nō modo ipsi D. Paulo, verū & vniuerso orbi, in cuius cōspectu cūcta in eorum gratiam faciebat, viderētur. Habita itaq; inter prędictos religiosos, & pietate & sciētia ornatissimos, diligēti deliberatione, maturoq; cōsilio, omnes vnanimes, vnaq; mente & corde

Structura Ecclesiæ sancti Pauli animose prosequitur.

Quia Paulus erga pauperes liberalis fuit, De⁹ illi tāta quoque bona cōcessit.

Gratitudo religiosorū cœnobij sancti Pauli, erga Antistitē Paulum.

corde agnoscẽtes, oreq; vno fatentes, purissimã atq; beneuolã erga ipsos intentionẽ, atq; deuotã affectionem, quã noster pius, ac sanctus Antistes Paulus, hactenus habuit, & cõstantissime tunc habebat, habuitq; ardentius indies dũ vixit erga prędicatorum sanctissimum ordinem, quã in diuersis clarissimis actibus, variisque locis, & temporibus, publicè lucidissimè declarauit (verbis vtor scripturę donationis sepulturę, transactę inter prædictos patres cœnobij S. Pauli, & Reuerendissimi Antistitis D.D. Pauli, vicesima secũda die mẽsis Augu-
1430. sti, anni 1430. sic enim prosequũtur in sua narratione. Et specialiter adhoc monasteriũ, cui nõ solũ eleemosynis ad fratrum sustẽtationẽ, & in ornamentis ad Dei cultũ pertinẽtibus gratum & liberalem multipliciter se ostendit: sed etiã olim cùm esset Carthaginensiũ Episcopus, hanc solennem capellam, in qua capitulariter congregamur, propriis sumptibus notabiliter ædificari fecit. Nunc autem maiora bona prioribus cũmulando, considerans, quod Ecclesia nostra antiqua, nõ erat, vt Diuino cultui, & nostri ordinis decori decebat, fabricata, sed abiectè cõstructa, iugiter in ruinã tendebat, nec etiã erat tãtę capacitatis, vt ad populi numerosam multitudinẽ, ibidẽ certis temporibus cõfluentem, sufficere possit. Prędicta affectione deuota agitatus, conat⁹ est dictã Ecclesiã, notabiliter ampliare, & antiquã reedificare, opere lapideo valdè sumptuoso atque decoro, taliter, quòd non solùm pro Ecclesia religiosorũ fratrũ, sed etiã pro cathedrali sufficere videretur: & licet tunc temporis perfectũ & consumatum nõ erat opus, summa tamen cũ diligẽtia prosequebatur, nullis parcendo sumptibus, dum in viuis ageret, nec post mortem in perfectũ manere voluit, sed omnino suis expensis absolui, in testamento legauit, donec vltimã operi manũ artifices imponerent. Et quia regratiari oportebat, liberalissimo largitori: post longã cum D. Paulo collationem habitam, sequentia, quę ipsi grata videbantur ordinatione perpetua statuerunt. Imprimis, quod in pauimẽto Ecclesię principalis, videlicet Altaris maioris & cruciarij, nemo vnquã sepelliatur, nisi in plano, sine aliqua tumuli, seu sepulchri, eleuatione, dẽptis nobilib⁹ dominis Ioãni Nuñez, ac patri, auiisq; ipsius fœlicis memoriæ, qui dñi Laræ, ac Vizcaiæ, quondã fuerũt, ob generis claritatẽ & personarũ excellentiam, coram altari nouo maiori super pauimentum, in suis tumulis, eodem planè modo, quo ante antiquũ altare fuerant, transponerentur. Eo quod ibi honorificentius recondirẽtur, quàm in loco vbi primitus collocabantur. Itẽ, quòd arcus ille, qui in dextera parte parietis maioris capellæ cõstructus est, D. Antistiti Paulo pro eius solius sepultura perpetuò

Ecclesiæ sancti Pauli Burgensis excellẽtia.

Ordinationes factæ circa templum S. Pauli.

petua maneat. Arcus verò, qui ad sinistrum latus eiusdem maioris capellæ fabricatus est, pro sepultura Reuerendi patris ac D. D. Gundisalui Episcopi Placentini, legitimus eiusdem D. Pauli Antistitis Burgensis filius, dedicatus est, vbi, si modo ei placeat, sepelliri liberum erit, id quod etiam cæteris filiis legitimis Domini Pauli concessere prædicti patres, vnà cum suis vxoribus, si modo illas cõtingat habere, necnõ descendentibus linea recta ab ipsis, ea tamen lege, vt descẽdentes huiusmodi, Prælati, aut Milites, seu Doctores sint, cæteri verò cuiusuis cõditionis fuerint, ab eiusmodi sepultura arceantur. Nonnulla alia in præfacta scriptura ex ordinatione non modo patrum cœnobij, sed etiam præclari Antistitis D. Pauli cõtinentur, quã scripturam in ciuitate Palentina cõgregato ibi Prouinciali Capitulo prouinciæ, patres itẽpè Prouincialis, ac Definitores confirmarunt, decima sexta die mensis Se-
1432. ptembris, anni 1432. Vide mecum amãtissime Lector, & mirare, quã intimo cordis affectu sancti Dominici Ordinẽ, prosequebatur D. Paulus. Nã post electã sibi S. Thomæ capellam, in Ecclesia sua primaria ad sepulturã, post tot ibi sacra solenniter instituta, post tot tãtaq; pręclara dona, liberalissimè ipsi concessa, omnibus tandem relictis ad sancti Pauli cœnobium cõfugiens, vbi cor fixũ habebat viuens, ibi ossa moriens libentissimè perpetuò relinquere nõ dubitauit. Perpetuo gloriari poterunt patres & merito, sibi talem ac tantum patronem nactum.

Non silentio hic prætereundum censeo, id quod non pauci, ex hoc præclaro opere constructo, ocasionem captãtes, mordacissimis linguis versantur. Post tot enim (inquiunt) tamq. liberalibus expensis à nostro pio Antistite Paulo in celebri sancti Pauli Ecclesiæ structura factis, mirũ videbatur, quod cum sibi sepulchrum in medio cruciarij ante summũ altare, tanquã in loco digniori eligere potuisset, nõ sibi suisq; posteris seruauit, sed potius clarissimis Dñis Ioanni Nuñez de Lara, ac Patri, & Auiis ipsius, Dominis de Lara, & Vizcaya, locũ concessit. Vnde nõ parua suspicio circa rumorem, quõdam de ipsius D. Pauli propagine, & à qua stirpe sanguinem traxerit suborta est. Nam multi suspicati sunt antea, & nunc pręsumptione facti non contemnenda, ipsum ab hac stirpe Dominorũ de Lara, originẽ duxisse. Fertur enim Dominũ Ioannem Nuñez de Lara, qui ex stirpe Regia originem trahebat, rẽ habuisse cũ pulcherrima quadam generosaque puella, regali ex genere orta, à qua fœmineam prolem suscepit, quam Iudæa fœmina secreto, ne ambo famæ, & forsam vitę iacturam facerent, nutriuit. Hanc à Iudæa ditissima, studiosè nutritam puellam, Domini Pauli

Quart Antistes Dominus Paulus nõ fuerit sepultus in medio maioris capellæ sancti Pauli.

Multi suspicati sunt D. Paulũ à Dominis de Lara & Vizcaya originem duxisse.

Pauli matrem esse, rumor certus spargebatur à multis, & denuo confirmabatur suspicio, eo quod noster Antistes Paulus structuræ Ecclesiæ, à Dominis ipsis de Lara, ante centum annis inceptę, progenitorũ opus absoluere volens, vltimam manum imposuisset: in huius rei etiam confirmationem dicebant, Dominũ Paulum prestantiorem locum in capella primaria S. Pauli, ab ipso tanto studio, tantaq. elegãtia structa, Dominis de Lara tradidisse: eo quod suis maioribus, & progenitoribus, honorẽ deferre volebat, & sibi, suisque posteris, ab vtroq; latere cingẽtibus sepulchra, tanquam suos maiores committantes, monumenta parauit. Dñs quoq; D. Alfonsus à Carthagena D. Pauli legitimus filius, & in Episcopali Burgensiũ sede successor, huius rei subolfecerat aliquid. Nam Inclitus Ioãnes secũdus Rex, cùm præfectũ castri Dominorũ de Lara, Petrũ de Carthagena fratrẽ ipsius, magna cum autoritate cõstituisset, quæ sane præfectura, tũc temporis magni momẽti inter nobiles erat, gratulatorias literas, charissimo fratri mittens, Hispanico vtẽs prouerbio, sic ait. Ad annos mille, reuertitur aqua ad suũ cubile. Indicare certe volens, verè ad ipsum deuolutum fuisse castrum iure hæreditario, tãquam hæreditas à suis progenitoribus procedens, ipsi fuisset concessa. Hanc opinionem sequantur, qui volent, ego vero in eam ipsam, quam superius posui sententiã, persistere decreui, nihil certe apud me maiorem fidem facere potest, quã ipsius D. Pauli testimonia citata superius. Nec enim vnquam Paulus noster scriptis suis, quibus maxima fides adhibenda est, hanc sibi nobilitatem adscripsit, sed longe maiorem illam, quam propriis virtutibus comparauit.

Opinionem refellit autor.

Generosa itaq; nostri pij Pauli animi nobilitas, tãta erat circa augmentum Ecclesiarũ promouendũ, vt non in viuis agens tantum, sed etiam moriens, tantam pecuniarum summam, in sancti Pauli operis cõsumatione, testamento legauit, quantum expedire videbatur, ad perfectionẽ operis, atque ita factum fuit, vt vita functus, charitas illa, quę in ipso prosperis auspiciis incepta fuerat, finem nõ haberet, donec omnia absoluta manerent.

Testamenti legatum, in fauorẽ structuræ sancti Pauli factũ.

Id quod etiam erga cœnobium sancti Ioannis de Vrteca diœcesis Burgensis luculentissimis testimoniis comprobauit: non enim in vnius cœnobij erectione tantum, vitam & bona occupabat, sed charitas ipsius, quæ ad multa se se dilatare nouerat, effecit, vt prædictum cœnobium, quod iam prope colapsum erat, & à magnis diuitiis, in curia (ne dixerim de lapidatione) quorundam Regularium Canonicorum, irrigularem ibi vitã agẽtes, ad stremam iam paupertatem redactum fuerat, adeo vt vix ibi vnicus Canonicus remansisset:

Legatum quod Pontifex Paulus fecit cœnobio S. Ioannis de Vrteca, & historia fundationis & reparationis ipsius cœnobij.

Canonici Regulares in cœnebio sancti Ioannis de Vrteca habitare solebant.

sisset: Sed ne huius rei veritas ignoretur, scire oportet, quod ante quadringentos, & septuaginta annos, sanctissimus hic vir Ioannes de Vrteca, pietate plenus cœnobium, quod eius nomen hactenus seruauit (ante ipsum enim eremitoriũ erat, quod sancti Nicolai nomẽ habuit) propriis laboribus & expensis, amplũ satis erexerat, & multis Regum Castellæ fauoribus, & priuilegiis, in sancti viri gratiam concessis, adauxerat: prædia amplissima, nemoraque vastissima, ac prata vberrima ad pecorũ pascua latissima concessit, ita vt Canonicorũ cætus opulentissimus haberetur & esset. Verum enim uero diuitiæ, quæ religiones interdum labefactare solent, ni diuina gratia tanquam colũna fulciantur, efecere, vt instituta sancta pij viri in lasciuiã & luxũ omnino cõuerterentur: vnde factũ est, vt colapsa religione, & pia instituta posthabita, breui vniuersa cõuentus bona à maleferiatis Canonicis delapidata fuerint. Et cùm iam pridẽ, nempè 270. annis, in cœnobio pace gaudentes habitassent: discordia inter eos exorta, cùm vnusquisq; suã in glubiem suamq; effrenem libidinem intra monasterij septa explere non potuisset, corradẽtes ex communibus cœnobij bonis, quantum quisq; poterat, cœnobio relicto, omnes in fugam se se verterunt, demptis duobus, aut tribus, qui in ameno Villalguræ pago, qui eius conuentus domus nunc est, se se, receperunt.

Diuitiæ religiones corrumpere solent.

Quod videns sanctus Antistes Paulus, grauiter dolens, sancti Ioannis de Vrteca conuentũ, sic miserè desertũ à Canonicis, Diuino efflagitato fauore, modum reparandi, ac restituendi domũ, in pristrinum sanctitatis & tẽporalium rerum abũdantia statum, cogitare cœpit. Et ne iterũ perditæ frugis viri, qui tanta cũ infamia, domus iacturam fecerant, redditum tentarent, autoritate Apostolica, qua fungebatur (erat enim eo tempore summi Pontificis Legatus à latare cum plena potestate, in vniuersis Castellæ & Legionis Regnis) eiusdem summi Põtificis cameram, domum illam fecit, cuius autoritate, conuentus bona, quæ Regis consensu distracta fuerant, colligere cœpit: & vt religionis pietas, quæ primo loco habenda est, in pristinũ restituere statum, aut ad maiorem forsam religionis gradum promoueret, vocatis è religiosissimo Sanctæ Mariæ de Fres del Val, instituti sancti Hieronymi fratribus, qui religione ac pietate insignes, conuẽtum sanctissimis suis moribus & vitæ institutis erigerent, & in meliorem sanctitatis gradum restituerent, Sanctus Antistes propriis expensis domum ipsis reparauit, & omnia vitæ necessaria affatim suppeditauit, necnon ad culturam prædiorum, agrorum, atque montium, quidquid opus erat, larga prouidebat manu. Religiosi verò, qui summo

D. Paulus S. Ioãnis de Vrteca cœnobium reparat & religioni sancti Hieronymi cõcedit.

Fratres monasterij sanctæ Mariæ de Fres del Val, primi fuere, qui S. Ioannis de Vrteca conuentũ in pristinum religionis statũ restituerũt.

studio in collenda religione restituendisq; dirutis, omnem nauarant operam, breui magna cũ laude cũcta in pristinum statum redigerũt, & restituerũt. Quod cùm pius Antistes cum ingenti gaudio videret, lõge adhuc maiora à tam sanctæ religionis patribus sibi pollicendo, ad eius ordinis generale capitulum literas destinauit, quibus pietatẽ cum solerti diligentia, in restituenda sancti Ioannis de Vrteca domo, qua religiosi illi patres vsi fuerant, testatus est, obnixe postulando à patribus, vt duodecim religiosos pietate insignes, vnà cùm prælatis, ad domus gubernationẽ (ipsis beneuisis) eò destinare nõ grauarentur, quibus omnia vitæ necessaria, se daturũ pollicitus est. Patres autem capituli ex animo gratulabantur se se talem tãtumq; Mœcenatem, sibi acquisitum, & omnia ex pio sanctoq; Antistitis voto se facturos pollicentur: ideoq; statim, missis prælatis ordinis vna cum duodecim eiusdem voti religiosis viris, conuentum è nouo, fœlicissimis sancti Antistitis auspiciis erexerunt, quibus statim omnia, quæ vitæ vsibus necessaria erant, afatim ex proprio ęrario sub ministrari pręcepit, è vestigio sacras vestes, quamplurimas, variis auri, & argenti, laboribus acu mirè eloboratis, Ecclesiæ, vnà cum multis ditissimis argenti vasis, pulcherrimè deauratis (donum certe tanto Pontifice dignissimum) concessit: & qui incredibili pietatis studio circa templi sancti Pauli erectionem ingentem profuderat thesaurum, nõ certè minori cura erga sancti Ioannes de Vrteca Ecclesiam, & domum struendã fuit occupatus, adeò vt quod viuẽs, magnifice satis incœperat, post mortẽ ex propriis bonis absolui testamẽto legauit. Id quod successor Antistes D.D. Alfonsus de Sãcta Maria, paterna insignis charitatis vestigia sequutus, liberali quidẽ animo prosequendo perfecit, & amplissimis donis ter sanctum cœnobium, omni fauore dignissimum, ditauit: inter quæ Bibliotheca splendidissima, multis manu scriptis, & imaginibus preciosis, depictis libris, cõuetum in singularis amoris symbolum exornauit. Inter quę Biblia sacra, propria manu, propriisque Anotationibus scripta, donauit. At verò posteri hac nostra tempestate, nescio qua fraude decepti, magna ex parte Bibliothecam distraxerũt. Verùm pietas & religio hactenus integra & perfecta magna cũ totius Regni deuotione, ob sancti Ioãnis de Vrteca corpus ibi reconditum, perseuerat.

Ordinis sancti Hieronymi religiosos viros, in conuentum S. Ioãnis de Vrteca præficiendos, à Generali capitulo postulat D. Paulus.

Multa dona religiosis patribus sancti Ioãnis de Vrteca D. Paulus cõcessit.

Alfonsus de Sãcta Maria cœnobium perfecit.

Dona quæ D. Alfonsus fratribus S. Ioannis de Vrteca cõcessit.

Quis iam verbis poterit satis explicare ardentissimum illum charitatis rogum, quo omnium statuum homines in Dei & in sui ipsius amorem D. Paulus conflagrabat? Religiones omnes sacras, virosque Ecclesiasticos, pietatem sectantes, ex corde fouebat, & alebat, cunctaque ipsis necessaria

D. Pauli laudes non vulgares.

necessaria, affatim supeditabat. Virgines sacras Deo dicatas, si quas viderat aliqua laborare egestate, tanquam verus pater alebat, pauperes puellas honestè educatas, dotibus pro earũ qualitate donatis, connubio sanctoiũgebat. Egentiũ domos quã plurimas, per vniuersam eius diœcesim largissimis eleemosynis sustentabat: ita vt per talem, actam sanctum Antistitem, tempora illa prisca Ecclesiæ primitiuæ, de qua scriptum inuenimus: Nemo egens erat inter illos, rediuiua iudicares. Nam multorũ testimonio à maioribus contestato accepimus (id quod miraculo tribuendum puto) nempè, quòd dum piissimus Antistes in viuis ageret, vix vnus in vniuersa Burgensium ciuitate pauper reperiebatur, in diœcesi verò paucissimi. Notarios Curiæ suæ ex propriis bonis alebat, ita vt litigantes, nullis expensis factis, aut certe per paucissimis, iustitiam absque vlla mora, veritate causæ explorata, consequi poterant.

Acto. 4. & 34.

D. Paulus suis eleemosynis effecit, vt in ciuitate, vix vnus pauper esset, in diœcesi paucissimi.

Notarios suæ curiæ suis expẽsis alebat.

Viri pij ingenium tale erat, vt quo magis ętas senile corpus grauabat, eo magis singularis eius pietas animum, ac vires ad Antistitis munia fungẽda, addebat. Cum igitur pius vir iam se senio confectum agnosceret, vltimam voluntatem suam contestatam relinquere volens die Lunæ vigesima nona mẽsis Octobris anni 1431. Ante Petrum Gundisaluum publicum autoritate Apostolica & Regia notarium, cum plenam facultatem sanctissimorum Benedicti XIII. & Martini V. testandi iam pridem obtinuisset, ad summam tamen decẽ millium florinorum auri de Aragonia: testamentum pietate, ac deuotione intima refertum sapientissimè ordinauit. In quo inter varia, quæ tam circa sepulturam & exequias celebrãdas, quàm circa largissimas eleemosynas impartiendas ordinauit, multa inuenire licet, quę in perpetuum omnium Prælatorum exemplum esse deberent, quoad eius normam, vitæ exitum parare adiscerent. Illud mihi in primis cum legem, in maximam admirationem rapuit, rapietq; cũctos, qui huius nostri seculi rerum statum colit, in quo prę oculis videmus, vndique amplissimas ędes, oppida, prędiaque ditissima, vnà cũ numerosissimis redditibus annuis, Episcoporũ studio, ex ipsarum Ecclesiarum prouentibus corrasis, suis cognatis ac sanguine iunctis, iure hęreditario (proh dolor) reliquisse. At verò noster pius Antistes Paulus, licet numerosam prolẽ legitimo matrimonio suscepisset, hoc ipsis tantum ex propriis reliquit bonis, quot iure negare non potuit, bonorum siquidẽ omnium diuisionem fecit, è quibus vnam è quatuor partibus tãtum legitimis filiis reliquit. Sic enim in suo testamento, ait. Verùm, quia inter cętera temporalia beneficia, quæ à diuinæ clementiæ

Testamentum ordinat D. Antistes Paul9, anno 1431.

Exemplum testãdi prælatis dat D. Paulus.

D. Paulus hoc tantum filiis reliquit quot iure negare non potuit.

D. Paulus in ipsius testamento.

mentiæ largitate suscepi, hoc quoque, quod rarissimè euenit, mihi concessum est: vt postquã filios de legitimo matrimonio suscepissem, dicto matrimonio soluto, ad Sacerdotium promotus, & Pontificalem sim dignitatem adeptus, quorum primogenitus Pontificali est etiam dignitate prædictus Dominus, scilicet, Gundisaluus Episcopus Placentinensis. Secundus verò Decanus Compostellanus, Dominus, scilicet, Alphonsus. Tertius autem Miles & Decurio, scilicet, Prædictus Petrus de Carthagena. Et Paulo inferius, sic ait. Essetq; iniustum & contra sanctorum patrum decreta, si filij mei successione legitima, in his quæ intuitu personę meę acquisita sunt, priuarentur. Hæc ille. Vt autem constaret, quæ propriæ personæ intuitu bona possidebat, talem facit declarationem, in eodem testamenti articulo. Indubiè extimo, quòd quarta pars, & plus, omnium, quæ mihi obuenerunt, ab eo tẽpore, quo beneficiis Ecclesiasticis sustentari incepi, fuerunt intuitu personæ meæ acquisita, quæ quidem acquisitio fuit, sine aliquo onere expensarum. Nam residens in Ecclesia mea à multo tempore citra, sicut & resideo: similiter, & in Curia Domini Benedicti olim Summi Pontificis, & de eius speciali mandato, pro negotiis vniuersalis Ecclesiæ, per quatuor annos circiter moram trahens, & nihil expendendo, & in obsequium Regis, ex sola Regia gratia prædicti redditus integrè mihi præstiti fuerunt. Hæc ibi: & in eodemmet articulo latius adhuc idipsum indicat, sic dicendo: Et licet ex successione paterna nihil vel modicum mihi obuenit, nec bona aliqua immobilia, ex aliquo alio titulo habeam, nec habere curaui, habui tamen intuitu personæ meæ, quam plures redditus, & pecuniarum summas, tam ratione Cancellariatus officij, quod à Serenissimo Rege nostro obtineo, cuius officij annui redditus, & emolumenta, & iura, ab annis retro actis vsque nunc, ad magnam summam ascendunt, quàm etiam ex aliis largitionibus, à præfactis Dominis Regibus intuitu personæ mihi factis: et paulò inferius: Quapropter cùm de redditibus Ecclesiæ cui seruio & prędicto modo seruiui debeam sustentari, ea quæ supersunt, potius videntur attribuẽda acquisitis, intuitu personę, quàm intuitu Ecclesię, quia tamen etiam ex redditibus Ecclesiasticis, aliqua interdũ filiis, & aliis consanguineis donaui, quæ non sic dedissem, nisi aliunde intuitu personæ, vt dictum est, mihi bona alia prouenissent: videtur mihi satis æquum, vt de omnibus bonis mobilibus (nam immobilia, vt dictum est nulla possideo) quæ tempore obitus mei remanserint, fiant quatuor partes æquales, quodque vna quarta pars, detur hæredibus meis

Filios ad hæreditatẽ nominat D. Paulus.

Quæ fuerint bona intuitu propria persona acquisita declarat.

Quartam partem bonorum numerat in propriis bonis tantum.

Paruum, aut nihil ex successione paterna habuit.

Quatuor partes ex vniuersis bonis facit.

Primam cō cedit hæredibus.

meis legitimis supradictis: qua quidem quarta parte volo eos esse contētos, pro omnibus, quę ex successione mea, ratione eorum, quę intuitu personæ acquisiui, & ad eos, quomodolibet poterat pertinere. De aliis verò tribus partibus, quas intuitu Ecclesiæ acquisitas reputari volo, primo recipiantur decem millia florenorum, pro exequutione meæ vltimæ volūtatis, prout ex concessione Apostolica mihi cō cessum extitit. Si quid verò vltra prædicta decem millia florenorum in prædictis tribus partibus remanserit, reseruetur successori meo in Episcopatu, prout de iure reseruari debuerit: ita tamen quod omnia, quæ vsq; ad diem obitus mei mihi deberi contigerit, tā ex redditibus, seu iuribus Ecclesiasticis, quā ratione prędicti Cācellariatus officij, seu alias quomodolibet, omnia veniāt in collatione, seu diuisione prædicta. Ita quod quartam partē omniū prædictorū habeāt hęredes mei, de aliis verò tribus partibus fiat, vt supra prę missum est. Hactenus Dominus Paulus.

Tres cæteras partes ordinat pro executione testamēti & remanentia Episcopo successori vt dentur.

Perpēde mecū, candide lector, quam longe aberat noster Antistes, ab eorum studio, qui ex Ecclesię bonis Christi sanguine dilectissimę suæ sponsæ partis, ex propriis inquam pauperū Christi bonis, suos cognatos implēt: sed reprimam me, considerans, iis nostris temporibus Dei gratia, & Regis nostri Philippi secus fieri, nam Christianissimū Regis studium in eligēdis viris virtute, doctrina, & pietate selectis, quibus nunc abundat Hispania, effecit, vt Episcoporum bonis, pauperes ditentur, potius quam cognati. Hos Domini Pauli sectatores, vnà cū cæteris, qui eius sequuntur vestigia, ter quaterque fœlices voco, & vt perpetuo immitentur eius exemplū prælati oro, atque per Christi viscera obtestor. Is enim noster Paulus cum Pontifex Carthaginensis, deinde Burgensis, & Regni Cancellarius, & Regis institutor: & magister, Regniq; gubernator, & Pontificis summi Legatus fuisset: ex quibus omnibus magnum potuisset conflare thesaurum, & tuta consciētia, ex iis maximè, quæ ratione officiorum, propriæ personę intuitu in acquisitis bonis habuit, filios, saltim secularem Dominum Petrū de Carthagena, amplissimis diuitiis ditare potuisset, (omissos facio Reuerēdissimos Dominos Gundisaluum, & Alphonsum de Carthagena, quos in Episcopali dignitate antè mortem collocatos vidit, quibus à Deo satis bene perspectum fuerat) verum quo nobilissimum animoq; generosissimū virum Petrum de Carthagena, qui imperio dignus ob præclara ipsius gesta ab omnibus iudicabatur, qui amplissimā familiam stipendiis largissimis liberalissime alebat, qui propriis stipēdiis, in Regis gratiam & Dei obsequium hactenus militarat: quid obsecro ipsi tan-

D. Pauli officia.

Quare Petro de Carthagena tā paruam reliquit hæreditatem?

tilla bonorum hæreditas, ad tãta onera obeunda, ad statũ conseruandũ (de paritate enim cũ Regni primatibus meritò certabat) cõducere poterat? At verò pius Antistes, rẽ sanctè considerãdo, maluit, vt filius, qui militiæ nomen dederat, & decurionis officio fungebatur, gladio & hasta propriisq; viribus, ad status ipsius dignitatẽ promouendam & ampliandã concertaret, quã vt Ecclesię bonis ditatus torpesceret: ideo tantũ ex bonis propris filiis hęreditate demãdauit, quã tum cõscientię securitati studẽs, viderat ad ipsos pertinere.

D. Paulus bona immobilia nõ habuit.

Nec verba illa, quibus bona immobilia se se habere negat, celeri calamo prętereũda cẽsem⁹. Sic enim ait: Et licet ex successione paterna nihil, vel modicũ mihi obuenit, nec bona aliqua immobilia, ex aliquo alio titulo habeã, nec habere curaui, &c. Quibus sanè verbis candidè fatetur, se non solũ ex tenui fortuna, ad magnũ honoris, & diuitiarũ gradum emersisse, sed etiã (id quod magnifacere oportet) animũ sic semper virtute ornatũ habuisse, vt omne auaritiæ genus (quod omniũ malorum lerna esse solet) animo fugarit. Nõ amplas hęreditates, & villas, & prædia amena, nõ splendida palatia, nec iura Regalia, filiis emere curauit: nõ enim bona aliqua immobilia habuit, nec habere voluit: nec tantorũ filiorũ amore inescatus erat, vt vel semel generosam domũ, Petro de Carthagena relinquere cogitarit. Hinc factum est vt prædictus Petrus, qui ditissimus esse poterat, & cũ magnis & opimiis regni familiis merito cõcertare, non tantũ dignitate diuitiis & gloria paterna, quã propria magnorũ gestorũ præclara gloria, quib⁹ honores sibi, suisq; posteris cõparauit, verũ maioris vestigia sequutus, expugnare castra, & Regna, in Regũ obsequiũ & vtilitatẽ maluit, quã multas sibi diuitias cõparare: clarissimorum gestorũ gloriam, quam multis nominibus acquisiuit cunctis diuitiis merito præferebat.

Petrus de Carthagena maluit castra expugnare, quam diuitias cõparare.

Testamento iã quasi breui moriturus peracto, tẽpore quo magis ętas eius senilis, ociũ ab omni laborũ genere expostulabat, vires Spiritus sancti afflatu resumẽs, studiis se se denuo occupabat, quibus & mentẽ reficiebat, & orbẽ vniuersum lumine suę doctrinę illustrabat. Cũ ergo octuagesimũ quartũ ętatis suę ageret annũ, nẽpe anno millesimo quadragentesimo trigesimo quarto Scripturæ sacræ Scrutiniũ (opus certe non pręmaturũ, sed omnino digestũ, & ad perfectã maturitatẽ deductum) edidit, quo Iudaicã perfidiam proprio mucrone, velut alter Dauid, qui Goliã proprio confodit gladio, opus certe pietate & eruditione refertum, in quo duas cõpletitur partes. Altera Iudęũ in obstinatissima eius cęcitate persistentẽ, sic suę ipsius legis & Prophetarũ lumine illustrat, vt velut alter Saulus excusis ab eius oculis squamis

Scribebat Scrutinium anno 1432. at vero anno 1434. eiusdẽ scripturæ Sacræ Scrutinium in lucẽ mandauit cũ 84. annum ageret.

1. Reg. 17. g. 51.

Sacri Scrutinij diuisio

Acto. 9.

squamis lumen veritatis amplectatur, & sequatur: quod pius noster Paulus significare volens, Iudæum Saulum, docentem verò Paulum compellat. Altera autẽ pars, Iudęum virũ ad fidẽ conuersum in sacræ fidei mysteriis institui cupidissimum, ita docet, vt circa primaria fidei nostræ capita, atque circa nonnulla Ecclesiæ Sacramenta, necnon Deiparæ Virginis mysteria, ipsum omnino doctum efficiat. Quod vt maiori cum virtute faciat, cõuersum non iam Saulum Iudæũ, sed discipulum appellat, instituentẽ verò magistrũ. Nemo hactenus in sacris literis versatus, qui librum hunc euolueret, fuit, qui non Diuinum potius, quam humanũ opus hoc iudicaret. Ioannes Trithemius Spanhemensis Abbas, vir insignis, & doctrina, & iudicio valens; in suo Ecclesiasticorum scriptorum decalogo, de nostro Paulo sic ait. Paulus de sancta Maria, genere Iudæus, fide Christianus, primo Episcopus Carthaginẽsis, ac postea Burgensis, in Hispania Antistes. Archicancellarius Regis Castellæ & Legionis, vir in diuinis scripturis studiosissimus, & valdè eruditus, & magister sacrę Theologiæ fuit. In virili ætate sua, cõuersus ad fidem Catholicam, vita & doctrina in tantum profecit, vt inter omnes Hispaniæ doctores, similem suo tẽpore habuerit neminẽ. Scripsit ad filium suum Alphõsum, Decanũ Compostellanum, legũ Doctorem, in Postilla Nicolai de Lira super Biblia additiones, quam plurimas, nonnulla quoque alia compilauit opera, præter Scrutinium scripturarum, quod cõpleuit sub Sigismundo Imperatore, & Eugenio Papa IIII. quorum tẽporibus claruit, anno Dominicę salutis millesimo quadringentesimo trigesimo quarto, ætatis verò suæ octuagesimo primo. Hęc Ioãnes Trithemius. Et licet prædictus Abbas dicat D. Paulũ Scrutinium absoluisse ętatis suæ anno 81. id fieri non potest, nisi anno 84. nã natus fuit anno 1350. baptizatus verò anno 1390. scripsit Scrutinium, vt ipse Abbas testatur tẽpore Sigismũdi Imperatoris, & Eugenij IIII. anno 1434. omnibus bene computatis oportet, vt D. Paulum dicamus 84. annorũ esse, quando Scrutiniũ in lucẽ emisit. Et Franciscus Tilmanus, ordinis diui Frãcisci decus, sacrarũ literarũ doctissimus interpres, in secũda expositione Psalmi septuagesimi primi, de pręclaro nostro Paulo testimonium redẽs, sic ait. Paulus Burgẽsis Episcopus, ex Hebraismo conuersus, populo Christiano egregius, non aduena Proselytus, sed domesticus & cõciuis, sanctæq; fidei Christianæ fidelis alũnus. Quem virum loco quodam citans dotus ille Capnion, venerabilem magistrũ appellat, sacrarumq; literarum sua sententia expositorem literatissimum, doctissimumq; doctorem. Quæ sanè nomenclatura, à tanto viro illi tributa, non est parui reputãda. Hactenus Tilmanus. Multi

Scrutinij sacri opus, planè Diuinum.

Ioannes Trithemius de scriptorib' Ecclesiasticis.

Tilmanus in Psal. 71.

Capnion.

quoque doctores varia in commendationẽ nostri D. Pauli scripsere, quæ omnia recensere operosum esset, & plus æquo opus dilatare.

Et licet D. & pius Antistes Paulus, loco sũme recreationis haberet, in lege Dñi die ac nocte meditari, & sanctas lucubrationes scriptis mãdare: nõ tamen officij pastoratus immemor, nullum prætermittebat diẽ, ne dixerim horã, in qua ab episcopali cura & labore cessaret. Sequenti iã æstate anni currentis nẽpè 1435. post quã quadragesimales labores, orationibus feruentissimis, frequentissimis ieiuniis, eleemosynis liberalissimis, & verbi Dei prædicatione instãtissima exanthlarat, in qua vix dici potest, quantũ vtilitatis vniuersi ciues reportarint, ad totius diœcesis visitationem se se acingere decreuit, quo comodius ipsis omnibus vltimũ vale dicere potuisset. Hoc ipso tempore dũ in hac visitatione occuparetur, cũ pius noster Antistes Paulus, se se prægrabatũ senio videret, & sentiens functionis Episcopalis onera grauiora iã esse, quam vt possit illis omnibus in tã senili ætate satisfacere, summis precibus, apud Inclitũ Regem Ioannem & sumũ Põtificem Eugeniũ IIII. instabat, vt ab Episcopali cura ipsum exonerare dignarẽtur, id quod in gratiã sancti senis ambo cõcesse re libenter: qui de Episcopatus Burgensis Ecclesię prouisione literis inter se agentes, neminem aptiorem iudicarũt, quã Alphõsum de Carthagena D. Pauli filiũ, Regni cõsiliariũ, Cõpostellę atq; Segouiensis Ecclesiarũ Decanũ, quem in Basiliensi cõcilio occupatũ, cum magno Ecclesiæ vniuersalis fœnore detinebant. Huic Episcopalis Burgẽsis dignitas meritissimè statim concessa fuit. Et quia tãtus ac tantis nominibus cõmendandus noster Antistes Paulus, tãq; generosis titulis toto suę vitę decursu ornatus fuerat, ne absq; vllo decederet gradu, Patriarchatus Aquilegiẽsis dignitate, vt par erat, vltro ab ipsomet Põtifice statim fuit decoratus, vt testãtur historiæ. At ipse D. Paulus nihil minus, quã de titulis & dignitatibus cõquirẽdis cogitabat: verũ Deus, qui suos in hac vita, honoribus præuenire solet D. Paulũ, honorandũ decreuit. Dũ ergo Ecclesias pagorũ, atq; vilarũ visitare non destitisset, quantũuis senio grauatus noster iã Patriarcha Paulus, ad opidulũ satis exiguũ, fossa S. Clemẽtis nuncupatũ, quinque à ciuitate Burgẽsi milliarib⁹ distantem, peruenit: vbi morbo graui correptus, dũ stremũ instare cognosceret diẽ, omnibus sibi familiaribus cõuocatis, necnõ vnicũ, quem tũc tẽporis filiũ secũ habebat Burgis, nẽpè Petrũ de Carthagena, eũ ad se venire iussit (nã D. Gũdisaluus Episcopus Placentinus, & D. Alfonsus, qui iã Antistes Burgensis electus & cõfirmatus erat, vt paternã sedẽ Burgẽsem, qua dignissimus erat occuparet, in Basiliensi concilio, quod tunc tẽporis celebrabatur

sedes

Visitationẽ vltimã per vniuersam diœcesim fecit. Anno 1435.

A cura pontificali se exonerari postulat.

D. Alfonsus de Carthagena ad Episcopatum Burgensem eligitur.

Historiæ Regis Ioãnis cap. 224.

In fossa sancti Clemẽtis extremo morbo D. Paulus fuit oppressus.

sedes dignissimas occupabāt) dū itaq; Patriarchę dignissimo mor bus ingrauesceret, testamenti iā pridem facti nō pœnitēs, sed potius multo maiora pauperibus beneficia parans, 23. die mensis Augusti 1435. ante Petrū Gundisaluū de Toledo, publicum notariū, apud quem testamentū cōdiderat, codicillum ordinauit. In quo cœnobiis religiosorū, & pauperibus, necnō pro captiuis fidelibus redimēdis, magnā iterū pecuniarū summā legauit. Vestes quoq; superiores suas & elegantiores, quibus pius ac sanctus Antistes vti solebat, suis legare volens, omniū earum inter capellæ suæ sacellanos diuisionem facere pręcepit. Hinc, amātissime lector, facile discere potes, quāta etiā in vestibus hic grauissimus Patriarcha vsus fuerit modestia, quātaq; decentia, quādo primarias, & ditiores vestes, capellanis ad gestandū (quos non in vestibus delicatis & molibus in palatio suo enutrierat) concessit. Multa sanctè ordinauit, quæ electo & cōfirmato Antistiti eius filio, exequenda reliquit, tā circa ministros, quos fideles & cōmendatione dignos inuenerat, quā circa liberales eleemosynas, quas ipsi impartiēdas relinquebat. Quæ omnia verbo dilecto Petro de Carthagena eius filio, corā explicarat. At verò codicillum apertum reliquit, in quo amplā ipsi potestatē cōcessit, vt ex ipsius Patriarchę bonis, ad sumā vsq; decem milliū florenorū auri, inter pauperes, & cognatos, atq; ministros, fideliter ad libitū distribueret. Quæ omnia sanctæ ordinata, fideliter per obsequētissimum filium exequuta fuere, licet subscripta paterna nō fuissent manu, neq; sigillo cōsignata, nam morbi grauitās id facere tunc denegarat.

Anno 1435. die verò 23. Augusti codicillum ordinauit.

Compendiū eorū, quæ in codicillo ordinauit.

Matt. 11. a. 8

Decem millia florenorum pauperibus distribuendos, Petro de Carthagena reliquit vltra legata.

Grauiter ferebat amplissimus Patriarcha, nō quidē de hoc mūdo exire, nā longe maiorē expectabat repromissionē, sed quod suos, quos tātopere diligebat filios, nempè D. D. Gundisaluū & D. D. Alfonsum de Carthagena Episcopos, absentes haberet, in Basiliēsi cōcilio: quos velut alter Patriarcha Iacob moriēs, cupiebat amplissimis benedictionibus replere, suisq; sanctis exornationibus in sancta Episcopalis dignitatis functione instituere. Verū cū id corā facere nō licuisset, benedictione paterna ipsis corde impartita, ipsa eadē hora, qua spiritum Creatori dare parabat, id quod verbis ipsis declarare non potuit, literis, quas ad eos destinauit explicuit. Epistolarū verba, quæ moriēs dictabat, & ad filios Basileam mittebat, quia sanctitate & amore plena sunt hîc apponere fideliter libuit de verbo ad verbum.

Gen. 49.

Domini & filij mei charissimi & desideratissimi. Ingrediens viā vniuersæ carnis, desiderio desideraui hunc transitum sustinere vobis pręsentibus & orantibus. Sed quoniā conditor noster, spiritū meū in absentia vestra suscipere dignatur, iuxta beneplacitū suę inuestigabilis volūtatis, eidē

Exemplar literarum, quas Patriarcha Paulus ad filios iā morti propinquus scripsit.

quod suum est cum omni voluntate restituens, vobis antequam transeam, iis literulis duo affectuose velim cõmendare. Sciẽs, quod obediẽtia vestra, & filialis amor corporũ supplebũt absentiã.

Legata adimpleri postulat.

Quorũ primũ est, vt per me legata cum omni diligentia conemini, quemadmodum spirituales filij patrem suum etiam post mortem amantes. Animam meam orationum suffragiis, atque eleemosynarum auxiliis, beneuolẽti animo prosequamini. Secundum est, vt cùm per me legata in aliquali copia excessisse videantur, sic quod hęreditas ad multos diuisa, minor in singulis videretur: memor diuinę largitatis per quam voluit de horreis scientiæ suæ vnicuique vestrum tam copiose diffundere: fiducialiter vos, & quemlibet vestrum exoro, vt ea bona, quę, votis meis impletis, restauerint, fratri vestro Petro, ac orphanis alterius defuncti fratris liberaliter mei amore relinquatis, quẽadmodum ipsi Petro mentem meam latius super hoc apperui: Qui verbis hęc & alia ad se cæterosq; consanguineos cõcernentia, de voluntate nostra vero sermone, opitulãte domino reserabit.

Cætera Petro de Carthagena, & filiis alterius fratris defuncti dari postulat. Iam erat vita functus filius ille quem in testamento innominatum reliquit.

Scio humanitatem vestram quam ad me & dictos fratres vestros, signis quam plurimis ostẽdistis: & ideo ea vos rogare decreui, atque satis inclinatos cognoui, quasi hac schedula traherem, volẽtem trahi, & rogarem, cupientẽ mandari, vt non tantũ humanitas vestra, sed obediẽtia mea vobis cõferant incrementum virtutis.

Pro consanguineis domesticis & familiaribus rogat.

Per cęteros autem consanguineos, domesticos, & familiares, nõ est calami mei pro nũc discurrere, quia iã sum trãsire paratus, vestrę autẽ prudentiæ erit, omnium reminisci, pręcipuè illorũ quorum est parentela propinquior, & clientela antiquior, & familiaritas gratiosior. Mihi viuenti astiterunt multi, & etiam adfuerunt morienti, inter quos transire silentio nõ potui, Gũdisaluum, & Aluarũ, quorum obsequia, secũdum vniuscuiusq; modum vos ipsi nostis, & ideo non expedit prolixiori epistola eos cõmendare.

Tres fratres filiis cognatione iũctis, D. Patriarcha Paulus in hac Epistola commendat, quorum cognomina non patent.

Frater autẽ illorũ Ioãnes, vester est, & ideo speciali cõmendatione opus nõ habet, cũ antiqua familiaritas & noua eius necessitas, liberalitati vestrę faciãt cõmendatum. Nostræ autẽ domus œconomus & dispẽsator Garsia, vobis inter cęteros consanguineos & domesticos, specialiter sit acceptus, cuius fidelitas & diligẽtia in sibi cõmissis, compendiosiorem faciũt recomendationem nostram, cum opera sua eum satis cõmendabilẽ reddant.

Oeconomũ commendat qui Garsia vocabatur cognomen nescitur.

Tu autem electe Burgẽsis, qui vtinam electus sis Dei omnipotentis, oues nũc tibi, mihi ante commissas, sic diligenter attende, vt defectus, & negligẽtias meas, circa earũ gubernationẽ & pastum, virtus animi tui, cum omni conatu suppleat. Ipso largiente, qui est pastorum princeps, Christus Iesus Dñs noster, qui vobis & nobis huius vitæ fallentis decursum, vitam cõcedat æternam.

D. Alfonso Episcopo Burgensi, vigilãtiam erga oues, sibi cõmissas postulat.

æternam. Amen. Scriptis in fosa sancti Clementis, vigesima octaua Augusti, sub nostro signeto secreto, quia propriũ nomẽ, fragilitas nos scriuere nõ permisit.

Post harum literarũ demissionem, grauissimis animi deliquiis ac intimis doloribus, summa cũ patiẽtia perpessis, lecto affixus parũ superuixit. Mirabile dictu, toto illo tẽpore vltimę ęgritudinis, ac si Deiparã virginẽ cũ filio, atq; S. Thomã Aquinatẽ, quos extremo amore, ac intima deuotione semper fuit prosequutus, pręsentes oculis cõspiceret, nũc cũ Virgine, nũc cũ Filio, nunc cũ S. Thoma, colloquia omni mele dulciora conferebat. At Virginẽ sanctissimã se se oculis vertẽs dicebat: Eia virgo clarissima, tẽde leuam, & eum quem de tenebris errorũ singulari tuo patrocinio, & interuentu extraxisti, quẽ tot tantisque fauoribus in toto vitę decursu, mirabili virtute fouisti, quem lacte tui dulcissimi amoris enutristi, quem sub tuũ semper patrocinium suscepisti, quẽ toties apud tuũ clemẽtissimum filium in gratiã restituisti, extrahe nũc è luto & fœcæ miseriarũ. Eia inquam sacratissima Virgo, tẽpus adest, vt opus per te miraculosè inceptũ, ad exoptatum finem perducas, hora iam est laboriosi certaminis, hostes tua potẽte virtute disperge, ne vnquam dominẽtur nobis inimici nostri: ne quãdo Sathan insultans iactãter dicat: Præualui aduersus eũ. Cũctis iam fugatis hostibus, me tuo amantissimo filio præsenta, per te iam ille pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui me agonizantem intime solatur, suscipiat, is inquam, qui è cælo veniens, humanam intra tuarum viscerarũ penetralia, carnem suscepit, vt me miserum ad Regna reuocaret cælestia.

Colloquium quod cum Virgine habuit Paulus, iam moriẽs.

Psal. 39. a. 3.

Psal. 12. b. 5.

2. Corint. 1. a. 4.

Ad filium autem se se vertẽs dicebat: Quis mihi iã dabit pœnas sicut culũba, & volabo ad te, & in te solo requiescam? Educ de carcere animam meam, ad confitẽdum nomini tuo. Iam ex seculi laboribus, quibus fueram irretitus, maiori ex parte liberatus, cum meo Antesigniano Paulo agonem meum ante matrem & filium pronũcio: cupiens omnino dissolui & esse cum Christo. Quando veniam, quando inquã veniam, & aparebo ante faciem Dei? Iis multisq; aliis verbis, intima deuotione è pectoris profundo haustis, Deiparam Virginem & filium aloquebatur, cunctis domesticis astãtibus; qui omnes certissimè credebant, & testabantur ingenue, fieri nõ posse, quin sacratissimam Virginem cum filio, ad ipsum de cælo venientẽ cõspexisset: Bis terue sanctũ Patriarcham è lecto adeò eleuatum testabantur vidisse domestici, altissima contẽplatione absortum, vt quasi in aërem rapi videretur. Multa quoq; & varia cũ sibi amantissimo sancto Thoma habuisse colloquia maiores testantur, nunc ipsum lumẽ oculorum suorum compellando, nunc suarum

Colloquiũ quod cum Christo habuit.

Psal. 54. a. 7.

Psa. 141. a. 8.

Ad Philip. 1. d. 23.

Psal. 41. a. 3.

Virginẽ cũ filio præsentes vidisse D. Paulum suspicabantur multi.

Colloquium quod cum S. Thoma D. Paulus habuit.

suarum antiquarum tenebrarũ vnicum expulsorem, nũc etiam Angelicum doctorẽ, qui vnà cũ Angelis versans, cælestes illas doctrinas, Angelicis mẽtibus infussas accepisset: quẽ tãquã Mœcenatẽ singularem, apud ipsum clemẽtissimum Deũ inuocabat: à colloquiis diuinis, & orationibus, lecto affixus tanquã è magistrali cathedra suos instituère nõ cessans, cunctos docebat. Singulis diebus sacro peracto, quod è lecto deuótissimè audiebat, sacram cõmunionem, incredibili affectu accipiebat: & tãdem extremæ vnctionis sacramẽto, magna cũ deuotione munitus, sanctorũ litanias affectuosè legẽs, ac si Angelorũ & sanctorum cuneos ad animæ ipsius susceptionem inuitasset. Anima iam exire gestiẽs, Patriarchalem illam, ac sanctam benedictionem cunctis tam absentibus, quam corã stantibus impartiẽs, omnes genibus flexis cum ingenti lachrymarũ profluuio deuotissimè illã susceperunt: animam itaq; quam præclaris virtutibus toto vitæ decursu Dei gratia ornauerat, hilari vultu Deo omnipotenti cõcessit, die vigesima nona mẽsis Augusti, anni 1435.

Exemplum singulare morientibus exhibet Paulus.

Benedictione cũctis data animam creatori tradidit. 29. Augusti anni 1435.

Quanta tristitia huius generosi Patriarchæ mors, vniuersam occupauerat, non modo diœcesim, sed & vniuersam Hispaniã, quis verbis exprimere valeat? Lachrymabatur vniuersa familia, longè maiori exulatu, quã si vnusquisq; eorum proprio fuisset orbatus parente: lamẽtabantur pauperes, quod vnicũ eius, ac singulare subsidium è medio fuisset sublatũ: viduæ lachrymis ora fundebãt, ob patris vnici singulare refugiũ amissum. Vniuersa ciuitas vnà cũ clero veste lugubri induti, animi tristitiam obtanti Patriarchæ mortẽ testabantur, magna Regni pars nobiliũ, tum quia cognationis, & affinitatis obligatione tenebantur, tũ etiã, quia de eo omnes benemeriti fuerant, tristitiæ singularis signa maxima ædiderunt, adeò vt ad soliũ vsq; Regis Incliti Ioannis, tristitia magna peruenerit: eo quod Magistro, Cancellario, Regni, & ex parte gubernatore atque expertissimo consiliario, quẽ loco parentis ab ineũte ætate susceperat, orbatus fuisset.

Tristitia ex morte Pauli quæ omnes occupabat.

Generosi ac sancti Patriarchæ cadauer solennissima pompa in ciuitatẽ Burgẽsem, & ibi ad proprias Episcopales ædes defertur postridie, indeq; die sequenti, comitante capitulo primario eius Ecclesiæ, cũ vniuerso clero, vniuersarũq; ordinũ prælati, vnà cum suo religiosorum cœtu: gubernatores quoq; ciuitatis vnà cum nobilibus vniuersæ ciuitatis, & populo, omnes inenarrabili tristitia lugentes, ex Episcopali palatio ad cœnobium pietate insignem sancti Pauli, quod ipsemet Patriarcha Paulus, maiori ex parte cõstruxerat, atque ibi in sepulchro, quod sibi viuẽs pararat, reconditum solenniter fuit. Dum autem corpus terræ manda-

Patriarchæ cadauer ad sepelliẽdum defertur ex fossa sancti Clementis, ad cõuentũ sancti Pauli

Odor ex corpore mirus dum sepelliretur efflauit.

mandaretur, mirus & flagrātissimus odor, vt fertur, ex ipso spirans, omnium nares tanta suauitate repleuerat, vt ad inuicem mirarentur omnes, & ex illo tanquam è cęlesti oraculo eximiam viri sanctitatem colligerent, vniuersi, ij maximè qui ante veritatem repertam, aromata in Ecclesia respersa fuisse putabant, ne cadaueris triduo iam mortui fetor nares offenderet. At verò explorata veritate vnde fetor verebatur, inde suauissimus odor procedebat: sed longe maior per vniuersum orbem efflabat, ex rarissimarum virtutum collectione, quas sator ipse Deus in ipso, tanquam in selecto sibi viridiario seminarat. Corpus itaque ipsius (vt Salamonis vtar verbis, quibus iustorum encomium facit) in pace sepultū est, & nomen eius viuet in generatione & generationem: sapientiam ipsius narrent populi, & laudem eius nunciet Ecclesia.

Ecclesf. 44. b. 13.

Parentū pietas quātum ad filiorum educationē conducat.

In hoc præstantissimo pio ac sancto Patriarcha Paulo ad oculum videre licet quantum parentum pietas, ad claram filiorum educationem cōducat, non modo hic noster Patriarcha suis clarissimis virtutibus dignitates insignes promeruit, quales omnes simul nemo ante ipsum habuit, nec post inter homines forsam habiturus sit, verum perpetuam gloriam, honorem & præclaram existimationem per vniuersum orbē apud posteros acquisiuit. Et quod adhuc pluris fieri debet, quod insignis hic Patriarcha Paulus, cum legitimos filios haberet, tales (haud dubie suis sanctissimis precibus) oculis vidit, vt doctrina pietate, & claritate morum tanti parentis vestigia secuti, duos maiores, Gundisaluum nempè & Alfonsum, id quod raro visum est, in summo Episcopalis dignitatis gradu, collocatos reliquerit, & hūc ipso viuente in propria Episcopali sede, illum verò in Placentina, & Petrum de Carthagena, quē virum militarem vocarat, in tanta dignitate & amplitudine apud Inclitum Regem Ioannem constitutū, vt inter Regni generosos non inferiorem locum haberet. Adeò vt Regalis corporis archicustos, ob ingenuam fidelitatem & constantiam, ac animi, corporisq; roborem, fuerit designatus. Merito sanè de tribus hiis Patriarchæ filiis dici potest, id quod sapientissimus Salomō ait. Qui de illo nati sunt reliquerunt nomen narrandi laudes eorum. Nō modo ęternum sibi nomen pater comparauit, verū ipsius filij, nō tam iam paterna gloria, quàm propria, nomen æternum apud posteros reliquerūt, ita vt eorum vnusquisque latissimum campum, amplissimamq; materiam laudis eius enarrandi mihi minimo inter posteros oblata sit: aliqua tamē ex multis, quæ perpetua memoria digna gessere, celeri calamo quantū in me fuerit, oportunitate oblata percurram.

Ecclesf. 44. b. 8.

Hoc

Hoc vnum perpetua memoria dignissimum iudico, videlicet, neminem eorum, qui ab hac generosa stirpe originẽ traxerant, ab eo tempore, quo hic noster Patriarcha Paulus ad sacrum baptismatis fontem peruenit, fuit, qui non scripturis sacris, & armis Ecclesię Catholicę religionem & fidem, ac Regum Regnorumque statum accerrimè fideliterque defenderit. Id quod sanctissimis D. Pauli orationibus tribuendum esse certo certius credimus.

Explicit vita perpetua memoria dignissima D.D. Pauli de Sancta Maria Episcopi Burgensis, & tandem Patriarchæ Aquilegiensis. Per Magistrum F. Christophorum Sanctotisium, Augustinianum Burgensem, fideliter ex vetustissimis historiis, ac scriptis ipsiusmet Patriarchæ collecta, & ad Dei laudem nunc primum in lucem edita.

PRAELVDIVM OPERIS MAGISTRI F. CHRISTOPHORI Sanctotisij ad Lectorem.

De vera hæreticorum origine agnoscenda.

In quo ratio redditur huius operis denuo in lucem edendi, nempè quia omnes hæretici, vel Iudaizantes sint, vel à Iudæorum stirpe originem traxerint.

MIRABITVR forsam quisquis me nouerit, candidissime lector, vt homo, qui maiorem ætatis meæ partem in varijs cõcertationibus publicis, atque priuatis, in inferiori Germania aduersus varias hęreticorum factiones, pestilentissimasq; sectas passim ibi grassantes triuerim, studiorum meorum genere iam mutato, ad Iudaicę prauitatis falsas infœlicesq; opiniones euertẽdas, in Hispanię natiua ora rediens, libros indefesso labore, hac in mea grauissima ætate peruoluam, ac si quid latẽtis mali Iudaicę pestis, in hac nostra Hispania (ab omni sectarũ infectione Dei gratia purgatissima) subolfecerim. Mirari tamẽ desinet, quamprimũ rationes, quę me ad ea obeunda studia impulerint intellexerit. Prima omnium ea est, quòd hęreticorum monstra, quę varia ac diuersissima in illis partibus sunt (propè nonaginta, si rectè dominus Reuerẽdissimus Lindanus, Ruremundensis Episcopus, inuictissimus hęreticorum propugnator suputauit) illi omnes sub Euãgelij larua falsitate cõtecta, tanquam grex ille porcorum Capharnaitarum à dęmone agitatus, impetu quodã rapidissimo, in fœtidissimum Iudaicę impietatis stagnũ immerguntur, & in Machometicã, deinde & Atheisticam lernam peruoluuntur. Hoc ita sese habere non sine animi dolore, haut difficile erit ostendere. Verùm enimuero antequam in hunc malorum profundum demergerentur, quantam suis peruersissimis dogmatibus cladem vniuerso intulerint orbi, quis non videt? Omnes quidem (proh dolor) tanquam illius Sansonis vulpes linguis, quasi caudis spurcissimis colligatis, sathanæ igne accensis, flamę efferè in modum, omnes regiones, omniaq;

Nonaginta hereticorũ diuersa dogmata sunt. Lindanus in præfatione sui dubitantij. Matth.8. d.32.

Quantam heretici cladem intulerint orbi. Iudi.15. *Hereticos Sãsonis vulpibus figurat. Aug. docet in Psal. 61.& 80.*

omniaq; Ecclesiæ sanctissimæ vberrima sata incendere conflagrareq; videas, vicina, proxima, & quod posteris videbitur incredibile, remotissima queq; in suum pabulum allectant, arripiunt & conuertunt: adeo vt nec illi quibus & vita cōtrario ex dogmate cōsistit salua, huius incēdij scintillas vix effugere valeāt. Quod seculum (obsecro) fuit vnquam tot malis refertū? Quod vastissimum desertum tot ferocissimis monstris vnquam exuberatior? Quando tot apris, vineam dilectissimam Domini Sabaoth deuastantibus, ea fuit magis repleta? Quando tot draconibus, non solum proxima, verū etiam remotissima queq;, venenatissimo prauorum dogmatum halitu inficientibus, magis Ecclesia Dei referta & aglomerata? Quādo tot leonibus & lupis gregē Christi laniantibus magis inualuit crudelitas? Omnia tādem hęc pestilentissima monstra, sub Euangelij larua, quo facilius incautos capiant, & in suam perditionis nassam secum abducant, prodire videas. Profert suam sententiam Lutherus, & quo facilius imperitis imponat, aliquot Scripturę sacræ verbis, in prauum sensum de tortis, eam astruere conatur, Euangelij larua contecta, quam è vestigio Dei verbum, & Euangelium esse proclamat. Profert suam ad eundem modū Zuinglius, aut Caluinus, & sub Euangelij prætextu eam totis viribus defendere connatur dicendo, Euangelium & verbū Dei purū esse. Profert similiter sua somnia Balthasarus Pedemontanus, aut quicunque tandem alius de grege Anabaptistarum, & è vestigio larua Euangelij ostensa, purum ac putum Euangelium esse testatur. Eo tandē audacię omnes dogmatū inuentores, omnesq; ipsorum sectatores deuenere, vt eorum vnusquisq;, suum dogma pro vero ac puro Euangelio vendicet, & tanquam sub auctionis pręcio distrahat, quāuis omnino inter se se differant. Videas illum pestilentissimum Lutherum fœtidissimo ore debacchantem, se se primū Euāgelium in lucem produxisse. Charolus Stadius quoq; impudētissimè se id ipsum præstitisse gloriatur. Tot sunt tandem Euangelia in lucē emissa, quot sectarum Archimagistri in lucē prodierūt. O prę clari Ecclesiæ architecti, & ô præclara Ecclesia, quæ nonaginta diuersissima Euangelia profitetur & credit. Cùm ergo vnus sit Deus, vna fides, vnum baptisma: quis poterit, tot alienis diis, nouis ac recentibus, quos non coluerunt patres nostri, tot Euāgeliis non

Ecclesia quot malis sit referta.

Sub Euangelij larua hæretici omnes decipere nituntur.

In Episto. quadam ad Saxoniæ ducem.

D. Laurentius Surius in Epistola ad Episcopū Leodit.

Fredericus Staphilus in Theologia Luthera na.

non ex Siō, nec ex Hierusalem, sed ex caupona quadam fœtidissima commentatis, tot baptismi generibus extra Ecclesiā inuentis, vna eademq; Catholica fides constare? Omnes itaq; hæretici scripturarum testimoniis, ad errores suos confirmādos, vsi sunt. Nulla enim est, Teste Euse. Emis. ad falēdū via facilior, quam vt vbi nefarij erroris subinducitur fraudulentia, ibi Diuinorum verborū prætendatur autoritas. Ij sanè nefarij hæretici omnino similes sunt illis, qui mortiferos herbarū temperant succos in cōdito, aut in aliquo mellito poculo: nescientibus sibi propinari, gustum quidē ementita suauitate decipiunt, virus tamen intra viscerum penetralia infundunt, fraude dulcedinis contegunt, quod veneni vis apperit, prouocat prius boni poculi odor, sed persocat infusus sapor in venis: mel est, quod ascendit in labiis, fel tamē est quod descendit in viscera. Sic isti sub specioso Scripturæ & Euāgelij titulo, suum legentibus virus & fel propinant. Mel est quod ascendit in labia, videlicet scripturæ & Euangelij nomen, fel & virus pestilens est, quod in viscera descendit. Hæc ille. Nam scripturæ prauus intellectus, quid aliud est, quam mentis & animi pestilentissimum venenum, quo vniuersam ferme Germaniam infectam, magno cum Ecclesiæ dolore, videmus? At si incauti illi miserrimè per summum & nefandum in Deum scelus decepti sunt, nos alieno malo cautiores facti, dū gratiæ Diuinæ, qua veritatē ipsam agnoscere possumus, luce perfusi sumus, serpentina saltem prudentia vtentes, surda aure voces incantantiū, quantum vis secundum carnis prudentiam sapienter, prætereamus. Et si adhuc ipsissimam veritatem ardenti animo indagare percupimus, audacter accedamus aduersus omnium hostiū phalanges, aduersus vniuersa Ecclesiæ monstra, cacodemonis venena spumantia. Non enim est nobis colluctatio aduersus carnē & sanguinem, teste Paulo, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum. De iis sanè principibus hæreticorum, de iis qui maximam Euangelij potestatem sibi per summum scelus vendicant, de iis qui cùm cæci omnino sint, & plusquam Cymeriis tenebris inuoluti, cæcorū ductores, strenuiq; eorum rectores, se se gloriari non verentur, Paulus loquebatur, quo nos ad ipsorum plusquam ferinam audaciam superādam armaret. Propterea (inquit) accipite armaturam Dei,

Deuter. 32. c. 17.

Euse. Emis. Homi. 3. de Epipha.

Similitudo.

Venenū est prauus Sacræ scripturæ intellectus.

Hæreticorū voces non sunt audienda.

Psal. 57. a. 6.

Ephe. 6. b. 12.

Paulus de hæreticis loquitur.

vt in die malo, hoc nostro nempè turbulẽtissimo seculo animoso impetu resistere possimus, & perfectissima virtute aduersus potẽtissimos hostes stare. Lorica iustitię induti, nempè Dei charitate armati, fidei scutum à Deo nobis datum audater sumẽtes, pedes ad currendum in Euangelij pacis defensionem velocissimos habentes, hostes aggrediamur, & totis viribus connemur illam Euangelij laruam, qua se tanquam suæ salutis galea munitissimos esse credunt, confertis manibus, è capitibus eorum veritatis viribus expoliemus. Sic tandem fiet, vt fortissima eorum arma, in quibus confidentes, omnem ipsorum virtutem ac fiduciã collocabant, è manibus ipsorum fortiter extrahentes, nobis ea, tãquam legitimis possessoribus, vendicemus. Quid obsecro, per Deum immortalem fuco ac larua Euangelij ipsis subtracta videbis, quam faciẽ plane Iudaicam sub facie Euangelij ementitã? Quid hoc (dices) hęreticos ne omnes Iudaizãtes compellare audes? Audeo quidem (lector amantissime) & luce ipsa meridiana clarius ostendere adnitar, omnes quotquot hęreticorum dogmata sunt amplexati, ipso grauissimo sceleris pondere in profundissima malorum baratra, velocissimo impetu corruisse. Quidam, in pręcipitium quidem, Iudaici chaos immersi iacent: quidam verò, in Mahometicam cœcitatem detrusi, quo se se vertãt non habent. Cęteri tandem in extrema malorum lerna nẽpe in Atheismo prolapsi, Deum omnino non esse (proh nefas) testari non verentur. Deus bone, tantę ne animis cęlestibus ire, tantis ne malis humanas mentes Diuinę rationis participes inuoluis? Ita sanè, nec immerito: nam qui diabolo semel viam in corde apperuit, quo pergere infelix valet, nisi ad ducentis voluntatem? Immissiones (inquit Dauid) per angelos malos. Quid inde sequitur? Viam fecit semitę ire suæ. Cor quippe prioribus demeritis aggrauatum, iustè permittit Deus etiã subsequentibus malignorum spirituum persuasionibus falli: quod cũ digne in culpa trahitur, reatus eius in pœna cũmulatur. Vnde & irę suę Dominus viã de semita fecisse perhibetur. Latior enim est via quã semita. Ex semita verò irę suę viã facere est, ire causas districtè iudicãdo dilatare: vt qui illuminati agere recte noluerunt, iustè ex cæcati adhuc faciãt, vnde amplius puniri mereantur. Libet hoc, exẽplo vnius Lutheri, vt ab vno discas omnes, videre? Aspice ipsum Lutherum

Eph. 6. c. 14

Euangelij larua, quomodo ad hæreticis sit amouenda.

Luc. 11. c. 22

Hæretici faciẽ vera Iudaicam, sub Euangelij larua contegunt.

Hæretici in Iudaismũ, Machumetismum, & Atheismum prolabũtur, iusto Dei iudicio.

Psal. 77.

Qualiter Deus ex semitis viam faciat iræ suæ.

Lutherus quomodo ex semita erroris, qua semel fuit ingressus viã iræ Diuinæ apperuit.

therum monstrum horrēdum effectum: quomodo? Deus enim ex prima Lutheri semita viam iræ suæ fecit, magis in dies ac magis latam, donec ad perditionis & impietatis baratrum delapsus est. Cùm Lutherus omnem indulgētiarum etiam rectum & pium vsum initio damnasset, quo tempore nō alios ferè, quam sui seculi doctores contemnebat. Ex hac semita postea facta est via. Cum scholasticos Doctores omnes pilli non fecit. Et quadringentis totis annis ignotum fuisse Christum, orbi Christiano vulgo persuadere conatus est. Hæc via latior est facta, cùm ab ipsis Gregorij temporibus idololatriam in Ecclesia Dei versatam, & ignorata fuisse Christi beneficia mille totis annis, docuit. Inde scelus, sceleribus cūmulando progressus est, cū sacrificium & Sacerdotium simul abrogare, sacramentorū etiam numero, dignitatiq; detrahere conaretur. Et fuerunt hæ sicut Dauid testatur, immissiones, per angelos malos. Nam fatetur hoc ipse, quod angelus malus diabolus immiserit in cor eius, vt contra Missæ sacrificium & Sacerdotium scriberet, ac illud abolere pro virili sua niteretur.

Lutherus diaboli magisterio est vsus.

Hæc via, quam primus muniuit Lutherus, multo latior est facta, per Zuuinglium & Caluinum, quando Christi corporis præsentiam in Eucharistia negarunt: donec ventum est ad sanctissimam vsque Trinitatem, vix iam, vt quidquam, quod ad illius latitudinem addi queat, super esse videatur, quim potius ad locum iam destinatum peruenisse videntur. Ita iustitia Diuina exigente, Dauidis sententiam in eos exequutam esse videamus. Appone (inquit) iniquitatem super iniquitatem eorum, vt non intrent in iustitiam tuam. Hoc enim experientia compertissimum habemus, nempe, quòd secundum D. Gregorij sententiam, peccata, quæ per pœnitentiam non statim diluuntur, mox pondere suo ad grauiora trahunt. Docet hoc etiā D. Paulus. Cū in infidelibus erroris semen fuisse testaretur. Qui cum cognouissent (inquit) Deum, non sicut Deum glorificauerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis. Hoc sanè fuit semen erroris. Quid autem inde pullulauit? Obscuratum est, inquit, insipiens cor eorum. Ac paucis interiectis: propter quod (inquit) traddidit illos Deus, in desyderia cordis eorum, in immunditiā. Et iterum, propterea traddidit illos Deus, in passiones ignominiæ. Et iterum post pauca. Sicut non probauerūt habere Deum

Zuuinglius & Caluinus grauius errarunt, quam Lutherus.

Eodē Psal.

D. Gregor.

Rom. 1. c. 21

Peccatum & causam & pœnam peccati esse Pauli testimonio ostenditur.

 in notitia,

in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt. Quia cognoscentes Deum (inquit Gregorius) peccatum superbiæ intelligendo commiserunt, cæcantur etiam, ne intelligant quod committunt. Et qui intelligentiam suam sequi volunt in peccato, causa peccati, & ipsum lumé intelligentiæ perdunt in peccato, &c. Hoc quippe agitur, vt culpæ culpis feriantur, quatenus supplicia fiant peccatorum ipsorum incrementa vitiorum. Hinc Apostolus dicit, vt impleant peccata sua semper. Hinc voce Angelica Ioanni dicitur: Qui in sordibus est, sordescat adhuc. Ad extrema itaque malorum deueniunt, qui initiis obsistere contempserunt. Meritò ergo Dauid beatum illum prædicat, qui Babylonis paruulos ad petram allidit. Hoc est, qui tanta sagacitate erga sensus suos Babylonicos inuigilat, vt eos crescere nequaquam permittat, sed cum in initiis sint, eos ad pœnitentiæ durissimæ petram allidit, tunc facilè perimuntur: si verò creuerint, & vires acquisiuerint eundo, quis contra eorum giganteam potentiam præualere poterit? Hæc eò dicta sunt, quo facilius institutum nostrum prosequamur. Si enim ex paruis malorum initiis grauissima mala suboriri solent, quid de hæresi grauissimum omnium malorum, cuius initia minima esse non possunt, censendum est? Non sanè mirum tibi (lector candidissime) videri debet, si hæretici in horrendam Iudaicæ impietatis lernam prolabantur. At ne videar ipsis imponere falsum, te æquissimum iudicem cópello, vt veritatem ipsam, quam probandam suscipio, æqua trutina libres, & veritatem diiudices.

Greg. lib. 15 Mora. c. 1. 12. & 13. hoc tractat.

culpæ culpis puniuntur.

1. Thes. 2. d. 16.

Apoc. 22. c. 11.

Psal. 136. b. 9.

Quomodo paruuli Babylonici sint ad petram allidendi.

Hæresis grauissimũ malum.

An Iudaizantes turpiter negabis Trinitarios, quos iam in medium adduxeram, qui personarum Diuinarum Trinitatem, distinctionemq; earum ore nefario negant, dicentes: Deum trinũ & vnum esse non posse, nec Trinitatis, nec essentiæ, nec personæ nomen esse ferendum, quãdoquidem in scripturis nusquam reperitur. Hoc fundamento ex Lutheri dogmatibus desumpto, Zuuinglius & Caluinus eò dementiæ venerunt, vt Trinitatis sanctissimum mysterium nihilifacerent. Hinc est vt Symmistes quidam hæreticus, in Cracouia Regni Poloniæ ciuitate, hanc hæresim typis excudẽdam curauit, qui Lutherum Zuuinglium & Caluinum se præceptores & magistros habuisse liberè testatur,

Hæretici Trinitarij nostri temporis, Iudaizantes sunt.

Trinitarij, ex Lutheri dogmatib⁹, fundamentum sui erroris acceperunt.

Zuuinglius & Caluin⁹. Trinitarij.

Symmistes Trinitarius

testatur. Quod late prosequitur, & doctissimè inuehitur contra hanc pestilentissimam sectam, præclarus & insignis pietatis vir D. Cardinalis Stanislaus Hosius Episcopus Vermiensis in libro priuato, quem ędidit contra Trinitarios. Cuius titulus est. Catholica censura de adoranda Trinitate. Nitebantur enim perfidi isti hęretici è medio tollere Ecclesiæ verba: Sancta Trinitas vnus Deus, miserere nobis. Nec aliud de hoc summo Trinitatis mysterio magis quam Iudæi fateri volunt, qui vnum Deũ absque personarum clara distinctione agnoscebãt: licet multis mysterium hoc speciali gratia fuerit reuellatũ. Hinc est, quod Caluinus testimonia de personarum Trinitate & Christi Diuinitate ab omnibus Christianis interpretibus, secundum veram Ecclesiæ interpretationem intellecta, veluti Iudæorum patronum agens, mirabiliter extenuat: id quod eleganter notauit. Heshusius vir doctrina insignis, qui contra Caluinum scripsit.

Hosius contra Trinitarios peculiarem librum ædidit.

Caluinus Iudaorum patronus est.

Heshusius de erroribus Caluini in fine sua confessionis de Eucharistia.

Trinitatis quoque vox Caluino maxime offendebat, eo quod Ciceroni esset insueta. Optima sanè ratio, ac si Trinitatis mysteria, & voces, à Cicerone petenda essent. Hinc factum est, vt Caluinus ex hæretico Iudęus iam factus, è Athanasij symbolo tollere per summum scelus niteretur, versiculum illum. Alia est persona Patris, alia Filij, alia Spiritus sancti, eo quod Græcè est, Hypostasis, quæ personam (inquiebat) non significat. Symbolum Athanasij, merito debere symbolum Sathanasij appellari dicũt. Sunt quoque Seruitiani, qui sanctissimã Trinitatẽ tricipitẽ cerberum (proh blasphemia in audita) vocãt. Sunt etiã in Vngaria, qui baptizantes, filij nomẽ penitus omittant. In Regno Polonię Georgius Brandata, & Petrus Statorius grauissimi apud eos cõcionatores docere ausi sunt: nõ vnum, sed tres esse deos, qui ęquè à se sint diuersis essentiis diuisi, ac tres separati homines. Itaque non vnam esse Diuinitatis essentiam, sed tres essentias, tres discretas actiones, tres voluntates: filiumque esse patre minorem. En vides quo pacto sacrosanctum Trinitatis mysterium, ore blasphemo hæretici isti demẽtissimi, violare præsumãt, qui nec effigiem ipsius ferentes, illam non modo impudentissimè irrident, verum infernalem cerberum eam esse mentiuntur. Frederico Staphilo teste. Idem docuit Seruetus.

Trinitatis vox Caluino exosa, quia Ciceroniana nõ est.

Caluinus è Symbolo Athanasij substulit: Alia est persona Patris.

Trinitatis effigiẽ Cerberum inferni hæretici vocant.

Frede. Staphi. in epist. ad Episcopum Eystẽsem.

Staphilus in Apologia cõtra Luthe.

Seruet⁹ li. 3. de Trinit.

His de hæreticis Iudaizãtibus, circa Trinitatis mysteriũ, fide-

liter ostensis: vlterius aduersus eos procedentes, videamus oportet, quam turpiter etiam erga vnigeniti filij Dei Diuinitatē, humanitatemq; prolabantur, Iudæorum errores, iam pridē in tartara demersos, in lucem prodire facientes, quo tādem nihil ipsis Iudaicæ impietatis deesse posit. Quid ergo de Diuinitate Christi sentiant accipe.

Quid Euāgelici Iudaizantes de Christi Diuinitate sentiant.

Petrus Charol. in epist. ad Cardinalem Lotharingiæ.

Caluinus Nizenum Symbolum negat, eo quod de Trinitate tractet.

Christum Dei filium non esse verum & natura Deū, sicut Iudæi excœcati testantur, ita quoque sectarij isti Euangelici, si Diis placet, mordicus defendunt. Caluinns in primis, qui Iudęorū pater & dicitur & est, accerrimè negat, in Synodo sua Lausanensi (teste Petro Charolo) Christum esse Deum de Deo: audacterq; negat filium ex substantia Patris esse, imo à se ipso semper habuisse vt esset, docet. Illum igitur Symboli versiculū Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum, de Deo vero, impudenti derridens cachino, ridiculam appellat batologiam: ob hoc Symbolum Nizenum negabat, eo quod nonnulla ex aliis conciliis cō iuncta illi esent. Quem secuti sunt Seruetus, Suuenpheldius & alij Euangelici blaterones, non recte de Christi Diuinitate sentientes, teste Staphilo. Hinc est, quod vnà cum Iudæis, ne quid ipsis ex cœcitate eorum desit, negant Christum esse aliam personam à Patre, quod & Flacus Illiricus, & Seruetus, constanter cum Caluino affirmant. Vnde *Logon* verbum apud Ioannem Euangelistam, negant significare personā aliam à Patre, vti Staphilus ait. Eaq; de causa Matthiam Illiricum fuisse condemnatum ab academia Vuirtenuergensi compertisimum est. Vides iam, candide lector, Caluinum Seruetum, Suuenfeldium, Adam etiam Pastorem & quamplures alios ex illis, qui Euangelici generosum titulum sibi adscribunt, qualiter nō pudeat eos, nō modo Arrianismum profiteri, sed vna cum ipsis Iudæis, choreas infidelitatis & Iudaismi ducere. Quid verò de Christi humanitate sentiant videamus.

Staphilus in libro de Sectis.

Christus an alia persona sit à Patre.

Staphilus de Cōcordia

Illiricus cōdemnatus à Vuirtenuergensi academia.

Quid de Christi humanitate Euangelici cum Iudæis sentiant.

Negāt Christum esse Messiam.

Nō minus hac in parte, Iudæorum nephandos errores amplexantur, quàm in cæteris, imo magis circa Christi humanitate eos Iudaizare euincemus. Sicut enim Iudæi suæ impietatis fundamentum habent, negantes Christū Iesum, verum illum Messiam, illumq; Emmanuelem, ipsis à Deo promissum esse: ita quoque perfidi isti Iudaizantes, Christum verum Mesiam non esse, totis

totis viribus astruere conantur. Hinc est quod vniuersa Dauidicorum (sic vocantur) secta, contra vniuersam Ecclesiam, contra ipsumq; Christũ surrexit, à Dauide Georgio sic nuncupato edocti, vt Christum negarent, ipsumq; Dauidem Georgium eius loco reciperent. Dicebat enim, idq; in initiis secreto, deinde publicè docebat, se esse verum Dauidem, verumq; Mesiam: id quod in primis, ne ab hæreticorum tritissima via discederet, mulierculis aliquot peccatis onustis persuasit, quæ se se beatissimas putabant, si relictis maritis, ex promisso ipsius, quod nugabatur, semine conciperent: eoq; impietatis progressus est, palàm vt negaret, filium Dei, Verbũ illud æternum, corpus ex Virgine assumpsisse, atque Diuinam humanamq; naturam coniunxisse, vt in eadem persona Deus & homo simul inesset. Qui præterea, vt erat post hominum memoriam superbissimus, de se ipso prædicauit, quod ipse, non ex carne, sed Spiritu sancto natus, quodq; Iesu Christi spiritu, ac multo quidem pleniore Diuinitate cũmulatus esset, perfectamq; cęlestem nunc primum doctrinam adferret, vt pote Diuinitus ad domum Israël instaurandam excitatus atque missus. Dilectissimum se Dei filiũ esse, qui peccata vere condonare poterat, aut reseruare, qui denique iudicaturus omnes, nouissimo illo die sit, blaterabat. O blasphemias diaboli mãcipio dignissimas, quod ita sua fanatica impietate, tã multos per Hollandiam & Frisiam dementauit, tanta cum versutia, vt misero vulgo persuaderet, Dei oracula cælitus se se audire. Quę omnia in actis publicis ciuitatis Delphensis in Hollandia, comprobata fuerunt, & à multis visa. Ideo iustissimè impostor iste nephãdus, Dei & hominum iudicio condemnatus, cuius exhumatum cadauer, & ossa eruta, flammis vltricibus Basileæ, vt tali Christo sanè dignum erat, absumerentur. Post exustum eius à Basiliensibus cadauer, sectatores eius se fuisse à vero seductos agnouisse, ac grauiter pœnituisse certissimum est. Hæc ad nostrum institutũ non parum referunt, vt ostendamus hunc peruersissimum hæreticum, vna cum à seclis suis, verum Mesiam à Deo promissum, vna cum ipsis Iudæis negasse, & Iudaicam sectã professos fuisse.

Sed impiissimas Dauid Georgij, vna cum suis, blasphemias omittentes, videamus an alij ex istis nouellis Euangelicis, Iudaicã cum ipsis sectam amplexati fuerint. Buzerus quidẽ, ita Iudaicã

Secta Dauidis Georgij Christum venisse cum Iudæis negat.

Mulierculas fascinare nititur.

Vide Bullin. l.2.c.14 & Canisi. lib.4. de Deipara Virgine. c.14.

Quanta de se se Dauid Georgius iactabat.

Dauid Georgij ossa Basileæ combusta.

Buzerus Iudaicæ sectæ professor.

professus est hæresim, vt Messiam adhuc non venisse impudentissimè testetur, suum Antichristum vna cum ipsis expectãs, qui vsq; ad vltimũ vitæ halitum in Iudaico hoc nefandissimo errore obstinatissimus perstitit: adeò vt iam iam moriturus, quo suã nobis insanam contestatam relinqueret fidem, in hęc verba prorupit, dicens: Iesum Nazarenum, non illũ Saluatorem esse, quem Deus patribus promisisit Multi sunt clarissimi viri, qui testantur à suis discipulis in Anglia se audiuisse, eum sub mortem hæc nefanda verba dixisse: quibus merito fidẽ adhibet D. Lindanus Ruremundensis Episcopus, qui hunc Buzeri testamentũ infœlicissimũ, sępe in suo Dubitantio describit: Proh Euangeliũ Synagogicũ & Iudaicis impietatibus refertum. Quid obstinatissimi Iudęi gratius audient, quã Christũ non venisse, idq; sub mortis articulo ab eo contestatũ, cuius dogmata Euangeliũ esse sui testabãtur.

Buceri testamentum.

Vlterius progrediamur, quo magis magisq; Euãgelicos istos neotericos Iudaizãtes euincamus. Scripturarum Canonẽ habent Iudęi, à Christianis valdè diuersum. Ita quoque noui isti sectarij, ne vel in minimo à Iudęorũ secta discedãt, Ecclesia contẽpta, libros Machabeorũ, & Ecclesiastem Salomonis vnà cũ ipsis è canone reiiciunt & expũgunt. Atq; ita fit vt Lutherus, vna cũ suis in Ecclesiã confœderatis, eos libros abnegãtes, malunt sic audire Synagogã Iudęorum (teste Augustino) quã Christianam sequi Ecclesiã: postquã in libris sacris suscipiẽdis Iudęos immitãtur. Duos enim posteriores libros Esdra, Bulingerus cõtendit esse Canonicos, cõtra Catholicę Christi Ecclesiæ decreta. Rursus scripturarũ loca malunt Euãgelici isti nouelli, cũ Iudęis, cõtra Christum cõtraq; eius Ecclesiã sanctissimam, ac cõtra omniũ sanctorũ patrũ interpretationẽ fœdissimè deprauare, quã cum vniuersali Ecclesia vera sentire. Vti Oecolãpadius locũ Isa. 7. Ecce virgo cõcipiet. trãsfert: Ecce adolescẽtula illa pręgnãs & pariens filiũ. Castelliõ vero: Ecce puella pręgnãs filium pariet. Vtraq; interpretatio cõmuni nomini corruptã, ęque ac incorruptam fœminã cõprehendit: Tum Caluinus vltro Iudęis largitur quod postulãt, nimirum vt nomen Alma, vel Haalmah, de puella viro cognita intelligatur. Accedit porrò Erasmus, & oleũ quod aiunt, camino additurus, suis in Matthæũ annotationibus, hęc inserit. Apud Hebręos vox est anceps, vt quę tùm puellã significet, tũ absconditã. Ac rursus. Si cum

Sicut Iudæi Canones Scripturæ sacræ habẽt ab Ecclesia diuersos: ita quoque Euãgelizantes.

August. de ciuitat. Dei lib. 18. c. 36.

Euangelici nouelli præsentem Isa. c. 7 locũ Iudaico modo interpretantur. Verũq; sensum scripturæ corrũpere nitũtur

Erasmus in 1. Matth. c.

Si cũ contentiosis agatur, quantumuis constet, Alma significare Virginẽ, non tamen euincemus ex his verbis, Virginẽ fuisse quæ cõceperit. Adeò multũ sibi, ac Iudęis, noui isti Euãgelici tribuũt, (ignoscat Erasmus, qui hac in parte cũ Iudęorũ interpretatione cõiurat) quorũ in præsenti loco vertẽdo, vel interpretãdo, studiũ eò ferè tẽdit, nomen vt Virginis supprimant aboleantq;, ne tantũ honoris deferãt Mesśię matri, & Catholicę veritati. Noui tamen Euãgelij patroni audiẽdi nõ sunt, cũ viri Apostolici seculi & spiritus, aliter ab eis sentiãt. Irineus: Non vera est (inquit) quorũdam interpretatio, qui ita audent interpretari scripturã. Ecce adolescẽtula habebit in vtero & pariet filiũ. Nec solùm Iræneus, sed & Tertullianus & Cyprianus, & Lactãtius & reliqui demũ Latini patres omnes cõstanter eandẽ lectionem, Ecce virgo, retinuerũt: sed & Gręci patres vt Iustinus, Eusebius, Basilius, Chrisostomus, Cyrillus nõ discedunt ab interpretatione septuaginta, eamq; cõtra Iudęos fortiter hoc loco tuentur. Videas audacisśimos hos, cõtra omnẽ impetum tam Latinorũ, quam Græcorũ, aggredi velle, quo tandẽ in Iudaicum mare prouolitantur? Sed vt magis eos cõfundamus, videant quid Ionathas, Vsilielis filius Paraphrastes Chaldęus, vir apud Hebręos summi nominis, ita locũ quoq; reddidit. Ecce virgo, sicut nũc legit Ecclesia. Cõsentit insuper Matthęi Euangeliũ Syriacè scriptũ: nec lingua Punica discrepat. Alma propriè Virginẽ vocans. Sed quo me vertit horũ insania, ac si contra eorũ impudentisśimum errorẽ, contra Christũ, cõtra ipsius purisśimam matrẽ, contra vniuersam Ecclesiam militantẽ, arma nũc sumere decreuisśem. Hoc eatenus dixi, nam cũ sit primariũ fundamentum, quo Iudęi Mesśię aduentũ negare audent, videãt isti nostri nouatores, rẽ ne pudendam ac pœnitendam faciant, quũ siue prudẽtes & scientes, siue imprudẽtes & ignorãtes, nõ modo Iudæis præsentibus, sed & dãnatis iã olim hęreticis suo studio faueant, ac patrocinẽtur. Sed quid moror in istis, tẽpus mihi planè deficiet, si vellẽ omnia Scripturę sacræ loca recensere, in quibus mẽdacisśimi isti Euangelici, vna cũ Iudæis, in perniciem Christianæ religionis cõiurarunt.

Veterum patrum de hac Isa. autoritate expositio.

Irineus.

Ionathas Chaldeus Paraphrastes, vt nos vertit Isa. locum.

Alma idem est quod virgo lingua Punica.

Populi pręterea Iudaici primaria capita Scribę & Pharisęi extitere, qui totis viribus nitebantur, verum & germanum legis intellectum, falsis ipsorum & ex proprio cerebro haustis interpre-

Heretici Phariseos immitantur qui falsis interpretationibus legem corrumpũt.

 tatio-

tationibus obſcurare, & omnino inuertere: id quod adeò compertiſsimum eſt, vt etiam, qui à limine Scripturas ſacras ſalutarit paſsim inueniat. Et quid aliud, per Deum immortalem, noui iſti Euangelici nituntur facere, quam ſibi Scribarum & Phariſæorum in populo autoritatem conciliare, qua vniuerſæ Scripturæ ſacræ dogmata, quæ ad ſalutem neceſſaria ſunt, obſcurare & ſuis mendaciſsimis interpretationibus deſtruere, & omnino tandem abolere, quo nihil ipſis Iudaicę impietatis deſsit. Quid nõ Lutherus in Sacram ſcripturam fecit, vt ea quæ ſuis dogmatibus cõtraria planè erant violaret, deprauaret, ac omnino expũgeret? Quia ex D. Iacobi ſententia fideliſsima, opera bona ad ſalutẽ neceſſaria eſſe teſtabatur, ſine quibus fides infirma, & tandẽ mortua cẽſebatur. Cũ hoc videret omnino dogmati proprio, quo omnia opera Chriſtiano viro digna, peccata dicebat eſſe, D. Iacobi epiſtolã audacter reiecit, ceu Canone indignã, & contumelioſiſsimè quoq; eã appellauit, prę aliis vere ſtramineam, quod nihil ipſius iudicio haberet Euangelicę (ait) indolis. Simili etiam autoritate, ne dixerim rabie D. Pauli epiſtolam ad Hębreos. D. quoq; Ioannis tertiã, necnõ & ſecundã D. Petri: & Apocalypſim D. Ioannis Apoſtoli reprobare eſt auſus. Vides, lector optime, ſacrilega Lutheri auſa, in amputando ex Sacrarũ ſcripturarum Canone tot libros, tãto cũ Eccleſię diſpendio? Et quid iam dicam de adulteratis, ac peruerſis ab eo locis, cũ multi planè libri à diuerſis autoribus æditi, de eiuſmodi argumento in lucẽ prodierint? Hieronymus Emiſerus vir doctiſsimus, & de Catholica religione benemeritus, ac Fredericus Staphilus, qui in caſtris hęreticorũ quondã militauit, & iſtorũ Euangelicorum fraudibus multos per annos à via veritatis ſeductus, Diuina tandẽ gratia ad Catholicã reuerſus Eccleſiam, tanquã fur domeſticus, varia eorũ ſtratagemata, quibus ad ſacrã Scripturam maximè peruertendam vtebãtur, nobis patefecit. Georgius Vuicelius quoq; hęc grauiſsima ſacrilegia Luthero exprobrauit, & alij nõ pauci, quorũ ſententiæ ſi recẽſendę eſſent, volumen integrũ, non pręludiũ operis dictarẽ, Fredericus Staphilus, ſic ait. Multa locorũ centena in nouo teſtamẽto reperias, vbi textũ ipſum, miſerandũ in modum corrupit, alibi addẽs, alibi demens, Scripturaſq; Diuinas hunc in modũ vel trũcauit, vel aſſuendo quędam addidit, quę abominandas ſuas hæreſes inductis pul-

Lutherus, quæ ſuis dogmatibus cõtraria erant è Scriptura deleuit.

Lutherus in epiſtolam D. Iacobi impie debaccatur.

Hieronym' Emiſerus.

Fredericus Staphilus.

Georgius Vuicelius.

Apolog. par. 2.

chris

chris coloribus fucarēt. Imo profitetur diserte Hieronymus Emserus, hūc pseudo prophetam omnibus ferè libris, singulisq; propè capitibus Biblia falsasse, ac ferè mille quadringētos errores hæreticos, mēdaciaq; occultauisse ac immiscuisse. Cū tantos errorū nephandissimos acerbos cūmulauerit Lutherus, quis non videat eū, vna cum suis, plusquam Pharisaico supercilio legē sacram violare ac corrūpere magis voluisse, quā omnes simul Scribæ & Pharisęi, vnquam sua inueterata malitia tētarunt. Optimè quidē veteres illi Patres, qui ad sacra cōcilia vocabantur, frequēter in ore habebant, Iudęorū pestem in nouam semper insaniam recrudescere. Vnde fit vt si nostra recte se habeant, Iudaica male se se habeant oportet. Cōtra verò si Iudaica prosperātur, nostra omnino perire necesse est. Adeo enim nostra Biblia sacra labefactant isti, vt vix locū certum & firmū inuenias in ea, quo Iudęos & hæreticos posses cōfutare. Idem quidem studiū Iudęis & hęreticis fuit, quo Dei veritatē sacra Scriptura cōtestatam, in perniciosissimū mendaciū cōuerterēt. Iudæi namq; hāc vnicā inuenere viā (teste Origine) quā nostra omnino euerterēt, nēpe si prophetarū prędictiones, quibus Christi mysteria sunt pręsignificata, aut manu vitiarēt, aut falsa interpretatione peruerterēt. Idipsum quoq; hęretici Iudaizātes hoc tēpore faciūt, qui pūctis deprauatè positis, adictione, aut ablatione partiū, noua biblia cōficiant: & si quid integrū manet nouis inauditisq; ante hęc secula, interpretationibus peruertant. Sabbathizantes etiam hodie Iudæos videmus, quos Euangelici multi, quo manifestius suū Iudaismū protestentur, imitantur, & vnà cū ipsis Iudæis sabbatha colūt. Staphilo teste in sua Apologia. Charolstadius quoq; nullum festū præter sabbathum colendum volebat: quod testatur Erasmus Albertus vir doctissimus contra Charolstadium. Qui vt testaretur Iudaicam sectam se se libenter fuisse amplexatum, die ipso Natalis Domini, omnes Charolstodiani per Germaniam prophanis suis manibus operibus manuariis publice intenti, ex ipso pręceptoris mandato diligenter exercebantur. Cæterum quantopere cupiat Lutherus. Diem Dominicum Paschæ immutatum, docet lib. de Conciliis. In quo, Principibus persuadere conatur, festum Paschæ, esse inter mobilia festa computandum, ita vt in quemuis diem incidere queat, sicuti dies Natalis, Purificationis, & Apostolorum,

In præfatione annotationū noui testamēti. Luther.

Euangelici cum Iudæis Sabbathizant.

Staphilus in Apol. par. 2

Charolstadius nullum præter Sabbathum festum agnoscebat.

Lutherus diem Dominicum Paschæ immutare cupit.

ſtolorum, Iudaizare enim & nimis ſuperſtitioſe agere Eccleſiam & PP. Niceni concilij, ait iſte Iudæorum fautor Lutherus, quod poſt pleniluniũ Martij diem Paſchatis, in diem Solis collocarũt. Quod ſi ex Lutheri ſentẽtia fiat, iã Apoſtolica perierit traditio, qua poſt ſabbathũ Dominicam voluere collendã Reſurrectionẽ. Ab hac Iudaica prophanatione nõ abludit, quod proteſtantium quidam, carniũ inopia aducti, aliquot dies cogũtur à carnibus abſtinere, quod Catholicorum odio malunt die Dominico, quam alia quauis hebdomadis feria à carnibus abſtinere.

Proteſtãtes aliquot, Catholicorum odio. Diebus Dominicis piſcibus veſcuntur.

Imagines Iudęi nõ ferũt, & ne ipſi abſimiles videantur Euangeliſtæ mẽdaciſsimi, omnes impetu quodã ferino in ſacras ædes & imagines inſurgũt. Zuuingliani, Caluiniani, Anabaptiſtę, Suuẽkfeldiani, omnes à Luthero edocti: qui cũ innouãdæ religionis dẽt operã, infenſis animis aduerſus Catholicã Eccleſiam hoſtiliter belligerãtur. Etenim nouos Vvaldẽſes nobis referũt, qui ante annos ferè quingẽtos, hoc eſt, ſub Frederico primo Cęſare, peſtiferũ ſparſere dogma, imagines ſiue Chriſti, ſiue ſanctorũ, ab Eccleſia tolli oportere, quas alioquin qui admitterẽt, eos idololatras eſſe cẽſendos affirmabãt. Sic enim iſtis libuit veterẽ Iconomachorũ, qui Xenaię hęreſim (de qua Nicephorus mentionẽ facit) amplectũtur, imo & Manicheorũ & Iudęorum errorẽ ſtolidũ renouare, nullũq; ſacris imaginibus in Eccleſia locũ relinquere, ne parũ ſcilicet, cũ impiis ſępe damnatis inſanirẽt. Eſt id ſanè veriſsimũ, multiſq; modis cõprobatum, crudelẽ impietatem, & impiam crudelitatẽ, in Iconomachis tùm veteribus, tùm recẽtioribus elucere. Illi enim cũ ſuis Leonibus maximas in Eccleſia Imperioq; turbas quõdam dederunt, cęſis multis etiam piorũ millibus, ac iiſdẽ vel pręcipuam prebuere cauſam, cur Oriẽtale Imperiũ ab Occidẽtali auulſum, paulatim interciderit. Hi verò, quorũ ętate noſtra princeps, Andræas Charolſtadius fuit, adeo ſe feros ac rabioſos declarant, vt ad ſeditiones in populis, ad profanationes in tẽplis, ad clades & cędes calamitateſq; in prouinciis excitandas, nati eſſe videãtur. Quis ore exprimere poſſet, id quod ipſe meis hiſcę oculis in Velgio vidi, crudelitatẽ immaniſsimam, quã in imagines, ędeſq; ſacras, in vniuerſumq; ordinẽ eccleſiaſticũ exercuerũt: ſępè videres tẽpla (horreo referre) Sacerdotũ ſanguine madere, quod ſi ex ęquo iudicare volum⁹, omnẽ Turcarũ feritatẽ, ac Barbarorũ ſęuitiam,

Heretici imagines nõ ferunt.

Vide Niceph. lib. 16. c. 27.

Veteres & noui Iconomachi valde crudeles & impij.

Quam crudeles fuerint noui Iconomachi in Catholicos.

sęuitiam, superare credemus. Proinde nullā Christi Dñi Crucē, nullā Deiparę Virginis imaginē, nullā cuiusquam sancti effigiē illic apparere sustinent, magnaq; religione cauēt, ne vllū veteris religionis & pietatis vestigiū in suis Synagogis reliquū habeant, sed pro Christianis templis, abominationē dessolationis facere, ac retinere, sibi gloriosum etiā arbitrantur. Quod enim iam pridem optabat, hoc tandē assequutus est Sathan, vt nouū suum in Europa Regnū, quod ex mera sectarū hæreticorum & Iudęorū colluuie conflatum validè corroborauit, Barbarica imaginum ædiumq; sacrarū demollitione: tanquā illustri nota, insigniatur, atq; ab omnibus dignoscatur. Hæc de imaginibus dicta sufficiāt, vt videas hos nouos Euangelistas, non modo Iudaizare, verum etiam Turcarum feritatem excedere, vt Iudaismum quam profitentur defendant, stabilemq; faciant.

Ad matrimoniū secundum Iudęorum leges, sępe ab ipsis celebratū veniamus. Matrimonium secundū Mosaycas leges in affinitatibus Iudęi colūt, quos Melanchthon pertinaci sequitur animo, docēs Moysi leges omnino seruandas, tanquā iustissimas iustaq; ratione à Deo datas: nō tamen Ecclesiæ Canones, quos tanquā spurias leges contēnit, agnoscit. At hoc nostro lugubri seculo, eo impudētię Euangelici venerūt, vt legitimi matrimonij legibus contēptis, scorta potius quā matrimonia sequātur. O quā pulchre D. Hieronymus dixit: Difficile est (inquit) hęreticum reperire, qui diligat castitatem. Hinc est quod præcipui sectarij ex monachis se maritos facere voluerūt. Vt Zuuinglius, Pelicanus, Buzerus, Lutherus, quibus Oecolampadiū, Ioannem Spangeuergiū. Petrum martyrem, Bernardinū Ochinū, fas est numerare, tales ætate nostra fuisse eos constat, qui è Sacerdotibus & monachis apostatę facti, sacrum cælibatum, cui se perpetua religione obstrinxerāt, cū sacrilegis nuptiis cōmutarint. Prima fide Deo solēniter data, per summū scęlus violata: quas leges ipsos secū seruare speramus? quasue leges nuptiarū rudi vulgo proponent? Pudet profectò dicere, quod Hetzeum facere nō puduit, qui cū insignis esset Anabaptista, vt summā impudicitiā orbi declararet, tredecim simul duxit vxores. Et quē docet Bernardinus Ochin[9] libellos tali autore dignos edidit, quibus polygamiam inter suos docere veritus non est. Placuit & Buzero studiū commendandę polygamię

Hæreticorū multi matrimonium secundū leges Mosaycas in affinitatibus, quæ Iudæis celebrabant.

Hierony. in cap. 7. & 9. Oseæ.

Hæretici multi ex monachis se maritos fecerunt.

Hetzeus Anabaptista tredecim simul habuit vxores.

Bernardin[9] Ochinus & Buzerus Polygamiā docuerunt.

Matrimonium poſſe diſſolui leuibus de cauſis Caluinus docet.

polygamiæ, vt quorundam nobilium in reſcindendis coniugiis audaciæ, vel indulgeret, vel ſatiſfaceret. Caluinianis verò eſt familiare, modicis, leuibuſq; de cauſis ſacrum matrimonij vinculũ ſoluere, ſicut in Lutheranis etiã Eccleſiis fieri ſępe ſolet, vt maritus vnus, duas ſimul vxores habeat, ex Magiſtratuũ autoritate.

Caniſi. li. 2. de Deipara Virg. c. 13.

Paucis ab hinc annis Sebaſtianus Flaſchius Mansfeldienſis è Lutherano concionatore Catholicus factus, vt D. Caniſius teſtatur, qui certo & crebro ſe comperiſse affirmat, Magiſtros Euangelicos (vt vocant) inter quos bonam vitæ partem ipſe trãſegit, adeò ſuis vxoribus non contentos eſse, vt ad inſaciabilẽ libidinem ſuã explendam, iuxta Lutheri magiſtri doctrinam frequenter abutãtur ancillis, ac aliorum etiam vxoribus vim inferant, nec raro, quod in Euãgelicæ doctrinę profeſsoribus multo eſt fœdius, illos mutuo ſuas inter ſe cõiuges perinde ac merces, videlicet permutare ſcribit.

Hæreticorũ inſaciabilis libido.

Videas quale Euangelium venditent iſti, non ſemi Iudęi, ſed duplo ipſis Iudęis ipſiſq; Paganis & Turcis peiores, qui tam effreni carnis libidine abſorti, nullis non modo Diuinis ſed nec humanis legibus pareant? Et quid de matrimonij indiſſolubilitate dicam? Propter adulterium diſſoluunt Iudæi matrimonium, ita vt liceat aliam ducere. Pari quoque modo Euangelici iſti indiſſolubilitatem non agnoſcẽtes, eademq; ratione diſſoluendum docent, ita vt perſonę innocenti liceat alteri nubere. Sic docet Melanchthon. Vnde & factum legimus vt hac de cauſa quidam intra ſemiannum tres duxerit vxores Geneuæ.

Hæretici cũ Iudæis propter adulterium matrimonium diſſoluunt.

Melanchthon in locis cõmunibus, & in examine ordinã.

Vlterius, maiori qua poſſum breuitate procedere oportet, vt Euangelicos iſtos falſarios, Iudęos potius quã Euãgelicos dicamus. Leges iudiciales & forenſes ſecundũ Moyſen Iudæi inuiolabiliter ſeruant, idipſum & Charolſtadius à ſuis faciẽdum grauiter docet, nempè vt iudicialibus legibus Moſaycis cuncti pareant: vt Melanchthon affirmat, licet ipſe nõ volebat omnino abolitas leges manifeſtè, ſed cõtendebat oportere, iudicia publica exerceri iuxta forenſes leges Moyſi.

Leges Moyſi iudiciales cum Iudæis ſeruandas multi hæretici docent.

Melanch. in Apolo. Auguſtana artic. 16.

Idem lib. Chroni. 3.

Itẽ de vſuris quid Euangelici ſentiant videamus. Vſuras eſſe licitas Iudęi, non ſolũ ſentiunt, ſed tota ipſorum vita, quam ex eis comparare aſsueuerant, ſupra totius vniuerſi nationes, loquitur: quibus omnes ferè mũdi nationes exhauriunt. Has etiã noui ſui Euangelij prętextu licitas docet Bucerus, Molineus quoque qui ipſorum

Vſuras noui Sectarij cũ Iudæis exercent.

Molineus cum Bucero licitas faciũt vſuras.

ipsorum sequitur partes. C. de eo quod interest: imo Lutheri mãdato se se vsuras exercere, dictitat quidam Pastor ad Hierçuadũ, & in quærela Lutheri iam pridem in lucem edita.

Circuncisionẽ reuocant Sectarij.

Hosius in cõfe. Polon.

Manna in cœna esse aliqui Sectarij tenent.

Porrò ne quid Iudęis saluum relinquant Euangelici, inter eos etiam reperire est, qui circuncisionem carnis reuocent: vnde & circuncisos quosdam narrat Cardinalis Hosius, qui mores ipsorum probè nouit, cuius testimonio fidẽ adhibere possumus. His nõ absimiles sunt, qui manna in cœna Dominica se se edere adfirmant, ne quid à Iudęis varient. Plura atq; horrenda ea, narrare potuissem, lector amãtissime, quibus sordidissimi isti hęretici Iudaizantes, sub prętextu Euangelij ac verbi Dei, Ecclesiã inuadere nituntur, ni iustè timerem purissimas tuas aures offendere: satis mihi factum esse puto, si ex iis quę à me hactenus probata & luce clarius ostensa fuerunt, eos in Iudaismi auernum prolapsos euincero. Atq; ita tandem ex vno eodemq; inferni antro, ex vna eademq; Sathanę stirpe, eos in sua obstinata errorũ nequitia genitos esse agnosces. Hęretici quidem ab antiquis Patribus Iudęorum dicuntur esse fratres: quos non facile dignosces vtrum hęretici Iudęi sint, an Iudęi hęresum mõstra pepererint. Vlterius eos prolabi ostendamus.

In Mahometismum prolabũtur heretici.

¶ Ad Mahometismũ quoq; ex ipsorũ Euangelica dogmata pari quoq; impietate eos currere graue nõ esset ostendere. Verũ si omnia recensere velẽ, in quibus miseri homines, sub specioso Euangelij sermone cũ Turcis coniurarunt in Ecclesię perniciẽ, nullum planè inuenirẽ terminum, quo instituto meo finem facerẽ, aliqua tamen, ne ieiuna percurrat oratio, adnotare libet. Historici, ij qui de initio rerũ Turcarũ scripserunt, vnanimes affirmãt Mahometanę fidei doctrinã, quę in Alcorano cõscripta est, conflatã esse à quodam Sergio & Ioanne, quorũ hic Nestorij, ille Arrij hęresim sectabatur, & à quodã Iudęo Talmudista: Ex hac triplici infectione, quid obsecro aliud, quã Mahometaneũ tosicũ decoqui poterat? Hæreses autẽ, quę hoc seculo nostro tanquã ex equo Traiano cateruatim, adeoq; frequẽtes eruperunt, vt ante hac nunquã: si quis tamen earũ pręcipuas, quę nũc potissimè grassantur cõsideret, in Mahometismũ, pro maiori parte eos coniurasse reperies: vt optime Fredericus Staphylus probat in Epistola ad Episcopum Eystetensem.

In quibus Mahometani cum Euãgelicis conueniant.

Multa enim sunt in quibus inter vtramq; partem Mahometanos

nos

nos, atque sectarios, haud male conueniunt: nisi quod in quibusdam hi certe illos superare videantur. Vtrinq; hominem libero arbitrio exuunt, nouç legis proprium sacrificiũ è medio tollunt, pleraq; sacramenta reiiciunt, sacros ordines aspernantur, Mariæ & sanctorum cultum, ac ferias abrogant, pias imagines ex hominum aspectu submouent, aliaq; demum veteris Ecclesiæ & Catholicę religionis probata instituta, præ se superbè despiciunt, subsanant, exterminantq;. In quibus tamen furor hęreticus, Mahometanam crudelitatem frequenter excellit Turcis quidem suam cuiq; religionem integram permitentibus, nec prohibentibus Christiana sacra in suis regionibus publicè celebrari, sectariis verò sic nouam suam religionem inuehentibus, vt veterem aboleant, omnesq; eius cæremonias in tẽplis mutent, abiiciantq; commune est. Si singula hæc per ordinẽ, quę clarissima sunt probare pergerem longior fieret oratio quàm par esset: dicta ergo iam sufficiant.

Heretici Mahometanis peiores.

Quod autem in Atheismi baratrum Euangelici isti prolabãtur, haud difficile erit ostendere. Eò impietatis multi deuenere, vt nec Christũ, nec Deum, nec deniq; diabolum, nec cælum, nec infernũ esse mordacissimè profiteantur. Conqueritur Hedio in episto. ad Melanth. de suis Euãgelicis, quod & Catholici passim per Germanias, Galiasq; perdolẽter in ipsis videmus: ex Catholicis fieri Lutheranos, ex Lutheranis Zuuinglianos, ex Zuuinglianis Suuencfeldianos, tũ mox Atheos, siue Epicureos. Esse certè inter illos Atheorũ plurimos, varij scriptores fide dignissimi cõmemorãt. Testatur Petrus Virecus esse quosdam Ludimagistros ex illo Epicuri de grege porcos, qui in scholis soleant suis sæpè scholasticis occinere, illũ vere beatũ, qui vti est apud Virgilium.

Ex Euangelistis Atheista euaserũt

Petrus Viretus lib. 2. de Ministris.

Ludimagistri, quã plurimi Atheistæ.

Metus omnis & in exorabile fatum
Subiecit pedibus, strepitumq; Acharontis auari.

Hoc nomine, quã male apud suos audierit Theodorus Beza, testãtur eius cõmilitones Parisienses & Aurelianẽses, quibus huius professionis, haud obscura nõ infrequẽs edebat paradigma. Hoc eius cantillant Epigramã. Hoc loquũtur & facinora, ita vt dictis factisq; ipsum Atheũ agnoscas. Istiusmodi cõplures esse Geneuæ in Ecclesia, quam dicunt Italica. Vnũ illud satis superq; arguit: nam cum Caluinistæ isti, de abolendo semel Pontificatu Romano,

Theodorus Beza Atheos.

Geneuæ in Ecclesia Italica multi Atheistæ.

mano, purgatorio extinguendo, aliisq; Catholicæ Dei Ecclesiæ dogmatibus delendis, inter se consultarent, vnus præ cæteris sui magisterij fastum spirans, prodigens ampulas & sexquipedalia verba, sic orsus affatur. Dicamus omnes animam, vnà cum corpore extingui, sic purgatorium cum Missa, & Romano Pontifice semel aboleuerimus. Sed quia propter voluptatis commoda virtutis speciem colendam ducit Epicurus, itemq; cùm intelligeret Sathanas Magistratum mutari posse, tolli non posse: maluit hos ipsos Epicurij greges, ad Imperium Mahometanæ perfidiæ traducere, certa spe voti sui, quam incerta eos sub Catholicæ Ecclesię tectis relinquere. Eamq; ob causam has istas de religione omnes contentiones, eò direxit, eò conuertit, vt tandem in Alcorani fidem transformentur vniuersę hereses. Nihil certe pensi habent Euangelici isti, Sathanę ipsissima membra, quid doceant, faciantúe, modo suo Deo ventri accommodent, aut saltem suæ perfidiæ hostibus incommodent, aut tandem veritatē, in quam oppugnandam coniurarunt, si non aboleant, saltim aliqua ex parte obscurent.

Egregia, scilicet, Caluinistarū sententia.

Nec mireris, Christianę Lector, si hæreticorum cuneos, in Iudaicæ cæcitatis baratrum demersos videas, nam hęretici ipsi, nō modo Iudęorum fratres sunt, vt antiquorum patrū concors sententia fert, verum etiam si eorum maximè, qui hęreticorum capita esse gloriantur & sunt, origines studiose præscrutati fuerimus, facile depręhendemus eos, vel à Iudęorum stirpe progenitos, vel maiores eorum Iudęorum hęresim professos fuisse. Diuina certe inspiratione factum fuisse non dubito, vt Incliti Reges Catholici Ferdinādus & Elisabet, antequam sanctæ Inquisitionis officiū in suis Regnis fœliciter fundassent & stabilissent subolfecerint hęreses, quæ suo tempore in suis Regnis, magna cum eorum iactura pullulabant, ex Iudęorū fœtidissima sentina emanare. Vnde factum fuisse constat, teste pio viro historiarum fideli scriptore Illiescas, quod licet varia à Regibus adhibita fuerint remedia, ne à Iudæis Catholici infici posint, & vt consortium Iudęorum facilius Catholici vitarent, sanctissima lege ab ipsis promulgata, statuerunt, vt in singulis ciuitatibus loca separata Iudęorum habitationi cōuenientia magistratus secernerēt: vbi reclusi Iudęi, sua peragerent negotia, à Christianorū comercio

Illiescas in capit. de Iudaeorum exilio.

cio

cio separati. Id quod antea tempore Regis Ioannis II. cõsilio D. Pauli Antistitis Burgensis inceptum fuerat, exequutioni manda ri, vt in Patriarchę Pauli vita notauimus. At vafra, qua semper so liti fuerunt caliditate vtentes, lege posthabita, cum ipsis Catholi cis colloquia conferre non cessabant, ipsosq;, quoad poterant infi ciebant, sicq;, vel in Iudęorum nassam, vel in perniciosam aliquã hęresim eos pertrahere conabantur. Id quod manifestissimis efficacissimisq; testimoniis. Amplissimus ille Cardinalis F. Ioãnes à Turrecremata, qui in minoribus sub sancti Dominici clarissima religione agens, primus, ob insignem viri pietatem & religionem, cum eximia eruditione coniunctis, hęreticæ prauitatis Inquisitor fuit factus, Catholicis Regibus euidenter demonstra uit. Qui zelo pietatis incensi, vt tantis his malis, extremum adhiberent remedium, cum in villa de Sancta Fe nuncupata agerent, vltima die mensis Martij, anni 1492. pragmatica & vniuer sali lege sanctè sanxerunt, vt Iudęi vniuersi, qui ad Christi fidem conuerti recusarent, intra quatuor mensium terminum è limiti bus Hispaniæ sub extremi supplicij pœna exterminarentur. Sic tãdem Hispania ab hac Iudæorum colubie maiori ex parte libe ra fuit. Nec tamen adeò expurgata, quin aliquid eiusmodi infe-ctionis latenter remanserit, quam summo pietatis studio, hæreticę prauitatis Inquisitores erradicare studẽt. Qua in re studium eorum commendatione diuinissimum est, ipsi enim, quo efficatiora remedia adhibeant, summa diligentia nitũtur, origines eorum, quos in hęresim prolapsos vident, à prima stirpe deducere, ipsosq; maiori ex parte ex Iudæorum prosapia originem trahere, reperire solent. Quod si pari pietatis studio ac diligentia, qua hęreticę prauitatis Inquisitores in Regnis Hispaniarum, Diuino quodam impulsu ac literis sacris edocti, hęreticorum origines à suo stirpe Germani superiores ac inferiores vna cum Galiis deduxissent, facilè hæreticos maxima ex parte à Iudęorum propagine eos origines suas traduxisse, euincere potuissent, ac ex obstinatissima Iudęorum cęcitate suos pestilẽtissimos errores hausisse, facile cognouissent. Fateor me sanè quorundam hęreticorum origines curiosè inuestigasse, quondam in Germania, & à Iudaicis parentibus eos fuisse progenitos inuenisse, è qua putidissima stirpe suos fœtidissimos errores facile haurire potuerunt.

Cardin. F. Ioannes à Turrecremata prim⁹ Inquisitor fuit.

Iudæi ab Hispania omnino expulsi. 1492.

Iosuæ 7. *Vbi genealogia sacrilegi Achan, qui tullit de anathemate, & ob grauissimũ hoc peccatum lapidibus iure obrrutus fuit, inuenies: id quod etiam in variis Scripturæ sacræ locis fieri solet, vt sicut generatiorectorum benedicitur, ita prauorum generatio maledicatur.*

En habes

En habes, candide Lector, primariam causam, quæ me maxime impulit, vt ea quæ contra Iudæos scripta inuenire poteram, studio indefesso peruoluerem: sciẽs neminem cum fructu disputationes aduersus Sectarios instituere posse, ni prius latebras omnes, quibus sese tutari posse cõfidunt perlustrarit. Hęreses enim, teste D. Hieronymo, ad suam originem reuocare, refutare est. In orcum & obstrutissimam Iudæorum lernam illos penè omnes fuisse demersos, vt vt potui tibi non sine cordis dolore, eorũ certe misertus, ostendi: vt tu quoque pro pietate, quæ in te est, mœrore affectus compatiaris. Verum enimuero morbi grauitatem infirmo extremè laboranti ostendere, & medicam ipsi manum non adhibere, quid est, quam in extremam desperationem miserum coniicire? Morbum omnium grauissimum, viscera interiora penetrantem, hęreticos habere cognoscimus: & ad extremum malorum, nempè ad Iudaismum & ad Mahometismum, ac etiam ad Atheismum vsque peruenisse certo scimus. Qua (obsecro) commodiori ipsis poterimus subuenire medella, quã vt pharmaca iam pridem ab expertissimis medicis, contra eiusmodi venena parata, ipsis propinemus? Quæ nulibi melius securiusq; inueniri posse mihi validissimè persuasi, quàm in pręclaro ac doctissimo viro D. D. Paulo de Sancta Maria, Inclitæ Burgensis Ecclesiæ Episcopo dignissimo, qui è grauissimo Iudęorũ morbo fœliciter emersus, pharmaca è cęlo, non sine miraculo sibi à Deo propinata, è variis & vberrimis salutiferisq; Scripturæ sacrę succis expressa, sibi fœlicissimę veritatis lucem, vitamq; cõparauit. Eaq; in Ecclesię Dei apoteca perpetuò seruanda, atque cunctis Iudaicę pestis morbo laborantibus, tãquam summum & præstantissimum remedium, Christiana pietate reliquit, qua omnes Iudaico veneno infecti, salutem & vitam vna cum ipso sibi vendicare possint.

Aduersus hereticos omnes latebra perquirenda.

Hierony.

Quomodo hereticorũ morbus sit curandus.

D. D. Paul. de Sancta Maria, quo pharmaco à Iudaico morbo fuerit curatus.

¶ *Prælud(ij) finis.*

INCIPIT DIALOGVS, QVI VOCATVR SCRVTINIVM SCRIPTVRARVM,

Compositus per Reuerendum Patrem Dominum Paulum de Sancta Maria, Magistrum in Theologia, Episcopum Burgensem, Archicancellarium Serenissimi Principis D. Ioannis Regis Castellæ & Legionis.

Quem composuit post Additiones per eum compositas ad Postillam Nicolai de Lira, Anno Dñi M.CCCC.XXXIIII. Anno verò ætatis suæ LXXXIIII.

SCRVTAMINI SCRIPTVRAS, in quibus putatis vitam æternam habere, & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Ioan. 5. g. 39.

CHRISTVS
volens Iudæos in-
struere circa ipsius
cognitioné, in qua
vita æterna consi-
Ioã. 17. a. 3. stit, iuxta illud Ioan. 17. Hæc est
vita æterna, vt cognoscant te
Deũ, & quem misisti filiũ tuum.
Quę quidem cognitio per sacra
rum Scripturarum Scrutiniũ ha-
Psal. 118. a. 2 betur, de quo Psalmus: Beati qui
scrutantur testimonia eius, &c.
eos de huiusmodi scrutinio fa-
ciendo exhortabatur, dicens:
Tria ad Christi cognitionẽ requiruntur. Scrutamini scripturas, &c. In
quibus verbis tria notãtur, quæ
ad cognitionem Christi per in-
telligentiam diuinarum scriptu-
Primũ quod non perfunctorie, sed diligenter quæratur & scrutetur. rarum requiruntur. Vnum est,
quod mysteria Christi in sacra
Scriptura tradita, non sunt quæ-
renda solũ superficialiter & per-
functoriè, sed diligenter & per
modum scrutantis. Vt verus sen
sus literæ clarius, seu verius re-
periatur, ad modum illius, qui rẽ
latentem per obscuritatem, seu
confusionem in aliqua domo per
diligens scrutinium vult reperi-
re. Vnde Sopho. 1. Deus intendens cogitationem in Hierusalẽ Soph. 1. c. 12
occultè perpetratã reuelare, di-
cebat: In illo tempore scrutabor
Hierusalẽ in lucernis. Per lucer-
nas enim consueuerunt abscon-
dita in latibulis, seu obscuritati-
bus reperiri. Quod quidẽ scru-
tinium scripturarum in primiti-
ua Ecclesia audiẽtes Apostolo-
rum doctrinam, cõtinuò exerce-
bãt. De quibus Acto. 17. Quoti- Actor. 17. c. 11.
die scrutantes scripturas, si hæc
ita se haberent. Secũdum verò,
Secundum, quod non solum ex scripturis, sed ex glossis autenticis Hebræorum. quod in prędicto verbo notatur
est, quòd non solum ex scriptu-
ris sacri Canonis, scilicet, vete-
ris testamenti sunt accipiẽda te-
stimonia Christi, sed etiã ab aliis
scripturis apud ipsos Hebræos
autenticis: et ideo dixit: In qui-
bus putatis vitam habere: quasi
dicat: Nõ solum scrutemini scri-

G pturas,

pturas, in quibus vere vitã æternam habetis, quæ in sacro Canone veteris testamenti continentur, sed etiam illas, in quibus putatis vitam habere, scilicet, quæ apud vos sunt autenticæ, licet in se autoritatem nõ habeãt. Quæ quidẽ scripturæ sunt glossæ, seu autoritates Talmudicæ, & alia scripta, apud ipsos autentica. Ex talibus enim possunt summi efficacia argumenta contra eos: tum quia in nõnullis misteriis Diuinis, quantũ ad aliqua, quandoq; prophetabant nesciẽtes, vt legitur de Caipha Ioã. 11. Tum quia in iudicialibus, & in disputationibus Dialecticis, confessio aduersarij pro sufficienti habetur probatione. Si autem cõtra hæc dicatur, quod scriptura Talmudica, & huiusmodi, nõdum erant tempore Christi scripta. Dicendum, quòd verũ est quantum ad modum, quo nunc sunt in voluminibus totaliter cõpilata, seu ordinata, sed erant scripta per longum tempus ante, per partes, & quasi per modum apocripharium, & postea fuerunt compilata, seu coniuncta, & in libris publicis redacta: sicut Gratianus inter nos compilauit decreta & dicta sanctorum, quæ antea à magnis temporibus fuerunt ædita. Et quod sic sit de Talmudica compilatione, seu constructione, habetur expresse à Ra. Moyse in suo Deutero. quod est liber magnę autoritatis inter eos, in parte prohemiali: vbi principaliter agitur de Talmudica autoritate, de tẽpore quo compilatum, siue constructum fuit. Tertium, quod in prædicto verbo notatur est, quòd per scrutinium scripturarum contra Iudæos non est quęrendus sensus mysticus, sed solum literalis, à quo enim solo, secundum Augustinũ contra Donatistas, & in aliis locis efficax sumitur argumentum, & ideo subdit: Illæ sunt quæ testimoniũ perhibent de me. Testimoniũ enim probationem dicit manifestam, quæ ex solo sensu literali, vt dictum est habetur. Si autem contra hoc dicatur, quod sensus literalis, qui ex primariis significatis per vocem accipitur, non indiget scrutinio, cum talis sensus se offert intellectui, & ideo de tali sensu impropriè diceretur: Scrutamini scripturas. Sufficeret enim dicere, legite, seu intelligite scripturas. Dicendũ, quod licet sensus literalis Sacræ scripturæ ex significatis primariè per vocem accipiatur: non tamen ex hoc sequitur, quod scrutinio non indigeat, ad verum literæ intellectum reperiendum. Sunt in sacra Scriptura multę dictiones ęquiuocæ, significantes diuersa, quæ ad hoc, vt sciatur, sub quo sensu accipi debeant, requiritur rationis scrutinium. Similiter sunt in scripturis, aliqua parabolicè tradita, in quibus aliquid propriè, aut aliquid significatiuè traditur. Vnde ad sciendum quomodo debeant accipi, requiritur scrutinium. Similiter cum

Ex Talmud efficax argumẽtum sumitur contra Iudeos.

Ioan. 11. g. 51

Obiectio.

Solutio.

Rab. Moys.

Tertium ex solo sensu literali efficax contra Iudæos argumentum summitur.

Augustinus contra Donatistas.

Obiectio.

Solutio.

Quomodo ex sensu literali sit scrutanda scriptura.

cum veritas alicuius scripturæ literaliter intellecta veritati alterius repugnare videtur: quod sæpe contingit in sacris scripturis, ad literam intellectis, oportet recurrere ad rationis indaginem: vt repugnantia inter sacras tollatur autoritates: quæ & multa similia occurrunt contra Iudaicam cœcitatem disputando, vt infra patebit. Quorum respectu & similium ratione Christus dicit: Scrutamini scripturas. Vnde Chrysostomus super hoc verbum ita dicit. Non autem ad lectionem simplicem scripturarum, sed ad scrutationē exquisitam eos mittebat: quia ea, quæ de eo dicebantur in scripturis, desuper obumbrabātur, nec in superficie exprimebantur, sed velut quidam thesaurus recōdebatur. Hęc ille. Quę quidem obumbrationes per æquiuocationes & apparentes contradictiones & huiusmodi, in ministeriis Christi, prȩsertim in antiquo testamento tradditis, sæpè occurrunt, proptereaq; propriè Christus eis præcipiebat. Scrutamini scripturas. Sed attēdendum est, quòd quia ipsi Iudæi, specialiter Pharisæi, non ex toto corde exquirebant Christum, vt eum veraciter agnoscerent, sed potius vt occasionem eum repellendi inuenirēt: ideo in scrutinio scripturarum non de eis verificatur verbum prædictum. Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum. Non enim ex toto corde exquirebant eum, sed potius de eis circa hec propriè dicitur illud Psalmi: Scrutati sunt iniquitates. Taliter enim scrutati sunt scripturas, vt ex eis niterentur negare Christum esse verum Messiam: & sic de is verificatur illud, quod sequitur: Defecerunt scrutantes scrutinio.

Chrysost.

Pharisei nō ad cognoscē dū Christū, sed ad repellendum, eum querebant.

Psal. 118. a. 2

Psal. 63. a. 7. Scripturas quomodo mali scrutātur.

Intentio huius tractatus.

PRimo discurrere per errores Iudæorū, prȩsertim principales, quibus impediūtur, seu retrahuntur à cognitione veri Messiæ, ostendendo per verum scrutinium scripturarum, quòd ipse est verus Christus, & quòd ipsi iniquè scrutantes defecerunt scrutinio.

Intentio autoris est. Primo ostēdere per scripturas, Christum esse verū Messiā.

Secundo, quia nōnulli etiam veram fidem habentes, de quibusdam in sacris scripturis contentis, vel quæ ab Ecclesia, seu à Doctoribus sanctis traduntur, quorum rationem ignorant, sæpè mirantur, sic vt ex quadā deuotione talium rationē scire appetentes, illa scrutātur: iuxta illud Psalmi: Mirabilia testimonia tua Domine, ideo scrutata est ea anima mea. Idcirco ad talium deuotionem excitandam, eorum admirationem rationabiliter soluendo, secūdo loco procedetur. Vnde primus tractatus in duas partes diuiditur. Quarum prima in forma Dialogi cōposita est, vt per vnius aduersantium inquisitionem, & alterius discussionem, veritas clarius elucescat.

Secundo, in fide iam firmatis ostendere per scripturas, illa quæ ab Ecclesia sunt nobis data.

Psal. 118. & 129.

Primi libri diuisio in duas partes.

cescat. In qua quidem altercatione, nomine Sauli, Iudæũ, seu Pharisæum nominaui, eo quod tunc inter persecutores doctrinæ Christi, Saulus fuit pręcipuus: de ipso enim legitur: Saulus enim adhuc spirans minarum, & cædis in discipulos Domini, &c. Actorũ. 9. Catholicus verò sub nomine Pauli cognominatur, de quo legitur in Actibus capitulo prædicto: Paulus autem magis conualescebat & confundebat Iudæos, qui habitabant Damasci, affirmans, quoniam hic est Christus.

Quare Saulum inquirẽtem & Paulum respondentẽ posuerit.

Actor. 9. a. 1.

Secũda verò pars modo procedit didascalico, in qua fidelis post fidem susceptam, discipulus, vt talis, de quibusdam in sacris testimoniis scripturarum cõtentis, scrutando miratur, & à magistro iam in Catholica doctrina erudito, horum declarationem, seu intellectum deuotè petit: à quo horum declarationem recipiens, deuotior redditur. Et quia ad vtrunque scrutinium prędictorum rectè agendum, auxilium requiritur Diuinum: ideo præcor cũ Psalmista: Da mihi intellectũ, & scrutabor legem tuam, seu mandata tua: vt sic ad mandatorum Diuinorum meritoriam custodiam attingere merear: de qua subdit: Et custodiam illã in toto corde meo. Per quam custodiam ad summã retributionem deuenitur: iuxta illud: In custodiendis illis retributio multa. Quam nobis concedat Christus Dei filius.

Psal. 118. & 34.

Psal. 18. d. 13

PRAESENS AVTEM tractatus diuiditur per distinctiones, distinctiones verò per capitula modo infrascripto.

Distinctio prima, de Scrutinio scripturarum, quæ loquitur de his, qui saluandi, seu redimendi erant per Christum in lege promißum. Et continet quatuor capitula.

In capitulo primo ostenditur, quòd non solum Iudæi, seu Israelitæ, qui de genere Iacob descenderunt secundum carnem saluandi erant, seu redimendi per Christum, sed etiam de aliis nationibus erant saluandi, & quod non omnes Israelitæ saluandi erant, sed valde pauci eorum.

In secundo capitulo continentur obiectiones contra prædicta cum eorum solutionibus.

In capitulo tertio, ostenditur, quod per Meßiam erant ruendi, & scandalizandi principales, seu maiores, & etiã populares populi Israelitici.

In capitulo quarto, ostenditur quomodo diuersis significationibus horum terminorum Israel, & Iuda, & Iacob, & huiusmodi vtendum sit, in expositione sacrarum autoritatum.

CAPI-

CAPITVLVM I.

In quo ostenditur, quòd non solum Iudæi, seu Israelitæ, qui de genere Iacob descenderunt secundũ carnem, saluandi erant, seu redimendi per Christum, sed etiam de aliis nationibus erant saluandi: & quòd non omnes Israelitæ saluandi erant, sed valde pauci eorum.

SAVLVS AD PAVLVM.

Saulus arguit, quòd Iudæi tantũ erant saluãdi per Christum.

O PAVLE, audiui, quòd magister tus, dum viueret, dicebat magistris nostris: Scrutamini scripturas, in quibus putatis vitam ęternam habere, ipsę sunt quæ testimonium perhibent de me. Sed scrutãdo scripturas manifestè reperio, quòd solus populus Israeliticus, qui propriè dicitur ille, qui à Iacob secundum carnem descendit, per Messiam promissum erat saluandus: legitur enim Isa. 4. In die illa, scilicet tempore Messiæ, vt communiter exponitur, erit germen Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terræ sublimis, & exultatio his, qui saluandi fuerint de Israel. Et quod hoc se extendat ad omnes Israeliticos habetur Isa. 45. vbi dicit: In Domino iustificabitur & laudabitur omne semen Israel. Et quod hęc salus nõ se extẽdat ad alios populos, habetur expresse in Isa. 60. vbi dicit: Ecce tenebræ operiẽt terrã, & caligo populos, super te autẽ orietur Dominus, & gloria eius in te videbitur. Quæ quidẽ Prophetiæ communiter exponuntur de salute per Christum fienda. Ex quibus & multis aliis manifestè patet, quòd saluandi per Messiam promissum, debent esse solum de filiis Israel, seu Iacob, quorum patribus facta est promissio, & quòd omnes Israelitici tales saluãdi sunt per eum. Cum ergo Nazarenus, quem tu prædicas, hæc non fecerit: multi enim de populo Israelitico, imo maior pars eorum, nec fuerunt, nec sunt per ipsum saluati, vt est notum: & sic patet, quòd ille nõ fuit Messias in lege promissus. Et hãc potissimam rationem inducit ille famosus magister in lege Mosaica, & Philosophus peritissimus, scilicet, Rabbi Moyses Egyptius in suo Deutero. in libro de iudicibus, titulo de Regibus, & bellis eorum, capitu. 11. vbi sic dicit: Iesus Nazarenus imaginatus est esse Messias. Et fuit interfectus per iudicium. et infra volens concludere Nazarenum non fuisse Messiam, ait sic: Nam omnes Prophetę locuti sunt, quòd Messias est Redemptor Israel, & Saluator eorum, & congregator eorum. Et iste dedit occasionem ad perdendũ Israel gladio, & dispergendũ reliquias eorum, & ad supprimendum eos, &c. Hæc ille. Et sic vides, quòd per scrutinium scripturarum in hac materia loquẽtium

Ioan. 5. g. 39.

Isa. 4. a. 2.

Isa. 45. d. 25

Isa. 60. a. 2.

Confirmat autoritate Rabbi Moses Egyptius Misnah.

tium testimonium reperitur, nō pro te, sed contra te.

PAVLVS AD SAVLVM.

O Saule, ad autoritates Sacrę scripturę quas allegas, & recipere teneor, respondebo tibi primo, & deinde aliquid dicam ad dicta Rab. Moys. licet ex talibus non vales contra me sumere argumentum, cùm sint de professione tua, sicut nec ego ex dictis doctorum nostrorum possum efficaciter cōtra te arguere, nisi forte ex rationibus in illis contentis. Primo ergo ad autoritates sacras, quas scrutatus fuisti contra me, tibi respondeo, quòd defecisti in hoc scrutinio. Multa enim sacra eloquia omisisti: ex quibus oppositum illius, quod intēdis haberi potest. Sunt enim autoritates quamplurimę manifestè testantes, quòd non solùm populus, quem dicit Israeliticum, sed etiā aliæ nationes per mundum dispersæ saluādæ erant per Christum. Vnde & Iacob Patriarcha, qui primus prophetauit de Christo venturo, Gen. 49. dicit: Donec veniat, qui mittendus est: statim subdit. Qui est expectatio gentium. & in Isa. 11. legitur de ipso: Radix Iesse, quæ stat in signum populorum, ipsum gentes spectabunt, alias requirent. & Ezech. 2. Et congregabuntur gentes multæ in die illa, & erunt mihi in populum. quòd ad literam secundum omnes intelligitur de tempore Messiæ. Quæ quidem extensio saluandorum per Christum clarius traditur in Isa. 49. vbi de Deo ad suum Christum loquente, sic legitur: Parū est, vt sis mihi seruus ad sustinēdas tribus Iacob, & fœces Israel conuertendas. Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Quæ quidem autoritas manifestè ostēdit, quod saluatio fienda per Christum, non erat restringenda solum ad populum ex Israel descendentē secūdum carnem, sed potius extendēda ad cæteras nationes gētium, & ad cęteras regiones terræ, cuius extensionis rationē assignāt Rabbini tui antiqui, si bene dicta eorum scrutatus fueris.

Respondit ad autoritates sacras, adducitq; alias, quib⁹ probat alios à Iudæis per Christū saluandos.

Gen. 49. b. 10.

Isa. 11. b. 10.

Ezech. 2.

Isa. 49. b. 6.

SAVLVS. Dic mihi primo, vnde habes istam extensionem, ex dictis magistrorum nostrorū antiquorum: et deinde contradicam tibi in aliis in tua responsione contentis.

PAVLVS. In glossa illa magna super Genesim: quæ glossa apud vos dicitur Berescith Rab. in capitulo 41. talis quæstio mouetur, scilicet: An poterit dici de Deo, seu de Messia, quòd sit acceptor personarū. Et respondetur ibi: Absit, sed omnes confitentes ei corde, ore & opere, saluabuntur: scriptū est enim in Hier. 33. In diebus illis saluabitur Iuda, scilicet, confitentes, & hoc est, quod dicitur Isa. Dedi te in lucem gentiū, vt sis salus mea, vsque ad extremum terræ. Hæc in glossa: Ex qua glossa manifestè habes duo. Vnum est, quod lux

Berescith Rabbi c. 41. Messias nō erat acceptor personarum probat ex Hebrais.

Hie. 33. c. 16

Isa. 49. b. 6.

lex Christi, seu eius salus erat extendenda non solùm vsq; ad Hierusalem, & Iudæam, seu ad Iudæos, & Istaeliticos, sed etiã, vsque ad extremũ terræ, & alias nationes. Aliud est etiam, quòd Deus esset acceptor personarũ: si confitentes ei corde, ore, & operibus (etiam si non essent Israelitici secundum carnem) non essent saluandi per Christum. Et sic habes extensionem prædictam, & eius rationem per tuos magistros.

Nititur probare omnes Christi contẽporaneos Iudæos per ipsum saluãdos.

SAVLVS. Posito, quòd Deus saluaturus esset per Messiam omnes rectè credentes, & bene operantes, etiam si ex aliis nationibus descenderent, prout tu asseris: ex hoc non tollitur, quin omnes Israelitici à Iacob secundum carnem descendentes, saltem ipsi Messiæ contemporanei, & eorum successores, nemine excepto, per ipsum Messiam deberent saluari. Legitur enim Micheæ 2. Congregatione congregabo Iacob totum te: in vnum conducam reliquias Israel, pariter ponam illum quasi gregem in ouile. & infra: Transibit Rex eorum corã eis, & Dominus in capite eorum: quod ad literã intelligitur de Christo totum Iacob cõgregaturo, seu redẽpturo: ideo Isa. 45. ait: In Domino iustificabitur, & laudabitur omne semen Israel: prout supra tibi allegaui, qui loquitur de vltima redemptione secundum omnes. Ex quibus habes, quod totum Iacob, & omnes ex semine Israel descendentes erant iustificandi & saluandi per Christum. Ex his igitur, & multis similibus habetur manifestè: quod Christus tuus nõ fuit ille de quo loquuntur prophetæ, cùm multi imo, maior pars de semine Israel non solùm non sunt redempti, seu congregati per ipsum, sed potius interfecti & dispersi, & quasi consumpti per eum, prout Rabbi Moyses prædictus dicit vt supra.

Micheæ. 2. d. 12.

Isai. 45. d. 25

Solutio quæstionis.

PAVLVS. Defecisti Saule in hoc scrutinio, sicut & in præcedenti. Si enim bene scrutatus fuisses scripturas manifestè reperisses, quòd non omnes Israelitici secundum carnem descendentes ab Israel erant per Christum redimendi, seu saluandi: sed valde pauci ex eis respectu remanentium.

SAVLVS. Indica mi autoritates sacras hæc dicentes.

PAVLVS. Legitur enim Hieremiæ 3. Conuertimini filij reuertentes, ait Dñs: quia ego vir vester, & assumam vos vnũ de ciuitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion: & dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina. Quæ quidem verba intelligenda sunt de vltima redemptione, quæ per Messiam erat explenda, non autem de redemptione à captiuitate Babylonica: prout quidam falsè estimauerunt. Legitur enim in eodem contextu: In illo tempore vocabunt Hierusalem soliũ Domini,

Hier. 3. d. 14

mini, & congregabũtur ad eam omnes gentes in nomine Domini. Et ideo Rab. Salo. vester exponens in libro qui dicitur *Kanderim*, in cap. Helech verba prędicta, scilicet: Assumam vos vnũ de ciuitate, & duos de cognatione. exponit de vltima redẽptione per eos spectata. Dicit enim super verbum prædictum. Hier. sic: Eligam iustos, & introducam eos in Sion. Ex quo patet, quòd in redemptione per Messiã fienda, non omnes Israelitici erant saluandi, sed solum iusti, qui erãt pauci, respectu iniustorũ: qui remanebunt sine redemptione. et ideo dicit: Vnum de ciuitate, & duos de cognatione, quasi dicat: Valde pauci eligentur ex multis. Item in eodem cõtextu, cap. Helech, quidã de antiquis Talmudicorũ dicit, quòd sicut de sexcẽtis millibus, qui egressi sunt de Aegypto nõ intrauerũt terram promissionis, nisi tantũ duo, scilicet, Chaleb, & Iosuę: sic erit in tempore Messiæ. Nã scriptũ est Oseæ 2. Et canet ibi iuxta dies iuuentutis suæ, & iuxta dies ascensionis eius de terra Aegypti. Hæc ille. Patet ergo ex dictis istorum, quòd tempore Messiæ promissi, valde pauci erant redimendi de populo Israelitico, respectu non redemptorum, quod est propositum.

Rab. Salo.

Solum iusti per Messiã saluandi.

Talmuth.

Ose. 2 c. 15.

CAPITVLVM II.

De obiectionibus contra prædicta & earum solutionibus.

SAVLVS.

EGO ostendi tibi per sacras autoritates, quòd solus populus Israeliticus erat per Messiam redimendus: & quòd omnes illius populi, redemptionẽ per ipsum erant consecuturi. Vt patet per autoritates per me allegatas. Si tu ergo mihi proponis alias, quæ videntur sonare oppositum. Dic ergo mihi, quomodo possit ex istis autoritatibus contrarietas tolli: manifestum est enim, quod nõ possunt duæ veritates ad inuicem contrariari.

PAVLVS. Ad cõtrarietatem tollẽdam à sacris eloquiis tam circa prædicta, quam etiam circa multa alia, oportet præsuponere: quod ad scrutandum verum intellectum in sacris eloquiis contentũ: requiritur scrutari significata verborum, seu nominum, & aliarum dictionum in eisdem contentarum, scilicet, an sint vniuoca: sicut hoc nomẽ lignum, vniuoce dicitur de qualibet re, de qua non solùm nomen ligni, sed etiam ratio eius verificatur: vel sint merè equiuoca: sicut hoc nomẽ canis, qui de aliquo sidere, & de aliquo animali dicitur: quibus non ratio per nomen significata, sed solum nomen est commune. An scilicet sint non merè ęquiuoca, sed à consilio, seu per translationem: vt cũ hoc nomẽ equus, dicitur de equo vero, qui est quoddam animal, & etiam de equo, in pariete picto: in quibus licet

Significationem verborum ad contrarietatem tollendam oportet inquirere in sacris eloquiis.

licet ratio substantiæ sit diuersa, est tamen inter eos aliqua similitudo, scilicet, figuralis. Et ideo talia nomina non dicuntur mere equiuoca, sed accommodata, seu translata: & quia in sacris eloquiis inueniuntur multæ, & diuersæ equiuocationes. Idcirco oportet inquirere significationes dictionum ad veritatem, sine cõtrarietate extrahendam, quod etiam doctores tui videntur sentire.

SAVLVS. Allega mihi doctores nostros hoc sentientes.

PAVLVS. Ille tuus magnus magister, scilicet, Rabbi Moys. Aegyptius, in prima parte sui libri de Directione perplexorũ, in prohœmio, vbi agit de intentione sui operis, vbi sic ait: In libris prophetarum inueniuntur nomina mere equiuoca, quę intelliguntur à simplicibus, seu ignaris de primariis significatis per talia nomina. Sunt etiam nomina accõmodata, scilicet, equiuoca, seu a cõsilio translata: quæ intelliguntur à prædictis de re prima, à qua fuerũt trãslata, seu accõmodata. Hæc ille. Quę quidem distinctio nominũ, licet plenius & clarius à nostris doctoribus traddatur: allego tamen tibi prędictum Rab. Moy. quia scio, quòd eum recipies potius, quã doctores nostros.

Rab. Moy. Nebochim.

Nomina quædam mere equiuoca & quædam accommodata.

SAVLVS. Applica ista ad propositũ, scilicet, ad tollẽdum contrarietatẽ prædictarum autoritatum, quarũ quædam per me. Aliæ verò per te sunt allegatæ.

PAVLVS. Si diligenter scripturas scrutatus sacras fueris, reperies, quòd filiatio in eisdem scripturis, non vniuoce accipitur, sed equiuoce, seu acommodatè, vel translata à consilio. Quandoq; enim accipitur filiatio secundũ generalem generationẽ. Gen. 5. de Adam, & Seth, & aliis legitur: Genuit filios & filias, & sic in pluribus aliis locis. Quãdoq; verò filiatio accipitur pro filiatione spirituali. Et hoc dupliciter, quia aut in bono, vt cum dicitur: Filij prophetarum sedebant coram eo: quod intelligitur de filiatione disciplinę, seu doctrinæ, secundũ quam illi, qui sequebãtur doctrinam, seu disciplinã prophetarum, dicebantur eorũ filij, propter patrum immitationẽ, seu similitudinem: licet non essent, ab eis generati carnaliter. In malo verò, cũ dicitur in Iob 41. Ipse est Rex super omnes filios superbię. Quã quidem filiationem, manifestum est non esse intelligendã secundum carnalem propagationẽ: tali enim modo superbia nõ generat. Vnde intelligẽda est hęc filiatio secundũ sequęllã. Superbi enim sequuntur passionẽ, seu motum superbię, sicut filij naturales, vt in plurimũ sequũtur mores patrũ. Secundũ, quam distinctionẽ filij Israel, quandoq; intelligũtur in scriptura, illi tantũ, qui de Iacob descenderunt secundũ carnem. Vt cum dicitur in Exodo 1. Hæc sunt nomina filiorum Israel, qui ingressi sunt Aegyptũ cum Iacob:

Filiatio quot modis capiatur.

Gen. 5.

4. Reg. 4. f. 18.

Iob. 41. d. 25.

Filij Israel dupliciter dicuntur. Primo, secũdum carnẽ.

Exod. 1. a. 1.

cob: quod intelligitur solum de filiis Israel secundum carnalem generationem: prout declaratur cum in litera subdit: Omnes animæ, quæ egressæ sunt de fœmore Iacob. Quandoque verò per Israel, seu filios Israel, vel semen Israel intelliguntur illi, qui sequũtur verum cultum Dei Israel: etiam si non sint ab Israel, seu Iacob carnaliter descendentes. Vnde in Isa. 44. vbi agitur ad literã de multiplicatione populi Israel, per vocationem gẽtium ad fidem Dei, quæ per effusionem Spiritus sancti facta est, de quo dicit: Effundam spiritum meum super semen tuũ, &c. Et germinabunt inter herbas, quasi salices iuxta aquas fluentes. In eodẽ contextu ostẽdit, quòd hęc multiplicatio seminis Israel, seu Iacob non est intelligẽda secundum carnalem propagationem tantum. vnde ibidem subdit: Iste dicet Domini ego sum, & ille vocabit in nomine Iacob: & hic scribet in manu sua Domino, & in nomine Israel assimilabitur. In quibus verbis dictio prędicta declaratur diligenter scrutãti. Nam per hoc quod ait: Iste dicet Domini ego sum, intelligitur de Israelita secundum carnẽ: talis enim potest dicere Domini ego sum: iuxta illud Deuteronomio 32. Pars Domini populus eius, & Israel funiculus hæreditatis eius. Vnde & de isto secũdum primariam significationem dicitur: & ille vocabitur in nomine Iacob. cum autem subdit: Et hic scribet in manu sua Domino: intelligitur ille, qui per imitationem operis dicitur Israeliticus esse, seu de Iacob: etiam si non per carnalem generationẽ. Per manus enim in scripturis sacris operationes intelliguntur, vt in Psalmo. Innocens manibus, &c. vnde cum dicitur: Et hic scribet in manu sua Domino: intelligendum est, quasi dicat: iste est, si non potest dicere Domini ego sum, nec etiam vocari nomine Iacob, eo modo, quo alius supradictus, qui Israeliticus est secundum carnem, scribit tamen in sua manu Domino, scilicet, adhærendo ei per operationem, & vt ostendat, quod talis potest nominari Israeliticus, statim subdit: Et in nomine Israel assimilabitur: & in Hebręo habetur cognominabitur, quasi dicat. Iste qui per operationem debet dici esse Deum, etiam nomen Israel meretur, per quandã assimilationem, seu cognominationem. Ex quo habes, quod sub nomine Israel non potest intelligi in scripturis tantum ille, qui per carnis propagationem descendit, sed etiam ille, qui per simulationem operationis, & sic intellexerunt istum passum magistri tui.

Secundo, secundũ immitationem

Isa. 44. a. 3.

Cõcordãtia autoritatũ.

Deut. 32. b. 9.

Per manus in scriptura operatio intelligitur.

Psal. 23. b. 4

Sub nomine Israel intelliguntur non tãtum, qui carnaliter descẽdũt ab illo, sed qui per imitationem Israelis opera faciunt.

SAVLVS. Ostende mihi obsecro, vnde magistri nostri intellexerunt istũ passum illo modo, quem tu dicis.

PAVLVS. Quere Rab. Salo. doctorẽ & magistrum tuũ, qui in glossa sua super Isaiam, ad

Rabb. Salo.

literam

Qui nominantur filij Israel secundū Hebraos

literā super illud verbū: Et in nomine Domini assimilabitur, sic dicit: Isti sunt, qui conuertuntur de Gentilitate conuersi ad fidē in nomine Israel nominādi sunt, vt dictum est: prout patet ex autoritate Isaiæ allegata, & glossa Rab. Salo. qui apud te Doctor autenticus est: de quibus intelligenda sunt verba Prophetarum per te allegata, per quæ dicūtur omnes filij Iacob, seu Israel saluandi per Messiā, per istos enim intelligendi sunt illi, qui secundum fidem & operationem descendunt de Israel & Iacob cuiuscunque nationis sint, non autem illi, qui solum secundum carnem ab Israel & Iacob descendunt: tales enim non sunt verè, seu simpliciter dicendi Israelitici, nec de Iacob descendentes, nisi secundum quid, scilicet, secundum nomen tantum.

Qui Abrahæ fidem & opera immitantur filij Israel sunt, qui secundū carnem descendunt, secundū quid filij dicuntur.

SAVLVS. Illi, qui de Iacob & Israel descendunt secundum carnem: licet non sint filij Israel per imitationem fidei, & operis, prout tu dicis: tamen adhuc verius debent dici Israel, sicut filius alicuius per carnalē generationem verius dicitur filius eius, quàm adoptiuus.

Optime argumentatur per similitudinem filiorum carnalium.

PAVLVS. Ratio tua, & si haberet locum in rebus tēporalibus: non autem in spiritualibus, in quibus vera filiatio nō secundum bona carnalia, seu temporalia attendi debet, sed secundum bona spiritualia: vt patet de filiis Prophetarū, qui non in bonis paternis tēporalibus succedebāt prophetis, sed in bonis spiritualibus, scilicet, in dono prophetiæ: & ideo propriè loquēdo nominatio Israelis, seu Iacob, quę est secundū imitationē fidei & operis: proprior est, & verior nominatio, quantū ad spiritualia, quam nominatio Israel, quæ est secundū carnis propagationem. Vnde tales filij verè, & simpliciter dicuntur filij Israel in spiritualibus. Filij verò, qui tantum secundum carnalem generationem descendunt non sunt simpliciter dicendi filij Israel, nisi tantum secundum quid, scilicet, secūdum carnem, seu nominationem tantum: prout iam dictum est.

Responsio. Vera filiatio nō secundū carnalia sed secundū spiritualia attendi debet.

Filij Prophetarum, dicuntur, quia in Prophetia succedunt.

Filij Israel dicuntur, qui succedūt in bonis spiritualibus.

SAVLVS. Nunquid habes aliquam autoritatem, in qua hæc dicta tua fundentur.

PAVLVS. In Isaię 48. legitur: Audite hęc domus Iacob, qui vocamini nomine Israel, & de aquis Iuda existis: qui iuratis in nomine Domini, & in Deo Israel, recordamini non in veritate, nec in iustitia. Ex quo patet, quod illi qui iurabant in nomine Domini, non in veritate, nec in iustitia: non erant propriè dicendi Israel, sed solum nomine. Tales enim, scilicet, qui iurāt in nomine Domini, non in veritate nec in iustitia irreuerenter se habent ad Deum. Vnde talibus propheta dicebat: Audite nunc domus Iacob, qui vocamini nomine Israel, quasi dicat: Licet estis de domo Iacob, secundum stirpem generationis, non tamē estis

Isa. 48. a. 1.

Filij Israel nomine, & non re, qui non faciunt opera fidei.

estis veri Israelitici, licet vocamini nomine tali: quia nō re, sed solum nomine estis Israelitici. et talibus etiam dicitur Oseæ 1. Voca nomen eius nō populus meus in quo ostenditur, quod illi qui à Deo recedunt secundum operationem & fidem, nō sunt propriè dicendi populus eius, licet à patribus Deum colentibus descendant: sicut ibidem filius, qui secūdum carnem à Propheta descendebat vocabatur non populus meus.

Oseæ. 1. c. 9

CAPITVLVM III.

In quo ostenditur, quòd per Messiam erant ruendi & scandalizandi principales & maiores, & etiam populares populi Israelitici.

SAVLVS.

LICET filiatio secundum fidem, & operationem, prout tu dicis, sit potior & dignior, quam filiatio secundum carnalē generationē, saltem in spiritualibus: nihilominus tamen filiatio illa, quæ secundum carnem est, non est in tantum eiiciēda, quòd totaliter amittat bona paterna, saltem temporalia. Et ideo ratio Rabbi Moys. quam tibi allegabam superius, in suo vigore manet: dicit enim, quòd occasione illius, quem tu dicis Messiam, Israel est dispersus per orbem, & destructus, & omnino deiectus, quod est signum manifestū ipsum Nazarenum nō fuisse verum Messiam, in Prophetis promissum: cùm nullus Propheta videatur dicere, quod per verum Messiam talia mala contingerent in populo Israelitico, qualitercunque Israel intelligatur.

Arguit Christum Messiam nō fuisse, eo quod fuerit causa ruinæ Iudæorum.

Rab. Moy.

PAVLVS. Licet, vt dixi tibi, dicta magistrorum tuorum, non sunt à me accipienda, tanquam habentia autoritatem cōtra me: cōcedo tamen magistro tuo prædicto, quòd occasione veri Messiæ, quem ego prędico, populus tuus est dispersus per orbem, & destructus, & omnino eiectus: sed hoc non est signum ipsum Dominum Iesum Nazarenum non fuisse verum Messiam, in Prophetis promissum, sed potius est verum signum scrutantibus scripturas concludens oppositum, scilicet, quòd ipse fuit, & est verus Christus in Prophetis promissus, quia causa dispersionis, destructionis, seu deiectionis Iudæorum, præcipua fuit occisio Christi, quam perpetrauerūt nequissimè: prout potest haberi ex autoritatibus, seu historiis autenticis. Si enim Nazarenum in Christum recepissent, & in pœnam huius receptionis, destructionē, & alia mala paterentur, tunc videretur habere locū ratio magistri tui. Sed quia oppositum contingit, scilicet, quòd postquam eum contēpserunt, eiecerunt & occiderūt, prædicta mala deuenerunt eis. Idcirco ratio tua magis facit cōtra te, si bene consideras.

Occasione veri Messiæ Iudæi sunt dispersi: & hoc maximè probat Christum fuisse Messiam.

Occisio Christi dispersionis populi Iudaici causa fuit

SAVLVS. Indica mihi, obsecro, vnde habes, quòd per peccatum mortis Nazareni Iudæi

dæi fuerunt destructi & dispersi.

PAVLVS. De hoc quòd per occasionē Christi Iudęi meruerūt destructionē, & deiectionem, & cætera prædicta, habendus est sermo inter me, & te separatim Domino concedente: quia hoc requirit singulare scrutinium scripturarum, sed ad pręsens sufficit mihi, vt tibi ostendam, quod si bene sacras scripturas scrutatus fueris, manifeste reperies, quòd ipse Messias futurus erat in scandalum, & laqueum Israelis, & Hierusalem: & hoc quantum ad præcipuos eorum, scilicet, ad status superiores, & etiam quantum ad populares, seu vulgares: de ipso enim legitur Isa. 8. Et erit vobis in sanctificationem, & in lapidem offensionis, & petram scandali duabus domibus Israel, & in laqueum, & in ruinam habitantibus in Hierusalem. Ex quo habes, quod ille Messias, qui futurus erat in sanctificationem, confirmando eos in bono, qui adhęrent ei, ipsemet futurus erat in laqueum, & lapidem offensionis, &c. duabus domibus Israel, scilicet, Regali, & Sacerdotali, qui sunt principales status in Israel, sicut in qualibet natione: quas duas domus Israel propter suam incredulitatem iusto iudicio fecit ruere: similiter futurus erat ille in laqueum, & in ruinam habitantibus in Hierusalē, scilicet, communi & vulgari populo, quia in ciuitate Hierusalē, vbi Christus passus est, omnes tales ferè ruerunt per infidelitatem, licet non omnes: vnde statim sequitur ibidem: Et offendētur ex eis plurimi, quasi dicat, non omnes: ex qua autoritate manifeste habes, quod Messias expectatus & promissus debebat esse occasio offensionis, & scandali duobus statibus præcipuis Israeliticis, & etiā in ruinā plurimis vulgaribus populis, de habitantibus in Hierusalē modo prædicto.

Messias futurus erat in scandalum Israel, tam superiorib⁹. quàm popularibus.

Isa. 8. c. 14.

Messiæ officium erat, præmia bonis donare, malis verò punitionem

Isa. ibidem.

SAVLVS. Hęc autoritas allegata per te, non concludit tuum propositum propter duo. Primum, quia hîc non loquitur de Messia, sed de Deo. Immediate enim ante illa verba dicebat Propheta: Dominum exercituum ipsum sanctificate: ipse pauor vester, & ipse terror vester: & statim subdit: Et erit in sanctificationem, scilicet, ille Deus, quem sanctificabitis, de quo loquor. Ex quo patet, quòd de Deo non de Messia loquitur. Secundo, quia ille duæ domus, de quibus loquitur Isaias, fuerunt domus Phasceæ filii Romelię Regis Israel, quas fecit Deus ruere per Ozeæ filium Hela, & domus Ozeę filij Hela, quam cū toto Regno Israel fecit Deus ruere per Salmanassar Regē Assyriorum. 4. Regum 18. Vnde si bene consideres autoritas prædicta non facit pro te.

Replicatur Primo.

Isa. 8. c. 13.

Secundo.

4. Reg. 15. c. 25.

4. Reg. 18. b. 9.

PAVLVS. Ad primum, quod obiicis tibi respondeo, quòd Deus & Christus, seu Messias secundum veram fidem

Respōsio ad primum.

quam

quam prędico, non sunt duo, sed vnus, & idem Deus & homo: & ideo loquēdo propheta de Deo dicit: Dominum exercituum ipsum sanctificate, & subiungēdo. Et erit in sanctificationem, &c. de Christo potest plane intelligi, qui idem est cum Deo. Quia tamen scio, quod hoc erit tibi durum ad credendum pro nunc: & est tantę arduitatis, quod requirit singulare & diligens scrutinium scripturarum: ideo placet, vt supersedeamus ad præsens de ista inquisitione, sicut de alia supradicta, scilicet, de occisione Christi, donec habeamus colloquium speciale circa Deitatem Christi, vbi Diuina gratia inspirante, intendo tibi persuadere ratione, & ostendere autoritatibus sacris, quòd secundum veritatem Christus, seu Messias est verus Deus, & verus homo.

Messias Deus & homo.

SAVLVS. Licet firmiter credo, quòd nō persuadebis mihi, nec etiā ostendes, quod promittis, cum sit contra totam rationem, & sacras autoritates: tamen placet supersedere ad præsens de hoc, vt per se fiat de eo inter me & te altercatio sufficiens, vnde responde mihi ad secundum.

Responsio ad secundū.

PAVLVS. Ad secundū respondeo tibi, quòd dicere, quòd istæ duæ domus, de quibus Propheta loquitur, intelliguntur de domibus Phaseę filio Romelię, & de Osea filio Hela, qui fuerūt Reges Israel, nō est conueniēter dictum, tum quia sicut in Regno Iuda, licet fuerint multi Reges Israel successiuè, non tamen dicuntur propter hoc multę domus Regiæ, sed tantum dicūtur vna domus, scilicet, domus Dauid. Vnde in capitulo precedenti Propheta loquens Achaz Regi, qui à magnis tēporibus post Dauid Regē successerat, dicit ei: Audite nunc domus Dauid: præsuponens, quod domus Regia eadem erat à tempore Dauid & citra, & similiter habetur in aliis locis: sic in proposito dicendum est de Regibus Israel, scilicet, quòd licet prefatus filius Romeliæ, & Oseas filius Hela fuerint duo Reges in Israel successiuè, non tamen dici debent duæ domus Regiæ, cum eadem sit domus Regia Regni Israel: tum quia licet præfatus filius Romeliæ vnà cum Rasin Rege Syriæ ascenderint in Hierusalē contra Achaz Regem Iudę, vt haberetur 4. Reg. 16. de qua controuersia, Isaias loquitur supra eodem capitulo. Oseas autē filius Hela nō legitur habuisse aliquid agere contra Achaz, seu Ezechiam, nec aliquid contra Regē Iudæ. Et ideo non apparet ratio quare de Osea, seu de eius domo in hoc loco fieret mētio. Vnde manifestum est secundum seriem literæ, quod illud, quod Propheta loquitur de duabus domibus Israel, non est intelligendum de duabus Regibus per te allegatis, sed de duabus domibus, scilicet, de duobus statibus principalibus, scilicet, Regia,

Licet in Iudæa multi fuerint Reges omnes tamen vna domus dicitur: Similiter domus Israel.

Domus Regia eadem erat à tēpore Dauid & citra.

4. Reg. 16. a. 5. Isa. c. 7. a. 1.

Regia, & Sacerdotali, modo prædicto intelligendos, quibus idem Deus, seu Christus qui debebat esse in sanctificationem, scilicet, iustis fidelibus, idem ipse habebat esse in lapidem offensionis & petram scandali, &c. nō credentibus. Vnde ex prædictis diligenter consideratis possent tolli contrarietates, quæ apparent in autoritatibus sacris, de Israel & Iacob, & huiusmodi loquētibus in materia redemptionis, seu saluationis Israelis, seu Iudæ, & huiusmodi attribuendo singula singulis, secundum diuersitatem significationum supradictarum, iuxta exigentiam materiæ.

CAPITVLVM IIII.

In quo ostenditur in speciali, quomodo diuersis significationibus horum terminorum Israel, Iuda, & Iacob, & huiusmodi vtendum sit in expositione sacrarum autoritatum.

SAVLVS.

DVM multiplicitas sensuū, seu significationum in vna scriptura, seu dictione parit ambiguitatem, seu deceptionem, & argumentandi tollit firmitatem, secundum quod aliquę fallaciæ in Dialecticis assignantur, debet ergo dari circa diuersa significata prædictorū terminorū aliqua regula, seu mēsura, secūdum quam possint intelligi qualiter singula significata singulis casibus, seu materiis debeant applicari, quod videtur valde difficile. Vnde distinctiones tuæ non videntur sufficere ad tollendam contrarietatem absque omni fallacia, seu ambiguitate, à sacris autoritatibus de prædicta materia loquentibus.

PAVLVS. Imo recte scrutanti scripturas non est difficile regulam, seu rationē dare, qua talis ambiguitas, seu contrarietas tollatur.

SAVLVS. Indica mihi quæ dicis, sufficiente [illegible] declarādo.

PAVLVS. Si circa hoc recte sacras scrutatus fueris autoritates, reperies, quod in Scripturis sacris, de hac materia loquentibus, variis diuersisq; modis, Israel & Iacob, seu Iuda sunt intelligendi, saltem quinque modis. Primus, quando scripturæ loquūtur de redemptione Israel; ostendēdo ipsius redemptoris, scilicet ipsius Messiæ originem, & in talibus oportet, quod Israel intelligatur proprie secundum generationem carnalem, vt cū dicitur de Christo venturo. Isa. 65. Educam de Iacob semen, & de Iuda possidentem montes meos, & Isai. 11. Egredietur virga de radice Iessæ, & sic de similibus. Est etiam secundus modus, scilicet, quando scripturæ loquuntur de his, qui fuerunt primi & principales cooperatores in mysterio Redemptionis cum ipso Messia, seu Christo in diuulgando eius fidem & doctrinā. Et in talibus intelligendū est Israel, seu Iacob, vtroque modo simul

Israel, Iacob, & Iuda quinque modis capiuntur.

Primo.

Isa. 65. b. 9.

Idem 11. a. 1.

Secundus modus.

[illegible]

[illegible]

simul sumitur, scilicet, secundum carnem & secundum spiritum: vt cùm dicitur: Qui egrediuntur
Isa. 27.b.6. impetu à Iacob implebunt totū
Tertius modus. orbē semine. Isa. 27. Tertius modus quando scripturæ loquuntur de suscipiētibus redemptionem, seu saluationem effectualiter, vt cum dicitur: Israël saluatus est in Domino salute æterna
Isa. 45.c.17 Mich. 2. d.12. Isa. 45. & Mich. 2. Cōgregatione gregabo Iacob totum te, idest coram te: & sic de similibus. Et in his oportet quòd intelligatur Israel secundum spiritum propriè, siue talis Israel sit secūdum carnalem generationem, siue non.
Quartus modus. Est quartus modus, quando scripturæ loquuntur de his, qui propter sua peccata non fuerunt participes redemptionis: Et in talibus oportet intelligere Israel secundum carnalem generationem: non autem secundum spiritualem, vt cū dicitur Ose. 9.
Oseę. 9. d.15. de populo Israelitico: Propter malitiam operum suorū, de domo mea expellam eos, non addam diligere eos, omnes principes eorum deuiantes: quæ quidem verba & similia intelligenda sunt de Israël, qui non secundum spiritum, sed tantum secundum carnem à patribus descendunt.
Quintus modus. Potest etiam esse quintus modus, quando, scilicet, scripturæ de Israel loquuntur mixtim:
Isa. 1.c.9. vt cùm dicitur Isa. 1. Nisi Dominus reliquisset nobis, scilicet, Israel & Iudæ, semen: quasi Sodoma fuissemus, &c. vbi oportet intelligere Israel vtroque modo, quia secundum carnem, quantū ad eos, à quibus fuerunt relicti, secundum spiritum verò quantum ad semen relictum. Sunt forte etiam alij modi loquendi in scripturis sacris de hac materia, qui secundum modos prędictos ad eos reduci possunt.

SAVLVS. Nūquid habes autoritates, seu rationes, ad hęc, quę per te dicta sunt, fundanda?

PAVLVS. Ad primū modū loquendi fundandum, seu firmādum sunt, ostēdentes, quod *Autoritates Ad primū.* Messias promissus in Prophetis debet esse ex semine Abrahę, vt Gene. 26. Et benedicetur in semine tuo omnes gentes terræ: Gen. 26. a. 4 pro vt plenius ibidem in quadā additione fuit expositum. Similiter habetur ex autoritate scripturæ, quod prædictus Messias debet esse de tribu Iuda, vt Gene. 49. Non auferetur sceptrum Gen. 49. b.10. de Iuda, nec dux de fœmore eius, donec veniat, qui mittendus est, &c. quod loquitur de Messia etiam secundū doctores tuos. *Messias debet esse ex Abraha semine de tribu Iuda & de fructu Dauid.* Debet etiam esse Messias de fructu ventris Dauid, cui dicitur in Psalm. 131. De fructu ventris tui, ponam super sedem tuā. Psal. 131.c.11 Cùm ergo origo saluatoris denuntietur esse de semine Abrahæ, & de fœmore Iudæ, & de fructu vētris Dauid, quę omnia pertinent ad carnalem generationem, manifestum est, quòd Messias promissus secundum carnem debet descendere à patribus prædictis.

SAVLVS. Nunquid Messias

ssias non debet descēdere à prędictis, etiam secundum spiritualem generationem, cùm sit sanctus sanctorum, maximus imitator patrum in sanctitate? cur ergo non attribuis sibi generationem secúdum vtrunque modú, scilicet carnalem & spiritualem?

PAVLVS. Secundum verā fidem quam prædico; Messias descendit à patribus carnalibus qui in sua genealogia ponuntur secúdum carnem tantum. Nam secundum spiritualem generationem, à solo Deo patre nascitur, seu natus est. Et quia hoc mysterium, vt dixi tibi, requirit scrutiniū singulare: ideo ad pręsens supersedeamus de hac inquisitione, sed sufficit tibi, quòd Messias debuit descēdere secundū carnem à patribus; quod non dubito te concedere. Ad secundum modum loquendi fundandum, satis videtur sufficere euidētia facti. Est enim manifestū, quòd fides Christi & eius disciplina diuulgata fuit in orbe terrarum per Apostolos seu discipulos suos, qui pro maiori parte fuerunt de Israel secundum carnem: & secundum spiritum, pręsupposita nostra veritate, quod tu etiā potes concedere de Messia per te spectato, sine præiudicio tuæ opinionis. Ad tertium verò modum fundandum, recta ratio persuadet. Omnis enim qui in Domino saluatus est, salute æterna, oportet quod sit de Israel secundū spiritum, vndecunq; sit ille, secundū carnalem generationem: aliàs enim Deus esset acceptor personarum, vt supra tibi dixerā. Quartus etiā modus pari ratione fundatur: nam illi qui per peccata sua à salute expelluntur, nō descēdunt secundum spiritum à patribus. Quintus verò modus fundatur ex quarto & tertio: ex quibus mixtus est seu compositus. Ex quibus diligenter consideratis, & debite applicatis, possent tolli contrarietates absque ambiguitate seu fallacia, à sacris autoritatibus de Israel seu Iacob: & huiusmodi in prædicta materia loquentibus.

Christus secundum carnalem generationem à Patribus descēdit, & secundum spiritualem à solo Deo.

Ad secundum.

Ad tertiū.

Ad quartū.

Ad quintū.

Distinctio secunda, de scrutinio scripturarum, circa vocationē gentium ad Israeliticam dignitatem, & continet quatuor capitula.

In primo capitulo ostenditur, quòd gentes vocandæ erant ad Israeliticam dignitatem.

In secundo ostenditur, quòd vocatio gentium incipienda erat, postquam Christus principaliter fuisset in Hierusalem: & ibi euangelizaret, nec ibi inuenisset viros iustos & huiusmodi.

In tertio ostenditur, quòd fideles Christi non nomine Israel seu Iuda, sed alio nominē erant vocandi.

In quarto ostenditur, quòd licet nomen Israel seu Iuda, post passionē Christi fuit reprobatum, seu in execrationē dimissum: fideles tamen Christi ex Israel & Iacob, idest, secundum carnem descendentes, non minus Christianam dignitatem, seu Ecclesiasticam sortiti sunt, quàm alij Gentiles.

CAPITVLVM I.

In quo ostenditur: quòd Gentes vocandæ erant ad Israeliticam dignitatem.

SAVLVS.

LICET ex dictis tuis possit haberi, quòd etiam Gentiles ad cultum diuinum venientes possunt nomine Israel seu Iacob cognominari, vt in tertio modo supradicto, ex tuis colligitur dictis: non tamen ex hoc habetur quòd tales scilicet aduenæ gentiles Israeliticam dignitatē consequatur. Scrutās enim scripturas reperio quòd huiusmodi aduenæ licet in consortium Israelitarum recipiātur, & sub eorum nomine cognominentur, non tamen ad similem seu æqualē dignitatem assumuntur. Vnde quia secundum doctrinam tuā seu magistri tui, tales aduenæ, scilicet, de gentilitate cōuersi ad eandem, seu ad omnimodā similitudinem Israeliticæ dignitatis recipiuntur: sequitur quod Christus tuus non est Mesias in prophetis promissus: quia talia per se & discipulos suos dogmatizauit cōtra sacrarum determinationem scripturarum.

Impugnat dicens aduenas, & gentiles ad Israeliticam dignitatem nō esse vocādos

PAVLVS. Indica mihi, vbi in sacris eloquiis ea quæ dicis cōtinentur.

Isai.14.a.1. SAVLVS. Legitur Isai. 14. Miserebitur enim Dominus Iacob, & eliget adhuc de Israel, & requiescere eos faciet in humū suam, & adiungetur aduena ad eos, & adherebunt domui Iacob. Et infra sub eodem cōtextu: Et possidebit eos domus Israel super terram suā, & erūt capientes eos qui se ceperant. ex qua autoritate manifestè habes, quòd cùm Deus miserebitur Iacob, &c. scilicet tempore Messiæ, & adiūgetur aduena ad eos, scilicet, per vnius Dei cultum, quòd tunc tales aduenæ erunt serui seu subditi Israelitarum, non autem eis in conditione seu æqualitate æquales. Ibid.a.2.

PAVLVS. Autoritas hęc loquitur de statu populi Israelitici, cum fuerunt liberati à captiuitate Babylonica, nō autem de tempore Messiæ: dicitur enim ibi immediate ante: Prope est vt veniat tempus eius, scilicet liberationis Iudæorum de Babylone, quæ facta est in principio Regni Cyri Regis Persarum: vt habetur Esdræ. 1. quod tempus nō erat multum longum à tempore Isaiæ. Ideo subditur, & dies eius non elongabuntur: secus est si de liberatione quæ per Messiā erat fienda: quæ nō erat ita propè, sed ducentos annos & vltra à tempore Isaiæ, secundum veritatem nostram. Secundum autē opinionem tuam qui adhuc illā expectas liberationem, post tēpus prophetiæ prædictæ iam fluxerunt duo millia annorum & vltra, & adhuc non apparet finis: de quo tempore tam lōgissimo & interminato, nullo potest modo dici: Prope est vt veniat tempus eius, & dies eius non elōgabuntur.

Concordantia autoritatum. Isai.13.d.22. Esdræ. 1. a. b.3. Isai.13.d.22.

buntur. In tẽpore autem Messię non reperies quòd conuersi de gentilitate sint serui seu subditi Israeliticarũ, sed potius de vtraque natione, scilicet, ex Israelitica & gentili debebat fieri vnus & idem populus Dei. Vnde Zacha. 2. Lauda & lętare filia Sion, quia ecce venio & habitabo in medio tui, dicit Dominus: quod intelligitur de tempore Messiæ quãdo habitauit Deus in nobis, & sequitur: Et applicabuntur gẽtes multę ad Dominũ in illa die, scilicet, per conuersionem gentiũ ad fidem, & erunt mihi in populũ. Ex quo patet, quòd inter eos non erit diuisio nationum, scilicet, Iudæi & Græci, seu alterius nationis, sed vnus populus tantum, sicut vnus Deus.

Zacha. 2. c.10.

Non est distinctio Iudæi & Græci, sed sicut vnus Deus, ita vnus populus.

SAVLVS. Ex illa autoritate quã allegas licet potest cõcludi, quòd gẽtiles conuersi ad Iudaismũ recipiantur ad legis obseruantiã ęqualiter cũ aliis, in tãtũ quòd possent dici vnus populus cũ eis, nõ tamẽ ex hoc habetur quòd tales alienigenę admitterentur ad ea quę erãt honorũ. Nam vt habetur Deute. 23. Aliqui gẽtiles in tertia generatione, aliqui in decima, aliqui nunquam admittebantur ad honores, seu dignitates Israeliticas.

Replicat.

Deut. 23. a. 3

Non omnes recipiebantur ad dignitates Israeliticas.

PAVLVS. Isaię. 56. de hac materia legitur: Et filios aduenę qui adhęrent Domino, vt colãt eum & diligant nomen eius, &c. Et sequitur: Adducã eos in montem sanctum meũ, & lætificabo eos in domo orationis meę: holocausta eorũ & victimæ eorum placebũt mihi super altari meo. Ex quo habes quòd etiam gentiles cultui diuino adherentes, ęqualiter se debebant habere in omnibus ad dignitatẽ Israeliticam pertinentibus.

Isai. 56. b. 6.

SAVLVS. Nõ habes ex ista autoritate intentũ, sicut nec ex prima, nã adduci in sanctuario, nec etiã lætari in domo orationis, vel etiam animalia ibi offerre, vt ex eis sacerdotes offerant holocausta & sacrificia in altari: commune est popularibus fidelibus, secus est de aliis præeminentiis & dignitatibus, ad quas non debebant admitti huiusmodi aduenæ, vt iam dictum est, & per me allegatum.

PAVLVS. Nulla dignitas in lege magis exigebat certã tribum seu prosapiã quam sacerdotũ, ad quod nulli erat licitum accedere, nisi esset de semine Aaron, vt habetur Numer. 18. & in multis aliis locis. Et tamen legitur quòd tempore Messiæ de gentibus ad fidem conuersis erant assumendi sacerdotes & Leuitæ. Legitur enim Isai. vlt. Vbi de Messia & eius discipulis, qui ab eo missi fuerũt ad prædicãdum, agitur, cum dicit: Mittã ex eis qui euasi fuerint, scilicet, à persecutione fienda tempore Messię, ad gẽtes, scilicet, cõuertendas. Et sequitur in eodẽ contextu: Et assumã ex eis, id est gẽtibus conuersis, in sacerdotes & Leuitas, dicit Dñs. Ex quo habes manifestè, quod etiam ex gẽ

Nulla dignitas magis exigebat prosapiam, quàm sacerdotium.

Num. 18. c.20.

Quod tempore Messiæ ex gentibus essent assumendi sacerdotes & Leuitæ.

Isai. vlt. f. 19

tibus poterant fieri sacerdotes & Leuitę. Et sequitur quòd tales ad dignitatem Israeliticam debebãt assumi: quod quidem etiam tui doctores senserunt.

SAVLVS. Allega doctores nostros qui hoc videntur sentire.

PAVLVS. Super illud Exodi. 12. Hæc est religio Phasæ. sequitur in litera in eodem cõtextu: Eadem lex erit indigenæ & colono, qui peregrinatur apud vos, vbi glosa. Ra. Hunai sic ait, futurum est, scilicet, tempore Mesiæ, quòd conuersi de gentibus sint sacerdotes Domino ministrantes. Hoc ille.

Exo. 12. g. 49.

Ra. Hunai. glosa.

CAPITVLVM II.

In quo ostenditur, quòd vocatio gentiũ erat incipienda, postquàm Christus præsentialiter fuisset in Hierusalẽ, & ibi etiã Euangelizaret. Nec ibi inuenisset viros iustos & huiusmodi.

SAVLVS.

Assumere Sacerdotes & Leuitas, nõ solùm de alienigenis, sed etiam de aliis tribubus, prẹter quam de tribu Leui: manifestum est quòd esset transgressio legis Mosaycæ, quod est directè contra doctrinã magistri tui & discipulorum eius: cùm tamẽ ipse fateatur quòd nõ venit soluere legem. Matthæi. 5. Sed quia de hoc intendo cõtra te singulare certamẽ habere, tanquã de re notissima, & doctrinæ tuæ inimica, idcirco ad præsens supersedeo de hoc: sed prosequẽdo materiam de qua agimus, scilicet, de vocatione gentiũ. Quęro à te, si gentes indifferenter erant vocãdę ad fidẽ tui Messiæ seu Christi, ex quibus cum Israelitica natione erat vnus populus cõstituendus. Quomodo ergo ipse dicit. Matth. 15. Non sum missus nisi ad oues quę perierũt domus Israel. Non enim vales dicere quòd ibi loquebatur de Israel secundum spiritum, vt sic cõprehendantur etiam alij credentes de cæteris nationibus, vt supra in euasionibus tuis dicebas: nam hęc non habent locum hîc. Loquebatur enim Messias tuus cuidã Chananeæ de partibus Thyri & Sidonis egressæ, cui, petenti ab ipso beneficiũ curationis, respõdit: Nõ sum missus, &c. Ex quo patet quòd ibi cum dixerat ad oues quę perierunt domus Israel: intelligẽdum est secundũ generationẽ carnalẽ, de qua Chananea nõ descẽdebat: aliàs responsum ipsius ad eã nullam continebat rationem. Si igitur ipse nõ fuit missus nisi ad domum Israel secundum carnẽ, sequitur quòd aliæ oues non erant de tali domo Israel, nec pertinebant ad ipsum: & sic vocatio gẽtium ad suam fidem est manifestè cõtra commissionem quam dicitis sibi à Deo factam.

Arguit quòd nõ solũ de alienigenis, sed de alijs tribubus à Leui assumere ad sacerdotiũ, esset contra legem.

Matt. 5. c. 17

Matth. 15. c. 24.

PAVLVS. Placet mihi quòd allegas dicta Euangelij nostri: licet vt credis sit contra me, vt videas quòd eloquia Christi nostri sunt examinata, & nullo modo repugnãt alicui veritati. Vnde ad declarationẽ verborũ Christi per te allegatorum tibi respon-

Seruat verborum Euangelij. Non sum missus nisi ad oues, &c.

respondeo quòd licet Christus missus fuit ad totũ genus humanum redimẽdum, vt patuit per autoritatẽ Isai. supra per me allegatã. 49. cap. vbi dicitur: Parũ est vt sis mihi seruus, ad suscitandas tribus Iacob, & fæces Israel cõuertendas: Dedi te in lucem gẽtium, &c. In qua manifestè patet, quòd salus per ipsum facta seu fienda se extẽdebat ad omnes nationes, & vsq; ad extrema terrę: tamẽ eius doctrina seu prędicatio & miraculorũ operatio primò & principaliter & per se ipsum erat exercẽda in populo Israelitico secundum carnẽ: eò quod antiquis patribus Iudæorum fuerat facta promissio. Et propter hoc dicit: Nõ sum missus nisi ad oues, &c, scilicet, vt in persona mea eis prędicem, & inter eos miracula faciã: nõ sic autem ad cęteras nationes, quia tamen pro maiori parte Iudæi fidem Christi repulerunt, nisi valde pauci, vt dictum est, & gẽtiles in magno numero eam susceperũt. Ideo cõsequenter discipuli Christi, Iudæis reprobatis, ad prędicandũ gentibus se extẽderunt: prout Apostolus noster ad Ro. 15. hoc eleganter declarat, cuius autoritatẽ non tibi allego eo quod non recipies eã, sed si scrutatus fueris scripturas sacras per te recipiẽdas, hæc poteris bene recipere, scilicet quòd Christus primo ad populũ Israeliticum erat venturus, & ibi erat primo euangelizãdum verbum Dei: consequenter autem propter defectũ Iudæorum ad alias nationes erat hoc trãsferendũ.

Isa. 49. b. 6

Ad Ro. 15. Dico enim Christi Iesum ministrum fuisse circuncisionis.

SAVLVS. Allega mihi vbi sint autoritates hæc asserentes, quas ego recipere teneor.

PAVLVS. Lege in Isaia. 41. vbi habetur sic. Primus ad Sion dicet: Ecce ad sum, & Hierusalẽ Euangelistam dabo: & sequitur: Vidi, & non erat vir hæc ex istis quisquã vt iniret cõsiliũ, & interrogatus respõderet verbum: Ecce omnes iniusti & vana opera eorũm, &c. Et sequitur statim in principio sequẽtis capituli: Ecce seruus meus suscipiam eum, electus meus complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritũ meũ super eum, & iudicium gentibus proferet. Quæ quidem verba & multa sequentia in hoc capitulo loquuntur de Christo ad literã. Vnde Ra. Sa. in hoc loco expresse dicit: Totum illud loquitur de Rege Messia & redemptione vltima. Hæc ille: Idem habetur in translatione Caldaica ipsius Ionathæ, quæ æquiualet textui apud vos. Ex quibus habes, quòd ille Rex Messias primus ad Sion dicet: Ecce ad sum, per præsentiam suã ibi manifestã, & Hierusalem Euãgelistam dabo: annuntiando ibidem verbum salutis per suã prædicationẽ. Sed quia ibi non inuenit in illa natione virtuosos seu iustos, qui vellent recipere doctrinam suam, sed potius pro maiori parte oppositum: ideo dicit: Et vidi, & ecce non erat ex istis quisquam vt iniret cõsilium, &c. Ecce omnes iniusti,

Isa. 41. g. 27

In Hebræo non legitur Ecce ad sum sed ipse.

Probat Messiã prius ad Syon venisse, & postea ad gẽtes, nõ credentibus Iudæis.

Isai. 42. a. 1

Rab. Salo.

Chald. trãslatio. Ionathæ.

iniusti, & vana opera eorũ, &c. Idcirco de Messia: qui seru⁹ Dei secundum naturam assumptam, & eius electus, in quo placuit Deo, &c. statim subdit iudicium gentibus proferet is, quia iudicia sua legem & doctrinã in desectũ Iudæorũ gentibus protulit. Et vt ostẽderetur quòd hæc iudicia per mãsuetudinẽ & humilitatem erant promulgãda, nõ in tumultu seu strepitu, sicut in datione legis veteris, quę cum terroribus maximis data fuit, vt Exo. 19. & 20. Ideo subdit: Non clamabit, nec accipiet personam, calamum quassatũ non cõteret, &c. Et sequitur: Donec ponat in terra iudicium, & legem eius insulę spectabũt, quod totum de lege Christi verificatur: quæ in insulã maris fuit diuulgata per discipulos, post quã pręsentialiter Christus fuit in Hierusalem, & ibi euãgelizaret, vt dictum est, nec ibi inuenisset viros iustos, nisi paucos, quod in modico, & quasi pro nihilo reputatur

Lex Messia in humilitate & mansuetudine fuit data, nõ sicut lex Moysi.

Exod. 19. & 20.

CAPITVLVM III.

In quo ostenditur: quòd fideles Christi non nomine Israelis vel Iuda, seu Iacob, sed alio nomine erãt vocãdi.

SAVLVS.

Ex quo tu asseris quòd gẽtiles erant vocandi, non solũ ad fidem Christi, sed etiam ad Israeliticam dignitatem, & quòd tales potius sunt dicendi Israelitę quã antiqui, eo quod descendunt de Israel secundum filiationem spiritualem. Quæro igitur, quę est ratio qua tales communiter non nominãtur Israel seu Iacob & huiusmodi, sed aliis nominibus: nominationes enim à digniori consueuerunt fieri.

Quæstio.

PAVLVS. Quod populus Christi, promissi nõ deberet nomine Israelis, sed alio nomine vocari, potest haberi autoritate & ratione.

SAVLVS. Indica mihi primo autoritatem sacrę Scripturę, hoc dicentem, quę in rebus diuinis efficacior est quàm ratio humana, & deinde redde rationes, si quę sunt.

PAVLVS. Isaię 65. vbi loquitur de Messia, qui de Iacob erat descensurus, & de Iuda dicens: Educã de Iacob semen & de Iuda possidentem mõtes meos, & hæreditabunt eam electi mei, & serui mei habitabũt ibi: quod intelligitur ad literam, de Christo & suis sequacibus. Et infra de his qui ab eo recessuri erant, dicit: Ecce serui mei comedent, & vos esurietis: serui mei lætabuntur, & vos erubescetis, &c. In quibus & aliis ibi interpositis ponit differẽtias inter seruos Dei, scilicet, adhęrentes Christo prędicto, & ei cõtradicentes ibidẽ, vt ostendat, quòd huiusmodi serui Dei non nominabuntur sicut prius, scilicet Israel, sed alio nomine: & quòd nomẽ Israel quodã modo quasi execrabile manebit. Subdit in eodẽ contextu, alloquẽs perfidis à Christo recedentibus: Et dimittetis nomẽ vestrũ in iuramentum electis meis, & interficiet te Dñs: & seruos suos

Isai. 65. b.

Autoritate probat Christianos non vocandos esse Israel, &c.

Ibidem.

suos vocabit nomine alio. Ex qua autoritate manifestè habes, quòd Israelitici secundũ carnẽ à Christo recedentes, habebant dimittere nomẽ suum, scilicet, Israel in iuramentum, scilicet execrationis electis meis, id est Christianis, qui aliquando iurãt execratoriè: Si hoc feci moriar sicut Iudæus. & sic nomẽ Israelis remanet post Christũ in iuramento execratorio, sicut Numer. 5. Vxor de zelotipia accusata dicitur à sacerdote: Det te Dñs in maledictionẽ & exẽplum in populo, &c. & sic manet nomen Israelis post Christũ in maledictionem execratoriã. Et sequitur in prædicta autoritate Isaię: Interficiet te Dominus, quod secundũ quosdam fuit impletum per Romanos destruẽtes templum & gentes: sed non bene consonat pręcedẽtibus: semper enim loquitur hîc in plurali numero cũ illis à Christo deuiantibus, & ideo hoc quod dicit: Interficiet te Dñs. referẽdum est ad nomẽ Israelis, de quo immediate dixerat: Et dimittetis nomen vestrũ in iuramentum, cui nomini Propheta alloquẽs dicit: Interficiet te Dñs nomen enim alicuius sicut dicitur viuere per bonam & gloriosam famam, sic & dicitur mori per infamiam seu ignominiã, sicut dicitur in Psal. Quãdo morietur & peribit nomẽ eius. Et postquam Propheta ostẽdit, opprobrium nominis Israelitici modo prædicto: statim dicit, quòd serui Domini, scilicet fideles, iam non nomine Israelis, sed alio nomine erant vocandi. Vnde subdit: Et seruos suos, scilicet, fideles vocauit nomine alio: quia vocati sunt fideles in primitiua Ecclesia discipuli Christi: iuxta illud Isai. 54. Vniuersos filios tuos doctos à Deo, quia omnes illi fuerunt ab ipso Christo Deo immediatè docti: non sicut in veteri lege, in qua fideles docebantur à Deo mediante Moysæ seu Prophetis. Postea verò iam defunctis pro maiori parte primitiuis Ecclesię qui à Deo, vt dictũ est, immediate fuerũt docti, vocati sunt fideles nomine Christiani à Christo seu chrismate, quod vnctionem gratiæ designat, qua propriè diuiditur populus Dei à non populo Dei.

Nomen Israel manet Christianis in iuramentum execrationis & maledictionis.

Num. 5. c. 21

Isai. 65. c. 15.

Nomen viuit per bonã famam, moritur autem per malam famam.

Psal. 40. a.

Isai. 54. c. 13

In primitiua Ecclesia Christiani discipuli Christi vocati sunt, nunc autem Christiani, & nota causam.

SAVLVS. Hęc autoritas per te allegata nõ adaptatur tuo proposito. Illi enim qui reprobãtur in hoc loco à Propheta erãt idolatræ, alloquẽs enim eis dicit: Et vos qui dereliquistis Dominum & obliti estis nomẽ sanctũ meũ, qui ponitis Fortunę mensam & libatis super eã, numerabo vos in gladio, &c. Cõstat autẽ quod in templo secundo præsertim in tẽpore quo tuus Messias venit, Iudęi nõ erãt idolatrę: ideo cũ hîc dicit, Qui ponitis Fortunæ mensam: quod intelligitur non de Deo sed de ipsa Fortuna quod pertinet ad idolatriã, hoc nõ potest intelligi de Iudęis contẽporaneis Christo tuo; sed oportet quòd intelligatur de Iudęis in tẽplo

Obiectio cõtra prædicta.

Isai. 5. b. 11.

plo primo existẽtibus, qui pro magna parte fuerũt idolatræ, vt habetur 4. Reg. & quia illi non perdiderunt nomen Israelis, vt patet de multis sanctis viris, qui postea fuerũt, vt Zacharias, Malachias, Esdras, Daniel, & huiusmodi: idcirco tua expositio non vere consonat veritati.

4. Reg. 16. & 17.

PAVLVS. Si diligẽter considerás literã huius capituli, propriè adaptatur proposito meo, quòd singula cõtenta in hoc capitulo hoc manifestant, quę singulariter tangere omitto causa breuitatis: sed tantũ declarabo tibi exordiũ huius prophetię, & deinde respõdebo ad obiectionẽ tuam. Circa primũ in exordio huius altercationis Propheta, sic dicit: Hęc dicit Dñs: Quomodo si inueniatur granũ, scilicet, vinũ in botro, scilicet, post tẽpestatẽ: quod quidẽ granũ est modicũ respectu eius quod perditũ est in tempestate, & dicatur, scilicet, volẽti dirũpere: ne dissipes illud, quoniã benedictio est in eo, idest, benedictio Dei, quod remãsit ibi reliquis perẽntibus, sic faciam propter seruos meos, idest, Patriarchas & Prophetas antiquos, vt non disperdat totũ, scilicet, populũ Iudaicũ. & vt ostendat quomodo ista fiet, subdit: Et educã de Iacob semẽ. & exponatur vt supra dictũ est, q manifeste adaptatur proposito meo. Ad id autem quod obiicis de eo q dicitur. Qui ponitis Fortunę mẽsam, &c. Respõdeo tibi dupliciter, vno modo quòd loquitur de idolatria prout tu opinaris, & licet hoc peccatũ, non fuit in tẽplo secũdo, fuit tamen frequenter in primo. Et quia in hoc capitulo Propheta nõ solũ improperat eos de peccatis occurrẽtibus tẽpore Christi, sed etiã de peccatis antiquorum Patrum: dicit enim immediatè ante exordiũ prædictũ. Et iniquitates vestras & patrũ vestrorum simul qui sacrificant super montes, &c. Ex quo patet quòd de iniquitate patrum antiquorũ simul cum iniquitate cõtẽporaneorum eos arguit, & sic referendum est verbum prædictũ, scilicet: Qui ponitis Fortunę mensam, &c. ad idolatriam, in qua patres peccauerunt: de quibus simul eos arguit, & cũ præsentibus. Alio modo potest intelligi hoc verbum: Qui ponitis Fortunę mẽsam, &c. nõ de idolatria, sed de superstitioso cultu cęremoniarum: qui quidem cultus licet in veteri lege erat licitus & meritorius, tamẽ post passionem Christi & suę fidei diuulgationẽ est perniciosus, in quo cultu communiter ponũt Iudęi mensam, & libãt super eam in festo azimorum, & aliis festiuitatibus, quę omnia sunt veritati fidei contraria: cum per ea protestãtur futura, quę iam sunt pręterita. Et quia hoc peccatũ fuit in templo secũdo, cuius destructio per 42. annos post passionẽ Christi fuit consumata, in quo tempore iã erat diuulgata fides Christi. Idcirco eis imponit istud

Declaratio prædictæ Prophetiæ.

Isai. 65. b. 8.

Respõsio ad secundum.

Non solum peccata cõtemporaneorum Christi improperat Propheta, sed etiã antiquorum.

Isai. 65. b. 7.

Alia expositio prædictæ autoritatis.

Cultus ceremoniarũ veteris leg. morte Christi cessauit.

istud peccatum in quo Christũ negabant, sicut & hodie perfidi eorũ negant, non solum verbis, sed etiã factis, scilicet vtẽdo falsis protestationibus cerimoniarum: ideo de pœna eorũ subdit: Et numerabo vos in gladio, &c. quod impletum fuit manifestê per Romanos, & consequenter per Prophetam continuatur materia, ostendendo differẽtias inter seruos Dei, scilicet, fideles Christi, & alios eum derelinquẽtes, vsque ibi: Et dimittetis nomen vestrum in iuramentum, & seruos suos vocauit nomine alio, quod fuit impletum, prout supra declaratum est.

Isai. 65. c. 15.

SAVLVS. Audio autoritates tuas, quę aliqualiter vidẽtur sonare propositũ tuũ, & volo scire si habes aliquas rationes propositum tuum suadẽtes vt dixisti.

PAVLVS. Multæ rationes possũt assignari ad hoc quod nomina fideliũ Christũ recipientiũ debuerũt esse alia à nominibus fidelium, qui fuerunt ante eius aduentum. Sed ad pręsens sufficiant duę. Vna est quòd hoc fuit ad denotandã differẽtiam inter fideles Christi & eum negantes, sub breuitate. Si enim vtriq; cõmuniter denominarentur hoc nomine Israel, denominãdo fideles, oportebat addere secũdum spiritualem generationẽ: & oppositũ de oppositis, quod esset fastidiosum, nominãdo autem quosdã discipulos seu Christianos, & alios Iudęos seu Hebręos, breuius discernũtur. Alia ratio

Conueniens fuit Christianos alio nomine vocari.

Primo ad ponendam differentiã inter fideles Christi, & eum negantes.

& fortior est, quia denominationes cõsueuerũt fieri à digniori: quod patet tã in rebus naturalibus, quã artificialibus. In naturalibus enim cõposita denominantur à formis, quę sunt materiæ digniores: vt homo animal & huiusmodi. Similiter in artificialibus vt domus, mẽsa, & huiusmodi, in quib9 denominatio fit à forma. Motus etiã denominatur à termino ad quẽ, vt in 6. Physico. qui habet rationẽ finis & boni, nõ autem à termino à quo: idẽ autem in proposito. Nã hæc nomina Israel, Iuda & Iacob, & huiusmodi sumuntur à Patriarchis à quibus descenderunt eorum successores, seu imitatores. Christiani autẽ dicuntur à Christo à quo descendunt secundum veram imitationẽ operis, & susceptionem fidei, vt dictum est. Cõstat autẽ quòd Christus præcellit in dignitate & perfectione omnes Patriarchas: quod etiã doctores tui asserũt de Messia. Vnde super illud, Isai. 52. Ecce intelliget seruus meus exaltabitur & eleuabitur, & sublimis erit valde: quod verbum intelligitur de Christo secundũ omnes doctores tuos, qui dicunt: exaltabitur plusquam Abraham, & eleuabitur plusquam Moyses, & sublimis erit valde plusquã Angeli Dei. Cũ igitur dignitas seu perfectio Christi excedat supra dictos, manifestum est quod denominatio suorũ fideliũ potius debet esse ab eo quam ab Abrahã, Moyse, seu Israel, vel Iacob, & huius-

Secundo quia denominatio debet fieri à digniori.

6. Physico.

Christiani à Christo tã quam à digniori dicũtur.

Christus praecellit in dignitate omnes Patriarchas etiã secundũ Hebraeos.

Isai. 52. d. 13

& huiusmodi, & sic habes rationem verbi, per me supra allegati, scilicet. Et seruos suos vocabit nomine alio.

CAPITVLVM IIII.

In quo ostenditur, quòd licet nomen Israel seu Iuda post passionem Christi fuit reprobatum, seu in execrationem dimissum: fideles tamen Christi ex Israel & Iacob, secundum carnem descendentes, non minus dignitatem Christianã seu ecclesiasticam sortiti sunt, quàm alij gentiles.

SAVLVS.

EX tuis assertionibus supradictis videtur sequi quòd Israelitici secundũ carnem sunt à Deo intantum reprobati, quòd etiã eorum nomẽ execrabile remanet. Ex quo videtur quòd tales etiã si fidem Christi tui recipiant, non tamen perfectionem seu dignitatẽ gẽtilium eius fidẽ recipientium attingãt: sicut & in lege veteri aliqui gentiles non admittebãtur ad honores, seu Israeliticas dignitates, etiã si obseruantiam legis recepissent, vt habetur Deut. 23. quod videtur esse cõtra multas sacras autoritates. Ex quibus habetur, quòd quantumcunq; Israelitæ fuerint eorũ peccatis deiecti, nõ tamen repelluntur seu relinquentur à Deo. Dicitur enim in Psal. Quia non repellet Dñs plebem suã, & hereditatẽ suã non derelinquet. & idem in multis aliis locis.

Deut. 23.

Psa. 93. c. 14

PAVLVS. Absit à me asserere, quòd Israelitę secundum carnem à Iacob seu Iuda descendentes, si fidẽ Christi recipiant, dignitatem Christianam seu ecclesiasticam non attingant. Hoc enim & si dicamus, quòd non esset contra dignitatem Christi, qui ab illis patribus secundũ carnem descendit propter eius excellentiam & sanctitatem, & maximè propter vnionẽ ad Deum, quod est singulare in ipso, esset tamen manifestè contra dignitatem, nõ solùm Apostolorum, sed etiam Baptistæ, & quod plus est contra dignitatem Beatæ Virginis, de qua cantamus quòd ex semine Abrahę est orta, & de tribu Iuda, clara stirpe Dauid.

SAVLVS. De illis quos valde sanctos reputatis, & qui fidẽ vestrã diuulgauerũt & huiusmodi, nõ est mirum si prædictus defectus nataliũ non eis noceat: & ideo de eis non est trahenda cõsequentia ad alios, prȩsertim ad vulgares & simplices.

PAVLVS. Si cupis veritatẽ in hac materia ad plenũ cognoscere, vide doctorẽ nostrũ egregiũ, scilicet Apostolũ gentiũ, qui in quadã Epistola sua ad Roma. missa hoc discutit: & finaliter determinat, quid in hoc sentiendũ sit, cui sententiæ, omnes fideles Christi obtemperare habent.

Est argumẽtum Epist. ad Roma. Vbi de vocatione gentium, & Iudeorum ad fidem, & eorum altercationem tractat.

SAVLVS. Nosti, quòd non debes allegare in altercationibus nostris tuos doctores, sicut nec ego allego autoritates nostrorum doctorum contra te.

Doctores nostri licet cõtra Iudeos non debeat allegari bene tamẽ pro eis.

PAVLVS. Concedo tibi, quòd doctores nostri non sunt allegandi cõtra te, sed bene pro te. Vnde quia in hac materia sen-

tentia Pauli magis est tibi fauorabilis quàm contraria, ideo tibi eum allegaui.

SAVLVS. Ex quo sic est: Dic mihi quid sentit in hac materia Apostolus tuus.

Olim fuit cõtrouersia inter viros Iudaæ & viros Israel.

PAVLVS. Noueris quòd sicut inter populũ Israeliticum tempore Dauid, qui figura Messiæ seu Christi erat, fuit magna controuersia inter viros Iudę & viros Israel, qui ad inuicem cõcertabant de hoc, scilicet, qui eorũ plus habebant in ipso Rege, vt habetur 2. Reg. 19. Dicebant enim viri Iudæ, ad viros Israel: Mihi proprior est Rex, quia scilicet, erat de eadem tribu. Viri autẽ Israel dicebant ad viros Iudæ: Decem partibus ego maior sum apud Regẽ magis quàm tu, ideo ad me pertinet, quia scilicet, de Israel erant decẽ tribus, & de Iuda duæ tantũ: sic suo modo in primitiua Ecclesia sub Christo nostro contigit magna cõcertatio inter fideles Christi, scilicet, Iudæos & Gẽtiles, quorũ vna pars minor erat numero, illa scilicet de natione Iudęorũ. Alia vero pars erat maior numero scilicet gentiliũ, & vtraq; pars pręsumebat se habere excellentiã apud Christum, plusquã alia, ex certis rationibus per eos allegatis: quam concertationẽ Apostolus ammouit reprąhendens vtramq; partem, & determinãs quòd non est distinctio Iudæi, & Græci, pro vt ad Rom. 10. Et ad rationes contra Iudæos natione, per gentiles factas in cap. 10.

2. Reg. 19. b. 9.

Ro. 10. c. 12

Idem 10. & 11.

& 11. dictę Epistolæ Apostolus efficaciter respõdit. Vnde quia gentiles ex incredulitate Iudęorum Christum negantium, etiã conuersos de Iudaismo increpabant, ideo de hoc gentiles reprimit multis rationibus. Quarum prima est, quòd incredulitas Iudæorũ non fuit vniuersalis: quia multi ex eis crediderunt, & de hoc dicit: Nunquid Deus repulit populum suum? scilicet Iudaicum generaliter, eum repellens, & respondit: Absit. Vnde non dixit Apostolus: Nunquid Dominus repellit Iudæos seu Israelitas, sed populum suũ, quasi dicat: Nũquid totum populum repellit? quia multi ex eis Christo adhæserunt. Sed quia fortè diceretur per gentiles, quòd illi qui fuerant conuersi de Iudaismo, erant modicæ reputationis seu autoritatis in Ecclesia Dei. Vnde de talibus nõ erat fienda mentio, ideo statim subdit. Nam & ego Israelita sum, qui tamen non solùm vocatus fui ad fidem Christi, sed etiã ad Apostolatũ. Et si fortè diceretur à gẽtilibus contra Iudęos, quod erãt valde pauci numero, & sic quod modicum est, pro nihilo reputatur, secundum Philosophum. ideo reprimit eos exemplo Heliæ, qui putabat quòd totum Israel corruerat, omnes Prophetas occidendo, & altaria Dei destruẽdo, sic vt nullus nisi ipse solus Helias remaneret: vnde & Deo dicebat: Ego relictus sum solus, & quærunt animã meam

quod

Apostolus in Episto. ad Rom.

Iudæos & gentiles reprahendit, & vtrinque soluit rationes.

Rom. 11. a. 1

3. Reg. 19. b.10. quod totum habetur 3. Reg. 19. vbi sciẽdum, quia Deus, quem nihil latet, sciebat quod nõ erat solus Helias relictus, sicut ipse estimabat, sed multi plures alij Deũ colentes. Ideo subdit Apostolus: Sed quid dicit illi diuinũ responsum, ad tollendã æstima- Ro. 11. a.4. tionem suã: Reliqui mihi septẽ millia virorum quorum genua nõ curuauerũt Baal: & sic in proposito non solus Apostolus remansit de Iudaismo adhęrentiũ Christi, sicut nec Helias in cultu Dei. Vnde cõcludit Apostolus ex huiusmodi exemplo: Si ergo in hoc tempore, scilicet nouæ legis, reliquiæ secundum electionem Dei saluę factæ sunt: & vt Apostolus magis reprimeret gẽtiles de hoc, quod Iudęos conuersos irrationabiliter refutabãt: addit secundã rationem, in qua ostendit, quòd etiã incredulitas ipsa Iudęorum fuerat valdè vtilis ipsis gẽtilibus cõuersis ad fidem: eo quod Apostoli relinquentes Iudęã incredulam, transierunt ad conuertendum gentiles, vt habetur Act. 13. Et de hoc Acto. 13. g. 46. & 15. a. b. c. d. dicit Apostolus: Nunquid sic offenderũt, scilicet, Iudęi vt caderent, scilicet, tãtum: ita quòd nihil vtilitatis inde sequeretur nisi casus Iudęorum, & respõdit: Absit, sed illorũ delictũ salus est gentilibus, quia occasionaliter modo prædicto ex incredulitate Iudæorũ secuta est salus gentiũ. Deus enim adeò est bonus, Augusti. secundum Augustinũ, quòd nõ permittit mala fieri, nisi ex eis elicerentur maiora bona. Et ex ista ratione secunda Apostolus infert tertiã, quasi à fortiori arguendo, dicat: Si enim amissio eorũ, scilicet, per incredulitatẽ reconciliatio est mundi, quod intelligitur occasionaliter modo prędicto, quæ assumpto eorũ nisi vita ex mortuis, quia vt dicunt expositores Iudęi, scientes scripturas conuersi ad fidem magis poterant proficere circa informationem simpliciũ quam alij, vt patet de Paulo Apostolo, & pluribus aliis. Consequenter quarto Apostolus probat intentũ, per duo exempla naturalia. Primum est cũ dicit, quod si delibatio est sancta & massa: quod intelligendum est de Apostolis qui fuerunt quasi quędã delibatio de massa Iudaica assumpta. Secundũ exemplum est cũ dicit quòd si radix sancta & rami. Patriarchæ, enim fuerũt quasi radices totius populi Israelitici. Ex quibus exẽplis intendit Apostolus cõcludere, quòd cassus Iudæorũ nõ erat irreparabilis, eo quod erãt abiles ad bonum, vt peccatũ de radicatione & delibatione. Consequenter Apostolus inducit alias rationes, prędictũ propositum cõfirmantes, quas ad præsens omitto causa breuitatis. Et cùm misericors Deus te perduxerit ad hoc, vt sis abilis ad recipiendas sanctorum autoritates, ista & alia poteris in illis plenius videre. Ad prę sens autem sufficiat tibi quòd secũdum doctrinã catholicam, Israelitici

Deus nõ permittit mala nisi vt ex eis maiora bona aliciantur.

Ro. 11. c.15.

Rom. ibi. c.16.

Rom. ibi.

Israelitici generis Christi fidē corde amplexātes dignitates populi Christiani habere poterunt, Roma. 10. c. 18.

Israelitici secundum carnē, si fidem Christi recipiant, dignitatē Christianā seu ecclesiasticā sicut cęteri gētiles attingere possunt. Nō enim est distinctio Iudęi & Gręci, vt per Apostolum determinatum est. Vnde ex hoc quod Iudęi cū essēt in sua infidelitate obstinati, nomen eorū fuit dimissum in iuramento execrationis, vt dictum est, nō tollitur, quin post eorū cōuersionē ad fidē Christi sint cū cæteris in benedictionē, prout etiā autoritates apud te recipiendæ testantur.

SAVLVS. Ostende mihi autoritates illas à me recipiendas, hoc testantes.

PAVLVS. Multæ sunt autoritates hoc testantes, sed ad pręsens sufficiat illud, Zacha. 8. vbi dicitur: Et erit sicut eratis maledictio in gētibus domus Iuda & domus Israel, sic saluabo vos, & eritis benedictio. Ex quo patet quòd illi Iudęi quorum nomen prius erat in execratione: quia cum aliquis maledicebat alicui, dicebat: Sis talis sicut Iudęus: sic postquam fuerit in statu salutis, qui vult alicui benedicere, dicet: Fiat tibi sicut Israelitis, seu Iudæis.

Zach. 8. c. 13

Nomen Iudeorū quomodo dicitur execrabile.

SAVLVS. Autoritas illa secūdum vos applicatur statui nostro hodierno secundū eius primā partem, qui ad præsens sūmus in maledictionē gentibus, prout tu exponis, sed tempore Mesiæ quem expectamus, implebitur in nobis secunda pars autoritatis prædictæ, scilicet, & eritis benedictio. In quo tempore expectamus quòd cæteræ nationes in nobis benedicantur, modo per te expositio.

Distinctio tertia de Scrutinio scripturarū circa tempus aduentus Christi: an sit præteritum vel futurum. Et habet quatuor capitula.

In primo capitulo ostenditur, quòd aduentus Christi generalis duplex est.

In secundo capitulo ostenditur, quòd tēpus primi aduentus Christi est præteritū, secundū prophetiā Iacob Patriarchæ.

In tertio capitulo ostēditur, quòd Messias iā diu est, quòd venit per reuelationē factā Danieli de 70. Hebdomadibus.

In quarto capitulo ostenditur, quòd secundum omnes magistros seu expositores famosos Judæorum, qui tempore primi aduētus Christi determinatè locuti sunt, tempus primi aduentus Christi iam transiit in præteritum.

CAPITVLVM. I.

In quo ostenditur, quòd aduentus Christi generalis duplex est.

PAVLVS.

Expectationē tuā, si scruteris scripturas manifestè reperies esse inanē cum tempus aduētus Messiæ ad saluādas gentes, in Prophetis promissi, iam diu est quòd in pręteritum trāsiit, vt potest manifeste cōprobari, tā per sacras autoritates, quā per alias autoritates à te recipiēdas.

Ad saluādas gentes tēpus Messiæ est præteritum.

SAVLVS. Doce quod asseris: in hoc enim consistit magna pars nostræ controuersiæ.

PAVLVS. Antequā ad hoc

discu-

discutiendum accedamus, ne in ęquiuocum inter nos procedatur: oportet animaduertere quòd aduentus Christi seu Messię in mundū potest ex sacris Scripturis comprobari duplex. Est vnus, scilicet, ad saluandū seu redimēdum genus humanum: qui quidem aduentus pronuntiatur à Prophetis fore in forma pauperis humilima. Secundus verò aduentus ad iudicandum mundum: qui quidem pronuntiatur in scripturis, fore in maxima potestate & maiestate. Vnde si diligenter scripturas & veras historias scrutatus fueris, primus aduentus iam diu est quod transiit in præteritū, secundus verò nō: & ideo de primo aduentu intendo ad pręsens tecum agere.

Duplex est aduentus Christi, videlicet ad saluandum & ad iudicandum.

SAVLVS. Primò ostende mihi, vnde habes quòd aduētus Messiæ in mundum sit duplex. Reperio enim quòd Prophetę, loquentes de aduentu Messiæ, semper loquūtur de futuro, nō distinguentes futurum tēpus secundū remotū & propinquum, vt applicetur tēpus magis propinquū primo aduētui & longinquum secundo, prout tu videris intendere.

Ad salvandum generis humani Messię fuit ... [illegible]

PAVLVS. Licet Prophetę nō distinguāt ita expresse aduentum Messię per remotum & propinquū tempus futurum, eo modo, quo tu dicis: tamen cū de aduentu Messię simpliciter loquūtur, attribuētes suo aduētui diuersas seu cōtrarias dispositiones, oportet inde concludere, quòd sint duo aduētus, vt alteri eorū applicētur aliqua, & alteri alia.

SAVLVS. Oportet te illa declarare, quę dicis allegādo autoritates sacras ad hoc si quas habes.

PAVLVS. Zachariæ 9. manifestè reperies, quòd Rex Messias vēturus erat in forma hominis pauperis ad saluandū per iustitiā populū suū. Legitur enim ibi: Exulta satis filia Sion, iubilare filia Hierusalē: ecce Rex tuus venit tibi iustus & Saluator, & pauper, & ascendens super asinā & pullū, &c. Super quē locū Rab. Sa. magister tuus dicit expressè: scriptura ista non potest intelligi nisi de Rege Messia. Hæc ille. Habes ergo ex hoc loco, quòd Rex Messias venturus erat in ciuitatē Hierusalē in forma pauperis & equitatura pauperrima: & quòd veniebat ad saluandum per iustitiam. Vnde & vocat eum saluatorem & iustū, quæ omnia ad eius aduētum pertinent, scilicet, qui est ad saluādum per iustitiam. Ibidem enim legitur: Tu autē in sanguine testamenti tui misisti vinctos tuos de lacu, &c. De alio verò aduentu eius habetur Dani. 7. vbi, tractans de generali iudicio, dicit: Iudiciū sedet & libri aperti sunt, post pauca subdit. Aspiciebam ergo in visionem noctis, & ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit, & in cōspectu eius obtulerūt eum: & dedit ei potestatē & honorē & regna: & omnes populi, tribus, ac linguæ

Zach. 9. b. 9

Primus aduentus Messiæ fuit in forma hominis pauperis.

Rab. Sala.

Zach. 9. c. 11

Secūdus aduentus ad iudicium erit in maxima potestate & maiestate.

Dan. 7. b. 7.

linguę ipsi seruiēt. Potestas eius potestas æterna quę non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. In quo passu idē magister tuus Rab. Salo. dicit: Et iste est rex Messias. Cū igitur in aduentu à Zacharia prænūtiato exprimitur: quòd rex Messias in forma pauperrima erat venturus. Et in Prophetia Danie. legitur, ipsum venturum esse in maxima potestate. & maiestate. Oportet ergo cōcludere, duplicem eius aduentum fuisse à Prophetis denuntiatum. In quorū primo Messias veniens ad saluādum, venturus erat in pauperrima forma humana: in secūdo verò, ipsemet Messias veniens ad iudicandum, venturus prænunciatur in potestatē magna & maiestate. Vnde de primo eius aduentu vt dicebam, inter me & te est agendum pro nunc scilicet scrutādo scripturas, an sit pręteritus vel futurus. De secūdo verò aduentu, scilicet ad iudiciū, ad præsens omitto, quia de ipso nulla est disceptatio inter me & te, quantū ad hoc: omnes enim cōcordes sumus quod sit venturus.

Rab. Salo.

CAPITVLVM II.

Vbi ostenditur quòd tempus primi aduentus Christi est præteritum secundum prophetiam Iacob Patriarchæ.

SAVLVS.

QVicquid sit de secūdo aduētu ostende si vales, quod Messias promissus ad saluandū iam venit.

PAVLVS. Inter Prophetas qui locuti sunt de aduentu Messiæ, præsertim designando tempus huiusmodi aduētus, primus fuit Patriarcha Iacob; qui volēs filiis suis quædam prędicere, quæ futura erant eis: Gene. 49. inter alia de tribu Iuda, de qua secundum omnes, Messias erat descensurus, dixit hæc verba secundum translationem nostrā: Non auferetur sceptrū de Iuda, nec dux de fœmore eius, donec veniat qui mittendus est, qui est expectatio gentium, ex quo habetur intentum. Nam cum sceptrum de Iuda à magnis temporibus est ablatum, nec etiam est dux de fœmore eius: constat manifestè, quod venit ille qui mittendus erat, &c. scilicet, Messias promissus, quòd est propositū.

De materia huius cap. Vide Nicol. de Lir. in Gen. sup. cap. 49. & Marsilium Phiscinum. lib. de religione Christiana, c. 27. Et in fontalicio fidei. lib. 1. Thesau. 1. circa medium.

Genes. 49. b. 10.

SAVLVS. In multis deficit hæc argumētatio tua. Et primò in vera translatione. Non enim sic se habet veritas Hebraica in hoc loco sicut translatio tua quā allegas, & specialiter in hoc quod dicit: Donec veniat qui mittēdus est, &c. In Hæbraica enim veritate in hoc loco dicitur, donec veniat Sylo. quod est nomē proprium cuiusdam loci, vbi aliquando fuit tabernaculū Domini & arca testamenti: vt habetur 1. Reg. Vnde sensus huius autoritatis quam allegas secundum veritatem literæ Hebraicæ, talis potest esse, scilicet, quòd nō auferetur Dominium seu pręsidentia vel primatus, quæ fuerant in tribu Iuda tēpore Iosuæ & iudicium

Loco eius verbi qui mittēdus est ponitur Hebraice Sylo. ex quo malè arguit Iudeus.

1. Reg. 10. a. 1.

Prima expositio.

ciū, vsq; dum veniret Sylo, scilicet, quando Saul fuit vnctus, tēpore quo tabernaculū Dei fuit in Sylo: & per cōsequēs erat ibi vnctio, qua Reges vngi debebāt. Et quia Saul erat de tribu Beniamin, ideo in Sylo erat trāslatū sceptrum de Iuda ad aliā tribum scilicet, Beniamin. Et ille videtur sensus planus huius autoritatis, qui nihil facit pro te, nihil enim hîc agitur de Messia, de quo ad pręsens loquimur.

Contra extorsionem prędictæ autoritatis.

PAVLVS. Hæc tua expositio est manifestè extorta & incōsona literę, tum quia tēpore quo Saul fuit vnctus, arca Domini iā erat amota de Sylo in Cariathiarim. vt 1. Reg. 7. Tum quia parū post vnctionem Saul vnctus fuit Dauid in Regem, qui quidē Dauid fuit primus Rex de tribu Iuda, & extunc reges de illa tribu successerunt. Non ergo potest dici sceptrum auferri de Iuda, quando incœpit esse in propinqua dispositione ad regnum perfectum: tū quia de Saul nullo modo potest verificari hoc quod immediatè subditur in litera: Qui est expectatio gētium, seu congregatio gentium, cùm ad Saul nihil horum pertinuit: vnde prædicta tua expositio nullū habet locum in hoc passu.

1. Reg. 7. a. 2

Alia expositio prædictæ autoritatis.

SAVLVS. Et si verba Patriarchę non intelligantur de Saul, vt tu dicis, possunt tamen intelligi de aliis, vt Hieroboam, qui fuit Rex Israel de tribu Effraim, per quem tribus decem ablatæ sunt à Regno Iuda, & adhęserūt Hieroboā. vt 3. Reg. 12. Et sic est sensus: Non auferetur sceptrum de Iuda, scilicet, sceptrum regni, quod fuit datum Dauid & successoribus suis, donec veniret Hieroboā, qui coronādus erat in Sylo. Et secūdum talem expositionem, quæ satis est applicabilis literæ, nulla mētio est de Messia, de quo hîc agimus, & per cōsequēs, nec per illā habes intentū.

3. Reg. 12. c. 19.

PAVLVS. Hæc tua expositio manifestè est nulla, sicut & alia: tū quia per Hieroboam nō fuit ablatum regnum à domo Iuda, sed potius stetit firmum per successionem hęreditariam in ciuitate Hierusalem, quæ est metropolis, vbi erat templum & arca Domini, & vnctio sacra, quæ propria erāt & essentialia in regno Israelitico seu Hebraico: tū quia congregatio illa facta per Hieroboā non fuit in Sylo, sed in Sichem, vt in 3. Reg. allegato.

Cōgregatio populi in Sichem, quando Regnum fuit diuisum.

3. Reg. c. 12. c. 19.

SAVLVS. Volo stare in expositione huius passus, prout translatio tua ponit, scilicet, cū dicit: Donec veniat qui mittendus est. Licet enim non sit propria cum litera Hebraica, tamē est aliqualiter ei consona. Sylo enim interpretatur missio, seu missus: secundum quam translationem Prophetia fuit manifestè adimpleta per Nabuchodonosor Regem Babyloniæ, qui fuit missus à Deo, propter peccata populi, ad destruēdam terram Iudæ, & auferendum Regē Iudæorū, prout dicitur 4. Reg. vltimo. & sic est sensus. Non auferetur

Sylo enim interpretatur missus.

4. Reg. vlt.

feretur regnum de Iuda, &c. donec veniat, qui mittendus est, scilicet, Nabuchodonosor, qui à Deo fuit missus, & abstulit totam potestatem Regiã, seu sceptrum de Iuda: cui Nabuchodonosor fuerunt gentes aggregatę, quia eius imperium fuit valdè dilatatum: vt habet Hier. 25. & in aliis multis locis. Vnde prędicta verba patriarchæ secundũ tuam translationẽ acceptã propriè exponũtur de Nabuchodonosor, nulla mentione facta de Messia de quo agimus.

Alia extorta expositio de Nabuchodonosor.

Hie. 25. b. 6

PAVLVS. Quia hæc dictio Sylo, prout in hoc loco ponitur, est aliqualiter obscura: tui expositores eam variè & multipliciter exposuerunt, vt possent euadere à manifesta impugnatione huius autoritatis: ideo recurrendũ est in hoc loco ad trãslationem Caldaicam, factam per Aquilã, quę translatio apud vos tres habet excellentias. Prima, scilicet, vt nullus est ausus ei cõtradicere: vt patet per Rab. Sal. in multis locis: & per Rab. Moy. Aegyptium in suo libro de Directione, & per alios. Secunda est, quòd in scholis puerorũ vbicunque legitur Penthateucus, legitur eis hęc translatio post textũ. Tertia, quia etiam in synagogis in diebus sabbathinis leguntur aliquæ lectiones ipsius Penthateuci, quæ ad maiorem solennitatẽ reperiuntur translatæ: tales translationes summuntur vbiq; terrarum à prędicta translatione Aquilæ. Constat autẽ, quòd ipsa trãslatio in hoc loco sic habet: Non auferetur habens potestatẽ de domo Iuda, nec scriba de filijs filiorum eius, vsque in secula, donec veniat Messias cuius est Regnũ, & ipsi congregabuntur gẽtes, seu populi. Hæc in prędicta translatione: ex qua habes manifeste, quòd hîc loquitur Patriarcha de Messia, de quo hîc agimus. Idem habes per Rabbi Salo. magistrum tuum, qui hanc sequitur translationem in hoc loco: idem etiam per alios.

Sylo dictio obscura est.

Varia expositio huius dictionis Sylo.

Prima.

Rabbi Salo.
Rabbi Moyses Ægyp.
Secunda.

Tertia.

Rab. Salo.

SAVLVS. Qui sunt illi doctores nostri, quos dicis sequentes translationem Caldaicam in hoc loco.

PAVLVS. Super illud verbum Gen. 49. Congregamini filij Iacob, vt annuntiem, quæ vẽtura sunt vobis in nouissimis diebus. Quæ quidem verba prępos uit Iacob filiis suis ante prophetiam, seu benedictionem suam, in qua prophetia verba præallegata continuantur, scilicet, non auferetur, &c. Rab. Moys. Gerũdinẽsis in sua expositione, sic dicit: Nouissimi dies sunt dies Messiæ, quoniam Iacob significabat illa tempora in verbis suis, cùm dixit: Donec veniat Sylo, & ipsi congregabuntur populi, nouissimi enim dies, dies Messiæ sunt. Hęc ille. Idem ille magnus Rab. Sahadias in sua translatione Arabica, quę communiter legitur in partibus Affricę. Idẽ Rab. kimhi in libro suo, qui dicitur Sarasim, vbi agit de dictionũ significatione: dicit expresse, quòd per literam

Gen. 49. b. 10.

Rab. Moys. Gerundin.

Nouissimi dies sunt dies Messiæ.

Rab. Sahadias.

Rab. Kimhi in li. Sarasim.

rũ Sylo, quod habetur in illa autoritate: Donec veniat Sylo, significatur filius eius: et est prophetia de Messia. Sunt etiam alij plurimi hoc sentiẽtes, quos causa breuitatis omitto. Sufficiunt enim prędicti: quia in ore duorũ vel triũ stat omne verbũ. Habes ergo ex hac autoritate, quòd Messias de tribu Iuda promissus iã venit à tempore, quo ablata fuit potestas, seu sceptrũ de Iuda, quod fuit per me propositũ.

Alia exterior expositio.

SAVLVS. Et si hoc, quod dicitur in autoritate prædicta: Donec veniat Sylo intelligatur de vero Messia, vt videtur velle doctores per te allegati, adhuc ex dicta autoritate nõ habes propositum. Nam sceptrum nondũ ablatũ est de Iuda: adhuc enim ei remanet potestas, seu dominium iudicandi causas, & determinandi apud capita transmigrationũ, quę sunt in Babylonia, quę locum Regis tenent super totũ populum Israeliticũ: vt habetur à Rab. Moy. Aegyptio, in lib. de Iudicibus, in determinationibus suis de Sanhedrin cap. 4. vbi sic dicit: Capita transmigrationis, quę sunt in Babylonia, locum Regis tenent, & possunt dominare in Israel, & vbiq; terrarum, & iudicare super eos, siue velint, siue nolint, sicut scriptũ est. Non auferetur sceptrum de Iuda: per hoc enim sceptrum intelligũtur capita transmigrationũ, quę sunt in Babylonia. Hęc ille. Et sic prędicta autoritas non facit pro te. Non enim ex vi prædictæ autoritatis est necessarium cõcedere, quòd iam venit Messias, cùm nondum sceptrum sit ablatum de Iuda.

Vide de hoc in fortalitio fidei. libr. 4. argum. 8.

Rab. Moy. Ægypt.

Sanhedrin. c. 4.

PAVLVS. Hæc responsio, seu euasio tua non solùm est manifeste falsa secundum euidẽtiam facti, sed etiam est notoriè ficta, seu mendosa, & insuper cõtra propheticam veritatem. Primũ patet ex hoc. Nã Babylonia, in qua tu asseris esse capita trãsmigrationum, habẽtia tales potestates & dominia super totum populum Iudaicum, manifestissimum est, quòd iam à magnis tẽporibus citra est destructa, & inhabitabilis redacta, & hoc fuit de ea prophetatũ Isa. 13. vbi sic dicit: Et erit Babylõ illa gloriosa in Regnis inclita in superbia Caldęorum: sicut subuertit Deus Sodomam & Gomorrham, nõ habitabitur vsq; in finem, & non fundabitur vsque in generatione & generationem. Constat autem quòd in terra inhabitabiliter destituta nullus cõmoratur, & multo minus credibile est, quòd sint ibi talia capita. Est etiam notoriũ inter vos, quòd à magnis tẽporibus retroactis: nunquam in partibus Babylonicis, nec aliquod iudicium, nec aliquã determinatio, nec solũ rumor aliquis de illis partibus ad istas partes Europæ veniret. Vnde notorium est secundum euidentiam facti, quòd non sunt ibi Iudęi dominantes super totum Israel, vt tu asseris. Secundum autẽ, quòd euasio, videlicet tua sit ficta, seu mendosa:

Primum. Prædicta euasio est ficta cùm Babylonia sit destructa, & inhabitabilis.

Isai. 13. d. 19.

Secundum contra eandem euasionem.

mendosa, patet ex hoc. Nam secundum tuum Rab. Moy. prædictum, & communiter omnes doctores tuos, extra terrã promissionis non potest, nec licet, nec aliquando licuit, alicui Iudęo iudicare iudicia criminalia: de quibus, scilicet, est occisio, seu mutilatio membri humani. Cõstat autem, quòd qui non habet iurisdictionem in talibus: non potest iudicare, neq; capitaliter iudicare blasphemum, seu idolatrã, homicidã, vel adulterum, nec aliquẽ quemcunq; incurrentem similia crimina, quæ grauissima sunt secundum legem Moysi. Et sic exceptis istis, & similibus cætera sunt leuia. Ex quo sequitur, quòd illa capita transmigrationum, quæ tu dicis esse in Babylonia, non possunt iudicare de grauibus, seu capitalibus criminibus, cũ sint extra terrã promissionis, sed tantum de leuibus & paruis causis, quarũ respectu nõ possunt dici habere sceptrũ, neque potestatem regalem, prout tu dicis. Vnde de eis etiã si pro nunc essent, nõ potest dici, quòd tenerent locũ, seu sceptrum Regis, sed tales essent sicut iudices inferiores, habentes modicã potestatẽ. Vides ergo, quòd Rab. Moy. & alij Rabbini tui, qui asserunt, quod in Babylonia sint capita transmigrationum, habentia potestatem Regiã super totum populum Iudaicũ manifestè mẽtiuntur, cũ illud asserũt, quod est contra mẽtem suã. Omnes enim concorditer tenent, quòd extra terrã promissionis nulli Iudæorum pertinet talis potestas. Tertia euasio tua est contra propheticam veritatem. Legitur enim Oseę. 3. sic: Dies multos sedebũt filij Israel sine Rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari. Quę quidẽ autoritas, tã secundum tuos expositores, quàm nostros intelligitur de statu Iudæorũ in captiuitate hodierna. Et sic patet, quòd asserere Iudęos habere in Babylonia, vel alibi, tempore huius captiuitatis principẽ vel Regẽ, seu aliquid huiusmodi non solùm est contra ipsam euidentiam rei, vt dictũ est, sed etiam contra propheticam veritatem.

Rab. Moy.

Extra terrã promissionis nõ licet criminale iudicium ferre.

Rab. Moy.

Iudæi mendaces.

Tertiũ contra euasionem.

Osę. 3. b. 4.

SAVLVS. Si hęc dicta patriarchæ, quæ pro te allegas proprie cõsonarent proposito tuo; oporteret, quòd Messias tuus venisset ante tempus Machabęorũ, per quos fuit sceptrum de Iuda ablatũ: Machabęi enim vt manifestum est, non erant de tribu Iuda, sed de tribu Leui: erant enim sacerdotes, & illi totũ populum gubernabãt in templo secundo per centum annos, & vltra ante aduentũ Christi tui: vt patet in historiis Iosephi, & aliis. Cũ ergo Messias tuus natus est tẽpore Herodis Regis, qui Machabęis successit in Regno Iudęorũ: constat, quod non venit in tẽpore repræsentato per Patriarchã. Nam longè ante tempus Herodis, in quo tempore Christus natus est, iam erat ablatum sceptrum de Iuda, vt dictum est, & transiuerat

Alia obiectio, qua nititur probare ex prophetia Iacob Messiã venisse ante tempus Machabæorũ.

Machabęi de tribu Leui Sacerdotes erant.

Iosephus in historia.

transiuerat in Machabæos, qui erant alterius tribus.

Machabæi erant de tribu Iuda, secundum lineam maternam.

PAVLVS. Quãuis secundũ aliquos expositores nostros Machabæi, licet sacerdotes fuerunt, & per cõsequens de tribu Leui, erant tamen de tribu Iuda secũdum lineã maternã: & ideo per gubernationem eorum non erat ablatũ sceptrum de Iuda: tamen quia non potest hoc clarè probari: ideo ad obiectionẽ tuã, secundum alios plenius respondetur. Ad quod sciendum, quòd vt habetur Num. 11. tẽpore Moysi, de mãdato Dei fuerũt congregati 70. seniores populi Israel, vt essent coadiutores in regimine populi cũ ipso Moyse. Et ex tunc, secũdum omnes doctores tuos, semper fuit in Iudaismo collegium, seu consistoriũ seniorũ, quod dicebantur Sanhedrin: ad quod omnes difficultates, seu dubia fidei & legis etiam perueniebant. Similiter etiã omnia magna & summa iudicia, seu cõtrouersię: de quibus cõmuniter intelligitur illud Deut. 17. Si difficile & ambiguũ apud te iudiciũ perspexeris inter sanguinẽ & sanguinem, causam & causas, &c. & infra: Surge & ascende ad locũ, quem elegerit Dñs Deus tuus. & infra: Et facies quæcunque dixerint, qui præsunt loco, quẽ elegerit Dñs: & sequeris sententiã eorum, nec declinabis ad dexteram, nec sinistram. Qui quidem Sanhedrin à tempore Dauid, & citra residebant principaliter, sub Regibus & ducibus Iudæ in

Num. 11. 70. seniores populi erãt, quibus commissum erat regimen Iudæorum.

Sanhedrim collegium seniorum.

Deu. 17. b. 8

Sanhedrim fuit tempore Dauid, & in Babylonica captiuitate.

Hierusalem. Et postea in Babylonica captiuitate dũ ibi essent Reges & duces de Iuda. Consequẽter autem in reditu prædictæ captiuitatis residebãt apud Hierusalẽ, sub ducibus de tribu Iuda, dũ essent, & durabat potestas eorum, etiam non existente Rege, seu duce de Iuda: prout potestas alicuius capituli vacãte sede durat: & sic autoritas & potestas Sanhedrin durauit etiã tempore Machabæorũ, & vsq; ad 40. annos ante destructionem templi secũdi: in quo tempore cessauit ex toto eorũ potestas, seu iurisdictio: eo quòd tũc temporis Herodes interfecit omnes Rabbinos, seu magistros illius collegij: prout habetur in libro Sãhedrin Hierosolymitano, in ca. de iud. pecuniarũ. Idẽ habetur in libro Abodazara ca. 1. Vnde pro tunc propriè fuit ablatũ non solũ sceptrũ de Iuda, sed etiã scriba de filiis eius, quod quidem tempus concurrit cũ tempore passionis Christi nostri, qui secundum omnes per 42. annos ante destructionem templi fuit passus, sicut & Regnũ Herodis, qui alienigena erat. In cuius tẽpore titulus Regius à toto genere Iudæorũ fuit ablatus, quod fuit valdè propinquũ tempori natiuitatis Christi. Ex quibus patet, quòd tẽpore Machabæorũ non fuit ablatũ sceptrũ de Iuda, sed tẽpore Herodis, vt dictum est: in quo tempore verus Messias fuit natus, quod manifestè concordat cum prophetia Patriarchæ prædicta.

Sanhedrim fuit in tẽpore Machabæorum.

Herodes interfecit omnes Rabbinos collegij Sanhedrim.

Sanhedrim in capitulo de iudi. lib. Abodazara

Christus passus 42. annis ante destructionem templi.

Quando fuit ablatũ sceptrũ de Iuda.

SAV-

Obiicit duo tempora assignari ad ablationem sceptri Iudaici.

SAVLVS. Secundũ tuam narrationem duo tẽpora assignas circa expositionem verborũ patriarchę. Vnũ, scilicet, quãdo fuit ablatum sceptrũ de Iuda Herodæ regnante, qui alienigena erat. Aliud verò tẽpus assignas quãdo fuit ablatus dux, seu scriba de filiis eius, & hoc dicis impletum, quãdo Herodes occidit Rabbinos, seu magistros legis, qui dicebantur Sanhedrin. Quæ quidem narratio tua nõ videtur fundari in aliqua autoritate autẽtica: nec etiã videtur cõsona verbis Patriarchæ supradictis. Non enim assignauit duo tẽpora, sed tãtum vnum, dicens: Donec veniat, qui mittendus est, scilicet, Messias secundum te & translationem Caldaicam.

Talmudica doctrina.

PAVLVS. Secundũ historias Talmudicas, quas teneris tanquã autenticas habere, duo fuerũt ablata de tribu Iuda in diuersis tẽporibus, licet nõ multũ ab inuicem remotis. Vnũ est sceptrũ Regni: quia Herodes Ascalonita, cũ esset non solũ alienigena, sed etiã seruus de domo Machabęorũ, & de facto Regnasset in Iudæa & Hierusalẽ. Idcirco timẽs, quòd cum Regnũ ei non cõpeteret de iure, eo quòd legitur Deut. 17. De medio fratrum tuorũ ponas super te Regẽ, nec poteris ponere super te alienigenã: posset pro tempore cõsurgere aliquis de stirpe Dauid, & eũ de regno expellere: ideo interfecit omnes, quos potuit habere de genere Regio, in qua occisione ablatũ fuit sceptrũ de Iuda, pręsertim secundũ extimatiõ nẽ populi cõmunem, & ipsius Herodis, qui credebat nullũ de stirpe Regia in Iudęa remãsisse: sed sceptro ablato modo prædicto, adhuc remanebãt Sãhedrin, qui dicuntur doctores, seu scribæ, qui residebãt sub Herodæ, sicut aliàs residebãt sub Regibus, seu ducibus Israeliticis, sed postea fuerũt ab Herodę interfecti Sanhedrin omnes, & tunc propriè fuit ablatus scriba de filiis Iuda, quę omnia supradicta historialiter, in libro qui dicitur Bauabathra cap. 1. & in libro Sanhedrin Hierosolymitano, & in lib. Abodazara, supra allegatis, habẽtur. Patriarcha ergo spiritu Dei ista præcognoscens propriè prædixit. Nõ auferetur sceptrũ, &c. in hoc pręsignans primã ablationẽ prędictã ad titulum Regiũ pertinentem. Consequenter dixit, & scriba de filiis eius, in hoc præsignans secundã ablationẽ Sanhedrin prædictã. Quę quidem duæ in diuersis tẽporibus cõtigerunt sub Herode, seu Herodianis. Et attendendum est, quòd licet de prima ablatione simus certificati per historias Talmudicas pręallegatas, nõ tamen de tẽpore, quo contigit per eas certificamur: per historias autẽ nostras, scilicet, Euangelistas certificamur: nõ solum de occisione, sed etiã de ipsius tẽpore. Tradunt enim, Herodẽ occidisse quoscunque potuit inuenire in Bethleẽ Iudæ Abimatu: & infra, & hoc cum

Duo ablata de tribu Iuda diuersis temporibus, scilicet, sceptrum, & Sãhedrin, quos omnes occidit Herodes.

Deut. 17. c. 15.

Bauabathra c. 1. Sanhedrin Hierosolymitano. Abodazara

Sceptrum fuit prima ablatio. Sanhedrin secunda.

Euangeliũ duas ablationes ostendit tempore quo natus est Christus sceptrũ Iudaicũ ablatũ est occisione infantium.

Matth. 2.
Quo tempore Sanhedrin fuerũt occisi.
Quo tempore Christus fuit passus.

cum natus esset Saluator noster in Bethleẽ Iudę Matth. 2. De secunda verò occisione Sãhedrin, & de tempore quo cõtigit sumus certificati per historias tuas in libris præallegatis, quod fuit per 40. annos ferè ante destructionem templi secũdi. Constat autem secundũ omnes historiographos, quòd passio Christi nostri fuit per 42. annos ante destructionẽ tẽpli secundi: & sic habes ex prędictis, quòd nõ fuit ablatũ sceptrum de Iuda per Herodẽ, nec dux, nec scriba de filiis eius modo prædicto, donec venit Messias, vt dictum est, quod fuit propositũ: ante enim venit Messias in mundum per suam natiuitatem, quã fuisset ablatũ sceptrũ de Iuda, vt dictum est. Similiter ante fuerũt ei, scilicet, Messiæ gẽtes aggregatę per suã passionẽ, quam scriba de filiis eius auferetur, vt supra secundum tuas historias est ostensum.

SAVLVS. Nõ video quomodò posses asserere, quòd per passionem Christi tui fuerunt gẽtes ei cõgregatæ, totũ enim oppositum patet per euidentiã facti: quia per mortem Christi tui non solùm gentes non fuerunt ei congregatæ, sed etiam discipuli proprij dimisso illo dispersi per orbem fugierunt.

PAVLVS. De hac cõgregatione gentiũ ad Christum nostrũ per suã passionem: oportet nos habere finito isto articulo singulare certamen: & ideo pro nunc differatur, & cõtinuemus, quod incœpimus, scilicet, scrutinium scripturarum circa aduentum Christi, an sit præteritũ, vel futurum.

CAPITVLVM III.

In quo ostenditur, quòd Messias iam diu est, quòd venit per reuelationem factam Danieli de 70. hebdomadibus.

SAVLVS.

Ad propositum nostrũ prout vis reuertendũ est, & si prophetia prædicti Pathiarchæ Iacob secundum translationem nostram Caldaicã, quodammodo pro te faciat, adhuc vellem aliam autoritatem ad hoc, quod tempus aduentus Messię sit pręteritum, si quam habes.

PAVLVS. Multas habeo autoritates hoc satis ostendẽtes illis, pręsertim, qui veritatem scire desiderãt sine affectione minus recta, sed tantũ vnã allegabo tibi, quę est de vltimis prophetarũ de hoc loquentium, sicut prophetia præallegata patriarchæ fuit de primis prophetiis tractãtibus de tẽpore aduẽtus Messiæ.

SAVLVS. Allega illã autoritatem quã dicis, vt videas si facit pro te.

PAVLVS. Daniel, qui fuit de vltimis prophetarum veteris testamenti de hac materia, scilicet, de aduẽtu Messię inter cęteros pertractauit, qui vt habetur Dan. 9. cũ orationibus, præcibus & ieiuniis & sacco & cinere orãs Deũ tẽpore Babylonicę captiuitatis pro illuminatione, seu reparatione

Reuelatio Danieli facta de aduẽtu Messiæ, per 70. hebdomadas signatas.
Dan. 9. f. 24

ratione

Danielis prophetia praecessit oratio, ieiunium & poenitentiae opera, à quo cõcionatores discere possunt.

Ieiunantes vespertino tẽpore magis eleuãtur.

Danielem Angelus reddit attentum.

tione sanctuarij ciuitatis, & populi Israelitici, cũ instanter orasset, & peccata propria, & populi cõfiteretur, Angelus Gabriel ei apparuit tempore sacrificij vespertini: quando ieiunantiũ mentes magis eleuantur, & deuotius orãt. Qui quidem Gabriel postquã reddidit Danielem attentũ propter arduitatem dicendorũ, dicendo ei hęc verba: Ab exordio pręcũ tuarũ egressus est sermo Dñi: ego autem veni, vt indicarem tibi, quia vir desideriorũ es: tu autẽ animaduerte sermonem, & intellige visionem. Consequẽter reuelauit ei tẽpus aduentus Messię: dicẽdo ei hęc verba secundũ translationem tuam. 70. hebdomades abbreuiatæ sunt, alias decissæ sunt super populum tuum, & super vrbem sanctam tuã, vt consumatur pręuaricatio & finem accipiat pęccatũ, & deleatur iniquitas & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & vngatur sanctus sanctorũ. In quibus verbis Angelicis manifestè patet, quòd infra terminũ 70. hebdomadarũ, à Deo per Angelum Danieli reuelatũ: iustitia sempiterna erat adducenda, scilicet; Messias promissus, de quo in

Psal. 71. b. 7. Psal. Orietur in diebus eius iustitia. & Hiere. 23. Hoc est nomen *Hier. 23. a. 6* quod vocabunt eum: Dñs iustus noster. Et sic in aliis locis, iustus, seu iustitia per excellentiam de Messia dicitur: Cũ ergo tempus prædictarũ hebdomadarum iam diu est, quòd transiuit, vt posset

Messias iustus, & iustitia per excellentiã vocatur in scriptura.

euidenter probari, nõ solum per rationes, sed etiam per autoritates à te recipiendas, sequitur, quòd iustitia sempiterna, quæ est ipse Messias, iam diu est quòd venit: quod est intentum meũ in hac nostra altercatione.

Tria quærit.

SAVLVS. Autoritas per te allegata nõ concludit intentum tuũ, nisi prius probes aliqua, quę non credo, te probare posse. Et specialiter tria, quę tibi per ordinem tãgam. Primũ, quod tibi incũbit probare est, quòd per hoc quod dicitur iustitia sempiterna in hoc loco intelligatur Messias promissus. Iustitia enim sempiterna propriè Deus est, qui cum sit iustus, prout in scripturis sępè nominatur, sequitur quòd sit iustitia. Illa enim, quę de Deo dicũtur in concreto, oportet verificari de eo in abstracto, propter eius summã simplicitatem. Et cũ ipse sit sempiternus, sequitur quòd eius iustitia, quę est sua essentia, sit sempiterna. Vnde proprius sensus huius dicti Angelici, scilicet: Et adducatur iustitia sempiterna, est, vt adducatur Deus, qui est iustitia sempiterna propriè vt dictum est. Deus autẽ dicitur venire, seu adduci methaphoricè secundum suos effectus: quando, scilicet, effectus misericordię suę, seu prouidẽtię, vel iustitiæ suę venit, seu ducitur ad miserendũ, seu prouidendum suis creaturis. Vnde si bene consideras in hoc loco sic debet intelligi illud dictũ, scilicet: Et adducatur iustitia sempiterna. Nõ

Primum. An nomine iustitiæ sempiternæ intelligatur Messias.

Quæ in concreto de Deo dicuntur verificãtur in abstracto.

Proprius sensus dicti Gabrielis est Deũ esse iustitiã sempiternam.

Secundo. An Daniel in sua oratione intenderat Messiam petere.

enim Daniel in suis orationibus, quę in illo capitulo, quod tu alle gas cõtinentur, petiuit Messiam adduci, nec aliquid huiusmodi: sed solum reparationem tẽpli, & ciuitatis, quæ erant destructę, & etiã amotionem oprobrij popu li sui: prout verba sua manifestè sonant, in quibus nulla mẽtio de Messia reperitur. Vnde, quia infra terminum prędictarum hebdomadarũ Deus venit miserãdo populo suo, reducẽdo eos de ca ptiuitate Babylonica, & reedificãdo templũ & ciuitatem, & vin dicãdo eos de inimicis, scilicet, Caldęis, qui infra istud tẽpus fue rũt destructi per Medos. Idcirco horum respectu satis propriè po test intelligi adductio iustitię sempiternę correspõdẽter adoratio nes Danielis, quibꝰ ista petebat.

Ad primũ ostẽdit prædictam reuelationem de Messia promisso, esse factam.

PAVLVS. Vtiq; cõcedo tibi, quòd Deus est iustus, & per consequens iustitia sempiterna: eo modo quo tu dicis, & etiam quòd in hoc loco per hoc, quod dicitur Iustitia sempiterna intelligatur ipse Deus: sed per hoc nõ concluditur, quin verba ista de Messia seu Christo intelligãtur.

Probatque hoc ex testimoniis Iudæorum.

Nã prout iã dixi tibi verus Messias, iuxta veritatẽ fidei nostræ, Deus verus est, de cuius diuinitate tractaturus sum tecũ in arti culo certo per se: sed ad præsens ostendã tibi magistros tuos, qui verba prędicta Angeli exponũt de Messia promisso. In libro enim Gederholã, id est de ordine mũdi, Rab. Barachia exponẽs illud Isa. 56. vbi dicitur: Proxima est salus mea ad veniendũ, & iustitia mea ad reuelandũ. dicit expressè, quòd per illud quod dicitur: Et iustitia mea. intelligitur Messias, de quo scriptum est in Dan. Vt adducatur iustitia sempiterna. Hęc ille. Similiter Rab. Moy. Gerundensis, exponens prædicta verba Angeli in loco suo super Danielẽ, sic dicit: Iustitia sempiterna, & sanctuarium sanctuariorũ, vel sanctus sanctorũ, nõ nisi ipse Messias est sanctificatus de filiis Dauid. Hæc ille. Et sic habes manifestè secundũ doctrinã antiquorum Talmudistarũ & modernorũ, etiã magistrorum, quòd per iustitiã sempiternã, & sanctum sanctorum, quę in verbis Angeli supradicti continẽtur, intelligitur Messias. Illud autẽ quod obiicis, dicens, quòd Daniel in suis orationibus in prędicto cap. contentis, non petiuit Messiã adduci, sed solùm reparationem templi, &c. nõ facit contra propositũ meum: tamẽ quia Deus ex abundantia suę bonitatis, nõ solùm merita supplicũ excedit, sed etiã orationũ vota: sæpe enim plus dat, quã ab eo petatur. Vnde Gen. 17. Abrahã nõ petenti, quòd daretur sibi filius de Sara, sed solũ cõseruationem Ismaelis, dicens: Vtinam Ismael viuat corã te, Deus respõdit: Sara vxor tua pariet tibi filiũ, &c. & infra: Et pro Ismael exaudiui te, &c. Ex quo patet, quòd nõ solũ quod petebat, sed amplius ei cõcessit, & sic in proposito. Tamen, quia licet Daniel non petiisset

In lib. Gederholan.

Rabbi Barachia.

Isa. 56. a. 1.

Rab. Moyse Gerund.

Messias est iustitia sempiterna, & sanctus sanctorum, secũdũ Talmud.

Ad secũdũ. Deus plus dare solet, ex abundãtia pietatis suæ, quã ab eo petatur.

Gen. 17. c. 18.

uiffet aliquid de Messia, sed ex cõsideratione verborum Hieremiæ orasset pro liberatione populi Israel de Babylonica captiuitate & reedeficatione tẽpli, & huiusmodi. Deus tamẽ cui nihil latet futurũ, pręsciens quòd illa liberatio populi, & illa reedificatio tẽpli, & huiusmodi non erant stabiles, seu perpetuæ, nec per se intentę: ideo reuelauit sibi verã consolationem populi & perpetuã edificationem tẽpli Dei, per aduentum iustitię sempiternæ, & sancti sanctorum, scilicet, Messiæ fiendas. Sicut si quis seruus dño suo gratus, seu acceptus, peteret à suo dño aliquam gratiã modici valoris, & dñs ei responderet, bene dabo tibi illã, sed est modicæ reputationis: quia cito corrũpetur, sed dabo tibi aliã incomparabiliter maiorem, sicut 1. Reg. 9. Samuel dicebat Sauli, quẽ sciebat Regem futurum: De asinis, quas nudiustertius perdideras, ne solicitus sis, quia inuentę sunt, & cuius erunt optima Israel, nõne tibi? & sic in proposito. Deus enim sciens quod appropinquabat tempus Messiæ, in quo redimendus erat populus Dei, & ciuitas sancta, scilicet, Hierusalẽ spiritualis perpetuo reparãda, Danieli petẽti de temporali liberatione & reedificatione ciuitatis, seu tẽpli quodãmodo momentanea: respõdit quòd illa reedificatio, quã petebat fieret. & hoc cũ dicit: Et rursum reedificabitur platea & muri: sed cõsequenter ostendit ei, quòd huiusmodi reedificatio nõ erat durabilis: & hoc cum dicit: Et ciuitatẽ & sanctuarium dissipabit populus cum duce vẽturo, & finis eius vastitas: veruntamẽ, vt eũ vere consolaretur, reuelauit sibi liberationẽ populi spiritualẽ, quę fiẽda erat, scilicet, per cõsumationem præuaricationis, & peccati & deletionẽ iniquitatis, quę per adductionẽ iustitię sempiternę, & vnctionẽ sancti sanctorũ implenda erãt infra tẽpus 70. hebdomadarum à Deo decissarum, prout plane litera sonat.

Similitudo. — *1. Reg. 9. c. 20.*

SAVLVS. Quidquid sit de intellectu harũ dictionũ, scilicet iustitia sempiterna, & sanctus sanctorũ. Adhuc nõ habes intentũ tuũ ex hac autoritate Danielis: & hoc ex duobus, quę tibi, vt dicebã incumbunt probare. Primo, quia nõ cõstat hę hebdomadę cuius sint quãtitatis, scilicet, an dierũ, annorũ, cẽtenariorum seu millenariorũ. Hebdomada enim nihil aliud dicit, nisi septenariũ, dicũtur enim hebdomadę dierũ & annorũ, & simili modo, seu ratione possunt dici hebdomadæ iubileorũ, & cẽtenariorũ, & huiusmodi. Et quia hoc est incertũ ex dictis Angeli: idcirco tẽpus contentũ in prędictis hebdomadibus incertũ remanet nobis. Secũdo, quia dato quòd essemus certificati de quantitate hebdomadarum, adhuc ignoramus earũ initiũ. Non enim habetur earũ initiũ in litera, nec per cõsequens earũ finis. Vnde dato, quòd infra tẽpus hebdomadarum

Quærit primũ de quantitate hebdomadarum.

Quærit secundũ de initio hebdomadarum.

rũ prędictarũ Messias esset venturus, & quòd ille hebdomadę sint annorũ, adhuc nescitur, an illud tẽpus sit prętaritũ, vel futurũ: cũ harum hebdomadarũ initium, vt dictum est, nesciatur, & sic patet quòd argumẽtatio tua in hoc loco nõ concludit tuum intẽtum.

Ad primũ ostendit, quòd hebdomada Danielis sunt annorum, quod probat per scripturas, & per Talmudistas.

PAVLVS. Ad primũ, quod obiicis de quantitate temporis hebdomadarum tibi respõdeo, quod contentæ hebdomadæ in hac reuelatione facta Danieli, manifestũ est, quòd sunt intelligẽdæ annorũ. Tum quia in tota sacra scriptura nõ inuenitur aliqua hebdomada dici, nisi vel dierũ. vt Leuit. 23. vbi de festo hebdomadarũ agitur, vel annorũ, vt ibidẽ 25. vbi de iubileo agitur, & ideo fingere hebdomadã iubileorũ, & huiusmodi non cõsonat Sacrę scripturę, nec vsui cõmuniter loquentiũ: tũ quia tui expositores, tã Talmudici antiqui, quã etiam moderni nunquã has hebdomadas intellexerunt, nisi annorũ: vt patet in libro qui dicitur Gederholã, scilicet, de ordine mundi. Et in expositione Rabbi Salo. super hũc passum. Similiter & Rab. Moy. Gerundensis, & sic de aliis, qui omnes licet in expositione aliorum contentorum in hac reuelatione deuiãt à veritate nostra, & etiã inter se sunt diuersi. In hoc enim, scilicet, quòd huiusmodi hebdomadæ intelligãtur annorum nullus eorũ discordat: tum quia cùm sit manifestum, quòd ciuitas Hierusalẽ per Romanos à magnis tẽporibus

Leui. 23. a. 3.

Leui. 25. a. 8

In lib. Gederholam.

Rab. Salo.

Rab. Moys. Gerund.

sit destructa, & ex tunc sacrificiũ Iudaicum fuisse ablatum, quod iuxta planum sensum literæ in vltima prædictarum hebdomadarum hòc pronosticatur forè, vel saltem post 72. hebdomadas. Legitur enim ibi sic. Et post hebdomadas 72. occidetur Christus, & non erit ei: & ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cũ duce venturo, & finis huius vastitas, sequitur, quòd à magnis tẽporibus retroactis tẽpus prædictarũ hebdomadarum sit finitũ. Et quia cõstat ex prędictis, quòd infra tempus prædictarum hebdomadarum adduci debebat iustitia sempiterna, scilicet, Messias, sequitur quòd à magnis tẽporibus citra, scilicet, à tempore quo finitæ sunt 70. hebdomadæ sæpe dictę secundum prophetiã Danielis, Christus, seu Messias debuit venire. Et sic eius primus aduentus de quo agimus, secũdum reuelationem Angelicã factam Danieli, iam diu est, quòd transiit in præteritum, quod fuit à me intentum.

SAVLVS. Licet verũ est, quòd expositores nostri, & specialiter magistri antiqui Talmudistarũ per 70. hebdomadas prędictas intelligunt hebdomadas annorũ, vt tu dicis: tamen illi nõ cõcedunt tẽpus aduentus Messiæ iam præteritum: exponunt enim literam huius reuelationis per alios modos: ita quòd per hoc non possunt cogi, vt cõcedant Messiam iam venisse. Et ideo ex dictis eorũ tu nõ posses

conclu-

concludere quod intendis, cùm sit manifestè contra mentē eorū.

Iudæi extortè exponunt prophetias de Messia loquentes.

PAVLVS. Scio vtiq;, quòd magistri tui conātur sic extortè exponere literā huius reuelationis, vt subterfugiāt à veritate ibi contenta: sed ex hoc nō tollitur, quin ex dictis, & ab eis concessis possim cōtra te agere. In Dialecticis enim quidquid alter disputantiū habet ex cōcessione alterius, probatū reputatur, & cōclusum inter eos, licet ille cōcedens plura alia diuersa, seu contraria proponat. Similiter in altercationibus iuridicis semper creditur homini cōtra se, licet nō pro se, nisi de cōsensu sui aduersarij. Vnde & in proposito expositiones magistrorū tuorum ego nō cogor admittere, nisi tantum in his, quę pro me faciūt. Quapropter, quia ipsi vnanimiter cōcedunt, huiusmodi hebdomadas intelligendas esse annorum: ideò hoc propono tibi, tanquā à te necessario concedendū & recipiēdum. De aliis verò expositionibus suis, si quę sunt cōtra me, nō cogor eas recipere, nisi forte ratio, vel autoritas sacrę Scripturę eas suaderet. Et eodē modo debet esse inter me & te: quia si ex autoritatibus noui testamenti, vel sanctorū nostrorum aliquid adinuentū fuerit contra me, potes illud allegare, & oportebit, quòd ego concedā illud: de his autē, quę cōtra te fuerint in prædictis, nō eris obligat⁹ cōcedere.

SAVLVS. Habeo mentem tuā circa primū, quod obiiciebā: dic ergo ad secundū, scilicet, de initio huiusmodi hebdomadarū quod in litera nō est expręssum.

Ad secundū probat initium hebdomadarum fuisse ab exitu sermonis.

PAVLVS. Si bene literam cōsideras, initiū huiusmodi hebdomadarū Angelus ostendit Danieli, vbi postquā proposuit sibi 70. hedomadę decisę sunt super populū tuum, &c. vsq; ibi: Et vngatur sanctus sanctorum, statim subdit. Scito ergo & animaduerte ab exitu sermonis, vt iterum ędificetur Hierusalem, vsque ad Christū ducem hebdomadæ 7. & hebdomadę 72. erunt. Vnde secundū planum intellectū literæ in hoc quod dicit: Ab exitu sermonis, vt iterū ędificetur Hierusalē, ostenditur initium harum hebdomadarū esse ab exitu sermonis reedificationis Hierusalē. Sed quomodo intelligatur illud: Ab exitu sermonis: diuersi diuersimodè exposuerūt. Aliqui verò exposuerunt de exitu sermonis Dei ad Gabrielē Angelū, de quo dixerat: Ab initio precū tuarum egressus est sermo. Alij verò à vicesimo anno Regni Artaxerxis, quando idē Rex pręcepit, vt reedificaretur Hierusalē, vt habetur Nehe. 4. Alij verò, vt magister Raymūdus Marcus, & alij sequaces exponūt hoc initiū fuisse quarto anno Sedechię Regis, in quo anno, vt sufficiēter probāt exiuit sermo Dei ad Hieremiā dicēs: Cū cœperint impleri in Babylonia 70. anni, visitabo vos, & suscitabo super vos verbū bonum, & reducā vos ad locum istum. In quo verbo sermo Dei primo

Ab exitu sermonis, quomodo intelligatur: & variè exponitur. Aliqui dicūt intelligi de tēpore, quo Gabriel loquutus fuit.

Nehe. c. 4.

Alij intelligunt de Rege Artaxerxe.

Raymūdus, & alij à 4. anno Regis Sedechiæ.

Hiere. 29. b. 10.

primo exiuit de reditu populi in Hierusalē,& per cōsequens reedificandum ibi templū Dei, & habitacula populi & ministrorū, licet adhuc nō esset data licētia reedificandi. Vnde iste fuit primus exitus sermonis Dei de reductione captiuitatis Babylonicę,ad quē refertur propriè verbum Angeli dicentis Daniel. Scito ergo & animaduerte ab exitu sermonis, vt reedificetur Hierusalem. Cōsonat autem huic sententię, quòd Daniel in suis orationibus & ieiuniis supradictis sumpsit exordium ab illa prophetia Hiere. Dicitur enim ibi in principio illius capit. Dani. 9. Ego Daniel intellexi in libris numerū annorum: de quo factus est sermo Dñi ad Hieremiā prophetam, vt cōplerentur dies consolationis Hierusalē 70. anni, & posui faciē meā ad orandum Deum, &c. Ex quo patet, quòd Danieli cōsideranti in verbis Hiere. prædictis, ab illis verbis sumpsit sibi initiū Angelus dicens, ab exitu sermonis, vt reedificetur Hierusalem. Vnde ab isto initio procedendo in cōputatione 70. hebdomadarū: rectè secundū veriores historias, & planiorē sensum literę deuenitur ad vltimā hebdomadā, in qua passio Christi fuit celebrata, per quā secūdum veritatē fidei nostrę cōsumata fuit pręuaricatio, & finē accepit peccatum.

Primus exitus sermonis Dei fuit de reductione captiuitatis Babylonicæ

Dan. 9. a. 2.

Hie. 25. c. 12 & 29. c. 10.

Vltima hebdomada passio Christi fuit celebrata.

SAVLVS. Ostēde ergo mihi processum huius cōputationis, scilicet, 70. hebdomadarū, vt videā quomodo ab illo exitu sermonis, scilicet, Dei ad Hiere. vsq; ad tempus passionis, quod dicis fuerunt impletę 70. hebdomadæ supradictæ.

PAVLVS. Nō est necesse vt tibi ad præsens ostendā illum processum quem petis: tū quia potes eū habere plenè in illo libro notabili, qui dicitur Pugio Iudæorū, in secūda parte cap. 3. vbi hęc computatio est perfectè tradita. Similiter illam inuenies paucis mutatis in postilla magistri Nicolai super hoc c. Dan. 9. & in additionibus, quas in illo c. edidimus: in quibus omnibus prędicta computatio vera & exquisita cū reprobatione expositionis Rab. Sal. magistri tui propriè & perfectè traditur. Ibi etiā inuenies planū sensum, & rationem omniū, quæ in illo capitulo cōtinentur, tam de diuisione tripartita hebdomadarū, scilicet, per 7. & 62. & vnam similiter, de quo intelligitur vsq; ad Christū ducē: & occidetur Christus, & sic de aliis, ibidē contētis: & ideo remitto te ad prędicta. Tū, quia hîc non agimus de hoc, vt inueniamus tempus aduētus Christi distinctè & pūctualiter, sed solū scrutamur scripturas, ad inueniē dum scripturas secundū reuelationē prædictarū hebdomadarū Danieli factā: an iste aduētus sit adhuc in futuro spectandus, an iam trāsiuit in præteritū. Et quia secundū expositores non solum nostros, sed etiam tuos: totum tempus harum hebdomadarū, infra quòd iustitia sempiterna, scili-

Iudæorum Pugio 2. parte cap. 3.

Postilla Nicolai de Ly ra.

Autor in additionibus ad 9. c. Dan.

scilicet Christus erat adducẽdus iamdiu est, quòd trãsit in præteritũ, vt patet ex prædictis: ideo hoc sufficit ad probandũ intẽtũ meum ad præsens, sine eo quod intremus ad calculandũ processum cõputationis ab initio hebdomadarũ vsq; ad finem: præsertim cũ ille processus ex varietate historiarũ, & aliorũ occurrentium sit valdè lõgus, & transcenderet compendiositatem huius tractatus.

SAVLVS. Allega mihi doctores nostros, secundũ quos totũ tempus prædictarũ hebdomadarum iam transiit in præteritũ.

Talmud Abodazara cap. 1.

70. hebdomada incipiunt à destructione primi tẽpli, & terminantur in destructione secundi templi.

PAVLVS. In illo libro Talmud, qui dicitur Abodazara capi. 1. habetur determinatè, quòd 70. hebdomadæ Danielis incipiunt à destructione primi tẽpli, & determinãtur in destructione templi secũdi: inter quas quidẽ duas destructiones fluxerũt 490 anni, qui faciũt 70. hebdomadas annorum: quorũ quidem annorum primi 70. anni fluxerunt durante destructione templi, quæ facta fuit per Nabuchodonosor 400. verò anni, & 20. fluxerũt à principio reedificationis tẽpli secũdi, vsq; ad destructionẽ eius per Romanos. Idem etiã habetur in libro, qui intitulatur de ordine mũdi, qui Hebraicę dicitur Gederholã, quas quidẽ autoritates Rab. Salo. sequitur in hoc passu tanquam inuiolabiliter tenẽdas apud Hebręos: apud quos illa, quę in Talmud determinata habentur, seu diffinita, sine con-

Gederholã.

Rab. Salo.

traditione circa sacræ doctrinæ expositionem: non licet eis qualitercunq; ab eisdem recedere, sed tenẽda sunt tanquã in textu sacræ scripturæ contenta: prout in multis locis ab eis tradditur & à Rabbi Moyses in principio sui Deute. tanquam pro fundamento totius sui operis pręsupponitur, autoritas enim Talmudica in huiusmodi determinationibus apud Iudęos est in eodẽ gradu, sicut autoritas vniuersalis Ecclesiæ apud nos. Cõstat autẽ, quod à destructione tẽpli secundi per Titũ, in quo tempore fuit finis 70. hebdomadarum secũdum tuos doctores, vsq; ad præsentem annũ, scilicet, à natiuitate Dñi 1432. fluxerunt anni 1364. & sic habes manifestè, quòd vltimus terminus hebdomadarũ secũdum cõputationem doctorũ tuorũ iam à magnis temporibus retroactis transiuit in præteritũ, & per cõsequens tẽpus aduẽtus Messię, de quo agimus, qui infra easdẽ hebdomadas propheticè, seu Angelicè pronũtiatur forè.

Rab. Moys.

Tãti valet apud Iudæos Talmudica autoritas quãti apud Catholicos autoritas Ecclesiæ.

Hoc opus scripsit autor. Anno 1432. & in lucem emissit anno 1364. videant hoc qui statim suas lucubrationes typis mandant.

SAVLVS. Licet illi magistri, seu doctores, quos allegas sic computassent hebdomadas, fuerunt tamen alij doctores nostri aliter sentientes: & ideo ex prædictis solùm non potes contra me formare efficacem rationem, nisi prius discurratur per alios expositores.

PAVLVS. Licet bene credo tibi, quod multi Hebræorum attendentes, quòd ex prædicta computatione hebdomadarum per

Iudæi per vias obliquas veritatem fugiũt.

per suos magistros determinata, cõcludebatur Christũ iam venisse, inuenerunt circa hoc quasdam varias, seu cõfusas expositiones, vel saltem per vias obliquas & extortas, vt veritatẽ lucę clariorẽ subterfugerẽt, prout de eis vaticinatur. Ezech. 13. Sicut vulpes in deserto sunt prophetæ tui, idest, doctores tui Israel. Vulpes enim quęrẽtes subterfugere venatorem vel canẽ, multas & varias vias, & cauernosas atque tortuosas sequuntur: & in hoc loco maximè contingit tuis expositoribus, de quibus omnibus non est scrutinium faciẽdum. Nam vt ait Philosophus 1. Ethic. Omnes quidem perscrutari opiniones inane fortasse est: sufficiens autẽ maximè, quæ superficie tenus appareant, vel æstimentur habere aliquam rationem. Hæc ille. Cùm autem prædicta expositio doctorũ tuorum, quam supra allegaui sit à doctoribus Talmudistarum, nemine eorum contradicente, determinatè tradita, & postea à tã magno expositore tuo, scilicet, Rab. Salo: repetita tanquam cõclusa in sua glo. nõ oportet prout Philosophus dicit, ad alias singulares expositiones, seu opiniones diuertere. De vno tamẽ te certifico, quòd fuerunt multi doctores tui, qui de termino aduentus Messię nõ per hebdomadas prędictas, sed per alias autoritates discurrẽtes tractauerũt, quorum quilibet assignauit certum tẽpus huiusmodi aduentus.

Eze. 13. a. 4.

Phil. 1. Eth.

Talmudistæ.

Rab. Salo.

Quæ quidem tempora licet variasint, & ex diuersis motiuis per quẽlibet eorũ assignata, omnia tamen iam transiuerũt in præteritũ: & sic iuxta testimoniũ cuiuslibet eorum, tempus aduẽtus Christi iam trãsiit in prę teritum, quod est intentum: omnia enim vera secundum Philosop. 1. Eth. consonant vero.

Phil. 1. Eth.

CAPITVLVM IIII.

In quo ostenditur, quod secundũ omnes magistros, seu expositores famosos Iudæorũ, qui de tempore primi aduentus Christi determinatè locuti sunt: tempus aduẽtus Christi iam transiit in præteritum.

SAVLVS.

NArra mihi, qui sunt illi doctores nostri, qui tempora diuersa assignauerunt ad huiusmodi aduẽtum, & quomodo illa tempora iam transiuerunt.

PAVLVS. Inter tuos doctores fuerunt multi, quasi primitiui, & alij moderni, quasi vltimi, & alij medij: & in quolibet istorũ ordinum fuit non modica tẽporis latitudo, in qua fuerũt plures & varij Rabbini, seu expositores famosi, qui de hac materia tractauerunt.

Rabbini sunt triplicis differentiæ.

SAVLVS. Indica mihi de quolibet istorum graduum, seu ordinuum vnum vel duos, si forte habes, tuam opinionẽ in hoc asserentes.

PAVLVS. De turba primorum Talmudistarum fuerunt aliqui, vt nosti, qui vocãtur Thãnaim: quorũ autoritas inter vos est

Thannaim fuit apud Iudeos tanta autoritatis, vt post Prophetas ponantur.

est

est maxima post prophetas, & de istis fuerunt tres de hac materia loquentes: quorum vnus dicitur Rab. Iosæ, qui in libro Sederholam, id est de ordine mūdi, exposuit terminum 70. hebdomadarum modo supradicto: secundū, quem iam transiit tempus aduētus Messię, vt dictū est. Fuit etiā alius de maximis illorum, qui dicuntur Thannaim, qui vocatur Rabbi Achiba, qui sequutus est istam computationem hebdomadarum, & sic credebat quòd Messias erat venturus tēpore destructionis templi secundi. Ideo sequutus est quendā fatuum nomine Vētozra, qui illo tempore dixit se esse Messiā: quem fatuū sequuta est maxima multitudo Iudęorum, post 48. annos à destructione Hierusalem per Romanos, & cōgregati sunt in quadam ciuitate nomine Biter, & rebellarunt cū prædicto falso Messia aduersus Imperiū Romanū, qua ratione Adrianus Cęsar trāsfretauit & obsedit eos cum suo falso Messia antedicto, & capta ciuitate omnes interfecit cū suo falso Messia, prout omnia ista tradūtur prolixius in quodā libro, qui dicitur Demai in dis. quæ incipit Bissosa per aquin. & in glos. Tren. Hieron. super illud verbū Tren. 2. Dissipauit Dn̄s, & nō est misertus omnia speciosa Iacob. De quo quidem falso Messia, & suis sequacibus intelligitur illud Dan. 11. Filij quoq; præuaricatorum populi tui extollentur, & impleant visionē, & corruent. Fuit

Rab. Iose in lib. Sederholam.

Rab. Achiba.

Ventozra fatuus tempore Adriani dixit se esse Messiā, quem multi Iudæi sunt sequuti, & omnes interfecti.

Lib. Demai in dis. quæ incipit Bissosa.

Hierony. in glos. Tre. 2.

Dan. 11. c. 14

alius, vt ibidē habetur, qui dicitur fuisse de domo Heliæ Prophetæ, qui possuit ibidē expressè, scilicet, in libro de ordine mūdi, quod per sex millia annorum debebat mūdus durare. Qui quidem anni per tres partes erāt diuidēdi isto modo. Quia per duo millia annorū prima, mūdus erat quasi sub vacuo, per hoc designans tempus ante legis dationē: quod vocat vacuū, quia nō erat populus sub lege diuina. Duo millia verò annorum sequentia vocat tēpus legis: asserēs quòd tot tempus debebat fluere à datione legis vsq; ad Messiā. Duo verò millia tertia, seu vltima asserit esse sub Messia, quia secundum eum ab aduentu Messię vsque ad finem mundi debebant fluere duo millia annorum. Constat autem, quòd iuxta computationem Hebræorum, quæ in his regionibus Hispaniæ, & vbique terrarum communiter tenetur à creatione mundi vsque ad pręsentem annum Domini 1432. fluxerunt quinque millia & centū, & nonaginta & duo anni. Vnde secundum prædictum doctorem tempus aduentus Christi à 1192. annis transiit in præteritum. Et sic habes tres principales de numero eorum, qui dicuntur Thānaim. Post prædictos fuerunt alij non tantæ autoritatis, sed quasi sub eis. Et isti dicūtur Amorain, de quibus fuit vnus de maioribus, qui vocatur Rabbi, qui determinauit in li. Sanhedrin. in di. Heleb, quòd omnes termini assignati

Iudæus quidam de domo Heliæ dixit mundum duraturū sex mille annos, videlicet, duo millia ante legem duo millia, sub lege, duo millia sub Messia.

Mundum duraturum sex millia annorum, quidam affirmant.

1432.

Amoraim.

Rab. in Sanhedrin.

assignati de aduentu Messiæ iam transiuerant in præteritum, & quòd non pendebat redemptio nisi in ipsa pœnitentia. Hæc ille. Quæ quidem determinatio verissima est, si sanè intelligatur. Nam terminus assignatus in prophetis iam transiuit, vt dictũ est. In quo termino Christus iam venit, & non pẽdet redemptio, nisi in ipsa pœnitentia: quia quicunque eorum pœnitentiam ageret, statim haberent Messiam, quod habemus per rei euidentiã. Sed licet iste Rabbi non ista ratione intellexit verba per seipsum prolata: tamen ex eis habemus, quòd omnes termini assignati de aduentu Messiæ iam transiuerunt, quod est intentum. Fuit & alius contẽporaneus sibi, qui cõsiderãs, quòd omnes termini de aduentu Messiæ iã transiuerant, prout iã dixerat socius suus, voluit præcludere viam inuestigandi huiusmodi terminos, ne per hoc aliqui causarẽtur de veritate: & ideo dixit. Vę animabus cõputãtium terminos, scilicet, aduentus Messiæ, per hoc volẽs designare, quòd esset peccatum inquirere, seu inuestigare de huiusmodi termino, non reddens, ad hoc aliquam rationẽ, nec autoritatem, cuius malitia manifesta est. Nam nullus fuit famosus scriptor, seu glossator inter eos, qui de hoc solenniter non inquireret, prout iã patebit. Post prędictos, qui dicũtur Amorain fuerunt alij, qui dicũtur Geonim, de quorum numero fuit, quidã in Asia nomine Rab. Sahadias, qui scripsit super Talmud, & super Bibliã: & composuit vnum librũ, quem vocauit liber de Credendis, in quo conatus est ex dictis prophetarũ probare, quòd Messias nondum venerat, & exquisiuit cum magna diligẽtia, de termino aduentus Messię: & cõclusit secundum suam diligentẽ inquisitionem certum terminum prædicti aduentus, qui iam trãsibit in pręteritũ per 340. annos, & vltra, vt habetur in eodem libro. Post prędictos Geonim surrexit Rab. Moy. Egyptius, qui tantæ autoritatis fuit inter eos, vt à maiori parte Iudæorũ dicitur prouerbialiter, quòd à Moyse legislatore, vsque ad Moysem Aegtiũ maior non surrexit, sicut iste Moyses. Iste vero licet in suo Deut. in li. de Iudi. tit. de Regi. vbi tractat de Messia determinat, quòd nullus debet computare terminos aduentus Messię, sequens opinionẽ supradicti, dicens: Væ animabus computantium terminos: tamẽ ipsemet in quadam epistola, quam misit Iudęis, qui erant in Affrica scripsit, quòd habebat ex certissima traditione antiquorum, quòd propheta venturus erat in Israel, & quòd Messias debebat venire, & redimere Israel, anno à creatione mũdi 4474. quod etiã conatus est fundare, in quadã autoritate Balaam 23. Nume. Et cum iam dictum est secũdum computationem Iudęorum pręsens annus, scilicet 1432. est 5192. a creatione

Redemptio ex pœnitentia pendet.

Amoraym Talmudistæ minores dicunt Messiæ tempus iam præterisse.

Testimoniũ alteri⁹ Amorayn, de aduentu præterito Messiæ

Geonim.

Rab. Sahadias in lib. de credẽdis conclusit, Messiam ... præterisse.

Rab. Moys. Ægyptius, qui alter Moyses habebatur, quid de aduentu Messiæ senserit.

In epistola ad Iudæos Affricanos.

4474.

Num. 23. a. 7.

Anno 1432.

Anno 5192.

Scrutinium hunc dictabat, sed anno 1434. in lucem mandauit.

tione mundi secundum eos, sequitur, quòd terminus ab eo assignatus trãsiuit iam in præteritũ, per 218. annos. Quã quidem cõputationem fundauit in dicta autoritate Balaam Num. 23. vbi dicitur in translatione nostra: In tẽporibus suis dicetur Iacob, & Israel, quid operatus sit Deus, quod verbum ex traditione antiquorum suorum sic exponit, quòd quantum fluxerat tempus à creatione mundi, secundũ Hebręorum computationem, vsq; ad tempus, in quo Balaã ista verba dixit, tãtum tempus pręcisè fluere habebat à tempore ipsius dicti, scilicet Balaam, vsq; ad tẽpus, in quo prophetia futura erat in Israel per Messiam: quidquid tamen sit de ista probatione, de qua non est curandũ, sufficit ad præsens, quòd per ipsum Rab. Moy. cõcluditur terminus aduentus Messiæ modo supradicto.

Rab. Moy. Ægypt. cõcludit Messiam iam venisse.

Rab. Moys. Gerun. fuit magnæ autoritatis apud Iudaeos.

Fuit postea alius magnæ autoritatis, qui dicitur Rab. Moy. Gerundensis, qui scripsit super Talmud quoddam opus, quod vocauit Nouellas: exposuit etiã Penthateucum, in cuius expositionis parte prohœmiali determinauit cum magna solẽnitate, quòd Messias erat venturus certissimè in anno à creatione mundi 5118.

Quod Messias vẽturus erat, anno 5118. à creatione mũdi.

Rabbi Leui Benguerson concordat cũ prædicta opinione.

Item alius de Prouincia Prouinciæ nomine Rabbi Leui Bẽguerson, vulgariter magister Leo de Bannolas nuncupatus, qui scripsit super aliquos libros Bibliæ, in expositione sua super Dani. reddens Deo gratias, qui sibi reuelauerat terminum aduentus Messię: assignauit huiusmodi terminum in anno supradicto, scilicet, 5118. secundum Hebræorum computationem concordans cũ Rab. Moy. Gerund. supradicto: quorũ, scilicet, amborũ terminus iam trãsiit in præteritum per 74. annos. De Rab. Salo. verò iam dictum est supra, quòd secundũ eum finis 70. hebdomadarum fuit finitus tempore destructionis templi secundi.

Tempus aduentus Messiæ etiam secũdũ omnes Talmudistas est præteritum.

Ex quibus omnibus bene consideratis habes, quòd aduentus Messiæ, de quo agimus non solùm secundum scrutinium Sacrarum scripturarũ, quas tibi supra allegaui, sed etiã secũdum alias autoritates, in quibus putas vitam æternã habere, scilicet, Talmudistarum, & aliorum doctorũ seu Magistrorum, vel expositorum tuorum in variis tẽporibus & regionibus constitutorum, tẽpus aduentus Messiæ iam trãsiit in præteritum.

SAVLVS. Quod doctores nostri variè scripserunt, & etiam fallibiliter de huiusmodi termino, seu tempore contigit eis ex hoc, quòd huiusmodi tẽpus est clausum à Deo & signatum: ita quòd nõ possit cognosci a quoquã, vsq; dũ veniat ipsum tẽpus: testãte Dani. cap. vlt. vbi de hac materia loquẽs, sic ait: Vade Daniel, quia clausi, signatique sunt sermones, vsq; ad tempus præfinitum. Vnde ex illis non habes intentum ratione prædicta.

Dan. 12. c. 9.

PAVLVS. Si bene consideras

Iudæis malis clausa est cognitio incarnationis Christi bonis verò manifesta.

deras autoritatem Danielis per te allegatã, non reperies, quòd tẽpus istud sit clausum seu signatum omnibus, sed tantũ prauis & impiis, qui malitia sua excæcati, ea quę sunt lucę clariora non possunt videre: sed doctis, scilicet, iustis huiusmodi tempus nõ denuntiatur esse clausum. Legitur enim Dani. vltim. statim post verba tua allegata sic. Eligentur & dealbabuntur, & quasi ignis probabũtur multi & impie agẽt, nec intelligẽt omnes impij, porro docti intelligent. habes ergo ex dictis Dani. quòd tẽpus illud prefinitũ solum impiis debebat esse clausum & signatum, non autem doctis. Cùm autem tu non potes concedere omnes magistros tuos, sub quorum doctrina viuũt omnes Iudęi fuisse impios, sed potius iustos, & doctos eos credis seu reputas, sequitur quòd per eorũ impietatem non potes eos excusare à cognitione tẽporis aduentus Messię prefiniti, cùm apud te nõ reputetur impij, sed iusti & docti.

Dan. 12. c. 10.

D*istinctio quarta, de Scrutinio scripturarum loquentium de congregatione Iudæorum per Christum seu Messiam: & cõtinet quatuor capitula.*

In primo capitulo ostẽditur, quòd congregatio Israelitarũ dupliciter est intelligenda, scilicet, corporalis & spiritualis.

In secũdo capitulo ostenditur, quòd cõgregatio spiritualis est dignior & potior quàm corporalis.

In tertio capitulo ostẽditur, quòd per terram Israel, & Hierusalem & templum Dei, vbi Prophetæ dicunt congregandos fore omnes Israelitas, intelligendũ est de cælesti beatitudine, in qua sancti spiritualiter congregantur.

In quarto capitulo ostenditur, quòd reædificatio templi Ezechieli reuelata, non est expectanda materialiter in futuro impleri, neque ex ipsis sumitur argumentum contra illud, quòd probatũ est Christum iam venisse.

CAPITVLVM I.

In quo ostenditur quòd congregatio Israelitarum dupliciter est intelligenda, scilicet, corporalis & spiritualis.

SAVLVS.

QVantumcũq; probasses per autoritates, quòd tẽpus aduentus Messiæ transiit in præteritũ, vt intendis, adhuc non posses euadere alias autoritates, quibus multa dicuntur fore implenda per Messiam promissum, quę tamen secundũ notissimã rei euidentiã constat nõdum fuisse impleta. Ex quibus necessario sequitur, Messiam nondũ venisse.

PAVLVS. Propone, quę sunt illa nondũ impleta, quæ secundum autoritates sacras per Messiam pronuntiatur impleri, & hæc per singula vt melius discutiantur.

SAVLVS. Inter cætera propono tibi vnũ, scilicet, cõgregationem Iudæorũ seu Israelitarũ per Christũ faciendã, de qua cõgregatione, vt nosti, quãplurimi Prophetę loquũtur expressè, & tamen hodie, vt euidẽter patet, sunt

sunt ita dispersi per orbem, sicut nunquam fuerunt. Ex quo patet quòd Messias promissus, qui eos debebat congregare, nondum venit.

De congregatione Iudaeorum per Messiam facienda.

PAVLVS. Allega illas autoritates, quas credis pro te facere in hoc loco, vt, eas diligenter scrutando, veritas patefiat.

SAVLVS. De congregatione dispersionis Israelis futura, inter multas propheticas autoritates, quæ hoc dicunt, occurrit mihi illa Ezec. 39. vbi sic dicit: Hęc dicit Dñs Deus: Nunc reducam captiuitatem Iacob, & miserebor totius domus Israel, & zelabo nomini sancto meo. & infra: Et congregabo eos de terris inimicorum suorum, sanctificabor in eis in oculis gentium multarū: & sciēt, quia ego Dñs Deus eorum. & infra: Cùm congregauero eos in terram suam, & non reliquerim quemquam ex eis, & non abscondā vltra faciē meam ab eis. Ex qua autoritate manifestè habes, quòd Deus congregaturus erat populum suum Israel de terris inimicorum, & deducere eos super terram suam, quod patet manifestè, vsq; hodie non esse impletū per Messiā tuū. Ex quo sequitur, quòd est implendū per Messiā quē expectamus.

Ezech. 39. f. 25.

PAVLVS. Circa hanc congregationē, ante omnia debes scire, quòd sicut supra tibi ostenderam per autoritatem Rabbi Moy. magistri tui, aliquæ dictiones in sacris scripturis contentæ sunt ęquiuocę merè, vel à consilio, quę quādo in scripturis veniunt, oportet diligēter inquirere, in quo sensu sumātur, sicut dictū fuit de his dictionibus Irael, Iacob, & Iuda, in prima distinctione: et sic cōgregatio, de qua hîc propheta loquitur, ęquiuoca est: quādoq; enim significat congregationē corporalē, in aliquo loco, quandoq; verò significat cōgregationem spiritualē, scilicet, animorum in aliquo credibili seu opinabili, vel desiderabili, & huiusmodi. Sicut enim corpora in eodem loco posita dicūtur cōgregata localiter, & ab inuicē remota dicūtur dispersa, sic animi in eodē conceptu intellectus seu voluntatis existentes, vni dicūtur seu vniti, & à fortiori possunt dici cōgregati. Vnde autoritas per te allegata dupliciter potest intelligi: quia secundū quosdā de congregatione corporali intelligitur, quòd fuit impletum in redditu de captiuitate Babylonica, quādo omnis populus Israeliticus, qui voluerūt ascendere ad terrā promissionis habuerūt licentiā seu potestatem hoc faciēdi, vt dicitur 2. Paralip. vlt. & Esdrę 1. Et huic sententię cōsonat principiū huius prophetię, in qua dicit Dñs Prophetæ. Nunc conuertā cōuersionē Iacob, &c. quod esset manifestè falsum, si hoc esset adhuc futurū, cū ab illo tempore, in quo dictū fuit: Nūc conuertā. vsq; ad istud tēpus trāsierūt plusquā mille sexcēti anni. Sed quia tēpore Ezech. quando hoc dictū fuit per prophetā, iam

Rab. Moys.

Cap. 4. Cōgregatio Iudæorum dupliciter intelligēda est.

Optima similitudo.

Cōgregatio corporalis Iudæorum quomodo fuit facta & quando.

2. Paral. vlt. d. 23. Esdræ. 1. b. 5.

Ezech. 39. f. 25.

tempus prædictæ congregationis imminebat: ideo propriè dicitur in hac prophetia: Nunc reducam captiuitatem, &c. Et cõgregabo eos de terris inimicorum suorum, &c. Et isto modo intelligitur illud Ezech. 11. Et congregabo vos de populis, & adunabo vos de terris, in quibus dispersi estis: & dabo vobis humum Israel. Quæ quidem prophetiæ, & plures aliæ similes fuerunt impletæ in reditu captiuitatis Babylonicę per congregationem corporalem Israelitarũ, quæ tunc fuit facta.

Ezech. 11. c. 17.

Cõgregatio spiritualis Iudæorum.

Secundũ verò alios, cõgregatio in hac autoritate contenta intelligitur secũdo modo cõgregationis supradicto, scilicet, animorum, quod impletum fuit per Messiam seu Christum nostrum, sub quo totus Israel, scilicet, fideles Christi, qui veri Israel dicũtur, prout in prima dist. est congregatus seu vnitus in fide Christi, secundũ quam animi fideliũ vniuntur seu congregãtur.

Solutio.

Nec obstat secundũ istos, quod dicitur: Nunc conuertam, tum quia nõ tantum distat tempus, in quo hæc prophetia fuit dicta à tempore aduentus Christi, sicut ad tempus præsens, vt est manifestum: tum quia respectu diuinæ æternitatis tẽporalia omnia reputantur vt nunc. Ex quibus patet, quòd secũdum vtramq; prędictarum expositionẽ, prophetia ista iã est impleta: & sic hęc autoritas nihil facit pro te.

Obiectio ad prædicta, & primo de corporali cõgregatione.

SAVLVS. Si bene consideras neutra prædictarum expositionũ potest stare cũ vero sensu literali huius autoritatis, quod volo tibi ostẽdere. Primò de prima expositione, secũdo de secũda. Prima enim expositio, quę dicit, quòd prophetia prędicta fuit impleta tẽpore redditus de captiuitate Babylonica, est manifestè falsa, propter duo, quæ in eadem prophetia continetur, quæ nunquã fuerũt tempore templi secundi impleta. Primũ est illud, quod dicitur ibi. Et non dereliquã quemquam ex eis, quod est manifestum nõ fuisse impletum tempore redditus de illa captiuitate Babylonica: in quo redditu nondũ decem tribus, quæ ibi nõ interfuerunt, sed etiã de aliis duabus multi relicti sunt. Secundum est illud, quod dicitur ibi in prædicta autoritate. Non abscõdam vltra faciem meam ab eis. quod nullo modo potest dici fuisse impletum in illo tempore, cùm à destructione templi secũdi vsque nunc manifestum est, Deũ abscondere faciem suã à nobis plusquã antea, relinquendo nos in tã diuturna, & tã acerba captiuitate, vt est manifestum.

Ezech. 39. g. 28.

Ibid.

PAVLVS. Prima obiectio tũa contra primam expositionẽ non valet propter duo. Primùm est, quia tẽpore redditus de captiuitate Babylonica omnes habuerũt licentiã à Cyro vniuersaliter redeũdi in Hierusalem liberè, vt patet per ea quæ supra allegãtur, scilicet, 2. Paral. vlt. & Esdræ 1. & sic verificatur illud: Et non reliquerim, quemquam ex eis,

Ad primã obiectionẽ responsio.

Cyro dedit facultatem, is qui in captiuitate Babylonica erant rediendi in Hierusalẽ liberè.

2. Paral. vlt. d. 23.

Esdræ 1. b. 3

eis: quia nullus fuit derelictus quin posset reddire, si vellet, sublato iugo captiuitatis, & licētia concessa generali. Secundū est, quia Esdrę in fine secundi cap. & principio tertij, post redditū captiuitatis Babylonicę hęc verba legūtur. Et habitauerūt Sacerdotes, & Leuitę, & de populo, & cantores, & ianitores, & Nathinæi, in ciuitatibus suis, & omnis Israel, & peruenit mensis septimus, & filij Israel in ciuitatibus suis, cōgregatusq; est populus, quasi vir vnus in Hierusalem. Ex qua autoritate patet manifestè, quòd omnis Israel fuit in reddit captiuitatis Babylonicæ in Hierusalē, quod concordat manifestè cùm prima expositione.

1. Esdras in fine secundi, & in principio tertij cap.

1. Esd. 7. a. 7

SAVLVS. Impossibile videtur vel saltim non verisimile, quòd nō remansissent aliqui de tāta dispersione Iudęorū per orbē facta. Insuper manifestū est, quòd de decē tribubus vltra flumina Ethiopię trāsmigratis nullus fuit in Hierusalē in reddit captiuitatis Babylonicę, & sic nullo modo potest dici, quòd totus Israel fuit in Hierusalē in reddit de captiuitate Babylonica.

PAVLVS. De decem tribubus non debuit hîc fieri mentio, quia iā fuerunt pręcissi nō solùm à regno Dauid, quod erat à Deo institutum super totū Israel, sed etiam à cultu diuino, qui erat in Hierusalē, vt habetur 4. Reg. 17 Et si fortè de duabus tribubus aliqui remāserunt, qui nō ascenderunt in Hierusalem in reddit captiuitatis prędictę, necesse est dicere ad saluandum autoritatē Esdræ supradictā, quòd fuerunt tam pauci, quòd quasi nulli reputantur. Nā secundū Philosophū 5. Ethic. Quòd modicū est, quasi nihilum reputatur. Vnde & similiter, quod dicitur in autoritate Ezech. per te allegata: Et nō dereliquerim quemquā ex eis, isto modo intelligēdum est, scilicet, quòd de paucis vel modicis, si forte remanserunt, nō facit mentionē propheta, sicut nec Esdras cùm dixit: Omnis Israel. in prędicta autoritate per me allegata.

Decem tribus fuerunt pracissi, non modo à Regno, sed etiā à cultu Diuino.

4. Reg. 17. b. 7. & deinde.

In reddit captiuitatis Babylonici, aliqui ibi remanserunt.

Aris. 5. Eth.

Ezech. 39. f. 25.

SAVLVS. Adhuc restat illud verbū in prędicta autoritate Ezec. per quod nullo modo illa autoritas potest verificari de tēpore redditus capuiuitatis Babylonicę, scilicet, cū dicitur: Et non abscondam vltra faciem meā ab eis. Cōstat autem, quòd post illud tempus maximè abscondit Deus faciem suam ab Israel, pręsertim in hac captiuitate à Romanis incœpta, & vsque hodie per totum orbem continuata.

Ibid. g. 29.

PAVLVS. Bene cōcedo tibi, quòd Deus abscōdit faciem suam à Iudæis in hac captiuitate existentibus plusquā ante. Vnde de eis verificatur illud Deut. 31. Et abscondam faciem meam ab eis, & erunt in deuorationē. de quo fortè inter me & te, in sequentibus erit aliquod colloquiū, cū de vindicta mortis Christi loquemur: sed ex hoc non sequitur, quòd De⁹ abscōdit faciē suam ab Israel, scilicet, à veris fi-

Deut. 31. d. 17.

Deus absco̅dit faciem suam malis, & nunquam bonis, qui Israel dicu̅tur & sunt.

delibus, qui Israel dicuntur secu̅dum spiritum, vt habetur supra. Ab istis enim nunqua̅ Deus abscondit faciem sua̅: postquam effudit spiritum suum super eos in die Pe̅tecostes: Et ideo propriè dicitur per Prophetam. Et non abscondam faciem mea̅ vltra ab eis, cùm effudero spiritum meu̅ super domum Israel, dicit Dn̅s: De qua effusione largissimè prophetatum fuit Ioelis 3.

Ioelis c. 3. per totum cap.

SAVLVS. Quomodo potest verificari, quòd Deus nunquam abscondit faciem suam ab illis, quos dicis fideles discipulos Christi tui: cùm co̅stat quòd post illud tempus Pentecostes, in quo dicis Spiritum sanctu̅ fuisse infussum in eis, omnes discipuli illi, & omnes ferè illoru̅ sequaces fuerunt occisi per Gentiles, & vagi atq; profugi super terra̅ dispersi: maximasq; tribulationes, & opprobria, & iniurias passi, vt tuæ historiæ testantur. Quę quide̅ persecutio fuit maxima, & durauit per totum orbe̅, vsq; ad tempus cuiusdam imperatoris, qui nescio, quo spiritu ductus prædictam persecutionem ma̅dauit cessari: falsum est ergo dicere, quòd Deus nunqua̅ abscondit faciem suam à fidelibus Christi tui, post illud te̅pus Pentecostes à te assignatum: cu̅ per 400. annos ferè durauit illa persecutio prima, quam passi sunt Christiani, & postea in processu temporis multę alię persecutiones in variis te̅poribus co̅tra eos insurrexerunt, & etia̅ quotidie

Persecutio prima Christianis facta, circa quadringe̅tos annos durauit.

insurgunt: vt est manifestum, & historiæ tuæ, ac etiam rei euide̅tia testantur.

PAVLVS. Co̅cedo tibi, quòd discipuli Christi, & omnes eius fideles maximas persecutiones, tribulationes, atque opprobria fueru̅t passi, post passionem Christi nostri, ac quòd persecutiones illæ durauerunt per magnum tempus, & etia̅ in diuersis mundi partibus dura̅t: sed ex hoc no̅ sequitur, quòd Deus absco̅dit facie̅ sua̅ à fidelibus Christi. Per facie̅ enim Dei propriè intelligitur gratia sua, per qua̅ homines saluantur, iuxta illud Psal. Oste̅de faciem tuam, & salui erimus. Qua̅ quidem gratia̅ in ta̅ta abu̅dantia Deus infudit in Christi fideles in die illa Pe̅tecostes: qua̅do abundanter spiritu̅ suum effudit super eos, prout fuit, per Ioel dictum & prophetatum, & etia̅ postea in diuersis temporibus, pręsertim in primitiua Ecclesia, vt fideles illuminati per illa̅ gratiam ad nihilum reputabant aduersa mundi pro fide & amore Christi sustinere: per qua̅ tollerantiam maximarum persecutionum, nomen Christi fuit per orbem exaltatum, & eius fides diuulgata. Vnde ex hoc non sequitur Deu̅ abscondisse faciem sua̅ à fidelibus Christi, sed potius facie̅ sua̅ misericorditer eis oste̅dere: iuxta illud Num. 6. Ostendat Dn̅s faciem suam tibi, & misereatur tui: maxima enim Dei misericordia relucet in illo, qui propter nulla aduersa mu̅di à re-ctitudine,

Facies Dei est ipsius gratia, qua̅ nunqua̅ abscondit fidelibus suis.
Psa. 79. a. 4.
Abundantior gratia in primitiua Ecclesia, quæ se in martyribus ostendebat.

Num. 6. d. 25.

ctitudine, seu iustitia cordis, & verè fidei confessione non recedit: de quibus in Psal. Quoniam propter te mortificamur tota die, &c. Et ideo dicitur à quodā de nostris. Hæc est victoria, quæ vincit mūdum fides nostra: prout in sequentibus, Domino cōcedente, cū inter nos fiet sermo de victoria Christi, amplius declarabitur.

Psal. 43. d. 22. Rom. 8. g. 36. 1. Ioā. 5. a. 4.

CAPITVLVM II.

In quo ostenditur, quòd congregatio spiritualis est dignior, seu potior quam corporalis.

SAVLVS.

De congregatione spirituali Israel replicat.

PLacet mihi ad præsens supersedere à discussione de victoria Christi tui, vt inde fiat singularis inter me & te de hoc disceptatio: sed ad propositū nostrū redeundo, cōtra secundā expositionē autoritatis Ezec. per me supra allegatę, in qua expositione dicebas, quòd cōgregatio in illa autoritate cōtenta intelligitur spiritualis, scilicet, animorū, & sic asseris, quòd totus Israel fuit, & est congregatus in fide Christi tui, cui vnū obiicis, scilicet, quòd congregatio spiritualis nō inuenitur in sacra Scriptura, sed vbicūq; dicitur cōgregatio, intelligitur corporū. Vnde illa expositio non habet in Scriptura sacra fundamentum.

PAVLVS. Cōgregatio spiritualis legitur in scriptura. Dicitur enim in Psal. Cor eius cōgregauit iniquitatē sibi. Cōstat autē quòd congregatio iniquitatū in corde fit per multarū cogitationum iniquarū cōgregationem; quę nō est congregatio corporū sed cōceptuum cordis. Legitur etiā Eze. 37. quòd Propheta iussu diuino accepit duo ligna, quorū vnū scripsit tribui Iudę & sociis eius, & aliud tribui Effraim & sociis eius: quę quidē ligna de Dei mādato vnum ad alterum adiunxit, per quā adiūctionem, vt ibidē legitur, prę figurabatur à Deo vnio Israelis ad inuicē, sic quòd vltra nō diuiderentur in duas gētes, seu duo regna. Ex quo patet quòd per coniunctionē corporalē figuratur cōiunctio spiritualis in scriptura, & per cōsequens patet, quòd coniunctio spiritualis est potior seu dignior quā corporalis, sicut figuratū potius seu dignius est quā figura. Vnde expositio illa, quę dicit cōgregationē, de qua loquitur Ezechiel in autoritate allegata per te, intelligendā esse de congregatione spirituali, rationabilis est, & multis locis Scripturæ sacrę cōsona.

Psal. 40. a. 7. Ezech. 37. d. 16.

Coniunctio corporalis figura fuit spiritualis coniunctionis.

Coniunctio spiritualis est corporali potior.

SAVLVS. Multa præsupponis, quę nō probas, quorū vnum est, quòd figuratū potius seu dignius est quā figura. Secundum est, quòd exponis congregationem hominū, quæ simpliciter in scriptura traditur per cōgregationē spiritualē, est rationabile. Tertiū est, quòd talis expositio nō est sacrę Scripturæ cōsona, & quia nullum istorum trium in ratione, nec autoritate fundas: ideo eadē facilitate possunt negari sicut concedi.

Contra prædicta tria opponit.

Figuratum dignius est ipsa figura.

PAVLVS. Quod figuratum dignius sit quã figura, satis est notum in artificialibus, quæ per humanam artem inueniuntur: nã huiusmodi figura est propter figuratum: ad hoc enim fit figura, vt figuratũ repræsentet; vt imago Cæsaris Cæsarem, & huiusmodi. Constat autem secũdum Philosophũ, quòd propter vnumquodque tale, & illud magis. Similiter, & in figuratiuis loquutionibus, quibus sæpe prophetę vtũtur, figura est propter figuratũ. Prophetæ enim, sicut & poëtæ pulchritudinem humanam per rosam figurant, & fortitudinem per leonẽ, & huiusmodi. Constat autem, quòd pulchritudo humana perfectior est, quã pulchritudo rosæ, cùm sit perfectioris subiecti secundum naturam. Similiter & fortitudo humana, quæ est habitus virtutis animæ rationalis, perfectior est quam leonina, & sic de similibus: & sic probatur primum; ex quo sequitur secundum. Nam manifestum est, quòd congregatio hominũ spiritualis in aliquo bono spirituali, vt putà, in fide vera, seu in caritate perfectior est, quam congregatio eorum in aliquo bono corporali: & ideo exponere aliquod bonum minus perfectum in scriptura contentũ per aliquod bonũ magis perfectum, rationabile est, præsertim in promissionibus ad Christum pertinentibus. Quæ quidẽ promissiones de maximis bonis intelligendæ sunt. Tertium etiã patet nam sacra scriptura sæpe consueuit tradere sub corporalium figura notitiam spiritualiũ, vt diuina per humana, & huiusmodi. Vnde tria præsupposita mea supradicta satis probantur.

Philosoph.

Cõgregatio spiritualis in bono perfectior est corporali.

Promissiones sunt de maximis bonis.

Scriptura sacra sub corporali figura consueuit tradere spiritualiũ notitia.

CAPITVLVM III.

In quo ostenditur, quòd per terram Israel, & Hierusalem, & templum Dei, vbi prophetæ dicunt congregandos fore omnes Israelitas, intelligendũm est de cælesti beatitudine, in qua sancti spiritualiter congregantur.

SAVLVS.

PRæsupponis quòd promissiones ad Christum pertinẽtes de maximis bonis intelligendæ sunt, quod tamen nõ probas: sed quia circa congregationem Israeliticã, de qua nunc agimus, adhuc est vlterius altercandum: idcirco pro nũc supersedeo de prædicto præsupposito, vt de eo fiat singularis sermo: & ad propositũ redeundo, volo tibi ostẽdere: quòd tam Ezechiel in autoritate per me allegata, quã alij de congregatione Israelitica loquentes, intendunt dicere congregationem corporalẽ: exprimunt enim locum, vbi talis congregatio Israelitarum est faciẽda. Vnde Moyses loquens de hodierna captiuitate nostra, in quã sumus per orbem dispersi: similiter & de nostra reuersione, seu cõuersione ad Deum Deut. 30. sic dicit: Reducetq; Dominus Deus tuus captiuitatem tuã, & miseribur tui: & rursum inde cõgregabit

Replicat contra prædicta, volẽs ostendere, quòd prædictæ autoritates intelligẽdæ sint de cõgregatione corporali similiter de locali.

Deut. 30. 3.

gregabit

gregabit te. & infra: Si ad cardines cęli fueris dissipatus, inde te congregabit Dominus Deus tuus, & inde assumet te, atq; introducet in terram, quam possederunt patres tui, & obtinebis eã, &c. Ex quo patet manifestè, quòd illa congregatio deberet fieri à diuersis partibus terræ ad terram promissionis, quod necesse est intelligi de congregatione locali. Item Hier. 3. vbi de redemptione seu congregatione nostra à captiuitate hodierna ad literam agitur, dicit: In illo tẽpore vocabunt Hierusalem solium Domini, & congregabũtur ad eam omnes gẽtes in nomine Domini in Hierusalem: vbi manifestè habetur, quòd congregatio illa per Messiam expectata, non solum ad terram promissionis, sed ad ciuitatem Hierusalem est intelligẽda: & sic patet, quòd loquitur de locali congregatione. Itẽ Ezec. 40. & in aliis tribus, seu quatuor sequẽtibus cap. agitur de mensuratione templi reedificandi per extensum: quę quidem reedificatio hactenus non fuit impleta, nec tẽpore Esdræ, nec Machabæorũ, seu Herodianorum, vt patet intuenti illa capitula, & historias de templo secundo loquentes. Vnde necesse est ad veritatem prophetiæ saluandam, quòd reedificatio illa impleatur tempore nostræ congregationis expectatę per Messiam. Vnde ex prædictis autoritatibus manifestè habes, quòd cõgregatio Israelitica debet fieri in terra sancta, vt in prima autoritate, & etiam in ciuitate sancta, scilicet, Hierusalem, vt in autoritate secunda. Similiter quidem templum Hierosolymitanum est reedificãdum modo & forma per Ezechielem prophetam expressis. Ex quibus manifestè habetur, quòd congregatio, de qua prophetæ loquuntur est corporalis.

De congregatione locali intelligit autoritatem.

Hie. 3. c. 17.

Ezech. 40.

PAVLVS. Vt proposui tibi in prima dis. & per tuũ Rab. Moy. probaui, quòd qui scripturas sacras rectè intelligere vult: oportet quòd significationes dictionũ æquiuocarum discernat. Constat autem rectè scripturas sacras scrutanti, quod hęc dictio terra in sacra Scriptura æquiuocè dicitur: nam quandoque accipitur pro ista terra corporea, & sensibili, in qua homines cõmuniter habitant, quandoq; verò pro spirituali, in qua solũ sancti habitãt. Vnde in psalmo: Credo videre bona Domini in terra viuẽtium. Vnde autoritas illa, quã allegas Deut. 30. in qua dicit: Si ad cardines cæli, fueris dissipatus inde congregabit te Dñs Deus tuus: si intelligatur de hodierna captiuitate vestra, prout tu exponis, tunc cõgregatio, de qua loquitur, intelligẽda est spiritualiter, similiter & terra contenta in illa autoritate intelligẽda est non terra sensibilis, in qua patres habitauerunt corporaliter pro certo tẽpore, & postea mortui sunt, sed terra viuentiũ in quam, quicunq; reuersus fuerit ad

Rab. Moy.

Terra in sacra Scriptura æquiuocè dicitur pro sensibili & spirituali.

Psa. 26. d. 23

Deut. 30. a. 4.

rit ad Deum per veram pœnitétiam, quæ fidem Dei & caritaté præsupponit, introducitur, & ęternaliter manet. Vnde ex illa autoritate non habes aliquid cõtra me.

Replica. SAVLVS. Et si terra aliquã do in scripturis accipiatur pro ęterna mansione, hoc est, cũ additione huius dictionis viuentiũ & huiusmodi, sed terra simpliciter sumpta sine aliqua addictione, non credo, quod accipiatur in scripturis nisi pro hac terra sensibili.

Terra sine additione, etiam pro terra spirituali capitur. PAVLVS. Imo terra simpliciter sumpta, sine aliqua additione, quandoq; accipitur in scripturis pro terra spirituali, in qua sancti habitant. Dicitur enim in *Psa. 36. d. 29* Psal. Iusti autem hæreditabunt terram, & habitabũt in seculum seculi super eam. Cõstat autem quòd nulla est terra sensibilis, in qua iusti in seculum seculi habitent: cùm omnes iusti in hac vita existétes sint mortales. Et sic patet, quod terra, de qua loquitur Psal. non est ista terra sensibilis, in qua habitamus mortales homines temporaliter, sed illa terra cęlestis, in qua iusti habitãt in seculum seculi, scilicet, æternaliter: & ista est propria terra viuentium, & sic patet, quòd vocat Psalmista terram simpliciter, sine additione illam terram cęlestem, quam sancti inhabitant: quam quidem significationem etiam doctores tui sentiunt.

SAVLVS. Indica mihi, quòd doctores nostri intelligunt terram simpliciter sumptam in scripturis, quãdoq; significare terram viuentium.

PAVLVS. Super illud Isa. 60. Populus tuus omnes iusti in perpetuum habitabũt terrã. Do- *Testimoniũ Talmudist. Isa. 60. d. 20.* ctores antiqui tui in libro Sanhedrin, cap. Helech, dicũt sic. Omnis Israelita habet sortem in seculo futuro. Scriptum est enim: Populus tuus omnes iusti, &c. Hæc illi. Quam autoritatem tenent omnes posteriores & moderni sine contradictione. Ex qua patet, quòd terra simpliciter in verbis Isaiæ dicta, scilicet, cum dicit hæreditabunt terram, accipitur pro terra illa cælesti: & eodem modo intelligẽda est in autoritate Deute. per te allegata. Vnde ex illa non habes aliquid contra me.

SAVLVS. Video excusationem tuã circa significationem, aliàs expositionem huius dictionis terra: sed adhuc hæc tua euasio non sufficit ad autoritatem Hiere. supra per me alle- *Hier. 3. c. 17.* gatam: secundum quam patet, quod non solùm in terra promissionis congregandi sunt redimẽdi per Christum, seu Messiã, sed etiam ad ciuitatem secundã Hierusalem cõgregandi: dicit enim: In tempore illo vocabunt Hierusalem solium Domini, & congregabuntur ad eam omnes gẽtes Hie. 3. Vnde licet terra quãdoq; accipiatur pro terra cælesti: vt videntur dicere autoritates per te allegatæ. Ista dictio tamen Hierusalem semper acci-

pitur

pitur pro illa ciuitate sancta Hierusalem, in qua templũ Salomonis fuit fundatum: vbi secundũ legem antiquam cultus diuinus celebrabatur. Vnde ad illam præcipuè pertinet congregatio corporalis seu localis, de qua agimus.

Hierusalẽ inferior dirigitur ad superiorem Hierusalẽ.

PAVLVS. De hac dictione Hierusalem idem est dicendũ sicut de hac dictione terra, scilicet, quòd equiuocè saltim à cõsilio accipitur in scripturis: super illud enim Psal. Hierusalem, quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum. doctores tui tradunt, quòd Hierusalem inferior dirigitur ad Hierusalem superiorem. Hæc illi. Ex quo patet manifestè, quòd intelligunt illud, quod dicitur in Psal. Hierusalem, quę ædificatur, pro Hierusalẽ inferiori, & illud quod sequitur, vt ciuitas cuius participatio eius in idipsum. pro Hierusalem superiori, quæ quidem expositio est satis congrua: quia illa inferior Hierusalem ad illã superiorẽ dirigitur seu ordinatur: patet ergo ex dictis tuorũ, quòd Hierusalem, quãdoq; accipitur in scripturis sacris pro illa cælesti: & sic debes eam intelligere in autoritate Hieremiæ per te allegata, in qua dicitur, quod cõgregabuntur ad Hierusalem omnes gentes in nomine Domini. Et scias, quòd etiam secundũ doctores tuos, nõ solùm beatitudo cælestis vocatur Hierusalem in scripturis: sed etiam mons Dei, & locus sanctus Dei, & sanctuarium, & atria Domini, & templũ Domini, & huiusmodi. Et ideo cum dicitur: Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius, & alibi: Et cõcupiuit anima mea in atria Domini, & multa similia intelligi debent secundũ tuos doctores de cælesti beatitudine.

Psa. 121. a. 3.

Beatitudo Hierusalem mons Dei dicitur in scripturis & locus sanct.º, &c.

Psal. 23. a. 3.

Psal. 83. a. 3.

SAVLVS. Ostende mihi, qui sunt doctores nostri hoc dicentes.

PAVLVS. Inter duos doctores, qui de beatitudine futura loquuntur quodammodo rationabiliter ille fuit principalis, vt nosti, scilicet, Rabbi Moyses Aegyptius, qui de hoc tractauit in suo Deut. in titulo de pœnitẽtia, capit. 8. in quo & in particula septima, loquens de premio ęterno, sic dicit: Hoc est præmiũ, quo nullũ superius eo: & hoc est bonum, post quod nullum aliud bonum: & hoc desiderauerunt omnes Prophetę: quod bonum etiã multis vocauerunt nominibus, vt mons Dei, & locus sanctus eius, & locus sanctuarij, & via sancta, atria Domini, templum Domini, domus Domini, & porta Domini. Hęc ille. Ex quã autoritate patet, quod tibi circa hoc dixeram.

Rab. Moys. Ægypt. lib. Deu. tit. de Pœnitentia c. 8.

CAPITVLVM IIII.

In quo ostenditur, quod reedificatio tẽpli Ezechieli reuelata, non est expectanda materialiter in futuro impleri, neque ex ipsa sumitur argumentum contra illud, quod probatum est Christum iam venisse.

SAV-

De materiali reedificatione tẽpli arguit.

SAVLVS.

Licet concedatur tibi, quòd hæc dictiones terra, Hierusalem, templum Dei, & huiusmodi quandoq; accipiantur in scripturis pro cælesti beatitudine: illa tamen autoritas Ezech. 40. & in aliis capitulis sequentibus contẽta, vbi agitur de reedificatione templi non tolerat hanc expositionem: declarat enim ibi Propheta numerum & mensurã omnium cellularum templi, similiter & fenestrarum & picturarũ, sub exquisitione mirabili particulari. Quæ quidem reedificatio sic narrata, oportet intelligi de materiali ædificatione. Constat autem, quòd talis reedificatio, qualis ibi continetur nõ fuit post prędictum Prophetam, nec etiam ante. Vnde necesse est, quòd tempore Messiæ nostri impleatur.

Ezech. 40. per totum cap.

Respondit autor, & contra præsupposita ar-

PAVLVS. Duo præsupponis in hac tua argumẽtatione, quorum oppositũ per tuos proprios doctores potest probari. Primũ enim præsupponis, quòd ista visio Ezechi. de qua loqueris, oportet intelligi de materiali edificatione. Secundũ etiã præsupponis, quòd hęc visio materialiter intellecta: nunquã fuit impleta post prædictam prophetiam. Sed oppositum primi expresse habetur determinatum in lib. Sãhedrin cap. Helech. vbi super illud verbum Ezechi. vlt. Per circuitum 18. millia, & nomẽ ciuitatis ex illa die Dominus ibidẽ, habetur sic: Dicit Ra. Abba. Domus, quæ est coram sancto & benedictio, scilicet, Deo 18. millia leucarũ continetur, sicut scriptũ est per circuitũ 18. millia, &c. supra quam autoritatem Rabbi Sal. dicit sic de Hierusalem cælesti intelliguntur ij textus, scilicet, Ezech. Hæc ille. Ex quibus manifestè habes, quòd illud verbum vltimum Ezechie. quòd est quasi conclusiuum totius materiæ huius reedificationis, & per consequens tota illa reedificatio intelligenda est de illa cælesti Hierusalem. Hoc idem etiam potest haberi per autoritatem Rab. Moy. Aegyptij supra per me allegatam, in qua dicit, quòd mons Dei, & locus sanctus eius, & atria Domini, & templum Domini, & domus Domini, & porta Domini, & huiusmodi, quãdoq; intelligũtur in scripturis de pręmio æterno. Vnde patet secundum eũ, quòd illa quæ in visione Ezech. de templo Dei, & domo Dei, & porta Domini, & multa huiusmodi traduntur, intelligi posse de præmio æterno, quod in cælesti Hierusalem potissimè habetur, & sic patet, quod secundum tuos doctores reedificatio per Ezech. narrata, non est necessarium, quòd intelligatur de materiali reedificatione, prout tu præsupponis. Contra præsuppositum tuum secũdum, in quo dicis constare, quod talis reedificatio, qualis in prophetia Ezech. continetur, nunquam fuit hactenus materialiter impleta. Sunt quam plurimi doctores seu

Sanhedrin. Ezech. vlt. d. 35.

Rab. Abba.

Rab. Sal.

Quod visio Ezechielis intelligatur de cælesti Hierusal.

Rab. Moys. Ægypt.

Contra secũdũ præsupositum.

seu historiographi tui asserētes; quòd licet talis ædificatio, sicut per Ezechie. prænosticatur, non fuit completa tempore Zorobabelis Nehem. seu Esdræ: fuit tamē postea impleta in templo secundo, in quo tēpore plures Reges Persarū ex aliqua deuotione addiderunt multa ad ædificia templi. Similiter & Machabæi, qui faciem templi ornauerunt coronis aureis, & multo magis, vt dicit Iosephus in libr. 15. antiquitatum, Herodes Ascalonita Rex Iudææ magna ædificia fecit, & sumptuosa ad fortificationem ciuitatis & decorem templi. Vnde secundum istos, licet in scripturis nō tradatur particulariter, quomodo fuerunt omnia illa impleta, quæ in visione Ezechie. continentur: possibile tamen est seu præsumptibile, quòd in processu temporis su pradictis, scilicet, Persis Machabæis, & Herodianis fuissent impleta.

Templum à diuersis fuit multipliciter ornatū.

Ioseph. li. 5. Antiquit.

Arguit contra prædictas opiniones.

SAVLVS. Opinio prima Talmudistarum seu Rab. Salo. nō videtur posse stare, propter quāplurima particularia, quę in illa prophetia continentur, quæ impossibile, vel valdè difficilè esset applicare ad cælestia. Secūda verò opinio etiā videtur esse inconsona rationi: nā si tale ędificium materiale fuisset factum in templo secundo, sicut prænūtiatum fuerat per Ezec. fuisset de hoc aliqua scriptura autentica inter nos, quod tamen non apparet.

PAVLVS. Ad illud, quod obiicis contra primā expositionem, tibi respōdeo, quòd in beatitudine cælesti multi & diuersi sunt gradus seu ordines beatorū Angelorum, scilicet, & hominū, de quibus non possumus in hac vita existentes exquisitam notitiam habere, licet in Propheticis reuelationibus innuātur. De beatitudine enim cęlesti legitur Isa. 64. Quod oculus non vidit, &c. Vnde talia non cadunt sub expressa seu explicita narratione nostra, licet quodāmodo cadant sub propheticis insinuationibus. Potest etiam exponi prędicta reuelatio Ezech. spiritualiter de Ecclesia sanctorū in hac vita commorantium, & de regimine eorum, in quo multa & varia spiritualiter ordinata consistunt, sicut in edificio Ezech. reuelato. Et isto modo exponitur à multis de nostris satis cōgruè: quas expositiones propter earum prolixitatē ad pręsens omitto, remitto tamen te ad illas cùm eas volueris audire. Et nota, quòd Ezech. inter cæteros prophetas pluribus vtitur parabolis, vt patet in principio suę prophetiæ de visione rotarum & animalium, & in ca. 2. & 3. de rotulo libri, & in ca. 4. de latere, in quo ædificata erat Hierusalem, & de sartagine, & sic de multis aliis, vt patet in processu suę prophetię, in qua quamplurimas metaphoras inducit. Vnde ipse de seipso Deo dicebat Ezechie. 20. A, a, a Domine Deus ipsi dicūt de me, nunquid

Dat rationem ad prædicta de significatione spiritnali templi.

Isa. 64. a. 4.

Reuelatio Ezechie. potest exponi de Ecclesia sanctorum.

Ezechiel inter cæteros prophetas pluribus vtitur parabolis.

Ezech. 20. g. 49.

nunquid per parabolas loquitur iste? quasi dicant: Omnes sermones illius prophetæ sunt parabolici. Ex qua consideratione apparet, quòd istæ visiones ædificationum, quas Ezech. traddit non immerito sunt metaphoricè intelligendę, & sic in eis: & similibus sensus literalis est, non illæ, qui per literam significatur, sed illæ, qui per res ipsas, quas litera significat intelligitur: prout patet verè scrutanti varios sacræ Scripturæ sensus. Et hoc facit manifestè pro ista expositione, secundum quam hęc reedificatio Ezech. est intelligenda parabolicè. De hoc autem, quod obiicis contra secundam expositionem tibi respondeo, quòd de gestis in templo secũdo post primos eius ędificatores, parum seu modicum habetur, eo quòd prophetæ in templo secundo iam deficiebant seu languebant: & ideo huiusmodi ædificium nõ inuenitur sic complete narratũ, præsertim cùm in magno processu temporis, & sub variis, & diuersis ædificatoribus fuit constructum, vt dictum est. Et nota, quòd istæ Propheta proponebat per modum præcepti, quæ tamen non debent intelligi, vt præcepta, scilicet, vt imponant necessitatẽ obseruandi, sed quasi consilia, quæ non habent vim obligandi ad pœnam, si non seruentur: vnde supra cap. 45. dicitur: Hęc dicit Dominus Deus: In primo mensæ, vna mensis sumes vitulum de armento immaculatum, & expiabis sanctuariũ, &c. Et similiter ponit aliqua circa sacerdotes, & circa principes in sacrificiis, & ornamentis, & ingressu templi & aliis: quæ si intelligerẽtur vt præcepta, esset manifestè cõtra illud, quod legitur Deuter. 4. Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, neque auferetis ex eo. Vnde in veteri testamento, sicut nullus potuit auferre aliquod præceptum de iis, quæ Deus præcipiebat per Moysen, ita nullus poterat addere aliquod præceptum vltra illa, & similiter potest dici de ædificatione templi, & ciuitatis hîc proposita, scilicet, quòd non significabat reedificationem templi, aliquando necessario fiendam, sed ædificationem, quæ de consilio prophetico fieri debebat: & sic prædicta ędificatio potest intelligi materialiter sicut sonat, nõ prophetizando, quod fieret, sed quod quasi de consilio ad maiorem perfectionẽ fieri deberet. Et secundum hoc per secundam expositionem nõ excluditur prima expositio. Nã propheta illud ædificium consulebat fieri materialiter propter significationem spiritualẽ illius, quam propheta principaliter intẽdebat. Ex quibus patet, quòd ex ista reuelatione Ezech. non habetur, quòd Christus nõdum venit, cùm secundum vtramq; expositionem hęc prophetia transiit in pręteritum.

Sensus literalis est, nõ ille qui per literam significatur, sed ille qui per res intelligitur.

Prophetis in secundo templo iam deficiebant.

Ezechiel per modum præcepti ponit aliqua, quæ tamen sunt sumenda per modum cõsilij.

Ezech. 45. f. 18.

Deut. 4. a. 2.

Templi ædificiũ, quod Ezechiel corporaliter depingit ad spiritualem intelligentiam ducit.

Distin-

Distinctio quinta, de Scrutinio scripturarum loquentium de redemptione, & de modo redemptionis Israel per Christum seu Messiam: & continet vndecim capitula.

In primo capitulo ostenditur, quòd duplex est redemptio, scilicet, corporalis & spiritualis, & quod redemptio spiritualis est dignior & perfectior quã corporalis.

In secundo capitulo ostenditur, quòd abundantia temporalium bonorum, & libertas à subiectione humana non requiruntur ad redemptionem spiritualem per Messiã promissam, similiter quòd Messias non in potestate bellica armorũ erat victurus gentes, & quòd talium bonorum abundantia de communi cursu homines distrahunt à diuina cognitione, qui quidem cursus non erat mutandus in tempore Messiæ.

In capitulo tertio ostẽditur, quòd in sacra scriptura, quandoq; agitur de victoria spirituali: & quòd victoria spiritualis est dignior seu virtuosior quàm victoria corporalis.

In capitulo quarto ostenditur, quòd verus Messias, de quo loquitur in scriptura, excellentior & perfectior in Prophetis prænosticatur, non solùm cæteris hominibus, sed etiam Angelis Dei. Similiter, quòd redemptio in Prophetis per Messiam promissa, cæteris redemptionibus, de quibus in scriptura fit mentio, est perfectior: & per consequens, quòd huic redemptori, scilicet Messiæ victoria competit perfectior cæteris victoriis, scilicet, victoria spiritualis.

In quinto capitulo ostẽditur, quòd illa quæ in Propheticis prænunciationibus traduntur, sonantia bella seu victorias corporales, non sunt applicanda primo aduentu Messiæ sed secundo.

In capitulo sexto ostẽditur, quòd modus redemptionis populi Dei per Messiam per Scrutinium scripturarum primo fundari oportet. Consequenter verò eius congruitas seu conuenientia per rationem, quantum fragilitas humana permittit inuestiganda est.

In capitulo septimo ostenditur, quòd ille seruus Dei, de quo loquitur Isa. in ca. 53. per totũ, & in fine præcedẽtis capituli, est verus Messias: nõ autẽ populus Iudæorum, sicut Rab. Salo. falsè finxit: Et quòd ex illo capitulo cum fine præcedentis habentur 12. conclusiones planè traddita, quæ propriè Messiæ nostro applicantur, qui non per potentiam armorum alios vincendo, sed potius patiẽdo, & moriendo suos redemit à seruitute peccati, non autem à seruitute corporali humana.

In octauo capitulo ostenditur, quòd licet Deus potuisset hominem redimere à peccatis, sine passione & morte Christi, non tamen ex hoc dicẽdum est, quòd frustra hominem per Christi passionẽ sic redemit.

In nono capitulo ostẽditur, quòd modus liberationis populi Dei à peccato per passionem & mortem Christi fuit conuenientior ex parte Dei liberantis, quàm si per solam diuinam misericordiam populum liberasset.

In capitulo decimo ostenditur, quòd modus liberationis populi Dei à peccato per passionem & mortem Christi fuit conuentior ex parte Christi, per quem facta fuit redemptio, seu liberatio, quã si per solam diuinam misericordiam populus fuisset liberatus.

In capitulo vndecimo ostenditur, quòd modus liberationis populi Dei

à peccato

à peccato per passionem & mortẽ Christi fuit conuentior ex parte populi liberati, quàm si per solam diuinam misericordiam populus fuisset liberatus.

CAPITVLVM I.

In quo ostenditur, quòd duplex est redemptio, corporalis & spiritualis, & quòd redemptio spiritualis est dignior, seu potior, quàm redemptio corporalis.

SAVLVS.

HABEO mentem meam circa cõgregationem Israelis, quæ per Messiam seu Christum prę-nosticatur fienda. Sed volo, vt mihi dicas, quid sentis de redemptione, quam prophetæ frequẽter promittunt populo Israelitico per Messiam, vt cùm dicitur Isa. 59. Veniet ad Sion redẽptor, & eis qui redeunt ab iniquitate Iacob, dicit Dominus. & 48. Auditum facite hoc, vsq; ad extremum terræ, dicite: Redemit Dominus seruum suũ Iacob. & multa similia, quę in propheticis promissionibus continentur, quod non potest dici iam impletum, cùm Iudæi, seu populus Israeliticus non est redemptus à seruitute, sed per oppositum: nec etiã fideles Christi tui, quos dicis esse veros Israelitas, fuerunt per Christum tuum redempti à persecutionibus seu afflictionibus mundi, vt patet in historiis primitiuorũ tuorum: neq; etiam hodie sunt redẽpti ab huiusmodi aduersitatibus in diuersis partibus orbis. Ex quo patet, quòd Christus tuus non fuit verus redẽptor populi, & per consequẽs neque verus Messias.

Quærit de redemptione per Messiam, facta.

Isa. 59. d. 20 & 48. d. 20.

PAVLVS. Circa istã dictionem redimere, seu redemptio, & huiusmodi similiter est dicendũ sicut supra de cõgregatione. Est enim duplex redemptio, scilicet, corporalis, vt cùm dicitur Exód. 6. Redimã vos in brachio extento. Et Exo. 15. Dux fuisti in misericordia populo, quẽ redemisti. quod intelligitur de redẽptione à seruitute Egyptiaca, quę corporalis erat, & sic de multis aliis. Est etiã alia redemptio spiritualis, scilicet, cũ anima redimitur à seruitute peccati, de qua Psal. Ex vsuris & iniquitate redimet animas eorũ. & alibi. Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus suis. & sic de multis similibus. Vnde redẽptio per Messiam in prophetis promissa, intelligenda est non de prima redemptione, scilicet, corporali, sicut redemptio Egyptiaca & Babylonica, sed de spirituali, scilicet, à seruitute peccati, sicut de cõgregatione dictum est supra. Talis enim redẽptio, scilicet, spiritualis, valdè dignior est, quã redemptio corporalis: & sic magis pertinens ad bona, quę per verũ redemptorẽ Messiã promitũtur.

Duplex redẽptio corporalis & spiritualis.

Exo. 6. a. 6. Idem 15. b. 13.

Psa. 71. c. 14

Psa. 129. a. 7.

Christi redemptio à seruitute peccati fuit.

Redemptio spiritualis dignior est corporali.

SAVLVS. Duo prę-supponis, quę tibi incumbunt probanda ad tuum habendum intentũ, quorum vnũ est, quòd spiritualis redẽptio est dignior, quã corporalis, cuius oppositum tenetur commu-

Duo impugnat.

communiter: vulgariter enim dicitur: Nō benè pro toto libertas venditur auro. quod communiter intelligūt homines de libertate à seruitute humana. Præsupponis etiā secūdo, quòd maiora bona magis pertinēt ad promissionem Messiæ, quā minora. Videamus ergo de primo, deinde procedem⁹ ad secundū.

Probat redemptionē spiritualem digniorē esse corporali

PAVLVS. Ad primum tibi respondeo sic, quòd redēptio spiritualis, scilicet, à seruitute peccati, sit dignior seu maior quàm redemptio corporalis, scilicet, à seruitute humana, satis videtur notum. Si enim infideles seu Pagani, luce fidei carentes, concedunt bona animæ potiora esse quàm bona corporis, vt patet non solùm per Stoicos, qui bona exteriora non iudicant esse bona hominis: sed etiam per Peripatheticos, qui dicunt bona exteriora esse bona hominis, licet minima. Vtrique enim tenebant bona animæ digniora esse & maiora quàm bona corporis, cuius ratio patet. Nam cùm corpus sit propter animam, sicut materia propter formam, constat quòd bonum animæ potius est quàm bonum corporis: Finis enim habet rationem optimi secūdum Philosophum. Hoc autem quod allegas de libertate corporali, quòd nō benè pro toto libertas venditur auro, prout vulgariter dicitur, verū est: nam aurum seu diuitiæ, & huiusmodi sunt de bonis exterioribus hominis, quæ sunt minora bona, quàm libertas corporalis quę est de bonis corporis. Quæ quidem bona corporis secundū sententiam Philosophi, sunt media inter bona animæ, quæ sunt maiora, & bona exteriora, quæ sunt minora: & ideo non bene venditur libertas corporis, quæ est de mediis bonis, pro toto auro, quod est de bonis minimis, & eadē ratione, immo etiam à fortiori libertas animæ nō bene vēditur non solùm pro toto auro, sed etiam pro libertate corporis? cùm bona animæ excedant in dignitate cætera bona hominis, tam corporis quā exteriora ratione prædicta. Vnde & Psalm. cum dixit: Apud Dominū misericordia & copiosa apud eum redemptio. vt ostenderet quæ esset illa redemptio copiosa, statim subdit: Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius, quasi diceret: Illa est magna seu copiosa redemptio, in qua redimitur Israel ab iniquitate: redemptio enim à subiectione hominum, licet sit bona: non tamen magna est seu copiosa.

Per Stoicos & Peripateticos, probat bona animi esse potiora.

Finis habet rationē optimi.

Bona corporis sunt media inter bona animæ, & bona exteriora.

Psa. 129. a. 7

CAPITVLVM II.

In quo ostenditur, quòd abundantia tēporalium bonorum, & libertas à subiectione humana, non requiruntur ad redemptionem spiritualem per Messiam promissam.

vt supra.

SAVLVS.

QVicquid sit de comparatione harum redemptionū, adinuicem concedo tibi, quòd tē-

pore Messiæ redimendi sunt Israelitæ spiritualiter, scilicet, ab iniquitatibus. Legitur enim Hiere. 50. In tempore illo quæretur iniquitas Israel, & nõ erit, & peccatum Iuda, & non inuenietur: quoniam propitius ero eis quos reliquero. Et si fortè hæc verba intelligantur de redemptione à captiuitate Babylonica, multo à fortiori intelligenda sunt de redẽptione à captiuitate hodierna, ad quam requiritur, penitentia redimendorum, vt habetur Deutero. 30. vbi sic dicitur: Conuerteris ad Dominum Deum tuum, & audies vocem eius. & infra: Et conuertet Dominus captiuitatem tuam, & miserebitur tui, &c. quæ ad literã de captiuitate hodierna intelliguntur: & sic non est dubitandum, quòd ad redemptionem hodiernã requiritur vera pœnitẽtia in ipsis redimendis: sed ex hoc non concluditur, quòd redemptio corporalis, scilicet, à seruiture humana non requiratur in redemptione Messiæ. Nã ad hoc quod ipsa redẽptio spiritualis sit perfecta & integra, requiritur redẽptio corporalis, quæ expectatur per hoc quod aliquis Rex de genere Dauid vincat potenter ceteras nationes mundi, taliter quòd totus Israel deducatur à subiectione gentium, & remaneant in mera libertate sub dominio Dei, & sui Messię seu Christi, vt habetur expręsè Ezech. 34. vbi, de hac redemptione loquens, dicit: Et sciet Israel, scilicet, quia ego Dominus, cùm cõtriuero catenas iugi eorum, & eruero eos de manu imperantiũ sibi. & ibidem paulo ante dicitur: Ego autem Dominus ero eis in Deum, & seruus meus Dauid princeps in medio eorũ. De hac etiã victoria generali ipsius Messiæ legitur. Nume. 24. Orietur stella ex Iacob, & consurget virga de Israel, & percutiet duces Moab, & vastabit omnes filios Seth. Et erit Idumæa possessio eius, &c. Ex quibus & aliis ibidem contentis manifestũ est, quòd de Israel debet surgere aliquis potens, qui omnes filios Seth, scilicet, totum mundũ, qui de Seth descendit, liberet. Nam Noë à quo totum humanum genus hodie descẽdit: de Seth descendere dinoscitur, vt habetur Gen. 5. Et sic per talem victoriã erunt Israel liberi à subiectione gentium: quæ quidem libertas est quodammodo necessaria ad libertatem à peccato habendã, per quam vita futura acquiritur: prout ille magnus magister Rab. Moy. Egyptius in suo Deutero. in titu. de pœnitẽtia cap. 9. sufficienter ostendit, sic dicens: Propter hoc desiderauit Israel & Prophetæ eorum, & sapientes eorum dies Messiæ, vt quiescant à subiectione Regnorum nequam, quæ non dimittunt Israel ad laborandum in lege & præceptis prout debent, & vt inueniatur eis requies, & multiplicent scientiam & iustitiã, per quam mereantur vitam futuri sæculi.

Hiere. 50. d. 20.
Deu. 30. a. 3.
Ezech. 34. f. 27.
ibi. f. 20.
Nume. 24. c. 17.
Gen. 5. a. &
Rab. Moy. Egyp. Titu. de pœnitentia. c. 9.

Idem Titu. de Regibus & bellis, eorũ, cap. vlt.

sæculi. Hæc ille, & idem in Titu. de Regibus & bellis eorũ cap. vltimo. Loquens de tempore Messiæ sic ait: In illo tempore, non erit fames, neque bellum, neque zelus, siue cõtentio: quia bona erunt valde affluentia, & omnia mineralia inuenientur sicut terra, & non erit cura hominum, nisi vt cognoscant Deum tantummodo. Hæc ille: Vides ergo secundum veram doctrinã istius doctoris, quòd libertas à subiectione humana est necessaria in tempore Messiæ, ad habendam veram libertatem seu perfectam: & ideo non oportet exponere redemptionem promissam in Prophetis pro tempore Messię, per redemptionem spiritualem tantum, sed etiam per corporalem: quę tamen libertas scilicet, corporalis, non fuit hactenus per Messiam tuum generaliter, vt dictum est, habita, vnde & expectanda est homini per verum Redemptorem, scilicet, Messiam à nobis spectatum.

Rab. Moy. Ægyp. defecit in duobus.

PAVLVS. Si benè consideras, magister tuus Ra. Moy. defecit in scrutinio scripturarum de, vero Messia loquentium, in multis & specialiter in duobus, quę ad propositum pertinent. Primò enim defecit in hoc quod asserit abũdantiam bonorum temporalium, vtpote libertatem corporalem à subiectione humana, similiter & pacem tẽporalem & magnam copiam diuitiarum huius mundi fuisse necessariam ad hoc, vt homines cognoscant Deũ, & in diuinis operibus exercitẽtur seu proficiãt. Secundo defecit, asserens quòd Messias promissus habebat vincere omnes nationes mundi potenter, & sic educere populum Israeliticum à subiectione gentium. Primus enim defectus patet, si enim scrutatus fuisset scripturas manifestè inuenisset, quòd abundantia temporalium bonorũ est potissima causa, seu occasio obliuiscendi Deum, & idola colẽdi. Legitur enim Deutero. 8. Ne postquam comederis & satiatus fueris, & domos pulchas ædificaueris, & habitaueris in eis, habuerisque armenta & ouium greges, argenti & auri cũctarumque rerum copiã, eleuetur cor tuum, & non reminiscaris Domini Dei tui, qui eduxi te de terra Aegypti. & infra: Si oblitus fueris Domini Dei tui, ambulabis post Deos alienos, &c. Habes ergo ex testimonio eximij Prophetarum, scilicet, Moysi, quòd copia temporalium bonorum occasionẽ prębet nõ cognoscendi Deum, sed obliuiscendi. Idem habes per testimoniũ illius sapientissimi, scilicet, Salomonis, qui in Prou. 30. à Deo instanter petebat. Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, sed tantum victui meo tribue necessaria, ne forte saturatus illiciar ad negandum, & dicam: Quis est Dominus? Honores etiam huius mũdi impediũt cognitionem intellectiuam: testante Dauid: Homo cùm in honore

Abũdantia bonorum tẽporaliũ est causa obliuiscẽdi Deũ.

Deu. 8. c. 11

Ibi. d. 19.

Pro. 30. b. 8.

Honores mũdi impediũt cognitionẽ.

Psal. 83. d. 21 nore esset non intellexit. Si ergo tuus magister scrutatus fuisset, huiusmodi & similes scripturas, non asseruisset quòd copia bonorum temporalium requirebatur de directo ad cognitionē Dei. Secūdus verò defectus tui magistri dicentis: quòd Messias promissus debeat cum potentia armorum corporali vincere totum vniuersum, patet manifestè: Isaiæ. enim 42. vbi de Messia ad literam tractatur, sic legitur: Ecce seruus meus suscipiam eū, electus meus complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum iudicium gentibus proferet, nō clamabit nec accipiet personam, nec audietur foris vox eius: calamū quassatum non conteret, & lignum fumigans non extinguet: in veritate educet iudicium, non erit tristis nec turbulentus, donec ponat in terra iudicium, & legē eius insulę expectabunt. Ex quo patet quòd Messias promissus cum summa humilitate & mansuetudine docturus est gentes, & daturus legem suam, non in tumultu seu elatione: quæ pertinet ad exercitium corporalis victoriæ. Idem habetur Zacha. 9. vbi de aduentu Messiæ, secundum maiores doctores tuos tractatur, sic legitur: Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalem, ecce Rex tuus venit tibi iustus & saluator, ipse pauper & ascendens super asinam & super pullum asinæ, & dispergam quadrigam ex Effraim & equum de Hierusalem, & dissipabitur arcus belli & loquetur pacem gentibus, & potestas eius à mari vsque ad mare, & à fluminibus vsq; ad fines terræ. Ex quo habes quòd Messias promissus in paupertate & magna deiectione venturus erat, & non cum quadrigis seu equis nec in bellicis armis: sed pacem loquendo, suum dominium erat extendendum per orbem. quas autoritates magister tuus Rab. Moysi considerasset, certè non dixisset, in lib. & cap. per te allegatis: Quòd sicut Dauid vicit Mohabitas, scilicet, per vim armorum, sic Messias victurus erat totum vniuersum, quod non est verum, nam victoria Christi mere spiritualis intelligenda est, vt patebit, sicut & sua redemptio.

Secūdus defectus in hoc quod dixit, Messiam cū potentia debere vincere mūdum, cum secundum prophetias in maxima humilitate venturus erat.

Isai. 42. a. 1. 2. 3. 4.

Ibidem

Zach. 9. b. 9

Christus nō vicit hostes sicut David.

Victoria Christi merè spiritualis, sicut & redemptio.

SAVLVS. Rabi Moys. potest respondere ad tuas obiectiones, & primo ad primam sic: Licet enim verum sit quòd de communi cursu hominum abundantia seu affluentia temporalium bonorum impediat à cognitione diuina, & etiam à notitia veritatis: tamen speciali seu singulari dono diuino potest homo cum huiusmodi affluentia non impediri à talium bonorum spiritualium consecutione. Legitur enim de Abraham Genes. 13. quòd erat multum oneratus in pecudibus argento & auro, non tamen à notitia veritatis recessit: de ipso enim legitur ibidem. 17. Ambula coram me, & esto perfectus. Ex quo patet, quòd

Euasio ad predictas obiectiones, & primo quoad abūdantia bonorum, quæ nō impediūt à cognitione diuina vt patet in Abraham.

Gen. 13. a. 2. Ibid. 17. a. 1.

quòd affluentia bonorum temporalium non necessariò impedit perfectionem humanam: & sic videtur intelligendum in tẽpore Messiæ, scilicet, quòd homines ex dono Dei speciali per huiusmodi affluentiam bonorũ temporalium non impedientur à diuina cognitione & amore, sed potius in eo proficient.

Perfecti abundantia temporaliũ, nõ à Dei cognitione & amore auertuntur. Imperfecti vero abundantia distrabuntur.

PAVLVS. Concedo tibi, quòd illi, qui sunt in magna perfectione constituti, nõ distrahũtur per abundantiam bonorum temporalium à diuina cognitione & amore: sed hoc pertinet solum ad magnos & perfectos, sicut Abraham: sed ad communem & vulgarem populum autoritates prædictæ testantur oppositum, scilicet, quòd huiusmodi abundantia non adiuuat sed distrahit. Cùm autem Messias debet communẽ doctrinam exercere omnibus populis, per quã Deum cognoscant, & ei adhæreãt, opportet, quòd nõ eos alliciat seu attrahat per bona temporalia, quæ de communi cursu homines ad hoc distrahunt.

Doctrina Christi communis.

SAVLVS. Et si de communi cursu verum sit, quòd abundãtia temporalium bonorum homines distrahat à diuina cognitione & huiusmodi, sicut autoritates per te allegatę videntur dicere: in tempore autem Messiæ hoc erit nouũ, scilicet, quòd huiusmodi abundantiæ temporalium non solùm non distrahãt, sed omnes adiuuent homines ad diuina cognoscẽda, & bona opera exercenda, sicut enim de cõmuni cursu naturæ est, quòd lupus agnum rapiat, & pardus ędũ, & huiusmodi: & tamen de tempore Messiæ legitur Isaiæ. 11. Habitabit lupus cum agno, & pardus cum ędo accubabit, vitulus & leo & ouis simul morabuntur, &c. Pari igitur modo istud nouũ fore tempore Messiæ debet credi, scilicet, quòd homines bonis temporalibus repleti, non impediantur ex hoc à diuina cognitione, sed potius per ea adiuuẽtur & proficiant. Deo hæc de nouo operante in hominibus, sicut inter bruta animalia supradictã societatẽ insuetam facturus est dicto modo.

Isai. 11. b.

PAVLVS. In hac respõsione seu cauillatione tua manifestè cõtradicis doctrinę magistri tui Rabi Moy. supradicti: dicit enim in lib. de Iudicibus titulo allegato, cap. 12. Non ascendat super cor, quòd in tẽpore Messię cesset aliquid de consuetudine mundi, aut sit aliquid nouum in his quę facta sunt à principio, sed mundus secũdum consuetudinem suam incedet: hoc enim quod dicitur in Isai. Habitabit lupus cum agno, &c. parabolicum est & ęnigmaticum, & significat quòd Israel habitabit confidenter cum impiis seculi, qui figurãtur vt lupus & pardus in scripturis. Hæc ille. Ex quo habes manifestè, quòd secundum magistrũ tuum non est dicendum, quòd consuetudo naturalis seculi mutetur tẽpore Messiæ: sed autoritates

Responsio Rab. Moysi Egyp. lib. de Iudici. c. 12.

Expositio Isai. 11. b. 6.

Consuetudo naturalis nõ erat mutanda tempore Messiæ.

ritates hoc sonantes sunt exponendę tanquã parabolicæ. Vnde patet quòd dicere, quod in tẽpore Messiæ homines, qui cõmuniter per affluentiam temporalium bonorum aliàs distrahebantur à cognitione spiritualium, tunc per nouum donũ Dei, per talia temporalia non distrahentur, sed potius in diuinis proficient, est manifestè contra doctrinam expressam tui magistri.

CAPITVLVM III.

In quo ostenditur, quòd in sacra Scriptura, quandoque agitur de victoria spirituali, & quòd victoria spiritualis est dignior seu virtuosior quàm victoria corporalis.

SAVLVS.

Circa secundum quod obiiciebas contra Rabi Moys. dicentem, quòd Messias victurus erat vniuersum vi armorũ, quod dicis esse falsum. Asseris enim quòd victoria Christi tui habuit esse merè spiritualis: tibi respondeo: quòd hęc assertio tua est manifestè contra communem cursum loquendi scripturarũ: est enim in consona omnibus victoriis, quę in gestis sacræ Scripturæ reperiuntur. Victoria enim, quam Abraham habuit de quinque regibus, temporalis fuit, per quã à Melchisedech Sacerdote Dei excelsi benedictionẽm recepit, eo quod Deo protegente hostes in manu, seu in potestate sua habuit, vt habetur Genes. 14. Aegyptiis etiã in mari virtute diuina corporaliter submersis victoria diuina laudatur cantantibus à Moyse & filiis Israel: Dextera tua Domine confregit inimicum, &c. Exodi. 15. Idem de victoriis Iosuæ & de multis aliis, quę temporibus iudicum in Israel contigerunt, vsque in tempora Dauid, qui secũdum te figura fuit Christi tui. Item etiã Dauid, qui prælia Domini multipliciter præliauit, vt Psalmus, gratiarum actiones de tot victoriis agens ipsi Deo psallens, dicebat: Qui docet manus meas ad præliũ, & digitos meos ad bellum. quod intelligitur de corporali victoria: non ergo reperio per sacras scripturas discurrendo, hanc victoriam spiritualem, quam tuo Messiæ attribuis, cuius rationis sit: inconuenienter ergo improbas Rabi Moys. qui illud verbum: Vastabit omnes filios Seth. quod intelligitur de Messia de victoria corporali exposuit, sicut & alia omnia in sacra Scriptura contenta, quæ de victoria loquuntur, de victoria corporali intelliguntur.

Arguit contra secundũ, scilicet, quod victoria Christi fuit spiritualis, probans debere vincere temporaliter admodum victoriarũ antiquarum.

Gen. 14. d. 19.

Exo. 15. a. 6.

Psal. 143. a. 1.

PAVLVS. Victoria spiritualis non solùm reperitur in sacra Scriptura bona esse, sed etiã affirmatur ipsam esse meliorem quàm victoria corporalis. Legitur enim in Prouerb. 16. Melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo expugnatore vrbium. Ratio autem, quare patiens virtuosè melior est viro forti, assignatur, communiter ab expositoribus sic. Nam patien-

Pro. 16. d. 32.

Ex scriptura sacra ostẽdit victoriam spiritualẽ, meliorem corporali, quod etiam rationibus ostendit.

patientia, quæ est virtus, propriè consistit in fortitudine animæ, per quam æquanimiter tollerantur aduersa: & ideo quanto anima melior est corpore, tanto fortitudo animæ est melior, quàm fortitudo corporalis. Ratio autem secundi, scilicet, cũ dicit: Qui dominatur animo suo, melior est expugnatore vrbiũ. talis est. Nam appetitus sensitiuus pro maiori parte in hominibus dominatur appetitui intellectiuo, licet contra ordinem rationis, sed ille cuius ratio dominatur suo appetitui sensitiuo, perconsequens dominatur dominiis cæterorum hominum: & sic tale dominium seu victoria, maior est seu virtuosior, quàm victoria corporalis. Vnde Diogenes Philosophus, de Alexandro Magno, qui plurimas vrbes expugnauerat, audacter dicebat, quòd Alexander erat seruus serui sui. Nam Diogenes per rationem dominabatur suo sensitiuo appetitui, cui scilicet sensui, Alexander diligenter seruiebat: mouebatur enim Alexander solicitè per ambitionem & concupiscentiam, quibus tamen Diogenes per rationem eas subiiciens dominabatur. Habes ergo per autoritatem sacram & rationem, quòd est dare victoriam spiritualem, & quòd talis victoria est melior, quàm victoria corporalis.

Diogenis sentẽtia, qua ostendebat Alexandrũ Magnum, esse seruum serui sui, nẽpè appetitus.

CAPITVLVM IIII.

In quo ostenditur, quòd Messias verus de quo loquitur scriptura, excellentior & perfectior in Prophetis pronosticatur, non solùm cæteris hominibus, sed etiam Angelis Dei. Similiter quòd redemptio in Prophetis per, &c.

SAVLVS.

AVdio illa, quę dicis de victoria spirituali, & de eius cõparatione ad corporalẽ victoriam: sed vt ista ad propositum tuum applicentur, oportet te duo probare, quorum vnum est quòd huiusmodi victoria spiritualis pertineat ad verum Messiam. Aliud verò quòd per talẽ victoriam, quam dicis spiritualẽ, Messias tuus redemit populum Israeliticũ seu fideles suos.

Quæritur duo Primũ quomodo victoria spiritualis pertineat ad Messiam. Secundum quomodo per eam populum redemis.

PAVLVS. Concedo tibi, quòd hæc sunt per me probanda. Et ideo prius probabo primum, deinde secundum. Ad probationem ergo primi præsuppono tibi duo. Vnum est, quòd Messias de quo loquimur, excellentior & perfectior prænosticatur in Prophetis, esse cæteris quibuscunq; hominibus. Aliud est quòd redemptio in Prophetis per Messiam promissa cæteris redemptionibus, de quibus in scriptura fit mentio est perfectior. Primum patet. Nam licet in veteri testamento multi sancti fuerunt & perfecti viri, vt Patriarchæ, inter quos principalis fuit Abraham, cui facta est promissio futuræ beatitudinis Genes. 22.

Sicut Messias perfectior fuit cunctis hominibus, ita quoque eius redẽptio fuit perfectior.

Inter Patriarchas Abraham perfectior, & inter Prophetas Moyses.

Gen. 22. d. 18. nes. 22. Similiter & fuerunt Prophetæ, de quibus fuit Moyses principalis in legisdatione & in Dei cognitione, & in miraculorum operatione: prout de eo testatur scriptura Deute. vltimo. (Deute. vlti. d. 10.) Et non surrexit vltra Propheta in Israel, sicut Moyses, quē nosset Dominus facie ad faciem in omnibus signis atque portentis, &c. Similiter fuerunt alij, qui eo quod populum Israel saluauerunt ab hostibus, dicuntur saluatores: vt legitur de Aod, 3. Iudicum. (Iudi. 3. b. 15.) Suscitauit Dominus eis, scilicet, filiis Israel saluatorem, vocabulo Aod, filium gera, filium gemini, qui vtraque manu pro dextera vtebatur, &c. Similiter & de Samsone legitur Iudicum. 13. (Iudi. 13. a. 5.) Ipse saluabit Israel de manibus Philistinorum. & sic de multis aliis, tamen inter omnes illos nullus fuit tantæ perfectionis, quòd de eo dicātur tam magna & sublimia, sicut dicuntur de Messia promisso. Ex quo patet, propositum quòd Messias promissus inter cæteros Patriarchas & Prophetas, seu saluatores fuit excelsior.

SAVLVS. Allega illa magna & sublimia, quæ de Messia dicuntur in Prophetis: sic quod de nullo alio similia dicuntur.

Singularia quæ de Messia dicuntur, nemini alteri conuenientia.

PAVLVS. Isaiæ. 52. cùm de redemptione seu salutatione vltima, quæ per Messiam erat fienda loqueretur dicens: Quā pulchri super montes pedes annuntiantis & prædicantis pacē; (Isai. 52. b. 7.) annunciantis bonum, prædicantis salutem, dicentis: Sion regnabit Deus tuus, &c. Et infrà: Parauit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gētium, & videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri, &c. Et infrà: Præcedet enim vos Dominus, & cōgregabit vos Deus Israel, quæ & multa alia quæ in illo contextu continentur de redemptione, quę per verum Messiam erat fienda, secundum omnes expositores, tam nostros quàm tuos intelliguntur. (Rom. 10. c. 15. Naum. 1. d. 15.) Et vt ibidem declarat Propheta maximam dignitatē huiusmodi redemptoris, in eodem contextu nullo alio interposito subdit: Ecce intelliget seruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valdè. quis autē sit iste seruus de quo loquitur Propheta. translatio Chaldaica ostendit, dicens in hoc loco: Ecce intelliget seruus meus Messias. (*Chaldaica translatio.*) Quid autem significent verba Prophetæ in hac trina replicatione excellentissima, cùm dicit: Exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valdè, Talmudici expositores in hoc loco declarant, dicentes super his verbis sic: Exaltabitur plusquam Abraham, & eleuabitur plusquam Moyses, & sublimis erit valdè plusquam Angeli ministri, scilicet Deo ministrantes. (*Nota quid Talmudistæ Messiā, super omnes homines & Angelos extolunt.*) Ex quibus verbis propheticis simul cū Talmudicis expositionibus, satis habes, quòd nulli patrum, nec Prophetarum tanta dignitas competit sicut Messiæ, qui

non

non solùm maior quàm Abraham pater fidei, & quàm Moyses in tota domo Dei fidelissimus, Numeri. 12. sed etiam sublimior, quã Angeli Dei denotatur. Vnde primũ præsupositum manifestum est. Secundum vero presupositum, scilicet, quòd redemptio, quę per Messiã erat futura, est excellentior cæteris: quę in preteritis temporibus fuerunt: probatur per illud Isai. 45. Israel saluatus est in Domino, salute ęterna, non confundemini & non erubescetis vsque in seculum seculi. Ex quo patet, quòd salus ista est perpetua, nullum habet finem, quod non potest dici de aliqua saluatione, quam in præteritis temporibus filij Israel habuerunt: omnes enim fuerunt limitatę in tempore, quia solùm certis tẽporibus durauerunt, vt patet de Aegyptiaca & Babylonica & aliis particularibus.

Numer. 12. b. 3.

Isai. 45. c. 17. Messie redemptio cũctis perfectior, eo quod sit perpetua.

SAVLVS. Verba huius autoritatis quam vltimo allegas, videntur loqui de præterita saluatione. Dicit enim: Israel saluatus est in Domino, quod est de præterito, non enim dicit saluabitur. Ex quo patet quòd tempore Isaiæ illa saluatio, de qua loquitur, iam transiuerat in præteritum, sed ista de qua agimus futura erat tempore istius prophetiæ: & ideo non videtur, quòd de ipsa Propheta loquatur.

Arguit Prophetiam de Christo non intelligi.

PAVLVS. Tua cauillatio nullum habet hîc locum, tum quia manifestum est, quòd Prophetę sępissimè loquuntur de futuris per modum pręteriti, & hoc propter certitudinem Prophetię. Illa enim quę à Deo sibi reuelantur, ita iudicant esse certa ac si essent pręterita, licet nondum inchoata, quod patet in quamplurimis locis, & in hoc capite per me allegato ubi dicitur: Consolatus est Dominus populum suum redemit Hierusalẽ: Viderunt omnes termini terrę, salutare Dei nostri: quę omnia pro tunc erant futura, & adhuc per te expectantur, & tamen loquitur per modum pręteriti, tũ quia tempore huius prophetię manifestum est, quòd nulla fuit facta saluatio seu redemptio perpetua seu ęterna, etiam secundũ te. Et ideo necesse est, vt intelligantur verba Prophetię de futuro, quorum veritas saluatur ratione iam dicta. Prędictis ergo duobus pręsuppositis, iam faciliter ex eis concluditur primum per me probandum, scilicet, quòd victoria spiritualis principaliter pertineat ad verũ Messiam. Sicut enim naturaliter actiua proportionantur suis passiuis. Similiter & formę substantiales suis materiis, vt ex documentis Philosophicis habetur, sic vt perfectiores formę debeantur perfectioribus materiis, & huiusmodi. Sic in proposito, perfectiori redemptori similiter perfectiori redemptioni perfectior victoria debetur. Cũ autem ex prędictis pa-

Prophetis mos est loqui de futuris per preteritum, propter Prophetię certitudinem.

Perfectiori redemptori perfectior victoria cõceditur.

tet, quòd perfectior redemptor inter cæteros, de quibus loquu-tur Prophetę verus Messias est: similiter & inter redemptiones alias, redemptio perpetua est perfectior: sequitur quòd per victoriam spiritualem quæ perfectior est corporali, vt dictum est, redemptor perfectus redemptionem perfectam suis redẽptis acquirit, quod fuit probandum primò.

CAPITVLVM. V.

In quo ostenditur, quòd illa, quæ in Propheticis prænuntiationibus traduntur, sonantia bella seu victorias corporales, non sunt applicanda primo aduentui Messiæ, sed secundo.

SAVLVS.

DE hoc quod modo probas, non est magna controuersia inter me & te. Sicut enim faciliter tibi concedere, quòd Messias promissus perfectior est inter cæteros homines, qui dicuntur saluatores seu redemptores, similiter & quòd redẽptio per ipsum expectata perfectior atque validior, seu diuturnior sit cæteris. Similiter & tibi concedo, quòd victoria suã potentior sit atque validior cæteris. Aliæ enim victorię non extenderunt se ad omnes filios Seth, scilicet, ad vniuersum totum, sed tantum ad aliquas gentes & certa climata: & hoc cum modica duratione. Victoria autem Messiæ totum vniuersum ad se subiugabit. Vade in istis faciliter concordaremus: sed maior pars totius nostræ controuersiæ in hac parte consistit in hoc quod tu asseris verum Messiam victurum esse patiendo, nõ autẽ corporaliter vincendo seu supprimendo, quod est manifestè contra autoritates sacræ Scripturæ. Legitur enim Zachar. vltimo. de quodam bello Hierosolymitano, in quo omnes gentes debent congregari & erit ciuitas capta & postea liberata: Egredietur Dominus, & pręliabitur contra gentes illas, sicut præliatus est in die certaminis. Et post multa quæ ibidem prædicuntur, quę pertinẽt ad victoriam corporalem illius belli, concluditur: Et erit Dominus Rex super omnem terram, in die illa erit Dominus vnus & nomen eius vnum. Ex qua prophetia habes manifestè, quòd per victoriam corporalem erit Deus Rex super omnem terram, similiter & nomen eius vnum, quia non nominabitur diuersis nominibus seu cultibus, sicut in prępsenti tempore, sed omnes gẽtes sub vna fide & vno ritu Deum colent. quæ quidem cõcordia finalis per victoriam Messiæ supradictam, quę corporalis est expectatur. Similiter quod dicitur Sophon. 3. Tunc reddam populis labiũ electum, vt vocent omnes in nomine Domini, & seruiãt ei humero vnõ, quod vsque hodie non est impletũ, implendũ tamẽ erit in futuro, postquã Deus effuderit iram suam super gẽtes & Regna,

Cætere victoria non se extendebant ad omnes, victoria autem Christi fuit ad vniuersum.

Replicat ostendendo, Messiã non posse vincere patiẽdo, sed bellicis actibus oportebat eũ vincere.

Zacha. vlt. a. 3.

Soph. 3. b. 9

&regna, prout ibidem habetur: quæ tamen effusio iræ per corporalem submersionem intelligenda est. Item quod habetur, Ezechie. 38. & 39. de prælio Gog & Magog: quod quidem præliũ manifestè prænuntiatur corporale, & bellicis armis exercitatum. In qua prophetia multa & varia ponuntur, quæ nullo modo possunt exponi, nisi de actibus bellicis & huiusmodi. In cuius fine redemptio populi Israelitici ponitur, cũ ibidẽ dicitur concludendo: Nunc conuertam captiuitatem Iacob & miserebor domui Israel, &c. Ex quibus manifestè habetur, quòd per bella fortissima corporea, & per victoriam corporalem redimendus est Israel, per Messiam virtute diuina: & hoc subiugando seu supprimendo gentes aduersas, non autem patiendo, vt tu videris sentire.

Ezec. 38. & 39.

PAVLVS. Si benè attendis ea quæ dicta sunt supra, duo sunt aduentus generales Messiæ seu Christi, de quibus sacra Scriptura mentionem facit, non simul, sed quandoque de vno, quandoque de alio. In quibus duobus aduentibus licet idem sit Christus, seu Messias veniẽs, non tamẽ sub eadem forma, sed sub diuersa seu opposita: nec ad eũdem effectum proximo producendum, sed ad diuersos, prout ex sacris autoritatibus posset probari. In primo enim aduentu Messias prænuntiatur, venturus in forma maximè mansueta & humili. De qua Isai. 42. Calamum quasatum non conteret, & lignum fumigans non extinguet. & Zacha. 9. Ecce Rex tuus venit pauper, & equitans super asinam. Ex quibus & consimilibus manifestè ostendunt Prophetæ, quendam aduentum Christi fore in forma maximè humilitatis, & sine aliquo tumultu bellico. De tempore autem principali & effectu proximo huius primi aduentus, habes per Danielem cùm dicitur, Dani. 9. Septuaginta hebdomades abreuiatę sunt super populum tuum, & super vrbem sanctam tuam, & consumetur præuaricatio, & finem accipiet peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, &c. Ex quibus habes manifestè, quòd Messias, iuxta prænosticationes propheticas, venturus erat in forma mansuetissima, & humili ad præuaricationes & peccata atque iniquitates tollẽdas, & hoc in tempore Danieli reuelato. Est autem secundus aduentus Messiæ, de quo Prophetæ aliter loquuntur, tam circa formã, in qua venturus est, quàm circa effectum principalem sui aduentus: de quo secundo aduentu Daniel. 7. Aspiciebam & quasi filius hominis veniebat, & vsq; ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem, & honorem & regnum, & omnes populi tribus & linguę seruient ipsi, & potestas eius potestas

De duplici aduentu Messiæ primus in forma humili.

Isai. 42. a. 3.

Zach. 9. b. 9.

Dani. 9. f. 24.

De tẽpore primi aduẽtus.

Secũdus aduentus Messiæ futurus in maiestate.

Dan. 7. d. 13.

testas æterna, quę non auferetur, & regnũ eius, quod non corrumpetur. Quiquidem filius hominis, de quo Propheta in hoc loco intelligitur etiam secundũ expositores tuos, est ipse Messias. Effectus autem huius aduẽtus declaratur à Daniele in eodem cap. cum dicit: Iudicium sedet, & libri aperti sunt. Habes ergo manifestè autoritate Danielis, quòd Christus venturus est, aliquando non in forma mansueta seu humili, sed sub forma maximę maiestatis & potestatis? Habes etiam, quòd effectus huius aduentus non est ad delendas iniquitates, parcendo peccatoribus sicut in primò aduentu, seu saluando, sed ad iudicandum seu puniẽdum iniquos seu peccatores, & huiusmodi, per surrectum iudicium. Et de hoc secundo aduentu, scilicet, ad iudicium, etiam loquuntur Prophetæ in multis locis, vt cùm dicitur Isai. 3. Dominus ad iudiciũ veniet, cũ senioribus populi sui & principibus eius, &c. De tempore autem huiusmodi secundi aduentus non habentur reuelationes propheticæ, sicut de primo. Si ergo vis ô Saule, non deficere in Scrutinio scripturarum de vtroque aduentu Christi loquentium à vero sensu per eas intẽto: distingue huiusmodi duo tempora, & duos aduentus. Et illa quæ videris in Propheticis locutionibus pertinentia ad remissionem peccatorum, & deletionem iniquitatum & huiusmodi applica primo aduentui, in quo ista per Messiam, teste Daniele debuerũt, impleri, ad quẽ non requiritur tumultus seu strepitus armorum: non enim vincẽdo homines per potentiam vẽturus erat Christus, ad remittẽdum peccata, & saluandos homines: sed potius per humilitatem & patientiam ab eis durissima & acerba patiendo: In remittẽdo enim peccata & delendo iniquitates, non requiruntur bella corporea, quæ sunt extra animam, vt est manifestum. Illa autẽ quæ videris in scripturis, quæ de aduentu Dei seu Christi loquũtur, pertinentia ad prælia & concertationes corporeas, vt illa quæ allegas de Gog, Ezech. 39. & de prælio Hierosolymitano, Zach. 9. Similiter de effusione furoris Dei super gentes. Sopho. 3. applicare debes secundo aduentui, in quo Christus vẽturus est, non vt passurus ab iniquis, sed potius vt iudex potentissimus, ad puniendum omnes sibi rebelles cum antichristo duce eorũ, & sic per distinctionem huiusmodi temporum & aduentuum cõcordabis scripturas.

Effectus secundi aduẽtus.

Dan. 7. c. 10

Isai. 3. c. 14.

Prophetæ reuelationes nõ habẽt de secundo aduentu, sicut habẽt de primo.

Ad primũ aduentum, pertinet remissio, ad secundum verò punitio.

Quę ad prælia ponuntur in scripturis ad secundũ aduentum pertinent.

Ezec. 39. a. 2

Zach. 9. a. 3.

Soph. 3. a. 5.

CAPITVLVM VI.

In quo ostenditur, quòd modus redemptionis populi Dei, per Messiam, per Scrutinium scripturarum primò fundari oportet, consequenter verò eius cõgruitas seu conuenientia, per rationem quantum fragilitas humana permittit inuestiganda est.

Ad parcendum non requiritur arma, sed potius humilitas,

SAVLVS.

AVdio distinctionem tuam, quam etiã aliàs mihi proposuisti de duobus aduẽtibus Christi: sed loquẽdo de primo aduẽtu Messiæ, de quo nũc agimus, in quo dicis ipsum fuisse venturum ad parcendũ peccatis & delẽdas iniquitates & huiusmodi: in quo actu non requiritur potestas armorũ, sed potius humilitas & patiẽtia, vt sic ab hominibus durissima seu acerbissima Christus seu Messias patiẽdo, daret finẽ peccato & deleret iniquitates, &c. Ad quod non video te allegare rationem nec autoritatem, cum tamen sit valde remotum à credulitate humana: cùm Deus ad quẽ solum pertinet, delere iniquitates & tollere peccata: non indigeat aliqua causa media ad hoc faciendum, sed sola sua liberalitate & maxima misericordia hoc facere potest: de ipso enim legitur Exod. 34. quod est misericors & clemens, patiens & multę miserationis, & verax: qui custodit misericordiam in milia: qui aufert iniquitatem & scelera atque peccata. Per illas enim vias Domini ab ipso Domino Deo Moysi reuelatas consueuit Deus peccata delere, sine hoc quod aliquis iustus pro acquirenda tali remissione patiatur. Vnde & Numeri. 14. quomodo Deus propter peccata populi ipsum Deum maxime irritantis volebat populum Israeliticum delere, seu percutere in peste: Moyses pro eis interpellans ad Deum, sibi repræsentabat huiusmodi vias misericordię suæ, quas aliàs sibi reuelauerat, sic dicens: Domine, longanimis & multæ misericordię, auferens iniquitates & scelera. Et infra: Dimitte obsecro peccata populi huius, secundum magnitudinem misericordię tuæ. Et subdit infra: Dixitque Dominus: Dimissi secundum verbum tuum. Ex quo patet quòd ad dimissionem peccatorum seu scelerum per Deum, non requiritur nisi sola misericordia diuina. Non ergo requirebatur Messiam venisse ad patiẽdum dura seu aspera, vt Deus dimitteret scelera seu peccata, sed solũ suffecisset oratio ipsius Messię pro populo, sicut & Moyses in historia prędicta legitur fecisse.

Exo. 34. c. 6

Num. 14. c. 18.

Ad dimissionem peccatorum sola misericordia Dei requiritur, non quod Messias iustus patiatur dura.

PAVLVS. Verum est indubiè, quòd hoc mysterium de quo agimus, scilicet de modo redemptionis humanæ per Christum, est valde remotum à nostro naturali ingenio seu intellectu, cùm sit omnino supra naturam: & ideo autoritate sacræ Scripturę fundari oportet illud, quod fidei nostræ veritas in hoc tenet. Ea enim quę ex sola voluntate diuina prouenerunt supra omne debitum creaturæ: sicut mysterium redemptionis de quo agimus, nobis innotescere non possunt nisi quatenus in sacra Scriptura tradantur, per quam diuina voluntas nobis innotescit. Idcirco in primis recurrendum est, in hoc ad Scripturarum

Mysterium humanæ redemptionis supra naturam est, &c.

Redemptionis mysteria non possunt nobis innotescere, nisi per Scripturas.

pturarum scrutinium loquentium de redemptione, seu modo redemptionis populi Dei per Messiam: quod cùm in scripturis inuenerimus, inuestigandæ sunt rationes quæ pro humana fragilitate reperiri possint, ad congruitatem seu conuenentiam modi redemptionis pertinentes, vt sic rationes humanæ sint consonæ Scripturarũ testimoniis.

Rationes humanæ debẽt Scripturæ sacræ conuenire.

SAVLVS. Placet mihi, vt istum ordinem teneas in hac materia, scilicet, vt primò ostendas per sacras autoritates, si tamen potes istum modum redẽptionis, quem præsuponis, videlicet quòd Messias promissus redempturus erat populum à peccato, patiendo ab hominibus dura & acerba, non autem vincendo corporaliter aduersarios. Hoc enim reputo tam remotum à ratione naturali humana, quòd nullus omnino autoritate clara & expressa debet à prudenti viro dignum fide existimari. Si autem hoc poteris ex sacris eloquiis ostendere, quod tamen non credo, tunc poterimus ad rationes cõgruitatis seu conuenientiæ procedere.

Placet ordinem seruare vt primò per Scripturas, secundò per rationes ostendatur.

CAPITVLVM VII.

In quo ostenditur, quòd ille seruus Dei, de quo loquitur Isai. 53. cap. per totum, & in fine præcedentis capituli, est verus Messias, non autẽ populus Iudæorum, sicut Rab. Sal. falsè finxit, & quod ex, &c. vt prius.

PAVLVS.

QVòd Messias redempturus erat populũ à peccato, nõ vincẽdo corporaliter aduersarios, sed potius patiendo ab eis crudelia & acerba vsq; ad mortẽ inclusiue, satis declaratur ab illo Euãgelico Propheta. Isa. 53. In quo loquuturus de hac materia, quæ vt tu asseris & est verum, est valde remota à naturali ratione humana, sic dicere incipit: Quis credit auditui nostro? quod vix vel raro credibile est hominibus præsertim luce fidei carentibus, illa quæ dicturus sum de Messia prædicto: quod impletum fuit præsertim In Iudæis, qui pro maiori parte non crediderunt mysterium passionis, de quo hîc agit Propheta, nec hodie vt vides credunt. Vnde rectè Propheta in exordio annuntiationis huius mysterij incipit. Quis credit auditui nostro? fides enim est ex auditu. Vnde vestri doctores sępè dicunt de his, quæ per traditiones antiquorum recipiũt, quòd ex ore auditus didicerunt. Quæ autem sint illa tam difficilia ad credendũ declarat plene, in hoc loco, & principaliter illa quę de Messia, de quo agit, sunt in proposito nostro attendenda.

Isai. 53. a. 1. *Vix credi possunt mysteria passionis Christi, nisi fidei luce ostendantur.*

Ad Ro. 10. cap. 17.

SAVLVS. Ex illo cap. Isai. 53. non potes fundare intentum tuum. Non enim ibi loquitur Propheta de Messia, prout tu præsupponis: sed potius loquitur ad literã de populo Iudęorum, quasi de vno homine, sicut

Arguit Isaiam non de Messia loqui, sed de populo Iudæorum.

cut

Exod. 4. c. 22. cut Exodo. 4. dicitur: Filius meus primogenitus Israel. Sic
Rab. Salo. enim exponit Rab. Salo. expositor noster, applicando omnia quæ in hoc cap. continentur, scilicet, languores, plagas, despectus, ignominias & huiusmodi populo Iudæorum, in captiuitate hodierna existentium, non autem ad Messiam, & ideo frustra de hoc capit. sumis contra me argumentum.

PAVLVS. Quod capitulum supradictum, scilicet, Isa. 53.
Isai. 53. a. 1. Vera huius loci expositio. intelligatur de captiuitate Iudæorum, in hodierna captiuitate existentium, non solùm litera non patitur, sed etiã est incõsonum tuorum antiquorũ expositionibus: Tuus enim Rab. Sal. & alij, minus bene intelligẽtes, hanc falsam finxerunt expositionem, vt mysterium passionis saluatoris nostri, quod in hoc cap. planè traditur occultare seu offuscare possint. Quòd autem nõ consonet prædicta falsa expositio tuorum antiquorum veris assertionibus, patet ex iam dictis. Nam vt supra tibi dixi, in
Chaldaica translatio Ionathæ. trãslatione Chaldaica Ionathæ, quæ vt nosti æqualis est autoritatis textui, eo quod Talmudici antiqui communiter tenent illã
Caldaica translatio fuit tradita ab Ageo, Zacharia, & Malachia, secundum Talmudistas, ideo magnæ autoritatis est. translationem fuisse traditam, ab Ageo, Zacharia & Malachia Prophetis: oppositum manifestè continetur: nam super illud verbum: Ecce intelliget seruus meus. quod est in fine præcedẽtis capituli, & continuatur cum capitulo supradicto, 53. translatio supradicta habet: Ecce intelliget seruus meus Messias. Vnde manifestum est secundũ prędictam translationem, quòd capitulum illud de Messia loquitur, non autem de populo Iudęorum. Item patet, per Talmudicos expositores, qui de excellentia illius serui Dei, de quo dicitur: Exaltabitur & eleuabitur, & sublimis erit valde. dicunt quòd ille seruus Dei, scilicet, Messias, de quo in hoc cap. Propheta loquitur, erit exaltatus & eleuatus & valde sublimis plusquam Abraham & Moyses, & plusquam Angeli Dei, qui Deo ministrant, vt largius tibi supra, cùm de excellentia Redemptoris ageretur, proposui: quod, vt manifestè vides, nullo modo posset verificari de populo Iudæorum. Vnde expositio Rab. Salo. manifestè est inconsona dictis antiquorum tuorum, & per consequens debes eam repudiare & reputare falsam & ficticiam ratione prædicta.

SAVLVS. Licet translator Chaldaicus, & etiã alij Talmudici antiqui exponant, hoc cap. Isaiæ. 53. de Messia intelligi, verumtamen contra hoc habeo doctorem, scilicet, Rab. Salo. asserentem oppositum, quod satis sufficit mihi ad euacuandum rationem tuam contra me, ex hoc capit. adhereo enim in huiusmodi expositione dictis Rabi Salomonis. Euasio Iudei qui autoritate Rab. Sal. se defendere nititur.

PAVLVS. Euasio tua nullo modo habet hic locum, tum

quia

quia dicta Rab. Salo. nullo modo habent æqualem autoritatem, sicut translatio Caldaica, quæ secundum omnes tuos à tribus Prophetis fuit tradita, vt dictum est. Nec etiam sicut antiqui Talmudici, quorũ vnus de expositoribus fuit tuus Ra. Sal. prout manifestum est & notoriũ in omnibus scholis Iudæorũ. Vnde aliqui magis moderni quàm Rab. Sal. dimissa sua falsa expositione in hoc loco, secuti sunt trãslationem Caldaicam, & expositionem suorum antiquorũ, tum quia verba capituli supradicti nullo modo tollerant huiusmodi falsam seu fictam Rab. Sal. expositionem.

SAVLVS. Volo audire à te prius, qui sunt illi moderni expositores nostri, qui dimissa expositione Rab. Salo. sequuntur Caldaicam translationem & antiquorum expositionem. Et consequenter ostẽde mihi quę sunt verba in prædicto cap. contenta quæ expositionem Rab. Sal. nullo modo pessent tollerare, vt asseris.

Rab. Moy. Gerunden.

Messias cor suum dedit ad petendã misericordiam, & ad ieiunãdum & humiliandum se pro populo Israel.

Isai. 53. b. 5.

Isai. Verba Christo tantũ pertinẽt.

PAVLVS. Rab. Moy. Gerũden. in sua glo. super Gen. 29. dicit sic: Rex Messias habet dare cor suum ad petendum miserationes pro Israel, & ad ieiunandum & humiliandum se pro eis, sicut scriptum est Isaiæ 54. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Hęc ille: Ex quo manifestè habes quòd hoc capit. secundum ipsum doctorem loquitur de Christo ad literam, sicut & translator Caldaicus, & alij expositores exposuerunt; non autem de populo Iudæorum, vt Rabi Salo. fingere voluit.

SAVLVS. Declara ergo mihi, quæ sunt verba in capitulo prædicto contẽta, quæ nullo modo possunt tollerare, quòd capitulum illud intelligatur de toto populo Iudęorum, prout Ra. Salo. exponit.

Tria continentur in c. 53 Isai. quæ nullo modo populo Iudæorum applicari possunt.

Primũ quia Iudæi non passi sunt propter iniquitates gentilium.

PAVLVS. Omissis alijs quę ad hoc faciunt, eo quod fortè non de necessitate concludant: tria tamen continentur in prædicto cap. quæ nullo modo applicari possunt populo Iudæorum, licèt sit multipliciter vulneratus & attritus in hac captiuitate existente, quorum vnum est, quia populus Iudæorum, licet sit multipliciter vulneratus & attritus in hac captiuitate, nõ tamen hoc patitur propter iniquitates gẽtium seu scelera eorum, ita vt gentes recipiant à Deo salutem seu veniam propter merita Iudæorum talia patientium: hoc enim non solùm manifestè est falsum, cùm sit contra diuinam iustitiam, secundum quam Deus reddit vnicuiq; iuxta opera sua, sed etiam est contra mentem omnium expositorum tuorum: ipsi enim communiter, nemine discrepante, credunt, quòd gẽtes quæ modo supprimunt seu affligunt populum Iudaicũ in hac captiuitate finaliter sunt propter hoc puniendi per

per Deum, de quo intelligunt id
Ioel.vlt.2.2 Ioelis vlt. Congregabo omnes
gētes, & educam illas in vallem
Iosaphat, & disceptabo cum eis
ibi super populo meo, & hæreditate
mea Israel, quos dispersserunt in nationibus, & terrā
meam diuiserunt, & super populum
meum misserūt sortem. Cū
ergo propheta testatur de seruo
Dei, de quo hîc loquitur,
quòd Liuore suo alij sunt sanati,
& quòd Deus posuit in eum
iniquitatem, scilicet pœnam omnium
aliorum, scilicet hominū;
sequitur, quòd nō loquitur Propheta
hic de populo Iudęorum,
per cuius pœnas alij nō saluantur,
sed potius puniuntur. Itē secundo
de isto seruo Dei tęstatur
Propheta, quòd iniquitatem nō
fecit, nec inuentus est dolus in
ore eius, quod non solùm de Iudæis
manifestè est falsum, vt patet
per euidentiam rei, eo quod
omnes pro maiori parte sint pleni
vsuris & iniquitate & dolo,
sed etiam per autoritatem sacræ
scripturæ habetur manifestè,
quòd in hac captiuitate sunt propter
propria peccata eorum: &
quòd si de peccatis suis pœniterent
& cōuerterentur ad Dñm,
statim essent redempti, vt habetur
expressè Deut.30. etiā secundum
expositionem tuorū. Hoc
etiā est contra mentē doctorum
tuorū, qui pręsupponētes, quod
in hac captiuitate sunt propter
magnū peccatū seu magna peccata,
inter se inquirūt, quòd sit illud
peccatū, vel quę sint illa peccata.

Secundo. Quia de Iudæis dici nō potest, quòd iniquitatem nō fecerint, &c.

Deut.30.1.3

Quæ fuerūt illa peccata pro quibus Iudæi captiuitatem patiuntur.

Vnde aliqui dicūt sicut Ra.
Salo. licet irrationabiliter, scilicet,
quòd propter peccatū vituli
in deserto fabricati, de quo habetur
Exo.33. Alij verò dicunt,
quòd propter varia peccata singulorū.
Alij dicūt & fortè verius
si rectè intellexissent, vt infra
Deo dāte dicam, quòd peccatū
propter quod sunt in hac captiuitate
nō est eis notum seu reuelatū
sed occultū. Sed quidquid
sit de istis manifestū est, in quo omnes
concordāt, quòd populus
Iudęorum in hac captiuitate nō
est sine peccato seu iniquitate,
nec propter aliarū gētium peccata,
sed propter sua propria: &
sic habetur quòd seruus Dei, de
quo loquitur Isa. Qui sine peccato
est. non potest intelligi de populo
Iudęorū, sed de aliquo seruo
Dei, qui omnino est immunis
à peccato. Item tertio de isto seruo
Dei Propheta in fine huius
cap. dicit, quòd pro trāsgressoribus
exorauit: quod nō potest intelligi
de populo Iudaico, qui
nō solū non orat pro gentilibus,
immo quotidie orat pro destructione
Romani imperij, & præsertim
pro destructione Ecclesię
Christi, & discipulorū eius: vt
patet per quandā orationē, quæ
quotidie ab eis dicitur in suis sinagogis,
in qua inter quædā alia
expressè dicitur: Omnes hęretici
subito pereāt, quæ verba Ra.
Sa. & Ra. Moy. & cęteri sic exponūt.
Isti hęretici sunt discipuli Nazareni.
Quomodo ergo de talibus
potest verificari, pro trāsgressoribus

Rab. Salo. dicit, quòd propter adorationem vituli in deserto.

Exod.34.

Propter occulta peccata, captiui ducti sunt.

Tertio. Quia de Iudæis non intelligitur. Pro transgressoribus exorauit.

Oratio Iudæorū, quā quotidie in synagogis faciunt.

Rab. Salo. Rab. Moys.

soribus

soribus exorauit? Ex quo habes manifestè, quod seruus Dei, de quo loquitur Propheta in prędicto cap. nō est populus Iudęorū, nec aliquis iustus, quo alius iustus creatus sit maior, sed aliquis Dei seruus, qui Angelos & cęteros seruos Dei in dignitate pręcellit. Vnde de Christo prędixit. Exaltabitur & eleuabitur & sublimis erit valde. prout supra allegatum est iuxta expositionem tuorum doctorum, qui hæc verba exponunt sic. Exaltabitur super Abrahā, & eleuabitur super Moysen, & sublimis erit valde supra Angelos Deo ministrantes. qui quidem seruus Dei per vulnera & afflictiones in mortem, quas passurus erat, cęteros à peccato & à pœnis peccati erat redempturus, vt testatur manifestè Propheta in hoc cap. dicēs: Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Item vulneratus est propter peccata nostra attritus est propter scelera nostra, disciplina pacis nostrę super eū, & liuore eius sanati sumus, & sic de aliis. Ex contentis ergo in hoc cap. cum fine precedentis capituli, inter alia ad materiam nostram pertinentia manifestè habes xij. conclusiones. Prima quòd iste redemptor seruus Dei excellentior est cęteris sanctis, tam in cęlo, quàm in terra existentibus, de quo dicit: Exaltabitur & eleuabitur, prout per tuos doctores expositum est. Secunda, quòd ipse fuit in suo exordio paruulus & humilem ortum habēs, de quo dicit: Ascēdit sicut virgultum, & sicut radix de terra sitienti. Tertia, quòd in suo progressu fuit despectus, & quasi ad nihilum reputatus, de quo dicit, despectū & nouissimum virorum vnde, nec reputauimus eū. Quarta, quòd fuit vulneratus propter iniquitates nostras, scilicet, tollēdas. Vnde dicit. Et liuore eius sanati sumus. & infra: Iustificabit ipse iustus seruos meos multos, & iniquitates eorum ipse portabit. Quinta, quòd omnes iusti pręter ipsum de lege cōmuni errauerūt à via salutis, & ipse omniū iniquitates portauit, scilicet, quoad pœnas, de quo dicit: Omnes nos quasi oues errauimus, & Deus posuit in eū iniquitates omniū nostrum. Sexta, quòd has pœnas seu dolores, vsq; ad mortē inclusiuè voluntariè & patienter sustinuit, de quo dicit: Oblatus est, quia ipse voluit, & sicut ouis ad occisionē ducetur, & quasi agnus corā tondēte, &c. Septima, quòd totū hoc fuit propter scelus populi, ipse tamē immunis erat à peccato, vnde dicit: Propter scelus populi mei percussi eū. & infra. Qui peccatū nō fecit, nec inuētus est dolus in ore ei⁹. Octaua, quòd ipse seruus Dei debebat habere victoriā, & fortiū spolia diuidere, eo quod tradiderit in mortē animam suam, de quo dicit: Ideo dispartiam ei plurimos, & fortium diuidet spolia, pro eo, quod tradidit morti animam suam. Nona, quòd ipse

Ex Isa. 53. & 52. ex prę cedenti cap. ponit 12. conclusiones soli Christo conuenięntes remota à naturali ingenio.

Prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Septima.

Octaua.

Nona.

erat reputandus malefactor, seu sceleratus, de quo dicit: Et cum sceleratis reputatus est. Decima, quòd iste seruus Dei per mortem, & alia quę tollerauit licet omnium peccata sufficiẽter sustinuit, nõ tamen omnium effectiuè, sed multorum: vnde dicit: Et ipse peccata multorũ tulit. Vndecima, quòd tanta fuit charitas huius serui Dei, quòd etiã pro suis aduersariis, & ipsum affligẽtibus & occidentibus Deũ orauit: de quo subdit: Pro trãsgressorib⁹ orauit. Duodecima, quòd ista quę in hoc cap. tradũtur sunt valde remota à naturali ingenio humano: de quo dicit: Quis credit auditui nostro? vt supra expositũ est, quę quidem omnia & singula propriè applicãtur vero Messiæ nostro, si diligẽter fueris scrutatus gesta sua, tam in vita, quã in morte. Habes ergo ex cõtentis in prędictis capitulis, quæ tibi dixerã, scilicet, quòd verus Messias nõ per potentiam armorũ alios vincendo & superando, sed patiendo & moriendo suos erat redempturus, & hoc à seruitute peccati, non autem à subiectione seu seruitute humana.

Decima. *Vndecima.* *Duodecima*

CAPITVLVM VIII.

In quo ostenditur, quòd licet Deus potuisset hominem redimere à peccatis, sine passione & morte Christi, non tamẽ ex hoc dicendũ est, quòd frustra sic hominem redemit.

SAVLVS.

VIdeo intentũ tuum fundari in dictis Isa. ca. supradictis: quæ quidem capitula si de vero Messia intelligãtur, propositum tuũ aliqualiter videtur fundari in autoritate. Sed quia in supradictis dixisti, quòd postquã per scripturarũ scrutinium de redẽptione seu redẽptionis modo populi per Messiã loquentiũ inuenissemus autoritatem sufficientem, quòd cõsequenter erant inuestigãdę rationes, quę pro humana fragilitate reperiri possẽt, ad cõgruitatẽ seu conuenientiã modi redẽptionis in scripturis inueniri pertinẽtes, vt sic rationes humanæ scripturarũ testimoniis cõsonarent. Idcirco ad præsens procedendum videtur ad rationes. Circa quod audeo tibi dicere, quòd prędictus modus redẽptionis, quem tu vis appropriare ad verũ Messiã, scilicet, quòd patiendo & moriendo suos esset redẽpturus à peccatis, est nõ solũ non cõsonus, sed omnino repugnans naturali humanę rationis dictamini, quod patet multiplici ratione: & primo per consideratione̅ diuinę omnipotentię. Cõstat enim, quòd Deus per suã omnipotentiã omnia potest sine medio facere, quod cũ alio medio facit: dicitur enim in Psalm. Omnia quęcũq; voluit Deus fecit. Cũ ergo potuit redimere populum suum à peccatis, sine hoc quod seruus Dei tã exaltatus & sublimis pateretur, frustra ergo per mortẽ Messię eos saluauit, cũ sine hoc eos saluare potuisset. In naturalibus enim operibus, quę diuina sunt, tã quã à Deo creata, mota

Quarit rationes de modo redẽptionis nostræ. *Argũit quod talis modus redimendi repugnet naturali rationi.* *Prima ratio.* *Psal. 113. a. 3.*

mota & regulata, frustra dicitur fieri per plura, quod potest fieri per pauciora: iuxta sententiam Philosop. & similiter in huiusmodi diuinis operibus est dicendũ.

Philoso.

Solutio praedicta rationis.

PAVLVS. Concedo tibi, quòd Deus potuit saluare populum suum à peccatis, sine hoc quod Christus mortẽ pateretur, potestati enim diuinę cũcta subiacẽt. Isa. 59. Ecce nõ est abreuiata man⁹ Dñi, vt saluare nequeat: sed hoc intelligendũ est simpliciter & absolutè nulla suppositione facta: sed ex aliqua suppositione proposita aliter est dicendũ. Si enim supponatur, quòd secundũ Dei praescientiam seu dispositionem, quae cassari non potest, Deus erat saluaturus populum per mortem Christi, hac suppositione facta, nõ erat simul possibile Christũ non pati, & hominem alio modo quã per eius passionẽ liberari. Volũtas enim diuina seu eius consilium in sui dispositione nõ fallitur, teste Psal. Cõsiliũ autẽ Dñi in ęternũ manet. Cũ autem in scripturis diuinis, per quas volũtas Dei nobis innotescit, pręnunciatũ est, quòd Deus per mortẽ Messię seu Christi suũ populũ erat saluaturus, vt supra ostensum est, per cõsequens impossibile est, quòd aliter eum saluaret: impossibile dico non simpliciter, sed ex pręsuppositione praedicta.

Isa. 59. a. 1.

Necessariũ fuit Christũ pati ex suppositione.

Psal. 32. c. 11.

SAVLVS. Licet verũ est, quòd prouidẽtia diuina, in seipsa cõsiderata, nõ fallitur: cũ hoc tamẽ stat, quòd diuina prouidẽtia nõ omnibus rebus necessitatem imponit: quaedã enim res nõ necessario, sed contingenter eueniũt: et ideo in talibus scriptura reddit rationẽ de aliquibus mediis, quibus aliquos effectus Deus producit, cum posset tales effectus sine talibus mediis producere: legitur enim Exo. 13. Cũ dimisisset Pharao populum, non eos duxit Deus per viam terrae Philistiim, quę vicina est, reputãs ne fortè poeniteret populus, si vidisset aduersum se bella cõsurgere, & reuerteretur in Aegyptũ. Circa quod attẽde, quòd nõ dixit scriptura: Nõ eos duxit Deus per viã terrae Philistiim, quia sic fuerat à Deo dispositũ, sed reddit rationẽ, dicens: Ne forte poeniteret populus. Ex quo patet, quòd in huiusmodi effectibus procedẽtibus à diuina volũtate, cõtingentia manet in rebus, ratione cuius quaerẽda est ratio de mediis, quibus Deus producit effectus: & non sufficit dicere, quòd taliter fuerat à Deo dispositũ: poterat enim Deus de talibus aliter ab aeterno disponere. Vnde in proposito, licet ab aeterno fuisset à Deo dispositũ, quòd per mortẽ Messiae populũ saluaret, vt tu asseris: adhuc restat quaerendũ de ratione huius dispositionis, cũ sine hoc saluare potuisset, vt dictum est. Ab aeterno enim disponere potuit Deus, quòd sine morte Messiae populus à peccatis reddimeretur, & sic videtur, quòd frustra mortuus fuisset Messias propter salutem

Exod. 13. c. 27.

Quare Deus non duxit populum Israel per terram Philistinorum.

In effectibus à Diuina voluntate procedentibus, contingẽtia manet in rebus.

Quaerit rationem Diuinae dispositionis.

fuitè populi. In naturalibus enim operibus, quæ à Deo sunt ordinata, communiter dicitur, quòd frustra fit per plura, quod potest fieri per pauciora.

Natura facit aliqua per plura, quæ per pauciora poterat facere, & quando.

PAVLVS. In naturalibus operibus tunc verum est, quòd frustra fit per plura, quod potest fieri per pauciora, quando aliquid æque bene fieret per pauciora, sicut fit per plura: sed tamen cõtingit, quod aliquid conueniẽtius seu perfectius fiat per plura, quã per pauciora fieret, tũc facit sæpè natura per plura, quod per pauciora potuisset fieri, sicut duo oculi in animali ad videndum secundum naturã formãtur, cùm tamen tantũ per vnũ oculũ posset videre, & sic in aliis operibus naturalibus. Vnde illa regula seu dictum regulare, in quo dicitur, frustra fit per plura, quod potest fieri per pauciora, intelligendũ est, si ita cõueniẽter per pauciora fierẽt, sicut per plura, nõ tamẽ conueniẽtius fit per plura, quã per pauciora. Et ideo in proposito nostro, quia mors Christi cõuenientior modus fuit ad liberandũ hominẽ à peccato, quã si Deus sola sua volũtate liberasset hominẽ. Idcirco nõ est dicendũ, quòd frustra per mortẽ Christi Deus hominẽ liberauit.

Mors Christi fuit conuenientior modus ad redemptionem.

CAPITVLVM IX.

In quo ostenditur, quòd modus liberationis populi Dei à peccato per passionẽ & mortem Christi fuit conuenientior ex parte Dei liberantis, quàm si per solam diuinam misericordiã hominem liberasset.

SAVLVS.

Ostendi mihi quomodo iste modus liberationis populi, scilicet, per mortẽ Messię sit cõuenientior, quàm si Deus solùm sua propria misericordia hominem liberasset.

Tribus rationibus probat, modum liberandi populũ per mortẽ Christi, conueniẽtiorem fuisse, quàm si Deus sua misericordia eum liberasset.

PAVLVS. Quòd istę modus liberãdi populum à peccato per mortẽ Christi sit cõuenientior, quã si Deus sola sua volũtate populũ liberasset, patet tribus rationibus: quarum prima sumitur ex parte Dei liberãtis: secunda sumitur ex parte Christi seu Messiæ, per quem facta est liberatio seu redemptio: tertia verò ex parte hominis liberati seu redẽpti. Ex parte enim Dei attẽdere debes, quòd Deus, cuius opera sunt perfecta, in omnibus suis operibus, præsertim in his, quæ sunt circa gubernationẽ generis humani, relucẽt simul sua misericordia & iustitia. Vnde Psal. Vniuersę vię Dñi misericordia & veritas. id est iustitia. Ratio autẽ huius apud nostros doctores ad plenũ deducitur: sed quia autoritates eorũ nõ reciperes, allegabo tibi tuos. Tui enim doctores antiqui cõmuniter tenẽt, quòd Deus per duas mensuras seu proprietates, quas vocãt Middoth, mundũ gubernat, scilicet, per mensuram seu proprietatẽ iustitię, siue iudicij, quã dicũt significari in sacra Scriptura vbicunq; ponitur hoc nomẽ Heloim, & per mensurã seu proprietatẽ misericordię, quã dicunt significari vbi ponitur Adonai, quo præsuppositio

Prima ratio ex parte Dei liberantis.

Psa. 24. b. 10

Deus secundum Iudaeos per duas mẽsuras gubernat mundũ.

Middoth.

Gen.3.d.23. super illud verbum Gen.3. Emissit eum, scilicet, Adam Dominus Deus de horto voluptatis ad excolendum terram, dicit Rab. Iosuæ: Cũ Middah, scilicet, cũ mensura seu proprietate iustitiæ & misericordię creauit Deus Adã, & cum proprietate iustitię & misericordiæ dedit ei præceptum. Similiter cũ proprietate iustitiæ & misericordię eiecit eum. Hæc illę. Cuius ratio fundatur in hoc; quod tã in creatione ipsius Adę, quàm in præcipiendo ei, quàm etiam in deiectione ipsius ponũtur hęc duo nomina Diuina, scilicet, Adonai, quod significat mẽsurã seu proprietatẽ misericordiæ, & Heloim quod significat mensurã seu proprietatem iustitiæ. In creatione enim Adæ legitur. Formauit Dñs Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Gen.2.c.16 Gen.2. In præcipiendo etiam ei dicitur. Pręcepitq; Dñs Deus ei ex omni ligno paradisi comedere, &c. Et in eius eiectione dicitur Gen.3. Emissit eũ Dominus Deus de horto voluptatis. Ex quo patet, quòd cum mensura seu proprietate iustitiæ & misericordiæ Deus creauit Adã. Similiter cũ eisdem ei præcepit, & cũ eisdem eũ eiecit de paradiso. Idẽ ergo dicendũ est de ipsius Adę, & totius generis humani recõciliatione, quæ per Christum seu Messiã erat fienda, scilicet, quòd non per solã misericordiã, vt puta per solã diuinam voluntatem, parcendo seu remittẽdo peccata, erat fiẽda recõciliatio, sed cũ hoc per mẽsurã seu proprietatẽ iustitiæ, scilicet satisfaciẽdo pro offensa in Deo cõmissa: quę quidẽ satisfactio facta fuit per mortem & passionem Christi, prout Isa. declarat in cap. allegato, dicẽs in persona generis humani. Omnes nos, sicut oues errauimus, & Deus posuit in eo iniquitates omniũ nostrum. & sic patet, quod hic modus liberãdi hominem per misericordiã & iustitiam cõformior fuit, & per consequens cõuenientior est diuinę gubernationi ex parte Dei liberantis, qui totum mundũ, & pręsertim genus humanũ per mẽsurã seu proprietatẽ iustitię & misericordię gubernat, vt dictũ est.

Rab. Iosua.

Nota proprietates horum nominum Adonai & Heloim.

Gen.3.d.23

Isa.53.b.5. Modus liberandi mundum per misericordiam & iustitiam cõuenientior fuit.

SAVL. Multa hîc inuoluis, quorũ quædã indigent vlteriori declaratione, quædã vero sunt, vt credo indeclarabilia, quia nullam videntur continere rationẽ.

PAVLVS. Ostẽde mihi primo, quę sunt illa, quæ indigẽt vlteriori declaratione: & deinde procedemus ad illa, quę dicis esse indeclarabilia, vt nõ cõfusè, sed distinctè procedamus.

SAVLVS. Manifestè requirit declarationem illud dictũ doctoris nostri dicentis, quòd cum mensura seu proprietate iustitię & misericordiæ Deus creauit Adã. Similiter cũ eisdẽ proprietatibus dedit ei præceptum, & cũ eisdem proprietatibus eũ de paradiso eiecit. Creatio enim primi hominis nullo modo videtur ad iustitiam pertinere, sed ad solam

Quærit declaratiõẽ prædictorũ & primo quomodo creatio hominis pertineat ad iustitiam.

lam misericordiã, cùm nulla merita ipsius Adæ præcesserint ante sui creationem, quibus Deus ex debito iustitiæ debuisset eum creare. In præcepto etiam Dei dato nõ videntur apparere istæ proprietates. In eiectione autẽ de paradiso non videtur aliqua ratio misericordię apparere, sed solius iustitiæ, cũ illa eiectio fuit pœnalis, & de iustitia procedẽs, non autem de misericordia, vt patet.

Misericordia & iustitia, in quocunque Dei opere inueniuntur.

PAVLVS. Dicta doctoris tui præallagata, veritatem tenent, etiam in quolibet opere diuino. In quolibet enim tali inuenitur misericordia & iustitia: prout patet in autoritate Psal. Præallegata: sed restringendo nos ad prædicta tria, de quibus doctor tuus loquitur, scilicet, de creatione Adæ, & de præcepto ei dato, & de eiectione eius de paradiso, manifestè reperies in quolibet eorum prædicta duo inueniri. In creatione enim primi hominis sicut & in creatione cuiuscunque rei, licet non præsupponatur aliquod meritum in creatura, præsupponitur tamen aliquid in Dei cognitione, in qua omnia æternaliter præexistunt, & secundum hoc saluatur ibi ratio iustitiæ in quantum res in esse producuntur, secundum quod conuenit diuinæ sapientię & bonitati. Saluatur etiam quodammodo ratio misericordię, in quantũ res sine meritis pręcedẽtibus de nõ esse in esse producũtur. In præcepto autẽ dato Adæ ratio misericordię satis apparet: in quãtũ fuit data sibi licẽtia edẽdi de omni ligno paradisi. Ratio autẽ iustitię apparet in prohibẽdo eũ sub comminatione pœnæ mortis de esu ligni scientiæ boni & mali. In eiectione autem de paradiso licet nõ appareret misericordia Dei totaliter, relaxãs peccatũ, apparet tamen misericordia alleuians, dũ citra condignũ punit. Peccatum enim Adæ ex parte obiecti, scilicet, Dei in quẽ offensam cõmisit, cuius excellẽtia est infinita quodammodo est infinitũ: secundum, quod infinitã quodãmodo pœnam meruerat. Vnde solũ eiiciendo eum de paradiso misericorditer eum puniuit, scilicet, citra condignũ. Ex quibus patet, quòd modus liberãdi hominem à peccato per iustitiã & misericordiã conuenientior modus est ex parte Dei liberantis, quã si per solã misericordiam liberasset eũ: sic inquã iste modus conformior est cæteris modis, quibus Deus mundũ gubernat, & etiã quibus primũ hominem gubernauit, vt supra dictum est. Est etiã iste modus, scilicet, liberãdi hominem nõ per solã misericordiam, sed per misericordiã & iustitiã conueniẽtior ex parte Dei liberãtis, ad quem pertinet nullũ malum relinquere impunitũ. Vnde Deut. 32. Dei perfecta sunt opera, & omnes vię eius iudicia, De⁹ fidelis, absq; vlla iniquitate rectus & iustus est. Ex quo patet, quòd ad perfectionẽ diuinorũ operũ pertinet, vt iusti-

In creatione Adæ misericordia & iustitia inueniũtur.

In præcepto Adæ dato misericordia & iustitia rationes inueniũtur.

Similiter in eiectione paradisi.

Punit Deus citra condignum.

Nullum malum impunitum manet.

Deu. 32. a. 4.

vt iustitia exerceatur absq; vlla iniquitate, quod nō fieret si peccatum hominis, sine satisfactione iustitiæ totaliter relaxaret.

SAVLVS. Video declarationem tuam satis congruam, seu conuenientem ad dicta doctoris nostri, scilicet, in hoc quod per mensurā, seu proprietatem iustitiæ, & misericordiæ Deus hominē gubernat. Ex quo satis videtur sequi, quòd redemptio, seu liberatio populi à peccato conuenientior est per iustitiam & misericordiam, quā per solam misericordiam, vt iam deduxisti. Sed adhuc restat tibi, vt declares illud quod præsupponis, quod meo iudicio est indeclarabile, scilicet, quomodo per mortem Christi, seu Messiæ fuit facta satisfactio pro offensa in Deo commissa à toto populo.

Querit quo modo per mortē Messiæ fuerit facta satisfactio.

Tria inconuenientia adducit.

Hoc enim manifestè videtur inconsonum dictamini cuiuscunq; naturalis rationis propter tria.

Primum.

Primò, nam nulli satisfit per maiorem offensam sibi illatam: verbi gratia. Si aliquem Regem, vel principem suus subditus offendit furando, seu rapiendo bona sua, manifestum est, quòd nō satisfacit sibi de tali offensa per hoc, quod postea committit in eum, seu in suos iniuriam, percutiendo seu occidendo aliquē de magnatibus suis. Hoc enim magis addit in prima offensa, quàm de ea minuat. Cùm igitur occidere Christum, seu Messiā, qui excellentior est in dignitate & sanctitate, nō solùm hominibus sed etiam Angelis, vt supra dictū est: est grauissimum peccatū, in quo Deus maximè offenditur: sequitur, quòd per eius mortē sic perniciosè, & sceleriter perpetratam, non potuit Deo satisfieri pro peccatis populi. Item secūdò in satisfactione requiritur æqualitas quędam ad culpam cōmissam, cùm sit actus iustitiæ: sed passio siue mors Christi non videtur esse æqualis omnibus culpis delinquentiū, cùm sint quasi infinitæ, vel saltem innumerabiles: non ergo per passionē Christi seu Messiæ satisfieri potuit Deo de omnibus peccatis aliorum hominū. Itē tertiò, in partibus pœnitentiæ requiritur identitas inter peccantem & pœnitētem: eiusdem enim est conteri, cuius est peccare. Non enim valet cōtritio vnius ad delendum peccatum alterius. Similiter videtur dicendum de confessione & satisfactione, scilicet, quòd eiusdem est peccare, & satisfacere, & confiteri. Cùm igitur Christus seu Messias non peccauit, vt patet per autoritatē Isa. 53. per te allegatam, sequitur quòd ad ipsum non pertinuit satisfacere pro peccatis, sed potius ad ipsos peccantes. Ex quibus, bene cōsideratis, videtur manifestè, quòd per mortem seu passionē Messiæ, seu Christi non fuit facta satisfactio secundum iustitiā pro peccatis populi redempti, seu redimendi. Et sic iste modus nō fuit conueniens, vt tu asseris ad redimendum humanum genus à peccatis

Secundum.

Tertium.

Isa. 53. a. 4.

à peccatis, sed potius incõsonus omnino.

Responsio ad primum.

PAVLVS. Ad primum respondeo tibi, quòd passio, seu mors Christi, seu Messiæ duplici ter potest considerari. Vno modo ex parte occidentium, & sic concedo tibi, quòd fuit grauissimum peccatum, prout tu dicis: Alio verò modo ex parte Christi patientis seu sustinẽtis, in quã tum ex maxima charitate & obedientia passionem & mortem sustinuit: et isto modo passio illa fuit maximè meritoria. Vnde cũ dicitur, quòd Deo fuit satisfactũ de peccatis populi, seu totius humani generis per passionem & mortem Christi, passio ibi intelligenda est ex parte patiẽtis, secũdum quam fuit maximè meritoria & satisfactoria, nõ autem ex parte inferentiũ, seu occidentium, secundũ quam fuit grauissimum peccatũ. Vnde circa hoc, si bene consideras, potest attendi maxima misericordia diuina, quæ tãtę bonitatis est, vt ex passione & morte maximè facinorosa & demeritoria ex parte cõmittentium, ex ipsa eadem eliceret tam maximum meritum ex parte patientis, vt esset satisfactio etiam pro peccatis crucifigentium ipsum. Et sic in eadem passione relucet non solùm diuina iustitia, in quantum per eam fuit punitum sufficienter peccatum totius generis humani, sed etiam misericordia diuina, in quantum per eam fuit sublatum seu dimissum peccatum humani generis. Ad secundum verò, quod obiicis de æqualitate, quæ requiritur inter satisfactionẽ & culpam, tibi respondeo: quòd passio Christi ex parte patientis considerata fuit maioris meriti, quàm exigeret recompensatio totius offensæ humani generis: tum propter magnitudinẽ charitatis, ex qua patiebatur: in charitate enim consistit radix totius meriti. Vnde quia maior fuit charitas in Christo patiente, quàm odium in omnibus offendẽtibus Deum: idcirco non solùm ęqualiter, sed etiam superabundãter pro omnibus satisfecit. Tũ propter dignitatem vitæ suæ, quam satisfaciendo ponebat. Quę quidem dignitas excellit omnes dignitates humanæ vitæ, prout supra tactum est, & amplius fortè declarabitur. Vnde passio Christi non solùm sufficiens, sed superabundans satisfactio fuit pro totius generis humani peccato. Et in hoc etiam, si bene cõsideras, relucet diuina misericordia simul cum eius iustitia. Quę quidem diuina misericordia, simul cum eius iustia, tantam charitatem in animam Christi, seu Messiæ infudit, & tantam excellentissimam dignitatem ei contulit, vt eius passio superabundanter pro omnibus satisfaceret, & omnium dolores portaret: iuxta illud Isai. 53. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Diuina autẽ iustitia relucet in hoc, in quantũ non solum satisfactionem æqui-

Mors Christi dupliciter potest cõsiderari, scilicet, ex parte occidentium, & ex parte occisi.

Ex parte Christi fuit maximè meritoria.

Ex morte facinorosa Christi elicet Deus maxima merita: ita vt esset satisfactio pro crucifigãtibus ipsum.

In Christi passione relucet Diuina iustitia & misericordia.

Responsio ad secundũ.

Passio Christi fuit maioris meriti, quàm exigebat offensæ compẽsatio.

Primo propter Charitatem.

Secũdo propter dignitatem.

Passio Christi fuit superabundans.

Isa. 53. a. 4.

ualentem, sed etiam superabundantem pro omnibus humani generis peccatis accepit. *Ad tertium responsio.* Ad tertium verò, quod obiicis de identitate, quæ requiritur inter peccantem & pœnitentem, respondeo, quòd non est similis ratio de contritione & satisfactione. *Nota differentiam inter contritionem & satisfactionem, licet vnus pro alio nõ possit conteri, potest tamen satisfacere.* Contritio enim consistit in actu interiori ipsius voluntatis, ad quẽ non possunt sumi instrumenta exteriora. Satisfactio verò cõsistit in actu exteriori, ad quem possunt assumi instrumenta, inter quæ etiam computantur amici: vnde & vnus pro alio satisfacere potest. Et in hoc etiã, si bene cõsideras, relucet manifestè diuina misericordia, simul cum eius iustitia. Diuina enim misericordia relucet in hoc, quod peccata hominũ per solius Christi, seu Messiæ satisfactionem relaxauit: iuxta illud Isa. cap. allegato: *Isa. 53. b. 5.* Et liuore eius sanati sumus. quasi diceret misericorditer se habuit Deus nobiscum: quia non proprio liuore nostro, sed liuore eius, scilicet, Christi sanati sumus. Relucet enim diuina iustitia in quantum non reliquit peccata impunita, sed in ipso Christo fuerũt pœnaliter inflicta: iuxta illud Isa. cap. allegato: Attritus est propter scelera nostra.

SAVLVS. *Obiicit, quod redemptio tantum iustitiæ aliquando tribuitur, aliquando verò misericordiæ.* Video te conari ad ostendendum, seu suadẽdum, quòd per passionẽ seu mortem Messiæ populus Dei erat liberandus secundum diuinam iustitiam & eius misericordiam simul, quod non videtur consonare dictis prophetarum, qui liberationẽ seu redemptionem istã, quandoq; attribuunt iustitiç tãtum, vt dicitur Isa. 1. *Isa. 1. g. 27.* Sion in iudicio redimetur & reducet eam in iustitia. In qua autoritate tantũ iustitiæ diuinæ attribuitur redẽptio, quod non concordat dictis tuis, in quibus asseris, quòd per misericordiam & iustitiam simul erat fienda redemptio.

PAVLVS. *Respondit concordans autoritates Prophetæ.* Autoritates quas allegas non sunt intelligẽdæ exclusiuè, quia si sic ad inuicẽ essent oppositæ, si enim cùm dicitur: Siõ in iustitia reddimetur, intelligeretur Sion tantùm in iustitia reddimetur, sic esset cõtra hoc quod dicitur infra: In misericordia sempiterna misertus sum tui. Vnde manifestum est, quòd non exclusiuè sunt intelligenda ista dicta, sicut nec ibi ponitur aliqua dictio exclu[illegible]nem sonans: & ideo ex ambabus autoritatibus simul iunctis intentũ meum infertur. Et si scrutatus fueris scripturas reperies expræssè, quòd simul in misericordia & iustitia erat futura redemptio.

SAVLVS. Ostende mihi obsecro aliquam autoritatẽ attribuentem redemptionem tũc futuram iustitiæ & misericordiç simul.

PAVLVS. Oseas in 2. c. *Ose. 2. c. 16. Ex Osea probat redemptionẽ esse ex Dei misericordia & iustitia simul.* loquens de Deo, per similitudinem sponsi, & de populo ei coniũcto per modum sponsæ, dicit: Erit in die illa, dicit Dominus, vocauit me vir meus, &c. Infra decla-

declarās quomodo esset ista cōiunctio inter Deum sponsum, & ecclesiā suam siue populū suum sponsam, sic dicit: Sponsabo te in iustitia, & iudicio, & in misericordia, & in miserationibus. Ex quo habes manifestè, quod coniunctio populi Dei ad Deum, in qua consistit vera redemptio, & reconciliatio totius generis humani ad Deum, futura erat per iustitiam & misericordiā simul, non autem per misericordiam solam, nec per iustitiam solam, vt dictum est.

CAPITVLVM X.

In quo ostenditur, quòd modus liberationis populi Dei à peccato per passionem & mortem Christi fuit conuenientior ex parte Christi, per quem fuit facta redemptio seu liberatio, quàm si per solam diuinam misericordiam populum liberasset.

SAVLVS.

Quærit quo modo ex parte Messia sit conuenientior modus per passionem, quā per voluntatem Dei liberātis populum.

HABEO mentem tuā circa hoc, quod modus liberādi populum à peccato per mortem seu passionem Messiæ, sit conuenientior ex parte Dei liberantis, quàm si Deus sola sua voluntate populum liberasset. Sed quia dixisti, quòd prædictus modus etiam erat conueniētior ex parte Christi seu Messiæ, per quem facta est liberatio seu redēptio. Idcirco volo, quòd hæc mihi ostendas per autoritates seu rationes, si quas habes.

Ex duobus probat quòd ex parte Christi fuit conuenientior modus satisfaciendi per passionē ipsius.

PAVLVS. Quòd iste modus liberationis seu redemptionis generis humani, scilicet, per passionem & mortem Messiæ, siue Christi sit conuenientior modus ex parte ipsius Christi, per quem facta est redēptio, quàm si solū per Dei misericordiā absq; passione Christi hoc fecisset, satis patet ex duobus. Primò ex dignitate redemptionis actiuè ipsi Christo homini per mortē & passionem suam attributa. Constat enim, quòd Christus in scriptura dicitur redemptor, vt cū dicitur Isa. 59. Veniet ad Sion redemptor, &c. quod cōmuniter etiam exponitur ab expositoribus tuis de Christo seu Messia, qui redemptor simpliciter, seu generaliter nuncupatur, quod ad magnam excellentiam seu dignitatē ipsius Christi pertinet. Si enim per solam diuinam misericordiam Deus genus humanū redemisset, nulla interueniente passione seu morte Christi, nulla ratio dictaret, quòd Christus in quātum homo redemptor diceretur, nec ei dignitas huiusmodi redemptionis attribueretur. Vnde ex parte Christi manifestè patet, quòd hic modus redēptionis, scilicet, per suā passionem, conuenientior sit, quàm si fieret redemptio sine ea, in quātum per ipsam Christo homini attribuitur causalitas redēptionis generalis, quæ excellentissima est.

Primo ex parte dignitatis patientis.

Isa. 59. d. 20.

Christo homini attribuitur causalitas redēptionis.

SAVLVS. Redēptor totius humani generis, seu populi Dei nullus est nisi Deus. Legitur enim Isa. 43. Ego sum Dominus & non est absq; me saluator. & infra.

Isa. 43. b. 11.

& infra. Hæc dicit Dominus redẽptor noster Israel. Psalmista etiam alloquens Deũ, dicebat: Redemisti me Domine Deus veritatis. Constat autem, quòd esse Deum veritatis pertinet soli Deo, nõ autem Messiæ: & ideo dignitas redemptionis generalis solius Dei est.

Psal. 30. a. 6.

Deus redemptor est omnium, tanquã prima causa.

PAVLVS. Cõcedo tibi, quòd Deus sit redẽptor omniũ fidelium, tanquam prima causa omnium, quæ fiunt in vniuerso. Sed ad Christum hominem propriè pertinet esse redemptorẽ immediatè, & tãquam proxima causa, sicut etiã in naturalibus, homo qui generat hominem dicitur propriè genitor eius, & tamen cum hoc Deus est genitor, tanquam causa prima & remota omnium. Et ideo si passio Christi non fuisset operata redẽptionem, nullo modo Christus redemptor diceretur in quantum homo: sicut nec de Moyse dicitur, quòd fuit redemptor populi Israelitici de Aegyptiaca captiuitate, licet fuerit Dei minister in ipsa redemptione.

Christus verò homo tanquam proxima causa.

Moyses redemptor Israelitarum, non dicitur, licet fuerit minister Dei.

SAVLVS. Habeo mentẽ tuã in hoc: sed quia dixisti, quòd ex duobus patebat conuenientia redemptionis ex parte Christi, per quem facta est redẽptio: postquam dixisti primum, restat vt dicas mihi secundum.

PAVLVS. Secundũ, per quod habetur, quòd conuenientior modus fuit ex parte Christi per suam passionem reddimere humanum genus, quàm si per solam misericordiam Dei redimeretur, patet sic. Scrutando enim scripturas, reperies, quòd modus, quo sancti consueuerũt placare Deum, vel ab eo maximas gratias impetrare, vel à plaga ab hostibus inferenda populum eruere, vel in obseruatione legis diuinæ populũ cùm Deo cõfoederare, vel ab omnibus peccatis semel in anno populum mundare, semper fuit per oblationẽ sacrificiorum precipuè cum sanguinis effusione. De primo enim legitur Gen. 8. quòd Noë post diluuium ędificauit altare Domino, in quo holocausta obtulit: per quã quidem oblationem holocaustorũ Deus fuit placatus, & concessit, vt vltrà diluuium in mundo non veniret, sequitur enim statim ibidem: Odoratusque est Dominus odorem suauitatis. Et ait Dominus ad eũ: Nequaquam vltra maledicam terræ propter hominem. De secundo autem legitur Gen. 22. quòd Abraham postquam obtulit filium suum, quẽ ex mandato Dei volebat in holocaustũ offerre, à quo fuit prohibitus per Angelum, & deinde arietẽ pro eo obtulit in holocaustum: post huiusmodi holocausti oblationẽ, fuit sibi facta repromissio per iusiurãdum, quòd in semine suo benedicerentur omnes gẽtes, quæ fuit summa gratia concessa semini Abrahæ, & toti generi humano. Quæ quidem duo sacrificia tam solennissima & fructuosa, manifestum est, quòd non sine sanguinis

Omnia veteris legis sacrificia per sanguinis effusionẽ fiebant, in qua Christi passio figurata erat.

De primo. Gen. 8. d. 20. Noë placauit Deũ per sacrificium.

De secũdo. Gen. 22. c. 15. Per holocaustum fuit Abrahæ facta repromissio benedicti seminis.

De tertio. Exod. 12. d. 22. *Libertatem habuit populus per aspersionē sanguinis agni.*

nis effusiones fuerunt facta. De tertio etiā legitur Exo. 12. quòd per aspersionem sanguinis agni Paschalis per postes & limina domorum liberabatur populus Dei à plaga seu peste in Aegyptios inflicta seu inferenda: dicitur enim ibi. Videbo sanguinē, & transibo vos, nec erit in vobis plaga disperdens, &c. De quarto etiam legitur Exod. 24. quòd post dationem legis in eius confirmatione Moyses dispersit sanguinem holocaustorū super populum, vt confederatio inter Deum & populū per legem acceptā confirmaretur: dicitur enim ibi sic. Ille verò, scilicet Moyses, sumptū sanguinem respersit in populum, & ait: Hic est sanguis foederis, quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus iis. De quinto etiā legitur Leu. 16. quòd in die expiationis, de quo dicitur ibidē: In hac die expiatio erit vestra, atque mundatio ab omnibus peccatis vestris, coram Domino mundabimini. Summus sacerdos intrans, scilicet, sancta sanctorum semel in anno distillabat de sanguine sacrificiorū super propitiatoriū & coram propitiatorio. Ex quo patet, quòd per sanguinis effusionem seu aspersionem populus ex institutione diuina mundabatur. Ratio autem huius institutionis declaratur in capitulo sequenti, scilicet 17. vbi sic dicitur: Quia anima carnis in sanguine est, & ego illum, scilicet, sanguinem dedi vobis, vt super altari meo expietis pro animabus vestris, quia sanguis pro animæ piaculo sit. Cùm igitur in redemptione populi per Christum seu Messiam omnia prædicta, vel ipsis maiora concurrere debuerunt secundum omnes. Conuenientior ergo modus fuit, vt per aspersionis præciosissimi sanguinis Christi sacrificium humanū genus redimeretur. Quæ quidem aspersio per singulas aspersiones supradictas, tāquam perfectum per imperfectum fuit figurata, quàm si per solā Dei misericordiam genus humanū redimeretur, secūdum quod nulla esset conformitas correspondens ad præterita sacrificia.

De quarto. Exod. 24. b. 8. *Confoederationem fecit Moyses inter Deum & populū per aspersionē sanguinis in populum.*

De quinto. Leu. 16. f. 30 *Ex institutione Diuina populus mūdabatur per aspersionem sanguinis.*

Leu. 17. c. 11

Aspersiones sanguinis supradicta Christi sanguinem figurabant.

SAVLVS. Contra hoc, quod concludis, quòd conuenientior modus fuit, quòd per sacrificium aspersionis sanguinis Christi humanum genus redimeretur, quā per solam Dei misericordiam, quædā possunt rationabiliter obiici, & primo habeo expressam autoritatem, dicentem oppositum. Legitur enim Oseæ 6. in persona Dei. Misericordiam volo, & nō sacrificium, quod de directo opponitur tuæ conclusioni. Misericordia enim, prout Propheta testatur, acceptabilior est Deo, quàm sacrificium. Ex quo patet, quòd humanum genus redimi per solā misericordiam Dei acceptabilius esset, quàm per sacrificium.

Oseę 6. c. 6. *Obiicis, quod per solam misericordiam humanum genus redimere, erat Deo magis acceptum.*

PAVLVS. Autoritas tua non facit contra me. Conclusio enim mea loquitur de misericor-

dia

dia diuina: Propheta autē loquitur de misericordia humana, cōparando eam sacrificio per hominem Deo oblato: quæ cōparatio intelligi debet. Vnde sensus huius autoritatis est, quòd misericordia humana sola sine sacrificio accepta est Deo. Sacrificiū verò solū sine misericordia non est Deo acceptum. Nā cū misericordia sit effectus charitatis, sequitur, quod sola misericordia semper sit acceptabilis Deo. Sacrificium autem prout est actus exterior, cū sit sine misericordia est sine charitate, & per consequens non est Deo acceptum, quod est manifestè verū, & hoc nullo modo repugnat cōclusioni meæ. Hoc enim sacrificium, de quo agimus, cum maxima misericordia & charitate fuit oblatum, vnde & Deo acceptissimum.

Misericordia humana sola, sine sacrifitio accepta est Deo, Sacrificium verò solum, sine misericordia Dei nō placet.

SAVLVS. Secundū dicta tua, passio seu mors Christi tui operata fuit salutem humani generis per modum sacrificij, sicut alia sacrificia, quę allegasti in veteri testamento operata fuerūt aliqua bona, sed hoc videtur falsum. Nam qui offert sacrificiū, aliquod sacrū facit, prout ipsum nomē sacrificij sonat. Illi autem, qui Christum occiderunt, magnam perpetrauerunt malitiam secundum te. Non ergo fecerūt aliquod sacrum: & ideo potius debuit dici maleficium, quàm sacrificium.

Christi passio ex parte inferentis potius fuit maleficium, quàm sacrificium.

PAVLVS. Sacrificium passionis Christi ipse Christus se obtulit ex maxima charitate, nō autem illi sacrificium illud obtulerunt, qui eum occiderunt, ex quorum parte passio fuit maximum maleficium.

SAVLVS. Conformitas seu correspondentia, quam asseris esse inter passionem Christi, quam dicis esse sacrificium ad præterita sacrificia veteris testamenti, quæ dicis præfigurasse hanc passionē, videtur esse nulla. In sacrificiis enim veteris legis nunquam offerebatur caro humana, quinimo talia sacrificia nephanda erāt. Dicitur enim in Psalm. Effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorū suorum & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan. Ex quo patet, quòd passio seu mors Christi, non habet rationem sacrificij secundum conformitatē ad sacrificia antiqua.

Arguit passionē Christi non habere rationem sacrificij secundum conformitatem ad vetera sacrificia.

Psal. 105. 38.

PAVLVS. Licet in sacrificiis veteris testamenti non offerebatur caro humana, ex hoc non sequitur, quòd non præfigurarēt sacrificium passionis Christi, veritas enim oportet, quod excedat figuram, nec requiritur quòd veritas & eius figura sint eiusdem speciei, nec etiam eiusdem generis. Homo enim verus excedit suam figuram in pariete depictam, in tantum quòd homo verus est animal rationale & est in genere substantiæ, & eius figura depicta est quoddā accidens in genere quallitatis. Et sic in proposito, licet caro animalium non sit eiusdem rationis

Veritas oportet, vt figuram excedat.

cum

carne Christi, sed ab ea distans: sufficiens tamen est ad Christi carnem figurandam: nec erat cōueniens, quòd tanta multitudo hominum occideretur, ad præfigurandum mortem Christi, sicut animalia, quæ sacrificabantur. Esset enim cōtra misericordiam ipsius Dei, qui solum Christum voluit immolari pro salute totius mundi. Vnde non decebat diuinæ clemētiæ, quòd multi homines immolarentur, solùm ad figurandum immolationē Christi, ad quam figurandam sufficiebat immolatio animalium ratione prædicta. Ad hoc autē quod dicis, quòd sacrificare carnē humanam nephandum erat: iuxta illud Psal. Effuderūt sanguinem innocentem, &c. Respondeo, quòd illa sacrificia erant nephāda, in quantū fiebant contra mādatum diuinum in honorem idolorum: vnde ibidem subditur: Quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan. Si autem aliqua caro humana ex mandato Dei, & per eius obedientiā sacrificatā fuisset, hoc esset Deo acceptū, vt patet in immolatione Isaac Gen. 22. quę Deo fuit valde accepta & meritoria, vt ibi habetur.

Psa. 105. f. 38

Quare erat nephandū humanas carnes sacrificare.

Gen. 22. c. 16.

SAVLVS. Licet Abrahā voluit immolare filium suum ex mandato Dei, non tamen eum immolauit, vt ibidem habetur. Vnde ex illa immolatione nō potest sumi argumentum, quòd immolare carnem humanam de mandato Dei esset Deo acceptum, neque meritorium.

PAVLVS. Si voluntas Abrahæ circa immolationem filij ex obedientia Dei fuit meritoria, vt est manifestū, oportet dicere, quòd si ipse Abraham nō fuisset prohibitus per secūdum Dei mādatum ab immolatione, sed ex primo mandato Dei immolasset filium, quòd illa immolatio esset valde meritoria. Radix enim & fundamentum meriti in voluntate consistit. Dicunt enim doctores tui frequenter, quòd Dominus cor vult seu acceptat. Et intelligunt per cor, voluntatem hominis, in qua radix meriti præcipuè consistit, vt dictum est.

Radix meriti in voluntate consistit, vt patet in Abrahā volente filiū sacrificare.

SAVLVS. Licet aliqualiter ostendisti, quòd per mortē seu passionem Messiæ populus redimeretur à peccato, vt videtur aliqualiter dicere verba Isa. 53. hoc tamē intelligitur per modum satisfactionis, vt iam supra dixeras, sic quòd ille per suam passionem pro aliis satisfaceret, nunquam tamen legitur, quòd passio sua per modum sacrificij alios liberaret.

Isa. 53. a. 4.

Quæritur an Christi passio per modum sacrificij alios liberet.

PAVLVS. In prophetia Zachariæ vbi ad literam agitur de primo aduentu Messię, etiam secundū tuos doctores in cap. 9. vbi dicitur: Ecce rex tuus venit tibi iustus & saluator, &c. postquam dixerat, & disperdā quadrigam ex Effraim, ad ostendendum, quòd nō habebat Christus triumphare vi armorum, sed miraculorū virtute & doctrina pacifica, de quo dicit: Et loquetur

Zach. 9. b. 9.

pacem

pacem gentibus,&c. In eodem contextu subditur. Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu vbi non erat aqua. quæ quidem verba ad literam diriguntur ipsi Regi Messiæ, de quo ibidem agitur. Cui quidem Messiæ Propheta alloquens dicit: Tu autē in sanguine testamenti tui, scilicet in sanguine tuo, qui effusus est, emisisti vinctos tuos, idest eduxisti antiquos patres in limbo inferni detentos, qui dicitur lacus propter eius profunditatem, in quo non est aqua, sicut nec ignis inferni, sed erant ibi detenti, vsque ad aduētum redemptoris. Ex qua autoritate manifestè habes, quòd Messias per sanguinē suum, qui dicitur sanguis testamenti redēpturus erat, seu educturus detentos in lacu supradicto: qui quidem sanguis testamenti manifestè pertinet ad sacrificium, quod communiter in veteri lege per sanguinis effusionē perficiebatur, prout supra deductum est.

Messias per sanguinem suum eduxit vinctos, cuius sanguinis effusio sacrificiū est.

SAVLVS. Duo præsupponis in hac allegatione, quę nō sufficienter probata sunt. Primū præsupponis, quià cùm dicitur: In sanguine testamenti tui, intelligitur sanguis Christi, quod non consonat literæ: debuisset enim dicere secundum mentem tuam, in sanguine tuo, non autem in sanguine testamenti tui. Secundo præsupponis patres fuisse in limbo detentos ante aduentum Messiæ, quod non probas, & vt credo non posses probare per autenticas scripturas.

Replicans contra prædicta, duo quærit.

PAVLVS. Ad primū respōdeo, quòd sanguis Christi, de quo hîc loquitur dicitur sanguis testamenti, in quantū per ipsum sanguinem fuit confirmatum nouum testamentum, sicut per aspersionē sanguinis holocaustorum factam per Moysen, confederatus fuit populus cū Deo in cōfirmatione legis veteris. Exo. 24. Secundum verò, quod obiicis, scilicet de patribus ante aduentum Christi in limbo existentibus, requirit singulare scrutinium scripturarū, de quo ad præsens supersedendū est, vt de eo fiat inter me & te, Deo duce, singularis discussio.

Sanguis Christi est testamenti sanguis, quia per ipsum nouum testamentū fuit confirmatum.

Exo. 24. b.

SAVLVS. Placet mihi, vt fiat singularis discussio de hoc, quod asseruisti, scilicet, quòd patres antiqui debebāt esse in limbo ante aduentum Messiæ, sed responsio tua ad primum meum obiectum, in qua tu dicis, quòd sanguis Christi tui dicitur sanguis testamēti, in quantū per ipsum sanguinē nouum testamentum confirmatum fuit, non cōsonat dictis tuis. Dixisti enim supra, quòd sanguis Christi fuit sacrificiū, quo expiabatur seu redimebatur populus à peccato. Nunc autē asseris, quòd sanguis Christi tui fuit cōfirmatiuus noui testamenti, & de hoc dicis intelligi illud Prophetæ. Tu autem in sanguine testamenti tui: sed ista nō videntur stare simul.

Replica.

Aliud

Aliud est enim cõfirmare testamẽtum, & aliud est expiare peccatum, vt de se patet.

Christi passio diuersos effectus fecit.

PAVLVS. Passio Christi, in qua sanguis eius effusus fuit, plures habet effectus ad inuicem compatibiles: ex quibus potest habere diuersas nominationes. Nam sicut in rebus naturalibus vnam & eandem rem videmus habere diuersos effectus, ex quibus diuersimode posset denominari. Sol enim illuminat, calefacit & exsiccat: ex quibus effectibus denominari posset calefactiuus illuminatiuus, & exsiccatiuus. Sic dicendum est de passione Christi seu eius sanguine, quæ multos effectus salutiferos circa humanum genus habet, ex quibus sanguis Christi & etiam ipse Christus denominatur. Nã in quantum cõsideratur illa passio, in carne Christi, sic habet effectum satisfactionis seu redemptionis in quantum per eam seu per ipsum sanguinem Christi liberamur à seruitute peccati, secundum quam cõsiderationem Christus dicitur redemptor, vt dictum est: In quãtum verò per ipsam passionem seu sanguinem Christi, genus humanum Deo reconciliatur: sic habet effectũ sacrificij, & sic dicitur sanguis testamenti: secundum quam considerationem Christus dicitur sacerdos, secundum illud Psalm. Tu es Sacerdos in æternum. quod de Christo intelligitur ad literam. Habes igitur ex supradictis quòd iste modus liberandi à peccato, per mortem seu passionẽ Christi sic vt fuit conuenientior ex parte Dei liberãtis, quàm si Deus sola sua voluntate populum liberasset, vt supra fuit deductum. Sic ex parte Christi, seu Messiæ, per quem facta est liberatio, seu redemptio, prædictus modus cõuenientior fuit. Nam si per solam Dei misericordiam genus humanum liberatum fuisset absque Christi passione, tunc Christus homo, non diceretur redẽptor humani generis: nec etiã Sacerdos in ęternum, vt iam ostensum est.

Similitudo.

Passio Christi habet effectum satisfactionis.

Habet effectum sacrificij, ideo Christus est Sacerdos.

Psalm. 109. b. 4.

Corrolariũ ex omnibus iam dictis.

CAPITVLVM XI.

In quo ostenditur, quòd modus liberationis populi Dei à peccato per passionem & mortem Christi fuit conuenientior ex parte populi liberati, quàm si per solam misericordiã diuinam, populus liberatus fuisset.

SAVLVS.

Habeo mẽtem tuam in duabus conuenientiis supradictis: quarum vna sumitur ex parte Dei liberantis, alia verò ex parte Messię, per quẽ facta est liberatio seu redẽptio. Restat ergo vt ostendas mihi tertiũ quod præsuposuisti, scilicet quòd ex parte hominis liberati seu redẽpti, conuenientior modus fuit hominem liberari per mortem & passionem Christi, quàm per solam Dei misericordiam.

Quærit rationem ex parte populi liberati.

PAVLVS. Multæ enim rationes sunt hoc quod quæris ostendentes secundum autoritates nostrorum doctorum seu sanctorum,

ctorum: sed scio te illas non recipere: ideò vnam tantum allegabo, quam credo esse consonã dictis Prophetæ: quæ quidem ratio talis est. Si genus humanũ per solam Dei misericordiã fuisset à peccato liberatum, passione Christi, non interueniẽte: ex tali liberatione homo non haberet exempla tam salutifera, & ad humanam salutẽ necessaria, sicut in passione seu morte Christi perfectè habuit. In passione enim Christi nobis fuit ostẽsum, maximum exemplum obedientiæ, quæ in sacris eloquiis sacrificiis præponitur, vt habetur 1. Regum. 15. Nulla autem obediẽtia maior vel similis legitur: quàm quod Christus seu Messias Deo Patri obediret, se voluntariè offerendo crudelissimę morti. In passione Christi etiam exemplũ humilitatis perfectę nobis proponitur: per quã quidem virtutem, scilicet, humilitatis, gratia Dei, quę maximũ donum est, nobis datur: iuxta illud Prouerb. 3. Mansuetis Deus gratiam dabit. Neque enim maior, nec tanta mansuetudo legitur, quã quòd Christus sanctus sanctorum & excellẽtior Angelis factus, vt supra ostensum est: impiorum potestati seu tyrannidi semetipsum humiliaret. Quæ quidem virtutes & multæ alię in pasione seu Cruce Christi exẽpla riter ad salutem nostrã sunt ostensæ. Ex quo patet, quod ex parte hominis liberati conuenientior modus fuit, vt homo per passionem Christi, in qua tot exẽpla salutifera nobis proponuntur liberaretur, quàm si per solam Dei misericordiam sine talibus salutiferis exemplis fuisset liberatus.

Christus in passione sua maximum dedit, obedientiæ & humilitatis exemplum.

1. Reg. 15. d. 22.

Prou. 3. c. 34. *Maximum quoque patientiæ exẽplũ in Christi passione.*

SAVLVS. Indica mihi, si habes aliquam autoritatem sacræ Scripturæ, hoc quod dicis ostendentem.

PAVLVS. Habeo vnam autoritatem breuissimã, in qua hoc quod dixeram compendiosè demonstratur. Ille enim Propheta magnus, scilicet Isaias, qui passionem Christi & eius salutiferos effectus, expræssius quàm alij Prophetæ in cap. 53. supra sæpè allegato, prænosticauit cùm dixisset: Liuore eius, scilicet Christi passi, sanati sumus, ibidem immediatè ante prędixit: Disciplina pacis nostræ super eum. quod meum propositum compendiosissimè concludit. Disciplina enim pacis nostrę non est alia, quàm illa doctrina, per quam pacem spiritualẽ consequimur: in qua quidèm pace salus consistit, sed hęc disciplina pacis nostrę est super eũ: in quãtũ ipse illã doctrinam pacis nostrę verbo & exẽplo docuit, vt supra dictum est: & ideo: Liuore eius sanati sumus. non solũ effectiuè & meritoriè, sed etiam doctrinaliter. Quã quidẽ doctrinã salutiferã sic exemplariter homo non habuisset, si absque passione & morte Christi per solã Dei misericordiam fuisset à peccato liberatus, vt dictum est.

Isai. 53. a. 5. *Omnia prædicta hac autoritate confirmat.*

Salus in pace consistit.

Liuore Christi sanati sumus non solum effectiuè & meritoriè, sed etiam doctrinaliter.

Distin-

DIstinctio sexta, de Scrutinio scripturarum, circa extensionem redemptionis, seu salutis per Christum facta, an illa, scilicet comprehendat tantum contemporaneos sibi & posteros, vel etiam se extẽdat ad Patres & alios fideles, qui ab antiquo praecesserunt. Et continet sex capitula.

In capitulo primo, ponuntur aliquae rationes seu autoritates, quibus ostẽditur, quòd sancti antiqui, qui fuerunt ante aduentum Christi, non fuerunt in Limbo detenti, vsque huc, quod fuissent per Christum redempti.

In secundo capitulo praesupponitur, oppositũ, scilicet, quòd peccatũ primi parẽtis in posteros transiuit: & quòd sancti supradicti propter hoc peccatum detenti fuerunt in Limbo, vsque ad passionẽ Christi: quod quidem praesuppositum per autoritatem Isaiae probatur, & contra probationem arguitur: & finaliter soluitur, concludendo ex dicta autoritate tria huic proposito pertinentia.

In tertio capitulo, vlterius altercatur super ista autoritate Isaiae: ostendendo ex ea statum antiquorum patrum, post mortem ante aduentum Messiae: ad cuius confirmationem inducuntur aliae autoritates apud Hebraeos autẽticae.

In quarto capitulo, inducuntur aliae autoritates, ex quibus cõprobatur, quòd sancti antiqui testamenti post mortẽ nõ ibant ad paradisum, vbi est locus beatorum, nec etiã ad gehennam, sed ad quẽdam locum, qui à doctoribus Hebraeorum suburbium paradisi vocatur: non obstante quòd praedicti sancti decessissent ab hac vita mundi, non solùm à peccato actuali, sed etiam originali.

In capitulo quinto datur ratio, quare quaedã poenalia, quae fuerũt imposita humano generi per peccatum Adae, non fuerunt ammota per passionem Christi, per quã fuit indultũ peccatũ originale.

In sexto capitulo, arguitur diuersimode, contra ea quae dicta sunt de peccato originali, & soluuntur argumenta.

CAPITVLVM I.

In quo ponuntur aliquae rationes seu autoritates, quibus ostẽditur, quòd sancti antiqui, qui fuerunt ante aduentum Christi, non fuerunt in Limbo detẽti, vsque huc quod fuissent per Christum redempti.

SAVLVS.

AVdio quod sentis circa conuenientiã modi redẽptionis populi per passionẽ Christi tui: sed quia inter dicta tua supra allegasti, illud dictũ Zach. 9. Tu autem in sanguine testamenti emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. quod quidem dictum exposuisti de antiquis Patribus, quos dicebas fuisse in Limbo inferni detentos vsq; adhuc quòd sanguis Christi tui fuit effusus in eorum redemptionẽ. Quae quidẽ assertio tua est mihi valde incredibilis, tanquam repugnans autoritatibus sacris, & rationi naturali inconsona. Idcirco de hoc volo vt fiat inter nos singularis discussio.

Arguit patres non fuisse ante aduẽtum Messia in Limbo.

Zach. 9. c. 11

PAVLVS. Placet mihi vt haec discussio fiat: sed allega in primis quomodo praedicta assertio repugnet sacris autoritatibus, & deinde procedemus ad rationes.

SAVLVS. In processu sacrarum scripturarum reperio, quòd multi sancti & iusti praecesserunt in tempore tempus aduentus Christi tui, & eius passionem, vt patet de primis Patriarchis, de quorum numero fuit Abraham Patriarcha, qui tātae iustitiae fuit corā Deo, vt ipse Deus de ipso Abrahā defuncto, talia testaretur: Eo quod obedierit Abraham voci meae & custodierit praecepta & mandata mea, & cerimonias legesque seruauerit. Genes. 26. Cui quidem Abrahae in vita sua fuit à Deo dictum: Tu autem ibis ad Patres tuos in pace sepultus in senectute bona. Genes. 15. Dic mihi obsecro, quomodo posset dici de tanto Patriarcha, quòd per tanta tempora post mortem fuerit detētus in limbo inferni. Vbi ergo est iustitia diuina, ad quam pertinet nullum bonum irremuneratum relinquere? si Abraham qui omnia praecepta diuina, cerimonias & leges custodierat, vt ex testimonio diuino supradicto approbatur, nō statim post mortem assumeretur ad gloriam suam, quae est propria merces iustorum, sed potius eum quasi in carcere detentum, per tanta annorum curricula relinqueret? Vbi est etiam veritas diuina, quae Abrahae praedixit: Ibis ad patres tuos in pace sepultus in senectute bona? Si enim ipse Abraham non ad diuinam visionem in qua est vera pax, fuit assumptus tēpore mortis suae: sed in limbo fuit inferni reclusus: sic non in vera pace iuisset ad patres, sed nec in senectute bona sepultus, vt est manifestum. Idem dicendum est de aliis sanctis, vt de Moyse & Aaron & Samuel testatur Psalmus. Custodiebant testimonia eius, & praecepta eius: quae dedit illis. Si ergo isti post hanc vitam non statim ad gloriosam vitam volauerunt, sed per quam plurimos annos vsque ad aduentum Christi tui fuerunt in limbo inferni detenti, oportet te alterum duorum concedere, aut quòd Deus non est iustus, cum nō reddat vnicuique secundum opera sua, aut quod praedicti, non fuerunt iusti nec sancti coram Deo, quorum vtrumque sacrae scripturae testimoniis manifestè repugnat.

Gen. 26. b. *Gen. 15. c. 15* *Psa. 98. a. 7.*

Arguit contra iustitiā diuinam esse, quòd sancti Patres detinerētur in limbo, vsque ad aduentū Christi.

Arguit etiā esse contra diuinam veritatem: illos tandiu in limbo detinere.

CAPITVLVM II.

In quo praesupponitur oppositum, scilicet, quòd peccatum primi parentis in posteros transiuit: & quod sancti supradicti, propter hoc peccatum detenti fuerunt in limbo, vsque ad, &c.

PAVLVS.

Ad hoc quod assertio mea quam dicis esse incredibilem, & autoritatibus sacris repugnantem, & rationi naturali inconsonam, tanquam vera & nulli veritati cōtraria seu inconsona solidetur seu fundetur: oportebit vt tibi vnum praesupponā, quod secūdum veritatem fidei catholicae firmiter est tenendū & etiam

Responsio ad obiectiones factas.

pace. Vnde nullo modo dicendum est de Abraham, quòd peccauit peccato supradicto. Restat igitur quòd cùm dicitur: Pater tuus primus peccauit. intelligitur de primo patre simpliciter, scilicet de Adam, cuius peccatum non solùm expressè traditur in litera. Genes. 3. vt dictū est, sed etiam quòd pœna illius peccati in sua posteritate transijuit. Omnia enim pœnalia, quæ in prædicto capit. Genes. 3. continentur, quæ fuerunt à Deo diffinita propter peccatum Adæ: Vnde cùm dicitur: Maledicta terra in opere tuo, &c. In labore comedes. similiter quòd dictum est mulieri: In dolore paries filios, &c. omnia transierūt in posteros, vt habemus per rei euidentiam, & per consequens peccatum ipsius Adæ transiuit in posteritatem, quoad culpam alias esset dare pœnam sine culpa, quod est inconueniens. Similiter quod dicis secundo, quòd hoc quod dicitur: Interpretes tui præuaricati sunt in me, intelligitur de Aaron & Moyse, qui peccauerunt ad aquam contradictionis, Numer. 20. nullo modo consonat rationi, licet quidam ex nostris hoc videatur sentire. Tum quia Moyses & Aarō nunquam leguntur interpretes dici in scriptura sacra: sicut de Esdra legitur Nee. 8. qui legem Domini populo exponebat, sed potius dicuntur Prophetæ Domini. Constat autem quòd gratia prophetandi distinguitur à gratia interpretādi. Multi enim interpretātur scripturas sacras, qui non prophetant, & è contra. Tum quia præuaricari addit super rationem peccandi: importat enim transgressionem legis prę aliis, vt habetur per autoritatem catholiconis, quod nō potest dici de Aarō & Moyse, quorum peccatum ad aquam cōtradictionis non fuit ita graue, vt præuaricatio debeat dici, vt patet benè consideranti illud capitulum. Nume. 20. vbi de hac materia agitur: Tum quia eorum peccatum non fuit commissum circa legis interpretationem, vt litera hic videtur sonare. Cum enim hic dicitur: Interpretes tui præuaricati sunt. videtur intelligendum quòd in ipsa interpretatione fuerunt prę uaricati.

Isai. intellexit de Ada peccato.

Gen. 3. c. 17

Si pœnalitates peccati transierunt ad posteros, manifestum est peccatū trāsire quo ad culpam, aliàs pœna sine culpa daretur.

Ad secundum respondit ostendēdo qui fuerint interpretes, qui præuaricati sunt.

Nehe. 8.

Prophetādi gratia distinguitur, à gratia interpretandi.

Præuaricari plus est quàm peccare.

SAVLVS. Si hoc quod dicitur: Interpretes tui pręuaricati sunt in me. non intelligitur de Aarō & Moyse, vt dicebam: Dic ergo tu de quibus intelligendum est, & vt litera conuenientius intelligatur, oportet, quòd assignes mihi aliquod peccatum correspondens peccato Adę, in hoc quod trāseat ad posteros, hoc enim sonat litera, cū quasi pro pœna, vtriusque peccati subdit: Et contaminaui principes sanctos.

PAVLVS. Verum dicis in hoc, quod Propheta in dicto capit. facit mentionem de duobus peccatis, quæ ad posteros transierunt, similiter & de pœnis illis peccatis correspōdentibus.

Vera interpretatio loci. Isai. 43. vbi de duobus peccatis loquitur Propheta.

Primum de peccato Adæ.

Primum enim peccatum fuit, peccatum Adæ, quod transiit ad posteros per originem, vt iam dixi, de cuius peccati pœna eidem correspondenti, dicit Propheta: & cõtaminaui principes sanctos. Et est sensus, quòd propter peccatum de quo dixerat: Pater tuus primus peccauit. principes sancti, scilicet, Patriarchæ & alij iusti ab Adam descendentes, qui de diuino consortio gaudere debuissent, fuerunt à Deo prophanati, diuina visione carentes tanquam prophani. Secundum verò est peccatum Pharisęorum, qui fuerunt doctrinæ Talmudicæ inuentores, per quam quidem doctrinam legem diuinam interpretati sunt peruersè: & ideo propriè dicũtur interpretes, & præuaricatores. Interpretes quidem quia non legem dederunt, nec suam doctrinam tradunt vt Prophetæ, sed vt legis expositores seu interpretes. Et ij quidem propriè dicuntur præuaricati in Deum, quia præ aliis transgresionem legis cõmisserunt per falsam legis interpretationẽ, quam in suis posteris vsq; in hodiernum diem trãsportarunt, de quorum falsa & peruersa doctrina plura scripsi in additionibus Isaiæ. cap. 34. & Zachar. 5. vide ibi, & Domino dirigente fortè inter me & te, erit de hoc singulare colloquium. De cuius peccati pœna Propheta subdit: Et dedi ad internitionem Iacob, quod fuit impletum per Romanos, qui illam nationẽ Pharisaicam, quæ Iacob solo nomine dicitur, cum templo & suis cæremoniis ad interemptionem dederũt, & principes eorum in blasphemiam, quia sunt condemnati per totum orbem tanquam blasphemi, quod totum fuit in vindictã sanguinis Christi, qui per falsas interpretationes Pharisæorum effusus fuit: de qua vindicta sanguinis Christi, Domino concedente, plenius loquemur. Et sic habes hæc duo peccata denuntiata per Prophetam, quæ in posteros transierũt, licet diuersimode: quia primum per originem, secundum verò per imitationem: habes etiam ibidem pœnas eis correspõdentes, similiter in eodẽ cõtextu reperies, si recte scrutatus fueris, principalia remedia, vtriusque peccati supradicti.

Secundum peccatũ fuit Pharisæorũ qui fuerunt doctrinæ Talmudicæ inuentores, quorum peccatum vsque hodie ad suos transiit sicut peccatum Adæ.

Autor citat se ipsum in additionib. in cap. 34. Isaiæ, & Zachar. 5.

Corolarium ex dictis.

SAVLVS. Placet mihi, vt de doctrina Pharisaica & Talmudica, quam reputo sanctam & veram, seorsum loquamur, similiter & de vindicta Christi, quam dicis esse factam per Romanos, quia ista nõ propriè spectãt ad presens colloquium, vbi principaliter agimus de peccato originali: sed quia in hoc capit. Isaiæ, non fit mentio de passione Christi, vt dicis, nec etiam de remediis horum peccatorũ, prout tu videris asserere: idcirco volo quòd mihi ista amplius declares.

PAVLVS. Si bene scrutatus

tus fueris hoc capit. propriè ibidem inuenies hæc duo quæ petis. In hoc enim capit. omissis multis causa breuitatis quæ ibi traduntur, manifestè reperies, quòd ibi Propheta in persona Dei seu Christi conquæritur de tribulationibus seu pœnis, quas pro eorum peccatis passus fuit. Dicitur enim ibi populo in persona Dei sic: Veruntamen seruire me fecisti in peccatis tuis. quia Deus pro peccatis populi expiandis formam serui accepit, quod nullo modo de Deo, talis seruitus posset verificari secundum deitatem, vt sequitur vltra: Præbuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. quia peccata humani generis fuerunt occasio, vt laborem passionis Christus sustineret: vt in cap. 53. aliàs allegato. Et sic habes quòd in hoc capit. fit mentio de Passione Christi. De remediis autem horum peccatorum in principio sequentis capituli, scilicet 44. Propheta manifestè ait, dicens: Noli timere serue meus Iacob, &c. quasi dicat, licet peccata, supradicta grauia sint, nec per purum hominem possent remediari, sed per verum Deum, de quo statim supra dixerat: Ego sum qui deleo peccata tua, &c. Tamen per aquam baptismalem & effusionem Spiritus sancti, ista sunt remedianda, de quo dicit: Effundam aquam super sitientem, &c. & vltra: Effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam. Quæ quidem omnia consonant proposito meo, eo modo quo Philosophus dicit: Omnia consonant vero. 1. Ethicorū. Sed quia per singula contenta in hoc capit. discurrere esset valde tędiosum, & fortè minus vtile: ideò ex omnibus in his capit. contentis sufficit mihi tria colligere. Vnum est quòd per peccatum primi parentis, principes sancti fuerunt contaminati, id est, prophanati, de quo dicit: Pater tuus primus peccauit & contaminauit principes sanctos. Secūdum est quòd pro populi peccatis, Deus seu Christus fuit seruus, similiter & passus. De quo dicit: Seruum me fecisti in peccatis tuis, & tribuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. Tertium est quòd peccata fuerūt remediāda, per effusionem aquæ & spiritus. De quo dicit: Effundam aquam super sitientem, & effundam spiritum meum super semē tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam.

Propheta in persona Dei conqueritur de pœnis quas propter peccata hominum patitur.

Seruire Dei quid sit?

Remedia peccatorum ponit Isai. c. 44.

Phil. 1. Ethi.

Tria colligit ex c. 43. Isa. & 44.

Primū quòd per peccatū omnes fuerunt profanati.

Secundum quod pro peccatis Christus factus est seruus.

Tertium quod peccata per effusionē aquæ & spiritus remedium debebant habere.

CAPITVLVM III.

In quo, vlterius altercatur super prædictam Isaiæ autoritatem, ostendendo ex ea statum antiquorum patrum, post mortem ante aduentum Messiæ: ad cuius confirmationem inducuntur aliæ autoritates apud Hebræos autenticæ.

SAVLVS.

HAbeo mentem tuam de cōtētis in hoc cap. Isai. sed di-

Iterum arguit & ostendere nititur quòd principes sancti non dicantur Patriarchæ & Prophetæ.

missis aliis quę non sunt pronūc inter me & te agenda, scilicet de Pharisaica doctrina, & huiusmodi in hoc de quo agimus, scilicet, de peccato primi parentis: video manifestè contra te illud verbum quod hîc dicitur: Et contaminaui principes sanctos: quod exponis de peccato primi parentis in eos deriuato, quod non consonat rationi: nam principes sancti, scilicet, Patriarchæ & Prophetæ: per hoc peccatum non remanserunt contaminati, cum de eorum sanctitate & iustitia, post eorum mortem pluries scriptura testetur: vnde non posset de eis verificari illud verbum: Et contaminaui principes sanctos. ille enim qui est contaminatus, non verè dicitur de eo quod est sanctus.

Isaia verbum scilicet Contaminaui, significat potius prophanationē, quàm contaminationē.

PAVLVS. Si bene consideras verbum quod ibi ponitur in Hebraico, vbi nos habemus: Et contaminaui non significat propriè contaminationem, sed significat prophanationē. Prophanum autem quandoque significat idem quod contaminatum: quandoque verò significat aliquid non sanctum, licet nō sit inmundum: sicut homines laici dicūtur prophani, eo quod non sunt in sacris constituti, non tamen ex hoc sunt immundi. Vnde prophanare quod in hoc loco dicitur à Propheta secundū Hebraicam veritatem, nō est intelligendum primo modo, sed secūdo modo tantum, quod bene verificatur de Patriarchis & aliis iustis antiqui testamenti: qui licet non fuerunt immundi, ex deriuatione peccati originalis in eis, eo quod fuerunt ab eo mundati per sacramētum circuncisionis, & sacrificiis, & huiusmodi, fuerunt tamē prophani, in quantum fuerunt à diuina visione in alia vita separati, vt dictum est.

Prophanum multipliciter dicitur.

Quomodo sancti dicantur prophani.

Quando quomodo sancti fuerunt per circuncisionem mundati, non tamen diuinā visionem habuerunt.

SAVLVS. In hoc quod modo dicis, præsupponis duo. Vnū est, quòd Patriarchæ & alij sancti seu iusti antiqui testamenti fuerunt mundati per sacramentum circuncisionis à peccato originali. Aliud est quod asseris, prædictos sanctos à diuina visione in alia vita fuisse separatos. Quæ quidem duo videntur adinuicem contrariari. Nulla enim ratio est propter quam sancti à diuina visione post hanc vitā debuissent separari, nisi propter maculam originalis peccati, quam dicis ipsos contraxisse. Sed si ab illa macula per sacramentum circuncisionis sunt mūdati, restat quòd huiusmodi sancti post mortem essent absq; macula alicuius peccati, & per consequens quòd statim debuissent diuina visione frui, & per cōsequens post hāc vitam non debent dici prophanati.

Synagoga benedictiones proprias habebat pro quolibet præcepto, quas dabant implenti.

PAVLVS. Vtrumque prędictorū, quæ præsuposui, habeo per autoritates à te recipiēdas. Primū enim habeo per autoritates totius Synagogæ tuæ, quę vt nosti habēt orationes seu benedictio-

dictiones proprias à magno tẽpore ante destructionem templi ordinatas, pro quolibet pręcepto diuino: sic quòd quando aliquod praeceptum impletur, dicitur propria benedictio correspondens illi praecepto, vt habetur valde large in libro Talmudico, qui dicitur Baraoth, in capit. quod incipit Haroem. vnde cum sacramentum circũcisionis circa aliquem in die octauo à sua natiuitate, prout Deus Abrahę praeceperat. Genes. 17. cap. impletur, tunc dicitur publicè in pręsentia omniũ circunstantium à circuncidente, quaedam benedictio sub hac forma: Benedictus Dominus Deus noster, qui sanctificauit dilectum ex vtero, & praeceptum in carne sua posuit, & posteritatem suam signauit in signo foederis sancti: idcirco merito huiusmodi Deus viuus, pars nostra & fortitudo nostra, mandauit erui dilectum semẽ sanctum consanguineitatem nostram ab inferno, propter foedus suum, quod in carne nostra posuit: Benedictus Dominus iniens pactũ seu foedus. hoc in praedicta oratione. Ex qua habes manifestè quòd merito circũcisionis Deus mandauit, erui ab inferno circuncisum, quod non potest intelligi, nisi per hoc quod per huiusmodi foedus seu pactum, scilicet, circuncisionis debebãt, erui circuncisi à peccato originali. Pueri enim octo dierum non poterant esse obnoxij aliquo peccato actuali, sed solum originali.

Talmud Baraoth, in c. Haroem.

Gene. 17. b. 10.

Benedictio quae dabatur in circũcisione.

SAVLVS. Verũ est, quòd orationes statutę pro pręceptis sunt autenticę apud nos, tanquam à senioribus antiquis & Prophetis ordinatę, sed ex hac oratione non potest fundare intentum tuum, tum quia in ea ponuntur verba obscura, quę non benè declarantur, vt cum dicitur: Sanctificauit dilectum ex vtero, &c. quę verba indigent vlteriori declaratione, ad hoc vt inde possit sumi argumentũ. Tũ quia in prędicta oratione habetur, quod circũcisi eruũtur ab inferno, non autem quod à Deo sint separati post hanc vitam, vt tu dicis.

Quomodo Isaac ex vtero dicatur sanctificatus.

PAVLVS. Verba praedictae orationis satis sunt clara, historiam quę exordium circuncisionis narrat cõsideranti. Deus enim dedit sacramentum circuncisionis Abrahae, antequam Isaac nasceretur, vt habetur, Genes. 17. & in eodem contextu, praenuntiauit ei natiuitatem Isaac futuram, & statim post praeceptum supradictum Abraham quasi centenarius circuncidit se, circuncidit etiam Ismael filium suum, qui tunc erat 13. annorum, & totam familiam: Isaac autem non fuit tũc circuncisus, cum nõdum fuerat natus, sed in octaua die post natiuitatem suã, quod erat tempus proprium à Deo praesignatum circuncisus fuit: ex hoc Isaac dicitur, ex vtero sanctificatus, quia Abraham

Nota exordium circũcisionis.

Gene. 17. & 19.

Tempore quo Deus circuncisionem instituit, Isaac nondũ erat natus.

Quomodo Isaac ex utero dicatur sanctificatus

ham iam erat circuncisus antequam Isaac genuisset, quod nō potest dici de Abraham & Ismaël. Vnde cùm dicitur: Deus sanctificauit dilectum ex vtero, & pręceptum in carne sua posuit. comuniter intelligitur de Isaac ratione prædicta. Alia verò contenta in prædicta oratione clara sunt ex se & vera. Ad illud vero quòd dicis quòd ex prædicta oratione non habetur quòd iusti essent separati à diuina visione post mortem, sed solùm quod eruerentur per circūcisionem ab inferno: Concedo tibi, nec ego illam orationē induxi ad hoc probandum, sed solum ad primum, scilicet, quòd pueri qui adhuc sunt innocētes, cùm sint in octaua die natiuitatis suę, eruūtur ab inferno per sacramentū circuncisionis. Quòd autē iusti quantumcumq; sancti ante aduētum Messiæ fuerunt à paradiso, & per consequens à diuina visione separati: ex aliis autoritatibus posses habere.

Respōsio ad replicam factam.

CAPITVLVM. IIII.

In quo inducuntur aliæ autoritates ex quibus comprobatur, quòd sancti antiqui testamenti post mortē non ibant ad paradisum, vbi est locus beatorum, nec etiam ad gehennam, sed ad quendam locum, qui à doctoribus Hebræorum suburbium Paradisi vocatur: non obstātē quòd prędicti sancti decessissent ab hac vita mundi, non solum à peccato actuali, sed etiam originali.

SAVLVS. Allega mihi illas rogo.

PAVLVS. In glos. super Genes. quæ dicitur Beresith Rabba, super illud verbum: Hę sunt generationes cæli & terræ cùm crearentur. Genes. 2. Quidam ex antiquis doctoribus dicit, quòd res in primordio fuerunt creatę à Deo, secundū plenitudinem seu perfectionē suam: & quando peccauit Adam diminuta sunt & corrupta naturalia eius & vlterius non erūt reuertentes ad decentem statū, donec veniat filius Phares, de quo fit mentio Ruth vltimo. cum dicitur: Iste sunt generationes Phares. per filium autem Phares intelligit Messiam, qui de Phares descendit. Qui quidem Rabbi seu doctor fundat ibidem intentionem suā in quadam ortographia literali sic. Nā ista dictio Tholdoth, in Hebraico significat, idem quod generationes in Latino. Quæ quidem dictio sicut et multæ aliæ, consueuerunt in Hebraico scribi dupliciter. Vno modo plenè, & hoc cum interponuntur in dictione literæ vocales, quæ ad hoc cōmuniter requirūtur. Alio modo scribuntur dictiones diminutę, & hoc cū non interponuntur vocales cōmuniter requisitę. Quo posito, scrutante sacras scripturas Hebraicas, manifestè patet, quòd hæc dictio Tholdoth scribitur plenariè solum in duobus locis, quorū vnus locus est cū dicit: Hę sunt generationes

Beresith Rabba.

Gen. 2. a. 4.

Ruth. vlti. d. 18.

Per filium Phares intelligit Rabba antiquus doctor Messiā

Tholdoth, significat generationem qua dictio in duobus locis plenariè scribitur, in cæteris vero diminute.

nes

nes cæli & terræ. Genes. 2. quod fuit dictum ante peccatum Adę. Secundus verò est cum dicitur: Heæ sunt generationes Phares, Ruth. vltimo. Iste duę Tholdoth seu generationes solùm scribuntur plenariè, cum omnibus vocalibus requisitis. Alię verò Tholdoth vbicunque scribuntur: scribuntur diminutæ, quia in qualibet deficit vna litera vocalis, quæ requirebatur adhoc vt esset plenè scripta, vt cum dicitur: Hic est liber generationis Adam. Genes. 5. Et heę (Gen. 5. a. 1.) generationes sunt Noe. Genes. 6. Et heæ sunt generationes (Gen. 6. b. 9) filiorũ Noë. Genes. 10. Heæ sunt (Gen. 10. a. 1.) generationes Sem. Gene. 11. Et (Gene. 11. b. 10.) heæ sunt generationes Isaac. Genes. 25. Et sic de cæteris, quę (Gen. 25. c. 19.) omnes scribuntur diminutę, pręterquam prædictæ duę. Ex quo concludit doctor prædictus, quod dictum est, scilicet, quòd res humanæ, idest, homo in sui creatione fuit in sua perfectione creatus, & post peccatum diminutus, & sic fuit vsque ad filiũ Phares, idest, Messiam.

SAVLVS. Hæc conclusio non sequitur ex illis pręmissis. Licet enim quandoque hæc dictio scribatur plenè, quandoq; diminutè in scripturis, non tamẽ ex hoc de necessitate sequitur, id quod concludis.

PAVLVS. Hæc conclusio non videtur sequi de necessitate literæ, vt tu dicis: nihilominus tenenda est autoritate doctoris, eam concludentis prę ser tim cum tui antiqui doctores illa quæ fuerunt eis tradita à Prophetis, applicabant quibusdam mutationibus seu signis in sacris eloquiis cõtentis, prout tu nosti frequenter faciunt. Fuerunt etiam & alij Rabbini seu doctores huic sententię conformes, qui dicunt, quòd omnes patres fuerunt in suburbiis paradisi, ante aduentum filij Phares. (*Antiqui Patres fuerunt in suburbiis paradisi, ante aduentũ filij Phares.*)

SAVLVS. Dic mihi, qui sunt alij doctores nostri hoc sententes. Vt ex multorum testimonio intẽtio tua firmiùs fundetur.

PAVLVS. Quidam doctores tui de hac materia loquẽtes asserunt, quòd Prophetæ & sancti Patres antiqui testamẽti descendebãt in infernum post hanc vitam, quod probant per hoc: nam Abrahæ fuit dictum à Deo, Genes. 15. Tu ibis ad Patres tuos: ex quo arguit Rabbi Rahamon: quòd quia patres Abrahæ fuerunt idolatræ, vt patet Iosue. 24. Sequitur quòd Abraham qui ad illos patres iuit post mortem descendit ad infernum, vbi patres sui erant. Idẽ dicit de Isaac, de quo dicitur Genes. 35. Defunctus est Isaac & mortuus, & additus est ad populos suos. Idem de Iacob, Genes. vltimo. Idem de Dauid. 3. Regum. 2. & dormiuit Dauid cum patribus suis. Ex quibus satis probatur quòd Patres sancti antiqui testamenti post mortem non ibant ad paradisum, (Gen. 15. c. 15; *Rab Rahamon.*; Iosue. 24. a. 2.; *Patres Abrahe idolatræ fuerunt.*; Gen. 35. d. 29.; Gen. 49. d. 33.; 3. Reg. 2. b. 10.)

vbi

vbi Deus beatificè videtur à sanctis, sed patribus suis congregabuntur, quorum multi de primis fuerunt idolatræ, vt dictum est.

Arguit quòd Abraham fuisset damnatus si iuisset ad patres, scilicet, Thare qui fuit idolatra.

SAVLVS. Iste doctor quẽ allegas crudelissimè se habet contra sanctos nostros antiqui testamenti: condemnat enim Abraham ad infernum, asserens quòd iuit ad patres suos post mortem, scilicet ad Thare, qui fuit idolatra, & sic ex dicto istius, si sic intelligatur vt tu dicis, sequitur quòd pater Abraham & sancti Patriarchæ ab eo descendentes, post mortem non solùm fuerunt separati à diuina visione, sed etiam fuerunt in inferno, vbi nulla est redemptio, vbi fuit Thare & alij idolatræ prædecessores eorum: quod est omnino absurdum, nec credo quòd sit consentaneum doctrinæ tuæ catholicæ.

PAVLVS. Absit quòd secundum veram doctrinam catholicã, Abraham nec prędicti sancti Patriarchæ in infernum descendissent post mortem sicut Thare & alij similes, qui fuerũt patres Abrahæ secundũ carnẽ, sed si benè scripturas de hoc loquentes scrutatus fueris, reperies quòd Abraham & Patriarchæ, licet post mortem nõ fuerint in inferno vbi est locus damnatorum, non tamen ascenderunt in cælum, vbi est locus beatorum: sed fuerunt in inferno, non in loco pœnali sicut dãnati, sed in loco in quo quamuis diuina visione carebant, nullam tamen gehennalem sentiebãt pœnam: erant etiam ibi securi de visione diuina beatificè habenda: qui quidem locus apud tuos doctores vocatur suburbiũ paradisi, vt dictum est, apud nostros vero limbus, quæ nomina licet diuersa sint idem significant vt dictum est.

In quo loco sancti Patres fuerunt ante mortẽ Christi.

Limbum vocat Hebræi suburbiũ paradisi.

SAVLVS. Indica mihi, quomodo scripturas scrutando, hoc quod dicis reperiatur.

PAVLVS. Quòd autem Abraham, qui fuit primus in publicatione verę fidei, vt dictum est, non iuit ad locum beatorum statim post mortem, satis patet per illud verbum supra allegatum, cùm à Deo fuit sibi dictum: Tu ibis, seu ingredieris ad patres tuos. Constat autem, vt iam dictum est, quòd patres ipsius Abrahæ Deos alienos coluerunt, vt supra allegatum est, & sic ex hoc quod dicitur: Ingredieris ad patres tuos. manifestè habetur: quòd Abraham post mortem non erat iturus ad locum beatorum: non enim ibi erãt patres eius, sed in hoc quod statim subditur, in pace: habetur manifestè quòd Abraham non erat iturus ad locum damnatorum, vbi nulla est redemptio, nec per consequẽs pax: Si enim impiis in hac vita existentibus non est pax, vt habetur Isaiæ. 48. In persona peccatorum Dauid etiam dicebat: Non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorũ. quanto magis

Abraham iuit ad locũ pacis, nõ tamen in locũ beatorum.

Isa. 48. d. 22. Psal. 37. a. 4.

to magis impiis, qui post hãc vitam iam in termino damnationis existũt, nulla posit esse pax: nihil enim habent nec spectant habere, quod suum appetitum quietet. Vnde ex hoc, quod fuit dictum Abrahæ quòd iturus seu ingressurus erat in pace, necesse est dicere quòd Abraham post mortem, quamuis non statim iuit ad locum beatorum, nõ tamen ad locum damnatorum, post mortem erat iturus, sed potius ad locum pacificum, vt dictum est. Et sic ex ista prænunciatione Abrahæ facta sanè intellecta, manifestè habes quòd Abraham post mortem non iuit ad infernum inferiorem, prout significat locum damnatorum, de quo Psalmus: Eruisti animã
Psa. 85. c. 13. meam de inferno inferiori. sed ad locum à pœna immunem, & securum de beatitudine habenda, quia in pace, de qua pace
Isa. 57. a. 2. Isaiæ. 57. Veniet pax & requiescet in cubili suo, qui ambulat in directione. pax enim non habetur, nisi vbi appetitus quietatur. Idẽ dicendum est de aliis Patriarchis.

Replicat cõtra prædicta.

SAVLVS. Licet Abrahæ fuit dictum quòd esset iturus in pace post mortem: non tamen aliis Patriarchis legitur hoc dictum fuisse: & sic ex prædicta autoritate non potest concludi, quòd de aliis sanctis sit idem dicendum in hac materia sicut de Abraham.

PAVLVS. Licet de Isaac non fuit dictum, quòd esset iturus in pace, tamen de ipso defuncto legitur: Et additus est ad populos suos. Genes. 35. quod intelligitur de Abraham & aliis, qui in suo sinu seu receptaculo erant, qui erant in pace cum Abraham, vt dictum est. Vnde nõ oportebat repetere in quolibet successore, quòd erat iturus in pace, sed sufficiebat dicere, quòd iret ad populum suum vel cũ patribus suis additus seu aggregatus est: ex quo iam erat ibi Abraham collocatus tanquã pater fidelium, cui expræsse fuerat dictum: Ibis in pace: vt dictum est.

Gene. 35. d. 29.
Solutio pro aliis sanctis Patribus.

SAVLVS. Licet Abraham fuisset vnus de sanctis Patriarchis, non tamen fuit primus eorum. Prior enim fuit Adam & Noe, & alij sancti qui præcesserunt Abraham: ideo non videtur ratio quare Abrahæ solo fuisset dictum: Ibis in pace. & nulli aliorum præcedentium.

Replicat & inquiret quare potius Abrahæ quã aliis patribus sit dictum quòd iret in pace.

PAVLVS. Quamuis alij sancti præcesserunt Abraham in tempore, tamen inter omnes sanctos Abraham fuit primus, in separando se à cetu infidelium, vt habetur Genes. 12. Similiter in publicando nomen Domini, vt ibidem etiam fuit primus in recipiendo signaculum fidei in circuncisione. Genes. 17. Fuit etiam primus in recipiendo à Deo promissionẽ de Messia venturo. Genes. 22. Similiter fuit primus in habendo sepulturam separatam ab infidelibus. Genes. 23. Vnde non inmerito Abrahę

Licet alij sancti præcesserint Abraham tamen ipsi primus dicitur quia fuit separatus. Gen. 12. a. 1
Et in recipiendo signum. Gene. 17. b. 10.
Et in promissione de Messia. Gen. 22. d. 18.
Et in separatione sepulturæ. Gen. 23. b. 9

Quare Limbus dicatur Sinus Abrahæ.

Abrahæ fuit expreſsè denuntiata pax poſt mortem: vt ex illa aliis ei adhęrentibus intelligeretur concedi. Et ideo ſecundum doctrinam ſanctam ſummi magiſtri noſtri, ſanctorũ requies ſinus Abrahę dicitur eo quod ſibi pax fuit poſt mortē denuntiata, in qua fideles olim requieſcebant, vt dictum eſt.

SAVLVS. Cùm enim Abraham & alij patres iuſti, qui præceſſerunt aduentum tui Meſſiæ, ab hac vita migrauerunt in ſtatu iuſtitiæ, vt ex teſtimoniis ſcripturarum patet, nec etiam fuit in eis macula originalis peccati: cùm per circuncisionem ab eo mundabantur, vt tu aſſeris: non videtur ergo ratio, quare huiuſmodi ſancti non ſtatim intrarent regnũ cęleſte poſt mortē: ſed in ſuburbio paradiſi detinerentur, vt ſupra dicis. Legitur Prou. 11. Seminãti iuſtitiam merces fidelis. Quæ quidem merces iuſtitię habetur in introitu regni cæleſtis, non ergo patribus iuſtitiã ſeminantibus detinenda eſſet, ſeu retardanda eorum merces.

Arguit & probare nititur, quod patres intrare debebant in paradiſum beatorum.

Prouer. 11. c. 18.

PAVLVS. Ab ingreſſu regni cæleſtis non ſolùm impediebat peccatum ſingulorum, ſed etiam peccatum commune totius naturę humanę: quod eſt peccatum primi parentis. Legitur enim Geneſ. 3. quòd poſt peccatum primi parentis collocauit Deus, Cherubim & flammeum gladium, atque verſatilē ad cuſtodiendum viam lignę vitæ. Et quia licet quilibet ſanctus per opera iuſtitiæ purgabatur à peccato, quantum ad emundationem proprię perſonæ, non tamē alicuius fides vel iuſtitia ſufficiebat ad remouendum impedimentum, quod erat reatus totius humanæ naturę. Qui quidē reatus per paſſionē Chriſti vniuerſaliter remotus eſt. Vnde Iſai. ſupra 53. Deus impoſuit in eum peccatum omnium noſtrorum. Idcirco ſancti vſq; ad eius paſſionem fuerunt impediti ab ingreſſu cæleſtis gloriæ. Et hoc eſt quod doctores tui aſſerunt dicentes, quòd ſancti erant in ſuburbio paradiſi, vſque ad aduentum filij Phares, vt ſuprà allegatum eſt.

Ab ingreſſu regni cæleſtis impediebat peccatũ commune totius naturæ, quod per Chriſti paſſionem fuit deletum.

Gen. 3. d. 24

Iſai. 53. b. 6.

CAPITVLVM V.

In quo datur ratio quare quædam pœnalia, quæ fuerunt impoſita humano generi per peccatum Adæ, non fuerunt amota per Paſsionem Chriſti, per quam fuit indultum peccatum originale.

SAVLVS.

SI ita eſt vt tu aſſeris quòd per paſſionē Chriſti tui ſeu Meſſiæ remotum fuit peccatum originale quantum ad culpam ſeu reatum: quod quidem peccatum vt dicis pertinet ad totã naturam humanam, ſequeretur quòd peccatum prædictum per eandem paſſionem eſſet remotum, etiam quoad pœnam, cùm pœna non datur iuſtè, niſi pro culpa. Conſtat autem quòd pœnalia, quę à Deo fuerunt diffinita contra humanum genus propter

Quærit cum peccatum ſit remotum per paſſionem Chriſti quo ad culpam quare non quo ad pœnam.

pter Adæ peccatum, adhuc remanent post passionẽ Christi tui sicut antea. Remanet enim illud pœnale quod dicitur: In sudore vultus, &c. Similiter cũ dicitur mulieri: In dolore paries filios, &c. Remanet etiam clausura paradisi terrestris, quam supra allegasti, quę omnia habetur Gen. 3. Ex quibus manifestè patet, quòd peccatũ originale non fuit ablatum per passionẽ Christi tui quãtum ad pœnam, & per consequens, nec quantum ad culpam.

Gen. 3. d. 24.

Redemptio per Messiã facta intelligenda est spiritualiter.

PAVLVS. Si bene attendisti ea, quæ supra tibi dixeram, cum de modo redemptionis per Messiam factæ ageremus, faciliter posses ad hoc quod nunc obiicis respondere: ostẽdi enim tibi, quòd redemptio per Christum promissa in prophetis erat intelligenda spiritualis, quæ est potior & perfectior, quam temporalis. Vnde victoria sua in redimendo nõ debet intelligi per vim armorum, sed sua victoria intelligenda est prout vitia per virtutes vincuntur. Similiter & abundantia, seu affluentia bonorum, similiter & libertas, quæ in suo aduentu leguntur promitti intelligendæ sunt de abundantia bonorum spiritualium, scilicet virtutum. Similiter & libertas intelligitur de libertate à peccato, non autem à subiectione humana. Illa enim intelligenda sunt fuisse promissa per Christum, quæ requiruntur ad consequutionem verę redemptionis, quæ in vltima beatitudine consistit, non autem illa, quæ indifferenter se habent ad hoc, & multo minus, quæ quandoq; impediunt, sicut est bonorum temporalium affluentia & huiusmodi, prout supra est ostensum. Vnde in proposito dicẽdum est, quòd per passionem Christi & eius verã fidem remotũ fuit peccatum originale quantũ ad culpã, quæ impedit consequutionẽ vltimi finis, scilicet, beatitudinis. Illa autẽ pœnalia, de quib9 arguis, scilicet: In sudore vultus tui, &c. & In dolore paries filios, &c. & huiusmodi in differẽtia sunt ad consequutionẽ vltimi finis, siue enim homo laborando comedat, siue non laborando, potest consequi vltimum finem, si in cognitione Dei, & aliis ad hoc pertinẽtibus se habeat vt debet. Et ideo ista nõ fuerunt ammota in redẽptione spirituali per Christum facta.

Similiter victoriè libertas, & affluentia bonorum, &c.

Quare pœnalia nõ fuerint ammota per Christi passionẽ.

SAVLVS. In pœna peccati Adę positus fuit gladius versatilis, ad custodiendũ viã ligni vitę, vt tu allegasti Gen. 3. hoc autem est spirituale vt videtur, & tamẽ remanet post passionẽ. Nullus enim legitur paradisum terrestrẽ intrasse post passionẽ Christi tui, sicut nec antea, nisi forte, qd dicitur de Enoch & Helia, qui fuerũt ante passionẽ Christi tui.

Gen. 3. d. 24.

Replicat cõtra prædicta de clausione paradisi terrestris.

PAVLVS. Intrare paradisum terrestrẽ nõ requiritur ad bonũ spirituale. Ita enim potest homo ibidem existens peccare, sicut extra existẽns. Adam enim ibi peccauit, & ideo ammouere istam

Nota. Quare paradisus terrestris maneat clausus.

O

istam clausuram non requiritur necessariò ad vltimam beatitudinem consequendam: secus autẽ de clausura cælestis paradisi, cuius ingressus requiritur ad verã beatitudinem consequendã. Vnde & apertionem ianuæ cælestis paradisi operata est passio Christi, non autem ammotionẽ clausuræ paradisi terrestris.

CAPITVLVM VI.

In quo arguit diuersimodè contra ea quæ dicta sunt de peccato originali, & soluuntur argumenta.

SAVLVS.

AVdio quomodo intendis fundare in autoritatibus, quòd peccatum primi hominis originaliter trãsiuit in posteros, sed adhuc remanet, vt respondeas mihi ad hoc quod legitur
Ezech.18. d.20. Ezech.18. Filius nõ portabit iniquitatẽ patris. Si enim peccatũ primi parentis posteri sui ab eo per originẽm traxerunt, prædicta verba Prophetę essent manifestè falsa.

Expositio illius autoritatis: Filius non portabit iniquitatem patris. PAVLVS. Quod dicitur à Propheta: Filius non portabit iniquitatẽ patris, verũ est. Non enim punitur filius spiritualiter pro peccato patris, nisi sit particeps peccati eius, sicut est in proposito. Deriuatur enim primũ peccatũ patris per originem in filiũ, sicut & peccatum actuale deriuatur à patre in filiũ per imitationem.

Arguit ex dictis, quòd anima traducitur per originem. SAVLVS. Ex hac tua respõsione sequeretur, quòd anima humana, quæ est subiectũ culpę, traduceretur per originẽ, quod est contra textum sacrę Scripturæ. Legitur enim Gen. 2. vbi de Gen.2.b.7.
creatione hominis agitur: Spirauit in faciem suam spiraculum vitę. per quod verbum secundum omnes intelligitur, quòd anima humana per creationem in corpore humano à Deo immediatè infunditur, & per cõsequens nõ traducitur per originem. consequentia patet ex hoc, nam si culpa, quæ est quodam accidens in anima per originem traduceretur, oporteret quòd eius subiectum, scilicet anima per originẽ trãsiret: accidẽs enim nõ migrat de subiecto in subiectũ, secundũ sententiam philosophorum.

Defectus animæ redũdant in corpore, & ẽ cõuerso. PAVLVS. Licet erroneũ est dicere, quòd anima rationalis traducatur cũ semine à parente in prolem: tamen quia corpus humanum est proportionatũ animę, defectus animæ redundat in corpus, & ẽ conuerso. Vnde interdũ ex fatuis fatui generãtur. Et ideo nõ est necessariũ dicere, quòd si peccatum primi parẽtis per originẽ trãsit in prolẽ, quòd anima rationalis per originẽ traducatur à patre in filium.

Replicat cõtra prædicta, quòd peccatũ originale non est imputandum, &c. SAVLVS. Posito, vt tu asseris, quòd aliqui defectus etiam animæ à parẽte transeunt in prolem per originẽ, talis deriuatio, seu transitus excludit rationem culpę, de cuius ratione est, quòd sit voluntariũ. Dicit enim Philo.
Phil.3. Eth. in 3. Ethic. quòd nullus increpat cęcum natum, sed magis miserebitur.

bitur; Si igitur posteri ab Adam aliquam turpitudinem traherent per originem, tunc talis turpitudo, cum esset per naturam contracta non esset voluntaria, & per consequens, nec increpabilis, nec etiam esset peccatum, de cuius ratione est, quòd sit voluntarium.

Prima responsio. Aliquod est peccatũ non voluntariũ.

PAVLVS. Hęc consequẽtia, quam vltimo infers dicens, quòd si turpitudo contracta ab Adam per originem non esset in eius posteris volũtaria, quia tūc non esset peccatum: si bene consideras: inualida est, in actibus enim non voluntariis, sed merè naturalibus, licet nō sit culpa increpabilis, cōtigit tamen ibi esse peccatum. Peccatum enim secundum rationem rectitudinis, vel deuiationis in ordine ad finem debitum consideratur. Vnde actus naturalis, qui nō habet rectitudinem secundum ordinẽ ad debitum finem, peccatum dicitur, licet non sit voluntarium. Et ideo in proposito peccatum originale, quod non est peccatũ personę sed naturę, licet non habeat rationem increpabilis, eo quod non est in potestate voluntatis ipsius prolis nascentis, habet tamen rationem peccati in quantum deuiat à rectitudine finis. Et præter hoc potest ad tuã obiectionẽ aliter respōderi, scilicet quòd huiusmodi peccatũ habet rationẽ voluntarij, quod sic patet. Licet enim inordinatio, quę est in homine ex Adã generata, nō est voluntaria ex volũtate ipsius hominis generati, est tã men voluntaria ex parte ipsius Adę, qui mouet motionem generationis, omnes qui ex eius origine generantur, sicut voluntas animæ mouet omnia mẽbra ad actum. Vnde sicut actus vnius mẽbri, vt puta manus, non est voluntarius volũtate ipsius manus, sed volũtate animę, quæ primo mouet membra, sic istud peccatũ originale non est peccatum huius personę, nisi in quantum hęc persona recepit naturã à primo parẽte, in quo hoc peccatum fuit voluntarium.

Secunda responsio ad obiectionẽ.

Replicat iterum de omnibus peccatis parentũ quod cõtraheremus ea.

SAVLVS. Si à primo parẽte peccatũ per originem contrahimus, in quantũ ab ipso recepimus naturam humanam, eadem ratione peccata quoruncunque parentũ proximorũ contrahere mus. Constat autẽ, quòd fuimus in proximis parentibus, tanquã in quibusdã nostræ naturę principiis, ex quo sequęretur, quòd innumerabilia peccata essẽt in homine quolibet, à suis parentibus tam proximis, quàm remotis cõtracta, quod est valde inconueniens, nec credo, quòd tui doctores hoc concederent.

Quare non cõtrahimus alia peccata præter originale.

PAVLVS. Secundum doctorum nostrorum veram doctrinam nulla peccata proximorum parentum, nec etiã primi parentis, præter primum per originẽ traducitur. Cuius ratio est, nam homo in specie idem sibi simile generat, non autem secundum indiuiduum. Et ideo, ea quæ directè pertinent ad indiuiduum,

sicut personales actus, & quæ ad eos pertinent non traducuntur à parentibus in filios. Non enim grammaticus traducit in filium grammaticę scientiam, quam nõ per solam naturam, sed proprio studio acquisiuit, ea tamen quæ pertinẽt ad naturam speciei traducuntur à parentibus in filios, nisi sit defectus naturæ, occulatus enim, nisi natura deficiat, generat occulatum, illa autẽ, quæ sunt pure personalia, vt actualia peccata, vt dictum est nullo modo traducuntur à parentibus in filios.

Replicat ad idem, quia peccatũ primum Adæ fuit personale.

S A V L V S. Primum peccatum Adæ manifestũ est, quòd est personale, non tamen hoc habuit ex natura sua specifica, sed ex proprio actu sui liberi arbitrij. Vnde primum peccatũ Adæ non potuit traduci per originẽ, etiam secũdum te, sicut nec alia peccata personalia sua, vel aliorum parentum.

P A V L V S. Sicut ad personam pertinet aliquid secundũ seipsam, & aliud ex dono gratię. Ita etiam ad naturam potest aliquid pertinere secũdũ seipsam, scilicet, quod causatur ex principiis eius, & aliud ex dono gratiæ supernaturali: & hoc modo iustitia originalis, quàm nõ habuit natura humana ex suis principiis, habuit tamen per quodam donum gratiæ toti humanæ naturæ diuinitus collatum in primo parente, quod quidem donum primus homo per primum peccatũ amisit. Vnde sicut illa originalis iustitia traducta fuisset in posteros simul cũ natura, si Adam non peccasset: ita & inordinatio opposita cum natura traducitur: vnde istud peccatũ non est personale, sed naturæ. Alia verò peccata primi parentis, vel aliorum non corrumpunt naturam, quantum ad illud, quod naturæ est, sed solum quantũ ad id quod personæ est, & ideo talia peccata non traducuntur.

Sicut Adæ iustitia originalis traducta fuisset in posteros, si Adã non pecasset, ita & inordinatio cum natura traducitur.

Arguit iterum, quòd indiuidualia transeũt in filios.

S A V L V S. Licet homo nõ generat idem sibi secundum indiuiduum, generat tamen sibi simile secundum speciem. Iracundus enim generat iracundum, velocitas etiam corporis & bonitas ingenij deriuantur sæpe à parentibus in filios, specialiter cùm natura parentum sit fortis. Et sic patet etiam, quòd indiuidualia transeunt à parentibus in filios. Et idem videtur dicẽdum de aliis peccatis Adæ & aliorum parẽtum, etiam præter primum peccatum Adæ.

Ratio quare aliqua accidentia pertineant ad dispositionẽ naturæ, quæ quandoque traducũtur.

P A V L V S. Peccata parẽtum præter primũ sunt purè personalia. Et ideo traducibilia non sunt. Alia tamen accidentia, vt iracundia, velocitas & huiusmodi, licet sint accidẽtia indiuidualia: propagãtur tamẽ quandoq; in filios in quantũ sunt pertinentia ad dispositionem naturæ. Et ideo non est similis ratio de talibus accidẽtibus indiuidualibus, & de personalibus peccatis.

Distin-

Distinctio septima, de Scrutinio scripturarum, circa regnum Christi. An, scilicet sit illud, de quo reuelatũ fuit Danieli, quòd esset excellẽtius quatuor regnis praecedentibus, & quòd illa quatuor regna destrueret. An non. Et habet 13. capitula.

In cap. primo ostenditur, quòd per visionem Danielis de statua in secundo capitulo contenta intelligitur, quòd per Christum erat extirpanda idolatria de regnis principalibus mundi.

In secundo capitulo ostenditur, quòd licet idolatria adhuc remaneat in aliquibus paruissimis regionibus apud homines bestiales seu brutales, tamen cum in maiori parte seu principaliori totius orbis est per diuulgationẽ fidei Christi ablata, & quando ante aduentum Christi idolatria Chaldaeorum, & aliorum regnorũ remanebat apud Romanos, etiã destructis regnis illis.

In capitulo tertio ostẽditur, quòd visio statuae applicatur primo aduentui Christi: visio autem de bestiis Dan. 7. applicatur secundo.

In capitulo quarto ostenditur, quòd licet cultus idolorum post passionẽ Christi, in quibusdam partibus mundi remãsit, tamen totus simul intelligitur ammoueri per percusionem lapidis sine manibus abscissi.

In cap. quinto ostenditur, quomodo intelligatur illud Dan. 2. Lapis, qui percusit statuã factus est in montẽ magnũ.

In capitulo sexto ostenditur, quomodo exponendum est regnum ferreum, scilicet Romanũ habebat partẽ pedum & digitorum testae figuli & partẽ ferream vt habetur Dan. 2.

In capit. septimo ostenditur, quòd regnum Christi, seu ipsius Ecclesiae non est idem cũ regno Romanorũ, prout doctores falsi, scilicet pharisaei fingunt.

In cap. octauo ostenditur, quòd summus Põtifex, in quo principaliter residet Ecclesiastica potestas, licet quandoque vtatur mundana & tẽporali potestate, scilicet armorum potentia & huiusmodi, non tamen talis potestas est essentialis in Ecclesia, sed accidentalis.

In cap. nono ostenditur, quòd Ecclesia habuit suũ esse perfectum, scilicet spirituale tempore Apostolorum, & aliorũ discipulorũ, antequam potestatem temporalem à Caesare accepisset.

In cap. decimo ostenditur, quòd Christus docuit verbo & exemplo, quòd beatitudo humana consistit in contẽptu terrenorũ & adhesione ad caelestia, quã doctrinam eius veri discipuli sequuti sunt & quod in primitiua Ecclesia, quando nullam potestatẽ mundanam fideles habebant perfectiores viri vt plurimũ inueniebãtur in Ecclesia, quã nũc quãdo potestatibus & regnis mundanis Ecclesia abũdat. Ex quibus cõcluditur, quòd regnũ Romanorũ & regnũ Christi, seu Ecclesiae nullo modo sunt idẽ sed diuersa.

In capit. vndecimo ostenditur, quòd per cornu paruulũ affixum quartae bestiae nõ intelligitur Christus noster, prout Iudaei false exponunt.

In cap. duodecimo ostenditur, quòd per cornu paruulũ supradictum intelligitur Antichristus secundum veram catholicorum expositionem.

In cap. tredecimo ostẽditur, quòd ex hoc quod dicitur de cornu paruulo, quòd loquitur cõtra excelsum, & putabit mutare tẽpora & legẽ. quae verba false Iudaei applicant ad verũ Christũ, sumitur ordo ad tractandã de quibusdam, quae sunt magnae arduitatis in hoc opusculo.

CAPITVLVM I.

In quo ostenditur, quòd per visionem Danielis in 2. & 3. cap. de statua intelligitur, quòd per Christum erat extirpanda Idolatria de regnis principalibus mundi.

SAVLVS.

PRAEDICTIS ad præsens omissis, reuertamur ad alia, quę pertinent ad examinationē Christi tui, scilicet ad scrutandū per scripturas. Vtrùm ille fuit Messias in prophetis promissus, an non. Ad quod occurrit mihi validum argumentum cōtra te, quod sumitur ex reuelationibus Danieli factis: in quibus Deus ostendit illi excellentiam regni, quod daturus erat Christo suo: quamquidem excellentiā nunquam habuit Christus tuus. Ex quo habetur manifestè, quòd non fuit ille Christus à Deo promissus.

Querit de regno Christi.

PAVLVS. Propone mihi illud argumentū clarè, vt sciā quantæ virtutis sit.

SAVLVS. Scrutatus sum Danielem in 2. cap. vbi expressè reperio, quòd regnū Christi habebat cōterere, seu diminuere regnū Chaldæorū & alia tria regna sibi succedentia: legitur enim ibi, quòd lapis abscissus sine manibus, qui est Christus, de quo ibidem dicitur: Suscitabit Deus cæli regnum, quod in ęternum non corrūpetur, & tale habebat comminuere, seu cōterere ferrum, testam, es, argentum & aurū. quę secūdum omnes expositores significāt regnū Chaldæorū, & tria alia regna sibi succedētia. Sed cōstat, quòd regnū Christi tui non cōminuit prædicta tria regna præsertim regnū Chaldęorum, Medorū & Gręcorū, cùm iam per magna tempora ante sui aduentū fuerunt destructa: ergo regnum Christi tui nō est illud regnum, de quo dicitur ibidē, quod esset à Deo suscitandum, & quod in æternū non corrumperetur.

Dan. 2. & 44.

Mouet dubium quomodo Christus cōtriuerit regna, quæ diu antea fuerunt destructa.

PAVLVS. Si visionem Danielis, quam allegas sic superficialiter intelligis, argumentum tuum pari modo & fortè amplius millitat contra te. Si enim per lapidem abscissum sine manibus Messiam quē tu expectas intelligis, quem credis Deum cæli suscitaturum, & quòd eius regnum in æternum non corrūpetur, &c. quomodo de ipso potest expectare, quòd ipse conterat, seu comminuat regnum Chaldæorū, Medorū & Græcorū, quę iam à maximis tēporibus ante tēpus præsens fuerunt destructa, immo quorū memoria fere iā nō est, nisi fortè in historiis antiquis. Vnde si verus Messias, quē colo & adoro, nō potuit cōterere scundum te regnū Chaldęorū & alia tria regna, eo quod iam fuissent per magnum tempus ante sui aduentū destructa, quāto magis Messias, quem spectas, cuius esse in rerum natura per 1435. annos post aduentum Christi

Ratio expositionis prædictæ auctoritatis vera retorquēdo in Saulum.

Christi nostri adhuc nõ apparet, non potest prædicta regna conterere, quæ iam à longioribus & valde remotioribus temporum curriculis sunt annullata & ferè obliuioni traddita. Vnde si de vero Messia, scilicet Christo meo non potest verificari, quòd contriuit regna Chaldæorũ, Medorũ, & huiusmodi propter eorum antiquã, & præteritam destructionẽ, à fortiori de tuo Messia non posset hoc verificari cuius tempus valdè remotius esset à tempore destructionis prædictorum regnorũ. Sed si diligẽter scrutatus fueris verum sensum visionis per te allegatũ, manifestè reperies, quòd propriè applicatur vero Christo meo: pro cuius declaratione scire debes, quòd in Regno Christi & Ecclesiæ suæ debuit idolatria ab vniuerso vel à maiori & principaliori parte eius extirpari, quod fuit singularissimũ in primo aduentu Christi. Nam hactenus tempore Moysi, & aliorũ prophetarum, licet magnalia virtute Dei fiebãt, nõ tamen hoc vitiũ, scilicet idolatrię potuit extirpari, nedum à gentilibus, sed etiã ab ipso populo Israelitico, in cuius præsentia Deus fecit magnalia in Aegypto, terribilia in mari rubro, & in deserto panem cęli non sine magnis miraculis dedit eis, quibus non obstantibus in eodem loco vbi legem à Deo susceperant, & verba eius de medio ignis audierant, quibus eis præcipiebat. Nõ habebis deos alienos pręter

Idolatria in Regno Christi ab vniuerso, vel maiori & principaliori parte eius extirpata fuit, id quod prius nunquã fuit factum.

me Exo. 20. Ibi, scilicet in Oreb vitulũ fecerunt conflatilẽ, & adorauerũt sicut patet Exo. 32. Similiter in tẽporibus Iudicũ & Regũ in Regno Israel, & etiã Iudæ nõ cessabant immolare & sacrificare diis alienis, Prophetis proclamãtibus, & monentibus, & signa & prodigia cõtra eos mouẽtibus frequẽter, vt in historiis sacris patet euidenter. Sed postquã Christus noster venit in mũdum, & eius fides per orbem diuulgata fuit, & sequentibus signis per suos discipulos & martyres confirmata, exclusa est idolatria simpliciter à tota republica mundi, vel ab eius maiori parte, prout fuit prophetatum in diuersis locis, & specialiter Isa. 2. vbi loquens de tempore Messię, cũ dicit: Et erit in nouissimis diebus præparatus mõs domus Domini in vertice montium, &c. Et infra loquens Propheta de doctrina Christi per gentes suscipienda, dicit: Ibunt populi multi, & dicent: Ascendamus ad mõtem Domini, et docebit nos vias suas, &c. & infra ibidem Propheta ostendens, quòd tempore sui aduentus tota terra erat repleta idolis, dicens: Et repleta est terra eius idolis, opus manuum eius adorauerũt, opus quod fecerunt digiti eorum. Et idem infra prænosticans, quòd huiusmodi idola per ipsum, & suos sequaces essent proiicienda, subdit: In die illa proiiciet homo idola argẽti sui, & simulachra auri sui, quæ fecerat sibi, vt

Exo. 20. a. 3. Exo. 32. a. 4 Isa. 2. a. 2.

ea adoraret. Ex quibus patet intentum, scilicet, quòd in nouissimis diebus, per quod dies Messiæ intelliguntur etiam secundũ tuos magistros, erãt Idola proiiciẽda, quibus antea vniuersum erat plenum. De hac igitur materia agitur in hac visione Danielis quam tu allegas. In qua visione quatuor Regna præcedentia Regnum Christi, scilicet, Chaldæorum, Medorum, Græcorum & Romanorum figurantur per vnam statuam quadripartitam. Nam statua communiter designat Idolatriã. Simulachra enim dæmonum cõmuniter per idolatricas statuas colebãtur. Quòd etiã patet Dan. 3. de statua quã fecit Nabuchodonosor: et quia omnia Regna mundi ante aduẽtum Christi, licet inter se essent multum differentia, & etiam aduersantia. In hoc tamen conueniebant omnes, vt cultum Deo debitum creaturis impenderẽt: iuxta illud Psalm. Omnes dij gẽtium dæmonia. Idcirco propriè designabãtur omnia regna principalia in vnica statua, quæ Idolatriã designat propter ipsorum conueniẽtiam in cultu Idolorũ: sed quia ipsa regna erãt inter se diuersa in ritibus & aliis proprietatibus & modis viuendi, idcirco particularia mẽbra huius statuæ erant de diuersis materiis, vt pote de auro & argento, & testa, & huiusmodi: similiter & differebant in formis, quia aliqua pars statuæ erat caput, alia brachia, & huiusmodi, ad designandum varietatem inter huiusmodi regna. Vnde ad propositũ tui argumenti applicando, licet regnũ Christi seu Ecclesiæ non cõminuit Regnum Chaldæorũ, seu Persarum & huiusmodi, quantũ ad ipsorum mundanam potestatem, quæ iam transiuerat, cõminuit tamen ea quantum ad cultũ Idolorum, in quantum diuulgata fide Christi in orbem per eius discipulos & eorum successores euacuata est cultura dæmonum à toto ferè mũdo, scilicet, à maiori & principaliori parte eius, vt dictum est, quod rectè præsignatur à Daniele per percussionem lapidis sine manibus: nam absque humana potentia lapis, qui est Christus, statuã, idest Idolatriam diminuit, tam antiquam, scilicet Chaldæorum, quã alias succedentes, vt dictum est.

Quatuor regna præcedentia regnum Christi verum sensum visionis Dan. ostendit expositio.

Statua communiter designat idolatriam.

Psal. 95. b. 5.

Ostendit, quòd licet ad mundanam potestatẽ Christus non cõminuerit regna comminuit quantũ ad idolatriam.

Lapis sine manibus, idest absque aliqua humana potentia.

CAPITVLVM II.

In quo ostenditur, quòd licet Idolatria adhuc remaneat in aliquibus paruissimis regnis apud homines bestiales, seu brutales, tamẽ pro maiori parte & principaliori totius orbis, est per diuulgationem fidei Christi ablata, & quòd ante aduentum Christi Idolatria Chaldæorũ, & aliorum regnorum remanebat apud Romanos etiam destructis regnis illis.

SAVLVS.

Qvædam interponis in hac tua responsione, quæ nõ videntur continere veritatem, vel saltem aliquã requirunt probationem. Primum est quod dicis Idolatriam hodie esse exclusam

Arguit contra tria. Primũ, quia non est ablata idolatria in toto orbe.

sam à toto orbe: quod credo esse falsum. Nam non est dubium, quod hodie sint aliqui etiam inter Christianos & Sarracenos, qui hoc vitio abutuntur, scilicet idolatria, saltem in latebris & secretis, sicut etiã multi sunt, phitones, diuinatores, & huiusmodi, quę ad superstitionem Idolatriæ pertinent, & vt à quibusdã narratur in aliquibus extremis terræ hoc vitium adhuc publicè manet. Secundum est, quia dicis quòd per diuulgationem fidei Christi tui hoc vitium fuit amotum sine humano brachio, quod tamen non probas. Tertiũ, quia dicis, quòd Idolatria, quã vtebãtur Chaldæi adhuc remanebat tempore Christi tui, quòd nõ videtur rationi consonum. Nam communiter cum aliquis populus destruebatur, simul cũ eo destruebantur & dij eius. Vnde Isa. 36. ex parte Regis Assiriorum se iactantis de victoria quarundam gentium dicebat. Vbi est Deus Emath & Arphad? vbi est Deus Sapharnaim? &c. quasi dicat: Sicut deuastaui gentes illas, sic & eorum deos.

Secundum, quia dicit, quòd per fidem Euangelij sine humano brachio.

Tertiũ, quia idolatria Chaldæorũ non erat tẽpore Christi.

Isa. 36. d. 19

PAVLVS. Ad primum, quod obiicis de Idolatria dicendo, quòd adhuc manet in orbe saltem in latebris & abscõsis, vel etiam publicè in extremis terrę. Respondeo, quòd mala, quæ in occulto fiunt solius Dei iudicio reseruãtur: iuxta illud Deut. 29. Abscõdita Deo nostro sunt, scilicet, à solo Deo iudicanda. Vnde de talibus nõ agimus hìc. De iis autẽ quę dicis, quòd in extremis terræ publicè fiunt, dicendum, quòd illa sunt valde modica respectu terrarum & regionũ, vbi nulla Idolatria viget. Nã terra, quę à veris Christianis, & etiam scismaticis possidetur, similiter à Sarracenis, Turcis & Tartaris occupatur, maximam partem terræ obtinet, in tantum quod illud, quòd remanet est valde modicum respectiuè, & vbi viuunt homines bestiales, & quasi semibruti, de quibus non est facienda mentio: quia quod modicum est secundum Philosophum pro nihilo reputatur, & etiam in illis partibus extremis non compelluntur homines ad Idolatrandũ, sicut tẽpore Chaldęorũ hoc fiebat, vt patet Dan. 3. Similiter tempore succedentiũ Romanorum regnorum, vt patet de Romanis, qui multipliciter persequebãtur fideles Christi, vt suis diis, seu dęmonibus immolarent. In partibus igitur mũdi extremis, vbi idolatria adhuc manet, prout refertur à fidedignis, nõ compelluntur homines ad hoc sicut nec puniũtur Idolatrantes, sed vnusquisque ad suum arbitrium ad hoc relinquitur. Ad secundum autem in quo petis à me probationes de hoc, quod per diuulgationem fidei Christi Idolatria fuit amota, sine humana potentia, &c. tibi respõdeo sic, quòd per sacras autoritates & historias alias autẽticas est manifestum, quòd tempore illorum quatuor regnorum vniuersa-

Mala secreta iudicio Dei reseruãtur.

Deut. 29. d. 32.

Cum sit paucitas locorũ de illis non est habenda ratio.

Philoso.

Dan. 3. a. 4.

Homines nunc non cõpellũtur ad idolatriam sicut tempore antiquo.

Ad secundũ

uersalium, quorum regnum Romanorum est quartum, idolatria per totum orbem extēdebatur. Constat etiam per fidelissimam & publicam famam & historiarū communem narrationem, quòd per magnum tempus antequam secta Sarracenorū inciperet cessauit idolatria modo prædicto, sed nulla potestas humana fuit intermedia inter Romanos & Sarracenos, quę hoc vitium ammoueret, vt est manifestum. Restat autem, quòd per potestatē Christi, & suorum discipulorum prædicationem, & martyria testificātia veritatem hoc fuit iuxta prophetarum vaticinia conclusum. Ad tertium verò, quod dicis nō esse verisimile, quòd idolatria Chaldæorum remansisset post eorum destructionem, &c. tibi respōdeo, quod de Regno Romanorum, quòd fuit vltimū prædictorum quatuor regnorū, legitur in historiis autenticis, quòd omnia simulachra gentiū colebat, de cuius memoria adhuc remanet Romæ templum Pantheon, in quo alias communiter omnia idola colebantur, & postea hodie festum omniū sanctorum ibidem celebratur: & sic patet, quòd statua, de qua Daniel loquitur, scilicet idolatria in sua erat integritate cum percussa fuit per lapidem abscissum sine manibus, scilicet Christum: hoc testatur litera Danielis sanè intellecta, cum ipse Daniel quatuor partes prænunciauit in prædicta statua, forma & materia distinctas, quæ quatuor regna supradicta figurabant, quæ tamen partes adinuicem per successionem continuabantur, in destructionem tamen illius statuæ, totam simul designauit destructā, seu destruendam. Non enim dixit, quòd antea fuerat caput destructum, & postea brachia, & sic de aliis, sed simul ad lapidis percussionem tota statua fuit destructa, quod prædictam veritatem testatur.

Sine humana potentia per potestatē Christi amota fuit idolatria.

Ad tertium

Roma omnia simulachra gentiū colebat, quod Pantheon testatur.

Statua Danie. tota simul fuit destructa ad ictum lapidis.

CAPITVLVM III.

In quo ostenditur, quòd visio statuæ applicatur primo aduentu Christi, visio autem de bestiis Danielis 7. applicatur secundo aduentui.

SAVLVS.

IN alia visione Danielis, scilicet, quatuor bestiarum, quę in cap. 7. continentur: quæ quidē visio de eadem materia loquitur, de qua & supradicta visio, scilicet statuę. In vtraq; enim visione agitur, de quatuor regnis supradictis ad inuicem succedētibus, & de regno Messiæ seu Christi omnia regna illa superante, & tamē in istis duabus visionibus, quæ de eadem re loquuntur videntur, quædā de essentialibus variari. Primo enim in prima visione, prout tu dicis omnia quatuor regna, quæ per statuam designantur ad lapidis percussionem simul fuerunt destructa. In secunda verò visione in qua quatuor regna per quatuor bestias designantur, non simul, sed successiuè vidētur quatuor

Dan. 7. c. 16

Differentia inter illas Danielis visiones.

tuor prædicta regna destrui, scilicet, vnum post aliud: vnde dicitur de prima bestia ante ortũ secundę, legitur: Aspiciebã donec euulsę sunt alę eius & sublata est de terra. ex quo patet, quòd ante fuit sublata prima bestia quã secunda surgeret: idem videtur intelligendum de aliis. Item in prima visione per lapidis percussionem fuerunt quatuor regna destructa. In secunda verò visione per filiũ hominis venientem in nubibus cæli fuerunt omnia deuicta, vt patet in capit. 7. Dic ergo rogo, quomodo tollis cõtrarietates ex istis visionibus, quæ de eadem re loquuntur, & tamen quædam contraria videntur interponere, vt dictum est.

Licet Messia regnum vnum sit, dupliciter tamen loquimur secundum duplicem aduentum.

PAVLVS. Sicut dixeram tibi supra, cùm de tempore aduẽtus Christi agerem, duplex est aduentus Christi: vnde licet regnum Christi secũdum se vnum, & idem est, dupliciter tamen de eo scripturę loquuntur secundũ huiusmodi duplicem sui aduentum: ex quo diuersi effectus erãt producẽdi circa rem publicam mundanam: nam sicut in primo eius aduẽtu diuulgata eius fide idolatria erat extirpanda modo prędicto, de quo agitur in prima visione Danielis supradicta: sic in secundo eius aduẽtu tota mundana potestas erat ammouẽda, subiiciẽdo illam omnino diuino imperio: de quo Zach. vlt. Erit Deus Rex super omnem terrã, in die illa erit vnus Dominus, & nomen eius vnum. et Sopho. 3.

Zacha. vlti. b. 9.

Sopho. 3. b. 9.

Tunc reddam populis labiũ electum, vt inuocent omnes in nomine Domini, & seruiant ei humero vno. In quibus, & in aliis Propheticis loquutionibus prænosticationibusq; tota potestas humana publica erat auferẽda, & subiicienda diuinæ potestati, intelligitur hoc impleri in secundo aduentu Messiæ. In hac igitur secunda visione Propheta agit de aduentu Christi secundo, & de huiusmodi effectu suo circa mũdanam potestatem pœnitus auferendam. In qua quidem visione prædicta quatuor regna præcurrentia secundum Christi aduentũ conuenienter figurantur, non per statuam, quæ idolatriam signat, cùm iam idolatria ammota erat per primũ aduentum, vt dictum est, sed figurãtur per varias bestias & feroces, per quas designantur varię ferocitates & tyrannica dominia diuersa ipsorum regnorum, prout expositores communiter traddunt: & quia potestas mundana quatuor regnorũ prędictorũ nõ simul, sed successiuè fuit ammota, prius enim perdiderunt monarchiam Chaldæi, quàm Persę, & sic de aliis. Ideo in secunda visione, vbi agitur de potestate mundana, non simul, sed successiuè quatuor bestiæ fuerũt destructæ. Sed in prima visione simul statua fuit diminuta: quia per primum aduentum, fide Christi diuulgata per orbẽ, tota idolatria tam præteritorum, quàm pręsentium fuit destructa modo prędicto.

Expositio secundæ visionis, in qua Daniel agit de secũdo aduentu Messiæ.

Secundum.

Causa quare in prima visione Messias per lapidem, in secunda per filium hominis significatur.

ꝯo. Ad secundum verò, quod queris quare in prima visione regnum Christi figuratur per lapidem abscissum sine manibus: in secunda verò visione figuratur Christus per filium hominis venientē in nubibus, satis patet responsum ex prædictis. In prima enim visione loquitur de primo aduentu, in quo Christus propriè figuratur per lapidem sine manibus abscissum: tū quia eius conceptio & natiuitas secūdum carnem, non ex virili semine producta fuit, prout veritas fidei nostræ tradidit: tum quia nō per potētiam corporalem statuam, scilicet idolatriā destruxit, sed per diuinam. In secunda verò visione, quæ aduentum secundum signat, vt dictum est, propriè designatur per filium hominis venientem in nubibus cæli, quia in magna potestate & maiestate venturus est ad iudicium.

CAPITVLVM IIII.

In quo ostenditur, quòd licet cultus idolorum post passionem Christi in quibusdam partibus mundi remansit, tamen totus intelligitur simul ammoueri per percussionem lapidis sine manibus abscissi.

SAVLVS.

Arguit idolatriam mansisse tempore regis Cosdroe, qui fuit post Christum.

SIcut potestas mundana quatuor regnorum prædictorū nō fuit similiter ammota sed successiuè, sicut tu asseris & bene, sic idolatria nō fuit simul ammota, sed successiuè, quia post aduētum Christi tui per magnum tēpus durauit idolatria in diuersis & magnis mundi partibus, vnde etiam in tēpore Cosdroe regis Persarum, qui per magnum tempus fuit post aduentum Christi tui, idolatria adhuc vigebat, vt etiam historiæ tuę testantur, quę non concordant expositioni tuę supradictæ, in qua dicis, quòd simul destructa fuit idolatria à toto orbe, seu à maiori parte totius orbis, seu principaliori ammota.

Per mortem Christi idolatria fuit destructa, quando diaboli potestas fuit ablata.

PAVLVS. Licet verum est, quòd cultus idolorum per aliquod tempus etiā post passionem Christi, in quibusdam partibus mundi notabilibus remāsit: tamē idolatria dicitur simul ammoueri à mūdo, eo quod per virtutem passionis Christi principalis autoritas idolatriæ, scilicet, diabolica fuit ammota, seu valde debilitata. Vnde passione imminente, ipse dixit: Nunc princeps huius mūdi eiicietur foras Ioan. 12. quod intelligitur de diabolo, cuius potestate & versutia homines in idolatriā incidebāt: & quia ab huiusmodi diaboli potestate per passionē Christi, quę semel celebrata est homo fuit liberatus. Idcirco per solam percussionem lapidis, sine manibus abscissi idolatria dicitur simul esse ammota. Posset etiam intelligi percussio huius lapidis fuisse impleta tempore Constantini, quando Christus, qui lapis abscissus sine manibus dicitur, vt iā dictum est, percussit Cęsarem lepra, per cuius percussionem & miraculosam sanationem tota statua

Ioan. 12.

Lapidis percussio fuit facta tempore passionis. Vel dici potest, quòd percussio lapidis, quam statuam cōfregit, tempore Constātini fuerit impleta.

statua idolatriæ fuit dirupta, Cæsare præcipiente, vt omnia phana idolorum per orbem destruerentur, vt plenius ista continentur in sua historia. Secus est de potestate mundana prædictorū regnorum, quæ fuit ammota successiuè tam ante aduētum Christi quàm post. Quæ quidem successiua destructio durabit vsque ad tempus Antichristi, quando Christus secundo veniēs totam destruet mūdanam potestatem, vt iam dictum est.

S A V L V S. Miror cū mihi allegas autoritatem Euangelij tui quas, vt scis, nō teneor recipere, præsertim cùm sint contra me, sicut nec tu autoritates nostrorum doctorū reciperes contra te.

P A V L V S. Quia tu contra expositionem meā de visione statuæ obiicis: in quo actu procedis vt arguens, conuenienter ego possum, vt respondens allegare autoritatem summi magistri mei; non enim per meā responsionem te intēdo obligare, sicut nec mihi in respōdendo necessitas incumbit te obligādi ad tenendū responsionem meā. Vnde solum prædictam autoritatē allego ad meam saluandam expositionē, quod sufficit per hoc quod autoritatibus apud me autenticis mea expositio est cōsona. In aliis verò altercationibus nostris, vbi procederem vt arguens contra te, tibi concedo, quòd non debeo allegare autoritates doctorum nostrorum, sicut nec hactenus feci, nec facere intendo.

S A V L V S. Contra autoritatem magistri tui per te allegatam reperio experientiā contrariā. Diabolus enim adhuc hodie potestatem suam in hominibus exercet animas tentādo, & corpora ledendo, vt est manifestum, quod nō credo te negare, & etiam in actibus idolatricis, in multis partibus mūndi illudēdo, quod est contrarium illius dicti per te allegati, scilicet: Princeps huius mundi eiicietur foras. *Arguit probans adhuc diabolū magnam habere potestatē*

P A V L V S. Licet nūc diabolus potest Deo permittente homines tentare quantū ad animam, & vexare quantum ad corpus etiam per idolatriam illudere, est tamen huiusmodi nūc præparatum remedium per passionem Christi, in qua homo se potest tueri contra hostis impugnationes, ne deducatur in interitū æternæ mortis: & quicunque ante passionem Christi diabolo restiterunt per fidē passionis Christi fiendæ hoc facere potuerunt. Nullus tamen tunc potuit diaboli manus euadere, vt scilicet nō descenderet in infernum, iuxta illud Psal. Quis est homo, qui viuet, & non videbit mortem, & liberabit animam suam de manu inferni. Sed post passionē Christi possunt homines ab hoc virtute passionis tueri. *Remedium præsentissimū ad diaboli vires cōfringendas est Christi passio.* *Psalm. 88. & 49.*

C A P I-

CAPITVLVM V.

In quo ostēditur, quomodo intelligatur illud Dan. 2. Lapis, qui percussit statuam, factus est in montem magnum.

SAVLVS.

Dan. 2. g. 45. *Quomodo intelligatur Prophetia, quòd lapis factus sit mons magnus.*

DEclara mihi secundum expositionem tuam, quid est illud quod dicitur in prima visione, quòd lapis, qui percussit statuam factus est in montem magnum, quod nō videtur propriè respondere ad destructionē idolatriæ secundum tuam expositionem, proprius enim dixisset, factus est in templum, seu sanctuarium, vel in aliud sonans fidē, seu sacram doctrinam. Passio enim Christi tui per quam dicis, quòd homines possunt tueri à diabolica potestate nō operatur talem tuitionem per modum montis magni, sed potius per modū adhæsionis ad fidem verā, & vitæ rectitudinē, prout credo, quòd tu etiam concedis.

PAVLVS. Verum dicis in hoc, quod passio Christi liberat homines à diabolica potestate in quantum adherent verę fidei crucifixi & eius vestigia sequuntur, & propriè illud intelligitur per illud, quod legitur in visione Danielis supradicta, cū dicitur, quòd lapis qui percussit statuam factus est in montē magnum. In his enim verbis alludit Daniel huic, quod dicitur Isa. 2. Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium & eleuabitur super colles & fluet ad eum omnes gentes. quasi dicat Daniel: Iste lapis statuam percutiens factus est ille mons magnus & eleuatus, de quo loquitur Isa. In quo monte ascendentes docentur de viis Domini & de semitis eius, vt ibidem habetur: inter quas vias Domini, & eius semitas, vna de principalioribus est idolatriam respuere & abiicere, vnde ibidē legitur: Et idola penitus cōterentur. & infra: In die illa percutiet homo idola argenti sui. prout supra fuit allegatum propriè igitur ad denotandum eiectionē idolatriæ, quæ per destructionē statuę designatur, Daniel prędixit, quòd lapis, qui percussit statuam factus est in montem magnum, scilicet in illū mōtem ab Isaia iā ante per magnū tempus Prophetatum, de quo etiam monte multa sub eisdem verbis sicut Isaias per Miche. 4. fuit prophetatum. Mich. 4. a. b.

Isa. 2. a. 2. *Concordat Danielē cū Isaia.*

CAPITVLVM VI.

In quo ostēditur, quomodo exponendū est, quòd regnū ferreū, scilicet Romanorum habebat partem pedum & digitorum testæ figuli & partem ferream, vt habetur Dan. 2.

SAVLVS.

Petit expositionē illius, quo scilicet regnum ferreum, id est Romanorū erat destruēdum.

SEcundum istam expositionē tuā volo scire, quomodo intelligas, quòd regnum quartū, scilicet ferreum, per quod tu intelligis regnum Romanum, habebat partem pedum & digitorum testæ figuli & partem ferream

ream, & cætera quæ ad hoc pertinent.

PAVLVS. Circa hoc, quod petis diuersimodè se habent expositores, sed in hoc volo ad præsens sequi expositores tuos, quibus in hoc satis consonat expositio mea. Dicunt enim, quòd regnantibus Romanis tempore Machabæorum fuerunt confederati ad inuicem Romani & Iudæi, quod etiam Iosephus historiographus tuus largè tradit, quam quidem cõfederationem Daniel vocat regnum diuissum, eo quod erant difformes in ritibus & cultibus diuinis, vt est manifestũ non tamẽ in partes æquales in fortitudine & robore, quia pars Romana erat fortissima: & ideo eam vocat ferreã, Iudæorum verò debilissima, quam testeam vocat: & quia istæ duæ nationes ad inuicem voluerunt matrimonio cõmisceri tempore Herodis Ascolonitæ, qui voluit habere in vxorem quandam de genere Machabæorũ, quod tamen matrimonium nõ habuit effectum, vt ex historiis Iosephi patet: idcirco de iis duabus partibus diuisionis, & earum cõmixtione, dicit: Quia autem vidisti ferrum mixtum testa, commiscebũtur quidem humano semine, sed non adhærebunt sibi, sicut ferrum non potest misceri testæ. Et quia in illis temporibus, scilicet Romanorum, Iudæorum & Herodianorum, qui fuerunt regna corruptibilia, suscitauit Deus regnum Christi incorruptibile: qui quidem Christus natus est in Bethleem Iudæ tẽpore Herodis regis, in quo tẽpore Cæsar imperabat: idcirco immediatè subdit: In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, &c.

Iosephus. Romani & Iudæi tempore Machabæorum fuerunt confederati.

Herodes Ascalonita voluit habere vxorem de genere Machabæorum.

Matth. 2. a. 1

CAPITVLVM VII.

In quo ostenditur, quòd regnum Christi, seu ipsius Ecclesiæ non est idem cum regno Romanorum, prout doctores falsi, scilicet Pharisæi fingunt.

SAVLVS.

Secundum doctores nostros regnum Christi tui, seu eius Ecclesiæ vnum, & idem est cum regno Romanorum: et ideo cũ regnum Romanorum destruendum erat secundum visionẽ Danielis per regnum cæli in corruptibile à Deo suscitandum, scilicet per regnum Messiæ, eadem ratione & regnum Christi tui, quod est idem cũ regno Romanorum destruendũ est per Messiam. Quòd autem regnum Ecclesiæ tuæ sit idem cum regno Romanorũ, prout doctores nostri dicunt, satis patet ex hoc: nã regnum Ecclesiæ Christi tui principaliter sumpsit potestatem atque initium dominij à Romano Imperio, scilicet à Constantino secundum omnes historias. Qui quidem Constantinus imperialem potestatem & autoritatem tribuit Siluestro summo Pontifici, & eius successoribus, qui hodie eadem autoritate vrbem obtinent

Arguit regnum Messiæ seu Ecclesiæ idem esse cum Romanorum regno, ideo æternũ esse non potest.

tinent

tinent Romanã. Qui quidẽ Cõstãtinus, vt quidã referũt, compulit, seu coegit plurima regna, vt acciperent fidẽ Ecclesiæ Christi tui. Et sic patet, quòd idẽ est regnũ Ecclesiæ & regnũ Romanũ, per quartã bestiã in visione Danielis designatum, & per consequens per verũ Messiam sicut expectamus destruendum.

PAVLVS. Verũ est, quod doctores tui Pharisæi finxerunt, quòd regnum Romanorũ & regnum Ecclesiæ Christi est vnum & idem regnum, quam quidem fictionẽ sic disseminauerunt per totam plebem tuã, quòd omnes hoc tenẽt, vocantes regnũ Christi nostri regnum Romanorũ nequam. Quæquidem fictio ab eis fuit fabricata, vt euaderẽt impugnationem efficacem, quæ contra eos militat ex hac visione Danielis de qua agimus sumptã. Per hanc enim visionem cõstat, quòd bestia quarta, per quã secundũ omnes designatur Romanum imperium, seu regnum, destruẽda erat per regnum à Deo cæli suscitandũ, scilicet regnum Messię. Ex quo sequitur, quòd si regnũ Ecclesiæ & regnũ Romanorũ essent duo regna distincta, quòd regnũ Ecclesię succedens regno Romanorũ esset regnum veri Messiæ, quòd manifestè opponitur pertinatiæ tuæ secundũ quã credis, quod regnũ Ecclesię nõ est regnum Christi. Sed falsitas huius fictionis manifesta est ex hoc. Nam regnũ Ecclesiæ seu regnum Christi non est regnum mundanum, seu terrenum, sicut regnum Romanum, vel aliud de cæteris regnis huius mũdi. Vnde & Christus noster expressè dicit Ioã. 18. Regnũ meũ non est de hoc mundo. Quę quidem autoritas sola sufficit ad cogendum fideles, vt ponant differentiã substãtialem inter regnũ Ecclesiæ & cætera regna supradicta in hoc, scilicet, quòd cętera regna sunt terrena, seu mundana, vel temporalia, regnũ vero Christi & Ecclesiæ suæ nõ est mundanum sed cęlestæ, vel spirituale seu diuinum, vnde & communiter in sacris literis nostris vocatur regnũ cælorũ, & regnũ Dei & huiusmodi. Sed quia tu & infideles tui similes, has sacras autoritates nõ recipitis. Idcirco per euidentiam rationis oportet vos de hoc conuincere. Ex multis enim saltẽ ex duobus euidẽter patet essentialis differentia inter regna mundana, seu tẽporalia & regnũ Christi seu Ecclesię, quorũ vnum summitur ex potestate traddita summo principi Ecclesię, scilicet summo Põtifici. Ordinatio enim populi, secundũ sententiã Phil. in 3. Polit. pręcipuè pẽdet ex maximo principatu. Cõstat autem, quòd maximus principatus Ecclesię in potestate consistit summi pontificis. Quæ quidem potestas est ligandi animas atq; soluendi: secundum, quam summus Pontifex & Ecclesia creditur à fidelibus habere claues Regni cælorum, vt habetur Matthæi 16.

Probat Ecclesiæ regnũ non esse idẽ cum regno Romanorũ.

Regnum Ecclesiæ nõ est mundanum sed spiritualis & cælestis.

Ioã. 18. c. 36.

Quare Ecclesia regnũ cælorum dicatur.

Ex duobus ostẽditur inter diuersitas inter regna mundana & regnum Ecclesiæ.

Phil. 3. Pol.

Matth. 16. c. 19.

Sed

Sed constat, quòd talis potestas non est mundana seu temporalis, neque similis potestati Imperij Romani, vel aliorum Regnorum, sed omnino ab eadem separata, sicut res corporalis à spirituali.

SAVLVS. Licet in tuo euãgelio, hæc potestas ligandi atq; absoluẽdi animas asseratur tuo Summo Pontifici tradi, non tamen hoc à me creditur, nec à doctoribus meis, & ideo frustra cõtra me, talẽ autoritatẽ allegas.

PAVLVS. Bene credo quòd tu & tui similes non credunt, prædictam potestatem clauium fuisse datã Ecclesiæ Christi, seu Summo Põtifici, licet forte hoc posses reperire per diligẽs scripturarum scrutinium. Legitur enim Isaiæ. 22. Dabo clauem domus Dauid super humerũ eius; & aperiet & non erit qui claudat: & claudet & non erit qui aperiat. Quæ verba recte intelligẽti adhoc adaptantur, sed siue ea sic intelligas siue nõ nõ curo ad præsens. Sufficit enim mihi ad assignandam differentiam essentialem inter regnum Romanorum & regnum Ecclesię: quia regnum Romanorũ in virtute armorum & secularium legũ dominabatur orbi, vt in suis historiis est manifestum: Regnum autem Ecclesiæ Christi, per potestatem Põtificalem supradictam suos regit subditos, & hoc sufficit ad ponendam distinctionem inter potentiã Romani Cæsaris & Summi Pontificis potestatem, in tantum quòd non possunt dici vnum & idem Regnum, sicut nec in rebus naturalibus illa quę propriç & per se habent diuersas potẽtias, nõ possunt dici vna & eadem res.

Isai. 22. f. 22

Romanorũ Regnum in potestate armorum fundatum est, Regnum vero Ecclesiæ per potestatem pontificalem.

CAPITVLVM. VIII.

In quo ostenditur, quòd Summus Pontifex, in quo principaliter residet Ecclesiastica potestas, licet quandoque vtatur mundana seu temporali potestate, scilicet armorum potentia & huiusmodi, non tamen talis potestas est essentialis sed accidentalis.

SAVLVS.

Licet verum sit quòd Sũmus Põtifex tuus dicatur, vti potestate ligandi & soluendi animas, quam quidem potestatem secũdum te veraciter habet, secundum me autem iactat se habere quod nõ habet: quomodocumque tamẽ rei veritas in hoc se habeat manifestum est, quòd ipse summus Pontifex tuus etiã vtitur armorum potestate & legum suarum, quæ humanæ sunt, institutiones. Ex quo manifestũ est, quòd eius potestas est mundana sicut potestas Cęsaris, à quo scilicet, Cęsare talẽ potestatẽ mũdanam accepit, sicut & imperialẽ autoritatẽ. Vnde & idẽ regnum dici debet, sicut eadem potestas est quæ per successionem gratuitę donationis processit à Constantino in Siluestrum, & eius successores cum potestate ipsius donantis.

Obiicit quod summus Pontifex eo quod vtatur armorum potestate sit eius potestas mundana.

PAVLVS. Licet verum

Potestas Sũmi Pontificis essentialiter non est temporalis, licet accidẽtaliter quandoque vtatur armis. Duplex potestas essentialis & accidentalis.

est quòd summus Pontifex vtatur quandoque armorum potestate: ex hoc non sequitur quòd eius potestas essentialis sit mundana vel temporalis. Nam sicut in rebus naturalibus frequẽter videmus vnam & eandem rem habere duas potestates: quarũ vnam habet ex forma sua specifica, & illa est propriè essentialis potestas sua, aliam vero habet accidentaliter ex aliquo extrinseco superueniẽti suæ essentię, & illud tale non est proprium rei nec principale in ipsa, quia potest adesse vel abesse pręter ipsius rei corruptionem, sicut sunt accidentia. Sic pari modo considerandum est circa Ecclesię Christi potestates: nam illa potestas pontificalis Ecclesiæ, scilicet, ligandi & soluendi animas, est potestas eius essentialis & propria. Aliam verò potestatem quam exercet in vi armorũ & huiusmodi nõ est potestas Ecclesiæ essentialis, sed accidentalis, vnde ex hoc quod huiusmodi potestate accidentali vtatur, scilicet mundanà, non potest dici vnum & idem Regnum cum Regno Romanorum. Nam potestas mundana in Cæsare erat essentialis & propria, per solam enim illam dominabatur & regebat subditos suos. Secus est in Ecclesia Christi, in quà talis potestas mundana est merè accidentalis & non essentialis, vt dictum est.

Potestas Ecclesiæ, ligandi & soluendi est essentialis & propria Ecclesiæ.

CAPITVLVM. IX.

In quo ostenditur, quòd Ecclesia habuit suũ esse perfectum, scilicet spirituale tempore Apostolorum, & aliorum discipulorum, antequam potestatem temporalem à Cæsare accepisset.

SAVLVS. Ex quo tunc concedis, quòd vtraque potestate prædicta vtitur Ecclesia tua, scilicet, mundana & pontificali: vnde posses mihi ostendere quòd hęc potestas Pontificalis sit essentialis sibi, & quod potestas mundana sit sibi accidentalis: oportet enim quòd hoc mihi ostendas clarè, vt possis tuum intentum fundare.

PAVLVS. Quòd potestas temporalis seu mundana sit in Ecclesia accidentalis manifestè patet, ex hoc: nam quicquid aduenit rei pòst suum esse perfectum, est ei accidentale: omne enim tale potest adesse & abesse preter sui corruptionem, vt est manifestum, sed potestas mũdana & temporalis aduenit Ecclesiæ post suum esse perfectum seu completum, ergo, &c. Assumptum patet ex hoc quod Ecclesia Christi habuit suum esse perfectum à tempore passionis ipsius Christi, quando solam potestatem pontificalem habebat, in quo statu durauit per magnũ tempus, vsque ad Constantinum, & tunc mundanam seu tẽporalem potestatem à Cæsare habuit prout tu dicis. Ex quo

Ecclesia habuit suum esse perfectũ à tempore passionis Christi, in quã do potestatẽ Pontificalẽ habuit.

est

Mundanā potestatē à Constātino accepit Ecclesia.

est manifestum, quòd potestas illa temporalis seu mundana accidentalis est in Ecclesia, cùm post suum esse perfectum habuit illam.

SAVLVS. Quomodo potes asserere quòd Ecclesia tua habuit suum esse perfectum tēpore Apostolorum & aliorum discipulorum tui Christi, antequam potestatem mundanā seu temporalem à Cæsare accepisset: hoc enim est manifestè falsum, tāquam inconsonum omnibus historiis de hoc loquentibus. Constat enim etiam per tuos historiographos, quòd à tempore passionis Christi tui, usque ad tempus Cōstantini Imperatoris inclusiue, omnes isti, super quos nomē Christi tui inuocabatur viuebant abiectè, & sub magnis persecutionibus tā Iudæorum quam Gentilium, intantum quòd nomen Christi tui & suorum erat apud omnes execrabile, & omnes sui fideles à cæteris nationibus affligebantur vsque ad mortem: ita quòd non solùm dominio carebant, sed etiam erant deterioris conditionis quam alii serui. Serui enim a dominis suis tuebātur ne occiderentur ab aliis, sed Christiani pro tempore supradicto existentes, etiam à dominis suis torquebantur, & vsque ad mortem per varia tormenta occidebantur. Vnde ridiculum videtur dicere, quòd Ecclesia Christi tui habuit suum esse perfectum tempore Apostolorum & aliorum discipulorum prout tu dicis. Sufficeret enim tibi dicere quòd Ecclesia tui Christi in illis tēporibus incipiebat, quasi non habens totius sui esse perfectionem: sed tunc incœpit habere suum esse perfectum cùm potestatem tēporalem seu mundanam à Cæsare accepit. Vnde illa potestas à Cæsare accepta propriè dicitur essentialis in tua Ecclesia: per illam enim suū perfectum esse habuit, sicut etiam hodie per illam habet suam perfectam dignitatem, prout est nōtum rectè veritatem considerantibus. Vnde patet, quòd Regnum Ecclesiæ Christi tui, & Regnum Romanorū cuius potestatem temporalem accepit, per quam nomen regni accipere, successione gratuita habuit, est vnum & idem Regnum vt dicebam.

Arguit probando quòd status Ecclesia vsque ad Constantinum erat abiectus.

PAVLVS. Concedo tibi, quòd Apostoli & alij discipuli Christi, à tempore passionis suę vsque ad tempus Siluestri Papæ, quod quidem tempus durauit per 400. annos & vltra, in toto illo tempore valde abiectè viuebant, & in magnis periculis & tormentis, vsque ad sanguinis effusionem vitam suam consumabant, nullum dominium tēporale habentes, sed durissimā patientes seruitutem. Sed ex hoc non sequitur quòd concludere intendis, scilicet quod Ecclesia Christi non habuit suum perfectum esse, seu suam dignitatem perfectam, vsque ad hoc

Ecclesia per quatuorcentos annos vsque ad tempora Siluestri, fuit maxime afflicta ex hoc tamē nō habetur quod careat sua perfectione.

Ex eo quod fuerit Ecclesia afflicta, nō sequitur illam nō habere suum esse perfectum.

quod temporalem potestatem à Cæsare accepit. Nam vt tibi superius, si memor es, dixeram, bona per Christum promissa, spiritualia sunt tantum, non temporalia, quæ quidem bona, scilicet spiritualia, excedunt in dignitate & vera vtilitate omnia temporalia bona. Vnde quia potestates seu regna humana, mere temporalia sunt: idcirco, vt iam tibi dixeram, Christus fatetur nō pertinere ad ipsum in suo primo aduentu regnum mundanū. Vnde Ioan. 18. Regnum meum nō est de hoc mundo. & de hoc expreſsius loquens discipulis suis, de maioritate contendentibus. Lucæ. 22. sic dicit: Reges gentium dominantur eorū, & qui potestatem habent, benefici vocantur: vos autem nō sic, sed qui maior est in vobis, sit sicut qui ministrat, &c. Ex quo patet, quòd dignitas Ecclesiastica, propriè loquendo non in maioritate temporali consistit: nec solùm in hoc, sed in aduersitatibus mūdi pro nomine Christi patienter tollerandis, dignitas Ecclesiastica propriè prosperatur. Vnde quidam doctor de nostris antiquis dicebat: Hoc proprium habet Ecclesia, vt dū persecutionem patitur floret, dū opprimitur crescit, dum cōtemnitur proficit, dum lęditur vincit, dū arguitur intelligit, tunc stat dum superari videtur. Hęc illę.

Ioā. 18. f. 36.

Lucæ. 22. c. 25.

Hilar. lib. 8. de Trini.

Ecclesia flores in persecutionibus.

CAPITVLVM X.

In quo ostenditur, quòd Christus docuit verbo & exemplo, quòd beatitudo humana consistit in contemptu terrenorū, & adhesione ad cælestia: quam doctrinam eius veri discipuli sequuti sunt: & quod in primitiua Ecclesia, quando nullam potestatem mundanam fideles habebant, perfectiores viri vt plurimū inueniebantur in Ecclesia, quam nunc, quando regnis & potestatibus mundanis Ecclesia abundat. Ex quibus cōcluditur, quòd regnum Romanorū & regnū Christi, seu Ecclesiæ nullo modo sunt idem sed diuersa.

SAVLVS.

NON alleges mihi rogo doctores tuos, quia scis nullam habent autoritam apud me, nisi fortè in quantum rationem continent.

PAVLVS. Scire debes, quòd in Dialecticis disputationibus, vel in iudiciariis altercationibus contenciosis semper creditur homini contra se, licet non credatur ei pro se: & ideo cum Christus noster & sui discipuli concedant ad ipsos nō pertinere regna nec dominia temporalia, sed potius persequutiones & maximas tribulationes sustinere, manifestum est quod in hoc sit credēdum sibi, cum sit cōtra eos, pręsertim quia quòd de hac materia verbo dixerūt, operis testimonio comprobauerūt.

Homini cōtra se dicenti semper creditur in iudicio forē si, non tamē pro se.

SAVLVS. Declara mihi ista quę dicis, scilicet, quòd magister tuus & eius discipuli verbo docuerūt & facto ostenderunt.

PAV-

Verbo & opere docuit Christus Beatitudinem, non in bonis temporalibus, sed in eorum cōtemptu, & in persecutionibus patienter, pro Christo tolerandis consistere.

PAVLVS. Quod autem magister meus Christus docuit, clarè & publicè quòd beatitudo quæ est vltimum à rationabili creatura desiderabile, non solū nō consistebat in bonis tēporalibus, sed potius in temporalia bona amittendo seu odiendo: & persecutionem vsque ad mortem pro suo nomine sustinendo, manifestè patet ex hoc. Nā in suo principali sermone quem in monte ore proprio discipulis & multitudini populorum prædicauit apertè dixit: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum: Beati qui lugēt: Beati mites, &c. & infrà: Beati eritis cùm persequuti vos fuerint homines, & cum separauerint vos, &c. in quibus & multis aliis manifestè docuit, quòd beatitudo, quod est vltimum desiderabile, non in bonis terrenis, sed in cælestibus consistit: & per consequens discipulos suos in quibus Ecclesiæ fundamenta consistunt, ad hanc beatitudinem spiritualem dirigebat, quæ in contemptu terrenorum pro amore cælestium cō sistit. Quam quidem doctrinam ipse Christus, exemplo manifestè per vitam suam, & mortem cōfirmauit sacratissimam: quod in processu primitiuæ Ecclesiæ, scilicet, à tempore Apostolorū, vsque ad tempus Siluestri Papę maximè claruit, quādo nulla potestas mundana erat apud fideles, & tamen tunc Ecclesia maximè prosperabatur in spiritualibus bonis. Florebat enim in frequentibus & triumphalibus martyriis, cum pro fide Christi sustinenda omnes summi Pontifices, qui fuerunt à Petro, vsq; ad Siluestrum, qui fuerunt 35. numero ferè, & multitudo magna prælatorum & religiosorū, & etiam simplicium vtriusque sexus, pro Christi nomine tormenta, & tyrannorum rabiem, vsque ad acerbissimam mortē gaudenter sustinebant. Ex quibus manifestabatur quòd virtus fidei & charitatis, quæ sunt vera & maxima bona spiritualia in Ecclesia Christi in eodem tempore maximè abundabant, & sic patet quod Ecclesia Christi plus prosperabatur in bonis spiritualibus tempore illarū persequutionum, quādo temporalem potestatem non habebat, quam cū postea fideles Christi magnas potestates sæculares & mundana dominia obtinuerunt. Nunc enim & si virtutes per misericordiam diuinam nunquam ex toto deficiunt in Ecclesia, non tamē sub eodem feruore & gradu cōmuniter reperiuntur, sicut in primitiua Ecclesia quando humiliter absque tēporalibus dominiis cursum huiusmodi vitę finiebant. Ex quo patet manifeste quod tibi dicebam, scilicet, quòd Ecclesia Christi iam in suo esse perfecto & completo erat, quando sibi aduenit temporalis potestas, & sic talis potestas in Ecclesia non propria seu essentialis, sed accidentalis est, vt ex dictis

Matt. 5. a.

Ecclesia, in spiritualib' maximè ditabatur quā do ei temporalia deficiebant.

Ecclesia martyribus florebat.

A Petro vsque ad Siluestrum triginta & quinque Pōtifices fuerunt omnes martyres.

Virtutibus fidei & charitatis proficiebat Ecclesia.

Virtutes licet nunc in Ecclesia sint, non tamen cum tā to charitatis feruore.

De donatione Constantini grauissima quaestio versatur, quae adhuc sub iudicibus est.

dictis patet. Et nota quod, secundum opinionem quorundam iurisperitorum, Constantinus nō potuit transferre dominium tēporale seu imperiale summo Pōtifici: secūdum alios vero licet hoc potuerit, nō tamen debuit: sed quicquid sit de hoc, si Ecclesia Christi, scilicet summus Pontifex cum suo sacro Colegio, & sancta Synodo vniuersali approbante, dimitterēt seu renūtiarēt libere dominia seu potestates seculares, similiter & possessiones & omnia quæ Ecclesia olim habuit à Cōstantino Cæsare, sic quòd Ecclesia remaneret omnino ab huiusmodi temporalibus, sicut tempore Apostolorū expedita, nō credo quòd alicui vero catholico esset dubium, quin Ecclesia Christi esset tantę dignitatis & verè perfectionis sicut nunc est. Ex quibus patet, quòd huiusmodi mūdana dominia possunt adesse & abesse, Ecclesię Christi sine ipsius corruptione, & sic sunt ei accidētalia. Secus est de Regno seu Imperio Romanorum, à quo si potestates temporales remouerentur, Regnum remaneret penitus destructū: & ideo manifestū est, quòd Regnum Romanorū & Regnū Christi seu Ecclesiæ nullo modo sunt idē, sed diuersa prout tibi proposui.

Ecclesia sine temporalibus relictis esset tāta dignitatis sicut nūc est, nō tamē esset tantæ potentiæ ad coercēdos rebelles (quod maximè expedit) vt nunc est.

CAPITVLVM. XI.

In quo ostenditur, quòd per cornu paruulum affixum quartæ bestiæ non intelligitur Christus noster, prout Iudaei falsè exponunt.

SAVLVS.

Licet verum sit, quod Regnū Romanorum & Regnū Ecclesiæ Christi tui, non sint omnino idem sed diuersa, Regnum tamen Christi tui seu Ecclesiæ suę habet quādam dependentiā cum Imperio Romano, quod propriè in reuelatione facta Danieli. 7. de quatuor bestiis signifcātibus quatuor Regna supradicta significatur. In ipsa enim visione per quartam bestiam secundū omnes intelligitur Regnū Romanorum. In qua quidē quarta bestia cornu paruulū apparuit, quod videtur propriè figurare Regnū Christi tui seu Ecclesiæ suę, vt patet ex multis. Primò quia Regnū Ecclesię tui Christi habuit initiū infimū, seu humile: quod patet de Christo tuo, qui vitam pauperē gessit. Similiter de Ecclesia tua primitiua, eius vestigia sequente, prout tu supra affirmasti, quæ quidē paupertas seu humilitas figuratur in prædicto cornu, cū dicitur de eo quod est paruulum. Ex quo patet quòd illud cornu non erat ita magnum sicut alia cornua bestiæ, sicut nec tua Ecclesia habuit, tam magnum initium in potestate, sicut alia quatuor Regna. Secundò, quia cornu istud paruulum erat fixum in quarta bestia, in quo manifestè figuratur Ecclesię tuæ colligatio cum Imperio Romano: quæ quarta bestia est & eius deriuatio ab eo, vt factum est in Constantino & Siluestro. Tertiò quod maius & for-

Dan. 7. e.

Nititur probare cornu paruulum quartæ bestiæ affixū, regnū Christi figurare quod probat.

Primo.

Secundo.

Tertio.

& fortius est, quia Christus tuus manifestè docuit multa denotāda pluralitatem in diuinis, exprimendo tres personas distinctas, realiter esse in diuinis: quod est manifestè non solú contra vnitatem diuinam, quę etiam à Prophetis demonstratur vel saltem conceditur, sed etiam contra autoritatem diuinæ scripturæ expressam. Deuter. 6. Audi Israel Dominus Deus tuus vnus est. Si militer edocuit identitaté Dei & hominis, intãtum quòd ipse Christus tuus, qui verus homo erat, etiam secundum te fatebatur, se verum esse Deum, quod tu concedis & prædicas: quod est contra summam simplicitaté diuinam quæ etiam ratione naturali à Philosophis demonstratur. Ideo propriè figuratur per prædictum cornu, de quo dicitur in prædicta reuelatione Danielis: Et sermones contra Excelsum loquitur. quid enim per Excelsum intelligi debet in hoc loco, nisi ipse Deus, de quo Psalmus: Excelsus super omnes gentes Dominus. Quid magis contra Deum quis loquitur, quam qui contra suam summam simplicissimam vnitatem pluralitaté rerum distinctarum ei attribuit. Similiter & corporalitatem, seu humanitatem creatam in Deum creatorem assumi, & hominem verum Deum asseruit: & sic patet manifestè quod Christus tu[9] sermones contra Excelsum loquutus est. Similiter multa docuit contra legem Mosaycam, & contra eius doctores, qui quidē erant Pharisæi ipsam legem Mosaicam docentes, & ad literam obseruãtes, vt patet per processum Euangelij tui, & potius constat per euidentiam facti. Nā tu & fideles qui Christi tui vestigia sequimini totam legem Mosaicam frangitis, negligēdo pręcepta in eadem contenta lege, tā affirmatiua quā negatiua, vt discurrendo per singula patet; & sic de magistro tuo prænuntiatur in Daniele: Putabit quod possit mutare tempora & legē. Vnde notanter dicit, putabit quòd possit mutare, quia secundū rei veritaté solius Dei est mutare legē quā ipse condidit. Vnde licet hoc putauit non tamen potuit hoc facere eo modo quo dicitur: Illud possumus quod de iure possumus. Dicitur autem quòd putauit, quòd possit mutare tempora. Nam Christus tuus asseruit quòd tempus aduentus Saluatoris impletū erat tempore suo, quod tamē non est verū, quia saluator noster nondum venit: & sic vides manifestè quòd Christus tuus est ille qui sermones contra Excelsum loquitur, & putabit quòd possit mutare tempora & legem, & perconsequens ille est propriè figuratus per cornu paruulum, quod apparuit in quarta bestia, quod destruendum est simul cum eadem bestia quarta, scilicet Romano Imperio, per Regnum Messiæ venturi quē firmiter specto, vt in eodem cap. Danie. habetur.

Deut. 6. a. 4

Dan. 7. g. 25

Psal. 46. a. 3.

Arguit Christū legis Mosaicæ, fuisse preuersorē.

Dei solius est mutare legē, quā ipse statuit.

Danielis visio de quarta bestia in 7. cap. contenta intelligenda est de aduentu Christi ad iudicium.

PAVLVS. Si bene consideras verum sensum verborum Danielis, quæ allegas, non rectè ea exponis sed extortè. Constat enim in iis quæ sunt dicta supra quòd hæc visio Danielis de quarta bestia, in 7. cap. contenta, in qua quarta bestia ex toto destruenda prænuntiatur, & filius hominis prophetatur veniens in nubibus cæli, &c. totũ hoc intelligitur implendum in aduentu Christi secũdo, in quo venturus est in maiestate sua & potestate magna ad iudicium: non autem de primo aduentu, in quo humiliter non potestate mundana, sed tanquam lapis abscissus sine manibus denuntiatur venturus. Vnde non potest Christo secundum primum suũ aduentum applicari, quòd figuretur in cornu paruulo affixo, in quarta bestia. Item de hoc cornu paruulo legitur in eodem capit. quod faciebat bellum cum sanctis, seu contra sanctos & preualebat eis, quod nullo modo potest verificari de Christo, de quo nusquam legitur fecisse bellum, præsertim cõtra sanctos.

Replicat & dicit, quod bellum contra sanctos facere, est bellum Iudæis indicere.

SAVLVS. Quòd Christus tuus fecerit bellum contra sanctos, exponitur secũdum doctores nostros, eo quod fecit bellũ cõtra Iudeos, quibus præualuit, quia occasione sua, vt supra dicebã, dispersi & abiecti & quasi destructi sunt.

PAVLVS. Licet verum sit quòd Iudæi sunt dispersi & quasi destructi, occasione Christi nostri, eo quod non receperunt eum, sed potius repulerũt & occiderunt: ex hoc tamen nõ sequitur quòd Christus fecerit bellum contra eos: bellum enim non dicitur nisi vbi sit pugna inter partes adinuicem dimicantes, quod hactenus non legitur factum inter Christum seu suos fideles & Iudæos.

Bellum est inter partes ad inuicem dimicantes.

SAVLVS. Expositio mea de isto cornu paruulo principaliter fundatur in hoc, quod de eo dicitur: Sermones cõtra Excelsum loquætur, & putabit mutare tempora & legem, &c. quod rectè applicatur Christo tuo, modo supradicto, inquantum loquutus est contra vnitatẽ Dei, & contra eius summam simplicitatẽ. Similiter putauit mutare legem Mosaicam, & tempora præfinita ad aduentum Messiæ. Vnde de istis volo, quòd satisfacias mihi, si potes aliis dimissis: in istis enim pendent ea quę sunt principalia in tota controuersia nostra.

PAVLVS. Verum dicis in hoc quod in his quæ obiicis cõtra Christum nostrum principaliter pendet nostra controuersia: & ideo de istis est diligenter agẽdum. Vnde expedita de hac distinctione in qua sumus, placet mihi quòd discutiamus de singulis supradictis.

Horum rerum declarationem remittit autor ad Distinctionem sequentem.

CAPI-

CAPITVLVM XII.

In quo ostenditur, quòd per cornu paruulum supradictum intelligitur Antichristus, secũdum veram catholicorum expositionem.

SAVLVS.

HOC quidem opto, sed volo vt prius dicas, quomodo exponitur illud de cornu paruulo, secundum doctores tuos, & sic expediti de huiusmodi reuelatione Danielis ad supradicta, quæ in hac materia magnę arduitatis sunt. Deo disponente accedamus.

PAVLVS. Ad declarationẽ huius quod petis, duo sunt prę-supponenda. Primum est in visione in 7. cap. Danielis, contenta de aduentu Christi secundo, & de eius effectu, circa mundanã potestatem pœnitus auferendam, de quo ibidem agitur, vt supra ostẽsum est in 3. capit. huius distinctionis. Secundũ est, quod per quatuor bestias in hac visione contẽtas designãtur omnes potestates tyrãnicę famosę, quę fuerunt & erunt à principio mũdi, vsque ad finem. Prima enim bestia in secunda ætate incœpit à Nembroth qui fuit primus oppressor hominum, & qui primo regnauit in Babylonia & Chaldæa, vt habetur Genes. 10. Quę quidem potestas tyrannica cõtinuata est per Assyrios & alios, vsque ad Nabuch. Per quartã verò bestiam designatur tota potestas tyrannica & mundana, incipiendo à Regno Romanorũ, vsque ad finem mundi, seu vsque ad Antichristum inclusiue.

Per quatuor bestias Danielis, quatuor tyrannica potestates designãtur.

Prima bestia Nembroth, qui primus regnauit in Babylonia & Chaldæa. Gen. 10. b. 10.

Potestas tyrannica Nembroth continuata fuit per Assyrios, vsque ad Nabuc.

SAVLVS. Circa illa quæ primo presupponis, replicare non intendo, quia supra de hoc habuimus colloquium, in capitulo per te allegato, sed ad prę-suppositum tuum secundum aliqua videntur dicenda, & specialiter contra illud quod dicis significari per primam bestiam. Nam secundum planum sensum literæ Danielis, prima bestia nõ videtur incipere nisi à Nabuch. sicut & in visione statuæ, prima pars illius statuę, scilicet caput, quæ correspondet primæ bestiæ à Nabuch. incœpit, cui Daniel dicebat: Tu es caput aureum, &c. Danie. 2. Similiter ergo videtur dicendum de prima bestia, quòd, scilicet incœpit à Nabuch. non autem à Nebroth, de quo non fit mentio in istis reuelationibus Danielis. Item de hoc quod dicis quod potestas tyrannica per Nembroth incœpta, continuata est per Assyrios & alios vsque ad Nabuch. non allegas aliquam autoritatem seu rationẽ in quibus hoc fundes. Et ideo præsuppositum tuum in hoc manet sine fundamento. Item in hoc agimus, ad habendam veram expositionem de cornu paruulo fixo in quarta bestia, ad quod nihil refert an prima bestia incipiat à Nembrot, prout tu dicis, vel à Nabuchdo. prout litera videtur sonare. Superfluum videtur ergo hoc introducere de extensione significati per primam

Arguit contra secundũ suppositum.

Dani. 2. f. 38.

mam bestiã, quod nihil facit ad propositum.

PAVLVS. Inter expositores nostros quidã sunt, qui per primam bestiam Regnum Chaldeorum significatũ dicũt incipere a Nabuch. sicut tu dicis. Secũdum alios verò incipit à Nembroth, vt dixi: quę quidẽ expositio, scilicet secunda, magis placet mihi, eo quod Nẽbroth fuit primus Rex in Babylonia & Chaldæa, vbi postea regnauit Nabuch. De quo quidẽ Nembroth singulariter & primo legitur, quòd fuit oppressor hominum. Quę quidẽ oppressio tantę ferocitatis fuit, quòd vtebatur in Prouerbiũ, vt habetur Gen. 10. Et quia ista quatuor regna, de quibus hîc fit mentio conueniũt in hoc quod quodlibet fuit affligẽs iustos seu fideles cum quadã ferocitate. Idcirco rationabile videtur, quòd cum de Chaldęis ageretur in quantũ fuerunt oppressores iustorũ seu fidelium, quod in tali narratione non prętermitteretur Nembroth, qui fuit primus Rex Chaldæorũ, & de cuius tyrãnica potestate pri⁹ facta fuit in diuinis scripturis mẽtio. Nec est simile quantum ad hoc de visione statuæ, quia ibi dictũ fuit, supra agebatur de his quatuor Regnis in quantum cõueniebant in cultu idolorum, in quo Nabuch. fuit principaliter excedens, voluit enim sibi vsurpare honorem diuinum, in tantum quòd fecit sibi statuam auream magnam, in qua adorare-tur ab vniuersis populis mundi, Danielis 3. cuius simile non legitur factũ ante ipsum Nabuch. Et ideo rationabile fuit vt ab ipso tanquam à capite inciperet figuratio idolatrarũ. In hac autem visione de quatuor bestiis in qua non agitur de idolatria sed de tyrannica potestate & ferocitate quatuor Regnorum prædictorum non immerito initium sumi debet à Nembroth Rege Babyloniæ, de cuius tyrannica ferocitate, primo facit diuina Scriptura mentionem, vt dictum est. Ad aliud verò quod obiicis dicens quòd nõ probo potestatem tyrannicam per Nembroth inceptam continuatam fuisse per Assyrios & alios vsque ad Nabuch. Dicendum quòd satis legitur de Senacherib Rege Assyriorum: qui quidem Assyrij exiuerũt de terra Sanaar, scilicet, Chaldæa, vt legitur Genes. 10. quòd inuasit multas regiones, & transtulit nationes de suis propriis patriis ad alienos, vt habetur Isaiæ. 18. & 19. Vnde præsumendum est, quòd etiam alij de illis partibus Orientalibus succederent imitatores huiusmodi tyrannicę ferocitatis, licet scriptura de his non faciat mẽtionem, eo quod non essent tantæ potestatis sicut Nembroth, & Nabuch. qui in hoc multum excedebant: propter hoc enim Regna ista figurantur per bestias monstruosas, vt puta in Leæna cum alis, quod non est in rerum natura, ad de-

Regnũ per primam bestiam significatũ à Nẽbroth incœpit, qui fuit primus Rex in Babylonia & Chaldæa.

Gen. 10. b. 10.

Chaldæi oppressores iustorum fuerunt & Nẽbroth primus eorum oppressor.

Nabuchdo. voluit sibi diuinos honores impendi.

Dan. 3. a. 1.

Probat tyrãnicam potestatem per Nembroth incœptã, & continuatã per Assyrios vsque ad Nabuch.

Continuata fuit per Senacherib.

Assyrij exierunt de terra Sanaar, scilicet Chaldæa.

Gen. 10. Isai. 18. & 19.

ad denotandum quòd eorum ferocitas erat singularis tanquam monstruosa. De aliis verò intermediis oppressoribus seu tyrãnis, qui non ad tantũ ferocitatis gradũ attingebant, nõ fuit facta mẽtio, sed præsumẽdũ est, quòd non defuerunt oppressores hominum in illis partibus ex quo non fuerunt principales oppressores deuicti vel superati per alios. Talia enim vitia ex quo incipiunt non consueuerunt cessare, nisi fortiter eis resistatur: quod non legitur factũ fuisse circa Chaldæos, vsque ad tempus Persarum, seu Medorum. Ad illud quod tu dicis quòd ad expositionem de cornu paruulo nihil refert, an prima bestia incipiat à Nẽbroth, vel Nabuch, &c. Respondeo quòd licet hoc non facit ad istud propositum de necessitate, facit tamen de congruitate. Nam si per primam bestiã significantur omnes tyrannicæ potestates à principio mũdi vsque ad Nabuch inclusiuę: congruum est vt per quartam bestiam designentur omnes tyrannicæ potestates, incipiendo à Regno Romanorum vsque ad Antichristũ inclusiuè. Qui quidẽ Antichristus erit versus finẽ mundi. Congruum enim est, vt fines sermonum proportionentur suis principiis, seu initiis.

Tyrannicũ vitiũ semel inceptũ finem facere nescit, nisi ei resistatur.

Per quartã bestiam intelliguntur omnes tyrãnicæ potestates à Regno Romanorũ, vsque ad Antichristum inclusiuè.

SAVLVS. Dic ergo mihi, quomodo exponis hanc reuelationem circa quartam bestiam, cuius significationem dicis esse duraturam vsq; ad finem mũdi.

PAVLVS. Per quartam bestiam communiter secundum omnes intelligitur Regnũ Romanorum. Quæ quidem bestia quarta non nominatur proprio nomine sicut aliæ præcedentes, vt puta Leęna vel Pardus, & huiusmodi, eo quod ferocitas eius esset valde deformis propter magnam durationem temporis huius bestiæ. In qua quidem duratione varie & variè ferocitates contingerũt, & in futuro contingent: & ideo non bene possent per proprium nomen alicuius bestiæ designari. De seuitia autem huius bestiæ contra fideles dicit, quòd est terribilis & mirabilis & fortis nimis. Dicit enim de ea, quòd dissimilis erat cæteris bestiis, eo quod ferocitates præcedentiũ Regnorũ excedebat, quod satis patuit in persequutione fideliũ tã Apostolorũ quam Martyrum. Quæ quidem persecutio à Nerone vsque ad Constantinum non cessauit, sed continuata est per quadringẽtos annos. Dicitur etiam de hac bestia quòd habebat cornua decẽ, per quę cõmuniter intelligũtur, decẽ Reges, in quos Regem secundũ quosdã Romanum Regnũ diuidetur ante mũdi finẽ, sic vt simul erunt decem Reges circa mundi finem. Potest etiam intelligi hoc de multitudine potestatũ, quę in processu temporis successiue fuerũt, & erunt in hoc imperio: & sumitur hîc numerus determinatus, pro indeterminato sicut Zachar. &

Quarta bestia non nominatur proprio nomine, vide causam.

Romani ferocitate cætera regna superabant.

Romanorũ persecutio durauit à Nerone vsque ad Constantinum, nempè quadringentos annos.

Appre-

Apprehendent decem homines de omnibus linguis gentium, per quod intelligitur multitudo hominum. Vnde per hæc decẽ cornua intelliguntur varia & diuersa Regna, quæ ab exordio Regni Romanorum vsque ad finem mundi in vniuerso erant regnatura, siue simul, siue successiuè: inter quæ posset intelligi regnum Mahometi, quod magnam partem occupat vniuersi. Inter quæ quidem cornua diligenter considerabat Daniel illud cornu paruulum, quod ortum est de medio eorum, per quod intelligitur Antichristus qui dicitur paruulus, quia erit de genere Iudæorum, qui iam à magnis temporibus, scilicet, à passione Christi & citra sunt in maxima deiectione & vilitate. Et iste Antichristus descẽsurus est ab eis, non à nobilibus eorũ, vt puta de tribu Iuda, vel de tribu Sacerdotali, sed de tribu Dan, de qua nunquam fuerunt Reges nec Sacerdotes seu doctores vel principes. Et ideo figuratur à Patriarcha Iacob. Genes. 49. In colubrem vel cerastẽ quæ sunt animalia venenosa & pestifera, quod quidem ceraste, dicitur esse animal venenosum, habẽs cornu in capite. Et sic verba Danie. in hoc loco possũt alludere verbis Patriarchæ supradictis. De ipso etiã cornu dicitur: Et ecce oculi quasi hominis erãt in cornu isto. quod dupliciter potest exponi. Vno modo ad excludendam ab eo diuinitatem, quasi dicat, licet antichristus faciet tanta mirabilia vt ab aliquibus credatur Deus, tamen erit homo purus. Alio modo potest exponi hoc quod dicitur, quasi hominis, ad excludendum ab eo rectam seu virtuosam humanitatem, quasi dicat: iste Antichristus, tanta diabolica fraude est imbutus, quòd non debeat dici homo, sed quasi homo. Dicit etiam de eo, & os loquens magnalia, quia iactando se de his quæ non potest facere, tam promittendo quàm minando magnalia loquatur. De isto cornu etiam dicit, quòd loquætur cõtra Excelsum, quia tota eius doctrina nephanda erit ad blasphemandum de Christo, qui est excelsus super omnes. Vnde & proprium nomen suum est Antichristus, id est, contra Christum. Dicitur etiã de eo quod putabit mutare tẽpora & leges. Nam tẽpus quod fuit assignatũ ad aduẽtum Christi, primũ per 70. hebdomadas Danielis, quod iam transiit in præteritum, vt dictũ est, putabit mutare in futurum, vt ipse Antichristus credatur venire in tẽpore assignato per Prophetas, vt sic habeatur pro vero Christo, quod est falsissimum. Similiter putabit mutare legem gratiæ, scilicet Euangelicam, in cerimonias legales, quę post passionẽ Christi & sui Euãgelij diuulgationem sunt mortiferæ: illas putabit mutare, id est, viuificare: quod quidẽ cornu similiter cũ quarta bestia in qua

Per decem cornua decẽ Reges designantur, vel per decem multitudo potestatum intelligit numerus determinatus, proinde terminato.

Zac. 8. d. 23.

Mahometi vnum ex decẽ cornibus.

Antichristus cornu paruulum, quia vilis.

Antichristus de tribũ Dan.

Genes. 49. c. 17.

Cerastes cornu habẽs in capite.

Concordat duas Prophetias, scilicet, Iacob, & Danielis.

Antichristus quare quasi homo dicatur.

Antichristi doctrina.

qua est affixum interibit: quod significat totam potestatem tyrannicam per verum Christum, ad iudicium venientem destruẽdam & tradendam ad comburẽdum igni, scilicet infernali, & tunc iudicium sedit, & libri aperti sunt. Ista & plurima alia quę ad expositionem huius visionis Danielis, specialiter circa quartam bestiam pertinent traduntur à doctoribus nostris, quę licet propriè consonent literæ & veritati, non tamẽ allego ea contra te vt arguens. Scio enim quòd posses negare multa de his quæ dicta sunt, sed vt scias quomodo expositores nostri istam exponunt prophetiam. Vnum tamen ex dictis accipio quod facit contra te, quod nullo modo negare posses, scilicet, quod hoc cornu paruulum de quo dicitur: quod loquętur contra excelsum & putabit mutare tempora & legẽ, erit circa diẽ iudicij & finẽ mũdi, vt manifestè litera testatur. Vnde nullo modo posset hoc intelligi de Christo nostro, prout tu intendebas, à cuius tempore natiuitatis transiuerunt. 1432. anni, à natiuitate sua, & nondum statim finis.

CAPITVLVM XIII.

In quo ostẽditur, quòd ex hoc quod dicitur de cornu paruulo, quod loquætur cõtra excelsum, & putabit mutare tẽpora & legem. Quæ verba falsè Iudæi applicant ad verum Christum, sumitur ordo ad tractandum de quibusdam, quæ sunt magnæ arduitatis in hoc opusculo.

SAVLVS.

QVICQVID sit de tempore aduentus seu apparitionis istius cornu paruuli, adhuc video quòd illa quæ de ipso cornu dicuntur propriè adaptantur Christo tuo, specialiter illud quod dicitur de eo, quòd loquætur contra excelsum, & putabit mutare tempora & legem. Christus enim tuus contra vnitatem Dei & sũmam eius simplicitatẽ loquutus est. Similiter & putabit mutare legem Mosaycam, &c. Et ideo si vales responde mihi ad ista, quę sunt maioris arduitatis, quam quæcumque alia inter me & te tractanda. *ArguitChristum mutasse tempora & legem.*

PAVLVS. Verum est vt dicis, quòd ista sunt diligenter inter me & te discutienda. Et ideo conuenit, quòd de singulis eorum per se inter nos tractetur, & detur ordo tractandi, scilicet, de quo primo, & de quo secundo, & sic de aliis: quem quidem ordinem ad tuum beneplacitum committo. *Ex argumenti propositione elicit ordinem dicendorum, in sequenti distinctione.*

SAVLVS. Quia nostra cognitio communiter procedit à magis notis ad minus nota. Ideo ordo tractandi seu discutiendi prædicta, quem mihi committis videtur talem esse debere, scilicet, vt prius de mutatione legis Mosayce, quam tuus Christus putauit mutare agamus: deinde de pluralitate quã docuit esse in diuinis: consequenter de incarnatione seu incorporatione Dei; quæ omnia sunt *A magis notis ad minus nota.*

sunt manifestè cōtra scripturas diuinas.

PAVLVS. Placet mihi, quòd iste ordo teneatur. Et ideo dic de primo.

Distinctio octaua de Scrutinio scripturarum, circa innouationem diuinæ legis tempore Messiæ. Et continet sexdecim capitula.

In capitulo primo ostenditur, quòd legi Mosaycæ posset aliquid addi vel diminui, licet per aliquas autoritates Iudæi nituntur oppositum probare.

In capitulo secundo ostēditur, quòd Deus promisit dare populo Israelitico nouam legem, aliam à lege Mosayca.

In capitulo tertio ostenditur, quòd lex noua, scilicet lex Messiæ, est excellentior respectu legis Mosaycæ, & quòd lex Mosayca dicitur, esse vana respectu legis Messię, nec ex hoc tollit, quòd lex Mosayca nō sit sancta & à Deo data.

In capitulo quarto ostenditur, quòd Deus suscitaturus erat de medio Israel alium Prophetam legislatorem pręter Moysen.

In capitulo quinto ostenditur, quòd licet in aliquibus præceptis Mosaycę legis videatur dici, quòd sunt in perpetuum obseruanda: tamen secundum Hebraicam veritatem hoc non est intelligendum de perpetuitate absoluta, sed tantummodo limitata secundum durationem debitam Mosaycę legis.

In capitulo sexto ostenditur, quòd terminus durationis legis Mosaycę est lex noua, quę data est per Christum, & quod lex Mosayca non obligat vltra illum terminum, quantum ad ea, quę in ipsa lege Mosayca continentur, quę non sunt de lege naturæ, & quòd ex hoc non sequitur, quod lex Mosayca non fuerit à Deo data.

In capitulo septimo ostenditur, quòd licet lex Mosayca quo ad plurima pręcepta in eadem contenta, non obligat tempore legis nouę, est tamen perutilis ad multa, quia omnia in eadem contenta ad nostram doctrinam scripta sunt.

In capitulo octauo ostenditur, quòd in duobus pręceptis de dilectione tota lex pendet & Prophetę, secundum sententiam Saluatoris.

In capitulo nono ostēditur, quòd secundum quosdam doctores Talmudicos, multitudo pręceptorum Mosaycę legis in paucis, vel etiam in vnum consistunt, quod etiam concordat cum dicto saluatoris supradicto.

In capitulo decimo declaratur, de quibus mādatis Mosaycę legis intelligendum est verbum Christi dicentis: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Matth. 19. cap.

In capitulo vndecimo ostenditur, quę sint illa pręcepta Mosaicę legis, quę dicuntur moralia, quorum duratio est perpetua in hac vita, & quę sint iudicialia seu cęrimonialia, quorum duratio in lege noua terminatur.

In capitulo duodecimo ostenditur, quòd cęrimonialia & iudicialia pręcepta, sunt quædam determinationes moralium præceptorum, & quòd illa licet sint instituta à Deo tamen sunt mutabilia autoritate diuina sine præiudicio immutabilitatis ipsius Dei. Quæ quidem mutatio cærimonialium & iudicialium habetur etiam per doctores Talmudicos.

In capitulo decimotertio ostenditur,

quòd

Quòd fideles Christi non sunt redarguendi de transgressione præcepti de idolatria, eo quod adorant sculptilia & imagines, contra Iudæos qui eos communiter Idolatras esse existimant.

In capitulo decimoquarto ostēditur, quòd fideles Christi non sunt transgressores præcepti de obseruatione Sabbati, prout Hebræi falsè existimant, & quòd dies Dominica successit Sabbato in hac obseruatione.

In capitulo decimoquinto ostēditur, quòd præceptum de circuncisione corporali non obligat fideles Christi, sicut Iudæi falsè existimant, sed cessat cum aliis cærimonialibus veteris legis.

In capitulo decimosexto ostenditur, quomodo intelligendum sit illud verbum Malach. vltimo: Mementote legem Moysi serui mei.

CAPITVLVM I.

In quo ostenditur, quòd legi Mosaycæ posset aliquid addi vel diminui, licet per aliquas autoritates Iudæi nituntur oppositum probare.

SAVLVS.

Arguit in lege Moysi non esse aliquid innouandū addēdo seu minuendo.

SCrutando scripturas reperio quòd lex diuina quę data fuit per Moysen, non erat innouanda, nec mutanda, cùm pręceptis eius non esset aliquid addendū seu diminuēdum. Legitur enim Deutero. 4. Et nunc Israel audi præcepta & iudicia quæ ego doceo te, vt faciens ea viuas & ingrediens possideas terram, quam Dominus Deus Patrum vestrorū daturus est vobis: Non addetis ad verbum quod vobis loquor, neque auferetis ex eo. Ex qua autoritate & aliis similibus manifestè habetur quod dictum est, scilicet, quòd lex Mosayca non erat aliquo modo innouanda nec addendum ei erat aliquid in præceptis eius seu diminuendū. Constat autem quòd magister tuus vel saltem eius discipuli, eius autoritate totum oppositum fecerunt, quod patet discurrendo per præcepta diuina prædictæ Mosaycæ legis tam affirmatiua quā negatiua; quæ pro maiori parte à tuis fidelibus non seruātur: quem quidē discursum, per particularia ad præsens omitto, sed solùm volo à te quęrere in generali, quomodo potestis asserere, quòd lex noua tradita per magistrum vestrum sit à Deo data, cùm principaliter lex Mosayca consistit, in præceptis in eadē contētis, quibus non est addendum nec minuendum vt dictum est.

Deut. 4. 2.

Quomodo lex noua nō fuit à Deo tradita.

PAVLVS. Ad hoc quod obiicis, omissis ad præsens quibusdam aliis quibus ratio tua euacuari potest, volo tibi breuiter respondere sic. Si bene attēdis per autoritatem quam allegas, solùm prohibentur subditi, ne addant nec diminuant propria autoritate ad præcepta diuina in lege Mosayca contenta. Sed per hoc non tollitur quin Deus vel etiam aliquis Propheta, habens diuinam potestatē ad hoc faciendum, posset addere vel

Exponit autoritatē prædictā quomodo legi Mosayca potest addi & quomodo erat innouanda.

vel diminuere ad pręcepta per Moysen data, hoc enim proprię intelligitur per verba autoritatis à te allegatę. Dicit enim: Nõ addetis ad verbum quod vobis loquor, neque auferetis ex eo. Quæ quidem verba ad populũ Israeliticum diriguntur, vt patet in litera. Vnde illis prohibet addere vel auferre; quibus illa verba diriguntur, non autem ad Deum, cui non loquitur, nec ad aliquem Prophetam ad hoc diuinam autoritatem habentẽ. Non enim dixit: Non addatur ad verbum, neque auferatur ex eo, sed dixit: Non addetis neq; auferetis ex eo, scilicet, vos Israelitici quibus loquor: secus est de Deo qui semper est liber, & potest semper addere ad verbum per ipsum datum, vel ex eo auferre. Idem dicendum est de Propheta, qui ad hoc haberet diuinam potestatem.

Replicat cõtra predictam respõsionem.

SAVLVS. Licet concedẽdum sit, quòd Deus potest addere vel diminuere ad verbũ seu præceptum per ipsum datum, cùm eius potestas non est limitata, sed est infinita: nullus tamẽ Propheta hoc facere posset, nec credẽdum est quòd aliquis habeat ad hoc diuinam autoritatem: non enim in toto processu veteris testamenti reperitur, quòd Deus promitteret se alicui daturum talem autoritatẽ, scilicet, immutandi Mosaycam legem, vel aliquid addendi, seu diminuendi ex eius præceptis, neque etiam de Messia promisso vt credo hoc legitur. Et ideo magister tuus vel eius discipuli qui pręcepta Mosaicę legis minime obseruãt, dici debent hoc facere potius temeraria præsumtione, quam diuina autoritate.

CAPITVLVM II.

In quo ostenditur, quòd Deus promisit dare populo Israelitico, nouam legem aliam à lege Mosaica.

PAVLVS.

De promisit dare populo suo aliam legem à lege Moysi.

DIcere quòd nullus Prophęta potest habere diuinam autoritatem ad hoc quod possit addere ad verbum seu præceptum per ipsum datum, vel ex eo diminuere: si bene cõsideras derogatorium est diuinæ omnipotentię, quæ potest libere dare seu concedere suam autoritatem cui voluerit ad dispensandũ seu innouandum in suis pręceptis. Sed quia dicis, quòd licet Deus hoc posset facere, nunquam tamen fecit nec promisit se facturum. Ideo volo tibi ostẽdere oppositum, scilicet, quòd Deus promisit dare populo Israelitico nouam legem aliam ab illa quam dedit eis: cum exirent de Aegypto, quæ est lex Mosaica: similiter quòd Deus promisit suscitare Prophetam de medio Israel, qui esset legislator sicut Moyses.

SAVLVS. Ostende mihi hoc quod dicis per sacras autoritates.

PAVLVS. Quod autẽ promisit Deus dare populo legem nouam

Hier.31.f.31 nouam aliam à lege Mosaica clarè habetur Hiere.31. vbi sic dicit: Ecce dies venient, dicit Dñs, & feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum, non secundum pactum, quod pepigi cùm patribus eorũ, in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti: pactum, quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorũ, dicit Dominus: sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus: Dabo legem meã in visceribus eorum, & in corde eorum scribã eam: & erò eis in Deum. Ex qua autoritate duo expressè habentur. Vnum est, quòd Deus daturus erat legem nouam aliam ab illa, quam dederat patribus eorum cum educeret eos de terra Aegypti. Aliud est, quòd hęc lex noua alio modo erat danda, quam antiqua. Nam erat scribẽda in cordibus, sicut antiqua fuit scripta in tabulis lapideis, ad denotandum firmitatem seu stabilitatem secundæ legis, scilicet nouæ, & infirmitatem seu instabilitatem antiquam, de qua dixerat, pactum quod irritum fecerunt.

De noua lege per Messiam dãda.

Duo in prædicta autoritate ponuntur.

Primum.

Secundum.

SAVLVS. Vnde habes, quòd per pactum nouum, quod hîc dicitur, intelligatur lex noua: dictio enim, quę hîc ponitur in Hebraico, vbi tu habes pactũ, est Berith, quod non signat legẽ solùm, sed etiam testamentum, & fœdus seu pactum.

PAVLVS. Licet verum est, quòd Berith in Hebraico, quandoque significat pactum vel fœdus, frequenter tamen significat legem, quę est quodammodo fœdus seu pactum inter Deum legem instituẽtem, & hominem recipientem legem, præsertim vbi dicitur de illo Berith scribi sicut hîc dicitur: Et in cordibus eorum scribam eam. in talibus enim semper Berith significat legem. Exod. enim 34. de Moyse, quãdo decem mandata legis, quæ data fuerunt in monte Sina, in quibus principaliter lex Mosaica consistit, dicitur in persona ipsius Moysi: Et scripsi super tabulas verba Berith. decem scilicet verba. In quo loco habes manifestè, quòd Berith accipitur pro lege in tabulis scripta. Similiter Deut.29. vbi dicitur: Hæc sunt verba Berith, quæ mandauit Dominus Moysi scandere cum filiis Israel in terra Moab, præter illud Berith, quod scidit cum eis in Oreb. Berith enim ibi significat legem. Vnde & in libro, qui dicitur Mequilda, super istis & similibus concluditur non est Berith, nisi lex. Vnde & in datione legis, quando Deus Moysi præcipiebat monere populum ad legem suscipiendam in monte Sinay. Exodi 19. sic legitur: Dic domui Iacob: Vos vidistis, quę fecerim in Aegypto, &c. subdit: Et nunc si audieritis vocem meam, & custodieritis Berith meum, idest legem, eritis mihi in peculiũ, &c Vnde manifestum est, quòd in

Berith licet pactum significet frequentius tamen significat legem.

Exod.34. d.28.

Deut.29. a.1.

Exod.19. a.4.

hoc loco, vbi Hieremias in persona Dei dicit: Feriam Berith nouum: & postea subdit de hoc Berith: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in cordibus eorum scribam eam. quod per hoc Berith nouum, lex noua intelligatur quod fuit intẽtum. Vnde & magistri tui, scilicet doctores Talmudici, manifestè dicunt, quòd lex danda per Messiam debebat esse excellentior, quàm lex Mosaica.

Berith nouum lex noua, quæ secũdũ Talmudicos excellentior est Mosaica.

CAPITVLVM III.

In quo ostenditur, quòd lex noua, scilicet lex Messiæ, tam excellentior est respectu legis Mosaicæ, quòd lex Mosaica dicitur esse vana respectu legis Messiæ: nec ex hoc tollitur, quòd lex Mosaica sit sancta & à Deo data.

SAVLVS.

ALlega doctores Talmudicos, hoc dicentes.

PAVLVS. In glossa Ecclesiast. 2. super illud verbum: Vade quæso, &c. Et sequitur: Ecce ipsum vanitas. Rabbi Hisin, quia dicit omnis lex, quam tu addiscis in seculo isto habet, idest vanitas est respectu legis seculi venturi: per quam legem seculi venturi, intelligitur lex Messiæ. Vnde infra Ecclesiast. 11. super illud: Si annis multis vixerit homo, & in omnibus eis lętetur. glossa in lætitia, scilicet legis, quicquid pręcessit erit habel, idest vanitas. Gloss. omnis lex quam homo addiscit in hoc seculo habel, idest vanitas est, respectu legis Messiæ. Habes ergo ex istis manifestè duo: vnũ est, quòd lex Messiæ est alia à lege Mosaica: non enim compararentur istæ leges adinuicem si essent tantum vna lex. Secundum est, quòd lex Messię tam excellẽtior est lege Mosaica, quòd ipsa lex Mosaica, quasi vanitas est respectu legis Messiæ, vt autoritates supradictæ manifestè sonant.

Eccles. c. 2. Glossa Rabbi Hisin. Lex Messiæ est tãto excellentior, quòd lex Moysi dicatur vana.

Eccl. 11. c. 8.

SAVLVS. Miror quomodo posses dicere de lege Mosaica, quòd sit vana, cùm quamplurimæ autoritates sacræ Scripturæ testantur, ipsam legem esse sanctam, & à Deo datam, quòd etiam, vt credo, tu & tui conceditis.

PAVLVS. Nullus negare debet, quòd lex Mosaica est sancta, quia fuit à Deo data, potest tamen dici vana, in quãtum per eam homines nõ consequebãtur finem ad quẽ fuerunt creati, scilicet ad vitam æternam & gloriosam. Omnis enim medicina quantuncunque bene ordinata, si tamen homo eam sumẽs non consequitur per eam sanitatem intentam, vana dicitur: Quod autem per legem Mosaicam homines nõ consequebantur finem ad quẽ creati fuerunt, scilicet vitam gloriosam, satis patet ex iam dictis in dist. 6. capit. 2 & aliis sequentibus: & ideo dicitur vana respectu legis Messię, per quam homines prædictum finem consequuntur. Et notanter doctores tui dicunt, legem

Lex Mosaica sancta, & à Deo data tamen dicitur vana, & nota causam.

Mosaicam

Mosaicam esse vanam respectu legis Messię, quia respectu aliarum legum mundi non debet dici vana, in quantum lex Mosaica disponit ad legem Messiæ, per quam finis humanę vitæ habetur.

CAPITVLVM IIII.

In quo ostenditur, quòd Deus suscitaturus erat de medio Israel alium Prophetam legislatorem præter Moysen.

SAVLVS.

Habeo mentem tuam circa hoc quod Deus daturus erat legem nouam aliam à lege Mosaica: sed quia dixisti amplius, quòd Deus promisit suscitare Prophetā de medio Israel, qui esset legislator sicut Moyses. Ideo volo, vt mihi ostendas vnde hoc habeas.

PAVLVS. Hoc quod petis habetur satis manifestè Deuter. 18. vbi legitur: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponā verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia, quæ præcepero illi: qui autem verba eius, quæ loquetur in nomine meo audire noluerit ego vltor existam. Ex quibus patet propositum, scilicet, quòd suscitaturus erat Deus aliquem Prophetam cui tenebātur credere omnia, quę eis ex parte Dei erat dicturus seu pręcepturus sicut & Moysi, vnde tali Prophetę ex parte Dei credendum erat, & obediendum legi per eum datę, sicut & Moysi obedierunt & legi eius: & sic talis propheta suscitandus debebat esse legislator sicut Moyses.

Deut. 18. c. 18. De medio Israel erat Deus suscitaturus aliā prophetam Moysi similem.

SAVLVS. Si bene fuisses scrutatus hanc autoritatem cum pręcedentibus adiunctam, non inde intentum tuum concluderes. In hoc enim loco non agitur de Propheta, qui esset legislator, sed de Propheta futura denuntiante, quod patet manifeste ex continuatione literę ad immediatè pręcedentia: volebat enim Deus excludere à populo Israelitico diuinationes superstitiosas, quibus Chananęi communiter vtebantur. Vnde dicebat eis: Gentes istę quarum possidebis terram, augures, & diuinos audiunt: tu autem à Domino Deo tuo aliter institutus es: & immediatè ostendebat eis qualiter institutum erat à Deo, quòd populus Israeliticus haberet notitiam futurorum sibi ad salutem & ad bonum statum populi oportunam, seu congruam; scilicet per prophetam à Deo suscitandum: et ideo subdit statim, prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies. quasi dicat: non oportet te quęrere cognitionem futurorum tibi pertinentium ab auguribus, seu diuinatoribus, quia Deus suscitabit tibi Prophetam de fratribus tuis, à quo ista posses scire licitè, quod fuit impletum in processu temporis per diuersos Prophetas

Replicatiō contra predicta.

Deut. 18. c. 14.

tas Dei, vt patet in historiis sacræ Scripturæ. Vnde in ista autoritate nulla fit mentio de legislatore, seu de legis datione, prout tu vis, sed solùm de Propheta futura denuntiante, & sic non habes ex hoc loco propositum tuum.

PAVLVS. Bene arguis in hoc, quod ex continuatione verbi per me allegati ad præcedentia sumi debet sensus huius verbi. Vnde & apud doctores nostros, intelligentia dictorum ex causis est summenda dicendi, & hanc rationem recolo me vidisse in quadam epistola tui magistri Rabbi Moyses, ad Iudæos Affricanos, qui de mora aduentus sui Messiæ, & de aliis in lege contentis murmurabant seu dubitabant, & inter alia ex hoc loco intendebant concludere, quòd aliquis Propheta erat à Deo suscitandus ad dandam legem, quos ipse confutabat dicens eis, quòd hîc non agitur de Propheta legislatore, sed de Propheta futura denuntiante, ad quod allegabat prædictam rationem tuam. Sed re vera, tam tu quàm magister tuus supradictus in hoc loco defecistis scrutinio, quod sic patet. Nam in capitulo præallegato bis agitur de Propheta suscitando, primo cùm dicit. Prophetam de gẽte tua & de fratribus tuis, sicut me suscitabit tibi Domin⁹ Deus tuus ipsum audies: & in hoc loco indubiè agitur de Propheta futura denuntiante, quod patet ex continuatione ad immediatè præcedentia, scilicet, vbi dicitur: Gentes istæ quarum possidebis terram augures, & diuinos audiunt, tu autem, &c. Ex quo manifestè patet, quòd talis Propheta dicitur esse suscitandus ad supplendum defectum diuinatorum & huiusmodi, prout tu allegasti, & bene quantum in hoc loco. Sed in hoc eodem capitulo legitur. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, &c. In quo loco, scilicet secundo, loquitur de Propheta legislatore, quod manifestè patet ex continuatione immediatè præcedente, vbi expressè loquitur de legislatione. Dicitur enim statim ante sic: Vt petisti à Domino Deo tuo in Oreb, quando contio congregata est, atque dixisti: Vltra non audiam vocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar, & ait Dominus mihi bene omnia sunt loquuti, Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia, quæ præcepero illi, qui autem verba, quæ loquetur audire noluerit, ego vltor existam. Patet igitur ex huiusmodi continuationis serie, quòd quia in datione legis in Oreb populus fuit territus ex igne maximo, & aliis terribilibus ibi occurrentibus, in tantum, quòd à Deo petiuit, quòd amplius non loqueretur eis per illum modum, ne more-

Intelligẽtia dictorum ex causis dicendis est summẽda.

Rab. Moys. in Epistola ad Iudæos Africanos.

In dicto ca. bis agitur de Propheta suscitãdo.

Deut. 18. c. 15.

Ostendit deberi intelligi autoritas de Propheta legislatore.

Exod.20. c.19. Deut.5.c.15

mererentur. Vt patet Exod.20. & Deu.5. Idcirco dicit hîc quòd Deus concedit sibi, vt iam non cum talibus terroribus legẽ eis daret, sed per Prophetam, verũ hominem sicut Moyses, in cuius ore poneret sua præcepta, & Deus esset vltor cuiuscũque inobedientis: & iste est sensus planus literæ correspondens immediatè præcedenti, vt patet rectè cõsideranti: vnde ratio mea nõ accipitur ex primo loco, vbi dicitur: Prophetã suscitabo. quia ibi de Propheta futura denuntiãte agitur, prout tu vis, sed ratio mea fundatur in hoc quod dicitur secundo: Prophetam suscitabo eis. quòd loquitur de Propheta legislatore, prout est manifestum ex dictis.

CAPITVLVM V.

In quo ostenditur, quòd licet in aliquibus præceptis Mosaicæ legis videatur dici, quòd sunt imperpetuum obseruanda, tamen secũdum Hebraicam veritatem, hoc non est intelligendum de perpetuitate absoluta, sed tantummodo limitata secundum durationem debitam Mosaicæ legi.

SAVLVS.

Arguit perpetuitatem præceptorũ veter. legis.

ASsertio tua de innouatione seu mutatione legis Mosaicæ, similiter, & Propheta legislatore suscitando, quãtuncunq; videantur facere pro te, sunt tamen autoritates sacrę manifestè testãtes de multis pręceptis Mosaicæ legis, quæ duratura erant in æternũ seu imperpetuũ: quæ quidẽ præcepta à tuis fidelibus minimè obseruãtur, vt patet de sabbatho, de quo Exod.31. Et custodiẽt filij Israel sabbathum ad faciendum sabbathum in generationibus suis pacto sempiterno. Idem de Paschate Exod.12. Erit dies ista vobis ad memoriale, & solennizabitis ipsam lege sempiterna. Idem de solennitate Pẽthecostes, & de festo tabernaculorũ, & de die expiationis. Leuit.23. & 24. idem de sacrificiis in prædictis solennitatibus faciendis, & de pane propositionis in singulis sabbathis coram Domino proponendo. In quibus & in quampluribus aliis cęrimonialibus & etiam iudicialibus consimiles dictiones ponuntur, quibus manifestè ostenditur, quòd in æternum seu sempiternum erant illa præcepta obseruanda. Vnde licet concedatur tibi, quòd alia lex noua à lege Mosaica erat danda, & quòd alius legislator præter Moysen erat suscitandus, non tamen ex hoc sequitur, quòd alia lex esset danda, quæ esset contraria legi Mosaicæ, præcipiendo vel permittendo fieri quod lex Mosaica prohibuit, nec etiam quòd aliquis legislator suscitandus erat à Deo, qui legi Mosaicæ modo prædicto contradiceret, hoc enim esset de directo contra sacras autoritates prædictas testantes de prædictis præceptis & aliis similibus, quòd in perpetuum, seu sempiternum erãt duratura.

Exo.31. c.13 & 16.

Exod.12. c.14.

Leuit.23.a.3 &.24.b.8.

Quod lex contraria legi Moysi danda non erat.

Duplex est durationis perpetuitas, quædam absoluta, quædam verò limitata.

PAVLVS. Ad hanc tuam obiectionẽ sufficienter euacuandam oportet primo scrutari dictiones, quę in lingua Hebraica perpetuitatẽ durationis sonant, quæ sunt in duplici differentia: nam quædam earum significant perpetuitatem durationis absolutam, scilicet sine fine, quędam verò perpetuitatem durationis significant nõ semper absolutã, sed quãdoq; periodicam, seu limitatam ad aliquem ambitum tẽporis determinatum. Secundo discurrendum est per præcepta supradicta per te allegata & similia, ad videndum, quę illarum dictionum in eis ponuntur perpetuitatem durationis significantium, scilicet an sit de illis primo modo dictis, scilicet, quæ perpetuitatem absolutam significant: Vel de illis secũdo modo dictis, quæ perpetuitatẽ significant nõ solũ absolutã sed periodicã, vel limitatam. Quantum ad primum attendendum, quòd secundum Rab. Necach. libr. Sarasmy. qui quidem liber apud Hebręos habetur, sicut Catholicõ apud nos, dictiones perpetuitatem significantes absolutam sunt plures, quarũ vna est Sela: vnde in Psal. vbi dicitur: In secula seculorum laudabunt te. vbi nos habemus in secula seculorũ, in Hebræo habetur Sela. Alia dictio signans perpetuitatem absolutã est Necali. Vnde in Psal. vbi dicitur: Viuet adhuc in æternũ. vbi nos habęmus in æternum, in Hebraico habetur Necali. Dictio verò signãs perpetuitatem durationis limitatam, seu periodicã, est hęc dictio Helã, quæ propriè signat in Hebræo sicut hæc dictio seculum in latino: seculum enim, non semper importat durationis perpetuitatem absolutã, sed quandoq; limitatam seu periodicã, prout pertinet ad temporis ambitum illius rei cui coniungitur. Vnde, cùm coniungitur alicui dictioni signanti rem, cuius duratio limitatur per vitam hominis, tunc tale helam seu seculum significat totum ambitum durationis vitæ ipsius hominis. Si autem coniungatur alicui dictioni signanti rem, cuius duratio est secundum statum vnius gentis, tunc helam significat totum seculum seu totam durationem illius gentis. Exemplum primi. Deutero. 15. de seruo emptitio, de quo legitur: Et accipies subulam & dabis eam in aure eius & in portam, & erit tibi seruus helam. idest in seculum. Quod quidem seculum importat totam vitam suam, non enim potest seruus ei vltra illum terminum seruire. Vel potest intelligi per totam vitam serui, nõ enim potest seruus, postquam mortuus est seruire. Et sic manifestum est, quòd non significat perpetuitatem durationis absolutam, sed durationem vitę illius domini, quòd est ipsius seculũ, uel etiam illius serui. Similiter 1. Regum. 1. Anna dicebat de Samuele filio suo: Et adducã eũ, & apparebit in te faciem Domini, & habi-

Rab. Necach in lib. Sarasmy. Perpetuitatem absolutam multæ dictiones ostendunt. Sela perpetuitatem absolutam notat.

Necali, quoque perpetuitatem absolutam notat. Psal. 83.

Helam in Hebræo seculum significat, quòd aliquando durationem perpetuã notat aliquando verò limitatam.

Deut. 15. c. 17.

1. Reg. 1. b. 11.

&habitabit ibi ad helam, id est in seculum, quod exponit Rabbi Salo. vsque in seculum leuitarũ, scilicet, vsque ad quinquagesimum annum. Legitur Numer. 8. quòd Læuitę tenebantur seruire in templo, seu in tabernaculo a 25. anno suæ ætatis vsq; ad 50. & hoc est quod dicebat Anna de Samuele, quòd staret in taberna culo, vsque in seculum, scilicet Leuitarum prædictum. Nõ enim potest dici, quòd in æternũ, vel in perpetuum ibi debebat stare. Exemplũ secũdi Hier. 2. vbi dicitur: Ab helã, scilicet à seculo, cõ fregisti iugum, &c. In quo loco seculum intelligitur de tempore durationis illius gentis, nõ autem de duratione seculi absoluta, & hoc quantum ad primum. Quantũ verò ad secundũ manifestè reperies, quòd in prędictis autoritatibus per te allegatis, ad probandũ perpetuitatẽ durationis Mosaicę legis, vel pręceptorũ eius, nunquam ponitur dictio aliqua signans perpetuitatẽ absolutam, scilicet Necali, vel Sela & huiusmodi, sed solùm in eis ponitur hæc dictio helam, quę quãdoq; significat perpetuitatem periodicam, seu limitatam, sicut hæc dictio seculum, & est sensus, quòd illa præcepta duratura erant per totum spacium durationis Mosaicę legis, non autem vltra.

Rabb. Salo.

Numer. 8. d. 24. *Leuitæ tenebantur seruire in templo à 25. anno vsq. ad quinquagesimũ.*

Hie. 2. d. 20

Autoritates sacræ Scripturæ, quæ dicunt legẽ Mosaicam perpetuò duraturã nõ ponunt dictionem perpetuitatem notantes.

SAVLVS. Hęc dictio helã multoties significat in scriptura æternitatem durationis, cùm enim dicitur in Psal. In æternum Domine permanet verbũ tuũ. in Hebraico dicitur in helã permanet verbum tuum. Similiter cum dicitur: Et veritas Domini manet in æternum. vbi dicitur in æternum, in Hæbreo ponitur in helam. Manifestum est autem, quòd verbum Dei similiter, & eius veritas non habent durationem limitatam, sed absolutam, quod est cõtra superius per te dicta.

Replicat probans helam in sacra Scriptura significare perpetuitatem non limitatam.

Psal. 118.

Psal. 116. a. 2.

PAVLVS. Si bene verba mea considerasti, hoc quod nunc dicis non facit contra me. Dixi enim, quòd seculum seu helam non semper importat durationem absolutam, sed quandoque limitatã, prout pertinet ad temporis ambitum illius rei cui coniungitur. Vnde cùm hæc dictio helam coniungitur rei habẽti certum temporis ambitũ, tunc talis dictio significat perpetuitatem ad talem ambitum pertinentem, sicut de seruo emptitio dicitur Deuter. 15. & de aliis supradictis. Cùm autem hæc dictio helam coniungitur rei cui pertinet duratio æterna, tunc importat æternitatis durationem. Vnde sicut seculum, seu helam leuitarũ terminatur in quinquagesimo anno, & seculum serui emptitij terminatur in vita sua, vel domini sui, & seculum gentis Israeliticæ terminatur in duratione status illius gentis, sic seculũ diuinũ, quod est interminabile cõmensuratur ęternitati. Vnde cũ dicitur de Deo in Psal. à seculo tu es Deus, intelligitur ab ęterno,

Deut. 15. c. 17.

Quãdo hæc dictio Helã coniungitur rei cui pertinet duratio æterna tunc æternitatem dicit.

Seculum diuinum æternitati cõmẽsuratur.

ęterno, eo quod duratio ad Deũ pertinens est æterna. Et ideo in autoritatibus per te allegatis, vbi habetur quod aliqua lex Mosaica, vt puta lex de sabbatho obseruanda, & de Paschate, & huiusmodi erat duratura in helam, intelligendum est in seculo legis Mosaicæ pertinenti, non autem vltra.

SAVLVS. In autoritatibus per me allegatis contra te hæc dictio helam interpretanda est in sempiternum, sic enim interpretati sunt trãslatores tui, vt patet per translationẽ cõmunem apud te & tuos autẽticam: vnde non decet te aliter in prædictis locis eam interpretari.

Aliter procul dubio loqueretur piissimus D. Paulus Burgeñ. de trãslatione vulgata, si post Cõc. Trid. scripsisset: interpretaretur q́; hũc locum, prout infra D. Hiero.

PAVLVS. Licet verum sit, quòd trãslatores nostri interpretati sunt hanc dictionem helã per æternum, seu sempiternum in autoritatibus, quæ loquuntur de obseruatione sabbathi, & quorundam legalium præceptorũ, non tamen cum eis tenendũ est, sed potius standum est cum veritate Hebraicæ literæ, probatum est enim supra, quòd hæc dictio helam non semper significat spatium seu durationem æternam, sed durationem rei, cui coniungitur congruentem. Et ideo in hoc loco nõ est tenendum cum translatione nostra communi, cũ stare nõ possit cum Hebraica veritate, nec cum catholicorũ determinatione.

SAVLVS. Quomodo ergo posses saluare interpretatores tuos, præsertim Hieronymum, qui tantæ autoritatis est apud te.

Perpetua dicuntur, quæ complẽt terminum sibi possibile.

PAVLVS. Beatus Hieronymus loquitur in hoc loco more communi seu vulgari, quo dicũtur perpetua illa, quę cõplent terminum sibi possibilem, seu debitum, vt cùm dicitur communiter in instrumentis publicis ad perpetuam rei memoriam. Similiter in collationibus beneficiorum consueuit dici canonicè, & in perpetuum. Quæ quidẽ perpetuitas non est absoluta, sed ad suum debitũ, sed possibilem terminũ limitata, & isto modo trãslatio Hiero. est intelligenda in hoc loco, cùm enim dicit de obseruatione sabbathi, quòd esset æterna seu perpetua, & sic de aliis intelligendum est de perpetuitate durationis legi Mosaicæ pertinente.

CAPITVLVM VI.

In quo ostenditur, quòd terminus durationis legis Mosaicæ est lex noua, quæ data est per Christum, & quòd lex Mosaica non obligat vltra illum terminum quantum ad ea, quæ in ipsa lege Mosaica continentur, quæ non sunt de lege naturæ, & quòd ex hoc non sequitur, quòd lex Mosaica non fuerit à Deo data.

SAVLVS.

Quæritur terminum legis Mosaicæ.

NVllus terminus durationis legitur assignat⁹ fuisse Mosaicæ legi, vt ad illum terminum referri possit helam seu seculũ, sicut fuit terminus assignatus læuitis ad seruiendum in templo, seu in tabernaculo, vt dictũ est. Similiter

Similiter in seruo emptitio ad seruiendum domino suo: & ideo hęc dictio helam, quę ponitur in obseruatione sabbathi, seu circuncisionis, & huiusmodi, interpretanda est secundum durationem totius seculi præsentis, scilicet vsque ad finē mūdi, prout cōmuniter intelligitur apud nos.

PAVLVS. Verū est, quòd tu & tui non creditis aliquē terminum fuisse positum in hac vita durationi Mosaicæ legis. Vnde per hanc dictionem helam, in obseruatione præceptorum legalium positā, intelligitis durationem perpetuā absolutè. Quē quidem errorem nonnulli eorū, qui fidē Christi receperunt sunt sequuti, vt patet in primitiua Ecclesia, quādo quamplurimi, ritè baptizati, legalia obseruabant, contra quos Apostolus noster Paulus in suis efficaciter scripsit epistolis. Qui quidem morbus pestiferus antiquitus, adhuc inter hæreticos pullulat modernos, cuius tamen falsitas manifesta est. Nam lex Mosaica ex Dei ordinatione non erat obligatoria ad semper, sed tantum ad terminum à Deo præfixum, scilicet vsque ad legem Messiæ promissi. Quod sic patet: nam vt ex supradictis habetur, Deus promisit se daturum populo Israelitico legem nouam aliam à lege Mosaica, prout habetur Hier. 31. Quæ quidem lex noua in multis habebat excellere legem antiquam. Et primo in modo dandi, quia lex Mosaica data fuit in tabulis lapideis, lex verò noua erat in cordibus scribenda, vt habetur ex autoritate Hiere. præallegata, per quod designatur legis nouæ maior stabilitas, in quo quodammodo assimilatur legi naturę, quę indelebiliter in cordibus imprimitur. Secūdo, quia lex Mosaica quantum ad illa quę in ea continentur, quæ non sunt de lege naturæ, nō obligabat ad eius obseruantiam nisi solā gentem Israeliticā, cui soli data fuit. Vnde in Psalm. de Deo dicitur: Annuntiās verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israel, non fecit taliter omni nationi, &c. sed lex noua quę est lex Christi, sicut & lex naturæ omnes nationes obligat. Vnde Isai. 42. de Christo & eius lege dicitur: Donec ponam in terra iudicium, & legem eius insulæ spectabunt. Tertio, quia lex Mosaica, quantum ad supradicta, scilicet quę non sunt de lege naturę, nō obligabat subditos suos vbique, sed solùm in terra promissionis. Vnde Deut. 4. Scitis, quòd docuerim vos pręcepta atque iustitias sicut mandauit mihi Dominus Deus meus, vt faciatis ea in terra quā possessuri estis, & obseruabitis & implebitis opere. & infra eodem cap. Mihiq; mandauit eodem tempore, vt docerē vos ceremonias, & iudicia, quę facere deberetis in terra quam possessuri estis. Similiter & Deut. 5. postquam Moises repetiuit pręcepta decalogi, & ea quę contigerunt tempore dationis legis, subdit.

In primitiua Ecclesia quidam decepti legalia obseruabant.

Lex Mosaica non erat obligatoria post legem Messiæ.

Hier. 31. f. 33

In multis lex noua antiquam excelebat.

Primo in modo dandi legem.

Lex noua legi naturæ assimilatur in hoc, quod indelebiliter in cordibus imprimitur.

Secundo, quia lex illa Israelitis tantum obligabat.

Psa. 147. a. 19.

Isa. 42. a. 4.

Tertio, quia lex illa obligabat tantū in terra promissionis.

Deut. 4. a. 5.

Deut. 5. d. 31

subdit. Tu verò hîc sta mecum & loquar tibi omnia mandata & cærimonias atque iudicia, quæ docebis eos, vt faciant ea in terra, quam dabo eis in possessionem. Ex quibus & multis similibus manifestũ est, quòd lex Mosaica, quantum ad ea, quę in ea continebantur, quę nõ essent de lege naturę, non obligabant ad omnem locum, sed solum in terra promissionis. Lex verò noua, scilicet Christi, sicut & lex naturæ obligabat vbique, de qua Malach. 1. postquam dicit de reprobatione sacrificiorum vęteris legis, dicit: Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus nõ suscipiam de manu vestra. statim subdit: Ab ortu enim solis vsq; ad occasum magnum est nomen meum in gẽtibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Ex quo patet manifestè quod sacrificia Deo oblata, quę nullo modo erant in veteri lege accepta, nisi in tẽplo, vel tabernaculo, quæ in terra promissionis erant sita, postea debebant Deo esse accepta, vbique, scilicet ab ortu solis vsq; ad occasum. Quarto, quia lex Mosaica tẽporalia bona promittebat in pręmiũ suę obseruantię, & pœnas tẽporales in pœnã trangressionis eius, quod patet Leui. 26. & 28. & in multis aliis locis. Lex verò noua, vt patet per eius discursum, spiritualia bona promittit, scilicet regnum cælorum, & pœnas, spirituales comminatur, vt est gehenna ignis. Constat autem etiam apud Philosophos, quòd bona spiritualia incomparabiliter excedunt temporalia, & è contra de malis oppositis. Ratio autem huius diuersitatis est, quia lex Mosaica dabatur populo rudi adhuc imperfecto in comparatione ad perfectionẽ, quę futura erat in tempore nouę legis. Vnde Rab. Moy. Aegyptius, in sua expositione, super librum Sãhedrin cap. Helech. ponit exemplum ad huiusmodi remunerationes temporales promissas intelligendum de puero, qui prouocatur ad discendum literas per aliqua parua munuscula, quę sunt in eius affectu: consequenter cùm attingit ętatem, in qua ad honores afficitur, prouocatur ad discendũ per hoc, quod promittitur sibi gradus magisterij, vel doctoratus. Consequenter verò, cùm attingit ad cognitionẽ, quòd per virtutem scientiæ anima magis perficitur, tendit ad discendum amore ipsius scientię seu perfectionis, & sic in proposito. Nam populus Israeliticus, cui lex fuit data, rudis erat, & non erat in eius affectu, nisi cupiditas terrenorũ, & ideo per bona terrena seu temporalia inducebatur ad obseruationẽ præceptorum legis. Sed tempore Messię, quando diuinorum cognitio magis debebat esse in mũdo. De quo tempore Isa. 11. Repleta est terra scientia Domini, sicut aquę maris cooperientes, tunc lex noua per ipsum danda non

Marginalia: Mala. 1. c. 10 — *Quarto, quia lex Mosayca tẽporalia bona promittebat.* — Leuit. 26. & 28. — *Ratio diuersitatis illarum legum.* — *Rab. Moys. Ægyptius super li. Sãhedrin cap. Helech.* — *Exemplum notandum.* — Isa. 11. b.

non habebat inducere ad sui obseruantiam per bona temporalia, quæ minima sunt, & quasi nulla respectu bonorum spiritualium. Quapropter magistri tui dixerũt, quòd omnis lex, quam tu addiscis in hoc seculo, scilicet in seculo veteris legis, vana est respectu legis Messiæ, vt supra fuit allegatum. Ex quo patet, quòd tempus durationis veteris legis dicitur seculũ per se, & vocabatur seculum, scilicet helam prius respectu seculi Messię, quòd dicitur futurũ. Vnde Rab. Moïs. in suo Deut. libro de Iudicibus, titu. de Regibus capit. 12. dicit: Non est inter helam, id est seculum istud & tempus Messię, nisi subiectio Regnorũ. Ex quo patet manifestè, quòd secũdum ipsum tempus veteris legis vocatur helam, seu seculum per se distinctum à diebus Messię. Vnde in illo seculo tantum à diebus Messiæ distinctio lex Mosaica obligabat. Et sic intelligenda est hæc dictio helam in obseruatione præceptorum legalium posita, lex autem noua, scilicet Christi, obligat ad semper, sicut & lex naturæ. Ex quibus habes, quòd legi Mosaicæ fuit terminus præfixus suæ durationis, scilicet lex noua, in quam terminatur, & ad quam disponit, & in quam ordinatur, sicut imperfectum ad perfectum.

Rab. Moïs. lib. de Iudicibus tit. de Regib. c. 12.

Lex noua obligat ad semper, sicut lex natura.

SAVLVS. Video quòd circa legem Mosaicam quædam concedis, quę non possunt simul stare: concedis enim ipsam fuisse datam à Deo, & tamen dicis quòd est imperfecta. Quæ quidem duo nõ possunt simul stare: testatur enim scriptura Deut. 32. quòd Dei perfecta sunt opera. Item asseris, quòd lex Mosaica non obligabat ad semper, sed solùm in seculo terminato seu limitato, quod non pertinet ad opus Dei. Legitur enim Eccl. 3. quòd omnia opera, quę fecit Deus perseuerant in æternũ, & sic ista duo incõpatibilia sunt, scilicet, quòd illa lex sit à Deo, & tamen, quòd non perseueret in æternum.

Deut. 32.
Arguit legẽ Moysi esse perfectã, & semper durare.

Ecclesi. 3. c. 14.

PAVLVS. Ad primũ respõdeo tibi, quòd perfectum potest dici dupliciter. Vno modo illud, quod est perfectum simpliciter, prout pertinet ad speciẽ, seu naturam suam. Alio modo dicitur perfectum nõ simpliciter, sed secundum temporis conditionem. Primo modo dicitur homo esse perfectus ille, qui attingit ad perfectionẽ humanæ speciei iã in ætate perfecta. Secũdo modo dicitur perfectus puer, qui secundum temporis conditionem attingit perfectionẽ humanæ speciei non autem simpliciter: & isto modo certa præcepta, quæ pueris dantur sunt quidem perfecta secundum conditionem eorũ, quibus dantur, & sic non fuit perfecta simpliciter: & talia fuerunt præcepta legis, scilicet perfecta secundum conditionem populi rudis, cui dabãtur. Ad secundum respondeo, quòd in illa autoriatte Ecclesi. quę dicit: Omnia quę fecit Deus perse-

Perfectũ dupliciter dicitur.

Optima similitudo.

Expositio autoritatis Eccl. 3. c. 14.

perseuerant in æternum. Vbi in trãslatione nostra dicitur in ęternum, in Hebręo habetur in helã, idest in seculum, quod non significat durationem æternam, seu perpetuam, sed periodicam & limitatam, vt dictum est, quod verificatur de quolibet ente: vnũquodq; enim durat, seu perseuerat in seculo suæ durationis à Deo terminato, & iste est verus sensus & planus illius autoritatis, falsum enim esset dicere, de quolibet ente à Deo facto, quòd perseuerat in æternum. Vnde & de lege Mosaica verum est dicere, quòd perseuerat in helam, idest in seculo suo, prout iam supra fuit ostensum.

CAPITVLVM VII.

In quo ostẽditur, quòd licet lex Mosaica, quoad plurima præcepta in eadem contenta non obligat tempore legis nouæ, est tamen perutilis ad multa, quia omnia in eadem contenta ad nostram doctrinam scripta sunt.

SAVLVS.

Infert legẽ Mosaicam inutilẽ esse.

SI lex Mosaica nõ perseuerat, nisi in seculo suo, quod quidẽ seculum secundum te in legẽ nouam terminatur, sequitur quòd lex Mosaica, secũdum te, qui credis legem nouam iam venisse, iam non perseuerat, & sic est iã omnino inutilis, nec obligat ad aliquid faciendum, neque vitandum, quòd est inconueniens manifestè. Nam secundum hoc lex Mosaica, ad quid occuparet mẽbranas vestras, & quare in Bibliotecæ volumine includeretur, cũ ad nihilum valeret vltra, illud enim cuius seculum iam præteriit desinit esse, & in nihilum redigitur.

PAVLVS. Absit à mente fidelium credere, quòd lex Mosaica est inutilis, etiam post aduẽtum legis nouæ, nec etiam asserere licet, quòd lex Mosaica etiam tempore gratiæ non obligat ad aliquid faciẽdum, neque vitandum: ista enim sunt à veritate catholica omnino aliena. Primum patet sic: dicere enim, quòd lex Mosaica, vel etiã alia, quæ in canonicis libris veteris testamenti continentur, sunt inutilia post legem nouam, est de directo contra Apostolum nostrũ, quem in Doctorem gentium habemus, qui vniuersaliter dicit: Quæcunque scripta sunt ad nostrã doctrinam scripta sunt. Illa enim, quæ ad nostram doctrinã scripta sunt, manifestè sunt nobis vtilia, quod etiam discurrendo hoc potest haberi, discurrendo dico, nõ per singula generũ, quia esset valdè difficilè, sed per genera singulorum, vel eorum plurima. Constat enim, quòd ea quæ in sacra Scriptura antiqui testamenti continẽtur sunt in quadruplici differentia. Quia sunt vel historialia, vt ea quę narrant gesta, quæ antiquis temporibus contigerunt, vel sunt prophetica, & hoc diuersimodè, quia aut de præterito, vt cũ Moyses prophetauit de creatione mundi Genes. 1. cuius notitiam non potuit

Lex Mosaica in canonicis libris cõtenta post legẽ nouã est vtilis, & ad nostram doctrinã scripta.

Scripta in veteri testamento sunt in quadruplici differẽtia.

Prima historialia.

Secũdo prophetica.

Genes. 1.

tui habere, nisi per diuinam reuelationem. Aut de futuro, vt cùm Prophetæ prophetant de aduentu Messię, & etiam de multis aliis quorum aliqua pro tunc erant futura nunc autem impleta, alia verò adhuc sunt implenda in futuro. Vel sunt sapientialia, vt ea quæ pro maiori parte in libris Salomonis continentur. Vel sunt legalia, vt præcepta affirmatiua vel negatiua, quę præcipuè in pentatheuco continentur. Historialia autem, quæ narrãtur in sacris scripturis, magnã nobis præstant vtilitatem: sicut ex historia diluuij, quæ narratur Genes. 7. informamur de prouidentia diuina, & eius iustitia, per quam Deus omnia animata puniuit, & Noe iustum cum sua posteritate reseruauit. Similiter ex historia Sodomorum iustitiam diuinam per malorum punitionem percipimus, & eius misericordiã per euasionem Loth, præcibus seu meritis Patriarchæ Abrahæ cognoscimus. Idem de submersione Aegyptiorũ, & liberatione filiorum Israel ab eorum seruitute, & de multis aliis iustitiis Dei, quibus iniusti puniuntur, iusti verò remunerantur, plenè cognoscitur: & de talibus in scripturis sacris contentis intelligi potest illud Psal. Iustitiæ Domini rectè lętificantes corda, tales enim historię rectè narratæ iustorum corda lętificant. Iuxta illud Psal. Memor fui iudiciorum tuorum à seculo Dñe, & consolatus sum. Ex Propheticis autẽ in sacris scripturis veteris testamenti multa nobis ad doctrinam nostram accomoda accipimus. De creatione enim mundi, quam Moyses prophetizauit, habemus veram fidem de hoc, quòd mundus nõ fuit ab æterno, nec à seipso, nec ab alio, nisi tantùm à Deo de nihilo productus, in quo nonnulli Philosophorum errauerũt, oppositum asserentes. Similiter, & de aduentu Saluatoris tunc futuro, quam multa nostræ saluti accommoda per prophetica vaticinia percipimus. Vnde & de talibus potest verificari illud Psal. quod de sacra Scriptura dicit: Testimonium Domini fidele sapientiam præstans paruulis. Talia enim prophetica testimonia sapientiam pręstant paruulis, scilicet hominibus, quorum cognitio naturalis communiter ad talia cognoscenda non nisi reuelatione diuina attingit. Sapientialia verò in sacris scripturis contenta magnam nobis conferunt vtilitatẽ, quãdoq; in cognitione diuinorũ, quandoq; vero in cõmendatione morum, & vitiorũ extirpatione, vt patet ipsa diligenter intuenti: de quibus potest dici illud Psalm. Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Pręcepta verò legalia, scilicet Mosaicę legis etiam tempore legis nouę maximè nobis conferũt; quorum quędam sunt maxima, tanquam communia & prima pręcepta legis naturę, scilicet: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde

Tertio sapientialia.

Quarto legalia.

Vtilitas historiarum sacræ Scripturę.

Psal. 18. c. 9.

Psal. 118. 52.

Prophetiæ vtilitas.

Psal. 18. b. 8.

Sapiẽtialia magnam cõferunt vtilitatem, &c.

Psal. 118. 130

Legalia etiã nunc maxima nobis cõferunt.

Deut.6.a.5. corde tuo. Deut. 6. &: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Leuit.19. d.15. Leuit.19. quæ sunt per se nota rationi humanæ, vel per naturam, vel per fidem. Quæ quidem pręcepta licet sint duo propter diuersitatem obiectorum, sunt tamen vnum ex vnitate finis: quia Deus diligendus est propter se, & proximus propter Deum. Ad quod quidem pręceptum de dilectione pręcepta decalogi referuntur, sicut cōclusiones ad principia communia: & ideo de isto præcepto, scilicet dilectionis propriè intelligitur illud Psalm. Psal.18.c.9. Præceptum Domini lucidum illuminans oculos. Sicut enim per lumen corporale visibilia cognoscuntur corporalia, sic per istud præceptum alia supradicta cognoscuntur esse iusta. Quæ quidem præcepta, scilicet tam prima, quæ per se sunt rationi humanæ nota per naturam vel per fidem, vt dictum est, quàm alia, scilicet præcepta decalogi, quæ ex principijs communibus manifesta consideratione cognosci possunt in lege noua, omnino sunt obseruanda. Vnde & magister & saluator noster de primis duobus dicit Matt.22. Matth.22. d.40. In his duobus pręceptis tota lex pendet & Prophetæ. De præceptis verò decalogi dicit Matt.19. Matth.19. c.17. Si vis ad vitā ingredi serua mandata Dei. Nullus igitur sanę mentis asserere posset, quòd lex vetus, in qua huiusmodi pręcepta saluti humanæ necessaria à Deo fuerunt data, inutilis sit tēpore legis nouæ, nec etiam dici potest, quòd pręcepta legis Mosaicæ de quorum numero prædicta præcepta sunt non obligent tempore gratiæ.

Præcepta de dilectione licet duo sint, scilicet dilectio Dei & proximi vnum tamē est ex vnitate finis.

Quomodo lex Moysi, quantum ad aliqua obligat tempore gratiæ.

CAPITVLVM VIII.

In quo ostenditur, quòd in duobus præceptis de dilectione tota lex pendet & Prophetæ secundum sententiam saluatoris.

SAVLVS.

Dicta magistri tui per te nūc allegata videntur rationabiliter impugnāda, & primò primum, secundò secūdum. Primū enim manifestè discordat cū toto processu præceptorum in lege & in prophetis contentorū: in quo quidem processu non ponitur aliqua pendētia vnius pręcepti ad alterum, sed quodlibet illorum ponitur tanquam à Deo pręceptum per se, sine aliqua pēdentia ad alterum. Dicere ergo quòd in duobus pręceptis de dilectione, scilicet Dei & proximi, tota lex pēdeat & prophetę est, omnino sacræ Scripturę inconsonum. Item istud præceptum de dilectione nō ponitur inter pręcepta decalogi, nec de eo videtur in decalogo facta fuisse mentio: similiter, nec legitur fuisse datum ante dationem legis. Dicere ergo, quòd pręcepta decalogi referuntur ad præceptū de dilectione, quod nō fuit datum ante quam decalogus daretur, & quòd decalogus se haberet ad præceptum de dilectione, sicut conclusiones ad principia communia, nullam videtur continere

Quæritur quomodo ex duobus charitatis præceptis tota lex pendeat cū vnum præceptum nō pēdeat ex alio.

Præceptū de dilectione non est in decalogo.

amere rationem, & sic illud dictum magistri tui, in quo dicit, quòd in illis duobus præceptis de dilectione Dei & proximi tota lex pendet & Prophetę, remanet vacuum & inane.

Dupliciter pendent cætera diuina legis præcepta à dilectione.

Primo ex veritate.

PAVLVS. Ad primum, quod obiicis contra doctrinam magistri mei, dicentis, quòd in duobus pręceptis, scilicet de dilectione Dei & proximi, tota seu vniuersa lex pendet & Prophetæ, tibi respondeo, quòd hoc dictum est verissimum, sicut & cætera alia quæ in mei magistri & saluatoris doctrina habētur. Nā in duobus præceptis de dilectione supradictis cætera præcepta diuina pendent dupliciter: vno modo ex veritate, sicut conclusiones in suis principiis. Nam sicut in speculatiuis veritas conclusionum dependet ex veritate suorum principiorum, sic & in practicis ratio particulariū agendorum pendet ex ratione suorum principiorum. Ex hoc enim quod Deus est super omnia diligendus, sequitur quòd non est alius Deus colendus, nec eius nomen in vanum sumendum, & sic de aliis pręceptis in Deum ordinātibus: & sic patet, quòd pręcepta in Deum ordinantia manifestè pendent ex pręcepto de dilectione Dei modo prædicto.

Ex hoc quod Deus sit super omnia diligendus, sequitur q̄d non sit alius Deus colendus, & sic de reliquis mandatis.

Præcepta, quæ ordināt ad proximū pendēt à dilectione proximi.

Idem est dicēdum de præceptis ordinantibus in proximum, vt cū dicitur: Nō occides: Nō mœchaberis, &c. scilicet, quòd omnia illa dependent ex ratione istius pręcepti: Diliges proximū tuum sicut te ipsum. sicut ratio conclusionum pendet ex ratione suorum principiorū.

Secundo modo. Obseruatio mādatorū si sine dilectione fiat præmiū non meretur.

Alio modo pręcepta diuina in sacris eloquiis contenta pēdent ex ratione suorum principiorum, in duobus præceptis de dilectione supradictis, scilicet in præmio debito facientibus illa pręcepta: nullum enim præmium debetur custodientibus diuina pręcepta, nisi in dilectione Dei fundētur, seu radicentur: quod patet sic. Nam Exod. 20. in prohibitione idolatrię Deus promittēs pœnas trāsgressoribus, & pręmia obseruantibus subdit: Ego sum Dominus Deus tuus fortis zelotes, visitās iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationē eorum, qui oderunt me, & faciēs misericordiā in millia, his qui diligunt me & custodiūt præcepta mea.

Exod. 20. a. 5.

Corolariū responsiuū ad primum argumentū.

Ex quo patet manifestè, quòd Deus præmiat per suā misericordiā custodientes sua pręcepta, si tamen diligunt eum, & & oppositū de transgressoribus. Et sic habes, quòd præmia debita custodientibus præcepta diuina pendent ex dilectione Dei, quam qui non habet per custodiam aliorum pręceptorum nullum præmium cōsequetur: & sic tota lex quantum ad rationē pręmij & per consequens meriti dependet in duobus præceptis de dilectione supradictis.

Responsio ad secundū.

Et per hoc patet responsio ad secundū obiectum tuū, in quo dicit, quòd pręcepta decalogi non referuntur ad pręceptum de dilectione, eo quod

eo quod nõ fuit datum antequã decalogus daretur, nec in decalogo fit mẽtio de huiusmodi præcepto. Nam manifestum est per autoritatem prędictam, quòd in decalogo fit mentio de huiusmodi pręceptis, scilicet de dilectione Dei, quę requiritur ad consequendam Dei misericordiam in custodientibus pręcepta diuina. Vnde dicit: Faciẽs misericordiã cum iis, qui diligunt me & custodiunt præcepta mea. & sic habetur expręssa mentio de dilectione Dei necessaria ad præmia cõsequenda: non tamẽ ponitur dilectio Dei per modum præcepti hîc in decalogo, sed prẹsupponitur, tanquam per se notũ per naturam, vel per fidẽ, vt dictũ est, ponitur tamen dilectio Dei per modũ pręcepti. Deut. 6. vbi hoc pręceptum explicitè & perfectè traditur. Similiter & pręceptum de dilectione proximi Leuit. expræssius ponitur.

Praeceptũ de dilectione Dei non ponitur expresse in decalogo, quia præsupponitur.

Deut. 6. a. 5.

Leuit. 19. d. 18.

SAVLVS. Sicut dilectio Dei requiritur ad consequendã Dei misericordiã in custodientibus pręcepta diuina, vt in autoritate per te allegata videtur cõtineri, sic custodia præceptorũ diuinorũ requiritur in diligẽtibus Deũ ad consequendã Dei misericordiã, vt patet per autoritatẽ per te allegatam, in qua dicitur: Faciẽs misericordiam his, qui diligunt me, & custodiunt pręcepta mea. Vnde nõ magis pendet custodia præceptorũ in dilectione Dei ad eius misericordiã consequendã, quàm dilectio Dei in custodia pręceptorũ eius. Vnde secũda ratio tua, in qua dicis, quòd pręcepta diuina pẽdent in duobus pręceptis de dilectione Dei quantum ad pręmium non videtur valere ratione prædicta.

PAVLVS. Pręceptũ de dilectione Dei prout explicite & perfectè traditur Deut. 6. Omniũ pręceptorũ diuinorum custodiam includit. In hoc enim quod dicitur: Ex todo corde, præcipitur, quòd tota nostra intentio feratur in Deum. Ex hoc autem, quod dicitur: Ex tota mẽte, & infra, præcipitur, quòd intellectus noster subdatur Deo in credẽdis quę est tota mẽte Deũ diligere, & Deum diligere debemus sine obliuione. In hoc autem, quod dicitur: Ex tota anima, pręcipitur quòd appetitus noster obediat Deo. Et sic patet, quòd ad impletionem huius pręcepti requiritur custodia cęterorũ mandatorum Dei: sed in custodia mãdatorum Dei seorsum scripta nõ includitur dilectio Dei: potest enim homo custodire mandata Dei, vt puta: Non sint tibi dij alieni: Honora patrem, &c. sine hoc quod diligat Deũ, vel quod hoc faciat ex dilectione seu charitate Dei, & ista faciens non dicitur transgressor præceptorum illorum, quę sic obseruat, quamuis non habeat habitum charitatis, siue dilectionis Dei, neq; hoc faciat ex amore Dei. Ex quibus patet, quòd custodia mandatorum Dei includitur in præcepto de dilectione Dei, & nõ ẽ cõtra: & sic

Deut. 6. a. 5. Nota expositionem.

Pręceptum de dilectione Dei, prout traditur Deut. 6. omnium præceptorum includit custodiam.

&sic tota lex, scilicet præcepta legis, pendent in præcepto de dilectione Dei, & proximi modo prædicto. Vnde si benè scrutatus fueris dicta doctorum tuorum reperies, quòd nõnulli eorum asserunt multitudinem præceptorum Mosaicę legis in paucis, vel etiam in vno tantum subsistere, quod satis consonat prædictis.

Conclusiõ responsiõ.

CAPITVLVM IX.

In quo ostenditur, quòd secũdum quosdã doctores Talmudicos, multitudo pręceptorum Mosaicę legis in paucis, vel etiam in vnum consistunt, quod etiã concordat cum dicto Saluatoris supradicto.

SAVLVS. Allega mihi obsecro doctores nostros, hoc quod dicis asserentes.

PAVLVS. In libro qui dicitur Macoth. di. quæ incipit: Isti sunt qui flagellantur, quidã doctor Talmudic⁹ nomine Rabbi Caniblai dicit, quòd præcepta Mosaicæ legis sunt 613. quorũ affirmatiua sunt 248. negatiua verò sunt numero 365. & quòd venit Dauid & constituit prædicta, 613. præcepta in 11. vt habetur in Psalmo: Domine quis habitabit, &c. vbi dicit de illo: Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam, &c. Qui facit hæc non commouebitur in æternum. Ex quo infert quòd in illis 11. præceptis affirmatiuis & negatiuis, quæ in illo Psalmo continentur, consistit vis omniũ præceptorum Mosaicæ legis, quantum ad premium æternum: nam secũdum ipsum Dauid, qui facit illa. 11. tantum securus est de hoc quòd nõ commoueatur in æternum. Sequitur in eadem autoritate: Venit Isaias & constituit ea super sex. Isai. 33. Ambulans in iustitiis & loquens veritatem, &c. Sequitur: Ipse in excelsis habitabit. In qua autoritate Isai. ponuntur sex opera meritoria, super quibus concludit, quòd faciens talia excelsa habitabit, scilicet in pręmio æterno. Et sequitur vltra in prędicta autoritate: Venit Michæas & constituit eã super tribus. Mich. 6. Annuntiaui tibi homo quid est bonum, & quid Dominus petit à te, vtique facere iudicium & diligere pietatẽ, & humiliter ambulare cum Deo tuo. Vnde in istis tribus tantum secundũ Micheam omnia præcepta Mosaicę legis consistũt: cum dicit, quod Deus nihil aliud petit ab homine, nisi ista tria. Et sequitur vltimo in eadem autoritate: Venit Abacuc, & constituit ea super vnum tantum. Vnde Abac. 2. Iustus in fide sua viuit. Habes igitur autoritate prædicti doctoris tui, quòd tota multitudo præceptorũ Mosaicæ legis in solo vno consistit. Vnde non mireris de verbis Saluatoris nostri dicentis, quòd in duobus præceptis de dilectione tota lex pendet & Prophetæ.

Lib. Macoth dist. quæ incipit, isti sunt qui flagellãtur. Rab Caniblai. Præcepta legis Mosaicæ sunt sexcenta & tredecim.

Psalm. 14.

Affirmatiua sunt 248. negatiua verò sunt. 365.

Dauid conclusit in vndecim, in

Isai. 33. c. 15. conclusit in 6.

constituit super tribus. Mich. 6. b. 8

Abac. 2. a. posuit super vnum.

SAVLVS. Multum discordat hęc autoritas per te allegata ab auto-

Arguit & probare nititur, quòd autoritas Christi sit cōtraria autoritati Abacuc.

ab autoritate magistri tui: ipse enim dicebat, quod in duobus præceptis de dilectione supradictis tota lex consistit. Abacuc autem dicit in vno: itē illud vnū præceptū assignatum ab Abacuc est de fide, illud autem magistri tui est de dilectione, quæ sunt diuersa præcepta.

PAVLVS. Licet autoritas doctoris tui in prædictis, quæ tu allegas, videatur deuiare à veritate magistri mei, eo quod magister meus in duobus præceptis dicit pēdere totam legem, & doctor tuus dicit in vno tantum. Similiter in hoc quod magister meus declarat illud præceptum in quo lex pendet, esse præceptum de dilectione & doctor tuus dicit ipsum esse de fide, adhuc sufficeret tibi quòd secundum doctores tuos multitudo præceptorum Mosaicæ legis reducitur ad pauca vel ad vnum tātum, quod erat intētum meū. Sed adhuc si bene consideras ad eundem intellectum reduci possunt verba Euangelica magistri mei cum verbis Propheticis Abacuc. Nam fides meritoria, de qua agimus, supra intelligenda est cum dilectione Dei, sine qua nullus actus posset esse meritorius, vt patet per autoritatem Exod. supra allegatam vbi dicitur: Faciens misericordiam diligentibus me. Et ideo fides in qua homo viuit vita spirituali intelligenda est quòd sit formata in charitate seu dilectione Dei. Duo etiam præcepta de dilectione vnum sunt, vt dictū est supra: quia in vnū & eundem finem referuntur, & ideo verba Abacuc dicentis, quòd iustus in fide sua viuit, intelligēda sunt de fide formata in charitate. Cuius charitatis duo sunt præcepta, quę ad vnum reducūtur, vt dictum est. Et sic patet, quòd prima dicta mei magistri dicentis, quòd in illis duobus præceptis de charitate tota lex pendet & Prophetę, stant in suo vigore, tanquam verissimum, impugnationibus tuis non obstantibus.

Concordāt verba Abacuc, cū verbis Christi.

Fides de qua agit Abacuch est illa fides quæ per dilectionē operatur.

Duo præcepta de dilectione vnū sunt postquā ad vnū finē diriguntur.

CAPITVLVM. X.

In quo declaratur, de quibus mandatis Mosaicę legis intelligendum est verbū Christi dicentis: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Matth. 19.

SAVLVS.

AVdio quod sentis circa dictum magistri tui de præceptis de dilectione Dei, sed circa secundum dictum suum quod dicit: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Math. 19. amplius insistere nos oportet. Videtur enim ex hoc dicto quòd ad habēdam vitam æternam oportet seruare mandata legis Mosaicæ de qua intendit, licet enim ibi exēplificet de præceptis decalogi, non tamen ex hoc intelligi debet, quod alia mandata excludere intendat, præsertim cum alibi vniuersaliter loquēs dicit: Non veni soluere legē, sed adimplere. Ex quo manifestè patet, quòd mādata Mosaicę legis nō erant

Matth. 19. c. 17.

Matth. 5. a. 17

erãt solueda per ipsum, sed implenda: cuius oppositũ per te & alios discipulos suos vbique docetur, etiam impletur opere, cũ omnia ferè mãdata diuinę legis, quæ per Moysen data fuerũt, penitus euacuauit opere & sermone, docendo, ea nõ esse obseruanda, quod non solũ est contra doctrinam Propheticã, in cuius fine per Malachiam dicitur: Mementote legis Moysi serui mei, cui mandaui in Oreb cærimonia & iudicia. sed etiam est contra doctrinam Euangelij tui, vt ex dictis patet.

PAVLVS. Si es memor illorũ quæ fuerunt ibi ostẽsa in capitulis præcedentibus huius distinctionis, faciliter habere posses tuorũ obiectorum solutionẽ. Habes enim ex dictis superius, quòd præcepta Mosaicæ legis, præsertim ea quæ nõ sunt de lege naturę, nõ erãt perpetuò obseruanda, & quòd terminus durationis Mosaicę legis, vltra quã lex Mosaica non obligat in prædictis, est lex noua, quæ data est per Christũ. Ex quibus sequitur, quòd dictum Christi dicentis: Si vis ad vitã ingredi serua mãdata. si intelligatur de omnibus mãdatis Mosaicæ legis, oportet illud restringere ad tẽpus durationis Mosaicę legis, in quo lex Mosaica obligabat ad omnia pręcepta in eadẽ contẽta, infra quod tẽpus necesse erat ad habendã vitã ęternam, omnia mãdata seruare, & in eodem tempore Christus locutus fuit illa verba: si autem cùm dicitur serua mãdata, intelligatur de mandatis decalogi vel de aliis moralibus in lege Mosaica contentis. Quę quidem moralia mãdata, cũ pertineãt ad legem naturę imperpetuum durant, tunc intelligendum est dictũ Saluatoris se extendere ad omne tempus. In omni enim tẽpore huius vitę seruanda sunt mandata decalogi, & alia moralia in lege Mosaica contenta.

Quomodo & quando obligabant pracepta legis Mosaicæ.

Mandata moralia in perpetuum durant.

CAPITVLVM. XI.

In quo ostenditur, quæ sint illa præcepta Mosaicæ legis quę dicũtur moralia, quorũ duratio est perpetua in hac vita; & quę sint iudicialia seu cærimonialia, quorũ duratio in lege noua terminatur.

SAVLVS.

Mandata legis Mosaicę indistinctè dãtur seu indifferenter: non enim circa ea distinguitur quòd eorũ sit pręceptũ morale seu pertinens ad legem naturę, vel quòd eorum ad hæc non pertineat: & ideo hæc distinctio, quã ponis circa pręceptorum diuinæ legis duratione̋, nõ videtur esse certa sed potius ambigua. Vnde pręcepta Mosaicæ legis videtur esse omnia perpetua vel nulla. Dicere enim quòd quędam eorũ sunt perpetuò duratura, & quædam non, non videtur habere rationem nec autoritatem.

PAVLVS. Mãdata Mosaicæ legis nõ fuerunt data indifferenter, vt tu dicis: nam quædam eorum, vt sunt pręcepta decalogi, fuerunt data, soleniori modo quam

Decalogi præcepta solenniori modo, data fuerunt quã alia legis præcepta, & quare.

quã alia. Et primo in hoc quod illa tantũ fuerunt à Deo data toti populo. Alia verò præcepta fuerunt data Moysi, qui postea ea dedit populo, vt habetur expreßè Deu.5. vbi facta repetitione præceptorũ decalogi statim subdit:

Deut.5.c.22

Primò.

Hæc verba, loquutus est Dominus ad omnẽ multitudinẽ vestrã, in mõte de medio ignis, infrà in eodẽ cap. de aliis præceptis dicit sic: Tu verò hîc ista mecum, & loquar tibi omnia mandata & cęrimonias atque iudicia quę docebis eos.

Secundò.

Item pręcepta decalogi fuerunt scripta à Deo in tabulis lapideis, vt patet Exo.31. Alia verò præcepta non sic sed in rotulo a Moyse fuerũt scripta.

Exod.31. c.18.

Tertiò.

Item præcepta decalogi fuerunt posita in arca testamẽti, quę fuit collocata in Sãcta sanctorum, vt habetur 3.Reg.8. vbi sic dicit: Non erat aliquid in arca, nisi tantum duę tabulæ lapideę, quas posuit ibi Moyses seruus Dei in Oreb.

3.Reg.8. c.9.

Ex quibus manifestè habetur maxima excellẽtia pręceptorum decalogi, cum pręcepto de dilectione Dei in eis incluso, vt supradictum est, respectu aliorum præceptorũ Mosaycæ legis. Vnde & illa præcepta, scilicet decalogi sunt omnino indispensabilia, & percõsequẽs perpetuo duratura. Cætera verò dispẽsabilia & nõ perpetua, nisi sint de lege naturę vt moralia pręcepta.

Ex omnibus infert quod Pręcepta decalogi sunt indispensabilia, & æterna.

SAVLVS. Pręter pręcepta decalogi quorũ excellentia patet ex dictis sunt multa alia pręcepta in Mosayca lege, de quibus non habetur certitudo neque regula ad hoc vt sciatur an sint de lege naturę, vel non.

PAVLVS. Pręcepta quę sunt de lege naturę sunt illa quę ex dictamine naturalis rationis habentur, quorum aliqua sunt quòd statim post modicam considerationem possunt approbari, vel reprobari, per communia principia naturaliter omnibus cognita vel per fidẽ, vt sunt pręcepta decalogi supradicta.

Pręcepta naturalia quę sint.

Quędam verò sunt ad quorum iudicium requiritur consideratio diuersarum circunstantiarũ, quas considerare diligenter nõ est cuiuslibet sed sapientum, sicut cum dicitur: Coram cano capite cõsurge. & huiusmodi: cuius simile contingit in speculatiuis, scilicet, quòd cõsiderare particulares conclusiones scientiarũ quę ex primis principiis speculatiuis deducuntur, non pertinet ad omnes sed ad solos Philosophos, & ideo in talibus sępe cõtingunt errores in speculatiuis, inducẽdo à primis principiis ad conclusiones pręsertim longinquas, & similiter cõtingit in operabilibus. Nã vt ait Philosophus in 1. Ethicorum: Bona autẽ & iusta de quibus ciuilis intendit tãtã habent differentiam & errorẽ, vt videãtur lege sola esse, natura autem non.

Aristot. 1. Ethic.

Vnde considerandũ est diligenter singula pręcepta, an, scilicet, deducãtur rectè ex primis principiis iuris naturalis, an non, & sic potest cognosci

Modus discernẽdi quę sint pręcepta naturalia, moralia & iudicialia, &c.

gnosci, quæ illorum sint præcepta moralia ad ius naturale pertinētia, & quæ non possunt etiam cognosci præcepta, quę nō sunt de lege naturæ in hoc, quòd ante legis dationē indifferēs erat, an sic vel aliter fieri deberet, & tūc talia manifestum est non esse de iure naturę, vt quod quis habeat duas sorores coniunctas sibi matrimonialiter, prout Iacob legitur habuisse. Gene. 29. quod tamen prohibitū fuit in lege Mosaica, vt habetur in Leui. Habes ergo ex prędictis, quòd præcepta moralia in lege Mosaica contenta, quorum præcepta pręcipua sunt decalogi, cum pręcepta de dilectione in eis conclusa sunt perpetuò duratura, eùm pertineāt ad legem naturæ quę perpetua est: cętera verò præcepta vt cęrimonialia & iudicialia non sunt perpetua, sed eorum duratio fuit tantum in seculo Mosaicę legis, de quo supra fuit dictum.

Gene. 29. d. 31.

Præcepta decalogi cum pertineant ad legē naturæ sunt perpetua. Cærimonialia & iudicialia nō. &c.

CAPITVLVM XII.

In quo ostenditur, quòd cærimonialia & iudicialia pręcepta sunt quædam determinationes moralium præceptorum, quòd illa licet sint instituta à Deo, tamē sunt mutabilia autoritate diuina, sine pręiudicio mutabilitatis ipsius Dei. Quę quidem mutatio cærimonialium & iudicialium habetur etiā per doctores Talmudicos.

SAVLVS.

DIc mihi quæ sunt illa quæ dicūtur cærimonialia, & quæ iudicialia, & consequenter vnde habes, quòd illa non fuerunt perpetuò duratura.

PAVLVS. Præcepta cærimonialia sunt illa quæ determinant pręcepta moralia ad Deū, sicut pręcepta sacrificiorum & sacerdotum, de quibus dantur multa præcepta in Leuit. in pluribus capitulis. Similiter & præcepta quæ dabantur de abstinētia ciborum. Leuit. 11. & de abstinendo ab aliquibus vestimētis. 19. Similiter quod præcipitur de fimbriis faciendis per angulos palliorum. Nume. 15. quę & multa alia similia ordinātur ad Deū, per cultum debitum secundum statū illius populi, sub lege existentis. Iudicialia verò dicuntur illa pręcepta quę sunt determinationes moralium pręceptorū in his quę pertinent ad ordinationem hominum ad inuicem, de quibus agitur Exod. 21. & in aliis locis: quę quidē pręcepta non habēt vim obligandi, ex sola ratione, sed ex institutione, & sub quolibet istorum generum, scilicet pręceptorum cęrimonialium & iudicialium, sunt multa pręcepta differentia numero & etiam specie, de quibus magister tuus Rab. Moys. largē tractat in tertia parte sui libri, de directione perplexorum reddēs rationem literalem de singulis. Sed nostri doctores magis propriè ea tradunt reddendo rationem singulorum, non solum literalem sed etiam figuralem.

Præcepta cærimonialia, sunt illa quæ determinant moralia ad Deū.

Leui. 11. a. 3. & 19. d. 19.

Nume. 15. d. 38.

Iudicialia præcepta determinant moralia, quoad ordinatione hominum inter se. Exod. 21.

Rab. Moys.

SAVLVS. Dic mihi ergo, eùm pręcepta prędicta, tam cęrimonialia

monialia quàm iudicialia distinguuntur à moralibus præceptis, vt per te est assertum: quare dicuntur ista præcepta cærimonialia seu iudicialia determinationes præceptorum.

PAVLVS. Hoc quod petis tibi ostendam exemplificando, per aliqua præcepta particularia, vt ex iis possis de aliis iudicare, & primo de cærimonialibus, de quorum numero sunt sacrificia. Constat, quòd de iure naturæ est sacrificare Deo, prout Philosophi etiam tradũt. Nã in qualibet gente & ritu sacrificatur Deo vero vel putatiuo: & sic patet, quòd sit de iure naturæ, quod omnibus est commune, sed determinare circa sacrificia certo modo facta, in certo loco, & cum certis circunstantiis & ministris, hoc non est de iure naturę, quia ista diuersimodè fiunt in diuersis locis & gentibus. Vnde certa determinatio talium non pertinet, ad ius naturæ, nec per consequens ad moralem doctrinam. Ideo tales determinationes dicuntur cærimoniales, non morales. Similiter in iudicialibus, quòd latro restituat ablatũ, est de iure communi omnibus, & ideo hoc est morale. Sed quòd aliquod furtum restituatur in duplum, aliud verò in quadruplum & huiusmodi, vt Exo. 22. hoc non est de iure naturę, sed ex institutione, & ideo non dicitur pręceptum morale sed iudiciale: & sic est intelligẽdum de aliis determinationibus iuris naturalis; quæ non sunt seruãda in lege noua, sicut nec sunt de iure naturæ, sed ex institutione.

Ius naturæ est Deo sacrificare.

Cærimoniale ius est determinare in sacrificij modum, locum & circumstantias.

Ius commune est restituere ablatum, restituere in duplũ, est iudiciale.

Exo. 22. a. 4

SAVLVS. Licet ista pręcepta tã cęrimonialia quã iudicialia non sint de iure naturali, sunt tamen ex institutione diuina, nõ autẽ humana: institutiones autẽ diuinę inmutabiles debent esse, quia vt legitur Nume. 23. Non est De⁹, vt filius hominis vt mutetur. & ideo doctores nostri dicunt ea esse perpetuò duratura. Vnde Rab. Moys. in lib. de Iudicibus, tit. de Regibus, in cap. 11. vbi loquitur de Messia, sicut dicit: Lex ista, scilicet Mosaica, cęrimonialia eius, & iudicialia eius, nõ sunt mutabilia in seculũ, nec in seculum seculi, nec est addẽdum super ea, nec diminuendũ: & quicunq; addit vel diminuit, vel extrahit verba pręceptorũ, à sensu suo literali, indubiè est impius & periurus. Hæc ille.

Arguit leges à Deo institutas, immutabiles esse.

Nume. 23. c. 19.

Rab. Moy. lib. de Iudici. Tit. de Regibus. c. 11.

PAVLVS. Leges à Deo institutę mutari possunt sine mutatione ipsius Dei instituentis. In prima enim ętate ex institutione diuina non erat hominibus licitum ędere, nisi de terra nascentibus, vt habetur Genes. 1. & tamen in secunda ætate, post diluuium fuit eis licitum comedere animalia, vt habetur Gen. 9. Ex quo patet, quòd Deus immutabilis manens statuta sua prout diuersis congruit tẽporibus mutat. Ex dictis autem magistri tui Rab. Moys. non potest sumi contra me efficax argumentum, vt sępe

Leges quas Deus instituit, mutare potest, sine ipsius mutatione.

Gen. 1. d. 29

Gen. 9. a. 3.

sæpe est dictum supra, præsertim cũ in primo cap. huius distinctionis fuit ostensum, quòd legi Mosaicę posset aliquid addi, vel diminui, & etiam prout in cap. 5. ostensum est: licet in aliquibus præceptis Mosaicæ legis videatur dici, quòd sint perpetuò obseruanda, non tamen intelligendum est, de perpetuitate absoluta, sed tantummodo limitata, secundum durationem Mosaicę legis prætaxatam. Sunt etiam aliqui doctores tui antiquiores, quam Rab. Moys. qui dicunt expressè de quibusdam præceptis cærimonialibus legis veteris quòd non erant duratura in perpetuũ, & similiter est dicendum de aliis.

Aliqui Hebrai, dixerũt cerimonialia non esse perpetua.

SAVLVS. Allega mihi rogo illos doctores nostros, hoc sentientes.

PAVLVS. In lib. Beresith. Rabba. Gen. 41. exponendo illud Psal. Dominus soluit cõpeditos. sic dicitur: Omnis bestia quę immunda reputata est in seculo isto, scilicet tẽpore legis, Deus sanctus & benedictus faciet eã, mundam in futuro: quemadmodũ fuerant munda primitus filiis Noë, quibus dictum est. Gen. 9. Sicut olus herbę dedi vobis omnia, quemadmodum olus fuit mundũ omnibus, sic etiã omne animal, & bestiæ: fuerunt mundę eis, scilicet filiis Noë, ita quoque in futuro tẽpore Deus erit absoluturus, quicquid prohibuit. Hæc ille. Ex quibus patet, quòd secundum doctores tuos, omnia prohibita in veteri lege, quod ab eis vocatur seculũ, id est seculum legis Mosaicæ, erant soluẽda tempore futuro, scilicet Messiæ, & idem dicendũ est de aliis cęrimonialibus, quæ non habent maiorem rationem manendi quàm illa.

In Lib. Beresith.

Gen. 9. a. 3.

Sicut animalia fuerunt munda filiis Noe, ita in futuro tempore erit, scilicet tẽpore Messie.

CAPITVLVM. XIII.

In quo ostenditur, quòd fideles Christi nõ possunt esse redarguẽdi, de transgressione pręcepti de idolatria, eo quòd adorant sculptilia & imagines contra Iudeos, qui eos cõmuniter idolatras esse existimant.

SAVLVS.

ET si dimittamus loqui de cærimonialibus, seu iudicialibus, de quibus posses aliqualiter subterfugere, quomodo tamẽ posses euadere manifestam transgressionẽ vestrã circa quędam pręcepta decalogi, quę temerariè inter vos nõ obseruantur, immo violãtur & non obseruantur à tuis fidelibus. Decalogus autem fuit datus solẽniter à Deo, vt supra per te fuit allegatũ, & ei⁹ pręcepta perpetuò sunt obseruanda, non enim data fuerunt cũ aliqua limitatione tacita vel expressa, vt patet, Exo. 20. vbi eorũ datio primo, narratur secundo, Deut. 5. vbi ipsa datio, decalogi à Moyse repetitur. Exo. 20. a. 2. Deu. 5. a. 6.

PAVLVS. Ostende quomodo aliqua pręcepta decalogi à fidelibus violantur, seu non obseruantur.

SAVLVS. Duo pręcepta de principalioribus decalogi, in prima tabula contẽtis, scilicet pręceptum

præceptū de prohibitione idolatriæ, quod apud vos est primū præceptum, apud nos verò secū dum. Similiter & pręceptum de obseruatione sabbathi, apud vos tertiū, apud nos verò quartū, manifestū est quòd tui fideles neutrū eorū seruāt, sed ea cōmuniter, & publicè transgrediūtur.

PAVLVS. Ostende mihi quod dicis, primo de pręcepto idolatrię, & cōsequenter procedem⁹ ad pręceptū de sabbatho.

SAVLVS. In præcepto de prohibitione idolatrię supradicto, tria legūtur esse prohibita. Vnum est quòd nullus accipiatur in Deū, nisi solus Deus, ille, scilicet quia eduxit populū Israeliticū de Aegypto, quod patet sic: nā cum dixisset: Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. & statim subdit: Non sint tibi alij dij corā me. Secundū est quòd nullus faciat sculptile, nec imaginem eorum qui in cælo sunt, nec in terra, &c. quod patet, cùm dicitur: Nō facias tibi sculptile, &c. Tertium est, quod nihil talium sculptilium, seu imaginum adoretur quod patet cū sequitur: Non adorabis ea neq; coles. quodlibet autem istorum trium transgrediūtur fideles tui manifestè, habent enim in Deum Christum tuum, qui quidē licet concedatur quòd fuit Messias, non tamē est ille Deus, qui eduxit populū Israeliticū de Aegypto. Vnde manifestum est, quòd recipiēdo illum Messiam in Deū, estis transgressores illius prohibitionis in qua dicitur: Non sint tibi alieni dij coram me. Item ecclesiæ & oratoria vestra plena sūt sculptilibus & simulachris, atque hominū imaginibus, quod est manifestè contra prohibitionem secundam, in qua dicitur: Non facias tibi sculptile. Item prædicta sculptilia, seu simulachra adoratis & colitis, & sic manifestè transgredimini tertiam prohibitionem in qua dicitur: Non adorabis, nec coles ea, &c.

In præcepto contra idolatriā tria prohibētur. Primum.

Secundum.

Tertium.

Tria obiicit cōtra catholicos. Primum.

Secundum

Tertium.

PAVLVS. Præceptum de prohibitione idolatrię, in decalogo contentum, obseruatur à fidelibus prout decet, obiectionibus tuis non obstantibus. Nā habendo Christum nostrum in Deū, non transgredimur prohibitionem diuinā, in qua dicitur: Non sint tibi dij alieni corā me. Ipse enim Christus secundū veritatem catholicæ fidei, est verus Deus, sicut & verus homo: & ideo ipse est, qui eduxit populum Israeliticū de terra Aegypti, similiter creauit cælum & terram, & legem dedit Moysi in monte Sinai: & ideo secundum deitatem ipsius, secundum quā omnia prædicta ei competunt, ipsum habemus in Deū, nec habemus secundum hoc nisi vnū Deum, & sic non transgredimur prędictam prohibitionem.

Responsio prima obiectioni, in qua Christi diuinitatem ostendit.

Christus verus Deus & homo, qui eduxit populum.

SAVLVS. Audio verba tua, quæ tamen non comprehenduntur ab intellectu humano, quomodo enim posset non solū verificari, sed etiam intelligi seu ima-

imaginari quòd vna & eadẽ res sit creator & creatura, finitum & infinitum, & multa alia incõpossibilia, quæ in prædicta tua assertione includuntur.

PAVLVS. Certũ est, quòd ista quæ ad deitatem Christi pertinent tibi videtur impossibilia: sed quia vt supra dixi tibi, quia de hoc mysterio, quod singularem difficultatem in credendis importat maximè apud te, quia nondum lumine fidei es illustratus, infra est tractandum, vbi inter me & te est agendũ de deitate Christi. Ideo ad præsens de hoc supersedeamus, vsque ad proprium locum. Sed de secundo in quo dicis, nos trãsgressores esse secundæ prohibitionis, in qua dicitur: Non facias tibi sculptile, &c. Ex hoc, quòd in oratoriis & ecclesiis nostris sunt simulachra sculptilia, & hominum imagines, & huiusmodi: respondeo tibi, quod illa prohibitio secunda de non faciendo simulachra & imagines ordinatur, in sequentem prohibitionẽ, scilicet tertiam in qua dicitur: Non adorabis ea neque coles. Facere enim imagines vel simulachra non ad adorãdum ea, seu colendum, sed ad repręsentandum aliquam veritatem vtilem ad contemplandum de diuinis mysteriis, seu miraculis, & de aliis similibus, quę non inducunt errores, sed ad mores proficiũt, non intelligitur esse prohibitũ in hoc præcepto de prohibitione idolatriæ.

Respondit secundæ obiectioni de imaginibus, quæ prohibitio ordinatur ad tertiam prohibitionem scilicet ne adorentur.

Quare imagines ponuntur in templis.

SAVLVS. Litera simpliciter prohibet facere huiusmodi sculptilia, etiam si non adorẽtur neque colantur: non enim dicit, non facies sculptilæ ad adorandũ, sed pręcise prohibet: Nõ facies sculptile. Vnde respõsio tua non habet locum.

PAVLVS. Si bene consideras, necesse est vt prohibitio de faciẽdo simulachra, & imagines intelligatur modo prędicto, scilicet, quòd talia non fiant vt adorẽtur, seu colantur. Cõstat enim in fabricatione tabernaculi Exodi. 25. quòd duo Cherubim erãt supra propitiatorium, cum alis extensis, qui quidem erant in forma humana, & mutuo se respiciebant, & ista erant in Sanctasanctorũ in loco sanctiori cęteris, vbi dabãtur diuina respõsa. Vnde Num. 7. dicitur, quòd cũ ingressus esset Moyses in tabernaculũ fœderis, audiebat vocẽ loquẽtem sibi de medio duorũ Cherubim. Aduerte igitur, si imagines humanę ponebãtur in loco tam sanctissimo vbi sedes Dei repræsentabatur, quomodo posses dicere, quòd fieri imagines simpliciter prohibentur in decalogo. Vnde oportet te concedere, quod dixeram, scilicet quòd solum prohibẽtur fieri vt adorentur seu colantur vt Deus, nõ autẽ si alia ratione accommoda seu vtili fiant.

Exo. 25. b. 18.

Cherubim duo erat in templo: formam humanam habentes.

Nume. 7. g. 89.

Imagines facere non est prohibitum.

SAVLVS. Responsio tua non valet, quia nõ probas quòd Cherubim essent imagines humanæ. Secundo quia nõ ostẽdis

quod tales imagines, scilicet humanæ, in illo loco, aliquid vtile spiritualiter repræsentarent.

PAVLVS. Quod autē imagines illorum Cherubim essent humanę, habentes alas extensas in Sācta sanctorum satis declaratur. 3. Reg. 7. vbi in fabricatione tēpli legitur: Sculpsit quoq; in tabulatis illis quæ erant Cherubim, & leones, & palmas, quasi in similitudinē hominis stantis. Et idem, 2. Paralip. 4. Ex quibus manifestè patet, quòd Cherubim erant imagines humanæ, & in translatione Chaldaica dicuntur iuuenes, & sic habes primum quod quęrebas. Ad secundum verò quod quæris, vt ostendā tibi quid tales imagines spiritualiter repręsentarent; Respōdeo quod propitiatoriū repręsentabat sedem Dei, & Deus erat ibi, quasi loquens Moysi, vt dictum est: idcirco Cherubim circūstantes repręsentabant angelos, qui assiduè assistūt Deo. Vnde Isa. 6. cū dicitur: Vidi Dn̄m sedentē super thronum, &c. sequitur Seraphim stabant super eum sex alę vni, & sex alæ alteri. Similiter & Danie. 7. de Deo dicitur: Millia millium assistebant ei, scilicet angelorum. Vnde ad hoc, quod Moyses vel summus sacerdos, intrans Sancta sanctorum eleuaret mentem suam in diuinorum contemplationem, conueniens erat vt esset ibi repræsentatio diuinæ maiestatis in propitiatorio, quasi super thronum sedentem, cum assistētia angelorum, qui frequenter in imagine humana consueuerunt apparere, vt designetur eorum intelligētia, similiter & cum alis, vt designetur eorum promptitudo & acceleratio ad exequendum diuina mandata, vt patet Danie. 7. & in Psalmo, dicitur: Et ascendit super Cherubim & volauit. Imagines autem leonum intra Sancta sanctorum ponebantur, vt summus Sacerdos illuc intrans ad orandum: haberet memoriā de Regno Iudę, quod erat principale in Israel. Illa enim tribus portabat in vexillo suo leonem. Vnde de Iuda dicitur, Genes. 49. Catulus leonis Iuda. & inter orationes quas summi Sacerdotes intrantes Sancta sanctorum faciebant, vna de principalioribus est. Non auferetur sceptrum de Iuda, &c. vt habetur in libro Ionathæ. In qua oratione pro perseuerantia Regni Iudæ orabat, & etiam pro aduentu Messiæ. Ibi enim dicitur: Donec veniat qui mittendus est. & de illo verificatur: Surgit leo de tribu Iuda. & sic habes quòd imagines ponebantur, in veteri lege in loco sanctiori, & etiam rationes quas petisti.

SAVLVS. Si in sculptilibus seu simulachris non prohibetur factio, sed sola adoratio, suffecisset hoc solum prohibere, dicendo, nō adores sculptilia neq; coles ea; superfluū ergo fuit dicere: Non facias tibi sculptile, si factio sola sculptilium non esset prohibita.

3. Reg. 7. d. 29.

2. Para. 4. a. 1.

Chaldaica trāslatio habet, quod Cherubim erāt iuuenes.

Propitiatorium referebat sedē Dei. Cherubim repræsentabāt angelos.

Isa. 6. a. 2.

Dan. 7. c. 10.

Ponebantur imagines in propitiatorio, vt summus Sacerdos eleuaret mentem in diuinorū contemplationē.

Dan. 7. c. 10. Psal. 17. b. 11.

Leonū imagines in templo positos referebāt Iudaicum populum.

Tribus Iuda in vexillo leonem ferebat. Gen. 49. b. 9.

Sacerdos orabat pro perseuerantia Regni Iudæ, & pro aduentu Messiæ. Ionathas.

PAV.

PAVLVS. Non est superflua illa prohibitio de factione sculptiliũ, quia qui facit sculptile & illud adorat est transgressor duorum præceptorum. Si autẽ adorat sculptilia iam facta, quæ ipse non fecit, est transgressor vnius præcepti tantum: qui autẽ facit & non adorat, nec cum intentione adorandi hoc facit, nõ est transgressor alicuius præcepti: & sic habes planum sensum harum prohibitionum, ex quo non potes non arguere de earũ trãsgresſione. Simulachra enim & imagines, quæ communiter fiunt in oratoriis nostris, nõ adorantur neque colũtur vt Deus, sed fiunt principaliter ad hoc vt hominibus præsertim simplicibus ad memoriã reducãtur, gesta & facta sanctorũ virtuosa seu meritoria, vt inde excitẽtur ad laudem Dei, & ad eorum imitationẽ: hoc enim est perutile cõmuniter desiderantibus iustè viuere. Vnde Isai. 51. Audite me, qui sequimini iustitiam & quęrẽtes Dominum, intuemini Abrahã patrem vestrũ, &c. Si igitur considerare seu intueri Abrahã oculo mẽtali cõsulitur seu pręcipitur à Propheta, ad ipsi⁹ imitationẽ Abrahę depingere Abraham cũ immolatione Isaac perutile est ad reducendũ memorię virtutẽ ipsius Abrahę, & eius obedientiam ad Deum. Ex visis enim secundũ Philosophum mouetur animus. Vnde ad istũ finẽ imagines sanctorum, in Ecclesiis nostris ponũtur, scilicet vt eorũ opera virtuosa memorię reducãtur, vt per hoc prouocentur homines ad sanctorũ imitationẽ, nõ autẽ ponũtur imagines prędictę ad hoc quod adorẽtur vt Deus.

Imagines nõ adorant⁹ vt Deũ sed ad memoriam per eas renocamus sanctorum gesta, vt illa imitemur.

Isai 51. a. 2.

Philoso.

Imagines in Ecclesia ponũtur, vt virtuosa sanctorum opera videamus, & immitemur.

SAVLVS. Et si nõ imagines ponantur in oratoriis vestris, prout tu asseris, ad hoc quòd adorentur, adorantur tamen de facto, vt est manifestũ: & sic estis transgressores prędictæ prohibitionis diuinæ, in decalogo contentę, communiter & frequẽter.

Arguit quod adorẽtur imagines.

PAVLVS. Non omnis adoratio facta, creaturis est prohibita, sed solũ adoratio illa quę soli Deo debetur, quę apud nos vocatur latrię. Si enim nulla adoratio possit, licitè creaturis fieri, Abrahã amicus Dei non adorasset filios Heth, quod tamẽ legitur fecisse. Gen. 23. Neq; Dauid, qui fuit sanctus adorasset Saulẽ, quod tamen fecit: vt habetur 1. Reg. 24. & sic de aliis multis. Ex quibus constat, quòd aliqua adoratio possit fieri creaturis, & talis adoratio apud vos vocatur, adoratio dulię: adoratio tamen latrię soli Deo est exhibenda, non autem creaturis in quantum sunt creaturæ, & ideo adoratio, quam nos exhibemus sanctorum imaginibus non est intelligenda adoratio latrię, sed duliæ, quæ creaturis excellentibus potest sine peccato exhiberi, vt patet exemplis prædictis.

Adorare creaturas non est prohibitum sed latriæ ta... adorare.

Gen. 23. b. 7

1. Reg. 24. c. 10.

Adoratio duliæ hominibus fit.

Adoratio latriæ, soli Deo.

SAVLVS. Video quòd indifferenter adoratis Deũ & sanctorũ vestrorum imagines, & quod durius est quòd crucẽ & imaginẽ

cruci-

crucifixi vestri summa adoratione adoratis, vt est manifestum.

PAVLVS. Vt clarius ista intelligātur scire debes, quòd adoratio latriæ principaliter consistit in corde, scilicet cùm homo cordialiter se subiicit Deo, adhærendo ei tanquam primæ veritati in credendis, & tradendo se suis obsequiis seu præceptis in agendis. Quod quidē verè fit cùm homo timorē Dei filialem seu sanctum in corde habet. De qua adoratione dicit Psalmus: Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. Talis enim adoratio mentalis cum timore Dei sancto, qui permanet in seculum seculi fit, & in hoc principaliter consistit vera adoratio: & quia naturale est, hominum significare conceptus suos interiores per aliqua signa exteriora. Vnde Philosophus in 1. Periarmenias: Voces sunt earum quæ sunt in anima passionum notæ. Ideo oportuit vt adoratio mentalis, quæ principalis est, per aliqua signa exteriora manifestaretur, vt putà per inclinationes corporales vel genuflexiones & huiusmodi. Quæ quidem signa exteriora nō eadem sunt apud omnes, nec vbique & semper, sed diuersa secundū diuersitatem temporum & regionum, voces enim seu loquutiones diuersæ, secūdum diuersitates linguarum in diuersis tēporibus seu regionibus idem conceptus seu similes significant, & sic est de adorationibus exterioribus, scilicet, quòd licet adoratio mentalis supradicta eadē sit seu eiusdē rationis apud omnes, adoratio tamen exterior, quæ interiorē significat adorationem, non est eadem, sed diuersa secūdum diuersitatem temporū & regionum. Constat enim, quòd reuerētia, quæ exhibēda erat locis sacris tēpore antiquo, significabatur, per ammotionē calciamentorū, vt habetur Exo. 3. & Iosue. 5. sed à magnis iam temporibus talis reuerentia exterior non exhibetur locis sacris. Ratio hu[ius] diuersitatis est quòd signa exteriora non naturaliter sed ad placitum significant conceptus interiores, & ideo talia signa exteriora frequenter variantur. Vnde in proposito inclinationes corporales seu genuflexiones, quæ fortè aliquando significabāt adorationem latriæ interiorem, iam à magnis temporibus nō propriè hoc significāt, sed cōmuniter adorationem cōmunem tā latriæ quàm duliæ. Et ideo licitè possunt fieri tales adorationes exteriores creaturis excellentibus, vt sanctis, etiam potentibus, salua tamen rectitudine intentionis in conceptu interiori, secundum quā nunquam adoratio latriæ supradicta debet fieri nisi ad solum Deum: & hoc obseruatur seu semper debet obseruari apud catholicos, & sic nō debent notari de transgressione prohibitionis prædictæ, scilicet, Nō adorabis ea, &c.

Adoratio latriæ quid sit, & quomodo fieri debeat.

Psal. 5. b. 8.

Philoso.

Adoratio vera per signa exteriora ostenditur.

Licet adoratio mentalis sit eadem apud omnes, non tamen adoratio exterior.

Reuerentia tempore antiquo, exhibebatur locis sacris calciamenta soluēdo.

Exod. 3. b. 5. Iosue. 5. d. 15

Ratio diuersitatis exterioris adorationis.

Genuflexiones, tam latriam, quam duliam adorationē notant.

SAVLVS. Quod dicis de adoratione Crucis & Crucifixi, quę, vt audiui à doctoribus tuæ gentis, adorantur adoratione latriæ, & tamen constat quòd non sunt dij, ergo per talem adorationem manifestè transgredimini prohibitionem decalogi dicētis: Non adorabis ea.

De adoratione Crucis inquirit.

PAVLVS. In qualibet imagine possunt duo considerari. Vnum est, quid est illa imago secundum se. Aliud verò quid repræsentet talis imago. Primo modo crux vel crucifixus ligneus seu metallinus, & huiusmodi non adorantur nec debēt adorari, cum secundum se non sunt aliud nisi res elementales & corruptibiles. Secūdo modo sunt adorāda adoratione latrię, repræsentant enim Deum crucifixum, de cuius deitate, tractādum est inter me & te vt dictū fuit supra in multis locis. Vnde presupposito quod crucifixus ille quem repręsentat est verus Deus: manifestum est quod illa imago ipsum repræsentans inquantum talis, est adoranda, vt ipse Deus, eodē enim motu mouetur animus in repręsentāte & reprę sentato, in quantū secūdo modo supradicto consideratur.

In qualibet imagine duo considerantur, Primo quid sit in se, secundo quid repræsentet. Primo modo non sunt adoranda, sed secundo.

Animus eodē mouetur modo in repræsentate & repræsentato.

CAPITVLVM XIIII.

In quo ostenditur, quòd fideles Christi non sunt transgreßores præcepti de obseruatione sabbathi, prout Hebræi falsè existimant, & quòd dies Dominica succeßit sabbatho in hac obseruatione.

SAVLVS.

DVrissimū est quod presupponis, scilicet, quòd Deus verus fuit crucifixus: sed quia de hac deitate tui Messiæ te offers tractaturū placet mihi tollerare donec illud inter me & te tractetur, sed ad pręsens & si de fabricatione & adoratione imaginum aliqualiter posses euadere, nulla tamen tergiuersatione celare potes, quòd estis manifestè trāsgressores pręcepti de sabbatho, quod est quartum præceptum decalogi apud nos, tertiū verò apud vos: apud omnes tamē vltimum pręceptū est primæ tabulæ, in qua præcepta ordinātia ad Deum ponuntur. Constat tamen quòd omnia opera seruilia, tā mechanica quā alia in die sabbathi operamini, nulla mentione facta de sanctitate illius diei, tā solenniter in decalogo data & multipliciter in Pentathæuco & aliis libris Prophetalibus repetita.

PAVLVS. Obseruationi sabbathi succedit apud nos obseruatio Dominicæ diei, in qua nullū opus seruile licitū est facere, nec mechanica opera seu laboriosa operari, sed est dies assignata ad vacādū Deo, ommissis solicitudinibus mūdanis in aliis diebus consuetis, & sic non sumus huius præcepti transgressores, sed potius præceptum illud adimpletur, præsertim per deuotos fideles, qui in festis seu diuinis solennitatibus non in vanitatibus seu theatris occu-

Sabbatho succedit Dominic⁹ dies, & quomodò obseruare debeat.

occupatur, sed diuinis laudibus atq; sermonibus vacant. Illi autẽ qui per oppositũ in huiusmodi diuinis festis se habẽt, nõ sunt dicendi sabbathorũ obseruatores apud te, nec etiã apud nos.

SAVLVS. Obseruatio Dominici diei, quę apud vos cõsueuit, fieri non posset de iure diuino succedere ordinationi sabbathi in decalogo contentæ propter duo. Primum quia dies sabbathi pręcipitur fieri in die septima, vt expresse habetur. Exodi. 20. & Deut. 5. & in multis aliis locis, Dominica autem dies est octaua, & sic deficitis manifestè in obseruatione huius præcepti quantum ad obseruationis tempus. Secundum quòd in obseruatione sabbathi prohibentur, multa exprẽssè in litera, à quibus vos in Dominicis diebus nõ abstinetis, vt decoctio ciborum & itineratio, quę prohibẽtur exprẽssè in sabbatho, vt habetur Exo. 16. Similiter & incendere ignem quę prohibẽtur in sabbatho. Exo. 35. Vnde, dato quòd obseruatio Dñici diei succederet obseruationi diei sabbathi, adhuc deficitis in ei⁹ obseruatione, facientes illa quæ expræssè prohibentur fieri in sabbatho.

Exo. 20. b. 10.
Deu. 5. b. 13.
Exo. 16. c. 13
Ex. 35. a. 3.

PAVLVS. Circa pręceptũ de obseruatione sabbathi considerare debes, quòd hoc pręceptũ ad literã intellectum non totũ est morale, vt sic semper obliget secundũ se totum, sed partim est morale, & sic obligat etiã in noua lege sicut & cętera præcepta legis moralia: partim vero cærimoniale, & sic non obligat in lege noua, sicut nec alia cærimonialia; quorum obligatio vt supra dictum est terminatur secundum durationem Mosaicæ legis. Illud enim est morale in hoc pręcepto, scilicet quod homo deputet aliquod tempus rationale ad spiritualẽ refectionem, quã mens hominis in Deo reficitur, sicut deputatur aliquod tẽpus ad corporalem refectionẽ, vel ad alia humano corpori necessaria, & hoc manet tẽpore nouę legis in obseruatione diei Dominicę. Quę quidem dies deputata est ad hoc vt homo vacet ab omni opere seruili, vt in Deo spiritualiter reficiatur: & hoc sufficit ad moralitatẽ huiusmodi præcepti obseruãdi. Cęrimoniale autẽ in hoc pręcepto est determinatio tẽporis in diem septimam, & quantum ad hoc non obligat hoc præceptũ in lege noua sicut nec alia cærimonialia Mosaicæ legis, vt supra dictum est. Et ideo ad vacationem ab operibus seruilibus & refectione mentis in Deũ deputata fuit dies Dominica ex institutione Ecclesiæ & consuetudine populi Christiani: quæ quidem dies secundum statum nouæ legis fuit tempus congruũ ad huiusmodi obseruationẽ magis quam dies septima.

Præceptum de obseruatione sabbathi, partim est morale partim cærimoniale.
In sabbatho quid sit morale.
Quid cærimoniale in sabbatho.

SAVLVS. Quod alia dies pręter septimã instituta sit seu deputata ad Dei obsequiũ in loco sabbathi, sic vt dies sabbathi red-

reddatur prophana & non sancta prout tu asseris, nullo modo fieri potest propter duo. Primũ quia Deus ipse benedixit & sanctificauit diem septimam, scilicet, diem sabbathi. Genes. 2. & hæc fuit prima consecratio seu sanctificatio à Deo facta, licet enim Deus in operibus sex dierum legatur aliquas creaturas benedixisse vt animalia & hominem, non tamen legitur aliquã benedixisse & sanctificasse nisi diem septimã, scilicet sabbathi. Sanctificatio autem cuiuscunq; rei consistit in eius deputatione & applicatione ad diuina obsequia. Vnde Nume. 16. de Deo dicitur: Et sanctum applicabit sibi. nullus autem posset ammouere hanc sanctificationem quam Deus ipse sanctificauit, vt patet de se. Secundum quia ratio huius sanctificationis à Deo assignata, adhuc manet in eodem vigore sicut tunc, quæ quidem ratio exprimitur ibidem, scilicet Genes. 2. vbi sic dicit: Et benedixit Deus diei septimo & sanctificauit illum, quia in ipso cessauerat ab omni opere suo quod creauit: quę quidem ratio huius sanctificationis eiusdem efficaciæ est etiam post aduentũ Messiæ sicut prius, & ideo manere debet eius effectus.

Gene. 2. a. 3.

Licet sex diebus benedixerit De⁹ animalia & hominẽ, non tamen aliquam creaturã sanctificauit præter sabbathum.

Num. 16. a. 5

PAVLVS. Ad primũ respondeo, quòd non est inconueniens, quòd aliquæ res à Deo sanctificatæ reddantur prophanæ, & eis succedant in sanctitate aliæ res. Primogenita enim fuerunt à Deo sanctificata, vt habetur Exo. 13. & loco eorũ fuerunt sanctificati Leuitę. Vnde Nume. 3. Locutus est Dominus ad Moysen, dicens: Ego tuli Leuitas à filiis Israel, pro omni primogenito in filiis Israel, eruntque leuitæ mei, &c. Et sic patet, quòd sanctificatio primogenitorum per Deum facta translata fuit in Leuitas, & similiter intelligendum est de translatione sabbathi.

Non est inconueniens, quòd res sanctificatæ reddantur aliquæ prophanæ, & loco earum aliæ res succedãt.

Exo. 13. a. 2

Leuitæ fuerunt sanctificati loco primogenitorum.

Nume. 3. g. 45.

SAVLVS. Quòd sanctificatio à Deo facta transeat de vno in aliud, sic quòd vna res succedat alteri in sanctificatione, non est inconueniens, si vtrumq; fiat per dispensationem diuinã sicut est de primogenitis & Leuitis per te allegatis. Ipse enim De⁹, qui sanctificauit primogenita transtulit eorum sanctificationẽ ad Leuitas, prout patet per autoritates per te allegatas. Sed nõ sic est de sabbatho quod De⁹ legitur per se sanctificasse, & nusquam legitur sanctitatem suam, deinde trantulisse in diem Dominicã: quod autẽ dicis hanc trãslationẽ fuisse factam ex institutionẽ Ecclesię tuę & consuetudine populi Christiani, manifestũ est nõ valere. Institutiones autẽ humanę seu consuetudines nõ possunt diuinam legem seu sanctificationẽ tollere vt est manifestũ,

PAVLVS. Præceptum de sanctificatione sabbathi quãtum ad eius moralitatẽ, non obligat obseruationem certi diei plusquàm alterius, sed solùm aliquã diem,

Obseruatio sabbathi quoad morale nõ obligat ad obseruationẽ certi diei.

diem, & ideo instituta aliqua die ad huiusmodi sanctificationem preceptum impletur prout est morale. Vnde Ecclesia non amouit sanctitatem à die Sabbathi: sed hęc sanctitas inquantum fuit cerimonialis quo ad determinatioñe certi tẽporis fuit amota sicut, & alia cęrimonialia. Institutio autem diei Dominicę per Ecclesiam, & consuetudinẽ Christianam obligat ad Dominici diei obseruationẽ, & in hoc Ecclesia nõ tollit diuinam legẽ: quod patet per tale exemplũ: Deus enim mandauit decimas dari de animalibus nascentibus quod quidem pręceptum obligat ad hoc; quod homo det de decem agnis vnum, scilicet istũ vel illum: non tamen obligat ad aliquem eorum determinatum: si autẽ homo vnum eorum determinatum assignet & separet pro decima, tunc ille agnus ex tali assignationẽ humana est sanctificatus tanquam decimatus Deo, non tamen ex vi pręcepti, quia ex solo pręcepto nullus agnus determinatus erat dãdus in decima, & sic in proposito.

Nota similitudinem.

SAVLVS. Exemplum tuũ non applicatur proposito: nam Deus certã diem sanctificauit, scilicet, illã septimam, in qua requieuit ab operibus suis: & ideo talis sanctificatio nõ potest amoueri ab eadẽ die per humanã institutionem: in decimis autẽ non determinatur à Deo quę sit illa pars quę in decimam est assignanda, sed hoc relinquitur humanę assignationi, & ideo propriùs accipitur exemplum ad sanctificationẽ Sabbathi de sanctificatione primogenitorum, in qua Deus determinauit quod primo aperiẽns vuluã esset sanctificatum, & illud non possit in aliud mutari: & sic intelligi oportet in Sabbatho in quo Deus certam diem assignauit, quę nullo modo in institutione humana mutari debet.

Argumẽtum contra similitudinem.

PAVLVS. Si benè consideras, diem illam quã Deus sanctificauit fuit primum sabbathũ in quo primo cessauit Deus ab operibus, & illa nõ potest mutari seu ammota fuisse. Alia verò sabbatha sequẽtia non sic fuerũt à Deo propriè sanctificata secũdum se ipsa, sed in signum prioris sabbathi à Deo sanctificati vnde cum dixisset Exod. 31. Custodiãt filij Israel sabbathũ, &c. subdit: Pactum est sempiternum inter me & filios Israel signumq; perpetuũ: sex enim diebus Dominus fecit cælum & terram, & in septimo ab opere cessauit. Ex quo patet, quod sabbatha, quæ fuerũt post primum sabbathum, non fuerũt sanctificata nisi in signum prioris sabbathi: quod quidem signum perficitur per hoc, quod vna certa dies determinata post sex dies, assignetur in signum primi sabbathi, in quo Deus requieuit, ad quod quidem signũ satis sufficit dies Dominica assignata per Ecclesiam, ad vacãdum Deo post sex dies ad labores humanos deputatos.

Primũ sabbatum fuit dies quam Dominus sanctificauit, & alia sequentia non sic fuerunt sanctificata, sed in signũ primi sabbathi

Primus sabbathus in deserto celebratus fuit septimus dies à descēsu mānæ descēsus autem nō legitur, quo die fuerit.

tatos. Vnde primum sabbathū, quod legitur in deserto, celebratum, fuit septimus dies à descensu mannæ: qui quidem descēsus non legitur fuisse in prima die hebdomadæ.

SAVLVS. Nō sufficit ad hoc signum dies Dominica per tuam Ecclesiam assignata. Hæc enim dies est octaua à prima die, in qua Deus incœpit opus creationis, non autem septima: Deus tamē septimam sanctificauit, cui quidem diei sanctificatę correspondent omnia sabbatha sequētia successiuè, omnes enim sunt septimæ computādo ab exordio mundi.

PAVLVS. Si bene consideras primum sabbathū, quod legitur in deserto celebratū, nō fuit septima dies correspondens primo sabbatho, quod fuit in mūdi exordio prout tu dicis, sed fuit septima dies à descensu mannæ, qui quidem descensus non legitur incepisse in prima die hebdomadæ. Vnde sic septima dies computata à prima die descēsus mannæ concurrat cum die sabbathi in primo exordio sanctificati: immo probabilius posset dici, quòd dies prima, in qua manna descendit non fuit prima dies hebdomadæ, quæ dicitur vna sabbathorum: nam in primis vesperis illius diei descendit coturnix & saturati sunt carnibus, vt habetur Exod. 16. Constat autē, quòd si illa vespera esset vespera secunda diei sabbathi non esset eis licitum occidere coturnices & parare eas. Ex quo patet, quòd dies immediatè pręcedens descensum mannæ non fuit dies sabbathi, & per consequens prima dies, in qua manna descendit nō fuit vna sabbathorum. Ex quo patet, quòd primum sabbathū in deserto celebratū nō fuit correspōdens primo sabbatho, quod à Deo fuit sanctificatum. Ex quo sequitur, quòd in obseruatione præcepti de sabbatho, sufficit obseruare septimā diem post sex dies laboris, etiam si nō correspondent ad primū sabbathū mūdi, quod etiā patet in sabbatho terrę. De quo Leu. 25. Sabbathizet terra sabbathum Dño, sex annis seres agrū tuū, &c. Septimo autem anno sabbathū erit terrę requietionis Dñi. Idem de sabbatho remissionis Deut. 15. In quibus manifestū est, quòd talia sabbatha non correspondent primo sabbatho mundi, quod à Deo fuit sanctificatū. Non enim Deus in sex annis creauit mundū, & in septimo requieuit, correspondent tamen in ratione septenarij, scilicet in memoriam creationis mūdi habendā, in quo Deus post sex dies operationis requieuit in septimo, & sic post sex annos culturę, est septimū requiei terrę vel remissionis debitū, & hoc sufficit obseruari ad memoriā creationis mūdi habendā, sine hoc quod sabbatha correspōdeant primo sabbatho sanctificato, pro vt tu existimas.

Prima descēsu manna non fuit prima Sabbathi.

Exod. 16. c. 13.

Primū sabbathum in deserto celebratum non fuit septimus dies correspondens primo sabbatho mundi.

Leui. 25. a. 2.

Sabbathum terræ fuit sabbathū remissionis. Deut. 15. per totū ca.

SAVLVS. Secundū te sufficeret ad obseruātiam sabbathi

S compu-

computare sex dies, incipientes à quacunque feria, siue esset prima, siue secūda, siue tertia, & huiusmodi, & seruare septimam diē tanquam sabbathum, quod est absurdum, quia sic vnus celebraret sabbathum in die lunæ, alius in die martis, & sic de aliis.

Post sex dies laboris tenentur, qui diem ignorāt celebrare sabbathū

PAVLVS. Si cōtingeret, quòd aliquis homo existens in partibus valde remotis, vel ex aliqua alia causa nesciret, neque posset scire, quæ dies esset in qua tota cōmunitas celebraret diē sabbathi, teneretur post sex dies laboris qualitercunque cōputatos celebrare septimū diē, vt sabbathum, & sic determinatur à doctoribus tuis, prout Rabbi Moy. in 3. lib. sui Deut. titu. de sabbatho ponit: sed sciētibus cōputationem communem totius plebis non licet aliam sibi facere seorsum, sed seruare sabbathum ab omnibus celebratum. Aliter enim esset magna cōfusio & dissensio in celebratione sabbathi.

Rab. Moys. in 3. li. Deuter. titulo de sabbatho.

Populi mores sequi tenentur omnes.

Quærit causam mutationis sabbathi in diem Dominicā, quæ est prima dies mūdi.

SAVLVS. Quare ergo fideles tui fecerunt sibi nouā computationem incipiendo computare sex dies operatiuos à secunda feria, vt sic sabbathum celebrarent in die Dominica: cùm tamen tempore tui Messię computabātur ij sex dies à die Dominica, quæ dicitur prima sabbathorum, vt in multis locis patet tui Euangelij. Vnde igitur processit talis nouitas in hac computatione, cùm ipsi sciebant cōputationem hebdomadę communem totius plebis, & sic non licebat eis facere aliam nouam, sed sabbathum seruare ab omnibus celebratum: ex hac enim nouitate sequitur magna confusio & dissensio, vt tu dicis in huiusmodi obseruatione.

Ratio obseruationis Dominicæ diei, pro sabbatho.

PAVLVS. Ratio autē huius quare dies Dominica successit in obseruatione sabbathi talis est. Nam obseruatio sabbathi non solùm fuit in memoriā creationis mundi, prout Exod. 20. dicitur, sed etiam in memoriā eductionis de seruitute Aegyptiaca, prout habetur in decalogo repetito Deuter. 5. vbi sic dicit: Memento, quòd & ipse fueris in Aegypto, & eduxerit te inde Dn̄s Deus tuus in manu forti & brachio extēso: idcirco pręcepit tibi, vt obseruares diē sabbathi. Sed cōstat, quòd in diebus Messię nō erat facienda memoria de eductione Aegypti propter reuerentiam maioris liberationis, quę per Messiā erat faciēda. Vnde Hiere. 16. Ecce dies venient, dicit Dn̄s, & non dicetur vltra viuit Dn̄s, qui eduxit filios Israel de terra Aquilonis, &c. Quę quidē prophetia nō potest verificari de tēpore liberationis à captiuitate Babylonica, prout quidā erroneè putauerunt, nam in templo secundo celebratur agnus Paschalis in memoriam eductionis ab Aegypto, vt patet in lib. Talmudico, qui dicitur Petahim, vbi tractatur de agno Paschali, sed intelligēda est necessario d̄ tēpore Messię, in quo Israel erat liberandus à multo maiori seruitute

Exod. 20. b. 8.

Deu. 5. b. 15.

Hiere. 16. c. 15.

Lib. Talmud. Petahim.

seruitute, quã à seruitute Aegyptiaca, in tantum quod iã redemptio Aegyptiaca nõ erat memoranda. Vnde quia sabbathum primũ, scilicet antiquę legis in memoriam eductionis de Aegypto in parte erat celebratũ, quę quidem memoria erat cassanda tẽpore Messię, vt dictum est, idcirco translatum fuit de die illa septima ad sequẽtem diem, & hoc conuenienter. Nam prima sabbathi est dies octaua computando à primo dierum omnium: sex autem dies operatiui significãt secundum omnes præsens seculũ, in quo nos oportet laborare. Quod quidem seculũ diuiditur in sex ętates huius mundi, prout Rab. Moys. Gerundensis ponit in prohœmio Genes. Sabbathũ verò significat septimam ætatẽ, quæ est seculum futurum, in quo animę beatorũ in Deo requiescunt, quod doctores tui Talmudici vocãt seculum, quod totum est sabbathũ. Octaua verò dies, Dominica significat octauã ætatem, scilicet resurgentium, quæ quidem resurrectio incepit à nostro Messia in vna sabbathorum, quæ est dies Dominica, & ideo propriè & rationabiliter celebritati sabbathi nę successit celebritas Dominicæ diei ex institutione Ecclesię, & consuetudine populi Christiani: in hoc enim celebratur memoria creationis mundi, nã in qualibet septimana vna tantũ dies Dominica celebratur, & sic memoria creationis mundi, in qua in sex diebus Deus fecit omnia, & in septimo requieuit manifestè protestatur. Et iterũ, quia dies Dominica est octaua à primo dierum omnium, & in ipsa resurrectio incepit, vnde dictũ est, & sic in eadẽ resurrectio celebratur, in qua est vltima & perfecta requies.

Conuenienter sabbathũ mutatur in diem Dominicum.

Vide causam.

Rab. Moys. Gerunden. in prohœm. Genes.

Sex hebdomadæ dies significant præsens seculum, in quo nos oportet laborare.

Sabbathum verò seculũ futurum, in quo animæ beatorum requiescunt.

Octaua dies significat octauam ætatem, scilicet resurgentiũ, quæ incepit à Christo.

SAVLVS. Quicquid sit de ista successione vnius sabbathi ad aliud, quid potes dicere in modo obseruationis, in quo dies Dominica debuisset succedere secundum te, & tamen non sic fit. Nam opera, quæ expressè prohibebãtur in sabbatho, vt habetur Exo. 16. & in aliis locis tãquam licita non veremini facere in die Dominica, quam succedere asseritis sabbatho.

Arguit de operib' quæ fiunt die Dominica.

Exod. 16. d. 29.

PAVLVS. Opera, quę prohibẽtur in lege fieri in sabbatho, vt decoctio ciborum, & egressio de loco, & huiusmodi, manifestè pertinẽt ad cęrimonialia, quæ in lege noua non obligant, vt dictũ est supra. Illud autẽ est morale in obseruatione sabbathi, scilicet cessare ab operibus seruilibus, quę quidem opera seruilia propriè intelligũtur opera peccati. Nã vt ostensum est supra, subiectio spiritualis, per quam homo subditur peccato maior est, quã seruitus corporalis. Vnde facere opera peccati in die Dñica grauius est quã in die prophana. Dicũtur etiã opera seruilia, quib' vnus homo seruit alteri, & hęc sunt opera corporalia, quę si sunt talia, vt impediant applicationẽ hominis ad diuina, nõ sunt licita

In sabbatho quæ opera seruilia non prohibẽtur, nota.

Ad cærimonialia pertinebant decoctio ciborũ, &c.

Morale est cessare ab operibus seruilibus, & præcipuè à peccato cessare.

Grauius est in festo peccare, quàm aliis dieb⁹.

in lege noua, quia contrariantur obseruationi sabbathi, quæ propriè consistit in vacando Deo. Opera autē corporalia, quę desseruiūt hominum necessitatibus communibus, & non contrariantur prædictæ obseruantię, vt decoctio ciborū & huiusmodi, non intelliguntur prohibita, nisi cęrimonialiter, & ideo in lege noua, non obligant, quia talium duratio non transit vltra seculum Mosaicæ legis, vt iam dictum est.

Opera seruilia sunt, quibus vnus homo seruit alteri.

CAPITVLVM XV.

In quo ostenditur, quòd præceptum de circuncisione corporali non obligat fideles Christi sicut Iudæi falsè existimant, sed cessat cum aliis cærimonialibus veteris legis.

SAVLVS.

Circuncisio, quæ fuit data Abrahæ, & semini eius non subiacet seculo Mosaicæ legis in duratione. Nam Abrahæ data fuit per magnum tēpus ante dationem legis Gen. 17. nec debet computari cum cærimonialibus Mosaicæ legis in duratione, sed eius duratio manere debet durante fide Abrahæ, cui data fuit in signum fœderis. Quæ quidē fides, scilicet Abrahę, adhuc durat etiam secundum te: & ideo manifestum est, quòd fideles tui præcepti de circuncisione sunt transgressores: præsertim cùm magister tuus circuncisus est: & etiam Apostolus tuus post passionē tui Messię circuncidit quēdam suum discipulum. Ex quo manifestè patet, quòd circuncisio durare debet etiam post tuā legem nouam.

Genes. 17. b. 10.

Arguit de perpetuitate circuncisionis, eo quod fuerit Abrahæ data.

PAVLVS. Verū est, quòd circuncisio data fuit Abrahæ, & semini eius in signū fœderis, non in iustificationem. Non enim Abraham per circuncisionem iustificatus est, nec etiam per circuncisionem est Deo confœderatus: nam ante circuncisionem fuit per fidem iustificatus. Vndę habetur Genes. 15. vbi dicitur de eo: Credidit Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. & de eo sic iustificato legitur ibidē: In die illa pepigit Dominus cum Abrahā fœdus, &c. Ex quo patet, quod dictum est. Abrahæ autem iam sic iustificato & confœderato cū Deo, data fuit circuncisio in signum huius fœderis, & hoc est, quod dicitur Genes. 17. Circuncidetis carnem præputij vestri, & erit signum fœderis inter me & vos. Vnde non est inconueniens, vt manente fide Abrahę, eius signum cesset, si causa subsit rationabilis. Non enim in signo prædicto iustitia Abrahæ & seminis eius consistit, sed in fide ipsius.

Circuncisio Abrahæ fuit data in signum fœderis nō in iustificationē, quia fuit ante iustificatus credēdo.

Gen. 15. b. 6.

Genes. 17. b. 10.

SAVLVS. Non video, quę vel qualis esset ratio, qua signū per ipsum Deū Abrahę datū cessare debeat, manēte re principali cuius signū est, scilicet fides.

PAVLVS. Eadē causa, qua cærimonialia Mosaicæ legis debuerunt cessare post aduentum Messiæ, vt dictum fuit supra, per eandem debuit circuncisio cessare. Nam præceptum de circuncisione

Præceptum de circuncisione non fuit morale, quia nō erat ex dictamine rationis, quod homo circuncidat se in signum fidei: circuncisio inter cærimonialia reputabatur in lege.

cisione manifestum est non esse morale, non enim de dictamine naturalis rationis est, quòd homo circũcidat se in signum veræ fidei: alias enim Noë iustus, & alij iusti seu sancti, qui præcesserunt Abraham, fuissent rei, quia non fecerunt circuncisionē. Vnde hoc præceptum licet datum fuit Abrahę, repetitũ tamen fuit in lege Mosaica inter cætera cærimonialia legis, vt dicitur Leui. 12. vbi hoc præceptum ponitur inter quædam legalia, quæ circa puerum natum debebant fieri. Vnde idem est iudicium de omnibus illis quãtum ad eorum durationem, scilicet, quòd non debet excedere durationē Mosaicæ legis supradictã: Christus tamen custodiuit hoc præceptum sicut & cętera, quia nō venit soluere legē, sed adimplere Mat. 5. Similiter & Paulus circuncidit Timotheũ discipulum suũ pòst passionem Christi, & ante diuulgationem Euangelij, quia in illo tēpore intermedio cærimonialia legis potuerunt obseruari sine peccato mortali, præsertim, vbi imminebat periculum de nō obseruando, sicut erat in discipulo illo, eo quòd esset filius Iudeæ, quæ adhuc non erat informata de cessatione legalium, sicut & multi alij, qui tunc erãt ad fidem conuersi. Paulus tamen nō circũcidit Titũ, quia ex vtroque parente gētilis erat, & ideo non imminebat scandalum in eo de ommissione circuncisionis. Et circa hoc aduertere debes,

Leuit. 12. a. 3

Matt. 5. c. 17

Quod Paulus poterat Timotheũ circuncidere post Christi mortem, & quare id poterat.

Quare Titum nō circũcidit Paulus.

quòd sicut dictũ est supra quòd bona promissa per Christũ sunt spiritualia, sic circuncisio in lege Christi non cessauit ex toto, sed loco circuncisionis corporalis, quæ solùm cærimonialis est, nullam habens vtilitatem spiritualem, nisi in quãtum procedebat ex obedientia Dei, successit circuncisio spiritualis, quæ accommoda est, & valde perutilis, & in scripturis magis commendata.

Licet carnalis circuncisio cesset, quia cærimonialis, nō tamen cessat spiritualis.

SAVLVS. Dic, quæ sit illa circuncisio spiritualis, quæ magis commendatur in scriptura, quàm circuncisio corporalis.

PAVLVS. In scripturis sacris leguntur diuersæ circuncisiones, quarum quædã sunt corporales & quædam spirituales. Corporaliũ enim vna est, de qua agimus, scilicet circũcisio membri virilis, de qua Gen. 17. Masculus cuius præputij caro circuncisa nō fuerit delebitur anima illa de populo suo. Est etiam secũda corporalis, scilicet circuncisio labiorũ, per quam impeditur à recta & aperta loquutione, de qua Moyses dicebat Exod. 6. Quomodo audiet me Pharao cũ sim incircuncisus labiis. Est etiã tertia circuncisio & est spiritualis, per quam homo impeditur à susceptione auditus fidei seu disciplinę, & ista dicitur circũcisio auris, de qua Hiere. 6. Cui loquitur & contestabor, vt audiat, ecce incircuncisæ aures eorum, & audire non possunt. Est etiam quarta circuncisio & est spiritualis, & ista dicitur incircuncisio cordis

Diuersæ circuncisiones in Scriptura sacra leguntur.

Corporalis vna sola.

Gen. 17. b. 10.

In membro virili.

Secunda in circuncisio labiorum.

Exo. 6. b. 12

Tertia in circuncisio aeris.

Hie. 6. b. 10

Quarta circuncisio cordis.

dis, per quam homo per iniquas cogitationes cordis impeditur à dilectione Dei: contra quam in circũcisionem legitur Deut. 30. Circuncidet Dominus cor tuũ, & cor seminis tui, vt diligas Dominum ex toto corde. Constat autẽ, quòd ex istis incircũcisionibus spirituales sunt deteriores. Deterius enim est, quòd homo non suscipiat fidem Dei vel eius disciplinam, seu quòd retrahatur ab eius dilectione, quàm quòd habeat labia impedita à recta loquutione, vel membri virilis incircuncisione. Vnde Hieremias Propheta, increpans populum Israeliticum, eis dicebat: Omnes gentes sunt incircuncisę, & omnis domus Israelitica incircuncisi corde, quasi dicat: Israel deterioris cõditionis factus est, quantum ad incircuncisionẽ quàm gẽtiles. Nã gentiles sunt incircuncisi corporaliter, scilicet in membro virili, sed domus Israel sunt incircuncisi spiritualiter, scilicet in corde, per quam impediuntur à diuina dilectione & custodia mãdatorum Dei. Ex quibus habes, quòd in noua lege, licet cessauit circuncisio corporalis, quę nõ erat in aliquo bona, nisi in quantum pręcepta, successit tamen circuncisio spiritualis, quæ longè vtilior est, scilicet circũcisio cordis. Et nota, quòd administratio circuncisionis corporalis, quę in tua gente remansit post Christum administratur, sic turpiter per doctrinam Pharisaicã, quę est valdè ignominiosa, & præter mentem literæ veteris testamenti, in qua præcipitur circuncisio, prout Raymundus Rabbi tuus, in suo Pugione, largè declarat, quod hîc causâ breuitatis prætermittitur.

Deut. 30. b. 6.

Incircuncisiones spirituales deteriores corporalibus sunt

Hierem. 9. g. 26.

Iudæi turpiter circuncisionem exercent. Raymũdus.

CAPITVLVM XVI.

In quo ostenditur, quomodo intelligendum sit illud verbum Malach. vlt. Mementote legis Moysi serui mei, &c.

SAVLVS.

Tota ratio tua ad excusationem circũcisionis corporalis fiendæ in noua lege fundatur principaliter in hoc, quòd præcepta Mosaicę legis, scilicet cærimonialia & iudicialia non obligabant in noua lege, sed hoc est falsum manifestè: nã Malachias, qui fuit vltimus prophetarũ veteris testamenti in vlt. capit. suæ prophetiæ, vbi agit de aduentu Messiæ, dicit: Ecce ego mitto angelum meum, &c. subdit versus finem illius cap. Mementote legis Moysi serui mei, quam mãdaui ei in Oreb ad omnem Israel pręcepta, cęrimonialia & iudicialia. Ex quo patet, quòd præcepta iudicialia remanebant adueniente Messia, & per consequẽs cærimonialia. Idem enim est iudicium de vtrisq; quantũ ad hoc etiam secundum te.

Malach. vlt. a. 4.

PAVLVS. Ad istam autoritatem respõdetur tibi, quòd aliud est dicere Seruate: seu custodite legẽ Moysi serui mei, & aliud est dicere: Memẽtote legis Moysi serui mei. Primũ enim dictum

Expositio autoritatis Malachiæ, in qua noster dicit: Memẽtote, & non dicit custodite.

ctum importat custodiam præceptorũ legis, ad quã requiritur facere ea quę in lege pręcipiũtur, & vitare ea quę in lege prohibẽtur. Secundum verò dictum importat memoriam legis habendam, ad quã non requiritur prędicta obseruantia seu custodia præceptorum, sed sufficit habere memoriam de lege in mẽte, ad eius spiritualem intelligentiã percipiendam: vnde in hoc loco Propheta ad spiritualem intelligentiam legis per eius memoriã inuitat, non autẽ exhortatur ad eius obseruantiam. Si enim Propheta ad obseruantiã legalium perpetuò exortaretur, vtiq; dixisset: Seruate, seu custodite legẽ Moysi, quod nõ dixit, sed: Mementote legis Moysi. in quo intelligitur quod dictum est. Et nota, quòd hæc differentia inter custodiã præceptorum, & memoriam eorum habere ponit Rabbi Moyses Gerũdensis in expositione sua super Penthateucum super illud verbũ Exod. 20. Memento, vt diem sabbathi sanctifices. Et illud verbum Deut. 5. Obserua diẽ sabbathi. dicens, quòd primum præceptum est verbum affirmatiuũ, quod solùm importat memoriam sabbathi habendam: & secundum verbum est præceptum negatiuum de abstinendis ab omnibus, à quibus abstinendum est in sabbatho. Et sic prædicta autoritas Malachiæ magis facit cõtra te. Innuitur enim in ea, quòd memoria iudicialiũ legum & huiusmodi sufficit post aduentum Messiæ sine eorũ custodia. Potest etiam aliter respõderi ad tuam obiectionem. Nam cùm Malachias, licet fuisset vltimus prophetarum veteris testamenti, fuit tamen in primo tempore templi secundi, à quo tẽpore vsque ad Christum fluxerunt plusquã 400. anni, in quibus obseruanda erat lex Mosaica. Vnde etiamsi dixisset: Obseruate legem Moysi, &c. hæc verba intelligerentur implenda, in toto tempore illo 400. annorũ, quod tempus restabat futurum, vsque ad tempus Messiæ, & in illo tempore indubiè lex Mosaica erat seruanda, quantum ad omnia in eadem contenta, sicut fuerat ante tempus dationis ipsius legis.

Rab. Moys. Gerunden.

Exod. 20. b. 8.

Deut. 5. b. 12.

Differentia inter custodiam præceptorũ & memoriam eorum.

Alia responsio ad prædictam autoritatem.

Distinctio nona de Scrutinio scripturarum, circa sacrum mysteriũ sanctæ Trinitatis, & continet 17. capit.

In capitulo primo ostenditur, quòd vnitas Dei credenda est apud Catholicos, prout testimonia scripturarum testantur, licet Iudæi aliter existimant de fidelibus.

In capitulo secundo ostenditur, quòd in diuinis, secundum Scrutinium scripturarum veteris testamenti, credendũ est esse aliquam pluralitatem realiter distinctam, simul cum vnitate essentiæ.

In capitulo tertio ostenditur, quòd autoritates veteris testamẽti, per quas pluralitatem distinctam in Deo esse simul cum vnitate essentiæ testantur, non sunt exponendæ prout Iudæi hoc falsè existimãt, vt veritatem Catholicæ fidei negare possint.

In capitulo quarto ostenditur, quòd ex an-

ex autoritatibus sacris veteris testamenti nõ tantum pluralitas, sine alicuius numeri determinatione Deo attribuitur, sed etiam in Deo ostenditur pluralitas sub trino numero.

In capitulo quinto ostenditur, quòd etiam à doctoribus antiquis Hebræorũ hoc mysterũ traditur, licet nõ ita expresse seu perfectè sicut à nostris doctoribus.

In capitulo sexto ostenditur, quòd nõ repugnat naturali rationi, quòd vna & eadem res sit trina & vna.

In capitulo septimo ostenditur, quòd generatio seu paternitas & filiatio, quæ in diuinis esse dicuntur, non sunt intelligenda secundum modum infimarũ creaturarum, sed secundum similitudinem supernarum, scilicet intellectualium, à quibus etiam similitudo accepta, deficit à repræsentatione perfecta diuinorum.

In capitulo octauo ostenditur, quòd primo in his procedendũ est, vt per Scrutinium scripturarum cognoscamus an in diuinis sit generatio, & deinde an hæc veritas in sacra Scriptura reperta possit per rationes humanas impugnari, quod quidem scrutinium cum magna diligentia & deuotione agendum est.

In capitulo nono ostenditur, quòd in diuinis est Filius genitus, & Pater generans, & hoc per autoritatem Psal. dicentis: Dominus dixit ad me filius meus es tu ego hodie genui te. non obstantibus Iudæorum cauillationibus.

In capitulo decimo ostenditur, quòd generatio in diuinis credenda est æterna ex autoritate Psalm. dicentis de filio Dei: Erit nomen eius in secula, & ante solem permanet nomen eius. non obstantibus Hebræorum cauillationibus.

In capitulo vndecimo ostenditur, quòd Deus, qui creauit seu formauit vniuersa habet filium, autoritate Prouerb. 30. vbi dicitur, quòd est nomen eius, & quòd nomen filij eius si nosti. nõ obstantibus cauillationibus Hebræorũ.

In capitulo duodecimo ostenditur, quòd Spiritus sanctus est alia persona in diuinis præter personam Patris & Filij ex autoritate Psal. dicentis: Verbo Domini cæli firmati sunt, &c. non obstantibus Hebræorum cauillationibus.

In capitulo tredecimo ostenditur, quòd in diuinis est tertia persona, scilicet Spiritus sanctus, autoritate Isa. 48. vbi dicitur: Et nunc Dominus misit me & spiritus eius: quibusdam Hebræorum cauillationibus non obstantibus.

In capitulo decimoquarto exponitur autoritas Isaiæ supradicta extensè, vt ex illa sanè intellecta intentum probetur supradictum.

In capitulo decimoquinto ostenditur per alias autoritates, quòd Spiritus sanctus est Deus contra Hebræos, qui Spiritum sanctum in scripturis contentum dicunt esse creaturã: & specialiter exponitur ibi illud verbum Genes. 1. Spiritus Domini ferebatur super aquas.

In capitulo decimosexto ostenditur, quòd per hoc quod dicitur. In principio creauit Deus. intelligendum est sapientia à Deo concepta, per quam Deus mundum creauit.

In capitulo decimoseptimo ponuntur quædam obiectiones Iudæorum contra veritatem generationis, quam fides catholica profitetur esse in diuinis: quæ quidem obiectiones soluuntur. In cuius fine declaratur, quòd in præsenti tractatu, vbi solum agitur de Scrutinio scripturarum, non est tractandũ de omnibus difficultatibus, quæ ad hoc mysterium pertinent.

CAPITVLVM I.

In quo ostenditur, quòd vnitas Dei credēda est apud Catholicos, prout testimonia scripturarum testatur, licet Iudæi aliter existiment de fidelibus.

SAVLVS.

VIDEO quid sentis circa innouationem diuinæ legis: & quia supra inter nos fuit ordinatum, quòd consequenter de his, quæ Christus tuus fuerat loquutus cōtra Excelsum tractaremus, scilicet contra vnitatem Dei, prout fuerat prophetatum de cornu paruulo Dan. 7. quod adaptatur Christo tuo, vt supra dictum est distin. 7. cap. vltimo. Idcirco conuenit, quòd de hoc ad præsens discutiamus. *Dan. 7. c. 8.*

PAVLVS. Dic mihi vbi inuenisti, quòd magister meus Christus cōtra Deum excelsum fuisset loquutus, quòd tamen nō credo quod reperire posses.

SAVLVS. Immo ipsum, & suos discipulos per suam doctrinā seductos manifestè reperio, loquentes contra Deum excelsum, & primo sic. Constat enim per Scrutiniū scripturarū, quòd verus Deus, qui cęlum & terram creauit, & populū suū de Aegypto eduxit, & legem in mōte Sinay dedit, quem omnes sancti & Patriarchæ & Prophetæ coluerunt, vnum esse, non multos seu plures. Vnde Moyses hanc fidem volens populum Israeliticum firmiter docere cùm esset in vltima ætate vitę suę. Deut. 6. Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus vnus est. hanc veritatem etiam testantur omnia sacra eloquia, in quibus omnia diuina nomina tam substantiua, quàm adiectiua seu appellatiua semper sunt singularis numeri, vt cū dicitur: Dominus Deus omnipotēs. & huiusmodi, proprium autē nomen Dei est, scilicet Thetragramathō. De quo Exod. 3. Hoc est nomen meum in æternum, quod non solum est singularis numeri, sed in tali forma positum est in Hebræo, quòd non posset multiplicari, vt patet cuicunq; in illa lingua perito: hoc etiā patet de verbis, quibus sacra scriptura vtitur in diuinis. Vt cùm Deus loquitur, tanquam in prima persona, vel cū de Deo aliquis loquitur, tanquā de secunda persona, vel cum de Deo quis loquitur, tanquam de tertia persona. In singulis prædictis semper tales loquutiones fiunt per verba singularis numeri. Exemplum primi: vt cùm dicitur Exod. 20. Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Et Deu. 32. Videte, quòd ego sum, & nullus alius pręter me. Exemplum secundi, vt cùm Adam alloquēs Deo. Genes. 3. dicebat: Vocem tuam Domine audiui in paradiso. Exemplum tertij. In principio creauit Deus cælum & terram. In quibus loquutionibus & in cæteris omnibus nunquam in sacra Scriptura Deus alicui lo-

Arguit Iudæus contra Trinitatem personarū.

Primo ex autoritatibus Scripturæ.

Deut. 6. a. 4

In diuinis omnia nomina tā substatiua, quā adiectiua, seu appellatiua sunt singularia.

Arguit ex nomine Thetragramathon.

Exod. 3. e. 15.

Verba, quibus scriptura loquitur de diuinis.

Exo. 20. a. 2

Deut 32. f. 39.

Gen. 3. b. 10

Gen. 1. a. 1.

quens, vel ipsi Deo loquens aliquis, vel de eo loquitur quis nisi per verba singularis numeri. Ex quo manifestè insinuatur vnitas seu singularitas ipsius Dei. Hanc etiam veritatem non solùm ex sacræ Scripturæ testimoniis, sed etiam ex ratione naturali Philophi cognouerũt, cùm ex solo dictamine naturalis rationis primam causam, quæ non nisi Deus est, vnam esse asseruerũt & simplicissimam. Ille ergo, qui Deũ siue primam causam totius entis trinum esse fatetur siue trinam, indubiè contra Excelsum loquitur. Et ideo tibi supra dicebam, quòd illud cornu paruulum, de quo legitur Dan. 7. quod loquitur verba contra Excelsum, verè & propriè intelligi debet de Christo tuo, qui contra vnitatẽ Dei in scripturis apertè tradditã & per dictamen naturalis rationis inuẽtam expressè loquutus est modo prædicto.

Arguit ex ratione naturali, ex qua Philos. Deũ vnum esse cognouerunt.

PAVLVS. Non te oportebat laborare ad probandũ mihi vnitatẽ dei. Veritas enim Catholicę fidei omnes fideles Christi obligat ad credendum vnitatem Dei. Primus enim articulus nostræ fidei hoc testatur, dicimus enim in symbolo nostro. Credo in vnũ Deum. Vnde quicunque vnitatem Dei negasset, tanquam hæreticus à consortio fidelium esset eiiciẽdus: & ideo de hoc non oportet te mecũ disputare.

Vnum esse Deum fide credimus.

SAVLVS. Et si ore quandoq; confiteamini Dei vnitatẽ, cùm hoc tamẽ dicis, quòd Deus sit trinus, ita quòd tres asseris esse diuinas personas distinctas, quod est manifestè contra diuinam vnitatẽ. Impossibile enim est aliquid esse vnum & trinũ, & ideo confessio vestra de vnitate Dei est vana, cùm simul cũ hoc trinitatem in Deo asseritis.

Arguit contra trinitatẽ personarũ, quia quod num est, trinum esse nõ potest.

CAPITVLVM II.

In quo ostenditur, quòd in diuinis secundum Scrutinium scripturarum veteris testamenti credendum est esse aliquam pluralitatem distinctam, similiter & vnitatem essentiæ.

PAVLVS.

Non est inconueniẽs, quòd aliquid sit vnum secũdum aliquid, vt puta secundum essentiam, & tamen sint plures in personis, & hoc oportet cõfiteri de Deo secundum testimonia scripturarum. Si enim diligenter circa hoc sacra eloquia scrutatus fueris, manifestè reperies, quòd sicut in Deo vnitas est confitenda, sic etiam attribuenda est in diuinis pluralitas, quòd manifestè patet sacra testimonia scrutanti.

Vnitas Dei credẽda est cum pluralitate personarum.

SAVLVS. Indica mihi rogo testimonia sacra, in quibus hoc quod asseris reperitur: oppositũ enim huius inuenio, prout iam tibi dixi.

PAVLVS. Per illa quibus tu conatus es mihi ostẽdere vnitatem Dei per ipsam et posses intelligere pluralitatẽ in Deo esse confitendam, quod patet primo in no-

Scriptura sacra tam in nominibus substantiuis, quàm appellatiuis, pluralitatem Deo attribuit.

in nominibus substātiuis, quę de Deo dicuntur, in quibus sacra Scriptura pluralitatē Deo attribuit, vt manifestè patet de hoc nomine Heloim, quod est nomē plurale istius nominis Heloah. Constat enim vnicuiq; linguam Hebraicam scięti, quòd hoc nomen Heloah significat singulariter Deum, sicut hoc nomē Deus significat in lingua nostra. Similiter, quòd hoc nomen Heloim significat idem quod Dij in nostra lingua: manifestum est autē, quod sacra Scriptura loquendo de Deo eum multoties vocat Heloim, vt cùm dicitur: In principio creauit Deus cęlum & terram. Ibi enim vbi nos habemus Deus, in Hebraico habetur Heloim, quòd significat Dij, & sub isto nomine Heloim, quod est plurale huius nominis Heloah, nominatur Deus in toto opere sex dierum, & in quamplurimis locis Scripturæ sacræ. Ex quo patet, quòd per nomina substantiua significatur Deus in scriptura sub nomine plurali. Idem inuenitur in nominibus appellatiuis, vt est hoc nomen sanctū, & hoc nomen viuus vel viuens, quæ quidem nomina de Deo legūtur in Scripturis sacris in plurali numero dicta. Vnde Iosuę vlt. Propheta loquens de Deo dicebat populo: Non potest seruire Domino, quoniam Heloim sancti est, non enim dixit Heloim sanctus, sed Heloim sancti, quod idem sonat apud nos sicut Dij sancti. Itē Hierem. 10. de Deo dicitur: Ipsi

Heloim est plurale à nomine Heloah, & significat Deū. Heloim in Hebræo idē quod Dij in latinis.

Genes. 1. In principio creauit Heloim, id est Dij.

Idem est in appellatiuis quod in substantiuis, quæ de Deo loquuntur.

Iosuæ vlt. c. 19. *Heloim sancti, id est Dij sancti.*

Hierem. 10. b. 10.

enim Heloim viui & R. ex sempiternus. quod idem est, ac si dicat Dij viui, eo quòd Heloim, vt dixi significat idem, sicut Dij in lingua nostra, & licet in trāslatione nostra ista nomina ponantur in singulari, scilicet Deus sanctus, & Deus viuus, in Hebraica tamē veritate, vt nosti, in plurali numero ponuntur, vt dictum est. Ex quibus habes manifestè; quòd in sacra Scriptura Deus nominatur sub nominibus pluralis numeri, tam in substātiuis nominibus quàm appellatiuis.

SAVLVS. Ex his, quæ allegas non habes intentum. Nā in qualibet autoritate de iis per te allegatis reperies; quòd illa nomina diuina, tam substantiua, quàm appellatiua reguntur per verba singularis numeri, in quo manifestè euacuatur tua probatio. Nam si intētio sacrę Scripturæ fuisset pluralitatem Deo attribuere, sic nominibus diuinis pluralitatem significantibus coniunxisset verba pluralis numeri, prout cōgruitas loquutionis requirit, quod tamē non fecit. Nā cùm dicitur: In principio creauit Deus cælum, licet li Deus ponatur in plurali, vt tu dicis, tamē hoc verbum creauit singularis numeri est, non enim dixit creauerunt sed creauit, in quo denotatur, quòd licet Heloim significet idem quod Dij, tamen non est ibi pluralitas ponenda, non enim dixit creauerunt sed creauit. Similiter in illa autoritate, quam allegas de Iosuæ dicente de Deo:

Licet in nostra versione hæc nomina ponantur in singulari, scilicet Deus sanct⁹. Deus viuus, in Hebræo sunt in plurali.

Arguit Iudæus, quòd in pronominib⁹ de Deo semper ponitur verbum singularis numeri.

de Deo: Heloim sancti est, manifestum est, quòd hoc verbũ est singularis numeri. Non enim dixit Heloim sancti sunt, sed Heloim sancti est, & sic euacuatur tua probatio. Idem dicendum de illa autoritate Hierem. vbi dicitur: Ipse est Heloim viui, nõ enim dicitur: Ipsi sunt Heloim viui, sed ipse est: in quo manifestè demonstratur, quòd non est ibi pluralitas, sed sola vnitas per verbum singulare significata.

Fides ita cõfitetur in diuinis pluralitatem, vt vnitatem nõ excludat.

PAVLVS. Si rectè consideras, hęc euasio tua nõ euacuat meam rationem, sed eam etiam fortificat: nã fides nostra catholica non sic confitetur pluralitatem in diuinis, quòd vnitatẽ essentialem excludat, vt iam tibi dixeram, sed cũ vnitate in essentia pluralitatem in personis profitetur, quam veritatem autoritates per me allegatę testantur, quæ in nominibus pluralitatẽ designat, & in verbo vnitatem: & sic manifestè cũ veritate nostræ fidei concordat, & hoc patet in prima autoritate totius sacræ Scripturæ, quã tibi allegaui, scilicet: In principio creauit Deus cælum, &c. In hoc enim, quòd Deus sub plurali numero, scilicet Heloim denominatur, ostenditur pluralitas in diuinis. In hoc autẽ, quod singulare apposuit cũ subiungit: Creauit, manifestè ostenditur vnitas essentiæ, præsertim cùm hoc verbum creauit includit verbum essentiale, scilicet est, vel fuit creans, & sic manifestè denotatur essentialis vnitas in pluralitate, quod omnino consonat veritati fidei nostræ.

Causa quare cũ nomine plurali ponitur verbum singularis numeri.

Gen. I. a. I.

Essentialis vnitas Dei in pluralitate ostẽditur.

SAVLVS. Antiqui nostri sæpe fuerunt impugnati ab hæreticis sibi contemporaneis, volẽtes vnitatẽ Dei subuertere per istas nominationes diuinas, quæ sub plurali numero quandoque in Scripturis sacris reperiuntur, sed nostri cõuincebãt eos ex singularitate intellecta in verbis, quæ talibus nominibus adiungebãtur. Vnde ratione huius dicti: In principio creauit Heloim cælum & terram. vbi Heloim ponitur, quod significat Deum in plurali, interrogauerunt hæretici, vt legitur, in quadam glossa antiqua super Gen. à quodam doctore antiquo nomine Rabbi Canlai, quot Dij creauerunt mundum, quibus respondit: Ego & vos quęramus in lege: in principio creauerũt Dij cælum & terram nõ est scriptum, sed in principio creauit Dij, &c. & sic tacuit hæreticus. Hęc ille. Ex quo patet, quòd ex singularitate istius verbi creauit conuictus fuit hæreticus, volẽs impugnare vnitatem Dei, per hoc quod nominatur Heloim, id est Dij, & isto modo inueniuntur quamplurima dicta in gestis doctorum nostrorũ, quæ causa breuitatis ommitto.

Heretici voluerunt ponere pluralitatẽ deorũ.

Rab. Cãlai.

PAVLVS. Licet ex dictis magistrorum tuorũ nõ posses aliquid contra me concludere, vt sæpe dictum est, tamen in hoc volo tibi ostẽdere, quòd ea quæ dicuntur hîc per tuos magistros, non faciunt contra me, sed

Multi fuerunt hæretici articulum Trinitatis impugnantes.

potiùs pro me. Ad quod attẽdere debes, quòd multi fuerunt hęretici, qui credebãt plures deos esse in mundo distinctos secundum naturam vel essentiã, quod est omnino falsum, etiam secundum veros Philosophos fide carentes, & isti tales hæretici volebãt ex hoc nomine Heloim, per quod frequenter Deus nominatur in scripturis errorem suũ concludere, scilicet quòd essent multi dij distincti secundũ essentiam. Vnde cõtra hunc errorem sufficienter respondebant magistri tui ostendẽtes, quòd cum talibus nominibus pluralis numeri dictis frequenter de Deo, communiter semper adiungebantur verba singularis numeri, manifestè ostendebatur, quòd nõ erant multi dij natura differẽtes, quia sic oportet verba pluralis numeri adiungere talibus nominibus in plurali significantibus, si enim pluralitas essentialis seu substantialis esset in diuinis: ita propriè verba pluralis numeri de Deo dicerentur sicut & nomina pluraliter significantia, sicut cũ aliquis loquẽs de Socrate, vel Platone simul aliquid facientes per verba pluralitatẽ significãtia loqui debet dicendo, ij homines sunt tales, vel talia operantur: quod tamen sacra Scriptura maximè euitat de Deo loquendo. Nam sicut nominat Deum pluraliter in nominibus ad designandum aliquam esse in Deo pluralitatem, non tamen adiũgit verba pluralia sed tantum verbũ singularis numeri, ad denotandum singularitatem seu vnitatem diuinæ essentię. Et ideo si bene attendis responsio magistrorum tuorum, sicut verè euacuat errorem hęreticorum, multitudinem deorum ponentium, sic verè fortificat, vel probat fidei catholicę veritatem, quæ quidem fides verissima, vt iam tibi dixerã, non multitudinem seu pluralitatem deorum ponit. Absit, sed veram vnitatem Dei fatetur, & tamen aliquam pluralitatem in diuinis asserit conformiter ad allegatas autoritates, in quibus verba singularis numeri coniungũtur nominibus pluralitatem significantibus.

Nunquam Iudæi crediderunt plures esse Deos sed tantum vnus.

SAVLVS. Autoritates prędictę, quas pro te allegas non cõformantur tuæ fidei. Fides enim tua, vt sæpe audiui à doctoribus & magistris tuis, licet pluralitatem Deo attribuat, non tamen confitetur, quòd sint plures dij, sed tantum vnus Deus. Per autoritates autẽ supradictas plures dij dicuntur. Cùm enim dixit: In principio creauit Heloim. idem est ac si diceret: In principio creauit dij, vt dictum est per te, quod est manifestè cõtra fidem tuã secũdum quod negas quòd sint plures dij.

Pluralitas in diuinis cum verba singularis numeri sæpe inuenitur in scriptura.

PAVLVS. Verum dicis in hoc quòd secundum veritatẽ catholicam nõ est concedendũ, quòd in diuinis sint plures dij, & hoc cum verbo substantiuo pluralis numeri, sed bene conceditur pluralitas in diuinis cũ verbo singula-

ſingularis numeri, vt cū dicitur, quòd Deus eſt trinus: nam per ſingularitatem verbi eſſentialis vnitas eſſentiæ ſaluatur, & ſic eſt in omnibus autoritatibus per me allegatis, in quibus omnibus verbum eſſentiale ſingularis numeri ponitur, vel aliud verbum includens verbum eſſentiale.

CAPITVLVM III.

In quo oſtenditur, quòd autoritates veteris teſtamenti, per quas pluralitatem diſtinctam in Deo eſſe ſimul cum vnitate eſſentiæ teſtantur, non ſunt exponēda, prout Iudæi hoc falſè eſtimant, vt veritatem catholicæ fidei negare poſſint.

SAVLVS.

QVomodo poſſunt iſta à ratione naturali comprehēdi, vel quid magis naturali rationi contrariari poſſet, quàm quod vna, & eadē res ſimpliciſſima, vna tantum res ſit & plures, certe & ſi hoc ſcriptura ſacra maniſeſtè tradderet, potius eſſet exponenda quàm credenda, cū duæ veritates ad inuicem cōtrariari non poſſint.

Trinitatis myſterium, licet ratione naturali comprehēdi non poſſit non tamen rationi naturali cōtrariatur.

PAVL. Licet poſsē cōcedere tibi, quòd hoc myſteriū, ſcilicet ſantæ Trinitatis & vnitatis à ratione naturali cōprehendi nō poſſet, cùm hoc excedat naturalem hominis rationem, nullo tamen modo concedendum eſt, quòd prædictum myſterium cōtrariatur naturali rationi humanæ. Licet enim vna & eadem res ſecundum idem non poſſet eſſe tātum vna & plures, hoc autem intelligendum eſt cū vna, & eadem res ſecūdum idem dicatur eſſe vna & plures, non autem cū non ſecūdum idem dicatur vna & plures. Vnde homo eſt quodā vnum ſecundum ſuppoſitū, non tamen ſecundum partes integrales ſeu eſſentiales: & licet hoc exēplum de diuinis ex toto non competat, vbi nulla pars eſt alicuius totius, eſt tamen ſufficiēs ad excludendam rationem tuā, in qua dicis, quòd contrariatur rationi naturali humanæ eādem rē eſſe vnam & plures, cùm etiā hoc inuenitur in ipſis creaturis. In hoc autem, quod dicis, quòd etiam ſi Scriptura ſacra maniſeſtè tradderet, quòd Deus eſt vnus, & quòd eſt pluralitas in Deo, quod hoc non eſt credendum, ſed potius exponendum, quęro à te quomodo hoc poſſes exponere ſine hoc, quod ſacræ Scripturę maniſeſtè cōtradicas.

Sanhedrin Bereſith Rab. Hebræorū expoſitiones de nominib⁹ diuinis pluralitatē aliquam importantibus.

SAVLVS. Hoc poſſum exponere, prout antiqui noſtri expoſuerunt quaſdam autoritates, quæ videbantur aſſerere aliquā pluralitatē in diuinis, prout habetur in libro qui dicitur Sanhedrin, & etiam in Bereſith Rabba, & in aliis locis, vbi dicitur, quòd omnis locus, in quo dicitur Heloim, ſcilicet Deus, quia ſignificat aliquam pluralitatem intelligitur ipſe Deus & domus iudicij ſui, & ſic expoſuerunt illud, quod dicitur Oſeæ. 1. Et domui Iudæ miſerebor, & ſaluabo eos in Domino Deo ſuo. In qua autoritate, quia non dicitur: Et domui

Oſeæ 1.c.7.

domui Iudæ miserebor, & saluabo eos in me. apparet quòd sit alius ille qui miseretur, & alius ille qui saluat. Similiter cũ dicit Zach. 2. Ego veniẽs, & habitabo in medio tui, dicit Dñs, & applicabuntur multæ gẽtes ad Dominum, &c. In qua autoritate cũ dicit: Ego veniens, & habitabo in medio tui. debuisset dicere, & applicabuntur gentes multæ ad me, sed quia dicit ad Dominum apparet, quòd sit alius ille Deus veniens ad habitandum in medio Hierusalem, & alius ille, ad quem applicabuntur gentes, & sic videtur esse pluralitas in Deo, & sunt quamplurimę autoritates isto modo loquentes in sacra Scriptura. Ad cuius inconuenientiam tollendam exposuerunt, quòd Deus in similibus locis sacræ Scripturæ intelligitur non solus Deus, sed ipse, & domus iudicij sui, & sic intelligitur, quòd illa pluralitas non est attribuenda Deo, ad quem pertinet summa vnitas & simplicitas, sed ad domum iudicij sui, qui sunt summi angeli beati, qui semper assistũt Deo, & isto modo, sequẽdo vestigia antiquorũ nostrorũ possum respõdere ad autoritates per te allegatas ad ostendendam pluralitatẽ in Deo, scilicet, quòd pluralitas in autoritatibus illis intellecta non est attribuenda ipsi Deo soli, sed Deo & domui iudicij eius, qui sunt plures, vt dictum est.

Zachar. 2. c. 10.

Secundum Hebræos in multis scripturæ locis significãtibus pluralitatem Dei, intelligitur ipse Deus & domus iudicij sui.

Domus iudicij Dei sunt summi Angeli.

PAVLVS. Si benè scrutaris scripturas nullo modo posses subterfugere ab autoritatibus per me allegatis per illã expositionẽ. Si enim cũ dicitur: In principio creauit Heloim cælum & terram, &c. pluralitas intellecta per illam dictionem Heloim exponas domũ iudicij ipsius Dei, sequeretur, quòd Deus & domus iudicij sui mundum creauerunt: & sic non solus Deus esset creator mundi, sed Deus & domus iudicij eius, quod est hæreticum etiam apud te. Et similiter si illud quod dicitur Hiere. 10. Ipse est Heloim viui & rex sempiternus. exponas de Deo, & de domo iudicij eius, sequeretur, quòd domus iudicij ipsius Dei est Rex sempiternus totius mũdi, quod etiam est contra fidem tuam, testãte scriptura Deut. 4. Scito ergo hodie, & cogita in corde tuo, quòd Dñs ipse est Deus in cęlo sursum, & in terra deorsum, & non sit alius. Vnde autoritates per me allegatę, quę pluralitatem Deo attribuunt nõ possunt intelligi nisi de Deo tantum, non autem de domo iudicij eius, seu angelis eius, vt prædictum est, nisi fortè per domũ iudicij Dei intelligantur personæ diuinæ, quę sunt ipse Deus secũdum veritatẽ fidei nostræ, & sic de eis, prout sunt vnus Deus propriè verificatur. In principio creauit Deus, &c. Vnde si sic exponis cessat contentio inter me & te, quantum ad hoc. Si autem per domum iudicij aliquid extrinsecum Deo intelligis, tunc nullo modo posset saluari autoritas

Inconueniẽtiam adducit cõtra falsam expositionem Iudæorum.

Gen. 1. a. 1.

Hiere. 10. b. 10.

Deut. 4. f. 39.

Per domum iudicij Dei intelligũtur personæ diuinæ.

toritas prædicta, vt dictum est.

SAVLVS. Scriptura sacra sæpe loquitur de Deo more humano, & ideo quandoq; attribuit Deo ea quæ propriè Deo non competunt, vt cùm dicitur
Gen. 11. a. 5. Genes. 11. Descendit autem Dominus, vt videret ciuitatem & turrim, &c. & Genes. 18. Deus di-
Gen. 18. c. 21. cebat Abrahæ: Descendam nũc & videbo clamorem, &c. In quibus manifestũ fit, quòd Deo non competit descensus, sicut nec motus localis oportet hoc intelligere secundum morem humanum: homines enim volentes de aliquibus dubiis certificari condescendunt ad particularitates rerum discutiendas seu inuestigandas, quod Deo non competit propriè, sed similitudinariè tantum. Vnde in proposito, licet Deus solus mundum creauit, ponitur tamen in creatione mundi hoc nomẽ Heloim, quod significat pluralitatem in Deo, vt intelligatur, quòd Deus creauit mundum cum consilio domus iudicij eius, sicut in humanis illa, quæ cum cõsilio magnorum fiunt creduntur sapientius seu prudentius fieri. Vnde ex hac pluralitate non concluditur
Prou. 3. c. 19 nisi illud quod dicitur Prouer. 3. Dominus sapiẽtia fundauit terram, stabiliuit cælos prudentia, sapientia illius erumpunt abissi, &c. hoc est dicere, quòd creatio mundi fuit facta cum magna prudentia seu sapientia Dei, sic vt illud quod cum magno consilio & deliberatione fit, dicitur esse prudentissimè factum.

More humano de Deo sæpe scriptura loquitur.

Quomodo exponendæ sunt autoritates veteris test. ponẽtes pluralitatẽ cũ vnitate, &c.

PAVLVS. Licet verum est, quòd quandoque Scriptura sacra loquatur de Deo more humano, hoc tamen fit semper ad tollendos aliquos errores de Deo, in quibus multi fuerunt seducti, non autem ad dandam occasionem extendendi errores circa Deum. Vnde, quia circa prouidentiam diuinam erga gubernationẽ humani generis multi errauerunt antiqui, & etiam hodie errant, existimãtes, quòd Deus non habet curam de regimine humani generis secũdum iustitiam, prout quidam dicebant. Vnde dicitur Iob. 22. Super cardines cæli ambulat, & nostra non considerat: idcirco ad ammouendos huiusmodi errores scriptura loquitur de Deo, sicut de homine, qui diligenter solicitus est ad inquirendam veritatem alicuius facti, & ideo dicit: Descendam & videbo, & huiusmodi. Similiter, vt ostendat, quòd Deo displicent hominum peccata, & cum zelo iustitiæ procedit ad eorum punitionem, attribuit Deo irã seu furorem metaphoricè dicendo: Ignis succensus est in furore meo. & sic de similibus: sed ad hoc quia Deus mundum creasset sapienter & prudenter, non expediebat dicere, quòd cũ consilio domus iudicij extrinseci mundũ creauerit, hoc enim præberet scandalũ erroris in cordibus audientium, qui ex hoc estimarẽt

Scriptura sacra, quare loquitur de Deo more humano.

Iob 22. b. 14

Deum

Deum indiguisse aliorum consilio. Satis enim sufficiebat dicere, quòd Deus sapientia fundauit terram, prout in prouerbiis: & non attribuere Deo defectũ indigentiæ consiliariorum, quia vt ait Philosophus in 3. Ethico: Consiliamur in magnis, quasi de nobis psis diffindentes, quod de Deo asserere esset maximum inconueniens: & sic responsio tua non sufficit ad saluandã pluralitatem attributã Deo in creatione mundi. Item ad aliam autoritatem Hiere. 10. nihil facit responsio tua: nulla enim bona doctrina sequitur, ex hoc quod domus iudicij Dei, si sit aliquod extrinsecũ à Deo dicatur. Ipse est Dij viui, & Rex sempiternus.

Arist. 3. Eth.

Hiere. 10. b. 10.

CAPITVLVM IIII.

In quo ostẽditur, quòd ex autoritatibus sacris veteris testamenti nõ tantũ pluralitas, sine alicuius numeri determinatione Deo attribuitur, sed etiam ostenditur in Deo esse pluralitas sub trino numero.

SAVLVS.

Adhuc in prædictis non respondes mihi, ad illam autoritatem, Deut. 6. contentam, scilicet: Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus vnus est. In qua autoritate sola, vnitas Dei ostenditur & docetur, quod est cõtra modum probationis tuæ superius dictum.

Deut. 6. a. 4

PAVLVS. Imo in hac eadem autoritate Trinitas cum vnitate inuitur: tria enim nomina significantia Deum cum vnitate ipsius, in hac autoritate cõtinentur. Non enim dixit: Audi Israel, Dominus Deus tu⁹ vnus est, nec dixit: Audi Israel Deus vnus est, sed dixit: Audi Israel Dñs De⁹ vester, Deus vnus est: hæc dixit, quolibet enim istorũ modorum, loquẽdi poterat vnitatem significare, magis conformiter ad opinionem tuam; sed hoc non fecit: nam ter Deum nominauit cum vnitate, & sic illa autoritas quam allegas pro te, magis facit pro me.

Trinitas cũ vnitate in veteri testamento inuitur.

SAVLVS. Replicatio illorum trium nominum Deum significantium in prędicta autoritate intelligenda est, ad maiorẽ confirmationem sententiæ. Sæpe enim in scripturis sacris, fit vnius & eiusdem repetitio ad maiorem firmitatem sententiæ, & ideo in hoc loco sic intelligi debet replicatio diuinorum nominum cũ vnitate, quasi dicat, firmiter & firmus, & firmissime tene, quòd Deus est vnus.

PAVLVS. Periculum ponendi pluralitatem in Deo est apud te maximum, sicut etiam apud nos asserere multitudinẽ deorum nephandissimum est, & ideo secundum te nullo modo debuisset scriptura, occasionẽ dare ad attribuẽdam pluralitatem Deo, quod tamen fecit ter nominando in vnitate: ad confirmandum autem sentẽtiam vnitatis sufficisset replicatio firmitatis sententiæ, sicut in aliis locis, & ex hoc nõ prębere toccasionem credendi Trinitatem in

vnitate quod apud te nephas est. Sed ad rei veritatem autoritas prædicta ter nominando Deum, tria supposita diuina demonstrat, & includendo vnus est, vnitatem diuinæ essentiæ ostendit, quod ad propositum meum facit, non autem pro te, & in aliis locis sacræ Scripturæ similiter reperies, scilicet repetitionem trinam, ter nominando Deum, vbi sola vna nominatio sufficisset, & hoc ad innuendũ sanctæ Trinitatis mysteriũ.

Ter Deum nominanda tria supposita Diuina demõstrat.

SAVLVS. Declara mihi illa loca sacræ Scripturæ, vbi talis repetitio trina diuini nominis reperitur vbi sola vna nominatio Dei sufficisset.

PAVLVS. Ommisis multis causa breuitatis quæ ad hoc faciunt, tria tantum loca ostendam tibi, in quibus solenniter fit repetitio trina diuini nominis, vbi tãtum vna sufficisset, Primo Numer. 6. vbi Deus præcepit sacerdotibus, vt sub certa forma benedicerent populum, inuocãdo nomẽ diuinum super eos, & dicitur in prædicto capitulo, in principio illius præcepti: Sic benedicetis filiis Israel. & in fine dicitur. Et inuocabunt, scilicet sacerdotes, nomen meum, super filios Israel, ego autem benedicam eos. Ex quo patet, quod illa benedictio sacerdotalis solennis consistebat in inuocando nomẽ diuinum super populum, quæ quidem positio seu inuocatio nominis diuini, prout in eodem cap. declaratur, præcipiebatur fieri, per trinam repetitionem diuini nominis, sub hac forma, scilicet Benedicat tibi Dominus & custodiat te, ostẽdat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui, conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem, inuocabunt nomen meum, &c. Circa quod attende, ô Saule quòd in ista benedictione solum sufficisset vna inuocatio diuini nominis, dicendo: Benedicat tibi Dominus, & custodiat te, ostendat faciem suam tibi, & misereatur tui, conuertat vultum suum ad te & det tibi pacem. Sic enim dicendo manifestũ est, quòd omnes particulę huius benedictionis referuntur ad Dominum primo nominatum: & sic videtur quòd secunda & tertia repetitio diuini nominis erat superflua, quod est inconueniens dicere in forma tam solennis benedictionis à Deo ordinata. In operibus enim naturę, quæ à Deo ordinãtur, nihil superfluum inuenitur, diligenter inuestigãti rationem eorum, multo magis in eis quæ à Deo ordinantur inmediatè. Vnde trina repetitio in hoc loco referenda est ad Trinitatem diuinarum personarum, quarũ quælibet est Deus & Dominus, & sic forma prædictæ benedictionis fuit perfectè ordinata, vt nomen diuinum perfectè inuocaretur super filios Israel, per trinam repetitionem ipsius nominis.

Confirmat quod dixit tribus scripturæ Sacra autoritatibus.

Nume. 6. d. 23.

Sacerdotalis benedictio fiebat per trinam repetitionẽ Diuini nominis.

Forma benedictionis Sacerdotis vet. leg.

SAVLVS. Trina repetitio

diuini nominis in benedictione sacerdotali contenta propriè referri potest ad pluralitatem benedictionum, quæ ibi continentur: non enim ibi solùm est vna benedictio sed plures: dicitur enim ibi: Benedicat tibi Dominus, & custodiat te, ostendat faciem suam tibi & misereatur tui, &c. Vnde quia plures benedictiones dabantur, non est incõueniens, quòd pluries nomẽ diuinum repeteretur.

In benedictione sacerdotali plures sunt benedictiones

PAVLVS. Si repetitio iterata nominis diuini in prædicta benedictione contenta deberet referri ad particulares ipsius benedictionis pluralitates, tunc non sufficeret trina repetitio diuini nominis, plures enim sunt particulę huius benedictionis quàm tres, vt patet in litera supra allegata. Sed quia non iuxta numerum particularum benedictionis supradictę facta est repetitio nominis diuini, sed trina tantum concludendo in fine, ponant seu inuocent nomẽ meum super filios Israel. In quo ostenditur quòd nomen diuinum per trinam repetitionẽ exprimitur: manifestum est quòd trina repetitio non respicit numerum particularum benedictionis, cui numero deberet adęquari, sed potius respicit pluralitatem trinam, quæ est in diuinis cum vnitate essentiæ, quam significat vnitas nominis; & hoc cùm dicit, imponant nomẽ meũ: Non enim dicit nomina mea, vt ostendat essentiæ vnitatem; vnũ enim nomẽ vni rei cõpetit.

SAVLVS. Licet prædicta autoritas non est omnino efficax ad probandũ intentum tuũ, tamen dic mihi, si habes aliam similem huic in qua ter diuinum nomẽ repetatur, vbi vnum tantum sufficisset.

PAVLVS. Isaiæ 6. vbi de illa solenni visione Isaiæ agitur cùm dicitur: Vidi Dominum sedentẽ super soliũ excelsum, &c. Propheta referens, quòd Seraphim stabant super Deum cum certo numero alarum & huiusmodi. In quibus demonstratur illius visionis magna solennitas de illis Seraphim, qui summum gradum tenent inter agmina angelorũ, testatur Propheta quòd clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dñs Deus Sabaoth. &c. In qua autoritate attendenda est illa trina repetitio huius nominis sanctus, quod totum Deũ denominat, & nihil aliud magis propriè in hac trina repetitione potest intelligi, quàm trinus numerus personarum, in quo nulla est inęqualitas, sicut inter significata vnius nominis sancti ad aliud: & tamen de omnibus tribus dicit: Dominus Deus Sabaoth, ac si dicat ij tres vnum tantum sunt, nec dicendum est, quod hæc trina repetitio huius dictionis sanctus fit ad maiorem firmitatem sententiæ, quia, vt prius tibi dixi, si nulla pluralitas esset in Deo, talis repetitio esset valdè periculosa. Item Psalmista in

Isai. 6. a. 12

In trina repetitione Angelorũ, trinus numerus personarum declaratur.

Psal. 66. a. 7. sta in Psalmo: Deus misereatur nostri. ter inuocat nomen Dei, ad eundē effectū: dicit enim: Benedicat nos Deus Deus noster, & benedicat nos Deus. In quo loco sufficisset manifestè vna inuocatio diuini nominis: repetitur tamen ter nomen diuinum ad prędictum mysterium inuendum, sicut in aliis supradictis: & sic habes tres autoritates conformes ad hoc, quarū prima sumitur ex Lege, secūda verò ex Prophetis, tertia ex Agiographis: quæ sunt tres partes integrales totius vete. testam.

SAVLVS. Ex prædictis autoritatibus non sumitur efficax argumentum: nam si hæc pluralitas trina in Deo esset ponenda, sicut tu vis, expræssius debuisset hoc tradere scriptura sacra, cùm hoc sit de principalioribus fundamentis fidei, eo quod agit de veritate Dei in seipsa.

Fidei fundamenta occultè traduntur in scripturis. PAVLVS. Verū est quod hoc mysterium de principalioribus fidei fundamētis est. sed vt magni doctores tui dicunt, illa quæ ad fundamenta fidei pertinent, sunt occultè tradita in scripturis, nec erat licitū prædicare ea nec etiam docere, nisi tantū vni vel duobus idoneis ad hoc, prout habetur in libro Talmuth qui *Talmuth.* dicitur Haguiga. in cap. quod incipit Eudorsim, quod significat non præiudicabūt, &c, quod colligitur à Rabbi Moyses in suo Deute. in 1. lib. titu. de fundamentis legis, cap. 4. Rationem autem, quare ista non expræsse sed occultè fuerunt tradita, habebis Deo duce in sequenti distinctione, vbi de diuinitate Christi est agendum, quę etiam secretè & occultè sunt tradita in scripturis vete. testam. vnde ibi habebis de vtraque occultatione sufficientem rationem.

CAPITVLVM. V.

In quo ostenditur, quòd etiam à doctoribus antiquis Hebręorum hoc mysterium traditur licet non ita expręsse seu perfectè sicut à nostris doctoribus.

SAVLVS.

QVomodo potest esse, quòd de tali pluralitate, si in scripturis sacris qualitercunque esset contenta, quod nullus antiquorum nostrorum, aliquid saltem de hoc scripsisset.

PAVLVS. Multi doctores tuorum antiquorum de hac Trinitate scripserunt, licet non ita perfectè & propriè sicut nostri, qui hanc veritatem à magistro Christo nostro didicerunt.

SAVLVS. Allega mihi aliquos eorum, vt videam si concordant tecum.

PAVLVS. Multi fuerunt qui de hoc aliquid senserūt: sed allegabo tibi aliquos eorū, omissis cæteris causa breuitatis, *Multi antiqui Hebræi de Trinitate scripserūt* & primo occurrit mihi quod fit per illud Psalmi: Deus deorum *Psal. 49. a. 1.* Dominus loquut⁹ est & vocauit terram. in glossa quę dicitur Medras tillim, scilicet glosa Psalterij, sic quęritur, quę est ratio, qua *Testimoniū Trinitatis per Talmudicos.*

Psal-

Testimonium Trinitatis per Rabbinos.

Psalmista nomen Dei sancti & benedicti, tribus vicibus cõmemorauit, dicens: Deus Deorum Dñs locutus est, &c. ad quod respondetur ibi sic, hoc est vt doceret te, quòd cũ istis tribus nominibus creauit Deus seculũ suum, iuxta tres Midoch, idest, proprietates quibus creatus est mundus, & istę sunt, sapientia, scientia, & prudentia, sicut dictum est in Prouerb. scilicet 3. Dominus in sapientia fundauit terram, ordinauit cælos in prudentia, in scientia sua abissi erũpunt. Et isto modo dicitur in Exod. scilicet 20. Quoniam ego sum Dominus Deus tuus, Deus zelator. ecce tria nomina diuina, iuxta tres midoch, quibus creatus est mundus. Similiter filij Gad, & filij Ruben, dicebant in libro Iosue, scilicet 22. fortissimus Deus Dñs ipse scit. vbi nominauerunt Deum tribus vicibus, hæc in prædicta glossa. Et idem habetur in Beresith rabbam, idest, in glos. magna super Genes. super illud verbum: In principio creauit Deus cælum & terrã. Ex quibus habes quòd doctores tui per trinam iterationem diuini nominis, quæ sępe fit in scripturis exponunt, quòd est intelligenda Trinitas in diuinis secũdum tres midoch, scilicet proprietates, quas Deo attribuunt.

Sapientia, scientia & prudentia sunt tres proprietates Dei.

Prou. 3. c. 19

Exod. 20. a. 5.

Iosue. 22. c. 22.

SAVLVS. Ex prædictis & similibus non habes intentum tuum, tum quia midoch quod est nomẽ plurale istius nominis midda, significat mensuram in Hebraico, quę non cõuenit Trinitati personarũ, quam tu dicis esse in diuinis, vt ex se patet: tũ quia sapientia, prudentia, & sciẽtia, quæ in Deo ponuntur, secũdum quas dicunt prædicti doct. intelligẽdam esse pluralitatem personarum, quam tu dicis esse in diuinis, vt de se patet, cũ pluralitates in diuinis, non sint nisi vna res tantum realiter indistincta, tu autẽ aliter asseris de Trinitate personarum, quas dicis esse realiter distinctas, & ideò ex prędictis autoritatibus non concludis quod intendis.

PAVLVS. Ad primũ quod obiicis contra probationẽ meã, de ista dictione midda, seu midoch, tibi sic respondeo: quòd verum est, quod hæc dictio significat mensuram, & midoch quæ est ipsius pluralis significat mensuram in plurali, & hoc est quando hæ dictiones dicuntur de rebus corporalibus: sed quando de spiritualibus agitur, transsumitur hæc dictio midda, ad designandum modum proprium Rei, seu eius proprietatem. Ratio autem huius trãssumptionis est, quia sicut se habet mensura quantitatiua in corporibus, inquantum mensura adæquatur rei mensuratæ, sic se habet proprietas in spiritualibus, inquantum proprietas adæquatur rei, cuius est propria. Vnde cũ de diuinis dicitur midda, nullo modo intelligẽdum est, quòd significet mensuram quantitatiuam,

Midoch, & Midda, si de rebus corporalibus dicuntur signi ficant mensuram. Si de spiritualibus proprietatẽ rei notat causam.

tiuam, quæ in Deo nullum habet locum. Sed intelligendum est per midda, proprietatem diuinam qua Deus mensuratur. Licet enim Deus sit inmensus & infinitus, tamen quædam ita propriè pertinēt Deo, quod nulli alteri, vt patet in effectibus soli Deo pertinētibus, vt est creatio, vnde talia dicuntur propria Deo, quia ipsi quodammodo adæquantur, & nulli alteri competunt, & ista dicuntur midda, seu midoch Dei in lingua tua. Nā vt nostri in Talmudicis scripturis cùm de differentia diuinorum ad humana agitur, semper vtuntur hoc modo loquendi, scilicet non est midda Dei sancti, sicut midda carnis & sanguinis, scilicet hominis. Ex quo patet quòd per hanc dictionem midda intelligunt proprium modum, seu proprietatem diuinam. Ad secundam vero obiectionem in qua dicis, quod antiqui tui in illis tribus midoch, seu proprietatibus, quas Deo attribuebant, non intelligebant Deo attribuere proprietates realiter distinctas, nam sapientia, & prudentia, & scientia, in Deo non sunt nisi vna & eadem res. Ad hoc tibi respondeo sic: quia licet verum est, quòd sapientia, prudentia, & sciētia, & huiusmodi cùm de Deo dicuntur, vnam & eandem rem significant indistinctam realiter, sed solum ratione. Ipsi tamen doctores tui distinctionem realem inter illam esse putabāt. Si enim prædictam solam distinctionem rationis esse estimassent, alia interposuissent, quib⁹ Deus creauit mūdum, scilicet potentiam, & voluntatem, non enim mundus fuisset creatus, nisi Deus eū potuisset creare, & etiā voluisset creare eum, sed restrinxerunt se ad numerum ternarium in Deo ponēdum, quia trina iteratio diuini nominis eos cogit, ad ponendam Trinitatem distinctam realiter in Deo, non autem in maiori numero, quam in ternario. Et circa hoc est attendendum, quòd sicut inter Philosophos, qui per inquisitionem rationis rerum naturas seu veritates inuestigabant, multi antiqui fuerunt ante Aristotelem, opinantes circa principia rerū naturalium quędam à veritate deuia, qui tamē in se veritatem aliquam continebāt, vt in 1. Physicorum, similiter & circa fœlicitatem humanam quidam antiquorum opinabantur varia, & minus vera, omnia tamen quodammodo erant consona veritati, in quantum aliquid veritatis continebant, vt in 1. Ethicorum. sic contingit in iis quæ sunt fidei, quæ obscure in vete. testa. traduntur, circa quæ quidam de tuis expositoribus aliquid veritatis sentiebant, licet deficiebāt à tota cognitione veritatis. Vnde in proposito doctores tui in quantum ex trina iteratione diuini nominis in prædicto verbo Psalmi contenta, aliquā Trinitatem, in Deo intelligebant, aliquid

Ad secundam.

In Diuinis non est distinctio realis, sed solū rationis excepta personali.

1. Ethic.

aliquid sapiebant veritatis, licet in quantum Trinitatem distinctam, solùm ratione ponebant, deficiebant à veritate: fuerunt tamē aliqui de doctoribus tuis, qui de hoc mysterio Trinitatis, proprius & expræssius videntur loqui.

SAVLVS. Allega mihi rogo doctores illos, quos dicis hoc asseruisse.

Beresith Rab. c. 42. PAVLVS. In glos. magnà super Genes. quæ dicitur Beresith Rabba, cap. 42. sic habetur. Rabbi Elirzar dicit: Nō est creatus mundus nisi per verbum, vel cum verbo Dei sancti & benedicti, sicut dicitur in Psalmo: *Psa. 32. a. 6.* Verbo Domini cęli firmati sunt: & sequitur ibidem. Rabbi Simeon dicit: Inspirauit vel sufflauit Deus Spiritum sanctum, & creatus est mundus; sicut dicitur in Psalmo: Spiritus oris ei⁹, omnis virtus eorū. Licet in prędicta glos. in qua manifestè ponitur distinctio realis in creatione mundi, qui est Deus, manifestum est, quòd verbum distinguitur realiter à proferente, & spiritus ab inspirante, & tamen hi tres vnum sunt, de quibus statim Propheta subdit: Congregans sicut in vtrem aquas maris, loquendo in singulari. Sunt etiam multa alia in dictis eorum, quę hoc mysterium innuunt, quæ causa breuitatis sunt ommittenda.

CAPITVLVM. VI.

In quo ostenditur, quòd non repugnat naturali rationi, quod vna & eadem res, sit trina & vna.

SAVLVS.

Dixi tibi suprà, quòd nullo modo ratio naturaliter tollerat, quòd vna & eadem res, sit tres res realiter distinctæ, ad quod mihi dedisti talē respōsionē, scilicet quòd hoc esset verū, si vna & eadē res secundū idem esset vna & trina, quod tamen in proposito asseris non sic esse: dicis enim quòd Deus non secūdum idem est trinus & vnus: nā dicis quod est vnus secundum essentiam & trinus secundū personas, seu supposita, quæ quidē respōsio modicum valet in hoc loco. Nam non credo quòd mihi negabis, quòd in diuinis totū est idem: aliàs oporteret te concedere, quòd est ibi aliquid diuersum, quod esset manifestē contra diuinam simplicitatem & vnitatem. Si igitur totum est idē in diuinis, necesse est te concedere, quod Deus est trinus & vnus secundum idem, quod est manifestè contra totam rationem naturalem, vt etiam tu cōcedis.

Arguit iterum quod vna res non potest esse tres res.

PAVLVS. Ex quo ego ostendi tibi autoritates sacras testantes in Deo, esse pluralitatem & vnitatem, non est necessariū ad rationes tuas respondere. Hic tamen agimus de Scrutinio scripturarum, in quibus multa traduntur, quę per rationem humanam attingi non possunt: nihilo

Non repugnat naturali rationi quòd vna eademque res sit trina & vna.

minus tibi respondeo ad hoc quod modo obiicis, ne fortè in superbiam incidas, si nō inuenisses responsum. Circa quod debes attendere, quòd prout veritas nostræ fidei tradit in pluralitate, quę in diuinis creditur, est Deus pater generans & Deus filius genitus, similiter Pater & Filius sunt vnum inspirāte spiritu: & Spiritus sanctus inspiratus, & quia impossibile est omnino quòd aliqua res generet seipsam, nec aliqua res inspiret seipsam, ideo oportet distinctionē esse realem inter Patrem generantem, & filium generatum, & inter inspirantem & inspiratum. Ideo in hoc quod præsupponis, quòd in diuinis totum est idem, addendum est hoc, scilicet nisi obuiet relationis oppositio, vt obuiat in proposito, & quod necesse est concedere, quòd Pater non est Filius in diuinis, nec Pater & Filius est Spiritus sanctus: & ideo cùm assumis in ratione tua quòd in diuinis totum est idem. Respōdetur tibi quòd hoc est verū modo supradicto, & sic nullum inconueniens est concedere, quòd Deus trinus est secundum personas ad inuicem relatas, vnus autem secundum essentiam, & hoc non est contra rationem naturalē, quia non secundum idē vnitas & pluralitas de Deo dicuntur, vnus enim dicitur Deus, secundum essentiam, quod est aliquid, trinus vero secundum relationem quę est ad aliquid.

Quomodo in diuinis totum est idē.

CAPITVLVM VII.

In quo ostēditur, quòd generatio seu paternitas & filiatio, quæ in diuinis esse dicuntur, non sunt intelligenda secundum modum infimarum creaturarum, sed secundum similitudinem supernarum, scilicet intellectualium, à quibus etiam similitudo accepta, deficit à representatione perfecta diuinorum.

SAVLVS.

Impugnat generationē in diuinis.

IN hac responsione tua conaris tollere vnum inconueniēs per aliud inconueniētius. Nam vt inconuenientiam pluralitatis ab ipso Deo ammoueas, attribuis ei generationem, quod nō minus est inconueniens quàm pluralitas, sed adhuc maius: quod patet sic. Nam generatio nihil aliud est propriè loquēdo, nisi mutatio de non esse ad esse, cui cōtrariatur corruptio, mutationis autem subiectū est materia. Insanius igitur est asserere in Deo esse generationem quæ mutationem importat, & etiam materiam præsupponit, quam pluralitatem, quæ licet etiam sit inconueniens Deo attribuere, propter eius summam vnitatem, nō autem tot incōueniētia implicat sicut generatio.

Generatio in diuinis quomodo sit sumenda.

PAVLVS. Cū Deus sit super omnia, quę de Deo dicūtur, non sunt intelligenda secundū modum infirmarum creaturarū quę sunt corpora, sed secundū similitudinē supernarum creaturarum, quæ sunt intellectuales substantiæ, in quibus etiam similitu-

militudo accepta deficit à repræsentatione perfecta diuinorum. Vnde Isai. 40. Cui ergo similem fecistis Deum, &c. Non est ergo accipienda processio seu generatio in diuinis secundum quod est incorporalibus, vel per motum localem, vel per actionem alicuius causę in exteriorem effectum, vt calor à calefaciente in calefactum, sed secũdum emanationem intelligibilem, vt puta verbi intelligibilis à dicente, quod quidem verbũ manet in ipso, & sic fides catholica ponit processionem seu generationem in Diuinis, non autem secundum processionẽ seu generationẽ corporalem, quæ nullo modo Deo competunt.

Isa. 40. d. 18

CAPITVLVM VIII.

In quo ostẽditur, quòd primo in his procedendũ est, vt per Scrutinium scripturarum cognoscamus an in diuinis sit generatio, & deinde an hæc veritas in sacra Scriptura reperta possit per rationes humanas impugnari, quod quidem scrutinium cum magna deuotione & diligentia agendum est.

PAVLVS.

ET attende ô Saule, quòd sicut tibi dixerã, hîc agimus de Scrutinio scripturarum, circa ea quæ in eisdem traduntur, quæ de Deo credenda sunt, vel ab eo ammonenda. Vnde prius circa hoc insistendum est, vt scilicet cognoscamus, an per verũ & sanum intellectum sacrarum scripturarum in diuinis, sit paternitas & filiatio, & cõsequenter procedemus ad rationes, quibus veritas reperta in sacris Scripturis videtur impugnari, & iste ordo tenendus est inter me & te, in hoc tractatu, & specialiter in hoc mysterio.

Modus inquirendus procedendi in Diuinis personis.

SAVLVS. Placet mihi quòd iste ordo teneatur, & sic oportet, quòd primò ostendas mihi, vnde habeas ex Scripturis sacris quòd in diuinis, sit paternitas & filiatio, quod non credo in eisdem posse ostendi, & deinde procedemus ad rationes, per quas indubitanter credo, hanc tuam assertionem impugnari.

PAVLVS. Ad inquirendũ hoc mysterium, per testimonia scripturarũ oportet sacras autoritates, quæ de hoc loquũtur cum magna diligentia & deuotione, scrutari propter duo. Primum, quia talia mysteria in scripturis sacris, non superficie tenus traduntur: sed in eisdẽ quasi absconditi thesauri latent: vnde de tali, Prouerb. 2. legitur. Si quęsieris eam, tanquam pecuniam & quasi thesauros effoderis eam, tunc intelliges, &c. Secundum quia hoc mysterium summum gradum tenet, inter alia quæ in Scripturis sacris de Deo loquentibus tradũtur. Agitur enim hîc de Deo nõ per respectum ad creaturas seu suos effectus ad extra, sed de proprietatibus diuinis in se consideratis seu relatis ad inuicem: & ideo si in hoc contigerit aliquis error, quod absit, in scrutinio periculosior

Sacra Scriptura magna cum diligentia & deuotione scrutanda, propter duo. Primum.

Quia est thesaurum absconditũ. Prou. 2. a. 4.

Secundum.

Quia Trinitatis mysterium est summum inter omnia.

Periculosius oritur in hoc mysterio.

riculosior esset quàm in aliis, sicut si aliquid verũ ex tali inueniretur, scrutinio fructuosius esset quã in aliis, cum hoc principaliter dirigat ad cognitionem Dei & Christi sui, in qua cognitione vita æterna consistit. Vnde in prologo seu exordio huius tractatus tactum fuit.

SAVLVS. Concedo tibi, quòd in hoc scrutinio de quo agimus procedẽdum, sit eo modo quo tu dicis. Vnde allega autoritates quas habes, vt attentè & diligenter eas scrutemur.

CAPITVLVM. IX.

In quo ostẽditur, quòd in diuinis est filius genitus & pater generans, & hoc per autoritatem Psalmistæ dicentis: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie gẽnui te. non obstantibus Iudæorum cauillationibus.

Psal. 2. b. 7.

PAVLVS.

In Diuinis est filius genitus, & per consequens pater generans.

Occurrit mihi primo autoritas Psalmistæ, qui in secundo Psalmo Psalterij, in quo loquitur de Deo & de Christo suo, cùm dicit: Astiterũt Reges terræ, & principes conuenerũt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. infra in persona Christi supradicti dicit: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. quæ verba, si diligenter scrutentur, non possunt verificari nisi de filio Dei, quem naturaliter, & æternaliter genuit, & si huius autoritatis testimonio cõcedendum est, quòd in diuinis est filius, & per consequens Pater, similiter & generans & genitus; quæ tamen intelligenda sunt sine aliquo præiudicio Deitatis.

Falsa calũnia contra prædictã autoritatẽ, scilicet quòd Dauid, sit filius Dei, quia iustus.

SAVLVS. Quod enim asseris prædictam autoritatem nõ posse verificari nisi de filio Dei, quẽ æternaliter Deus genuit, est manifestè falsum. Nam hæc autoritas secundum quosdam planè exponitur de Dauid, qui fuit Christus Dei, vt habetur, 2. Regum. 23. Aduersus quem Reges & principes Philistinorum fremuerunt & insurrexerunt, vt habetur, 2. Reg. in multis locis, de quo, scilicet Dauid verificari posset fuisse filiũ Dei in quantum iustus & sanctus, nõ enim solum Angeli dicũtur filij Dei. Iob. 1. sed etiã iusti & nobiles viri, iuxta illud Psalmi: Filij Excelsi omnes vos. & etiam omnis Israel, vocatur communiter filius Dei. Legitur enim Exod. 4. Deum dixisse de Israel Pharaoni: Mittite filium meum vt seruiat mihi. Secundum alios verò exponitur de Messia venturo, qui purus homo fore creditur secundum nos, qui tamẽ filius Dei posset dici modo supradicto, sine hoc quod de ipso neque de Dauid verificetur, generari, æternaliter, seu naturaliter à Deo.

2. Reg. 23. a. 1.

2. Reg.

Iob. 1. b. 6.

Psal. 81. a. 6.

Exo. 4. f. 22

Alia expositio prædicti Psa. de Messia.

Filij Dei multipliciter dicũtur.

PAVLVS. Expositores tui qui prædictam autoritatem de aliquo puro homine exposuerunt, non diligenter scrutati sunt verba in prædicta autoritate

ritate contenta, sed superficialiter. Pro cuius declaratione attendere debes, quod in Scripturis sacris aliqui dicuntur filij eorum à quibus non sunt geniti naturaliter, vt filij Prophe-
4. Reg. 30. c. 35. tarum, 4. Regum. 30. Quidam etiam dicuntur generari ab aliquo, cuius non sunt filij, sicut
Iob. 38. c. 28. dicitur Iob. 38. Quis genuit stillam roris. & etiam apud homines communiter loquētes, ipsi vermes vel pulli dicuntur ab animalibus generari, quorum tamen nec sunt, neque dicuntur corū
Filij veri sunt qui de substantia Patris secundum similitudinē sunt geniti. filij. Vnde illi tantum filij simul & geniti dicuntur illius, de cuius substantia secundum similitudinē filiationis producti sunt, vt cùm Genes. 5. de Seth, & de
Genes. 5. c. 22. aliis succedētibus dicitur, quòd genuerunt filios & filias. Et ideo in Scripturis vbi filiatio cū generatione coniungitur, semper talis filiatio intelligitur naturalis, quæ tantum illa est quę procedit de substantia Patris,
Angeli licet dicantur filij Dei non tamen sunt de sua substantia creati. quapropter Angeli licet à Deo procedant per creationem, & ei præcæteris creaturis assimilantur, per hoc quod sunt substantiæ intellectuales, & quamplurima alia bona diuina participent, in tantum quòd dicantur filij Dei, non tamen dicuntur geniti à Deo, eo quod non procedunt ex substantia Dei, sicut filij qui per generationem à Patre procedunt. Idem dicendum est de iustis, & sanctis in cōmuni. Vnde si scrutatus fueris totam sacram Scripturam nunquam reperies, quòd de aliquo Angelo nec sancto quocunque dicatur, quòd sit filius Dei, & ab ipso Deo genitus, & tamen in prædicta autoritate legitur: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Ex quo patet, quòd ex prædicta autoritate habemus manifestè intentū, scilicet quod ille de quo Psalmista ibidem loquitur est filius Dei, ab ipso Deo genitus, quòd necessarium est intelligere de generatione naturali, vt dictum est, & sic necesse est cōcedere, quod in diuinis est Pater generās Filiū, & Filius
Generatio in Deo non potest esse nisi æterna. genitus à Patre, quæ quidē generatio in Deo non posset poni nisi æterna, nihil enim est in Deo quod non sit æternum.

SAVLVS. Oppositum in sacris eloquiis reperio eorū quæ tu dicis. Nam de populo Israelitico legitur, quòd est filius Dei, non solum in singulari, vt in au-
Exo. 4. c. 22. toritate per te allegata Exo. 4. Dimitte filiū meum vt seruiat mihi, sed etiam in plurali, vt
Deut. 14. a. 1. Deutero. 14. Filij estis Domini Dei vestri. De illo etiam populo legitur, quòd est genitus
Deut. 32. c. 18. à Deo vt cum dicitur Deut. 32. Deum qui te genuit dereliquisti. Ex quibus & similibus manifestè habetur, quòd etiam de puris creaturis scriptura consueuit dicere, quòd sunt filij Dei, id est ab ipso Deo geniti, quod manifestè contradicit tuę assertioni.

PAVLVS. Adhuc deficis in scrutinio, veri & proprij sensus præ-

Filij Dei multi dicuntur in plurali, nunquam tamen in singulari quis vocatur filius Dei.

prædictorum verborum. Circa quod attendere debes, quòd licet in sacra Scriptura pluries reperitur, quòd Deus vocat aliquos in plurali filios, vt cùm dicitur de Angelis quòd sint filij Dei, vt in Psalmo: Afferte Domino filij Dei. & in aliis locis, similiter, & de populo suo cultui deputato in communi dicitur: Filius meus est Israel. vel: Filij Dei estis. & huiusmodi: nusquam tamen reperies in scripturis, quòd in singulari aliquis vocetur filius Dei nisi in hoc loco, & in aliis sibi correspondentibus, in quibus de filiatione Dei coæterni patris agitur. Ratio autem huius differentiæ est, quia vocando aliquam puram creaturam in singulari Dei filium, posset contingere error, ne fortè quis existimet talem personam esse filium Dei secundum generationem, quæ est de substantia Patris, quod non conuenit nisi soli filio Dei Patri coæterno. Vnde de nullo sanctorum Patriarcharũ vel Prophetarum in eorum vita, vel etiam post mortem legitur, quòd sit seu fuerit filius Dei. De Moyse enim, qui tantæ excellentiæ fuit, vt de eo diceretur post mortem: Non surrexit in Israel vltra Propheta sicut Moyses. Deute. vltimo: cùm tamen Deus ipsius Moysi excellentiam narrasset. Numer. 12. de eo dicitur: Seruus meus Moyses in domo mea fidelissimus est. & similiter de Dauid, vt in plurimis locis sacræ scripturæ, & de aliis sanctis qui serui Dei ab ipso Deo dicuntur, quandoque in singulare, quandoque in plurali: nunquam tamen aliquis eorum in singulari, filius Dei denominatur. Idem etiam de Angelis, vt dictum est. In hoc autem loco Psalmi prædicti in singulari dicitur. Filius meus es tu. & super hoc etiam additur: Ego hodie genui te. In quo exprimitur modus filiationis, qui est secundum veram generationem: & ideo autoritates tuæ quæ in plurali vocant Israelem genitum à Deo vel filios Dei nihil contra intentum meum faciunt.

Psal. 28. a. 1.

Nota causam.

Deut. vlt. d. 10.

Nume. 12. b. 7.

Modus generationis in diuinis.

SAVLVS. Contra te reperio illud, 2. Regum. 7. vbi legitur: Ego ero illi in patrẽ & ipse erit mihi in filium. quod communiter ad literam intelligitur de Salomone: & sic habetur manifestè, quòd de aliqua pura creatura in singulari verificatur secundum testimonium scripturarum, quòd sit filius Dei, quod est manifestè contra te.

Sumit argumentum contra prædicta de Salomone.

2. Reg. 7. b. 13.

PAVLVS. Verum est, quòd illa autoritas per te allegata intelligitur ad literã de Salomone, & ideo nõ dicitur: Ipse erit meus filius, & ego eius pater, sed dicit: Erit mihi in filium, & ego ero ei in patrem. quod manifestè denotat filiationem adoptiuam. Adoptio enim est acceptio extraneæ personæ in filiũ, quod nõ cõuenit filiationi naturali, in qua filius est de substãtia patris, vnde tua autoritas bene intellecta

Nota expositionẽ quare dixit erit mihi in filiũ, & non dixit erit filius meus.

Adoptio filiorum quid sit.

intellecta potius facit pro me.

SAVLVS. De Dauid legitur in Psalmo: Ipse inuocauit me, pater me' es tu, &c. Ex quo sequitur, quòd de Dauid dicatur, quòd sit filius Dei in singulari, ex quo Deus dicatur in singulari eius pater.

Psalm. 88. d. 27.

PAVLVS. Autoritas illa licet figuraliter possit de Dauid exponi, propriùs tamen & veriùs intelligitur de Christo à Dauid descendente, qui est verus filius Dei secundum ęternam generationem. Vnde de ipso dicitur in eodem Psalmo: Thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum, & testis in cælo fidelis. quę non possunt de Dauid verè intelligi, sed intelliguntur verè de Christo, de quo legitur verbum supradictum, scilicet: Dominus dixit ad me, filius meus es tu. Vnde idem est iudicium de vtroque.

Ibidem.

Verba Psal. de Christo propriè dicuntur.

SAVLVS. Hęc generatio quam tu conaris in diuinis ponere, oportet quòd sit æterna, non autem temporalis, & hoc etiam supra asseruisti: generatio autẽ contenta in prædicta autoritate demonstratur esse temporalis, dicit enim: Ego hodie genui te. Cũ igitur li genuit significat præteritum tempus, li hodie significat præsens tempus, oportet igitur quòd generatio illa de qua loquitur Psalmus intelligatur fuisse pręterita, si referatur ad significationem verbi, vel præsens, si referatur ad significationem aduerbij, & vtrũque est temporale, vt manifestum est, & per consequens ex prędicta autoritate non habes intentum tuum.

Arguit generationem esse temporalẽ, ratione aduerbij hodie.

PAVLVS. Cõsiderare debes, quòd cum de diuinis agimus non possumus, loqui tam propriè sicut in seipsis existunt, sed oportet nos loqui more humano, prout etiam doctores tui in multis locis hoc dicunt. Vnde in proposito quia cognitio nostra subiacet tempori, ideo cùm de Deo loquimur, oportet nos loqui cum verbis & aduerbiis cum tempore significantibus, inuendo tamen quantum posѕibile est, quòd diuina non subiacent tempori, sed sunt supra tempus: quod etiam Psalmista in hoc loco notabiliter insinuat, posuit enim verbum pręteriti temporis in hoc cum dicit genui, ad denotandum quòd generatio filij in diuinis intelligẽda est esse perfecta, hoc enim verbũ genui est pręteriti perfecti temporis, sed vt insinuaret, quòd generatio illa perfecta, nõ tamen transiit, in præteritum ideo apposuit aduerbium pręsentis temporis: in æternitate enim nihil transiit in præteritum, nec spectatur futurum, sed totum est vt præsens, & ideò ad designandum generationem æternam, quãtum fragilitas nostræ cognitionis & loquutionis permittit, conuenienter fuit hîc appositum aduerbium præsentis temporis, verbo præteriti perfe-

Cũ de Deo loquimur oportet, nos loqui in tempore, & cum verbis & aduerbiis significantibus tempus licet non sit in tempore.

In æternitate totum est præsens.

perfecti, & sic si benè cōsideras, quod tu obiicis in hoc loco magis facit pro me.

CAPITVLVM. X.

In quo ostenditur, quòd generatio in diuinis credenda est æterna, ex autoritate Psalmistæ dicentis de filio Dei: Erit nomen eius in secula, & ante solem permanet nomen eius. non obstante Hebræorum cauillationibus.

SAVLVS.

Alia autoritas Psalmistæ, ad probandum generationem esse æternā.

AD designandum æternitatem generationis, seu filiationis, quam tu conaris ponere in diuinis, propriùs insinuaretur per aliquas dictiones significantes, quòd hæc generatio est ante tempus, seu supra tempus, quàm per verba vel aduerbia, cum tempore significantia. Vnde responsio tua supradicta in hoc loco manifestè non sufficit.

PAVLVS. Est alia autoritas Psalmistę, in qua filiatio in diuinis ostenditur esse ante omne tempus, sicut tu petis. Vnde in Psalmo qui incipit: Deus iudicium tuum Regi da. vbi manifestè agitur de filio Dei, de eodē filio Dei dicitur: Erit nomē eius in secula, & ante solem permanet nomen eius. Ex quo patet, quod fili⁹ Dei fuit ante tempus. Luminaria enim cælestia, quorum præcipuū est sol, facta fuerunt in signa temporum, dierū & annorum, vt habetur Gen. 1. Et ideo ad designandum quòd generatio filij Dei est supra temporum commensurationē propriè dixit Psalmista: Ante solem est nomen. quasi diceret, absq; temporum commensuratione.

Psal. 71. a. 1.

Filij Dei generatio est supra tēporum commensurationem.

Gen. 1. b. 14

SAVLVS. Ad hoc quod autoritas quam nūc allegas aliquid faciat pro te, oportet te pri⁹ probare, quòd Psalmus iste intelligatur de filio Dei in diuinis, cuius oppositum est manifestum. Exponitur enim communiter iste Psalmus apud expositores nostros de Salomone, qui fuit in toto Israel primus Rex, & fili⁹ Regis similiter: Saul enim qui primo regnauit in Israel, licet fuit Rex, non tamen fuit filius Regis. Similiter nec Dauid. Alij verò Reges qui post Salomonem fuerunt, nunquam regnauerunt in toto populo Israel, vt patet ex decursu libri Regū: & ideo cùm in primo versu huius Psalmi dicitur: Deus iudicium tuum Regi da, & iustitiā tuam filio Regis, hoc propriè de Salomone habet intelligi ratione prædicta. Confirmatur etiam hæc expositio ex duobus. Primo quia de Salomone legitur, 3. Regum. 3. quòd Deo dicente sibi: Postula quid vis vt dem tibi Salomon. respondit: Dabis ergo seruo tuo cor docile, vt possit iudicare populum tuum, &c. quod præuidens Dauid in spiritu, fecit hunc Psalmum pro filio suo Salomone, in quo Propheticè pro eo orat illud quod Deus daturus erat sibi, scilicet iustitiam & iudicium, ad iudicandum populum. Et idem in secundo versu dicit:

Arguit quod Psalmus intelligatur de Salo.

Prædictam expositionē confirmat ex duobus.

3. Reg. 3. b. 9.

Primo.

dicit: Iudicabit populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio. quod propriè corres-pondet supradictis. Secundò, quia in titulo huius Psalmi nihil præponitur, nisi hæc dictio Salomõ, vel pro Salomone, prout in translatione tui Hieronymi ponitur, quod manifestè demonstrat, istum Psalmum compositum fuisse pro Salomone. Tituli enim Psalmorum communiter designant materiam, de qua principaliter tractatur in Psalmis, vt patet discurrenti titulos Psalmorum, & materias de quibus tractant.

Secundò.

PAVLVS. Expositores tui, qui hunc Psalmum exponũt de Salomone, manifestè deuiant à veritate literę, sicut in quamplurimis aliis locis sacrę Scripturę facere consueuerunt: presertim vbi aliquod testimonium catholicæ veritatis insurgit, sicut in hoc Psalmo: falsitas autem expositionis tuorum in hoc loco satis patet: tum quia in multis passibus huius Psalmi testatur litera, quòd ille Rex & filius Regis, de quo agitur, & bona quæ ad ipsum pertinent sunt ante quodlibet tempus, quod solum pertinet ad æterna seu perpetua. Dicitur enim ibi: Permanebit cum Sole & ante Lunã, in generatione & generationem. Constat autem vt dictum est, quòd talia sunt supra tẽpus, seu ante tempus, similiter de bonis quæ per ipsum Regem & filium Regis debebãt oriri dicit: Orietur in diebus eius iustitia & abũdantia pacis, donec auferatur luna. quod significat perpetuitatem durationis pacis, saltem à parte post per ipsum filium Regis oriundæ. Constat autem quòd nihil istorum competit Salomoni, cuius permanentia nec abundantia pacis nullo modo fuit ante lunam, nec post eius ortum fuit perpetua, sed statim post mortem suam pax in Regno suo cessauit, vt habetur, 3. Reg. cum ex ipsis filiis Regis, quidam fuerũt priuati dominio, de quo multa dicit, quæ nullo modo Salomoni competunt, cũ dicitur: Adorabunt eum omnes Reges, omnes gentes seruient ei. quod nullo modo competit Salomoni qui non fuit monarcha, vt patet in eius historia. Ad hoc autem quod allegas de titulo huius Psalmi, considerare debes, quòd hoc nomen Salomon interpretatur pacificus, & per hoc nomen in Scripturis sæpe intelligitur, etiam ad literam ipse Deus, qui proprie est Rex pacis. Vnde doctores tui expressè dicunt, quòd vbicunque dicitur Salomon in Cantico canticorum, semper intelligendum est, Rex summus pacis, qui est ipse De⁹. Et ideo prout Rab. Moy. dicit in suo Deut. Sicut ille qui delet nomen Dei Thetragramathon, in quocunq; loco sacrę scripturę contento, reus est pœnę, propter reuerentiã diuini nominis: pari ratione qui delet nomẽ Salomonis in prędictis locis,

Falsitas expositionis ex multis patet.

Filius Dei sæpe intelligitur, & significatur per nomen Salomonis, qui pacificus interpretatur.

Rab. Moy.

locis, reus est pœnę tāquam delens nomē diuinum. Hæc ille. Et ideo in hoc loco, titulus huius Psalmi, in quo dicitur Salomon, seu pro Salomone intelligendū est de ipso Deo, quia consonat veritati meæ expositionis.

Replicat cōtrà prædicta.

SAVLVS. Et si plura contēta in hoc Psalmo non possunt cōpetere Salomoni rationibus per te dictis, possunt tamen benè adaptari Mesiæ per nos spectato, per quem spectamus abūdantiam pacis perpetuam, & quòd illum omnes Reges adorabunt, & ei omnes gentes seruient, prout multæ prophetiæ testantur. Verificatur etiam de illo titulus Psalmi, scilicet Salomon, qui interpretatur pacificus. De ipso enim Prophetatur

Isa.9.b.6.

Isai.9. quòd est princeps pacis. Et secundum istam expositionē Psalmus iste non agit de filio Dei in diuinis, prout tu vis, sed de filio Dei puro homine, qui excellentior erit cæteris filiis, vt supra fuit etiam per te deductum.

PAVLVS. Præambula tua in hoc loco verissima sunt, scilicet quòd Psalmus iste de vero Messia loquitur, cui omnia & singula in hoc Psalmo contenta propriè adaptantur, sed etiam in hoc quod postea vis inferre, scilicet quod Psalmus iste non agit de filio Dei in diuinis, sed de filio Dei puro homine manifestè erras nā sicut aliàs tibi dixeram: verus Messias promissus in Prophetis, non est purus homo, sed homo Deus, prout in distinctione immediatè sequenti, Deo duce largius ostendetur, quæ quidem veritas in hoc Psalmo satis ostenditur.

Messias verus non est purus homo, sed homo Deus.

SAVLVS. Ostende mihi, quomodo in hoc Psalmo ostenditur, quòd Messias illę promissus non sit purus homo, sed sit filius Dei in diuinis.

PAVLVS. Ad hoc quod filius Regis, de quo in hoc Psalmo agitur, sit filius Dei æternus in diuinis, omissis quibusdam aliis in hoc Psalmo contentis quæ ad hoc faciunt, vnum verbum tantum tibi allegabo, cuius verbi verām significationem si rectè fueris scrutatus hoc planè reperies.

SAVLVS. Assigna mihi illud verbum cum sua clara & vera expositione.

PAVLVS. In hoc Psalmo de filio Regis supradicto dicitur versus finem: Erit nomen eius in seculum, & ante solem permanet nomen eius. quia vbi translatio nostra habet permanet. in Hebræo vt nosti habetur Ynnon. Quod quidem verbum, non habet simile in toto veteri testamento in forma verbi, & expositores tui, qui inter cęteros potiores fuerunt in Grammatica Hebraicę loqutionis, dixerunt, quòd Ynnon est verbū deriuatum ab hac dictione nin, quæ quidem dictio significat filium, & nullam aliam habet significationem in sacra Scriptura, & sic Ynnon significat aliquid sed aliquam

Ynnon verbū Hebraū, non habet sibi simile in vet. testa. in forma verbi.

Filiatio æterna.

aliquam rem filiatam, & sic est sensus quòd ante solē, idest, ante tempus nomē huius Regis, qui est filius Regis, est filiatum, hoc est à filiatione deriuatum, & sic vides manifestè quòd filiatio, de qua hîc loquitur Psalmista, est æterna, quia ante tempus.

SAVLVS. Verū est, quòd vbi in trāslatione tua dicitur permanet in Hebraica veritate habetur Ynnon: sed hęc dictio Ynnon, quia non habet similē in nostris libris canonicis vnde posset sciri eius vera significatio: idcircò multi ex nostris dicunt, quòd Ynnō est nomen proprium, quo nomine Messias debet vocari, tanquam nomine proprio: hoc autē quod tu asseris, quòd Ynnō est verbum deriuatiuum à filiatione non me recolo vidisse per aliquos doctores nostros. Vnde tu, qui hoc allegas debes probare ea quę dicis.

Ynnon nomē propriū Messiæ esse Rabbini testantur.

PAVLVS. Verū est, quòd quidam de doctoribus tuis dicunt, quòd Messias vocabitur Ynnon, vt habetur in glo. Veresith. Rabba, super illud Gen. 16: Et vocabis nomen eius Ismael. vbi prædicta glossa dicit, quòd aliqui fuerunt vocati nominibus propriis antequam nascerētur, sicut Ismael & Isaac & alij, inter quos numerant Messiam, cuius nomen fuit vocatum antequam nasceretur: ad quod probādum inducunt illud. Ante solem Ynnon nomē eius. et ibidem quæritur, quare Messias vocabitur hoc nomine. Ad hoc respondetur ibidem, quia futurum est, vt ipse filiet, vel nasci faciat dormientes de humo, vel de puluere terræ. Hæc in glossa prædicta. Ex qua glossa doctorum tuorum habes manifestè tria: Vnum est, quòd Psalmus iste loquitur ad literam de Messia. Secundum est, quòd hoc nomen Ynnon est nomen Messiæ. Tertium, quòd hoc nomen competit ei, eo quod filiet, vel nasci faciat dormientes de humo, vel de puluere terræ, quod pertinet ad resurrectionem futuram, quæ non nisi à Deo spectanda est. Alij verò doctores tui magis moderni exponunt hanc dictionem Ynnon, prout pertinet ad propositum meum. Nam ille Rabbi Abraham Abenhazara, qui totam Bibliam exposuit declarando significata, & deriuationes dictionum in expositione huius Psalmi super hunc versum, sic dicit: Hæc dictio Ynnon est verbum passiuum, quod deriuatur ab hoc nomine Nin, quod propriè significat filium. Hæc ille. Item Rabbai Dauid, qui fecit illum librum, qui dicitur Sarasin, in quo dictiones Hebraicas, & earum significata, & deriuationes ordine alphabetico exposuit, exponendo hanc dictionem Nin, sic dicit: Nin significat idem, quod hæc dictio Ven, quæ significat propriè filium, & participium deriuatum ab eo est Ynnon, vt dicitur in Psalmo: Ante solem Ynnon nomen eius, scilicet filiatus.

Berresith Rab. Gen. 16. c. 11.

Multi fuerunt vocati nominibus propriis, antequam nascerentur inter quos fuit Messias.

Tria notanda in Psal. Primum.

Secundum.

Tertium.

Alia expositio Ynnon.

Rab. Abrahum Abenhazara.

Rab. Dauid in lib. Sarasin.

Hæc ille. Et sic habes à doctoribus tuis, quod tibi in hoc proposueram.

Querit expositionem, huius Ante solem.

SAVLVS. In iis allegationibus tuis præsupponis vnū, quod nō probas, scilicet, quòd ex hoc quod dicitur: Ante solem intelligitur ante tempus omne, & per consequens æternum seu æternaliter, quod nō videtur necessarium. Sol enim creatus fuit in quarta die, & sic creationem solis præcesserūt tres dies in exordio mundi, & per consequens possibile est, quòd aliquid esset formatum in illis tribus diebus primis, & sic illud esset ante solem, non autē ante omne tēpus.

Luminaria Solis & Lunæ fuerunt facta, [illegible] dies [illegible] commensurarentur.

PAVLVS. Luminaria fuerunt creata, vt essent in signa & tempora & dies & annos. Gen. 1. inter quæ sol & luna sunt præcipua, vt habetur ibidem. Ex quibus duobus luminaribus sol est principalius, per cuius motum dies & anni & aliæ temporū differentiæ commensurantur. Et ideo in scripturis sacris, vbi de duratione alicuius rei temporalis, agitur de sole fit mentio, tanquam de primo & præcipuo signo tēporis. Et ideo sæpe in Ecclesiastes inuenitur talis modus loquendi, vt cùm dicitur Ecclesiastes 1. Quid amplius habet homo de vniuerso labore suo, quo laborat sub sole? quod intelligitur de vniuersa mundi duratiōne temporali. Similiter ibidem cū dicitur: Vidi cuncta, quæ fiūt sub sole, & ecce vniuersa vanitas. & sic de multis aliis ibidem contentis: & ideo doctores tui, qui asserunt, quòd aliqua fuerunt ante creationem totius mundi, vt habetur in glossa quæ dicitur Medras Tillini super illud verbum: Parata sedes tua ex tunc. quorum vnum asserunt esse nomen Messiæ, hoc probant ex isto verbo, scilicet: Ante solē Ynnon nomen eius: in quo manifestè præsupponunt, quòd dicendo ante solē, intelligitur ante creationem mundi, & per consequēs ante omne tempus. Vnde in hoc Psalmo Psalmista vtitur isto modo loquendi ad designādam æternitatem istius Regis, & filij Regis, de quo agit, & hoc à parte ante. Vnde cùm dicitur: Ante solem Ynnon nomen eius, & ante lunam in generatione & generationem. & à parte post, vt cùm dicitur: Et abundantia pacis, donec auferatur luna, & à parte media inter vtrunq; cùm dicitur: Permanebit cum sole. & hoc ad designandum, quòd æternitas assistit omni temporū differentiæ, & sic ex prædicta autoritate Psalmistæ habes, quòd in diuinis est filius æternus, & per consequens coeternus Patri. In aliis etiam locis testatur sacra Scriptura, quòd Deus, qui creauit seu formauit vniuersa, habet filium, quod est con[illegible]forme supra[illegible] dictis.

Eccle.1.a.3.

Glossa. Medras Tillini

Ante solem idest etiam secundū Hebreos. Ante creationem mundi.

Æternitas à parte ante & à parte post & à parte media.

CAP. I.

CAPITVLVM XI.

In quo ostenditur, quòd Deus qui creauit seu formauit vniuersa, habet filium ex autoritate Prouerb. 30. vbi dicitur: Quod est nomen eius, & quod nomen filij eius si nosti. non obstantibus Iudæorum cauillationibus.

SAVLVS.

Allega mihi autoritatẽ hoc dicentem, quòd Deus, qui creauit seu formauit vniuersa habet filium.

Prou. 30. a. 3. PAVLVS. Prouer. 30. vbi de quodã dicitur: Et noui sanctorum scientiam. sequitur statim: Quis ascendit in cęlum atq; descendit, quis cõtinuit spiritum in manibus suis, quis colligauit aquas, quasi in vestimento, quis suscitauit omnes terminos terræ, quod nomen est eius, & nomen filij eius si nosti? Ex ista autoritate habes, quòd Deus habuit filium, de nullo enim, nisi de Deo verificantur illa, quæ in hac autoritate dicuntur.

Deus vniuersorum creator filiũ habet, quod probat prædicta autoritate.

SAVLVS. Ex ista autoritate non habes intentum, tota enim exponitur à doctoribus nostris de Moise: Moises enim ascẽdit in cęlum sidereũ, & inde descendit ad populum, vt habetur Exod. 19. vbi dicitur: Moises autem ascendit ad Deum: Moises autem cineres ardentes de camino accepit in manibus eius. Exodi 19. meritũ etiam ipsius Moysi fecit, vt aquæ maris rubri essent filiis Israel pro muro à dextris & à sinistris Exodo 14. & sic colligauit aquas quasi in vestimento. Moises etiam in erectionem tabernaculi immisit terrorẽ in omnibus finibus terrę promissionis, vt Deuter. 2. dicitur: Hodie incipiam mittere terrorem & formidinem tuam in populis, &c. & quia nullus Propheta fuit similis Moisi in prædictis, ideo dicit: Quod est nomẽ eius. quasi dicat, si dicatur, quòd alius à Moise fecit ista, dicatur ei: Quod est nomen eius? quasi dicat: Quis fuit ille? & quod est nomen filij eius? id est quæ generatio remansit ab eo, ex qua possit haberi notitia aliqua de ipso, quod tamen non remanet, sequitur quod non fuit aliquis sibi in prędictis similis. Vnde ex hac autoritate nihil aliud habes, nisi quod non fuit alius Propheta similis Moisi in supradictis, non enim prædicta autoritas loquitur de Deo, sed de Moise, vt dictum est.

Variis scripturæ autoritatib' probat deberi autoritas Prouerb. 30. intelligi de Moyse.

Exo. 19. a. 3.

Ibidem.

Exod. 14. g. 22.

Deut. 2. c. 25

PAVLVS. Si bene consideras, prædicta autoritas de Deo loquitur non de Moise: de Moise enim nunquam legitur, quòd ad cælum ascendisset. Cùm enim dicitur Moises ascendit ad Deum Exodo 19. ibidem ostenditur, quòd sua ascensio erat, vsque ad montem Sinai, vbi gloria Dei repræsentabatur per ostensionem suorũ miraculorũ, & non vltra: vnde statim subdit ibidem: Vocauit eum Dñs de mõte. Similiter cum Moises descẽdit de Deo ad populũ, non intelligitur, nisi de monte,

Prædicta autoritas nullo modo de Moyse potest intelligi propter multa.

Exo. 19. a. 3.

Moyses ascendit ad Deum, quomodo intelligi debeat.

vbi Deus erat modo prædicto, vt ſatis plane patet intuenti prędictum capitulũ. Similiter quod
Pro.30.a.4. dicitur: Quis continuit ſpiritum in manibus eius, nõ poteſt intelligi de acceptatione cinerum in
Exod.19. camino, de quo agitur Exod.19. prout tu dicis: tum quia cineres nõ ſunt ſpiritus, tum quia etiam Aarõ accepit cineres ſicut Moyſes, vt habetur ibidem, & ſic non poſſet de Moyſe ſingulariter dici: Quis cõtinuit ſpiritum. Similiter quod dicitur: Quis colligauit aquas quaſi in veſtimento: non poteſt intelligi de Moyſe in mari rubro. Tum quia illud miraculum ſoli Deo attribuit. Vnde Exod.15. de hoc dicitur: Spiritu oris tui congregatæ ſunt aquæ. quia aquæ in mari rubro non ſteterunt, quaſi colligatæ, ſed cũ eſſent fluentes, prout habent ex natura ſua, virtute tamẽ diuina ſteterũt, ideo dicitur: Stetit vnda fluens. Similiter quod dicitur: Quis ſuſcitauit omnes terminos terrę. non poſſet intelligi de erectione tabernaculi per Moyſen facta: in illa enim erectione non fuerunt ſuſcitati omnes termini terrę, vt patet de ſe. Quod autem dicis, quòd in erectione tabernaculi per Moyſen facta immiſſit terrorẽ in omnibus finibus terrę promiſſionis,
Tabernaculum, quãdo fuit erectũ. eſt manifeſtè falſum. Tabernaculũ enim fuit erectũ in prima die menſis ſecundi anni ab exitu de
Exod.40. b.17. Aegypto, vt habetur Exod.40. Deus autẽ incœpit mittere terrorem, & formidinem in populis propter populum Iſraeliticum, quod fuit poſt 38. annum à prædicto exitu, vt patet intuenti ſecundum capit. Deute. quod tu allegas. Vnde in erectione tabernaculi, quæ ante per magnũ tempus fuit facta, vt dictum eſt, nihil legitur de immiſſione terroris ſeu formidinis, nec de alio miraculo quod ibi fuiſſet factũ. Vnde prædicta autoritas nõ poteſt de Moyſe, nec de aliquo alio niſi ſolùm de Deo, cui omnia illa propriè adaptantur, verificari, & ſic de illo tantùm intelligi debet illud quod ſequitur, ſcilicet: Quod eſt nomen eius, & quod nomẽ filij eius ſi noſti. vt iam tibi propoſueram. *De ſolo Deo verificatur prædicta autoritas.*

SAVLVS. Dic ergo, quo modo de Deo illa verificari poſſunt, quæ in prædicta autoritate continentur, præſertim illud primum, vbi dicitur: Quis aſcendit in cælum & deſcẽdit. cùm ſit manifeſtum, quòd Deo non cõpetit aſcendere, nec deſcendere, ſicut nec aliquo modo moueri.

PAVLVS. Tu ſcis, quòd doctores tui frequenter dicunt, quòd ſcriptura loquitur de diuinis more humano, in quo verum dicunt, & concordant cum veris Catholicis Doctoribus. Nam ſicut cognitio noſtra accipitur à ſenſibilibus, ſic & noſtra loquutio ex his conſurgit: ſic enim loquimur de rebus, prout ſunt in noſtra cognitione. Vnde ad intelligendum aliquid de Deo, oportet nos vti loquutionibus corporeis, quamuis ipſe

Ascendit in cælum De⁹, vt intelligamus, quòd eius potẽtia superat potestates cælorum.
Deut. pen. d. 26.
Hemut intelligatur, quod prouidentia diuina attingat à fine vsque in finẽ.
Gen. 11. a. 5.
Rab. Moys. Ægypt. de direct. perple. c. 9. p. 1.
Ascendere & descẽdere æquiuoca à consilio.
De Deo intelligitur prædicta autoritas Prouerb.

ipse Deus sit summè supplex & incorporeus. Dicitur ergo Deum ascendere in cælum, vt intelligatur, quòd potentia diuina superat potestates cælorũ. Vnde Deuter. penult. dicitur de Deo, quòd est ascensor cæli in adiutorium populi sui. Similiter, vt ostendatur, quòd prouidentia diuina attingit vsque ad infima, & ea cognoscit & iudicat: dicitur Genes. 11. Descendit Deus, vt videret ciuitatem & turrim, &c. & sic de multis similibus, & ideo ille doctor tuus magnus Rabbi Moyses Aegyptius, in suo libro de directione perplexorum parte prima capit. 9. declarans ista verba, scilicet ascendere & descendere, dixit, quòd sunt equiuoca à cõsilio, & quòd quandoq; intelliguntur de ascẽsu & descensu corporali, qui sine motu locali fieri nõ possunt, quandoque verò de ascensu & descensu spirituali, qui sine motu possunt fieri, prout large in capitulo prædicto tractat, & ibidem concludit, quomodo de Deo possunt verificari ista verba ascẽdit & descendit, vide ibi, si vis. Ad propositum autem cùm dicitur: Quis ascendit in cælum & descendit, intelligendum est de Deo, qui cælos cælorum ascendit, trãscendens eorum potestatem, & in terram descẽdit, omnium inferiorum cognitionẽ habens, & omnia tam inferiora, quàm superiora disponens: & sic nullo modo est inconueniens talia attribuere Deo, vt de immensitate & infinitate suæ sapientię, & potentię aliquid saltem possimus intelligere, semper tamen præsupponendo veritatem de immobilitate sua: testatur enim scriptura Malac. 3. Ego enim Dominus, & non mutor.

Malach. 3. b. 6.
Expositionem querit residui autoritatis.

SAVLVS. Vellẽ scire quomodo exponis istã autoritatem Prouerb. continuãdo ea, quæ in ea continẽtur ad illud verbum quod allegas scilicet, quod est nomen eius, & quod nomen filij eius, quia vt supra dicebas & verum est intelligẽtia verborũ ex causis est sumenda dicendi, & sic videbitur si expositio tua cõsonat cum hoc quod intendis, ex autoritate ista concludere.

Notãda expositio.
Prou. 30. a. 1
Salomõ sciẽtiam acquisitam & infusam habuit.

PAVLVS. Placet mihi exponere tibi hanc autoritatem incipiendo à primo verbo, à quo incipit in litera, cõtinuando vsq; ad finem, vbi tota sententia huius autoritatis finitur: & licet hoc erit aliqualiter prolixum, tamen tolleranda est prolixitas, vt veritas magis elucescat. Incipit enim hæc autoritas in libro Prouerbiorum capit. supradicto sic: Verba congregãtis filij vomentis: Visio quam loquutus est vir cũ quo est Deus, & qui Deo secũ morãte confortatus ait: Stultissimus sum virorum, &c. Ad cuius declarationẽ sciendũ, quòd Salomon in hoc loco intẽdit vilipendere scientiã humanã, quę per inquisitionẽ humanæ rationis procedit in respectu ad sciẽtiam diuinam, quæ per sacrã scripturã, vel per Dei reuelationẽ

acquiritur:& quia ipse Salomon vtramq; scientiam habuit, scilicet infusam, vt habetur 3.Reg.3. similiter & scientiam acquisitam, vt habetur Ecclesiast.1. vbi dicitur: Ego Ecclesiastes fui rex Israel in Hierusalem, & proposui in animo meo, quærere & inuestigare sapiẽter de omnibus, quæ fiunt sub sole. Ideo in hoc loco vult ostendere, quòd scientia acquisita per humanam inquisitionem, præcipuè de diuinis, quasi abiecta est, respectu scientiæ à Deo infusæ seu reuelatæ: vnde dicit: Verba congregãtis. idest Salomonis, qui congregauit scientiam per acquisitionem humanam, quæ est quædam congregatio, eo quod particulariter acquiritur:& sequitur: Filij vomentis idest, Salomonis, qui prædictam scientiam, sic congregatam, tanquã abiectã vomuit, sicut homines solent fastidiosa & inutilia vomere. Vnde Ecclesiast.1. vbi supra, cùm dixisset: Et proposui in animo meo quęrere & inuestigare sapienter, &c. statim subdit: Hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum, vt occupẽtur in ea. Ex quo habetur, quòd occupationẽ, quam habuit in huiusmodi scientię acquisitione, reputabat pessimam, & sic meritò erat voméda:& ideo respectu huius dicitur filij vomentis. Post quã igitur ostendit abiectionem sciẽtię humanitus per congregationem acquisitę, specialiter quantum ad diuina, cõsequenter subdit, quæ est illa sciẽtia secũdum, quam ipse loquitur de diuinis, de quo dicit: Visio quam loquutus est vir cum quo est Deus, & qui Deo secum morante confortatus ait, &c. quasi dicat: Non loquor autoritate cõgregatę sciẽtiæ, quam iam euomui, sed loquor autoritate diuinæ reuelationis: ideo dicit: Visio quam loquutus est cum quo est Deus, & quia ille bene loquitur de diuinis cum quo Deus est, non solũ in intellectu, sed etiam in affectu: ideo postquã dixit: Cũ quo est Deus, scilicet in intellectu, subdit: Et qui Deo secum morãte cõfortatus, quod intelligitur de illo, qui non solùm secũdum intellectum, sed etiam secũdum affectum habet Deum morantẽ per gratiam: secundum quã homo confortatur in bonis: sequitur in litera: Stultissimus sum virorum, & sapientia hominum nõ est mecum. quod intelligitur de Salomone postquã euomuit sapientiã mundanam, quasi dicat: Nihil remãsit in me de sapientia illa, quam à me eieci modo prędicto: & ideo remansi tanquam stultissimus virorũ, &c. & sequitur: Et non didici scientiam. Hoc dicit, quia Salomon non habuit sciẽtiam acquisitam humanitus, addiscendo àb alio, sed potius per se inuestigando, vt habetur ex autoritate Ecclesiastes supradicta, quia tamen per reuelationem habuit de diuinis scientiam altiorem & alteriori modo habitam: ideo subdit:

3.Reg.3. b.12.

Eccl.1.c.12.

Quare Salomon dicatur congregans.

Salomon quare de se dicat filij vomentis.

De diuinis bene loquitur is, qui Deum in se habet.

Salomõ quare dicat se omnium hominum stultissimũ esse.

Sanctorum scientia de Diuinis perfectior est, quàm humana propter multa.

dit: Et noui scietiam sanctorum: sanctorum enim scientia de diuinis perfectior est quàm humana. Primo, quia altiorem notitiā de Deo habet. Secūdò, quia habet eam altiori modo, scilicet per diuinam reuelationem. De primo autem consequenter, dicit sic: Quis ascendit in cęlum & descēdit? quasi dicat per scientiam humanā non cognoscitur, quòd de Deo posset dici, quòd ascendat vel descendat, cùm solū de Deo cognoscitur, quòd sit immobilis, per reuelationem tamen diuinam cognóscitur, quòd Deus ascendit ad cælum & descendit per diuinam prouidentiam, quę se extendit non solū ad cognoscendas & regendas res summas, sed etiam ad cognoscendum & regendum res infimas, vsque ad minima, & ideo in multis locis sacræ Scripturæ de Deo dicitur, quòd ascendit & descendit. Cōsequenter dicit: Quis continuit spiritum: idest ventum in manibus suis. Philosophi enim per humanam scientiam, tantum de naturalibus loquētes, imperfectè loquuti sunt de ventorum flatu, vt patet in 2. Metheo. vbi de causis ventorum agitur, sed per reuelationem diuinam (quæ in sacra Scriptura traditur) habetur, quòd Deus retinet eos, & facit eos flare secundum voluntatis suæ beneplacitum: iuxta illud Psalmi: Producit ventos de thesauris suis. Cōsequenter patet, quia per scientiam philosophicā secundum quā elemētum aquæ

Arist. 2. Metheoro.

Psa. 134. b. 7

tanquam minus graue quā terra deberet eam vndiq; circūdare, non cognoscitur quā ratione aliqua pars terræ sit discooperata, ideo dicit: Quis colligauit aquas quasi in vestimēto. hoc enim fit diuina virtute solum, vt habetur Genes. 1. Dixit Deus: Congregentur aquæ, &c. Et quia ex ista colligatione seu congregatione aquarum sequutū est, quòd termini terræ fuerunt super eminētes quam aquę vt essent habitatio animalium. ideo subdit: Quis suscitauit omnes terminos terræ. quasi dicat hoc nō potest cognosci per humanam inquisitionem, nisi per reuelationem diuinam, de qua dicitur Genes. 1. Et appareat arida: & quia autor omnium prędictorū est Deus, cuius notitiam Philosophi non habent nisi ex creaturis, quæ in infinitum distant à perfectione diuina, ideo dicit: Quod est nomē eius? Philosophi enim non possunt bene nominare Deum. Vnde dicitur in libro de causis, quòd causa prima est super omne nomen, quod nominatur de ipsa. Et ideo dicit, quod est nomē eius? idest, ô Philosophę quo modo posses nominare Deū secundum tuā scientiam: per reuelationē tamen diuinam Deus nominatur, vt patet Exod. 3. vbi Moysi interrogāti de nomine diuino fuit responsum à Deo, diuinum nomen Deo proprium, scilicet Thetragramathō, quod est incommunicabile creaturis, prout etiam doctores tui tenēt.

Gen. 1. a. 9.

Gen. 1. a. 9.

Philosophi Deum bene nominare non possunt.

Exod. 3. b. 6

Et quia per reuelationem diuinam non solùm cognoscitur nomen Dei essentiale, vt in capitu. allegato Exod. 3. sed etiam distinctio Patris & Filij in diuinis, quæ nullo modo per humanam sapiẽtiam cognosci posset: ideo subdit: Quod nomẽ filij eius, si nosti? quasi dicat hoc nullo modo cognoscitur per humanam sapientiam, nisi solùm per reuelationẽ diuinam, & quia diuina reuelantur per sacrã scripturam à Deo tradditam: ideo subdit: Omnis sermo Dei ignitus. id est sacra Scriptura, quæ ex sermone Dei habetur, est ita purificata ab omni falsitate, sicut metalla, quæ in igne purificantur. Vnde Psalmista: Eloquia Domini igne examinata. et sequitur: Clypeus est sperantibus in se. quia licet contra veritatem fidei multę impugnationes insurgant, tam ex parte interiori, & hoc cùm homines difficultantur in credẽdo ea quę super rationem sunt naturalem, quàm ex parte exteriori, scilicet à rationibus hæreticorum & tyrannorum persequutionibus, tamen sperantibus in Deũ per veram fidem charitate formatam Deus est defensor: & ideo dicitur: Clypeus, &c. & sequitur: Ne addas quicquã verbis illius. scilicet de iis, quæ diuinis verbis contrariantur seu cõtradicunt. Et arguaris inueniarisq; mẽdax: quia quicquid contradicit diuinis autoritatibus, quæ ab ipsa summa veritate, quæ Deus est reuelantur, mendosum est seu falsum. Vsque huc prædicta autoritas, per quam sic exposita rectè continuantur verba eius adinuicem & intentum meum, circa intellectũ huius dicti: Quod est nomen eius, & quod est nomen filij eius comprobantur.

Exo. 3. b. 6.

Sermo Dei ignitus dicitur, quia purificatus ab omni falsitate.

Psal. 11. b. 7.

Clypeus est Deus sperãtibus in se, in quo tellatam quæ cõtra animam ex parte hæreticorum quã quæ contra corpus ex parte tyrannorum defensor est.

CAPITVLVM XII.

In quo ostẽditur, quòd Spiritus sanctus est alia persona in diuinis, præterquam personam Patris & Filij ex autoritate Psalmistæ dicentis: Verbo Domini cæli firmati sunt. non obstantibus Iudæorum cauillationibus.

SAVLVS.

HAbeo mentem tuam circa filiationẽ, quam in diuinis asseris. Sed adhuc video, quòd addis alium Deum, quem Spiritum sanctum vocas: in quo manifestè transgrederis præceptum sapiẽtis per te supra allegati, in quo dicit: Ne addas quicquam verbis illius ne inueniaris mendax. Constat enim per prædictã autoritatem per te allegatam, prout tu eã exposuisti, quod in diuinis est Pater & Filius & non alius Deus. Dicit enim, quod est nomen eius, & quòd nomen Filij eius, nõ autem dicit quod est nomen spiritus eius. Ex quo patet, quòd tu addendo aliam personam in diuinis, quã dicis esse Deũ, manifestè addis verbis illius, & sic inuenieris mendax.

Arguit de Spiritu sancto dicẽdo, quòd nõ est dicendus Deus.

PAVLVS. In hoc quod dicitur: Ne addas quicquam verbis illius, intelliguntur prohiberi illa, quæ diuinis verbis contrariantur

riantur seu contradicunt, prout tibi dixi exponendo illud verbū: Ne addas quicquam, &c. nō autem prohibetur illa, quæ diuinis verbis non contradicunt, nec cōtrariantur: aliàs enim omnia alia essent prohibita, quæ non essent contenta in prędicta autoritate, quòd est falsum, quia in sacris Scripturis multa cōtinentur prę ter illa, quæ in prędicta autoritate explicantur. Vnde in proposito, quia in verbis supradictis nō excluditur, quin sit in diuinis alia persona prę ter personam Patris & personam Filij, quæ ibi exprimuntur; & quia per scrutinium scripturarum non solùm necessarium est cōcedere in diuinis esse Patrem & filiū, sed etiam Spiritum sanctum: Idcirco hoc asserendo nō est addere quicquam verbis diuinis eis contrariando, sed potius est cōfiteri, ea quę in sacris eloquiis adduntur.

Sacra scriptura addere, vel non addere, quæ sunt illa quæ prohibentur.

SAVLVS. Allega mihi, si habes aliquam autoritatem, per quam necessarium sit cōcedere quòd in diuinis est Spiritus sanctus alius à Patre & Filio, prout tu asseris.

PAVLVS. Quòd in diuinis sit Spiritus sanctus, qui est Deus alia persona à persona Patris & Filij, satis habetur ex autoritate Psalmistæ per me supra allegata, in qua dicitur: Verbo Dñi cæli firmati sunt & spiritu oris eius omnis virtus eorū seu omnis exercitus eorum. Cōstat enim, quòd Psal. in hoc loco loquitur de creatione mundi, quæ fuit à Deo solo facta, nullo interueniente adiutorio seu ministro extrinseco, hoc enim est vnū de fundamētis fidei, non solū apud nos, sed etiam apud tuos. Tuus enim magister Rabbi Moyses Aegyptius in suo Deut. in tit. 1. lib. cap. 1. hoc dicit esse primum fundamentū omnium fundamētorum Mosaicæ legis, & hoc est commune apud tuos, vbicūque de hac materia loquūtur, scilicet quòd solus Deus cælum creauit & terrā, & omnia quę in eis sunt, nullo exteriori adiūcto cooperante, scilicet alicuius creaturæ. Vnde & Talmudici tui dicunt, quòd Deus nō creauit Angelos in prima die, ne fortè crederetur, quòd Angeli fuissent cooperatores seu coadiutores Dei in creatione mundi, sed Psalmista in prędicta autoritate testatur, quòd verbo Dei cæli facti sunt vbi enim translatio nostra dicit, firmati sunt, Hebraica litera dicit, facti sunt; & sic sequitur, quòd Deus per verbū cælos fecit. Similiter & testatur, quòd Deus per spiritum oris sui fecit seu creauit omnes virtutes seu exercitus cælorum. Ex quo sequitur, quòd Deus per spiritum suum hoc fecit, cùm autem de ratione verbi est, quòd distinguatur à dicente seu proferente: Similiter de ratione spiritus oris est, vt distinguatur ab inspirāte, sequitur quòd spiritus per quē virtutes cælorum factæ fuerunt est Deus alius ab inspirāte, & sic in hac autoritate Trinitas, quam prædica-

Autoritate Psal. probatur Spiritus sanct. alius à Patre & Filio.

Psal. 32. a. 6.

Creatio mūdi à solo Deo.

Rab. Moys. Ægyptius. Deut. titu. 1. lib. cap. 1.

Talmudici dicunt Angelos non fuisse creatos primo die, ne putarentur cooperatores esse Dei.

Trinitas in prędicta autoritate exprimitur.

prædicamus exprimitur, quę est vnus Deus creator mũdi. In qua quidem trinitate spiritus est tertius in ordine trium personarũ, & sic habes, quòd in asserendo Spiritum sanctũ esse Deum aliũ à Patre & Filio, nõ fit aliqua additio, quæ contrariatur seu contradicat eloquiis diuinis, immo eis manifestè conformatur.

SAVLVS. Nimis strictè intelligis hoc dictũ: Verbo Domini. similiter: Et spiritu oris ei⁹: Intelligis enim verbum, similiter & spiritum, vt aliquid existẽs in Deo, & à Deo realiter distinctum: cùm tamen nõ sit necessarium sic ista intelligere, per verbum enim Dei & spiritum eius, quæ in hoc loco cõtinentur, sufficit intelligere mandatum Dei seu eius præceptum, prout ipsemet Psalmista in hoc eodẽ Psalmo declarat dicens: In hac propria materia, scilicet creationis mũdi: Ipse dixit & facta sunt, ipse mãdauit & creata sunt. Vnde nõ aliud intelligendum est de hoc, quod dicitur: Verbo Domini cæli facti sunt, &c. nisi quòd creaturæ fuerunt factæ per mandatum Dei, vel eius imperium seu eius voluntatem.

PAVLVS. Circa hoc quod dicitur verbo Domini, quod secundum veritatem significat filium Dei non est ad præsens insistendum, quia iam de hoc quod sit in diuinis filius supra est ostensum, sed manifestũ est, quòd in hoc quod dicitur: Et spiritu oris eius. intelligitur aliquid intrinsecum Deo & ab eo procedens, quod non potest esse nisi Deus, & à Deo procedens, sufficisset enim dicere, & spiritu oris eius omnis exercitus eorũ, ad denotandũ, quòd de mãdato Dei facti fuerunt cæli & huiusmodi, sed apponendo spiritu oris eius, manifestè ostẽditur, quòd spiritus de quo loquitur est intrinsecus Deo, & à Deo inspirante distinctus, & sic intellexerunt Rabbini tui istam autoritatem.

SAVLVS. Vbi quæso inuenisti Rabbinos nostros sic exposuisse.

PAVLVS. Suprà in cap. 5. huius distinctionis allegaui tibi quandam autoritatem, quæ in in glossa magna super Gen. quæ dicitur Beresith Rabba. cap. 40. habetur, vbi sic Rabbi Simeon dicit: Inspirauit seu sufflauit De⁹ spiritum suum & creatus est mũdus. Sicut in Psalmo dicitur: Spiritu oris eius omnis exercitus eorum, hæc in glos. prædicta. Ex quo patet, quod hoc quod dicitur: Spiritu oris eius. intelligendum est per modum inspirationis seu sufflationis, quæ in rebus creatis, à quibus cum loquimur de diuinis, necesse est accipere aliquam similitudinem, non nisi ab intrinseco proceditur, & sic oportet, quòd illa res inspirata sit Deus, cũ nihil est in Deo quin sit Deus. Similiter necesse est, quòd sit alius ab inspirãte ex necessitate oppositionis relatiuè, & hoc manifestè cõsonat expositioni meæ.

Spiritus sanctus est De⁹, testimonio Rabbinorũ Beresit Rabba. c. 40. Rab. Simeõ.

SAV-

Rab. Simeō. SAVLVS. Licet Rab. Simeon, quem allegas fuit de magnis & antiquis doctoribus nostris, est tamen vnus singularis, cuius dictum non sufficit ad concludendum in tanta materia, & ideò si alias autoritates habes ad probandū, quod Spiritus sanctus sit Deus allega.

CAPITVLVM XIII.

In quo ostenditur, quòd in diuinis est tertia persona, scilicet Spiritus sanctus, ex autoritate Isai. 48. vbi dicitur: Et nunc Dominus misit me, & spiritus eius. quibusdam Hebræorum cauillationibus non obstantibus.

PAVLVS.

Rab. Simeō. LIcet verum est, quòd Rabbi Simeon ille quem tibi allegaui est tantum vnus doctor, tamen dicta sua habent autoritatē à cæteris doctoribus tuis, in quantū sua expositio in hoc loco nō fuit reprobata, seu condēnata, nec etiam legitur contradictam esse ab aliis, sed collocata fuit in illo libro antiquo supra allegato, tanquam vera & non repugnans veritati fidei, nihilominus tamen, ex quo vis aliam autoritatem, allegabo tibi vnā quæ tibi debet sufficere. Quæ quidem autoritas est illius Prophetæ Euangelici Isaiæ, qui de mysteriis fidei nostræ quam plurima & magna Prophetauit. Dicit enim in cap. 48. sic: Accedite ad me, audite hæc non à principio, in abscōdito loquutus sum, ex tempore ante quam fieret ibi eram, & nūc Dominus Deus misit me & spiritus eius. Hęc ille. Ex qua autoritate habes, quòd ille qui à principio non in abscōdito loquutus fuit, scilicet ipse Deus, qui à principio cùm populum Israelem ad se applicasset eis dādo legem in Sinay, non in abscōdito loquutus est, sed palam, & publicè cunctis audientibus legem dedit, vt habetur Exo. 20. Qui quidem Deus in eodem tempore, scilicet dationis legis ibi erat, & quia ipse Deus qui locutus est palā in datione legis, postea fuit missus in mundum per assumptionē carnis ad redimendum genus humanum. De qua assumptione in distinct. sequenti Deo duce est agendum. Ideo dicit: Et nunc Deus misit me, & spiritus eius. In qua autoritate manifestè exprimuntur tres personæ diuinę, de quarū qualibet necesse est dicere quòd est Deus, qui loquutus est palam: exprimitur enim ibi Deus missus, qui statim ante de se prædixerat: Non à principio in abscōdito loquutus sum, &c. Similiter exprimitur ibi Deus mittens, cùm dicit: Dominus misit me. Similiter exprimitur ibi, Spiritus Dei mittēs, cùm subdit: Et spiritus ei9, scilicet misit me. Deus enim nullo modo intelligi debet missus nisi à Deo, & sic ex ista autoritate planè & sanè intellecta habetur, distinctio trium personarum in diuinis, quarum tertia persona est Spiritus sanctus, qui est verus Deus, in quan-

Isa. 48. c. 16

Testimoniū Isa. De Spiritu sancto, quod sit tertia persona in Diuinis.

Vide expositionē Isai. in hoc & sequenti cap. notabilem.

Exo. 20. per totum.

Tres personæ Diuinæ exprimūtur in verbis Isaiæ.

in quantum dicitur, quòd spiritus Dei Deum mittit, est tamen distinctus à Deo misso: de quo dicitur: Dominus misit me. quia inter mittentē & missum necessaria est distinctio personalis.

Replicat & probare nititur contra autoritatem duo: primū de Isaia à Deo misso debere intelligi.

SAVLVS. Duo præsupponis in expositione huius autoritatis Isaiæ, quæ nō probas, nec etiam sunt cōsona literæ, & ideo ex illa autoritate non habes intentum. Primo enim præsupponis quòd ille, de quo dicitur, quòd fuit missus à Deo, est verus Deus, qui legem dedit genti nostræ Israeliticæ, quod non est verum. Magistri enim nostri cōmuniter exponunt illud quod hîc dicitur: Et nunc Dñs missit me, de Isaia, qui fuit à Deo missus, vt habetur Isa. 6. vbi cùm dicitur à Deo, quem mittam, aut quis ibit pro nobis. respondit Isaias: Ecce ego, mitte me. Cui Deus dixit: Vade & dic populo huic, &c. Vnde de ista missione in hoc loco loquitur Propheta, nec valet contra hoc dicere, quòd missus iste à Deo dicit de se, statim supra, à tempore quo fuerant ibi eram, quod intelligitur à tempore dationis legis, in quo tempore Isaias nōdum erat natus, vt est manifestū, hoc enim non obstat prędictę expositioni: quia vt magistri nostri dicunt: sicut in monte Sinai Moyses recepit legem à Deo, sic eodem tempore & loco omnes Prophetæ fuerunt ibi quantum ad animas, & ibidem recepit vnusquisque propheticam suam, quam postea quilibet eorum tēpore suo prophetauit, & hanc sententiam tenent omnes magistri antiqui nostri ferè, qui hunc passum exposuerunt. Vnde de hac autoritate secundum hanc suam veram expositionem, nō concluditur, nisi esse vnus Deus, qui Isaiam misit. Spiritus enim Dei, de quo hîc dicitur, quòd misit Isaiam nō est verus Deus, sed est spiritus propheticus creatus, quem habuit Isaias à Deo, & per quē Isaias prophetauit. Vnde si rectè hanc autoritatem intelligis, nihil facit pro te ratione prædicta.

Isa. 6. c. 8.

Probat licet male animas omniū prophetarū cum Moyse esse tempore dationis legis, eoq; tempore omnes suas prophetias accepisse.

Secūdo probare nititur quòd missus non est De⁹.

Secundo præsupponis in tua expositione, quòd verus Deus fuit missus à Deo per assumptionem carnis, quod nō probas nec probare valebis. Item sunt quædam in litera præcedentia & sequentia hanc autoritatem, quæ nullo modo consonant tuæ expositioni, sed quia dicta sufficiunt pro nunc ad tuam expositionē euacuandam, ideo illa omitto ad præsens.

Paulus ostēdit efficacissimè expositionem Isa. de ipso Isai. non posse intelligi.

PAVLVS. Expositio magistrorum tuorum, in qua dicūt, quòd Isaias est ille, de quo hîc dicitur: Nunc autem missit me, &c. est manifestè falsa, tanquam fundata in fundamento falso & erroneo: fundatur enim in hoc, quod anima Isaiæ & animæ aliorum prophetarum fuerūt in mōte Sinai tempore dationis legis antequā ipsi nascerentur, & ibidē receperunt prophetias suas, prout tu nomine eorum recitas: & verum est, quòd tui magistri

hoc

hoc asserunt in prædicta expositione: sed hoc est manifestè falsum, nam secundum naturalis rationis dictamē anima rationalis tunc incipit esse cùm in corpore humano, sibi coaptato infunditur: anima enim, secundum verā sui diffinitionem à Philosophis traditam, est perfectio corporis Physici & organici, vt habetur in 2. de anima. Constat autem, quòd illud quod est perfectio alicuius corporis nō habet esse ante formationē illius, & sic patet, quòd prædictum fundamentum est falsum, quòd autem sit erroneum patet: nam hoc est contra sacræ Scripturæ testimoniū. Legitur enim Zach. 12. Ego Dominus formans spiritum hominis in medio eius, quòd verbum exponitur à Rab. Cahadia & à Rab. Quimhi conformiter ad prædictam diffinitionem animæ: dicunt enim. quod per hoc quod dicitur: Formans spiritum hominis in medio eius. intelligitur, quòd creator creat animam cum perfectione figuræ corporis humani, & est cōmunis expositio prædicti verbi. Hoc etiā cōsonat huic quod dicitur Gen. 2. Formauit igitur Deus hominē de limo terrę, & inspirauit in faciem eius spiraculū vitæ, & factus est homo in animam viuentem. Ex quo patet, quòd anima creatur & infunditur in corpore humano formato, & sic patet, quòd nullo modo de Isaia potest intelligi illud, quod dicitur: A tempore quo fuerant, ibi erā. quod intelligitur à tempore dationis legis secūdum omnes: nec etiam, quod ibi legitur immediatè ante, scilicet: Nō à principio in abscōdito loquutus sum. potest de Isaia intelligi, nec de aliquo homine puro, nisi solùm de Deo legis datore. Doctores enim tui in libro qui dicitur Mequilea Exodo 19. Venerunt in deserto Sinai & castrametati sunt in deserto, & expressè dicunt, quòd hoc quod dicitur per Isaiam: Non à principio in abscōdito loquutus sum. intelligitur de datione legis, quæ publicè fuit data, & est sentētia communis omnium expositorū tuorū. Ex quo sequitur manifestè, quòd illud quod immediatè in eodem contextu dicitur, scilicet: Nūc Dominus misit me & spiritus eius. intelligatur de illo, qui non à principio in abscondito loquutus est, &c. quod nō nisi de vero Deo intelligi potest. Ad hoc autem quod dicis me prę supponere quod nō probo, scilicet, quòd verus Deus missus est per assumptionē carnis, &c. verum dicis, quòd hoc non tibi probaui, vsque nūc, sed hoc per Dei gratiā probaturus sum in sequenti dist. vbi de diuinitate Christi est agendum. Ad tertium verò quod dicis, quòd sunt quædam in prędicta autoritate præcedentia & sequentia, quæ nullo modo consonant meę expositioni, exprime illa, & Deo duce sufficienter respondebo tibi.

Anima est corporis in habitantis perfectio. Arist. 2. de anima.

Item probat erroneā esse expositionē

Zach. 12. a. 1

Rab. Cahadia. Rab. Quimhi.

Gen. 2. a. 7.

Anima creatur & infunditur in corpore humano iam formato.

Lib. Mequilea. Exo. 19. a. 2

Ad secundū

Ad tertiū.

SAVLVS. Antequam de

Replicãs, nititur probare ex prædictis à Paulo quatuor esse personas diuinas.

aliis præcedentibus & sequentibus contra te obiiciam, volo tibi ostendere, quòd hæc verba, quę allegas secũdum te exposita, faciunt manifestè contra te. Vis enim ex istis verbis, scilicet: Nũc Dominus Deus misit me, & spiritus eius. inferre, quòd in diuinis sunt tres personæ distinctæ, scilicet Deus mittẽs, & Spiritus sanctus mittẽs, & Filius Dei missus. Sed si bene attendis, ex iis verbis sequeretur, quòd quatuor sunt personæ in diuinis, quod vt credo tu etiam non admitteres. Primum assumptũ patet, nam in prædictis verbis bis primo nominatur Deus: non enim dixit, & nũc Dominus misit me: sed, & nunc Dñs Deus misit me. Ecce duo. Dicis etiam quòd ille missus est Deus, & sic sunt tres personæ: dicis etiam, quòd in hoc quod sequitur, & spiritus eius, exprimitur alia persona diuina mittẽs, quam etiam asseris Deum mittentem, & sic secundum te sunt quatuor personæ diuinæ, quod tu vt credo nullo modo admitteres.

Responsio ad prædicta notanda.

PAVLVS. Dixi tibi, quòd cum de hoc mysterio sanctæ Trinitatis ageretur oporteret diligenter scrutari sacra eloquia, nõ autem superficie tenus. Vnde in proposito debes attendere formam, in qua illa duo nomina ponũtur, scilicet illa pro quibus in translatione nostra habetur, Dominus Deus, primũ enim nomen quod ponitur ibi est Adonai scriptum cum iis literis. a. d. n. y. Cuius quidem nominis propria significatio est Dominus Deus. Secundum nomen quod ibi ponitur est nomẽ Domini Thetragramathon, quod est nomẽ Dei proprium incõmunicabile creaturis, quod quidem nomen scribitur cum aliis literis à prędictis, scilicet, y. h. u. h. Vnde si propriè transferantur hæc nomina secundum veritatem Hebraicæ linguę dicentur sic, & nunc Dñs meus. y. h. u. h. misit me, & sic illa duo nomina, quorum vnum est proprium diuinum, & aliud est nomẽ adiectiuum nullo modo significant duo supposita, sed tantum vnum, sicut cũ dicitur Dominus meus Rex, non significant duo supposita sed vnum tantum: & ideo ratio tua non facit contra me; ex illis duobus nominibus primis habemus vnum suppositum, scilicet personam patris in hoc quod dicitur: Dñs Deus. & in hoc quod dicit: Misit me. habemus secundum suppositũ, scilicet personam filij missi, in hoc quod dicitur: Et spiritus eius. habemus tertium suppositum, scilicet personam Spiritus sancti. Vnde in hac autoritate non solum tres personæ diuinæ exprimũtur distinctę, sed etiam ordo earum ostenditur: & ideo si habes alias obiectiones literales contra meam expositionem propone eas, vt videamus cuius valoris sint.

Adonay, hoc est Dominus Deus.

Thetragrãmathon, nomẽ propriũ Dei.

Duo nomina sunt vnũ suppositum.

Ordo personarum ex Isa. ostenditur.

CAPI-

CAPITVLVM XIIII.

In quo exponitur autoritas Isaiae supradicta extensè, et vox illa sine intellectu, intentum probatur supradictum.

SAVLVS.

Extortè interpretatur Isa. de Rege Cyro. SI bene scrutentur praecedentia & sequentia hanc autoritatem quam allegas, manifestè patet, quòd Propheta non loquitur hic de Messia seu Christo venturo, sed de Cyro, qui populum Israel redemit de Babylonica captiuitate. Legitur enim statim ante praedicta verba, quae allegas: *Isa. 48. c. 14* Dominus dilexit eũ, faciet voluntatem suam in Babylone, & brachium suum in Chaldaeis, ego loquutus sum, & vocaui eũ, adduxi eũ, & directa est via eius. Quae quidem verba secundum omnes expositores tam catholicos, quàm Hebraeos exponuntur de Cyro, quem Deus direxit ad faciendum voluntatem suam in Babylone educẽdo populum suũ de illa captiuitate, ad quod vocatus fuit à Deo, vt habetur Isai. 45. Et prosperatus est in via sua, vt habetur Esdrae 1. & sequitur *1. Esdrae. 1.* statim: Accedite ad me, &c. quae est autoritas per te allegata. Post autem dictam autoritatem cum quibusdam, quae sequũtur ad illam pertinentibus, sequitur in litera: *Isa. 48. d. 20* Egredimini de Babylone, fugite à Chaldaeis, in voce exultationis annuntiate, auditum facite hoc, efferte illud, vsque ad extremum terrae, & dicite: Redemit Dominus populũ suum Iacob. Quae quidem verba ab omnibus exponuntur ad literam de redemptione à Babylonica captiuitate, non autem de redemptione per Messiam spectata. Vnde inconsonum est veritati literae, quòd autoritas tua, quae inter praecedentia & sequentia ponitur, exponatur de Messia, & de redemptione sua, prout tu intendis, sed magis conuenienter exponenda est de eadem redemptione Babylonica, ad quam annuntiandam Isaias ibidem dicitur missus à Deo, cum dicitur: Dominus misit me, &c. quae quidem annunciatio fiebat à Propheta per spiritum propheticũ Dei, ex quo dicit: Et spiritus eius. & sic patet, quòd haec expositio est magis consona literae cum conuenientius continuatur cum praecedentibus & sequentibus modo praedicto, quàm expositio tua.

PAVLVS. Vt veritas expositionis meae magis elucescat volo tibi exponere praedictam autoritatem per me allegatam cũ praecedentibus & sequentibus seriose ad literam. Ad cuius declarationem praemittendum est, quòd in sacris eloquiis, praesertim propheticis saepe fit trãsitus seu translatio de vna materia ad aliam sibi similem, & specialiter cùm vna sit figura alterius, vel habet cum ea aliquam correspondentiam, sicut membra ad caput & è contra. Vnde Isai. 14. cum Propheta loqueretur de principe Babylonis, qui in tyrannica *In sacris literis maximè propheticis, saepe fit transitus de vna materia in aliã.* *Isa. 14. a. 4.*

rannica & superba potestate & casu horribili quodámodo assimilatur Lucifero, scilicet primo Angelo de cęlo cadenti, in tantū quòd cēsendus erat membrum eius, & ipsius figura: idcirco in eodē cōtextu Propheta de vno transit ad alium, vt patet in capitulo supradicto. Vnde in proposito Isaias, Prophetādo de redēptione populi Israelitici à captiuitate Babylonica per Cyrum ab ipsò Deo ad hoc vocatum, transit ad prophetādum de alia redemptione longe digniori, & remotiori in tempore, quę tunc fienda erat per Messiā seu Christum. Quæ quidem duæ redemptiones licet in hoc conueniebant, quòd vtraque fienda erat per Dei potentiam, quæ hostes populi sui opprimebat. Similiter per Dei misericordiam, qua populo suo miserebatur, propter quæ de vna transit Propheta ad aliam. In multis tamen hæ redemptiones inter se differebāt, & specialiter in hoc, scilicet, quod redemptio Babylonica facta fuit virtute diuina per Cyrū suum ministrum absque miraculorū operatione, sed mundo suo cursu naturali incędente. Redemptio verò secunda, quę per Christum erat fienda cum miraculis à Deo supernaturaliter factis implenda erat per totum. Quibus pręmissis, litera sic videtur exponenda ab illo loco, in quo dicitur: Audi me Iacob, &c. Ibi enim est quędam distinctio capitularis in Hebręo, vbi Propheta loquuturus de prędictis duabus redemptionibus, quę in aliquo conueniunt, & tamen in multo magis differūt pręmittit. Audi me Iacob, &c. vt ad attentionē excitet audiētes, & sequitur: Ego ipse, vbi in Hebręo habetur. Ego sum ad denotandū, quòd ipsius Dei esse, seu essentia per se consistit, & nullo modo ab alia dependet, & sequitur: Egó primus & ego nouissimus. ad denotandū ipsius ęternitatem, quę omnem durationem temporis excedit, & sequitur: Manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea mensa est cęlos. ad ostendendum, quòd mundus est creatus ab ipso Deo, & à nullo alio, & mundi partes ad inuicem ab ipso Deo sunt proportionatæ, & sequitur: Ego vocabo eos. in Hebręo habetur: Ego voco eos, & stabunt simul. ad denotandum, quòd gubernatio mundi creati per ipsum Deū, est ab ipso Deo creatore suo. Quę quidē omnia supradicta Propheta pręmittit ad hoc vt ostendat, quòd liberatio populi Dei a Babylonica captiuitate, de qua statim erat loquuturus, futura erat secundum diuinā ordinationem, qua ipse Deus creauit mundū, & eum gubernat, nullo interueniente miraculo supernaturaliter facto. Quòd autem ista liberatio sit à Deo pręordinata, probat seu persuadet per hoc quod Deus liberationem per Cyrum futuram, ante per Prophetam prędixit, & nullus

Isaias Prophetādo de redēptione Israel à captiuitate Babylonica, transit ad redēptionē, quam Christus erat facturus.

Differentia prædictarū redemptionum.

& nullus alius. Ex quo patet, quòd sicut illa liberatio in sola Dei præscientia existebat, sic in sola eius potentia. Vnde subdit: Congregamini omnes vos, id est gentes omnes, quæ diuersis idolorum cultibus subiacebant. Et sequitur: Audite quis de eis, annũciauit hęc, quasi dicat, hoc nullus annuntiauit antequã fieret nisi solus Deus, cuius potentia & ordinatione factum fuit, & sequitur: Dominus dilexit eum. scilicet Cyrum, quem ad dignitatem monarchiæ promouit, vt populum suum liberaret à captiuitate Chaldaica. Vnde sequitur: Faciet voluntatem suam, scilicet Dei in Babylone, puniẽdo Chaldæos, & Iudęos inde liberãdo: & sequitur: Ego loquutus sum & vocaui eũ, & adduxi eũ, directa est via eius. ad ostendendum quòd tota prosperitas Cyri fuit à Deo præuisa & intenta, vt liberationẽ populi per ipsum iuxta diuinam ordinationem impleret, & hoc contra idolatras, qui huiusmodi prosperitatẽ attribuerunt idolis suis: vnde dicitur supra eodẽ cap. Antequã veniret indicaui tibi, ne fortè diceres: Idola mea fecerunt hæc, sculptilia mea & conflatilia mandauerunt ista quæ audisti. Sequitur: Accedite ad me, &c. Circa quod attendendum est, quòd postquam Propheta annunciauit liberationem populi à Chaldæis, per Cyrum diuina virtute fiẽda, sine miraculorum operatione, nunc ab ea transit ad liberationem, quæ tunc futura erat per Christum verum Deum & hominem. Quæ quidem liberatio, scilicet secũda facta fuit per ipsum Deũ Redemptorem, per maxima miracula à Deo facta supernaturaliter. Et ideo sicut Isaias loquuturus de prima redẽptione, quę nõ supra cursum naturalem facta est, præmisit magnalia quæ Deus fecit in mundi creatione & gubernatione, quæ non supernaturaliter sed cursu naturali per potentiam Dei infinitam facta fuerunt. Sic Propheta loquuturus de secunda redemptione, quę per miracula supernaturaliter facta effecta est, præmittit de illis quæ à Deo supernaturaliter facta fuerunt, & specialiter circa gubernationem populi Dei: de quorum miraculorum numero fuit datio legis in Sinay, in qua Deus est loquutus tãtæ multitudini publicè & palàm, quo in maximum reputatur miraculum. Vnde Deute. 4. de hac materia sic legitur: Interroga de diebus antiquis qui fuerunt ante te, ex die quo creauit Deus hominem super terram, à summo cœli vsque ad summum eius. Si facta est aliquã do huiuscemodi res, aut vnquã cognitũ est, vt audiret populus vocem Domini loquẽtis de medio ignis, sicut tu audisti, & de hoc dicit Propheta: Accedite ad me audite hæc. quasi dicat, ea quæ loquuturus sum maxima, & à Deo supernaturaliter facta sunt. Vnde sequuntur, magis rem

Cyri prosperitas omnis à Deo, & non ab idolis.

Transit ex liberatione per Cyrum facta, ad liberationem per Messiã verum Deũ & hominem faciendam.

Deute. 4. c. 32.

rem attentionem, sicut illa quæ homo audit à propinquo attentius intelligit: Nō à principio in abscōdito loquutus sum. quod communiter exponitur tam à doctoribus nostris quàm tuis de datione legis in monte Sinay, in qua totus populus audiebat vocem Domini loquentis, vt habetur Exod. 20. Et dicitur hęc datio legis fieri à principio, quia in illa incœpit populus Israeliticus Deo applicari in peculiarem populū recipiendo obedienter mandata sua, vt habetur Exo. 19. Quæ quidem verba nō possunt verificari de Isaia, nec de aliquo puro homine, sed de ipso Deo, qui legem dedit, & sic intelligunt etiam doctores tui, & sequitur: Ex tempore antequam fierent ibi eram. vbi in Hebræo habetur: A tempore quo fiebat ego ibi. quod intelligitur de ipso Deo, qui loquendo populo modo prædicto ibi erat, quod non potest intelligi de Isaia, qui nōdum erat natus nec anima eius creata, vt iam ostensum est. Et sequitur in eodē contextu & versu nulla differentia interposita: Et nūc misit me Dominus & spiritus eius. quod nō potest intelligi planè, nisi de quo cōtinuè & immediate Propheta loquitur, scilicet de Deo. Et sic habetur, quòd Deus qui legem dedit in Sinay loquendo populo non in abscondito, postea missus est à Deo, & spiritu eius, quod erat intentum: & vt magis ostēdat Propheta, quòd

Exo. 20. c. 18.

Exo. 19. b. 8

Hæc de Isaia verificari non possunt sed de Messia.

Deus qui legem dedit in Sina, missus est à Deo & spiritu eius.

verba prædicta sunt verba Dei à Deo missi, inmediatè subdit: Hæc dicit Dominus Redēptor tuus, scilicet Deus ille qui missus est à Deo & spiritu eius ad tuam redemptionem & sanctificationem, de quo dicit sanctus Israel: Ego Dominus Deus tuus docens te vtilia. quod intelligitur sic. Nam Redemptor noster non solùm dedit pręcepta, quæ sunt necessaria ad consequendam beatitudinē, sed etiam consilia, quę ad hoc non sunt necessaria, sed tamen vtilia, inquantum per ea melius & expeditius homo possit consequi prędictā beatitudinem: Gubernās te. in Hebræo habetur: Ducens te in via qua ambulas. quia gesta ipsius redemptoris ducatum pręstant homini ad hoc, vt in hac vita quæ est via dirigatur ad terminū beatitudinis, & sequitur: Vtinā attēdisses mandata mea, & facta fuisset sicut flumen pax tua. quod intelligitur dupliciter: vno modo referendo hæc verba ad id quod dixerat statim ante: Docens te vtilia. quasi dicat, & si docui te vtilia, scilicet consilia quæ non important necessitatem, sed vtilitatem in cōsequendo expeditius beatitudinem, tamen vtinam attendisses mandata mea, scilicet præcepta quæ necessitatem important, quia hoc suffecisset tibi ad salutem, per quam pax perennis habetur atque perpetua, de qua dicit: Facta fuisset sicut flumen pax tua, &c. Alio modo pos-

Non solum Christ⁹ præcepta dedit sed consilia vtilia.

Dupliciter hæc verba explicātur.

Christus Pharisæis duo mandata dedit quæ ambo transgressi sunt.

do possunt exponi prædicta verba, scilicet: Vtinam attendisses mandata mea. referendo ea specialius ad Pharisæos, quibus Christus dedit duo mandata, quæ si seruassent, habuissent pacem temporalem & etiam spiritualem. Christus enim interrogatus à Pharisæis seu Herodianis, si licet tributum dare Cæsari. Respondit non consulendo, sed potius præcipiendo: Quæ sunt Cæsaris date Cæsari, & quæ sunt Dei date Deo. Quæ quidem mandata non seruauerunt, sed vtrumque transgressi sunt. Rebellauerunt enim Romano Imperio, & sic non dederunt quæ erant Cæsaris Cæsari, per quod amiserũt pacem temporalem, quia venerunt Romani & destruxerunt locum & gentem, vt patet in historia Iosephi de destructione Hierusalẽ & populi Iudaici, per Titum & Vespasianum. Fuerunt etiam transgressi secundum mandatum, scilicet quæ sunt Dei date Deo, recedendo à Christo tam in credendis quàm in agendis, & sic amiserũt pacem internam & supernam. Vnde de prima pace subdit. Facta fuisset sicut flumen pax tua. quia pax temporalis est transitoria sicut flumen. De secunda autem dicit: Et iustitia tua sicut gurgites maris. Iustitia enim, quæ est per fidem Christi, est iustitia superabundans sicut gurgites maris; & etiam perpetua sicut gurgites maris non deficiunt. Habes igitur ex prædictis expositionem literalem

Matt. 22. c. 21.

Primum mandatum. Lucæ. 20. d. 25.

Ioseph. de bello Iud.

Secundum mandatum.

Pacẽ duplicem amiserunt Pharisæi.

prædictæ autoritatis quam tibi allegaui, scilicet: Dominus misit me, &c. in qua Trinitas in diuinis exprimitur cum expressione tertiæ personæ, scilicet Spiritus sancti: quæ quidẽ expositio consona est præcedentibus & sequentibus, vt dictum est.

Corollarium de Trinitate personarum.

SAVLVS. Audio expositionem tuam circa prędictam autoritatẽ Isaiæ: sed video quòd expositio tua facit contra te. Dicis enim quòd lex nostra, quæ data fuit in Sinay, fuit data à filio Dei quem tu Deum vocas. Vnde dicis, quòd de illo solo verificatur: Nõ à principio in abscondito loquutus sum. Ex quo sequitur quòd non fuit illa lex data à tota Trinitate, quam tu asseris esse in diuinis: & per consequẽs non fuit data à Deo, qui creauit cælum & terram, & qui eduxit Israelem de Aegypto: nõ enim dubito te concedere quòd tota Trinitas creauit mundum, & eduxit Israelem de Aegypto: & sic si benè consideras, expositio tua tibi ipsi contradicit.

Replicando probare nititur legem Moysi non fuisse datã à tota Trinitate.

PAVLVS. Indubiè concedo tibi, quòd sancta Trinitas, quę est vnus Deus, creauit mundum, similiter & eduxit Israelẽ de Aegypto, & etiam legẽ dedit Moysi. Nam secundum verã fidem Catholicam opera sanctę Trinitatis indiuisa sunt ab extra. Distinctio enim personarũ in diuinis solùm est secundũ relationes originales: quę ab intra tantummodo sunt, cũ hoc tamẽ stat, quòd in sacra Scriptura opa

Opera Trinitati indiuisa sunt ad extra.

Appropriata in diuinis quomodo dicuntur. ra diuina appropriantur certis personis, sicut illa quę pertinēt ad potētiam apporpriātur Deo Patri, & illa quę ad sapientiā appropriantur filio, similiter quæ ad bonitatem, appropriātur Spiritui sancto: & quia datio legis pertinet ad sapientiam, ideo appropriatur Filio, non intelligendo quòd sit proprium Filij, sic, quòd non sit commune toti Trinitati. Differentia enim est in hac materia inter appropriationem & proprium: sed de istis ad pręsens non est curandum circa te, donec aliqualiter sis illuminatus in fide. *Legis datio filio Deo tribuitur, quia pertinet ad sapientiam.*

CAPITVLVM. XV.

In quo ostenditur per aliquas autoritates, quòd Spiritus sanctus est Deus; cōtra Hebræos, qui Spiritum sanctum in Scripturis contentum dicunt esse creaturam, & specialiter exponitur illud verbum Gen. 1. Spiritus Domini ferebatur super aquas.

SAVLVS.

Arguit Spiritum sanctum creaturam esse & non Deum. ADhuc nō plenè probas mihi, quòd Spiritus sanctus sit Deus: nos enim benè credimus Spiritum sanctum esse aliquid à Deo creatum, quod est quid sanctissimū, de quo Psalm. Spiritum sanctum tuum ne auferas à me: qui quidē Spiritus sanctus loquitur in Prophetis. Iuxta illud 2. Reg. 23. Spiritus Dei loquutus est in me, sed quod ille Spiritus sanctus sit verus Deꝰ minime credimus, nec autoritates per te allegatę hoc plenè ostendunt. *Psal. 50. c. 13* *2. Reg. 23. a. 2.*

PAVLVS. Ex quo Spiritū sanctum credis esse, quem etiā credis fuisse loquutum in Prophetis, prout autoritates per te allegatę testantur, ex cōsequenti debuisses ipsum credere Deū verū esse, vel aliquam substantiam intellectualē creatam corpore separatam: sed non est dicendum, quòd sit aliqua substantia intellectualis creata separata à corpore, quia sic esset angelus, vel anima alicuius beati separata, sed non primum, quia secundum Philosophorum inquisitionē, nec etiam secundum testimonia sacrarum Scripturarū habetur, quòd sit aliqua substātia intellectualis creata, separata à corpore, nisi solùm angeli, nec secundū tu etiam concederes: & sic remanet quòd Spiritus sanctus de quo Scriptura loquitur sit Deus, prout etiam autoritates prędictæ per me allegatæ satis ostendunt: sed ad maiorē abundantiam adhuc ostendam tibi autoritates, quibus concedere cogeris quòd Spiritus sanctus est Deus, per quas autoritates planè ad literā Spiritui sancto attribuitur illud quòd solius Dei est. Manifestum est enim apud doctores nostros, & etiam tuos quòd soliꝰ Dei est esse vbique, per essentiam, pręsentiam, & potētiam: nam hoc pertinet ad infinitatem essentię & potentię diuinę, quę nulli creaturę cōpetit: cùm quęlibet creatura sit finita. Psalmista tamē esse vbiq; attribuit Spiritui Dei, qui est Spi- *Spiritū sanctum Deum esse probat, & argumento conuincit, cùm non possit dici quod sit aliqua intellectualis substantia creata.* *Dei solius est vbique esse per essentiam, pręsentiam, & potentiam.* *Spiritꝰ sanctus vbique est.*

Psal.138.a.n. Spiritus sanct⁹, vnde in Psalmo, qui incipit: Domine probasti me & cognouisti me, &c. dicitur: Quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam, si ascendero in cælum, tu illic es, &c. ex quo patet, quòd Spiritus Dei est vbiq; tanquam ipse Deus. Similiter Iob. 33. legitur: Spiritus Dei fecit me, & spiraculũ Omnipotentis viuificauit me. Cõstat autem quòd facere hominem, & viuificare eum solius Dei est: Doctores etiam tui antiqui de Spiritu sancto quãdoque loquẽtes attribuunt ei ea, quæ ad solum Deum pertinent. *Iob.33.a.4.*

SAVLVS. Allega illos Doctores nostros hoc dicentes.

PAVLVS. In libro illo qui dicitur Beresith Rabba, quę est glos. magna super Genes. illud verbum: Spiritus Domini ferebatur super aquas: quæritur: Quis est ille Spiritus Dei, de quo dicitur: Et Spiritus ferebatur super aquas. & respõdetur: Hic est Spiritus Messiæ: de quo in Isaia legitur: Et requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, &c. Isai. 11. Hæc in glos. prædicta, tã maiori quàm minori. Itẽ in prędicta glos. Gen. 42. legitur. Rabbi Simeon dicit: Quid est illud quod dicitur in Psalmo: Spiritu oris eius omnis virtus eorum, hoc est, inspirauit Deus sanctus & benedictus spiritum oris sui, & creatus est mũdus. Ex quib⁹ & multis similib⁹ patet propositũ. *Beresith Rabba.* *Talmudistarum testimonio Spiritus sanctus est Deus.* *Isai.11. a.2.* *Gen.42.* *Rabbi Simeon.* *Psal.32.b.6.*

SAVLVS. Illa glo. quam allegas super illud verbũ: Spiritus Dñi ferebatur super aquas, modicum facit pro te: possum enim respõdere, quòd spiritus Messię est anima ei⁹. Sępe enim in scripturis anima humana dicitur spiritus. Vnde Zach. 12. Ego Dominus formãs spiritum hominis in medio eius. quod intelligitur de anima. Constat autem, quòd etiam secundum te anima Christi seu Messiæ nõ est Deus, nec etiã illud quod dicitur: Spiritus Domini ferebatur super aquas. intelligẽdum est de ipso Deo: tum quia cùm Deus sit omnino immobilis, non potest verificari de ipso quòd ferebatur, quia hoc importat motũ: tũ quia si per hoc quod dicitur hîc: Spiritus Dei. intelligatur ipse De⁹. quẽ dicis esse tertiam personã in diuinis: inconueniens esset, quòd in creatione mundi fieret mentio de Spiritu sancto, quẽ dicis esse tertiam personã, & nõ de Filio, quem dicis esse secundam. Ad autoritatẽ secundã quã allegas ipsius Rab. Simeõ. nihil aliud occurrit dicendum nisi illud quod supra cõtra eã dixi, ad quã per te fuit respõsum. *Replicat, false interpretando autoritatẽ Gen.* *Zach.12.a.1.*

PAVLVS. Concedo tibi, quòd anima Christi nõ est De⁹, sed est anima humana, quę creata fuit in eodẽ instanti, quo infusa fuit in corpore Christi humano, sicut dictum est, & ostensum supra de aliis animalibus humanis, & non antea. Et ideo de ipsa non potest dici: quòd ferebatur super aquas in exordio creationis *Respondit obiectioni. Prima responsio.*

tionis mundi, cum protunc nõdũ fuisset in esse producta. Ad aliud verò quod obiicis dicens, quòd hoc dictum Ferebatur, nõ potest dici de Deo, ad quem nullo modo pertinet moueri: possem tibi respondere, vno modò quòd licet verũ est, quod Deus sit omnino immobilis, tamen sępe in scripturis de Deo dicũtur aliqua verba, quorũ propria significata nõ possũt esse sine motu, vt cũ dicitur: Descẽdit Deus super mõtem Sinay. Exo. 19. Et in Psalmo: Ascendit Deus in iubilo. & in multis aliis locis. Quę quidem verba, scilicet ascendere & descendere, cùm de Deo dicuntur intelliguntur non propriè sed metaphoricè dicta. Vnde in proposito cùm dicitur: Spiritus Dei ferebatur. non debet intelligi, quòd ferebatur per motum localem, sed metaphoricè, scilicet quòd Spiritus Dei, idest Spiritus sanctus, cui bonitas & amor appropriatur, afficiebatur ad perficiendã perfectionem aquarum, scilicet omnium entiũ productorum. Aquę enim iuxta seriem literę illius capituli, omnia entia corporalia in primordio producta continebant. Et licet prædictorum verborũ sententia hoc modo posset haberi, tamen aliter & magis propriè iuxta veritatem Hebraicã exponi possunt. Circa quod attendendũ quòd vbi nostra trãslatio dicit: Spiritus Domini ferebatur. in Hebræo habetur, quędam dictio quę sonat Merapheph et, quod in lingua nostra idem significat quod incubare in similitudinem volucris, oua suo calore animantis. Idẽ enim verbum ponitur Deut. penult. vbi dicitur: Sicut aquila prouocans ad volãdum pullos suos, & super eos volitans. ibi in Hebraico habetur, super eos Yeraheff, ibi in Hebręo habetur, super eos Israel, idest, incubans. Vnde in proposito, quia Spiritus sanctus viuificator omnium à principio dicitur, de quo in Psalmo: Emitte Spiritum tuum, & creabuntur. Idcirco in rerum exordio, sicut Deo Patri attribuitur productio rerum de non esse ad esse per creationem, sic Spiritui sancto attribuitur viuificatio rerum: quæ quidem viuificatio potest intelligi secundũ motum primi mobilis. Nam motus secundũ Philosophũ 3. Phisicorum, est vita rerum naturalium: motus autem primi mobilis est primus & præcipuus, à quo omnes motus regulãtur & mensurantur, tanquam à prima omnium motuum mensura: qui quidem motus rerum viuificatiuus naturalium, est à Deo tanquam à primo mouente principaliter creatus. Vnde in primordio creationis rerum naturaliũ de hoc primo motu, tanquam de vita rerum naturalium fit mentio: attribuendo ipsum motum Deo, in persona Spiritus sancti, cui appropriatum est viuificare vt dictum est: & ex ista expositione tollitur, quædam admira-

Multa de Deo dicuntur in Scriptura, quæ sine motu fieri non possunt.

Exo. 19. b. 11.
Psa. 46. a. 6

Ascendere & descendere de Deo metaphoricè dicitur.

Ferebatur super aquas Spiritus sancti°, idest afficiebatur ad perficiendum res, ex aquis creandas.

Aquæ in primordio rerum continebant omnia creata.

Alia expositio illi° Spiritus Domini ferebatur Merapheph et, hoc est incubare.

Deut. 32.

Yeraheff, idest incubans

Psal. 103. d. 30.

Spiritui sancto attribuitur viuificatio rerũ, sicut patri creatio.
Arist. 3. Phisic. creatio

Respondit tacitæ obiectioni.

admiratio quæ animum non modicum pulsat, scilicet quomodo inter primo creata sit mẽtio de tẽpore, cùm dicitur: Factum est vespere & mane dies vnus, & de motu nulla videtur fieri mẽtio: motus tamẽ est prior tẽpore naturaliter, quę quidẽ admiratio tollitur per prædictam expositionem, nã secundũ eam prius fit mẽtio de motu quã de tempore, vt dictũ est. Ad secundum verò quod obiicitur contra expositionẽ super illud verbũ: Spiritus Domini ferebatur. dicens quòd incõueniens esset dicere, quòd in creatione mundi fieret mentio de Spiritu sancto, qui est tertia persona in diuinis. Ad hoc tibi respõdeo quòd verũ dicis in hoc, scilicet quòd inconueniens est dicere, quòd in creatione mundi, quę est primus & principalis effectus Diuinitatis, nõ fieret sufficiens mentio tacita vel expressa de distinctione diuinarũ personarũ: sed si rectè scrutatus fueris sensum prędictorũ verborum, scilicet: In principio creauit Deus, &c. vsq; ibi: Spiritus Dñi ferebatur super aquas. inuenies quòd fit mentio sufficiens de tribus personis diuinis, ipsas innuendo, saltẽ sacras scripturas rectè & diligẽter scrutanti. Ad cuius declarationem prę supponere debes, quòd secundũ veritatẽ fidei nõ solùm nostræ sed etiã tuę: Deus est causa omniũ rerũ creatarum per suũ intellectũ & voluntatẽ, sicut artifex est causa artificiatorum inuentorũ per ipsum. Dicit enim scriptura: Omnia quęcunque voluit Deus fecit. velle autẽ pręsupponit cognoscere. Stat autẽ quòd artifex per artẽ quã habet in suo intellectu conceptã, & per amorem suę volũtatis relatũ seu applicatum ad suum opus producẽdũ, operatur. Ex quo vlterius considerandũ est, quòd Deus Pater operatus est, omnem creaturã per suum verbũ seu sapientiam conceptam, quod est Filius, & per suũ amorẽ, quod est Spiritus sanctus: ita tamen quod non intelligatur, quòd creare sit propriũ alicuius personæ diuinæ tantũ. Omnia enim opera Trinitatis ab extra sunt indiuisa, vt supra dictũ est: sed sic intelligẽdo quòd causalitas creationis attribuitur personæ Patris, per modũ efficientis, & personę Filij attribuitur per modũ causæ exẽplaris, Spiritui verò sancto, huiusmodi causalitas attribuitur per modũ amoris seu effectus ad res creatas producendas: & ideo sacra Scriptura rectè innuit personã Patris, cui causalitas creationis attribuitur per modũ efficiẽtis, cũ dicitur: Creauit Deus cælum & terrã. Innuit etiã personã Filij cui causalitas creationis attribuitur per modũ exemplaris, cũ dicitur: In principio. quod idem est ac si dicat in verbo seu in sapientia, prout alibi in sacra Scriptura inuenitur: & etiã quidam de magnis Doctoribus tuis, hoc sentiunt. Innuit etiam in sacra

Respondit tacitæ obiectioni.

In prima rerũ creatione prius fuit facta mentio, de tempore quàm de motu, etiam si motus sit prior tempore naturaliter.

Respondet ex superius dictis.

In creatione quare de Spiritu sancto fit mentio, non de Patre qui est prima persona, nec de Filio qui est secunda persona.

Trinitatis perfecta fit mentio in prima rerũ creatione.

Causa omnium rerum creationis tribuitur Patri per modũ causæ efficiẽtis, Filio per modum exemplaris Spiritui sancto, per modum amoris ad res creatas.

Pater efficiens, Filius exemplar, Spiritus sanctus effectus amoris ad res producẽdas.

Creauit Deus, Pater, In principio, Filius intelligitur.

Spiritꝰ sanctus per modum amoris dum fertur super aquas

Scriptura personã Spiritus sancti, cui attribuitur causalitas creationis per modum amoris seu voluntatis, per hoc quod dicitũr: Spiritus Dñi ferebatur super aquas. vt supra expositum est. Ex quibus rectè consideratis reperies, quòd supra processiones personarum in diuinis rationes productionis rerũ creatarum aliqui addunt, inquãtum includunt essentialia attributa diuina, scilicet potentiam, quæ appropriatur Patri, scientiam quæ appropriatur Filio, & volũtatem quæ appropriatur Spiritui sancto, vt per Doctores nostros ista plenius elucidantur.

Essentialia attributa diuinis personis, nempè potentia Patri, sapiẽtia Filio, voluntas Spiritui sancto.

CAPITVLVM. XVI.

In quo ostenditur, quòd per hoc quod dicitur: In principio creauit Deus. intelligendum est, in sapientia à Deo concepta, per quam Deus mundum creauit.

SAVLVS.

Arguit quomodo in hoc verbo: In principio intelligatur Filius.

OStende mihi, vnde habes ex sacra Scriptura, vel à Doctoribus nostris, quòd in hoc quod dicitur: In principio creauit Deus. intelligatur in Filio, vel in verbo, seu in sapientia à Deo concepta: mirabile enim est in oculis meis, si posses hoc reperire.

Rab. Moy. Gerun.

PAVLVS. Hoc quod quęris habes expressè in glos. Rab. Moys. Gerũdensis, qui inter cęteros expositores tuos dicitur inter vos magis esse eruditus in secretis diuinæ legis: qui quidẽ Rab. Moys. super illud verbum: In principio creauit Deus cælũ. discipulo seu adiutorio suo, sic alloquitur: Si merueris intelligere secretum huius dictionis Beresith, scilicet in principio. cognosces, quòd secundũ viam veritatis scriptura loquens de inferioribus innuit in sublimibus. Dictio enim Beresith, id est, in principio. innuit in sapientia, quę est principium principiorũ, & ideo in translatione Hierosolymitana in loco vbi dicitur Beresith, seu in principio, habetur in sapientia. Hæc ille. Ex qua autoritate habes intentum meum supradictum.

In Beresith secretũ magnum, quia dum de inferioribus agit ad sublimia ascẽdit Beresith, id est sapientia principio principiorum.

SAVLVS. Adhuc ex illa glo. Rab. Moys. non habetur quòd illa sapientia, quę signatur cũ dicitur Beresith, seu in principio, sit à Deo concepta, sic vt distinguatur realiter ab ipso Deo cõcipiẽte, hoc enim requiritur ad hoc quod talis sapiẽtia dicatur, verbũ conceptum, seu Filius genitus, prout tu ostẽdere præsumis.

PAVLVS. Ille sapientissimus Salomon volens de sapientia à Deo genita aliquid loqui, ad excitandam audientium de tanta re attentionem, in persona ipsius sapientiæ sic præmittit in 8. Prouer. Audite, quia de rebus magnis loquutura sum. quasi dicat: ista quę dictura sum, maxima sunt & auditu digna. Ad Rom. 10. Fides enim est ex auditu. Doctores enim tui cũ loquũtur de aliqua re, quæ à Deo fuit eis vel patribꝰ reuelata, semper consueuerũt dicere: Hoc habetur

Prou. 8. a. 6.

Rom. 10. c. 17.

tur

tur ex auditu, seu ex ore auditus. vnde & sapiens propriè dicebat: Audite: quasi dicat, ex auditu ista habētur, non ex inquisitione, & sequitur: De rebus magnis loquutura sum. & secundū aliā translationem dicitur: Audite, quia principalia loquar. Principia enim cuiuslibet scientiæ, quæ sunt principalia in ipsa, pręsupponuntur tanquam vera, ex traditione seu ex auditu altioris sciētię, vt Philosophus in posterioribus dicit. Et ideo principia seu principalia doctrinæ diuinæ oportet, quòd præsupponantur tanquam vera & probata, ex auditu altioris sciētiæ: quę quidem sciētia est scientia diuina, per cuius reuelationem talia principia habentur. Consequenter infra eodē cap. sapientia prædicta, quibusdā interpositis, quę pertinent ad cōmendationem ipsius, docet quę & qualia sunt hęc principalia seu magnę res, de quibus loquutura erat sit dicens: Deus possedit me in Beresith, id est, in initio viarum suarum antequā quicquam faceret à principio, ab æterno ordinata sum, & ex antiquis antequā terra fieret, nōdū erant abyssi, & ego iam concepta erā: nec dū fontes aquarū eruperāt, necdum montes graui mole cōstiterant, ante colles ego parturiebar, adhuc terram non fecerat, & flumina, & cardiens orbis terræ: quando pręparabat cęlos aderam, quādo certa lege & giro vallabat abyssos, &c. vsq; ibi: cū illo eram cuncta cōponens. Ex quibus, diligēter considera tis habes manifestè, quòd aliqua sapientia erat cum Deo ante mundi constitutionem; quę quidē sapientia erat concepta à Deo, nō creata seu facta, & erat cum Deo cuncta cōponens, scilicet omnia quę in primordio rerum fuerunt à Deo creata, quæ omnia ferè in prędicta autoritate tanguntur: quæ quidē sapientia ante mundi constitutionem erat semper cū Deo, & à Deo cōcepta, & per quā Deus fuit cuncta cōponens, nō potest esse nisi De⁹, alioquin sequęretur quòd nō solus Deus esset creator mūdi, sed Deus & illa sapientia per quā mundum creauit: & sic essent duo creatores mūdi, quod nephas est apud te sicut & apud nos.

Aristo. in Post.

Principia doctrinæ diuinæ sunt præsupponēda tanquā vera & probata, & illa sunt quæ per reuelationem habentur.

Sapientia quæ erat in Deo ante mundi constitutionem erat nō creata, nec facta sed à Deo concepta, & cum ipso cūcta componens.

Si sapiētia nō esset De⁹ essent duo creatores mundi.

SAVLVS. Antequam aliquid dicam contra hoc quod asseris de sapientia à Deo concepta, volo tibi ostendere quòd translator tuus non verè transtulit quandam dictionem in prędicta autoritate contentam: in qua quidem dictione magna vis tuæ rationis consistit: vbi enim dicit translator tuus, Cum illo eram cuncta componens. in veritate Hebraica dicitur: Cum illo seu apud illum eram Amon. hæc autem dictio Amon, licet habeat multas interpretationes, in nulla tamen signat: Cuncta componens. vnde ex veritate literæ non habes ex prædicta autoritate, quòd

Arguit versionē nostri interpretis esse falsam.

sapientia illa quam dicis à Deo esse conceptam, sit cum Deo vel apud Deum cuncta componẽs: & sic dicendum est quòd illa sapiẽtia, de qua sapiẽs loquitur, non est Deus, quod tu tamẽ ex hac autoritate principaliter probare præsumebas.

PAVLVS. Verum dicis, quòd ista dictio Amõ in Hebraico habet multas interpretationes: sed Doctores tui in hoc loco istam dictionem interpretati sunt conformiter ad translationem nostram. Vnde in glos. super Gen. quæ dicitur Beresith Rabba, super illud verbum: In principio creauit Deus. volẽtes exponere istam dictionem in principio, quod in Hebraico dicitur in Beresith, concordantes istam dictionem Beresith, cũ illa alia dictione omnino simili, quæ ponitur cum prędicta autoritate Prouer. per me allegata, vbi dicitur: Dñs pòssedit me in Beresith, id est, in principio viarũ suarum. in eodẽ loco allegant verbum supradictum, scilicet eram apud eum Amon: & ibidem istã dictionem Amon, multipliciter interpretantes. Finaliter sic dicunt: Amõ est artifex: lex enim Dei dicebat: Ego fui instrumentum artis Dei sancti & benedicti, In via seculi. Artifex enim carnalis ædificans pallatia, non ædificat ea, nisi habeat exemplaria & descriptiones, vt sciat quomodo facturus est cameras & cubicula seu celaria: sic etiã Deus sanctus & benedictus respiciẽs, in lege creauit seculum: vnde & lex dicit: Beresith, id est, in principio creauit Deus. non est autẽ Beresith, scilicet principium nisi lex vt dictum est Prouer. 8. Dñs possedit me Beresith, id est principium viæ suæ. Hæc in glos. Ex qua habes manifestè, quòd Amõ significat artificem, seu artificiũ artis vel artẽ. Et hoc manifestè cõcordat cũ translatione nostra quæ dicit: Cum illo eram cuncta componens. per artẽm enim artifex cuncta componit: hoc etiã explicauerũt per exemplum de artifice ædificante, vt in sua expositione prædicta continetur: & sic est manifestum quòd secũdũ Doctores tuos sapientia prędicta, à Deo concepta ante mũdi constitutionẽ, est illa per quã mundum Deus creauit, sicut per artem artifex suum artificiũ producit.

Beresith Rabba.

Amõ est artifex.

Hebraorũ trãslatio cũ nostra conuenit.

SAVLVS. Verum est quòd sic nostri Doctores exponunt, sed hanc sapientiam dicunt esse legẽ Dei, quod debet intelligi de lege Mosaica, non autem de sapientia, quã tu dicis esse Deũ.

Arguit quod sapientia sit lex Mosayca.

PAVLVS. In disputationibus dialecticis seu in iudiciis cõtentiosis alter disputantium seu contendentium, potest accipere ex dictis sui aduersarij, illud quod pro se facit, relicto alio quod non facit pro se, præsertim cum illud relictum sit manifestè falsum. Vnde in proposito ex autoritate prædicta tibi ostẽdo, quòd secundum Doctores tuos verũ est, quòd Amõ in hoc

in hoc loco, significat artem seu artificium, quod facit pro me & pro translatione nostra, sed quod vlterius dicunt, quòd illa ars seu artificium est lex, scilicet Mosaica, vt tu asseris, hoc est nõ solùm falsum sed ridiculosum & fortè absurdum dicere: Tũ quia lex Mosaica nunquam legitur esse antequã fuisset data in monte Sinay, nec etiam tempore Patriarcharum, tum quia superfluum etiam esset illam esse ante mundi constitutionem, quando nullus homo erat, qui eam intelligeret seu obseruaret. De pluuia enim legitur Gen. 2. Non enim pluerat Dominus Deus super terram, eo quòd homo non erat qui operaretur terram. Vnde à simili seu fortiori nullo modo est credendum, quod lex fuisset producta, quando homo nõdum erat in mundo. Tum etiam quia si lex illa, per quam Deus fecit mundum, fuisset aliquid extra Deum existens, sequæretur quòd Deus minus perfectè produceret mundum, quàm aliquis artifex producit suum artificiatum: quod est non solùm falsum sed absurdum, consequẽtia patet ex hoc, quia artifex producit suum artificiatum per artem sibi intrinsecam: Deus verò secundum tuam positionem produxisset mundum per artẽ sibi extrinsecam, quod derogat perfectioni creationis rerum à Deo factæ, quia Deus secundũ hoc indiguisset adiutorio exteriori ad creationem mundi.

Amon esse non potest lex Mosayca.

Primò. Quia lex non fuit antequam daretur in mõte.

Secundò. Quia Amõ id est lex esset ante mũdi constitutionem.

Gen. 2. a. 5.

Tertio quia sequaretur quod Deus fecisset mundum minus perfectè quã quiuis artifex suũ adificium.

CAPITVLVM. XVII.

In quo ponuntur quędam obiectiones Iudęorum contra veritatem generationis, quam fides Catholica profitetur esse in diuinis, quę quidem obiectiones soluuntur: in cuius fine declaratur quòd in pręsenti tractatu, vbi solũ agitur de Scrutinio scripturarum, non est tractandum de omnibus difficultatibus, quę ad hoc mysterium pertinent.

SAVLVS.

EXpositio tua circa prædictã autoritatem, Prouer. 8. nullo modo cõsonat rationi, quòd enim sapiẽtia diuina, per quam Deus fecit mundum sit à Deo genita, sic vt à Deo generante realiter distinguatur: nullo modo potest à ratione tollerari, quamuis enim prout tu supra dixisti, in 7. cap. ea quæ de Deo dicuntur, non sunt intelligenda secundum modum infimarũ creaturarũ quæ sunt corpora, sed secundum similitudinẽ supernarũ creaturarũ, quę sunt intellectuales substãtiæ: & sic quòd generatio in diuinis intelligenda est secũdum emanationem intelligibilẽ, prout verbum intelligibile à proferente, seu à dicente distinguitur: quæ quidẽ emanatio nõ transiit in materiam exteriorẽ sed intra manet. Adhuc secundum istam tuam declarationem nullo modo dicẽdum est, quòd in diuinis sit generatio, nec per cõsequens generans & genitũ, seu Pater & Filius. In homine enim & in angelo, in quibus est aliqua

Arguit quod in Diuinis nõ est generatio sed emanatio.

aliqua emanatio intelligibilis, secundum quam est in eis intelligens & intellectum: non tamen in homine seu in angelo dicitur esse generatio, sic vt intelligẽs pater dicatur & illud quod intelligitur filius, ergo nec in diuinis ratione prædictę emanationis intelligendum est esse generationem, secundum quam ibi dicatur esse Pater & Filius: item de ratione geniti est vt accipiat esse à generante: & sic oportet, quòd genitum habeat esse receptum, & per consequens, quod non sit per se subsistẽs, quòd repugnat perfectioni diuinę, cui esse est per se subsistens. Ex quibus sequitur, quòd nullius geniti esse sit Deus.

Nulla res creata tantum Deo assimilatur, quantum inter talem rẽ & Deũ maior sit similitudo quàm sit illa quæ à rebus accipitur.

PAVLVS. Verum est prout tibi dixi, quòd generatio in diuinis non est intelligenda secundum similitudinẽ generationis rerũ corporalium, sed secundũ similitudinem emanationis intellectualium rerum: sed circa hoc attẽdere debes, quòd nulla res creata tantum Deo assimilatur, quãtum inter talem rem & Deũ sit maior similitudo, quàm sit illa similitudo accepta à rebus, iuxta illud Isai. 40. Cui ergo similem fecistis Deum, &c. Cuius ratio est, nam perfectio diuina est infinita: perfectio autẽ creaturæ cuiuscunque finita est. Inter finitum autem & infinitum non est danda proportio: vnde cũ ex perfectione alicuius creaturæ, quæ quidem perfectio finita est similitudinem accepimus ad diuinam perfectionem quæ est infinita, oportet quòd semper remaneat maior dissimilitudo. Ex quo vlterius sequitur, quòd ex quacunque similitudine à rebus creatis in Deo accepta, oportet amouere à Deo omnes imperfectiones, quæ in huiusmodi perfectione rei creatæ intelliguntur seu includũtur verbi gratia. Dicimus in Deo esse scientiam seu sapientiam, quam nullo modo intelligeremus, nisi per aliquam similitudinem sapientiæ creatæ, cũ cognitio nostra à sensibilibus seu à rebus creatis sit accepta: sed constat, quòd sapientia creata angelica seu humana est quoddã accidens in ipso sapiẽte, quod nullo modo Deo competit, cui nullum accidens inesse seu competere potest: quicquid enim est in Deo Deus est: & ideo cum attribuimus Deo sapientiam vel dicimus quòd in Deo est sapiẽtia, oportet, quòd intelligamus eam esse non eo modo quo in creaturis, in quibus est per modũ accidentis, sed eo modo quo Deo competit, scilicet sapiẽtia per se subsistẽs. Vnde in proposito licet in diuinis dicamus esse verbũ seu sapientiã, quę pcedit à dicẽte ad modũ siue similitudinẽ verbi intelligibilis, quod in nobis procedit secundũ intelligibilẽ operationẽ, non tamẽ hęc similitudo est omnimoda: deficit enim à perfectione emanationis verbi diuini in multis, & specialiter in hoc quòd verbũ in nobis

Isai. ca. 40.

Nota causam.

Nullũ accidens competit Deo.

Quidquid est in Deo Deus est.

bis procedens, secundũ intelligibilem operationẽ non est eiusdẽ naturę cũ eo à quo procedit: & ideo id, quod intelligitur in nobis seu à nobis, nõ dicitur esse filius. De ratione enim filij est quòd sit eiusdẽ naturę cũ patre. Intelligere autem diuinum, est ipsa substantia intelligẽtis, quod non dubito te concedere, vnde verbũ in diuinis procedens, procedit vt subsistens eiusdẽ naturę cum illo à quo procedit, qua ratione propriè dicitur genitũ & filius: vnde in autoritate allegata de diuina sapientia, scriptura vtitur dictionibus quæ ad generationem viuẽtium pertinẽt, scilicet cõceptione, vt cũ dicit: Et ego concepta eram, similiter & partu, vt cũ dicit: Ego parturiebar. in intellectu autẽ nostro vtimur nomine cõceptionis, secundum quod in intellectu nostro inuenitur aliquid de nouo apprehẽsum, nõ autem vtimur nomine filiationis, cũm non sit ibi idẽtitas naturę, scilicet intelligentis & intellecti. Ad secundum verò quod obicis, dico, quòd si in Deo esset aliquid genitũ, illud esset receptũ, cui respõdeo, quòd nõ omne acceptũ est receptũ in aliquo subiecto: tota enim substantia rei creatæ accepit esse à Deo, non tamen habet aliquod subiectũ receptiuum. Vnde genitus in diuinis accipit esse à generãte, non tamẽ illud est receptum in aliqua materia seu subiecto, hoc enim repugnaret subsistentiæ esse diuini, vnde filius in diuinis, inquantum procedit ab alio habet esse diuinum, non quasi aliud ab esse diuino existẽs. In ipsa enim perfectione diuina cõtinetur quòd sit & verbũ intelligibiliter procedens & principium verbi sicut quæcumque ad eius perfectionem pertinent. Et attende, quòd secundũ intentionem huius tractatus principaliter intendere debemus circa scrutinium scripturarum, prout in prologo dictũ fuit: de quo iam circa hoc mysterium satis habuimus, non autem debemus scrutari maiestatem, & ideo supersedeamus ab argumentationibus quæ in hac materia fiunt seu fieri possunt: de quibus doctores nostri multa alta seu profunda tractãt, tã circa relationes originis, quæ in diuinis dicuntur, quàm circa personarum proprietates & notiones & huiusmodi, ad ammouẽdas quascumq; hæreticas impugnationes, quæ in iis consueuerunt fieri. De istis enim cum incœperit te summus illuminator cordium lumine fidei, aliqualiter illuminare, poteris de istis ad tui informationem vlterius procedere. Nunc autem ad nostrum scrutinium, scilicet scripturarum, circa alia quæ restant procedendum est.

Intelligere Diuinũ est ipsa substantia intelligẽtis.

Ad secundum.

Non omne acceptũ est receptum in aliquo subiecto.

Quomodo dicis filius in diuinis.

Distinctio decima de Scrutinio Scripturarum, circa mysterium diuinitatis Christi. Et continet nouem capitula.

In capitulo primo proponitur, quòd

ex hoc

ex hoc quod fides catholica profitetur, Christũ esse verũ Deũ & verũ hominem, nõ derogatur diuinę perfectioni.

In capitulo secundo ostẽditur, per autoritatem Psalm. in Psalmo: Quare fremuerũt, &c. quòd Christus est Deus & homo.

In capitulo tertio ostenditur idem per autoritatem Psalm. in Psalmo: Deus iudicium tuum regi da.

In capitulo quarto ostenditur idem per autoritatẽ Psalm. in Psalmo: Eructauit cor meum verbum bonum.

In capitulo quinto ostenditur idem per autoritatem Isaiæ 9. cap.

In capitulo sexto ostenditur idem per autoritatem Hiere. 23. cap.

In capitulo septimo ostenditur idem per visionem factam Ezechieli in 1. cap. suæ prophetiæ, & per visionem factam Danieli in 7. cap.

In capitulo octauo ostenditur idem per autoritates Prophetarum Mich. 5. cap. & Zacha. 12.

In capitulo nono ostenditur idem per dicta antiquorum Talmudistarum, & in eodem imponitur finis primæ parti huius tractatus.

CAPITVLVM I.

In quo proponitur, quòd ex hoc quod fides catholica profitetur, Christum esse verum Deum & verum hominem, non derogatur diuinæ perfectioni.

SAVLVS.

Arguit Christũ & discipulos docuisse contra diuinã perfectionem.

QVICQVID sit de præmissis, adhuc video quòd Christus tuus manifestè fuit loquutus contra Excelsum. Docuit enim per se vel per suos discipulos contra diuinã simplicitatem, & quasi contra omnem diuinã perfectionem, & ideo propriè de ipso debet intelligi illud. Dan. 7. de cornu paruulo, qui loquuturus erat cõtra Excelsum, prout tibi supra dixi.

PAVLVS. Dic mihi obsecro, vbi inuenisti, quòd magister meus Christus, vel ipsius discipuli, talia contra Deũ excelsum fuissent loquuti, non enim credo quòd talia posses reperire in doctrina sua vel suorum.

SAVLVS. Manifestum est nec tu vt credo negabis, quòd magister tuus vel eius discipuli ipsius nomine docuerũt, & publicè atq; cõtinuè prædicãt, quòd ipse tuus Messias est verus Deus & verus homo, & cõsequenter de ipso Deo etiã asserunt quòd fuit tẽporaliter natus ex muliere, cũ tamẽ Deus esse nunquam incœpit: testante Psal. A seculo & vsq; in seculum tu es Deus. & in multis aliis locis. Asserũt etiã ipsum Deum fuisse crucifixum, mortuũ & sepultũ, & huiusmodi, quid ergo magis contra Deũ excelsum dici posset, quã quòd sit vel fuit passibilis, cùm tamen Deus sit omnino immortalis & immutabilis, dicẽte Scriptura: Ego Deus & nõ mutor. Malac. 3. quomodo enim pati posset, qui mutari nõ posset. Quid enim absurdius contra Deum excelsum dici posset, quàm quòd fuit mortuus, de quo Scriptura dicit: Viuo ego in æternũ. certè & si scri-

Quid conteantur Catholici de Christo. Quod sit verus Deus & verus homo. Quod Deus sit temporaliter natus, &c. de Christo quæ in Symbolo fidei sunt.

Malach. 3. b. 3.

Quæ omnia contra Diuinã simplicitatẽ esse arguit.

Philosophi fatẽtur Deũ incorporeũ & immutabilem esse.

si scripturæ de iis tacuissent ipsi Philosophi pagani maximè contra hoc insurgerent, qui ex solo rationis dictamine probãt verũ Deum, quẽ cognoscunt esse primam causam mundi omnino esse incorporeum & immutabilẽ, & summè simplicem, secundum quos omnia prædicta per te & tuos asserta ludibria reputarẽt seu deliramenta.

Christus licet natus & passus, sit nõ tamen derogat Diuinæ perfectioni.

PAVLVS. Concedo tibi, quòd secũdum veritatem fidei nostræ Christus in Prophetis promissus, de quo hîc agimus est verus Deus, & verus homo, quam veritatem ex testimoniis sacræ Scripturæ cogimur concedere. Similiter secundum eãdem veritatem cõceditur quòd Christus fuit natus de muliere, passus mortuus & sepultus: quę quidem omnia de Deo concedimus fuisse vera, non tamen in quantum Deus seu secundum naturam diuinam, sed secũdũ naturam assumptam, scilicet humanam, sic tamen prædicta de Deo dicuntur secundum veram fidem, vt in nullo derogetur diuinæ perfectioni apud eum qui sacra testimonia rectè scrutatur & sanam habet rationem.

SAVLVS. Duo hîc dicis, quæ nullo modo posses probare, quorũ primũ est quòd Christus in Prophetis promissus est, seu debet esse verus Deus: cuius oppositũ sacra Scriptura testatur, quæ in multis locis asserit, eum futurum esse de genere Dauid: quod non credo re negare, secundum quod de Deo posset verificari, quod fuit natus de muliere, passus mortuus & sepultus, &c. sine hoc quod derogetur diuinæ perfectioni, hoc enim manifestè videtur implicare contradictionem, vt supra dixi. Dicere enim quòd Deus æternus, & immutabilis, fuit natus tẽporaliter & mortuus & cętera huiusmodi, manifestè implicãt contradictionem, non obstãtibus cauillationibus per te allegatis; scilicet cũ dicis quòd hoc est secũdum naturam humanã, non autem secundum naturam diuinã: talis enim cauillatio non videtur valere, cũ Deus nullam habet naturam nisi solã diuinã, sed quia dixisti quòd ex testimoniis sacræ Scripturæ cogeris concedere, quòd Christus in Prophetis promissus futurus erat verus Deus & verus homo, rogo vt doceas me vbi habes talia testimonia, & deinde procedemus ad discutiendũ de secũdo.

CAPITVLVM. II.

In quo ostenditur, per autoritatem Psalmistæ in Psalmo: Quare fremuerũt gentes, &c. Quòd Christus est Deus & homo. Psal. 2. a. 2.

PAVLVS.

Christus futurus erat verus Deus & homo. quod probat ex Psal. 2 a 2.

Placet mihi recurrere ad testimonia sacrę scripturę, quibus manifestè habetur, quòd Christus in Prophetis promissus futurus erat verus Deus & homo. Ad quod primo in testẽ adduco ipsum egregium Psalmistam Israel, scilicet Dauid, qui

qui propriè posset dici cithare-dus Christi, Ipse enim in secun-do Psalmo sui Psalterij, qui pri-mus Psalmus est secundũ quos-dam, vbi loquitur de Deo & de Christo suo, ad literam cùm di-cit: Astiterunt Reges terræ ad-uersus Dominum, & aduersus Christum eius. Infra in persona Christi supradicti dicit: Domi-nus dixit ad me, filius me' es tu, ego hodie genui te. quæ quidẽ verba diligenter fuerunt alter-cata inter me & te, in 9. cap. præ-cedentis distinctionis, & ibidem ostensum est, quòd verba præ-dicta non possunt propriè verifi-cari, nisi de filio Dei, quẽ Deus æternaliter genuit. Et sic patet manifestè, quòd Christus in præ-dicto Psalmo, prophetatur Fili' Dei à Deo æternaliter genitus, & per consequens Deo connatu-ralis & coæternus: nihil enim est in Deo, quin sit æternum, & eiusdem naturæ cum ipso Deo: quam quidem autoritatem tibi induxi, in prædicto cap. ad pro-bandum generationem natura-lem & æternam esse in diuinis: contra quod multipliciter argui-sti ibidem, tam contradicendo meæ expositioni, quàm etiam in-troducendo alias doctorũ tuo-rũ expositiones, ad quæ omnia fuit tibi in prædicto cap. sufficiẽ-ter responsum, & sic non opor-tet vt hîc replicemus ea quę ibi dicta fuerunt, talis enim itera-tio esset fastidiosa, potius quàm fructuosa, vnde remitto te ad il-lud capitulum, vbi ex testimo-nio Psalmistæ habetur Christũ esse Filium Dei æternum, & sic verus Deus: quòd autẽ ipse sit verus homo, nõ credo te nega-re, & ideo ex ista autoritate nũc per me allegata, & supra in præ-dicto cap. per me propriè & ve-rè exposita, vnà cum tua con-cessione de humanitate Christi habeo intentum.

Psal. 2. a. 2.

Infra Dist. 9. cap. 9.

Christ' prophetatur Filius Dei, à Deo æternaliter genitus.

SAVLVS. Bene recolo quòd ista autoritas Psalmistæ fuit per te allegata, in præceden-tibus, vbi etiam circa eius expo-sitionẽ fuit inter me & te alter-catum: sed adhuc ex ista non ha-bes propositum tuum: nam licet verum est, quod ego concedo Christum fore hominem, nullo tamen modo concedo tẽ, quòd esset Deus & homo. In prædicta autem autoritate solùm côna-ris, probare quòd est Deus, seu Filius Dei æternus, non autem quòd sit homo.

PAVLVS. In prædicto Psal-mo Deus alloquens ipsi Chri-sto filio suo, sic dicit: Postula à me, & dabo tibi gentes hæredi-tatem tuam, &c. Constat autem quòd si Christus de quo ibidem agitur, esset purus Deus & non homo, nullo modo conueniret ei postulare aliquid à Deo, cùm secũdum hoc est omninò æqua-lis Patri habens ipsam eandem potentiam, quæ est ipsa Dei es-sentia, vnde necesse est quòd ista verba, scilicet Postula à me, &c. intelligantur secundum na-turam humanam, secũdum quã ipse Christus est verus homo, cui

Christus verus Deus, & verus homo.

Christus in quantũ De' nihil postulat à Patre, sed in quantum homo.

cui competit quandoq; à Deo petere aliquid, quod non habet: & sic ex prædicta autoritate habeo intentum.

CAPITVLVM III.

In quo ostenditur idem per autoritatem Psalm. in Psalmo: Deus iudicium tuum Regi da, &c.

SAVLVS.

Video quid sentis circa prędictam autoritatem: sed volo, quòd ostendas mihi aliam autoritatem si habes, ad propositũ tuum fundandum.

Alia autoritas Psalmistæ ad idem probandũ. *Psal. 71. a. 1.* PAVLVS. Habeo aliam autoritatem eiusdem Psalm. in Psalmo, qui incipit: Deus iudicium tuum Regi da. vbi manifestè agitur de Christo, qui ibidẽ denũciatur Saluator populi, prę sertim humilium & pauperum, de quo dicit: Saluos faciet filios pauperum, &c. Et animas pauperum saluas faciet, & huiusmodi: de quo quidem Christo Saluatore ibidem dicitur: Sit nomẽ eius in secula, & ante solem permanet nomen eius. quam autoritatem tibi supra allegaui in decimo capitulo prædictæ distinctionis, *Dist. 9. c. 10* ad probandum generationem æternam esse in diuinis: circa quod largè altercauimus, & finaliter in prædicto capitulo fuit tibi ostensum, quòd ex prædicta autoritate præsertim secũdum Hebraicam veritatem sumpta, ostenditur manifestè, quòd filius Dei, de quo in illo Psalmo agitur, fuit ante secula, & manet in æternum non obstãtibus multiplicibus tuis cauillationibus ibidem contentis, & sic ex eodem Psalmo habetur, quòd Saluator ille promissus, de quo ibi agit, qui verus homo & filius hominis est, est verus Deus & filius Dei ęternus, quod est intentum: nec hîc oportet replicare illa, quæ fuerunt inter nos altercata circa expositionem illius Psalmi in prædicto capitulo 10. ne fiat repetitio vnius, & eiusdem, quæ fastidiosa est: & ideo remitto te ibi, vbi prædicta plenè inuenies.

SAVLVS. Habeo mentẽ tuam circa expositionem prędicti Psalmi, circa quam nolo amplius replicare, quia satis fuit in prædicto capit. inter nos discussum, sed si aliam habes autoritatem, indica mihi.

CAPITVLVM IIII.

In quo ostenditur idem per autoritatem Psalm. in Psalmo: Eructauit cor meum.

PAVLVS.

In Psalmo, qui incipit: Eructauit cor meum verbum bonũ. *Psal. 44. a.* Psalmista loquitur ad literam de Christo, qui inter cæteros vnctos à Deo, qui ratione vnctionis Christi vocari possunt, excellentior est, & ideo de ipso dicit: Vnxit te Deus Deus tuus oleo letitiæ præ consortibus tuis. vbi Psalmista paulo ante alloquens ipsi Christo, sic dicit: Sedes tua Deus in seculum seculi, virga directionis virga regni tui. quæ quidẽ verba de nullo verificari

Verba Psal. de nullo verificari possunt, nisi de vero Deo. possunt nisi de vero Deo, vt est manifestum: nullus enim habet sedem diuinam in seculum seculi nisi ipse Deus, & sic per illa verba. Psal. testatur, quòd ille Christus cui alloquitur est verus De⁹, cui etiam dicit: Sedes tua Deus in seculum seculi. vbi ex hac autoritate habes veritatem à me intentam.

Talmudistæ exponunt Psa. de aliis regibus. SAVLVS. Iste Psalmus exponitur à doctoribus nostris multipliciter, scilicet de diuersis regibus, sub quorum quolibet filij Israel fuerũt in prospero statu: vt cùm fuerunt sub Salomone valde prosperè viuentes, vt habetur 3. Regũ, (3. Reg. per totum.) vel de Assuero, in cuius tempore Mardochæus & alij Iudæi fuerũt honorati, vel etiam de Rege Dauid, in cuius tempore Dauid debellauit multas gentes conuicinas terræ promissionis, vt habetur 2. Regum. (2. Reg. per totum.) Vnde ipse propriè dicebat Psalmista: Accingere gladio tuo super fœmur tuum, potentissimè, intende, prospere procede & regna. & ideo Psalmus iste non necessario exponitur de Christo, de quo agimus, de quolibet enim prædictorum regũ potest dici: & ideo in primo versu dicitur: Dico ego opera mea regi, indefinite loquendo, scilicet non appropriando alicui prædictorũ regum, vel forte alicui aliorum, qui prosperè egerunt.

Rex anthonomatice capitur. PAVLVS. Licet in primo versu Psalmista loquatur indefinite cùm dicit: Dico ego opera mea regi, tamen intelligendum est anthonomaticè, scilicet per excellentiam respectu cæterorum regum, quod patet ex hoc quod subdit verba, quæ de nullo cæterorum regũ, nec de aliquo alio puro homine dici possunt, vt iam tibi prædixi, eidem enim regi, de quo loquitur dicit: Sedes tua Deus in seculum seculi. quod nullo modo posset verificari de Dauid, nec de Salomone nec de Assuero, nec de aliquo alio puro homine: vnde virtute illorum verborũ oportet restringere materiam principalẽ istius Psalmi ad Christum, qui verus Deus est, habẽs sedem Dei in seculũ seculi, & verus homo, quia vnctus oleo letitię prę consortibus, vt dictum est. Item translatio Chaldaica, scilicet Ionathæ, quæ apud vos æquiualet textui illud verbum Psalmistæ: Speciosus forma præ filiis hominum. sic transtulit: Pulchritudo tua rex Messia maior est, quàm filiorum hominum. & sic patet, quòd Psalmus iste de Messia loquitur, de quo testatur, quòd est verus De⁹ & verus homo modo prædicto. *Translatio Chaldaica exponi de Messia. Rabbi Ionatha.*

SAVLVS. Quędã continẽtur in hoc Psalmo, quæ non possunt applicari Messię tuo: dicitur enim ibi: Astitit regina à dextris tuis. similiter: Audi filia & vide & inclina aurẽ tuã, &c. & in fine Psalmi concludit: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnẽ terram. Constat autẽ, quòd nihil horum potest verificari de Messia tuo, qui nullam habuit reginam ad *Arguit aliqua contineri in prædicto Psalm. quæ Messiæ conuenire non possunt.*

ad dexteram suam assistentem, similiter nec filiam disciplinam audientem, nec etiam habuit filios, quos principes cõstituisset. Vnde expositio tua nullo modo tolleratur à litera.

Canticorũ liber exponitur ab Hebrais de Synagoga sponsa Dei, sed verius de Ecclesia Dei.

PAVLVS. Tu nosti, quòd doctores tui communiter tenent, quòd Sinagoga Israelis dicitur esse Dei sponsa: vnde liber Canticorum apud eos exponitur de Deo sponso, & Sinagoga sponsa, & de ea exponunt illud Canticorum 4. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. quod licet de Sinagoga patrum antiquorum aliquid contineat veritatis, de Ecclesia tamẽ Christi, quæ vna est vnitate fidei, potius hoc verificatur: & quia ista Ecclesia vera sponsa Christi est, & ei coniuncta, & cũ eo regnãs seu regnatura in æternum: ideo potest dici regina, & de illa verificari illud: Astitit regina à dextris tuis. quia in bonis potioribus astitit Christo, scilicet in pręsenti in bonis gratię, & in futuro in bonis gloriæ. Et quia sicut ista Ecclesia, eo quod est coniuncta Christo, sicut sponsa spõso, dicitur regina, sic eo quod recepit eius legem seu disciplinam Euangelicam dicitur esse filia: & ideo de ea dicitur: Audi filia, & vide & inclina aurem tuã, & quia ista Ecclesia succedit Sinagogæ antiquę in fide, quia eadem est fides patrum & fides discipulorum Christi, licet in credendo de pręterito, vel de futuro quandoque varietur. In cærimonialibus autem legis antiquæ, quæ iam cessant post Christum omnino sunt diuersæ, vt supra dictum est: ideo dicit: Obliuiscere populum tuum. scilicet Iudaicum, & domum patris tui. scilicet templum antiquum, in quo sacrificia offerebantur, quę post Christum cessauerunt, vt dictum est, & sequitur: Et concupiscet Rex decorem tuũ, seu speciem tuam, quia cultus Ecclesiæ pulchrior est, & delectabilior Christo cultu Sinagogæ. Hoc autem, quod dicitur in fine Psalmi: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. similiter intelligendum est de Christo, cui loco patrum suorũ secundum humanam naturã, scilicet Patriarcharum & Prophetarum, nati sunt tibi filij spirituales, scilicet Apostoli & alij discipuli, qui Patriarchis & Prophetis successerunt, qui constituti sunt principes super omnẽ terram in spiritualibus, qui quidem filij Christi principes constituti, reduxerunt ad memoriam facta Regis Christi in generationibus sibi succedentibus, vsque in finẽ mundi: ideo subditur: Memores erunt nominis tui Domine in generatione & generationẽ, propterea populi confitebuntur tibi in ęternum, &c. propterea populi, scilicet fidelium confitebuntur tibi in æternum, & in seculum seculi. Ista enim laus, quæ procedit ex memoria seu cognitione Christi, non cessabit in hoc seculo, nec in futuro, vbi potior erit, vnde omnia cõtenta in

Cant. 4. b. 7

Ecclesia dicitur Regina, quia Regi Christo coniũcta sit sponsa sponso.

Ecclesia succedit Synagoga, quia eadem est fides patrum & Apostolorum.

Apostoli, qui patriarchis & prophetis successerunt filij spirituales fuerunt.

hoc Psalmo non discrepant à proposito meo, sed potius adaptantur: & iste tres autoritates prædictæ debent tibi sufficere, quoad Psalterium, licet ibi sint multa alia.

CAPITVLVM V.

In quo ostenditur idem per autoritatem Isaiæ in 9. cap.

SAVLVS.

HAbeo mentem tuam circa autoritates per te allegatas, de Psalterio sumptas: sed allega mihi autoritatem alterius Prophetæ, si habes ad intentum tuum probandum.

Isaiæ autoritas ad idem c. 9. b. 6.

PAVLVS. Ille Propheta Euãgelicus, scilicet Isaias, misterium diuinitatis & humanitatis Christi non prætermisit, sed ipsum clarè prophetauit. Vnde Isaiæ 9. agens de Messia seu de Christo, sic dicit: Puer natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius imperium super humerũ eius, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri seculi, seu sempiternus, princeps pacis. Ex qua autoritate manifestè habes quòd Christus, de quo loquitur, est verus homo temporaliter natus, & hoc cùm dicit: Puer natus est nobis. habes etiã ex eadem autoritate, quòd sit verus Deus, & hoc cùm dicit: Deus fortis, pater futuri seculi, seu sempiternus, princeps pacis. prædicta enim nomina non possunt verificari, nisi de vero Deo, & sic per istam autoritatẽ ostenditur meum propositum.

Isaiæ autoritas malè interpretatur de Rege Ezechia 4. Reg.

SAVLVS. Hæc autoritas per te allegata exponitur propriè à doctoribus nostris de Ezechia Rege, in cuius tempore dedit Deus pacem in Hierusalem & Iudæa, deuicto Sennacherib, vt habetur 4. Regum, qua ratione vocatur à Deo princeps pacis, eo quod fuit princeps, in cuius tempore pax miraculosè viguit. Vnde secundum istam veram expositionem doctorum nostrorum, nomina quæ ponuntur in hac autoritate ad solum Deũ pertinentia, non sunt nomina ipsius pueri nati, sed Dei vocantis ipsum puerum principem pacis: sic enim exponẽda est litera prædictæ autoritatis: Puer natus est nobis & filius datus est nobis. scilicet Ezechias, cuius imperium super humerum eius, in quãtum fuit Rex imperans: quem quidem puerum Deus admirabilis & fortis, & pater futuri seculi, seu sempiternum vocauit principem pacis, & sic nomina ad deitatem solum pertinentia, quæ in hac autoritate ponuntur referenda sunt ad Deum vocantem. Istud solum, quod dicitur principem pacis, est nomen pueri nati, scilicet Ezechiæ, & hic est sensus planus huius autoritatis, secundum quem nihil facit ad propositum tuum.

PAVLVS. Bene scio, quòd hęc expositio tua est Rab. Sal. & quorundã modernorũ expositorum tuorũ, qui semper intendũt offuscare

Rab. Sal. &

Iudæi moderni semper intẽdũt offuscare scripturas sacras de Christo loquẽtes.

offuscare sacras scripturas, quæ de Christo vera testimonia tradunt. Vnde si bene scrutatus fueris sententiam huius autoritatis, manifeste reperies, quòd hæc tua expositio est omnino inualida, tum quia irrationabilis, tum quia inconsona literæ, tum quia contra mentem antiquorũ tuorum, qui fuerunt maioris autoritatis, quàm ipse Rabbi Salo. quem tu allegas. Primũ patet, nam nulla ratio est, quare Deus tot nominibus vocaretur in vocatione vnius pueri nati: fuerũt enim multi alij, qui ante suam natiuitatem fuerũt vocati suis propriis nominibus à Deo, seu ab Angelo, vt Ismael, Isaac & Iosias: nunquam tamen in eorũ vocatione Deus vocatur pluribus & variis nominibus, suffecisset enim dicere: Vocabit eũ Dominus principem pacis. Vnde nulla apparet ratio quare alia nomina ad Deum pertinentia ibi adiũgerentur.

Ante suam natiuitatem multi fuerũt vocati à Deo suis propriis nominibus.

SAVLVS. Hæc ratio tua similiter facit contra tuam expositionem: non enim videtur esse aliqua ratio, qua tot nominibus ille puer natus vocaretur, suffecisset enim dicere secũdum tuũ propositum: Puer natus est nobis, & vocabitur nomẽ eius Deus. Vnde multiplicatio nominũ illius pueri nati, superflua videtur etiam secundum tuam expositionem.

Quodlibet nomen illius pueri significat aliquod notabile in ipso.

PAVLVS. Secundum meã expositionem quodlibet nomẽ illius pueri significat aliquod notabile in ipso. In hóc enim quod dicitur: Puer natus est nobis. designatur ipsius magna humilitas in natura humana, sicut paruulus humilior est quàm cæteri maioris ætatis. In hoc autem quod dicitur: Et filius datus est nobis: designatur in ipso puero nato esse aliam naturam, secundum quam non fuit natus tẽporaliter, sed datus nobis. In hoc autẽ quod sequitur: Et factus est principatus super humerũ eius. ostẽditur, quòd ille puer natus accepit supra se iugum legis obseruãdæ, licet non esset ad hoc obligatus. Vnde in translatione Chaldaica ista verba: Et fact⁹ est principatus super humerũ eius. trãsferuntur sic: Et recepit supra se legem obseruandã. In hoc quod sequitur: Et vocabitur nomen eius admirabilis: designatur quòd sua natiuitas, de qua prædixerat: Puer natus est nobis. fuit maximè miraculosa, quia ex virgine sine semine virili. In hoc autem quod dicitur: Et consiliarius. designatur, quòd ipse puer natus erat daturus consilia salutifera superaddita præceptis decalogi. In hoc autem quod dicitur: Deus. exprimitur eius deitas. In hoc autem quod dicitur: Fortis, declaratur eius fortitudo, quę in sua passione fuit abscondita. In hoc autẽ quod dicitur: pater futuri seculi, designatur quòd ipse habebat inducere omnes electos ad cęlestẽ gloriã, quæ est in futuro seculo. In hoc autem quod dicitur: Princeps pacis. designatur,

Puer dicitur Christus ad ostendendũ magnã eius humilitatẽ.

Christus dicitur nobis datus ad significandã aliam naturam, secundum quã nõ natus, sed datus est nobis.

Imperium Christi fuit legis iugum.

Puer admirabilis propter natiuitatem miraculosam.

Fortitudo Dei in passione abscondita.

Interna pax cum peccato esse non potest.

signatur, quòd ipse daturus erat suis fidelibus veram pacem, scilicet internam, quæ non posset esse cum peccato mortali: iuxta
Psal. 37. a. 5. illud Psalm. Non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum. Similiter & pacem supernam, quæ superat omnẽ sensum. Et sic vides, quòd omnia quæ in hac vocatione continentur sunt propria, & notabilia, & nõ superflua in vocatione illius pueri nati. Quædã enim pertinent ei propriè ex duplici sui natura, quædã verò ex effectibus eius, & aliis quæ pertinent ad redemptionẽ nostram per ipsum factã. Vnde multiplex nominatio prædicta propria, & notabilis est in puero nato, de quo agitur, & sic patet irrationabilitas tuæ expositionis. Quòd autem expositio tua sit incõsona literæ patet ex hoc: nã post prędicta verba prę allegata sequitur statim in litera: Multiplicabitur eius imperiũ, & pacis eius non erit finis. quæ verba nullo modo possunt verificari de Ezechia, cuius pax habuit finem in breui tempore, vt patet in sua historia 4. Reg. 19. & 2. Paralip. Similiter quod sequitur statim: Super soliũ Dauid, & super regnum eius sedebit, vt confirmet illud, & corroboret, vsq; in seculum. ridiculũ est hoc exponere de Ezechia, cuius imperiũ & Regnum & pax fuit breuissimum, vt notum est. De Christo autem meo omnia ista verificantur cuius Ecclesia, in qua sedet & regnat, nõ solùm cælestis, sed etiam terrena confirmata est à Christo vsque in æternum.

Ezechia nõ potest cõuenire Isa. autoritas.

4. Reg. 19. per totum. 2. Paralip. 32

SAVLVS. Habeo mẽtem tuam circa hoc. Sed quia dixisti, quòd doctores nostri antiqui prędicta verba Isa. non exponebant de Ezechia, sed de Messia, volo vt mihi ostẽdas, qui sint illi doctores.

PAVLVS. Trãslatio Chaldaica, scilicet Ionathæ, quæ fuit ordinata ex ore Rabbi Heliezar, & Rabbi Iosuæ, qui fuerunt per magnum tempus ante destructionem templi, prædictam autoritatem expressè transtulit de Messia. Translatio verò 70. interpretum similiter intelligit prædicta verba dicta de Messia: sed loco istarum dictionum: Admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. hoc solum posuerunt: Magni consilij angelus.

Chaldaica translatio, scilicet Ionathæ. Rabbi Heliezar. Rab. Iosue.

Translatio 70. interpretum. Omnes de Messia exponunt dictum locum Isa.

SAVLVS. Trãslatio 70. interpretum facit contra te: prætermisit enim nominationes exprimentes diuinitatem, & sic de mente sua patet, quòd licet illa verba intelligantur de Messia non tamen debet credi, quòd ipse sit Deus.

PAVLVS. Ratio, quare 70. interpretes subtraxerunt nominationes exprimentes Deitatem Christi in hac autoritate talis est: nam ipsi transtulerunt sacram scripturam veteris testamenti Ptholomeo Regi, qui erat Gentilis, & licet vnum Deũ credebat, sicut veri Philosophi, nõdum credebat mysteria Christi,

Quare 70. interpretes subtacuerint nomina diuinitatẽ exprimẽtia in prædicta Isaiæ autoritate.

sti, sicut nec illi: & ideo vbicunq; fiebat mẽtio de diuinitate Christi, sicut in hoc passu, prætermiserunt, & quandoq; aliter trãstulerũt, ne forte Ptholomeus crederet eos dicere, quòd Christus secũdũ quod homo, esset Deus, & vt secreta fidei non aperirent gentili, qui nondum erat lumine fidei illuminatus. Et scias, quod Rab. Moy. Aegyptius, qui fuit maximus inter doctores tuos modernos, cõsiderans seriem literæ, & etiã Ionathæ translationem supradictam, quę ęquiualet textui apud vos, in quadam epistola sua ad Iudæos Affricanos commẽdans Messiam ab eis spectatum, allegat prædictam autoritatẽ Isa. vbi dicitur: Et vocabitur nomẽ eius admirabilis consiliarius, &c. dicit hęc sex sunt nomina pueri nati. Hæc ille. Et sic habes propositum meum ex doctoribus tuis magis autenticis.

Rab. Moys. Ægypt.

Translatio Ionathæ.

CAPITVLVM VI.

In quo ostenditur idem per autoritatem Hieremiæ 23.

SAVLVS.

HAbeo mentem tuam, circa prędictam autoritatẽ Isaiæ, sed si habes aliquam autoritatẽ alterius Prophetæ ostẽdentem diuinitatẽ Messiæ, prout tu opinaris indica mihi.

PAVLVS. Habeo autoritatẽ Hieremiæ, qui Messiam tũc venturum fore testatur verum Deum. Hieremię enim 23. vbi ad literam agitur de Messia, sic legitur: Ecce dies veniẽt, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex, & sapiẽs erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra, in diebus eius saluabitur Iuda & Israel habitabit confidenter, & hoc est nomẽ quod vocabunt eum Dominus iustus noster. Hæc ille. Circa quod attẽdere debes, quòd vbi nos habemus in hac autoritate: Dominus iustus noster, in Hebraico habetur nomen quatuor literarũ, scilicet Thetragramathon, quod quidem nomen solius Dei est propriũ, vt habetur Exo. 3. quod quidem nomen, vt nosti in tanta reuerentia habetur apud Hebręos, quòd non est licitum, vt ore proferatur per easdem literas quibus scribitur, sed loco talis nominis proferatur aliud nomen compositum ex aliis literis à quatuor prædictis, quæ consonant Adonai, scilicet Dñs: & ideo soli Sacerdotes sacrificia in tẽplo ministrãtes illud nomen proferebãt, prout iacet in litera, & hoc tempore sacrificiorum, & in templo, & nõ alibi. Vnde ij honores & reuerẽtiæ illi nomini debebãtur, eo quod inter nomina diuina solum istud significat infinitatem sui esse, seu suæ essentiæ, absq; aliquo respectu ad aliquam creaturam, seu aliquem effectum. Vnde communiter tenetur, quòd illud nomen incommunicabile est alicui creaturæ, & ideo antiqui tui super illud verbum Exodo 3. Hoc est nomen meum in æternum. dicũt hoc est nomen meũ, scilicet

Hier. 23. a. 5.

Probat uerã Diuinitatẽ cum humanitate coniunctam in Christo.

Tetragramathon nomẽ, eo quod infinitatem Diuinæ essentiæ signi ficat, in tanto honore fuit apud Hebræos, vt soli sacerdotes & tempore sacrificij, & in templo nominare possent.

Exo. 3. d. 15.

scilicet mihi soli proprium, & nulli alteri attribuendum, de cuius nominis maxima solennitate & indiuiduitate & incommunicabilitate Rabbi Moyses in libro de directione, prout patet cap. 61. & 62. large tractat. Ex quibus sequitur, quòd cùm Messias, teste Hieremia, vocandus erat huiusmodi nomine thetragramathō, cōsequens est, quòd ipse Messias esset verus Deus, cū illud nomen nulli creaturę puræ sit cōmunicabile, vt dictū est.

Rab. Moyses lib. de directione c. 61. & 62.

S A V L V S. Licet verū est, quod dicis de solennitate prędicti nominis, eo quod est nomen proprium solius Dei, ex hoc tamen non tollitur quin approprietur quandoque aliquibus puris creaturis. Legitur enim Gen. 22 quòd Abraham vocauit nomen loci illius, scilicet, in quo immolare intendebat Isaac filium suū: Dominus videt, vel Dominus videbit, & vbi translatio tua habet in hoc loco Dominus, in Hebręo habetur nomen Dei thetragramathō. Item Exod. 17. Aedificauit Moyses altare, & vocauit nomē eius Dominus signum meū. In quo loco vbi dicitur Dominus in Hebręo habetur nomē supradictum. Item Iudic. 6. Et ædificauit ibi Gedęon altare Domino, & vocauit eum Adonai pax, ibi etiam ponitur prędictum nomen. Item Ezech. vlt. de ciuitate Hierusalē legitur: Nomen ciuitatis, ex illa die Dominus ibidem. in quo loco ponitur nomē supradictum. Ex quibus manifestè habes, quòd prædictū nomen licet sanctissimum, & solius Dei propriū tamen quandoq;, quasi per modum appropriationis de puris creaturis dicitur, vt patet in quatuor passibus supradictis.

Arguit quod nomē Thetragramatō applicetur etiam creaturis.

Gen. 22. c. 14. *Exod. 17. d. 15.* *Iudi. 6. e. 24* *Ezech. vlt. in fine cap.*

P A V L V S. Ex istis allegationibus tuis nō habes, quòd aliqua creatura pura vocetur proprio nomine diuino, scilicet thetragramathon licet in prædictis nominationibus includatur illud nomē. Circa quod attendere debes, quòd à nomine proprio alicuius rei quandoq; denominantur aliæ res, quæ non sunt eiusdē naturæ cum re, à cuius nomine acceperūt denominationes, sed referuntur ad eam certo modo, verbi gratia: Sanitas corporis animalis propriè dicitur habitus seu dispositio, per quem opera corporis animalis procedunt salubriter, sed ex hoc nomine dicitur aliquid sanum, quod conseruat, vel efficit sanitatē prædictā, vt cū dicitur cibus sanus, vel medicina sana: similiter dicitur aliquid sanum, quod significat prędictam sanitatem, vt cùm dicitur color sanus, vel vrina sana. Constat autem, quòd cibus, neq; medicina, vel color, & huiusmodi non sunt sanitates, sed referūtur ad sanitatē prædictis modis. Vnde in proposito ex hoc quod ille locus fuit vocatus ab Abrahām. Gen. 22. Dominus videt, vel videbit non sequitur, quòd ille locus videt sit Dominus, sed quòd in illo loco Deus videret meritū ipsius Abrahæ in immolatione filij,

Thetragramathon non potest ad aliquam creaturā referri.

Similitudo.

Aplicatio similitudinis.

Gen. 22. c. 14.

filij, vt cõmuniter tui expositores dicunt. Similiter cum dicitur Ezech. vlt. quòd nomẽ ciuitatis est Dominus ibidem, nõ ex hoc sequitur, quòd nomen ciuitatis sit Dominus, sed quòd Deus habitaret ibi, vt in suo tẽplo. Similiter ex hoc, quòd dicitur Exo. 17. de altari ædificato à Moyse: Et vocauit nomẽ eius Dominus signum meum; nõ sequitur quòd illud altare esset Dominus, seu vocaretur Dominus, sed quòd illud altare esset in memoria illius signi, quod Deus fecerat in victoria Amalechitarum. Similiter ex hoc quod dicitur Iudic. 6. quòd Gedeon vocauit nomẽ illius altaris, Dominus pax, non sequitur, quòd illud altare esset Dominus, vel vocaretur nomine proprio ipsius Dñi, sed quòd illud altare esset in memoria quòd Deus dederat sibi pacẽ ab hostibus. Possunt etiam aliter intelligi ista duo proximè prædicta secundum translationẽ Chaldaicam, quæ apud vos est autentica. Transtulit enim Aquilo illud verbum Exod. 17. Et vocauit eũ Dominus signum meũ, sic & coluit ibi Dominum, qui fecerat signum. Similiter transtulit illud Iudic. 6. Et vocauit eũ Dominus pax. sic & coluit ibi Dominũ, qui dederat ei pacem. Et sic patet, quòd secundum istam translationem, illa nomina diuina non sunt nomina altariũ prædictorũ, sed sunt ipsius Dei, qui in illis colebatur. Ex quibus patet, quòd ex prædictis allegationibus tuis

Ezech. vlt.

Exod. 17. d. 15.

Iudi. 6. c. 24

Alia expositio prædictarum autoritatum secundum Chaldaicã translationem.

Aquilon. Exod. 17. d. 15.

Iudi. 6. c. 24

non habes aliquid contra me.

SAVLVS. Sicut tu exponis autoritates per me allegatas sic, vt illæ res non nominentur nomine diuino, sic ego possum exponere autoritatem per te allegatam taliter, vt Messias non nominetur nomine diuino, prout tu intẽdis. Vnde illud quod dicitur Hiere. 23. de Messia. Hoc est nomen, quo vocabunt eum Dñs iustus noster, exponatur sic, quòd Dominus ipse vocauit Messiam iustus noster, eo quod erit iustus per excellentiam, vel quia per eum Dominus nos iustificabit, non enim est aliqua ratio, quare autoritates per me allegatæ deducãtur ad alium sensum prẹter illum, quẽ prima litera sonat, magis sit exponibilis quam autoritas tua.

Hier. 23. a. 6

Autoritas malè interpretatur à Saulo.

PAVLVS. Licet possent assignari rationes verẹ, quibus autoritas per me allegata nõ est exponibilis sic, vt Messias nõ nominetur proprio nomine diuino, sicut tu vis: omissis tamen huiusmodi rationibus causa breuitatis, per tuos doctores possum tibi respondere, quòd ex ista autoritate Hierem. concluserunt, quod Messias vocãdus erat proprio nomine diuino, scilicet thetragramathon, sine alia expositione seu interpretatione, quod tibi debet sufficere ad intentum meum concludendum.

Messias secundum Hebræos doctores vocãdus erat nomine proprio diuino.

SAVLVS. Ostende mihi rogo, si est aliquis de nostris, qui hoc quod tu vis sentiat.

PAVLVS. In glo. super librum

Glossa super lib. Tre. c. 1. f. 16.

brum Tren.cap.1.queritur, quo nomine vocandus esset Messias, vbi aliqui dicunt, quòd vocādus esset consolator, seu Paraclitus, ad quod allegāt dictum Tren.1. Quia elongauit à me Manahen, idest cōsolatorem, vel Paraclitum, qui cōuertit animam meā. Et sequitur ibidem Rabbi Alba dicit: Adonai est nomen eius ex primēdo, vbi dicitur Adonai nomen Domini Thetragramathō, cum suis quatuor propriis literis, ad quod allegat prædictus doctor tuus illud Hiere. Et hoc est nomen, quo vocabunt eum Dominus iustus noster. Ex quo patet manifestè, quòd antiqui tui intellexerunt autoritatē per me allegatam eo modo, quo supra tibi dixeram: autoritates verò per te allegatæ exponuntur à tuis, prout tibi dixi, vt patet ex dictis.

Hebræorū testimoniū, quòd Messias sit De°.

Rab. Alba.

SAVLVS. Licet ille doctor Rab. Alba, quem tu allegas videatur intelligere illam autoritatem Hierem. sicut tu, non tamē omnes in hoc concordant, quia in eodem loco ponuntur alia nomina ipsius Messiæ, vt Manahen, vel Paraclitum seu Ynnon, per illud: Ante solem Ynnon nomē eius, & huiusmodi. Vnde ex illo doctore singulari non habes intentum.

PAVLVS. Verū est, quòd diuersa nomina imponūtur per tuos doctores ipsi Messiæ, sed si bene aduertis illa nomina non sunt incompatibilia, seu sibi inuicem contraria, seu contradicentia. Nam sicut de Deo multa nomina dicūtur in scripturis, vt cū dicitur Dominus, creator, pius, misericors, & huiusmodi, sic etiā Messias multis nominibus denominatur diuersis respectibus. Vnde ex hoc, quod ille alius doctor dixit: Manahen est nomen eius, idest consolator, non tollitur, quin sit verus Deus, cùm vera consolatio non, nisi per Deum sit: iuxta illud Isa.51. Ego ipse cōsolabor vos. Similiter ex hoc, quod dicitur: Ynnon est nomen eius, idest filius, vel filiatio, vt supra tibi ostendi, nō tollitur quin sit verus Deus. Ipse enim Messias verus est Deus, & verus filius Dei, vt ibidem ostēsum fuit: & ideo ex diuersitate nominum Messiæ per tuos doctores inuenta, seu allegata nō tollitur, quòd autoritas Hieremiæ supradicta exponatur eo modo, quo Rabbi Alba supradictus exposuit, secundum quam expositionem habetur, quòd Messias vocandus est nomine diuino, scilicet Thetragramathō, quod nulli creaturæ puræ cōuenit, vt supradictum est.

Messias multis nominibus diuersis respectibus nominatur ab Hebrais.

Manahen, idest Consolator.

Isai.51.A.12.

CAPITVLVM VII.

In quo idem ostenditur per visionem factam Ezechieli in 1.cap. suæ Prophetiæ, & per visionem factam Danieli in cap.7.

SAVLVS.

NVnquid habes autoritatē alterius Prophetæ ad tuū propositum fundandum?

PAVLVS. Ezechielis 1.cap. suæ

Ezech.ca.

Hec Ezechielis visio adeo sublimia de diuinis tractat, vt apud Hebræos nō sit licitū eā exponere in publicum.

suæ prophetiæ, vbi ponitur illa reuelatio magna de rotis, & de animalibus, & de throno Dei supersedentis: quod quidem cap. prout communiter tradunt doctores tui cōtinet magna seu maxima de mysteriis diuinis in tantum, quòd erat illicitū apud eos exponere illud cap. in publicū, seu pluribus hominibus, sed tantum vni discipulo intelligenti & discreto, prout habetur in illo libro Talmudico, qui dicitur Haguiga 1. cap. quod Rabbi Moys. Aegiptius largè tractat in suo libro de directione, prout patet capit. 61. & 62. in cuius capituli expositione varij varia senserūt, specialiter circa animalia & rotas, quidam enim exposuerūt illa secundum monarchias principales mūndi, de quibus sacra scriptura facit mentionem, scilicet Chaldæorum, Medorū, Grecorum & Romanorum. Alij verò & melius exposuerunt prædictam visionem correspondere ad mysteria Christi seu Messiæ, qui tunc erat futurus: sed quidquid sit de varietate istarum expositionum, de qua ad præsens non est tractandum, tamen secūdum omnes illud quod dicit Propheta in fine visionis, quòd super capita animalium viderat similitudinem throni saphirini, & super similitudinem throni, quasi aspectū hominis desuper, per istum hominē omnes intelligūt Deum præsidentē toti creaturæ. Ex quo patet, quòd ille ad cuius nutum animalia ista mouebātur, & quiescebant ibant & reuertebantur, quod nō nisi de Deo potest verificari: apparebat tamen Propheta in forma hominis, in quo designatur, quod Deus summus, qui toti creaturæ præsidet erat humanandus, seu in forma humana vidēdus, in quo propositum meum comprobatur.

Talmuth Haguiga. c. 1. Rab. Moys. Ægypt.

Ezechielis visionem exponunt aliqui de monarchiis mūdi.

Alij & melius de Messia.

Per hominē super thronum, omnes intelligunt Deum præsidentem toti creaturæ.

Contradicit sentētia propter multa.

SAVLVS. Ex illa visione Ezechielis quam allegas non habes propositum tuum propter multa. Primum, quia vt tu dicis, & verum est, illa reuelatio est tā occulta & mysteriosa, quòd nulli licuit eam exponere publicè, seu palàm, sed eius expositio tradebatur à sapientibus antiquis singulariter, scilicet ab vno magistro ad vnum tantum discipulum idoneum, & ad intelligendū diuina bene dispositū, & in hoc concordant omnes doctores nostri tam antiqui quàm moderni. Cōstat igitur, quòd ex tali visione tu nō possis sumere argumētum ad tuum propositum probādum, cùm illa quæ per prædictā visionem significantur sunt nobis maximè abscondita & ignota. Vnde si ex illa autoritate tuū propositum, quod ignotum est nobis probare intenderes, manifestè procederes ad probādum ignotum per ignotius, vel saltē per aliud similiter ignotum. Secundo, quia per illum habentem aspectum hominis, & super thronum sedētem, de quo in visione prædicta fit mentio, non est necesse vt intelligatur ipse Deus, potest enim per illū intelligi aliquis

Primo, quia fuit occulta visio.

Secundo, quia homo ille qui super thronū sedebat, non necessario intelligitur quòd sit De[us]

quis

quis angelus, qui ex ordinatione diuina haberet præsidere illis animalibus & rotis, & etiam toti mundo. Angeli enim frequẽter in scripturis legũtur apparuisse in forma humana, vt patet Genes. 18. & Iudi. 13. Tertio, quia dato, quòd per illum hominem sedentem super thronũ significaretur aliquis verus homo, vel etiam ipse Messias, non tamẽ ex hoc sequeretur, quòd ille homo esset verus Deus, prout tu vis, sed sufficeret, vt per ipsum intelligeretur aliquis homo excellentissimus cæteris hominibus, & etiam omnibus angelis: nõ tamen ex hoc sequitur quòd sit Deus. Quarto, quia in visione illa non legitur, quòd aliquis homo sederet super illum thronum, sed similitudo, quasi aspectus hominis, & sic ille præsidens nõ designatur esse verus homo, sed similitudo hominis. Cùm autem Messias, de quo agimus etiã secundum te est verus homo, sequitur, quòd nõ loquitur de illo Propheta: magna enim differẽtia est inter similitudinem hominis, & verum hominem.

Gen. 18. a. 2. *Iudi. 13. b. 9* *Tertio, quia dato, quòd esset verus homo nõ inde sequitur quòd sit verus Deus.* *Quarto, quia dicit, quòd erat similitudo hominis, & nõ verus Deus homo.*

PAVLVS. Licet verum est, quòd illa visio in 1. cap. Ezechielis contenta apud tuos doctores reputetur valde occulta, & etiam eius expositio publicari prohibeatur, hoc tamen intelligitur quantum ad eius integrã seu completam expositionẽ, nõ autem quantũ ad aliquid sui, vt puta quantũ ad Prophetã cui visio fuit facta, qui est, scilicet Ezechiel Sacerdos, hoc enim expressè traditur in litera. Similiter quantum ad tẽpus, in quo facta fuit visio, quia expressè traditur, quòd fuit in tricesimo anno ętatis ipsius Prophetę, & in quinto transmigrationis, & in quarto mense, & in quinta die mensis, & huiusmodi. Similiter & de loco, quia fuit in trãsmigratione supra flumen Cobar: ista enim nõ sunt occulta, sed expressè tradita. Similiter apud antiquos tuos habetur pro expresso, non tacito, nec secreto, quòd per illum hominem sedentem super thronũ intelligitur ipse Deus, prout supra dixi. Vnde quantumcunque cætera, quæ continentur in hac visione, vt de animalibus, & rotis, & figuris, & motibus eorum, & alia huiusmodi sint secreta seu occulta, non tamen sunt occulta alia supradicta, de quorũ numero est, quòd per hominem sedẽtem in throno intelligatur ipse Deus, quod verbum solùm allego ad præsens in ostensionẽ propositi mei, vt iam dictum est.

Respondit ad primum, quòd licet visio fuerit occulta non tamẽ quoad omnia. *Quantũ ad secundũ probat per antiquos, quòd homo ille sedens erat Deus.*

SAVLVS. Nescio vnde habes, quòd secũdum doctores nostros per hominẽ illum intelligatur verus Deus.

PAVLVS. Doctores tui in expositione huius visionis, super illud verbum in eadem visione contentum, vbi dicitur sic: Et manus hominis sub pennis eorum, scilicet animalium. quærũt cuius sint istæ manus? ad quod respondẽt quòd sunt manus Dei sancti & benedicti, quæ extendũtur

Respondit ad tertium. Manus hominis sub pẽnis sunt Dei manus, quæ extendũtur ad recipiendos pœnitentes.

tur sub pennis animalium ad recipiendos pœnitentes. Hæc ille. Ex quo habes manifestè, quòd homo, de quo loquitur Propheta in illa visione est verus Deus: & ex hoc patet responsio ad secũdum, similiter ad tertium. Ad quartum verò dicendum, quòd prophetia Ezechielis in 1. capit. cõtenta, facta fuit per quandam imaginariam visionem, cuius significationem Ezechiel intellexit, aliàs nõ esset prophetia, nec ipse Ezechiel ex hoc diceretur Propheta: Intelligentia enim opus est in visione Danie. capit. 10. Constat autem, quod illud apprehensum imaginaria visione, non est ipsa res per visionem significata, sed est aliquid eam repræsentans seu significãs: & ideo in hac visione communiter vtitur Propheta dictionibus similitudinem significãtibus, vt cùm dicitur: Et ex medio eorũ similitudo quatuor animaliũ. nõ enim dicit, quòd viderat quatuor animalia, quia in imaginaria visione nõ erant illa quatuor animalia realiter existentia, sed eorum similitudines, & sic cùm dicitur, quòd viderat super thronum similitudinem hominis, hoc refertur ad suam imaginariam visionem, in qua non erat aliquis verus homo, sed aliquid verum hominem repræsentãs, qui quidem homo erat ipse Deus, vt dictum est etiam secundum doctores tuos, & huic sententię cõcordat Daniel in 7. cap.

Ad quartũ. Intelligẽtia Prophetia de ratione ipsius prophetiæ & Propheta est.

Vtitur Propheta dictionibus similitudinem significãtibus quod refertur ad imaginariã visionẽ, in qua licet nõ erat verus homo, qui sedebat significabat Deum.

SAVLVS. Doce quomodo Daniel concordat huic sententiæ tuæ.

PAVLVS. Daniel in prędicto cap. scilicet 7. narrat quãdam visionem valde notabilem, quam habuit de quatuor bestiis terribilibus, quæ apud omnes significant quatuor monarchias regnorum huius mundi supradictas, & ibidem dicit: Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, &c. quæ verba apud omnes intelliguntur de Deo Patre. Et infrà de Messia subdit: Et ecce in nubibus cæli, quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit, & dedit potestatem & honorem & regnum, & omnes populi, tribus & linguæ seruient ei, potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnũ eius, quod nõ corrumpetur. quę quidem verba omnes expositores tui communiter exponũt de Rege Messia. Et sic patet, quòd sicut Ezechiel in sua visione supradicta designauit, quasi hominem præsidentem toti creaturę, sic & Daniel in sua visione prædicta designauit filiũ hominis cui datum erat regnum æternum & incorruptibile. Constat autem secundum tuos doctores, prout iam exposui, quòd homo visus ab Ezechiele designabat verum Deũ, similiter & filius hominis, à Daniele visus, secundũ eos designat Regẽ Messiam: & sic patet, quòd omnia cõsonant huic veritati, scilicet quòd Rex Messias secundum supradictos prophetas

Dan. 7. a. 5. Testimoniũ Danielis, in quo probat Messiã verum Deum, verumq; hominem esse.

tas est verus Deus, & verus homo, quod est intentum. In aliis etiam locis hoc idem testatur scriptura.

SAVLVS. Allega etiam alias scripturas, si habes hoc testantes.

PAVLVS. De libro duodecim Prophetarũ allegabo tibi duas autoritates tantum, licet possem tibi allegare plures, & hoc causa breuitatis. Micheas enim 5. cap. loquens de Christo tunc vẽturo, sic dicit: Et tu Bethleem terra Effrata, nequaquam minima es in principibus Iuda, ex te enim egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus eius ab antiquo à diebus æternitatis. Hæc ille. In hoc etiã quod dicit de Messia, quòd de Bethleẽ egressurus erat, denotatur humanitas Christi, secundum quã ex certo tẽpore, & loco egressurus erat. Ex hoc autem quod subdit: Et egressus eius ab antiquõ à diebus æternitatis. denotatur ipsius natiuitas ęterna, quę nõ à tempore, nec in loco incœpit: & sic habes intentum meum ex prædicta autoritate.

Mich. 5. a. 2.

Probat ex prophetia Michææ, quòd Messias sit verus De⁹ verusq; homo.

Humanitatem Christi notat dicendo, quòd ex te egredietur, Diuinitas verò notatur cũ dicit egressus eius à dieb⁹ æternitatis.

SAVLVS. Non constat, quòd ista autoritas loquatur de Messia, vnde quidam exposuerunt eam de Ezechia.

Quidã falsè exposuerunt de Ezechia.

PAVLVS. Rab. Salo. tuus expresse exponit eã de Messia, & manifestũ est, quòd nullo modo possit exponi de homine puro, qui tantùm in tempore nascitur, sed de homine Christo, qui natus est temporaliter & æternaliter: quæ quidem natiuitates seu emanationes in prædicta autoritate exprimuntur modo prędicto.

Rab. Salo. Nõ potest interpretari, nisi de Christo, qui natus est tẽporaliter & æternaliter.

SAVLVS. Allega mihi secundam autoritatem, quam dicis te habere de duodecim Prophetis.

CAPITVLVM VIII.

In quo ostenditur idem per autoritates Prophetarum Mich. 5. & Zacha. 12.

PAVLVS.

Zach. 12. de Deo saluãte Hierusalem legitur: Effundam super domum Dauid, & super habitatores Hierusalem spiritum gratiæ & præcum, & aspicient in me, quem confixerunt, & plangent super eum, &c. Constat autem, quòd ad nullum pertinet infundere spiritum gratiæ, nisi ad solum Deum. Ait enim Psalm. Gratiam & gloriam dabit Dominus: Et ideo quod dicitur: Effundam super Domum Dauid, & super habitatores Hierusalem spiritum gratiæ. intelligendum est esse dictum in persona Dei. vnde cùm immediatè in eadem serie subditur: Et aspicient in me, quẽ confixerunt. oportet quòd intelligatur de ipso Deo, in quẽ aspicient Iudęi, & quem cõfixerunt, scilicet in sua passione. Et sic patet, quòd illa verba nõ possunt, simul saluari, nisi de aliquo infundente gratiã, scilicet Deo, qui etiam fuit lancea confixus, quod de nullo alio potest intelligi, nisi de nostro Saluatore, qui in

Zac. 12. c. 10 Hoc testimonio probat veram Diuinitatem & humanitatẽ Messiæ.

Psal. 83. d. 12 Diuinitas infundendo gratiam.

Humanitas patiendo.

in quantum Deus infundit gratiam, & in quantū homo cōfixus est. Et sic ex illa autoritate habes intentum, scilicet de diuinitate Christi & etiam de eius humanitate & passione.

Hebrei docent duos Messias, vnus futuros Mes-de tribu Effraim, qui futurus est filius Ioseph. Alter de tribu Iuda, qui dicitur fili' Dauid.

SAVLVS. Doctores nostri exponunt istam autoritatem Zachar. aliter & verius. Dicunt enim quòd duo Messię sunt venturi, vnus, scilicet de tribu Effraim, qui fuit filius Ioseph, & iste vocabitur Messias filius Ioseph, & prout dicunt interficiendus est in persecutione Gog & Magog. Secundus verò Messias est de tribu Iuda, & iste dicitur filius Dauid, qui quidē filius Dauid saluaturus est populū Israel perpetua saluatione. Vnde de primo Messia, scilicet filio Ioseph verificātur verba prędicta, scilicet: Aspicient in eum, quem confixerunt. non enim dicit litera: Aspicient in me. sed aspicient in eum: & ideo ex prædicta autoritate non habes intentum.

Commētum est falsissimum de duobus Messiis, quod finxerunt, vt euaderent autoritatem hāc testantem Deū esse confixum.

PAVLVS. Quod pręsuponunt doctores tui de duobus Messiis falsissimum est & fictitiū; non enim in tota sacra Scriptura habes fundamentum, sed oppositum: nam quotiescunque de genere, seu stirpe Messiæ agitur in scriptura, semper dicitur esse de Dauid seu Iuda, nunquam autem de Effraim seu de Ioseph, & tuus Rab. Moys. Aegyptius in libro Iudicum, titulo de Messia, vbi epilogat dicta omnium antiquorū apud te autentica in hac materia, expressè dicit, quòd

Rab. Moys. Ægyp. lib. Iudicum tit. de Messia.

Messias venturus, credēdus est fore de genere Dauid, nullā faciendo mentionem de alio Messia, sed hoc finxerunt tantum, vt euaderent à prædicta autoritate, quæ euidenter testatur Deū esse confixum. Item quod dicis, in litera non legitur: Aspiciēt in me, sed aspicient in eum, est manifestè falsum. In omnibus enim Bibliis antiquis & correctis legitur: Et aspicient in me. & etiam in translatione Chaldaica, scilicet Ionathæ, quæ æquiualet textui, sic legitur: vnde cauillationes tuæ nihil tibi proficiunt in hoc passu.

Aspiciet in me, legūt Biblia correcta, & translatio Chaldaica.

SAVLVS. Post illa verba, quę allegas immediatè, sequitur: Et plāgent super eum, quasi planctum vnigeniti, quod facit contra te. Non enim dixit: Plangent super me, sed super eum. Ex quo patet, quòd ille qui infundit gratiam nō est ille qui est confixus, prout tu intendis deducere.

PAVLVS. Licet ille qui gratiam infundit, scilicet Deus, est ipsemet in persona, qui confixus est, scilicet homo Christus, prout verba per me allegata testantur: non enim secundum vnā naturam ista duo ei conueniunt: quia infundere gratiam conuenit ei secundum diuinam naturam, quam habet ab æterno, & esse confixum seu passum, cōuenit ei secundum humanam naturam, quā ex tempore assumpsit: & ideo ad innuendum istud misterium, scilicet de duplici natura in

Messiæ conuenit in quātum Deus cōferre gratiam, in quātum homo confixū esse.

ra in ipso Messia; notanter Propheta cùm dixisset: Aspicient in me, quē confixerunt. statim subdit: Et plangēt super eum, vt designet aliam naturam esse secundum quam confixus est à natura, secundum quam gratiam infundit.

CAPITVLVM IX.

In quo ostenditur idem per dicta antiquorum Talmudistarum: & in eodem imponitur primæ parti huius tractatus finis.

SAVLVS.

Quærit testimoniũ antiquorũ Hebræorũ, circa diuinitatem Messiæ

VIdeo omnia per te allegata ex dictis Prophetarum ad tuum intentum, scilicet de diuinitate Messiæ, fundãdum: & vellem scire, si forte habes aliquam autoritatem antiquorum nostrorum hoc testantē. Ipsi enim post Prophetas scripserũt, & ea quæ ipsi Prophetæ obscurè tradunt, quandoque clarius interpretati sunt: & ideo oportet, vt de illis aliquid allegēs, vt mihi de hoc magis satisfacias.

PAVLVS. Si dicta antiquorum tuorum bene scrutatus fueris, multa reperies prædictã veritatem, scilicet de diuinitate Christi, testantia; licet nō ita explicitè, sicut doctores nostri tradunt, eo quod antiquis patribus mysteria diuina non ita lucidè tradebantur: & quia longum esset narrare omnia, quæ de hoc tradunt antiqui, allegabo tibi duas vel tres autoritates, quæ debent tibi sufficere. Primam reperies in glossa super Psalterio, quæ dicitur Medras Tillini, super illud verbum Psalmi: Quia apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. vbi sic dicit Rab. Ioannam. Quidã homo ambulans in nocte tenebrosa, incendebat lucernam, & cùm per eam per aliquam moram tēporis aliqualiter illuminaretur, extinguebatur lucerna, & sic iterum incendebat, & iterum extinguebatur. Dixit ergo ille homo: Vsque quo laborabo, incendendo lucernas, quæ modicæ durationis sunt, melius est, vt spectē ortum solis, vt possim ire ad lumen eius. Et sequitur: Sic contingit Israel, qui captiuati in Aegypto, & per Moysen & Aaron redēpti, vt habetur in Exodo: sed postea subiugati sunt sub Sysara Chananeo, à cuius iugo liberati sunt per Barath & Delboram. Iudicum 4. Postea subiugati sunt sub Madianitis, à qua subiectione liberati sunt per Gedeon. Iudicum 7. Consequēter per alias nationes conuicinas à quibus liberantur, & à Deo per Iudices: iuxta illud Iudicũ 2. Suscitauitq; Dominus Iudices, qui liberarēt eos à deuastãtium manibus. Postea transmigrati sunt in Babylonia, & redempti sunt per Esdrã, & Neemiam. Rursus subiugati sunt per Romanos. Dixit ergo Israel. Vsquequo laborabimus in huiusmodi redemptionibus & subiectionibus successiuis, amodo non quærimus illuminari, nisi per ipsum in sua persona: & hoc

Glossa Psalterij Medras Tillini.
Psal. 35. a. 10
Rab. Ioãni. Nota similitudinem.
Exo. 3. d. 14
Iudicum 4. per totum.
Iudi. 7. d. 14
Iudi. 2. d. 18.

Psalm.117. d.16. hoc est quod dicitur: Benedictus qui venit in nomine Domini Deus Dominus, & illuxit nobis. Hęc in glo. Attende igitur, ô Saule, quòd iste doctor voluit ponere differentiã inter vltimã redemptionem ab Israel spectatã ad redemptiones pręteritas, in hoc quod redẽptiones pręcedentes fuerũt factæ per Prophetas seu homines virtuosos, & redẽptio vltima spectãda erat per ipsum met Deũ. Cùm autem ista redẽptio vltima ab omnibus spectatur esse per Messiã, sequitur, quòd ex mẽte istius doctoris est, quòd ille Messias est verus De⁹, de quo exponitur illud dictum: Deus Dominus & illuxit nobis.

Differentia inter vltimã redemptionẽ, ab aliis preteritis. Alia factæ fuerunt per homines virtute preditos, vltima per Deum.

SAVLVS. Nõ bene probatur ex dictis illi⁹ doctoris, quòd Messias sit Deus, sed sufficit, quòd redimat virtute diuina.

PAVLVS. Scrutare bene rationem illius doctoris, & meũ propositum clarè reperies. Si enim redemptio per Messiam facta, vel secundum te fienda esset redemptio per purũ hominẽ facta, sed tantũ virtutẽ diuina, nulla ratio esset, quare hæc redemptio vltima diceretur esse facta per ipsum Deum plusquam alię. Moyses enim & alij iudices seu redẽptores non nisi virtute diuina hæc operati sunt, vt est manifestum. Vnde nulla esset differentia inter eos, nisi forte secundũ magis & minus, quod secundũ Philosophũ non diuersificat speciẽ: & ideò manifestũ est secũdum prędictũ doctorẽ, quòd redẽptiones pręcedẽtes factę sunt per puros homines, licet virtute diuina. Sed vltima redẽptio credenda est fieri per ipsum Deũ in persona, de quo exponit: In lumine tuo videbimus lumen. & in hoc etiam concordat hic doctor cum aliis.

Alij redemptores virtute diuina redimerunt, qui erãt puri homines.

Vltima redemptio facta est per ipsum Deũ in persona.

SAVLVS. Allega mihi alium concordantem.

PAVLVS. In glo. magna super Genesi, quę dicitur Beresith Rabba Alba, quęrit. Quid est verbũ Dani. scilicet 2. c. vbi de Deo dicitur: Ipse reuelat profunda & abscõdita, & nouit in tenebris cõstituta, & lux cũ eo est? & respondit: Hęc lux est lux regis Messię: de qua in Psa. In lumine tuo videbim⁹ lumẽ. Hęc ille. Ex quo habes satis manifestè, quod lumẽ diuinũ, quod semper cũ Deo est, immo & verius lumẽ quod De⁹ est, est lux Messię. Et tibi sufficiãt ista ex multis, quæ in scripturis antiquorum tuorum continentur.

In glossa Beresith Rab. Alba.

Dan. 2. a. 22.

SAVLVS. Allega mihi rogo tertiam autoritatem alicuius antiqui doctoris nostri, quia vt nosti: In ore duorum vel triũ stat omne verbum.

PAVLVS. In quodam antiquo libro, qui intitulatur ab illo antiquo & famosissimo doctore nomine Rab. Nehuma, filio Alchana, qui quidẽ liber nominatur Vahir, quod interpretatur lucidum seu lucidariũ, super illud verbum. Prou. 10. Iustus est fundamentum sempiternũ. sic quęritur: Quid est, quod dicitur: Iustus est fundamentũ sempiternũ.

Rab. Nehuma.

Pro. 10. d. 25.

Ad quod respōdetur: Quedam iustum habet seu habebit Deus sanctus & benedictus in seculo suo, qui est sibi dilectus valde, eo quod sustinet mundū vniuersum, & est fundamentum eius, & gubernat mundum, & facit mundum germinarē, & cætera multa similia, de quo iusto concludit. Et ipse est fundamentum omniū animarum. Et hoc est, quod dicitur: Iustus est fundamentum sempiternum. Hæc ille. Attende igitur Saule, quòd de nullo homine puro, quantumcunque iusto prædicta possent verificari, nisi cùm hoc sit verus Deus: & ideo habes quòd etiam per scrutiniū scripturarum doctorum vestrorum antiquorum, in quibus putatis habere vitam æternam, reperiuntur testimonia deitatis Christi nostri seu Messię, sicut & in dictis Prophetarum reperitur, vt supra dictum est.

De nullo nisi de Christo, qui verus Deus & homo est dici potest, quòd sit fundamentum animarum.

SAVLVS. Recogitatis testimoniis tuis, quæ in supradictis per te dicta sunt, & mihi proposita, dicere possum illud Psal. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. omnia enim consonant vero seu veritati fidei Catholicæ, quam prædicas. Et ideo dico cū Iob. 39. Qui leuiter loquutus sum, quid respōdere possum, manum enim meam pono super os meum. Veruntamen, quia iuxta illud Psalm. Mirabilia sunt testimonia tua, sunt enim altissima & profunda: ideo restat vt scrutetur ea anima mea, nō iam Dialogicè cōcertando, vt prius: sed quærēdo de quibusdam amplio rem informationem seu declarationem, vt sic ex tali scrutinio declaratio sermonum tuorū sequatur, quæ me illuminet, & intellectum det paruulis, scilicet mei similibus. Vnde sicut prima pars fuit dialoga, quasi inter duos disputatiuè acta, sic ista secunda sit didascalica, quasi inter magistrū & discipulum, ad ipsius discipuli eruditionē tractata, & sic de cætero nō Saulus sed discipulus vocabor, sic & tu doctor seu magister in sequētibus vocari debes.

Psal. 92. a. 5.

Iob. 39. d. 37

Saulus à Iudaismo conuersus discipulus efficitur Christianæ veritatis

Cōtinuatio dictorū ad sequentia.

PAVLVS. Ille solus laudetur, qui docet hominem scientiam, ad quem fidei pertinet donum dare: in quo cōfidens pete frater quidquid volueris, & respondebo secūdum gratiam, quā mihi Deus ministrabit. Vnum tamen oportet præsupponere, quòd in sequētibus autoritates noui testamēti accipias, sicut & antiquas accipiebas, vtrumque enim non est à Deo datū seu reuelatū. Similiter & autoritates sanctorum nostrorum, quorum eloquia sunt igne charitatis examinata, recipias, qui primo Talmudica dicta, quæ in multis igne infernali succensa, vt fortè in sequētibus apparebit, temerariè recipiebas. Et sic ad vota tua implenda Deo duce procedemus.

Autoritates noui testamēti, & sanctorum patrū sunt adferende in sequentibus.

Talmudica dicta igne infernali succensa.

¶ *Explicit prima pars Scrutinij scripturarum Domini Pauli Burgensis contra perfidiam Iudaeorum.*

INCIPIT

INCIPIT SECVNDA PARS TRACTATVS DE SCRVTINIO SCRIPTVRARVM.

Et est Didascalica: cuius prima pars, quæ quasi continuatiua est eorum, quæ dicta sunt ad dicenda.

In qua sex sunt distinctiones, cuius in prima distinctione sex continet capitula.

IN capitulo primo ponuntur à discipulo argumentationes contra ea quæ dicta sunt de Deitate Christi. Et petit discipulus earum solutiones, ad infidelium maiorem confutationem.

In capitulo secundo ostenditur, quòd difficilia fidei, prout est incarnatio verbi, non pertinet vsquequaque scrutari ad eos, qui nouiter ad fidem veniunt.

In capitulo tertio soluuntur argumentationes prædictæ.

In capitulo quarto ostenditur, quòd per Scrutinium scripturarum communicatio idiomatum Dei & hominis in Christo sufficienter comprobatur.

In capitulo quinto ostenditur, quòd non licebat Iudęis docere plures homines, nec prędicare de certis capitulis veteris testamenti, in quibus mysterium sanctę Trinitatis & incarnationis verbi continentur.

In capitulo sexto redditur ratio, quare antiquis prędicta mysteria non explicitè, sed implicitè tradebãtur, & ibidem ponitur à discipulo quoddam exordium, ad ea quę sunt in hac parte vlterius tractanda.

CAPITVLVM I.

In quo ponuntur à discipulo quędam argumentationes, contra ea quę dicta sunt de Deitate Christi, & petit discipulus earum solutiones ad infidelium confutationem.

DISCIPVLVS.

FIRMITER credens, ea quæ per te mihi tradita sunt, circa Deitatem Christi seu Messiæ, prout scripturarum testimonia per te iam allegata manifestè testantur. Adhuc vellem informari, de quodam quod est mihi mirabile, & de quo infideles olim socios meos audiui murmurare, qui etiam hodie de hoc murmurãt, scilicet posito etiam, prout verissimum est, licet ipsi oppositum credant, quòd Christus in lege promissus nõ purus homo sed verus Deus & verus homo est, adhuc illi, de quibusdam loquutionibus, quæ à veris catholicis conceduntur & prędicantur, de quarũ veritate nõ dubito. Ipsi tamen de iis scandalizãtur & contra eas sæpe obloquũtur, sic dicentes, quomodo illa, quę de ipso Christo dicũtur, quę nullo modo ad Deitatem pertinẽt, sed solùm ad humanitatem, attribuuntur Deo, vt puta temporaliter

Multis modis arguit probans attributa, quæ Christo homini compe tunt nullo modo Deo posse conuenire.

Primum argumentū de diuersitate subiecti & prædicati.

poraliter nasci, & pati, & mori, &c. huiusmodi. Cōtra quam veritatem magistri eorum multipliciter consueuerunt arguere. Vno modo sic. Dicunt enim quòd sicut nulla propositio est verior, quàm illa in qua idem prædicatur de seipso, vt cùm dicitur: Homo est homo. Ita nulla propositio est à veritate remotior, quàm illa in qua idem negatur de seipso, vel illud quod est maximè distans & diuersum prædicatur de subiecto, à quo maximè distat & diuersificatur. Sed in ista propositione: Deus est homo. prædicatum significat rem corruptibilem & temporalem & corpoream, quæ maxime distāt ab hoc quod significatur per istum terminum Deus, ergo ista propositio: Deus est homo. est maxime à veritate remotior.

Secundū argumentum. Summitur, quia si in diuinis, vbi est vnica natura, non cōceditur, quòd vna persona prædicetur de alia, quare in Christo, in quo sunt duæ diuersissimæ naturæ.

Præterea dicunt, quòd fides nostra asserit quædam, quę sibi inuicem contraria sunt, non solùm maxima admiratione digna, sed etiā sunt talia, quæ nullo modo ab aliquo sensato sunt, simul concessibilia, quod sic declarant. Dicunt enim, quòd in diuinitate, vbi est tantùm vnica natura indiuidua & simplicissima; cùm hoc tamen à fidelibus nostris non conceditur, quod vna persona diuina prædicetur de alia, vt dicendo: Pater est Filius; & è contra, & tamen in Christo; in quo sunt naturæ summè distantes & diuersæ, scilicet humana & diuina, permittitur immo & conceditur, quòd humana natura possit prædicari de Deo saltem in concreto, sic vt dicatur, quòd Deus est homo. Item dicūt quòd propositio: Homo est Deus. repugnat manifestè veritati sacræ Scripturæ, secundum quam nomen diuinum, & specialiter illud quatuor literarū, quod dicitur Thetragrammathon, de nulla creatura posset verificari, iuxta illud Exod. 3. Hoc est nomen meum in æternum. vbi etiā nostri doctores dicunt, quòd illud nomen sic est proprium nomen diuinum, quod est omnino incommunicabile alteri. Per istā autem propositionem: Homo est Deus. manifestè communicatur nomen Dei alteri, scilicet homini, & sic hęc propositio: Deus est homo. videtur repugnare sacræ Scripturæ.

Tertium argumentum. Quia nomen diuinum de nulla creatura potest verificari.

Exo. 3. c. 15.

Quartū argumentum. Quia repugnat veritati scripturę.

Item vt dicunt hęc propositio: Deus est homo. videtur repugnare aliis scripturis sacris, in quibus manifestè ostenditur, quòd Deus est ab æterno, & nullo modo eius esse à tēpore incœpit. Dicitur enim in Psalmo: A seculo & vsque in seculum tu es Deus. Et ibidem in alio loco, non erit in te Deus recens. Si igitur ista est vera: Deus est homo sequeretur, quòd Deus incœpit esse à tempore, sicut homo, qui de Deo prædicatur, quod videtur esse falsum, tanquā repugnans sacrarū Scripturarū veritati. Per ista & multa alia similia, infideles prædictā veritatē nitūtur impugnare: vnde summè desidero à te informari, quomodo possē ab istis & similibus

Psal. 89. a. 1
Psal. 80. b. 10

libus rationibus euadere, quod quidem desiderium reputo esse bonum. Iuxta illud Psalm. Et respondebo exprobrantibus mihi verbum.

Psal. 118. 42.

CAPITVLVM II.

In quo ostenditur, quòd difficilia fidei, prout est incarnatio verbi, non pertinet scrutari ad eos, qui nouiter ad fidem veniunt.

MAGISTER.

Licet desiderare informationem veram de iis quæ sunt fidei, ad hæreticorum seu infidelium responsionem sit bonũ simpliciter, tamen secundum quid talis informatio non est bona, scilicet illis qui ad hoc ex sua temeritate non sunt idonei. Illi enim qui nouiter ad fidem veniunt per baptismum regenerati, & de articulis fidei summariè eruditi, non debent ad difficilia & ardua fidei festinanter accedere, non enim essent ab ei prout decet susceptibilia. Nam sicut pueris non debent dari cibaria difficilis digestionis, ad quæ vires suę in sua teneritate nõ sufficerēt digerere; sic nouiter ad fidem accedentibus difficilia fidei non sunt proponēda. Quam doctrinam habemus à principe Apostolorũ, scilicet Petro, qui in prima sua Epistola, quæ canonica dicitur, in 2. capitu. nouiter ad fidem conuersis sic alloquitur. Quasi modo geniti infantes lac concupiscite, scilicet eruditionem facilioris doctrinæ. Inter omnia cibaria, quibus animalia vtuntur lac est facilioris digestionis: & ideo natura, quæ à Deo instituta est, lac disponit ad nutriendum nouiter generatos: & eadem ratio est de generatione spirituali, & cibo spirituali ei cõpetenti, scilicet, quòd nouiter geniti non debent vti cibariis solidis & duris, quantumcunque sint bona, sed tamen leuibus & de facili in nutrimentum conuertibilibus vt est lac. Hanc etiam doctrinam habemus à Doctore gentium, scilicet Paulo, qui huiusmodi in fide nouitiis. 1. Corinth. 3. sic dicebāt: Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi non escam. Perfectis autem, & iam sensus exercitatos in his, quæ fidei sunt habentibus, pertinent ardua & difficilia fidei, iuxta posse quærere, & de his spiritualiter nutriri. De quibus ad Hebræos. 5. Perfectorum autem est solidus cibus. Antiqui etiam magistri Hebræorum, vt credo nosti, hac ratione prohibebant, ne certi passus seu capitula sacræ Scripturæ ab eis designati, in quibus magna mysteria fidei etiam secundum eos continentur, pluribus exponeretur, nec publicè prædicaretur. Vnde in proposito, quia argumentationes tuę propriè respiciũt ad modum benedictæ vnionis verbi diuini cum natura humana in Christo, quæ summa & ineffabilis est; idcirco ad te non pertinent ad præsens secundũ statum tui nouitiatus

Nouiter ad fidem cõuersi non debēt ardua fidei scrutare.

Optima similitudo.

1. Pet. 2. a. 2.

1. Cor. 3. a. 2.

Heb. 5. d. 14.

Hebræis statutum erat, ne aliquod capitula scripturæ sacræ publicè explicarent.

tiatus de iis tractare. Poteris tamē cùm Deus ampliorem gratiā tibi concesserit de iis informari audiendo à peritis magistris. Tertius sententiarum, vbi de istis tractatur sufficienter, & doctores ibi multa magna & subtilia tradūt, ex quibus posset responderi ad tua argumenta, & ad multo fortiora plenè & perfectè.

Tertius sententiarum.

DISCIPVLVS. Video quòd tuum consilium sit sanum, & tutum quantum ad me & mihi similes, scilicet de non procedendo festinanter ad quęrendum de altis & profundis in iis quæ fidei sunt, pręsertim cùm hoc sit de doctrina sanctorum Apostolorum, quos allegasti, & forte de hoc intelligitur illud Isa. 28. vbi dicitur: Ecce ego ponam in Sion fundamētum, &c. quod intelligitur ad literam de Christo. Et sequitur ibidem: Qui credit non festinet. scilicet non festinet ad alta & profunda accedere, sed paulatim in hoc procedat. Et licet in aliquibus Bibliis latinis habetur: Qui crediderit nō confundetur, in Hebraicis tamen Bibliis correctis habetur: Qui crediderit nō festinet. Nihilominus si placet saltem aliqua principia vellem à te audire, ex quibus prædictæ murmurationes solui possēt seu euacuari. Quæ quidem principia, cùm à te audiuerim, & si non possem ex fragilitate mea illa plenè intelligere, absque dubio tamen illa credā: paratus enim sum supra sensum & intellectum credere illa, quæ à sanctis doctoribus traduntur.

Isa. 28. d. 26

Rom. 10. b. 11.

CAPITVLVM III.

In quo soluuntur argumentationes prædictæ.

MAGISTER.

PLacet mihi condescendere ad ea quæ petis, præsertim quia dicis, quòd paratus es credere ea quæ traduntur à sanctis, etiam si illa pronunc ad plenum non intelligas. Hoc enim est sanum consilium, à beato Augustino traditum, qui cuidam dixit: Noli intelligere, vt credas, sed crede vt intelligas. Ad euidentiam autem eorum, quæ dicēda sunt pronunc ad ea quæ arguis soluēda, pręsupponenda sunt aliqua. Quorum primum est, quòd persona vel suppositum alicuius rei aliud significat quàm natura seu essentia ipsius rei. Natura enim significat essentiā speciei seu quiditatem, quàm significat diffinitio. Persona verò seu suppositum significat aliquid, quasi subsistens, in quo includitur ipsa natura seu essentia, cuius est suppositum seu persona, & quādoque etiam includuntur in persona vel supposito quædam alia, quæ sunt præter rationē speciei. Vnde suppositū significatur, vt totū habens naturam, sicut partem formalem & perfectiuā sui, & hoc intelligendum est in rebus subsistentibus, in quibus inueniri posset aliquid, quod non pertinet ad rationem speciei,

August.

Ad primū argumentū. Primū præsuppositum, suppositū & natura differunt.

ciei, vt puta accidentia vel principia indiuiduantia naturam, sicut manifestè apparet in iis quæ sunt ex materia & forma cōposita, in quibus secundū rē differūt natura & suppositū. Vnde in eis natura non prędicatur de supposito, non enim dicimus, quòd album sit albedo, nec etiam, quòd homo sit humanitas. In iis autē in quibus nihil aliud adiunctū inueniri possit, quod sit præter rationem naturæ, nulla necessitas est, distingendi naturam à supposito ipsius naturæ, quod quidem suppositum est indiuiduum subsistēs in illa natura, vnde in Deo non est aliud secundum rem persona seu suppositum & natura, sed solùm secūdum rationem intelligendi: quia natura dicitur secundum quod est esse quoddam, persona verò dicitur secundum quod est quoddā subsistēs. Veritas autem huius præsuppositi ex vera intelligētia terminorum patet intelligenti. Secundo

Secundum præsuppositum.

prę supponitur, quòd omne illud quod inest seu vnitur alicui personæ seu supposito, siue pertineat ad naturam eius siue non, vnitur ei in persona. Quod quidem præsuppositū patet ex eo: nam suppositū seu persona, vt dictum est, significatur vt quoddam totum habēs naturam, sicut partem perfectiuam, & alia quæ ei insunt seu vniuntur, vt quædā adiacentia veniētia ab extrinseco. Tertio prę supponitur, quòd vnio verbi diuini incarnati non est facta in natura, quod quidem

Tertiū præsuppositum. Vnio verbi diuini incarnati non est facta in natura sed in persona.

præsuppositum doctores euidēter probant inducendo ad impossibile si daretur oppositum. Vnio autem prædicta facta est in persona: quod probatur euidenter à doctoribus nostris, quam quidē probationem ad præsens ommitto. Ex quibus præsupposita veritate fidei, sequitur quòd vnio verbi diuini incarnati est facta in persona, sic quòd vna & eadem persona, quæ subsistit in natura diuina, æternaliter, subsistit etiam per ipsam vnionem in natura humana à verbo assumpta: secundum quam licet in Christo sint duæ naturæ distantes & diuersæ, non tamen in Christo est, nisi vna persona, & vnum suppositum diuinum in vtraque natura subsistens. Cōsequentia patet. Nam si humana natura verbo diuino non vnitur in persona, nullo modo ei vnitur, cùm iam præsuppositum est, quòd in natura non est vnio facta, & sic fides incarnationis periret, quod esset contra omnia testimonia scripturarū, quæ supra sunt allegata, ex quibus diuinitas Christi comprobata est. Quibus præsuppositis ad tua argumenta sic dicendum est. Ad primum enim dicendum, quòd quando duæ formæ seu naturę quātumcunq; sint distantes & diuersæ, possunt tamen in vno supposito conuenire, non est inconueniens vnum prędicare de alio, sed talis prędicatio potest esse cōtingens vel naturalis, sicut cùm dico, album est musicū. Vnde quamuis

Licet in Christo sint duæ naturæ distantes & diuersæ, nō tamen est, nisi vna persona, & vnum suppositum diuinum in vtraque natura subsistens.

Ad primū argumētum respondit.

natura humana & diuina sint maximè distãtia: per incarnationis tamen mysterium cõueniunt in vno supposito, vt dictum est, cui neutra illarum naturarũ est per accidens, sed secũdum se. Vnde hęc propositio: Deus est homo, non est in materia remota seu cõtingenti, sed in materia naturali: prædicatur enim homo de Deo per se, sicut de sua hypostasi, nõ tamen ratione naturæ significatæ per hoc nomen Deus, sed ratione suppositi, quod est suppositum humanæ naturæ.

Hæc propositio Deus est, homo est in materia naturali nõ in remota, aut contingenti.

Ad secundũ argumentũ. Differentia in mysterio Trinitatis, & in mysterio Incarnationis.

Ad secundum autem dicendum, quòd in mysterio Trinitatis personæ diuinæ conueniunt in natura, distinguũtur tamẽ in personis seu suppositis: & ideo non prædicantur de se inuicem. In mysterio autem Incarnationis est oppositum: nam naturæ sunt diuersæ, persona seu hypostasis est vnica. Et ideo naturæ, quæ distinctæ sunt, non prædicantur de se inuicem, prout significantur in abstracto. Non enim est verum dicere, quòd natura diuina est humana, sed quia heæ duæ naturæ conueniunt in supposito, prædicantur de se inuicem in cõcreto tantum: & sic verum est, quòd Deus est homo.

Ad tertiũ. Quomodo nomen diuinũ attribuitur Messiæ homini.

Ad tertium dicendum, quòd in hoc quod nomen Dei incommunicabile attribuimus Christo, nõ attribuimus nomen Deitatis homini secundũ humanam naturã, hoc enim esset derogatorium Deitati, sed attribuimus nomen diuinũ Christo homini secundum suppositũ æternum, quod per vnionẽ verbi est etiam suppositum humanę naturæ, vt dictum est.

Ad quartũ argumentũ. Humanæ naturæ suppositũ æternum in Christo.

Ad quartũ dicendum, quòd licet humana natura in Christo sit quoddã recens, suppositum autem humanæ naturæ in ipso Christo nõ est recens sed æternum: & quia hoc nomen Deus non prædicatur de homine ratione humanæ naturæ, sed ratione suppositi æterni: ideo non sequitur, quòd in hoc habeamus seu cõcedamus Deũ recentem. Et attende in iis, & similibus, quòd ex vnione verbi cùm natura humana in supposito diuino facta, sequitur, quòd ea quæ de Deo propriè dicũtur possunt dici de homine illo, cuius natura humana assumpta est in vnitate suppositi. Similiter, & illa quæ dicuntur de illo supposito ratione naturæ assumptæ, possunt etiam dici de Deo: quia ex vnione verbi modo supradicto facta, communicantur idiomata vtriusque naturæ in eodẽ supposito.

Idiomata vtriusque naturæ communicantur in eodem supposito.

CAPITVLVM IIII.

In quo ostenditur, quòd per Scrutinium scripturarum communicatio idiomatum Dei & hominis in Christo sufficienter comprobatur.

DISCIPVLVS.

Omnia per te dicta credo esse fidelissima & vera: licet ad præsens non me sentio tã idoneum, quòd illa plenè intelligã, desidero tamẽ habere aliquã sacram autoritatem, per quã communica-

municatio idiomatum per te dicta approbetur, quod solum desidero ad infidelium confutationem.

MAGISTER. Hoc quod quæris habes euidenter in proxima distinctione præcedenti, in qua de scrutinio scripturarũ circa Deitatem Christi tractatur. Fuit enim ibi per plures autoritates ostensum, quòd sacra scriptura de vno & eodem affirmat quædam, quę soli Deo pertinẽt, & quędam alia quę pertinent ad hominem: ex quibus autoritatibus manifestè habes communicationem idiomatum supradictã in Christo seu Messia promisso.

DISCIPVLVS. Repete mihi rogo aliquas ex dictis autoritatibus, quia ex arduitate seu magnitudine mysterij, de quo tractatur, tam intellectus, quàm memoria mea conturbantur. Legitur enim Dan. 10. quòd ex visione Angelica Danieli facta dicebat: Vidi visionem grandem, & nõ remansit in me fortitudo, sed & species mea mutata est in me, & emarcui, nec habui quicquã virium. Vnde non mirum si non habeam in memoria omnia, quę mihi tradidisti. Et ideo peto, vt saltem duas vel tres autoritates de prędictis memorię meę reducas, in quibus supradicta communicatio idiomatum ostendatur. Dan. 10. b. 8

MAGISTER. In Psalmo illo, qui incipit: Eructauit cor meum verbum bonũ vbi agitur de Christo, prout supra dictũ est, Psalmista dirigens verba sua ad ipsum Christum, dicit: Sedes tua Deus in seculũ seculi, quòd est idioma pertinens soli Deo. Cui Christo in eodem contextu dicit: Vnxit te Deus Deus tuus oleo lętitię prę consortibus tuis, quod est idioma pertinẽs homini. Vnde ex ista autoritate habes idiomatum communicationem per me dictã. Item Hier. 23. loquẽs de ipso Christo, Propheta in persona Dei dicit: Suscitabo Dauid germen iustum, quod proprium est humanitatis. Et ibidem de eodẽ sequitur. Hoc est nomen, quo vocabunt eum Dominus iustus noster. In quo loco vbi habemus Dominus, habetur in Hebraico nomen Domini Thetragramathon, quod solius Dei est propriũ: & sic ex hac autoritate habes prędictam cõmunicationem. Item Zach. 12. dicitur in persona Dei: Effundam super domum Iuda spiritũ gratię, quod ad solum Deum pertinet. Et ibidem de se ipso ipse Deus effundens gratiam dicit: Aspicient in me, quem confixerunt, quod solùm pertinet ad humanam naturam, & sic habes intentum. Similiter ex aliis autoritatibus supra allegatis ad probandum diuinitatem Christi, si eas diligenter scrutatus fueris, hoc reperies manifestè: & ista tibi debent sufficere ad pręsens.

Autoritates communicationis idiomatum.

Psal. 44. b. 8

Hier. 23. a. 5.

Zac. 12. c. 10

Z 5 CAPI-

CAPITVLVM V.

In quo ostẽditur, quòd non licebat in diuinis docere plures homines, nec prædicare de certis capitulis veteris testamenti, in quibus mysterium sanctæ Trinitatis & incarnationis verbi continetur.

DISCIPVLVS.

SVfficiunt mihi prædicta in hoc proposito: sed quia audiuerã à te supra, quòd Iudęi pro occultatione mysterij sanctę trinitatis & incarnationis verbi diuini, prohibebant aliqua loca secreta seu capitula sacrę scripturę publicè docere, vel de eis prędicare: idcirco peto, vt hęc mihi amplius declares.

MAGISTER. Duo sunt capitula in veteri testamento, quorum pręddicatio publica omnino prohibebatur in doctrinis Talmudicis, nec solùm hoc, sed etiam dicere ea quę in eis continentur, pluribus discipulis erat inter eos prohibitũ, ita quòd nõ erat eis licitum docere de secretis illorum capitulorum, nisi vni magistro vnum discipulum discretum & idoneum vel duos tãtum. Quorum quidem capitulorum vnum est Genes. 1. aliud est Ezech. 1. quę quidem prohibitio habetur in Talmuth libro qui dicitur Haguiga, in cap. quod incipit Endorsin, quod significat non docebunt. Quam quidẽ doctrinam sequuntur omnes posteriores, vt patet per Rab. Moys. in primo sui Deut. in titu. de fundamentis legis cap. 2. particula vltima. Idem de eodem in libro de directione perplexorũ, parte 1. patet pręterea in multis capitulis. Ratio autem quare ista occultabant assignatur ab omnibus generaliter talis, scilicet quia in illis capitulis continebantur alta & magna mysteria fidei, quę & qualia sint illa nullus plenè declarabat, nec cõcorditer in iis se habebant, sed sub velamine & obscurè ea tradebant: sicut pręfiguratum est per Moysen, qui velamine posito ante faciem suam populo apparebat. Tempore autem gratię quando reuelata facie magister noster Christus veritatem fidei ad salutem necessariam Discipulos docuit, quam ipsi etiam in populis prędicauerunt prędicta, quę antiquitus occultabãtur, in lucem veritatis palàm produxerunt. Circa quod scire debes, quòd in cap. 1. Genes. mysterium sanctę Trinitatis cõtinetur: cùm enim dicitur: In principio creauit Deus, &c. vsq; ibi: Et spiritus Domini ferebatur super aquas. tres personę diuinę designãtur, prout supra distinctione nona dictũ fuit, & in eodem circa finem habetur idem, dicitur enim ibi: Faciamus hominem ad imaginẽ & similitudinem nostram. vbi pluralitas in diuinis manifestè ostẽditur, non enim dixit: Faciam hominem, sed faciamus. Similiter in hoc quod dicit: Ad imaginem nostrã. manifestè habetur, quòd in homine est imago Dei creata, quę

Quare duo capitula prohibita in doctrinis Talmudicis publicè legere & docere.

Gen. 1.

Ezech. 1.

Talmuth. lib. Haguiga. cap. Endersin.

Rab. Moys.

Ratio prædictæ prohibitionis.

Gen. 1. a. 1. Mysterium Trinitatis. Supra dis. 9

quæ summam Trinitatē per modum imaginis repræsentat. Vnde quia istud mysterium in hoc cap. inclusum non erat antiquis explicitè declarandum, idcirco prohibebatur eius declaratio, vt dictum est. In capit. autem 1. Ezechielis mysterium incarnationis continetur specialiter in hoc quod dicit, quòd quasi similitudo hominis erat supra thronum positum super animalia & rotas. In quo designatur, quod homo habebat præsidere toti vniuerso tanquam Deus, prout iā supra fuit dictū dist. 10. Quod quidem mysterium non erat tradēdum explicitè antiquis, sicut nec primum: & ideo præcipiebatur, ne de hoc capitulo prędicarent seu docerent multitudinē.

Ezec. 1. b. 5. In quo mysterium continetur incarnationis

Sup. dist. 10.

CAPITVLVM VI.

In quo redditur ratio, quare antiquis prædicta mysteria non explicitè, sed implicitè tradebantur, & ibidem ponitur à discipulo quoddam exordium ad ea quæ sunt in hac parte vlterius tractanda.

DISCIPVLVS.

Quare prædicta mysteria fuerint occulta antiquis.

Licet verum est, & sic credo, quòd ista duo mysteria in prædictis capitulis contineantur, tamen vellem habere rationem occultationis: cū enim ista explicitè credenda sint de necessitate salutis, mirū est quare non ista antiquis explicitè tradebantur: non enim videtur dicendum, quòd hoc fiebat propter duritiā cordis eorum, ne fortè propter altitudinem mysteriorum eà nō crederent: quia legitur, quòd Deus expræsse mandabat annūtiari veritatem, etiam eis qui nō erant dispositi ad credendū. Legitur enim Ezech. 3. Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus Deus, qui audit audiat, & qui quiescit quiescat, quia domus exasperans est. vbi in hoc quod dicitur, qui quiescit quiescat, intelligitur secundum Hebraicam veritatē, ac si diceret: Qui noluerit credere non credat. Vnde scire desidero, quare nō sic fuit factū in iis quæ sunt fidei de necessitate credenda, scilicet, vt proponerentur explicitè populo antiquo, licet ex duricia cordis eorum multi non crederent.

Ezech. 3. g. 27.

MAGISTER. Hęc mysteria rationabiliter prohibebātur dici explicitè antiquis pręsertim vulgaribus. Populus enim ille pronus erat ad credendum multitudinem deorum: & ideo Deute. 4. monebat eos Moyses dicēs: Scias quoniam Dominus ipse est Deus, & nō est alius prę ter eum. & infra: Scito ergo hodie, & cogita in corde tuo, quia Dominus ipse est in cęlo sursum, & in terra deorsum, & non sit alius, quod sępe eis ista dicebat, vt auerteret eos, ne declinarent ad credendum multitudinē deorum, ad quod erant proni: similiter proni erāt ex sua ruditate & intellectus imbecillitate ad credendum corporeitatem esse in Deo. Rudes enim & intellectu indociles non percipiunt entitatē esse nisi in rebus corporalibus,

Populus Hebræorū pronus erat ad credendam multitudinē deorum, & corporitatē esse in Deo.

Deut. 4. f. 35.

bus, qua ratione populus ille sumpta modica occasione ex morositate Moysi in monte, fecerunt vitulũ in Oreb, quẽ adorauerunt, & ei sacrificauerũt dicentes: Ij sunt dij tui Israel, qui te ascendere fecerunt de terra
Exo.32.2.4 Aegypti. Exod. 32. Ideo eos monebat Moyses ca. supradicto, dicens: Custodite sollicitè animas vestras, quoniam non vidistis omnem similitudinem, in die qua loquutus est vobis Dominus in Oreb de medio ignis, ne fortè decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, &c. Vnde si tali populo explicitè traditũ fuisset mysterium sanctæ Trinitatis, faciliter laberetur in errorem credendi multos esse deos, qui esset error valdè periculosus. Similiter si eis fuisset traditum mysterium incarnationis verbi, faciliter fuissent lapsi in errorem ponendi in diuinitate corporeitatem, quod nephas est. Vnde patet ratio, quare ista mysteria fuerint eis tradita implicitè, vt docti eorũ, qui sanè intelligebant scripturas, possent ea habere plenè quãtum eos decebat, simplices autem & rudes haberent de eis solùm implicitam cognitionem, quæ sufficiebat eis ad salutem, secundum quam non laberentur in errores supradictos.

DISCIPVLVS. Sufficit mihi ratio prędicta ad hoc quod quærebam: de cætero autẽ vellẽ vt me illuminares de quibusdã, quæ in corde meo quasi problemata quandoq; versantur: quę licet dubitationem in me non causant circa ea quæ fidei sunt. Absit. Tamen inducũt desiderium sciendi rationem eorum. iuxta illud Psalm. Mirabilia testimonia tua Domine, ideo scrutata est ea anima mea. Ex quo scrutinio. Psalm. desiderabat declarationem & intellectum paruulis competentem: vnde subdit: Declaratio sermonum tuorum illuminat & intellectum dat paruulis. Eo enim, quod testimonia fidei sunt credibilia nimis, vt alibi dicit, & etiã sunt mirabilia, quia de multis, quæ ad ea pertinent, nescit homo simplex, & quasi nouitius reddere rationem. Idcirco fidelis scrutatur multa circa rationem eorum, quę ad fidem pertinent, non vt dubitet. Absit, sed vt deuotius atque tenatius fidem teneat. In quibus problematibus per me tibi proponendis non intẽdo seruare aliquem ordinem artificialem, sed tãtum ea proponere, prout in corde meo versantur, vt ex declarationibus tuis ascensiones deuote in cordẽ meo Deo auxiliante producantur seu concrescant. Psa.118.129

Distinctio secunda de Scrutinio scripturarum, circa quædam quæ pertinent ad excellentiam Virginis gloriosæ, & continet duodecim capitula.

In capitulo primo proponuntur à discipulo tres admirationes, circa ea quæ de Virgine gloriosa in scripturis sacris videntur ommitti ad ipsius excellentiã pertinentia.

In capitulo secundo magister præmittit

mittit quædam præambula ad prædictas admirationes tollendas, & ibi declarat, quòd virtutes beatæ Virginis specialiter ipsius humilitas cõsideranda est summa, scilicet heroica.

In capitulo tertio discipulus arguit contra quædam quæ in præcedenti capitulo à magistro fuerunt tradita, ad quæ in eodem magister respondet, & tollit primam admirationem.

In capitulo quarto discipulus repetit secundam suam admirationẽ, ad quam magister in eodem respondet eam soluens. In quo capitulo declarãtur quędã pertinentia ad genealogiã Christi Matthæ. 1. contentam.

In capitulo quinto discipulus repetit suam tertiam admirationem, ad quam magister ibi respondet.

In capitulo sexto discipulus replicat contra responsionem magistri, ad quod magister sufficienter respondet, concludens ex supradictis, quòd magnam deuotionem oportet, vt habeant fideles circa Virginem gloriosam.

In capitulo septimo discipulus ponit quandam aliam admirationem, quæ sibi videtur, circa hoc quòd non legitur ipsam visitasse sepulchrum Christi, sicut de mulieribus & quibusdam discipulis legitur, ad quod ibidem à magistro respondetur.

In capitulo octauo proponitur à discipulo alia admiratio specialiter circa hoc, quòd non legitur Christum ipsi Virgini gloriosæ misisse angelos ad annunciandũ suam resurrectionem, sicut misit mulieribus & discipulis, ad quod respõdetur à magistro ibidem, declarando aliqua quæ pertinent ad excellentiam fidei Virginis beatæ.

In capitulo nono ponitur à discipulo alia admiratio de hoc quod non legitur Christum apparuisse in sua resurrectione Virgini gloriosæ, cùm tamen de apparitione ad mulieres & discipulos fiat pluries mẽtio, ad quod in eodem à magistro respondetur.

In capitulo decimo ostenditur, quòd tam perfectio fidei Virginis gloriosæ, circa resurrectionem Christi, quàm etiam imperfectio fidei Apostolorum circa idẽ conueniens fuit ad Ecclesiæ vtilitatem.

In capitulo vndecimo ostenduntur quędam, quę ad ordinem manifestationis, circa resurrectionem Christi pertinent. Ex quibus concluditur, quòd ad beatam Virginem non pertinebat mitti ad resurrectionem annuntiandam propter excellentiam suę dignitatis.

In capitulo duodecimo ostenditur, quòd deuotio cuiuscunque fidelis excitari debet ad Virginem gloriosam super omnes sanctos citra Christum, qui sanctus sanctorum est.

CAPITVLVM I.

In quo proponuntur à discipulo tres admirationes, circa ea quę de Virgine gloriosa in scripturis sacris videntur ommitti, ad ipsius excellentiam pertinentia.

MAGISTER.

PLACET mihi quòd ea quæ in corde tuo versantur, vt problemata, de quibus miraris, eo quod effectũ cognoscis, causas tamen ignoras, mihi proponas, vt tibi respõdeam pro posse meo potero, auxilio opitulante diuino.

DISCI-

DISCIPVLVS. Quia vt nosti secũdum Philosophum in 2. Methaphisicę. Philosophari incipit ab admirari: idcirco ego tanquam incipiens ab Altissimo peto cũ Psalm. Reuela oculos meos & considerabo mirabilia de lege tua. Per quæ quidem mirabilia, à me considerata, anima mea ad ea scrutandum inducatur: iuxta illud, quod supra dicebã: Mirabilia testimonia tua Domine, ideo scrutata est ea anima mea. Per quod scrutinium declarationem sermonum Dei, & illuminationem intellectus mei, & paruulorum mei similiũ, Domino dirigente, specto. Subdit enim Psalm. Declaratio sermonum tuorum illuminat & intellectum dat paruullis. Circa quod primo occurrit mihi considerandum de scrutinio scripturarum, de quibusdam, quæ ad beatam pertinent Virginem, vt sicut ab illa beatissima salus nostra exordium sumpsit, sic ab eadem pars ista tractatus nostri initiũ sumat. Circa quod occurrit mihi quædam non modica admiratio, quę talis est. Quomodo sacra scriptura, quæ consueuit sanctos excellentissimos commendare, & eorum gesta & virtutes narrare, vt patet de Abrahã Gen. 18. & 26. & de Moyse Nume. 12. Et sic de quibusdã aliis excellentibus sanctis: de beata tamen Virgine, quæ excellentior cæteris fuit, non leguntur in nouo testamẽto aliquæ commẽdationes similes, nec narrantur eius virtutes seu aliqua propria gesta, quas quidem virtutes credendũ est fuisse maximas, quæ in nouo testamento præcipuè videntur debuisse narrari. In Euãgelio enim legimus conceptionem Ioannis Baptistæ, & eius natiuitatem, similiter, & de eius vita virtuosa & morte: de beata verò Virgine, quæ excellẽtior Ioanne fuit, nihil horũ in Euangelio legitur, nec in Epistolis, nec in Actibus Apostolorum. In quorum tamẽ tempore ipsis Apostolis præsentibus, prout in Ecclesia legitur assumpta est. Non ergo modica admiratione dignum videtur, quòd in toto nouo testamẽto de prædictis gestis beatæ Virginis, scilicet conceptione, natiuitate & assumptione, nulla mẽtio fiat, sed omnia pręteermittantur, cùm tamen de Baptista singula prędicta expresè in Euangelio narrantur. Ex qua prætermissione contingit, quòd in officio assumptionis suæ, quę est potissima ipsius festiuitas, legitur communiter in Ecclesia Euãgelium illud: Intrauit Iesus in quoddã castellum, &c. In quo Euangelio nihil agitur de ipsa Virgine gloriosa, vt est manifestũ. Historialia etiã, quæ in ista festiuitate leguntur omnia sunt Apochripha extra Canonem Bibliæ contenta, vel non sibi propria, vt cùm legitur illud Ecclesiast. 24. In omnibus requiem quæsiui, &c. quæ propriè intelligitur de ipsa sapiẽtia increata, non autẽ de beata Virgine. Vnde talia, licet non sibi

Aristote. 2. Methaphi. — *Psal. 118.* — *Ibidem.* — *Ibidem.* — *Quare in nouo testamento Mariæ virginis commendatio non fiat.* Gen. 18. & 26. Num. 12. — *Ioannes Baptista commẽdatur in Euange.* — Luc. 10. g. 38. *Euangeliũ, quod in festo Assumptionis legitur ad Virginem non pertinet.* — Ecclesi. 24. a. 11.

propria, in suis festiuitatibus legantur, eo quod in ipso Canone talia de vita sua nec de ipsius miraculis & gestis non continentur, quod apud me vertitur in magnam admirationem.

Luc. 1. c. 26. Secunda admiratio.

Praeterea cùm Lucas narrat missionem Angeli ad ipsam, dicens: Missus est Angelus Gabriel à Deo in ciuitatem, &c. testatur Euangelista de Ioseph, qui erat de genere Dauid, dicens: Missus est Gabriel à Deo, &c. Ad Virginē desponsatā viro, cui nomen Ioseph de domo Dauid; & nomen Virginis Maria.

Quare Euāgelium non explicet Deiparam fuisse de Regia stirpe Dauid, sed solum Ioseph.

Vnde ex contextu prędicto habemus, quòd Ioseph erat de genere Dauid, non tamē ex litera Euangelij habetur, quòd Maria esset de genere Dauid. Quę quidem narratio duplicem in me causat admirationē, quarū vna est. Cùm enim esset de domo Dauid, dicat aliquid pertinens ad excellentiam, cùm domus Dauid est domus regia, à Deo singulariter inter omnes regias dignitates approbata, & in scripturis valde commēdata:

Cum Christus ex Ioseph nō descendat, sed de Maria. Cur Euangelista faciens de Ioseph mentionē dicit cū esse de domo Dauid, de Virgine nulla mētione facta, de qua domo esset.

De qua domo secundum veritatē fidei ipsa Virgo gloriosa fuit: quare ergo Euangelista non expressit de Maria, quòd esset de domo Dauid, & tamen hoc dixit de Ioseph. Secunda verò admiratio, quae in hoc loco mihi occurrit & primam confirmat est talis. Nam quod Ioseph esset de domo Dauid vel non, hoc nihil facit ad genealogiā Christi. Non enim Christus descendit de Ioseph. Absit. Sed de Maria virgine. Cur ergo Euangelista fecit mentionē expressam de Ioseph in hoc quod descenderet secundum originem à Dauid, & tamē nullam fecit mentionem, de qua domo esset beata Virgo, in qua consistebat fundamentum totius genealogiae Christi à Dauid descendentis.

Quare Christus non honorauit matrem in colloquiis.

Praetereà inter pręcepta decalogi praeceptū de honoratione parentū est primum & praecipuum in secūda tabula, in qua dātur praecepta, quę ordinant hominem ad proximū: Christus autem, qui totam legē impleuit, non legitur honorasse matrem specialiter in suis colloquiis. Nusquam enim legitur eā vocasse matrem, quod est nomē maximè dignitatis ad foeminam pertinentis, specialiter respectū tanti filij; scilicet Christi, cùm tamen verè sic potuisset eam vocare, sed solùm legitur eam vocasse mulierem, quod est nomē commune ad totum sexum foemineum humani generis. Legitur enim Ioann. 2. Quid mihi & tibi est mulier. *Ioan. 2. c. 4.* Et Ioan. 19. Mulier ecce filius tuus. *Ioā. 19. c. 26* Ex quibus patet, quod dignitatē maternitatis Christi, quae est summa dignitas, quae ad mulieres posset pertinere Christus subticuit, & matri alloquens solam eam mulierem tantummodo vocabat.

Christus nūquam Virginē honorauit matrem eam vocando.

Quid ergo magis mirandum, quā Christus, qui verissimè Virginem gloriosam matrem vocādo summè honorasset, hanc singularem excellentiam subticendo, tantummodo mulierem eam vocat.

cat, quod nomen non solùm bonis mulieribus cõuenit, sed etiã aliis quibuscunque. Quid ergo dicendum, nunquid Christus aliquid ommisit de pertinẽtibus ad parentum honorem. Absit. Vnde circa prædicta illa illuminationem & intellectum paruulis competentem desidero.

CAPITVLVM II.

In quo magister præmittit quædã præambula, ad prædictas admirationes tollendas. Et ibi declarat, quòd virtutes beatæ Virginis specialiter ipsius humilitas consideranda est summa, scilicet heroica.

MAGISTER.

GAudeo valde, quòd in tuis problematibus à beata Virgine tuum scrutinium initiũ sumpsit: de cuius misericordia confido, quòd ipsa intercedẽte, in tua illuminatione & deuotione proficies. De ipsa enim potest intelligi illud Prouerb. 2. Si quæsieris eam tanquam pecuniam, & tanquam thesauros eam scrutatus fueris, tunc intelliges timorem Domini, &c. Ad declarationem autem eorum, de quibus admiraris, quædam sunt præmittẽda. Quorum vnum est, quòd humilitas licet nõ videatur numerari à Philosophis inter virtutes morales nec intellectuales: in sacra Scriptura tamen, & in dictis sanctorum doctorum humilitas, tanquam magna virtus commendatur, in tantum quòd dicitur esse fundamentum omnium virtutũ.

Prou. 2. a. 4.

Humilitas licet à Philosopho nõ ponatur inter virtutes morales, tamen in sacra scriptura est omnium virtutum fundamentum.

Vnde August. in libro de verbis Domini, dicit: Si cogitas magnã fabricã construere celsitudinis, de fundamento prius cogita humilitatis. Constat autem, quòd fundamentum est de primis & principalioribus partibus ædificij corporalis. Et sic patet, quòd humilitas debet censeri de principalibus ædificij spiritualis, scilicet virtutum partibus. Et inde est, quòd sicut natura secundum Boëtium in libro de Consolatione sumit initium à perfectis, sic sentiendum est de gratia, quę naturam perficit. Scrutando enim sacram scripturam reperimus, quòd in viris, in quibus aliqua excellẽtia sanctitatis sumit exordium, in eis specialiter fit mẽtio de eorũ magna humilitate. De Abrahã enim, qui primus in publicatione fidei legitur fuisse, similiter in susceptione signaculi fidei, vt habetur Gen. 12. & 17. legitur de seipso, Deo dixisse: Cùm sim puluis & cinis. quæ verba magnam insinuant humilitatem, non enim se assimilauit animalibus brutis nec plantis, sed pulueri & cineri, quę sunt vilissima in rerum natura. Similiter & de Moyse, qui solus fuit legislator in veteri testamẽto legitur: Erat enim vir mitissimus super omnes homines, qui morabãtur in terra. Num. 12. in quo eius mititas seu humilitas præfertur humilitati aliorum quoruncunque in seculo illo existentiũ. De Dauid etiã, qui primus Rex à Deo approbatus fuit, cui etiam fuit facta

August. de verb. Domi.

Humilitas inter virtutes sanctorũ primas tenet.

Gen. 12. & 17.

Abrahæ humilitas.

Moyses verè mitis & humilis.

Num. 12. a. 3.

Dauid humilitas.

facta repromissio Christi de semine suo venturi, legitur Deo dixisse: Quis ego sum Domine Deus meus, aut quæ domus mea, quia adduxisti me huc usq;. 2.Reg.7.

2.Reg.7. c.18.

In quibus verbis notatur magna humilitas ipsius Dauid, qui etiã postquam accepisset à Deo regnum, quod iam pacificè possidebat, & per multa & magna bella, & de omnibus aduersariis & vicinis regibus triumphum habuisset. Cũ iis tamen & aliis magnis prosperitatibus non solùm seipsum, sed etiam totam domũ suam vilificabat, dicendo: Quis ego sum, & quę domus mea, &c. quasi dicat, nihil sum & domus mea, quod ad magnam humilitatem pertinet.

Bernardus.

Nam vt ait Bernardus: Non est magnum esse humilem in abiectione, magna prorsus & rara virtus est humilitas honorata.

Christi humilitas.

In nouo autem testamento redemptor & magister noster Christus, à quo omnis gratia & virtus deriuatur, suis discipulis dicebat: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Matthæi 11.

Matth.11. d.29.

Rationabile igitur est, quòd in beata Virgine, quę Christum plenum gratia & veritate cõcipere meruit virtus humilitatis pręcipuè, viguisset. Et ideo in Cãtico proprio dicebat: Quia respexit humilitatẽ ancillæ suæ.

Luc.1.c.48

Beata Virgo licet omnes virtutes habuisset de humilitate gloriatur.

Circa quod notandum, quòd solùm de humilitate sua fecit mentionem, quæ est fundamentum virtutum, vt dictum est, non autem de virtutibus aliis ædificatis super huiusmodi fundamentũ, licet omnes plenè habuisset, quæ gracia plena per Angelum testatur fuisse. Ratio autẽ, quare de aliis virtutibus non fecit mentionem, nisi de sola humilitate talis est. Nam ad virtutem humilitatis propriè pertinet nõ magna de seipso sentire, sed credere & pronunciare se omnibus viliorem, prout in gradibus humilitatis in regula beati Benedicti contentis habetur.

Benedictus in regula.

Vnde de hoc quod beata Virgo profitebatur se habere humilitatem, nõ sequitur, quòd haberet virtutes, sed solùm fundamẽtum virtutum, quasi dicat, solam capacitatem habeo ad virtutes superædificandas, etiam si superiora ædificia virtutum in me non assint.

Beata virginis virtutes sunt heroicæ, nempè quasi diuinæ.

Et notãdum, quòd virtutes beatæ Virginis considerãdę sunt esse heroicę, scilicet, quasi diuinæ, de quibus Philosophus tractat in 7. Ethicorũ.

Aristot.7. Ethic.

August. de moribus Ecclesiæ.

Ad cuius declarationem attende, quòd secũdum August. de moribus Ecclesiæ, cui sententiæ antiqui Philosophi concordant: virtutes quadrupliciter considerantur.

Virtutes quadrupliciter considerantur.

Primo modo pollitica in hominibus.

Vno modo, prout sunt pollitic ę, & sic pertinent ad homines, in quantum rectè se habent in rebus humanis gerendis, & de istis virtutibus Philosophi cõmuniter tractant. Alio verò modo considerandæ sunt virtutes, vt exemplares, & sic pertinet ad Deum, in quo præexistunt omnium rerum perfectiones, & per consequens perfectiones virtutum, & de istis exemplaribus virtutibus

Secundo modo sunt exemplares, in Deo.

intelligendæ sunt omnes virtutes, quæ in sacris scripturis Deo attribuuntur, vt misericordia & iustitia, & huiusmodi. Inter quas virtutes, scilicet pollitiças & exemplares, quæ sunt quasi in extremis positæ, quædam mediæ interponuntur, quarũ quædam dicuntur virtutes purgatoriæ, quæ pertinent ad illos, qui virtutes politicas trascendẽtes, in similitudinem diuinarum virtutum conantur tendere. Alio etiam modo numerantur virtutes, quę dicuntur purgati animi, & pertinent ad illos, qui iam diuinam similitudinem, in huiusmodi virtutibus quodammodo assequuntur, quantum in hac vita possibile est: & ideo à Philosophis vocantur virtutes heroicę, scilicet diuinæ. De qua distinctione virtutum quadruplici, ad plenum habebis in 1.2. quęst. 61. Quòd autẽ virtutes beatæ Virginis considerandæ sint esse heroicę, patet ex sua prima responsione ad Angelum salutantem, in qua dixit: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco. Si enim sensum horum verborum diligenter scrutatus fueris, manifestè reperies, quòd eius virginitas heroica consideranda est, & non politica seu purgatoria. Nõ enim dixit: Quomodo fiet istud, quoniam virginitatem voui. nec dixit: Virginitatis propositum firmiter habui vel habeo. sed dixit: Quoniam virũ non cognosco, quod non includit votum, nec propositum virginitatis: sunt enim multæ virgines, quæ nunquam cognouerũt virum, & tamen non vouerunt virginitatem, nec habent eam in proposito. Similiter licet verissimum est, quòd nũquam virum cognouit, tamen prædicta verba non sunt intelligenda, prout primo modo sonant, scilicet, quòd beata virgo solùm testabatur de se, quòd nunquam virum cognouerat, quia sic responsio sua in nullo satisfaceret Angelo, nec proposito corresponderet. Sunt enim multæ virgines, quæ nunquam virum cognouerunt, & tamen nec tales postea concipiunt & pariunt. Vnde vt prędicta verba proposito correspondeant seu aliquam vim habeant respõsionis, oportet vt sic intelligantur, scilicet virum non cognoui, id est concupiscentias carnales nedum non habeo seu propono, vel voui non habere, nec etiã passiones reprimo, seu terrena despicio, quòd pertinet ad virtutem purgatoriam, sed etiã eas penitus nescio, & totaliter ignoro, quę est altior & perfectior virginitas, quàm virginitatis propositum habere, seu virginitatem vouere: propriè enim, hoc pertinet ad virginitatẽ purgati animi, scilicet heroicam, nõ autem ad politicam seu purgatoriam. Quibus pręnotatis, ad tollendas tuas admirationes procedendum est. Et primo ad primã dicendum, quòd gesta & facta beatę virginis, quæ indubiè maxima fuerunt, in nouo tamen testamento

Tertio virtutes purgatoriæ.

Quarto modo virtutes purgati animi, quæ vocantur heroica.

S. Tho. 1.2. q. 61.

Virginis virtutes heroica.

Luc. 1. d. 34.

Quomodo intelligatur Virum non cognosco.

Virginitas in Deipara Heroica.

Notanda expositio.

Heroica B. Maria virginitas.

Respondit ad primam admirationem.

stamento penitus subticentur, nisi ea tantum, quæ sunt à nobis necessario credenda explicitè, sicut eius virginitas & maternitas Christi, ista exprimuntur in Euangelio, & in symbolis fidei nobis proponuntur, tanquam necessario explicitè credenda. Similiter & eius humilitas exprimitur cùm dicitur: Respexit humilitatem ancillæ suæ. Vnde ex hoc possumus rationem sumere de iis quę admiraris, scilicet quomodo cætera gesta virtuosissima, & facta beatæ virginis in scripturis Canonicis subticentur. Nam hoc fuit ratione suæ humilitatis: humilitas enim summa & heroica, ad quam soli perfectissimi attingunt, quā ipsa beata virgo cōsequuta est, nō patitur suas laudes audire, nec in eis delectatur, sed potius compungitur, eo quod nō credit de se magna, quod patet per rationem sumptam ab opposito. Nā sicut arrogans intimo cordis sui affectu credit se omnibus sanctiorem, vt habetur in Euāgelio Lucę 18. de Pharisæo ascendente in templum, qui se arroganter commendans cæteros spernebat. Sic eius oppositum dicendum est de vero humili, scilicet, quòd opinetur se omnibus viliorem. Humilis autem heroicus supra hoc transcendit vsque ad hoc, quòd in fugam laudantiū tendat, quasi tædium habeat audiendo cōmendationes proprias: & ideo in sacris scripturis noui testamēti non leguntur commendationes beatę Virginis, nisi tātum supradictæ, quæ à nobis de necessitate credendæ sunt, humilitas eius etiam exprimitur, vt ex ea possimus sumere rationem, quare laudes eius in scripturis sacris subticentur, vt dictum est. Vnde cōceptio vel natiuitas seu mors ipsius, in quibus magna miracula contigisse piè credi debet, nō narrātur in scripturis canonicis, ne ex tali narratione ipsi virgini gloriosæ, quæ tunc in humanis viuebat, & ea quæ in sacris eloquiis scribebantur, eam non latebant, fastidium seu tædium generarent ratione prędicta. Conceptio tamen & natiuitas Baptistę, & huiusmodi narrantur in Euangelio, eo quod in Propheticis scripturis antiqui testamenti de præcursore Christi expressè agitur, vt Isa. 40. & Malach. 3. & in aliis locis, & sic oportebat, quòd scripturarum impletionem de ipsis Euangelista testaretur: nec etiā de Ioāne, licet sanctissimo, est necessario credēdum, quòd ad gradum humilitatis heroicę, sicut beata virgo attigisset.

Maternitas cùm virginitate exprimūtur in nouo testamento, de Maria cæteris virtutib⁹ omissis.

Luc. 1. c. 48.

Virginis facta subticentur ratione eius humilitatis.

Ratio incontrarium de arrogante.

Lucæ 18. b. 10.

Vere humilis tadiū habet cùm proprias cōmendationes audit.

Humilitas virginis, quare magis exprimitur quàm alia virtutes.

Conceptio & natiuitas Baptistæ, quare magis narratur, quàm virginis.

Isa. 40. a. 3. Mala. 3. a. 1.

CAPITVLVM III.

In quo discipulus arguit cōtra quædam quæ in pręcedenti capitulo à magistro fuerunt tradita, ad quę in eodem magister respondet, & tollit primam admirationem.

DISCIPVLVS.

LIcet dulcia faucib⁹ meis sint eloquia tua, adhuc tamē desidero amplius informari de iis,

quæ circa admirationem meam proposuisti. Dixisti enim, quòd humilitas heroica non patitur sine fastidio seu tædio laudē suam audire, quod aqud me est mirabile. Deus enim, cuius virtutes excedunt heroicas, sunt enim exemplares, vt tu doces: vidimus tamen per sacras scripturas
Psal.49. d.23. debere laudari. Dicit enim Psal. Sacrificium laudis honorificabit me. & alibi. Semper laus eius
Psal.33.a.1. in ore meo. Idem enim Psalmista etiam semper hortatur homines ad Dei laudem, cùm dicit:
Psa.116.a.1. Laudate Dominum omnes gentes.
Psal.112.a.1. Laudate pueri Dominum, & huiusmodi. Quomodo ergo Deum laudamus debitè & meritoriè, cuius humilitas est summa & exemplaris, qui cùm esset Deus infinitus & immortalis, humiliauit tamen semetipsum formam serui accipiens in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. ad Philip-
Philip.2.a.7 pens.2. Si enim Deo cuius humilitas est immensa, & ineffabilis, laus tamen vocalis ei placet, qui etiam corda hominis scrutatur, in quibus vera & potissima laus consistit, & qui ex suis laudibus ab hominibus prolatis nō potest ad meliora prouocari, cùm sit immutabilis & optimus, quo non est dare melius, neque æquale: quomodo ergo de beata Virgine non fuerunt laudes in sacris scripturis proferendæ, cuius perfectiones seu virtutes quantumcunque magnæ, & inter puras creaturas maximæ,

Cùm Christi humilitas omnibus excellentior sit, quare laudari vult, & Virginis laudes silentio præteriri voluit in sacra scriptura.

semper tamē citra perfectiones Christi sunt stimandæ. Item ipsa Virgo gloriosa seipsam legitur commendasse: ipsa enim dicit de seipsa: Respexit humilitatem ancillæ suæ. quod ad magnam laudem pertinet, cùm humilitas, prout tu dixisti, sit fundamentum omnium virtutum. Itē dicis, quòd oportebat, quædam gesta Baptistæ in Euangelio narrari, vt impletio eorum, quę in Propheticis scripturis de pręcursore Christi pręnunciata fuerunt, testaretur impletio, quod dictū mirabile est in oculis meis. Nunquid dicendum est de beata Virgine, quòd nihil fuit pręnosticatū in Propheticis eloquiis, sicut de Baptista? Absit. De ipsa enim legitur Isa.7. Ecce Virgo Isai. 7. concipiet. Et egredietur virga de radice Iesse. Isaię 11. & Isa.11.a.1. quamplurima, quę in libro Canticorum de sponsa dicuntur pręcipua, de ipsa pręcipuè intelliguntur: & ideo pari ratione & fortiori impletio eorum, quę de ipsa benedicta pręnunciata fuerant antiquitus, in nouo testamento testari debuissent, fuisse impleta ea ratione qua de Baptista per te supradictum est, placeat ergo de istis me amplius illuminare.

Ipsa virgo se ipsam ab humilitate commendauit.

Prophetia de Virgin.

MAGISTER. Circa hoc quod obiicis de laude Dei, quę vocaliter facta in scripturis commendatur, scire debes, quòd licet Deus, quātum ad eius essentiam, quę incomprehensibilis est à nobis & ineffabilis, maior est enim

Eccles. 43. d. 33.

enim omni laude, vt Eccles. 43. Similiter & laudum nostrarum, sicut nec bonorum nostrorum non indiget, vt in Psalmo, nec per ipsas laudes ipsi aliquid de nouo innotescat, nec acrescere possit: Omnia enim nuda & aperta sunt ante oculos eius. Hebræo. 4. Laus tamen eius etiam vocalis est per vtilis nobis ad multa, cùm vt nosmetipsos, similiter & alios audientes, ad eius reuerētiam inducamus nostros affectus, & etiam audientium in Deum excitantes. Vnde cùm dixisset Psalm. Semper laus eius in ore meo. Subdit: Audiant mā-sueti & lętentur, tum ad retrahendum affectus nostros & audientium ab iis quæ sunt contra Deum. Vnde Isa. 48. Laude mea refrenabo te, ne intereas. Et sic de laude Dei nullum inconueniens sequitur, sed cōmoda spiritualia, vt prædicta & multa alia quæ inde sequuntur: secus est de laude hominis puri etiam perfectissimi, qui summam humilitatem heroicam consequutus est, qui dum in hac vita existit, & fragilitatem humanam perfectè cognoscit, & perfectionem diuinam quātum possibile est in hac vita apprehendit, laudes proprias audire non patitur, vt de beata Virgine supra dictum est.

Psal. 15. a. 2.

Heb. 4. d. 13

Diuina laus nobis multū vtilis, & multa cōmoda affert, secus est de laude puri hominis.

Isa. 48. b. 9.

Ad secūdū. Humilitas sine alia virtute non est commēdanda.

Ad secundum verò, quod obiicis de illo verbo: Respexit humilitatem ancillæ suæ. Ex quo infers, quòd ipsa beata Virgo saltem seipsam de virtute humilitatis laudauit: dicēdum, quòd humilitas absque alia virtute nō est commendanda seu laudanda vt integra virtus. Sicut enim fundamentum in ædificio corporali parum vel nihil valet, nisi addatur aliquid super ædificatum: sic sentiendum est de humilitate, quæ fundamētum est virtutum, vt dictum est supra; quam nisi aliæ virtutes superædificentur, humilitas sola modica, seu nulla laude est digna: & ideo beata Virgo, in qua erat plenitudo gratię & per consequens virtutum, solam humilitatem testatur se habere, non autem alias virtutes superædificatas, quas indubiè habuit, cùm plena gratia fuit. Et circa prædictum verbum vlterius notandū est, quòd humilitatem illam, quam beata Virgo se fatetur habere innuit esse remunerandam non ex condignitate seu congruentia ipsius humilitatis, sed solùm ex acceptatione diuina. Dixit enim: Respexit humilitatē ancillæ suę: quasi dicat, humilitas mea non ex se ipsa digna fuit remuneratione, sed quia Deus eam respexit, id est acceptauit, eo modo quo dicitur Genes. 4. Respexit Dominus ad Abel & ad munus suum: & ideo in prædictis verbis benè intellectis beata Virgo potius commēdat acceptationem diuinam, quàm humilitatē suam.

Quomodo beata Virgo humilitatē suam commendet.

Luc. 1. e. 48.

Gen. 4. a. 4.

Ad tertiū. Quare omnia, quæ de Virgine ab antiquis fuerunt prophetata ab Apostolis non recitantur.

Ad tertium verò, quod obiicis, dicens, quòd de beata Virgine debuisset testari in nouo testamento fuisse impleta, ea quę antiquitus fuerunt pręnunciata:

pari ratione & fortiori, sicut de Ioanne Baptista fuerunt in Euangelio tradita ea, quæ de eo prænunciata fuerunt. Dicendum, quòd illa, quæ in veteri testamento expressè de beata Virgine fuerunt tradita, vt est Virginitas cū cōceptu & partu, Isa. 7. Similiter, & quòd esset de radice Iesse, & de stirpe Dauid, vt Isa. 11. Ista similiter traduntur expressè in nouo testamento, vbi eius Virginitas & maternitas Christi & descensus Christi de genere Dauid expressè traduntur. Cætera verò virtuosissima, quæ in veteri testamento nō expressè, sed figuratiuè, seu enigmaticè traduntur de pertinentibus ad ipsam, vt in Canticis canticorum & similibus, subticentur seu prætermittuntur in nouo testamēto, eo quod Apostoli & Euangelistæ fuerunt ei contemporanei, & cognoscebant, quòd summa humilitas sua de talibus attædiaretur narrationibus, vt dictum est. Postremi verò, qui post Apostolos & alios contemporaneos scripserunt, quamplurima gloriosa & mirifica tradiderunt de ea, puta quòd iam in cælo est assumpta, & similia, quæ ad laudem Dei & exemplū salutiferum aliorum narrantur grata & acceptabilia sunt.

Isa. 7. c. 14.

Isa. 11. a. 1.

CAPITVLVM IIII.

In quo discipulus repetit secūdam suam admirationem, ad quam magister respondet in eodem eam soluens. In quo capitulo, quædam declarantur pertinentia ad genealogiam Christi Matth. 1. contentam.

DISCIPVLVS.

SVfficiunt mihi prædicta ad mei primam admirationem tollendam: sed peto vt procedas ad secundam, sub qua duplicem admirationem tibi proposui, quarū vna fuit de hoc, quod Ioseph in Euangelio exprimitur fuisse de domo Dauid, de beata tamen Virgine non exprimitur sic. Ad quam admirationem tollendam sufficiunt mihi supradicta. Nam eam esse de domo Dauid est quoddam excellēs, quod humilitas summa seu heroica, quam beata Virgo in hac vita attigit non patiebatur audire. Idcirco fuit in Euangelio non expressè traditum, licet tacitè intelligatur. In hoc enim, quod dicitur Matt. 1. Ex qua scilicet Maria natus est Iesus, qui vocatur Christus. Et in principio huius capitu. cùm legitur de Christo, quòd est filius Dauid, necesse sequitur, quòd Maria, per quam Christus secundum carnem immediatè descendit sit de domo Dauid, presupposito, quòd Maria concepit non ex virili semine sed ex virtute Spiritus sancti, prout expressè traditur à Matt. eodem capit. vbi dicitur: Quod enim

De secunda admiratione, quæ duplex est per eis discipulus informari.

Satis intelligitur Mariam esse de domo Dauid, licet nō exprimatur.

Matt. 1. c. 16

Matth. 1. d. 20.

enim in ea natum est, ex Spiritu sancto est. sed hoc intelligitur argumentatiuè nō expressè, ratione supradicta: & licet de hac admiratione sim satisfactus, adhuc remanet mihi secunda in hoc loco, scilicet, cur Matthæus Euangelista genealogizauit Ioseph, de quo Christus nullo modo descendit, neque eius genealogia facit ad genealogiam Christi, & tamen prætermisit genealogiā Virginis, in qua fundamentū totius genealogiæ Christi à Dauid descendente consistit, & de hoc peto à te plane doceri.

Secunda admiratio.

Quare ponitur Ioseph, genealogia & non Virginis.

MAGISTER. Admiratio enim tua rationabilis est: in glossa enim nostra super hunc locum sic dicitur: Quid ad Christū generatio ex Dauid deducta ad Ioseph, cùm Christus non ex semine Ioseph sit. & licet huic quęstioni seu admirationi in eadem glossa respondetur, quòd nō est consuetudo scripturarum, vt ordo mulierum in generationibus texatur, hoc tamen non videtur valere, eius enim cōtrarium inuenitur in scripturis. Nam 1. Paralip. 2. in genealogia Iesse interponuntur mulieres, scilicet Saruia & Abigail, à quibus consequenter ipsa genealogia texitur, vt ibidem patet: qua ratione & aliis quibusdam, quæ hic causa breuitatis ommittuntur, solutio prædictæ glossæ, quam multi expositores sequūtur, ad tuam admirationem tollendā non sufficit, sed super hoc videtur vlterius aliquid dicendum. Ad cuius euidentiam præsupponendū est, quòd filius prout in paternis bonis succedit, multipliciter posset dici, & quantum ad propositum spectat dupliciter. Primo modo. Dicitur enim filius secundum veram generationem naturalem, secundum quam de substantia patris filius generatur: qui quidem filius isto modo genitus plerunq; succedit patri tā in bonis naturalibus corporis, vt in bona habitudine seu cōplexione, vt de gigantibus legitur Gen. 6. quā etiā in bonis animæ, plerunq; enim secundum naturalem inclinationem, quæ prout aliquod corpus indiuiduum est tali animæ proportionatum, sequuntur aliquę virtutes naturaliter secundum inclinationem, & aptitudinem, prout in 1. 2. quæstio. 63. & in talibus filij naturales sæpe succedunt parentibus. Vnde Cassiodorus in quadam epistola. Laudabilis vena, suam seruat originem. Secundo modo dicitur filius alicuius etiam ille, quem nō genuit naturaliter modo prædicto, sed tantum secundum formam publicam & communem populi existimationē dicitur talis patris filius, quod contingit cùm vxor parit filium, quē latēter nō ex marito habuit, sed sed ex alio viro, reputatur tamē in populo sine cōtradictione sui mariti filius, qui quidē filius putatiuus, licet in bonis naturalibus nos habeat naturaliter succedere tali patri ficto, succedit tamen sibi ciuiliter, non solùm in

Glossa.

1. Paralip. 2. b. 16.

Quomodo aliquæ mulieris in genealogiis ponuntur contra Glossam

Filius dupliciter dicitur prout in paternis bonis succedit.

Primo modo.

Gen. 6. a. 4.

Filius naturalis patri similis plerunq; in moribus.

1. 2. q. 63.

Cassiodorus.

Quomodo filius putatiuus succedit patri nec dū in diuitiis sed in nobilitate, &c.

in bonis fortunæ, quæ sunt minora vt in diuitiis, sed etiam in nobilitate seu generis claritudine, quę magna & desiderabilia bona sunt apud magnanimos quàm diuitiæ, vt in 1.2. quæst. 2. articu. 2. quæ quidē successio patet per iura ciuilia seu communem gentium consuetudinem. Quibus præsuppositis sit tibi in proposito. Prima conclusio, quòd per scrutinium scripturarum, de genealogia Christi loquentium, patet, quòd Christus habuit esse filius Dauid & Abraham secundū veram generationem naturalē primo modo dictam. Legitur enim Gen. 22. Abrahę fuisse dictum: Et benedicētur in semine tuo omnes gentes terræ. quod ad Galat. 3. exponitur de Christo. Similiter & de Dauid dicitur in Psalmo: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Vtraque enim prædicta verba nō verè dicerentur de filio putatiuo, scilicet, qui tantum secūdum publicam famā erat alicuius filius: talis enim non diceretur de semine eius nec de fructu ventris sui, vt est manifestum. Secunda verò conclusio sit ista, quòd descensus Christi ab Abrahā & Dauid secundum naturalem generationem sufficienter traditur, quantum ad fideles Euāgelium firmiter recipientes per intellectum in primo titulo sui Euangelij, dicentem: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham. Etiam si Matth. de genealogia Christi nihil amplius

S. Tho. 1.2. art. 2. q. 2.

Prima conclusio.

Gene. 22. d. 18.

Gala. 3. b. 8.

Psal. 131. c. 11

Secunda cōclusio.

Matth. 1. a. 1

seu extensius tradidisset, quod sic patet. Nam ex solis istis verbis manifestè testatur Euangelista Iesum Christū à Dauid & ab Abraham per veram generationem naturalē descendisse, quod est sufficiens testimonium apud fideles, veritatem Euangelij indubiè recipiētes. Licet etiam filius dicatur ille, qui tantum secūdum famā publicam est filius, vt dicitur in secundo prȩsupposito supradicto, generari tamen seu generatio nunquam dicitur nisi de filio naturaliter generato. Vnde cùm dicit: Liber generationis Iesu Christi, manifestū est, quòd loquitur de genealogia, quæ est per viam generationis, non autem de illa genealogia, quæ secundum famam tantum est. Si autem cōtra hoc dicas, quòd licet apud fideles, prædictus titulus sufficiat, apud infideles tamen, Euangeliū non recipientes, non solū titulus Matth. sed etiā tota genealogia Christi per Matt. cōsequenter tradita non sufficit ad probandū eis, quòd Christus à Dauid & ab Abraham descēdit. Tales enim, cū sint à fide Euāgeliorū alieni, totam illā lineam negarent, nisi fortè Hebræi, qui nō autoritate Euangelij, sed autoritate veteris testamenti, aliquā partem genealogię Matthæi habent recipere, scilicet vsque ad Zorobabel, & huiusmodi, & non vltra: nam apud eos de cæteris autentica historia non habetur. Vnde sicut apud infideles non sufficit illa narratio extensa, quę in

Parte genealogiæ, quam scribit recipiūt Matt. Iudæi, & apud quos à tempore Zorobabel historia autentica non habetur.

in Euãgelio de genealogia Christi traditur ad verã genealogiã eius naturalem ostẽdendam; sic apud fideles. sola verba tituli Matth. sufficiunt ad hoc fundandum. Vnde Augu. cõtra Faustũ, Christum non esse filium Dauid asserentẽ, eo quod nõ ex Ioseph cõceptus est, ad quẽ seriẽ genealogię Matth. producit, sic ait: Sic ergo nos credimus etiam Mariã fuisse in cognatione Dauid, quia in scripturis credimus, quę vtrũque dicũt, scilicet Christũ ex semine Dauid esse secundũ carnẽ, & eius matrem Mariã virginem esse. Hæc Aug. Tertia cõclusio, quòd conueniẽs fuit vt Christus etiã secũdum publicã famam, secundum quã filius Ioseph putabatur, à Dauid descẽdere crederetur, & vt talis descensus, licet putatiuus in Euãgeliis traderetur: quod sic probatur. Nã hoc fuit cõueniens ad fideliũ, in communi Christũ suo tempore recipientiũ, ordinatam instructionẽ. Nã cognitio fidei cõmuniter in hominibus oportuit, vt ab imperfecto ad perfectum procederet, vt in 2.2.q.1.artic.7. Et ideo Christus primò fuit cognitus etiã apud electos sub ratione hominis saluatoris in cõmuni, quã cognosceretur esse Deus & homo. In prima enim vocatione Apostolorũ Ioã.1. Andreas dicebat: Inuenim⁹ Messiã, id est Christũ, quod est nomẽ cõmune aliis multis. Vnde in Psal. Nolite tangere Christos meos. sed postea Matth.16. Christo interrogante suos discipulos: Vos quẽ me esse dicitis. Petrus respondit: Tu es Christus filius Dei viui. Ex quo patet, quòd prius sequebãtur ipsum tanquã Christum, antequã cognosceret eius deitatem, vlterius etiã Apostolis, tanquam minus plenè informatis de idẽtitate diuinitatis in patre & filio eisdẽ dicebat. Ioã.14. Tanto tẽpore vobiscũ sum, & non cognouistis me? qui videt me videt & patrem meũ, &c. Similiter & pari ratione Christus prius fuit cognitus, quasi esset filius Ioseph, quã cognosceretur esse, sine patre in terris; vnde non solũ apud emulos, qui Christum spernentes dicebant: Nonne filius fabri est? Matt.13. sed etiam apud discipulos simplices & cognatos communiter filius Ioseph putabatur, antequã mysterium virginitatis Mariæ esset apud eos cognitum. Euangelista enim in persona talium dicebat. Luc.2. Non cognouerunt parentes eius, nec solùm hoc, sed etiã Nathanael, qui secundum glos. peritissimus scripturarum erat cùm audiuit à Philippo Ioan.1. Quem scripsit Moyses in lege & Prophetis, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth. non fuit admiratus de hoc quod Christus esset filius Ioseph, sed de hoc quod à Nazareth esset. Dixit enim ibi: A Nazareth potest aliquid boni esse? nõ enim dixit, nõ potest esse filius Ioseph, cùm adhuc deitatẽ Christi non cognoscebat, sed de loco Nazareth admirabatur.

August. contra Faustũ. *Tertia conclusio.* *Christus prius cognitus sub ratione Saluatoris, quàm cognosceretur esse Deus.* *S. Thom. 2.2. q.1. art.7.* Ioan.1.f.41. Psal.104.b.15 Mat.16.c.15 Ioã.14.a.9 Mat.13.g.55 Luc.2.f.43 Ioan.1.g.45 *Messias prius cognitus est filius Ioseph, quã cognosceretur esse sine patre in terris.*

De Bethleẽ enim apud eos spectabatur Messias, secũdum illud Mich. 5. Et tu Bethleem terra Iuda. Et quod amplius est, ipsa eadem beata Virgo, huius mysterij diuini super omnes conscia, istum modum loquendi obseruabat, dicens: Ego & pater tuus dolẽtes quærebamus te. Luc. 2. Ex quibus habetur, quòd ad instructionem fidelium in communi, qui Christum in mundo venientem receperunt conueniẽs modus fuit vt eis præsentaretur Christus prius sub ratione Messiæ filij Dauid, sine reuelatione mysterij deitatis suæ & virginitatis matris, quã quod eis à principio omnia ista archana reuelarentur. Sic enim processerunt ab imperfecto ad perfectũ, qui est modus hominibus in communi connaturalis. Fuit etiam iste modus conueniens ad refutandos infideles, præcipuè Hebræos, qui ex stirpe Dauid tantùm saluatorem expectabant. Si enim tales rationabiliter ignorassent Christum à Dauid descẽdisse, præsertim cùm communis fama & populi estimatio testaretur oppositum, tunc tales redderentur excusabiles. Non enim ipsi tenebantur cognoscere veram generationem naturalem Christi, secũdum quam à Dauid descendit, talis enim generatio, à longissimo tempore descendens, non est cognoscibilis, nisi per diuinam reuelationem. Conueniẽs igitur modus fuit, vt Christus secundum publicam famam à Dauid descendisse in Euangelio traderetur, vt sic ipsum recipere refutantes, saltẽ sub ratione saluatoris in cõmuni inexcusabiles essent, Christus enim intẽdebat inobedientes inexcusabiles reddere, vt habetur Ioã. 9. Et ista sufficiant tibi ad præsens pro tua admiratione tollenda. Si tamen vis de prædictis, & de alia genealogia Christi, quæ traditur Lucæ 3. quæ non est naturalis neq; putatiua, sed adoptiua, vide in quadam additione supra capitulũ Matth. prædictum, vbi de his plenè poteris informari.

Mich. 5. a. 2. — Luc. 2. g. 48 — *Conuenient fuit Messiã prius mũdo præsentari sub ratione Messiæ in communi, quã in principio omnia mysteria suæ incarnationis manifestari. Nota causam.* — Ioã. 9. g. 41 — Luc. 3. e. 23. — *Vide additionem Burgen. super Matt. c. 1.*

CAPITVLVM V.

In quo discipulus repetit suam tertiam admirationem, ad quam magister ibidem respondet.

DISCIPVLVS.

SVfficiũt mihi ad præsens ista, quę circa genealogiam Christi à Matthæo traditam declarasti, & licet de genealogia à Luca tradita, quæ valde diuersa est ab illa, quam Matthæus tradit, quia tamen me remittis ad additionem tuam, ad præsens ommitto vlterius de hoc quærere, proponens ad illam additionem recurrere. Peto tamen à te vt ad tertiam meam admirationem procedas tollẽdam, valde enim animum meũ pulsat: scilicet quomodo Christus, qui non ad legẽ soluendam, sed adimplendã venit, vt Mat. 5. sanctissimã matrẽ suam quã summè honorasset, vocãdo eam matrem, hoc tamen prætermittens solummodo mulierem

Tertia admiratio. — Mat. 5. b. 17.

Nusquã legitur Christum vocasse Virginem Mariã matrem.

eam legitur vocasse, vt supra in capitulo per me allegatis patet. Mulier autem est nomen commune pertinens ad mulierem quantumcunque etiam peccatricem. Vnde Lucæ 7. Ecce mulier, quæ erat in ciuitate peccatrix.

Luc. 7. f. 37.

Praeceptũ de honorandis parentibus obseruauit Christus.

MAGISTER. Quòd autem Christus obseruasset præceptum de honoratione parentum, nõ solùm erga matrem, quę erat vera & sancta parens, sed etiam erga Ioseph, qui erat parens secũdum publicam famam tantum, manifestum est. Legitur enim Lucæ 2. de Christo: Et erat subditus illis. in tali enim subiectione principaliter consistit honor parentum. Vnde Deute. 21. de filio contumace & proteruo legitur, quòd non audiuit vocẽ patris nec matris. Vnde per locum ab oppositis: filius ille verè honorat parentes, qui est omnino subditus illis. Ratio autem, quare nõ vocabat suam beatam matrem, nisi nomine mulieris tãtum, potest assignari conformiter ad prædicta. Nam secundum Philosophum in 8. Ethicorum, homines qui volunt honorari, testificationem suæ excellentiæ quærunt, ad humilitatem autem beatæ Virginis heroicã, de qua supra diximus, non pertinebat quærere testimonium suę excellentiæ præsertim respectu Christi. Nomen enim paternitatis, vel maternitatis nõ importat excellẽtiam, nisi respectu filij illius patris seu matris: manifestum est autem, quòd humilitati Virginis gloriosæ nullo modo placeret, quòd vocaretur tali nomine quod ipsius excellentiam sonaret respectu filij sui, scilicet veri Dei, sed potius vocari tali nomine, quod magnam excellentiam filij respectu ipsius matris designaret. Vnde & ipsa angelo salutanti & prænuncianti ei, quòd erat paritura filium, cuius regni non esset finis, respondit: Ecce ancilla Domini. Ancilla enim est nomen non sonans excellẽtiam, sed potius defectum respectu Domini. Vnde Christus ista totaliter sciens, vt purè & plenè matri obediret vocabat eam illo nomine, quod magis sibi placere sciebat.

Luc. 2. g. 51.

Deut. 21. c. 18.

Quare Christus non vocabat Deiparam matrem.

Aristot. 8. Ethic.

Nomen paternitatis, vel maternitatis, quomodo importans excellẽtiam.

Luc. 1. d. 38. Ancillæ nomẽ quid importet.

CAPITVLVM VI.

In quo discipulus replicat contra responsionem magistri, ad quod magister sufficienter respondet: concludens ex supradictis, quòd magnam deuotionem oportet, vt habeant fideles circa Virginem gloriosam.

DISCIPVLVS.

Satis essem contentus de responsione tua supra dicta, nisi propter vnum, quod videtur mihi tuæ responsioni obuiare, manifestum est enim, quòd de beata Virgine iam in cælo assumpta totus orbis terrarum in suis excellentiis & laudibus frequenter clamat: in tantum, quòd de ea possumus simpliciter dicere, quòd laudis eius plena est terra: non

Infideles beatam Virginem summè laudant.

Alchoranus vbi lex Mahometica cõtinetur.

nõ enim solùm honoratur & laudatur apud fideles, sed etiam apud infideles de singulari sanctitate commendatur. In illo enim libro qui dicitur Alchoranus, in quo prophana lex Mahometica continetur, memini me legisse, quòd in omnibus hominibus habuit aliquam potestatem Sathan, præterquam in Iesu & in matre eius. Ex quo constat, quòd etiam apud Sarracenos beata Virgo reputari dicitur sancta. In quodam etiã libello apocripho apud Hebræos, qui intitulatur: Liber generationis Iesu Nazareni, non tamen secundum Matthæum: in illo enim libello multa falsissima & absurda continentur cõtra Christum & eius discipulos, de beatã tamen Virgine matre eius, quam falsissimè dicunt concipere ex adulterio, eo quod cũ esset desponsata Ioseph, ex quodam adulterio conceperat, ibidem continetur, quòd hoc factum fuerat ipsa omnino nesciẽte, quia erat mulier sancta, & in adulterium nunquam consensisset: & sic de ipsa verificatur, quod ipsa prædixit in suo Cantico: Beatam me dicent omnes generationes: non solùm enim generatio rectorum, scilicet fidelium, eam dicunt & prædicant beatissimam, sed etiam generatio praua & exasperans, scilicet Iudæorum & Sarracenorum, ipsam dicunt verè esse sanctam, vt dictum est. Quæro igitur à te, vt mihi indices quomodo humilitas beatæ Virginis patitur, quòd totus mundus in suis laudibus prorũpat, & ipsam super omnes creaturas glorificet, cùm in vita sua, vt dixeras omnia talia sibi displicebant, non enim videtur mihi, quòd tanta varietas circa beneplacitum beatæ Virginis possit contingere, nisi quia aut ignorat illa, quę in hoc seculo ad suum honorem & laudem frequentantur seu celebrantur, aut quia humilitatem, quam in hac vita habebat, quæ erat magna seu maxima virtus, vt per te dictum est, iã in illa vita, licet perfectiori non habet, aut quia honorationes istæ, quæ pro sua reuerentia fiunt, ipsi Virgini gloriosæ non placent, sicut nec aliàs placebant, quodlibet autem istorum videtur mihi valdè inconueniens: et ideo peto, vt aliquid circa hoc vlterius mihi declares.

Sarraceni beatam Virginem sanctam prædicant.

Liber generationis Iesu Nazareni.

Luc.1.c.48.

Quare Virgo non patitur laudari? quia in vita honor sibi displicebat.

MAGISTER. Nullo modo sentiendũ est, quòd beata Virgo, iam in cęlis assumpta & glorificata, ignoret ea quæ hîc fiũt in honore suo, nec quòd ei talia displiceant. In illo enim statu Deus erit omnia in omnibus 1. Corinth. 15. Vnde quilibet beatus omnia videt in Deo, præsertim, quæ ad suam beatitudinem, vel ad humanam salutem pertinent. Similiter in eodem statu, scilicet gloriæ, omnes beati cõformabunt voluntatem suam Deo, non solùm materialiter, sed etiam formaliter, vt in 1. 2. quæstione 19. Sed an virtutes mora-

Respõsio ad prædicta notanda.

1. Cor. 15. d. 19.

S. Tho. 1. 2. q. 19.

An virtutes morales maneant in patria.

morales, de quibus est humilitas, maneant post hanc vitã, circa hoc diuersi diuersa senserũt. Quidam enim Philosophorũ antiquorum posuerunt, quòd virtutes morales, post hanc vitam non manent. Vnde & Philosophus in 4. Ethicho. dicit, quòd ridiculum est ponere in Angelis virtutes morales: homines autem beati assimulantur Angelis, vt habetur Matth. 22. Doctores tamen nostri de veritate magis illuminati tenent, quòd huiusmodi virtutes, quo ad aliquid manent, quoad aliquid non, vt August. in 14. de Trinitate: manent enim quoad ordinem rationis & vim appetitiuam, quæ erunt rectissimæ in iis, quæ ad illum statum pertinẽt, non autem manent quantum ad illud quod est in eis materiale, scilicet ad concupiscentias & delectationes ciborum, & huiusmodi refrenandas, nec etiam timores, nec audaciæ, circa pericula mortis, nec etiam distributiones, & communicationes rerum, quæ veniunt in vsum præsentis vitæ, in vita beata sunt: manet enim quãtum ad id quod est in eis formale, vt in 1. 2. quęst. 67. Ex quibus in proposito circa humilitatem dicendum est, quòd humilitas in beata Virgine non manet post hanc vitam, quantum ad istum actum, qui est vilescere se ipsam, quod pertinet ad humilitatem huius vitæ, vt supra dictũ est: quilibet enim beatus, vidẽs se diuinę glorię participem, nullo modo potest se vilescere, quanto magis Virgo beata, quæ super omnes sanctos hac participatione gaudet: sed quantum ad hoc, quod est de ratione humilitatis, scilicet imis adhærere, prout Isidorus in libro ethimologiarum dicit, aliquid manet in patria, sicut enim Deus, vt in Psalm. licet in altis habitet, humilia tamen respicit. Sic & sancti, licet sint in gradu beatitudinis excelsi, sunt tamen humiles, imis in hac vita existentibus adhærendo, & pro eis Deum depræcantur. Vnde de beata Virgine sentiendum est, quòd sicut in hac vita cognoscẽs defectum naturæ humanæ, maximam humilitatem habuit, seipsam vilificando, & ancillam (cum esset maxima Regina) se reputando: sic in statu gloriæ maximam humilitatem habet inter cæteros beatos circa Christum, in adhærendo imis, scilicet peccatoribus in hac vita contritis, & de suis præcibus deuotè confidentibus: & ideo tenẽdum est, quòd sibi placẽt orationes humilium, pro quibus etiam continuè Deũ interpellat. Ex quibus bene consideratis excitari debet magna deuotio in quolibet fideli erga venerationem & obsequium Virginis gloriosę: prudẽtes viri tali Domino consueuerunt prompta mente obsequia pręstare, quem estimant seu credũt esse promptius paratum ad eorũ petitiones audiẽdas, & eis subueniẽdo in suis necessitatib⁹: simi-

Aristot. 4. Ethic.

Prima opi-

Mat. 22. c. 31

Opinio Catholicorum.

August. 14. de Trinit.

S. Tho. 1. 2. q. 67.

Humilitas Virginis, quomodo dicatur manere in patria.

Isidor libr. Æthimo.

Psal. 112.

Maxima humilitas Virginis ad quã etiã sanctorum erga peccatores, pro eis intercedendo.

Peccatorum maxima erga Virginẽ fiducia.

similiter hoc est credendum esse in ipsa Virgine gloriosa ratione suæ humilitatis beatæ: quoniam quotidie in Ecclesia experitur, quòd respicit orationes humilium, & nō spernit preces eorum. Vnde te exhortor discipule, quòd ad eam recurras, laudē eius semper habens in ore tuo, & eā fideliter in necessitatibus inuocando: nunquam enim, vt ait Bernardus in quodam sermone ipsam fideliter inuocatam reperies defuisse.

Bernardus.

CAPITVLVM VII.

In quo discipulus ponit quandam aliam admirationem, quę videtur sibi circa hoc quod non legitur ipsam visitasse sepulchrum Christi; sicut de mulieribus, & de quibusdam Apostolis legitur, ad quod ibidem a magistro respondetur.

DISCIPVLVS.

QVam dulcia faucibus meis eloquia tua, & quia à mādatis tuis dulcissimis intellexi, vt meam deuotionem ad Virginem gloriosam dirigam, tota mēte, Deo dante, hoc sequi intendo. Sed adhuc volo à te de quibusdam ad ipsam Virginem gloriosam pertinentibus illuminari, & specialiter, circa ea quæ tēpore resurrectionis Christi gesta sunt. Circa quæ primo in corde meo versatur quædam admiratio, quæ talis est. Existimo enim, quòd nullus sanę mentis, qui fidem Catholicam corde & ore profitetur, dubitare habet, quòd Virgo gloriosa filio suo Christo, quem concepit, & suis sacris visceribus portauit, & cuius vbera suxit, deuotior fuit, quàm cæteri sancti quicunque sint. Sed video quòd signa suæ deuotionis erga Christum hoc non ostendunt, præsertim post passionem suam & tempore suæ resurrectionis. Legimus enim, quòd mulieres quę Christum sequebātur, & specialiter Magdalena, post passionem monumentum Christi visitare frequentabat, & ei obsequia sibi possibilia offerebat: discipuli etiā, licet nōdum ita firmiter credentes mysteria passionis & resurrectionis, sibi aliàs à Christo prænosticata, auisati tamē aliqualiter à mulieribus de Christi resurrectione, tunc ipsi cum magno feruore ad ipsum sepulchrum pergebāt, vt patet de Petro & Ioāne Ioā. 20. De beata tamen Virgine non legimus, quòd Christum post passionem, neque eius monumentū aliquādo visitasset: quod magna admiratione dignum puto ratione iam dicta.

Quare beata virgo nō visitauit sepulchrū cū cæteris deuotis mulieribus.

Ioā. 20. 2. 4.

MAGISTER. Nullo modo dubitandum est, quòd beata Virgo deuotior fuit ipsi Christo quàm alius quicunque sit. Tum quia eius charitas, in qua radix totius meriti cōsistit, indubiè excedit aliorum charitatem, sicut & prēmium eius aliorum prēmia excedit, cantat enim Ecclesia: Exaltata est Maria super choros Angelorū, charitas seu dilectio est causa proxima deuotionis & imme-

Beata virgo erga Christum deuotior cunctis fuit.

S. Tho. 2.2. q. 82. immediata, ut in 2. 2. quæst. 82. Tum quia eius meditatio assidua erat & frequens, circa mysteria redemptionis humanæ, in quibus diuina beneficia circa genus humanum maximè considerantur. Legitur enim de ea Luc. 2. g. 52. Lucæ 2. Maria autem, conseruabat omnia verba hæc conferens in corde suo. Tales autem meditationes ignem diuinæ charitatis accendunt, iuxta illud Psal. Psal 38. a. 4. In meditatione mea exardescet ignis. Tum quia maternalem dilectionem erga filium, tenẽdum est in ea non defecisse. Vnde Isa. 49. d. 15 Isa. 49. Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum: quinimo credendum, quòd maternalis dilectio, quę est à natura, in eadem ex plenitudine gratiæ, reddita sit perfectior, gratia enim perficit naturam. Ex quibus patet deuotionem beatæ Mariæ Virginis, maiorem esse seu perfectiorem ad Christum, quàm aliorum sanctorum. Nec obstat illud, de quo miraris, scilicet, quòd tantam deuotionem per signa exteriora tempore resurrectionis non ostendit, sicut sanctæ mulieres & discipuli, & huiusmodi: & hoc propter duo. Primum, quia vt Dionysius dicit: Amor diuinus extasim facit: quod intelligitur de amore diuino perfecto, sicut creditur fuisse in beata Virgine, quantum in statu viæ possibile fuit, non autẽ de quibuscunq; diligentibus Deũ seu in charitate existẽtibus: per extasim autem homo est per excessum mentis extra statum suũ. Et ideo beata Virgo tempore resurrectionis præsumendũ est fuisse tan incensa in amore diuino, quòd esset in extasi posita, & quasi à corporalibus quodam modo alienata: & ideo de istis exercitiis corporalibus, ad quæ mulieres sanctæ & discipuli, ex deuotione concurrebant nõ curabat, occupata vehementius in intrinseca deuotione & diuino amore. Secundum, quia ad virginalem pudicitiam pertinet secreta diuina non ore pronunciare, sed corde custodire, & in eo de eis conferre. Vnde super illud verbum Euangelij supradictum. Maria autem conseruabat, &c. Beda sic dicit in Homelia. Virginalis pudicitia secreta Christi, quæ nouerat nemini diuulgare volebat, sed conferebat in corde suo, nõ ore promẽs sed clausa seruans in corde. Hęc ille. Ex quo patet, quòd ad modestiam pudicitiæ virginalis status, nõ pertinebat deuotionem suam erga Christũ per signa exteriora ostendere, sed potius in corde suo clausa seruare.

Respõsio ad admirationẽ propter duo.

Virgo Maria post resurrectionẽ non ostẽdit exterius suã deuotionẽ.

10. lib. de diuinis nominibus c. 4. lectione 10.

Extasis quid sit.

Beda.

CAPITVLVM VIII.

In quo proponitur à discipulo alia admiratio, specialiter circa hoc quod non legitur, Christum ipsi virgini gloriosę misisse Angelos ad annunciandum suam resurrectionem, sicut misit mulieribus & discipulis: ad quod respõdetur à magistro ibidem, declarando aliqua, quæ pertinent ad excellentiam fidei virginis gloriosæ.

DISCI-

DISCIPVLVS.

SVfficiunt mihi prædicta ad prędictam meam admirationem sedādam: sed adhuc animum meum pulsat vnum aliud. Video enim Christum resurgentem, suis discipulis & sanctis mulieribus resurrectionem suā per Angelos denūciasse. Vnde Marci 16. Dicite discipulis eius & Petro, quia pręcedet vos, &c. & Matth. 28. Ite annunciate fratribus meis, vt eant in Galilęam, ibi me videbūt, & huiusmodi, quod videtur mihi maxima admiratione dignum: nunquid resurrectio Christi potius spectabatur à fratribus quàm à matre? Fratribus enim nunciare mittebat suā resurrectionem, non autem matri, quam credendum est intensius, & ardentius suam resurrectionē spectare quàm cęteros, rationibus iam dictis.

Marc. 16. a. 7.

Matth. 28. b. 10.

Quare Christus nō misit Angelos ad matrē, qui eius resurrectionem denunciarent?

MAGISTER. Si bene consideras Virgo gloriosa, & discipuli Christi differenter expectabant resurrectionem Christi post eius passionē. Ad quod attendere debes, quòd sicut in moralibus virtutibus humilitas habetur, vt fundamentum, vt ex supradictis ex sententia Augustini patet, sic in theologicis virtutibus fides est propriè earum fundamentum, vt habetur 2. 2. quæst. 4. artic. 7. De quibus duobus fundamentis beata Virgo commendata est in scripturis. Vnde de illa potest dici illud Psalm. Fundamenta eius in montibus sanctis. Licet enim illa mōtes sanctos virtutum altius, quā cæteræ creaturæ ascendit, de solis tamen fundamentis commendatur in scriptura, ratione supra tacta. De humilitate enim per illud verbum: Respexit humilitatem ancillæ suæ. vt iam supra expositum est. De fide autem commendatur per illud verbum Elisabet Lucæ 1. Beata quę credidisti, quoniam perficiētur in te omnia, quæ dicta sunt tibi à Dño. Ex quibus verbis (quę Elisabeth repleta Spiritu sancto protulit) ostēditur, quòd fides virginis gloriosę tāti meriti fuit, vt illa quę dicta sunt ei à Dño per Angelū, vel etiam per intrinsecā reuelationem seu inspirationē in actu, perficerentur in ea, quod quidem meritū si bene consideretur, excedit meritū cuiuscunque puræ creaturæ. Includitur enim in iis quæ dicta fuerūt beatæ Virgini ab Angelo totum redemptionis humanæ mysteriū, vt patet bene intuēti verba Angeli ad Mariā dicentis: Hic erit magnus & filius Altissimi vocabitur, dabit ei Dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Lucæ 1. Et vltra hoc, rationabiliter præsumendū est, quòd etiam alia mysteriosa archana reuelata fuerunt à Deo immediatè ipsi Virgini gloriosæ, præter illa quæ dicta sunt ei ab Angelo. Elisabeth enim non dixit perficiētur in te omnnia quæ dicta sunt tibi ab Angelo, sed quæ dicta

Fides in Theologicis virtutib' est earum fundamentum.

S. Tho. 2. 2. q. 4. art. 7.

Psal. 86.

Duplex virtutum fundamentū in Maria, scilicet humilitas & fides.

Luc. 1. c. 45.

Totum redemptionis humanæ mysteriū includitur in verbis Angeli ad Virginē.

Luc. 1. c. 32.

Multa ex archana mysteriis beatæ Virgini, immediatè à Deo, reuelata fuerunt.

dicta sunt tibi à Domino. in quo *Nota.* satis innuitur quod dictum est: non tamen Scriptura facit mentionem expressam de iis quę immediatè fuerunt dicta seu inspirata à Deo ipsi Virgini gloriosę, sed solùm de iis quæ dicta sunt ab Angelo. Nec mirũ. De Paulo enim legitur, 2. Corinth. 12. *2. Cor. 12. a.5.* quòd audiuit archana verba, quę nõ licet homini loqui: quod non minus sentiẽdum est de his, quæ reuelata sunt beatæ Virgini immediatè à Deo, quando Christum mente & ventre ineffabiliter concepit. Hoc tamen *Quomodo Virgo meruit esse mater Dei.* quod dictũ est de merito fidei Beatæ Virginis, sanè intelligendum est sic, scilicet nõ quia beata Virgo per fidẽ meruit de condigno Deũ incarnari, hoc enim est supra omne meritũ, sed quia per gratiam fidei & humilitatis sibi datã meruit, vt congruè posset esse mater Dei: in quo mysterium humanæ redemptionis quodammodo includitur. Et isto modo intelligitur quod Ecclesia cãtat de ipsa Virgine gloriosa, quòd meruit Christũ portare, scilicet de congruo tantũ. *Fides Virginis summa fuit, fides vero discipulorum modica, ante Christi Ascensionem.* Ex quibus, cum aliis ad hoc pertinentibus cõsideratis, reperies manifestè quòd sicut fides beatę Virginis fuit summa inter omnes fidem habẽtes, vt patet per meritum fidei ipsius, vt supra dictum est, sic fides discipulorum Christi de eius Resurrectione ante eius Ascensionem & eorũ confirmationem fuit valde modica. Legitur enim Marc. 16. de *Marc. 16. c.14.* Christo in die Ascensionis: Apparuit illis Iesus & exprobrauit incredulitatem illorum & duritiam cordis, quia hiis qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. Et Luc. 24. legitur, de *Luc. 24. d.25.* quibusdam discipulis eius in die Resurrectionis eũtibus in Emaus dixisse: O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus quæ loquuti sunt Prophetæ. & sic patet, quòd pro tunc discipuli non solùm erãt increduli, quoad testes, qui de Christo resurgente testabantur, sed etiam respectu scripturarũ, quæ hoc antea prophetabant. Vnde & eorum spes *Discipulorum spes debilis.* de resurrectione Christi debilitata erat valde. Legitur enim quòd prædicti duo discipuli dicebãt. Luc. cap. supradicto: Nos *Luc. 24. c.21.* autem sperabamus, quia ipse esset redempturus Israel. Ex quo patet, quòd eorum spes nõ erat perfecta, sicut nec fides. Non credendum est de beata Virgine, cuius fides tanta fuit, vt per eius meritum de congruo, omnia perficerentur in ea: illa enim tam certa erat de Resurrectione Christi per suam fidem perfectam, quòd non oportebat eã *Beata Virgo tam erat certa de Resurrectione filij, vt non oporteret eã per Angelos certiorẽ facere.* certiorari per angelicam Annũciationẽ, nec per mulierum attestationem: & ideo rationabile fuit, vt ei non mitterentur Angeli, & mulieres ad denunciandum seu testificandum de Christi Resurrectione. Nam vt aiunt Iuristę: Certus certiorari non debet. secus autem de *Iuristarum axioma. certus, certiorari nõ debet.* Apostolis qui etiam post atte-

stationes mulierum, & etiam angelicas reuelationes, & alia signa sensibilia, & scripturarũ testimonia de incredulitate arguebantur, vt patet ex dictis. Vnde & de beata Virgine circa Resurrectionem Christi propriè dicitur: Beati qui me non viderunt, crediderunt. Ioan. 20. sicut de Apostolis illo tempore, quodãmodo incredulis potest verificari, illud Ioannis 4. Nisi signa & prodigia videritis, nõ credetis.

Ioan. 20. g. 29.

Ioann. 4. g. 48.

CAPITVLVM. IX.

In quo ponitur à discipulo alia admiratio de hoc, quod non legitur Christũ apparuisse in sua Resurrectione Virgini gloriosæ, cùm tamen de apparitione ad mulieres & discipulos, fiat pluries mentio: ad quod in eodem à magistro respondetur.

DISCIPVLVS.

ADHVC circa prædicta restat vnum, quod valdè animum meum pulsat, & est hoc. Posito enim quòd beatæ Virgini nõ fuisset necessaria vlterior certificatio, de Resurrectione Christi propter eius perfectã fidem, secundum quam resurrectionem Christi certissimè credebat, prout docuisti, & verum est: cùm hoc tamen stat quòd visio Christi, præsertim in corpore glorioso fuisset, sibi maximè delectabilis spiritualiter. De ipsis enim Apostolis, quorum fides & etiam spes pro tunc tepescebat, vt supra per te est ostensum, legitur: Gauisi sunt discipuli viso Domino. Ioannis. 20. Quanto igitur fortius credendum est, gauisam fuisse matrem, quæ filium suum in Cruce pendentem, cũ maximo dolore cor ipsius penetrante viderat, si ipsum in corpore glorioso resurgentem vidisset: non tamẽ in tota Euangeliorum serie legitur, Christũ suæ matri gloriosę post resurrectionem apparuisse, neque eam ipsum vidisse, quod nõ modica admiratione dignũ æstimo, præsertim cùm præmium fidei correspõdens est visio. Iuxta illud Psalmi: Sicut audiuimus, scilicet per fidem, ita vidimus. Cùm igitur secũdum te, & verum est, fides beatæ Virginis, maxima fuit inter omnes sanctos, sic etiam ad ipsam pertinet Christum vidisse tempore resurrectionis in corpore glorioso, & perfectius & altius quã cæteri: quod tamen nõ legitur, de quo valdè est mirandum.

Ioan. 20. e. 21.

Quare scriptura non est ẽ dic Christum visitasse matrem post resurrectionem.

Psal. 47. a. 9

MAGISTER. Licet verũ est, quòd visio beatifica succedit fidei, sicut & apprehẽsio spei, & fruitio charitati, prout Doctores tradunt: hoc tamen intelligitur de beatis in statu gloriæ existentibus, vbi præmia sortiũtur correspondentia ad virtutũ merita. Sed in hoc casu beata Virgo, nec Apostoli nondum erãt in termino vitæ gloriosę, sed adhuc in via. Vnde visio Christi tempore suæ resurrectionis nõ fuit data Apostolis & mulieribus, & huiusmodi in præmium, sed potius

Visio beatifica succedit fidei, apprehensio spei, fruitio charitati.

potius dabatur eis ad excitandam eorum fidem, vt per eam vlterius mererentur, quæ quidem visio nō requirebatur isto modo, ad perfectionem Virginis gloriosæ, quæ fidem iam perfectam habebat, vt dictum est: Quod autem dicis, quòd talis visio licet non requireretur ei ad fidei excitationem seu confirmationem, erant tamen opportuna ad gaudium & consolationem spiritualem in eam causandam. Ad hoc dicendum, quòd si talis visio, ad maiorem perfectionē Virginis gloriosæ in hac vita existentis, vel etiam ad maiorem ipsius consolationem spiritualem requirebatur, nihil prohibet concedere quòd Christus ei apparuit tempore resurrectionis in corpore glorioso, quod etiam nonnulli asserunt, vt patet de autore libri qui Flos sanctorum nominatur, qui asserit Christum apparuisse Virgini gloriosæ, tempore Resurrectionis. Ad quod aliquas rationes assignat: nec obstat, quòd nihil de hoc in sacris Euangeliorum historiis cōtineatur. Dictum est enim supra, quòd multa gesta ad dignitatem Virginis gloriosæ pertinentia fuerunt prætermissa, in sacris Scripturis, propter ipsius summam humilitatem, secundum quam ista nō placebant publicari, vt iam dictū est. Et si benè consideras, tam perfectio fidei Virginis gloriosæ, quàm imperfectio fidei Apostolorū & aliorum, qui Christū post resurrectionem viderunt, ad Ecclesię eruditionem seu vtilitatem proficiunt.

Christus Virgini apparuit in corpore glorioso.

Quare Scriptura sacra de hac apparitione nullam mētionem fecerit.

CAPITVLVM. X.

In quo ostenditur, quòd tam perfectio fidei Virginis gloriosę, circa Resurrectionem Christi, quàm etiam imperfectio fidei Apostolorum circa idem, conueniens fuit ad Ecclesię vtilitatem.

DISCIPVLVS.

Hoc vltimū quod dicis, scilicet quòd tam perfectio fidei Virginis gloriosæ, qui resurrectionem perfectè credidit, sine hoc quod Christum videret sensibiliter, nec de hoc haberet angelicas reuelationes, quā imperfectio fidei discipulorū, qui donec Christum post resurrectionem manifestè viderunt, nō crediderunt, ad Ecclesiæ vtilitatem proficiunt, hoc per me considerare non valeo, cùm enim perfectio & imperfectio alicui rei se habeāt vt opposita, si vnū est vtile alicui reliquum inutile esse sibi, per locum ab oppositis iudicandum est. Vnde oportet quòd vlterius mihi aperias considerationem tuam prędictam.

Quærit de vtilitate quā attulit Ecclesiæ perfectio fidei Virginis, & imperfecta Apostolorū fides.

MAGISTER. Ad hoc quod petis vlterius declarandum, oportet te attēdere, quòd sicut manifestatione Spiritus sācti, per gratiarum gratis datarū diuersitates De⁹ in Ecclesia sua disposuit aliquas diuersitates graduum seu administrationum in hominibus ad suæ Ecclesiæ vtilitatem, sic suo modo in mani-

Graduū diuersitas Ecclesiæ Dei vtilis.

nifestatione resurrectionis Christi Deus disposuit, vt vniformiter facta esset omnibus, sed diuersimode, quod totum cedit in Ecclesiæ vtilitatem: quod sic patet. Nã de primo, scilicet de manifestatione Spiritus sancti Apostolus dicit. 1. Corint. 12. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad vtilitatẽ, scilicet Ecclesiæ: alij sermo sapientiæ, alteri autem sermo sciẽtię, alteri fides, &c. Cõsequenter etiam de hoc ibidem dicit: Quosdam posuit Deus, scilicet in Ecclesia, Apostolos, alios Prophetas, alios verò Doctores. & huiusmodi. Quæ quidem distinctiones seu distributiones, vtiliores fuerunt in Ecclesia, quàm si omnes vnius & eiusdem officij essent: sicut & in corpore animali vel humano vtile est, vt membra sint distincta, quæ diuersa exerceant officia, quàm si tantũ vnum membrũ esset: vnde Apostolus per extensum in prędicto cap. docet. Sic suo modo sentiẽdum est circa manifestationem Christi resurgẽtis. Ad quod attendendum, quòd sicut Dionysius dicit in lib. Cęlest. Hier. Lex diuinitus instituta talis est, vt à Deo immediatè diuina superioribus reuelentur, quibus mediantibus deferantur ad inferiora, & loquitur de iis quæ sunt supra naturã: & quia ea quæ pertinent ad futuram gloriam, naturalem hominum cognitionẽ excedunt: Quia quod oculus non vidit præparauit Deus diligentibus se. Isai. 64. Ideo resurrectio Christi, non omni populo manifestata est, sed quibusdam, quorum testimonia deferuntur in aliorum notitiam: iuxta illud Acto. 10. Dedit eũ, scilicet Christũ, manifestum fieri, scilicet in resurrectione, non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo. Vnde resurrectio Christi discipulis & mulieribus per angelos reuelata est, sicut & alia mysteria diuina leguntur hominibus per Angelum vt plurimũ reuelari. Vnde licet de Maria Magdalena legitur Marci vlti. Resurgens Dominus mane prima Sabbathi, apparuit primo Mariæ Magdalenæ. Ipsa tamen antea habuit reuelationem ab Angelo de Dominica resurrectione. Matth. 28. Discipuli etiã non habuerunt eodem modo cognitionem resurrectionis, vt patet de Thoma, qui plus aliis dubitauit. Ioann. 20. Beata verò Virgo non ab angelis, neque ab hominibus notitiam resurrectionis legitur habuisse, nec etiam per aliqua signa sensibilia. Et sic dicendum est, quòd notitiam resurrectionis habuit immediatè à Deo per suam fidem perfectã à Deo infusam, & sic patet primũ, scilicet quòd manifestatio resurrectionis diuersimodè facta fuit diuersis. Secundũ verò patet, scilicet quòd huiusmodi diuersitas manifestationis circa resurrectionem Christi facta est conuenienti modo, & etiam ad vtilitatem Ecclesię. Primum patet,

1. Cor. 12. a. 8. — *Dionys. lib. de Cælesti Hier. c. 4. à medio illi⁹.* — *Isai. 64. a. 4.* — *Resurrectio Christi, non omnibus manifestata est* — *Actuum. f. 40.* — *Marc. vlt. b. 9.* — *Matth. 28. a. 2.* — *Ioannis. 20.* — *Beata virgo immediatè à Deo, habuit notitiã resurrectionis.*

ret, scilicet, quod hæc manifesta tio facta fuit conuenienti modo. Nā hęc manifestatio, scilicet resurrectionis Christi, est conformis ad manifestationē suā in statu beatitudinis. Nam sicut ad visionem beatā communiter peruenitur per auditum fidei, ita ad visionem Christi resurgētis peruenerunt homines per ea quæ ab angelis prius audierunt. Tertium patet, scilicet quòd manifestatio sic facta cedit in vtilitatē Ecclesiæ: nā Apostoli & alij discipuli fuerūt à Deo ordinati, vt essent testes resurrectionis omni populo, vt iam dictum est. Cōstat autem quòd testes, qui leuiter & superficialiter aliquas res vident, magis possunt suspicari de leuitate testificandi, quàm illi, qui diuersimodè & particulariter singula scrutantur. Vnde Deut. 13. de quodam facto quod per testes erat sciendū legitur, quære solicitè & diligenter, rei veritate perspecta, &c. & 1. Ioānis 1. de Apostolis, gesta Christi testificantibus, dicitur: Quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostrę contrectauerunt, &c. Et ideo ex incredulitate discipulorum, quàm prius habuerunt testimonia eorum, postquā fuerunt confirmati efficaciora fuerūt. Vnde Greg. dicit, quòd dubietas Thomæ magis profecit in testificationem resurrectionis, quàm credulitas Magdalenæ, quæ cito credidit. Thomas enim dubitando vulnerum cicatrices tetigit. Fuit etiam manifestatio sic facta ad vtilitatem Ecclesiæ, quia ex tarditate discipulorum in credendo sequutum fuit, quòd Christus aperuit sensum scripturarum. Lucæ, 24. ex qua, scilicet sensuum apertione, sequutum est, quòd Apostoli & alij discipuli & eorum veri successores Scripturarum sacrarum mystria, in suis doctrinis & prædicationibus aperuerunt seu exposuerunt.

Apostoli fuerunt ordinati à Deo ad testificādam resurrectionem.

Deut. 13. c. 14.

1. Ioan. 1. a. 1.

Grego. in Homil.

Vtilitas tarditatis Apósto. ad credendum.

Luc. 24. g. 45.

CAPITVLVM XI.

In quo ostenduntur quędam, quę ad ordinem manifestationis circa resurrectionem Christi pertinent: ex quibus cōcluditur, quòd ad beatam Virginē non pertinebat mitti, ad resurrectionem annunciandum propter excellentiam suę dignitatis.

DISCIPVLVS.

CIRCA ista quæ dicis, amplius vellem informari, eo quod prima facie dicta tua non videntur consonare iis, quę in sacra Scriptura traduntur: & primo in hoc quod dicis, quòd de lege diuinitus instituta est, vt à Deo quæ sunt supernaturalia immediatè superioribus reuelentur, quibus mediantibus deferātur ad inferiores, quod non videtur consonare sacris Euangeliis, vt patet de manifestatione resurrectionis Christi, de qua nunc agimus. Primo enim fuit manifestata resurrectio mulieribus, & per eas postea Apostolis.

Queritcausam & ordinem manifestationis resurrectionis

Alia admiratio.

Constat autem, quòd mulieres non sunt dicēdę Apostolis superiores. Item beata Virgo cæteris sanctis est superior. Vnde si ei immediatè à Deo fuit reuelata resurrectio Christi per suam fidem perfectam, vt tu asseris, sequæretur, quòd per eā debuisset deferri, resurrectionis manifestatio ad Apostolos & cęteros, quod tamē nusquā legitur.

Quare mulieribus reuelata resurrectio.

MAGISTER. Ad primū dicendum, quòd reuelatio facta mulierib⁹ de resurrectione Christi, non fuit ad hoc ordinata, vt de ea testimonium ferrent publicè prędicando, hoc enim non conuenit mulieribus: iuxta illud 1. Corinth. 14. Mulieres in Ecclesia taceant. sed eis fuit manifestata resurrectio, vt de ea priuatim & domesticè Apostolos instruerent, quod factum est secūdum Ambrosium: vt mulier quę primo initium mortis ad homines detulit, prima etiam vitam resurgentis Christi in gloria nūciaret, in quo adeptum est fœmineum genus ignominiæ absolutionē & maledictionis repudiū. Et in hoc etiā quod mulieribus primo fuit facta manifestatio resurrectionis quā Apostolis, ostēditur quòd quantum ad statum gloriæ pertinet, nullum detrimētum patietur sexus fœmineus: sed si maiori charitate feruebūt, maiori etiam gloria ex visione diuina potientur, & ideo mulieres quæ Deum arctius amauerunt, in tantum vt ab eius sepulchro discipulis recedentibus non recesserunt, primò viderūt Deum in gloria resurgentem, quam quidem gloriam etiā Apostolis annunciauerunt.

1. Cor. 14. f. 34.

Ambros.

Quare mulieribus fuit prius resurrectionis reuelatio facta.

Replica cōtra responsionē de beata Virgine quę cæteris debuit reuelare resurrectionem.

DISCIPVLVS. Hæc responsio tua fortificat secundam rationem meam, in qua dicebā, quòd ad beatam Virginem pertinebat cæteris resurrectionem (quam à Deo immediatè per fidem perfectam habebat) annunciare, quod ex iis quæ modo dicis amplius ostenditur hoc ipsi pertinuisse: tum ex hoc quod ad ipsam solam pertinet maledictionem Euæ datam euacuare. Cantat enim Ecclesia in Hymno beatæ Virginis: Quod Eua tristis abstulit, tu reddis almo germine. tum ex feruētiori charitate, quam creditur habere super cæteros, non obstante quòd ad sepulchrum nō accessit, rationibus supra tactis. Vnde videtur quòd rationes, quas allegas ad solutionęs primi dubij, secundū videntur fortificari.

De missiō Angelorum ad exteriora annunciā da, tres sunt opiniones.

MAGISTER. Omnes tres rationes tuæ quibus tibi videtur, quòd ad beatam Virginem pertinuisset resurrectionē Dominicam annūciare Apostolis & cæteris, solui possunt per vnum medium. Ad quod scire debes, quòd circa missionem angelorū à Deo ad exteriora annūcianda, diuersi diuersimodè opinati sunt. Fuerunt enim quidam dicentes, quòd angeli superiores semper Deo assistunt, sic vt ad exteriora nuncianda nunquā mittuntur. Ad quod habent aliquas

Prima opinio.

quas autoritates Scripturę & sanctorum, quæ hoc videtur sonare. Quidam verò dicũt quòd omnes Angeli, tam superiores quàm inferiores. de cõmuni lege ad exteriora nuncianda, à Deo mittuntur: ad quod etiam habent autoritates, quæ hoc videntur sonare. Sunt etiam alij qui videntur quasi medij inter prędictos: dicũt enim quòd Angeli inferiores ex officio proprio communiter & frequẽter mittuntur ad huiusmodi exteriora nuncianda, sed angeli superiores non mittuntur nisi rarissimè, & quasi ex dispensatione diuina, prout ista latius tractantur in 2. Sentent. distinct. 10. quibus cõsideratis, ad propositum dicendum, quòd quia beata Virgo tam excellentioris dignitatis est, vt omnia excedat agmina angelorum, tam superiorum quàm inferiorum. Idcirco non pertinet ad eam mitti ad exteriora nunciãda, esset enim quodammodo derogatoriũ suæ maximę dignitati.

Secũda opinio.

Tertia opinio.

2. Sent. dist. 10.

Beata Virgo ob excelẽtiã dignitatis non debuit nunciare resurrectionem, sed quera mulieres.

DISCIPVLVS: Non modicum miror de tua respõsione prędicta, in qua dicis, quòd ad superiores angelos non pertinet mitti, seu frequenter mitti propter eorum magnam excellentiam, & adhuc vlterius dicis, quòd esset derogatorium dignitati beatæ Virginis ad exteriora nuncianda mitti, quantumcunque enim angeli superiores præemineant dignitatis excellentia, & etiam Virgo gloriosa, quę super omnes angelos est, nunquam adæquari possunt, in excellentia Christo filio Dei, absit, videmus tamen cum hoc quod ipse filius Dei missus est in mundo à Deo: dicit enim Apostolus ad Galat. 4. At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere: & sic in aliis locis quampluri mis: quid ergo mirum est, si superiores angeli & etiam ipsa Virgo gloriosa à Deo mittatur, cũ Dominus eorum legitur mitti, & ideo magis videtur tenendũ cum Apostolo, qui vniuersaliter de angelis dicit: Nonne omnes sunt administratorij spiritus in ministeriũ missi. ad Hebr. 1. Vnde ex hoc non habes, quod ad Virginem gloriosam non pertinebat mitti ad resurrectionem Christi annunciandam.

Replicat probando quòd si Christus missus est, etiã angeli & Virgo poterat mitti.

Ad Gala. 4. 4.

Heb. 1. d. 14

MAGISTER. Hæc ratio tua prima facie videtur aliquid continere veritatis, & etiam Magister in 2. distin. supradicta rationem tuam tangere videtur. Dicit enim ibidem sic: Nec debet indignum videri si & superiores mittuntur, cùm & ille qui creator est omnium ad hæc inferiora descenderit. Hæc ille. Si tamen differentiam inter finẽ missionis angelorum, & finem missionis filij Dei in sacris eloquiis scrutatus fueris, manifestè reperies, quod tua ratio non habet locum. Missio enim filij Dei ordinata est principaliter ad redemptionem totius humani generis, quod quidem opus ex-

Magist. Sentent. 2. sent. dist.

Filij Dei missio ad quid.

cedit capacitatem cuiuscunque puræ creaturæ. Nulli enim puræ creaturæ communicabilis esset redemptio actiua humani generis, sicut nec iustificatio vnius impij singularis, quod minus est. Vnde Ecclesia in Collecta dicit: Deus qui omnipotentiam tuam parcendo maximè & miserando manifestas. Et ideo Augu-

August. in Ioan.

gust. dicit super Ioãnem: quòd maius opus est vt ex impio iustus fiat, quàm creare cælum & terram. Cuius ratio est. Nam iustificatio terminatur ad bonum æternum diuinæ participationis, creatio verò cæli & terræ terminatur ad bonum naturæ mutabilis. Vnde non solùm ad redemptionem humanam, sed etiam ad iustificationem impij, oportet mitti diuinam personam. Vnde Apostolus cùm dixisset: Misit Deus filium suum, &c. statim subiungit: Vt eos qui sub lege erãt redimeret, &c. Ex quo manifestè patet, quòd missio filij Dei principaliter ordinata est ad redemptionẽ humanam, ad quam non suffecisset missio cuiuscunque puræ creaturæ: secus est de missione quæ ordinatur ad exteriora annuncianda: talis enim missio non excedit capacitatem angelicam, nec etiam humanã. Vnde ratio tua in hoc non videtur valere, nec etiam magister in verbis allegatis videtur procedere seriosè, sed disputatiuè tantum. Et ideo ratio mea prius dicta stat in suo valore, scilicet quòd angeli superiores ad exteriora annuncianda, non mittuntur nisi fortè rarissimè, quod consonat huic quod legitur Danie. 7. Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei. Et ideo de beata Virgine, quæ excedit in dignitate omnia angelorum agmina, conuenienter dicitur, quòd non debebat mitti ad annuncianda exteriora: & sic ex dictis in hac parte excitare debes deuotionem tuam ad Virginẽ gloriosam, supra omnes sanctos qui in cælo sunt, citra Christum qui sanctus sanctorum est.

Missio ad exteriora non excedit capacitatem angelicam nec humanã.

Dan. 7. c.

CAPITVLVM. XII.

In quo ostenditur, quòd deuotio cuiuscunque fidelis excitari debet ad Virginem gloriosam supra omnes sanctos, citra Christum, qui sanctus sanctorum est.

DISCIPVLVS.

Indica mihi, quæso quomodo ex prædictis colligi potest, quòd deuotio circa Virginem gloriosam excitãda est plusquã ad cæteros sanctos citra Christum: vniuersitas enim sanctorũ maximam dignitatem sanctitatis videtur includere, sicut & bonum vniuersi diuinius est, quam bonum alicuius singularis, vt in 1. Ethichorum.

Ma.. ratio.

1. Ethic.

MAGISTER. Si vniuersitas sanctorum accipiatur simpliciter prout sonat, oportet quòd in ipsa includatur nõ solùm beata Virgo, sed etiam ipse Christus, qui est sanctus sanctorũ: sed si vni-

Vniuersitas sanctorum quid sit.

Si vniuersitas sanctorum intelligatur præter Christum & Virginem gloriosam, tenendum videtur, quòd ad ipsam Virginē gloriosam deuotio fidelis prōptior debet esse, quā ad alios sanctos pręter Christum, quod potest ostendi per cōsiderationem deuotionis, quæ inter homines esse consueuit. Videmus enim quòd homines qui sunt sub aliquo summo rege, cui regi aliqui principes magni propinquius subsunt communiter promptiores sunt ad obsequia illius principis, quē credūt habere duas cōditiones. Prima est, quòd dominus ille sit magis paratus ad audiendum pręces seu supplicationes subditorum, sicut patet de Absalon, qui attraxit cor totius populi ad seruiendum ei: eo quod informauerat eos quòd erat magis paratus ad audiendas seu exaudiēdas petitiones suas: quàm aliquis alius ex parte Regis. 2. Regum. 15. Secunda est, quòd dominus ille credatur esse magis dignus seu aptus ad consequendum effectus prędictarum supplicationū seu precum apud suum Regem prædictum quàm alij, vt patet de Adonia, qui volens consequi quandam petitionē à Rege Salomone, petiuit, à matre Regis, quòd hoc impetraret à Rege, dicens: Precor vt dicas Regi, neque enim tibi negare quicquam potest, 3. Reg. 2. Cōstat autē quòd Virgo gloriosa, potisimè habet primam cōditionem ex summa humilitate sua, quam supra diximus esse heroicam, scilicet diuinam, secundum quam intelligitur illud: Respexit humilitatem ancillæ suæ. vt supra expositum est: ideo de ipsa inter cæteros credēdum est, quòd promptior sit ad audiendos clamores seu pręces pauperum sua intercessione indigentium, quàm cæteri sancti, eo quod eius humilitas, vt dictum est, est tanta quòd magis accedit ad similitudinem diuinę humilitatis: de Deo autem legitur in Psalmo: Quia nō spreuit neq; despexit clamorē pauperum, sed cùm clamarēt exaudiuit. Secundam verò conditionem credendum est, ipsam potisimè habere ex sua fide perfectisſima, secundum quam dictum est ei: Beata quæ credidisti, &c. vt supra expositum est. Constat quòd per veram fidem redditur homo dignus ad hoc vt petitiones eius, etiā si sint valdè difficiles, à Deo exaudiātur. Vnde Matth. 17. Si habueritis fidem sicut granū sinapis, &c. dicetis monti huic trāsi, & trāsibit. Fides autem Virginis gloriosæ grano sinapis propriissimè comparatur. Nam sub prædictis verbis Euangelij glossa sic ait: Fides perfecta grano sinapis cōparatur, quæ in facie humilis est, & in pectore feruens. Hæc in glossa. Constat autem ex prędictis, quòd cū fides beatę Virginis perfectissima est, & coniūctę suę maximę humilitati, quod de ipsius fide propriè debet intelligi

Quòd ad Virginem excitāda est deuotio super omnes sanctos.

Similitudo duo in principio sunt quæ inducūt populum ad obsequia ipsius. Primum.

2. Reg. 15. b. 6. *Secunda.*

3. Reg. 2. c. 17.

Beata Virgo prōptior est ad audiēdum nos quàm cæteri sancti.

Psal. 9.

Per veram fidem fit homo dignus exaudiri à Deo.

Matth. 17. c. 20. *Fides grano sinapis comparatur.*

De Virginis fide intelligitur illud Euangelij: Si habueritis fidem, &c.

ligi illud verbum Euangelij supradictum, scilicet: Si habueritis fidem sicut granum sinapis. Vnde de illa præcipuè confitendú est, quòd valdè grauia & difficilia (sicut est montes transferre de loco ad locum, à Deo per fidem quam habuit perfectissimam suæ maximę humilitati cõiunctam) impetrare posset, prçsertim cùm etiam supra hoc habet erga Deum maternam dignitatem, propter quam præsumendum est, quòd sibi nõ negabit Christus quæcumque: vt in autoritate allegata. 3. Reg. habetur: Meritò igitur mos populi Christiani ad ipsam tanquã singularem patronam & aduocatam recurrit. Ad bonum autem aduocatum pertinet necessitates suæ partis circunspicere, & in eis etiam non requisitus prouidere. Vnde Bernardus in quodam sermone de ipsa Virgine gloriosa dicit: Quid mirum si inuocata est, quæ etiam non vocata præsto est. Et hęc charissime discipule, tibi sufficiant circa prædicta in hac distinctione.

Vltra fidẽ cum humilitate coniunctam habuit beata Virgo Maternã dignitatem.

Mos populi Christiani est ad Virginem accedere cum fiducia, Bernardus.

Distinctio tertia de Scrutinio scripturarum, circa quædam quæ ad sacrosanctum Sacramentum altaris pertinent, quibus fidelium deuotio ad ipsius venerationem excitari debet. Et continet sedecim capitula.

In capitulo primo proponitur à discipulo, quædam admiratio circa Sacramentum altaris, in quantum est viaticum spirituale fidelium in hac vita existentium, sicut olim Manna viaticum fuit Patribus in desertis peregrinantibus, ad quam respondetur per Magistrum.

In capitulo secundo discipulus quærit, quomodo intelligatur refectionem spiritualem in hoc sacramento fieri: ad quod respondetur à magistro, per similitudinem refectionis spiritualis ad refectionem corporalem.

In capitulo tertio ostenditur, quòd effectus huius refectionis spiritualis quo ad vitam spiritualem assimilatur effectibus refectionis corporalis quantum ad vitam corporalem.

In capitulo quarto ostenditur, quòd effectus cibi supra cælestis in spiritualibus assimilatur effectibus illius cibi cælestis, scilicet Mannæ in corporalibus.

In capitulo quinto ponitur quædã alia admiratio discipuli circa Sacramentum altaris, quæ quidem admiratio ab infidelibus, & contra fidem nostram obloquentibus obiici solet, quam admirationem ibidem magister soluit per quandam distinctionem miraculorum, quam ibidem ostendit.

In capitulo sexto vlterius redditur ratio, quare circa hoc Sacramentum nõ fiunt frequenter visibilia miracula, sicut olim fiebant circa arcam testamenti, & huiusmodi.

In capitulo septimo ostenditur, quòd ex occultatione maximorum miraculorum, quæ in hoc sacramento continentur, dulcedo spiritualis seu deuotio in mente debitè sumentium accrescit.

In capitulo octauo ostenditur, quòd licet in hoc Sacramento memoria Passionis Christi celebratur, nihilominus dulcedo seu delectatio spiritualis in rectè ipsum sumente sentitur.

In ca-

In capitulo nono redditur ratio, quare repræsentationes communiter sunt delectabiles, & consequenter ostenditur quòd repræsentationes in hoc sacramēto absconditæ, in ritè sumente sunt maximę delectationis seu dulcedinis.

In capitulo decimo proponitur, quędam alia admiratio à discipulo circa hoc sacramentum, prout est sacrificium, & ibidem soluitur à magistro.

In capitulo vndecimo declaratur, quòd tripliciter intelligi debet impletio legis per Christum, & quòd Christus legem impleuit in institutione huius sacramenti, prout est sacrificium: & ibidem tractatur de triplici causa sacrificiorum antiquæ legis, & de errore Rab. Moy. circa reddendam causam sacrificiorum.

In capitulo duodecimo ostenditur, quòd Christus legem impleuit circa sacrificium, secundum triplicem eius causam, faciendo quod lex iubet, qui est primus modus implendi legem.

In capitulo tredecimo ostenditur, quod Christus impleuit legem sacrificiorum antiquorum, supplendo quod in eis deerat, qui est secundus modus implendi legem.

In capitulo decimoquarta ostenditur, quòd dictum est in proximo præcedenti capit. per autoritatem Psalmi. in Psalmo, qui incipit Deus Deorum Dominus loquutus est, non obstantibus Hebræorum cauillationibus: & finaliter concluditur, quòd Christus instituendo, hoc sacrifitium impleuit legem sacrificiorum, supplendo quod deerat, quod est secundus modus adimplendi legem.

In capitulo decimoquinto ostēditur, quòd in institutione huius sacramenti seu sacrificij Christus legem impleuit, implendo ea quæ de hoc fuerunt in antiquo testamento prænunciata, seu præfigurata.

In capitulo decimosexto agitur, de multitudine nominum huius sacramenti, quæ multitudinem effectuum eius salubrium denotat, ex qua excitari debet deuotio ipsum spiritualiter sumentium.

CAPITVLVM. I.

In quo proponitur à discipulo quędam admiratio circa sacramentum altaris, quod est viaticum spirituale fidelium, in hac vita existentium, sicut olim Māna viaticum fuit patribus in deserto peregrinantibus, ad quam respondetur per Magistrum.

DISCIPVLVS.

INVENTI sunt sermones tui & comedi eos, & factum est verbum tuum in gaudium & lætitiam cordis mei. Hierem. 15. Dico enim sermones tuos supradictos de excellentia Virginis gloriosæ, & de ipsius virtutum perfectione me comedisse: quia tanquam cibus suauissimus interiora mea huiusmodi sermones ingressi sunt, cor meum lætificantes, & deuotionem meam quantū fragilitati meę possibile est in ipsam Virginē gloriosam excitarunt. Nunc autē ad quędā alia quæ in corde meo, vt problemata versantur desiderando à te de illis illuminari, sicut & de supra-

Hiere. 15. c. 16.

Admiratio de Sacramēto Eucharistia, quod valde simile est Manna, circa quod in veteri lege multa miracula eontingerūt.

supradictis tibi sequentem propono admirationem, quæ talis est. Scrutans enim scripturas, reperio, quòd olim cùm Deus populo suo per desertum transeunti, de cibo cælitus ei prouidit, scilicet de Manna, multa & magna miracula in ipso seu circa ipsum cibum verisimiliter operatus est Deus, vt habetur Exo. 16. vt puta, quòd vnusquisq; colligebat certam mensuram, quæ dicebatur Gomor, pro quolibet, sic quod licet amplius colligebat, nō plus inueniebat, quā qui minus, sed solùm secundum mēsuram supradictam, iuxta numerum familiæ quibus suppetebat.

Primum miraculum.

Exo. 16. c.19.

Secundum miraculum.

Item quòd si ex eo pro mane relinquebatur putrifiebat nisi solùm in die sexta, in qua duplex Gomor colligebant: cuius medietas remanebat pro die Sabbathi, in qua non descēdebat Manna.

Tertium miraculum.

Item quòd prædicta mensura, scilicet Gomor remansit in tabernaculo in propria forma sine aliqua putredine per totum tempus vsque ad destructionem templi, vt patet per dictū capitulum: vbi Deus mandauit quòd reseruaretur in vase pro custodia in generationibus futuris.

Manna mā sit in tabernaculo, vsque ad destructionē tēpli.

Quartum miraculum.

Item quòd habebat plures sapores & diuersos, secundum beneplacitum sumentium. Iuxta illud Sapientiæ 16. vbi dicitur de Manna: Omne delectamentum in se habentem.

Sapien. 16. c.20.

Reperio tamen quòd in lege gratiæ Deus prouidit populo suo, de cibo supra cælesti incōparabiliter excellentiori quā Manna, quod patet ex comparatione rerum in vtroq; cibo contentarum.

Cōparatio Sacramenti ad Manna.

In Manna enim continebatur res corruptibilis. In cibo verò supra cælesti, scilicet in sacramento altaris, res incorruptibilis continetur, scilicet verū corpus Christi gloriosum deitati personaliter vnitum. Maxima igitur admiratione dignū videtur, quòd in cibo corruptibili, scilicet Manna, tot miracula & tam magna & tam continua visibiliter occurrerent, & tamen in cibo supra cælesti incorruptibili nulla miracula visibiliter apparent. Circa quod peto à te illuminari, non enim dubito, quin hæc diuersitas rationem habeat in se occultam, quam credo tibi esse manifestam.

Quare in Mana tot fiebant visibiliter miracula, & non in Eucharistia

MAGISTER. Ad huiusmodi admirationem tuam tollēdam, aliqua sunt præmittenda, quorum vnum est, quòd si scrutatus fueris diligenter scripturas, reperies quòd sapiētia Dei, quæ omnia disponit suauiter, cibos disposuit diuersos hominibus, secundum diuersas temporum varietates, prout temporum oportunitati secundum diuersos hominum status cōgruebat, iuxta illud Psalmi: Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das illis escam in tempore oportuno.

Cibos diuersos disposuit Dominus hominibus prout diuersis statibus conueniebat.

Psalm. 144. c.15.

Quod sic patet. Nā Adæ primo parenti, in statu innocentiæ existenti, fructus omniū lignorū paradisi, qui suaues & pulchri erant, præterquam

lignum

Cibus arborum concessus Adæ, in statu innocētiæ.
Gen. 2. c. 17
Lignum vitæ concedebatur ei, cuius esu poterat non mori.
Gen. 3.

lignum scientiæ boni & mali, dedit in escam seu cibum, Gene. 2. Qui quidem cibus illo tempore homini competebat. Inter illa enim ligna quę fuerunt sibi concessa in cibum, lignū vitæ continebatur: per cuius esum poterat non mori, vt habetur Gen. 3. Consequēter verò cùm Adam lapsus fuit in peccatū, per quod innocentiæ statum perdidit, & de paradiso fuit expulsus, aliter fuit depositum de cibo suo; scilicet vt de terra maledicta cum labore & sudore vultus comederet panē, & herbas terræ germinantis tribulos & spinas. Genes. 3. Vnde sicut in statu innocētiæ rectissimo, in quo ratio superior soli Deo obediebat: & voluntas cum omnibus viribus inferioribus solùm rationis rectę, sine impedimento imperium sequebatur, cibus ei correspondens erat suauis, & absque vllo labore & sudore acquisitus; & mortalitatis necessitatem non habens: sic in statu lapsus, vbi ratio superior humana ab obediētia Dei recessit, & vires inferiores imperio rationis resistebāt, cibus laboriosus & tristis cū necessitate moriendi correspōdebat. Qui quidem cibus solus humano generi per totam primā ætatem, vsq; post diluuium fuit concessus. Postea verò tempore Noē, deficientibus peccatoribus à terra per diluuium: ædificato altari à Noē, super quod holocausta mundorum animalium Deo obtulit, quorū odorē

Post peccatū, cib⁹ Adæ fuit de terra maledicta.

Gen. 3. c. 18.
Differentia inter cibos in statu innocentiæ & in statu naturæ corruptæ, & quare mutabantur cibi.

Cibus Noē cōcessus fuerunt omnia animalia.

suauitatis De⁹ acceptauit, Noe & filiis eius benedicens, omnia animalia eis dedit in cibū. Vnde quibus antea olera, & fructus terrę solùm licebat comedere; de cætero etiam omnia animalia, in cibū habere licebat, vt habetur Gen. 9. Languescēte enim humana natura per ipsum diluuiū, oportebat ipsius cibum aliqualiter fortificari. In exitu autē Israel de Egypto, quando separauit filios Adā, sic vt aliquos scilicet filios Israel, sub seruitio & legi applicaret, & eos per lōgam solitudinem, vbi non erat semen serenti, neque panis comedēti, ad terram fructiferam, & lac & mel fluentem deducēret: oportuit vt eis prouideret de alio cibo, quem sine labore & sudore vultus possent colligere, scilicet de Manna: ne fortè deficerēt in via tam sterili & prolixa, vt habetur Exo. 16. qui quidem cibus sic miraculosè tra ditus, & miraculorum multitudine, vt per te dictum est sulcitus; propriè competebat populo illi; tum vt per euidentiam atque frequentiam miraculorum visibiliter circa cibum illum contingentium, eorum fides, quę valde debilis & vertibilis erat, vt patet in diuersis locis scripturæ, per hoc firmior & stabilior redderetur: tum vt per experimentum quotidiè comprobaretur, an rectè ambulassent in lege Dñi. Legitur enim Exod. 16. vbi supra: Dixit Dñs: Ecce ego pluam vobis panes de cęlo, egredia-

Quib⁹ olim tantum licebat comedere, iam animalia conceduntur, & quare.
Gen. 9. a. 4.

Cibus filiis Israel post exitum de Aegypto cōcessus & datus.

Exo. 16.

Quare tot miracula fiebant circa Manna.

Exo. 16. b.

Quare Deus filiis Israel Mãna quotidie dabat, non semel vt in multos duraret dies.

egrediatur populus, & colligat quæ sufficiũt per singulos dies, vt tentem eum vtrum ambulet in lege mea, an non. Ex quo patet causa, quare per singulos dies Deus voluit prouidere illi populo de pane, & non simul pro quolibet anno, vel aliquo magno tempore, fuit vt quotidie tentarentur an legem Dei seruarent, an non: quæ quidem tentatio non est intelligenda sic quòd Deus vellet per hoc scire aliquid quod pri⁹ ignorabat, absit, sed vt aliis patefieret, & potissimè sibi ipsis, qui vidẽtes per experiẽtiam debilitatem suam, adiutorium peterent diuinum. Vnde in glos. tentatio ista est vt ipsis ostendat quo humiliores fiant ad cognoscendum adiutoriũ & Dei gratiam. Hæc in glos. Talis enim cibus propriè pertinebat illi populo rudi & incredulo, per quem cibum infirmitas eorum cõualesceret in fide, & incredulitas peruersorum patefieret. Cùm autem ad terram promissionis accessissent, & de eius frugibus comederent, cessauit Manna, vt habetur Iosuę 5. & ex tunc incœperunt vti frugibus terræ Chanaam, sicut & aliæ nationes mundi, fructibus terræ vescuntur. Differunt tamen quantum ad aliquid. Nam illi populo tã fœcunditas terrę, quàm sterilitas pẽdebat, ex meritis populi vel demeritis: vt habetur Leuit. 26. & Deut. 28. Nõ autem sic contingit aliis nationibus communiter. Nã Matt. 5. dicitur: Deus solem suum oriri facit, super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. quia vt dicitur Eccles. 9. Vniuersa ęquè veniunt iusto & impio: quod intelligitur quantum ad ipsam substantiam bonorum & malorum temporalium, non autem ad finem, vt in 1. 2. articu. vlt. Vnde populus ille, qui carnalis erat, promissis præsentib⁹ huius vitæ inhęrebat, & sic oportebat, vt cibus illorum secundum suorum merita & demerita, eis affuisset. Cùm autem venit plenitudo temporis, in quo populus Dei non per temporalia bona promissa, quæ vilia sunt & momentanea, sed per bona spiritualia duceretur ad ęternas: oportuit vt tali populo cibus daretur, supernaturalis & cęlestis, per cuius manducationem spiritualem vita spiritualis nutriretur, sic vt manducans non moreretur in æternum, morte scilicet spirituali. Vnde Saluator cõparans hũc panem alteri qui datus fuit patribus. Ioannis. 6. Nõ sicut manducauerunt patres vestri Manna in deserto, & mortui sunt: Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Si igitur prædicta consideras sanè inuenies, quòd diuina sapiẽtia disposuit dare cibum populo suo proportionatum, prout statuũ & temporum diuersitas requirebat. Non ergo in cibo supracęlesti, scilicet Eucharistia, requiruntur miracula visibilia sicut in Manna. Manna enim dabatur populo

Tẽtatio Dei qualiter intelligenda.

Glossa.

Manna cibus filiis Israel pertinẽbat vt in fide conualescerent.

Cibus terra promissionis datus post Mãna. Iosuę 5. d. 12

Fœcunditas terra seu sterilitas pendebat, ex meritis populi.

Leui. 26. Deut. 28. Matth. 5. g. 45.

Eccle. 9. a. 2

S. Tho. 1. 2. art. vlt.

Cibus datus hominibus in plenitudine temporis quando homines non per tẽporalia, sed per spiritualia ducebantur ad æterna, erat cibus calestis.

Ioan. 6. f. 58

populo carnali tali cibo indigenti, rationibus supradictis. Eucharistia verò populo spirituali datus est, qui tali pane propriè nutritur & roboratur.

CAPITVLVM. II.

In quo discipulus quærit, quomodo intelligatur refectionem spiritualem in hoc sacramento fieri. Ad quod respondetur à magistro, per similitudinem refectionis spiritualis ad refectionem corporalem.

DISCIPVLVS.

Quomodo spiritualiter nutritur homo Eucharistia sacramento.

Scire desidero, quomodo per istum panem supra cælestem homo nutritur & roboratur: non enim credo quòd hoc dicas per substantiam panis & vini, quibus homines propriè nutriuntur: quæ quidem substantia licet ante consecrationem sub illis speciebus erat. Facta autem consecratione nihil remanet de substantia panis & vini, sed solũ eorum accidentia, quæ sensibiliter apparent.

Sacramẽtũ hoc spiritualiter animã nutrit.

MAGISTER. Nullo modo dubitandum est, quòd sacramentum de quo agitur, non nutrit corporaliter per substantiã panis & vini, quæ antè consecrationem erant in sacramento, cùm cõsecratione facta desinat esse ibi: nutrit tamen hoc sacramentum rectè sumptum spiritualiter animam & ipsam reficit. Vnde Magister in 4. distinct. 8. de hoc sacro sacramẽto loquẽs ait: Rectè viaticum appellatur, quia in via nos reficiens, vsque ad patriam perducit.

Magist. Sẽt. 4. dist. 8.

Quare viaticum dicatur hoc sacramentum.

Assimilatur enim refectio spiritualis quam hoc sacramẽtum in homine fideli efficit, refectioni corporali, quam cibus corporalis in corpore animali causat, tam in modo refectionis, quàm in refectionis effectibus. Primum patet sic. Nam sicut secundum Philosophum, refectio corporalis perficitur per tres vires naturales, sic quodammodo secundum veritatem fidei nostrę, tres virtutes supernaturales, quodã modo prędictis correspondentes, requiruntur in refectione spirituali, quod sic patet: nam in refectione corporali requiruntur. Primo vis naturalis attractiua: nisi enim cibus extra corpus positus, ad interiora loca refectioni apta quadam vi naturali attraheretur, impossibile esset corpus refici, vt est manifestum. Secundò vis quæ requiritur ad corporalem refectionem, est vis retentiua: nisi enim cibus per attractiuam intra corpus positus retineretur per vim retentiuam, nihil ad refectionem proficeret corporalẽ. Tertiò verò vis quæ requiritur ad perfectionem corporalẽ, est vis digestiua, per quam nutrimentũ assimilatur & vnitur nutrito: quę omnia Philosophus largius ponit in libro de animalibus. In refectione autẽ spirituali de qua agitur, requirũtur tres virtutes supernaturales, quæ tribus viribus supradictis naturalibus, quodãmodo correspondent &

Spiritualis refectio ad similitudinem corporalis.

Triplex natura virtus requiritur ad corporalem refectionem.

Primo vis attractiua.

Secundò vis retentiua.

Tertiò vis nutritiua seu digestiua.

Aristo. lib. de animalibus, à simili.

assimi-

Triplex etiam virtus requiritur ad refectionem spiritualem. Fidei virtus attractiua est.

assimilantur. Requiritur enim in refectione spirituali, virtus fidei supernaturalis, quæ attractiua est credibiliũ. Nisi enim per virtutem fidei ea quæ sunt extra mentem, ad quę, scilicet nec experientia, nec ratio naturalis attingit, ad ipsam mentem per cognitionem fidei introducerẽtur, nulla esset refectio animæ spiritualis, per fidem enim in mente subsistunt ea quæ nõ apparent, vt ad Hebr. 11. Secunda virtus supernaturalis, quæ requiritur ad refectionẽ spiritualem, est spes, quę virtus est retẽtiua. Ea enim quæ per fidem attrahuntur ad nostram mentem, nostræ saluti pertinẽtia, per virtutem spei retinentur: de qua virtute ad Hebr. 6. Confugimus ad tenẽdam propositam spem, quam sicut ancoram animæ habemus tutam & firmam. Tertia verò virtus supernaturalis, quæ requiritur ad refectionem spiritualem, est virtus charitatis, per quam ex nutriente & nutrito, secundum similitudinem gratiæ vnum efficitur. Iuxta illud 1. Ioãnis 4. Qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo. Cuius omnino simile legitur, de sumente hoc sacramentum. Vnde Ioan. 6. Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinẽ, in me manet, & ego in illo. Considerandum tamen quòd quia spiritualia non possunt sic assimilari corporalibus, quin inter ea differentia non modica reperiatur: idcirco inter nutritionẽ corporalem & spiritualem, quarum quælibet terminatur in vnionẽ similitudinis nutrientis cum nutrito, est quædam lata differentia. Nam in refectione corporali hæc similitudo seu vnio perficitur per mutationem nutrimẽti in similitudinem nutriti. In refectione autem spirituali nõ sic, sed perficitur per mutationem nutriti in similitudinem nutrientis. Vnde August. in persona huius sacramenti dicit: Non ego mutabor in te, sed tu mutaberis in me. Differũt etiã istę refectiones in loco seu in subiecto refectionis: nam refectio corporalis in mẽbris corporeis fit, vt puta in stomacho, epatę, vel venis. Refectio autem spiritualis nõ sic, sed in mente, quę est pręcipua pars spiritualis hominis. Vnde August. loquens ad manducantem hoc sacramentum, dicit: Ad quid paras dentem & vẽtrẽ, para mentem, crede, & manducasti. Hæc ille. Ex quibus habes quomodo refectio spiritualis, considerari habet per similitudinem ad refectionem corporalem.

Heb. 11. a. 1.

Spes retentiua virtus est.

Heb. 6. d. 19.

Christus est virtus nutritiua, qua ex nutriente, & nutrito vnũ efficitur.

1. Ioan. 4. c. 17.

Ioan. 6. f. 57.

Differentia inter nutritionem corporalem & spiritual.

August.

August.

CAPITVLVM III.

In quo ostenditur, quòd effectus huius refectionis spirtualis, quoad vitam spiritualem assimilantur effectibus refectionis corporalis, quantum ad vitam corporalem.

DISCIPVLVS.

Habeo doctrinam tuam in prædictis, quæ pertinẽt ad modum refectionis spiritualis, & etiam

& etiam ad eius locum seu subiectum: & vellē vt mihi vlterius declares similitudines vtriusq; refectionis quātum ad effectus vtriusque earū, prout prius proposueras.

MAGISTER. Adhoc quod quęris, attēdere debes, quòd sicut refectio spiritualis assimilatur refectioni corporali, quantū ad modum reficiendi, sic inuenitur similitudo in effectibus, qui ex vtraque refectione sequuntur: omnem enim effectum, quē cibus & potus materialis facit, quantum ad vitam corporalem, hoc totum facit hoc sacramentum, quantum ad vitam spiritualem, vt in 3. part. quæst. 79. quod patet discurrendo per aliquos singulares effectus, ex quibus alij intelligi possunt. Est enim vnus effectus cōmuniter cuiuscunque bonę refectionis corporalis augmentum spiritus vitalis, tam in corde animali, quàm in cerebro & huiusmodi, ex quo omnes vires naturales refocillātur. Qui quidem effectus in nostro viatico spiritualiter efficitur. Est enim effectus huius sacramenti secundum Magistrum in 4. distinct. 12. augmentum virtutis, scilicet charitatis, & per consequens gratiæ atque omnium virtutum spiritualium, quarum forma est ipsa charitas. Itē refectione corporali completa, nociua à corpore animali expelluntur, quod in nostro sacramento spiritualiter efficitur. Expelluntur enim per hoc sacramentum à rectè sumente illud, omnia venialia peccata, prout Doctores tenēt, specialiter Ambros. in 4. de Sacramentis.

Quicquid cōfert cibus corporalis ad corpus, idipsum cibus spiritualis ad animam.

S. Tho. 3. p. q. 79.

Magist. Sēt. in 4. dist. 12

Per virtutē huius Sacramenti peccata venialia expellūtur, si debite sumatur.

Ambr. 4. de Sacra.

DISCIPVLVS. Quòd autem in sumptione debita huius Sacramenti venialia dimittantur, valdè rationabile est. Sanguis enim Christi, qui in hoc sacramento realiter sumitur, effusus est in remissionem peccatorum. Scire tamen vellem, cur mortalia non dimittantur in tanto sacramento, in quo Christus plenus gratia realiter continetur, cùm tamen in sacramento Baptismi, in quo sola virt⁹ Christi continetur, non tantum venialia, sed etiam originale peccatum, & omnia mortalia peccata dimittantur: videtur enim verba Christi sonare de vtroq; sacramento, quòd omnia peccata in eis dimittātur, sicut enim de Baptismo dixit: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Marci 16. per quod intelligitur dimissio omnium peccatorum, etiam mortalium; sine quorum dimissione nullus saluatur: sic de Sacramento Eucharistiæ dicit Ioannis 6. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. vitam autem æternam nullus habet cùm peccato mortali. Vnde tam per rationem, quā per verba Christi videtur, quòd etiam peccata mortalia in Sacramento Eucharistiæ dimittentur.

Si sanguis Christi in remissionē peccatorum fusus est, cur mortalia tā efficaci Sacramēto nō remittūtur?

Marc. 16. c. 16.

Ioan. 6. [illegible]

MAGISTER. Si benè cōsiderasti prædicta, ex ipsis respon-

Quare mortalia nō remittuntur in Sacramēto Eucharistia. sponsionem habebis sufficientem. Nā sicut in refectione corporali digestiua parte totaliter corrupta nemo reficitur, sed potius ex cibo incurrit magnam læsionem: docente Hipocrate, (Hipocrates) qui in suis Aphorismis dicit: Nō pura habentes corpora quantū magis nutriēt, tāto magis lędēt. Sic etiam contingit in refectione spirituali, quia cùm existens in mortali peccato, charitate careat, quę est digestiua spiritualis, vt dictum est: tum talis necdum non reficitur spiritualiter, sed nouum incurrit graue peccatum. Vnde: Qui manducat & bibit indignè, iudiciū sibi mādu cat, &c. 1. Corinth. 11. (1. Cor. 11. g. 29.) Ille autem qui hoc Sacramentum debitè sumit, oportet quòd sit in charitate, quæ nō compatitur secum mortale peccatum: & sic taliter sumens Sacramentum non habet mortalia quæ ei dimitātur, & ideo solùm dicitur dimittere venialia. (*Responsio ad quæstionem & solutio autoritatis.*) Verbum autem illud quod allegas, scilicet: Qui manducat hūc panem, viuet in ęternum. (Ioan. 6.) intelligitur de manducatione spirituali, de qua vt supra August. dicit: Crede & manducasti. (August.) quod intelligitur per fidē charitate formatam, non autem intelligitur verbum Christi supradictum de manducatione sacramentali tantum. Quæ quidē manducatio, etiam ab indignis qui iudicium sibi manducant & bibunt, fieri posset.

DISCIPVLVS. Doce vlterius me rogo de similitudine refectionum prædictarū in aliis effectibus,

MAGISTER. Sicut in refectione corporali hominis non solùm homo reficitur, sed confortatur, & in suo robore firmatur. Vnde Psalm. Panis cor hominis confirmat. (Psal. 103. b. 15.) sic in hac refectione spirituali languor, qui ex diuturna absentia diuinę visionis, in viris iustis contingere consueuit, (*Quartus eff[ectus] confortare.*) iuxta illud Canticorum 2. (Cant. 2. a. 5.) Fulcite me floribus, quia amore langueo. per debitum huius sacramenti vsum roboratur: & ideo in figura huius sacramenti intelligitur illud. 3. Regum 19. (3. Reg. 19. b. 9.) quod de Helia legitur, scilicet: Et ambulauit in fortitudine cibi illius vsque ad mōtem Dei. Item in refectione corporali contingit, quòd in corpore benè disposito refectione completa, (*Quintus effectus impinguatio.*) necdum quis reficitur, sed etiam impinguatur, iuxta illud Genes. penult. (Gen. 49. g. 20.) Asser pinguis panis eius. quod etiam cōtingit in refectione spirituali per hoc sacramentum ritè facta: Crescit enim in sic sumente mētis deuotio, quæ pinguedo spiritualis est secundum Hugo. (Hugo.) inquātum ariditatem animæ, quę quidem indeuotio est, expellit: & ideo Psalm. cùm dixisset: Parasti in conspectu meo mensam. (Psal. 22. a. 5.) quod benè potest intelligi de altari, in quo hoc sacramentum celebratur, quæ vera mensa Domini est, statim subdit: Impinguasti in oleo caput meū, quod intelligendum est de pinguedine de-

ne deuotionis. Item sicut in refectione potus materialis, scilicet vini, cor lætificatur iuxta illum Psalm. Et vinum lætificat cor hominis. sic huiusmodi potum supra cælestem debitè sumens magnam lætitiam attingit spiritualem, iuxta illud Sap. 8. Non habet amaritudinem conuersatio illius. Item sicut potũ vini sumentes vltra sobrietatẽ, ebrietatem incurrunt, sic & in hoc potu spirituali, qui primos gradus charitatis, scilicet incipientium & proficientium transcendunt, & perfectionem charitatis aliqualiter attingunt, ebrietatem quandam incurrunt spiritualem. De qua Cantic. 5. Bibite amici, & inebriamini carissimi. quasi dicat: Vos qui estis amici, scilicet in primis gradibus charitatis constituti, sufficit vobis bibere: sed charissimi, scilicet in charitate perfecta inebriari debetis. Quæ quidem ebrietas spiritualis non est vitiosa, sed valde laudabilis: nam secundum Augusti. de agone Christiano, talis ebrietas mentem non euertit, sed sensum rapit, in tãtum quòd omnium terrenorum obliuionem præstat. De qua quidẽ ebrietate intelligi potest illud Psalmi: Et calix meus inebrians, quam præclarus est. Habet etiam iste cibus cælestis quendam effectum, in quo excellit omnia refectiua corporalia: nam iste cibus benesumentibus vitam æternam præstat. Ioannis. 6. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. in quem effectum nullum aliorum reficientiũ participat, etiam quo ad vitam corporalem.

Sextus effectus lætitiã spiritualem generat. Psal. 103. b.15. Sap. 8. d.16. *Septimus ebrietatem spiritualem causat.* Cant. 5. a.1. *Ebrietas spiritus quæ sit* August. de agone Christiano. Psal. 22. a.6 *Octauus effectus est vitam æternã præstare.* Ioan. 6. f.51.

DISCIPVLVS. De ligno vitæ legitur, Genes. 3. quòd qui comedit de eo, viuet in æternum. Ex quo patet, quòd esus ligni vitæ præstare poterat vitam æternam.

MAGISTER. Secundum August. de quæstionibus noui & veteris testamenti, esus ligni vitæ corruptionem inhibebat, non tamen simpliciter præstabat immortalitatem: virtus enim præstandi vitam æternã est quodammodo infinita, & sic pure creaturæ quæ finita est, non est communicabilis.

Gen. 3. d.22. August. de quæst. noui & vet. test. *Ligni vitæ esus corruptionem vitæ inhibebat.*

CAPITVLVM IIII.

In quo ostenditur, quòd effectus huius cibi supra cælestis in spiritualibus assimilatur effectibus illius cibi cælestis, scilicet Mannæ incorporalibus.

DISCIPVLVS.

SAtis habeo de similitudine effectus refectionis spiritualis, ad effectus refectionis corporalis communiter considerates. sed quia refectio corporalis per cibum illum cælestẽ à Deo datum, scilicet Manna excellentior consideratur, quàm refectio corporalis communis. Idcirco vellem scire, si cibus iste supra cælestis in aliquibus effectibus seu proprietatibus assi-

miletur illi cibo cælesti scilicet Mannæ.

MAGISTER. Iste cibus supracælestis non solùm habet effectus spirituales, correspondentes effectibus cibi corporalis communis, vt dictum est: sed etiam habet effectus seu proprietates spirituales correspondentes effectibus seu proprietatibus Mannę excellentiori modo. De Mãna enim legitur Exo. 16. Nec quod qui plus collegerat habuit amplius: nec qui minus parauerat reperit minus: sed singuli iuxta id quod edere poterãt congregauerũt, prout tu supra allegasti: cuius simile contingit in hoc cibo supernaturali ipsum debitę sumentibus: Non enim quantitas spiritualis huius refectionis ex quantitate corporis Christi sumpti accipitur, cùm eadẽ sit quantitas corporis Christi indiuidualiter in omnibus sumentibus, vt in 3. parte. quæst. 79. Et sic miraculosius & excellentius, de hoc cibo supracęlesti dicitur: Nec quod qui plus collegerat habuit amplius, &c. Similiter sicut de Manna dicitur Sapient. 16. Quòd omnes delectationes in se habebat, & omnis saporis suauitatem, sic & perfectius diuini saporis multiplices & varij à rectè sumentibus in hoc sacro cibo gustantur, & licet in Manna fastidium seu nauseam, quandoque sumentes incurrebant, iuxta illud. Numer. 21. Anima nostra nauseat super cibo isto leuissimo. In hoc tamen cibo supra cælesti nausea non habet locum in iis qui debitè ipsum sumũt. Vnde Bernard. in quadam Epistola, notabiliter dicebat: Miror si ad gustum cibi dulcissimi nauseas, si tamen gustasti quam dulcis est Dominus, aut certè non gustasti, & nescis quid sapit Christus: & sic nõ appetis cùm sis inspertus, ac si gustasti, & dulce non sapit, sanum non habes palatum. Hęc Bernar. nec solùm nauseam sui ipsius huiusmodi gustus cælestis non generat, sed potius aliorum saporum fastidium, in benè gustante procurat. Vnde Chrysost. super Matth. Sicut qui pretiosum mãducauerit cibum, huic esca communis ingrata videtur, sic qui semel dulcedinem Christi gustauerit, terrenorum bonorum nõ multum de cætero sentiet saporem. Iuxta illud ad Hebr. 6. Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati, gustauerunt nihilominus bonum Dei verbum: virtutesque seculi venturi, & prolapsi sunt reuocari rursum ad pœnitentiam, rursum crucifigẽtes sibimet ipsis Filium Dei, &c. Et hæc tibi sufficiant circa refectionem spiritualem cibi supracęlestis, subtiliora & altiora quę circa hoc sacramentum dicuntur, peritioribus & magis perfectis ad pręsens relinquendo.

CAPI-

Sacramentum Eucharistiæ effectus correspondentes Manna habet.

Exo. 16. d. 19.

S. Tho. 3. p. q. 79.

Sap. 16. c. 20.

Num. 21. b. 5.

Bern. Epist.

Alias inspertus.

Aliorum ciborum fastidium generat.

Chrysost. in Matth.

Heb. 6. a. 4.

CAPITVLVM V.

In quo ponitur admiratio discipuli circa Sacramentum altaris: quæ quidem admiratio ab infidelibus, & contra fidem nostram obloquentibus obiici solet: quam admirationem ibidem magister soluit.

DISCIPVLVS.

Alia admiratio circa Eucharistiæ Sacramentum.

NOn dubito quòd de hoc Sacramento altiora & profundiora tractentur, à Doctoribus sanctis, quę ad me non pertinēt scrutari propter mei intellectus imbecillitatem: vnum tamen à te quęrere volo, de quo sepè audiui, tam infideles quàm hæreticos obloquentes, & de veritate fidei nostrę deridentes in ipsorum pernicie, tales enim me quotidie exprobrantes dicūt: Dic nobis vbi est Deꝰ tuus? Si enim benè scrutatus fueris scripturas, reperies, quòd per arcam testamenti Dei olim maxima miracula nedū sensibilia, sed etiam sic publica & toti populo patentia fiebant, in tantū quòd de talium miraculorum fama infideles terrebantur, videntes ad oculum diuinam potentiam in reuerentiam arcæ sui fœderis relucentem. Quādo enim populus Israeliticus transiuit Iordanem pede sicco, sacerdotibus, tunc arcā Testamenti portantibus per Iordanem, aquę superiores descendentes steterunt in vno loco, ad instar montis intumescentis: inferiores vero vsque ad mare mortuum fluxerunt, sic vt totus populus Israeliticus, quasi per aridam trāsiuit flumē Iordanis sic existentis, donec prædicti sacerdotes cum arca alueum Iordanis exiuerunt, quo facto Iordanis rediit in cursum suum. Quod quidem opus tam miraculosum & tam publicum duo facit. Vnum, scilicet quòd filij Israel habuerunt in tanta reuerentia ipsum Iosue, qui hoc ex parte Dei fieri præceperat, sicut & Moysen habuerūt. Aliud verò quòd Reges Amorrhæorum & Chananeorum, audientes tam magnū & publicum miraculum terrore Dei concussi, non remāsit in eis spiritus: quæ quidē historia habetur ad plenum, Iosuę, 3. & 4. Considera igitur, aiunt isti proterui, quòd in huiusmodi arca testamenti in qua non continebatur Deus realiter, neq; Christus, sed solùm tabulę lapideæ, pręcepta Decalogi continentes, & secundum quosdam vrna Mannę, quam Deus pręceperat reseruari in testimonium generationibus futuris, vt habetur, Exo. 16. Similiter & virga quæ floruit in domo Leui, de qua virga habetur Numer. 17. Si igitur per arcam prædicta corpora inanimata tātummodo portatricē quantumcunque sacra essent, Deus tam euidentia miracula & tam diuulgata & publica fecit, in ipsius reuerentiam, quid putas facere habuisset, si in tuo Sacramento verus Deus seu Christus realiter cōtineretur? qui super omnia in infinitum colēdus & ve-

Miraculum per arcā testamenti factum. Iosuę. 3. & 4.

Duplex effectus huiꝰ miraculi.

Arca testamenti quid continebat.

Exo. 16. f. 32.

Num. 17.

Hæreticorū argumentū contra Eucharistiæ Sacramentum.

& venerandus est: & non solùm tempore Iosuæ supradictum miraculum Deus fecit in veneratione arcæ sui testamenti, sed etiam tépore Samuelis, cùm arca Domini fuit capta per Philisthæos, & in Azoth deducta: Deus fecit iudicia in Azoth & in Idolú eorum, vsq; ad hoc quod Philisthæi miserũt arcam vsque ad terram Israel; & nó sine magnis miraculis, quæ in qualibet mansione arcę per Deum fiebant, vsq; ad hoc quod arca Domini remãsit in Cariathiarim per aliquos annos, quæ historia habetur per extensum, 1. Regũ. 5. & 6. Item quãdo Dauid fecit portare arcam Domini supradictam de domo Aminadab, quæ erat in Gabaa, vsque ad domum Obeth, Edom: quia Oza extendit manum suam & tetigit arcam Domini temerariè, percussus est à Domino, sic vt illico moreretur, vt habetur 2. Regum. 6. Cùm igitur Deus vt arca sui testamenti reuerenter haberetur, tam à fidelibus quàm etiam ab infidelibus, tam magna miracula & euidentia atque publica olim faciebat, quid existimandũ est quod Deus faceret si in sacramento tuo ipsius diuinitas incarnata cõtineretur, vel etiam ipse Christus Dei benedictus: cùm tamen nulla talia miracula, nec etiam eis similia per ipsum sacramentum apud fideles hoc credentes, nec etiam apud infideles hoc negãtes videmus fieri, sed potius oppositum. Sepe enim contingit, quòd cùm Sarraceni per armorum potẽtiam aliquas terras Christianorum deuastari contingit, altaria cum isto sacramento dirumpunt, nihil videntes propter quod timore debeant, ne talia audeant facere. Ex quo quilibet sensatus debet credere, quòd in tuo sacramento non Deus continetur, neque Christus, sicut vos Christiani asseritis, sed solùm substantia panis & vini, quę ibi sensibiliter apparent, quæ pura creatura est: non enim abreuiata est manus Domini præsenti tempore, sic vt non ostenderet hanc veritatem palàm & publicè per signa atque portẽta sensibilia toti vniuerso, sicut aliàs per arcam testamenti facere consueuit: Hæc & similia sepe ab infidelibus & hæreticis audiueram. Ex quibus, licet fides mea non patiatur ex suis dictis detrimentum: benedictus Deus, confringuntur tamẽ ossa mea prædicta opprobria quæ aliàs audiui reminiscens: & factus sum sicut surdus non audiens, & non habens in ore suo redargutiones: quapropter valde desidero, vt me circa hæc, sic diuina gratia cooperãte, illumines, vt respondere possim exprobrantibus mihi verbum.

MAGISTER. Ad tuam admirationem in hac parte tollendam, & os loquentium iniqua obstruendum, considerare debes quòd miracula diuina (quę supra cursum naturę à Deo institutæ, virtute diuina fiunt) se habent

Arca fœderis aliud miraculum, tẽpore Samuel factũ.

1. Reg. c. 5. & 6.

Aliud miraculum arcæ fœderis.

2. Reg. 6. a. 8.

Plura certè & grauiora his nostris tẽporibus in Germania superiori et inferiori videmus.

Psal. [illegible]

Responsio.

Miracula sunt in duplici differentia.

habent quantum ad eorum proximos fines in duplici differentia. *Quadā ad fidei cōprobationem.* Quædam enim eorum sunt à Deo ordinata ad fidei comprobationem, sicut de primis signis seu miraculis, quæ Deus fecit per Moysen coram populo de conuersione virgæ in colubrem & è contra, & de manu leprosa & sana: quæ quidem miracula coram populo facta sunt ad fidem in eis causandam seu comprobandam. Exo. 4. g. 3. Vnde Exod. 4. cùm dixisset: Et fecit signa, scilicet prædicta, coram populo: sequitur statim: Credidit populus. Similiter ex diuisione maris Rubri, & Aegyptiorum submersione, visa per populum Israeliticum, sequutum est quòd populus credidit Domino & Moysi seruo eius. Exo. 14. g. 31. Exo. 14. Et sic de quàm plurimis miraculis veteris testamenti, quæ à Deo fuerunt ordinata, vt fides eius in cordibus populi causaretur, seu confirmaretur. Quæ quidem miracula oportuit esse manifesta toti populo. Deut. vlt. d. 10. Vnde Deute. vlt. Commendatur Moyses de signis & portentis, quæ Moyses diuina autoritate fecit, coram vniuerso Israel. *Quadā miracula sunt vt fideles meritum habeant.* Quædam verò sunt diuina miracula, quæ non ad fidem causandam seu roborandam à Deo facta sunt, sed potius vt credendo talia miracula quæ occulta sunt, & omnino abscondita fideles mereantur. Vnde huiusmodi miracula, non disposuit Deus esse manifesta per sensum seu naturalem cognitionem sed occulta, vt eorum fides meritoria esset. *Miracula occulta in nouo testamento.* Quæ quidem miracula, scilicet occulta & abscōdita, præcipuè fuerūt in nouo testamento, In cuius tempore fides credentium communiter, validior fuit, vt est miraculū Virginei partus, & Dominicæ resurrectionis: quę quidem miracula per fidem solum propriè cognoscūtur: & eorum occultatio à quacūque nostra cognitione naturali nostrū meritum efficit vel auget. Vnde de Resurrectione Domini legitur, Ioan. 20. Beati qui non viderunt & crediderunt. Ioan. 20. g. 29. Et de isto modo miraculorum, scilicet occultorum, tenendum est esse sacramentum altaris, vt in 3. part. quæst. 28. *Eucharistia sacramentū occultorum miraculorū maximum, quarè factum.* S. Tho. 3. p. q. 28. Nō enim hoc sacramētum fuit institutum ad hoc, vt sacramento viso populus crederet, sed vt credendo veritatem huius sacramenti merito proficeret. Vnde August. vt supra allegatum est, de hoc sacramento dicit: Crede & manducasti. Et ideo quanta miracula in hoc sacramento contēta, quæ maxima sunt, occultiora sunt, & nec ab intus nec ab extra visibiliter circa ipsum sacramentum nulla miracula apparent, tantum in nobis auget meritū. Vnde nullū inconueniēs sequitur, nec admiratione dignum ex hoc quòd publica seu visibilia miracula non fiūt communiter circa hoc sacramētū, *Miracula antiquæ legis aliter ordinabantur, quàm noua legis miracula.* sicut olim fieri consueuerunt circa arcā testamēti Dei, prout tu allegasti: ibi enim miracula ordinabātur ad fidelium fidem confir-

confirmandam seu causandã, & quandoque ad infidelium terrorem incutiendum. Hîc autem quærũtur miracula ad meritum credentium augendum: quod quidẽ meritũ euacuaretur, vel saltem diminueretur, si talia signa visibilia apparerent.

CAPITVLVM VI.

In quo redditur ratio, quare circa hoc Sacramentum nõ fiunt frequenter visibilia miracula, sicut olim fiebant circa arcam testamenti, & huiusmodi.

DISCIPVLVS.

AVdiui quod legitur in nonnullis historialib⁹ antiquis libris, quòd quãdoque in sacramento altaris apparuit forma pueri, vel caro, vel sanguis, quæ sunt signa visibilia, quæ creduntur à Deo fieri, vt fides huius sacramenti in cordibus fidelium magis firmetur, quod videtur facere contra te.

Miracula visibilia fiũt circa sacramentum Eucharistiæ licet raro ob causas quas Deus filius nouit.

MAGISTER. Verum est quòd talia seu similia dicũtur esse facta quandoq; circa sacramẽtũ altaris, sed talia nõ dicũtur facta fuisse sic cõmuniter & publicè, sicut miracula quę allegâsti circa arcã testamenti: vnde nõ videntur talia apud Ecclesiam vniuersalem solẽnizari, sed fortè priuatim in aliquibus particularibus ecclesiis, quia non fiunt nisi raro quoad certas personas, quibus Deus qui vniuersas mẽtium cogitationes intelligit singulari modo singulis prouidet, secundum dictamen diuinæ sapiẽtiæ, à quibus non est trahẽda consequentia in vniuersali.

Arguit. miracula deberet fieri ad terrorem infidelium.

DISCIPVLVS. Et si talia miracula frequenter non debeant fieri in hoc sacramẽto publicè & communiter, ne fideliũ meritum diminuatur, vt dicis: congruum tamen videretur vt fierent saltem ad terrorẽ infidelium causandum, prout legitur in supra allegatis historiis. 1. Regum. 5. & 6. de Philistæis miracula facta, circa arcam testamenti videntibus, qui terrore diuino non modico sunt cõcussi, quod ad diuinum pertinet honorem, iuxta illud Psalm. Timebunt gẽtes nomen tuum Domine, & omnes reges terræ gloriam tuam. *1. Reg. 5. & 6.* *Psal. 101. c. 16*

Duplex finis huius sacramenti, videlicet vita spiritualis, & Dei gloria.

MAGISTER. Si bene cõsideras finẽ institutionis huius sacramenti, tam proximũ quàm vltimum, certè reperies, quod quanto miracula huius sacramẽti occultiora sunt, tanto magis ad vtrumque finem huius sacramenti congruunt. Primum patet sic. *Primus finis* Nam institutio huius sacramenti ordinata est ad vitã spiritualem & æternam, ritè sumentibus conferendam, iuxta illud: Qui manducat hunc panẽ viuet in æternum. Ioannis. 6. & iste est finis proximus istius institutionis. *Ioan. 6. c. 58* Cõstat autem quòd ex occultatione miraculorum huius sacramenti meritum accrescit in cordibus fidelium, in quãtum nõ ex visis miraculis in eodem supernaturaliter factis, sum mę veritati adhærent per verã

fidem,

fide, sed nullis etiã miraculis in eo visis, ex sola diuina autoritate oppositũ credunt eorum quę videntur. Ille enim qui ex sola autoritate seu inspiratione diuina credit illud quod diuinitus reuelatur, etiam si sensibiliter appareat oppositũ, maioris meriti est, quàm illi qui non ex sola autoritate diuina, seu inspiratione, sed ex quibusdam signis sensibilibus miraculosè factis credit: vnde Ioannis 20. Beati qui non viderunt & crediderũt.

Ioan. 20. g. 29.

Secũdus finis est gloria Dei.

Secundum patet. Nam finis vltimus, tam huiusmodi sacramenti, quàm omnium quæ à Deo facta sunt ad Dei gloriam, tanquã in vltimum finem ordinatur iuxta illud Isaiæ 43. Omne quod inuocatũ est nomini meo, ad meã gloriã creaui eum, formaui, atque feci. Constat autem quòd sicut gloria Dei sępe in publica suorũ miraculorum manifestatione omnibus innotescit, sicut patet in miraculis antiqui testamenti, & in quàm plurimis miraculis noui testamenti, sic quandoque in occultatione diuinorum miraculorum ipsius Dei gloria seu honor in cordibus fidelium augetur. Legitur enim Prouerb. 25. Gloria Dei est celare verbum, & gloria regum inuestigare sermonem. Quæ quidem verba Sapientis licet à diuersis diuersimode exponantur, applicantur tamen secundum eorum planum sensum in proposito sic. Nam sicut Reges inuestigando ea, quę sunt communiter hominibus occulta, suã ostendunt sapientiã, ex quo gloria eorum accrescit: sicut patet de Salomone, qui causam occultam mulierum coram ipso ad iudicium venientium inuestigauit, de eo legitur: Audiuit itaque omnis Israel iudicium quod iudicasset, & timuerunt Regem, videntes sapientiam Dei esse in eo. 3. Regum. 3. Sic ad gloriam Dei nõnunquam pertinet quòd illud, quod est in se verissimum occultetur, seu celetur in tãtum quòd nullo modo à naturali cognitione humana inuestigari posset, quod manifestè contingit in hoc sacramẽto, in quo per nullum sensum, nec etiam intellectum naturalem humanum cognosci possunt ea quæ miraculosè in eo continentur, nisi solũ per cognitionem supernaturalẽ à Deo infusam, scilicet per fidem: & sic propriè de hac occultatione intelligi potest prędictũ verbũ, scilicet: Gloria Dei est celare verbũ. In hoc enim sacramẽto propriè celatur seu occultatur verbum incarnatum. De quo Ioannis. 1. In principio erat verbum, &c. De qua quidem occultatione expresse habetur Isaiæ. 45. vbi dicitur: Verè tu es Deus absconditus Deus Israel saluator. ibi enim Propheta loquitur de vocatione gentium ad cognitionem Christi tunc futuram: de qua dicit statim supra: Viri sublimes ad te trãsibunt & tui erũt & te adorabunt, teque præcabuntur. Et vt

Isai. 43. a. 7.

Dei gloria magis innotescit in occultatione miraculorũ huius sacramenti.

Prou. 25. a. 2

3. Reg. 3. g. 28.

In hoc sacrãmento verbum incarnatum celatur.

Ioan. 1. a. 1.

Isai. 45. c. 15.

Nota expositionem.

declararet quòd Gentiles sic venientes ad cognitionem Christi, negaturi erant suos deos falsos. Sequitur statim eorum confessio sic dicentium: Tantum in te est Deus, & non est absque te Deus simpliciter. vt Propheta ostenderet, quòd Gẽtiles, ad fidẽ Christi venturi, non cognoscerẽt eum in propria specie, sed ipsum cognoscerent per fidem sub aliis speciebus absconditum, statim subdit in persona gentiũ: Verè tu es Deus absconditus Deus Israel Saluator. quod propriè competit proposito. Si autem circa hoc sacramentum fierẽt miracula publicè, manifestata etiam coram infidelibus, sicut illa quę allegas, quę fieri consueuerunt circa arcam testamenti, impropriè dicerent Gentiles ad cognitionẽ Christi in hoc sacramento venientes: Verè tu es Deus absc͂oditus sanctus Israel Saluator. non enim est absconditus Deus, cũ per opera miraculosa publicè manifestatur. Vnde ex hac occultatione seu absconsione rectè considerata, magna dulcedo deuotionis in mentibus contemplãtium, sanè huius mysteria sacramenti sentiri debet: iuxta illud Psalmi: Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timẽtibus te. Quod potest intelligi de magnitudine dulcissimę deuotionis seu contemplationis, quam ritè hoc sacramẽtum spiritualiter sumentes in suo gustu spirituali sentiunt.

Circa hoc Sacramentum nec etiã apud infideles oportebat, manifesta miracula fieri.

Psa. 30. c. 20

CAPITVLVM. VII.

In quo ostendit, quòd ex occultatione maximorum miraculorum, quæ in hoc sacramento continẽtur, dulcedo spiritualis in mente debitè sumentium accrescit.

DISCIPVLVS.

Peto vt mihi declares aliquid vlterius de huiusmodi dulcedine deuotionis seu contemplationis, quã hoc sacramentũ ritè sumentes seu contemplantes sentiũt. Hoc enim maximè in meipso experiri desidero, vt possim dicere: Sub vmbra illius quẽ desiderabã sedi, & fructus eius dulcis est gutturi meo. Cãtico. 2.

Cant. 2. a. 4.

MAGISTER. Desideriũ tuũ in hac parte bonũ est, & à solo illo spectandũ est impleri, de quo legitur in Psalmo: Qui replet in bonis desideriũ tuũ. Verba etiam illa, quæ allegas, quæ in Canticis continentur, sunt verba sponsę Christi: quę quidem sponsa est ipsa Ecclesia, dicit enim anima fidelis deuota: quæ quidẽ verba ad propositũ satis videntur applicabilia. Vnde glosa ibidẽ sic dicit: Quasi ab æstu desideriorũ carnaliũ sub vmbra illius, idest sub eius protectione, requieui, & postquam protexit me vmbra, fructu eius saturata sum, idest, cęlesti dulcedine eius vel corpore suo. Hæc in glossa. Ad vlteriorem autem declarationem quam à me petis, circa magnitudinẽ dulcedinis quæ ex occultatione seu absconsione veritatis rei huius sacramẽti, in men-

Psal. 102. a. 5

Glosa.

Dulcedo spiritualis sumẽtius sacramẽti.

in mentibus ritè sumentium seu contemplantium sentitur, seu spiritualiter gustatur: multa altę considerationis essent introducenda, quę fortè huius tractatus breuitatem & incipientium capacitatem excederent: condescendo tamen ad tuę petitionis affectum: & ad tibi aliqualiter satisfaciendum, considerare debes, quòd dulcedo in spiritualibus intelligitur, quodammodo ad similitudinem dulcedinis corporalis. Vnde sicut inter sapores corporales dulcedo est sanior, sic inter sapores spirituales suauior est ille, qui de summo intelligibili seu credibili, scilicet de ipso Deo rectè accipitur: vnde Psalm. de eloquiis diuinis dicit esse dulciora super mel & fauum. Cùm igitur in hoc sacramento, non solù diuina eloquia ab omnibus prolata, sed etiam ipsum verbum Dei, quod semel locutus est, realiter contineatur, sequitur quòd eius spiritualis perceptio seu manducatio suauissima sit, atque spiritualiter dulcissima. Et ideo Ecclesia in officio institutionis huius sacramenti legit, quòd suauitatē huius sacramēti nullus exprimere sufficit, per quod spiritualis dulcedo in suo fonte gustatur. Et vltra hoc cōsidera, quòd hęc dulcedo seu delectatio spiritualis, in sumēte disposito augetur ex absconsione seu occultatione mirabilium in eo contentorū: quod sic patet. Nam admiratio secundum Philosophum in 1. Rhetoricorū, est delectationis causa: & propter hoc omnia mirabilia delectabilia sunt. Similiter & omnes repręsentationes rerum etiam non delectabilium causant delectationē. Cùm igitur in hoc sacramento tot mirabilia continentur, non solùm super omnem naturalem facultatē, sed etiam super naturalem intellectum humanum: vt pote quòd Christus Deus & homo perfectus sub modici panis specie cōtinetur. Similiter & quòd diuiso sacramenti sub qualibet diuisionis particula perseuerat totus Christus. Similiter quòd accidentia quæ de sui naturâ non habent esse, sed solùm inesse sine subiecto, tamen in eodē sacramento realiter existunt, & sic de aliis maximis mirabilibus, quæ in hoc sacramento considerari possunt: quę quidem admiratio maxima est, cui nulla ęqualis fortè esse potest, ex qua admiratione meritò maxima delectatio spiritualis seu dulcedo causari debet, & ideo de tali dulcedine propriè potest intelligi illud Psalmi supra allegatum, scilicet: Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscōdisti, &c. Abscōditur enim in hoc sacramento multitudo mirabilium, quæ dulcedinum multitudines causant, vt dictū est.

Dulcedo spiritualis intelligenda, est ad similitudinē corporalis dulcedinis. Psal. 18. b. 11

Dulcedo huius Sacramēti augetur, ex absconsione.

Arist. 1. Rhetoricorum.

Admiratio causa delectationis.

Mirabilia huius sacramenti.

Psa. 30. c. 19

DISCIPVLVS. Licet verum est, quòd admirationes causant delectationes seu dulcedines, hoc tamen videtur verum, cū ipsa mirabilia magna videntur

Quomodo admiratio causat delectationem, etiam rerū quæ creduntur & non sentiuntur.

tur sensibiliter seu sentiuntur: de quibus vt credo loquitur Philosophus in sua Rhetorica. In iis autẽ quæ non videntur seu sentiuntur, sed solùm credũtur, nõ videtur habere locum, quòd admiratio sit causa delectationis: cùm enim in hoc sacramẽto panis consecratus talis omnino se offert sensibus post consecrationem sicut ante, nihil admiratione dignum in sacramento videtur seu sentitur, & sic non habet locum admiratio, nec per consequens delectatio, ab admiratione causata.

MAGISTER. Ille, qui habet veram fidem, primę veritati innititur in credendis, qui nullo modo falli potest: & ideo secundum hoc talis firmius & certius adhæret iis quæ cognoscit per fidẽ, quàm iis quę sunt per sensum seu intellectum naturalem cognita, quæ quãdoque fallibilia sunt, vt in 2. 2. quæst. 4. Et ideo verus fidelis, qui firmissimè credit absque vlla dubitatione Christum esse sub hoc Sacramento, oportet, quòd admiretur, nõ solùm de hoc quòd totus Christus in eodem Sacramẽto continetur: sed etiam de hoc quod totus Christus non apparet ibi sub propria specie, sed est sub alienis speciebus absconditus: quæ quidem admiratio manifestè est delectationis causatiua, vt dictum est, non minus quam in illo, qui per sensum vel intellectum naturalem aliquid cognoscit, cuius causam ignorat. Et vltra hoc cõsidera quòd in admiratione semper est desiderium quoddam, sciendi illud de quo admiratur: & si illud est in se desiderabile ad obtinendum, sic in tali admiratione est desiderium consequendi illud de quo admiratur: quod quidẽ desiderium ex spe consequendi, est delectabile, vt in 1. 2. quęstio. 32. Et quia hæc admiratio habet adiunctã spem consequẽdi cognitionem perfectam eius quod scire desiderat, similiter & adeptionem illius, quantum sibi possibile est: ideo benè applicantur rectè sumenti hoc Sacramentum verba sponsæ per te allegata, scilicet: Sub vmbra illi⁹ quem desiderabam sedi. Vmbra enim solem, seu corpus lucidũ obumbrat seu abscondit, sic accidentia quodammodo occultant seu obumbrãt corpus Christi in sacramento existens. Sed illud sic occultum seu obumbratum spõsa desiderat, vt dictum est: & quia fructum illius desiderati in gutture suo dulcem sentit, ideo subdit: Et fructus eius dulcis in gutturę meo. Fructus enim redemptionis per Christũ factæ in hoc sacramẽto spiritualiter sumpto sentitur, inquantũ talis sumẽs non nisi per fidẽ, per quam sensibilibus credenda incertitudine præfert: hoc facit similiter, & per verã spẽ, quę beatitudinem futurã ex gratia & meritis certitudinaliter spectat. Similiter & per charitatẽ quę vnionẽ mysticam inter nutritũ & nutrientem

S. Tho. 2. 2. q. 4.

Admiratio in Sacramẽto, qualis debet esse.

S. Tho. 1. 2. q. 32.

Fructus redemptionis in hoc Sacramẽto sentitur, & quomodo sentiatur.

tristem efficit. Quę quidem tria ad manducationem spiritualē requiruntur, vt supra dictū est. Cōstat autē quòd ipsa charitas inseparabilis est ab ipsa gratia gratificante, siue gratum faciente, vt in 1.2. quęst. 110. Et ideo in manducatione spirituali huius sacramenti mens sumentis gratia impletur, & hic est fructus redemptionis Christi, quem debitè venerans hoc sacramentum sentire habet: propterea Ecclesia in collecta orat sic dicens: Ita nos corporis & sanguinis tui sacra mysteria venerari, vt redēptionis tuæ fructum in nobis iugiter sentiamus. Et ipsa est propria dulcedo spiritualis abscondita, de qua vt suprà: Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti, &c.

S. Tho. 1.2. q. 90.

Psa. 30. c. 20.

CAPITVLVM VIII.

In quo ostenditur, quòd licet in hoc Sacramento memoria Passionis Christi celebretur, nihilominus dulcedo seu delectatio spiritualis in rectè ipsum sumente causatur.

DISCIPVLVS.

PLacent mihi ea quæ dicis circa dulcedinem huius sacramēti, sed est vnum quod animū meum in contrarium mouet: & est hoc. Cōstat autem quòd hoc sacramentum institutum fuit à Christo in memoriam suæ passionis, iuxta illud Lucæ. 22. Hoc facite in meam commemorationem. Vnde & in collecta quam allegasti dicitur: Deus qui nobis sub Sacramento mirabili passionis tuę memoriā reliquisti. memoria autem passionis nullo modo dicenda videtur dulcis seu delectabilis, sed potius amara. Vnde Eccle. 40. O Mors, quam amara est memoria tua. Ex quo videtur sequi, quòd in hoc Sacramēto non est delectatio, seu dulcedo spiritualis, sed potius memoria passionis supradictæ, quæ est tristabilis & amara.

Luc. 22. b. 19.

Si Sacramentum Eucharistia memoriale passionis Christi quomodo delectabile?

Eccle. 41. a. 1.

MAGISTER. Licet tristitia secundum se communiter non sit delectabilis, posset tamē esse causa delectationis dupliciter. Vno modo secundū quod est in actu, inquantum facit memoriā rei dilectę. De cuius absentia aliquis tristatur, & tamen de sola eius appræhensione delectatur. Vnde & in officio de corpore Christi legitur ab Ecclesia, quòd istud sacramentum fidelibus est de absentia Christi solatium singulare. Alio modo tristitia potest esse causa delectationis, secundū quod est in memoria propter subsequentē euasionē. Vnde secundū quod homo appræhēdit, se ab aliquibus tristibus & dolorosis euasisse, accrescit ei gaudij materia: & ideo quia per memoriam passionis Christi fidelis credit, se euasisse ab æternis suppliciis, idcirco per hāc memoriam debet in eo accrescere maximi gaudij materia, eo quod propter triumphum Christi in sua passione liberati sumus ab ęternis suppliciis.

Tristitia quomodo esse potest causa delectationis.

Augu. lib. 8. Confess.

plicijs. Vnde August. in 8. Confessionũ dicit: Quòd quanto maius fuerit periculum in prælio, tãto maius erit gaudiũ in triumpho. Consideratur etiam in hoc sacramento quędam repręsentationes abscõditæ, quę sunt maximè delectabiles, & per consequens dulcissimę.

CAPITVLVM. IX.

In quo redditur ratio, quare repræsentationes communiter sunt delectabiles: & consequenter ostenditur, quòd repræsentationes in hoc sacramento abscõditæ, in ritè sumente sunt maximę delectationis seu dulcedinis spiritualis.

DISCIPVLVS.

Quærit duo.

PEto vt mihi declares primo repræsentationes rerũ quæ sunt delectabiles, & deinde quę sunt illę repręsentationes abscõditę, quę in hoc sacramento cõsiderantur, quę sunt maximę delectationis & dulcedinis, vt dicis.

Aristo. 1. Retho.

MAGISTER. Secundum Philosophum in 1. Rethoricę, omnes repręsentationes rerum sunt delectabiles, & etiam illarum rerum quæ in se non habẽt rationem delectationis: sicut cũ aliquis homo per imitationem repræsentat ęqum vel aliquod animal, est quoddam iocosum & delectabile, & sic de similibus repræsentationibus imitatiuis & aliis: cuius ratio est, quia gaudet anima in collatione vnius ad alterum: conferre enim vnũ alteri est proprius & naturalis actus rationis, vt Philosophus

Repræsentationes communiter sũt delectabiles vide causam.

dicit in sua Poëtica: Vnũquodq; autem in sua operatione nõ impedita delectatur, vt in 7. & 10. Ethicorum.

Aristo. 7. & 10. Ethi.

DISCIPVLVS. Intelligo quod dicis circa primũ, scilicet quare repręsentationes sunt delectabiles: sed peto vt secundũ mihi declares, scilicet, quomodo in hoc sacramẽto cõsiderantur aliquę repręsentationes abscõditę, quę vt dicis sunt maximę delectationis seu dulcedinis.

MAGISTER. In hoc sacramento recolitur seu repręsentatur memoria passionis Christi, vt dictum est: similiter & in eodem repræsentatur seu præfiguratur beata fruitio, in qua anima beata diuina fruitione repletur: vnde & in vltima collecta officij de corpore Christi dicitur: Fac nos quęsumus Domine diuinitatis tuæ sempiterna fruitione repleri, quam pretiosi corporis & sanguinis tui temporalis perceptio præfigurat. Et sic patet quòd sicut in hoc sacramento recolitur, seu repræsentatur per modum memorię pręteritorum passio Christi, sic in eodem repræsentatur per modum præfigurationis futura fruitio beata: & sic sunt ibi duæ repræsentationes, quæ sunt causæ delectationis, & quia ista repręsentata secundum se sunt maximę dulcedinis. In primo enim repręsentatur summum meritũ totius generis humani, scilicet passio Christi: in secundo verò repræsentatur, seu

Ad secundã quæstionem responsio.

Repræsentationes abscõditæ in hoc Sacramẽto.

seu præfiguratur summum premium, scilicet fruitio beata. Consequens est, quòd istę representationes non solùm sint delectabiles inquantum repræsentationes, sed & maximè delectationis seu dulcedinis ex parte representatarum. Quæ quidem inquantum abscondita dulciora redduntur, iuxta illud Prouerb. 9. Panis absconditus suauior est.

Prouer. 9. d. 18.

CAPITVLVM X.

In quo proponitur, quędam alia admiratio à discipulo circa hoc sacramentum, prout est sacrificium, & ibidem soluitur à magistro.

DISCIPVLVS.

PLACENT mihi rationes tuæ, per quas mihi ostendis quare miracula cótenta in hoc sacramento, seu ea quæ in ipso sunt repræsentata sunt abscondita, & etiam quare circa illud communiter non fiunt publica miracula sicut olim circa arcam fœderis vete. testamen. fieri cõsueuerunt, quas quidem rationes credo esse sufficientes ad obstruendum os loquentiũ iniqua. Sed adhuc vnum est valdè mirabile in oculis meis, scilicet quòd in sacrificiis antiqui testamenti, quæ ex carnibus animalium occisorum fiebant, vt patet Leuit. 1. & in pluribus locis, tamen ad eorum reuerentiam, & potius ipsius Dei cui offerebantur non erat licitum ipsa offerri, nisi tantum in templo Dei, quod erat vnicum, & non in alio loco. Vnde Deut. 12. Caueas ne offeras holocausta tua in omni loco quẽ videris, sed in eo quẽ elegerit Dominus in vnam tribuũ tuarum offeras hostias, &c. Cũ autẽ hoc sacramentũ vt à peritis audiui sit sacrificium, quod quidẽ sacrificiũ, quia in infinitũ seu incõparabiliter sacrificia antiqua in dignitate & excellẽtia excedit, videretur ad ipsius reuerentiam pertinere, vt non offerratur nisi tantum in vnico loco, quod etiam esset magis conforme huic, quod ipsę Christus cuius passionis memoria in hoc sacramento celebratur, non nisi in vno loco per suam passionẽ oblatus est. Constat enim quòd Christus venit ad implendum legem, vt habetur Matth. 5. Quę quidem impletio & si intelligatur solùm in moralibus, non autem in cærimonialibus seu iudicialibus, sicut supra in 1. part. distinct. 8. est tractatum, qua ratione sacrificia veteris legis, quæ cærimonialia erãt, tempore nouæ legis euacuata sunt: illa tamẽ, quæ ad sacrificiorũ venerationem seu reuerentiam pertinere videntur, de dictamine naturalis rationis esse dinoscuntur, & per consequens tanquã moralia in noua lege durare debent, cuius oppositum video in Ecclesia sancta Dei exerceri, offertur enim hoc sacratissimum sacrificium in omni loco indistinctè, quod videtur esse quodammodo contra ipsius venerationem, vt dictum est.

Leuit. 1. *Aliud mirabile circa Eucharistiæ sacramentũ nempe, cum sit sacrificiũ quod vni loco tãtum offerri praeceptum erat, quomodo hoc sacrificium offertur in omni loco.*

Deute. 12. b. 14.

Matth. 5. b. 18.

1. par. dist. 8

MAGI-

MAGISTER. In hac tua admiratione præsupponis quædã vera, vt cùm dicis quòd hoc sacramentum est sacrificiũ, quod verum est. Nam non solũ hoc Sacramentum nominatur viaticum ratione refectionis spiritualis, vt dictum est, sed etiam nominatur sacrificiũ. In eo enim repręsentatur passio Christi, quæ summum & acceptissimũ sacrificiũ vespertinũ fuisse dinoscitur: quod quidem sacrificium in infinitum excedit cætera sacrificia, vt dicis. Præsupponis etiã quòd sacrificia antiqua non nisi in vnico loco offerri debebant, quod verum est, præsertim post ædificationem templi. Præsupponis etiam quòd Christus venit ad implẽdum legem, quod verũ est, vt ipse testatur in Euangelio, prout tu allegasti: sed ex prędictis nõ cõcludis intẽtum, scilicet, quòd hoc sacrosanctum sacrificiũ non debet offerri, nisi in vnico loco. Hoc enim nõ est de dictamine naturalis rationis, prout tu existimas, sed secundum quòd Deus vbique est, & vbique dominatur: vbiq; potest ei sacrificium offerri. Vnde & Exo. 20. pòst dationem legis Decalogi, vbi primo fit mentio de sacrificiis Deo offerẽdis, sic legitur: Altare de terra facietis mihi, & offeretis super eo holocausta & pacifica vestra, oues vestras & boues: in omni loco, in quo memoria fuerit nominis mei, veniã ad te, & benedicã tibi. Ex quo patet, quòd etiã de lege diuina primo nõ fuit prohibitum, quòd in omni loco offerrentur sacrificia: sed hoc fuit tãtum durãte templo ordinatum, vt ab Idolatria prohiberentur, vel etiam existente tabernaculo in deserto, oportebat ratione prædicta, vt ad ostiũ tabernaculi præsentarentur sacrificia, vt habetur Leuit. 17. Tempore autem nouæ legis, quando per orbem terrarum fides Christi diuulgata est, vbique conuenit sacrificare Deo. iuxta illud Malach. 1. Ab ortu enim solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meũ in gentibus. Huius enim ratio manifesta est. Nam sicut cùm lex diuina vni tantum genti dabatur, scilicet Israeliticæ; vnicum templum tantum assignabatur ad Deo sacrificandum: sic cùm lex diuina ampliata est ad omnes gẽtes, congruum est, vt in omni loco Deo dedicato liceret ipsi Deo sacrificare: vnde de hoc admirari non debes. Sed quia in hac tua admiratione tetigisti aliquid de impletione diuinę legis per Christum: idcirco tibi ostẽdam, quòd in huiusmodi sacrosancti sacrificij institutione Christus excellenter legem impleuit.

Quare hoc Sacramentũ nominatur viaticũ & sacrificiũ

Cùm Deus sit vbique, vbique sacrificari potest.

Exod. 20. d. 24.

Quare prohibitũ fuit antiquis ne alibi sacrificari, quam in templo Hierusalem.

Leuit. 17. a.

Malach. 1. c. 11.

Ratio mundi.

CAPI-

CAPITVLVM XI.

In quo declaratur, quòd tripliciter intelligi debet impletio legis per Christũ: & quòd Christus legem impleuit in institutione huius sacramenti, prout est sacrificium: & ibidem tractatur de triplici causa sacrificiorum antiquæ legis, & de errore Rabbi Moyses circa reddendam causam sacrificiorum.

DISCIPVLVS.

DE hoc valde desidero informari, non enim video hoc sacrificium in aliquo conformari sacrificiis antiquæ legis: Vnde nec intelligo quomodo in eodem Christus legẽ impleuit.

Tribus modis Christus legem impleuit. MAGISTER. Circa hoc attendere debes, quòd Christus multipliciter legem impleuit, & specialiter tribus modis, quorũ duo ponuntur in glossa super illud verbum supra allegatum: Nõ veni soluere legem, sed adimplere. Matth. 5. *Mat. 5. c. 17. Glossa super Matth. verba.* vbi glossa sic dicit: Impleuit Christus legem, faciendo quod iubet, vel supplẽdo quod deerat. Tertius autem modus est cum illa quæ Prophetice de Christo dicebantur futura, Christus in suo aduentu impleuit, vt cum dicitur de introitu Christi in Hierusalẽ, hoc totum factũ est, vt adimpleretur, quod dictũ est per Prophetam: Exultà satis filia Sion, &c. Matth. 21. *Matt. 21. a. 5* Et ad istum modum reduci potest illud quod per varias figuras significabatur futurum in Christo, quæ omnia per ipsum seu in ipso fuerunt impleta: quæ quidem triplex impletio manifestè apparet in institione huius sacramenti, quod est verum sacrificium, vt dictũ est. *In institutione sacramẽti Eucharistiæ tripliciter Christus legem impleuit. Primo modo.* In hoc enim impleuit Christus legem primo modo, scilicet faciẽdo quod iubet: nam oblatio sacrificiorum est de iure naturali, prout in 2. 2. quæstione 85. *S. Tho. 2. 2. q. 85.* Et inde est, quòd in qualibet ætate & apud quaslibet hominũ nationes semper fuit aliqua sacrificiorũ oblatio, quod autem est apud omnes, naturale est: huius autem ratio est, *De iure natura est sacrificia offerre.* nam sicut in rebus naturalibus inferiora naturaliter suis superioribus subduntur, ita etiam naturalis ratio dictat, vt secundum inclinationem naturalem homines ei quod est supra omnes, subiectionem & honorem exhibeat secundum modum hominum conuenientem: quiquidem modus est, vt sensibilibus signis vtatur ad exprimendum interiorem conceptũ, sicut ex sensibilibus cognitionem accipit inuisibilium. Vnde ex naturali ratione procedit, quòd homo sensibilibus rebus vtatur, offerens eas Deo in signum subiectionis & honoris, ad similitudinem eorum, qui dominis suis aliqua offerunt in recognitionem dominij. Ex quo patet, quòd oblatio sacrificij pertinet ad ius naturale. Ex quo potest inferri, quòd Rabbi Moyses ille Aegyptius, qui solennissimus doctor inter Hebræos reputatur, manifestè errauit in reddenda ratione sacrificiorum *Error Rab. Moyses in reddenda ratione sacrificiorum vet. leg.*

Rab. Moys. lib. de Directione perplexorum. c.32. & c.46.

veteris legis in tertia parte sui libri de directione perplexorum capit. 32. & 46. Nam secundum eum in prædictis causis nulla ratio assignanda est ad sacrificiorũ veteris legis oblationem, nisi solùm vt populus retraheretur, ne idolis sacrificaret, quæ quidem ratio, licet in parte vera est, vt potest haberi Leuit. 17. non tamen verum est, quòd ex ipsa sola ratione sacrificia Deo accepta fiebant. Noë enim cùm egrederetur de arca, vbi nulla erat idolatria nec idolatræ, Deo sacrificauit, quod sacrificium legitur Deo fuisse acceptum in odorem suauitatis, vt habetur Genes. 8. Similiter & munera Abel accepta Deo fuerunt, licet pro tunc nondùm orta erat idolatria, vt habetur Genes. 4. Ex quo patet manifestè, quòd non solùm sacrificia erant offerenda Deo, vt populus ab idolatria retraheretur, vt prædictus Rabbi Moyses existimabat, sed etiam vt populus subderetur Deo, ostẽdendo huiusmodi subiectionem per signa sensibilia, prout ratio naturalis dicit modo supradicto.

Leuit. 17.

Genes. 8. d. 20.

Gen. 4. a. 4.

Replicat in defensionẽ erroris.

DISCIPVLVS. Scrutando veteres scripturas, quædam videntur facere pro opinione Rabbi Moyses, supradicti, quam peritiores Hebræorum sequuntur. Vnum est, quòd non legitur Deum præcepisse populo Israel, vt sacrificarent sacrificia, nisi postquam idolatriam in fabricatione vituli, vt patet Exod. 32. & Leuit. 1. & in sequentibus capitulis: ex quo patet, quòd sacrificia fuerunt ordinata solùm ad retractionem à cultu idolorum. Si enim non solùm ad hoc sacrificia fierent, sed ad ostendendam subiectionem Deo per signa sensibilia, prout tu asseris, sequeretur quòd antequam populus laberetur in idolatriam debuissent præcipi, hoc idem videtur Hiere. dicere 7. cap. Non sum loquutus cum patribus vestris & non præcepi eis, in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocaustomatum & victimarum, &c. Quæ quidem verba Hieremiæ necessario intelliguntur dicta ante lapsum populi in idolatria, quæ & similia allegantur per ipsum Rabi Moyses, & eius sequaces ad suam opinionem persuadẽdam. Vnde peto, vt mihi illa declares conformiter ad veritatem tui propositi.

Rab. Moys.

Exod. 32.

Sacrificia secundùm mentem Rabbi Moys instituta sunt propter Idolatriã vitandã.

Hiere. c. 7. c. 22.

Causæ plures sacrificiorum vet. test. contra Rab. Moys.

MAGISTER. Si bene scrutatus fueris, ea quæ in scripturis antiquis circa sacrificia oblata seu offerenda dicuntur, claré reperies quòd Rab. Moys. nõ bene allegauit in supradictis, & huiusmodi similibus. Ad cuius declarationẽ scire debes, quòd causa sacrificiorum, quæ in lege veteri præcipiebatur, non est vnica tantũ, scilicet vt per illa homines retraherentur à sacrificiis idolorum, sicut Rab. Moys. prędictus erroneè estimauit: sed fuerunt aliæ causæ principaliores, quarum vna est, vt per sacrificia representaretur ordinatio

mentis

mentis in Deum, ad quam excitabatur sacrificium offerens: in hoc enim recognoscebat offerens, quòd omnia sua habebat à Deo tanquã à primo principio: similiter & ea ordinabat in Deũ, tanquam in vltimum finem in honorem Dei sua offerẽdo. Vnde & Dauid dicebat 1. Paralip. 29. Tua sunt omnia, & quę de manu tua accepimus dedimus tibi. Vnde & in oblatione sacrificiorum rectè facta protestabatur homo, quòd Deus esset primum principium creationis rerũ & vltimus finis, ad quem essent omnia referenda: & ideò prohibebatur in lege sub anathemate offerre sacrificium nisi soli Deo, Exod. 21. tãquam in hoc peccato incurreretur crimen læsæ maiestatis. Quod autẽ assignatur alia ratio sacrificiorum, ex hoc quod per huiusmodi homines retraherentur à sacrificiis idolorũ, licet concedatur esse partialis causa seu minus principalis, nõ tamen est totalis causa nec principalis. Quod sic patet, nam etiam tempore, quo idola non colebãtur, nec reperiebantur in mũdo, laudabiliter & meritoriè Deo offerebãtur munera seu oblationes & etiam sacrificia, vt patet de Abel Genes. 4. Nam secundum sanctum Thomam 2. 2. quęst. 64. in prima ætate non fuit idolatria propter retentionem memoriæ creationis mundi, ex quo adhuc vigebat cognitio in mente hominum: & licet hæc sententia nõ teneatur ab Hebræis, sufficit quòd ipsemet Rabbi Moyses, in suo Deuteronomio, lib. 1. titu. de idolatria capitu. 1. expressè dicit, quòd idolatria incœpit in mundo à tempore Enos & non ante. Cõstat autem, quòd Abel fuit mortuus ante quam Seth nasceretur, qui quidẽ Seth fuit pater ipsius Enos, quæ omnia habentur expressè in prædicto capitulo, scilicet Genes. 4. Cùm ergo Abel obtulit munera Deo accepta, antequam idolatria in mundo insurgeret, vt patet ex dictis, quod etiam ipse Rabbi Moyses concedere habet, sequitur manifeste, quòd ratio sacrificiorum Deo acceptorũ & oblationum non est accipienda solùm ex retractione ab idolatria. Idem etiam Rabbi Moyses dicit in suo Deuter. in lib. de Iudicibus titu. de Regibus capit. 11. quòd Rex Messias habet ædificare templum, & congregare dispersiones Israel, in quo templo fierent sacrificia & iubilea, eo modo quo in lege Mosayca continentur: & ipsemet in eodem capitulo, dicit, quod tempore sui Messiæ omnes gentes conuertentur ad legem Mosaycam, confitentes, quod mendacium hęreditauerunt patres eorum, scilicet in colendo idola. Ex quo patet manifestè secundum eum, quòd tẽpore sui Messiæ non erit idolatria, & tamen ipsemet asserit, quòd tẽpore sui Messiæ erunt sacrificia legalia. Ex quo manifestè habetur secundũ eum, quòd sacrificia non solũ

Marginal notes: 1. Paralip. c. 29. d. 14. — Exod. 21. — *Ante Idola, munera Deo offerebãtur meritoriè. Prima ætate non fuit Idolatria.* — Gene. 4. — *S. Tho. 2. 2. q. 64.* — *Rab. Moys. Deute lib. 1. tit. de Idolatria c. 1.* — *Idolatria secundum Hebraos incœpit tempore Enos.* — *Rab. Moys. in Deut. lib. de Iudicib. tit. de Regib. c. 11.*

pręcipiuntur propter retractionē ab idolatria, vt ipse erroneè docet. His dictis ad primū, quòd pro opinione Rab. Moyses allegas dicens, quod non legitur Deum pręcepisse populo Israel vt sacrificarent, nisi postquā idolatrauit in fabricatione vituli: Dicēdum quòd hoc est falsum: manifestū est enim, quòd quando Deus eduxit populum de Aegypto, præcepit eis de agno Paschali immolando, quod fuit celebratum in ipsa nocte, in qua de Aegypto exiuerunt: & hoc fuit primum præceptum, quod legitur datum fuisse filiis Israel à Deo per Moysen. Qui quidem agnus Paschalis victima vocatur. Vnde Exod. 12. de prædicto agno Paschali, dicitur: Cùm dixerint filij vestri, quæ est ista religio, dicetur eis victima transitus Domini est. Ex quo patet, quòd sacrificare victimam fuit præceptum populo Israel ante fabricationem vituli, quod est contra prędictum Rab. Moyses, nec valet quod ipse Rab. Moyses dicit in prędicto cap. 42. quòd primum præceptum datum Israeliticis non fuit de agno Paschali, eo quod fuit ex certa ratione datū tunc expressa, scilicet, vt eruerentur à plaga primogenitorū, vt habetur Exod. 11. & etiā quia hoc pręceptū fuit in terra Aegypti, non autem cùm educerētur de terra Aegypti, vt ipse dicit: Nam primum est manifestè falsum, vt litera testatur: Nullum enim præceptum legitur datum fuisse populo Israelitico ante præceptum de agno Paschali, & sic tenet Rab. Salo. & omnes expositores Hebræi. Itē licet per agnum Paschalem disponente Deo euaserunt à plaga primogenitorum: istud tamen præceptū per totum tempus legis veteris fuit obseruādum, prout expressè habetur Exod. cap. allegato. Fuit etiam hoc præceptum datū in terra Aegypti, & in ipsa eductione de Aegypto obseruatū, & sic cauillationes prædictę sunt nullæ. Ad secundum verò quod allegas de verbo Hierem. dicentis: Quia nō sum loquutus cum patribus vestris, nec pręcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti de verbo holocaustomatum & victimarum. dicendū, quòd hoc est verum, nam in exitu de Aegypto, quando Deus pręcepit agnū Paschalem celebrare, nō pręcepit eis facere holocausta & victimam, sed solùm victimam: Agnus enim Paschalis victima erat, vt dictum est, nō autem holocaustum. Postea verò cùm lapsi sunt in idolatriam, Deus pręcepit eis holocausta & victimas Deo offerri à populo, ne talia offerrentur idolis, quæ est secunda ratio sacrificiorum minus principalis quam prima: nam prima ratio, quæ sumitur ex protestatione subiectionis ad Deum stat omni tempore, etiam cùm nulla idolatria in mūdo fuisset vel esset. Secunda verò ratio sacrificiorū, quę sumitur ex retractione ab idolatria, non habet

Respōsio ad obiectionē.

Primū præceptū filiis Israel datū fuit de immolatione agni Paschalis.

Exod. 12. d. 26.
Immolatio agni victima dicitur.

Exod. 11.

Ante idolatriam offerebantur victimæ.

Post idolatriam veri holocausta offerri præcepit & victimas.

habet locum, quando nulla idolatria est in mundo.

Replicat ex autoritate S. Tho. 1.2. q.102.art.3.

DISCIPVLVS. Videtur mihi, quòd sanctus Thomas in 1.2.quæst.102.art.3.prædictas allegationes facit ad probandũ, quòd ratio sacrificiorũ sumitur ex retractione ab idolatria.

MAGISTER. Si bene scrutatus fueris verba S. Thomę manifestè reperies, quòd nõ assignat rationem illam de retractione à sacrificiis idolorum, tanquam sit totalis ratio & principalis ad sacrificandum Deo, sed assignat eam, tãquam causam partialem eorum, quæ fiebant particulariter circa sacrificia, quę quidem particularia determinata fuerunt post fabricationem vituli. Vnde sanctus doctor prædictus in loco per te allegato, sic dicit: Et ideo de causa cerimoniarum circa sacrificia potest assignari ratio, alio modo ex hoc quod per huiusmodi homines retrahebantur à sacrificiis idolorum. Hęc ille. Vbi nota, quòd nõ dixit: & ideo de causa sacrificandi Deo in generali potest assignari alia ratio; quia sacrificari Deo, prout ipse ponit in 2. 2. quæstio. 85. est de iure naturæ, quod semper stat, vt dictum est: sed dicit notãter: De causa cęrimoniarum circa sacrificia potest assignari alia ratio, &c. Et sic manifestè ex verbis eius habes, quòd retractio à sacrificiis idolorum non est causa totalis ad sacrificandum Deo, sed solùm partialis ad cærimonias particulares, quæ circa sacrificia fiebant.

Respõsio ad S. Tho.

S. Tho. 2.2. q.85.

Sacrificare est de iure naturæ.

Similiter secundum eum allegatur illud verbum Hierem. vbi dicitur: Non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Aegypti de verbo holocaustomatum & victimarum: ad ostendẽdum, quòd varia sacrificia non fuerũt data populo Israelitico, ante lapsum in idolatriã, per quod non excluditur vnum præceptum, scilicet de agno Paschali, quod datum fuit tempore eductionis de Aegypto, vt dictum est. Et vt bene habeas causas sacrificiorum veteris legis, prout prædictus sanctus doctor tradit in 1.2. quæstione per te allegata: scire debes, quod prædicta sacrificia triplicem habent causam, duas, scilicet literales, quarum vna est prima & principalis, secundum quam sacrificia protestabãtur, ordinationẽ mentis in Deum, ad quam sacrificium offẽrens excitabatur, vt dictũ est: & ista causa semper habet locum in sacrificiis, siue ante legem, siue in lege, siue post legem, cùm sit de iure naturæ, quòd indelebile est, per quam redditur ratio de varietate cærimoniarum circa sacrificia veteris legis. Secunda est vt per ea homines retraherentur ab idolorum sacrificiis, quæ quidem causa habet locum tantum modo in temporibus, in quibus idolatria per mũdum vniuersum viguit. Tertia verò causa sacrificiorum veteris legis est figuralis, scilicet, vt per illa sacrificia multa &

Sacrificia triplicem habẽt causam.

Prima & principalis literalis.

Secunda verò causa literalis, per quam, &c.

Secũda causa literalis.

Tertia causa figuralis.

ta & varia, quæ in lege tradebantur vnum singulare & precipuum sacrificium, scilicet illud, quo ipse Christus obtulit seipsum Deo in odorem suauitatis, vt dicitur ad Ephes. 5. figuraretur, tanquam perfectum per imperfectũ. Vnde rationes sacrificiorum veter. testa. figurales sumuntur ex vero sacrificio Christi, vt in predicta quest. plenè traditur: & ista tertia causa habuit locum à principio mundi, vsque ad passionem Christi, quæ figurata fuit per prædicta sacrificia. qua quidẽ passione celebrata, ratio figurandi eam cessauit. Ex quibus tribus causis Rab. Moy. solam secundam causam assignauit, tanquam totalem prædictorum sacrificiorum, in quo à veritate deuiauit, sicut in multis aliis locis.

Ephe. 5. a. 3.

Rationes sacrificiorum vet. leg. figurales sumuntur ex vero sacrificio Christi.

CAPITVLVM XII.

In quo ostenditur, quòd Christus legem impleuit circa sacrificium secundum triplicem eius causam, faciendo quod lex iubet, qui est primus modus implendi legem.

DISCIPVLVS.

EX quo ergo triplicem causam habẽt sacrificia, scire desidero secundum quam illarum dici potest, quòd Christus impleuit legem, instituendo predictum sacrificium, faciẽdo quod lex iubet, qui est primus modus implendi legem, secũdum glossam supra per te allegatam.

MAGISTER. Si bene consideras Christus institutionem prædicti sacrificij, scilicet sacramenti altaris, excellenter impleuit legem, faciendo quod lex iubet secundum omnes tres causas supradictas. Nam si homo offerens ex rebus suis Deo sacrificiũ, in hoc protestabatur quod ea, scilicet oblata, haberet à Deo tanquam à principio, & ordinaret in Deum tanquam in vltimum finẽ, quanto magis hoc ostendebat seu protestabatur, qui seipsum totum in honorem Dei offerebat immaculatũ, prout Christus fecit in sua passione: quæ quidem passio in hoc sacrificio, cuius memoriale est repræsentatur, vt dictum est. Secunda verò causa offerendi Deo sacricfiia excellentius fuit per huiusmodi sacrificij institutionem impleta: nam post huiusmodi sacrificium, & eius diuulgationem per orbem per prædicationem Apostolorum & discipulorum Christi, homines fuerunt retracti à sacrificiis idolorum: multo magis quàm antea, quod patet ad sensum. Nam cultu diuino in templo Dei vigente secundum cærimonias Mosaycæ legis, nedum inter gentes idolatria vbique vigebat, sed etiam in populo Israelitico publicè colebantur idola, & hoc quo ad decem tribus semper, quo ad tribum Iuda, & si non semper, tamen frequenter, vt habetur 4. Regum per totum. Quantum verò ad tertiam causam, scilicet figuralem manifestum est, quòd Christus

Christus in institutione sacramenti altaris, excellenter impleuit legẽ secundũ tres causas.

4. Regum.

Christus legem sacrificiorum legalium perfectissimè impleuit, principaliter per sacrificium suę passionis: quod quidem sacrificium tanquam perfectissimum figurabatur per omnia illa sacrificia imperfecta veteris legis, vt dictum est. Et sic sacramentum altaris, quod prædictam passionem repræsentat, terminum ponit & finem omnibus figuralibus sacrificiis in lege contentis. Vnde & Ecclesia in festo corporis Christi in Hymno cātat: Dat panis cælitus figuris terminum.

Sacramentum altaris finem omnibus figuralibus ponit.

CAPITVLVM XIIII.

In quo ostenditur, quòd Christus impleuit legem sacrificiorum antiquorū, supplendo quòd in eis deerat, qui est secundus modus implendi legem.

DISCIPVLVS.

Placent mihi rationes tuæ, quibus ostendis, quòd Christus impleuit legem sacrificiorum, faciendo quod lex iubet se cundū prædictas tres causas per te assignatas: & vellem vlterius doceri circa hoc, scilicet, an Christus impleuit legem sacrificiorū antiquorum, supplēdo quod in eis deerat, qui est secundus modus implendi legem, secundum glossam per te allegatam.

MAGISTER. Ex hoc quod Christus per suam passionem impleuit ea, quæ in sacrificiis veteris legis præfigurabantur, vt dictum est, cōsequens est Christum impleuisse per suam passionem, ea quę deerant in sacrificiis antiquis. Ad hoc enim quòd res significans seu præfigurans aliquid perficiatur seu verificetur, requiritur quod tale significatum seu figuratum, esse habeat in rerum natura, sicut etiā ad veritatem propositionis aliquid significatur, requiritur quòd suum significatum in rerū natura sit. Ex quo patet, quòd Christus suppleuit, quod in sacrificiis antiquorum deficiebat, in quantum per suam passionem, ea quæ in eis figurabātur impleuit: & idem dicendum est de institutione sacramenti altaris, in quo memoria prædictæ passionis recolitur. Sed adhuc sunt alij modi considerandi circa hoc sacramentum seu sacrificium, fortè excellentiores, quibus considerari potest, quòd Christus suppleuit, ea quę in sacrificiis antiquis deerant.

Quærit de secundo modo. An scilicet impleuit legem Christus, supplendo quod deerant legi.

Respondit ostendendo veritatem.

DISCIPVLVS. Rogo te vt mihi aperias illa quæ dicis, vt magis possim intelligere defectum sacrificiorū veteris legis, & perfectionem huius sacrificij, quod ea quę deerant in antiquis suppleuit.

MAGISTER. Si bene scrutatus fueris, ea quæ in Propheticis scripturis de sacrificiis dicuntur antiquis, manifestè reperies, quòd sacrificia antiqua non erant Deo grata, neque accepta ex parte rerum in eisdem sacrificiis oblatarum, sed solùm erāt accepta ex parte offerētiū, quando sic erant dispositi, quòd illa

Nota imperfectionem sacrificiorū vet. leg. & perfectionē sacrificij Christi.

illa ex fide vera & obedientia Deo offerebant. Sacrificium verò Christi, in quo seipsum Deo obtulit in odorem suauitatis, nō solùm fuit Deo gratum ex parte offerẽtis, scilicet Christi, qui ex summa obedientia, & perfectissima charitate, seipsum Deo obtulit, sed etiam ex parte ipsius rei oblatæ, quæ fuit ipsemet Christus, quo secundum Dei potentiam ordinatā, nulla res gratior esse posset, neque æqualiter grata. Et idem dicendum est de sacramento altaris, ipsum Christū passum & oblatum realiter continente.

CAPITVLVM XIIII.

In quo ostenditur, quod dictum est in proximo præcedenti capitulo per authoritatem Psalmistæ, in Psalmo qui incipit: Deus deorum Dominus loquutus est, non obstantibus cauillationibus Hebræorum: & finaliter cōcluditur, quod Christus instituẽdo hoc sacrificium impleuit legem sacrificiorum supplendo quod deerat, qui est tertius modus adimplendi legem.

DISCIPVLVS.

Differentia inter sacrificia veteris legis & nouæ.

SCire valde desidero scripturas, quæ hoc quod modo asseris testantur.

MAGISTER. In Psalmo qui incipit: Deus deorū Dominus loquutus est, &c. manifestè habetur differentia inter sacrificia veteris legis, & sacrificia nouæ legis. In ipso enim Psalmo postquam Psal. loquens in persona Dei reddidit populū ad dicenda attentum, dicens: Audi popule meus, & loquar, &c. cōsequẽter ostendit eis, quòd sacrificia antiqua non erant Deo accepta seu grata, scilicet secundū ipsa oblata: dicit enim: Non in sacrificiis tuis arguam te. quasi dicat, non arguam te de ommissione sacrificiorū seu holocaustomatum, nam ipsa non sunt mihi accepta, de quo dicit: Nō accipiam de domo tua vitulos neq;, &c. id est non acceptabo. & infra: Nunquid mãducabo carnes taurorum, &c. quasi dicat, manifestum est, quòd ista quę mihi offeruntur in sacrificiis antiquis non pertinent ad me secundum seipsa: non enim pertinet ad me manducare carnes, neq; potare sanguinem, sicut idolatræ insipiẽtes de suis falsis diis existimabāt. *Psal. 49.*

Et ex hoc patet imperfectio sacrificiorum antiquorum ex parte ipsarum rerum oblatarū, quia ad Deum secundum se non pertinebant, vt dictum est: et sequitur statim perfectio sacrificij nouæ legis, quòd aliorum imperfectionem suppleuit, & hoc cū dicit: Immola Deo sacrificium laudis. nam sacramentū altaris propriè dicitur sacrificium laudis, tum quia Christus in eodem cōtentus summè laudandus est, in tantum quòd maior est omni laude, Ecclesi. 43. et sic dicitur: Sacrificium laudis. anthonomaticè. Tū quia memoria passionis, quæ in prædicto sacramento recolitur, maximè obligat hominẽ ad gra-

Eucharistia sacramentū propriè dicitur sacrificiū laudis.

Eccl. 43.43

ad gratiarum actiones Deo, quę ad laudes Dei pertinent, cū per ipsam passionem homo fuerit à dānatione perpetua liberatus: de illis enim quibus Deus misit verbum suum & sanauit eos, legitur in Psalmo: Vt sacrificent sacrificium laudis. & sic ex autoritate huius Psalmi habes defectū seu imperfectionem antiquorū sacrificiorum, in quibus carnes taurorum, & sanguis hircorum immolabantur, quæ secundum se non erant Deo accepta, & perfectionem sacrificij laudis Deo acceptissimi. Vnde manifestum est, quòd Christus instituēdo hoc sacrificium laudis, quod ex se est Deo acceptissimū, & est maximè laude dignū, suppleuit defectum sacrificiorū antiquorum, in quibus ista manifestè deerant.

DISCIPVLVS. Quare sacrificia antiquæ legis nō essent Deo accepta secundum se oblata, nisi solùm ex fide & obedientia offerentium ex multis sacrę scripturę locis haberi potest. Vnde 1. Reg. 15. Nunquid vult Dn̄s holocausta aut victimas & non potius, vt obediatur voci Dn̄i. Similiter Micheæ 6. Quid dignum offeram Dn̄o, &c. Nunquid offerā ei holocaustomata & vitulos anniculos? nūquid placari potest Dominus in millibus arietum? aut in multis millibus hircorum pinguium? Ex quibus autoritatibus & similibus satis habetur, quòd sacrificia antiqua non erant Deo accepta ex parte rerum oblatarum. Sed quod tu vlterius addis, quòd per illud quod dicitur in Psalmo: Immola Deo sacrificium laudis, intelligitur sacrificium nouæ legis, solet ab Hebræis impugnari sic. Nam dictio, quæ in hoc Psalmo ponitur, vbi dicitur: Sacrificium laudis. est omnino eadem cuidam dictioni, quæ ponitur Leuit. 7. vbi dicitur: Si pro gratiarū actione fuerit oblatio. in quo loco agitur de tertio genere sacrificiorū veteris legis, scilicet de hostia pacificorum. Nam primum genus est holocaustum, quod totū consumitur in altari, vt habetur Leuit. 1. Secundum verò genus est pro peccato, quod non totū in altari consumitur, vt habetur Leuit. 4. Tertiū verò genus est hostia pacificorum, quæ est duplex; quia vno modo offertur pro gratiarum actione de præteritis beneficiis, & alio modo, pro voto vel sponte pro futuris spectādis beneficiis. Et istud tertium genus vocatur in Hebraico Todda, quę quidem dictio secundum translationem nostrorum, quādoq; signat gratiarum actionem, quandoq; confessionem, quandoq; verò laudē. Vnde cùm dicitur in Psalmo: Immola Deo sacrificium laudis. in Hebræo habetur. Immola Deo sacrificium Todda, quod exponitur ab Hebræis de tertio genere sacrificiorū supradicto, quod est distinctum à primo & secūdo genere sacrificiorum: nō autem de sacrificio nouæ legis. Et ideo scire

Marginalia:

1. Reg. 15. c. 22.

Mich. 6. a. 6

Sacrificia vet. leg. non erant Deo accepta ex parte rerum oblatarum.

Impugnat Eucharistiā esse sacrificiū laudis.

Leui. 7. b. 12

In lege veteri tria erāt genera sacrificiorum, primum holocaustum. Leuit. 1. *Secundum pro peccato.* Leuit. 4.

Tertium pacificorum, quod est duplex.

scire velle, si hæc expositio tua, quæ ad literam videtur rationabilis posset probabiliter euacuari.

Todda tribus modis transfertur.

MAGISTER. Verum est, quod hæc dictio Todda in Hebraico posita tribus modis solet transferri in latino secūdum Hiero. sed omnes tres modi ad vnum quodā modo redeunt, scilicet confessionē, hoc enim propriè significat hæc dictio Todda in Hebraico: sed quia confessio hominis ad Deum, quandoq; est de beneficiis iam acceptis. Vnde cùm dicitur in Psalmo: Confiteantur Domino misericordiæ eius. & sequitur: Quia satiauit animam inanem, &c. & iterū in eodem Psalmo: Quia contriuit portas æreas, &c. In quibus locis, & similibus confessio facta à Deo intelligitur, cùm quis confitetur se recepisse à Deo aliquā misericordiam seu beneficium: & tunc talis cōfessio potest etiā dici gratiarum actio, eo enim ipso quod homo confitetur beneficium recepisse ab aliquo, intelligitur eidem gratiarum actionē reddere. Vnde Seneca in suis epistolis: Qui gratè beneficium recipit, primam eius pensionem soluit. Est etiam alius modus cōfitendi Deo, scilicet cū quis, considerata Dei summa excellentia seu bonitate, ipsum prout potest laudat, de quo dicitur in Psal. Confitemini Domino quoniam bonus, idest confitendum est Domino, quoniā est bonus, scilicet per essentiam, quæ est summa bonitas excedens omnē laudem. Est etiam alius modus confitendi Deo, scilicet per confessionem peccatorum, secundū quam homo cōfitetur Deo proprium defectum seu fragilitatē, quod etiam pertinet ad laudem Dei. Vnde Iosuæ 7. Ipse Iosuæ dicebat Achan, qui transgressus fuerat præceptum diuinum: Fili mi da gloriam Domino Deo Israel, & cōfitere atq; indica mihi quid feceris ne abscondas. Cui Achā respōdit ibidē: Verè ego peccaui Dño Deo Israel, & sic feci. Et sic patet, quod ille qui peccata suā debitè Deo confitetur, eo ipso dat ei gloriā seu laudē. In quo loco vbi dicitur: Confitere, in Hebræo habetur, da ei Todda. Qui quidē modi ꝓpriè concurrunt in sacrificio nouæ legis à Christo pro nostra salute institutō. In hoc enim sacrificio ritè celebrato, homo cōfitetur se à Deo recepisse beneficium redemptionis, quod est summum inter cætera beneficia diuina, & sic pertinet ad gratiarum actionem. Similiter & in eodem sacrificio consideratur excellentia diuinæ potestatis, secūdum quā in ipso sacrificio miracula continentur ineffabilia, de quibus potest dici illud Psalm. Confitemini Dño, &c. & sequitur: Quis narrabit magnalia Domini. Similiter, & in primo sacrificio considerare debet sacrificans seu ipsum sumēs proprium defectum & fragilitatem, quod ad confessionem pertinet peccatorum. Cùm

Confessio Multiplex.

Seneca.

Psal. 117.

Iosu. 7. c. 19.

In Eucharistia sacrificio, quæ sint consideranda.

Cùm enim quis summã excellentiam diuinam & eius misericordiam, prout potest, in hoc sacramento cõsiderat, consequẽs est suum defectum & fragilitatẽ agnoscere: & quia omnia prędicta in laudem Dei maximè redũdant. Idcirco hoc sacrificiũ propriè dicitur sacrificiũ laudis, de quo propriè intelligi debet verbum Psal. supradictum, scilicet: Immola Deo sacrificium laudis. Ex quibus bene cõsideraris, patet quòd impugnatio Hebræorum in hoc passu non habet locum, & sic eorum expositio per te dicta est omnino irrationabilis: quod sic patet. Nam Psalm. reprobans sacrificia antiqua ex eorum materia dicit, quod non erant per se Deo accepta, nec per se Deo pertinentia: de quo dicit: Nunquid manducabo carnes taurorum, &c. quomodò potuit laudare tertium genus sacrificiorum per te supradictũ, quod erat de eadem materia, scilicet de carnibus taurorum, & sanguinibus hircorũ: nulla enim ratio est, quare tertium genus sacrificiorum legalium esset Deo acceptum, magis quàm prima duo genera, cùm omnia prędicta tria genera conueniebant in materia, quam Propheta dicit Deo non esse acceptã: & ideo necesse est, quòd sacrificium laudis, quòd Deo dicit esse immolandum, tanquam Deo acceptum non sit de eadem materia, scilicet de occisis animalibus brutis, secũdum quam materiam sacrificia antiqua reprobauit, vt dictum est, sed oportet quòd hoc sacrificiũ à Propheta commẽdatũ, sit ex re Deo per se accepta, sicut est sacrificium nouæ legis, quod per se Deo est maximè acceptũ. Vnde expositio quã tibi proposueram est catholica & vera, tanquam consona rationi, & etiam sequenti literæ.

Contra expositionem Hebræorũ.

DISCIPVLVS. Video quòd expositio tua est rationabilis: nulla enim ratio apparet quare prima duo genera sacrificiorũ reprobarentur, eo quod essent de rebus corruptibilibus & non pertinentibus ad Dei obsequium secundum se, & tamen cùm hoc approbaretur tertium genus sacrificiorum, quod cùm primis duobus conueniebat in eadem ratione, secũdum quam prima duo genera reprobãtur: & vellem vt vlterius mihi declarares, quomodo expositio tua consonat iis quæ in litera sequũtur, prout tu asseris.

MAGISTER. Continuantur hæc verba Prophetice, scilicet: Immola Deo sacrificiũ laudis. secundum prędictam expositionem, quæ vera est & catholica iis quæ sequuntur sic: nã statim sequitur: Et redde Altissimo vota tua. per hæc enim vota intelligenda est bona voluntas offerentis, quæ ex ipso est per gratiam Dei, iuxta illud. Psalm. In me sunt Deus vota tua. Vel per hęc vota intelligãtur, ea quę fideles voueant in baptismo, vel in religione supererogando, quia

Expositio Psal. 49.

Vota Deo reddenda.

quia ad hoc quod immolatio sacrificij laudis proficiat in salutē æternam, oportet quòd ista vota reddantur, & sequitur: Inuoca me in die tribulationis. scilicet in præsenti vita, quę dies tribulationis est: Eruam te. scilicet mitigando præssuras huius vitæ per manifestā liberationem, sicut patet de tribus pueris, vel per occultam, sicut de martyribus, qui eruūtur à Deo, ne in tormentis succumbant: Et sic honorificabis me. quia sic Deo immolans sacrificium laudis, propriè Deus honoratur, vt in fine Psalmi concluditur: Et quia hoc sacrificium laudis immolantes non honorificāt Deum si sint in mortali peccato, ideo subdit: Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas, &c. quasi dicat: Cur credis, quòd tibi sufficiat enarratio iustitiæ per vocē, sine hoc quod iustè viuas: Et assumis testamentū meum per os tuum. in quo increpat sacerdotem celebrantē in peccato mortali existentem, qui in hoc nouū peccatū cōmittit, in quantū assumit testamentum Dei, assumēdo in ore suo verba cōsecrationis in persona Christi. vel assumēdo sanguinem noui testamenti, & hoc est quod dicit: Et assumis testamentum meum per os tuū. & communiter exemplificat de peccatis grauibus, in quibus homines occurrunt occultè, falsè ęstimātes, quòd talia latēt Deo, vnde dicit: Tu verò odisti disciplinam. tale enim odium in corde cōsistit, similiter: Et proiecisti sermones meos retrorsum. eos in corde tuo vilescendo. Similiter dicit de furto & adulterio & susurratione, quæ quidem prædicta communiter occultè committuntur, ac si committentes existiment, quòd Deus nescit occulta, sicut & homines occulta latent, vnde subdit: Existimasti iniquè, quòd ero tui similis. scilicet ignorando, ea quę latent, sicut tu abscōdita ignoras, quod falsum est: Nam arguam te & statuam contra faciem tuam, scilicet ostendendo tibi, quòd peccata tua, licet occulta perfectè nouerim. Vnde tales exhortando subdit: Intelligite hęc, qui obliuiscimini Deū, &c. quasi dicat: Vos qui occultè peccata cōmittitis estimantes falsè, quòd Deus talia ignoret obliuiscimini Deum, quòd Deus ista non cōsideret: vnde conuertimini, ne quando rapiat, &c. Vnde prædicta propriè diriguntur ad offerētes sacrificiū laudis supradictū, qui non solū mundare se debent à peccatis publicis, sed etiā scrutari occulta. vnde Cor. 11. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo ædat, &c. In hoc enim quod dicit: Probet se. propriè intelligitur loqui de occultis, quæ probatione indigent, iuxta illud: Proba me Deus & scito cor meū. & sequitur: Sacrificiū laudis honorificabit me. Ad quod sciēdum, quòd cùm honor secūdum Philosopum in 1. Ethicorum, sit exhibitio reuerentiæ in

Qui in peccato immolant Deū inhonorant.

Peccata grauia occulta.

1. Cor. 11. f. 28.

Probare se homo debet de occultis.

Aristot. 1. Ethic.

Honor est exhibitio reuerentiæ in signum virtutis.

in signū virtutis, sequitur quòd quantum illa reuerētia exhibita sit maioris virtutis signum, tāto honor crescit: & ideo quia in immolatione sacrificij laudis ritè celebrata exhibetur reuerentia Deo, tanquam omnipotenti secundum maxima miracula in eodem contenta. Similiter, & tanquam omnia scienti, in quantum occulta cordis scrutatur, vt dictum est. Similiter, & tanquam summo bono, secūdum redemptionem humani generis per propriam passionem, quę in eodem recolitur: idcirco propriè dicitur: Sacrificium laudis honorificabit me: quia in hoc sacrificio summus honor diuinus, qui in hac vita ex Dei operibus percipi posset cōsideratur. Et quia in hoc sacrificio est via ad videndum Deum beatificè: in qua quidem visione salus consistit, ideò subdit: Et illic est iter, &c. idest in illo sacrificio laudis est via, per quam ostendam illi; idest sic sacrificanti, salutare Dei, idest salutem æternam. Vides ergo ex supradictis quomodo Christus instituendo hoc sacrificium impleuit legem sacrificiorum, supplēdo quod in eis deerat. In ipsis enim sacrificiis antiquis nec Deo, similis honor attribuebatur, nec in ipsis similis honor diuinus erat cōsiderabilis, nec etiā in eis erat via ad salutē Dei ostēdendam, quod fuit intentum. Et attende quòd licet prædicta verba Psal. ab aliquibus sanctis doctoribus aliter exponantur, ex hoc tamen non excluditur quin prædicta expositio sit vera, tanquam cōsona catholicæ veritati & literæ.

Eucharistia sacrificium laudis.

Hoc sacrificium est via ad videndū Deum.

In hoc sacrificio impleuit legem sacrificiorum, supplendo quod in eis deerat.

DISCIPVLVS. Placet mihi prædicta expositio, quia exprimit differentiam inter sacrificia antiqua & sacrificium laudis, scilicet nouæ legis, in hoc quod antiqua ex opere operato non erant Deo accepta: Sacrificium verò laudis, scilicet noui testamēti, in ipso opere operato Deo est acceptissimum: & sic patet, quòd Christus impleuit legem sacrificiorum non solùm faciēdo quod iubet, qui est primus modus implendi, sed etiam supplēdo quod deerat, qui est secundus modus. Nūc autem vellem vt ostēdas mihi, quomodo Christus instituendo hoc sacrificium impleuit legem, faciēdo illa quæ prophetice circa hoc dicebātur futura, qui est tertius modus implendi legem, prout supra proposueras.

Sacrificia veteris legis non erant Deo accepta ex opere operato. Sacrificium verò nouæ legis est Deo acceptissimum ex opere operato & operātis, quia Deus est.

CAPITVLVM XV.

In quo ostenditur, quòd in institutione huius sacramenti seu sacrificij Christus legem impleuit, implendo ea quæ de hoc fuerunt in antiquo testamento prænunciata seu præfigurata.

MAGISTER.

De gestis Chri quędā fuerūt in vaticiniis ꝓpheticis antiquitus expressè tradita, sicut est de introitu eius in Hierusalē solenni, de quo Zach. 9. Ecce Rex

Christi gesta diuersimodè vaticinata fuerūt, quædam clarè, quædam verè ænigmatice.

tuus

tuus venit tibi iustus & saluator, pauper, & æquitans super asinam, &c. & sic de quibusdam similibus. Quædam verò non ita planè prophetātur, sicut est mysterium incarnationis, quod in propheticis traditur obscurè, & figuratiuè propter magnitudinē mysterij & errores vitandos, vt dictum fuit supra: & quia in hoc sacrificio mysteriū incarnationis Christi includitur, qui quidē Christus Deus & homo in eodē realiter continetur: idcirco in propheticis scripturis nō sic expresse mysterium huius sacrificij traditur, sed ænigmaticè seu figuratiuè. Vnde Genes. 14. de Melchisedech, qui sacerdos Dei altissimi erat legitur, quòd cùm procederet ad benedicendum Abrahæ de victoria inimicorum venienti, quòd eduxit panem & vinum, in quo figuratur sacrificium Eucharistiæ, quod sub speciebus panis & vini cōficitur, & à Christo qui est sacerdos in ęternum principaliter consecratur. Vnde & Psal. loquens de sacerdotio Christi ęterno, dicit: Iurauit Dominus, tu es sacerdos in æternū, secundum ordinem Melchisedech. quia sicut Melchisedech obtulit panem & vinum, vt dictum est, sic Christus in sacrificio Eucharistię sub speciebus panis & vini consecrat corpus suū & sanguinem, in quo sacrificio Christus est sacerdos principalis & hostia oblata: quod quidē mysterium sic figuratum traditū in prædictis autoritatibus Gen. & Psalterij, licet Hebręi ex toto non intellexerunt, sicut nec alia mysteria Christi cognouerūt ad plenum: nihilominus quidam de eorū glossatoribus antiquis aliquid de hoc quasi somniādo senserunt: vnde in glossa magna super Genes. quæ dicitur Beresith Rabba, super illud Genes. 14. At verò Rex Salem eduxit panem & vinum, &c. sic dicit: Hoc est ac si diceret scriptura: Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Hæc ille. Ex quo patet, quòd secundum eum sacerdos in æternū, qui non erat realiter ille Melchisedech, sed per eum figuratus, habebat panem & vinum in sacrificio offerre, quod propriè adaptatur pro posito nostro. Item in Psalmo, qui incipit: Deus iudicium tuum regi da. in quo quidem Psalmo secundum veram expositionem literalem de Christo agitur, de ipso Christo loquendo, dicit secūdum translationem nostram: Erit firmamentū in terra in summis montium, in Hebraica tamē veritate sic habetur: Erit placenta seu placentula frumēti in terra. quod propriè applicatur huic sacrificio, in quo sub specie placentulæ frumenti Christus continetur, cui cōcordat translatio Chaldaica, in qua vbi dicitur in summis montium interpręatur in capitibus sacerdotum seu supra capita sacerdotum. Habes igitur manifestè ex hac autoritate cum sua Chaldaica trāslatione, quòd ipse Christus, de quo dixerat

Gen. 14. d. 18.

Eucharistiæ sacrificium figuratū in Melchisedech.

Psa. 109. b. 6

Hebræi aliquid de hoc mysterio senserunt.

Glossa magna super c. 14. Genes.

Psal. 71. a 1.

Nota expositionem.

Placenta frumēti in terra Eucharistiæ sacramentum est.

Chaldaica translatio.

In summis montium, idest in capitibus Sacerdotum.

dixerat in eodē Psalmo: Et adorabunt eum omnes Reges, & omnes gentes seruiēt ei. & multa alia quæ non nisi Christo conueniūt, de eodem subdit: Et erit placentula frumenti supra capita Sacerdotum. quod quotidie impletur in eleuatione corporis in sacramento altaris. Item in supradicta glossa, scilicet Beresith Rabba, super illud Gen. 14. Melchisedech Rex Salem protulit panem & vinū. sic habetur: Magistri dixerunt, quòd legē reuelauit ei, scilicet Melchisedech, qui reuelauit ipsi Abrahæ, quæ quidem lex dicit: Venite comedite panem meum, & bibite vinū quod miscui vobis. Prou. 9. Ex quo patet, quòd Melchisedech reuelauit Abrahæ in illa productione secretum legis, quod includitur in illa autoritate Prouerb. Venite comedite panem meū, & bibite vinū, &c. quod propriè proposito nostro adaptatur, vt patet intuenti. Itē in hoc Psalmo qui incipit: Confitebor tibi Domine. qui immediatè sequitur Psalmum illū, in quo dicitur: Tu es sacerdos in æternum secūdum ordinem Melchisedech. legitur: Memoriam fecit mirabiliū suorum misericors & miserator Dominus escam dedit timentibus se. quę quidē verba ad sensum planum literalem intellecta clarè dicūt, quòd Deus daturus erat escam timentibus se in memoriam mirabilium suorum. Christus enim cùm hoc sacramentum institueret expressè dixit: Hoc facite in meam cōmemorationem Matth. 26.

Glossa magna.

Prob. 9. b. 5.

Melchisedech reuelauit Abrahæ secretum legis huius sacramenti.

Psal. 110. a. 4

DISCIPVLVS. Ista autoritas quam allegas, scilicet escā dedit timētibus se exponitur ab Hebręis de Manna, quę fuit esca data à Deo populo suo, vt habetur Exo. 16. ad quod dicūt, quòd adaptantur verba Psalm. magis quam ad nostrum sacramentum. Primo ex hoc quod non dixit Psalm. Escam dabit timentibus se, sed escā dedit timentibus se. Ex quo dicunt quod Psalm. loquebatur de præterito, non autem de futuro. Item dicūt, quòd Manna fuit datum populo, eo quod Deus misertus fuit eis, ne fame perirēt per desertū, quod non sic verificaretur de Eucharistia, de qua impropriè secūdum eos diceretur: Miserator & misericors Dominus, quia nō per misericordiam hæc esca fuit data, sed in memoriam mirabilium.

Matth. 26.

Hebræi verba Psal. Escā dedit. de Manna debere intelligi probant, quia dixit dedit, & nō dabit.

MAGISTER. Verum est, quòd Hebræi hoc exponunt de Manna, sed verè intuenti illū Psalmum secundum suam expositionem literalem propriè adaptatur proposito nostro, nō obstātibus eorum cauillationibus. Nā hoc quod dicunt quòd Psalm. loquitur de prętérito dicens: Escā dedit. non facit aliquam difficultatem, cùm Prophetæ sæpissimè loquuntur de futuro admodum prędriti, propter prophetię certitudinem, vt patet in innumerabilibus locis sacræ Scripturæ. Hoc etiam, quod Deus prouidit populo Christiano de hoc sacramento

Prophetæ loquuntur de futuro ad modum præteriti ad ostendendā prophetiæ certitudinem.

mento pertinet ad diuinam misericordiam, secundum quã, quia de absentia corporali Christi in Ecclesia merito contristaretur populus fidelium, nisi per singularem consolationem ipsius præsentię, in hoc sacramẽto spirituale solatium haberet. Vnde in officio institutionis eius legitur, quòd in hoc sacramento de absentia Christi habetur solatium singulare, & de hoc etiam exponitur vno modo illud verbum Christi Matth. 28. Ego autem vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consumationem seculi. ad magnam enim diuinam misericordiam pertinet, quòd Christus semper principaliter adsit suæ Ecclesię. Vnde si vis expositionem prædictæ autoritatis, & totius Psalmi plenè habere, vide Postillam Nicolai de Lyra super hunc Psalmum cùm additione, quæ ibidem ponitur, & videbis ibi, quòd ista allegatio est propria & literalis ad propositum. Idem etiam habetur in Psalmo qui incipit: Expectãs expectaui Dominum. vbi de reprobatione sacrificiorum antiquæ legis dicit: Sacrificium & oblationem noluisti, &c. & sequitur in persona Christi: Aures autẽ perfecisti mihi. scilicet ad obediendum, quia Christus in passione factus est obediens vsq; ad mortem. Philippẽ. 2. Idem in aliis locis, quæ causa breuitatis ommittuntur.

Matth. 28. d. 20.

Postilla Nicolai de Lyra.

Psal. 39. b. 7.

Phil. 2. a. 9.

CAPITVLVM XVI.

In quo agitur de multitudine nominum huius sacramenti, quæ multitudinem effectuum eius salubrium denotat, ex qua excitari debet deuotio ipsum spiritualiter sumentium.

DISCIPVLVS.

Habeo mentem tuam circa hoc sacramentum, per quã mihi ostendis, quòd est sacrificium verum, & Deo acceptissimum secundum se, quod nõ pertinebat ad sacrificia antiqua. Ex quo habetur, quòd Christus impleuit legẽ in hoc sacrificio, supplẽdo quod deerat in antiquis. Sed miror quare hoc sacrificium multis nominatur nominibus, præsertim cùm sit vnum in se indiuidualiter, quantum ad rẽ contentam & non plura, prout in veteri lege erant plura inter se distincta, non solùm secundum indiuiduum, sed etiam secundum speciem: vnde sufficiebat ipsum nominari sacrificium tantum.

MAGISTER. Si bene consideras hoc sacrificium, rationabiliter diuersis nominatur nominibus secundum diuersas eius excellentes proprietates seu notabilissimos effectus, quæ quidẽ nominationes excitatiuæ sunt deuotionis fidelium. Vnde hoc sacramẽtũ Eucharistia vocatur, quod idẽ est quod bona gratia: nã licet in omnibus sacramẽtis Ecclesiæ gratia cõferatur, attribuitur tamen huic sacramẽto hoc nomẽ Eucharistia antonomaticè,

Sacrificium hoc diuersis nominibus recte nominatur, secundum multiplices proprietates quas habet.

Primum nomen Eucharistia, id est bona gratia.

matice, inquantū continet Christū plenum gratia, ex cuius plenitudine omnes gratiam accepimus, vt Ioannis 1. Item inquantum est commemoratiuum Dominicæ passionis, quæ fuit verū sacrificium, post quod nullum sacrificium Deo est acceptum nisi per ipsum. Idcirco sacrificium simpliciter nominatur. Nominatur etiam sacrificium laudis, vt cum dicitur in Psalmo: Immola Deo sacrificium laudis, & sacrificium laudis honorificabit me, rationibus supra tactis. Nominatur etiam sacrificium iustitiæ, vt cū dicitur in Psalmo: Sacrificate sacrificium iustię. & alibi: Tunc acceptabis sacrificiū iustitiæ. inquantum deuotio per ipsum rectè sumptum accrescit, quę quidem deuotio est actus religionis. Vt in 2.2. quæst. 82. Religio autem est pars iustitiæ, vt in eadem quæst. 81. Item in quantum per ipsum cōmunicamus Christo, eius carnem & sanguinem participantes, similiter & per ipsum vnimur adinuicem, nominatur sacra communio. Item inquantum nos reficit in via spiritualiter, vt in eius virtute ad fruitionem diuinam quæ est in patria perueniamus, eo modo quod de Helia figuratiuè dictū est: Et ambulauit in fortitudine cibi illius vsque ad montē Dei. nominatur etiam viaticū, vt supra eadē dist. dicitur: quæ quidē fruitio per ipsum viaticum prę figuratur vt supra. Considerandum est igitur, quòd magna multitudo dulcedinis in hoc sacramento absconditur, in quo non solùm gratia sed fons totius gratiæ continetur. Similiter & in eo summum sacrificium vespertinum commemoratur: similiter & per ipsum Christum verum communicamus, & in ipso adinuicem vnimur. Similiter & per ipsum fortitudinem spiritualem ad diuinam fruitionē perueniendi accipimus, per quod ritè acceptum pignus quodammodo futuræ glorię figuratiuè nobis datur. Et sic habes quòd multitudo nominationum huius sacrosancti sacramenti multitudinē deuotæ dulcedinis in corde ipsum spiritualiter sumentis excitare debet.

Ioan. 1. b. 16
Secundum sacrificium.
Sacrificium laudis.
Psa. 4. c. 6.
Sacrificium iustitia.
Psal. 50.
S. Tho. 2.2. q. 82. & 81.
Tertium nomen sacra communio.
Quartum nomen viaticum.
Quintum nomen fons totius gratia

Distinctio quarta de Scrutinio Scripturarum, circa differentiā inter modum viuendi patrum antiquorum, scilicet sanctorum Patriarcharū, & aliorum sub antiquo testamento viuentium ante aduentum Christi, & inter Patres seu sanctos, qui fuerunt post aduentum Christi. Et continet nouem capitula.

In capitulo primo cōtinuantur ea quæ dicta sunt de sacramento altaris addicę da circa differentiam inter modum viuendi sanctorum vtriusque testamēti.

In capitulo secundo, redditur alia ratio, quare antiqui Patres bonis temporalibus vt communiter videbātur adhaerere, & non sancti noui testamenti, qui communiter consilia Euangelica sequuti sunt.

In capitulo tertio ostenditur, quòd cōsilia Euangelica, licet non sint ad salu

tem necessaria, sunt tamen valde vtilia, & ibidem redditur ratio, quare huiusmodi consilia non fuerunt antiquis data explicitè.

In capitulo quarto ostenditur, quòd cōsilium de desertione rerū temporaliū est vtile ad Deo adhærendū, & impliciè continetur in veteri testamento.

In capitulo quinto ostenditur, continentiam esse laudabilē & oportunam, ad diuina suscipienda, quæ in vete. test. satis implicitè traditur.

In capitulo sexto ostēditur, quòd obedientia prout cadit sub voto religionis, est virtuosa & laudabilis, & etiā implicitè in antiquis documentis traditur.

In capitulo septimo ponuntur quędā obiectiones Pharisæorum contra viros iustos, seu sanctos nostrę religionis, qui per ieiunia & abstinentias frequenter se affligunt, quæ quidem obiectiones ibidem soluuntur.

In capitulo octauo ostenditur, quòd autoritates in quibus Rabbini Pharisæorum fundantur ad reprobandū abstinentias & ieiunia nostræ religionis, nihil faciunt pro eis.

In capitulo nono agitur, de differentia victoriæ antiquorum Patrum, ad victoriam noui testamenti.

CAPITVLVM I.

In quo continuantur ea quæ dicta sunt de sacramento altaris, addicenda circa differentiam inter modum viuendi sanctorum vtriusque testamenti.

DISCIPVLVS.

Percipio prout possum quantum fragilitas nostrę mentis sufficere valet, quā magna multitudo dulcedinis spiritualis in sacramento altaris supradicto abscondita est: secundum quam deuotio ipsum spiritualiter sumētium maximè excitari habet: ex quo cogito quòd fortè huiusmodi causa viri sancti sub lege naturę, seu sub antiquo testamento viuentes, qui huiusmodi sacrificiū seu sacramentum realiter non habebant, nisi tantum figuraliter, sed sacrificiis brutorum animalium occisorum vtebantur, non legūtur cōmuniter fuisse, tam deuoti Deo, sicut sancti noui testamēti, qui ex vsu debito huius sacrificij tam excellentissimi deuotiores Deo viuere se ostendunt. Videmus enim quòd in primordiis Ecclesiæ, tanta deuotio in ipsis fidelibus demonstrabatur, quòd quam plurimi eorum & ferè omnes omnia bona temporalia relinquebāt, vt Christum seu eius doctrinam sequerētur. Ex quo manifestè ostenditur, quòd tanta in eis vigebat Christi deuotio, quòd omnia terrena pro ipsius amore seu sequæla contēnebant: neque solùm hoc faciebant circa bona terrena exteriora, quæ sunt minima hominis bona, sed etiam circa bona corporis quæ maiora sunt respectu exteriorum. Fuerunt enim in primitiua Ecclesia, & etiā post, quā plurimi martyres, qui in suis corporibus crudelissima martyria pro fide Christi sustinuerunt, similiter & virgines Deo dicatæ quamplurimæ: quod tamen de

Antiqui Patres non fuerunt Deo tā deuoti quā Patres noui testamenti. Vide causam.

Sancti noui testamēti tēporalia contempserunt, secus autem fecerūt vete. leg. sancti qui temporalibus adhæserunt.

de sanctis antiquis minimè seu rarissimè talia leguntur. Fuerũt enim præcipui eorum omnes ferè adhærentes mundi diuitiis, & in eis abũdantes, vt patet de Abraham Patriarcha qui de excellentissimis viris antiqui testamenti fuit, de quo legitur Genes. 13. Erat autem Abraham diues valdè in possessione argenti & auri. & sic de multis sanctis illius temporis. Princeps autem Apostolorũ de se dicebat, Act. 3. Argentum & aurum nõ est mihi. vnde generaliter loquendo, paupertas voluntaria, quæ valdè commendatur in statu noui testamenti, in antiquo tamen minimè legitur commendari, quod ad virtutem huius sacrosancti sacrificij meo iudicio, saluo semper meliori, attribuendum videtur. Nã licet in vtroque statu fuerunt sancti viri: nõ tamen in vtrisque æqualia deuotionis signa sunt ostensa. In antiquis enim qui nõ habebant sacrificia in quibus tãta dulcedo deuotionis abscondita esset, deuotio non ad tantum gradũ ascendere videbatur, vt ad dimissionem bonorum temporalium, nec ad martyria seu virginitatem attingeret, sicut in iis quæ sub nouo testamento Deo militãt, & hoc vt existimo ratione prædicta.

Abraham.

Gen. 13. a. 2.

Act. 3. a. 6.

Paupertas voluntaria in noua lege commendatur virtute Eucharistiæ

MAGISTER. Estimatio tua satis videtur rationabilis. In prima enim collecta de corpore Christi legitur, quòd Ecclesia à Deo petit, vt per veneratione debitam huius sacramenti, fructus redemptionis in ipsis fidelibus iugiter sentiatur. Opera autem virtutum secundum Ambrosium, vt in 1. 2. quæst. 70. dicuntur fructus, eo quod suos possessores sancta & sincera delectatione reficiunt. Sunt igitur fructus redemptionis Christi opera virtutum illarum, quæ per imitationem passionis Christi, per quam nostra redemptio celebrata fuit efficiũtur. In Christo enim summa paupertas volũtaria, & summum martyrium, & summa virginitas proculdubio fuerunt, ex quibus similes fructus in suis fidelibus, per virtutem huius sacramenti debitè sumpti, iugiter sentiũtur, prout per te dictum est. Vnde ad considerationem tuam applicari potest illud Psalmi: Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem, vtique holocaustis non delectaberis. In quo reprobatio sacrificiorum demonstratur antiquorum, quæ quidem sacrificia solũ ex opere operante, vt dictũ est, Deo placebant, & ideo statim subdit: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, &c. quasi dicat: Holocausta nostra non delectãt Deũ secundum se, nisi in quantũ offerũtur à spiritu contribulato & corde contrito: & vt designaret quod futurũ erat in Ecclesia Dei sacrificium seu holocaustũ per se Deo acceptũ. Ideo petit: Benignè fac Domine in bona voluntate tua Sion, vt ædificentur muri Hierusalẽ. quod de Eccle-

Ambro.

S. Tho. 1. 2. q. 70.

Opera virtutũ fructus dicuntur, vide causam.

Per debitã huius sacramenti sumptionem fructus virtutũ Christi augetur in nobis.

Psa. 50. d. 19.

Vide elegãtem expositionem partis istius Psal.

sia Christi, prout tunc futura intelligendum est: in qua sacrificium iustitiæ offerendum erat, pro quo sacramẽtum altaris, vt supradictum, est intelligitur, de quo dicit: Tũc acceptabis sacrificium iustitiæ, &c. Et quia virtute istius sacrificij fideles ad maximam imitationem Christi, quę per martyrium perficitur attingere debebãt, ideo subdit: Tũc imponent super altare tuum vitulos. quod secundum glo. intelligitur de sanctis martyribus qui in odorẽ suauitatis seipsos, quasi in altare Dei per modum holocaustorum accendunt: quod satis concordat cum tua ęstimatione. Et scias quòd licet prædicta ęstimatio tua sit rationabilis vt dictum est, est tamẽ circa differentiam supradictam, alia propria cõsideratio, vt patet in scripturas sacras scrutanti.

CAPITVLVM II.

In quo redditur alia ratio, quare antiqui Patres bonis tempoalibus vt communiter videbãtur adhærere, & non sancti noui testamenti, qui communiter consilia Euangelica sequuti sunt.

DISCIPVLVS.

Admiratio circa prædicta eadẽ fides præteritarum & modernorum.

INdica mihi quęso causam illã, quam dicis esse aliam ab illa superius dicta: nã animum meũ quædam admiratio vehementer pulsat, quæ talis est. Cùm enim fides antiquorũ ad necessitatem salutis pertinens vna & eadem sit, nisi solũ inquantum quædã quę antiqui crediderũt, vt futura, moderni credunt, vt iam præterita, vt inferius videbimus. Cõstat autẽ quòd ex recta fide mentiũ pietas sequi debet actionũ: consequẽs videtur quod in appetitu seu conceptu bonorũ esset ęqualitas vel saltẽ magna similitudo inter sanctos vtriusque testamenti, cuius oppositum manifestè legimus. In gestis enim sanctorum antiquorum cõmuniter reperitur, quòd adhærebant temporalibus bonis, & in illis assiduè exercitabãtur, gaudentes de ipsorum licita acquisitione, & de eorũ amissione valde dolẽtes. Legitur enim de Iacob Patriarcha, quòd cùm credidisset Ioseph filiũ suũ fuisse mortuum, indutus est sacco, & lugebat per multos dies, nec aliquo modo cõsolari volebat, Genes. 37. De Moyse etiam legitur, quòd affligebatur valde de afflictione populi Israelitici, intantum quòd Deo dicebat: Domine, cur afflixisti populũ tuũ? quare misisti me, &c. Exo. 5. De Iosue autẽ legitur, quòd cũ aliqui de exercitu Israel terga verterunt ab hostibus, quod scidit vestimẽta sua, & querulosè dicebat Deo: Quid dicam videns Israelem terga vertentẽ? Iosuę 7. Hęc & multa similia scripturas scrutanti patent. Ex quibus habetur quòd antiqui non patienter tollerabant tẽporalia mala, cuius contrarium in discipulis Christi & eorũ sequacibus frequenter reperitur: gaudebant enim cũ de bonis propriis expoliaban-

Quare tanta diuersitas est in modo viuendi, inter antiquos & modernos.

Antiqui Patres in bonis tẽporalibus gaudebant, & in eorum amissione tristabãtur. Sancti vero noui testamenti è contrario.

Genes. 37. & 34.

Exo. 5. d. 23.

Iosuę. 7. a. 2.

Hebr. 10. g. 34.

habantur propter Deum: ad Hebræo. 10. Rapinam bonorum vestrorum cũ gaudio suscepistis, nec solum hoc, sed etiam in iniuriis & contumeliis pro nomine Christi sustinendis patientes

Act. 5. g. 41.

erant. Vnde Acto. 5. Ibant Apostoli gaudentes à conspectu cõcilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Nec solũ hoc sed etiam tormenta grauia vsq; ad mortẽ propriam cum magna patientia, & nonnunquã cum mẽtis hilaritate sustinebãt, vt in gestis martyrũ latius cõtinetur. Non igitur immerito quęrenda videtur esse ratio tantę differẽtię inter sanctos vtriusq; testamenti, quorũ fides salutifera eadem fuit, vt dictum est.

MAGISTER. Ad istã tuã admirationem tollendã pręsupponere debes, quòd sicut in sciẽtiis oportet ordinatè procedere, sic vt ex notioribus inci-

Arist. 1. Phisico.

piat disciplina, vt in 1. Phisi. & in aliis locis docet Philosophus. Ita etiã oportet, quòd qui inducere vult hominem seu populũ ad obseruantias legũ & pręceptorum: eũ incipiat imbuere ex illis quę sunt magis in eius affectu.

Modus inducendi hominis ad obseruãtias preceptorũ

Pueri enim qui nondum habẽt plenè rationis vsum, nõ prouocantur ad aliquid faciendum seu addiscendũ, nisi puerilibus alliciãtur munusculis, quę in eorum affectu magna bona ęstimãtur. Cùm enim ad perfectã perueniunt ętatem, despectis puerilibus, mouentur ad aliquid faciendũ sub specie maiorũ bonorũ, ut puta diuitiarũ seu honorũ & huiusmodi. Cõstat autẽ quòd lex vetus disponebat ad Christũ, sicut imperfectũ ad perfectũ, eo quòd dabatur populo rudi & imperfecto in cõparatione ad perfectionẽ, quę futura erat per Christũ, qua ratione populus ille puero sub pedagogo existẽti cõparatur, ad Gal. 4. Imperfectorũ autem est tẽporalia bona in magna ęstimatione habere, perfectorũ autem est quòd temporalibus cõtemptis in spiritualibus bonis tantum finem constituant. Et ideò sub veteri lege existentes, quia tanquã imperfecti temporalia quęrebant, & eis adhęrebant, oportebat vt per tẽporalia promissa manu ducerentur ad Deum, qua ratione promissiones quę in veteri lege continentur, cõmuniter sunt de bonis tẽporalib', quę in affectu hominum imperfectorũ magna repręsentabantur, & sic ex talib' adeptis valde gaudebãt, & in eorum amissione vehemẽter cõtristabantur: secus est autẽ fidelibus sub nouo testamẽto existentibus, qui tanquã perfecti, non per bona tẽporalia, quę minima sunt, inducũtur ad legis obseruantiã, sed per spiritualia, quę maxima sunt. Vnde Apostolus ad Philip. 3. Quę quidẽ retro sunt obliuiscens, ad anteriora me extẽdo, quicumq; ergo perfecti sumus hoc sentiamus. Vnde isti de bonis tẽporalibus adeptis vel amisis, non multũ gau-

Antiqui quasi pueri sub pedagogo dicuntur

Ad Gala. 4. a. 2.

Promissiões vet. test. sunt de bonis temporalibus, sed in noua lege de spiritualibus.

Ad Phil. 3. c. 13.

debant nec tristabantur, sed fo-
sũ de spiritualibus. Ex quibus di
ligenter consideratis habes ra-
tionem supradictæ differentiæ.

DISCIPVLVS. Hæc ra-
Replicat. Quare viri perfectissimi vet. testa. non temporalia propter Deũ reliquisse legimus.
tio tua satis videtur sufficiens,
quantum ad differentiam vtriusque populi in communi: populus enim antiquus in dubiè rudis erat & imperfectus, vt ex eorũ gestis satis patet: nihilominus tamen inter antiquos erant aliqui viri perfecti. De Abraham enim
Gen. 17. a. 2 legitur Genes. 17. Ambula corã me, & esto perfectus. & de Moy-
Nume. 12. b. 8. se. Num. 12. Seruus meus Moyses in tota domo mea fidelissimus est, ore enim ad os loquor ad eũ, & palam non per ænigmata & figuram Deũ intuetur. Ex
August. quibus August. concludit quòd Moyses tantę perfectionis fuit in hac vita, quòd Deum videret per essentiã, quod maximę perfectionis est. Non igitur modica admiratione videtur dignũ, quomodo prędicti & eorum similes, non leguntur in aliquo mundũ contempsisse, nec temporalia bona propter Deum reliquisse, sed huiusmodi bonis sicut & alij simplices adhærere. Non enim dicendum est, quòd tales erant rudes seu imperfecti, cũ de eis scriptura sacra oppositum testetur: vellem igitur de hoc amplius à te erudiri.

MAGISTER. Ad hoc
Perfectio spiritualis vitæ in quo consistat.
quod quæris sanè intelligendũ, pręsupponere debes, quod perfectio spiritualis vitę non consistit essentialiter, in dimissione diuitiarũ & virginitate seruãdã & huiusmodi: licet ista sint via ad perfectionẽ facilius seu securius acquirendam: sicut aliqua sunt quæ iuuãt seu proficiunt ad sanitatẽ corporalem habendã, quæ tamen non sunt ad hoc necessaria, nec in eis etiã consistit essentialiter corporalis sanitas: & ideo de huiusmodi desertione
Quare Christus non dedit præceptum de desertione bonorum temporaliũ sed tantum consilium.
tẽporalium nõ legitur Christũ dedisse pręceptum quod necessitatẽ imponit, sed tantum consilium, quod non de necessariò datur sed de vtili. Vnde possibile est, quod aliquis diuitias possidens habeat perfectionẽ spiritualẽ, id est Deo per charitatem quãtũ in statu vię pertinet adhęrẽdo, in tali enim adhæsione perfectio charitatis essentialiter cõ
sistit. Vnde Psalm. Mihi autẽ adhærere Deo bonum est. Vnde Psalm. 72. d. 28.
Abraham & Moyses & alij sancti Patres antiqui, licet non leguntur tẽporalia reliquisse: nihilominus tenendum est ipsos fuisse perfectos, sicut multoties reperitur, quòd aliquis sanitatẽ corporalem perfectã acquirit, etiã *Similitudo notanda.*
non seruando medicorum consilia, quę Dei instinctu infirmantibus ad sanitatẽ dãtur: immò ex hoc quod aliquis perfectam sanitatem sine huiuscemodi medicinalibus cõsiliis adipiscitur, fortioris naturæ esse iudicandum est, quam ille qui non potest acquirere seu conseruare sanitatem, nisi talia consilia sequatur,
vt in libro de cælo & mundo. Vn Arist. in lib. de cælo & mundo.
de si benè scrutatus fueris, verba Sal-

ba Saluatoris circa Euangelica consilia, clarè reperies quòd nō imponunt necessitatem, sed ele ctioni eius cui dabātur ea relinquit, dicunt enim: Si vis perfectus esse, vade & vēde, &c. Matthæi, 19. Ex quo patet, quod non necessitatem imponendo, sed solùm consiliando hæc dicit. Non enim dicit: Si vis saluus esse, vel si vis ad vitam ingredi æternam, sed si vis perfectus esse. Similiter in hoc quod subdit: Et seque re me. satis innuit, quòd in sequela Christi perfectio essentialiter consistit: dimissio verò diuitiarum nō perfectio sed perfectionis via est: & sic intelligit istum passum Hieronymus & alij Doctores. Abraham igitur, qui diuitias possidebat, perfectus fuit, non enim habebat animum diuitiis irretitum, sed totaliter quantū in statu viæ, possibile est Deo coniunctum. Vnde si diligenter verba Domini ad eum intelligis dicentis: Ambula coram me, & esto perfectus; satis reperies, quòd perfectio Abrahæ in ambulando coram Deo, eum perfectè amando vsque ad contemptum sui & omnium suorum cō sistit: quem quidem contemptū in immolatione filij sui vnigeniti maximè demonstrauit: manifestum est enim quòd Abrahā prædiligebat filium suum vnigenitum, quā omnia bona sua exteriora, dicebat enim ad Deū: Domine quid dabis mihi? & ego vadā sine liberis. & ibidē infra: Ecce mihi non dedisti semē, & vernaculus meus hæres meus erit, & tamen ipse Abrahā ad vnicū iussum Dei volebat immolare filiū, quē tam diu desiderauerat habere: vnde & ibidē dictū est ei: Quia fecisti rem hanc, & non pepercisti filio tuo propter me, benedicā tibi, &c. vsque ibi: Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, in quibus verbis facta est promissio Abrahæ de Christo ex semine suo venturo, in quo omnes gentes secundum sufficiētiam spiritualem benedicuntur, vt Apostolus dicit. Non igitur dubitandū est quòd bona exteriora Abraham, propter Deum dimisisset, qui immolationē filij, tam prompte propter Deum facere intendebat. Similiter & de Moyse legitur, quòd in tantū proximos diligebat propter Deū, quod pro remissione peccatorum populi Deum deprecans dicebat: Aut dimitte eis noxā hanc, aut si non facis, dele me de libro tuo quē scripsisti. Quomodo autē intelligatur talis deletio potest haberi. Exo. 32. vbi est proprius locus tam in postilla, quàm in additione, & quocūque modo exponatur. Ex hoc manifestè habetur, quòd charitas Moysi ad proximos propter Deum erat tantum intensa quantum possibile erat in statu viæ, & sic non est dubitandum, quòd Moyses dimisisset omnia bona temporalia exteriora, & etiam vitam corporalem, propter bonū populi spirituale. Similiter & de

Cōsilia Christi hominis voluntati relinquuntur.

Matt. 19. c. 21.

Hierony.

Quomodo possessio bonorum temporaliū non impedit spiritualis vitæ perfectionē.

Abraham exemplum perfectionis vitæ.

Gen. 15. a. 2.

Exemplum perfectionis vita Moysi.

Deletio de libro vitæ quomodo intelligetur, vide additionem super Exo. c. 32. f. 32.

2.Reg.vlt. c.17. Dauid legitur 2.Reg.vlt. Quòd cùm vidiſſet Angelum percutientem populum dixit Deo: Ecce ego ſum qui peccaui, iſti qui oues ſunt quid fecerunt? vertatur obſecro manus tua contra me, & contra domũ patris mei. *Exemplum perfectionis vitæ Dauid* Ex quo patet, quòd in ipſo Dauid virtus charitatis ſic erat ordinata, quòd præeligebat mortẽ propriã temporalem ſui & ſuorũ pluſquam mortem populi, qui non peccauerat in illo peccato: & ſic non eſt dubitandum, quòd Dauid reliquiſſet omnia bona tẽporalia, quibus vita corporalis præfertur, propter Deũ & proximum. *Corollariũ in quo perfectionem antiquorũ exponit.* Ex præmiſſis igitur habes quòd antiqui patres, & ſi non leguntur reliquiſſe temporalia, prout in conſiliis Euangelicis continetur, quæ ad viam perfectionis pertinent, non ex hoc tenẽdũ eſt, quòd ipſam perfectionem ſpiritualem nõ haberent. Nec mirari debes, ex hoc quod antiqui patres, non leguntur mundum contempſiſſe, ſeu bona tẽporalia: nam quia ex ruditate populi oportebat eos per promiſſionem bonorũ temporaliũ, populos ad obſeruantiã legis inducere, vt iam dictũ eſt. Ideo neceſſarium erat vt tẽporalia bona, per quorũ promiſſiones rudes & ſimplices inducere, ad ſpiritualia conabantur, tãquam precioſa viderentur reputare. *Similitudo notanda.* Ille enim qui puerũ per munuſcula parua vult ad aliquod bonũ inducere, oportet, quòd illud munuſculum vt magnum & precioſum puero oſtendat, vt puer per illud attrahatur ad bonum: ſi enim illud munuſculum puero illi vile oſtẽderet, ſicut eſt in rei veritate, nequaquam per promiſſionem illius munuſculi puerũ promoueret. *Quomodo oportuit antiquos patres bona tẽporalia poſſidere, & nõ contemnere.* Iſto igitur modo antiqui patres temporalibus bonis videbãtur adhærere ſicut cæteri, vt vulgares rudes temporalia bona, magna eſſe exiſtimarent, vt ſic per talium promiſſiones ad ſpiritualia bona inducerentur.

CAPITVLVM. III.

In quo oſtenditur, quòd conſilia Euangelica, licet nõ ſint ad ſalutẽ neceſſaria, ſunt tamen valde vtilia: & ibidem redditur ratio, quare huiuſmodi cõſilia non fuerunt antiquis, data explicitè.

DISCIPVLVS.

SI conſilia prædicta, quæ tu dicis, ſolùm viam perfectionis habent demonſtrare, non ſunt neceſſaria ad ſalutem, eo quod perfectio etiam ſine illis haberi poſſet, ad quid quæſo prædicta conſilia data ſunt, cũ ſine eis, vt dicis, perfectio haberi poſſit. *Ad quid cõſilia Euangelica fuerint data à Christo.*

MAGISTER. Manifeſtũ eſt, quod licet ad victoriã quærendam de aduerſario, nõ ſit neceſſarium armis vti militaribus: *Reſpondiũ per ſimilitudinẽ optionem.* legitur enim de Sãpſone, quòd cum mandibula aſini interfecit quamplurimos Philiſtæos, Iudic.15. Iudi.15.c.15 Similiter & Dauid deuicit Philiſtæum ſine armis militaribus, cum ſola fundibula, 1.Regum.17. 1.Reg.17.g.50. Non tamen ex hoc ſequitur,

quitur, quòd non sit consilium vtile militantibus vt armis competentibus vtātur in bello, pauci enim sunt qui inermes triumphum belli obtineant, nec sua securè possideāt, vnde. Luc. 11. Si fortis armatus custodit atriū suum, &c. Vnde & consilia Euangelica de dimissione temporalium & huiusmodi valdè vtilia sunt: illa enim, quæ in consiliis continentur Euangelicis, sunt quasi arma contra spirituales nequitias, quę impediūt perfectionem vitę spiritualis, & ideo summè vtilia sunt, prę sertim pro infirmis, qui ex huiusmodi tēporalibus vt plurimum impediuntur à consequutione spiritualiū, vt dictum est supra: licet talia cōsilia quandoq; non sunt necessaria, quo ad fortes & robustos, qui radicati sunt in charitate Dei, vt patet ex prædictis sanctorum antiqui testamenti exemplis.

Luc. 11. c. 21.

Consilia Euangelica sunt quasi arma cōtra spirituales nequitias.

DISCIPVLVS. Si hęc cōsilia, prout tu dicis, vtilia sunt specialiter infirmis, qui modicū habent de virtute, congruum videtur quòd huiusmodi consilia fuissent data antiquis, qui cōmuniter, vt supra dictum est, erant rudes & imbecilles in spiritualibus: vnde tales potius indigebant consiliis, quàm isti, qui iam non vt paruuli sed vt adulti iudicantur. Vnde Apostolus ad Hebr. 5. fidelibus nouæ legis qui adhuc imbecilles circa spiritualia erant dicebat: Facti estis quibus lacte opus sit, nō solido cibo.

Quare consilia non fuerint antiquis data.

Heb. 5. d. 13.

MAGISTER. Ratio autem quare consilia Euangelica non leguntur, in antiquo testamento expressè data, potest esse duplex. Prima quia inter consilium & pręceptū talis differentia cōmuniter assignatur, scilicet quòd pręceptū necessitatē importat, consiliū autē in optione eius cui datur est impositū. Vnde in lege noua, quæ est lex libertatis, conuenienter fuerunt addita consilia præceptis, non autē in veteri lege, quę lex seruitutis erat. Et hęc ratio habetur 1. 2. q. 108. ar. 4. Alia ratio potest ad hoc assignari, & est talis, nā antiquus populus sic erat rudis, quòd spiritualia valdè difficulter capiebat, & temporalibus communiter adhærebat. Vnde si talibus expressè dimissio temporalium fuisset proposita, tanquam valdè vtilis, tunc tales ex sui ruditatę à cultu diuino faciliter recederent. Legitur enim Matth. 19. Quòd cū Christus de consiliis ad perfectionem pertinentibus expressè loqueretur, vt dicendo adolescēti: Si vis perfectus esse, &c. quòd ille abiit tristis: similiter & cùm discipulis dixisset, de consilio continentiæ: Sunt eunuchi qui castrati sunt propter regnū cælorum, illi dixerūt: Quis ergo poterit saluus esse? Si igitur isti qui doctrinam salutiferam ab ipso Christo immediatè audiebant, eius miracula continuè videntes, cum hoc tamen ex talibus consiliis contristabantur seu turbabātur,

Duplex ratio quare cōsilia antiquis data fuisse, non legatur.

Prima ratio

S. Th. 1. 2. q. 108. artic. 4.

Secunda ratio, quia antiquus populus erat rudis, cui si dimissionē tēporaliū pracepisset, facilè recalcitraret.

Matth. 19. c. 21.

quanto magis sentiendum est de populo illo antiquo, qui puero sub pędagogo existenti comparatur. Ad Gal.4. vnde talia consilia non conueniebant vt talibus darẽtur expressè, sicut populo nouæ legis, in quibus communiter gratia abundantius data est per Christum: iuxta illud Ioã.1. Lex enim per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Et circa hoc notare debes, quòd licet consilia prædicta in antiquo testamento, non fuerunt expressè data propter rationes prædictas, nihilominus tamen talia cõsilia esse ad perfectionẽ vtilia implicitè ibidem continetur, licet Pharisęorũ turba hoc nõ sentiat.

Ad Gal. 4. a.2.

Ioan.1.b.17

Consilia dãda erant iis quibus maior dabatur implẽdi gratia.

CAPITVLVM IIII.

In quo ostenditur, quòd consiliũ de desertione rerum temporalium est vtile ad Deo adhęrendum, & implicitè continetur in veteri testamento.

DISCIPVLVS.

Declara mihi rogo, quomodo consilia Euangelica implicitè in veteri testamento cõtineantur.

MAGISTER. Ad istã sciẽdum attẽdere debes, quòd sicut de iis quę sunt de necessitate salutis credenda, ad quę naturalis ratio humana minimè attingit, sicut est mysteriũ Trinitatis in diuinis, & mysteriũ incarnationis Christi, similiter & vltimum pręmiũ beatorum, non tradũtur in veteri testamento, expressè propter debilitatẽ intellectus illius populi, vt supra dictũ est: nihilominus tamen prędicta traduntur implicitè seu figuratiuè, intantum quòd habentes sensus spirituales exercitatos possunt illa percipere: sic eadẽ ratione in agibilibus, illa quę cadũt sub cõsiliis Euãgelicis, ad quę implẽda homines modicę virtutis seu cõsiderationis difficulter attraherentur, talia non tradũtur in lege veteri expressè, nihilominus tradũtur implicitè. Vnde si scripturas sacras antiquas diligẽter scrutatus fueris, reperies quòd paupertas pertinet ad illos, qui ad cultum diuinum singulariter deputantur, & hoc vt liberius & expeditius se haberẽt ad obsequiũ diuinũ. Tribus enim Leui qui ex ordinatione diuina fuit separatus ab aliis tribubus, vt Dei seruitio deputaretur, idcirco fuit sibi prohibitũ habere possessiones seu hęreditatem cum cæteris. Legitur enim Deut.10. Eo tẽpore separauit Dominus tribũ Leui, vt portaret arcã fœderis Dñi, & staret in ministerio corã eo, ac benediceret in nomine illius, vsq; in præsentem diẽ, quamobrem nõ habuit Leui partem, neque possessionẽ cum fratribus suis, quia ipse Dñs possessio eius, & hęc ibi. Ex quo habes manifestè, quòd dimissio terrænorũ propter Dei obsequiũ, virtuosa est & laudabilis: alioquin nõ fuisset hoc singulariter impositũ tribui Leui, quę inter alios diuino cultui assignabatur.

Antiquis mysteria supernaturalia implicitè tradebantur, non autem expressè ob debilitatem intellectus illi' populi.

Pari ratione Euangelica consilia implicitè tradebatur.

Paupertas propriè pertinet ad illos qui cultui diuino deputantur.

Deut.10. b.8.

Paupertas tribus Leui.

DIS-

DISCIPVLVS. Ista quę proponis vlteriori indigent declaratione: paupertas enim Leuitarum, non erat per desertionem omnium temporalium bonorum, sicut ad consiliũ Euangelicum pertinet. De quo Matt. 19. Vade & vende omnia quæ habes, &c. Leuitę enim habebant decimas omnium fructuũ in mercedem laborum suorũ, vnde Numerorum 18. legitur: Filiis autẽ Leui dedi omnes decimas Israel in possessionem pro ministerio, quo seruiunt mihi in tabernaculo fœderis. Constat autẽ, quòd illi qui omnes decimas totius Israelis habebant, non debent dici pauperes, nec omnia exteriora deserentes, sed potius diuites possunt dici.

Matth. 19. c. 21.

Arguit quòd Leuitica tribus, nõ indigebat: cũ haberet decimas.

Nume. 18. c. 21.

MAGISTER. Ad istam tuam obiectionem tollendam, præsupponere débes generaliter, quòd sicut illa, quę figuratiuè traduntur in veteri testamento de credendis, non sunt omnino similes reb⁹ per ea figuratis, sed multũ differentes, alioquim essent eędem, sic inter implicitam traditionem eorum, quę in veteri testamẽto tradũtur agẽdorum & inter ipsorum explicitam expressionem, magna differentia censenda est. Particulariter etiam circa decimas, quę in veteri testamẽto pręcipiũtur solui, debes scire, quòd de huiusmodi decimis varij varia sensẽrũt. Fuerunt quidam opinantes quòd tres decimę debebant dari in quolibet anno. Vna scilicet pro Leuitis, de qua Numero. 18. Filiis Leui dedi omnem decimã Israelis, &c. vt supra fuit allegatum. Secunda verò decima erat retinenda apud dominos prædiorum, ad hoc vt ipsam vel precium eius portarent in Hierusalem, & ibidem expenderentur in victualibus ad nutũ dominorum eam portantiũ. De qua decima habetur expressè Deu. 14. vbi dicitur: Decimabis omnem fructũ seminis tui, & comedes coram Domino Deo tuo in loco quem elegerit, &c. Tertia verò decima, erat danda peregrinis, pupillis & viduis, & huiusmodi pauperibus, vt infra eodẽ cap. & secundum hanc opinionẽ ad Leuitas pertinebat in quolibet anno, pręterquam in anno septimo, scilicet Sabbathi, vna decima integra. Sed licet hęc opinio satis posset in litera fundari, nõ tamen sic tenetur cõmuniter ab Hebręis, quibus in similibus, quę non respiciũt fidem nostrã assentiendum est, pręsertim cùm ratio dictat, quòd tres decimas in quolibet anno soluere, seu separare esset grauissimum. Videmus enim per experientiã quòd fideles Christi vt plurimũ vnã solam decimã difficulter soluũt, & hoc in aliquibus regionibus, quia in multis aliis nulla soluitur decima. Vnde secundũ cõmunem sententiã Hebræorum, prędictę tres decimę aliter sunt intelligendæ. Ad cuius declarationẽ sciendũ, quòd in qualibet hebdomada annorũ, erat vnus annus

Diuersa opiniones circa decimas quæ in vete. test. soluebantur

Quidam dicebant tres decimas debere solui singulis annis.

Prima pro Leuitis. Num. 18. c. 21.

Secũda, portabatur in Hierusalem

Deut. 14. c. 22.

Tertia danda peregrinis, pupillis, viduis & pauperibus.

Hebræi non tenẽt prædictã opinionem.

Alia opinio decimarum.

Septimo anno non licebat colere terram, &c. quia erat annus Sabbathi. annus Sabbathi terræ, in quo nõ licebat seminare neque colere terram: fructus enim illius erat communis, tam hominibus quã bestiis agri, vt habetur Leui. 25. Leui. 25. a. 5. & sic in illo Sabbatho terræ non dabantur decimæ, cùm fructus terræ non erant proprij alicuius, sed occupanti, seu comedenti concedebantur. *Modus quo persoluebantur decimæ sex annis.* In sex verò annis cuiuslibet hebdomadæ decimæ dabantur isto modo. Nam primo anno decimæ dabantur Leuiticis: secundo verò anno decimæ assignabantur dominis, scilicet decimantibus, ad hoc vt eas vel precium earum comederent in Hierusalem: in tertio verò anno, decimæ dabãtur pauperibus: & iste ordo seruabatur in tribus sequentibus, cuiuslibet hebdomadæ: ita quòd in quarto anno decimæ pertinebant ad Leuitas, in quinto verò ad ipsos dominos decimantes, in sexto pertinebant ad pauperes. Vnde cùm legitur Numer. 18. Nume. 18. c. 21. Filiis autem Leui dedi omnes decimas Israel. hoc est intelligendum in primo anno, & in quarto cuiuslibet hebdomadæ tantum. Cùm autem dicitur Deute. 14. Deut. 14. g. 22. Decimã partem separabis de cunctis fructibus, qui nascuntur in terra per annos singulos, & comedes in conspectu Domini Dei tui, in loco quẽ elegerit Dominus Deus tuus: nec si potueris ad eum hæc cuncta portare, vendes omnia & in precium redi- *Expositio notanda de solutione decimarum, & de modo distribuendi Leuitis, dominis, & pauperibus.* ges, portabisque manu tua, & proficisceris ad locũ, quem elegerit Dominus Deus tuus, & emes ex eadem pecunia quidquid tibi placuerit & comedes, &c. hoc intelligitur de decimis secundi & quinti anni cuiuslibet hebdomadæ, ad dominos decimantes pertinentibus. Cùm autem in aliis locis dicitur, quòd decimæ erant dandæ peregrinis, pupillis & huiusmodi, prout in prædicto cap. & in aliis habetur, hoc est intelligendũ de decimis tertij & sexti anni, quæ ad pauperes pertinebãt, vt dictum est: & sic intelligunt omnes Hebraici expositores, tã antiqui quã moderni distributiones decimarũ: & quia in fine cuiuslibet triennij domini prædiorũ debebant cõputare decimas illorum triũ annorũ, vt prædicti perfectè haberent portionem suam modo supradicto: idcirco legitur Deut. 26. Deut. 26. b. 12. Quando cõpleueris decimã cunctarum frugũ tuarum, anno decimarum tertio dabis Leuitæ & aduenæ, pupillo & viduæ, vt comedãt intra portas tuas & saturentur. in quo loco non fit mentio de portione propria pertinẽti domino decimanti, vt dictum est: quia illa erat sua ad prædictũ vsum, sed fit mentio de Leuita, cuius erat decima primi anni, & de peregrino & vidua, &c. cuius erat decima tertij. Ex quibus patet, quòd ad Leuitas non pertinebant decimæ cuiuslibet anni, sed solũ decimæ duorũ annorum, scilicet primi & quarti, in qualibet hebdomada septem annorum: & sic præsumendũ est, *Hinc patet responsio ad argumentũ, ostendentis Leuitas non esse dominos.*

quòd

quòd ex ista decima Leuitæ non essent diuites: nam cùm tribus Leui esset duodecima pars, seu tredecima totius Israel, & tamẽ non haberet aliquas possessiones sicut cæteræ tribus, vt dictũ est: constat quòd decima duorum annorum tãtum in qualibet hebdomada non corresponderet eis ad totalem sufficientiam vitæ, sed semper essent indigentes seu egeni. Vnde in sacra scriptura Leuitæ, cum pauperibus & peregrinis & huiusmodi numerantur, Deute. 12. Gaudebitis cũ Domino Deo vestro vos & filij & filię vestræ & serui & ancillæ, & Leuita, qui in portis vestris est, & non habet partẽ nec hæreditatem vobiscum. Similiter in eodem 14. Venit Leuita, qui non habet partem nec hæreditatem tecũ, & peregrinus & orphanus & vidua, & comedẽt, &c. & sic in quã pluribus locis: ex quibus patet, quòd Leuitæ vt pauperes reputabãtur inter omnes tribus Israel, quæ quidẽ paupertas dispositione diuina fuit tribui Leui assignata, eo quod erant deputati ad ministerium diuinum, prout habetur Deute. 10. vt supra est allegatũ. Ex quo vlterius sequitur, quòd desertio bonorum temporaliũ exteriorũ pertinet ad eos qui Deo & suis obsequiis mancipãtur, quod est propositum.

Leuita in sacra scriptura cũ pauperibus cõputantur. Deut. 12. c. 18.

Deut. 14. d. 29.

Leuita inter omnes tribus pauperes reputabantur.

Deut. 10. b. 8.

Arguit estẽdendo paupertatẽ Apostolorum in comparatione ad Leuitas.

DISCIPVLVS. Paupertas Leuitarum prout tu etiã exponis, nullo modo est similis paupertati, quę in cõsiliis Euangelicis continetur: in illa enim nihil debet remanere propriũ. Legitur enim de Apostolis, Matthęi. 19. Nos qui reliquimus omnia, & sequuti sumus te. & Matt. 19. Vade & vende omnia quę habes, &c. vbi ergo omnia dimitti debent, nihil debet remanere. Vnde & si prædictæ decimæ duorum annorum tantũ in hebdomada præsumantur sufficere ad sustentationem sufficientẽ Leuitarum, sufficiunt tamen ad excludendum ab eis paupertatem, vt manifestum est.

Matt. 19. d. 27.

Ibid.

MAGISTER. Si decimæ duorum annorum prædictorum quæ ad Leuitas pertinebant essent singulariter assignatæ, ita quod quilibet Leuita haberet certam portionẽ assignatã sibi de illis decimis, sicut modo in Ecclesia vbi decimę dantur, clerici cõmuniter habẽt portiones suas assignatas in diuersis locis, vel in eodem secũdum certam taxationem, sic verũ esset quòd Leuitæ non deberent dici pauperes, secũdum omnimodã desertionem temporalium, etiã si portio sua nõ esset sibi sufficiẽs, sed sic pertinebant decimæ illorum duorum annorum Leuitis, quòd nullus eorum habebat aliquã portionẽ certam: nã in optione seu libertate dominorum decimantium erat soluere decimas ad Leuitas pertinentes, cuique Leuitæ maluisset. Vnde si omnes darent decimas suas, vni Leuitæ tantum, nulli aliorũ tenerentur dare decimas suas, & sic

Quomodo Leuitæ percipiebãt decimas.

In optione dominorum erat soluere decimas Leuitæ cui maluisset.

& sic nullus eorũ dici debet habere proprium in decimis, quia erant quasi omnibus communia. Habere autem proprium in communi tantum, non semper excludit rationem paupertatis, vt potest haberi 2.2. quæst. 88. artic. 7. In primitiua enim Ecclesia tempore Apostolorum, à quibus religio sumpsit exordium, omnia erãt eis cõmunia. Act. 2. Vnde huic primitiuæ paupertati quodãmodo assimilatur paupertas Leuitarũ, & hoc in duobus. Primo in habendo aliquid in communi: secundo in non habendo bona immobilia, quia tẽpore Apostolorum fideles vẽdebant talia bona: vnde etiam si stricte paupertas Leuitarum, non sit omnino similis, paupertati Euangelicæ siue Apostolorum: tamen satis sufficit ad ostendendum quòd dimissio terrenorũ vtilis est ad adhærendũ Deo seu ad vacandum diuinis obsequiis. Nec obstat prædictis quòd in promissionibus antiquo populo factis legitur: Indigens & mendicus non erit inter vos. Deute. 15. & infra, 28. Et fœnerabis gentibus multis, &c. Ex quibus apparet quòd paupertas non est laudabilis, sed potius abundantia diuitiarum. Nã ista & consimilia pertinent ad communem statum illius populi, qui per promissiones temporales, erant reducendi ad opera virtutum, vt iam dictum est, sed ad innuendum, quòd desertio terrenorũ est vtilis ad Deo adhærendum, satis ostenditur per paupertatem Leuitarum supradictam.

S. Tho. 2.2. q. 88. art. 7.

Act. 2. g. 45

Paupertas in primitiua Ecclesia similis erat paupertati Leuitarum in duobus.

Nota expositionem illarum autoritatum.

Deu. 15. a. 4 & 28.

CAPITVLVM. V.

In quo ostenditur continẽtiam esse laudabilem & oportunam ad diuina suscipienda: & quod in veteri testamento saltem implicitè traditur.

DISCIPVLVS.

SVfficiunt mihi prædicta ad ostendẽdum, quòd desertio temporalium sit vtilis vel oportuna ad vacandum Deo seu adhærendum ei, presertim ad eos qui alios habent docere legem diuinã, sicut de Leuitis legitur Deute. 23. Docebũt iudicia tua Iacob, & legem tuam Israel. sic est in Hebræo. Sed adhuc scripturas scrutando antiquas, non inuenio, quòd continẽtia sit ibidem cõmendata intãtum, quòd sit licitum & multominus meritorium, vt homo à cõtrahendo matrimonio abstineat, potius enim reperio oppositum. Legitur enim Deut. 7. Benedictꝰ eris inter omnes gentes non erit in te sterilis vtriusque sexus. Ex quo patet, quòd ad benedictionem singularem illius populi inter omnes gentes fœcũditas reputabatur, quod nõ potest exerceri cum omnimoda cõtinentia, quę inter Euãgelica cõsilia habetur: talé enim cõtinentiã nullus Patriarcharum seu sanctorũ antiquorũ nec etiã ipsi Leuitę, qui Deo, vt dictũ est, specialiter famulabãtur, legũtur obseruare.

Arguit de continentia.

Deut. 27. b. 10.

Deut. 7. c. 14.

Vnde

Vnde peto quòd mihi ostendas si fortè in aliquo loco scripturarum antiquarũ reperiri posset saltem implicitè, quòd huiusmodi continentia sit laudabilis.

Virginitas in vete. test. non legitur commendari, nota causam.

MAGISTER. Virginitas seu continentia perpetua in veteri tastamento non legitur cõmendari, eo quod maior seu potior benedictio quam antiqui à Deo habuerũt fuit illa, per quã fuit eis diuinitus annunciatum, quòd in semine suo, scilicet in Christo, benedicerẽtur omnes gentes. Gen. 22. Ad cuius maximę benedictionis exequutionẽ necessario requirebatur fœcunditas in illa natione: quapropter in illo statu sterilitas non commendabatur, sed potius fœcunditas. Nihilominus tamẽ, si scripturas antiquas scrutatus fueris, reperies saltem implicitè, quòd cõtinentia requiritur, & est laudabilis saltem in illo tẽpore, quo quis habet seipsum eleuare ad diuinas suscipiendas reuelationes: quandoque etiã cùm habet vti aliquo sacro insolito modo. Primum patet, nam cùm Deus moneret populum per Moysen, vt disponerentur seu sacrificarentur ad legem diuinam in monte Sinay recipiendam, tunc specialiter prohibuit eis accessum ad vxores. Vnde Exo. 19. cùm de datione legis tractaretur sic legitur: Descendit Moyses de monte ad populum & sanctificauit eos: cùmq; lauassent vestimenta sua, dixit ad populum: Estote parati in diẽ tertium, idest, per tres dies, ne appropinquetis vxoribus vestris. Ex quo satis innuitur, quòd actus matrimonialis licet in aliis temporibus esset licitus: tamen in præparatione ad audiendam seu recipiendam legem diuinã illicitus erat, quod satis demonstrat intentum saltẽ implicitè. Secundum patet, nam cùm Dauid à facie Saulis fugiẽs ab Abimelech sacerdote panem peteret, ad sui & suorum necessitatẽ subueniendam, legitur sacerdotem respõdisse ipsi Dauid, 1. Regum. 21. Non habeo panes laicos ad manum, sed habeo panẽ sanctum: si mundi sunt pueri maximè à mulieribus manducent. Ex quo patet, quòd etiam ad debitum vsum rei sacræ continẽtia saltem momentanea requiritur: quod satis sufficit ad ostendendum implicitè, quòd continentia laudabilis est in casibus prædictis & similibus.

Genes. 22. d. 18.

Cõtinentia requiritur ad diuinas reuelationes suscipiẽdas, & ad rei sacræ vsum.

Probat primum.

Exo. 19. c. 15

Probat secundum.

1. Reg. 21. b. 5.

CAPITVLVM VI.

In quo ostẽditur, quòd obediẽtia, prout cadit sub voto religionis, est virtuosa & laudabilis, & etiam implicitè in antiquis documentis traditur.

DISCIPVLVS.

SAtis habeo ex per te dictis, quòd dimissio temporaliũ & etiam carnalium affectionũ per continẽtiam, quę secundum cõsilia Euangelica ad viam perfectionis pertinent, in antiquo testamento licet non explicitè, saltem implicitè innuitur. De obe-

Obedientia necessaria ad salutem.

obedientia verò, quæ inter cætera consilia continetur, si consideretur in communi, secundum quam quilibet inferiorum tenetur obedire suo superiori in iis quæ pertinent ad talem superioritatem, satis habetur in veteri testamẽto. Nam de iis quæ pertinent ad obedientiam Dei, quæ se extendit ad omnes & per omnia manifestum est. In hac enim obedientia tota vis obligationis diuinę legis fundatur.

Exo. 19. a. 5. Vnde Exo. 19. cùm Deus intenderet populũ disponere ad suæ legis receptionem, præmittit: Nũc si audieritis vocem meam, &c. quòd idem est ac si diceret, si obedieritis mãdatis meis. Vnde talis obedientia, secundum quam Deo oportet obedire, necessaria est nec pertinet ad consilium.

Obedientia quæ præceptis debetur nõ pertinet ad consiliũ.

Sunt etiam alia in quibus obedientia est de necessitate salutis in antiquo testamento: in iis enim quæ pertinent ad iudicialia negotia lex antiqua docuit, vt obediretur summo sacerdoti, vel Iudici, in loco à Deo electo præsidenti vel præsidentibus, vt habetur Deute. 17. In aliis verò agibilibus obediendũ est voci Prophetæ. Deut. 18. Ex quib⁹ licet habeatur quòd obedientia sit quid virtuosum & laudabile, est tamen necessaria in casibus prædictis; non enim reperio in antiquis voluminibus quod aliqua obedientia sit laudabilis & virtuosa, quę tamen non sit de necessitate salutis, sicut est obedientia religiosorum, quæ ante votũ cadit sub consilio tantum, non autem sub præcepto.

Deut. 17. c. 13.

Deut. 18. d. 19.

Quærit an sit aliqua obedientia laudabilis quæ non sit necessaria ad salutem.

MAGISTER. Quod autem quis totum suũ velle in potestate alterius, supponat propter Deum, de quo datur consilium Euangelicum, quod quidem consilium religiosi vouent, si diligenter antiquas scrutatus fueris scripturas, satis reperies quòd saltim implicitè talis obedientia, quæ est totalis inquantum fit per abdicationẽ proprię voluntatis, est laudabilis & meritoria, quod sic patet. Nam vt legitur 1. Regum. 15. Obedientia præfertur victimis & holocaustis. cuius ratio est: nam in sacrificiis quæ Deo offeruntur, vt ait Gregor. aliena caro mactatur: in ipsa verò obedientia propria voluntas Deo offertur. Constat autem quòd inter sacrificia quæ Deo offeruntur, holocaustum principaliorem tenet locum, inquantum totum incenditur in Dei honorem, de cęteris verò sacrificiis pars incenditur in altari, & pars cędit in vsum offerentium, vt habetur Leuit. 1. & infra. Sicut ergo se habet holocaustum ad cætera sacrificia, sic se habet obedientia totalis ad particulares obedientias supradictas. Item circa obedientiam totalem de qua agimus considerandũ est, quod per desertionem temporalium bonorum exteriorum propter Deum, quod ad viam pertinet perfectionis, vt dictũ est, homo toffer

Obedientia religiosorũ laudabilis implicitè saltem reperitur in sacris scripturis.

1. Reg. 15. e. 22.

Grego.

Holocaustũ inter sacrificia principaliorem tenet locum.

Leui. 1. b. 9.

offert Deo sacrificium de bonis exterioribus: per continentiam autem offertur Deo sacrificium de proprio corpore, per obediẽtiam verò totalem homo offert Deo sacrificiũ de bono animæ: cùm voluntas in regione animæ principatum tenet: per ipsam enim homo dominatur cæteris viribus animæ & corpori proprio, & etiã rebus exterioribus. Ex quib⁹ patet quod sicut inter hominis bona, corpus præfertur exterroribus bonis, & anima corpori: sic qui propriam voluntatem offert propter Deum, aliquid magis offert, quàm qui offert bona corporis seu bona exteriora. Vnde & Samuel, vbi supra, victimis & holocaustis obedientiam prætulit. Vnde ex prędictis satis habes, quòd abdicatio propriæ voluntatis ad viam perfectionis præcipuè pertinet.

Abdicatio volũtatis ad perfectionẽ pertinet.

CAPITVLVM VII.

In quo ponuntur quędam obiectiones Pharisęorum contra viros iustos seu sanctos nostrę religionis, qui per ieiunia & abstinentias frequenter se affligunt: quę quidem obiectiones ibidem soluuntur.

DISCIPVLVS.

Ex dictis tuis sufficienter habeo, quòd tria vota, in quibus consistit essentialiter religio, pertinẽt ad viam perfectionis habendæ, & etiam quòd illa ad perfectionem pertinere in scrutinio scripturarum antiquarum implicitè reperiuntur. Sed adhuc video quædam, quæ in religione Christiana consueuerũt laudari, de quibus tamen infideles murmurant, dicẽtes hoc esse contra doctrinam legis antiquæ, vnde amplius vellem à te circa illa erudiri.

MAGISTER. Explica mihi illa vt veritas patefiat.

DISCIPVLVS. Infideles & specialiter illi, qui sectam Pharisaicam sequuntur, non solum simplices, sed etiam eorum præcipui Rabbini seu magistri in suis codicibus sæpe derident de sanctis atque religiosis nostris, in hoc quod affligunt se, vitam asperam ducendo, abiectè viuendo, & corpora sua variis ieiuniis & abstinentiis macerando, quod asserunt esse contra mentem Mosaicæ legis. Vnde Rabbi Moyses ille magnus magister eorum in suo Deuterono. lib. 1. titulo de moribus humanis capitu. 3. dicit: Qui abstinent à carnibus, vel à potu vini, vel à contrahendo matrimonio, vel ab honestis indumẽtis, ita quòd non nisi sacco vel lanis grossis induantur, sicut faciunt religiosi Idumitæ, per Idumitas autem communiter apud eos intelliguntur Christiani, de quo subdit: Hæc est via pessima, & qui in ea ambulat impius seu peccator vocatur. Hæc ille. Ad quod probandum inducit illud quod legitur Numer. 6. de Nazaræo, qui in trãslatione nostra dicitur consecratus, qui ex voto proprio tenebatur à vino & sicera abstine-

Pharisæi derident religiosos ieiuniis & abstinentiis affligentes.

Rab. Moys. lib. 1. tim. de moribus. c. 3

Idumitæ apud Hebræos sunt religiosi Christiani. Pharisæi eos Idumitas vocant.

Num. 6. a. 3.

abstinere, & à racemis recentibus seu siccis, & huiusmodi. De quo Nazaræo legitur in eodem capit. quòd debebat offerre par turturum, aut duos pullos colũbarum, vnũ pro peccato, & aliũ pro holocausto, & quòd sacerdos debebat orare pro eo, quia peccauit super animam, sic est in Hebræo. Ex quo arguitur in nomine Talmudistarũ antiquorum sic: Si Nazareus, qui non afflixit se, nisi tantùm per abstinentiam vini indiget propitiatione seu indulgentia, eo quod afflixit animam suã in abstinendo, quanto magis peccat ille, qui à multis rebus licitis abstinet: & post multa dicit ibidẽ concludẽdo, quòd illi qui ieiunant frequenter non bene faciunt, & quòd de istis Salomon scripsit Ecclesiast. 7. Noli esse iustus multum. Hæc & alia similia prædictus Rab. scribit cõtra abstinentes & ieiunantes, & hoc quamplurimi eorum sequũtur, vertentes quasi in derisum abstinẽtias & vigilias, & alias austeritates, quibus veri deuoti & sancti nostræ religionis communiter vtuntur.

Argumentũ Rab. Moys. contra se affligentes.

Ecclesi. 7. b. 17.

MAGISTER. Nõ mireris si Pharisæi & eorum sequaces in prædictis errant. In quamplurimis enim aliis, quæ ad verũ intellectum sacræ scripturæ, & etiam ad bonos mores pertinẽt, manifestè errasse reperiuntur, prout patet ex quibusdã supradictis, & Deo duce fortè in sequentibus amplius patebit. Ad præsens autem ipsos errasse in hoc quod abstinentias & ieiunia nostra reprobant, manifestè potest haberi per Scrutinium scripturarum, in quibus putant vitam æternam habere. Moyses enim legislator, de quo Deus testatur, quòd in tota domo Dei fidelissimus est, & multas alias præeminentias habuit respectu cæterorum prophetarum. Vnde Num. 12. De eo tamen legitur: Quòd bis ieiunauit 40. diebus & 40. noctibus, vt mereretur legẽ diuinã accipere. Vnde in prædicto cap. legitur: Quando ascẽdi in montẽ, vt acciperem tabulas lapideas, &c. & perseueraui in mõte 40. diebus & 40. noctibus panẽ non comedẽs, & aquã non bibens. & infra: Cũq; transissent 40. dies & totidẽ noctes, dedit mihi Dñs duas tabulas lapideas tabulas fœderis. Ieiunauit etiam secundo alios 40. dies & 40. noctes pro peccato populi expiando, vnde ibidem infra: Et procidi ante Dñm, sicut prius 40. diebus & 40. noctibus, panẽ non comedens, & aquam non bibens propter omnia peccata vestra, quæ gesistis contra Dominum. Quanta ergo insania est illorum, qui ieiunia deuotè facta reprobant, cùm scriptura testatur, quòd mediantibus ieiuniis Dominus legem diuinam dedit Moysi, & peccatis populi pepercit. Isti enim duo effectus, scilicet receptio legis diuinæ, & remissio peccatorum maximè totius populi, quos mediãtibus ieiuniis Moyses à Deo impetrauit,

Probat per testimonia scripturarũ Pharisæos errare abstinentias & ieiunia irridentes.

Num. 12. b. 7.

Moyses bis ieiunauit quadraginta diebus & quadraginta noctibus.

Maximi effectus ieiuniorum.

uit,

Lª ieiunij. uit maximi sunt. Vnde & ieiunia deuotè facta, quibus talia à Deo impetrantur non modici meriti reputanda sunt. Item Dan. 1. de Daniele & tribus pueris, qui à cibo & potu regio abstinentes, solis leguminibus & aqua contentabantur: de eis ibidem legitur, quòd eis Dominus dedit scientiam & disciplinam in omni libro & sapiẽtia, Danieli autem intelligẽtiam omnium visionum & somniorum: quomodo ergo abstinentia etiam stricta reprobari posset? cùm Deus ipsa mediante talia dare famulis suis cõsueuit. Item Dan. 9. de se ipso Daniel dixit: Et posui faciem meam ad Dominum Deum meũ rogare & depræcari in ieiuniis, sacco & cinere, & oraui Dominum Deum meum & confessus sum & dixi: Obsecro, &c. Per quod quidem ieiunium responsum accepit ab Angelo de aduẽtu Messiæ, quem Daniel vir desideriorum maximè desiderabat: vnde pro tunc habuit reuelationẽ Angelicam de 70. hebdomadibus, per quam terminũ aduentus Messiæ cognouit. Itẽ ibidem capitu. 9. legitur. In diebus illis ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus, panem desiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierũt in os meum, sed neque vnguento vnctus sum, donec explerẽtur trium hebdomadarum dies. in quo capitu. postquam narratur quędam visio terribilis Danieli facta, per quendam Angelum Danieli missum, legitur: Et ait ad me: Noli metuere Daniel, quia ex die primo, quo posuisti cor tuum ad intelligendum vt te affligeres in conspectu Dei tui, exaudita sunt verba tua. Ex quibus habetur, quòd oratio Danielis audita seu accepta fuit apud Deum, mediantibus afflictionibus ieiuniorum & aliorũ, quæ ad humiliationẽ & afflictionem corporis pertinẽt. Item de Niniuitis legitur, quòd audita sentẽtia diuina cõtra eos, crediderũt in Deũ, & cùm maximis ieiuniis induti sunt saccis, & Deum innocauerũt in fortitudine, auerterũt se à via mala, & sic Deus misertus est eis, & sententiam contra eos latam reuocauit. Ionę 3. quis ergo sanę mentis contẽnere ieiunia potest & afflictiones, & huiusmodi, quæ tanti meriti sunt apud Deum, vt etiam sentẽtia condemnationis à Deo lata reuocetur.

Dan. 1. c. 12. *Tres pueri per ieiuniũ adepti sunt scientiam.*

Dan. 9. a. 3. *Daniel per ieiunium Messiæ aduentum accepit.*

Ieiuniũ fecit, vt Danielis oratio exaudiretur.

Niniuitæ per ieiuniũ reuocationẽ diuinæ sententiæ meruerunt.

Ionæ 3. d. 10

DISCIPVLVS. Ex historia Niniuitarum quã allegas Pharisæi & eorum sequaces arguere nituntur contra laudabilitatem ieiunij, dicunt enim, quòd si quis verba de Niniuitis in hoc loco dicta diligẽter scrutetur, manifestè reperiet, quòd nõ fuit sententia Dei contra Niniuitas reuocata propter meritũ ieiunij, sed propter hoc quod pœnituerunt & conuersi sunt a viis suis pessimis. Legitur enim ibidẽ, scilicet Ionæ 3. sic: Et vidit Deus opera eorũ, quia cõuersi sunt de via suã mala, & misertᵘˢ est super malitia,

Replicat ostendens non propter ieiuniũ, sed propterea quod cõuersi sunt remissionem meruerunt.

Ionæ 3. d. 10

qua loquutus fuerat, vt faceret eis, & nõ fecit. Ex quo sic arguũt. Non dixit scriptura: Vidit Deus ieiunium eorum & saccum & misertus est, &c. Ex quo patet, quòd non propter ieiunia seu induměta saccinea Niniuitarum Deus misertus est eis, sed propter cõuersionem à viis eorum pessimis: & sic ex hac historia secundum eos non habetur, quòd ieiunia laudabilia sint seu meritoria, sed fortè potius oppositũ.

Ieiunium, prout est actus virtutis propter tria fit.

MAGISTER. Ieiuniũ, de quo loquimur, prout scilicet est virtuosum, in quantum est actus virtutis, est illud quod per rationẽ ordinatur ad aliquid bonum honestum. Assumitur enim tale ieiuniũ principaliter ad tria.

Primum ad eleuationẽ mentis confert.

Primum scilicet assumitur ieiunium virtuosum, ad hoc quod mens liberius eleuetur ad sublimia contemplanda.

Secundum confert ad comprimenda vitia.

Secundum verò quantum ad concupiscentias carnis reprimendas: per abstinentiam enim cibi & potus secundum ieiunium tempescit luxuria.

Tertium ad satisfaciendũ pro peccatis.

Tertium verò ad satisfaciendum pro peccatis. Vnde primum ieiunium Moyses supradictum intelligitur esse assumptũ primo modo, vt scilicet mens eius eleuaretur ad superna, vt legem Dei recipere mereretur, similiter & ieiuniũ Danielis triũ hebdomadarum, nam post illud ieiunium reuelationem à Deo recepit, vt ibidẽ. Secundũ verò ieiuniũ Mosaicum assumptũ est, tertio modo, scilicet, vt pro peccatis populi satisfaceret. Ieiunium verò Niniuitarum intelligitur assumi secundo & tertio modo, nam cùm ipsi haberent peccata carnalia, ad quæ repriměda ieiunia, vt dictum est, cõferunt, similiter & peccata alia quibus per ieiuniũ satisfacerẽt. Idcirco ieiunia eorũ ad talem finem ordinata reputanda sunt inter bona opera, de quibus dicitur: Vidit Deus opera eorum, quia cõuersi sunt de via sua mala, &c. Niniuitę enim, qui prius carnalibus vitiis dediti erant, ieiunando ab illis malis viis conuertebantur, similiter & pro præteritis peccatis satisfaciebant. Et ideo in hoc quod dicitur: Vidit Deus opera eorum non excludũtur ieiunia, prout Pharisæi intelligere volunt, sed potius intelligěda sunt includi inter cętera bona opera eorum. Ieiunia enim simpliciter sumpta in quãplurimis locis sacrę scripturæ ad bona opera reputãtur, in quantũ secundũ se intelligũtur ordinare ad eleuationem mentis & carnis superbiam supprimědam. Vnde Ioelis 2. ad conuersionẽ generalem exhortans, dicit: Conuertimini ad me in toto corde vestro in ieiunio & fletu & sacco, &c. Circa quod si amplius scripturas scrutari volueris, reperies quòd ieiunia & induměta saccinea & huiusmodi quandòque etiam in iis, qui non sunt verè pœnitentes commendantur à Deo, in quantum talia inducũt quandam humiliationẽ seu attritionem, quę sunt dispositiones ad pœnitentiam.

Niniuitæ quare ieiunarunt.

Ieiuniũ Niniuitarum inter opera bona numeramur.

Ioel. 2. c. 12.

Ieiunia etiã in non verè pœnitentes disponunt eos ad pœnitentiam.

DISCI-

DISCIPVLVS. Vellē scire vbi habetur hoc quod dicis, scilicet quòd etiam sine vera pœnitētia, ieiunia, & huiusmodi quandoq; commēdantur à Deo.

Ex Achab pœnitentia videmus pœnitentiā malorū dispositionem esse ad verā pœnitentiam, & etiam veniam obtinere.

MAGISTER. De Achab qui pessimus fuit, vt historia sacra testatur, de eo tamē legitur quòd cùm audisset ab Helia sententiam Dei contra eum latā de deletione sua cum sua posteritate, quòd scidit vestimenta sua, & indutus est sacco, & ieiunauit, &c. & licet ista non fecit ex detestatione peccati, nec amore Dei: sed solū quodam timore seruili, scilicet pœnę, cū legitur Deū dixisse Helię: Nō vidisti Achab humiliatū coram me: eo quod humiliatus est, in eū non inducā malum in diebus eius. Quę quidem historia habetur 3. Reg. 21. Ex quo patet, quòd per ieiunia, & alia quę superbiā mentis supprimunt, etiā si nō sint ex corde totaliter cōtrito facta, Deus leuat aliquid saltē de pœna tēporali. Vnde ieiunia & alia similia quæ humiliationē mentis inducunt, non sunt contemnenda seu deridenda, sicut Pharisęi existimant, nisi fortè cū fiunt per exteriora signa: tamen sine hoc quod interius aliquē effectum humiliationis inducāt, quod pertinet ad hypocrisim, quæ est bonitas simulata, & per cōsequens secundum Greg. duplex iniquitas, de qua falsa humiliatione Ecclesi. 19. legitur: Est qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo.

3. Reg. 21. g. 29.

Infert ex dictis ieiunia & opera pœnalia nō esse contemnēda.

Ecclesi. 19. d. 23.

CAPITVLVM VIII.

In quo ostenditur, quòd autoritates, in quibus Rabbini Pharisęorum fundantur ad reprobandas abstinentias, & ieiunia nostrę religionis, nihil faciunt pro eis.

DISCIPVLVS.

Licet vera sint & mihi grata, ea quæ circa ieiunia & abstinentias per te sunt dicta, adhuc restat dicendum cōtra autoritates Rabbi Moyses supra allegatas, quarum prima est de Nazaræo Numer. 6. qui propter hoc quod nouerat abstinere à vino & sicera incurrebat peccatum, intantum quòd indigebat propitiatione cum sacrificio & oratione sacerdotis, licet non afflixerat se, nisi tantum per abstinētiam à vino. Ex quo arguitur, quòd multo magis peccat illæ, qui à multis rebus licitis abstinēdo se affligit. Alia autoritas sumitur ab Ecclesiast. 7. vbi dicitur: Noli esse iustus multum. Ex quo intelligunt, quòd supra iustitiam legalem Mosaicam, per quam prohibentur certa cibaria & comestibilia, non sunt addendæ aliæ abstinentiæ seu ieiunia, quia hoc videtur esse multa seu superflua iustitia. Declara ergo mihi has autoritates, sic vt sciam quomodo non contradicant illis, quæ à te circa hoc supra dicta sunt. Sequitur prima autoritas.

Petit expositionem autoritatum Rab. Moys.

Num. 6. b. 11.

Eccl. 7. b. 17.

MAGISTER. Prima autoritas supradicta, scilicet de Nazaræo

Lex Nazaræorum & consecratorum. ræo manifestè facit contra ipsum allegantem, scilicet Rab. Moys. & suos Rabbinos Phariseos: nā aspicienti legem Nazaræorum, Num.6.a.2 seu cōsecratorum, quæ Num.6. continentur, manifestè patet, quòd Nazaræus cōsecratur seu sanctificatur Deo per votum de abstinētia à vino & sicera & aliis ad hoc pertinentibus. Legitur enim ibi sic: Loquere ad filios Israel vir siue mulier, qui fecerint votum vt sanctificentur, & se voluerint consecrare Domino, à vino & omne quod inebriare potest abstinebunt, &c. Ex quo clarè habetur, quòd votum prædictum de abstinētia à vino & aliis inebriantibus, ad sanctificationē & consecrationem vouētis pertinent: & ideo infra de ipso legitur: Omni tempore cōsecrationis suæ super mortuum nō egredietur, nec super patrem, &c. & reddens rationem huius subdit: Quia consecratio Domini super caput eius est. & est ratio. Nā sicut sacerdotes ministrātes olim seruare se debebant à contaminatione mortui, vt Leuit. 21. sic Nazaræus consecratus per votum abstinentiæ supradictum, à tali cōtaminatione mortuorum obseruare se debebat, quæ quidem obseruatio, ita strictè præcipiebatur Nazaræo, sicut summo Sacerdoti, qui etiam pro patre & matre non debebat contaminari. Simplices verò sacerdotes licet à contagiis quorumcunq; mortuorum obseruari debebāt, non tamen à patre seu matre de

Quomodo intelligatur quòd Nazaræi nō egrederentur super mortuū nec super patrem.

Leui.21.a.2

Summus Sacerdos non poterat se cōtaminare, nec pro patre nec pro matre.

functis, vt habetur Leuit. cap. supra allegato & Nu.6. Ex quo manifestè habetur, quòd sanctitas Nazaræi, æquiparabatur sanctitati summi sacerdotis in cærimonialibus supradictis de cōtagione mortuorū. Et quia posset contingere, quòd Nazaræo, minimè circa hoc prouidente, talem cōtaminationem mortui incurreret. Ideo legitur infra: Si autem mortuus fuerit quispiam subito coram eo, polluetur caput consecrationis eius. ad cuius reparationem seu recōciliationem debebat offerre sacrificium, prout in litera, & sacerdos debebat deprecari pro eo quod peccauerit super mortuo modo prædicto. Vnde expiatio ista requirebatur, eo quod non diligenter fuerat obseruatus à cōtagione mortui, cùm tamen esset Deo consecratus. Ex quibus patet, quòd votum Nazaræi de abstinentia à vino, & huiusmodi commendatū est & laudatū, tanquā virtuosum, & Deo sanctificatum seu cōsecratum, eius tamen negligentia, circa obseruationem à contaminatione, ad quā tenebatur indigebat propitiatione & indulgētia, vt dictū est, quod manifestè facit contra Rabbi Moyses. Et attēde, quòd in hoc loco male interprætati sunt illud verbū: Eò quod peccauerit super animam. dicendo quòd peccauerit super animam suam in abstinendo, quod tamen litera nō patitur, quæ prædictum votum Nazaræi ad sanctificationem, & con-

Leui.21.a.3

Num.6.a.7

Simplex antè sacerdos non tenebatur seruare hanc legem cum patre & matre.

Nazaræi sanctitas æquiparatur sanctitati summi Sacerdotis in hoc.

Nazaræus debebat se mundare à negligētia, quā habuit tangendo mortuum.

Amos 2. d.12.

& consecrationem pertinere dicit, quod etiam Amos 2. manifestè ostenditur: vbi inter magna beneficia, quę Propheta in persona Dei recitat fuisse impēsa populo Israelitico, de quibus fuerunt Deo ingrati, etiā de Nazaręis facit mentionē, vnde cū dicitur: Et ego ascendere feci vos de terra Aegypti, &c. Duxi vos per desertum quadraginta annis, &c. ibidem subdit: Et suscitaui de filiis Israel Prophetas, & de iuuenibus vestris Nazaręos. Ex quo habetur manifestè, quòd ad magnam gratiā reputare debebat populus Israeliticus diuinitus sibi concessum, quòd de eis suscitarentur Nazaræi. Vide igitur, quanta sit fatuitas Pharisaica, quæ Nazaręos peccatores reputat. Intelligendum est ergo quod dicit super animam, idest super mortuum, à quo sequestrata est anima, sicut in trāslatione nostra. Nam anima in scripturis sacris, quandoque accipitur pro toto homine, vt cùm dicitur Ezech. 18. Anima quæ peccauerit ipsa morietur, & sic in aliis. Quandoque autem per animam intelligitur mortuus. Vnde cùm dicitur Numer. 6. Immundi sumus super animam hominis. quæ quidem immunditia intelligitur ex tactu hominis mortui modo prædicto. Item illa autoritas, quam allegat Ecclesiastes 7. vbi dicitur: Noli esse iustus multum, nihil facit pro eo, arguit enim à disparibus. Ibi enim agitur de virtute iustitiæ, quæ corrumpitur, quandoque per excessum, scilicet cùm quis acrius quàm oportet, quod pertinet ad crudelitatem, quod cōmuniter ex hoc quod aliquis de iustitia sua nimis æstimat, ad quod reprimendum dicit: Noli esse iustus multum, hîc autem agimus de ieiuniis & abstinentia, quæ pertinent ad temperantiam, quæ est alia virtus distincta à iustitia, vnde sua argumentatio in hoc loco non valet.

Magna gratia Israelitis fuit à Deo facta, cùm ex iuuenibus eorū excitauit Nazaræos, nec minor gratia fit populo Christiano religiosos concedendo.

Anima in scriptura sacra, quādoque pro toto homine, quandoque pro mortuo accipitur.

Ezec. 18. a. 5

Num. 6. a. 7

Eccl. 7. b. 17

Expositio secundæ autoritatis.

Iustitiæ virtus corrumpitur per excessum.

CAPITVLVM IX.

In quo agitur de differentia victoriæ antiquorum patrum ad victoriam noui testamenti.

DISCIPVLVS.

Adhuc video quandam differentiam inter statum seu vitam iustorum seu sanctorū veteris testamenti, & inter statum seu vitam sanctorum noui testamenti, cuius differentiæ rationē habere cupio, quæ quidem differentia talis est. Sancti enim antiqui testamenti in hoc gloriabantur, quòd Deum in gentibus magnificabant, quia superabant infideles, & eos vltra modum vincebant seu supprimebant, & hoc quandoque per armorum potentiam, sicut legitur de Abraham Genes. 14. qui quatuor Reges vicit potentes cum paucis suæ consitiuæ viribus, & hoc sine aliquo miraculo patēte. Similiter de Machabæis, qui plures debellauerūt Gręcos, qui valdè plures

Differentia sanctorum vet. test. & noui in victoriis de hostibus suis partis.

Genes. 14. c. 15.

Sancti vet. test. hostes suos, quādoque armis, quandoque miraculis vicerunt.

plures eis erant numero, & magis armis muniti bellicis, vt habetur Mach. 1. & sic de aliis quamplurimis. Fuerunt etiam in illo statu, qui mediantibus miraculis visibilibus aduersarios vincebant, vel eorũ resistebant tyrãnidi. Primum patet per Moysen in mari rubro contra Aegyptios Exod. 14. & de aliis quamplurimis, quæ in libro Iudicum & in aliis libris canonicis continentur. Secũdum patet in Daniele, quem Dominus ab ore leonum miraculosè eruit Dan. 6. Et de tribus pueris, qui virtute diuina impetum ignis in fornace ardenti euaserunt, & sic restiterũt seu superauerunt persecutorum rabiem, vt habetur Dan. 3. In statu autem nouo specialiter in primitiua Ecclesia aliter contingit, & quasi per oppositum: nam Apostoli & sancti martyres tunc temporis non legũtur superasse aduersarios, sed potius ab eis affligi & occidi, vt patet in quamplurimis legendis sanctorum. Cùm autem eadem sit fides vtrorũq;, scire cupio tantæ diffentiæ rationem.

1. Mac. 1. a. 2

Exod. 14. e. 24.

Iosuæ per totum lib.

Dan. 6. f. 22.

Dan. 3. e. 50.

Sancti noui test. non vincendo hostes sed patiẽdo vicerunt.

MAGISTER. Ad rationem huius differentiæ, quam quæris ostendendam, oportet te reducere ad memoriam quędam supradicta. Ex quibus cùm aliis quibusdam veris rationem differentiæ quam petis habebis manifestè. In supradictis enim, scilicet in 1. parte dist. 5. ostẽsum fuit, quòd duplex est victoria, scilicet corporalis & spiritualis, & quòd victoria spiritualis est melior seu dignior quam victoria corporalis, quod testatur scriptura Prou. 16. vbi dicitur: Melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo expugnatore vrbium: cuius excellentiæ rationem in prædicta dist. planè habes. Vnde victoria Christi, secundum quam hostem humani generis deuicit, non fuit corporalis victoria, quę imperfecta est, sed spiritualis, patiẽdo enim & moriẽdo vicit. Victoria enim antiquorum patrum, vt communiter corporalis fuit, superando diuina virtute aduersariorũ corporales potẽtias: ex quibus habere posses differentiæ rationẽ quam petis. Ad populum enim antiquum, qui tanquam imperfectus per corporales promissiones inducebatur ad legis obseruationem, victoria corporalis, quæ sensibilis est, licet minus digna, pertinebat. Ad populũ vero nouũ, qui tãquam perfectus per spirituales promissiones dicitur, victoria spiritualis, quæ dignior est, pertinet. Et ideo Apostoli, & alij discipuli, vestigia Christi sequentes victoriam spiritualem sequuntur, quæ perficitur per veram paciẽtiam & persequentium, vsque ad mortem propriam, docente vero Magistro Luc. 9. Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucẽ suam, & sequatur me. Circa quod vlterius attendere debes, quòd vtraq; vic̃toria in testimonium, fidei fidelibus est concessa.

Superius.

1. part. dist. 5.

Victoria duplex, corporalis & spiritualis.

Pro. 16. d. 32

Victoria Christi, spiritualis.

Victoria antiquorũ patrum corporalis fuit, quæ eis tanquam minus digna pertinebat.

Ad populũ nouum spiritualis victoria, quæ dignior est pertinet.

Luc. 9. c. 23.

Vtrisq; fidelibus concessa est victoria in testimoniũ fidei.

concessa. Sicut enim antiqui, videtes victorias miraculosas corporales, in Deum credebāt. Vnde Exod. 14. Vidit Israel manum magnā, quā Deus fecit in Aegyptiis, & crediderūt Deo & Moysi servo eius. Sic tempore noui testamenti videntes populi constantiam mitissimam & pacientiā Apostolorum & aliorum discipulorum Christi, qui paciendo terribilia & acerbissima tormenta, viriliter in fide Christi permanebant vsque ad mortem crudelissimā, per hoc populi ad assensum fidei inducebātur, vt patet in historia Ecclesiastica, & aliis sanctorum martyrum legendis. De qua quidem differentia circa testimonia fidei inter patres veteris testamenti, & patres noui consideranda, Apostolus ad Heb. 11. agit vbi de primis, dicit: Sancti per fidem vicerūt regna, operati sunt iustitiam, obturauerunt ora leonum, extinxerūt impetum ignis, &c. vsque ibi: Alij verò exclusiuè, quæ omnia ad statum antiquorū pertinent: vbi omnia illa & plura similia leguntur facta fuisse per sanctos antiquos, vt patet per discursum veteris testamenti. Vnde diuina sapientia, quæ omnia suis temporibus & locis suauiter disponit, antiqui testamenti patribus victoriam temporalem, sicut & bona temporalia, cōmuniter prestauit in testimonium fidei: vt ex talibus bonis imperfectis, populus ille imperfectus induceretur ad agendum & credendum illa, quæ ad perfectionem vitæ pertinebāt. Consequenter post quam Apostolus narrauit victorias & alia miracula antiquorum patrum subdit: Alij verò distenti sunt, non suscipientes, &c. vbi loquitur de sanctis noui testamēti, qui sunt alij à prædictis, scilicet antiquis. Qui quidē sancti, præsertim in primitiua Ecclesia, non leguntur victorias tēporales habuisse de aduersariis, sed potius ab eis affligi & occidi: vnde de iis dicit: Non suscipientes redēptionem, scilicet corporalē ab hostibus, vt meliorem inuenirēt resurrectionem, scilicet spiritualem. Vnde de istis, scilicet sanctis noui testamenti dicit: Lapidati sunt, secti sunt, in occisione gladij mortui sunt, &c. vbi finaliter de omnibus concludit: Ij omnes testimonio fidei probati inuenti sunt. Si autem quis quærat de comparatione alterius victoriæ ad alteram, scilicet corporalis ad spiritualem, quæ scilicet illarum sit maior, scrutando diligenter Apostolorum dicta, hanc reperiet cōparationem. De antiquis enim sanctis propriè dicitur, quòd vicerunt regna: illi enim per veram fidem vicerunt Aegyptum, Chananeā, Palestinam, Idumeā, & huiusmodi, quæ sunt regna particularia. Sancti verò noui testamenti per victoriam spiritualem, non solùm regna dicuntur vincere, sed mundum. Vnde 1. Ioan. 5. Hæc est victoria, quę vincit mundum fides nostra. cuius ratio est. Nam iustus

Exod. 14. g. 31.

Heb. 11. f. 33.

De victoria sanctorum vet. test.

Victoriam temporalē, sicut bona temporalia antiquis patribus Deus dedit.

Victoria sanctorū noui testamēti.

Cōparatio prædictarū victoriarū.

Antiqui vicerunt regnas Ægyptium, Chananeorum, Idumeorū, &c.

Sancti verò noui testam. vicerunt mundum.

1. Ioan. 5. a.

stus ille, qui tormenta mūdi vsq; ad mortem patiendo immobiliter in fide manet, non solū vnum regnum vel plura regna particularia vincere dici debet, sed vincere mundum. Si enim totus mundus visibilis aggregatus esset, non plus posset contra vnū hominem facere, quàm ipsum multipliciter torquendo interficere: et ideo sancti noui testamēti superando omnia in testimonium fidei, quæ mundus contra illos posset facere, totum mundum vicerūt. Vnde Christus huiusmodi nouas victorias commēdādo dicebat: Ne terreamini ab illis, qui occidūt corpus, & post hoc non habent amplius quid faciant. Luc. 12. & si vis amplius de hac materia habere, vide in additione super epistolam ad Hebræ. 11.

Luc. 21. a. 4. Vide additionem in epistolā ad Hebr. 11.

DISCIPVLVS. Satis habeo rationem differētiæ, quā petebam in autoritatibus noui testamenti, quam modo allegas fundatam: vellem tamen adhuc informari, si forte in antiquis scripturis de hac differentia, scilicet victoria antiquæ & nouæ aliquid habeatur.

MAGISTER. Scripturas scrutādo antiquas, aliquid de hoc inueniri posset, licet non ita clarè, sicut in aliis mysteriis contingit, vt dictum est. De victoria enim antiquorum, quæ corporalis erat, scilicet per corporalem potētiam, satis traditur in historiis antiquis, in quibus habetur, quòd populus Dei sæpe aduersarios vincebat, eos debellādo corporaliter & affligendo, non virtute propria sed diuina: vnde Psal. de huiusmodi victoriis antiquorum dicebat: Non in gladio suo possederunt terram, nec brachiū suum saluauit eos, sed dextera tua, & brachium, &c. De victoria tamen spirituali non palā, sed figuratiuè antiquitus traditur, & hoc per sacrificia diuersa & varia, quæ in veteri lege fiebant, ad præfigurandum principaliter sacrificium Christi, per quod victoria spiritualis habetur, vt supra dictum est: de qua figuratione in 1. 2. quæst. 102. plene habetur.

De victoria corporali antiquorum historiæ loquuntur manifestè.

Psal. 43. a. 4.

De victoria spirituali figuratiuè scriptura loquuntur.

S. Tho. 1. 2. q. 102.

DISCIPVLVS. Licet in iis, quæ modo allegas duplex victoria intelligatur, hoc tamen est in diuersis autoritatibus: vellem autē scire si forte in vna aliqua autoritate de antiquis hæc duplex victoria tradatur.

MAGISTER. Scrutanti diligenter scripturas, hoc quod petis reperiri posset, & specialiter in Psalmo 76. qui incipit: Voce mea. Ibi enim propriè Psalm. in persona fidelium Christi, qui in primitiua Ecclesia sub tyrannica potestate Romani imperij maximè affligebātur, principaliter loquitur, vt rectè intuenti literā illius Psalmi hoc patet: & quia hoc erat cōtra modum diuinitus consuetum circa antiquos, vt dictū est, qui aduersarios supprimebant & debellabant: idcirco Psalm. ibidem dicit: Et dixi nunc cœpi, hæc mutatio

Psa. 76. b. 11 Nota pro vtraque victoria expositionē Psal. prædicti.

Mutatio dexteræ Excelsi, quo modo intelligatur.

tio dexteræ Excelsi. cuius sensus est potentia Dei, quæ per eius dexteram communiter in scripturis significatur: iuxta illud Exod. 15. Dextera tua Domine confregit inimicum. antiquitus manifestabatur per destructionem aduersariorum corporalem. Nũc autem, scilicet in statu primitiuæ Ecclesiæ, de qua ibidem Psalm. tractat, principalius manifestabatur dextera Dei seu eius potentia per miram patientiam fidelium, qua grauissimas persequutiones, vsque ad acerbissimam mortem ab aduersariis pro fide veritatis tollerabant. Vnde de hoc Psal. dicebat: Nũc cœpi hæc mutatio dexteræ Excelsi. Nam dextera Excelsi, quæ vna & eadem est essentialiter, scilicet diuina potentia non vniformiter, sed mutabiliter incipiebat manifestari in statu primitiuæ Ecclesiæ, ab eo modo quo manifestabatur tẽpore antiquorum, vt dictum est. Et sic ex ista autoritate bene intellecta habes differentiam supradictam quam petis.

Exod. 15. a. 7.

DISCIPVLVS. Hic Psalmus communiter exponitur de fidelibus in captiuitate Babylonica afflictis, prout in postilla Nicolai, qui ad literam Psalmũ prædictum sic exponit, habetur. Vnde secũdum suam expositionẽ, quę literalis est, nõ habet locum allegatio tua supradicta.

MAGISTER. Vide additionem super postillam in prędicto Psalmo, & ibi manifestè reperies, quòd expositio postillatoris non propriè applicatur literæ, vt patet ex multis rationibus, quæ in prædicta additione hoc ostẽdunt, sed propriè applicatur literæ statui primitiuæ Ecclesiæ, vt iã tibi allegaui, in quo statu incœpit mutatio dexteræ Excelsi modo supradicto. Vnde si de expositione illius Psalmi plenius vis informari, vide ibi in postilla & in additione.

Vide additionem super Psal. 76.

DISCIPVLVS. Adhuc litera istius versus non videtur consonare tuæ sententiæ: dicit etenim: Et dixi nunc cœpi hæc mutatio dexterę Excelsi, debuisset enim dicere secundum te. Et nunc cœpit mutatio dexteræ Excelsi.

MAGISTER. In scripturis sacris, vt nosti, sępe ponitur præteritum pro futuro & è cõtra. Similiter & verba seu pronomina primæ personæ pro tertia: vnde Exo. 3. Angelus loquẽs Moysi dicebat: Ego sum Dominus Deus patris tui, &c. vnde in hoc loco non est inconueniens, vt verbum primę personę ponatur loco verbi tertiæ personæ.

Verba seu pronomina primæ personæ sępe pro tertia ponũtur in scriptura.

Exod. 3. b. 6

Distinctio quinta de Scrutinio scripturarum, quæ in libro Iob continẽtur, declarando mentẽ ipsius Iob & sociorum. Similiter & Helui, in quibus expositores Hebræorum manifestè errauerunt, & continet tredecim capitula.

In capitulo primo ostenditur, quòd Iob in dictis suis seu altercationibus, quas cũm sociis habuit, non est blasphemus, nec hæreticus cẽsendus, sicut Rabbi Moy-

bi Moyses, & omnes antiqui Talmudici erroneè existimauerunt.

In capitulo secundo ponuntur, quædam dicta ipsius Iob, ex quibus prædicti Hebræi arguūt Iob fuisse hæreticum seu blasphemum, & ponitur quoddam præambulum ad veram intelligentiam quorundam, quæ in disputatione Iob cū sociis continentur.

In capitulo tertio ponuntur ea, in quibus tam Iob, quàm socij eius conueniebant, & ea in quibus differebant, & ibidem respōdetur ad autoritates supra dictas, quæ per Rabbi Moyses contra Iob alleguntur.

In capitulo quarto arguitur contra prædictam responsionem, & soluuntur argumenta.

In capitulo quinto ponuntur, quædā alia verba ipsius Iob, ex quibus arguūt supradicti, Iob negasse resurrectionem futuram, & ibidem soluuntur argumēta eorum per veram expositionem verborum ipsius Iob.

In capitulo sexto ponuntur quædam verba Dei ad ipsum Iob, ex quibus apparet, quòd Iob loquebatur contra iustitiam diuinā: & exponuntur verba prædicta sic, vt ex iis non intelligatur Iob fuisse loquutum in derogatione diuinæ iustitiæ.

In capitulo septimo ostenditur, quòd ex hoc quod Iob natiuitatem suam & cōceptionem, & huiusmodi maledixisset, & etiam vitam propriam dicebat se abhorrere, nō derogatur perfectioni ipsius Iob, seu ipsius virtuosæ patientiæ: nam talia secundum partem inferioris rationis dici intelligenda sunt, non autem secundum partem rationis superioris.

In capitulo octauo ponitur quædam obiectio contra ea quæ dicta sunt in præcedenti capitulo, & ibidem soluitur.

In capitulo nono declaratur conuenientia amicorum Iob in ipsius impugnatione, & distinctio eorum inter se.

In capitulo decimo exponitur opinio Helui, quæ fuit erronea, & à Deo condemnata contra Hebraos, qui asserunt, quòd Helui victoriam obtinuit de ipso Iob.

In capitulo vndecimo ostenditur, quòd sicut tres amici Iob erant de secta Saducæorum, sic & Helui erat de secta Pharisæorum, quibus assimilatur tam in suis opinionibus erroneis, quàm in conditionibus suis.

In capitulo duodecimo ostenditur, quid in respōsionibus diuinis superaddi intelligitur, quo ad quæstionem propositam de Iob pertinere videatur.

In tredecimo ostenditur, quòd ex malis temporalibus, quæ hominibus eueniunt, non semper concludi posset eorum malitia.

CAPITVLVM I.

In quo ostenditur, quòd Iob in dictis suis seu altercationibus, quas cum sociis habuit, nō est blasphemus nec hæreticus censendus, sicut Rabbi Moyses, & omnes Talmudici erroneè existimauerunt.

DISCIPVLVS.

PLACENT mihi rationes tuæ, quas assignas ad hoc quod antiqui patres veteris testamenti bonis temporalibus adhærebant, propter conformitatem ad populum, quē ad obseruationem diuinorum præcepto-

rum

rum inducere intendebant, qui quidem populus ex sui ruditate temporalibus adhęrebat, in tantum quòd non nisi per temporales promissiones ad Dei obsequium induci oportebat: sed circa hoc quędã insurgit mihi admiratio, quæ talis est: Quomodo Iob, de quo scriptura testatur, quòd erat simplex & rectus, timens Deum & recedens à malo.

Iob.1.a.1. Iob 1. cùm hoc tamen in tantum temporalibus adhærebat, quòd ex eorum amissione quandoq; in blasphemiam Dei verba prorũpebat, prout Rabbi Moyses, in libro de directione parte 3. cap.23. dicit: Non enim dicendũ est, quòd Iob adhæsisset temporalibus propter ruditatẽ populi, quem intendebat inducere ad fidem seu opera legis facienda, quia Iob gentilis erat, nec de eo legitur fuisse sub aliqua lege diuina pręter legem naturalem cõstitutus, nec fuit à Deo missus ad aliquem populum de lege diuina informandum. Vnde admiratione dignum videtur, quòd tãtus vir à Deo sic approbatus in blasphemiam diuinam prorumperet, propter temporalium bonorum amissionem.

Videtur quòd Iob ob temporaliũ rerũ amissionẽ, quandoque blasphemarit. Rab. Moys. lib. de directio. part. 3. c.23.

Iob blasphemus nõ fuit sed seruus Dei.

MAGISTER. Dicere quòd Iob fuit blasphemus, vel non bene sentiẽs de Deo seu de prouidẽtia diuina, est valde erroneum, tanquam contra veritatem sacræ scripturæ dictum: manifestè enim testatur scriptura de eo in principio suæ historiæ, quòd fuit rectus & timens Deũ, &c. Similiter, quòd Deus frequẽter vocat eum seruum tam in alloquutione cum sathana, vt cùm dicit: Nunquid posuisti cor tuum super seruum meum Iob, quia nõ est similis ei in terra, &c. Iob 2. Iob.2.a.3. quàm etiam in fine huius historiæ Deus alloquens ad ipsum Elipham, dicit: Iob seruus meus orabit pro vobis. cap.42.b.6 Ex quibus & similibus manifestè patet, quòd Iob computandus est inter seruos Dei, non autem inter blasphemos. Itẽ Ezec. 14. Deus Ezech. 14. f.20. alloquens Prophetæ, dicit: Et si fuerint tres viri in medio eius Noë, Daniel & Iob, ipsi iustitia sua liberabunt animas suas. Ex quo patet, quòd Deus reputabat Iob inter iustos, qui per suã iustitiam fuerant digni liberare illos. Absit ergo dicere Iob fuisse blasphemũ, & huiusmodi, sicut Rabbi Moyses erroneè asserit in loco per te allegato. Quẽ quidem errorẽ ipse Rabbi Moyses non habuit ex se, sed in hoc sequitur Talmudicam seu Pharisaicam opinionem, qui in diuersis locis habẽt errorem, sicut & in multis aliis supradictis, & Deo duce infra dicendis.

Replicat ad dictam solutionẽ dicẽs: Quòd Iob pœnituit de blasphemia

DISCIPVLVS. Ad hoc quod allegas pro defensione iustitiæ ipsius Iob, Rabbi Moyses, vbi supra respõdit, dicẽs: Quòd de blasphemia & aliis erroribus suis Iob pœnituit: vnde in vltima loquutione ipsius Iob ad Deum, sic dicit: Idcirco me reprehendo & ago pœnitentiam in fauilla & cinere. Iob 42. Iob.42.a.6 In quibus

quibus verbis secundum ipsum Rabbi Moyses ostēditur, quòd Iob pœnituit de blasphemia diuina, & de aliis erroribus per ipsum dictis. Et ideo post prædictā pœnitentiam Deus vocat ipsum seruum in prædicto capit. similiter & in Prophetia Ezech. & sic etiam antequā tentaretur, nec prædicta peccata incurreret, seruus vocatur, vt in 1. & 2. capitu. ipsius Iob hoc patet: Motiuum autem seu causam pœnitētiæ ipsius Iob ipse Rabbi Moyses, vbi supra assignat, dicens, quòd Iob opinabatur, quod prosperitates temporales erant finis vltimus vitæ humanæ, & hoc quādo ipse Iob cognoscebat Deum solùm ex narratione seu auditu, nō per viam speculatiuā, quòd probat ex hoc quod Iob dicit Deo in capitu. 42. supradicto: Auditu auris audiui te, & nūc oculus meus videt te. Vnde secundum eum nō fuit Iob cōmendatus in principio suæ historiæ de intelligentia seu sapiētia & huiusmodi, sed de simplicitate & rectitudine vitæ, & timore Dei, & recessu a malo, quæ conditiones possunt cōpetere etiam rudibus. Ex quo dicit, quòd Iob quando ex solo auditu cognoscebat Deum erat perplexus in prędictis opinionibus: sed postquam habuit notitiam diuinam per viam speculatiuam, tūc cognouit, quòd finis vltimus humanæ vitæ non consistit in prosperitatibus huius mundi, scilicet temporalibus: & ideo pœnituit de iis quæ dicta fuerunt per eum contra diuinā iustitiam atque prouidentiam, prout in libro Rabbi Moyses su prædicto per te & capitulis allegatis ista plenius habentur.

Motiuum pœnitentia Iob secundū Rab. Moys.

Iob. 42. a. 5.

MAGISTER. Si bene verba Dei ad Elipham & socios eius directa scrutatus fueris, sanè reperies quòd Deus, tanquā verus seu proprius determinator disceptationis seu cōtentionis ipsius Iob, & eius aduersariorum, determinant quòd in ipsa disceptatione seu disputatione Iob cum illis loquutus fuerat rectum coram Deo, non autem aduersarij eius: dicit enim sic Deus ipsi Elipham: Iratus est furor meus in te, & in duos amicos tuos, quoniam non estis loquuti coram me rectum, sicut seruus meus Iob. Ex quibus manifestè patet, quòd Deus approbat verba ipsius Iob in prędicta disputatione contenta tanquam recta, & condemnat partem illorū tanquam oppositam: quam quidē sententiam Deus infra paucis interpositis replicat sub eisdē verbis. Constat autem, quòd si Iob in disputando cum aduersariis, prouidentiam Dei negasset seu eius iustitiam, cōtra quod aduersarij eū impugnassent, quòd tūc falsum esset dicere, quòd Iob fuerat loquutus rectum coram Deo, & socij oppositum, ex hoc autem quod Iob fecisset pœnitentiam de commissis seu de dictis suis, non rectè dictis, non sequitur quòd fuerat loquutus rectum in disputatione præcedēti.

Deus iudex determinat litem inter Iob, & Elipham & socios.

Iob. 42. b. 8

Deus Iob verba approbat tanquā recta.

Opor-

Oportet ergo dicere, quòd in disputatione ipsius Iob cum aduersariis, Iob tenuit quod rectum est, vt litera testatur: Et sic patet quod tam Rabbi Moyses, quã magistri sui quos sequitur, scilicet Pharisęi nõ rectè, sed falsè & erroneè dicta ipsius Iob in disputatione cum sociis, tanquã hæretica condemnauerunt, cũ constet hoc esse manifestum cõtra diuinam determinationẽ supradictam. Item quod asserit ipse Rabbi Moyses de motiuo pœnitentiæ ipsius Iob, quod fuit, quia antèa cognouerat Deũ per solum auditum, nunc autem per viam speculatiuam, est inconuenienter dictum: tũ quia in iis, quę pertinẽt ad cognitionem humanam de diuinis magis meritoriũ est, quod homo ex auditu accipit, quàm si per speculationem humanam hoc haberet. Fides enim est ex auditu, ad Rom. 10. Tum quia per speculationẽ humanam, nõ sufficienter habetur prouidẽtia diuina esse circa particulares actus hominis, & quòd remuneratio & punitio hominis secundum ipsius actus sit in alia vita, & multominus in resurrectione futura, de quibus Iob aliqua docuit, vt infra patebit. Itẽ, quòd ipse Rabbi Moyses asserit Iob non fuisse commendatum à Deo de sapiẽtia seu intellectu, falsum est. Nam commendatus fuit de timore Dei & recessu à malo in principio historię, & etiã postea 2. capit. dicente Deo de Iob ad ipsum sathan, quòd non erat similis ei in terra, vir simplex & rectus timens Deum & recedens à malo. Cõstat autem quòd timor Dei est ipsa sapientia, quæ in scripturis commendatur: similiter & recedere à malo est intelligentia, quę laudatur in scripturis, vt habetur expresse Iob 28. & sic Iob, de quo Deus testatur, quòd erat timens Deũ, & recedens à malo, necesse est dicere, quòd erat sapiens & intelligens & timens Deum.

Cõtra Rab. Moyses & Phariseos.

Magis meritorium est hominẽ per auditum de Deo accipere intelligentiã, quã per speculationem humanam habere.

Ad Ro. 10. d. 17.

Iob cõmendatus à Deo de timore & recessu à malo.

Iob 1. & 2. a. 2.

Iob 28. d. 28.

CAPITVLVM II.

In quo ponuntur quædam dicta ipsius Iob, ex quibus prędicti Hebræi arguunt Iob fuisse hæreticum seu blasphemum: & ponitur quodam præambulum ad veram intelligentiam horum, quæ in disputatione Iob cum sociis continentur.

DISCIPVLVS.

QVicquid sit de aliis, vellẽ habere veram intelligentiam de autoritatibus, quas ipse Rabbi Moyses allegat, ex quibus ad literam videtur haberi, quòd Iob credebat, quòd differentia nõ erat inter iustum & impium apud Deum, vterq; enim, vt dicit, simili modo ab eo consumuntur. Vnde in cap. 9. ipse Iob dicit: Vnum est, quod loquutus sum, & innocentẽ & impium ipse consumit. Item infra Iob 21. videtur dicere de impiis, quòd aliqui moriuntur in magna tranquillitatẽ & opulentia, & aliqui in magna amaritudine: & de vtrisq; concludit: Et tamẽ simul

Acusatur Iob de blasphemia, quia dixit: Innocentem & impiũ ipse consumit.

Iob 9. c. 22.

Idẽ 21. d. 26

in

in puluere dormient, & vermes operient eos. Ex quibus autoritatibus videtur arguere, quòd de mente Iob erat, quòd Deus indifferenter punit innocentem & impium, similiter & quoslibet impios indistinctè, quod videtur contra diuinam iustitiam seu prouidentiam: vnde ex istis concludit, quòd secūdum Iob Deus non prouidet de actibus humanis: quorum vtrumq; est erroneum, tanquam repugnãs sacræ scripturæ in multis locis, in quibus manifestè habetur, quòd Deus habet notitiã de omnibus actibus humanis, & retribuit vnicuiq; secūdum opera sua. Vnde & in Psalmo de primo dicit: Qui finxit sigillatim corda eorum, & intelligit omnia opera eorũ. De secundo verò Psalmista Deo dicit: Tu reddis vnicuiq; secundũ opera sua. & sic in multis aliis locis, vellem igitur vt mihi ostenderes: quomodo verba Iob & similia possunt intelligi sine derogatione diuinæ iustitiæ & prouidentiæ.

Calumnia quam cõtra Iob ponunt dicentes ipsum negare prouidẽtiã diuinam, erga hac inferiora.

Psal. 32. c. 15.

Psal. 61. b. 13

MAGISTER. Ad intelligentiam prædictorum & similium oportet primo scire, in quo pendeat huiusmodi disceptatio, scilicet Iob & suorum aduersariorum, sic vt opinio cuiuslibet eorum distintè habeatur; aliàs procederetur confusè & indeterminatè. Et circa hoc vlterius est attendendum, quòd stilus libri Iob, & ipsius modi loquẽdi, est valdè singularis in obscuritate inter cęteros libros veteris testamenti. Vnde communiter tradunt Hebręi, quòd modus loquendi istius libri est non solùm poëticus, sed etiam metricè compositus, in quibus cõcordat Hieronymus: vnde in prologo huius libri, sic dicit: A verbis Iob, in quibus ait: Pereat dies, in qua natus sum. vsque ad eum locum vbi ante finẽ voluminis scriptum est: Idcirco me reprehendo: exametri versus sunt dactilo spondeoq; currentes. Et sic patet, quòd liber iste per modum poëmatis conscriptus est, vnde per totum hũc librum figuris & coloribus vtitur, quibus poëtæ vti cõsueuerunt. Illa autem, quę metricè traduntur, non planè exprimũtur, sicut fit in loquutionibus prosaicis, sed truncatè, & quandoq; propriè, quandoque impropriè, & quandoq; breuius quãdoq; largius quàm oportet proponuntur, similiter & in talibus vna sententia sæpe replicatur sub diuersis verbis seu similitudinibus. Itẽ in similibus quandoque quædam traduntur, quæ prima facie videntur esse secundũ mmentem loquentis, & tamen serie disceptationis prospecta, oportet ea intelligere non secundum mentem loquentis, sed secundum mẽtem aduersarij, quam loquens seu proponens vult inducere ad inconueniens, prout in quibusdam videbitur. Vnde ad habẽdam veram intelligentiam de mente ipsius Iob & sociorum, & in quo vel in quibus cõsistit huiusmodi disputationis

Liber Iob est obscurior cæteris libris vete. testamenti, eo quod more poetico carmine sit compositus.

Hieronym.

Modus intelligendi librum Iob.

rationis fundamentum, oportet primo certitudinaliter habere cuiuslibet mentem per dicta plana cuiuslibet eorum, & sic de singularibus dictis cuiuslibet posset sciri quomodo sint intelligenda, & in quo ipsorum disceptatio consistat.

CAPITVLVM III.

In quo ponuntur ea, in quibus tam Iob, quàm socij eius conueniebant, & ea in quibus differebant: & ibidem respondetur ad autoritates supradictas, quæ per Rabbi Moyses contra Iob alleguntur.

DISCIPVLVS.

Ante omnia placeat, vt mihi declares mentem ipsius Iob, fundando eam in suis dictis, & hoc fundato habito, procedetur ad alia.

Primum. Conueniebat Iob & eius amici in hoc quod asserebant res humanas à diuina prouidentia regi.

MAGISTER. Ad hoc quod petis clarius ostendendum præsupponere debes, quòd tam Iob quàm eius amici, qui ei aduersabantur firmiter tenebant, quod res humanæ à diuina prouidentia reguntur, sicut boni diuina prouidente iustitia premiantur, mali verò eadem iustitia puniuntur: quod quidem ratione conceptum se habet, vt principium ad alia quę ex fide credenda sunt, quòd etiam conceptum seu principium, licet per solam rationem naturalem à Philosophis antiquitus non fuit repertum, per inspirationem tamen diuinam antiquis veteris testamenti patribus reuelatum fuit, & in sacris scripturis dupliciter traditum; tam scilicet per historias sacras hoc testantes, quàm per dogmata diuina, quæ hoc expressè asserunt. Primum patet in quamplurimis locis, in quibus scriptura diuinam iustitiam res humanas punire historialiter testatur, quod patet tam in singularibus personis, vt Gen. 4. de punitione Cain fratricida, & de premiatione Noe iusti, Genes. 6. & de præmiatione Abrahę Gen. 12. & 15. quam etiam in quodam vniuersali, vt de punitione pereuntium in diluuio Gen. 7. & de punitione Sodomitarum Gen. 19. & sic de quamplurimis historiis sacris testantibus, quòd diuina iustitia prouidente, mali puniuntur & boni premiantur. Secundo modo idem patet per diuina scripturarum sacra dogmata: vnde Genes. 18. Abraham dicebat Deo: Absit à te, vt rem hanc facias, vt occidas iustum cum impio, non est hoc tuum, qui iudicas omnem terram, &c. & in datione legis Exod. 20. Ego sum Dominus Deus tuus Deus zelotes, visitans peccata patrum in filios, &c. Et faciens misericordiam diligentibus me, &c. quæ quidem prouidentia circa actus humanos iuxta sacrarum testimonium scripturarum non tantum considerat exteriora hominum opera, sed etiam interiora & intima, vt vnicuique reddatur præmium vel poena secundum propria merita seu demerita. Legitur enim Hier. 17. Ego Dominus scrutans cor, & probans renes, qui do vnicuique iuxta viam suam, & iuxta fructum adinuentionum suarum: vbi Propheta postquam ostendit,

Philosophi antiqui non intelligebant prouidentia diuinæ abyssum, patribus tamen fuit reuelatum.

Primo per historias.

Gen. 4. d.

Gen. 6.

Gen. 12. & 15.

Gen. 7. & 19

Secundo per dogmata.

Gen. 18. c. 25.

Exo. 20. a. 5.

Hier. 17. b. 10.

dit, quòd humana notitia nõ attingit ad interiores hominũ cogitationes seu actiones cognoscendas, dicẽs: Prauũ est cor hominis, & inscrutabile, scilicet ab homine, qui tantũ ea quæ apparent videt. 1. Reg. 16. statim subdit, quòd hęc interiora scrutatur dicens: Ego Dñs scrutans cor & probãs renes, in quo intelliguntur cogitationes & affectiones humanæ quantũcunq; sint occultę, & vt ostendat huius scrutinij diuini, seu probationis effectum subdit: Qui do vnicuique iuxta viã suam, & iuxta fructũ adinuentionũ suarum. Vbi per viã suam intelligitur finis, quem homo in suis operibus cõstituit, sicut per viã corporalem homo tendit ad terminũ intẽtum: per fructus autem adinuentionũ intelliguntur ipsa opera ab homine facta. Vnde ex hac autoritate, & quibusdã similibus habetur manifestè, quòd Deus prouidet de actibus humanis ipsos examinans secundũ se, & etiã secundum intentionẽ operantis seu adinuenientis. Ex qua autoritate, & quãpluribus similibus habetur, quòd dictũ est de prouidentia diuina circa res humanas: quod quidem principiũ à quolibet fideli credẽdum est, tanquã quoddam præsuppositũ ad omnia, quę per fidẽ traduntur seu creduntur. Vnde Apostolus ad Heb. 11. Accedentẽ ad Deũ oportet credere, quia est, & inquirentibus se remunerator est. Hoc autem pręsupposito, scire debes, quòd fuerũt nõ nulli, qui licet prędictum principiũ credidissent: errauerunt tamen circa pręmiũ iustorum & punitionẽ malorũ, ponẽtes vtrũq; in hac vita tantum esse, nõ autẽ in futura, quã scilicet vitã omnino negabãt, asserentes animam hominis esse mortalẽ, vnde post hanc vitã secũdum illos, nulla remanet pœna vel pręmiũ homini. Consequẽter etiã eandem erroneã rationem de mortalitate animę humanæ sequentes, resurrectionẽ negabant, & de hac falsa seu hęretica secta fuerunt Saducęi, de quibus Iosephus in lib. 20 antiq. refert, quòd recipiebant tantũ quinq; libros Moysi, in quibus nõ fit mẽtio expressa de alio seculo, nec de immortalitate animæ, sed potius cõminationes & punitiones, quæ secundũ literæ superficiẽ omnes sunt temporales: vnde sequentes pentatheũ cũ superficialiter tãtum, & nihil aliud de scripturis diuinis, in hũc inciderunt errorẽ, quem errorẽ cõfutat Christus Matt. 22. vt ibidem plene continetur. Vlterius autẽ considerandũ, quòd ij tres aduersarij ipsius Iob propriè videntur fuisse de secta pręd'cta Saducęorum nefanda: & ideo omnes tribulationes tẽporales, quę ipsi Iob cõtigerunt, attribuebãt peccatis seu delictis ipsius, falsè existimantes, quòd in hac vita nullus affligitur, nisi in pœna proprij delicti: vnde innocentes & recti secundum eos nũquam affligebantur in hac vita, quod patet per dictum ipsorum: Eliphas

Margin notes:

1. Reg. 16. b. 7.

Principium fidei est credere Deum habere prouidentiã circa res humanas, tam internas, quã externas.

Heb. 11. b. 6

Multi errarunt circa premiũ bonorum & punitionẽ malorum, quia dicebant in hac vita tãtũ vtrũque esse, eo quod credebant animam esse mortalẽ.

Saducæorũ error negantes futuram resurrectionem.

Iosephus li. 20. antiquit.

Matth. 22. d. 33.

Iob aduersarij de secta Saducæorũ erant.

Iob amici credebant, quòd innocentes nunquam affligebantur in hac vita.

phas enim dicebat ipsi Iob: Recordare obsecro, quis vnquam innocens periit, aut quando recti deleti sunt, quin potius vidi eos, qui operātur iniquitatem, &c. Iob. 4. Baldach etiā dicebat ipsi Iob: Si mundus & rectus incesseris statim euigilabit ad te, & pacatū reddet habitaculū iustitię tuæ Iob. 8. Sophar etiā ipsi Iob dicebat, & intelliges quòd multo minora exigaris, ab eo quā meretur iniquitas tua. Iob. 11. Et hęc sententia pluries replicatur in dictis eorū. Ex quibus patet, quòd nō credebāt, quòd aliquis homo in hoc mundo tribularetur, vt meritum suū augeretur in alia vita, talē enim vitā esse nō credebāt. Iob autem tanquā verus fidelis firmiter credebat per diuinā prouidentiā actus regi humanos, sed verū & propriū pręmium iustorū, & verā & propriā punitionem reproborū nō ponebat in hac vita, quę momētanea est & caduca, sed in vita futura: & cōmuniter ex hoc quod sibi in hac vita tribulationis maximè deuenerunt, non credebat sequi, quòd ipse esset iniustus; sicut nec secundū veritatem fidei hoc sequitur. Ex quibus patet quòd Rab. Moy. manifestè errauit asserens, quòd Iob in prouidentia diuina cōueniebat cū Aristotile, qui negauit prouidentiā diuinā esse in istis inferioribus, nisi solū secundū genus vel speciem, nō autem secūdum indiuidua & particulares actiones: cuius oppositū in multis dictis ipsius Iob manifestè patet: dicit enim Iob de Deo: Nōne ipse cōsiderat vias meas, & cūctos gressus meos dinumerat Iob. 31. & infra in eodē se excusans à præsumptione seruorum suorum, sic dicit: Si cōtempsi subire iudicium cū seruo meo, & ancilla mea cū disceptarēt aduersum me, quid enim faciā cū surrexerit ad iudicandum Deus, & cùm quęsierit, quid respondebo illi? Ex quibus manifestè patet, quòd Iob credebat prouidentiā diuinā se extendere vsq; ad actus particulares humanos: & etiā quòd iudicium diuinū contra se, si à iustitia deuiasset, timebat. Ridiculum enim videtur asserere, quòd Iob negasset prouidentiam diuinā in actibus particularibus humanis, cùm expressè tā generationem quàm formationem suā, quā omnia quę ipsi deuenerunt, Deo tā quam principali autori attribuebat, vt patet in multis locis specialiter Iob. 10. vbi dicit: Manus tuę fecerunt me & plasmauerūt me, &c. vsq; ad finem capit. & in omnibus dictis suis ferè clarissimè patet, quòd ipse gubernationem diuinā se extēdere ad actus humanos fatebatur. Ad autoritates supradictas per Rab. Moy. allegatas, quarum vna est illa, in qua Iob dicebat: Vnū est, quod locutus sum, innocentem & impium ipse cōsumit, ex qua intendit probare, quòd Iob loquebatur contra diuinā iustitiam: dicēdum, quòd hoc est verum, sed intelligendum est, hoc dixisse Iob

Iob 4. b. 7.

Iob. 8. a. 6.

Iob. 11. b. 6.

Iob nec pœnā nec premiū in hac vita ponebat, sed in futura.

Error Rab. Moyses, qui cū Arist. negat diuinā prouidentiā circa inferiora indiuidua.

Iob. 31. a. 4.

Iob credebat prouidētiam diuinā se extendere, vsque ad actus particulares humanos.

Iob. 10. b. 8.

Respōsio ad autoritates Rab. Moys. & expositio notanda.

secundum opinionem aduersariorum, quam ad incōueniens intēdit deducere: quasi dicat, hoc est quod dixi, scilicet, quòd si in hac vita tātum totum præmium iustorum & pœna impiorum cōsisteret, vt vos asseritis, sequeretur, quòd innocentes & impij æqualiter à Deo punirentur: cū tā isti quā illi morte temporali, quę maxima pœnarum temporaliū est, cōsumantur: & quia secūdū vos nulla pœna nec præmiū hominis remanet in alia vita, sequeretur, quòd Deus non iustè procederet in hominū gubernatione. Et quia contra hoc posset dici, quòd pœna mortis est communis omnibus propter peccatū naturæ, quod est cōmune, ad hoc videtur irrationabile, quòd innocentes, qui ex propriis peccatis nō sunt rei, alias paterētur afflictiones pręter mortē, cùm secundum vos nulla alia causa est, quare alicui infligatur pœna, nisi propter peccatū propriū: cōstāt autē innocentes pœnas pati in hoc mūdo, & sic secundū vos sequeretur, quòd tales sine causa punirētur, de quo subdit: & si flagellat, occidat semel, & nō de pœnis innocētium irrideat. Idē dicendū est ad aliā autoritatem Iob. 21. vbi dicitur: Simul in puluere dormiēt, &c. quia hoc dicit Iob ad confutandū aduersarios, qui tātummodo in hac vita dicūt esse totalem pœnā impiorum, cùm tamē videmus, quòd aliqui impij continuè viuunt, & moriūtur in prosperitate temporali, & alij per oppositū, qui tamē simul in puluere dormiunt, &c. quod esset contra diuinā iustitiam seu prouidētiam, nisi in alia vita ista reducerentur ad veram iustitiā: & sic Iob impugnat suos aduersarios in huiusmodi loquutionibus & similibus, deducendo eos ad incōueniens, ex hoc quod futuram vitam negabant.

Iob. 21. d. 26.

CAPITVLVM IIII.

In quo arguitur contra prædictā responsionem, & soluuntur argumenta.

DISCIPVLVS.

Contra expositionem tuā de dictis ipsius Iob, supradicti Rab. Moy. & turba Talmudicorū possent obiicere, sic dicētes: Verba Iob planè intellecta, intelligi debent fuisse dicta de mente ipsius Iob non autem aduersariorum: non enim dixit secundū vos, innocētem & impium ipse, scilicet Deus, cōsumit, sed dicit simpliciter: Vnū est quòd loquutus sum, innocentem & impium ipse consumit. quòd plane sonat hoc esse dictum de mente Iob. Cùm autem in expositione tua superaddis, quòd hoc intelligitur secundum mentem aduersariorum, hoc est extra textū: vnde nec videtur talis sensus recipiendus, nisi aliqua ratio seu autoritas nos cogat ad hoc. Idem posset dici cōtra expositionem secundæ autoritatis supradictā.

Obiectio cōtra prædicta.

MAGISTER. Ex duobus cogimur exponere verba Iob in hac disputatione esse fidelissima

Iob verba ex duobus vera esse cōprobantur.

lissima & vera, & specialiter ea, quæ ipse dixit circa futuram vitam & circa resurrectionem. Primum est autoritas diuina, quæ falli non potest, quæ testatur, quòd Iob fuit loquutus coram Deo in illa disputatione, non autem sui aduersarij. Iob vlt. Non estis loquuti rectum coram me, sicut seruus meus Iob, prout supra fuit allegatum. Si enim Iob in sua disputatione cõtra ea, quę in fidei veritate continentur aliquid asseruisset, non potuissent prædicta verba verificari de loquutione ipsius Iob cum aduersariis. Et vltra hoc notandũ est, quòd non dixit Deus solùm: Nõ fuistis loquuti rectum, sicut seruus meus Iob: sed addit, coram me. in quo denotatur, quòd verba Iob intellecta secundum intimam sui intentionem, quæ nuda est & aperta coram Deo, fuerunt recta licet possint iudicari, sicut sonant aliter. Deus enim, qui solus nouit corda hominum, testatur quòd verba ipsius Iob recta fuerũt coram Deo: & ideo verba sua, & si possunt dupliciter intelligi, oportet vt exponãtur eo modo, quo recta sunt coram Deo, & hoc est quod nos cogit verba Iob exponere sic, vt sint recta coram Deo, & nõ aliter. Secundum verò, quòd nos cogit ad prædictam expositionem est, quòd ex verbis Iob propriè intellectis nos oportet concedere, ipsum habere spem in aliam vitam, quod est manifestè consonum fidei, & repugnans errori aduersariorũ. Dicit enim Iob cap. 13. sic: Etiam si occiderit me, in ipso sperabo, veruntamẽ vias meas in conspectu eius arguam, & ipse erit saluator meus, non enim veniet in conspectu eius omnis hypocrita. In quibus verbis manifestè habetur, quòd Iob in hac vita existens habebat spẽ, vt Deus ipsum saluaret post mortem, quod est manifestè contra errorem sociorum, qui vitam futuram, & salutẽ omnino negabant. Vnde verba sua alibi dicta, in quibus apparet, quòd ipse parificat innocentem & impium, oportet vt intelligãtur nõ secũdum suam mentem, sed secundum mentem aduersariorũ, & vt insinuaret quòd verba prędicta, scilicet: Si occiderit me in ipso sperabo, &c. dicta sint secundum mentem propriam & nõ aliter: idcirco immediatè ante illa præmittuntur hæc: Tacete paulisper, & loquar quodcunque mihi mens suggesserit, quare lacero carnes meas dentibus meis, & animam meam leuo in manibus meis, etiam si occiderit me, &c. In huiusmodi enim verbis ante præmissis duo exponuntur. Vnum est, quòd illud quod erat loquuturus ex propria mentis suggestione procedebat, & de hoc dicit: Tacete paulisper, & loquar quodcunque mihi mens suggesserit. Secũdum est, quòd omnia quę patiebatur tam in carne, quã in spiritu, sustinebat propter spem futuræ salutis. Primũ patet per hoc quod dixit: Quare

Iob vlt. a. 7.

Deus testatur verba Iob vera esse, &c.

Iob 13. b. 15.

Iob spem firmam habuit de futura vita.

In prædictis verbis duo exprimuntur, scilicet, quæ ex propria procedũt suggestione, & quòd omnia quæ patiebatur sustinebat propter spem futuræ salutis.

re lacero carnes meas dentibus meis. quod pertinet ad corporales pœnas. Secundum verò cùm dicit: Animam meam leuo in manibus meis. quod pertinet ad afflictiones intrinsecas animę: vnde declarans quare ista sustinebat, statim subdit: Etiã si occiderit me, in ipso sperabo. quasi dicat, non solùm alias pœnas citra mortem, sed etiam ipsam mortẽ, quæ est maxima pœnarum, præsertim cùm sit violenta, quæ pertinet ad occisionẽ, paratus sum sustinere propter spem salutis. Idem dicendum est ad secũdam autoritatẽ Iob 21. scilicet, quòd illa dicta intelligenda sunt secundum mẽtem aduersariorũ, quos vult ad incõueniens deducere, vt supra dictum est.

Iob 21. d. 26

CAPITVLVM V.

In quo ponuntur quędam alia verba ipsius Iob, ex quibus arguunt supradicti Iob negasse resurrectionem futuram: & ibidem soluuntur argumenta eorum, per veram expositionem verborum ipsius Iob.

DISCIPVLVS.

SVnt alia verba ipsius Iob, quæ manifestè videntur negare resurrectionem futurã, vt cùm dicit cap. 14. Lignum habet spem, si præcisum fuerit rursum virescit, &c. Et infra in eodẽ contextu. Homo cùm dormierit nõ resurget, donec atteratur cœlũ non euigilabit, nec cõsurget de somno suo. In quibus verbis & similibus manifestè patet, quòd Iob negabat resurrectionẽ, nec valet dicere, quòd hæc dicebat secundum mentem aduersariorum, nã ante prædicta verba sic præmittit: Recede ergo paululũ ab eo, vt quiescat, donec optata veniat sicut mercenarij dies eius. In quo loco Iob loquitur Deo supplicãs habere refrigeriũ pœnarum, cõsiderata breuitate vitæ humanæ: ad quod fortificãdum inducit differentiam inter durationem ligni & durationẽ hominis, eo quod lignũ post suį præcisionem virescit, nõ autem homo post mortem, & sic vult inducere Deum ad miserendũ homini, propter breuitatẽ vitę suę, ex quo ad ipsam nũquam redit, lignum verò sic. Vnde manifestum est secũdum seriem literæ, quòd hoc loquitur de mẽte sua, non autem secundum mentẽ aduersariorum.

Iob 14. b. 7
Talmudistæ arguunt Iob negasse resurrectionem.

MAGISTER. Hęc verba ipsius Iob, quæ allegas, intelligi possunt esse dicta de mẽte ipsius. Ad quod sciendũ, quòd fuerunt aliqui antiqui, qui falsè asserebant, quòd homo post hãc vitam post magna temporis curricula, redeuntibus omnium constellationibus siderum, sicut fuerant ante, tunc idem homo per naturã similiter rediret ad vitã mortalem, & omnia officia, vel alia quęcũq; prius per ipsum fiebãt, vt puta quòd Plato legeret Athenis in eisdẽ scholis, & easdẽ lectiones, sicut ante dũ viuebat. Quę quidem opinio de resurrectione

Fuerunt falso asserentes quidam ex antiquis, qui dicebãt hominem post longa tẽporis curricula ad hanc vitam redire.

ctione est erronea & falsa. Nã secundũ Philosophorũ doctrinã, ea quę corrũpuntur, nõ redeũt eodem numero per motum seu mutationem, vt in secũdo de generatione. Est etiã cõtra veritatem fidei, secũdum quã resurrectio creditur seu spectatur ad vitam gloriosam immortalẽ. Vnde Iob illã falsam resurrectionẽ negat, quod patet ex hoc quod dicit: Lignũ habet spẽ, &c. Lignũ enim post sui pręcisionẽ iterũ virescit in eadẽ vita, prout ad animã pertinet vegetatiuã, homo verò cũ dormit nunquã ad talẽ vitã resurgit, sed ad vitã immortalem, vt dictũ est. Vnde ex hoc Iob volebat inducere Deum, vt cõcederet sibi refrigeriũ pœnarum in hac breui duratione, ex quo nunquam ad vitã similem resurgendus erat homo. Et sic ex prædictis verbis non habetur, quòd Iob negasset verã resurrectionẽ, quę per fidẽ habetur, sed falsam resurrectionem, vt dictũ est. Alij verò exponũt verba Iob pędicta, vt ex iis cõcludatur vera resurrectio futura, dicentes: Quòd homo cùm sit nobilissima creatura, inter corruptibiles creaturas, rationabile est, vt nõ sit deterioris conditionis ligno, sed cõstat quòd si lignum fuerit præcisum iterũ producit ramos & germinat. De corpore autem hominis pręcisi à vita pręsenti, nihil tale videtur pullulare: & ideo ne homo sit peioris conditionis ligno cõcluditur, quòd in homine sit aliquid immortale, scilicet anima rationalis, cuius resurrectio spectatur, & secundum hoc exponunt illud: Lignum habet spem, &c. sic quod per modum persuasionis rethoricæ, secundum quem proceditur in hoc libro, Iob resurrectionem veram cõcludit. Vnde ex prædictis verbis Iob in hoc loco, non habetur ipsum à fide resurrectionis deuiasse, exponendo ea aliquo pędictorum modorum, ad quod cogimur non solùm autoritate diuina supradicta testante Iob recta fuisse loquutum, sed etiã ex dictis ipsius Iob resurrectionem veram testantibus. Vnde in 19. cap. volens de mysterio resurrectionis loqui, quod est de maximis seu difficilioribus inter credibilia, vt redderet auditores attentos præmittit: Quis mihi tribuat, vt scribãtur sermones mei & exarẽtur, in libro stilo ferreo aut plũbi lamina vel scelte sculpãtur in silice? Et declarans, quę sint illa tã magna & ardua, quæ peteret scribi, modo prædicto subdit dicens: Scio, quòd redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & rursum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deũ saluatorem meum, &c. quæ verba propriissimè exponuntur de resurrectione futura, quã expressè sanctus Iob in hoc profitetur: & ideo oportet, quòd cùm alibi de hac materia loquatur, ipsius verba sic exponantur, vt huic suæ veræ professioni concordent.

Aristo. 2. de genera.

Expositio verborum Iob.

Alia expositio verborũ Iob. de vera resurrectione hominis.

Iob. 19. d. 23.

Expressè sanctus Iob resurrectionem generalem ponit.

CAPITVLVM VI.

In quo ponuntur quædam verba Dei ad ipsum Iob, ex quibus apparet, quòd Iob loquebatur cōtra iustitiam diuinam: & ibidem exponuntur verba prædicta, sic vt ex iis non intelligatur Iob fuisse loquutum in derogationem diuinę iustitię.

DISCIPVLVS.

SVfficiunt mihi prædicta ad ostendendū, quòd Iob credebat futuram vitam, in qua spectatur iustorum præmium, vt verba
Iob.13.b.15. sua supra allegata.13.c. Et si occiderit me, in ipso sperabo. testantur. Similiter, & quòd credebat resurrectionem futurā, vt patet ex autoritate per te vltimo allegata, sed video quòd De⁹ ipsum Iob condemnauit seu repręhendit in suis responsionibus in duo
Arguit quòd Deus reprehendit Iob in duobus.
Iob.38.a.2. bus locis. Primo vbi dicit: Quis est iste inuoluens sententias sermonibus imperitis? Secundo legitur
Iob.40.a.3. Iob 40. Nunquid irritum facies iudiciū meū, & condēnabis me, vt tu iustificeris, ex quibus patet secundum veritatē diuinæ sentētiæ, Iob non solū fuisse loquutum sermones imperitos, sententias inuoluendo, sed etiam in derogationem diuinæ iustitiæ, quòd manifestè patet cū Dñs alloquens sibi dixit: Condēnabis me, vt tu iustificeris. Peto igitur vt mihi declares, quomodo verba prædicta possunt concordare, cū verbis Dñi per te al-
Iob.vlt.a.8. legatis, Iob vlt. vbi dicitur: Non fuistis loquuti rectum corā me, sicut seruus meus Iob.

MAGISTER. Verba Domini, quę primo allegas, scilicet: Quis est iste inuoluēs sentētias sermonibus imperitis. si rectè exponantur intelligūtur de Helui esse dicta, non autē de Iob, prout infra Deo dante, si de mente ipsius Helui tractabitur erit manifestum. Ad verū autem intellectum secundæ autoritatis, quam allegas attendere debes, quod quia aduersarij Iob cōmuniter asserebant, quòd erat punitus in vltionē suorum delictorū, quòd erat falsum, vt patet ex historia ipsius Iob, in qua ante huiusmodi disputationem præponitur, quòd Deus dixit ipsi sathan, qui ipsum Iob permissione diuina affligebat. Nunquid considerasti seruum meum Iob, quòd non sit similis ei in terra, vir simplex, & rectus, & timens Deum ac recedens à malo, & adhuc retinēs innocentiam suam. Tu atem cōmouisti me aduersus eum, vt affligerem illū frustra. Ex quo patet manifestè, quòd Iob non erat afflictus propter demerita sua. Et ideo Iob volēs excludere falsam impositionem suorū aduersariorum, suam iustitiam cōmendabat in tantū quòd petebat disputare cū Deo, quod aliis videbatur redūdare in derogationē diuinæ iustitiæ. Circa quod notare debes, quòd si contingat cōtentio inter duos æquales, nō est repræhensibile si alter eorū à culpa se expurget, etiam si ex hoc alter culpabilis in hominum opinione videatur: quia homo plus

Expositio prima autoritatis.

Expositio secundæ autoritatis.

Iob nō fuit afflictus ob demerita sua, vt aduersarij opinabantur, & vt hanc eorum opinionē excluderet, suam iustitiam cōmendabat.

plus se diligit naturaliter, quàm alium. Sed cùm inter Deũ & hominem sit distinctio infinita, in quacũq; perfectione potius debet homo pati, vt in se culpa iniustè referatur, quã quòd in Deo putetur esse iniustitia & ideo, Dñs ad arguendũ Iob de cõmendatione indiscreta suæ iustitiæ, proponit excellentiam Dei super homines, quæ quidẽ excellentia in verbis prędictis manifestatur. Vnde autoritas illa quam allegas: Nunquid irritum facies iudicium meum. intelligitur sic. quasi dicat: Nunquid sic iustitiã tuam cõmendas, vt irritũ, idest non rectum facies videri iudiciũ meum, sic enim commendas iustitiam tuã, quòd ego apud alios videar condemnabilis, & hoc est quod dicit: Cõdemnabis me, vt tu iustificeris? Vnde ex verbis supradictis Dei ad ipsum Iob manifestum est, quòd non reprehendit eum de hoc, quod prouidentiam Dei negabat circa homines, vt Rabbi Moyses, erroneè existimauit, sed solũ de hoc quod se iustificabat indiscretè, in tãtum quod hoc posset referri in derogationem diuinæ iustitiæ, de qua incauta loqutione, seu iustificatione indiscreta Iob pœnituit. Vnde postquam reprehensionem Domini audiuit, in fine concludit: Idcirco me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla & cinere.

Dei excellẽtiam ostendit Dñs, ad arguendum Iob de commendatione indiscreta suæ iustitiæ.

Expositio autoritatis.

Deus nõ reprehendit Iob, eo quod prouidentiam Dei circa homines negaret.

CAPITVLVM VII.

In quo ostenditur, quòd ex hoc quod Iob natiuitatẽ suã et cõceptionẽ suã, et hmõi maledixisset, & etiã vitã propriã dicebat se abhorrere, nõ derogatur perfectio in ipsius Iob, seu ipsius virtuosę patiẽtiæ: nã talia secũdum partẽ inferioris rationis dici intelligenda sunt, non autem secundum partem superioris rationis.

DISCIPVLVS.

SI Iob prout tu doces tãte perfectionis erat, quòd etiã si flagellatio ei inflicta à Deo, vsq; ad mortem inclusiuè attingere, adhuc in ipso remaneret vera spes in Deo, prout verba per te supra allegata sonare vidẽtur, cũ dicit: Et si occiderit me, in ipso sperabo. Iob 13. quomodo ergo vir tãtæ perfectionis per amissionẽ rerũ temporalium, & etiã per afflictionẽ corporis sui in tantã incideret tristitiã seu anxietatẽ, vt conceptionem suã, & natiuitatẽ malediceret, & etiam vitam propriã abhorreret? quę quidẽ pertinent ad vitę perfectionẽ seu ad virũ perfectum, in quo spes futurę vitę cõsistit. Secundũ enim doctrinã Apostoli: Non sunt condignę passiones huius seculi ad futurã vitã, quę reuelabitur in nobis. Rom. 8. Incõueniens igitur est, quòd vir iustus nõ ex peccatis propriis, sed ad meriti sui augmentũ flagellabatur, sicut erat Iob, prout ex supradictis patet, quòd vitã sic abhorreret, vt appeteret nunquam fuisse sub hac luce, quod tamen Iob appetebat, vt patet in 3. cap.

Iob. 13. b. 15.

Arguit Iob fuisse impatientem Deũ cõceptionis, & natiuitatis maledicendo.

Rom. 8. d. 18.

Iob. 3. a. 3.

MAGISTER. Ex hoc

Iob. conceptionem & natiuitatem suam maledicendo nõ fecit aliquid perfectioni suæ repugnans.

quod Iob suam conceptionẽ & natiuitatem, & huiusmodi male dicebat, & ex quibus odibilẽ vitam suam demõstrabat, nõ sequitur aliquid perfectioni suæ repugnans. Christus enim, qui super omnes sanctos perfectionem vitæ humanæ attingit, legitur de morte sua futura tristari, dixit: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Matth. 26. Cuius ratio est. Nam ratio inferior humana, quæ sensitiuam partem sequitur (quę quidem sensitiua nihil ad finem refert) talis ratio abhorret illud quod sensui repugnat. Ratio verò superior illa, quæ secundum partem sensitiuam odibilia sunt (si tamẽ referantur ad finem bonum) talia acceptat vt bona; sicut patet de potione amara, quæ licet secundũ sensum horrida est & odiosa, cùm autẽ refertur ad sanitatem consequẽdam, est secũdum rationem valdè accepta. Vnde Christus dispositionem sensitiuę partis circa imminentem passionem ostẽdens, tristitiam suam de passione declarauit, quam quidem passionem secũdum rationẽ superiorem semper acceptauit: simili modo dicẽdũ est de Iob, quòd licet flagella sua, & afflictiones patiẽter sustinebat, reddens pro eis Deo gratias: vnde postquã ei omnia aduersa aduenerunt, dicit: Dñs dedit, Dñs abstulit, sicut Dño placuit ita factũ est, sit nomen Dñi benedictũ. nihilominus tamẽ secundũ dispositionẽ sensitiuę partis, quam ratio inferior sequitur

Christus cõtristatus est de morte sua. Matth. 26. d. 38.

Sicut Christus secundũ rationem superiorẽ passionem acceptauit: ita quoque Iob licet secundũ inferiorem partem flagella abhorrebat, secundum tamen superiorem partem acceptabat cum gratiarũ actione.

valdè dolebat & anxiabatur de huiusmodi aduersitatibus: ad quã dispositionem ostendendã dicebat: Pereat dies in qua natus sum, &c. ostendendo quòd secundum huiusmodi dispositionem vita sua erat odibilis & onerosa. Vnde verba Iob in hoc loco nõ sunt intelligenda, tanquã verba impatiẽtis, sed tanquã hominis passiones suas sensitiuas exprimentis, & secundũ eas de se loquentis: sicut etiã & Hieremias, qui sanctificatus in vtero legitur fuisse Hier. 1. nihilominus tamẽ superueniẽtibus sibi tribulationibus seu persequutionib⁹ magnis, maledixit non solũ diei natiuitatis, sed etiã viro denuncianti patri suo natiuitatem suã. Hier. 20. vt ostenderet se esse in tantis miseriis, quòd vita sua secũdum inferiorem rationẽ, quã homines vt plurimum sequuntur, odibilis erat & onerosa.

Sic quoque Origenes exponit.

Hieremias quoque maledixit natiuitatis suæ diem.

Hier. 20. d. 15.

DISCIPVLVS. De Christo tristitiã ostẽdente imminẽte tẽpore passionis nemo rationabiliter dubitare posset, quin hoc esset secundũ sensitiuã partẽ humanã, quã ad ostendendũ humanitatis veritatẽ fieri oportebat, Christus tamẽ magna signa ostẽdit, in quibus manifestabatur, quòd ipse passionẽ suã acceptabat, vt cũ eam futuram sæpissimè suis discipulis prędixit, & crucifigẽtibus occurrit, & discipulũ increpauit, dicens: Calicẽ quẽ dedit mihi pater non vis, vt bibam illum. Ioann. 18. Hierem. etiam, vt ostẽderet quòd verba illa, in

Christus & Hieremias magna signa ostenderunt, quibus suas acceptabant passiones, non autem sic videtur de Iob.

Ioã. 18. b. 11.

quibus

quibus maledicebat vitam, qui suam natiuitatem denũtiauit, nõ secũdum rationem superiorem dicebãtur, eisdem verbis immediatè ante præmisit: Cantate Domino. Laudate Dñm. quia liberauit animam pauperis de manu malorum. in quibus verbis satis ostendebat, quòd ad laudem & honorem Dei aduersitates suas, cum cantu & gaudio offerebat, quòd intelligẽdum est secundũ rationem superiorẽ, sed de Iob, qui simpliciter maledicebat natiuitatem & vitam & huiusmodi, scire vellem si ex dictis suis seu ex historia propria ostendi posset, quòd hæc non secundum superiorem rationem ab eo dicebantur.

Iob. secundũ superiorem partem animæ plagas suas cũ gratiarum actione suscepit.

MAGSTER. Quod autẽ Iob tribulationes, seu plagas suas secundum cõsiderationem superioris partis animæ, quæ rationem sequitur, patiẽter sustinuisset, satis habetur ex dictis, nã post omnia aduersa, quę ei aduenerũt, vxori eũ subuertere volẽti, dixit: Si bona suscepimus de manu Dñi, mala autẽ quare non sustineamus? Ex quo patet, quòd secũdum ipsum æquinimiter suscipienda sunt huiusmodi bona & mala, quę à Deo dantur, seu infligũtur: vnde omnibus aduersitatibus susceptis, in benedictionem Dei omnia terminauit, dicens: Sit nomẽ Dñi benedictũ. Et ideo tanquã disputationem inferioris rationis suæ sensitiuã partiõ sequẽris vt expressisset, non tãter pręmittitur in litera: Post hęc aperuit Iob os suum, & maledixit diei suæ, quasi dicat: Postquam Iob ex plagis & anxietatibus, sibi illatis Deum benedixit, quod intelligendũ est secũdum rationem superiorẽ, postea maledixit diei, &c. ad ostendẽdum inferioris rationis dispositionẽ. Vnde ex prima benedictione, scilicet Dei & sequenti maledictione natiuitatis & conceptionis, &c. satis habetur distinctio supradicta. Item ex historia Iob, in huiusmodi tẽtatione satis innuitur propositũ. Nã vt ait magister in secũdo dist. 4. talis nũc in homine tẽtationis ordo est & progressus, qualis tũc in primis præcessit parentibus.

Magister sent. dist. 2. in 4. lib.

Vt enim serpens tunc mulieri malum suasit, ipsaq; consensit, deinde viro suo dedit, & sic consumatum est peccatũ: ita & nunc in nobis pro serpente est sensualitatis motus animæ, pro muliere inferior portio rationis, pro viro superior rationis portio, Hæc ille.

Tentationis ordo talis nunc est in hominibus, qualis tunc fuit in peccato Adæ.

Attende igitur diligenter, quòd in tentatione parentum, in qua consumatum est peccatum per serpentẽ, mulier, & per mulierem vir, prolapsi sunt, & sic peccatum perfectè cõsumatũ est, per lapsum viri, qui superiorẽ rationem designat, non sic in tentatione ipsius Iob. In tentatione enim Iob mulier persuasa fuit à serpente, seu a sathana tentante, in tantum quòd viro dixit, ipsum intendens à rectitudine declinare: Adhuc retines innocentiam tuam, &c. Iob 2. sed vir mulierem

Tẽtatio Iob in hoc differt à tentatione Adæ, quòd Adã nõ obiurgauit vxorem, Iob vero ipsam exprobrauit.

lierem exprobrauit, dicens ei:
Quaſi vna de ſtultis mulieribus
loquuta es: ſi bona ſuſcepimus,
&c. Ex qua hiſtoria tentationis
Iob, vir, ſcilicet ſuperior ratio,
nõ cõſenſit in peccato, licet mu-
lier per quam inferior ratio in-
telligitur conſenſiſſet: quẽ qui-
dem mulieris conſenſum, Iob in
ſua prima propoſitione expri-
mere volens, dicit: Pereat dies,
&c. quod exponendũ eſt de mo-
tu inferioris partis rationis, vt
ſupradictum eſt, non autem ſu-
perioris. Et circa hoc conſidera,
quòd licet omnia, quæ erant ip-
ſius Iob pręter animam Deus de-
dit in manu ipſius ſathan, vt pa-
tet in 2. cap. per quam poteſtatẽ
permiſſiuam ſathã, ad omnia ip-
ſius Iob deſtruenda proceſſit,
vſque ad filios & filias, & etiam
corpus proprium, vt in hiſtoria
patet: non tamen ſathan nocere
mulieri legitur; retinuit enim eã
illæſam, vt eſſet inſtrumẽtum ad
ſeducẽdum virum, ſcilicet Iob,
quod quidem inſtrumentum ex-
pertus fuerat fuiſſe ſufficiens in
ſubuerſione Adæ, vt patet Ge-
neſ. 3. ſed in hac tentatione Iob
ſathan hoc nõ potuit obtinere,
etiam per dictum inſtrumẽtum,
ſcilicet per mulierem, eo quod
ratio ſuperior, quæ per virũ de-
ſignatur, ſemper remanſit illæ-
ſa, & ſic prædicta expoſitio non
ex ſolùm verbis Iob, ſed etiã
ex ipſo intellectu ipſius
hiſtoriæ, confir-
matur.

Expoſitio dicti Iob: Pereat dies. c. 3.

Iob. 2. c. 9.

Nota quòd licet ſathan omnia ipſius Iob deſtruxerat, non tamen mulieri nocuit, quia inſtrumentum diaboli erat

Gen. 3.

CAPITVLVM VIII.

In quo ponitur quædam obiectio contra ea quę dicta ſunt in pręcedenti capitulo, & ibidem ſoluitur.

DISCIPVLVS.

SI prædicta verba Iob in male-
dictione diei natiuitatis &
huiuſmodi ſolùm intelliguntur,
prout tu exponis, ſcilicet, quòd
fuerunt dicta tantummodo ſe-
cundum inferioris partis ratio-
nem, non autem ſecundum ſupe-
riorem, inconueniens videtur,
quòd amici Iob, cũ eſſent ſapien-
tes, & literati viri, cõtradixiſſent
ipſi Iob tali modo loquenti: de-
buiſſent enim ſcire paſſionis af-
flictiuas triſtabiles eſſe ſimplici-
ter, ſecundum ſenſitiuam partẽ:
vnde ſecundum hoc tota diſpu-
tatio contra Iob videtur proce-
dere in æquiuoco: nã amici Iob
nituntur oſtẽdere, quòd ipſe ex
impacientia, tanquã loquens ex
erronea ratione, blaſphemiã in-
curriſſet, quod tamen Iob ſecũ-
dum te, hoc loqueretur ex ſolo
motu inferioris rationis.

Obiectio cõtra prædicta & eſt Nicolai de Lyra contra ſanctũ Tho.

MAGISTER. Expoſi-
tio mea ſupradicta eſt S. Thomę
ſuper Iob, cõtra quam Nicolaus
in poſtilla arguit, opponẽdo prę-
dictam tuam obiectionem, quæ
quidem obiectio, ſi bene conſi-
deras, non videtur valere. Nam
Iob & amici eius, principaliter
diſputabant circa hoc quod Iob
credebat ſeu dicebat, ſe eſſe fla-
gellatum ſine culpa, amici ve-
ro quia exiſtimabant falsè, quòd
nulla

Status cauſe, circa quã diſputabant Iob & amici ipſi.

nulla alia vita esset nisi præsens. Consequenter habebant asserere, quòd nullus patitur pœnam in hac vita, nisi propter peccatũ proprium: vnde oportebat eos dicere, quòd Iob erat flagellatus in pœnam sui & suorum, vt patet ex processu huius disputationis: vnde eorum disputatio non erat in æquiuoco, vt obiectio tua ponit, quæ est postillatoris, sed de directo huiusmodi disputantes sibi inuicem contradicebant. Disputabant enim sub hoc titulo quæstionis, scilicet vtrum Iob fuisset iustus temporæ suæ flagellationis an non: in qua quæstione Iob tenebat partem affirmatiuam, aduersarij verò negatiuam. Vtrum autem Iob exprimens vitam suam esse odibilem secundum partem sensitiuã, prout mea expositio, quæ S. Thomę est, ponit, an essent dicta secũdum superiorẽ rationẽ, hoc nõ est de principali materia quæstionis, vnde nec amici de hoc curabant, sed solùm de impugnando iustitiam ipsius Iob.

Titulus disputationis Iob & amicorum.

Replicat cõtradicta.

DISCIPVLVS. Indica mihi vnde habebãt amici Iob, quòd ipse credebat seu existimabat se esse iustum, vt hoc intẽderent principaliter impugnare, prout tu dicis: non enim video Iob hoc dixisse seu asseruisse antequã Eliphas, qui primus fuit inter impugnãtes, loqueretur. Vnde videtur, quòd titulus quæstionis principalis huius disputationis non fuisset circa iustitiam ipsius Iob prout tu dicis.

MAGISTER. Quòd crederet seipsum sine culpa fuisse flagellatum, potuerunt amici sui percipere, tum ex eorum cõuersatione cum ipso antiqua. Isti enim tres viri, qui ad consolãdum eum venerant, vnusquisq; de loco suo, vt habetur Iob. 2. præsumendum est, quòd erant noti ipsi Iob, & sciebant vitam & conuersationem suã. Tum quia ex iis verbis, quæ Iob dixerat: Si bona suscepimus de manu Domini, mala autẽ, quare non sustineamus. posset intelligi, quòd sicut bona frequẽter dãtur à Deo sine meritis, ita & mala pœnalia darẽtur à Deo sine culpa: æqualiter enim dicebat bona & mala à Deo dari: tũ quia ex hoc ꝙ Iob tã ardenter procedebat in maledictionẽ suæ natiuitatis, & huiusmodi rationabiliter præsumebatur, quòd Iob credebat se esse flagellatum sine culpa: qui enim ex culpa propria punitur, non tantum procedit in querulosas proclamationes, tũ quia Iob in prima sua respõsione cap. 3. dixerat de se: Viro cuius abscondita est via: quod verisimiliter intelligebatur, eo quod ipse se incedere credebat per viam iustitiæ, prout erat verum, & tamen cõtingebant illi miseriæ magnę, sicut impiis sæpe contingunt, & sic eius via erat eis abscõdita: vnde ex prædictis amici percipientes, quòd Iob crederet seipsum sine culpa esse flagellatum, processerũt ad impugnationem suę iustitiæ quilibet secũdum modũ suum:

Amici Iob potuerunt illũ cognoscere iustum ex multis.
Iob.2.c.11.

Iob.3.d.23.

suis: quod patet in processu disputationis eorum, in quo quilibet eorum conabatur impugnare iustitiam secundum modum proprium cuiuslibet eorum.

CAPITVLVM IX.

In quo declaratur conuenientia amicorum Iob in ipsius impugnatione & distinctio eorum inter se.

DISCIPVLVS.

Video quòd isti tres communiter conabantur impugnare iustitiam ipsius Iob: sed nō video aliquā distinctionem inter impugnationes eorū, sic vt quilibet teneat proprium modum in huiusmodi impugnatione: & de hoc peto à te aliam declarationem.

Tres amici Iob erāt de secta Saducæorum, & omnes sub prætextu diuinæ iustitiæ, iustitiā Iob impugnabat vnusquisque secūdum suū modum.

MAGISTER. Sicut iā tibi dixerā isti tres de secta sunt Saducæorum, ponentium totum præmium iustorum & pœnā impiorum in hac vita tantū: & ideo omnes conueniunt in impugnatione iustitiæ ipsius Iob, erroneè æstimantes, quòd non posset aliter diuina iustitia saluari, quod oportebat eos dicere secūdum falsum præsuppositū suum supradictum. In hac tamen impugnatione quilibet eorum trium inuenit primo vnū modum ad saluandum iustitiā diuinam, quādo cōtingit, quòd aliquis qui secundum famam cōmunem est iustus punitur, quòd patet diligenter eorū dicta scrutāti. Eliphas enim qui primo loquutus est iustitiam ipsius Iob impugnabit, imponēdo ei publicas iniquitates seu iniustitias: vnde in prima ipsius propositione, dicit: Recordare obsecro, quis vnquam innocens periit, aut quando recti deleti sunt. Iob. 4. Ex quo patet, quòd secundum eum, ex quo Iob sic affligebatur sequebatur, quòd non erat innocens nec rectus: & infra ipse Eliphas cap. 22. dicebat ipsi Iob: Nonne propter malitiam tuam & infinitas iniquitates tuas, abstulisti enim pignus fratrum tuorum sine causa, & nudos spoliasti vestibus, &c. vbi multa publica peccata attribuit ei, ad crudelitatem & auaritiam pertinentia. Baldach verò iustitiam Iob impugnabat, nō sic opponēdo ei publicas malitias sed occultas, sic quòd secundum eū licet opera Iob exteriora bona apparerent, quia tamen occultè non rectam sed peruersam haberet intentionem, idcirco ei contingebant mala: vnde in 8. capi. Baldach imponebat ipsi Iob vitium hypocrisis dicens sic: Viæ hominū, qui obliuiscuntur Deū & spes hypocritæ peribit. Arguebat enim in ipso esse hypocrisim ex aduersitatibus sibi cuenientibus, licet exteriora sua opera fuissent bona: vnde ad prædicta verba sic præmisit: Nunquid virescere potest stirps absq; humore. quasi dicat: Ex hoc quod tu non virescis, sequitur quòd non habes humorem intrinsecus, quod intelligitur de humore charitatis, per quem homo

Eliphas imponebat Iob publicas iniquitates.

Iob. 4. b. 7.

Iob. 22. a. 5.

Baldach impugnat Iob, ex occultis iniquitatibus.

Iob. 8. c. 13.

Secundum mentem Baldach, bona temporalia sunt præmia virtutis.

mo secundum veritatẽ virescit in virtutibus secundum Baldach in bonis tẽporalibus, quę secundum eum sunt præmia virtutis: & quia iis tẽporalibus bonis manifestè carebat Iob, idcirco concludebat ipsum esse hypocritã: & in hoc Baldach concordabat cũ sathan. Cùm enim Dñs dixisset sathan de Iob, quòd erat simplex & rectus & timẽs Deũ, &c. sathan respondit: Nunquid frustra Iob timet Deũ, &c. quasi dicat: omnia bona quę Iob facit nõ procedunt ex recta intentione, sed solũ vt bona tẽporalia ei conserues. Sophat autem & si non attribuebat Iob aliqua publica peccata nec etiã hypocrisim, impugnabat attamẽ iustitiã ipsius Iob, ex profunditate diuinæ sapientię, secũdum quã Deus mũdum gubernat, dicens: Vtinam Deus loqueretur tecum & aperiret labia sua tibi, & ostenderet tibi secreta sapiẽtiæ, & intelligeres, quòd multo minora patiaris ab eo quàm meretur iniquitas tua. quasi licet ego nescirẽ ostẽdere tibi peccata tua publica seu occulta nec fortè tu ipsa scis, nihilominus tamen si Deus tecũ loqueretur ostẽderet tibi secreta sapientiæ suæ, & intelligeres, quòd multo minora exigaris ab eo quàm meretur iniquitas tua: hoc est dicere, quòd te punit citra condignum.

Iob. 1. b. 10.

Sophat impugnabat iustitiam Iob, ex diuinæ sapientiæ profunditate.

DISCIPVLVS. Hęc distinctio quam ponis inter impugnationes, quas amici Iob cõtra eũ opposuerunt, licet sit rationabilis, & in Dictis eorũ fundata, non tamen sic videtur pręcisa, quòd impugnatio vnius non tangatur per alium. Hypocrisis enim quã Baldach imponit ipsi Iob, etiã Eliphas similiter facit, qui in 15. c. dicebat Iob: Cõgregatio hypocritę sterilis. vbi notans eum de hypocrisi causam sterilitatis seu perditionis bonorum suorũ hypocrisi attribuebat. Sophat etiã ipsi Iob dicebat 20. c. Hoc scio à principio, ex quo positus est homo super terram, quòd laus impiorũ breuis sit, & gaudium hypocritę ad instar puncti. Ex quo patet, quòd ipse imponebat Iob peccatum hypocrisis, secũdum quod dicebat prosperitates suas fuisse momẽtaneas, seu cito trãsituras. Ex quibus & aliis quæ in dictis amicorũ Iob possunt inueniri, videtur quòd distinctio tua non sit præcisa, vt dictum est.

Eliphas similiter imponit, id quod Baldach de hypocrisi.

Iob. 15. d. 34.

Iob. 20. a. 4.

Sophat etiã calumniatur Iob de hypocrisi.

MAGISTER. Cõcedo tibi, quòd distinctio tua supradicta de impugnationibus amicorũ Iob contra eũ, non est sic pręcisa, vt vnusquisq; sociorum ponat impugnationẽ suã tantum, & nunquã tangat impugnationem alterius: sed cõsideranda est prædicta distinctio sic, vt vnus sociorũ quandã primo inuenit impugnationẽ, & deinde alij illã eandẽ inter sua quãdoq; reputãt, vt puta, quòd Eliphas primo impugnauit Iob de publica iniustitia & impietate, non autẽ de hypocrisi, similiter & Baldach primo impugnauit eum de hypocrisi, non autem de publica iniustitia.

Quomodo consideranda est impugnationum distinctio.

Con-

Cōsequenter Sophar primò impugnauit eum per inscrutabilitatem diuinæ sapientię: secundū quam credēdum esset, quòd minus puniebatur à Deo, quā peccata sua exigerent: sed ex hoc nō excluditur, quòd quilibet eorū obiectionem alterius in suis dictis interponeret, quandoq; tanquam verum, sicut cùm in disputationibus cōtingit, quòd opponentes diuersis viis impugnent respondentem, & tamen ipsi inuicem in omnibus impugnationibus concordent, præsertim in hoc libro, in quo non solū poëticę sed metricę, vt dictum est proceditur: & sic vna sententia pluries repetitur & sæpe explicatur tam propria quàm aliena. Vnde si scrutatus fueris verba Iob in vltimo respōsionis suæ loco, scilicet cap. 27. & in sequenti, scilicet 28. manifestè reperies, quòd ad tres impugnationes prædictas dirigit defensionē suam. In eodē enim cap. prædictis impugnationibus per ordinē contradicit: vnde postquā omnes simul falsificat dicens: Absit à me vt iustos vos esse iudicē. consequenter contra impugnationē primo per Elipham inuentam dicit: Iustitiam meam quam cœpi tenere non deseram, &c. Sit sicut impius inimicus meus & aduersarius meus quasi iniquus. Ille enim cuius exteriora bona sunt iusta sicut Iob, omnes sui inimici dicūtur impij, tanquā impugnātes publicam iustitiā. Consequēter cōtra impugnationē Baldach dicit: Quæ est spes hypocritæ, &c. quasi dicat: Nō debetis mihi imponere vitiū hypocrisis: scio enim quòd hypocrita nō potest habere veram spem, quę ex meritis & gratia habetur: quòd autem hypocrita nō habeat ex meritis spē, declarat, cū subdit: Cū auarè rapiat, &c. quòd autem ex gratia nō debeat spectare declarat dicens: Nunquid clamorem eius exaudiet Deus, &c. Et vt Iob suis aduersariis ostenderet, quòd erat immunis à prædictis duobus vitiis, scilicet publicis & occultis, quæ sibi imponebantur subdit: Ecce vos omnes nostis, & vt quid sine causa loquimini: nouerant enim eius aduersarij, quib⁹ cōuersatio sua nota erat, quòd nulla peccata exteriora habuisset, similiter nec interiora: quia necesse est, vt per diuturnam conuersationem, per exteriora opera interiora cognoscantur. Vnde saluator de hypocritis dicit: Ex operibus eorū cognoscetis eos. & ideo suos aduersarios inuocat in testes circa prædicta, cùm dicit: Ecce vos omnes nostis, & vt quid sine causa vana loquimini. Ad tertiā verò obiectionē, per quam vitam suā impugnabāt ex inscrutabilitate diuinę sapientiæ, secundū quam homo debet credere, quòd Deus iustè punit, licet causa punitionis in actibus humanis ab hominibus nō inueniatur: ad hoc respondet consequenter in prædicto cap. scilicet 28. primo ostendendo excellentiam sapientiæ, quæ

Iob 27. & 28. a. 5.
Responsio Iob ad impugnationes prædictas amicorum per ordinem.
Impugnatio contra Elipham.
Impugnatio contra Baldach.
Impugnatio contra Sophar, quæ multiplex est.
Iob. 28. b. 15

Primo osten dit sapientiæ Diuinæ excellẽtiam.

quæ intelligenda est diuina, quę incomparabiliter transcendit in preciositate omnia preciosa dicens: Nescit homo preciũ eius, &c.

Secundo occultatione.

Secundo ostendit occultationem eius cùm dicit: Abscondita est ab oculis omnium viuentium, &c.

Tertio quòd Deus solus nouit eam.

Tertio dicit, quòd solus Deus cognoscit eam dicẽs: Deus intelligit viam eius, & ipse nouit locũ illius.

Quarto eã docuit homines.

Quarto dicit, quòd Deus, qui illam scit, seu cognoscit viam eius, docuit hominem quæ sit illa sapientia, prout ad gubernationem rerũ humanarum pertinet, & de hoc dicit: Vidit illam, & enarrauit, &c. & sequitur: Et dixit homini: Ecce timor Domini ipsa est sapientia, & recedere à malo intelligẽtia. Ex quibus colligitur sufficiens responsio Iob, ad tertiam obiectionem supradictã, quæ ex magna profunditate seu sapientia Dei in gubernatione humana procedebat, quæ quidem respõsio in hoc consistit. Posito enim, prout verum est, quòd diuina sapientia excellit, cunctas res in preciositate, prout in primo præsupposito. Secũdo posito quòd illa diuina sapientia sit abscondita ab omnib⁹ creaturis, prout in secundo præsupposito, etiam quòd solus Deus intelligit viam eius, prout in tertio præsupposito. Posito etiam, quòd Deus reuelauit homini, quòd timor Dei est ipsa sapientia, scilicet quantum ad res humanas gubernandas, similiter & recedere à malo sit intelligentia. Consequenter habetur, quòd non obstante inscrutabilitate seu profunditate diuinæ sapientiæ quantũ ad se, cũ hoc tamen stat quòd sciat quòd in rebus humanis gubernandis, timor Domini ipsa est sapientia, & recedere à malo intelligentia, prout patet ex diuina reuelatione per ipsum Iob allegata. Cùm autem de Iob testatur scriptura, quòd erat timens Deum, & recedẽs à malo, Iob. 1.

Iob. 1. a. b.

Sequitur vlterius quòd, nõ obstante inscrutabilitate diuinę sapientiæ, iudicandus erat rectus, & sic non erat puniendus propter demerita sua. Ex quibus omnibus diligenter consideratis habes opinionẽ ipsius Iob, quæ vera est & catholica, scilicet quòd præmium iustorum, & pœnę impiorũ principaliter in alia vita consistunt, non in vita præsenti: & sic non sequitur, quòd si aliquis in hac vita punitur, quòd sit iniustus, sicut si aliquis in hac vita prosperatur, non ex hoc sequitur quòd sit iustus, prout amici Iob falsè opinabantur.

Opinio Iob certissima, scilicet quòd premium iustorũ & pœnæ impiorũ principaliter in alia vita consistunt.

Rab. Moys.

Vnde Rab. Moys. qui sententiam Iob tanquam hæreticam condẽnauit, parte & cap. supradictis manifestè in hoc errauit. Habes etiam ex hoc opiniones amicorum eius, qui de secta Saducæorum vt dictum est erant. Vnde simul conueniebãt in hoc, quòd totum præmium iustorum & pœna impiorũ, in pręsenti vita erat, non in alia, quam non credebãt. Ex quo firmiter æstimabant concludere, quòd nullus in hac vita

Error Rab. Moys. & Saducæorum.

puniebatur, nisi propter propria demerita, quod est falsum, vt patet in historia ipsius Iob, de quo scriptura testabatur, quòd erat simplex & rectus, &c. & tamen fuit grauiter punitus, nullis suis demeritis præcedentibus: ex quo patet error Rab. Moys. qui opinionem Eliphas approbauit, vt patet vbi supra. Qualiter autem opiniones prædictorum trium distingui intelligantur habes supra.

CAPITVLVM X.

In quo exponitur opinio Helui, quæ fuit erronea & à Deo condemnata contra Hebræos, qui asserunt quòd Helui victoriam obtinuit de ipso Iob.

DISCIPVLVS.

LIcet ea quæ dicis circa disputationem Iob & sociorum eius, tenenda videtur tanquam vera: tamen adhuc occurrit mihi in eisdem vnũ, quod videtur inconsonum supradictis. Video enim quod Helui conuenit cum prædictis tribus in condemnatione ipsius Iob, quod patet in multis ipsius dictis, & tamẽ Helui videtur, victoriam obtinere de ipso Iob, quod saltem patet ex hoc: nam Iob silentium videtur imposuisse tribus sociis, qui ad vltimas responsiones eius quæ à cap. 26. vsque ad 31. inclusiuè continẽtur, nihil valuerunt respondere: ad dicta tamẽ Helui, quæ à cap. 32. vsque ad 37. inclusiuè continentur, nihil videtur Iob respondisse: ex quo patet quòd Helui deuicit, seu conclusit ipsum Iob. Vnde & expositores Hebræorum, vt Rab. Salo. & Rab. Moys. & alij communiter tenent, quod Helui in hac disceptatione triumphum obtinuit: cum tamen cum aliis tribus conuenisset in ipsius Iob condẽnatione, vt dictum est. Vnde de hoc volo vt me doceas declarando mihi opinionem ipsius Helui & eius distinctionem ab opinionibus aliorum.

Arguit de Helui, quòd dicit victoriam obtinuisse de Iob.

Iob. 32. vsque 37.

MAGISTER. Circa hoc quod petis scire est, quòd sicut tres amici Iob, vt dictũ est, erãt de secta Saducæorum, futuram vitam negantium, & totum præmium iustorum & pœnam impiorum in hac vita tantum esse ponebant: vnde & Iob ex sua flagellatione vt impium condemnabant, credentes quòd nullus in hac vita punitur nisi secundũ propria peccata seu demerita, vt supra largius dictum est. Sic tenendum est quod Helui erat de secta Pharisæorum, qui licet aliam vitam concedunt vt patet Matth. 22. supra allegato, tamẽ credebant, quòd nullus in hac vita punitur nisi propter propria demerita, vt Rab. Moy. qui propriè Pharisæus fuit, in parte, & cap. allegatis exprẽsè dicit, & est communis sententia Talmudistarum. Falsitas tamen huius credulitatis manifestè patet ex ipsa historia Iob, quæ testatur quòd Iob nihil mali demeruit, vt sic puniretur, sed solùm hoc euenit

Helui erat de secta Pharisæorũ, qui licet aliam vitam concedunt, credũt neminẽ in hac vita puniri nisi propter propria demerita. Rab. Moy.

Matth. 22. d. 35.

euenit ei per modum tentationis, vt ipsa litera manifestè dicit in primis duobus cap. Quòd autem Helui aliam vitam crederet, habetur ex dictis suis cap. 33. vbi dicit: Vt reuocet animas eorum à corruptione. scilicet animas pœnitentium, de quibus ibidē loquitur, & subdit: Et illuminet in luce viuentium. quod ad literam intelligitur de vita futura. Quòd autem Helui crederet nullum in hac vita puniri, nisi propter propria peccata, satis patet ex hoc quod ipse condemnauit Iob sicut & alij socij, & adhuc acrius, propter demerita quæ sibi imponebat. Et notandum, licet opinio Helui quantum ad aliquid magis contineat veritatem, inquātum aliā vitam concedit: tamen est magis inconsona sibi ipsi, inquantum cùm dicit, quòd nullus in hac vita punitur sine proprio peccato: cùm enim punitiones & præmia huius vitæ momentaneæ sunt respectu eorum quæ sunt in futura: manifestum est, quòd licet iusti in hac vita puniantur, & mali prosperentur, quòd ista possunt recompensari ad plenum in alia vita, quę est imperpetuum duratura. Vnde credentes præmia & punitiones in futuro seculo, non debēt condemnare patientes tribulationes in hac vita, dicitur enim Ecclesiastes 9. Vniuersa æque eueniunt iusto & impio. quòd intelligatur ad literam, de aduersitatibus & prosperitatibus huius vitæ. Et ideo de Helui propriè intelliguntur verba Dei dicentis: Quis est iste inuoluēs sententias sermonibus imperitis. Iob 38. Inuoluit enim Helui sententias, inquantum sententiam ipsius Iob asserentis in alia vita esse vera præmia & punitiones, inuoluebat cum sentētia aduersariorum ipsum Iob condemnantium, quæ quidem sententiæ non consonant ad inuicem, vt dictum est. Quod autem dicis de expositoribus Hebræorum asserentibus, quòd Helui obtinuit victoriam in huiusmodi disputatione, verū est & rationi consonum. Nam expositores Hebræorū propriè sunt Pharisæi sicut & Helui, vt dictū est, sed assertio eorum in verificando opinionem Helui est falsa, sicut etiam falsè condemnauerunt Iob de hæresi, vt iam su prædictum est. Nec ex hoc quod Iob non respondit Helui, & tamen respondit aliis tribus, sumi debet argumētum ad hoc, quod Iob fuit conclusus ab ipso Helui, posset enim ad hoc triplex ratio assignari: Quarum prima est, quia si scrutatus fueris dicta Helui, manifestè reperies quòd fuit loquutus ex arrogantia, intendendo principaliter vilipensionē ipsius Iob. Dicebat enim illi: Tace, & docebo te Sapientiā. 33. & infra 34. dicebat: Iob autē stultè loquutus es. sic in aliis locis, quā ratione Iob ipsi Helui noluit respondere, sequens Sapientis consilium, Prouerb. 26.

Iob. 33. c. 18.

Helui acriꝰ condemnat Iob quàm prædicti tres amici.

Eccle. 9. a. 2

Iob. 38. a. 2.

Expositio Hebræorū de victoria Helui est falsa.

Triplici de causa Helui, non respondet Iob, licet tribus sociis respōderet.

Iob. 33. & 34. a. 31.

Prou. 26. a. 4.

Stulto non respondendum, nisi secundum stultitiam suã.

Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis illi. Aliis verò sotiis, qui non sic ex arrogantia videbantur loqui, Iob respondit, vt ipsorũ error patefieret, sequendo consilium sapiẽtis prædicto cap. Responde stulto iuxta stultitiã suã, ne sibi sapiens videatur. Secunda ratio est, nam Helui intantũ elatus est per superbiam, quòd correctionem Iob non desiderabat, sed eius maiorem ruinam apetebat. Vnde in 34. cap. supra dicto dicebat Helui ipsi Deo: Pater mi, probetur Iob vsque in finem. in quibus verbis, prout communiter exponuntur, Helui petebat à Deo, quòd nõ desisteret à flagellatione ipsius Iob in præsenti vita, & etiam quòd in alia vita duceretur ad æternam condemnationem: quod est valde inhumanum, & à magna elatione procedens. Vnde glos. hîc dicit: Quòd asperitas superbiæ vsque ad maledicendum se extendit. Helui, contra Iob Deum præcatur, & ideo talia loquenti non videtur dignũ respondere. Tertia verò ratio est, nam verba Helui, non solùm ex arrogãtia, sed etiã ex ira processerũt. Ex ira enim Helui principaliter fuit prouocatus ad loquendum, vt in 32. expresse dicitur: Et ideo laudabiliter Iob abstinuit à responsione ipsius Helui, intendẽs irę locum dare, iuxta illud Eccles. 8. Ne litiges cũ homine linguato, & ne strues in ignem illius ligna.

Secunda.

Iob. 34. d. 36.

Tertia ratio.

Iob. 32. a. 2.

Eccl. 8. a. 4.

DISCIPVLVS. Video quòd de Helui propriè possunt intelligi verba supra per te allegata: Quis est iste inuoluens sẽtẽtias. prout tu exponis; sed adhuc vellem doceri de hoc quod sequitur: Sermonibus imperitis. intelligere igitur vellẽ qui fuerũt sermones imperiti inter dicta Helui, de quibus ista verba possent verificari.

Quærit quæ sint verba imperita Helui.

MAGISTER. Inter verba Helui sermones imperiti reperiuntur, dixit enim Helui in cap. 33. Omnia hæc operatur Deus tribus vicibus per singulos. qui est sermo manifestè imperit⁹, exponitur enim ab Heb. communiter quòd tribus vicibus tantum recipit Deus peccatores ad pœnitentiam, sed non amplius: nam si quarto recidiuat nõ recipitur, sed reseruatur ad gehennam, quod est falsum secundum communem sententiam sanctorum, & etiam secundum historiam veteris testamẽti: Peccauit enim Dauid, primò in adulterio Bethsabeę, secũdò in homicidio Vriæ; tertiò, in fractione iuramenti facti Ionathę, quartò, in numeratione populi, & secũdum quosdam peccauit in morte sacerdotum Nobę: & tamen Dauid connumeratur inter sanctos, vnde seru⁹ Dei post mortẽ in multis locis sacrę Scripturæ vocatur. Vnde necesse est dicere, quòd pœnituit de omnibus, & sic prædicta verba Helui, secundum expositionem supradictam Hebræorum, quæ est inter

Iob. 33. d. 29

Sermo imperit⁹ quòd Deus tantũ ter ignoscat & non amplius.

Dauid pluries quàm ter peccauit & inter sanctos numeratur.

Alia expositio prædictæ autoritatis Helui quæ est falsa & imperita.

est inter eos communior, sunt falsa. Fuerunt etiam aliqui eorum vt Rab Moys. Gerundensis, qui prædicta verba exposuerunt de reuolutione seu reuocatione animarũ, asserentes quòd anima vnius hominis post eius separationem à corpore, iterum informat corpus alterius hominis, quod dicunt ter fieri, quod est imperitè dictum, non solùm secundum veritatem fidei, sed etiam secundum naturalem rationem, vt patet intuenti. Et licet prædicta verba ab expositoribus nostris intelligantur ad insinuandum, quòd Deus monet peccatores ad pœnitentiam toties quoties iudicauerit expedire, vtendo numero trino determinato pro numero indeterminato, hoc tamen non sonant verba eius: & ideo magis sentiẽdum est, expositores Hebræorum non errasse, intelligendo illa secundum expositioné Hebræorum, qui de secta Pharisaica erant sicut ipse Helui, vt dictum est, quàm secundum interpretationem nostrorum, qui verba sua voluerunt reducere ad verum intellectum. Item imperitè fuit loquutus in condemnatione ipsius Iob: asserens quòd nullus in hac vita flagellatur nisi propter propriam culpam: quod est erroneè dictum, vt suprà dictum est. Vnde Helui tam ex dictis suis principalibus, quã ex circunstantiis eorum Pharisęus iudicandus est.

Rab Moys. Gerun.

Alius imperitus sermo quod nullus in hac vita flagellatur, nisi propter culpam.

CAPITVLVM XI.

In quo ostenditur, quòd sicut tres amici Iob erant de secta Sadducęorum, sic & Helui erat de secta Pharisęorum, quibus assimilatur tam in suis opinionibus erroneis, quam in conditionibus suis.

MAGISTER.

Ex multis posset haberi, quòd sicut tres amici Iob erant de secta Sadducęorum, vt dictum est, sic Helui erat Pharisæus, tã in suis opinionibus quã in conditionibus eius: de opinionibus enim patet per sermones imperitos, de quibus statim suprà dictum est, de conditionibus verò patet ex hoc, nam nec Iob nec tres amici sui leguntur genealogizari in hoc libro, sed tã ipse quã illi solùm à regionibus suis cognominãtur, vt Iob de terra Hus, Eliphas Themanithes, Baldach Subithes, Sophar Naamathites, Helui verò, nõ solùm cognominatur à regione cũ dicitur: Helui filius Barachiel, similiter & nomen cognationis, cũ dicitur de cognatione Ram, quod interpretatur altum, in quo Helui assimilatur Pharisæis, qui gloriabantur de bonitate parentũ suorũ, quibus dicebatur Math. 3. Ne velitis dicere inter vos, patrem habemus Abraham. Item Pharisæi assueuerunt intantum iactare de se, quòd cęteros spernebant, vt patet Lucæ. 18. de parabola Christi, in qua dicitur: Duo homines ascenderũt in tẽplum, vnus Pharisæus & alter Publi-

Sicut tres amici Iob Saducęi erãt, ita quoque Helui Pharisæus in cõditione & opinione erat.

Busites scilicet etiam imponitur ibi nomen patris, dicitur Helui filius, &c.

Matt. 3. b. 9

Conditio Pharisæorũ est gloriari de bonitate parẽtum, & alios spernere.

Luc. 18. b. 10.

Publicanus,&c. quam arrogantiam, scilicet Pharisaicā, Helui sequutus est, qui tam Iob, quàm eius aduersarios spernebat, vt
Iob. 32. a. 2. patet ex suis dictis cap. 32. & infra. Item Helui fuit motus ad loquendum ex passione iræ, vt patet, cū dicitur cap. 32. Iratus est furor Helui in Iob. & infra: Et in tres amicos eius iratus est, &c.

Vanę gloria sectatores alios cōtemnunt.

super quod verbum glos. Vanę enim gloriæ sectatores cū se hominibus præferunt, alios de fatuis sensibus, alios de indignis meritis repræhendunt. Hæc in glos. Helui autem Iob de fatuitate & blasphemia, & socios de ignorantia repræhēdit, & sic manifestè incidit in errore Pharisaico, qui Deo dicebat: Gratias ago tibi, quia non sum sicut cęteri hominum, &c. Luc. vbi supra. Itē Helui assimilatur Pharisæis in hoc, quod non solùm correctionem desiderabat, sed potius pro eius ruina Deū imprecabatur, dicebat enim Helui: Pater mi probetur Iob vsq; in finem.
Iob. 34. d. 36. cap. 34. In quibus verbis petebat Helui à Deo, quòd nō desisteret à flagellatione ipsius Iob, in præsenti vita, & etiā in alia vsque ad æternā condemnationē, vt dictum est, quod ad magnā & crudelem superbiā pertinet, vt in glo. supra allegata, in quo Helui assimilatur Pharisæis qui in suis orationib⁹ & codicibus aliis nunquā orant pro conuersione Gentilitatis, sed pro eorū finali destructione. Ex quibus iā dictis habetur quod opinio eorū qui dixerunt, quòd liber Iob fuit à Moyse scriptus, est verisimilis.

Opinio eorum qui dixerūt librū Iob, à Moyse fuisse scriptū est verisimilis, quia tunc de futura vita tres fuerunt sententiæ.

Nam super Penthateucum quē Moises scripsit tres diuersæ sententiæ insurrexerunt. Prima scilicet fidelium aliam vitam cōcedentiū, in qua vera sunt præmia & punitiones, & in hac vita prospera & aduersa iustis & iniustis æque contingerent: & hæc fuit sententia ipsius Iob. Alia verò fuit sententia Saducæorum, qui nullā vitam nisi pręsentē concedebant, & prospera & aduersa huius vitæ iuxta merita & demerita hominum esse asserebant. Tertia verò sententia Pharisęorū, qui duas supradictas inuoluebant, vt supra dictum est.

CAPITVLVM XII.

In quo ostenditur, quid in responsionibus diuinis superaddi intelligitur, quo ad quęstionem propositam de Iob pertinere videatur.

DISCIPVLVS.

CVm Iob veram sententiam tenuit in prędictis, vt tu asseris, & etiā verba Dei dicta Iob approbātis testātur cū dicit: Nō fuistis mihi loquuti rectū, sicut seruus me⁹ Iob. Iob. vlt. Respō- Iob. vlt. b. 7.
sio igitur diuina videtur esse quasi superflua: suffecisset enim Deū approbasse suā sententiam & reprobasse alias, tam trium sociorum, quàm Helui, nec videtur sufficere, quod quidā expositores dicūt, scilicet quod omnia quę in responsionibus diuinis, quę in 38. & 39. cap. continētur, traduntur ad inmensitatem diuinæ

Responsio diuina quæ ex in textu videtur superflua. Iob. 38. & 39.

diuinæ potentiæ & sapiētiæ ostē dēdam: vt ex hoc manifestetur, quòd Iob indiscretè seu fatuè se habuerat incipiendo disputare cum Deo: nam hoc non videtur conuenienter dictum. Illa enim quæ altera pars disputantium per se concedit, non requiritur vt per aliam sibi probetur. Constat autem quod Iob concedebat potentiam diuinam, & sapientiam esse tantæ immensitatis, quòd ab hominibus nō esset cōprehēsibilis. Vnde in cap. 26. postquā Iob narrauit multa de mirabilibus à Deo factis subdit. Ecce hęc ex parte dicta sunt viarum eius: & cùm vix paruā scintillā sermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis eius intueri. Ex quibus patet quod Iob profitebatur in cōprehensibilitatem & immensitatem diuinæ sapientiæ & potentiæ, quæ in diuinis effectibus apparet. Non ergo requirebatur vt de hoc vlterius aliquid sibi diceretur. Rogo ergo vt mihi aliquid vlterius circa hoc declares.

Iob. 26. d. 14.

MAGISTER. Ad hoc quod petis amplius intelligendū cōsiderare debes, quòd Iob in suis proclamationibus instanter à Deo petebat, vt Deus ostēderet sibi causam suæ flagellationis, cū ipse credidisset se esse iustum. Vnde Iob. 10. dicebat: Indica mihi cur me ita iudices? Ad quod videtur Iob, in multis aliis locis tendere, Deus tamen ostendit sibi in his capitulis, quòd interrogatio sua prædicta esset irrationabilis, & hoc sic. Constat enim quòd diuina prouidentia disposuit, omnia creata producendo ea secūdum mēsuram & modum correspondentem cuiuslibet rei existentiæ & durationi: vt exemplificat primò de terra, quæ habitationi hominis, cui loquebatur, est deputata, de quo dicit: Vbi eras quādo ponebam fundamēta terræ, &c. quasi dicat, illa quæ pertinēt ad existētiam terræ & eius stabilitatem fuerunt per meam prouidentiam fundata & mensurata, te non existente, nec etiam nunc horum rationem ad plenum comprehendente. Similiter quod sequitur: Cùm me laudarent astra matutina, &c. intelligendum est, quasi dicat, per meam prouidētiam dispositum est, vt à principio creationis me laudarent astra matutina, & filij Dei iubilarent, cuius prouidentiæ rationem tu plenè non scis. Similiter quod sequitur: Quis conclusit hostiis mare, &c. & omnes interrogationes quas Deus ipsi Iob proponit in prædictis capitulis, tam de principalibus partibus mundi, quàm de certis conditionibus aliquorum animalium, per hunc modum sunt intelligendæ, scilicet, quòd omnia illa per diuinam prouidentiam fiunt, taliter quòd in suo esse naturali perseuerant: de quibus fragilitas humana non sufficeret per singula reddere rationem, nisi solū quòd omnia prædicta,

Iob à Deo petebat suæ flagellationis causam, quam petitionem ostēdit, Deus esse irrationabilem.

Iob. 10. a. 2.

Iob. 38. a. 4.

Omnia diuina prouidentia disposita, nec ratio humana sufficit per singula reddere rationem.

cta & quęcunq; similia per diuinā prouidentiam disposita sunt modo & ordine debitis: iuxta illud quod dicitur de Sapientia diuina: Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Sap. 8. Ex quo sequitur, quòd indiscretum est vt homo quærat à Deo rationem suę prouidētiæ circa singulares personas seu actus humanos, prout Iob petebat, vt dictū est, sed firmiter tenendum est, quòd si sapientia seu prouidentia diuina omnia suauiter disponit, licet à nobis ipsius rationes sint incompręhēsibiles, sic etiā circa actus humanos credendum est, scilicet prouidentiam diuinam esse iustam & rationabilem, quāuis à nobis eorum rationes non compræhendatur: iuxta illud Apostoli: O altitudo diuitiarū sapientiæ & scientię Dei, quam incompræhensibilia sunt iudicia eius & inuestigabiles vię eius. Vnde in responsione diuina concluditur quoddā proprium & principale circa materiam propositæ quæstionis in lib. Iob, scilicet quòd circa actus humanos nō semper est causa particularis quærēda, eo modo quo Iob videbatur petere.

Sap. 8. a. 1.

Indiscretū est Diuinæ prouidentiæ rationē quærere.

Rom. 11. d. 33.

CAPITVLVM XIII.

In quo ostenditur, quòd ex malis temporalibus quæ hominibus eueniunt, non semper concludi posset eorum malitia.

DISCIPVLVS.

SI circa huiusmodi materiam scripturas sacras scrutemur manifestè reperitur, quòd ex hoc quod mala temporalia alicui eueniunt, sumitur argumentum efficax, quòd ille cui talia euenit est à Deo elōgatus seu derelictus. Legitur enim Deut. 31. de populo Israelitico, quòd ex malis quę ei euenissent debuisset arguere seu intelligere quòd Deus non erat in eo seu cum eo. Vnde de eo ibidē dicitur, ita vt dicat in illa die: Verè quia non est Deus mecū, inuenerunt me hæc mala. Similiter & ibidē in 32. cap. Deus redarguēs illos qui ex malis tēporalibus sibi euenientibus, non intelligebāt hoc venisse ex punitione diuinę iustitię, sic dicit: Vtinā saperent & intelligerēt, &c. & sequitur: Quomodo persequebatur vnus mille, & duo fugarunt decē millia, nisi quia Deus vendidit eos & Dn̄s cōclusit illos. Ex quibus & multis similibus clarè habetur, quòd ex malis temporalibus quæ hominibus infligūtur seu contingunt, arguendum est efficaciter, quòd hoc prouenit ex Dei iustitia puniente talium peccata, quòd videtur facere pro opinione trium amicorum Iob & etiam Helui.

Arguit quod ex malis temporalibus quæ hominibus eueniunt, contingit cōcludere eorum malitiam.

Deut. 31.

Deut. 32. e. 18.

MAGISTER. In hac materia distinguendum est. Nam secundū Thomam in 1. 2. q. 99. historias veteris testamēti reuoluenti seu scrutanti, clarè patet quòd communis status illius populi semper sub lege in prosperitate fuit, quādiu legem obseruabant, & statim declinantes à pręce-

S. Tho. 1. 2. q. 99.

De prosperitate populi Iudaici legē seruantis, & aduersitate illius ipsam legem relinquētes particularis

legem obseruans quandoque aduersa patitur, nota causas.

præceptis legis in multas aduersitates incidebãt: sed aliquę personæ particulares etiam iustitiæ legis obseruantes in aliquas aduersitates incidebant, vel quia iã erãt spirituales effecti, vt per hoc magis ab affectu temporalium retraherentur, & eorũ virtus approbata redderetur, aut quia tales opera legis exterius implẽtes, cor carneũ habebant in temporalibus defixum, & à Deo elõgatũ, de quibus Isai. 29. Populus ille labiis me honorat, cor autẽ eorum longè est à me. Hæc ille. Vnde autoritates per te allegatæ de statu totius populi Israelitici loquuntur: in historia autem Iob agitur de persona particulari vt est manifestum: & ideo tres socij Iob, & ipse Helui, qui ex tribulationibus ipsi Iob euenientibus ipsum esse iniustũ arguebãt, erroneè se habuerũt: nam hæc debuissent interpretari in meliorem partem, scilicet quòd hoc ei cõtigebat, vt ipsius virtus approbata redderetur, prout secundum veritatem huiusmodi aduersa ipsi euenerũt, quibus aduersitatibus virtus ipsius Iob examinata fuit, & à Deo approbata, prout ex supra dictis patet: & vt huiusmodi approbatio seu examinatio manifestaretur, etiam apud eos qui aliam vitam non credunt, sicut Saducæi & infideles: ideo legitur, Iob vlt. Et addidit quoque Dominus omnia quæcunque fuerunt Iob duplicia.

Historiam Iob est de persona particulari.

Isai. 29. d. 13.

Iob virtus aduersitatibus examinata fuit.

Iob. vlt. d. 12.

DIstinctio sexta de Scrutinio scripturarum, circa ea quæ Iudæis in sua pernitiosa perfidia, post mortem Christi pertinaciter existentibus euenerunt, & aliis ad hoc pertinentibus. Et continet quatuordecim capitula.

In capitulo primo ostenditur, quòd pœna Iudæorum Christum negantium & occidentium cum eorum sequacibus, grauior est etiam in hac vita, quàm pœna Sodomitarum & Dathan & Abiron, qui subito consumpti sunt: & quod eorũ duratio in hoc seculo, cedit in vtilitatem Ecclesiæ.

In capitulo secundo ostenditur, quòd tres conditiones occurrere habent necessario in peccato negationis & occisionis Christi, pro quo peccato Iudæi in hac captiuitate existunt.

In capitulo tertio ostenditur, quòd nõ solum per rationẽ comprobatur, quòd prædictę tres cõditiones occurrerunt in peccato negationis & occisionis Christi, sed etiã hoc fundatur in autoritatibus sacris, & ibidem ostenditur, quòd Iudæi per eorum culpam cæcitatem mentis incurrerũt circa cognitionem eorum quæ erant sibi ad salutẽ necessaria: quæ quidem excæcatio seu ignorantia nõ excusat eos, sed potius aggrauat.

In capitulo quarto datur ratio, quare primi, scilicet Iudæi in captiuitate Babylonica existentes, non legũtur incurrisse excæcationem mentis, sicut & secundi, scilicet existentes in hac captiuitate.

In capitulo quinto ostenditur, quòd pro peccato pessimæ hypocrisis Iudęi, tempore templi secundi captiuitate excæcationem mentis supradictam incurrerunt, Isaiæ Prophetæ testimonio.

In capitulo sexto ostenditur, quòd licet hypocrisis simpliciter considerata non sit de grauissimis peccatis, hypocrisis tamen Pharisaica, quam Christus multipliciter increpauit, grauissimum peccatum est, quod ex quinque rationibus consideratur.

In capitulo septimo ostenditur, quòd in cæcitate Pharisaica includitur negatio diuinæ prouidentiæ magis culpabiliter, quàm in illis qui peccata sua publicant, sicut Sodomitæ: & in eodem ostenditur, quòd ex huiusmodi Pharisaica hypocrisi nefanda Deus elicuit magnum bonum, scilicet Gẽtium illuminationẽ: & vtrumq; fundatur in quadam autoritate Isai. de qua hic agitur.

In capitulo octauo ostẽditur, quòd Pharisæi tripliciter incurrerunt excæcationem mentis, sicut & triplicem veritatem per suam nefandam hypocrisim corruperunt: quorum duo in hoc cap. explicantur, & ibidem declarantur verba Isaiæ ad hoc pertinentia, scilicet cum dicit: Et peribit sapientia à sapientibus eius, &c. quod propriè & multipliciter de Pharisæis & eorum sequacibus intelligendum est. Et ibidem declaratur, quòd hoc non est doctrina Christi dicentis de Pharisæis: Supra cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, quicquid dixerint vobis facite.

In capitulo nono declaratur tertius modus excæcationis Pharisaicæ, qui consistit in hoc quod suas proprias inuentiones & assertiones ab eisdem absconduntur.

In capitulo decimo ostenditur, quòd multa de inuentionibus seu assertionibus Pharisæorum, quas ipsi inuentores seu asserentes minime intelligunt, quandoque nobis proficiunt ad eruditionem: & quod in terminis per eos assignatis ad suam redemptionem aliqua emerserunt, ad honorem fidei Catholicæ pertinentia.

In capitulo vndecimo ostenditur, quòd aliqua verissima circa eorum redemptionem asseruerunt, quæ tamen ipsimet non intelligunt, & quod hoc probatum fuit per Isaiam.

In capitulo duodecimo ostenditur, quòd cęcitas Pharisaica, de qua Isaias prophetauit, compendiosè traditur in Euangelio.

In capitulo tredecimo ostenditur, quòd ex excęcatione Pharisaica nullũ pręiudicium generatur fidelibus degenere descendentibus Israelitico, nam in potissimis temporibus Ecclesię, scilicet in eius exordio & fine, in quibus Christus fuit, & erit prȩsens in Ecclesia in natura assumpta, Sancti de stirpe Israelitica descẽdentes principaliores fuerũt, & in fine mundi totum genus Israeliticum Christo firmississimè adhȩrebunt.

In capitulo decimoquarto ostenditur, quid de Iudęis in tempore medio, qui intra primum aduentum Christi & secundum secundum scripturarum scrutinium, sentiendum est: & ibidem huiusmodi tractatus in laude diuina finitur.

CAPITVLVM I.

In quo ostenditur, quòd pœna Iudęorũ Christum negantium & occidentium cum eorum sequacibus grauior est etiã, in hac vita quàm pœna Sodomitarũ, & Dathan, & Abiron, qui subito cõsumpti sunt: & quòd eorum dilatio in hoc seculo cædit, in vtilitatem Ecclesiæ.

DIS-

DISCIPVLVS.

Verum est, prout sanctus Thomas docet in loco perte allegato, secundum sacrarũ Scripturarum testimonia, quòd populus Iudaicus dũ legẽ sub qua erat diligenter obseruabat in tranquillitate viuebat; cùm autem ab huiusmodi obseruatione declinabat in magnas aduersitates incidebat. Sed ex hoc occurrit mihi quędã non modica admiratio, quæ talis est. Video enim quòd populus illę Iudaicus valde grauius peccauit, blasphemando & crucifigendo Christũ, quàm si quęcumque alia peccata commisisset citra blasphemiã Dei: dicit enim glos. Isai. 18. Omne peccatũ blasphemiæ cõparatum leuius est. Cùm igitur Chorę, Dathan & Abiron, & eorum Synagoga, propter hoc quod cõtradixerunt sacerdotio Aarõ & pręposituræ Moysi, descenderũt in infernũ viuẽtes. Num. 16. sic quòd nihil ex eis remãsit, scilicet de participantibus in eorũ crimine: quãto magis debuissẽt subito à terra deleri, qui non Christũ solùm verum Deũ & hominem esse contradixerunt, sed eum cum magnis opprobriis & blasphemiis crucifixerũt. Maxima ergo admiratione dignũ est, quòd Deus tanto tẽpore tolleret prædictũ peccatũ, quod incõparabiliter maius est quã peccatũ Dathan & Abiron, quos tam celeriter ab hac vita Deus repulit: prętertim cũ hoc peccatum continuè & pertinaciter ab omnibus & singulis sub infidelitate Iudaica existentibus committitur. Nullus enim talium est qui prædicta peccata in Christũ cõmissa nõ approbet, immo singuli tam in dictis, quàm in scriptis suis prędicta peccata approbãt, laudant & cõmendant, prout in suis codicibus, tàm Tamuldicis quã aliis quibuscunq; hoc manifestè reperitur: quorũ allegatio omittitur, tum ad euitandã prolixitatem, tum quia ab ipsis cõmuniter conceditur.

Iudæi dum legem obseruarunt in quiete viuebant.

Cũ blasphemia peccatũ grauissimũ omnium sit, quare Iudæi nõ fuerũt puniti saltim sicut Chore, Datham & Abiron, quia in infernum viuentes fuerunt cõiecti eo quod contradixerunt Aaron. Maior pœna digni sũt Christũ crucifigentes. Nume. 16. c. 33.

MAGISTER. Verum est quòd occisores Christi, præsertim illi qui eũ cognouerunt, vt principes Iudęorum, in quibus si aliqua ignorantia fuit, non tamẽ eos poterat excusare, cũ esset affectata, vt in 3. p. q. 47. Nec etiã talis ignorantia excusat minores de populo, prętertim eos qui post Resurrectionem Christi & discipulorũ prædicationẽ, per quã maior seu pręcipua pars mundi ad fidem Christi per testimõnia scripturarum & miraculorum euidentia conuersa est: quo non obstante adhuc pertinaciter, in sua nequissima perfidia perseuerant, se excusando per falsas interpretationes scripturarum, quibus nituntur negare Christum, vt in prima parte huius tractatus multipliciter est ostensum. Talis enim excusatio est circũstantia aggrauãs quodcunque peccatum, vt habetur in glos. super illud Psalmi: Non

S. Tho. 3. p. q. 47.

Ignorantia Iudæorũ nõ potest eos excusare à grauissimo delicto occisionis Christi, sed magis peccatũ aggrauat eorũ excusatio.

Glossa super Psal. 74

Nolite extollere in altum cornu vestrum. Itē aggrauatur hæc blasphemia per cōcomitans homicidium, quod est grauissimū peccatum inter ea quæ cómmittuntur in proximum. Vnde simpliciter concedēdum est, quòd peccatum occidentium Christum supradictorum, similiter & consentientiū seu approbantiū illud postquā commissum fuit, est simpliciter grauissimum, vnde & ei debetur grauissima pœna, vt dicitur, Deut. 25. Secundū mensuram delicti erit & plagarum modus. Quæ quidem pœna licet sit grauissima, credendum tamen est eis esse reseruatam ad futurū seculum, in quo vnusquisque accipiet præmium vel pœnam secundum operum exigentiam. Sed considerandū est quòd etiā in hac vita nō relinquuntur sine pœna iustissima, à Deo proportionata peccato eorum ad Ecclesiæ vtilitatem & infidelium confusionem.

Deut. 25. a. 3

Peccatum Christū occidentiū est simpliciter grauissimū, cui grauissima pœna in hac & in alia vita subsequitur.

DISCIPVLVS. Quæro vt mihi ostendas, quomodo in hoc supradicti proterui puniantur, proportionabiliter ad suum peccatum, cùm per te concessū est, quòd istud peccatum est simpliciter grauissimum, & tamen videmus, quòd illi qui fuerunt tempore diluuij & Sodomitę & Chorę, repentina plaga fuerūt consumpti, quod pertinet ad grauitatem pœnę, isti verò adhuc viuunt in humanis.

MAGISTER. Ex hoc quod isti, scilicet occisores Christi, & eorum sequaces, secundum consensum & approbationem non sunt puniti repentino modo, sicut legitur de illis quos allegas, non sequitur quod leuius puniūtur quàm supradicti. Diuturna enim duratio pœnarum, sepe efficit maiorem grauitatem pœnę, sicut & momentanea pœnæ duratio, ad lęuitatē pœnę videtur quodāmodo pertinere. Vnde de hac propria materia, scilicet de comparatione pœnæ Iudęorū ad pœnā Sodomitarū, loquitur Propheta magis agrauās peccatum suū: Filiæ populi mei, quā peccatum Sodomitarū, quę subuersa est in momēto. Ex quo patet, quòd longa diuturnitas pœnę Iudæorū reddit eam grauiorem seu magis odibilē, quā pœna Sodomorū momētanea.

Diuturna pœnarū duratio maiorem pœnæ grauitatem facit.

Tren. 4. a. 6

DISCIPVLVS. Video quòd momētanea pœna etiam si sit grauissima in se, eligibilior tamen fortè est quàm aliqua minor pœna, non ita grauis, si sit valde longa seu diuturna. Vnde & prouerbialiter solet dici, quòd melius est semel cadere, quàm in perpetuū pendere: sed vellē scire quomodo huiusmodi pœnę diuturnitas magis cedat in vtilitatē Ecclesię, prout tu asseris.

Prouerbium

MAGISTER. Considerare debes quòd Iudęi Christū occidentes, seu ipsius occisionē cōmuniter approbātes, nō subito perierūt de hoc seculo, sicut illi de diluuio, & Sodomitæ, & qui fuerunt in scismate Chorę, licet enim isti grauius quā illi peccauerunt,

Occisoru Christi ob multas rationes in Ecclesiæ vtilitati subito nō perierunt.

uerunt, hoc tamen cædit in vtilitatem Ecclesię multipliciter.

Prima ratio, vt prędestinati saluentur.

Primo vt ex eis in temporũ successione aliqui à Deo prędestinati saluarentur, per quos Ecclesia, numero & merito augeretur, prout ex historiis autẽticis haberi potest, & fortè aliquid de hoc infra tangetur.

Secunda. Vt fidei testimoniũ Ecclesiæ exhiberent.

Secundò, vt testimonia fidei quæ in veteri lege continentur, cuius textus ab eis conseruatur, Ecclesia haberet ab eis.

Iudæi sunt baiuli librorum nostrorum.

Sunt enim Iudæi, prout dicit quędam glos. Bibliothecæ nostrę, & baiuli codicum nostrorum, à quibus codicibus sacræ Scripturæ testimonium accipitur, tanto fiducialius, quanto nobis supradicta testimonia obtinentes, auidius aduersantur.

Tertia ratio Duratio Iudæorum in vili statu est Ecclesiæ vtilis, in memoriam passionis Christi.

Tertiò cędit in vtilitatẽ Ecclesiæ duratio populi Iudęorum in vili statu, seruitutis & miseriæ, inquantum vltio sanguinis Christi in eis magis relucet, eo quod in diuersis tẽporibus, & locis eorũ deiectio, & opprobrium dignoscitur, quòd nõ sic ostenderetur si in breui tempore & solum in aliquibus regionibus cõsumpti fuissent, & de hoc propriè intelligitur, illud Psal.

Psalm. 58. b. 12.

Ne occidas eos, ne quando obliuiscantur populi mei. scilicet ne populus Dei obliuiscatur iustitiæ diuinæ vlciscentis occisionẽ Christi. Si enim celeriter fuissent consumpti, sicut Sodomitæ & Dathan & Abirõ, cito posset, hæc vltio tradi obliuioni, sicut multa quæ temporibus retroactis contigerunt, iam non sunt in memoria hominum vt certa, sed quasi sub dubio narrata, sed videntes eos quotidie affligi & supprimi in pœnam sceleris occisionis Christi, non posunt ista obliuioni tradere, nec de ea dubitare: sensus enim visus certior est auditu & cæteris sensibus, vt in 1. Metaphisicę.

Ex sacra Scriptura patet, quòd Deus nõ statim vindictam de peccatis sumat.

DISCIPVLVS. Scripturas sacras scrutanti satis constare debet, quòd Deus quandoq; non statim cõsumit peccatores, sed in hac vita per pœnas eos affligit, vt ex hoc fortitudo Dei & eius iustitia prolixius ostendatur. Legitur enim Deum dixisse Pharaoni, qui diuinis præceptis de missione populi Dei resistebat: Nunc enim extendens manũ meã, percussissem te & populũ tuum peste, ita vt perires de terra: idcirco tamen posui te vt ostendam in te fortitudinem meã, & narretur nomen meũ in omni terra.

Quare Deus tot plagis Aegyptum percussit.

Ex quo patet, quòd multitudo plagarum quas Deus Aegyptiis inflixit, non fuit propter hoc, quòd Deus nõ potuisset eos consumere per vnã plagam tantum, sed ideo vt fortitudo Dei in eis diutius ostẽderetur prout verisimiliter cõtingit in proposito.

Iudæi adhuc credunt captiuitatẽ præsentẽ esse non propter Christi mortem, sed propter peccatum vituli, quem in deserto fecerunt.

Sed adhuc vellem doceri quid sit dicendũ cõtra Iudęos, qui captiuitatẽ pręsentem in qua sunt nõ dicũt eis aduenire propter peccatum occisionis Christi, sed ꝑpter peccata suorũ prędecessorũ antiquorum, vt puta propter peccatũ vituli in deserto fabricati. Vnde Rab. Sa.

Rab. Sal.

super

Exo. 32.

super illud verbum Exo. 32. vbi dicitur: Ego autem in die vltionis visitabo hoc peccatum eorum. dicit, quòd in omnibus oppressionibus seu aduersitatibus quæ populo Israelitico in diuersis locis & temporibus contingũt, peccatum vituli, de quo ibi ad litteram, agitur à Deo punitur. Alij etiam dicunt, quòd propter peccata quę in templo primo fuerunt perpetrata, quę fuerunt magna & multa, ipsi puniuntur in hac captiuitate. Vellem igitur scire si esset aliqua ratio, seu autoritas autentica, ex qua ostendi posset, quòd captiuitas Iudæorum & eorum ignominiosa deiectio, in qua nunc sunt, eis infligitur propter peccatum occisionis Christi, vt tu asseris: licet enim hanc assertionem tuã credo esse veram, vellem tamẽ adhuc habere aliquid rationis, seu autoritatis fulcimentum.

Alij credũt captiuitatẽ pati ob peccata quæ in templo primo perpetrarunt.

CAPITVLVM II.

In quo ostenditur quòd tres conditiones occurrere habent necessario in peccato negationis & occisionis Christi, pro quo peccato Iudęi in hac captiuitate existunt.

MAGISTER.

SI diligẽter scripturas sacras & alias apud Hebræos autẽticas scrutatus fueris, certè reperies quòd in peccato pro quo Iudæi existũt in hac diuturna captiuitate tria oportet concurrere. Primum est, quod hoc peccatum sit valde grauius quã illud pro quo afflicti seu detenti fuerunt in captiuitate Babylonica, quod patet ex hoc: nam sicut præsens eorum captiuitas valde longior est in duratione, quã illa, vt est manifestum, sic acrior est atque acerbior illa. In captiuitate enim Babylonica in qua tantum 70. annis durauerunt, vt habetur Hiere. 29. Ioachim Rex Iuda honoratus fuit, & in sede regali cum aliis Regibus honorificè positus per Regẽ Babyloniæ, vt habetur 4. Reg. vlt. Similiter & aliis ipsi' generis in honore fuerunt constituti, vt habetur Danie. 1. & 2. Similiter in illa captiuitate non leguntur Iudæi fuisse venditi in vilissimo precio, nec etiam in magna multitudine interfecti sunt. In hac verò captiuitate communiter non leguntur sic in honore notabili constituti, sed quodammodo vt serui seu eiecti vbique tractantur, & de eis maxima multitudo in destructione Hierusalem per Titum interfecti, & cõmuniter in destructione ciuitatis, quæ dicitur Bither, vbi innumerabilis multitudo eorum sub quodã falso Messia, quẽ sibi imposuerũt nomine Barcozba cõmorabantur, maxima multitudo eorũ vastata fuit, vt ista largius traduntur à Iosepho in libro de Iudaico bello, & in Talmuth in libro qui dicitur Gintin. Item in captiuitate Babylonica inter eos fuerunt multi Prophetæ: quidam eorum præsentes fuerunt in ipsa captiuitate, qui eos ex parte Dei increpabant de pec-

Tria concurrunt in peccato Iudæorũ, pro quo in diuturna captiuitate existunt.

Primum.

Hæc captiuitas acrior & acerbior captiuitate Babylonica.

Septuaginta annis fuerũt in captiuitate Babylonica.

Hier. 29. b. 10.

4. Reg. vlt.

Dan. 1. & 2.

Barcozba falsus Messias.

Iosephus lib. de Bello Iudaico. *Talmuth.*

In Babylonica captiuitate, multi Prophetæ fuerunt.

de peccatis præteritis, & exhortabantur ad bonum pœnitentię. Similiter de spe redemptionis, & salutis consolabātur, vt patet de Hieremia & Ezechiele, in eorum prophetiis. Quidam verò Prophetæ fuerunt inter eos, iam prope finem captiuitatis, & in principio reductionis, vt patet de Daniele & Esdra, & Zacharia, & Aggeo, & huiusmodi, ex quo Dei pœnitētia in eis manifestabatur, eo quod Deus adhuc habebat eos tanquā populū proprium. In hac verò captiuitate nūquā aliquis Propheta insurgit, iuxta illud Psalmi: Iam non est Propheta, & nos non cognoscet amplius. quod est magnū signū reprobationis eorum à Deo, & quòd eos iā dereliquit tāquam non populum suū. Ex quibus & multis aliis similibus manifestè habetur quòd Iudęi in hac captiuitate, sunt grauius puniti & à Deo elongati quàm fuerunt in Babylonica captiuitate. Ex quo consequenter concluditur veritas primi præsuppositi, scilicet quòd peccatum ex quo captiuitas eorum præsens eis prouenit valde grauius est, quā illud pro quo in captiuitate Babylonica fuerunt: patet ex hoc, quia secūdū mensurā delicti erit plagarū modus. Deute. 25. Secūdum verò quod oportet concurrere in hoc peccato est, quod sit cōmune omnibus in hac captiuitate vbiq; terrarum existentibus, ita quod in illo omnes quasi cōmuniter participēt, faciēdo, vel cōsentiēdo, seu approbādo, & hoc à tempore quo ista captiuitas incœpit vsque nunc, & sic patet. Nam dicere quòd per peccatū vituli in Oreb fabricati vel aliud simile quodcūmque, in quo hodierni non participant per factū seu assensum vel approbationē, est manifestè contra scripturę sacrę autoritatem, per quam habetur, quod Deus reddit iniquitates patrum filiis, ac nepotibus, in tertiam & quartam generationem, Exod. 20. & 33. & in aliis locis: secūdum quam autoritatem & alias similes habetur, quod non plus se extendit iustitia diuina in puniendo peccata prædecessorum in hac vita, nisi ad quartam generationem tantum. Cuius ratio est, nam filij & nepotes pluries inueniūtur imitatores paterni sceleris. Vnde in translatione Chaldaica super illud verbū: Vsque in tertiam & quartam generationē. dicitur, quod hoc est, cū filij sequūtur opera patrū. Constat autē quòd hoc nō habet locū in peccato vituli, quod cōmuniter detestatur ab omnibus Iudęis hodiernis. Et sicut isti non fuerūt participes in cōmittendo illud peccatū, quia nondū erāt in rerum natura, sic etiā non participant consentiendo vel approbando illud, vt est manifestū. Vnde cōtra diuinam iustitiam esset, quòd isti pro tali peccato punirentur. Vnde Rabi Salo. & alij videntur fingere vt applicent huic captiuitati peccatū idolatriæ, quod est de maxi-

In hac vltima captiuitate nullus est ver[o] Propheta, quod est magnum signū reprobationis
Psal. 73. b. 9.
Deu. 25. a. 2.
Secundum quod cōcurrit Iudæorū peccatum cōmune omnibus.
Quæ sit causa tā diuturna captiuitatis.
Exo. 20. & 33.
Quare iustitia diuina punit vsque ad quartam generationē & nō vltra.
Chaldaica translatio.
Rab. Salo.

Tertiũ quod concurrit in hac captiuitate est, quod est peccatũ eis ignotum.

maximis: quod tamẽ non habet locum, vt dictum est. Tertium verò quod in peccato huius captiuitatis oportet concurrere est, quod hoc peccatum est eis omnino ignotum. Hoc enim habetur expressè in libro Talmudico, qui dicitur Magnila, vbi quæritur ratio quare primis, scilicet existentibus in captiuitate Babylonica, fuit terminus captiuitatis reuelatus, vt patet Hierem. 29. vbi dicitur: Postquam completi fuerint in Babylone, 70. anni visitabo vos, &c. & tamen posteris, scilicet existentibus in hac captiuitate, terminus redemptionis ab hac captiuitate non fuit, nec est eis reuelatus. Ad quod respondetur ibidem sic, scilicet in captiuitate Babylonica existẽtibus, quibus peccatũ suę captiuitatis fuit reuelatum, terminus etiam reuelatus fuit: sed posteris, scilicet existentibus in hac captiuitate, quibus peccatũ suę captiuitatis nõ est reuelatum, similiter nec terminus suę captiuitatis reuelatus fuit. Hæc ibidem. Ex qua autoritate apud eos autentica habes intentum, scilicet quod peccatum, pro quo in hac captiuitate existunt, non est reuelatum eis, sed est eis occultũ seu ignotum, quod fuit tertium suppositum. Ex quibus benè considerantis concludit intentum, scilicet quòd peccatum pro quo Iudæi in hac captiuitate existunt, propriè est illud, scilicet blasphemia Christi & eius occisio, quod sic

Talmuth in lib. Magnila.

Hierem. 29

Iudæorum captiuitas fuit ob blasphemiã, & mortẽ Christi.

patet. Nã prędicto peccato propriè conueniunt tria præsupposita supradicta, & nulli alteri, quòd rationabiliter posset assignari, applicatur enim huic peccato primũ præsuppositum: Nã blasphemia Dei in persona Christi, cum tanto scelere & inormitate commissa, vsque ad ipsius occisionem turpissimam & ignominiosam, grauior est quàm idolatria, quæ licet sit de grauissimis peccatorum, non tamen in personam Dei committitur de directo. Vnde nec Idolatria æquiparari debet blasphemiæ Christi in grauitate. Qui enim in personam Regis committit offensam, præsertim eum blasphemando, & turpiter occidendo, criminosius eum offendit, quàm qui alium Regem supra se præter proprium Regem imponit, vel quàm ille, qui dominiũ suo Regi negat tantum, nõ committendo in personam suam aliam offensam. Cũ enim peccata primorum prout declarantur in 4. Regum, & in aliis locis, fuerũt idolatria, adulteria, & homicidia, quæ licet sint grauia, non tamen sunt tantæ grauitatis, sicut peccata supradicta, quæ in personam Christi veri Dei fuerunt cõmissa: sequitur quòd hoc peccatum grauius est quàm peccata quę in templo primo a Iudęis fuerunt commissa. Secũdum verò præsuppositum quòd occurrere debet in hoc peccato est, quòd tale peccatum sit commune omnibus in hac captiuitate, vbique

Omnes Iudæi occisionem Christi approbant.

vbiq; terrarum existẽtibus, &c. quod propriè cõuenit huic peccato, scilicet de blasphemia & de occisione Christi: licet enim Iudęi, qui post destructionem secũdi tẽpli fuerunt, nõ interuenerũt in blasphemia Christi & eius occisione, omnes tamen quicunque sunt sub Hebraica perfidia cõsentiunt, approbant & laudãt omnia scelera atq; peccata, quæ commissa fuerunt per suos prædecessores in persona Christi, vt patet per omnes magistros eorũ, qui conueniunt in hoc, quòd occisores Christi secundũ verã iustitiã legis eũ occiderũt. Vnde Rab. Moys. in lib. de iudi. tit. de regibus & Messia, sic dicit: Circa finem templi secũdi, Nazarenus ille iactauit se esse Messiã: & ideo sapientes & magistri nostri fecerunt de eo seu in eũ, quod debebat fieri. Hæc ille. Et est cõmunis sentẽtia omnium eorum, prout est satis notũ cuicunq; notitiam eorũ habẽti. Tertiũ verò, quòd in huiusmodi peccato, pro quo Iudęi in hac captiuitate existunt occurrere habet, scilicet quòd tale peccatũ sit ignotũ, propriè applicatur peccato blasphemiæ & occisionis Christi, quòd sic patet. Nam ipsi non reputãt, quod hoc fuit peccatũ, immo in hoc credũt se obsequium præstasse Deo, cũ estimant, quòd secundũ iustitiã legis Christ⁹ fuisset reus mortis, vt statim supra dictũ est. Cũ autem nulli alteri peccato Iudeorũ prędicta tria cõueniunt simul, nisi tantũ peccato supradicto, scilicet blasphemiæ Christi, &c. sequitur, quòd sit istud peccatum, pro quo solo in hac captiuitate existunt: assumptum, patet, nam nullum peccatum dari posset, quod sit grauius, quàm blasphemia Dei, nec ipsi in alio peccato blasphemię conueniũt: vt est manifestum, nec est etiam aliud peccatũ, in quo omnes cõueniunt, nam si aliqui eorũ peccant in homicidio, vel adulterio & vsuris & fraudibus seu mendaciis, & huiusmodi, non tamẽ omnes, prout est manifestum. Similiter nõ omnes peccãt in aliquo, quod secundum omnes estimetur iustum & meritoriũ, sicut est peccatum supradictum, scilicet blasphemiæ Christi, &c. Ex quibus rectè consideratis habetur quod quæris, scilicet quòd peccatũ supradictum est causa propria suę captiuitatis per modum demeriti.

Rab. Moys. lib. de Iudi. tit. de regibus & Messia.

CAPITVLVM III.

In quo ostenditur, quòd non solùm per rationem comprobatur, quòd prędictę tres conditiones occurrerunt in peccato negationis & occisionis Christi, sed etiã hoc fundatur in autoritatibus sacris: & ibidem ostẽditur, quòd Iudęi per eorum culpam cęcitatem mentis incurrerunt, circa cognitionem eorum, quę erant eis necessaria ad salutem: quę quidem excusatio seu ignorantia non excusat eos, sed potius aggrauat.

DISCIPVLVS.

QVòd peccatũ huius captiuitatis Iudæorum grauius sit,

quàm peccatũ seu peccata, pro quibus fuerunt in Babylonica captiuitate, rationabile est, prout tu primo præsupponis, quòd etiã scripturas scrutando aliquæ reperiuntur autoritates, quæ huic consonant veritati: vnde Hiere. 7. de eis dicitur: Non audierũt me, nec inclinauerũt aurem suã, sed indurauerunt ceruicẽ, & peius operati sunt, quàm patres eorũ. quæ propriè verificatur de occisoribus Christi & eorum sequacibus. Nã vt dicit Chrisost. super illud verbũ Mat. 23. Implete mensurã patrum vestrorũ. patres eorũ Prophetas occiderunt, isti verò Dñm Prophetarũ. Secundum verò, quod præsupponis, scilicet quòd peccatũ, per quod Iudęi in hac captiuitate existũt est cõmune omnibus in eadẽ captiuitate existẽtibus, etiã habet aliquas autoritates, quæ huic cõsonant veritati. Vnde Hier. 2. Quid vultis mecũ iudicio cõtendere? omnes enim vos dereliquistis seu præuaricati estis me. quod propriè de hoc peccato intelligi debet, secundum quod quasi in iudicio videtur, cũ Deo contendere, eũ condẽnando, blansphemando, & huiusmodi: in quo etiã omnes Deũ derelinquũt. Ad tertium tamen pręsuppositũ tuum, in quo scilicet ostẽdis, quòd huiusmodi peccatum est eis ignotũ: licet hoc secundũ rationem & autoritatem apud eos autenticã manifestas, vellẽ tamen adhuc habere alicu ius sacrę autoritatis fulcimentũ.

Autoritates scripturæ sacræ ad probandũ prædicta.

Hi[e]. 7. f. 26

Chrysosto. in Matth. Matth. 23.

Hier. 2. f. 29

Quare peccatum captiuitatis sit ignotum.

MAGISTER. Si scripturas sacras scrutatus fueris, satis reperies, quòd inter alias plagas, quę à Deo infligẽdę erãt populo Iudaico, vna erat pręcipua, scilicet ignorantia seu nesciẽtia eorũ, quę sibi ad salutẽ per diuinas reuelationes propheticè insinuabãtur. Vnde Isa. 6. postquã Deus reuelauit Prophetæ summa fidei mysteria, scilicet mysteria sanctæ Trinitatis, voce Seraphico ter proclamãdo: Sanctus, Sanctus, Sanctus, simul & diuinę vnitatis subiũgendo: Dñs Deus Sabaoth, in singulari, & cõmuniter innuẽdo ibidem mysterium sanctę Incarnationis, cùm statim subdit: Plena est omnis terra gloria eius. quod propriè impletum fuit per plenitudinem diuinitatis in Christo habitãtem, de quo in Psalmo: Veritas de terra orta est. & Isai. 45. Aperiatur terra & germinet saluatorẽ. Quod autem hęc plenitudo gratię esset in humana natura, satis demonstratur ex hoc quod apparitio illa fuit in effigie hominis sedentis, per quod significabatur, quòd Deus assumpturus esset formam humanam. Vbi attende, quòd in eadem serie ostendit hęc mysteria ad salutem humani generis pertinere, licet populo per veras prophetias proponerentur Iudaico: ipsi tamen pro maiori parte prędictã sacra mysteria nequaquã intelligebant seu credebãt, propter quod ibidem sequitur: Vade & dices populo huic: Audite

Iudæorum præcipua pœna est ignorantia.

Isa. 6. b. 3.

Psa. 84. d. [11]
Isai. 45. b. 8.

Apparitio Isaiæ 6. facta, fuit in effigie hominis sedentis, vt significaret Deũ assumpturum formam humanam.

dite audientes, & nolite intelligere: & videte visionem, & nolite cognoscere. & vt ostenderet, quòd in credẽdis supradictis cõsistebat salus eorum, statim subdit: Excæca cor populi huius & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne fortè videat oculis, & auribus suis audiat, & in corde suo intelligat, & conuertatur, & saluum faciam eum. Ex qua autoritate manifestè habes duo. Vnum est, quòd cor huius populi debebat esse excæcatũ, similiter, & aures grauatę, & oculi clausi, sic vt non intelligerent seu crederent prędicta mysteria ad salutem humanam pertinentia. Secundum est, quòd si fortè hoc intelligerent seu crederẽt, & conuerterentur, statim essent salui, quod propriè correspõdet tertio pręsupposito.

Excæcatio Iudaeorum, quare fuit à Deo facta.

DISCIPVLVS. Placet mihi expositio prædicta de mysteriis fidei in prędicta visione Isaię inclusa: licet enim Iudęi trinam iterationem huius dictionis Sãctus ad maiorem expressionẽ sanctitatis diuinę exponant, allegãtes quędam, quę credunt esse similia, vt cùm dicitur Hię. 22. Terra, terra, terra audiui verbũ Domini. hoc tamen non valet: tum quia trina iteratio huius termini terra, referenda est ad triplicem distinctionem terrę, cui loquebatur: Erat enim tripartita, cuius vna pars dicebatur terra Iudęę, alia Gallilęę, alia verò transiordanis, vt habetur in libro qui dicitur Sanhedrin: & de istis tribus prouinciis, quibus terra promissionis diuidebatur fit expressa mentio in Euangelio in gestis Christi. Fuit enim conceptus in Gallilea, Lucę 1. Missus est Angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Gallilęę, &c. Fuit natus in Iudęa Matth. 2. Cùm natus esset Iesus in Bethleem Iudę. Fuit baptizatus transiordanem, vbi erat Ioannes baptizans, Ioannis 1. Et de istis tribus prouinciis intelligenda est trina iteratio terrę, per Hieremiam antedictam. Similiter dicendum est de hoc quod legitur Hierem. 7. Templum Domini, templum Domini, templum Domini est, &c. Erat enim templum Salomonis principaliter tripartitum, scilicet in sanctum sanctorum, & sanctum, & in atrium sacerdotum. Vnde ex iis autoritatibus Hierem. magis habetur, quòd talis trina iteratio distinctionem insinuet, quàm confirmationem. Tum quia licet loquendo de creaturis, scriptura quandoque vtitur tali iteratione, ad fortificandum sententiam in huiusmodi, non tamen ex hoc est trahenda consequentia ad iterandã nomina omnino similia, quando de Deo agitur. Nam in Deo summè periculosum est multiplicitatem ponere, non autẽ in creaturis, sed de hoc quod dicitur: Excęca cor populi huius, &c. videtur non modicũ admirandum: videtur enim, quòd illa verba sonãt, quòd Deus præciperet, quòd corda populi huius

Ex terna Iudaeorum expositio ad dictionem sanctus, &c.

Hier. 22. g. 29.

Triplex terra Iudaeorum, videlicet terra Iudaea, Gallilaea & terra transiordanem.

Sanhedrin.

Christus in Gallilaea est ceptus.

Luc. 1. a.

Natus in Iudaea.

Matth. 2. a.

Baptizatus transiordanem.

Ioan. 1. d. 28.

Hier. 7. a. 4.

Templũ Salomonis tripartitum.

Petit expositionem verborum Isai.

Excaeca cor populi huius.

huius excæcarentur, & aggraua rentur eius aures, &c. quod est inconueniens, cùm à Deo de directo procedunt cuncta bona, non autem mala.

Excæcatio Iudæorum non à Deo principaliter causata, sed defectu liberi arbitrij humani.

MAGISTER. Scire debes, quòd huiusmodi excæcatio seu obturatio, quæ in hoc loco, & in aliis similibus habetur scripturis, non est intelligenda, tanquam à Deo directè causata, sed potius ex defectu liberi arbitrij humani. Nam homo qui se auertit à Deo, meretur vt Deus iustè retrahat gratiã ab illo, cuius gratię effectus est illuminare intellectum, & mollificare affectũ, qua quidẽ gratia subtracta, homo remanet excęcatus in intellectu, & obturatus in affectu ex sua propria malitia, non autem ex diuina operatione.

Deus excæcat subtrahẽdo gratiam.

Replicat. Si cæci, non est peccatũ, quòd Christum nõ agnouerint.

DISCIPVLVS. Licet excęcatio prędicta ex defectu liberi arbitrij humani procedat, vt tu dicis: adhuc videtur, quòd per talem excęcationem excusarentur ab illo peccato, quo Christum non cognouerunt, &c. Legitur Ioann. 9. Christum dixisse: Si cęci essetis non haberetis peccatum.

Ioan. 9.

Cæcitas naturalis à peccato excusat, cæcitas verò ex defectu voluntatis cùm sit affectata maxime non excusat sed grauat peccatum.

MAGISTER. Cęcitas quę excusat à peccato est illa, quę contingit ex naturali defectu: vnde Philosophus in libro Ethicorum: Nemo increpat cęco nato, sed magis miseretur. Cęcitas autem, de qua Propheta hîc loquitur, nõ prouenit ex defectu naturali, sed ex defectu voluntario, causato ex liberi arbitrij infirmitate seu malitia: ideo talis nõ excusat, sed potius aggrauat peccatum, prẹsertim cùm sit affectata & ex malitia, prout est in proposito.

DISCIPVLVS. Vellẽ vt ostenderes mihi, quomodo in proposito huiusmodi cęcitas sit volũtaria, cùm cęcitas dicit omnimodam priuationẽ cognitionis, circa illud quod quis sit aptus cognoscere.

Ignorantia dupliciter potest aggrauare peccatum.

MAGISTER. Ignorãtia seu excęcatio, quę non solùm nõ excusat à peccato, sed etiam ipsum aggrauat, dupliciter potest contingere. Vno modo quãdo est affectata, vt puta cùm peccator vult ignorare illa, quę tenetur agere vel ommittere, vt liberius peccet, de quibus Iob 22. Qui dicũt Deo: Recede à nobis, scientiã viarum tuarum noluimus: quod propriè applicatur Iudęis, & prẹsertim principibus Iudęorum, qui in crucifixione Christi affuerunt, qui per scrutinium scripturarum loquentium de Christo poterant & tenebantur Christum cognoscere, prout in prima parte huius tractatus est ostẽsum, similiter & per eius opera: vnde Ioann. 15. Si opera non fecissem in eis, quę nemo alius fecit, peccatum non haberent. Vnde de talibus propriè verificatur verbum Isaię pręallegatum, scilicet: Excęca cor populi huius, & aures eius aggraua & oculos eius claude, &c. Isti enim habuerunt oculos clausos quasi nõ videntes opera Christi mira-

Iob 22.

Ioan. 15.

miraculosa, vt ex eis proficerēt: habuerūt etiam aures aggrauatas, in quantum non audierunt debitè ea, quæ à Prophetis de Christo prenūciabantur: & quia ista in eis procedebat ex voluntate deprauata, vt dictum est: id circo de ipsis verificatur habuisse cor excæcatum, quod totum in quantum posset considerari per modum pœnæ attribuendū est Deo: & sic videtur loqui Propheta. In quantum enim cōsideratur per modum culpæ ex defectu malitioso liberi arbitrij procedente, attribuendum est ipsis transgressoribus, quę omnia applicabilia sunt etiam modernis, in quantum nequitiæ seu facinōri prædecessorum assentiunt.

Excæcatio per modum pœnæ attribuenda est Deo per modū verò culpe ipsis trāsgressoribus.

DISCIPVLVS. Et si modernis posset applicari aggrauatio aurium, in quantum ea quæ in scripturis traduntur de Christo debitè non percipiunt. Similiter excæcatio cordis in quantum hanc ignorātiam affectant. Clausura tamē oculorum non videtur eis sic applicabilis, nō enim moderni viderunt opera Christi miraculosa.

Excusat modernos Iudæos, qui opera Christi non viderunt.

MAGISTER. Miracula Christi bene in corde dispositis nunquam deficiunt. Vnde in collecta dicitur: Deus qui nullum tempus sine testimonio tuæ bonitatis relinquis. sed adhuc miracula Christi & discipulorum eius in nomine ipsius, debuissent credere: habent enim in multis eorum scripturis, quod Christus miracula faciebat, & etiam discipuli eius, sed hoc attribuebant magicis artibus superstitiosis, sicut & prædecessores eorum etiam Christo præsente dicebant: In Beelzebub principe dęmoniorum eiicit demonia. Matth. 9.

Matth. 9. d. 34.

DISCIPVLVS. Habeo primum modum, in quo ignorātia seu excæcatio aggrauat peccatum: doce ergo me de secundo modo.

MAGISTER. Est alius modus secundum quem ignorātia peccati non excusat, sed potius aggrauat peccatum, & hoc est cùm quis ex malicia passionis errat in electione eius quod agēdū sit, de quibus dicitur Sapi. 2. Excæcauit illos malitia eorum: quod potissimè contingit in prędictis trāsgressoribus, qui ex vitio pessimo inuidiæ moti sunt ad crucifigendum verum Christū, vt Matth. 27. Euangelista de Pilato dicit: Sciebat enim, quod per inuidiam tradidissent eum: De inuidia enim Greg. in 4. moralium dicit, quòd quamuis per omne vitium quod perpetratur humano cordi pestis antiqui hostis intus effunditur: in hac tamen nequitia tota sua viscera serpens concutit. Dicitur enim Sapient. 2. Quod inuidia diaboli mors intrauit per orbem terrarum. Fuit etiam hęc inuidia grauissima, in quantum fuit inuidia fraternę gratię, secundum quam aliquis dolet de augmento gratię Dei, nō solū de bono proximi: qua ratione talis inuidia

Ignorantia ex malitia.

Sap. 2. d. 22.

Matth. 27. b. 18.

Greg. 4. lib. Mora.

Sap. 2. d. 24.

Inuidia peccatum grauissimum.

inuidia ponitur peccatum in Spiritum sanctum 2.2.q.27.

S. Tho. 2. 2. q. 27.

CAPITVLVM IIII.

In quo datur ratio, quare primi, scilicet Iudæi in captiuitate Babylonica existentes, non legũtur incurrisse excæcationẽ mentis sicut & secundi, scilicet existentes in hac captiuitate.

DISCIPVLVS.

Greg. in 5. Mora. Excæcatio mentis ex luxuria.

SEcundum doctrinam Greg. in 5. moraliũ. Excæcatio mentis oritur ex peccato luxuriæ: quod quidem peccatum non legitur fuisse in templo secundo, sicut in primo, in quo tempore Prophetæ frequenter increpabant populum de illo vitio. Vnde Hiere. 5. Vnusquisq; ad vxorem proximi sui inhiabat. Vnde huiusmodi excæcatio potius debuisset contingere existentibus in captiuitate Babylonica, quàm in huiusmodi secunda, quod tamen non legitur.

Hiere. 5. c. 8

MAGISTER. Si bene consideras aliud est vnum peccatũ oriri ex alio, & aliud est aliquod peccatum per modũ pœnæ infligi alicui. De primo loquitur Greg. assignans quædam ex aliis prouenire per modum originis, quæ quidem peccata dicit esse filias alterius, vt cũ dicitur, quòd inuidia oritur ex vanagloria: similiter excæcatio mẽtis ex luxuria: sed hîc agitur de secũdo modo, scilicet, quòd excæcatio cordis & aggrauatio auriũ, & huiusmodi inflictæ fuerunt populo Iudaico in pœnam alterius peccati, in quo peccatum per modũ pœnæ inflictum correspondere habet illi peccato, quod infligitur per modum demeriti. Et isto modo excæcatio mentis & huiusmodi inflicta fuit illi populo: demerebatur enim excæcationem mentis & clausuram oculorum, & huiusmodi per aliud peccatum, in quo voluntariè incurrebant, & hoc per correspondentiam vnius ad alterũ, iuxta illud verbum supra allegatum: Iuxta mensuram delicti erit, &c.

Excæcatio Iudæorum fuit in pœnã alterius peccati.

CAPITVLVM V.

In quo ostenditur, quòd pro peccato pessimæ hypocrisis Iudæi tempore templi secundi captiuati, excæcationem mentis supradictã incurrerunt, Isa. Prophetæ testimonio.

DISCIPVLVS.

DEclara quod sit illud peccatum, per quod populus Iudaicus seu eorũ principes excæcationem meruerũt supradictã.

MAGISTER. Si bene scrutatus fueris scripturas reperies, quòd per peccatũ pessimę hypocrisis, quę est simulata sanctitas, & secundũ Hiero. est duplex iniquitas, Deus claudere habet oculos eorum, de quorũ officio erat legẽ & prophetias Iudęis interpretari, sic quòd periret sapiẽtia à sapientibus eorũ, & intelligentia eorũ occultaretur, quod manifestè habetur Isa. 29. vbi Propheta prænosticauit Iudaicam cæcitatem à Deo infligendam in populo, dicens: Quoniã miscuit vobis

Hiero. Hypocrisis peccatũ causa fuit excæcationis Iudæorum.

Isa. 29. c. 10

vobis Dominus spiritũ soporis, & claudet oculos vestros, prophetas, scilicet falsos, & principes vestros, qui vident visiones operiet. quæ quidẽ excæcatio, & clausura oculorum in Iudæis futuram Propheta declarat fore principaliter, circa intelligentiam scripturarum, à quarum vera intelligentia in locis pertinentibus ad cognitionẽ Christi dupliciter Iudæi declinant. Nã illi qui sunt apud ipsos periti, vbi Prophetæ loquuntur de tempore aduentus Christi, & huiusmodi, sic quòd secundum planũ, & verum intellectum, Christum iã aduenisse demonstratur, respondent, quòd talia sunt occulta, & non interpretabilia per eos: simplices verò de hoc excusantur per suam imperitiam: de quibus duobus modis, quibus veritas scripturarũ à supradictis ammonetur Propheta in loco allegato, sic dicit: Et erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati, quem cùm dederint scienti literas, dicẽt: Lege istum, & respondebit: Non possum, signatus est enim, quod pertinet ad eorum peritos, & sequitur: Et dabitur liber nescienti literas, diceturq; ei: Lege, & respondebit: Nescio literas. quod pertinet ad illiteratos. Et sic patet, quòd vtrisque veritas scripturarum ignoratur per excæcationem supradictam: & reddens causam, quare sic Deus clausit oculos eorum, vt veritatem in scripturis traditam minimè participent, statim subdit: Et dixit Dominus, Eò quod appropinquat populus iste ore suo, & me glorificat labiis suis, cor autem eius longè est à me, & timuerunt me mandato hominum & doctrinis: ideo ecce addam, vt admirationem faciam populo huic miraculo grandi & stupendo, peribit enim sapientia à sapientibus & intellectus prudentum eius abscõdetur. Ex quo patet manifestè, quòd in ipsis habebat esse peccatum hypocrisis, secundum quod exterius Deum colebãt, de quo dicit: Labiis suis glorificant me. intus autem non solũ glorificabant Deũ, sed etiam ab eo elongabantur in corde. In corde autem cultus Dei verus secũdum August. cõsistit, propter quod peccatum Deus ab eis abstulit veram sapiẽtiam & intelligentiam. Vnde sequitur: Ideo ecce addam, vt admirationem faciam populo huic miraculo grãdi & stupẽdo, peribit enim sapientia à sapiẽtibus, & intellectus prudẽtum eius abscondetur. Quod autem dicitur hîc de hac plaga excæcationis, quod est miraculum magnum & stupendum, intelligendũ est propter magnitudinem detrimẽti, quod eis ex ista excæcatione cõtingit: nam per hoc errauerunt, circa cognitionẽ Christi, ex quo in cæteris aduersitatibus & erroribus sunt lapsi: ex quibus habes propositum, scilicet causam excæcationis Iudæorum à Deo inflictam esse eis, in pœnam hypocrisis nephandæ.

Iudæi à vera intelligẽtia dupliciter declinant.

Isai 29. d. 11.

Causa excæcationis.

In corde verus Dei cultus. August.

Plaga excæcationis magnum miraculum & pœna hypocrisis.

DISCIPVLVS. Vt supra per te dictum est, pœnę correspondere debent culpis: vellē igitur scire, quomodo culpa peccati hypocrisis, correspōdet pœnæ excæcationis, prout autoritas Isaiæ supra videtur sonare.

MAGISTER. Correspondētia peccati hypocrisis supradicti ad pœnam prædictam haberi potest per dictū saluatoris dicētis: In qua mensura mensi fueritis, remetietur & vobis. Marc. 4. Cōstat autem quòd hypocrita, præsertim illæ, qui exterius Deum videtur glorificare, interius autem, scilicet in corde, à Deo longè recedit, de quo Propheta loquitur, dicēs: Populus iste, &c. Et cor eius longè est à me. talis conatur veritatē vitæ suæ, quæ pessima est, hominibus sub signis falsis exterioribus occultare. Vnde eadem mensura huiusmodi hypocritæ remetietur, cùm veritas intelligentię sacræ scripturę, in qua vita spiritualis humana doctrinaliter cōsistit, ei occultatur seu celatur: & ideo hypocrisis de directo opponitur virtuti veritatis, vt in 2.2.q. 111. ideo eadem huiusmodi pœna, scilicet excæcationis, per quam veritas diuinarum scripturarum occultatur, propriè correspondet culpæ hypocrisis supradictæ.

Mar. 4. c. 24

Commensuratio hypocritæ ad excæcationem.

S. Tho. 2.2. q. 111.

CAPITVLVM VI.

In quo ostenditur, quòd licet hypocrisis simpliciter considerata non sit de grauissimis peccatis, hypocrisis tamen Pharisaica, quam Christus multipliciter increpauit, grauissimum peccatum est, quod ex quinque rationibus consideratur.

DISCIPVLVS.

Licet hypocrisis sit peccatū, non tamen semper est mortale, vt in 2.2. quæst. 111. per te allegata habetur. Cùm autē est mortale non videtur æquiparari maximis vitiis, vt pote idolatrię, homicidio & adulterio, & huiusmodi. Irrationabile igitur videtur, quòd pœna Iudæorum in hac captiuitate existentium, qui de hypocrisi principaliter notantur, grauior sit quàm pœna priorū, qui de Idolatria, & aliis peccatis supradictis fuerunt rei. Cōstat tamen ex prædictis, quòd sicut maior est pœna existentium in hac captiuitate, quàm in Babylonica, vt ex dictis patet, sic & culpa maior debet esse secundū iam dicta.

MAGISTER. Licet hypocrisis, simpliciter cōsiderata, prout solū dicit simulationē vel fictionē, nō sit ita grauis, sicut homicidiū & adulteriū, cùm hypocrisis, quādoq; possit esse veniale peccatum, vt in 2.2.q.111. hypocrisis tamen, de qua hic loquimur Pharisaica, magnę grauitatis est. Vnde super illud verbū Saluatoris Luc. 12. Attendite à fermēto Pharisæorum, quod est hypo-

S. Tho. 2.2. q. 111.

Arguit quòd hypocrisis nō sit grauissimū peccatum.

Hypocrisis aliquando veniale peccatum.

S. Tho. 2.2. q. 111.

Hypocrisis Pharisæorū grauissimū peccatum. Luc. 12. a.

Beda. hypocrisis. Beda ait: Sicut modicum fermentum totam farinæ massam corrumpit, sic simulatione animi tota virtutum sinceritas & veritas fraudabitur, & *Theophila.* Theophilatus ibidē: Nihil enim sic alterat mores vt hypocrisis, scilicet Pharisaica. Vnde patet, quòd grauitas huius peccati, prout in Pharisæis vigebat, magna est tanquā alteratiua & corruptiua omnium morum. Circa quod considerandum est, quòd seriem Euangeliorum diligēter scrutanti manifestè patet, quòd Christus non legitur tantum impugnasse cætera vitia, quæ in Pharisæis & aliis suo tempore abundabāt, sicut hypocrisis: cuius ratio est, nam hypocrisis Pharisaica, quā increpabat ex quinque redditur grauissimum peccatum.

Christus inter cætera vitia maximè in Euangelio hypocrisim arguit, quæ ex quinque causis grauissimū peccatū est.

Prima ob grauitatem. Primū est propter ipsius grauitatem, quæ quidem grauitas patet ex hoc quod vitiū hypocrisis est corruptiuum omniū morum, vt dictum est.

Secundo, quia in simulatione duplex iniquitas. Secundo, quia glos. super illud Thren. 4. Maior est iniquitas populi mei peccato Sodomorum, dicit: Scelera animæ planguntur, quæ in hypocrisim labitur, cuius maior est iniquitas peccato Sodomorum. *Thre.4.a.6* Si autem quæratur, ratio quare hypocrisis sit maior iniquitas quàm Sodomorū, ad hoc dicitur secundum Hiero. super illud Isaiæ vbi supra: Populus iste labiis me honorat, &c. In cōparatione duorum malorum, leuius est apertè peccare quàm simulare sanctitatem. In tali enim simulatione cōcurrit duplex iniquitas, quarum vna est malitia interior, alia verò simulatio exterior.

Tertio quia est quoddā mendacij genus. Tertio, quia hypocrisis secundū se considerata est, quędam species mendacij, vt in 2.2. q. supra allegata. Cōstat autem, quòd mendaciū, quāto magis elōgatur à veritate tāto est grauius. Vnde Philosophus in Methaphysica: *Arist. in 3. Methaphy.* Magis mentitur, qui asserit de nouem, quòd est centum, quàm qui dicit quòd est decem. *Mendaciū Pharisæorū.* Mendacium autem, quod in hypocrisi Pharisaica includitur, in extremis distat à veritate. Ipsi enim cùm essent pessimi & pleni vitiis, simulabant se non solùm esse iustos vel bonos, sed etiam sanctos, tanquam cæteros in bonitate & iustitia excedentes, vt patet de Pharisæo ascendente in templum, qui de sua iustitia se iactans confidebat, cæteros spernendo, Luc. 18. *Lu.18.b.10* In tantū enim ex superba iactantia cæteros spernebant huiusmodi Pharisęi, quòd dedignabātur, vt alij qualitercunque eos tangerent, de quibus Isai. 65. qui dicunt: Recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es, isti fumus erunt in furore meo. *Isa.65.a.5.* Ex quo patet, quòd eorū simulatio erat maximè mendosa.

Quarto, quia hypocrisis Pharisaica est maximè Christo opposita. Quarto, quia hoc vitium, scilicet hypocrisis Pharisaica, Christo maximè contrariabatur. Christus enim qui non solùm secundum diuinā naturam, sed etiam secundū humanam intrinsecus plenus gratia & veritate est, foris tamen in

similitudine carnis peccati mundo apparuit, sicut dicit Apostolus ad Philip. Pharisæi autē per totum oppositum, conabantur enim magnam innocentiam exterius ostendere vt oues, intus autem omni immunditia & rapacitate erāt pleni sicut & lupi, de quibus Matth. 7. Veniūt ad vos in vestimētis ouium intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Quinto, quia hypocrisis Pharisaica non solùm contrariatur veritati in vniuersali, sed etiam particulariter contrariatur cuilibet speciei veritatis, scilicet veritati doctrinæ, & veritati iustitiæ, & veritati vitæ. In iis enim tribus secūdum Hiero. veritas consistit, quam quidem triplicem contrarietatem veritatis, in Pharisaica hypocrisi contentam Christus execrabatur Matth. 23. vbi hypocrisim Pharisęorum multipliciter increpans, pręnuncians eis pœnam ęternę maledictionis, cū dicit: Væ vobis Pharisęi, &c. ibidem explicat quomodo triplicē veritatem supradictam, quātum in eis erat offuscare conabātur: quod patet primo de veritate doctrinæ, cùm dicit: Væ vobis scribæ & Pharisæi, qui clauditis regnum cælorum, &c. scilicet cęlestem beatitudinē, cuius introitus ipse Christus est. Vnde Ioānis 10. Ego sum ostium per me, si quis introierit saluabitur. quod quidem ostium rectè aperitur per sanam doctrinam scripturarum, secundum quam vera Christi cognitio habetur. Vnde Christus discipulis, qui conabantur tēdere ad eius cognitionem aperuit sensus, vt intelligerent scripturas, & sic eū cognouerunt. Luc. 24. Pharisæi verò peruersè scripturas, quę de Christo dicuntur interpraetando, vt patet in iis, quæ supra in prima parte huius tractatus dicta sunt, regnum cęlorū claudebant quo ad se & eorum sequaces, de quo dicit: Vos non intratis, nec introeūtes sinitis intrare, &c. Et quia Pharisæi non solùm eos, qui de gente sua erāt per falsam doctrinam corrumpebant, sed etiā laborabant, vt gētiles ad suam falsam doctrinā peruerterent, ideo subdit: Væ vobis scribæ & Pharisæi, qui circuitis mare & arida, vt faciatis vnum prosælitum, & cū fuerit factus facitis eum filium Gehennę duplo quā vos. In quo ostenditur, quòd corrumpere conabantur per suam falsam doctrinam, nō solùm Israelitas, sed etiā vsq; ad alienigenas, & quia non solùm in iis, quæ ad cultum Dei pertinebant doctrinam veritatis nitebantur corrūpere: ideo subdit: Væ vobis duces cęci, qui dicitis, quicunque iurauerit per templum, nihil est, quicunq; autem iurauerit per aurum tēpli, debet. In quo loco Christus ostēdit, quòd circa obseruationem iuramētorum, quæ ad Idolatriā pertinēt Pharisęi falsè interpraetabantur scripturas ex cupiditate excæcati, præferentes sanctitatem auri, quo templum ornabatur, sanctitati tēpli, per quod aurum

Ad Philip.

Matth. 7. b. 16.

Quinto, quia hypocrisis Pharisaica non solùm contrariatur veritati in vniuersali, sed etiā in particulari.

Tribus veritatibus cōtrariatur hypocrisis. Hiero.

Matth. 23. b. 13.

Contrariatur doctrinæ.

Ioa. 10. b. 7.

Lucæ 24. d. 27.

Hypocrisis Iudæorum contra veritatem iustitiæ multiplicitur.

aurum sanctificabatur, prout communiter exponitur. Consequenter ibidē Christus increpat Pharisaicam hypocrisim circa veritatem iustitiæ: & primo in hoc quod illa quæ erant maioris necessitatis ad salutem consequendam contemnebant, vt est misericordia, vel iudicium, vel fides: illa quæ modicę vtilitatis ad salutem erant, vt est decimare mētam magna reputabant, ad quod ex duobus propriis suis vitiis mbuebantur. Primo ex iactātia, vt ab omnibus crederentur esse sancti, in quantū decimas de minimis rebus offerebant. Secūdo ex cupiditate, vt aliis exēplum præberent, quòd soluerent eis decimas de omnibus, nihil prætermittendo, & de hoc dicit: Væ vobis scribę & Pharisæi, qui decimatis mentam, &c. Idem ostendit sub alio exemplo dicens: Væ vobis duces cæci excolantes culicem, camelum autem glutientes, &c. in quo ostēdit, quòd illa quæ erant magni ponderis secundum mentem legis, ipsi pro nihulo reputabant, minima verò cum magna diligentia perquirebant, quod est contra veritatem iustitiæ, quæ vnicuiq; quod suū est reddit, secundum ęquitatem proportionis. Consequenter ostendit qualiter veritatem vitæ corrumpebant. Et primo in quantum de mūditia exteriori, scilicet vestium & corporum curabant, non autem de interiori munditia, scilicet mētis, quę potior est, & ad salutem necessaria,

Matth. 23. b. 13.

Hypocritæ veritatem vitæ corrumpebant.

de quo dicit: Vę vobis scribę & Pharisęi, qui mundatis, quod deforis est, &c. Pharisęę cęce munda prius, quod intus est, vt fiat quod de foris est mundum. Consequēter hoc idem increpat sub alio exemplo, dicens: Vę vobis Pharisęi hypocritę, qui similes estis sepulchris dealbatis, &c. Quod quidem exemplū differt à pręcedenti, quia primum respicit res exteriores, secundum verò respicit propriam cōuersationem, quam ab extra honestā habebant, vt cooperirēt malitiam interiorē, sicut sepulchra ab extra sunt dealbata, ab intus verò plena ossibus mortuorum. In vltimo verò exemplo increpat eos de corruptione veritatis vitę, in quantū se conabantur ostēdere esse meliores, quā patres eorum. Vnde & ornabant & ędificabant sepulchra prophetarū, qui fuerunt à suis pręde cessoribus interfecti, dicētes: Si fuissemus in diebus patrum nostrorū non essemus socii eorum in sanguine Prophetarū, sed quia ipsi Pharisęi nō solùm erant ęquales in malitia patribus, in occidēdis Prophetis, sed erant dispositi ad maximum malum perpetrandū, scilicet ad occidendum Christū, qui est Dominus Prophetarum: idcirco eos maledicit prophetizando, dicens: Implete mensuram patrum vestrorum. Pharisęi enim Christū occidentes impleuerunt mensuram patrū suorum, eos in malitia plenissimè excedendo: in quo summa malitia

Summa malitia hypocrisis Pharisaicæ.

Phari-

Pharisaicę hypocrisis ostéditur, in quantum iustiores patribus se ostendebant, dicentes: Si fuissemus in diebus patrum nostrorũ, &c. & tamen occultè Sanctũ sanctorum, & Regem Prophetarũ occidere intédebant. Ex quibus omnibus, diligenter consideratis, satis habetur, quòd Pharisaica hypocrisis cætera vitia excedebat, in quantum ex ea sequuta est occisio Christi, quæ grauior est grauissimis peccatis. Vnde postquam dixit: Implete mésuram patrum vestrorum. statim subdit: Serpentes & genimina viperarum, quomodo fugietis à iudicio gehenę? quasi dicat, sic estis in malitia obstinati per excæcationem mentis, quam per hypocrisim meruistis, vt autoritate Isaiæ supradicta est ostensum, quòd nullo modo potestis fugere à iudicio gehennæ æternæ, nec etiam à pœna téporali, scilicet à destructione tépli tunc per Romanos futura, de qua in fine capituli subdit: Ecce relinquetur domus vestra deserta.

CAPITVLVM VII.

In quo ostenditur, quòd in cæcitate Pharisaica includitur negatio diuinę prouidentię magis culpabiliter, quàm in illis qui peccata sua publicant sicut Sodomitę, & in eodem ostenditur, quòd ex huiusmodi Pharisaica hypocrisi nefanda Deus elicuit magnum bonum, scilicet Gentium illuminationem, & vtrunque fundatur in quadam autoritate Isa. de qua hic agitur.

DISCIPVLVS.

Habeo quòd hypocrisis Pharisaica grauissimum peccatum est, prout tu doces, sed aliquando per scrutinium scripturarũ reperire posses, quòd grauius peccat illę, qui sua peccata publicat, quàm illę qui occultat ea cęteris paribus. Vnde legitur quòd Propheta quosdam increpabat, eo quod peccata sua publicabant & non abscondebant ea. Isa. 3. Et peccatum suum quasi Sodoma prędicauerũt nec absconderũt, vę animę eorũ. quod non videtur omnino consonare prędictis.

Argutit quòd peccatum publicas grauius peccat, quã occultè peccans.

Isa. 3. b. 9

MAGISTER. Cũ quis publicat peccata sua non curans ea abscódere, hoc communiter contingit ex contemptu Dei & iudiciorum eius, specialiter cũ quis credit, quòd Deus non habet notitiã de istis inferioribus, iuxta illud Psalmi: Viduã & aduenam interfecerũt, & dixerũt: Non videbit Deus. & hoc manifestè aggrauat peccatum. Sed si bene consideras, hoc etiã includebatur in Pharisaica hypocrisi, ex hoc enim Pharisęi hypocritę occultabant peccata sua hominibus tantũ, quia credebát, quòd Deus nõ esset inspector cordiũ. Vnde in autoritate allegata Isa. 29. Postquam Propheta prędixit culpam hypocritarũ, dicens: Labiis me honorant, cor autem eorum longè est à me. similiter & pœnam excœcationis eorum dicens: Peribit enim sapientia à sapientibus eius, & intellectus pru-

Quare quis peccata sua publicat.

Psal. 93. a. 6

Isa. 29. d. 13

In cæcitate Pharisaica includitur negatio diuinæ prouidentia.

prudentum eius abscondetur. quæ quidem pœna correspondet culpæ illius hypocrisis, vt supra dictũ est: statim ibidem Propheta declarat, quòd huiusmodi peccatum hypocritarum abscondentiũ peccata procedebat ex hoc quod credebant, Deum non cognouisse abscondita humanarum mentium: vnde immediatè ibidem subdit: Væ qui profundi estis corde, vt à Domino abscondatis consilium, quorum sunt in tenebris opera, et consequenter de eis dicit: Et dicunt quis videt nos, & quis nouit nos? Et attendendum, quòd negatio diuinæ notitiæ seu prouidentiæ, quæ includitur in iis, qui peccata sua simpliciter publicant & si sit valde grauis, non tamen tantæ grauitatis est sicut negatio illa, quæ in hypocrisi præsertim Pharisaica includitur. In ista enim peccata occultãtur ab hypocritis, vt per exteriorem iustitiam alios decipiãt, & ad errores inducant, nõ autem in alia. Ex quo patet, quod in Pharisaica hypocrisi includitur negatio diuinæ notitię de humanis, grauius quã in Sodomis, qui peccata sua publicant: & super hoc in hypocrisi Pharisaica adduntur alia nephanda, quæ supra tacta sunt.

Quomodo grauius peccatum hypocrisis Pharisæorum, quã peccatũ Sodomitarũ.

DISCIPVLVS. Verba Isaiæ in autoritate per te allegata, scilicet 29. cap. non videntur omnino ad inuicem consonare. Dicitur enim ibidem: Et claudet oculos vestros, Prophetas & principes vestros, qui vident visiones, operiet. quod tu exponis de cæcitate Pharisaica, quæ in pœnam suæ hypocrisis est eis inflicta, quod satis cõueniente videtur esse dictum cum continuatione ad illud, quod statim de eis sequitur: Populus iste labiis me honorat, &c. in quo declaratur eorum hypocrisis. Similiter & statim subdit pœnam eorum, cùm dicit: Ideo addam, vt admirationẽ faciã populo huic miraculo grandi & stupendo, peribit enim sapientia à sapientibus eius, &c. De quibus statim declaratur vnum de principalibus eorum motiuis, cùm dicit: Væ qui profundi estis, &c. Et dicũt, quis videt nos & quis nouit nos? prout tu conuenienter exposueras, de quo increpat eos Propheta, dicens: Peruersa est cogitatio vestra, &c. Sed hoc quod sequitur in litera: Nonne adhuc in modico, & in breui conuertetur libanus in Carmel, & Carmel in saltũ reputabitur, & audient in die illa surdi verba libri, & de tenebris & caligine oculi cæcorum videbunt. non videtur bene cõsonare cũ hoc quod dictum est: Et claudet oculos vestros, &c. Vnde peto, quòd istã prophetiam mihi declares, quæ videtur multum facere ad hypocrisim Pharisaicam declarãdam simul cum eorum pœna, quę fuit mentis excæcatio.

Isaiæ 29.

MAGISTER. Rectè iudicasti in hoc quod Isaias in autoritate allegata Pharisaicam hypocrisim, cuius ipsius pœna declarat;

Augusti. Deus adeo bonus, vt nō permitteret malum, nisi ex malis bona eliceret.

rat: sed ad illa verba, quæ vlterius sequūtur, quorum petis declarationem, præsupponere debes, quia secūdum doctrinā Augustini: Deus adeo est bonus, quòd non permitteret mala fieri, nisi ex eis bona eliceret: permisit enim primum angelū peccare, vt inde ruinæ Angelorum restitutio per Christum gloriosius fieret. Vnde in proposito ex Pharisaica excæcatione, quā in pœnam sui hypocrisis nefandæ incurrerunt, diuina bonitas eliciuit illuminationem gentilium, qui hactenus erāt in iis, quæ pertinēt ad diuina surdi & cæci. Vnde Apostolus ad Rom. 11. Cæcitas ex parte cōtingit in Israel, donec plenitudo gētium intraret. de quo Actor. 13. Quia indignos nos iudicastis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. quo præsupposito, sensus literæ, quē petis clarè habetur: nam postquā Propheta declarauit cæcitatem Pharisaicam, vt dictum est, statim subiungit de illuminatione gentium, quæ ex prædicta cæcitate Pharisaica, statim sequuta est, dicnes: Nonne in modico, & in breui conuertetur Libanus in Carmel, &c. Carmel enim mōs sterilis & siccus est, Libanus verò mons fructuosus & aromaticus: per hoc figuratiuè intelligens, vt gens Iudaica, in qua cōmuniter consueuerant fructus spirituales vigere, conuerteretur in Carmel, scilicet in siccitatem seu sterilitatem, & è contra de gentibus: & vt hanc figuram

Ad Ro. 11. a. 5.

Actor. 13. g. 46.

Ex cæcitate Pharisaica illuminatio gentium sequuta est.

Expositio prædictæ authoritatis de illuminatione gentium.

apertè nobis declararet, statim subdit: Et audient in die illa surdi, idest gentiles, qui nunquam audierunt diuinū verbum: Verba libri, scilicet legis diuinæ, & de tenebris & caligine oculi cæcorum videbunt, & est eadē sententia, & quia ex ista illuminatione gentium Apostoli, & discipuli Christi fuerūt valdè læti, idcirco subdit, & addent mites in Domino lætitiam. quod intelligitur de discipulis Christi, quos ipse docuit: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde, Matth. 11. Et pauperes homines in sancto Israel exultabūt, scilicet ipsi discipuli, quos ipse docuit, Matt. 5. Beati pauperes spiritu. Alia autem ratio lætitiæ supradictæ, scilicet mitiū & pauperum Christi, subdit, cùm dicit: Quoniā defecit, qui præualebat, consūmatus est illusor, & succēsi sunt omnes, qui vigilabant super iniquitatē, &c. quæ omnia de cætu Pharisæorum & scribarum planè intelligūtur, prout communiter exponitur, qui in destructione Hierusalem per Romanos occisi sunt, & dispersi, & in captiuitatem, vsque in præsentem diem dedu-cti.

Matth. 11. d. 29.

Matth. 5. a. 3.

CAPI-

CAPITVLVM VIII.

In quo ostenditur, quòd Pharisæi tripliciter incurrerunt excæcationem mentis, sicut & triplicem veritatem per suã nephandam hypocrisim corruperunt, quorum duo in hoc cap. explicantur: & ibidẽ declarantur verba Isai. ad hoc pertinentia, scilicet cũ dicit: Et peribit sapientia à sapientibus eius, &c. quòd propriè & multipliciter de Pharisæis, & eorum sequacibus intelligendum est. Et ibidem declaratur, quòd hoc non est doctrina Christi dicentis de Pharisæis: Supra cathedram Moysi sederunt Scribę & Pharisęi, quidquid dixerint vobis facite.

DISCIPVLVS.

ADhuc volo, quòd mihi declares quædam verba Prophetę, in hac prophetia contẽta, scilicet, vbi dicitur: Ideo ecce addam, vt admirationẽ faciã populo huic miraculo grandi & stupendo, & peribit sapientia à sapiẽtibus eius, & intellectus prudentũ eius abscondetur. Si enim hæc verba de Pharisaica cæcitate exponantur superfluum videretur: iam enim de ipsis dixerat modicum supra: Et claudet oculos vestros, Prophetas & principes vestros, qui vident visiones operiet. quod sufficit ad ostendendam cæcitatem suam supradictã: quærendum ergo videtur, quid hîc additur supra prædictã cęcitatẽ cũ dicitur: Idcirco ego addã, &c. in quo videtur aliquid addere super prædictã excæcationem.

MAGISTER. Si bene scrutatus fueris in hoc loco verba Prophetæ, reperies ipsa propriissimè adaptari Pharisaicę cæcitati, in quantũ incurrerunt in pœnã sui hypocrisis supradictã, vt dictum est. Ad cuius declarationem scire debes, quòd Pharisæi hypocritæ, sicut triplicem veritatem corrumpebãt seu offuscabant, vt supra 6. cap. sic triplicem incurrerunt excęcationem mentis. Primo, scilicet circa cognitionem temporis aduentus Christi, & diuinitatẽ eius, & modum redẽptionis eius, & huiusmodi: de quibus Prophetæ fuerunt sufficienter loquuti, & tamen ipsi tanquã clausos mentis oculos habẽtes, hoc nescierũt, de quo in 1. part. dist. 1. & in multis sequẽtibus largè dictum est. Et de hac excæcatione Propheta loquitur, cum dicit: Et claudet oculos vestros, &c. vsque ibi: Nescio literas. de istis enim, & similibus literati eorũ quãdoq; prætendunt se excusari dicẽtes, quòd talia sunt signata seu secreta, simplices verò excusant se dicentes: Nescio literas, prout supradictum est. Secundo verò incurrerunt excæcationem circa obseruationẽ legis Mosaicę, æstimantes quòd lex Mosaica erat perpetuo duratura etiã quoad cærimonialia & iudicialia, quod falsum est, vt patet supra in 1. parte dist. 8. Et de hoc dicit Propheta: Peribit sapientia à sapientibus eius. Ad quod sciendũ est, quòd huiusmodi cærimonialia tempore durationis Mosaicę legis

Sicut triplicem veritatem corrumpebant Pharisæi, ita triplicem excæcationem.

Primo.

Secundo.

gis iudicabantur rationabiliter apud omnes, sapiētialia esse. Vnde Deut. 4. postquam dixit Moyses: Scitis quòd docuerim vos pręcepta atq; iustitias, sicut pręcepit mihi Dominus, &c. subdit: Obseruabitis & implebitis opere, hæc enim est vestra sapientia & intellectus coram populis, vt audiētes vniuersa pręcepta hoc dicant: En populus sapiens, & intelligens gens magna hęc. quæ quidem sapientia manifestū est, quòd periit ab eis post Christū. Nā sicut per obseruationem legalium tempore legis à cæteris nationibus iudicabantur sapientes, in quantum per huiusmodi obseruationē regebantur à Deo tāquam populus peculiaris per miracula & reuelationes propheticas & huiusmodi, vt patet in processu vet. test. sic post Christi aduentū & diuulgationē Euāgelij ipsius, cùm huiusmodi legalia fuerūt euacuata, ab omnibus iudicantur per eorū obseruationē insipientes & stulti, tanquam laborātes in iis, quæ nullius sunt autoritatis seu vtilitatis, quod patet ad sensum, cū hodie omnia illa vertūtur in derisum apud intelligentes, & de hac ignorantia & cæcitate Propheta, dicit: Et peribit sapientia à sapiētibus, scilicet sapientia supradicta, quę in legalium obseruatione consistebat. Item prędictum verbum: Peribit sapiētia à sapiētibus. verificatur de eis ex hoc quod illud opus Talmudicū eorū cum magnis fatuitatibus & absurditatibus permixtis composuerunt, vt largè habetur supra Isa. 34. & Zach. 9. in additionibus, vide ibi: de quibus, scilicet scribis huiusmodi mendacissimā doctrinam componētibus, intelligitur illud Hierem. 8. Quomodo dicitis sapientes sumus, & lex Domini nobiscū est, verè mendacium operatus est stilus mendax scribarum. vbi Prppheta volēs reddere causam tantæ insaniæ, subdit: Verbū Domini proiecerunt, & sapientia nulla in eis. quasi dicat: Postquam verbum Domini, scilicet filium Dei proiecerunt, in tantū caruerunt vera sapiētia, quòd ad huiusmodi nefandā doctrinā in scriptis ponendā modo prædicto processerunt. Et quia illa, scilicet cōtenta in prædicto opere Talmudico nefandissimo, sunt tantæ insaniæ & fatuitatis, quòd merito quilibet sensatus admirari debet, quomodo talia ab hominibus auderentur transcribi: ideo de hoc propriè intelligitur illud in hac Prophetia Isa. contentum, scilicet: Ideo ecce addam vt admiratione faciā populo huic miraculo grandi & stupendo, & peribit sapientia à sapientibus. quasi dicat: Hæc perditio sapientiæ ad tantam deueniet insaniam, quòd in admirationes stupēdas vertetur: quod manifestè patet aspiciēti prædictas additiones.

Deut. 4. a. 5 — *Post Christi mortem Iudæi sapientiam perdiderunt.* — *Nefandum opus Talmudicum.* — *Isa. 34.* — *Zachar. 9.* — *Vide Additiones in glossa. Hiere. 8.*

DISCIPVLVS. Verū est, quòd in codicibus illis Talmudicis multa traduntur de Deo, quę si intelligantur sicut sonant, non solùm

Multa absurda & fatua Talmudistæ de Deo dicunt omnino incredibilia in lib. Baratoth, in lib. Hulin.

solùm falsa sed absurdissima sunt, vt cùm dicitur in libro Baratoth, quòd Deus in qualibet nocte super Hierusalem & populum Israel flendo dicit: Væ mihi quia destruxi ciuitatem meam, & combussi templum meum, & in captiuitatem populum meum redegi. Similiter dicunt in libro qui dicitur Hulin, quòd Deus peccauit in faciendo quòd Luna esset minoris quantitatis quàm Sol: propter quod peccatum expiandum, Deus misit, vt in Israele fieret sacrificium de vno hædo caprarum, vt peccatum Dei supradictum expiaretur. Quæ quidem & multa similia in suis codicibus contenta, ipsi conantur à falsitate seu absurditate excusare sic: dicunt enim quod ista intelligi debent metaphoricè fuisse dicta, sicut cùm Deo in scriptura attribuitur motus, vt cùm dicitur Exo. 19. Descendit Deus super montem Sinay. similiter attribuitur Deo in scripturis sacris, ira & pœnitudo, quę nullo modo competũt, perfectissimę immutabilitati diuinę vt manifestum est: sed ista & similia saluantur, exponendo ea methaphoricè fuisse dicta, scilicet quòd Deus se habet non in se, sed in suis effectibus per modum descendentis, seu irati, vel pœnitentis & huiusmodi. Vnde & simili modo dicunt, quòd sunt intelligenda verba Talmudica supradicta, & similia cùm de Deo dicũt aliqua, quę nullo modo Deo competunt, scilicet metaphoricè, seu similitudinariè, & non aliter, & isto modo nituntur defendere multa, quæ in prædicto opere nephando Talmudico continentur. Precor igitur quod mihi ostendas, quid circa hoc sit tenendum.

Exo. 19. b. 11.

Iudæorum excusatio à falsitate quã de Deo commentati sunt.

MAGISTER. Si bene consideras illa quæ de Deo in sacris scripturis dicuntur, quæ licet imperfectionem important, tamẽ aliquid bonitatis seu perfectionis includunt: moueri enim nõ licet perfectioni diuinæ, cuius esse purus actus est, nulla potentialitate admixta, quod licet Deo omnino non pertineat, importat tamẽ actum entis, quod est aliquid perfectionis, secundum quod Deo attribuitur: omnes enim perfectiones, quæ in creaturis sunt, in Deo præexistunt, seclusa quacunque imperfectione, quæ in eis includitur, vt in 1. p. quæst. 4. art. 2. Ita, similiter licet in creaturis est passio quædam, quæ Deo non competit, quia tamen quandoq; laudabilis est, vt cum mouetur à ratione recta, idcirco Deo attribuitur sub ratione perfectionis, quacunque imperfectione amota. Sed miserum esse quod intelligitur per illud dictum: Væ mihi. vel peccare, quæ non solùm non Deo, sed nec beatis competit, nullo modo Deo est attribuendum, cùm nec etiam idolatræ suis diis falsis, talia audent attribuere: quę tamen fatuitas Talmudica Deo temerariè attribuitur, vt dictum est. Item differen-

Quæ de Deo in sacris scripturis dicuntur semper aliquid bonitatis seu perfectionis includunt.

S. Th. 1. p. q. 4. ar. 2.

Motus quomodo tribuatur Deo.

Ira quomodo Deo conueniat.

Miserum esse vel peccare nullo modo Deo potest conuenire.

Differentia quæ debet esse inter Prophetas & Prophetarũ interpretes.

ferentia debet esse inter modũ tradendi Prophetarum, & inter modum tradendi eorũ, qui verba Prophetica exponunt. Prophetę enim quia quandoque de iis quæ supra hominem sunt eis reuelata loquuntur, quandoq; verò vt homines more loquuntur humano, in dictis suis inueniuntur obscuritates, vnde super illud Psalmi: Tenebrosa aqua in nubibus aëris. glos. obscura doctrina in dictis Prophetarũ, expositores tamen qui dicta Prophetarum declarare debent, non obscurè sicut Prophetæ sed apertè, sic vt errores qui contingere possunt in expositione propheticarum loquutionum vitare studeant, nõ autẽ vt in doctrina errores proponant.

Expositores Talmudici metaphoris in scripturis cõtentas debẽt exponere, & nõ uti metaphoris.

Vnde & Talmudici qui expositores sacrarum scripturarum se dicunt, nõ metaphoricis loquutionibus vti debent, sed metaphoras in scripturis sacris contẽtas rectè habent exponere: cuius oppositum in supradictis & similibus Talmudica insania frequẽter inducit. Et attẽde quòd non solùm antiqui Talmudici in cognitione diuinorum sepe errauerunt, sed etiam eorum moderni magni Rabbini: inter quos

Rab. Moys. Ægyp.

præcipuus est Rab. Moys. Aegyptius, quem alterum Moysen esse dicunt, & qui quasi per viã Pharisaicam & expositionem sacræ Scripturæ tendere videtur, cùm hoc tamen in multis errauit, quę ad cognitionem pertinent diuinorum, vt cum asserit omnia nomina, quę de Deo & creaturis dicuntur, esse merè æquiuoca. Ex quo sequæretur quòd nullã de Deo haberemus verã notitiã. Similiter cũ alios errores in suis codicibus ponit periculosos, de quibus supra aliquid est tactum. Itẽ quia humana perfectio pręcipuè consistit in imitatione diuinę perfectionis, iuxta illud Leuit. 11. Sancti estote, quia sanctus sum ego Dominus De⁹ vester. *Le. 11. g. 41* Idcirco talia in scripturis attribuũtur Deo, in quorum imitatione quandoque homo meritoriè proficit: meretur itaque homo in odiendo impios, seu irascendo contra eos propter bonum iustitiæ, iuxta illud Psalm. Nonne qui oderunt *Psal.* te Domine oderam, & super inimicos tuos tabescebam. & sic ista & similia, in scripturis Deo attribuũtur, vt ea homines imitentur in bonum: sed miserum esse vel peccare ad quorũ imitationem nullo modo homines inducendi sunt, nunquam Deo attribui debet.

Arguit Christum approbasse Pharisæorum doctrinam.

DISCIPVLVS. Licet verũ est, quòd Pharisæi Talmudici in credendis multa falsissima & absurda introduxerũt, prout supra dictũ est, & in tuis additionibus, scilicet Isai. 34. & Zach. 5. *Isai. 34. Zach. 5.* plenius tamẽ cõtinentur in agẽdis. Videtur enim quòd Christus eorũ doctrinã approbauit. Vnde Matth. 23. *Mat. 23. a1* Super cathedrã Moysi sederũt scribę & Pharisæi quicquid dixerint vobis facite, &c. Ex quo patet, quod de iis quæ

ea quæ agenda erãt, Pharisæi & Scribæ non extortè, sed rectè docebant, licet ipsi opere non implerent.

Responsio ad Matth. autoritatē. MAGISTER. Verbũ Christi supradictum, intelligendũ est de doctrina Mosaicę legis, quam Pharisæi, nõ excedebãt nec corrũpebant per eorũ traditiones: non autem de lege Talmudica, quam fingunt esse secundam legem Moysi datam. Vnde notanter Christus dixit: Super cathedram Moysi sederunt Pharisæi: vt designaret quòd loquitur de doctrina in lege Mosayca verè contenta, non autē de doctrina falsa & ficta, scilicet Talmudica.

CAPITVLVM IX.

In quo declaratur tertius modus excæcationis Pharisaicæ, qui consistit in hoc quod suas proprias inuentiones & assertiones ab eisdem absconduntur.

DISCIPVLVS.

HAbeo duos modos excecationis Pharisaicæ, per te mihi ostensos, sed quia dixisti, quòd tribus modis incurrerant cęcitatē suę mētis, ideo peto vt mihi declares tertium modum.

Tertia Iudæorum excæcatio est, quia proprias inuentiones non intelligunt. MAGISTER. Tertio incurrunt mentis cæcitatem intantũ, quòd verba propria sua & suos mentis conceptus non intelligētes, suæ proprię inuentiones ab eis absconditæ sunt. Est enim supra in prima parte in multis locis ostensum, quòd per dicta Doctorũ suorũ veritas catholica quandoque ostenditur, quod tamē ipsimet non intelligũt, sed sicut de Caipha. Ioan. 11 legitur, quòd nesciens prophetauit, de quo intelligitur prædictũ verbũ Isai. scilicet: Intelligētia prudentiũ abscõdetur. quasi dicat: Prophetę non solùm prophetias antiquas de Christo dictas, per cęcitatē mentis non intelligēt, nec solũ sapientiam eorum legalem perdēt, sed etiam quod ipsimet intelligunt abscõdetur ab eis. Verbi gratia. Dicũt quòd Patriarchę & omnes sancti ante aduentũ Messiæ non intrabant paradisum, sed erant in eius suburbio, donec veniret filius Phares idest Christus filius Dauid, & hoc ꝓpter peccatũ Adę: & tamen cũ hoc negant originale peccatum fuisse, nec esse per Christum seu Messiam expiandũ. Et inter multa quæ ipsi asseruerunt vera & salubria, quę tamen ipsimet non intellexerunt, vt benè agerent, præcipua sunt illa quę ad terminũ aduētus Messiæ pertinēt, circa hoc enim fuerũt multipliciter in opinionibus diuisi. Quidã enim volētes claudere portã inquisitionis huius termini per scripturas, asseruerũt, quòd terminus redēptionis eorũ ab hac captiuitate est inscrutabilis per scripturas, & quę sunt rationē quare primis, scilicet in transmigratione Babylonica existentibus, fuit reuelatus terminus suæ redēptionis. Hierem. 29. Cùm impleti fuerint in Babylone, septuaginta anni visitabo vos. & tamen secundis, sci-

Ioa. 11. f. 54.

Multæ & variæ opiniones de aduētu Messiæ.

Hiere. 29. b. 10.

licet qui fuerunt seu sunt in hac captiuitate non fuit reuelatus terminus suæ redemptionis: ad quod respondet, quòd ratio huius differentiæ est ista: nam primis fuit reuelatum peccatum seu peccata pro quibus fuerunt in captiuitatem ducti, vt patet Reg. 4. & Paralip. 2. Et ideo illis fuit reuelatus terminus suæ captiuitatis, vt dictum est: sed secundis, scilicet in hac captiuitate existentibus, non est reuelatum peccatum, propter quod in hanc captiuitatem sunt deducti: & ideo terminus suæ redemptionis est eis similiter ignotus. Alij verò tam antiqui quàm moderni assignauerunt terminos diuersos ad huiusmodi aduentum, qui tamen termini omnes iam transierunt in præteritum, vt supra distinct. 3. cap. 4. plenè est ostensum. Quidam verò eorum asseruerunt, quòd omnes termini præterierant, & quòd non pendebat redemptio eorũ nisi in sola pœnitẽtia. Attende igitur, quomodo secundũ tres opiniones supradictas, ipsorum propria intelligentia absconditur ab illis. Nam si primam sequãtur opinionem oportet eos cõcedere, quòd peccatum pro quo sunt in hac captiuitate est eis ignotum, & hoc est verum, prout supra in præsenti distinct. ostensum est. Et consequenter si hoc peccatũ sibi innotesceret, quod quidem peccatum est derelinquere Christum verũ Deũ & hominem, & suas fatuitates sequi, tunc manifestũ est quòd terminus captiuitatis esset eis notus, scilicet cũ ab illo peccato conuerterentur per agnitionẽ veri Christi seu Messiæ: per hãc enim conuersionem statim redemptionem adipiscerentur. Si autem secundam opinionem sequerentur oporteret eos concedere, quòd Christus seu Messias iam venit, cum omnes termini per suos magistros assignati in præteritũ transierunt: non enim possunt scripturæ diuinę in quibus quilibet eorum secundum suam intelligentiam fundatur, à veritate deficere. Si autem tertiam sequãtur opinionem, oportet eos concedere, quòd nullus eorum est in vera pœnitẽtia: nã si aliquis eorum in vera pœnitẽtia esset, tunc saltem ipsę pœnitens esset redemptus per Messiam. Ex quibus manifestè habetur, quod illud quod ab ipsismet intelligitur circa tempus redemptionis, seu aduentus Messię, ab ipsismet absconditur: & hoc est quod Propheta pręDixit. Et intelligentia prudẽtium eius abscondetur, non enim dixit, & intelligentia eorum peribit, sicut dixerat de sapientia, sed dixit abscõdetur, quasi dicat quòd ipsimet non percipient ea quę per ipsos sunt intellecta, sed ab eis abscondentur, vt dictum est: Nos autem quibus veritas propalata est intelligentiam supradictorum per eos inuentam, specialiter eorum, quæ aliquid continent, veritatis habere possumus,

4. Reg. 2. Paralip.

Infr. dist. 3. c. 4.

Vera intelligentia aduentus Messie, abscondita fuit Iudæis & quare.

Corolarium notandum.

Isai. 29. c. 14

mus, & ad nostram eruditionem proficere possunt, si sacras scripturas scrutari conemur, & quędam vera historialia ad hoc pertinentia attente prospitiamus.

CAPITVLVM. X.

In quo ostenditur, quòd multa de inuentionibus seu assertionibus Pharisæorum, quas ipsi inuentores seu asserentes minime intelligunt, quandoque nobis proficiunt ad eruditionem: & quod in terminis per eos assignatis ad suam redemptionem, aliqua emerserunt, ad honorem fidei Catholicę pertinentia.

DISCIPVLVS.

HOC vltimum quod dicis, vlteriorem requirit declarationem: vnde peto quòd mihi amplius declares, quomodo intelligentia quorundam supradictorum erroneè opinantium ad nostram proficiat eruditionem.

Arist. in Metaphi.

Veri Philosophi in cognitione veritatis profecerunt, ex opinionibus antiquorum etiam à veritate deuiantium.

MAGISTER. Secundum Philosophum in Metaphisica: veri Philosophi in cognitione veritatis profecerunt, ex opinionibus antiquorum etiam à veritate deuiantium, inquantũ in talibus erroribus aliquid veritatis continebatur, cuius simile in proposito contingit. Ad quod sciendum, quòd Pharisęi & eorũ sequaces Christum perniciosè abiiciendo tribus modis circa inquisitionem termini suę redemptionis in ipso processu temporis se habent. Quidam enim eorum sic sunt in sua cę-

Pharisæi tribus modis circa inquisitionem termini suæ redemptionis se habent.

catione obdurati, quòd nec volunt inquirere de peccato, pro quo sunt in hac diuturna captiuitate, nec etiam ipsius captiuitatis terminum per scripturas scrutari curant: & ideo dicunt, quòd vtrũque est eis ignotum: & ij assimilantur infirmo, qui in tantum incurrit suæ sanationis desperationem, quòd non curat de cognitione suæ infirmitatis, neque etiam de curatione. Et istis correspondet primus modus errandi supradictus, qui inter alios pessimus est, scilicet dicentium, quòd peccatum pro quo sunt in hac captiuitate est ignotum, similiter & terminus suæ redẽptionis ignotum vtrũque. licet sit verum quantum ad eos qui vtrumque ignorant, non tamen quo ad nos qui vtrũque per Scrutinium scripturarum cognoscimus, vt ex supra dictis in prima parte habetur. Hæc tamen ignorantia non excusat eos, sed potius accusat, cũ sic non solùm crassa sed etiam affectata. Sunt alij qui non curant de inquirendo circa peccatum, pro quo in hac captiuitate detenti sunt: vel si curant, hoc attribuunt alijs peccatis antiquis, vt puta peccato vituli in deserto fabricati, vel peccatis modernis, quæ non sunt communia toti eorum vniuersitati sed singularia, quorum vtrumque est falsum vt supra ostensum est, cũ de tribus conditionibus huius peccati ageretur. Isti tamen dominum scrutari terminum suæ re-

Primus modus.

Secundus modus.

 dem-

demptionis per scripturas, & assignauerunt singuli singulos terminos iam præteritos: in quibus terminis vel in notabilioribus eorum secundum quosdam fideles in antiqua sacra pagina literatos, & à Iudaica cæcitate ad lumen fidei conuersos, aliquod bonum magnũ spirituale ad laudẽ Dei & honorem Christianæ fidei emicuit: quod sic patet. Nam sic in terminos assignatos per Iudæorũ Doctores, duo fuerunt præcipui, scilicet terminus assignatus per Rab. Moys. Aegyptium, secundum quem redemptionem Israeliticam dixit esse futuram in anno certo, computando à creatione mundi: qui quidẽ terminus iam trãsiuit in præteritũ per 218. annos, prout supra dictum fuit. Constat autem quòd in prædicto termino ab ipso assignato vel ferè, claruerunt in Ecclesia Dei duo viri sancti & religiosissimi, scilicet, beatus Dominicus & beatus Franciscus: ex quibus & eorum sequacibus in religione, doctrina fidei & morum Ecclesia vniuersalis maximè refulget, vt est manifestum. Non igitur immerito æstimãdum est, quòd de tantis viris & ordinibus toto orbe coruscantibus, aliquod prænosticum esset, per scrutinium scripturarum reperiendum. Vnde terminus quem Rabbi Moy. Aegyptius scrutatus est, non ad redemptionem Iudaicæ perfidiæ, seu pertinatiæ est referendus, sed potius ad redemptionẽ populi Dei, scilicet Christiani. Quis enim numerare posset, quot animæ per ministerium prædicationis & doctrinæ Prædicatorũ & Minorũ, tam in dictis quã in scriptis sunt Deo cooperãte à dæmoniaca captiuitate redemptæ? certè nullus nisi solus Deus, cui soli cognitus est numerus electorum. Item post prædictũ Rabi Moys. Aegyptium fuit in Hispania alter Rabbi Moys. Gerundensis: qui licet non tam magnæ autoritatis fuit sicut primus, nõ tamẽ mediocris autoritatis fuit, sed inter eos magnus reputatur. Scripsit enim super Pentatheucum, & super aliquos alios libros Bibliæ, & super suum Talmuth, multa quæ apud eos habentur, tãquam magistralia, qui in expositione Pentatheuci in parte prohemiali, cũ magna solennitate determinauit, quod terminus aduentus Messiæ futurus erat certissimè in anno 5118. à creatione mundi, secundum computationem Hebræorum. Quem quidẽ Rab. Moy. sequutus est in huiusmodi termini assignatione Rabb. Leui Begner, qui fuit de prouincia Prouinciæ in sua expositione super Danielem: iactans se super hoc diuinã reuelationem habuisse, prout ista latius dicta fuerunt supra, distinct. 3. Quem quidem terminum omnes Iudæi specialiter citra marinitanquam certissimũ, antequam trãsisset spectabant, sed Deo disponente cõtigit eis oppositũ. Pro quo scire debes, quòd

Duo termini assignati sue liberationis.

Primus terminus, per Rab. Moys. Aegyp.

Dist. 1. c. 4.

S. Franciscus & S. Dominicus.

Laus prædicatorum & Franciscanorum.

Secũdus terminus per Rab. Moys. Gerun.

Quinto millesimo & centesimo decimo octauo à creatione mundi liberatio Iudæorum.

Rab. Moys. sequutus est in hac assignatione.

Rab. Leui Begner. qui fuit de prouincia Prouinciæ, in Danielem.

Iudæi in Hispania antiquo hoste suadēte, præficiebātur in maiorib⁹ officiis Regni.

quòd in Hispania specialiter in regnis & dominiis serenissimi domini Regis, Regis Castellæ & Legionis, à magnis temporibus, suadente antiquo hoste, Iudęi magnos habebant status, intantum quòd fidelibus in multis præerant, & officia magna & publica exercebant inter Christianos, & fidelib⁹ in multis pręficiebantur. Obtinebant enim in domibus Regum & etiam magnatum officia magna, per quæ omnes subditi etiā fideles eos in magna habebant reuerētia & timore: quod non in modicum scandalum seu periculum animarum cędebat fidelium simplicium: de facili enim tales cōsueuerunt ad errores eorum qui eis pręsunt moueri. Infideles Iudęi etiam ex hoc occasionem persistendi in suis erroribus sumebant dicentes, & in suis codicibus nōnullis eorum scribentes, quòd Prophetia Iacob Patriarchæ in qua dicitur: Non auferetur sceptrum de Iuda, &c. Genes. 49. verificabatur in hoc quod Iudæi in Hispania sceptrū dominij seu regiminis obtinebant modo supradicto. Sed scrutanti historias Hispaniæ notum est, quòd in termino supradicto, qui concurrit cum anno Domini, 1358. vel circiter, contigit quòd Rex Petrus in carcerem duxit illū, qui inter Iudæos erat maximus & valdè magnus in domo Regia, quē etiam in carcere iussit interfici, & alios magnos eiusdem generis cum eo, & ex-

Geeeſ. 49. b. 10.

Petrus Rex cognomento crudelis primarios Iudæorum in Hispania interfecit. Non cognominat illum magnum.

tunc non fuit aliquis Iudęus, qui de domo regia sicut hactenus præficeretur. Cōsequenter etiā Rex Henricus secundus, bonæ memoriæ frater eius, qui Regnum fratris habuit, multas cędes seu strages antequā regnasset in Iudæis fecit, tam in vrbe Toletana, quàm in quibusdam aliis villis & castris, in cōfinibus regni Castellę existentibus: & cum huiusmodi rex Henricus secūdus regnauit, regno accepto à fratre suo Petro, ipse instituit in curiis generalibus, quòd Iudæi portarent signum distinctionis in suis vestibus, prout iura canonica volunt: quòd tamen nunquam fuit auditum in Hispania, sed indistinctè cum fidelibus conuersabantur, ex quo multa enormia & diuina legis difformia sequebantur. Consequenter Rex Ioannes primus fœlicis recordationis filius prædicti Regis Henrici secundi instituit, quòd Iudæi nulla haberent officia publica, nec iurisdictionem etiam inter seipsos in criminalibus exercerent: qua quidem iurisdictione aliàs maximè abutebantur. Post quem, scilicet Regem Ioannē, regnauit Rex Henricus tertius sanctę memoriæ filius eius, in anno vndecimo ætatis suę. In cuius regni principio, Deo vltionem sanguinis Christi excitante, multitudo populorū magna & valida contra eos surrexit, & quamplurimi fuerunt interfecti per totā Hispaniam: qui quidem tumultus incœpit

Henricus Rex secundus, multos Iudæos occidi fecit.

Hēricus instituit quod Iudæi portarent signum distinctionis in suis vestibus.

Ioannes primus Henrici filius instituit vt Iudæi officia publica seu iurisdictionem non haberent.

Tempore Henrici tertij tumultus maxim⁹ populorum excitatus est contra Iudæos.

 à ciui-

à ciuitate Hispalensi: in cuius ecclesia metropolitana quidã Archidiaconus, in literatura simplex, & laudabilis vitæ, cæpit prædicare cõtra errores Iudęorum, & modos viuendi enormes, & cõtra sinagogas eorum, nouiter contra sacrarum Canonum tenores ædificatas, ex quo tumultus supradictus incæpit: & consequenter, in breuissimo tempore per totam Hispaniam, & vsq; vltra Pirineos, & in insulis Maioricarum & Sardiniæ, velocissimè euolauit. Deus autẽ qui adeò bonus est, vt ex malis eliciat bona, sic disposuit, quòd hac vexatione currẽte & etiam post ipsius sedationem, nõnulli Iudęorum, ad cor suum reuersi, dixerunt illud. Deut. 31. Verè quia nõ est mecum Deus, inuenerunt me hæc mala. Et sic, vexatione dãte intellectum auditui, scripturas scrutari cæperunt, & à Deo illuminati errorẽ suum cognouerunt, sic quòd ad Deum conuersi nomen Christi publicè & deuotè prædicantes, multorum corda filiorum ad patres, Deo dirigente, conuerterunt, quæ omnia in iis regionibus manifesta sunt.

Multi Iudæorum ex hac vexatione ad fidem sunt cõuersi.

Deut. 31.

Isai.

Post prædictum verò Regem Henricũ tertium sanctę recordationis, successit serenissimus Rex Ioannes filius eius, qui hodie regnat & in longęuis temporibus fœliciter regnauit. Iste cœpit regnare in cunabulis, cùm esset in secundo anno ætatis suæ, & sic fuit sub tutoribus vsque ad tempus præfinitum à patre. In cuius tempore tam durante tutela, quàm post, cũ iam regimen suorum regnorum accepit, multa fuerunt instituta contra Iudaicã impietatem, quę in suis curiis & regnis pro maiori parte obseruabantur: sub quo, diuino auxilio opitulãte fideliter spectatur, quòd infidelitas tam Iudaica, quàm Sarracenica supprimetur. Ex quibus satis patet, quòd in termino finaliter à peritis Iudęorum pro sua redemptione assignato, incœpit vastatio perfidorum infidelium, & salus, vita & resurrectio fidelium ad Christũ conuersorum est exorta, quod est intentum.

Ioannes Hẽrici tertij filius cæpit regnare in cunabulis, et multa cõtra Iudaicã impietatem instituit.

Et attende quòd inter duos prędictos terminos, qui per prędictos Rabbinos in suis libris assignati fuerunt, fuit terminus alius à duobus Iudęis in Hispania, qui prophetæ dicebantur, quorum vnus erat in ciuitate Abulensi Prouinciæ Cõpostellanẽsis, & alius, in villa quę dicitur Ayllon, Seguntinensis diœcesis Tolletanensis Prouinciæ. Qui quidẽ duo tam magnalia loquębantur, & quandoque futura pręnosticabant, & occulta reuelabant, & secundum morem eorum honestè viuebant, quòd ab omnibus Iudæis istius regionis reputabãtur sancti prophetæ: & isti duo assignauerunt tempus ad videndum signum suæ redẽptionis, in anno a creatione mundi 5045. secundum eorum computationem: qui quiquidem annus concurrit cum anno

Alius terminus liberationis Iudæorum.

Duo Iudæi in Hispania dicti Prophetæ terminum liberationis assignarunt.

anno Domini. 1295. In quo quidem anno, in quarto mense qui apud vos dicitur Chaum, vltima die ipsius mensis, in qua die prædixerunt quòd Iudæi debebant habere signum suæ redemtionis, à Deo miraculosè factũ. Ad quorum proclamationem omnes Iudæi fecerunt suas pœnitentias, in ieiuniis multis, cum satisfactionibus & eleęmosynis, quasi ad Deum reuersi, orãtes, vt sibi prædictum signum suæ salutis ostenderet. In quo anno mense & die assignatis, intrauerunt sinagogas suas ad orandum Deum, induti sindonibus albis, lineis seu sericeis, prout est moris apud eos in die expiationis, scilicet in die decima mensis septimi. Et tũc, altissimo Deo cooperante, qui nullum tempus sine bonitatis suæ testimonio relinquit, in sindonibus supradictis apparuerũt cruces in omnibus, & vbicunque erant, etiam in illis sindonibus qui seruabantur in suis apothecis: quo signo viso, multi eorum fuerunt turbati, quorum quidam dicebant, quòd hoc fuerat factum diabolica arte: nimirum cùm prædecessores eorum de Christo maxima miracula faciente dicebant: In Beelzebut eiicit dæmonia. Matthæi. 9. Alij verò dubitabant, non audentes loqui, nec aliquid circa hoc iudicare. Alij vero crediderunt hoc signum fuisse veri Christi crucifigi, & disposuerunt se ad eius fidem, cum Baptismo recipiendã.

Signa Crucis in sindonibus Iudæorũ apparuerunt die illo quo sperabant horæ signum suæ liberationis.

Matt. 9. d. 34.

Isti tamen fuerunt pauci, iuxta illud, Hiere. 3. Assumam vos vnũ de ciuitate, & duos de cognatione, &c. Saluator etiã de via quæ ducit ad paradisum, dicit: Et pauci inueniunt eam. Matth. 7. quæ omnia large traduntur à Magistro Alphõso Vallisoletanensi, in quodam suo libro qui dicitur de Bellis Domini, c. 27. Qui ex prædictis multa vidit, & testimonium perhibuit: ego autẽ licet nõdum essem tempore istius signi natus, qui quidem terminus pręcessit natiuitatẽ meam, per 60. annos ferè. Testificor tamẽ coram Deo, qui hoc pręďictũ signum modo pręďicto cõtigisse, sępe & sępissimè audiui ab antiquioribus Iudęis, nemine contra dicente in ipso facto, nisi solùm in causa eius, quia quidã eorum hoc attribuebãt Magicę arti, quidam verò causam relinquebant sub dubio. Ego autem quandoque mirabar, quomodo Domini illius temporis, pręsertim Ecclesiæ pręlati de hoc non fecerunt mẽtionem in suis historiis, de quo tamen rationabiliter debuisset in perpetuũ celebrari festũ ad honorem Crucis Christi. Sed reuera hãc admirationẽ tollit à me excessiuus Iudęorũ status, in illis tẽporibus de quo iam dictũ est. Tantum enim locum habebant, cũ regibus & principibus terrę, tam in Ecclesiasticis quã secularibus, quòd hoc potuerũt suis cauillationibus impedire. Ex quib⁹ omnibus rationabiliter pręsumendum est, quòd

Hiere. 3.

Matth. 7. b. 14.

Alphonsus Vallisoletanus in lib. de Bellis Domini. c. 27.

Testimonium autoritatis de prædicto signo.

In memoriam tanti miraculi, festum Crucis debuisset celebrari.

sicut in prædictis terminis à suis magistris assignatis, redemptio per ipsos falsè spectata nō peruenit, sed potius aliqua cōtigerunt ad confirmationem seu honorem fidei catholicæ pertinentia, & per consequens ad nostrā redemptionem seu salutem. Sic presumendum est contigisse in aliis terminis, de quibus fuit facta mentio supra per te 1. dist. 3. licet illa ad nostram notitiā non deuenissent propter remotionem partium terræ Orientaliū, atque Meridionalium, ab hac regione Hispaniæ, quæ occidua est & Septemtrionalis.

CAPITVLVM XI.

In quo ostenditur, quòd aliqua verissima circa eorum redemptionem asseruerunt, quæ tamen ipsimet non intelligunt, & quòd hoc Prophetatum fuit per Isaiam.

DISCIPVLVS.

Quærit de tertio modo aduentus Messiæ, scilicet de pænitentia.

HAbeo ex per te dictis, quomodo ex primis duobus modis errandi Pharisæorum, circa cognitionem aduentus Christi aliquid nobis vtile elicitur: sed de tertio modo, scilicet asserentium, quòd omnes termini aduētus Messiæ seu Christi præterierunt, & quòd non pendet redemptio nisi ex pœnitentia, vellem aliqualem declarationē: vt scirem quomodo ex hoc nobis aliquid vtile insurgat.

MAGISTER. Iste tertius modus dicendi eorum, verissimus est, nec indiget alia interpretatione, sed sicut sonat propriam obtinet veritatem. Nam quòd omnes termini aduētus iam præcesserunt, hoc omnino consonat catholicæ veritati, per quā creditur, quòd cùm venit plenitudo tēporis misit Deus filium suum, &c. tunc enim plenitudo temporis venit, quando omnes termini per scripturas sacras ad hoc assignati sunt impleti. Si enim sacras scrutatus fueris scripturas reperies, ad idem tempus aduentus Messiæ fuerunt termini diuersis modis assignati. Aliqui enim termini assignati sunt ex parte ablationis potestatis seu dignitatis principatus à populo Iudaico: & hoc modo Patriarcha assignauit huiusmodi terminum dicens: Non auferetur sceptrū de Iuda, &c. Genes. 49. Fuit etiam alius modus assignandi huiusmodi terminum ex parte Monarchiarū, quæ in orbe præcesserunt aduētum Messiæ, & hoc modo Daniel huiusmodi terminum declarauit, cùm dixit: In diebus Regum istorum suscitabit Deus cęli Regnum, quod in æternum non corrumpetur. Daniel. 2. Fuit etiam alius terminus assignatus ex abscisione septuaginta hebdomadarum, Dani. 9. & sic de aliis quæ ad huiusmodi assignationē in sacris scripturis possunt reperiri. Vnde notāter Apostolus dixit: Cùm autem venit plenitudo temporis. tunc enim plenitudo tēporis venit, quando tempora diuersimodè ad hoc

Termini aduentus Messiæ diuersis modis fuerunt assignati.

Genes. 49. b. 10.

Danie. 2. g. 44.

Danie. 9. f. 14.

Ad Gal. 4. a. 4.

ad hoc assignata simul concurre runt. Similiter & verba Pharisaica supradicta non aliud propriè sonant, nisi quòd omnes termini præfiniti transierunt in præteritum, & quòd non pendet redemptio, nisi ex pœnitentia. Quæ quidem verba fidelissima sunt & vera: quæ vtinam intelligerent, vt benè agerent: sed verus intellectus huiusmodi verborum est eis absconditus, vt supradictum est: specialiter ex hoc quod peccatum pro quo in hac captiuitate existunt est eis ignotum, quod expræssè prænosticatum est per Hiere. Tren. 2. vbi dicitur: Prophetæ tui, id est expositores tui, viderunt tibi falsa & stulta, nec aperiebāt iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent. Ex quo patet, quòd si huiusmodi peccatum esset eis cognitum ad pœnitentiam prouocarentur, & sic statim adipiscerentur redemptionem. Sed per tertium modum excæcationis, quam iustè incurrerunt, per quam propriè inuentiones suæ sunt eis absconditæ, iuxta illud: Et intellectus prudentium abscondetur. sanus intellectus propriè inuentionis eorum est absconditus, vt dictum est.

Treno. 2. c. 16.

Corolarium notandum.

CAPITVLVM XII.

In quo ostenditur, quòd cęcitas Pharisaica, de qua Isaias prophetauit, compendiosè traditur in Euangelio.

DISCIPVLVS.

Ex præmissis habeo triplicem excæcationem Pharisaicam, per Isaiā, per supra prædicta pronosticatam, cum illuminatione gētium, simul in eadem autoritate contentam: & vellē scire si fortè huiusmodi cæcitas fuit à Christo ipsis Pharisęis denunciata.

MAGISTER. Si scrutatus fueris Euangelia Christi, clarè reperies quòd illud quod Prophetica tuba, scilicet Isaias, de hac cecinit cæcitate, Euangelica dicta compendiosè exposuerunt. Vnde Saluator in Pharisæorum præsentia dicit: In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant, Ioānis. 9. In quibus verbis Christus quatuor expressit circa huiusmodi cæcitatem. Primum scilicet, quòd hoc intelligendum erat de Pharisæis. Vnde ibidem subditur: Et audierunt Pharisæi & dixerunt: Nunquid & nos cæci sumus? Secundum quòd hanc cæcitatem ex iudicio diuino incurrerunt Pharisęi, vt iamdictum est, & de hoc prędixit: In iudicium ego in hunc mundum veni. Tertium est, vt illuminatio gentium cum prædicta concurreret cæcitate, de quo dicit: Vt qui non vident videant. Quartum, quòd huiusmodi cęcitas Pharisaica non excusat à peccato, sed potius aggrauat. Vnde Pharisæis dicentibus: Nunquid & nos cęci sumus?

Euangelia compendiosè Pharisaicam cæcitatem exposuerunt.

Ioan. 9. c. 39.

Circa Ioannis verba quatuor Christus expresit. Primum.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

mus? respondit: Si cæci essetis, peccatum non haberetis. non enim erant cæci per priuationem luminis naturalis rationis, sed per luminis gratiæ subtractionem, quam vt supra dictum est meruerunt.

CAPITVLVM XIII.

In quo ostenditur, quòd ex excæcatione Pharisaica nullũ præiudicium generatur fidelibus de genere descendentibus Israelitico: nam in potissimis temporibus Ecclesiæ, scilicet in eius exordio & fine, in quibus Christus fuit & erit præsens in natura assumpta, de stirpe Israelitica descẽdentes principaliores fuerũt, & erunt: nam in fine mundi totum genus Israeliticum Christo firmissimè adhærebit.

DISCIPVLVS.

Considerans hanc triplicem excæcationem iudicio diuino iustissimo Iudaicam plebem incurrisse, vt ex vaticiniis Prophetarum & Euangelicis patet documentis. De qua triplici excæcatione videtur intelligendum illud. Deute. 28. Percutiat te Dominus amentia & cæcitate ac stupore mentis. vbi non de cæcitate corporali agitur, sed mentali: nam statim subdit: Et palpes in meridie sicut palpare solet cæcus. Si enim cæcitas, de qua loquebatur esset corporalis, superfluè diceretur: Palpes in meridie sicut cæcus: non immerito mirandum videretur; nõ solum quomodo aliquis eorum saluari potest vel potuit, sed etiamsi aliqui eorum saluantur, quomodo ab eis opprobrium seu macula tantæ excæcationis tolli posset. Et circa hoc scire velle, si de hoc sunt aliqua prophetica vaticinia specialiter loquentia de sua illuminatione & eleuatione post casum.

Deute. 28. c. 28.

Quæris si aliquãdo à tali cæcitate sanandi sint Iudæi.

MAGISTER. Iuxta doctrinam Saluatoris: Quod apud homines est impossibile, non est impossibile apud Deũ. Matt. 19. Et ideo præueniente gratia diuina, qua homo se conuertit ad Deum, nõ est impossibile quòd homo illuminetur, & Deo adhæreat per gratiam gratificantem. Sed ad tollẽdam penitus tuam secundam admirationem, audi Apostolum ad Roma. 11. qui de hac materia altè loquitur & profundè, & circa hoc tradit verissimã documenta, vt cum dicit de Iudæis: Nunquid sic offenderunt vt caderent, absit, &c. In quo docet quòd conuersio eorum potius est intenta à Deo tanquam ad perfectionem humanæ salutis pertinentem, quã eorum casus, & infra: Si enim amissio illorum recõciliatio est mundi, quæ assumptio, nisi vita ex mortuis, &c. In quo ostendit, quòd ex quo amissio eorũ profuit in recõciliatione mundi, à fortiori considerare debemus, quòd assumptio eorum potior esset, & quasi vita ex mortuis: & infra: Potens enim est Deus iterũ inserere illos, &c.

Matth. 19. d. 26.

Roma. 11. b. 11.

Iudæorum conuersio à Deo intenta potius quam eorũ casus.

Et vt

Et vt Apostolus ostendat, quòd huiusmodi conuersio eorũ non solùm reputanda est tanquam possibilis apud Deum: quia de multis possibilibus apud Deum quamplurima non procedunt ad actum, sed quòd extimanda est de possibilibus, quæ spectanda erant seu sunt ventura: idcirco ibidem dicit: Nunquid Dominus populum suum repulit? quasi dicat: Nullo modo credẽdum est, quòd Deus populum suum repulisset antiquum, sic vt eos pœnitus, nunquam esset rẽconciliaturus, quod probat ex hoc quod sine pœnitentia sunt dona & vocatio Dei: quæ quidem verba Apostoli, si diligenter perspexeris cum aliis in hoc capitulo contentis, admiratio tua pœnit⁹ tolleretur: & de hoc vide supra in 1. parte distinct. 2. cap. vltimo. Et circa hoc attendere debes, quòd sicut excæcatio Iudæis in credulitate Pharisaica in factis fuit Prophetice prænunciata, sic eorum conuersio salutifera in Prophetarum vaticiniis reperitur fore excellens & potentissima, intantum quòd opprobrium excæcationis in honorem conuerteretur, quo ad illuminatos.

Infra 1. p. dist. 2. c. vlt.

Conuersio futura Iudæorum per Prophetas pronũtiata.

DISCIPVLVS. De hoc vltimo quæso vt me vlterius doceas.

MAGISTER. Ad huiusmodi declarationem considerãdum est, quòd si diligenter scrutatus fueris scripturas reperies, quòd tam in exordio Ecclesiæ, quam in fine, quæ principaliores partes sunt totius Ecclesiæ Christi durationis, & in quibus Christi præsentia in sua Ecclesia potior consideratur, in illis, scilicet duabus partibus, fideles Christi de genere Israelitico carnaliter descendentes, principales assistentes, ipsi Christo fuerunt seu erũt. In primo enim aduentu Apostoli, qui pro maiori parte Israelitici fuerunt inter cæteros à Christo fuerunt electi, ad fructum redemptionis in orbe producendum: iuxta illud Ioannis. 15. Ego vos elegi de mundo, vt eatis & fructum afferatis, &c. In secundo verò aduentu similiter ipsi principaliores spectantur, iuxta illud: Cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos, &c. Matth. 19. Ex quibus tanta excellentia huic nationi Israelitica attribuẽda est, quòd opprobrium excæcationis supradictæ sufficiẽter ab eis tollitur. Vnde Isai. 39. vbi de cæcitate quam Pharisæi ex suis meritis incurrerant agitur, Propheta ibidem subdit: Propter hoc, hæc dicit Dominus ad domum Iacob, nõ modo confundetur Iacob, nec modo vultus eius erubescat, quia cum viderit filios suos sanctificantes nomen meum, & sanctificabunt sanctum Iacob, & Deum Israel prædicabunt. In quibus verbis Propheta remouet opinionem falsè estimantiũ, quòd ex hoc quod Pharisæi & eorũ sequaces, quæ maior pars Iudæo-

Principales assistentes Christo de Israelitico genere descenderunt.

Ioa. 15. c. 16

Matt. 19. d. 26.

Opprobriũ excæcationis tollendũ

Isai. 39. g. 22

Nota præclaram expositionem.

Iudæorum erat, secundum numerũ tantam incurrerant cæcitatem, quòd Christũ eis promissum eiecerant, quòd hoc in confusionem ipsius Iacob, à quo secundum carnem descenderant redundaret, quod tamen Propheta improbat dicens: Non modo confundetur Iacob, scilicet Patriarcha pater eorum, non habebit de hoc ratione cõfusionis, ex hoc quòd Pharisæi pessimi & ingrati, ab ipso Iacob secundum carnem descẽderunt: nam cùm viderit filios suos, scilicet Apostolos, qui de sua stirpe descenderunt, sanctificantes nomen meum, & Deũ Israel prædicantes: ex quorum sanctificatione & prædicatione errores spirituales fuerunt euacuati, & increduli legem didicerunt diuinam, de quo statim subdit: Et scient errantes spiritu intellectum, & mussitatores discent legem. ex hoc non habet locum confusio supradicta. Ex quo patet, quòd dictum est, scilicet quod in exordio Ecclesiæ, principales fuerunt illi qui de stirpe Iacob descenderant: intantum quòd ex hoc tollitur confusio Iacob & fidelium ab eo descendentium, licet ex eo Pharisæi vel Scribæ descenderunt. Item Isai. 4. vbi agitur de tẽpore primi aduentus Christi, cùm dicitur: In die illa, scilicet incipiente tempore gratiæ quæ dies est, erit germen Domini, scillicet Christus in magnificentia, &c. subdit: Et erit omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Hierusalem, sanctus vocabitur, &c. quod intelligitur de fidelibus Christi primitiuis, qui pauci & quasi derelicti fuerunt, & consequenter sancti vocantur, qui omnes ferè de genere Israelitico fuerunt, vt est manifestum. In secundo verò aduentu Christi, qui propè finem mundi spectatur, ipsi qui in primo aduentu Christo principaliter astiterunt, in hoc secundo principaliter assistere debent, vt dictum est: De reliquis verò, scilicet Iudæis, qui illo tẽpore remanserũt, communiter tenetur, quòd derelicta antichristi falsitate, Christo firmissimè adhærebunt, intantũ quòd pro eius fide magnas persequutiones vsque ad martyria passuri sunt, & in fide Christi deuotissimè perseueraturi: de quibus intelligitur illud Apostoli ad Romanos, 11. Omnis Israel saluus fiet. prout Doctores ibidem exponunt, quod propriè & planè legitur Oseę. 3. vbi sic dicit: Dies multos sedebunt filij Israel sine Rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Therafin. Et post hæc reuertentur filij Israel, & quærent Dominum Deum suũ, & Dauid Regem suum. vbi in translatione Chaldaica dicitur: Et obedient Messiæ filio Dauid Regi suo, & pauebũt ad Dominũ. in Hebræo habetur: Et fluẽt ad Dñm & ad bonũ eius in nouissimis diebus. Hæc Oseas: Quæ quidem

Margin notes: *Corolarium notandum.* — Isai. 4. — *De secundo Christi aduentu.* — *Qui in primo aduentu Christo principaliter astiterũt in secundo, principaliter ipsi assistere debẽt.* — Rom. 11. a. — Oseæ. 3. b. — *Chaldaica translatio.*

quidem autoritas Prophetica, propriè verificatur de statu Iudæorum, qui est in præsenti diuturna, & absque certo termino captiuitatis, quã propriè signat Propheta dicens: Dies multos. quasi diceret: Per dies multos quorum finis non est nobis notus. In hac enim captiuitate manifestum est, quòd sunt sine Rege de genere eorum, & etiam sine principe, quod tamen non fuit in Babylonica captiuitate, vbi Reges habuerunt & comites, quãtum ad honorificentiã, vt in 4. Reg. Sunt etiam in hac captiuitate sine sacrificio & altari, cùm carent templo secundum legem Mosaicam regulato: sunt etiam in hac captiuitate sine Ephod, scilicet veste sacerdotali & sine Therasin, quod est quoddam idolaticum, quod secundum ritum idolatriæ ad futura cognoscenda ordinatur. Labã enim dicebat, Gen. 31. de suo Therasin: Cur furatus es Deos meos? Per ista enim Propheta significare intendebat, quòd in hac captiuitate Iudæi nec colebant Deum verum nec idola, quod tamen aliàs non sic erat, sed semper fuerũt cultores Dei vel idolorum. Quid autem de hoc contingeret in nouissimis diebus, scilicet circa finem mundi, ostẽdit dicens, quòd postea, scilicet post multos dies, illos qui diuturnam signant captiuitatem, reuertentur filij Israel, idest conuertentur & quærent Dominum Deum suum, scilicet Deum Patrum suorum, qui Deus Israel communiter nominatur in scripturis: & quærent Dauid Regem suum, id est Messiam, & fluent ad Dominum, ad Deũ recurrendo, ad modum impetus fluminis, & ad bonum eius scilicet ad bona spiritualia per Christum promissa, & hoc in nouissimis diebus, scilicet in fine mundi, vt dictum est: ex quo habes, quòd in nouissimis diebus scilicet in fine mundi, tota gens Israelitica conuerti debet ad fidem Christi, quod concordat cùm Apostolo vbi supra ad Roma. 11.

In captiuitate Babylonica Reges habuerunt Iudæi in hac verò sine Reges sunt.

Ge. 31. d. 26

Iudæi semper fuerunt Dei cultores vel idolorũ.

Conuersio Iudæorũ ad Christũ in fine mundi.

DISCIPVLVS. Hæc autoritas Oseæ exponitur ab Hebreis de Messia, per ipsos expectato, quem dicunt venturum esse in fine temporum.

Exorta expositio Oseæ

MAGISTER. Si benè cõsideras, hoc quod dicit Propheta: Et quærent Dauid Regem suum, vbi secundum translationem Chaldaicam habetur: Et obedient Messiæ filio Dauid Regi suo, non potest verè seu propriè intelligi de Messia per ipsos spectato, de illo enim debuissent dicere: Et veniet Dauid Rex suus, quia in illo tempore, scilicet in nouissimis diebus secundum eos primo venturus est, sed cùm dicit: Et quærẽt Dauid Regẽ suum: seu. Obediẽt Messiæ filio Dauid Regi suo. manifestè ostenditur, quòd ille Messias iam venerat, sed filij Israel ipsum antea non quærebãt, nec ei obediebant: & ideo non inue-

Vera Oseæ expositio.

inueniebant eum: sed in nouissimis diebus quærent Deum & obedient vero Mesſiæ, qui iam erat in mundo, licet vſque nũc eum non quæſiuiſſent nec obediuiſſent.

CAPITVLVM XIIII.

In quo oſtenditur, quid de Iudęis in tẽpore medio, qui intra primum aduentũ Chriſti & ſecundum, ſecundum Scripturarum ſcrutinium ſentiendum eſt. Et ibidem huiuſmodi tractatus in laude diuina finitur.

DISCIPVLVS.

[...narit de ...ra Iudæo ...m tempo. inter me...o.]

HAbeo ex iis quæ doces, quòd in duobus temporibus præcipuis, ſcilicet in tempore aduentus Chriſti, primo & ſecundo fideles, qui fuerunt & erunt de genere Iſraelitico, excellentiam habent & habere debent inter cæteros fideles communiter, ſed in tempore intermedio vellem ſcire, quid de eis per ſcripturarum ſcrutiniũ ſentiendum ſit.

[...ẽpore in...medio ...uci Iudæi ...nuertẽtur ...Chriſtũ.]

MAGISTER. De hoc tẽpore intermedio quod valde maius eſt in extenſione durationis, licet minus in deuotionis intenſione: ille Propheta Euangelicus ſcilicet Iſaias prædixit, qualiter Iſraelitici deſcendentes à Iacob ſecundum carnem ſe debebãt habere, ſcilicet quòd paucisſimi eorum per interualla tẽporum & locorum diſtinctionẽ, erant ad ſtatum ſalutis colligendi: de iis enim intelligitur illud

[Isa]i.17.b.6. Iſai.17. Et relinquetur in eo ſicut racemus, & ſicut excuſſio oliuæ duarum, aut trium oliuarum in ſummitate rami. Poſtquam enim per eorum infidelitatem ſunt excuſſi, & ſeparati à radice oliuę, in qua fuerunt antiquitus radicati, adhuc erunt in eis relictę quaſi duę vel tres oliuę, ſcilicet pauci numero, qui in viriditate ſuę radicis, radicati relinquentur. Quod videmus impletum in iſto medio tempore, in quo aliqui paucisſimi eorum in fide Chriſti ſunt radicati: quod non ſolum intelligendum eſt de ſimplicibus ſeu illiteratis eorum, ſed etiam de viris notabilibus, qui fœliciter Eccleſiarum gubernacula poſſederunt, & opuſcula fidelisſima in honorem fidei & Chriſtianæ religionis compoſuerunt: vnde notanter dixit Propheta: In ſummitate rami, quaſi diceret de illis paucis remanentibus nonnulli erũt in ſummitate rami, ideſt in apicibus magnis ſeu ſummis Eccleſiæ. Vnde ſecundũ hiſtoriã Damaſij, prout Tholominus de Lucha narrat. Quidam Summus Pontifex de genere Iſraelitico nomine Euariſtus, in cathedra Petri ſedit. Anno Domini 112. & fuit ſeptimus à beato Petro, & per decem annos, ſeptem menſes & duodecim dies, vniuerſalem Eccleſiam laudabiliter rexit, & vitam ſuamglorioſo finiuit martyrio. Fuit etiam in Hiſpania tempore Gothorum, quidam de ſtirpe Iſraelitica nomine Iulianus Pomerij, qui tertius à beato

Paucisſimi Iudæi ſunt in Chriſto radicati.

Damaſi Hiſto.

Euariſtus Pontifex Iudæus.

Iulianus Pomerij Archiepiſcopus Toletanus Iudæus.

subleuato Ildefonso cathedrā Toletanensis Ecclesiæ & primatum Hispaniarum obtinuit: de cuius vita virtuosa Rodericus Archiepiscopus Toletanus, in sua compendiosa historia laudabilem fecit mentionem. Item Vincētius Valuacensis in sua historia narrat, quòd fuit in Hispania, quidā de hoc genere nomine Petrus Alphonsi, qui quendam dialogū solennem ędidit, ad fidei Catholicę declarationem, contra Pharisaicam perfidiam, qui quidem dialogus in iis reperitur partibus. Fuit etiam in hac regione tēpore Regis Alphonsi X. quidam magister Alphonsus Burgensis magnus Biblicus Philosophus & Methaphisicus, qui in sexagesimo anno ætatis suæ verè fidem Christi & sacrum baptismum suscepit. Et consequēter cùm esset sacrista Ecclesiæ Vallisoletanensis pulchra opuscula ad confirmationem fidei, & confutationem Iudaicæ perfidiæ, in Hebraica lingua ædidit: quorum translationes in vulgari in domo Prędicatorum Vallisoletanen. hodie reperiri possunt. Vnde præsumendum est, quòd in aliis mūdi partibus, vbi captiuitas Israelitica est dispersa, similia contigerūt: licet ad nostram notitiam, propter eorum raritatem, & viarum prolixitatem nondum venit: quorum omnium consideratione potest intelligi impletum fuisse illud propheticum: Assumam vos vnum de ciuitate, & duos de cognatione, & adducā vos in Sion, Hiere. 3.

Rodericus Archiepiscopus in sua historia.

Alfonsus Burgensis Iudæus conuersus cōtra perfidiā Iudæorū scripsit.

Hiere. 3.

DISCIPVLVS. Scrutinium nostrum casti eloquij hora est, vt interrūpat oratio, gratiarum actio & vox laudis: quoniam finem scrutandi huius libri spectare non potest, quia incomprehensibilis est; quem cœpimus scrutari: & vt verbis vtar Hilarij, qui piè infinita prosequitur, et si non se peruēturum nouit, tamen profectum gratulatur inestimabilem. Ideo fructū tam dulcis scrutinij, celsis laudibus prosequamur, apertè confitentes. Quia hæc est lex Domini immaculata, conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis. Illa ergo parua stilla sermonum eius, quam ipso stillante scrutando degustauimus, à prosequenda lectione in eius dilectionem sponte nos rapiat. Vnde quem diligenter hactenus scrutari sumus, scrutemur amando diligendo: ex quo in iis, quæ Christianæ religionis sunt penetrabilius, sine carta & calamo procedemus: quia dilectio interdum intrat, vbi cognitio foris stat. Si alimenta quoque morituri corporis ædunt pauperes & saturantur, vt laudent Dominum, qui requirunt eum. Immensa eloquiorum Dei, medullam æternæ vitæ, sub cortice scrutātes, in voce exultationis & cōfessionis debent epulantes alacrius resonare: quoniam quicquid in ea studiosè

In gratiarū actionē tractatum fœlicissimè absoluit.

Hilarius.

Scrutanda in Deo.

scrutamur est veritas, quicquid præcipitur bonitas, quicquid promittit fœlicitas. Ipse autem mediator Dei, & hominũ homo Christus Iesus veritas est sine fallacia, bonitas sine malitia, fœlicitas sine miseria. Cui honor & gloria in seculorũ secula. Amen.

Explicit opus planè diuinum D. D. Pauli

de Sancta Maria, Episcopi Burgeñ. summo studio ac diligentia correctum, per Magistrum Christophorum Sanctotisium Augustinianum, suisque expensis typis mandatum.

F. CHRIS-

F. CHRISTOPHORVS SANCTOTISIVS AVGVSTINIANVS, Sacræ Theologiæ Professor, candido Lectori Salutem.

MIRACVLO tribuendum puto, epistolam hanc, seu potius libellum dixerim è manibus Iudæorum erutum, ad nostras deuenisse. Diu enim Sathanæ arte apud eos delituisse: si libri discursum & eius supputationem considerare volumus, constat. Rabbi enim Samuel Israelita, anno millesimo à tempore quo Titus & Vespasianus Hierosolymorũ ciuitatem omnium inclitam vastauit, libellum hunc Rabbi Isaac Synagogæ magistro, à Deo intimè tactus, veritatis addiscẽdę auidissimus ducauit. At verò post ducentos & triginta annos à tempore præfato, in hominum notitiam, diuino fauente numine, peruenit. Vbi verò ducẽtis, & eo amplius annis latuerit. & ex quibus fuerit Archiuis ex tractus, quis scire poterit? Hoc mihi vnum validissimè persuadeo, & certa fide credo, libellum hunc inter thesauros niuium, Iob.38. & grandinum, nempè inter Iudæorum scrinia & scripta, omni niue frigidiora, omniq; Spiritus sancti calore destituta, interq; durissimam grandinem ipsorum cordium absconditum delituisse. At verò Deus Opti. Max. Ecclesiæ suæ prospiciens, ex Iudæorum promptuariis, multa in lucem ad nostram maximam vtilitatem prodire fecit, quibus tempore hostis, temporeq; pugnæ & belli, ipso videlicet tempore, quo Iudaica perfidia magis magisq; contra Christi fidem insurgere nitebatur, Christi fideles ex eorum Bibliothecis, tanquam ex eorum armamentariis, selecta colligerent arma, quibus ipsos debellarent, vincerent, & necarent, atque tanquam corpora iam mortua & fœtida ab Ecclesiæ arce omnino propellerent. Hinc fit, candide lector, vt inter varia Rabbinorum scripta, quæ ad nostræ Christianæ fidei robur, & amplitudinem non parum conducere videntur, libellus hic Rabbi Samuelis Israelitæ primas habeat, vt pote qui summa breuitate primaria nostræ fidei mysteria ex Sacræ scripturæ limpidissimo fonte hauserit, & nobis propinarit. Vbi luce ipsa meridiana clarius ipsis Iudæis ostendit, omnes qui Messiæ aduentum pertinaciter expectãt, in summa cæcitate, cordisq; duria nequiter persistere. Idq; nõ modo validissimis scripturæ Sacrę argumentis conuincit, sed etiam hostium nostrorum, nempè Sarracenorum testimoniis comprobatum relinquit: & quod adhuc efficacius est, propria ipsorum experientia malorum, tanquam digito demonstrat, lõgam ipsorum captiuitatem, quàm miseri patiuntur, perpetuam omnino futuram, ob plusquam ferinam crudelitatẽ, quam in verum Messiam ipsis à Deo missum cõmiserunt. Quibus tandẽ argumẽtis efficacissimis cõmoti, omnes sui generis, vna cũ ipso tandẽ ad Christũ percutientes pectora sua conuerterentur, fatentes atq; publicè prædicãtes. Verè filius Dei erat iste. Sed (proh dolor) miserrimi omniũ homines Cymeriis, plusquã tenebris inuoluti adhuc perpetuò in illa miserrima cæcitate, absque vllo pœnitentiæ signo infælices manent. Et vt cæcitatẽ cęcitati tandẽ agglomera-

rent, perfidi Iudei, videntes se se tot tantisq; veritatis testimoniis, & Prophetarum & Rabbinorum, necnon etiam exterorum, atque longissima tantorum malorum experientia omnino conuinctos, tanquam frenetici, qui in medicum furore perciti insurgunt: ita in hunc libellum ferina rabie commoti insurgentes, postquam lacerare, aut Vulcano tradere (Deo sic disponente) ausi non fuerunt, in obstrusissimis latebris, ne quando à fidelibus inuentus, per eius fortissima argumenta conuincerentur, absconderunt. Deus, qui vti omnipotens, ita misericors est, thesaurum hunc diutius delitescere noluit, sed in Ecclesię suę vtilitatem, per pium ac religiosum virum fratrē Alfonsum bonihominis Hispanū, Dominicani instituti professorem in lucem emitti voluit. Qui ex Arabico in Latinū sermonē, anno ducentessimo trigesimo nono, supra millesimum trāstulit. Et ne Sathanę malitia iterū nobis periret, ex vetustissima excusione, cū bladis & tineis decertante, in lucem prodire feci, atque vnà cum D.D. Pauli Burgensis Episcopi Scripturæ sacrę scrutinio, cū eiusdem planè sit argumenti coniunxi. Tu candide lector, diligenter lege, & laboris suscepti, mihi crede, non pœnitebit. Vale & me iam senio confectum, tuis precibus, commendatum pio suscipe animo. Ex nostro Augustiniano museo vigesima mensis Iulij

1591.

TRACTA-

TRACTATVLVS MVLTVM VTILIS AD CONVINCENDVM Iudæos de errore suo, quem habent de Messia adhuc venturo, & obseruantia legis Mosaicę.

Epistola prohæmialis.

REVERENDO in Christo patri fatri Hugoni, Magistro, ordinis Prędicatorũ dignissimo, ac sacrę paginę professori, eius subditus F. Alfonsus bonihominis Hispanus, promissam obedientiã promptã in omnibus semper & deuotã. Cùm ego propter paruitatem meã, & insufficientiã non similis, quòd vobis possim, vel sciã aliquid magnũ facere, vel saltem assistere tãto patri in laboribus & curis vestris, quos pro vera quiete omniũ, & totius patrię sustinetis: ad solatiũ vestrum aliquale, quasi subleuamen laboris libellũ hunc antiquissimum, qui nuper deuenit ad manus meas, & fuit in arcis tot temporibus occultatus, nostra translatione de Arabico in Latinũ per me interpretatũ, paruũ Enxeniolũ vobis mitto. Sciendũ, quòd inter Iudęos multũ gloriantur illi, qui Arabicarũ literarum obtinent peritiã. Tum quia illę literę sunt in antiquorũ Philosophorum vsu satis copiosę. Tum etiam, quia in eis, vt puto, paucis Iudęis paucioribus Christianis notis scribunt cõfidentius secreta sua, quę volũt aliis occultare. Qua de causa, vt estimo, Iudęus iste, licet Cathecumenus, autor huius libri, nõ ipsum Hebręo sermone, sed in Arabico annotauit. Sed oportet, vt tardè vel citò omnia occulta reuelẽtur, iuxta sententiã Saluatoris. Ego verò in trãsferendo ipsum autoritates Bibliæ ab ipso Iudæo inductas, sic scripsi in locis suis in Arabico & Latino, non prout in nostra habẽtur trãslatione secundũ beatum Hieronymum, sed prout iste Iudęus eas scripsit, quando cõposuit istud opus. Et hoc feci, ne aliquis mihi possit imponere, quòd in contextu aliquid pręsumpserim addere, diminuere, vel etiã immutare: & vt super hoc essent omnes Arabici mihi testes. Et hoc dico, quòd Iudęus iste nostrã translationẽ nõ sequitur, vt videbitur in processu. Me autẽ, vt credo oportuit ipsum exponere in Latino, prout ipse loquitur in Arabico, eius modũ loquendi & ordinem, quantũ possibile est, seruãdo: aliter nõ interpres eius sed corruptor libri sui dici possem, vt etiã Iudęi, si viderunt istũ librum in vtraq; lingua conscriptũ, tantum cõuincantur per eũ si viderent, quòd autoritates in Latino adhoc descriptæ in Arabico nõ discordarent. Et cũ solatio vestro, Dñe mi & magister, hic est finis huius, quẽ intendo. Conseruet vos ordini nostro Dominus noster Iesus Christus per multa tẽpora in sua gratia & amore, Amen.

Hic liber ex Arabica in Latinã linguam translatus.

Magni habentur inter Iudæos, qui Arabicæ linguæ peritiã habent.

Iudæus quare non Hebraicè, sed Arabicè scripsit.

Excusat se eo quod non vtatur vulgata versione D. Hier. in autoritatibus citandis.

¶ Incipiunt capitula.

Capitulum primum. Quare Iudæi sunt in ira Dei.

Capitulū secundū. Probat quòd pro quodam graui peccato, in quo sunt, sint in hac dispersione: & arguitur cōtra eorum obseruantiam legis.

Capitulum tertiū. Quomodo omnis obseruantia legis Iudæorū non est acceptabilis Deo propter peccatū in quo sunt.

Capitulum quartum. Ostēdit, quòd Iudęi sunt cæci.

Capitulum quintū. Quod Iudæi decipiunt alios & seipsos.

Capitulum sextum. Quòd sit illud peccatū, propter quod Iudæi sunt in hac captiuitate.

Cap. septimū. Quòd iustus Iesus Christianorum, Deus iniustè venditus sit.

Cap. octauū. Quomodo post occisionē facta est dispersio Iudęorum secundum Danielem.

Cap. 9. Quod duo sunt aduētus Christi.

Cap. 10. De primo aduentu Christi.

Cap. 11. De secundo aduentu Christi, quod tunc sit cum potentia iudicaturus.

Capit. 12. De Christi ascensione.

Cap. 13. Adhuc fortius probat corporalem ascensionem Christi.

Capitulum 14. De cæcitate Iudæorum, quòd non credunt Christum aduenisse nec intelligunt.

Cap. 15. Quomodo cæcitas Iudæorū, & incredulitas circa Christū fuit prænunciata per Prophetas.

Capitulum 16. Ostendit reprobationem Iudæorum propter eorum perfidiā, & electionē gentiū, propter eorū fidem.

Cap. 17. De viuificatione gentium, & interfectione Iudæorum, prout etiam videbitur in cap. sequenti.

Cap. 18. Quomodo gentes per fidem viuificatę habent mundas obseruantias nouæ legis.

Capitulum 19. De electione Apostolorum loco Prophetarum.

Capit. 20. De reprobatione sacrificij Iudęorū & electione sacramenti Christianorum.

Cap. 21. Quòd Deus refutauit ieiunia, sabbatha & sacrificia Iudæorū & Christianorum elegit.

Cap. 22. Probat obiectionem Synagogæ & electionem Ecclesiæ per verbū Domini ad Rebeccam.

Cap. 23. Probat hoc idem per verba Malachiæ Prophetæ.

Capitulū 24. Quòd cantus Christianorum est Deo acceptus.

Cap. 25. Quòd Iudæi indebitè reprehendunt cantum Christianorum.

Cap. 26. Probat apostasiam Iudæorum à Deo.

Capitulum 27. Concludendo inducit aliqua dicta Sarracenorum de Iesu & Maria matre eius.

Videtur addendum à tēpore Titi.

Anno millesimo scripta fuit hæc epistola.

INcipit Epistola, quam misit Rabbi Samuel Israelita, oriundus de ciuitate Regis Morochorum, ad Rabbi Isaac magistrum Synagogę, quæ est in Subiulmeta in prædicto regno, in anno Domini millesimo, sed translata de Arabico in Latinum, per fratrem Alfonsum boni hominis Hispanum, ordinis Prædicatorum: quam translationem fecit Anno Domini millesimo trecentesimo tricesimo octauo, tempore Pontificatus domini Benedicti Papæ XII. Quæ epistola cuius sit æditionis, & ad quid valeat, pro-

Trecentis & triginta octo annis hæc epistola latinis.

hœmium

hæmium ipsius Epistolæ, & narratio eius plenius declarabunt, cum titulo qui est talis.

EPISTOLA QVAM SCRIPSIT MAGISTER Samuel Israelita, oriundus de ciuitate Regis Marochiani, ad Rabbi Isaac magistrum Synagogæ, quę est in Subiulmeta in regno prędicto.

Optima salutatio, quæ pietatem indicat.

CONseruet te Deus, o frater, & permanere te faciat vsquequo terminetur ista nostra captiuitas, & congregetur ista nostra dispersio, & appropinquet spes nostra, & signet Deus beneplacitũ suum super vitam nostram. Amen. Noui & expertus sum, quòd plenitudo scientiæ nostri temporis est in te, & tu es spes nostræ certificationis in dubiis legis & Prophetarum cum tuis expositionibus gloriosis. Vnde ego particeps doctrinæ tuæ fieri desiderans, tibi expono exitus cordis mei, super illis quæ legis sunt & prophetarum, super quibus anxior cum timore. Quapropter recurro ad abundantem scientiam tuam & sapientiam, & mitto tibi libellum istum, spectans per te, Deo volẽte, in veritate cõfirmari ac in dubiis declarari.

Scriptura sacra sic legẽda est cũ anxietate & timore.

Nota quanto affectu cupiat doceri.

CAPITVLVM I.

Quare Iudæi sunt in ira Dei.

Quare tamdiu in captiuitate maneant eo enim tempore mille anni erãt iam completi.

DESIDERO, Domine mi, certificari per te ex testimoniis legis & Prophetarum & aliarum scripturarũ, quare nos Iudæi generaliter percussi sumus à Deo in captiuitate ista, in qua sumus, quæ potest vocari propriè ira Dei perpetua, quoniam non habet finem. Nam modo sunt mille anni completi & vltra, quòd per Titum fuimus captiuati. Nos scimus, quòd patres nostri adorauerunt idola, occiderũt Prophetas, & legem Dei abiecerunt, & propter omnes istas transgressiones Deus nõ percussit eos captiuitate, nisi per 70. annos in Babylonia, & post tẽpus præfatũ placatus est eis, & reduxit eos in terrã suam. Et secundũ scripturã ira Dei fuit tũc tẽporis validissima super omnes iras, quas ante tẽpora illa cõmemorat scriptura: & tamen vt dictũ est pœna tantorum peccatorum non fuit, nisi 70. annis. Et nũc, Dñe mi, ira Dei, quę in prę senti punit nos, non habet terminũ, nec finis ei⁹ nobis pmittur in Prophetis. Si voluerimus dicere, quòd ista præsens ira in qua sumus, sit adhuc illa ira, propter quã fuit illa captiuitas 70. annorũ, quia tunc non cõpletè satisfactũ est de peccatis prædictis per illos patres nostros, nos facimus Deũ mendacẽ, quòd absit, quoniã ipse Deus verus & gloriosus illi captiuitati imposuit præfatũ terminũ per Prophetas, scilicet 70. annos, vnde talis non est responsio,

Captiuitas Babylonica 70. tantũ annis durauit.

Ira Dei prœsens alia ab ea quã Deus habuit, quãdo ducti sũt in Babyloniam.

pósio, sed euasio seu excusatio, nec esset corã intelligẽtibus proponenda. Et si dixerimus, quòd Deus in illa transmigratione misertus est vni parti generis nostri & non alteri, & illos quorum misertus est reduxit ad reedificandum templũ, vt dicit propheta Nehemias, & quòd nos sumus de illis, quorum nõ est misertus, tũc dicẽt nobis Christiani, quòd Deus misertus est eorũ, qui adorauerunt idola, & qui occiderũt Prophetas: ergo & nobis, quia nos non peccauimus. Item in patribus peccatoribus fuit pœna diuinę vltionis in certo termino: quare ergo nostra pœna esset sine termino, qui nõ peccauimus? Itaq; longa est, & sine termino pœna in qua sumus: modo iam sunt mille anni, nec in lege nec in Prophetis huius pœnæ terminũ possumus inuenire. Quare, Dñe mi, cùm Deus punierit patres nostros propter idolatriam & propter interfectionem Prophetarum, & pœna & culpa sint notæ in scriptura, cùm Deus non punit bis idipsum, pro peccatis illis præteritis fuit pœna, scilicet captiuitas 70. annorum, & cùm Deus nõ punit vniuersaliter, nisi propter vniuersale peccatum, oporteret quòd post illam captiuitatem nos peccauerimus omnes coram Deo, peccato maiori quàm fuerit idolatria primorum parentum, & quàm fuerit interfectio Prophetarũ, ex quo Deus pro illis peccatis puniuit patres nostros 70. annis & nõ amplius: & nos puniuit, [iam] sunt mille anni & vltra, & puniuit & dispersit nos per quatuor partes mundi. Tamen quicquid contingat Dei sumus in omni euentu, quia nulla est excusatio super dicta. Responde.

Nehemias.

CAPITVLVM II.

Probat quod pro quodam graui peccato in quo sunt, sint in hac dispersione. Et arguitur contra eorum obseruantiam legis.

SVpposito igitur, Dñe mi, quòd sumus in peccato aliquo maximo, rogo nunc quòd certifices me, si postquam Deus dispersit nos de Hierusalem, & misit in captiuitatem istã longissimam seu perpetuam propter illud peccatũ, authoritate nostra, & propria volũtate, sine speciali mandato Dei, quũ nos in captiuitate ista incepimus obseruare circuncisionem & sabbathum & alias cærimonias, quas tenemus secũdum legem Moysi? Nã nos cognoscimus, quòd à tempore, quo Titus destruxit ciuitatẽ sanctam, & templum combussit, & Bibliothecas, & nos in captiuitatem istã dispersit, & ex tunc cessauit inter nos vigere sacrificiũ, oblationes & holocausta, & Deus non promisit nobis postea per Prophetam aliquẽ, nec per prophetiã, nec per reuelationẽ aliquam certam, quòd nos deberemus reddire aliquando in Hierusalem in statum pristino; nec mandauit nobis, postea quòd obseruaremus obseruãtias prædictas, vide-

A tempore, quo Titus destruxit ciuitatem sanctã, tẽplum & Bibliothecas combussisse, ex tũc cessauerunt sacrificia, nec fuerunt Prophetæ.

videtur ergo sequi, quòd nos non à Deo sed ab illis, qui erant intra Dei obseruātias prædictas accepimus & tenemus: & videtur, quòd justè dicent nobis aduersarij nostri: Sicut vos obseruatis circuncisionē & sabbathū, & legitis in synagogis libros Moysi & Prophetarum sine mādato Dei, quare nō assumitis vobis similiter sacrificium, & nō facitis vobis Sacerdotē & Regem & Principem, & vnctiones sanctas & incensum? & quare non ædificatis vobis altaria, & seruatis cærimonias, & omnia alia quæ sunt in lege cōtenta, sicut sabbathum & circuncisionem, & plura alia, quæ obseruatis secundū traditiones vestras sine mandato Dei propria voluntate? ex vtraque parte curritis in offensam Dei. Et si hæc prædicta facitis contra voluntatem Dei. Vel si dicitis, quia voluntas Dei est, quòd hæc seruetis & beneplacitum, quod tamen ostendere non potestis, quare nō obseruatis supradicta alia; quorum multa facere potestis. Et si non permittunt vos facere Reges populi, sub quibus iacetis, non permitterent tamen vos multa alia facere, sicut permittunt circuncisionem & libros, & sinagogas, & alia quæ seruatis. Et ad hæc, Dñe mi, non est nobis in promptu responsio sufficiens vt videtur. Sumus tamen Dei in omni euentu.

Obiectio, quæ poterat Iudæis fieri.

CAPITVLVM III.

Quomodo omnis obseruantia legis Iudeorum non est acceptabilis Deo propter peccatum in quo sunt.

INuenimus, Domine mi, Deū loquētem per os Zachariæ, & dicētem 70. vbi loquitur de illa prima captiuitate breui. (Hæc verba nō sunt autoris, sed interpretis interpretando hanc autoritatem, secundum quod scripta est in Arabico, sicut infra posita est sonatio Latino) Hæc dicit Dominus Deus Sacerdotibus & populo terræ: Quādo ieiunastis & plorastis in 6. & 7. toto tempore 70. annorū, intellexistis, quòd mihi ieiunaretis aut ad me ploraretis, ego tale ieiuniū nolui à vobis. nostra autem trāslatio aliter se habet, sed ego scribere propono, sicut iacent in Arabico autoritates, quas Samuel iste adducit, nō sicut sunt in nostra Biblia. Innuit Dominus, Domine mi, in prædictis verbis, quòd dū nos Iudæi fuimus per 70. annos in dicta captiuitate, fuimus sine lege, quia ieiunium non habuimus, nec habemus à lege, sicut alias obseruantias, & similiter fuimus sine circuncisione & sine sabbatho, & sine dubio omnia hæc non valent dum ira Dei manet super populum suum. Illa verò prima ira Dei fuit breuis, quia 70. annorū: ista quidem, in qua nunc sumus est longa iam mille annorum & vltra, & non inuenitur ei terminus in Prophetis: &

Zach. 7. b.

Tempore captiuitatis Babilonicæ fuerunt Iudæi sine lege sine circuncisione & sine Sabbatho.

Has omnia peccatori euenint, quãdo à diabolo captiuus tenetur ad ipsius voluntatẽ, vt nec ieiunia accepiet, nec obseruantias eius, donec à captiuitate eggrediatur.

timeo, Domine mi, quòd sicut Deus misit in captiuitatem illam breuem patres nostros sine lege & sinę obseruantiis, nec acceptauit ieiunia nec obseruantias legis eorum, quousq; fuit cõpletum tempus pœnæ ipsorũ, scilicet 70. annorũ: sic in ista captiuitate vltima non acceptat opera, quæ facimus secundum obseruãtias legis. Quare cõstat quòd nos sumus in maiori peccato nunc quàm patres nostri fuerint in Babylonia: vnde nos sumus in maiori ira Dei quã illi essent; & per consequens opera nostra sunt ei minus placita, & nos sumus ei magis odiosi. Et patet, quòd illi propter mortem Prophetarũ, & quia idola coluerũt, fuerunt tantũ 70. annis in captiuitatẽ, & nos propter magnum peccatum, & maximũ sumus captiui iam sunt mille anni & vltra.

Nota.

Et hęc captiuitas, Domine mi, sine dubio est illa, quam Deus per os Danielis Prophetę vocat desolationem, cũ dicit cap. 9. Vsq; ad consumationem & finem perseuerabit desolatio, &c.

Dan. 9.

Prima captiuitas Iudæorum vocatur transmigratio Babyloniça, quia cum honore fuerũt reducti, secunda vocatur à Daniele desolatio.

Prima captiuitas vocatur transmigratio, quia post modicum tempus fuerunt reducti cum honore in Hierusalem: sed hæc vocatur desolatio perpetua, in qua pro certo Deus non miserebitur nostri, sicut miserebatur patrũ nostrorũ in Babylonia: excepto quòd cõsolabatur eos per Prophetas, qui promittebant illis liberationem, & erant omnes simul, nobis autem nihil promittitur, & insuper dispersit nos per vniuersa regna mundi: Attamẽ quicquid contingat Dei sumus in omni euentu.

CAPITVLVM IIII.

Ostendit, quòd Iudæi sunt cęci.

Domine mi, valde mirabile est mihi de nobis. Speramus enim quotidie liberationẽ de captiuitate ista, & semper de hoc loquimur, & semper loquimur de reductione nostra in Hierusalem: & ideo sumus cęci, vel deceptores simplicium. Nã constat, quòd post dispersionem nostram, quæ facta est per Titũ non apparuit in nobis Propheta, qui nobis promitteret reductionẽ; nec etiam post captiuitatem 70. annorum fuit Propheta, qui loqueretur de ista captiuitate, quę non habet finem, nisi in fine mundi, nec deliberationẽ habet, nisi per consumationẽ seculi: quare Daniel illam vocat desolationẽ, sine fine cap. 9. Vnde timeo, Domine mi, quòd cùm tanta captiuitas nõ possit manere super totam gentem nostram à Deo, nisi propter maximum peccatum in Deum, quod maius est quàm interfecisse Prophetas & adorasse idola, propter quę peccata patres nostri fuerunt puniti, quòd sicut Deus non miseretur nostri in vita cùm in eodẽ peccato perseueremus, sic etiã nec miserebitur mortuis ex nobis. Attamen sumus Dei in omni euentu qui euenerit.

Quare Iudæi secũda captiuitatis sunt cæci.

Nullus Prophetarũ loquutus est de fine secundæ captiuitatis.

Nec dum cognoscit Rab. Samu. Israelita peccatum propter quod in hãc captiuitatẽ venerunt.

CAPI-

CAPITVLVM V.

Quòd Iudæi decipiant alios & seipsos.

Quomodo Iudæi decipiant alios, & se ipsos.

DOmine mi. Videtur quòd decipiamus alios & nosipsos: quia in libris legum & Prophetarum habemus Deum promittentem nostræ genti liberationem & congregationem de dispersione multipliciter. Sed bene aduertenti omnes promissiones quas habuimus, vel fuerunt completæ ante captiuitatẽ 70. annorũ, & in ipsis 70. annis, vel promissiones fuerunt propter peccata illorũ, quibus promissiones sunt, totaliter impeditæ, sicut propono coram te, Dñe mi. Exempli gratia. Ista pauca dicuntur in Ezechiel et Si feceritis iustitias meas, & mãdata mea seruaueritis, cõgregabo vos de quatuor partibus mundi, & leuabo vos, & adducam vos per mare, & reducam vos in domũ sanctam vestrã. Ecce quòd id quod Dominus nobis promittit per Ezechielem in prædictis verbis, & aliis locis libri eiusdẽ Prophetæ, iam cõpletum est pluries ante illam captiuitatem 70. annorum: & omnes promissiones Domini tales maiores & minores, quæ in diuersis locis sacrorum librorum continentur, completæ fuerunt antequam caderemus in istam vltimam captiuitatem, quæ non habet finem: modo iã sumus in millesimo anno & vltra, nec in aliquo libro Prophetarũ eius terminum inuenimus. nec vlla Dei promissio, vbi agit de liberatione & cõgregatione, intelligitur de ista captiuitate perpetua, sed de illis tribulationibus & dispersionibus, ante dictos 70. annos, nec postea congregatio de dispersione promissa est nobis. Vnde oportet quòd post istos 70. annos commiserimus illud peccatum magnum, propter quod Deus sine termino punit nos, in quo peccato sumus & manemus omnes: aliter Deus misericordiam suã non cõtinuisset in nobis ira tam longa. Nã vidimus per scripturas, quòd omnia peccata, quę cõmiserũt patres nostri ante 70. annos prædictæ captiuitatis punitã fuerunt, & de multis exẽpla hæc pauca induco. Peccauerunt patres nostri ante 70. annos, qui exiuerunt de Aegypto, & promissio eis facta in eis locum non habuit, sed in peccatis suis in deserto mortui sunt. Peccauit ipse Moyses ad aquas contradictionis, & terram promissionis non meruit. Peccauit ipse Aaron & portauit pœnam. Heli sacerdos peccauit, & ruptis ceruicibus expirauit, & posteritas eius sacerdotiô priuata est: & tamen Deus promiserat sacerdotium in æternum. Sed huiusmodi promissa intelliguntur semper, nisi propter peccata demereãtur accipere, vt patet in regno Dauid, quòd carnalis posteritas eius priuata est regno: sicut etiam Deus verus & gloriosus promisit Abrahæ & semini suo terram illam in æternum

Ezech.

Omnes Prophetarũ promissiones impletæ fuerunt ante destructionem Hierusalẽ per Titum.

Omnes Prophetarũ promissiones de libertate factas, intelliguntur de libertate à Babylonica captiuitate, & non de secũda.

Omnia peccata cõmissa ante captiuitatis annos, punita fuerunt.

Peccatum in deserto punitum.

Peccatum Moysi punitum.

Aaron peccatũ etiam Heli peccatum punitum.

Promissiones Dei, quæ æternitatem dicunt, quomodo intelligantur.

æternum possidendā, & frequēter perdiderūt eā propter peccata sua, & frequenter restituit illis Dominus, vsque ad vltimā vicem quam perdiderunt, iam sunt mille anni & vltra: & iā non est spes recuperandi eam, quia manemus omnes in eodē peccato, propter quod terram nostrā perdidimus. Et, Dñe mi, multū mirabile est, cū omnes concordemus, quòd oportet, quòd post captiuitatem 70. annorum in Babylonia peccauimus cōtra Deum maximo peccato, & tamē nullus est qui dicat, quod est id peccatum, propter quod incurrimus tanta mala: & si aliquis nostrum cognoscat nostrā causam, & peccatū, propter quod incurrimus tanta mala: nullus tamē id aperit proximo suo, nec ipsemet qui cognoscit, in suam conuertit vtilitatem: sed omnes iacemus prostrati: & videmus manifestè, quòd in prędicta captiuitate 70. annorum erat Deus cū patribus nostris in Prophetis, id est Hieremia & aliis Prophetis, & dedit eis Salathiel ducem & principes & sacerdotes, cum quibus exiuerunt de Babylone peracta pœnitentia, & placato Deo, ędificauerunt Hierusalem & templum & alias ciuitates, & effudit Deus super illos misericordias suas copiosè. Et tamen in ista captiuitate nullus Propheta nobiscū est, nec Deus, vt apparet. Igitur, Domine inquirā & nō cessabo quęrere, quod peccatum est id tantum, propter quod sumus in hac captiuitate mille annis & vltra, nec habemus Prophetam, nec Regem, nec Sacerdotem, nec altare, nec sacrificium, nec vnctionem, nec incensum, nec purificationē: immo facti sumus abominabiles toti mūdo, sicut Deo, & contemptibiles: in solo corde tantum nostro regnat superbia, qua nos ipsos præferimus toti mundo. Et quod super hoc sentio pādam tibi, Domine mi. Nec minus, quicquid eueniat nos Dei sumus.

Nemo est qui dicat, quòd est maximum peccatum perpetratū post captiuitatē Babylonicā.

In captiuitate Babylonica Deus erat cum illis in Prophetis, qui vnà cū illis egressi sunt de Babylone.

In quarta miseria sint Iudæi in captiuitate secunda.

CAPITVLVM VI.

Quod sit illud peccatum propter quod Iudæi sunt in hac captiuitate.

NVnc ergo, Domine mi, paueo, quòd id peccatū propter quod sumus in hac desolatione, & in captiuitate ista, sit illud peccatum, super quo loquutus est Deus per Prophetam Amos 2. cùm dicit sic: Super tribus sceleribus Iuda conuertam, vel transferam Israel (Non sunt verba autoris, sed interpretis. Nota quòd vbi in Biblia nostra est: Conuertā. hîc habet transferam, & est ad propositum eius magis:) & super quarto nō trāsferam eos, quoniā vendiderunt iustum pro argento. Et nos, Domine mi, secundum doctrinā nostram docemus, quòd iste iustus fuit Ioseph filius Iacob, qui fuit vēditus à fratribus suis in Aegypto, & sic teneo ego: nisi quod sermo diuinus ponit istud peccatum venditionis quartum in numero peccatorum seu scelerum Israel.

Amos 2. a.4.

Nota literā & explicationem clarissimā, quæ docet peccatum propter quod sint in hac secunda captiuitate.

Iudæi exponunt de Ioseph vendito in Ægypto.

Israel. Ipsi etiam Christiani, quibus sanctorum librorum studiũ videtur esse traditũ à Deo, respondent doctrinæ nostræ prędictæ, & dicunt, quòd primum in quatuor sceleribus Israel est vẽditio Ioseph à fratribus suis: & secundum peccatum siue scelus assignant adorationem vituli in Oreb: & tertium scelus occisionem Prophetarũ, propter quod fuimus captiuati in Babylonia 70. annis: & dicunt quòd quartũ scelus Israel fuit venditio iusti, scilicet Iesu, qui ad literam fuit venditus post trãsmigrationem præfatam 70. annorũ. Et si nos, Domine, volumus tenere præfatam doctrinam nostram, & respõdere Christianis, oportet quòd nos assignemus in Israel ante vẽditionem Ioseph varia scelera præcessisse, vt ipsa venditio Ioseph sit quartũ scelus. Sed hoc nõ poterimus sustinere, quia testimonium libri Genesis est contrarius, qui vẽditionem Ioseph ponit primum scelus filiorum Israel, & Propheta Amos ponit expressè quartum scelus venditionem iusti, propter quod fuimus in captiuitate: de qua loquitur Deus comminans, quòd non reducet nos vltra in terram promissionis, cũ dicit: Et super quarto non trãsferam eos, quoniam vendiderunt iustum pro argento. Et manifestè apparet mihi, quòd nos super illo peccato quarto venditionis iusti, iustę sumus puniti iam sunt mille anni, & vltra, in quo tempore nil proficimus inter gentes, nec est spes proficiendi amplius.

Primum ex quatuor sceleribus Israel est venditio Ioseph. Secundum adoratione vituli. Tertium occisio Prophetarum. Quartum venditio Iesu.

Ge.37.f.28

Amos.2.

CAPITVLVM VII.

Quòd iustus Iesus Christianorum Deus iniustè venditus sit.

EXpauesco, Domine mi, & timeo, quòd iste Iesus quẽ colunt Christiani, fuit ille iustus venditus pro argento secundum Amos Prophetã, & timeo, quòd de ipso sunt hæc quę mihi occurrunt testimonia Prophetarum, & illa eadem in doctrina sua valdè apertè applicant Christiani. Isa. Propheta 1. cap. dicit: Vę genti peccatrici filiis sceleratis, quoniam ipsi elongauerunt se à Deo, & blasphemauerunt sanctũ eius, & inclinati sunt retrorsum. Item idem Propheta dicit: Quasi ouis ad occisionem ductus est, qui nõ aperuit os suum. Item dicit: Vir habens dolorem, & sciens infirmitatẽ. Item: Fuit despectus, & propter hoc non reputauimus eum, ipse enim oblatus est, quia ipse voluit. Itẽ: De angustia iudicij depositus est, generationẽ eius quis enarrabit? Itẽ: Propter culpam populi mei transfixi eũ, & dabit iniuriatores pro sepultura, & diuites pro morte sua. Et timeo, Domine mi, quòd iniuriatores fuerunt patres nostri, & diuites Pilatus, & Herodes, & Anna & Caiphas, sicut dicit Propheta Dauid: Consurrexerunt omnes Reges terræ, & maiores & contra Deum, & contra Christũ eius. Reges, scilicet prędicti, maiores, scilicet patres nostri.

Iesus est iustus, de quo Amos dixit quòd esset pro argento vendendus.

Isa.1.b.4.

Isa.53.b.7.

Ibid. a.3.

Ibid.

Prophetia de Christo.

Ibid.

Ibid.

Psal.2.a.2.

Et timeo

Et timeo Domine, quòd iste Iesus sit ille commutatus & venditus pro argēto, de quo loquitur Zacharias Propheta & Amos & alij Prophetæ. De quo etiam loquitur Isa. Propheta cap. 53. Deponet omnes iniquitates, & orabit pro infidelibus. Timeo ego, Domine mi, quòd iste Iesus sit ille iustus, de quo dicit Dauid in Psalmo 74. Delectati sunt in animam iusti, & sanguinem innocētem condemnabunt, & propter hoc eiecit eos Deus & disperdet illos Dominus Deus noster. Et timeo, Domine mi, quòd iste sit ille iustus, de quo loquitur Hiere. cap. 9. cùm dicit: Homo est, & quis est qui intelligit eum? Item Hiere. 10. Species vultus nostri Christus Deus captus est pro peccatis nostris, cui diximus: In vmbra tua viuemus inter gētes. Timeo etiam, Domine mi, quòd iste sit ille iustus, de quo dixit Deus per os Zachariæ Prophetę, cap. 13. Dicetur enim in illa die: Quæ sunt istæ plagę in palmis tuis. Et respondebit: Plagatus fui in medio domus meæ inter illos, qui dilexerunt me, & leuauit ensem pastor meus supra me. Idē cap. 12. Aspicient ad me die illa, & illum quem transfixerunt, & plangent super illū quasi plāctum vnigeniti. Timeo etiā, Domine mi, quòd iste fuit iustus ille, de quo dicit Abacuch. 3. Cornua in manibus eius, ibi abscōdita est fortitudo eius, &c. Et cōcordat Euangelium Christianorum, vbi narratur mors Iesu, & ostendunt: Cùm autem venissent ad Iesum inuenerunt cū mortuum, & misit vnus ex eis lāceam suam & transfixit. Paueo, Domine mi, quòd iste sit iustus, de quo dicit Abacuch 13. Egressus es Domine saluare populum tuum cum Christo tuo.

Isa 53. d. 12.

Psal. 74.

Hiere. 9. & 16.

Zach. 13.

Zach. 12.

Abac. 3.

Abac. 13.

CAPITVLVM VIII.

Quomodo post occisionem Christi facta est dispersio Iudæorum secundum Danielem.

EXpauesco, Domine mi, super iis, quis fuit iste iustus sine peccato, de quo loquitur Isa. Propheta: Et quis sit ille iustus venditus pro argento, propter quod dicit Dominus per Amos Prophetam vbi supra, quòd in testimenium quarti sceleris non trāsferet eos in terram promissionis amplius. Videtur etiā, Domine mi, quòd completum est, quod scribitur Dan. 9. vbi dicit: Postquam cōsumatę fuerint 72. hebdomadæ occidetur Christus, & tunc veniet populus cum principe venturo, & destruet ciuitatem & domum cōminuet, & condemnabūt eam, & auferetur sacrificium, & consumabitur destructio perpetua. Et nō est dubiū, Domine mi, quin destructio desolationis perpetuæ sit captiuitas ista, in qua sumus iam sunt mille anni. Et apertè dicit Deus per Prophetam, quòd erit desolatio perpetua post occisionem Christi, sicut est desolatio nostra postquam Iesus fuit occisus, nec comminatus est Deus nobis perpetuam

Exponuit Prophetiam Dan. de 72. hebdomadibus.

Dan. 9.

Postquā Iesus fuit occisus facta est Iudæorum desolatio.

petuam desolationem, nisi post occisionem Christi. Et si voluerimus dicere, quòd ante mortem Iesu fuimus in desolatione. Ad hoc respondent nobis Christiani, quòd ante mortem illam nō fuit desolatio, nisi 70 annis, & post hoc fuimus reducti in terrā promissionis, & fuimus apud Deum in gratia & honore. Certe, Dñe mi, ego non video euasionē contra Prophetiā istam: quia de facto probatur nobis, quòd postquam à reedificatione fuerunt completę 72 hebdomadę supra anno, qui sunt anni 433. tunc fuit Iesus occisus à patribus nostris, & postea venit dux, scilicet Titus & populus Romanus, & fecerūt nobis secundū Prophetiā istā: hodie sunt mille anni & vltra: & nihilominus si in ira Dei sumus, & tamen in ipso speramus. Et si dicamus, quòd Christus venturus est, & nondum venit, & recuperabimus terram promissionis & reedificabimus ciuitatē, & habebimus gratiam Dei & honorē in terra nostra, & ista desolatio non erit perpetua: Respondebunt Christiani, quòd adhuc ergo manet nobis occisio Christi, & aduētus Titi & populi Romani, & desolatio peior ista, in qua iā fuimus per mille annos. Hem Domine, non est excusatio, neq; euasio cōsona. Sed tamen quicquid contingat Dei sumus in omni casu, si in eo speramus.

72. hebdomadæ, quæ faciūt 433. anni à Prophetia Danielis imple tæ sunt, quādo Christus fuit occisus.

Si Christus nondum venit, ergo manet occisio Christi, & alia peior desolatio.

CAPITVLVM IX

Quòd duo sunt aduentus Christi.

Timeo, Dñe mi, quòd Christus iam venit, & iā adimpleuit primū aduentum suum: quia in scripturis nostris inuenimus duplicē eius aduentum. Primus aduentus Christi describitur in Prophetis in paupertate & humilitate. Secūdus in gloria & maiestate. Et de vtroq; aduētu ponā illa, quę mihi occurrūt. De primo aduentu dicit Deus per os Zach. 9. Lętare filia Siō, ecce pręceptor tuus venit pauper, ęquitans asinum. Et in isto aduētu describit eum Isaias despectū, Daniel occisum, Zacharias & Amos venditum: & tamen iam fuerunt completa, quę in libello descripsi & describam, non reputauimus eum, idest non cognouimus eum, sicut dixit Isaias Propheta, sed despeximus eū, & pręualuimus cōtra eum. Sed gloria eius & maiestas eius erit manifesta in secundo ejus aduentu, quādo ignis & flamma pręcedet eū, & exardescet & inflammabit in circuitu inimicos eius. sicut dicit Deus per os Prophetarū Dauid & Isaię. Et timeo, Domine mi, quòd Christus non iudicabit aliter quàm cum igne ad mortē, quia nos interfecimus omnes Prophetas, qui annūciauerunt nobis de ipso, prout Deus testificatur cōtra nos per os Helię Prophetę 4. lib. Reg. Et sic interfecimus illum iustum propter quō sumus in ira Dei sine fine. Attamen Dei sumus.

Primū Christi aduentū iam precessisse & secūdū expectare docet.

De primo aduentu. Zacha. 9.

Isai. de primo aduentu describit Messiā despectū. Dan. occisum. Zachar. & Amos venditum.

4. Reg.

CAPI-

CAPITVLVM X.

De primo aduentu Christi.

Timeo, Dñe mi, Deus descrĩbit apertè duos aduentus Christi per os Isa. Prophetæ 51. cap. cùm dicit: Consurge, cõsurge, induere fortitudinem brachium Domini bis dicens, consurge. propter eius duplicẽ aduentum, & singillatim clarè primum Christi describit aduẽtum quantum ad passionem & deiectionem cap. 50. & 53. per totũ; & specialiter, cũ dicit: Vidimus eum, & non erat aspectus & species, neque decor, &c. Primum eius aduentum ponit Isa. 9. cùm dicit: Paruulus natus est nobis. Et statim subiungit secundũ eius aduẽtum, cùm dicit: Et vocabitur fortissimus gigas, potens, super thronum Dauid sedebit, vt confirmet illum ab initio vsque in æternum. Zacharias autẽ Propheta describit eum pauperem & sedẽtem super asinum, cap. 9. Et quid aliud est hoc, nisi quòd Propheta iste describit primum aduẽtum in humilitate, & Isaias secundum in potẽtia & maiestate. Sic etiam describit eum Daniel cap. 7. circa medium, vbi dicit: Considerabam vel aspiciebam in visione noctis: & ecce in nubibus cæli, quasi filius hominis veniebat, & vsq; ad antiquũ dierum peruenit: & in cõspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem & honorẽ & regnũ: omnes populi, tribus ac linguæ adorabunt eũ & seruient ei. Hebrę̨us habet, tribus ac linguæ honorabunt eũ, & nõ deficiet potestas eius, quia nõ auferetur, & regnũ eius manebit in ę̨ternũ. (Nostra autẽ trãslatio habet: Tribus ac linguę seruiẽt ei, potestas eius potestas ę̨terna, quæ non auferetur, & regnũ eius, quod nõ corrũpetur, aliàs, & nõ deficiet potestas eius, aliàs, potestas eius in ę̨ternũ, & regnũ eius manebit in ę̨ternũ, aliàs, nõ corrũpetur.) Et manifestũ est, Dñe mi, quòd in secũdo aduẽtu sedebit Christus ante antiquũ dierũ, qui est De9, ad iudicium, sicut sedit in primo aduentu ante patres nostros Iudæos vt iudicaretur. Et istos duos aduẽtus Messię, id est Christi, innuit Propheta *Dauid* in Psa. cũ dicit: Quia venit, quoniã venit iudicare terram. Propter primũ eius aduẽtum, qui fuit simplex dicit: Quia venit. propter secundũ verò, quia erit cũ potẽtia dixit: Quoniã venit iudicare terrã. De secundo eius aduentu loquitur Zach. 14. cùm dicit: Imprimẽt vestigia pedes super mõtem oliuarum, &c. Et nos, Domine, non dicimus, quòd Deus in essentia sua & natura habet pedes, nec carnẽ, nec ista, quę corporis sunt: sed habere pedes cõuenit creaturæ corporeæ. Dicit etiam Dauid Propheta, quod supra allegatũ est, loquendo de secũdo eius aduẽtu: Ignis in cõspectu eius exardescet & in circuitu eius inflammabit. Sed, Dñe, nõ dicimus, quòd Deus sit circũscript9, quòd aliquid posset esse in circuitu eius in quantũ Deus, sed

Isa. 51.
Isa. 50. & 53.
Isa. 9.
De duplici Christi aduentu.
Zach. 9.
Secũdus aduentus in maiestate:
Dan. 7.
Expositio Danielis.
Nõ sunt verba autoris, sed interpretis.
Sedebit Christus ante antiquum dierum, hoc est ante Deũ patrẽ ad iudicandum.
Psal.
Zachar. 14.
Psal.

sed autoritates similes habent veritatem ad literam in illo iusto, quem Prophetæ describũt: nunc loquentes de eius humilitate, nunc de eius maiestate: & de hoc loquitur Malachias. 3. cùm dicit: Ecce Dominus venit, & quis poterit stare ante aduentum eius? Ipse enim quasi ignis conflans, & sedebit & liquęfaciet argentum & aurum. Ecce qualiter iustus ille qui fuit iudicatus veniet in secundo aduentu. Et attẽde, Domine mi, qualiter describit eum, ibidem Propheta in eodem cap. 3. cùm dicit: Tũc ego veniam, & intrabo in iudicio ad eos, & ero testis verax super adulteriis & malis, & periuriis, & super illos qui defraudãt mercedem mercenarij, & qui spoliãt pupillos & viduas, & opprimũt peregrinum & pauperẽ. Et idem, Domine mi, describit Ezechiel cũ dicit 34. Vbi loquitur de pastoribus & ouibus, dicẽs: Ego separabo ab eis, scilicet à iustis, transgressores & incredulos (hoc non habet translatio nostra, sed in Arabico dicit sic:) O Domine mi, ecce quòd in secundo aduentu separabit incredulos de medio iustorum; sicut etiam dicunt Malachias: & Ezechiel clarè & in primo aduentu nemo nostrum cognouit eum, quia exiuerat limites humanæ naturę, sicut dicit De⁹ per os Isaiæ Prophetę c. 53. Et inter iniquos cõputatus est; & propter hoc nõ reputauimus eum. & Hier. dicit c. 18. Ipse est homo, & quis scit eum? & timeo, Domine mi, quòd patres nostri in primo aduentu Messiæ defecerunt & errauerũt, & propter hoc sumus in ista captiuitate, quę non habet finem. Et tamen quicquid contingat Dei sumus, & in ipso speramus.

Malach. 3.

Ezech. 34.

Non sunt verba autoris sed interpretis.

Christus nõ fuit cognit⁹ à Iudæis quia limites humanæ naturæ excedebat ipsi⁹ humilitas.

Isai. 53.

Hiere. 18.

CAPITVLVM XI.

De secundo aduentu Christi, quòd tunc sit cum potentia iudicaturus.

DOmine mi, Paueo, ne iste iustus iudex sit ille qui iudicaturus est, cum potentia in aduentu secundo, & qui fuit Saluator in aduentu primo omnium qui crediderunt in eum, quoniã Propheta Dauid dicit de illo: Notum fecit Dominus salutare suum, & in conspectu gentium reuelauit iustitiam suam. Adhuc dicit Isai. 12. Haurietis aquas de piscinis Saluatoris, quod dictũ secundum, videre meum, intelligo de Baptismo: Nã in primo aduentu saluauit per aquam, & in secũdo iudicabit per ignem. Et de isto Saluatore dicitur, Domine mi, Iob. 19. Scio quòd Saluator meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & in carne mea oculi mei videbũt Deum meum. Attẽde, Domine mi, quòd vocat istum Saluatorẽ Deum. Cõstat autem quòd oculi carnis nõ videbunt Deum; Ecce habemus secũdum scripturas, quòd Saluator est iste Deus iustus, de quo est sermo: & solus potest dici verus iustus, quoniã nullum

Cum potentia iudicaturus est Christus.

Psal.

Isai. 12.

In primo aduẽtu Christus saluauit per aquã Baptismi, in secundo vero iudicabit per ignem,

Iob. 19.

nullum peccatum fecit, secundũ quod de illo testificatur per os Isai. Prophetæ: Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Nec de Moyse, nec de aliquo Prophetarũ dicitur, quod sit Saluator iustus & sine peccato, quia Moyses peccauit, & omnes Prophetę peccauerũt, sicut vos scitis, Domine mi. Et idcirco nullus eorum vocatur iustus in scriptura, sed illud nomẽ isti soli seruatur: & sine dubio non saluantur nisi ij, qui credunt primum aduentũ suum: & illi qui non credunt non habent causam aliquam, quod saluẽtur in secundo aduentu eius, sed digni sunt morte: quia digni erant morte illi qui nõ credebãt Moysi, & non obediebant ei qui fuit peccator: quanto magis digni sunt igne illi, qui non credunt, & blasphemant istũ iustum & Dominum qui peccatum nesciuit vnquam. Quicquid tamen eueniat Dei sumus nos.

Isai.

De nullo Propheta dici potest pec catum non fecit.

Qui Moysi non credebant digni erãt morte, quanto magis qui Christo non credunt.

CAPITVLVM XII.

De Christi Ascensione.

De Christi Ascensione.

DOmine mi, nos inuenimus in scripturis, quòd Christus exaltabitur de terra ad cælum: & ego timeo quòd illud sit completum in isto, qui fuit interfectus à patribus nostris: & de ista exaltatione dicit Dauid Propheta in Psalm. 23. O magnates aperite portas principat⁹ vestri, & eleuamini portæ æternales, & introbit princeps gloriæ. Et attende, Domine, quòd respondẽt illi Angeli: Quis est iste princeps gloriæ. & ipse respondet illis: Dominus virtutum fortis in prælio. Et cõstat, Dñe mi, quòd iustus iste Dñs virtutũ nõ habuit prçliũ, nisi in primo aduẽtu suo: quia quando sedebit ad iudicandũ, ignis in circuitu eius exardescet, & inflãmabit in circuitu inimicos eius, & cõflabit iustos per ignem, quasi argentum, & hoc in vltimo eius aduentu. Nullus autem præliabitur contra illum, nec locus erit pugnę. Adhuc de iusti huius exaltatione dicit Isa. cap. 64. Quis est istę qui venit de Edom, de terra rubẽs vestimentis eius de bosra, sicut ille formosus in stola. & respõdet iis iustus iste: Ego qui loquor iustitiam, sum expugnator ad saluationem. & dicunt ei Angeli: O Domine, quare rubrum est vestimentum tuum, sicut calcantis torcular? respondet dicens illis: Torcular calcaui solus, & non erat vir mecum. Vide, Domine mi, quã propriè loquitur Isaias: & timeo quòd huius iusti responsio nõ tangat nisi nos, cũ dicit: Calcaui eos in ira mea, donec aspersus est sanguinis eorũ super indumenta mea, & inquinata sunt omnia vestimẽta mea. Sed dies vltionis in corde meo, & annus retributionis meæ venit. Quantũ ergo sperare possumus in iusto isto, Dñe mi, vbi scimus ipsum de nobis angelis fuisse conquestum in cælo, & notificauit eis, quòd ipse calcauerit torcular solus. Et quid aliud calcauit

Psalm. 23.

In primo aduentu præliatus est Christus.

Isa. 64.

Iudæi calcati ira furoris Domini.

cauit in ira sua nisi nos, qui post bellũ, quod habuit in primo aduẽtu suo, prostrati sumus ab eo & calcati, iam sunt mille anni, & adhuc restat dies vltionis in vltimo eius aduentu, & annus retributionis in corde suo. Vtinam, Dñe mi, quando interfecimus, Isaiam deleuissemus istam autoritatem prædictam de Prophetia sua, quod nũquam legeretur ab aliquo. Et ecce quòd Dauid vocat bellum, cùm dicit: Dominus virtutũ fortis in bello, hoc Isaias vocat torcular: Heu, Dñe mi, nos bibimus mustum illud, de quo etiã dicit Iacob Patriarcha & Propheta, vt habetur in libro generationis creaturarũ, cap. 49. de Iuda: Lauit stolam in sanguine, scilicet vuę, sicut est factum in nobis in primo aduentu Messiæ: sed quid faciemus in aduentu eius vltimo, quãdo stabũt homines coram homine iudicante, & in circuitu eius erit ignis paratus, ad deuorandum illos, contra quos tulerit sententiam: tunc enim non erit tempus belli, nec iã in torculari calcabitur, quia iam extũc non erit locus, nec tempus pœnitendi nec refugij, sed iustitia, vt sicut ipse iudicatus fuit sine peccato, quod inueniretur in eo, sic ipse iudicabit peccatores. Dicit enim Deus in Prophetia Salomonis, Prouerb. 11. Quando iustus recipiet iudicium, vbi erit impius & peccator? Vnde si iustus vix saluabitur, quid erit tunc de impio?

Quod Dauid vocat bellum. Isaias vocat torcular.

Genc. 49.

Prouer. 11.

CAPITVLVM XIII.

Adhuc fortius probat corporalem Ascẽsionem Christi.

VAlde timeo, Domine mi, quòd hęc, quæ dicta sunt testimonia Prophetarum de illo iusto, quòd, scilicet fuit vẽditus pro argento, vt dicit Amos Propheta: quòd calcauit torcular, vt dixit Isaias: quòd gessit bellũ cum patribus nostris, sicut dicit Dauid: quòd captus fuerit in peccatis nostris, sicut dicit Hiere. quòd vulneratus fuerit in palmis suis, sicut dixit Zachar. quòd super eius vestem missæ sunt sortes, sicut dicit Dauid: quòd ascendit in cælum sicut dixit idem Propheta & alij: quòd non conueniat Deo in essentia, siue in natura diuina, secundum quã nec resurgit, nec exaltatur, nec sedet, nec descendit. Ex iis quæ dicta sunt sequitur necessariò, quòd iã venerit ille iustus, cuius naturæ corporeæ hęc prædicta & similia poterunt conuenire. Si autem tibi videtur fortè durũ credere, Domine mi, quòd homo corporeus ascendit in cælum, audi autoritates & exempla, quæ mihi occurrunt de scripturis nostris. Et super hoc dicit Dauid Propheta de illo: Ascendit Deus in altum & saluabit captiuitatem, dedit dona hominibus. dicit etiam in Psalmo 67. de ascẽsione eius: Iubilate Deo & glorificate nomen eius, iter facite, qui ascendit de partibus Occidẽtis, Dominus nomẽ illi.

Efficacius corporalem Christi Ascensionem probat.

Non durũ videri debet quòd homo corporeis ascendat in celũ.

Psal.

Psalm. 67.

Adhuc, Domine mi, dixit Dauid
de illo in Psalmo, quē tu habes
Psal. in corde: Iubilate Deo, qui ascē
Amos. 9. dit super cælum cæli ad Orien-
tē. Et de isto dixit Amos. cap. 9.
Dñs est qui ędificauit in excelso
sedē suam. Et de ipso dicit etiam
Psal. 67. Dauid in Psalmo. 67. Ascendit
Deus in iubilo, & Dñs in voce
Aggæus in Latino, est Aser in Arabico. Non sunt verba autoris sed interpretis. tubę. De ipso etiam dixit Aser
Propheta. c. 3. Vidi hominē des-
cendentē de corde maris, & per
uenit vsque ad cælum. (Et quia
non habemus istā prophetiam,
ommisi multa scribere, quę alle-
gat super hoc, immo habemus
eū, sed ipse tunc nesciuit, quod
Aggęus in Latino vocaretur,
Aser in Arabico.) Dicit etiam
Moyses in Cantico: Leuabo ad
Deut. 33. cęlū manum meam. & Deut. 33.
Isai. 21. Dicit etiā Isa. c. 21. Cōsurge cō
surge brachiū Dñi. De isto etiā
1. Reg. 2. ait Anna mater Samuelis 1. Re-
gum. 2. cap. Dabit Dominus im-
perium Regi suo, & sublimabit
Christum suum. Dauid etiam di
Psalm. xit: Ascendit Dominus super pē
nas ventorum. Et heæ autorita-
tes occurrunt mihi ad proban-
dum exaltationē Christi corpo
ralem vsq; ad cælum, & sunt plu
res aliæ quas tu Dñe bene scis.
Exēpla ex lege ad probandā Christi Ascensionem. Nunc etiam exempla aliqua ad-
ducā de lege nostra, quia vide-
tur etiam nobis multum incōue-
niens credere, quòd in corpore
ascēdit in cęlū, & hoc est propter
considerationē: nam in lege & in
Ascensionis multorū in lege veteri. Prophetis inuenimus, quòd
Deus verus & gloriosus assum-
psit de terra, & eleuauit plures
sanctos viros patres nostros. Et
si de istis nō dubitamus propter
eorū sanctitatē, & propter testi-
moniū scripturę, quare dubita-
mus de ascensione istius iusti in
corpore & anima? cui magis scri
ptura perhibet, quā illi testimo-
nium sanctitatis. Et quia durius
bellū secundum Prophetas susti
nuit, & plures captiuationes mū
di, quàm aliquis de prędictis. Et
pręterea, Dñe, sine ęxēpli posi-
tione scis, quod Matusalem & *Matusalem & Enoch, & Helias, assūpti sunt à Deo.*
Enoch iusti, & Helias Propheta
fuerunt assumpti à Deo de mun
do isto in corporibus suis. De
Moyse etiā non est dubitandum *De Moyse credit Rab. Salo. Israelita, quòd in corpore & anima assūptus sit à Deo.*
quin sit in cęlo in corpore & ani
ma, vt dicitur Deut. 34. dixit Deus
ad Moysen: Ascende in mōtem
nocte, & morere ibi. & ascendit
in montem, & mortuus est ibi.
Et nesciuit homo sepulchrum
eius, vsq; in hodiernū diem. Et
quid significat, quòd sepulchrū
eius est ignotū in terra, cū ipse
fuit Propheta maior & sanctior
aliis, nisi quòd Deus resucitauit
eū, & assumpsit eum in corpore
& anima, sicut alios iustos assum
psit, & eleuauit ad locū vbi sunt.
Nec nos debemus mirari supra *Non est mirandū quòd aer leuis, corpora grossa possit portare.*
hoc, quòd aër iste leuis & subti-
lis posset portare corpora tam
grossa & pōderosa: quia nos sci-
mus quòd aqua, quę est in rarita
te similis aëri, quādo placuit po
tentię omnipotēti, portauit cor *Sacrificia pecorū fuerunt portata per aerē.*
pora filiorum Israel, in eorū exi-
tu de Aegypto, & quando fuit
acceptum sacrificiū, ignis descē
dit de cęlo, & eleuauit & porta-
uit

bit corpora pecorum & boum quę offerebatur Deo. Moyses verò & Helias prophetauerunt de illius iusti eleuatione, ac alij Prophetę. Vnde cũ oportet nos esse credẽtes de eleuatione corporea dictorum sanctorũ, cur sumus increduli de eleuatione istius iusti, & eum eleuatum esse in cęlum, de quo tot sunt testimonia Prophetarum in scripturis, sicut dictum est. Et posset induci, quia satis apparet, quòd Deus assumpsit prædictos sanctos, de quibus nullus dubitat, vt ad fidẽ disponantur corda hominũ, & vt de ascensione sui iusti etiã nõ dubitarent. Est autem & alia causa, quare de ipso nostri dubitant: quia aduentus eius primus fuit occultus, & modus insolitus, sicut dicit Isai. Homo est, & quis cognoscet eum? Idẽ Propheta etiam dicit: Virgo concipiet & pariet filiũ. Vbi aduertendũ est, quòd tacet de patre secũdum carnẽ, & propter hoc quod alibi dicit: Nõ reputauimus eũ, & Hiere. cap. 31. dicit: Signũ nouum creauit Deus super terrã, mulier circũdabit, &c. Dicit etiã cap. 5. Propter hoc dabit eis Deus vsq; ad tẽpus in quo parturiẽs pariet. Et notandũ, quòd non facit Propheta mentionem de marito istius parturientis, cũ inquit natiuitatẽ istius iusti, qui solùm natus est præter solitum modũ, cursumq; carnalem, qui est ex viro & fœmina, sicut de illo prædictum est per os Isai. c. 9. cùm dicit: Audite domus Iacob, Deus dabit vobis signum, virgo concipiet, &c. Omnes autem alij sancti, qui dicti sunt, nati sunt de fœmina & viro carnaliter, concepti in peccato, & omnes fuerunt peccatores: & ipse Moyses sanctior parẽtibus Prophetis peccauit, & confitetur per os suũ se peccasse: de iusto autem isto dicitur per Isai. 53. c. Qui nunquam peccauit, nec inuentum est mendacium in ore eius: de alijs omnibus sanctis dicit Deus per os Iob. c. 25. In omnibus sanctis suis non est inuentus sine prauitate. Et Hiere. Propheta dicit, cap. 17. Corda hominum praua.

Voluit Deus sanctos assumere, vt corda hominũ disponeret ad fidem ascensionis Christi.

Hiere. c. 31.

Isai. 9.

Isai. 53.

Iob. 25.

Hie. 17.

CAPITVLVM XIIII.

De cęcitate Iudæorum, quod non credunt Christum aduenisse, nec intelligunt.

Timeo, Domine mi, quòd sit cõpletũ in nobis, quod dixit Dominus per Isai. Prophetã: Cęcidit cęcitas super Israel, quousq; intrauit plenitudo gentium. & iterũ dicit cap. 6. Audiẽtes, audient & nõ intelligent: & vidẽtes videbunt, & nõ cognoscent, quia corda istius gẽtis sunt ingrossata. Et adhuc eodẽ cap. Excęca cor populi hui9, & obtura aures eius, ne forte addiscant & conuertãtur ad me, & sanem eos. Et dixit Isaias: Vsquequo Dñe, & dixit: Quousque sunt ciuitates desertæ, & maneat dom9 sine habitatore. Dixit etiam Daniel cap. 12. Claude sermones & inuolue prophetiam. Et Hiere. 17. Peccatum Iudę scriptum

Iudæorum cæcitas.

Isai. c. 6.

Isai. ibi.

Dan. 12.

Hiere. 17.

est stilo ferreo in lapide adamātino, & extensum super latitudinem cordis eorum. Et Isai. c. 1. Cognouit bos possessorem suū, & asinus presepe Dñi sui, populus autem meus non intellexit. & iterum 8. Miluus & hirundo & ciconia sciunt tempus aduētus sui, populus autem meus non cognouit me. Et hęc omnia, Dñe mi, dicta sunt propter nos, quia nō cognouimus aduētum istius iusti Domini. Et de nobis dixit Dñs per Isai. cap. 43. Elongate foras gentem cęcam, & non habentē oculos: & surdam, & non habentem aures: ecce omnes congregati sunt. & quid voluit dicere Propheta per hæc verba: nisi quòd Deus nos repulit, quia non cognouimus tempus istius iusti citius, & congregauit ad se in fide gentes loco nostri. Super quo admirat⁹ Dauid dixit in Psal. 77. Hęc est mutatio dexterę Excelsi: Nos tamē Dei sumus in casu isto nostro, & in captiuitate ista, quæ non habet finem, in qua sumus iam sunt mille anni, & hoc tamen nō accidit ita malè patrib⁹ nostris qui adorauerunt idola, & occiderunt Prophetas, & trangressi fuerunt legem ex toto corde suo.

Isai. 1. Idem. 8. Isai. 43. *Gentium vocatio.* Psal. 77.

CAPITVLVM XV.

Quomodo cęcitas Iudęorum & incredulitas circa Christum fuit pręnunciata per Prophetas.

Cæcitas Iudæorum per Prophetas prædicta.

Timeo, Domine mi, propter hoc, quòd quia non credidimus in isto iusto: idcirco accidit nobis & cōpletū est illud, quod dixit Deus per os Isai. c. 19. Erit Prophetia tanquam verba libri clausi, qui dabitur lectori, & dicetur: Iste liber clausus est, nescio quid est in eo: & tunc dabit nescienti literas, & dicet, non sum lector ego. Et quæ clausura libri maior est, Domine, quā clausura qua clausit De⁹ corda nostra: iam sunt mille anni & vltra, nec possumus cognoscere per Prophetiā nobis traditā à Prophetis super aduentum istius iusti, propter quod alibi dixit Deus per Prophetā: Desolabitur Hierusalem, & corruet domus sancta, dixit etiam cap. 1. Terra nostra deserta, ciuitates nostrę succensæ igne, & remanebit Siō sicut tugurium in vinea dissipata: hoc est, Domine mi, & iam sunt mille anni & vltra: dixit etiā Isai. cap. 25. Domine Deus exaltabo nomen tuum, quia posuisti ciuitatem in tumultum, & domum in confusionem, vt non sit vsq; in æternum. Et 30. cap. dixit: Cōteret populos contritione vasis fragilis, in quo non remanet pars ad portandum carbonem ignis, nec hauriendam guttam aquæ. Completum est etiā Dñe mi, quod dixit Daniel, cap. 9. Postquam fuit occisus Christus, remanebit desolatio perpetua. in qua desolatione sumus, iam sunt mille anni & vltra. Dixit etiā Isai. 24. cap. Relicta est in vrbe solitudo, & sibilabit terra eorum sibilo vsq; in sempiternum. Dixit etiam Hier. c. 16. Argentum

Isai. c. 19. *Clausura libri est cordiū Iudæorum clausura.* Isai. 1. Isai. 25. Isai. 30. Dan. 9. Isai. 24. Hier. c. 16.

gentum reprobũ vocate illos, quia Dominus proiecit eos. Dixit etiam Isai.c.50. Ambulate in lumine ignis vestri, & in flãmis, quas succendistis vobis. in quibus flammis nos sumus iam mille anni sunt. Et dixit etiã Amos. 5.cap. Domus Israel cadet, & nõ est qui erigat eam. Et videtur mihi, Domine mi, quòd Deus induxit super nos ruinã istam post aduẽtum iusti huius, postquam Propheta nullus surrexit in nobis, nec surget, sicut Prophetatũ est nobis, quia nos manemus in incredulitate, nõ recipientes fidem illius, sed negantes. Dixit etiã Oseas 1. cap. Cùm accubuit mulier super terrã & peperit, dixit Deus, voca nomen eius sine misericordia, quia non miserebor populo huic. Et si De⁹ proiecit nos & nõ miseretur nostri, vt experti sumus iam sunt mille anni & vltra, quæ vtilitas est, nos habere legem, circuncisionem & Sabbathum: dixit Isai 53. cap. Educ foras populum cæcum, sicut eduxit nos de terra nostra, Deus verus & gloriosus, iã sunt mille & vltra anni: dixit etiam idem. 26. cap. Vetus error abiit. Et quid est antiquum nisi lex nostra, quæ recessit à nobis, Domine mi, cum Rege, cũ sacrificio, cum incenso & cum altaribus? & quid peius nobis poterit euenire? & quid est quod nos expectamus? nonne videmus quòd dispersit nos, per quatuor partes mũdi in dispersionẽ, sicut dixerũt nobis Moyses, Hieremias & Isaias, & alij Prophetæ? Et tamen nos Dei sumus, & ad ipsum recurrimus in omni euentu.

Isai.c.50. *Amos.5.* *Oseæ.1.* *Isai.53.* *Isai.26.* *Lex, Rex, Sacrificiũ, altare & omnia vetera iã cessauit.*

CAPITVLVM XVI.

Ostendit reprobationem Iudæorum propter eorum perfidiam, & electionẽ gentium propter eorum fidem.

TImeo, Dñe mi, cũ nos dicimus inter nos: Ego & tu etiã sumus filij Iacob & Israel, quia iã completũ est illud quod dicit Deus per os Isa.c.65. Interficiet te Deus, ô Israel, & vocauit seruos nomine alieno. pauec quòd de illis seruis simus, quibus debet imponi illud nomẽ, secundum quod Moyses dixit, Deut.28. Erunt gentes in capite, & populus incredulus in cauda, sicut nos sumus, iam sunt mille anni & vltra. De illis etiam dixit Hier.12.c. Replebitur terra fide Dei, & redundabit sicut aqua maris. & de illis dixit Salomõ. 3. Reg. 8. Domine Deus, cũ venerit alienigena ad domũ sanctam tuã, & inuocauerit nomen tuum benedictum, exaudi eum Dñe Deus meus, vt discat vniuersa terra nomen tuum timere sicut populus Israel. In quo ergo gloriabimur Domine mi, & quare contemnimus gentes? ex quo Salomon Propheta fecit eas participes in timore Dei, & in domo sancta nobiscum, & forte nos indignos eiecit Deus de ista domo, & dedit eam istis, & de illis etiã dixit Moyses. Hęc dicit Dñs Deus: Replebitur terra tota gloria Domini. & de ipsis dixit Dauid in Psalm.21. Præuenient

Gentium cõuersio per Prophetas prænunciata. *Isai.65.* *Iudæorum reprobatio propter eorum perfidiã, & gentium vocatio* *Deut.28.* *Hiere.12.* *3.Reg.8.* *Psal.21.*

nient & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terrę & millę generationes: de ipsis etiam dixit Isai. cap. 60. O domus Dauid sancta, venit lumen tuum, & gloria Dñi super te orta est, &c. Et ambulabunt gẽtes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui. Leua in circuitu oculos tuos & vide: omnes isti congregati sunt, venerunt tibi: & filij extranei ędificabunt muros, & principes eorũ seruiẽt tibi. Et qui sunt isti filij extranei, Dñe mi, qui venerunt ad domũ Dei, nisi gẽtes quę seruiebant idolis, qui erant extranei à Deo, & ipsi principes & Reges eorum, de quibus dixit Deus, quòd ambulabũt in lumine domus sanctæ, & nos erimus in tenebris extra illam, & sumus iã sunt mille anni. Dixit adhuc idẽ Propheta de illis c. 65. Ecce gentẽ, quã nesciebas, vocabis: & nationes quę te non cognouerunt ad te venient. Et sicut de facto videm⁹ hodie, sunt mille anni & vltra, quia Christus missus secundũ legem nobis datã venit: & gentes quę legẽ non nouerãt venerunt ad eũ: & ipse dedit eis legem nouã puram & sanctam. Adhuc. 45. cap. cõcordauerunt & reges eorum cõgregati sunt in fide Dei. Et timeo, Dñe mi, de illis fuisse dictum eodem cap. Cõgregamini omnes & venite gẽtes, quæ saluatę estis per Deum ex gentibus. & de populo dixit Isai. 65. Quæsierunt me, & nõ interrogabant: & inuenerunt me, qui nõ quęrebãt me. & de ipsis etiam dicit Hiere. c. 3. Congregabuntur omnes in nomine Domini in domo sancta, & non ambulabũt in prauitate cordium. De ipsis idẽ Propheta dixit cap. 16. Ad te veniẽt omnes gentes ab extremis finibus terræ & dicent: Non hęreditauerũt patres nostri nisi mendacium & iniquitatẽ. Et de ipsis dixit Sophonias cap. 3. Datum est gentibus vt loquerentur simul in nomine Domini, & seruient ei humero vno, omnis homo de loco suo, & omnes insulæ gentiũ. Et de illis dixit Zacharias. 2. c. Lætare domus Sion, quia ego veniam ad te & habitabo in medio tui in illa die, & appropinquabunt Deo gentes in multitudine sua. Dicit idẽ Propheta. 8. cap. Hæc dicit Dominus Deus exercituum: Veniẽt gẽtes multæ de locis multis, & dicet vir ad vicinum suum, Vadamus & quęramus Dominum Deum in bono. Et ista, Dñe mi, cõpleta sunt nũc, & complentur in oculis nostris de plano: vides populos & linguas legere libros legis & Prophetarum omnium & psalterium, dimissis idolis suis: nullus ex eis credit per manũ Moysi, nec Aaron, nec alicuius Prophetarum nostrorũ, nec aliquid remanet de fide ab idolis, ab illo tempore quo crediderunt in isto illi, de quo dicit Abacuch cap. 3. Egressus es Domine ad salutem populi tui, ad salutem cum Christo tuo.

Isa. 60. Isai. 65. Isai. c. 54. *Non habet hoc translatio nostra.* Hie. c. 3. Hiere. 16. Sopho. 3. Zacha. 2. Idem. c. 8.

CAPI-

CAPITVLVM XVII.

De viuificatione gentium & interfectione Iudæorum, prout etiam videbitur in cap. sequenti.

Gentes viuificat Deus per fidē, & Iudæos in incredulitate mortificat Isai. 65.

TImeo, Domine mi, quòd Deus victor & gloriosus viuificat illas gentes per fidem, & interficit nos in incredulitate nostra, sicut ipse dicit per os Isai. Prophetæ 65. cap. Pro eo quod vocaui, & non respondistis, hæc dicit Dominus De⁹: Ecce serui mei comedent, & vos esurietis: ecce serui mei bibēt & vos sitietis: ecce serui mei gaudebunt in exultatione cordis, & vos concutiemini præ amaritudine cordis: & interficiet te Deus o Israel, & vocabit seruos suos nomine alio, in quo benedixit illis, qui est benedictus super terram, Amen. Et nos videmus receptores istius nominis benedictos à Deo super faciem terræ, & nos dispersit, scilicet in captiuitate per quatuor partes mundi hodie sunt mille anni: & apparent expressè in nobis vestigia iræ Dei, non ad castigationem sed ad destructionē, & illa est interfectio quā Deus cōminatus est, quòd interficiet Israel, & illę gentes viuę, quas vocat seruos, recipiēt nomē quod Deus promisit, sed nō ante mortē nostri nominis primi, secundū ordinē verborum Dei per Isaiā: & fames & sites quas patiemur, nō est panis aut aquę, sed cordiū & animarū sterilitas & fames verbi Dei, sicut Prophetæ declarāt

Ira Dei contra Iudæos non ad castigationē, sed ad destructionem.

per os Amos cap. 8. Et tu, Domine, scis hoc plenius quā ego. Veruntamen Dei sumus in omnibus quæ accidunt nobis. Amos. 8.

CAPITVLVM XVIII.

Quomodo gentes per fidem viuificatę habent mundas obseruantias nouę legis.

TImeo Domine mi, quòd gētes quæ iustificatę sunt, iam sunt mille anni postquā fuit mortuus Iesus in Hierusalē: quia nihil boni habuerunt, antequam crediderunt in Deo, & in Christo, & in Apostolis: quoniā ipsi fortè erant illi pisces & illę bestiæ, de quibus loquitur Abacuch Propheta, quæ non habēt ducem: & ipsę gentes purificatæ, per fidem habēt ieiunia sua, & obseruantias suas legis nouæ, & habent cuncta illa quæ ad mūditiam pertinent, in lege antiqua contenta Iudæorum. Vides quòd in omni lingua, & in omni loco in Oriente & in Occidente gentes sunt cōfitentes in nomine Dñi, & non credunt in eū per Moysen nec per aliquē Prophetarū, quamuis sunt studiosi in lege & in libris omnium Prophetarū: sed Deus vocauit eos per discipulos iusti, qui egressus est cū Deo ad salutē eorum: sicut ipse De⁹ benedictus & gloriosus, pręxit per os Abacuch Prophetę, & isti discipuli ei⁹ fuerūt filij nostri de filiis Israel, qui alio nomine vocantur Apostoli. Valdè timeo, Domine mi, quòd isti sunt illi, de quibus dixit Deus per os Dauid in Psalmo:

Gentes iustificatæ obseruantias mūdas, nouæ legis habent.

Abacuch.

In omni loco, & in omni gente fideles crediderunt per Apostolos Christi.

Psal. 18. In omnem terram exiuit sonus eorũ, & in extremis finibus extensa verba eorũ. Et verba Prophetæ expressè demõstrant nobis, quòd de istis loquitur & nõ de nobis, cum dicit: Nõ erit lingua neque sermo, qui nõ audiãt voces eorum: & hoc non potest esse de lingua nostra Hebræa, quę enim gentes obediũt pręceptis Moysi & Aaron? quinimo ipsi interfecerunt gentes & fugauerũt eas à se: hę autem gentes sciunt hodie Moysem & Prophetas, & cognoscunt Deum, & seruant legẽ nouam sicut Apostoli docuerũt eos. Attamẽ Dei sumus.

Apostolorũ doctrina vniuersum orbem impleuit.

CAPITVLVM. XIX.

De electione Apostolorum loco Prophetarum.

Zacha. 13. TImeo, Domine mi, quòd illud quod Zacharias Propheta dixit cap. 13. Percutiã pastorem & dispergẽtur oues gregis. fuit completum quãdo nos percussimus pastorem istorum puerorum & sanctorũ Apostolorum: extunc nos oues dispersi sumus per vniuersum orbem, & isti filij nostri, scilicet Apostoli, surrexerunt loco Prophetarũ, quod apparet ex hoc quod De⁹ post illos nõ misit nobis Prophetam, nec notificauit aliquid per visionem. Timeo, Domine mi, quòd isti pueri sint Apostoli de quibus dixit Deus per os Ioelis Ioel. c. 3. Prophetę, c. 3. Senes vestri somnia somniabunt, & pueri vestri visiones videbunt. Certissimè, Dñe mi, senes sunt Prophetę nostri, qui somniauerunt fidẽ gentiũ, quã consequuti sunt illi pueri, scilicet Apostoli, & viderunt, & de istis pueris dixit Dauid Propheta: Venite filij, audite me, timorẽ Domini docebo vos. Psal. & Deus nõ nominat filios in plurali, sed solũ nominat eos Israel primogenitum in vsu loquendi cõmuni, & in alio Psalmo nominat istos pueros filios, cùm dicit: Filij tui sicut plantæ nouellę. Psalm. De Israel Domine mi, dixit De⁹ per os Isai. cap. 5. Vinea Dei exercituum fuit domus Israel, Isai. 5. expectauit quòd veniret cum vua, & venit cum spinis, propter hoc ego adducam, qui destruet illam in conculcationem. & de illis prædictis filiis Dei, qui vocantur Apostoli, dixit Deus per os Isa. 13. cap. non modo erubescet Iacob, nec liquæfiet facies eius: sed tunc quando videbit de filiis suis illos quos creauerunt manus meæ sanctificatos ante oculos suos. Et si essent, Domine mi, filij isti sanctificati coram nobis, secundum viam legis nostræ, non diceretur de nobis, quòd essemus in erubescentia propterea, & dissoluerentur facies nostrę, immo haberemus gloriã & resplẽderent facies nostræ, sed confusio facierum Iacob, & desolatio est ista quòd isti filij quos Deus creauit manu sua, scilicet Apoli sunt sanctificati corã nobis, & nõ secundũ legẽ nostrã: propterea De⁹ dat intelligere quòd lex nostra nõ est lex ipsorum. Dixit etiam Isai. 13.

Apostoli loco Prophetarum fuerunt electi.

Apostoli sanctificati nõ secundũ legẽ Iudaeorum, erga nõ est lex eorũ Iudaica, sed gratiæ.

Hiere.25. etiam Deus per os Hiere.ca.25. In illa die non dicent patres nostri, comederunt vuam acerbã, & dentes filiorum obstupescũt, sicut infidelitas Iudæorum non nocuit, fidei Apostolorum nec nocebit, & propter hoc scribitur: Viuo ego dicit Dominus, si erit vltra prouerbium istud in Israel. quia nunquam aliquis de Apostolis postquã receperunt fidem, rediit ad fidem nostram: quare non sentiũt acerbitatem infidelitatis nostræ: sicut dentes nostri obstupescunt de peccato patrum nostrorum. Adhuc de istis filiis, Domine mi, qui sunt Apostoli, dixit Deus per os Isai. Prophetę: A quo transmigrabo nisi à populo meo: filij autem qui erũt infideles, Deus erit Saluator eorum in omnibus angustiis eorum, & vultus eius custodiet eos in charitate eius, & in clemẽtia redemit eos, & propitius erit eis in lõgitudine dierũ. Verissimũ est, Dñe mi, quòd isti filij, de quib⁹ loquimur, semper mãserunt firmi, nec Deus transmigrauit ab eis, ab illo tempore quo redemit rex ille iustus, magister eorum, sed trãsmigrauit à nobis & fuit semper cum eis: & de istis etiam filiis qui sunt Apostoli, dixit sapiens Iesus filius Sirach, in libro suo, cap.3. Audite filij charissimi, & operamini in salutẽ: quia honorat Deus patrẽ in filiis. & qualiter intelligi debeat honor ille, declarat Deus per os Malachiæ cap.3. Mittet Deus Heliam, qui cõuertat cor da patrum nostrorum ad filios. O Domine, si Deus debuisset conuertere corda filiorum, scilicet Apostolorũ, ad patres cùm hoc debeat intelligi de fide, tũc isti filij, scilicet Apostoli fuissent nobiscũ in captiuitate ista, quæ non habet finem, sicut & patres nostri & nos sumus. Sed ex quo Deus ordinauit quòd debeant corda patrum ad filios conuerti, quid est quod expectamus, Dñe mi? & quid pręstolamur? Et si voluerimus dicere, quòd alij filij debent esse pręter Apostolos, de quibus intelligãtur prędicta, illi erunt in captiuitate sicut & nos, ex quo viã illius iusti non sunt sequuti, quem Apostoli firmiter sequuti sunt, & docuerũt sequendã: & propter hoc habẽt honorẽ patrum, in hoc quod patres dicuntur ad illos conuerti. Cùm ergo, Domine mi, filij nostri, venerũt antequã nos ad fidem Dei, si corda nostra conuertãtur ad filios, corda eorum conuerterẽtur ad nos, & sicut dicit Deus altissimus: Erunt populus vnus, animus vnus in Deo glorioso & victorioso. quia non debemus intelligere illam conuersionem nisi de infidelitate ad fidem & doctrinam illius iusti, qui est magister salutis eorum qui credunt in eo: & secundũ quod dixit Dauid de eo: Ipse est cuius Sacerdotium erit secundum ordinem Melchisedech in ęternũ, quo obtulit sacrificium panis & vini, & fuit Melchisedech Sacerdos Dei altissimi ante Aarõ. Psalm. 109.

Iudæorum dentes obstupescunt ob peccata maiorum.

Isai.

Eccle. c. 4.

Malach.3.

Longè differt Christi sacerdotiū à Sacerdotio Aaron.

Et attende, Domine mi, quanta sit differentia inter sacrificium Aaron & iusti istius Domini, Dixit Dominus Domino meo, tu es Sacerdos in æternum: non ad tempus sicut Aarō, qui mortuus fuit, 120. annorū.

Aaron mortuus fuit atate 120. annorum.

Item sacrificiū Aaron fuerunt carnes, & sacrificium illius iusti Domini, fuit panis & vinum, secūdum ordinem Melchisedech.

Aaron carnes sacrificauit, Christus verò panem & vinum, & sub illis speciebus seipsum.

In quibus verbis Dominus per Prophetam ostendit manifestè, quoniam sacrificium Aaron finiretur, quando inciperet illud sacrificium in æternum, & ordinatio sacrificādi, sed Aaron finiretur quando inciperet sacrificium in pane & vino æternaliter duraturū. Sed de hoc, Domine mi, adhuc habeo loqui: specialiter dicam aliqua pauca de istis filiis Dei quæ mihi occurrunt, de quibus dixit Deus per os Iesu Prophetæ filij Bethoni cap. I. Erit locus in quo dicetur: Vos estis filij Dei viui, & iste locus, Domine mi, absque dubio est Ecclesia, quia Propheta denominat locum: in hoc quod dicit erit locus, quia Synagoga quæ est locus primus iā erat, & Synagoga vocat Deus per os Moysi & Aaron, & omniū Prophetarū primogenitum meū: sed in plurali & quasi quēlibet in speciali, istos secūdo genitos vocat Propheta filios Dei. De istis filiis dicit etiam Deus per os Prophetæ Moysi. Deu. 32. Sanguinem filiorū vlciscetur, & lauabitur terra populi sui. & nos Domine occidimus prophetas, & nō fecit vindictam de eis, nisi per 70. annos, sed occidimus Apostolos & iustum magistrum eorū, & fecit Deus vindictā de filiis, iam sunt mille anni & vltra, & per mortem ipsorū lauit Deus terram populi sui: & nō dixit terram filiorum Israel. De ipsis etiā filiis dixit Dauid in Psalmo. 135. Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij fideles. Comparat enim Propheta istos filios fideles sagittis emissis de manu potentis: quia Deus omnipotens misit eos ad duodecim partes mundi, per quatuor mundi climata fideles, hos filios cū doctrina legis, psalterij & prophetarū. Moysen autē & Aaron nō misit extra domum sanctam ad docendum: quia non ad Indiam, Romam, nec ad alia loca extra terram sanctam misit eos annunciare doctrinam legis & Prophetarum: sed isti fideles filij sic proiecti, vel missi per vniuersum mundū, surrexerunt coram Deo loco nostri, postquam Deus occidit Israel & nomē nostrum, quod benè innuit Dauid in Psalmo, cùm dicit: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos filios Reges & principes, & per istos innouata est lex prima secundū ordinē Melchisedech, qui sacrificiū Dei instituit in pane & vino, ex quibus cōmunicauit Abrahā amic⁹ Dei prout extat in lege scriptū, apud nos. Quoniā De⁹ per ministeriū istorū mutauit sacrificiū nostrū, sicut mutauit nomē nostrū, & sicut mutauit

Non habemus istā prophetiam.

Ecclesia locus Dei proprius est.

Synagogam vocat primogenitum in singulari, sed in plurali filios Dei fideles vocat

Deut. 32.

Per Apostolorum mortē lauit Deus terram populi sui.

Psal. 135.

Apostolos misit Deus per vniuersū orbē, Moysen & Aaron non misit ad docendum extra domum sanctam.

Psalm.

Per Apostolorum ministerium mutauit Deus legem & sacrificium.

mutauit legem carnalem nostrã in legẽ spiritualem. Et si Deus dixisset nostro Moisi, sicut dixit per os Dauid Messiæ siue Christo. Tu venies sacerdos in æternum secundum legem Moysi & Aaron, staret illa lex, sed dixit: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Et amicus Dei cõmunicauit de sacrificio panis & vini, & non de sacrificio carnium. Ad hoc benè sonat verbum Moysi cùm dixit: Comedetis vetustissima veterum, per quod intelligit sacrificium Melchisedec. Et iterum, & nouis superueniẽtibus, id est nouæ legis sacrificio publicato, vetera, scilicet vestra sacrificia proicietis. Nos tamẽ Dei sumus in omni euentu.

Melchisedech cõmunicauit non de sacrificio carnis, sed de sacrificio panis & vini.

CAPITVLVM. XX.

De reprobatione sacrificij Iudæorũ, & electione sacramenti Christianorũ.

Deus abiecit vetera sacrificia & acceptauit noua.

Malach. 1.

Timeo, Dñe mi, quòd Deus eiecit nos à se, & sacrificiũ nostrum, & acceptauit sacrificiũ gentiũ, sicut dixit per os Malac. cap. 1. Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus: neque accipiam sacrificium vestrũ: quoniam ab ortu solis vsque ad occasum eius magnum est nomen meum in gentibus, quæ offerunt in nomine meo sacrificium mundũ. ergo apud Deum sacrificiũ gentium est mundius quã sacrificiũ nostrũ. Et insuper, quia Deus priuauit nos omni sacrificio mũdo, & alio docens Christianos vt ipsi vitarẽt nos, ne cõtaminarentur, sicut nos vitauimus gentes omni tẽpore, quo sacrificium nostrum fuit mundum apud Deum & acceptum legis. Etiã tu, Domine, mi nosti, quid dicit Deus in Psalmo. 80. de nostro sacrificio, cùm ait per os Dauid Prophetæ: Nunquid vidistis vos, quòd ego comedi carnes taurorum, & hircorum sanguinem biberem. per quod manifestat Deus quòd ipse condẽnat carnium sacrificium. Et vnde est nobis Domine mi, quòd nos detestamur in gẽtibus sacrificium panis & vini, quod statuit Deus, & in illo reprobat sacrificium carnium: cum Salomõ describat illud Aaron dicens: Iste, scilicet Aaron extendit manus suas super altare, & obtulit sanguinem vuę & incensum Deo viuo, & obtulit sacrificium nostrũ de granis terræ, sicut Melchisedech obtulit pro Abraham. Deus etiam testificatur per os Iesu Prophetæ, c. 19. quòd nos obtulimus sacrificium de panibus, cùm dixit: Non offeratis mihi sacrificium panis: quoniam panes vestri tristitiæ sunt, & quicunq; comedit ex eis contaminabitur. Vnde nos offerebamus aliquando sacrificiũ panis, sed nullum est acceptum sacrificium Deo de manibus nostris. Et de nostro sacrificio carnis dixit Iesus Propheta filius Bethoni, capit. 9. Deus magis diligit pietatem & misericordiam quã sacrificiũ carniũ. Declarat Deus sacrificium gentiũ per Moysen. Leuit.

Sacrificium gentium est mundum.

Iudæi omni sacrificio priuati manent.

Psal. 80.

Eccle. 50.

Iudæi sacrificiũ panis aliquando offerebant.

Leui.23. Leuit.23. Offeretis Deo sacrificium de leuatis de aëra, & de ex præssione vuæ, & benedicat vobis Deus, & cunctis operibus manuum vestrarũ. Scimus etiam nos, Domine mi, quòd Deus mãdauit in principio poni ante archam fœderis Domini panes & non carnes. In Exo. etiam cap. 29. dixit Moysi: Offeras hircos, & cum illis panes azimos, qui panes azimi sunt sacrificium gẽtium. Etiã, Domine mi, cũ Deus de hoc in libro Leuit. cap. 21. Pręcepit Aaron per Moysen dicẽs: Homo de semine Aaron Sacerdotis, qui habet maculam, non offerat sacrificium de panibus nec aliud quodcunque sacrificium. Vide, Domine mi, per quod præponitur sacrificium panis. Dicit etiam Deus per Moysen. 3. Regum. 3. Offeretis Deo sacrificium de omnibus habitationibus vestris, panes duos de primitiis frugum & cum panibus arietes septem: & primo ponit, Domine mi panes & postea carnes. In alio loco legitur, quẽ tu scis, Domine, Dixit Iesus charus & gloriosus filiis Israel, quãdo intraueritis terrã habitationis vestræ, quam daturus est vobis Dominus Deus in hæreditate, offeretis Deo panes in sacrificium, & sacrificium totum, & adhuc taurum cum farina purissima & pane. ergo Deus pręcepit fieri sacrificium de pane, & ex farina purissima & acceptabit illud, & tale sacrificium est hodie gentium, scilicet panis ex farina purissima. De sacrificio etiam panis fit mentio. 1. Regum. 21. cùm Dauid venit ad Abimelech principem sacerdotum in Silo, & petiuit ab eo panes, qui respõdit: Non sunt hîc panes nisi panis oblatus, quẽ nõ cõuenit comedere pueris tuis, quia sanctus est. Hæc dicta sint de sacrificio panis, & plura dici possent, quæ tu, Domine mi nosti: sed quia gentes ponunt in sacrificio suo aquam, non debet nobis inconueniens videri, quia etiam in scripturis sanctis inuenimus, de hoc exemplum, scilicet quòd Deo fiebat sacrificium de aqua, & fuit Deo acceptũ. Inuenimus etiam 2. Regum 23. Quod duo iuuenes *hau*rierunt aquam de cisterna, quæ erat ante portam Bethleem, & Propheta Dauid obtulit illam Deo in sacrificium: ergo non est contra scripturam, si gentes hodie ponant aquam in sacrificio, quod faciunt Deo: Nos etiam legimus, vt dictũ est, quòd Aaron fecit Deo sacrificiũ de pane & vino, & Dauid de aqua, & ista tria sunt simul in vno sacrificio mũdo quantum natura patitur, & quantum intellectus noster excogitare potest, & non sicut carnes taurorum pinguium. Helias noster vt narratur Regum 3. Infudit aquam super sacrificium carnium, & Deus misit ignem de cælo, & acceptauit sacrificium cum aqua perfusum magis. Angelus in figura cõmunicauit etiã Heliam in pane subcine-

In principio mandauit Deus ponere ante arcam fœderis, panes & non carnes.

Exod.29.

Leui.21.

1. Reg. 21.

Quare ponimus etiã aquam in sacrificio.

2. Reg. 23. *Aquã allatã ex cisterna Bethlẽ noluit bibere sed libare eam Domino.*

Tria sunt in sacrificio non mundo panis vinũ & aqua.

3. Reg. 18.

3. Reg. 19.

subcinericio & aqua, quãdo Helias ambulauit in fortitudine cibi super illud quod natura nõ potest concedere, quadraginta diebus vsque ad montem Dei. Hoc etiam sacrificium vini cum aqua mixtum, pulcherrimum & aptum describit Salomon Propheta in libro Prouerb. 11. cùm dicit: Sapientia altissima, communicauit sacrificium suum, & parauit mensam: tunc misit seruos dicẽs: Qui est paruulus, veniat ad me, insipientes comedent panem meum, & bibent vinum meum temperatum aqua. Quid, Domine mi, mẽsa, parata sapientia Altissimi, nisi altare? Quid, Domine, panis & vinum mixtum, nisi sacrificium de pane & vino & de aqua, quod fit in altari? qui sunt insipientes vocati per seruos sapientiæ, nisi gẽtes, quæ ignorabant Deum, vocatę per Apostolos? Et notabiliter dicit: Panem suum & vinũ suum. per id enim innuit, hoc sacrificium esse gratum Deo, & quòd ad istud conuiuium tam sublime & tam spirituale, non vocauit patres nostros, qui erant sapientes in lege, qui erant occupati in sacrificio legis, quod etiam carnale sacrificium nõ dimisit nobis, sed priuauit nos illo iam sunt mille anni completi, quod nobis accidit propter illũ iustum in quem peccauimus. Attamen Dei sumus.

Prouer. 11.

Altare est mensa Dei parata cum pane, vino, & aqua.

Insipientes quos vocat ad conuiuiũ sunt gentes per Apostolos vocata.

CAPITVLVM. XXI.

Quod Deus refutauit ieiunia Sabbata, & sacrificia Judæorum, & Christianorum elegit.

Valde timeo, Domine mi ab illo verbo, quod Deus fortis & gloriosus dixit per os Malachiæ. 1. vbi sic tangit de sacrificio gentium: A bortu solis vsq; ad occasum gentes offerent sacrificium nomini meo mũdum. vbi aduerto, quòd sacrificium nostrum non fuit acceptum nisi in vno loco solo, scilicet in domo sancta precisè: quo etiam loco & sacrificio priuauit nos De⁹, scilicet terra promissionis, & vbiq; dispersit nos terrarum iã sunt mille anni. Vnde venit super nos, & completum est, quod Deus dixit de nobis per similitudinẽ loquens, per os Isa. 22. vbi ait: Completa est vindemia, & nõ est de cętero collectio. Vnde venit super nos, & cõpletũ est, quod Deus dixit per os Malach. Prophetę vbi sic ait: Non est mihi voluntas in vobis, & sacrificium non accipiam à vobis. Venit etiam, & iam completum est, quod De⁹ dixit per os Isa. 1. Cùm ait Sabbatha vestra & festiuitates vestras, & sacrificium vestrum non recipiam, quia omnes vos estis in ira mea. Venit etiam, & completum est super nos, quod dixit in eodem capitulo Isa. cùm loquitur per eũ Deus & ait: Quid mihi multitudo victimarum vestrarum, quid multiplicastis mihi sacrificium de arietibus & carnibus hirco-

Malach. 1.

Ieiunia Sabbatha & sacrificia Iudæorum refutat Deus: & Christianorum sacrificia elegit.

Loco & sacrificio sunt priuati Iudæi.

Isai. 22.

Isai. 1.

hircorum: ego autem contempsi sanguinem vitulorum & arietum carnes & hircorum, cũ p̃sentaueritis ea corã me, & quis recipiet ea à vobis: nõ deturpẽtis lapides meos sanctos frustra, non offeretis vltra sacrificium: quoniam incensum vestrum & Sabbatha vestra & solennitates vestras nõ recipiã à vobis, quia odiuit illa anima mea: si eleuatis manus vestras ad me, auertã vultum meum à vobis, & si multiplicaueritis orationes vestras non exaudiã: quoniam manus vestrę plenę sunt sanguine, & omne sacrificium vestrum sicut cadauer fœtidum, & egressus atrij portę exterioris: & ille qui mihi iugulauerit taurum, sicut qui decollauerit hominem: & ille qui obtulerit in sacrificiũ hircum, sicut qui obtulit carnem, & qui obtulit vinum, sicut qui offert sanguinem porci. Sed abominatio de sacrificijs apud Deũ nihil aliud significat, nisi mutationem sacrificij nostri carnalis & grossi, in sacrificiũ istius iusti Domini spirituale & subtile, qui instituit offerre panẽ loco carnium, & aquã mundam loco pinguedinis carnium, & vinum purum loco sanguinis, & homo offertur spiritualiter & acceptabiliter Deo, non sicut animalia decollata, per nos quæ per Prophetam comparatur cadaueri putrido. Nos attamen Dei sumus, & ad ipsum redibimus, in omnibus quæ euenerint nobis. Et quia nõ credimus Dñe, hęc quę loquutus est nobis

Abominatio de sacrificij significat sacrificij mutationem.

Quomodo Deus mutauit sacrificia, nam panẽ loco carnis, & aquã loco pinguedinis carnium, & vinũ loco sanguinis instituit.

Deus per Prophetam istum, qui describit tã euidenter de sacrificiis nostris, dixit etiã Deus per Hiere. 7. Inuitate proximos vestros ad sacrificia, & comedite cum eis carnes sacrificiorum vestrorum: quia in die qua eduxi patres vestros de Aegypto, nõ pręcepi eis verbũ de sacrificiis, sed dixi: Audite vocem meam & ero vobis Deus, & vos mihi populus: si ambulaueritis in omnibus quæ pręcipio vobis, bene erit vobis: & non audierunt nec posuerũt aurem suam ad dictũ meum: & tu, Domine mi, es qui hoc nosti. Attamen Dei sumus in omnib' quæ euenerint nobis.

Hie. 7.

CAPITVLVM. XXII.

Probat abiectionem synagogę & electionem Ecclesię, per verbum Domini ad Rebeccam.

Timeo, Domine mi, quòd de Synagoga & Ecclesia intelligatur verbũ illud, quod scribitur, 25. cap. 1. libri legis, cùm dicit Dominus De' Rebeccę vxori Isaac. Duæ gentes sunt in vtero tuo, & duo populi veniẽt de vtero tuo, & gens gentem superabit, & maior seruiet minori. Domine mi, sola Rebecca fuit mater Iudęorum & Gentilium. Populus maior & primogenitus fuit Synagoga, quæ maior fuit honore & scientia Dei dotata. Populus secundo genitus & minor apud Deum, fuerunt gentes in infidelitate manẽtes & in ignorantia sua. Si tamen. Domine mi, Deus occidit Israel prout

Gen. 25. Figura explicans Synagoga reprobationẽ.

Rebecca Iudæorum & gentium mater.

prout describit Isayas: & tunc tota subuersa est sinagoga, quę fuerat maior, & seruiuit gentibus, quæ fuerat minor: vt compleretur verbum, quod Deus dixit Rebeccæ: Gens gentem superabit. Etiam de Ecclesia dixit Deus per os Dauid Psalmo 44. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, distinctis coloribus adornata. Exponitur, Domine mi, quòd ecclesia Gentiliũ, quæ vocatur regina, diuersitate linguarum omnium, quæ seruiunt ei est, adornata quasi colorum distinctione. Nam omnes linguę in Ecclesia concordant in vera expositione legis & Psalterij & libri omnium Prophetarum. Synagoga verò non habuit, nisi vnam linguam, ad ornatum suum quasi vno colore, scilicet Hebræa.

Psal. 44.

Omnes linguæ concordant in expositione legis, Synagoga nõ habuit nisi vnã linguam.

CAPITVLVM XXIII.

Probat hoc idem per verba Malachiæ Prophetę.

TImeo etiam, Domine mi, de verbis inductis superius, frequenter per Malachiã Prophetam: dixit Deus Synagogę, cùm ait: Non est mihi voluntas in sacrificiis vestris: quia ab ortu solis vsque ad occasum magnũ est nomen meum inter gentes, quę offerũt nomini meo sacrificium mundum. sicut de natura sua mũda sunt aqua, vinum, & farina pura, de quibus factum est sacrificium, & non indiget mũdatione & lotione: sed Synagoga indiget lauare carnes sacrificiorum, & purgare ventres animalium, quę in sacrificio sacrificabantur, & lauare locum de sanguine & pinguedine sacrificiorum, aliter esset horror tractare. In sacrificio autem panis & vini & aquæ non apparet aliquid indecens, nihil turpe etiam corporaliter sumptum. Estimo, Domine mi, quòd de isto sacrificio, dixit Deus per Salomonem Prou. 15. Melior est bucella panis cũ charitate, quàm vitulus saginatus cũ inimicitia. Buccella amoris, Domine mi, pura est mansuetudo super mansuetudinem, & remissio mutua offensarũ, & vitulus odij saginatus est oculus pro oculo, & occulta interfectio inimicorũ. Ergo, Domine mi, sacrificiũ Synagogæ est vitulus pinguis cum inimicitia, & sacrificiũ Ecclesiæ, buccella est panis cũ charitate, de qua dixit Deus: Melior est buccella, &c. Pulchræ etiã describit Deus Ecclesiam assimilando ceruis per os Salomonis Prouerb. 5. vbi ait: Cerua Deo charissima in himnulo suo, cuius vbera inebrient te omni tempore, & amor illius delectet te in æternũ. Synagoga enim dici posset cerua aliquo modo, sed non est nobis possibile exponere verbum istud respectu illo, præsertim, quia nõ habet himnulũ vnũ, sed himnulos multos. Himnuli eius fuerũt Moyses & Aarõ, Daniel, Isaias, Hieremias, & cæteri similes. Et Ecclesia est Deo dilecta cerua in himnulo suo vno, de quo

Malach. 1.

Sacrificiũ mũdum nã aqua, vinum & farina munda sunt ã natura, ex quibus sacrificium fit.

Horror sacrificiorum vet. leg.

Prouerb. 15.

Bucella pura est mansuetudo super mansuetudinem.

Vitulus odij est oculum pro oculo, &c.

Ecclesia sacrificiũ Buccella panis cùm charitate.

Prouerb. 5. Cerua charissima in himnulo est Ecclesia in Christo.

quo & qua scribitur: Cerua charissima Deo in himnulo suo, nō habēte parē in nobilitate & gratia. Tūc addit, Dñe mi, & dicit: Inebriēt te vbera eius omni tempore, delectare in amore illius in æternum. In quibus verbis describit Deus sacrificium Ecclesię omni tempore duraturū, in ęternum. Similat autem Deus illam, matri lactanti filios, & in hoc quod dixit: Inebriabo te. denotat materiā sacramenti spiritualiter quantum ad vinum, & vbera denotāt in reliquis partibus sacramenti esse delectabile nutrimentum, & sufficiens sacramētum, quo sacrificio iam fruitur & delectatur Ecclesia iam mille anni sunt, à quo tempore priuauit Synagogā sacrificio. Himnulus autem ille, in quo Ecclesia est tā grata Deo, est Christus Domin⁹ & vbera eius dant vinum perpetuum: de quo peruenit gaudiū sempiternum, & nō dicit: Quòd dabit carnes & pinguedinē vel sanguinem, quæ faciunt sacrificium laboriosum. Sacrificiū Synagogæ, quo Deus priuauit nos iā sunt mille anni: Nos autē Dei sumus, Domine mi. Fuit autē Synagoga sicut mulier, quę habuit alium virum, supple Deū, & perdidit illum & domū sanctam. Et ista Ecclesia fuit cerua in deserto sine marito, sed Deus vicem illius supplet. Vnde ipse fortis & gloriosus dicit per Isa. 63. Puellę sequestratæ meliores sunt, quā illæ quæ habent virum. Item ille Propheta cap. 63. Ego faciam, dicit Dñs Deus, in deserto viā & flumina ad potum populo meo electo, & tu Iacob non obedies, & tu Israel nō audies. Sicut nos, Domine mi, sumus extra obedientiam, nec habemus aures, nec oculos, quapropter hæc captiuitas nostra iam, vsque ad cōplementum mille annorum peruenit. Timeo, Domine mi, de lege nostra, quæ furoris irā habet in prōptu, & dicit oculū pro oculo, &c. Sed cerua illa himnulum habens vnicum dixit in Euangelio suo glorioso Matth. 5. Qui te percusserit in vnam maxillā, statuæ illi alteram. Loquitur Dauid in Psalmo 31. Quam magna, & quam multa dulcedo tua, *Domine*, quam abscondisti timētibus te, & compleuisti eam sperantibus in te. Et est clarum, Domine mi, quòd populus Synagogæ timui pœnas legis, scilicet oculum pro oculo, quia erat in promptu exequutio. Sed populus Ecclesiæ sperans est in dulcedine Dei, qui percussi in faciem non repercutiunt, quapropter parauit illis Deus, scilicet gentibus, magnam multitudinem dulcedinis suę, quam abscondit à Iudæis. Attamen. &c.

Pulchra expositio.

Synagoga qualis fuerit.

Isa. 63.

Matth. 5.

Psal. 31.

Synagoga pœnas legis, quia erat in prōptu executio timebat.

CAPITVLVM XXIIII.

Quòd cantus Christianorum est Deo acceptus.

PAueo, Domine mi, quòd loquatur Deus de nobis per os Isa. cap. 28. cùm ait: Erunt Prophetæ apud nos, sint sicut verba libri

Isa. 28.

libri signati, quem non aperit lector, nec ignorans literas. De filiis autẽ supradictis, quos Deus totiens descripsit, vt allegatum est, cùm pluries loquitur De⁹ in eodem capitu. cùm dicit: Manifestabunt sanctum Iacob, & euãgelizabunt Deum Israel, & accipient ignorantes sciẽtiam, & musici scient leges. Aperte videmus, Dñe mi, quòd iã sunt mille anni quòd ignorantes & musici sciunt, & docẽt legem nostram. & qui sunt ignorantes, nisi gentiles, & qui sunt musici cantantes Psalterium nostrum & Prophetias in Ecclesiis suis, nisi Christiani? De quibus musicis, siue cantoribus, dicit Deus per os Dauid in Psalmo 75. Cantate Domino canticum nouum, quia mirabilia fecit. Et quid est canticum illud nouum, Domine mi, nisi testamẽtum nouũ, & antiquum, nisi lex antiqua? Et de istis etiã musicis, dicit Deus per Dauid Prophetã Psalmo 95. Cãtate Domino omnis terra Psalmum dicite nomini eius. Et in eodem: Cantabunt tibi & psallent nomini tuo vniuersæ familiæ gentium. & notanter dicit: Vniuersę familię gentium. & nõ Israel singulariter. De istis etiam musicis, dicit Deus per os Dauid Psal. 88. Beatus populus, qui scit cantilenam, in lumine vultus tui ambulabunt. De illis etiam, Domine mi, scribitur in Psalmo 88. Cantabunt tibi gentes in domo Dei mei canticum. in loco isto ponit cantilenam antonomasiæ: etiam sunt mille anni, quòd nos Iudæi non cantauimus in domo sancta. De istis cantoribus dicit Dauid: Cantabunt canticum in domo Dei in æternum. De nobis dicit in Psal. 139. Quomodo cantabunt canticum Dei in terra aliena. Et qualiter potest esse, Domine mi, quòd speramus terram habere & nomen, cùm Deus dixit per Amos Prophetã cap. 5. Cęcidit Israel, & non resurget, virgo Israel prostrata est, & non eleuabitur. Idẽ Propheta cap. 9. Et veniet tribulatio, & non saluabitur, qui effugerit ex eis: & si absconderint se in monte Carmeli, inde pręcipitabit eos manus mea: etiã si descenderint in profundum maris, illuc mittam serpentes & mordebunt eos: & si abierint in captiuitatem coram inimicis suis, ibi mãdabo gladium & occidet eos, & ponam oculum super eos in malum & non in bonum, quod fecit nobis Deus iam sunt mille anni completi, quòd canticum & Psalmum cantauimus, ex quo sic est. Attamen. &c.

Iudæi non sunt musici, de quibus Deus loquitur, Christiani autẽ cãtant Psalteriũ & Prophetas in Ecclesiis suis.

Psal. 75.

Psal. 95.

Psal. 88.

Ibidem.

Psal. 139.

Amos 5.

Idem 9.

CAPITVLVM XXV.

Quòd Iudęi indebitè reprehendunt cantum Christianorum.

DOmine mi, dixit Deus de nobis: Ponã oculum meũ super eos in malum & non in bonũ. sicut manifestè videmus sunt mille anni: dixit verò de istis filiis musicatoribus per os Dauid: Omnes gentes plaudite manibus, & cantate Deo in voce laudis.

Filij musici Dei sunt Christiani, ex gentibus collecti.

Psal. 46.

dis. & alibi dicit: Iubilate Deo omnis terra, seruite Domino in
Psal. 99.
lætitia: introite in conspectum eius. dicas totũ iubilate. Et Psal-
Psal. 66.
mo 66. Cantate Domino omnis terra, & annũciate de die in diẽ.
Paueo, Dñe mi, ex quo Deus di-
Hiere. 9.
xit per os Hiere. cap. 9. Docete filios vestros & filias vestras fletum & planctum, quoniam mors ingressa est per portas vestras, ex quo Deus dixit de iis filiis musicis, siue musicatoribus per os
Psal. 148.
Dauid Psalmo 148. Reges terræ & omnes populi, principes & omnes iudices terræ, iuuenes & virgines senes cum iunioribus laudent nomen Domini. Et Psal
Psal. 48.
mo 48. In sacrificio cantus honorabit me. ac si aperte diceret, nõ in sacrificio carnium hircorum, sicut erat sacrificium nostrum. Etiam, Domine mi, si negemus verba Creatoris veri, quæ dixit
Isa. 48.
per os Isa. Prophetæ cap. 48. musici, seu musicatores addiscẽtes scripturas cũ totum Psalterium Dauid, sic musicali arte notatũ per sonum acutum & grauẽ. His omnibus cõsideratis videtur mihi, quòd nos erramus in hoc quod nos de suæ laudis sacrificio iudicamus, quòd in Ecclesia Dei exhibent cantando, præsertim cùm in lege Dei de hoc inueniam præcepta & exẽpla Dauid, qui etiam dicit: Laudate eũ in cithara & organo, laudate eũ in cimbalis magnis laudibus, & omnis spiritus laudet Dominum Iesum Christum. hoc scribit Psal
Iudæi errãs Christianos reprehẽdentes, eo quod sacrificium laudis in Ecclesia exhibent cantantes.
Psal. 150.
mo 150. Exemplum etiam in 2. Reg. cap. 6. vbi legitur, quòd
2. Reg. 6.
Dauid discooperto capite saltans psallebat cum cithara ante arcam Domini, quem temeraria vxor sua Michol ausa est redarguere: cui ipse ait: O fatua nõne videbit me Dominus despectum psallentem? filij autem Israel sonabant buccinam dum transducebant arcam. Sed qui sumus, Dñe mi obsecro, nos irridentes solẽnitates ipsorum musicorum, nisi Michol fatua: & qui sunt isti canentes, nisi Christiani saltantes & exultãtes Deo in humilitate sicut Dauid, præsertim cũ dicit Dauid: Omnis spiritus laudet Dominum. si dixisset omnis Israelita præcisè, tunc possemus aliis insultare. Et sic Deus fortis, & gloriosus dicit per os Isa. Prophetæ c. 40. quòd
Iudæi musicam Christianorum irridentes.
Michols fatuæ personam agunt.
Isa. 40.
gentes sunt in conspectu eius, quasi nihil: sed hoc est intelligẽdum de gentibus istis, qui fuerunt antequam haberent notitiam Dei per aduentũ iusti, quia tunc fuerunt pagani & idolatræ: ideo intelligi nõ potest bene illud nisi de gentibus, quæ inuenerunt Dominum, quæ offerunt omni die sacrificium mundum in oriente & in occidente, sicut dicit per os Malach. Prophetæ, vt iam superius est allegatũ: & certè, Domine mi, nos erramus. Attamen, &c.

CAPITVLVM XXVI.

In quo probat apostasiã Iudæorũ à Deo.

Iudæi apostatarunt à Deo in primo aduentu Christi.

PAueo, Dñe mi, quòd nos apostatauimus à Deo in primo

mo aduētu istius iusti, de quo induximus autoritates prædictas, & cui expresśè cōueniunt omnia, quę scripta sunt apud nos in libris legis & Prophetarū: propter quam apostasiā, sicut Deus protendit lōgitudinem dierum & captiuitatem istam nobis intulit: & si expectamus saluatorem aliū ab illo iusto, non prodest nobis, sed a.gumentum nobis euidens est captiuitas, illa quæ fuit in Babylonia 70. annis, & quantum ad tempus quia breue: quātum ad gratiā, quia Daniel Propheta fuit captus nobiscum, qui erat amicus Dei, & per quē cōsolabatur nos de liberatione propinqua: non etiam omnes tribus fuerunt in ipsa captiuitate, sed hęc captiuitas iam peruenit ad complemētum mille annorum, nec est Daniel nobiscum, & omnes tribus nulla excepta sunt in dispersione elōgatæ à domo sancta. Ex quo signum est euidens, quòd pro peccato generali, quod est in nobis omnib⁹, quod peccatum cū perseuerat in nobis, perseuerabit ira super gentē nostram sine spe, & tamē spectamus aliquem aliū: quę expectatio non prodest nobis. Et si voluerimus dicere, quòd hęc captiuitas non est generalis, & quòd in aliqua parte mundi nos habemus Regem & principem, cito poterimus secundum legem nostram argui de mendacio & conuinci. Nam si nos Iudęi in aliqua parte mundi Regem & principē haberemus, hoc esset de vna so-

Efficax argumentum cæcitatis Iudæorū, aliū Messiam expectantium est eorū longa captiuitas.

Differentia primæ & secundæ captiuitatis.

Iudæi non possunt Regem suæ nationis habere, quia non potuisset esse de tribu Iuda.

la tribu, scilicet Iuda, sed Deus diffiniuit cōtra Iudam, quòd nō esset super Iuda rex ex illa in ęternum. Vnde dixit Hiere. Propheta cap. 17. Peccatū Iudę scriptū est stillo ferreo in lapide adamantino insiliēs super corda eorum: & id quod est scriptum stilo ferreo in lapide adamantino, qualiter deleri expectamus? nō delebitur in ęternum, pręsertim cùm Deus fortis & gloriosus loquutus est per os Isa. Prophetę cap. 3. Dominator Dominus aufert à Hierusalem & Iuda iudicē, Prophetam & Principē. De nobis etiam dicit Propheta filius Boceri cap. 3. libri sui. Erunt filij Israel sine principe & sine lege. Nos scimus, Domine mi, quòd ab initio mūdi fuerunt aliqui magni & sancti corā Deo, & in principio fuerunt longæ vitę, sicut Matusalem & Enoch & cęteri, & nullū illorū extendit Deus vitā vltra mille annos, & nos inuenimus inter nos, quòd Messias siue Christus promissus nobis, fuit natus in Babylonia tempore captiuitatis illius, quę fuit 70. annorum, sed hoc tempus nostrum habet in ætate 1500. annos, quam fabulam & non prophetiā nulla ratione possumus defendere: hoc tamē dicimus & asserimus in Synagogis nostris, vbi nullus comiscetur nobis extraneus. Sed audias doctrinam Christianorum publicam super Psa. 88. Fundatā: Ad Sion, dicet homo, & homo natus est in ea, & ipse qui est fundauit eā. In ver-

Hiere. 17.

Isa. 3.

Oseas 3.

Est fabula de Messia nato in Babylonia tempore captiuitatis.

Psal. 86.

Nomine ciuitatis nominat Mariam, & dicit, quòd homo natus est in ea, dicit in ea, vt intelligamus, quòd Mariæ filius nũquam fuit in lũbis alicuius hominis.

2.Reg.2.

bis istis nominat Mariam dominam nomine ciuitatis, & dicit: Quòd homo natus est in ea, & non dicit: Talis Israelita, vel talis. vt intelligas quòd filius Mariæ non fuit vnquam in lũbis alicuius hominis. Et in 2.lib.Reg. capit.2. hoc manifestè declarat, cùm Deus dicit ad Dauid: Quando cõpleueris dies tuos, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo progeniem tuam post te, quę egredietur de vtero tuo: & ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium. Sed nunquã fuit possibile, Domine mi, quòd aliquis egrederetur de vtero patris sui: sed hoc expressè ponit ad demõstrandum, quòd Christus nõ foret concipiendus in muliere per semen decisum de lumbis viri, sicut cęteri homines, tam à Dauid quàm ab aliis descendendo. Dicit etiam Deus per os Dauid in Psalmo. Ex vtero ante luciferũ genui te. ac si Deus fortis & gloriosus diceret de Christo suo, quòd de voluntate sua, quæ est Spiritus sanctus genuit eum, & non de semine ducendo, cùm ponit ex vtero, quia Christus natus est ex vtero sine virili semine præter cursum solitum naturæ: & hæc est vera doctrina Christianorum, quæ non intrat in capitibus nostris: propter hoc euenit nobis illud, quod euenit nobis. Describit etiam per eũdem modum Christum nasciturum Dauid Propheta, cùm dicit in Psalmo 88. Iurauit Dominus Dauid veritatem: De fructu vẽtris tui ponam super sedem tuam. Attamen Dei sumus.

De virginitate Beatæ Virginis ex Psal.109.

Psal.88.

CAPITVLVM XXVII.

Concludendo inducit aliqua dicta Sarracenorum de Iesu & Maria matre eius.

CErte, Domine mi, licet nobis non opponant Christiani dicta Sarracenorũ, præcipuè quæ traduntur in Alcorano, & in expositionibus eius, scientes quòd nos nõ reciperemus, sicut nec ipsi recipiunt: tamen ad fatigationem nostram, & ad fortificationem credentium esset, si nobis opponerentur illa, quæ dicuntur à Sarracenis de Iesu, & de beata Maria matre eius matre. Omnes enim Sarraceni dicunt, quòd ipse fuit ille Messias, quẽ Prophetę prædixerunt esse venturum, & præponunt illum Mahometo eorũ Deo quantum ad genealogiam: fatentur enim quòd parentes Mahometi fuerunt idolatræ, & praui, & de semine Agar Ancillæ. Et dicunt, quòd Messias fuit filius Isaac, & Prophetarum & iustorum, ex recta linea, vsque ad beatam Mariam virginem matrem eius. De Maria verò dicitur sic in Alcorano de familia Adamar, dixit Angelus Gabriel ad Mariam: O Maria Deus te elegit & dotauit gratia, & prælegit super omnes mulieres omnium seculorum, & posuit te quasi nouum medium, diuidẽs inter homines terrenos, & Angelos Dei in paradiso deliciarum.

Sarracenorum testimonia de Iesu & Maria.

Iesum præferunt Sarraceni suo Mahometo.

Sarraceni fatẽtur Mahomat ex Idolatris patribus descẽdisse.

De Christo verò fatentur, quòd fuit filius Isaac & Prophetarũ & iustorũ vsq; ad Mariã.

Vide præclarum testimonium de Maria ex Alcorano.

Testimonium quod Sarraceni ferunt de miraculis Christi.

tiarum. Dicunt etiã omnes Sarraceni, quòd Christus siue Messias habuit à Deo potestatem faciendi miracula, sanãdi omnem languorem, & infirmitatem, & eiiciendi dæmonia, & suscitandi mortuos, & sciuit omnia secreta cordium: & credunt omnia miracula Iesum fecisse, quæ Euangelium commemorat: & hoc expressè testificatur Alcoranus, vbi dicitur in cap. prædicto Domar, quòd Messias sciuit, & scit omnia, & etiam secreta cordiũ. Vnde verba Mahometi sciuit Eise, idest Iesus omnem librũ, & omnem sapientiam, & etiam totam legẽ Moisi, & quod omnes comedebant & bibebant in domibus suis, & quid reponebãt in thesauris suis. Dicunt etiam de Christo siue Messia, quòd dum fuit in hoc mundo, cõtempsit diuitias, & abiecit carnales delectationes, nec habuit concubinas, quæ sunt occasio peccati & causa inobediẽtiæ. Item dicitur in Alcorano illud verbum Euangelicum: Vulpes foueas habent & volucres cæli nidos. Et hęc omnia, licet sint autoritates apertè dicentium contra, sunt tamen conformes iis, quæ Prophetę dixerunt de Messia in primo aduẽtu suo, vt patet in prædictis. Dicũt etiã in Alcorano quod Eise, idest Iesus Christus, est verbum Dei, & omne verbũ Dei est Iesus Christus apud Sarracenos, quasi nomẽ proprium: ita quòd nullus alius homo vocatur hoc nomine nisi Iesus, quem vocant Eise: Vnde dixit Deus ad Eise: Ego sum sufficientia tua: ego leuabo te vsque ad me, & purificabo te ab infidelibus. Considera ergo Domine, quòd gẽs Iudęorum propter captiuitatem quã passi sunt mille annis, sunt enim paucissimi Iudæi in comparatione aliarum nationum. Nam Sarraceni multiplicati sunt & crescunt quotidie, fides autem Christi impleuit totum mundum, nos vero vbiq; dispersi sumus à Deo nostro, & vbiq; sumus paucissimi, sicut Ruben cùm dixit: Non crescas, &c. nos autem nõ crescimus & illi crescunt, quibus sumus inimici super omnes gẽtes, & nil proficimus: testimonium multorũ stat semper contra nos, scilicet Christianorum & Sarracenorum. Alcoranus eorum & Euangelium Christi, quibus nolumus obedire, tamen meo iudicio Alcoranus nihil valet, cũ manifestè contineat contra doctrinam nostrã, sicut ipse nosti: & sicut expositores eius, apparet euidenter, quòd ignorauerunt testimonium. Sed quid dicemus de Euangelio Christianorum supposito, quòd Christus siue Messias iam venerit? nihil enim continet contra Prophetas & legem nostram, sed est manifestatio omnium Prophetarũ, & promissionis impletio, quæ in lege continentur, sumendo spiritualiter, prout continet doctrina Christianorũ. Nihilominus, Domine mi, super iis dubiis ad te recurro, maximè super pri-

Alcoranus in 3. ca. Domar.

Testimoniũ ipsorum de vita ipsius. Concubinas esse causa peccati, & inobedientia fatẽtur etiã Sarraceni.

Verbũ Euãgelicum in Alcorano.

Eise vocatur Iesus in Alcorano, & fatentur quòd Iesus est verbum Dei.

Iudæi sunt paucissimi in comparatione aliarũ nationum.

Gen. 49.

Alcoranus Iudæi contemnunt.

Euãgelium verò cum nihil contra Prophetas contineat, imo potius promissionis impletio tenẽtur Iudæi recipere.

mis nostris, quæ habui à Prophetis: quia de Alcorani testimonio scio, quòd quasi nihil reputabis, tu maximè, qui Arabicum scis. Perfectè enim nosti, quia ipse Mahometus, qui dixit se Prophetam, nec ventura prædixit, & qui dixit se nuncium Dei, contra Deum, & eius scripturam docuit, vt corruptus homo pœnitus & ignorans. *Mahometus mēdax.*

Burgis, apud Philippum Iuntam.
1591.

INDEX LOCORVM Scripturæ, qui in hoc opere declarantur.

Iosue.

Iudicum.

1. Regum.

2. Regum.

3. Regum.

4. Regum.

Paralipomenon.1.

Paralipomenon.2.

Esdra 1.

Iob.

Quis

Psalmus.

Prouerbia.

Hieremias.

Threnorum.

Ezechiel.

V

Daniel.

Aspicie-

Oseas.

Ioel.

Amos.

Ionas.

Micheas.

Abacuc.

Sophonias.

Zacharias.

Malachias.

Matthæus.

Lucas.

Joannes.

Acta Apostolorum.

Epistola ad Romanos.

1. Ad Corinthios.

2. Ad Corinthios.

Ad Galatas.

Ad Ephesios.

Ad Philippenses.

Ad Collossenses.

1.Ad Thessalonicenses.

1.Ad Timotheum.

2.Ad Timotheum.

INDEX.

INDEX RERVM MEMO-
rabilium, quæ in hoc toto opere tractantur.

Christus

D.

Ad di-

E.

F.

Filij

G.

H.

I.

L.

& ad

N.

O.

Paulus,

Peccatum

INDEX.

Sapien-

V.

FINIS TABVLAE.

BVRGIS.
Apud Phillippum Iuntam.
1591.